

DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA I ANTROPOLOGIA
SOCIAL

L'ANTICATALANISME AL PAÍS VALENCIÀ: IDENTITAT I
REPRODUCCIÓ SOCIAL DEL DISCURS DEL
“BLAVERISME”.

VICENT FLOR I MORENO

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
Servei de Publicacions
2009

Aquesta Tesi Doctoral va ser presentada a València el dia 25 de juny de 2009 davant un tribunal format per:

- Dr. Salvador Cardús i Ros
- Dr. Rafael Xambó i Olmos
- Dra. Dolors Mayoral i Arqué
- Dr. Juan Antonio Roche Cárcel
- Dr. Anselm Bodoque Arribas

Va ser dirigida per:

Dr. Antonio Ariño Villarroya

©Copyright: Servei de Publicacions
Vicent Flor i Moreno

Dipòsit legal: V-4167-2010

I.S.B.N.: 978-84-370-7648-5

Edita: Universitat de València
Servei de Publicacions
C/ Arts Gràfiques, 13 baix
46010 València
Spain
Telèfon:(0034)963864115

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

DEPARTAMENT DE SOCIOLOGIA
I ANTROPOLOGIA SOCIAL

TESI DOCTORAL

**L'ANTICATALANISME
AL PAÍS VALENCIÀ:
IDENTITAT I REPRODUCCIÓ SOCIAL
DEL DISCURS DEL "BLAVERISME"**

AUTOR: VICENT FLOR I MORENO

DIRECTOR: DR. N'ANTONIO ARIÑO VILLARROYA

Dipòsit provisional: 15 de setembre de 2008

Dipòsit definitiu: 16 de març de 2009

*A Amparo, entre moltes altres coses, pels somriures que em captivaren
i a Raül, ja una personeta, que em dóna tanta vida.*

*A mos pares, en especial a ma mare
que tant ha insistit perquè finalment escriguera la tesi doctoral.
A Jaume i “Jose”*

*Als professors i ensenyants, en especial als docents
de la Universitat de València,
tan injustament atacats pel blaverisme i a tot els meus professors
de valencià del col·legi, com una forma de justícia anamnètica.*

Índex

Un aperitiu (Notes preliminars)	8
Agraïments	10
Nota d'estil	12
Introducció	14
Ia PART. MARC TEÒRIC, OBJECTIUS I METODOLOGIA	27
Capítol 1er. Plantejament del problema, objectius i hipòtesis de la investigació	28
Capítol 2on. Metodologia, enfocament, tècniques i disseny de la investigació	39
2.1 Entrevistes en profunditat	41
2.2 L'anàlisi de contingut de les fonts documentals	43
Capítol 3er. Marc teòric i introducció a l'aparell conceptual de la investigació	46
Capítol 4rt. Ideologia i discurs	50
4.1 La ideologia com a integració comunitària	50
4.2 Els discursos com a estratègia investigadora	54
Capítol 5é. L'estudi sociològic de la identitat	59
5.1 L'esbarós concepte d'identitat	59
5.2 Les identitats com a procés dialògic i la diferenciació marginal	62
5.3 El poder de la identitat i la dominació simbòlica	67
Capítol 6é. Una sociologia comprensiva del nacionalisme i del regionalisme	71
6.1 Imaginar la nació i construir identitats nacionals	77
6.2 La regió com a comunitat imaginada i moderna	82
6.3 Nacionalismes, homogeneïtzació i modernització	86
6.4 Reaccions identitàries a la modernització i tensió centre-perifèria	93
Capítol 7é. La raó populista: més enllà del menyspreu intel·lectual	99
7.1 Demandes de participació i apel·lació al poble	101
7.2 El lideratge carismàtic	103
7.3 Una retòrica dualista i als marges del sistema	105
7.4 La nacionalització de les masses: l'articulació social dels moviments polítics	109
Ila PART. ELS CAMINS CAP AL BLAVERISME	113
Capítol 8é: Les primeres identitats col·lectives i l'anticatalanisme	115
8.1 Valencianisme, valenciania i identitat regional	115
8.2 La construcció de la identitat regional: per ofrenar noves glòries a Espanya	117
8.3 Els orígens de l'anticatalanisme valencià	130
8.4 El franquisme: instrumentalització de la identitat regional i precedents del blaverisme	137
8.5 Conclusions	143
Capítol 9é: La conflictiva transició democràtica al País Valencià	145
9.1 El marc socioeconòmic: modernització tardana i veloç	146
9.2 El marc polític i institucional: les Espanyes autonòmiques	152
9.3 La transició política: del roig al blau però gestionat pels "rojos"	158
9.3.1 El valencianisme durant el franquisme i postfranquisme	158
9.3.2 1977: més que unes eleccions constituents i més que una manifestació	163
9.3.3 La preautonomia i el fracàs de la via del 151	169
9.3.4 La reconversió a la via del 143	182
9.3.5 L'aprovació de l'Estatut i l'assoliment de l'autonomia	189
9.4 Conclusions	192
Capítol 10é. Valencians, valencianos i catalans	195
10.1 La cultura política i els valors al País Valencià	195
10.2 Les identitats nacionals i regionals al País Valencià	205
10.3 El sistema comunicatiu valencià	210
10.4 Dues economies i dues Generalitats, d'esquena	214
10.5 Catalunya, alteritat i referent de modernització, i la baixa identificació i valoració	217
10.6 Conclusions	225

IIIa PART. BLAVERISME: QUI SÓN, QUÈ FAN, QUÈ DIUEN I COM HO DIUEN ... 227

Capítol 11é. La gènesi i l'evolució del blaverisme	229
11.1 1975-1977: de "quatre gats" a grup de pressió.....	230
11.2 1978-1982: un moviment de masses que bloquejà socialment el fusterianisme.....	235
11.3 1982-1999: legitimació, èxits i decliu del blaverisme polític.....	243
11.4 1999-2008: la conversió del PP en el "partit regional"	248
11.5 El territori del blaverisme polític	253
11.6 Conclusions	258
Capítol 12é. La base social i la minoria dirigent del blaverisme	259
12.1 Qui lluità a la "Batalla de València" i la base social del blaverisme	259
12.1.1 La Batalla vista des de la barrera.....	260
12.1.2 Classe social i ideologia dels blaveros de base.....	263
12.2 Una aproximació sociològica a les elits blaveres.....	270
12.3 Conclusions	275
Capítol 13é. Les principals institucions reproductores del blaverisme.....	277
13.1 Una estructura associativa pròpia i <i>instrumentalitzada</i>	277
13.1.1 L'ocupació d'entitats històriques: Lo Rat Penat i la RACV	277
13.1.2 Les forces de xoc: el GAV.....	286
13.2 L'associacionisme festiu: les falles	289
13.3 Els rituals: el poble segueix la seua Senyera.....	300
13.4 La Generalitat Valenciana o el regionalisme ordinari	303
13.5 Els mèdia: una "reina" de la comunicació	310
13.6 La família	318
13.7 Conclusions	320
Capítol 14é. La construcció discursiva de la identitat valenciana anticatalana ..	322
14.1 El paradigma fusterià	322
a) racionalista	325
b) catalanista	327
c) progressista (i modernitzador).....	329
d) antiregionalista i antiprovincialista	333
e) indefinició política i partidista.....	335
f) essencialista	337
14.2 L'anticatalanisme espanyol i el blaverisme: molt semblants però no idèntics	339
14.3 El "paradigma" blaver: pressupòsits culturals i socials	345
14.3.1 Populista i antiintel·lectualista	347
a) la mobilització com a fórmula de legitimitat política	350
b) l'apropiació del poble, el maniqueisme i el menyspreu per la democràcia representativa.....	351
c) els "cabdills" carismàtics: Lizondo, Rita i Sentandreu	360
d) antiintel·lectualista	371
e) sentimental o l'"amor per València".....	373
14.3.2 Anticatalanista: antivalencianista, antipancatalanista i anticatalà.....	377
a) l'estratègia reactiva o l'afirmació <i>via negationis</i>	378
b) la paradoxa de l'autoctonia: l' <i>estrangerització</i> com a negació.....	383
c) Catalunya i els catalanistes com argument omnicomprensiu	388
d) catalanòfob	389
14.3.3 Conservador i antimodernitzador	392
14.3.4 Regionalista, provincialista i espanyolista.....	403
14.3.5 Entre l'obediència espanyola i el blaverisme polític.....	412
14.3.6 Essencialista i altres trets complementaris	415
a) guardià de l'autenticitat i de la veritat.....	416
b) els elegits, els idealistes, els honorats i els fidels	419
c) metonímic, ametòdic i manipulador.....	420
d) victimista	421
e) justificador de la violència i violent	427
f) intransigent, inflexible i dogmàtic	432
g) hiperbòlic	434
14.4 Conclusions	439

Capítol 15é. El conflicte i la dominació simbòlica	441
15.1 La victòria simbòlica del blaverisme.....	443
a) Senyera, “en” blau, la “verdadera”	443
b) la proscripció del País Valencià (i de l’accent de València)	449
c) llengua valenciana, <i>mai</i> catalana	455
d) un himne per a una regió d’Espanya.....	457
e) l’H ₂ O com a bandera: <i>agua para todos</i>	459
g) fins i tot ballem diferent: els símbols de la cultura popular.....	461
15.2 Conclusions	463
Capítol 16é. La construcció del valencià com a llengua independent	464
16.1 La construcció política de les llengües i algunes polèmiques: un panorama europeu	465
16.2 Els secessionismes lingüístics i el secessionisme del català a Balears i a Aragó	469
16.3 La “Comunitat Valenciana” i el secessionisme lingüístic al País Valencià	471
16.3.1 Els fundadors ideològics del secessionisme idiomàtic	478
16.3.2 La importància social i política actual del secessionisme	484
16.3.3 Els objectius del secessionisme lingüístic.....	490
a) contra la normalització: el bilingüisme o la preeminència del castellà	490
b) contra la normativització i contra els filòlegs “catalanistes”	499
c) contra l’escola en valencià i contra el valencià a l’escola	503
d) contra les Universitats, els intel·lectuals i la ciència.....	506
e) a favor del caos lingüístic	509
16.3.4 La retòrica contra la unitat de la llengua	512
a) l’argument tautològic: diferenciant- <i>mos mos</i> fem diferents	514
b) l’argument onomàstic: és valencià perquè és nostra i així l’anomenem.....	517
c) l’argument “antiimperialista”: volen anexionar- <i>mos</i>	518
d) l’argument històric: <i>mosatros</i> els prehistòrics i els mossàrabs	519
e) un altre argument històric: <i>mos</i> furten el segle d’or	526
f) l’argument jurídic: ho diu l’Estatut	527
16.3.5 Evolució en el secessionisme?	529
16.4 Conclusions	532
Capítol 17é. Les percepcions socials del blaverisme i les mirades del conflicte	534
17.1 Els optimistes o il·lusos	534
17.2 Els comprensius o còmplices	536
17.3 Els pragmàtics o pacificadors.....	538
17.4 Els <i>antiblaveros</i>	540
17.5 La influència del blaverisme dins i fora del País Valencià	544
17.6 Les mirades del conflicte i un nou revisionisme.....	548
17.7 Conclusions	555
IVa PART. CONCLUSIONS FINALS	557
La recerca científica del blaverisme	558
De la minoria a l’hegemonia social.....	560
L’eficàcia social d’un discurs populista, regionalista i espanyolista	564
Epíleg: els pronòstics, entre la mort i la vida eterna	569
Apèndix 1er: Guia d’associacions i personalitats blaveres i/o anticatalanistes	572
Partits polítics	572
Associacions culturals i cíviques	574
Mitjans de comunicació	580
Militants i simpatitzants destacats	581
Apèndix 2on: Cronologia del blaverisme i dels precedents immediats	611
Apèndix 3er: Biografia i taxonomia dels entrevistats	625
Índex onomàstic i temàtic	629
Bibliografia	639
Índex de taules	671
Índex de gràfics elits blaveres	672

«Som, al cap i a la fi, històricament bastant normals» (Ramir Reig)

«La societat valenciana ha experimentat transformacions estructurals decisives en les últimes dècades [...] Però no per això pot dir-se que ara haja entrat en fase d'estabilitat, sinó que continua immersa en els processos evolutius típics de la modernitat avançada que suposen una radicalització dels canvis precedents»
(Antonio Ariño i Manuel García Ferrando)

«La pregunta no és per què el PP fa electoralisme atiant l'anticatalanisme a Espanya; la pregunta és per què l'anticatalanisme és electoralista»
(Isabel Clara-Simó)

«Més que Batalla era Pallissa de València per què no va ser una Batalla en peu d'igualtats. Alguns anaren amb paper i llapis i altres anaren a la Batalla tenint ràdio, premsa escrita, televisió, en definitiva tot l'Estat darrere» (Pere Mayor)

«L'analista d'ideologies ha de preguntar-se on es va originar aquesta creença —la nostra creença— i allò que assumeix. Hem de qüestionar —o posar entre parèntesis ideològics— els conceptes mateixos que semblen tan sòlidament reals per a nosaltres i que ens permeten comprendre els pressupòsits de les notícies de cada dia»
(Michael Billig)

«No hay nada de malo, por supuesto, en condenar el Holocausto. Lo que es incorrecto es que esa condenación reemplace a la explicación, que es lo que ocurre cuando ciertos fenómenos son percibidos como aberraciones carentes de toda causa racional comprensible. Sólo podemos comenzar a entender el fascismo si lo vemos como una de las posibilidades internas inherentes a nuestras sociedades, no como algo que está fuera de toda explicación racional» (Ernesto Laclau)

Un aperitiu (Notes preliminars)

«fue una transición tranquila, sin revanchas y sin historias de ningún tipo»

(María Consuelo Reyna)

«no, no hablemos de bombas, ¿eh? Porque bombas, yo según mis noticias, tanto lo de Fernando, éste, lo de Sanchis Guarner como lo de Joan Fuster, si hubo, fueron petardos, pero no hablemos de bombas, creo yo, ¿eh? Que no se pueden, ni se pueden evaluar daños, creo yo, de, de lo que pasó allí» (Ignacio Carrau)

«pues muy bien, nos han utilizado para estabilizar el Estado, el desarrollo autonómico del Estado, hemos hecho un papel, hemos ayudado a construir un Estado que ha durado 25 años. Pues muy bien [...] Podríamos decir que Valencia dio el servicio al Estado de hacer un proceso de desarrollo autonómico más sosegado, estable y racional» (José Ramón Pin Arboledas)

«aquí n'hi havia gent interessada en que no hi hagués autonomia valenciana, perquè la dinàmica superior catalana tirés dels valencians en el projecte dels PPCC. Jo sé que esta idea és molt audaç» (Antonio Palomares)

«quan veig en algunes manifestacions darrere els que van ja encaputxats i armats, els de Terra Lliure i tal i qual, jo pense en la tremenda responsabilitat que han tingut els mestres en els instituts i en les escoles, que han creat això» (Pasqual Martín Villalba)

«la situación de “racismo cultural” que sufren los “disidentes” rebeldes en la Universitat: Nadie que no comulgue con los credos catalanistas tiene derecho a sobrevivir en la jungla catalanizante en que se ha convertido nuestra irreconocible y decadente Universitat, contralada por la ultraizquierda nacionalcatalanista [...] se encargan de enviar a los “proscritos” al gulag de la marginación y del “exterminio cultural”, y “ha desatado una manifiesta violencia contra Valencia y los valencianos”» (Mª T. Puerto)

«los ataques contra la nacionalidad valenciana se fundamentan en teorías imperialistas que rozan el esclavismo [...] se denunciaba el salvaje expansionismo catalán» (Carles Recio)

«mai haviem de baixar la guardia perquè, a poc clavill que es deixara, el catalanisme polític i “intelectual” intentaria colar-se. Com les termites. Com lo que son. Termites destructores» (María Consuelo Reyna)

«La personalitat valenciana és total i absoluta» (Miguel Ramón Izquierdo)

«L'anticatalanisme naix, en part, d'un sentiment d'inferioritat, que jo no tinc»
(Enrique Monsonís)

«Però crec que allí (en el blaverisme) el que es defenia era València per damunt de tot. Lleve's vosté del cap qualsevol altra cosa» (Artur Ahuir)

«el conjunt de la reacció popular front a eixes teories de caràcter catalanista [...] era un rebuig a una teoria que en certa manera impedia la teua capacitat i la teua possibilitat de ser valencià» (Hèctor Villalba)

«¿A on estan els orígens del poble valencià? Hem de buscar-los en el Paleolític mig o periodo dels homens de Neandertal» (Juan G. Sentandreu)

«Dicen que hace unos 25.000 años un descendiente de Noé, Toval, junto con algunos hombres y mujeres llegaron a nuestras costas, y que impresionados por la riqueza de esta tierra se quedaron, cesando así su gran búsqueda, ya que habían encontrado un hogar, su hogar. Miles de años han pasado desde aquellos nuestros primeros antepasados» (Vicente González-Lizondo Sánchez)

«Sagunto contra Aníbal, Vinatea contra la partición del Reino, el Palleter y Roméu contra Napoléon, son momentos estelares en la lucha del pueblo valenciano por mantener su personalidad, su yo colectivo» (Julián San Valero)

«Podemos afirmar rotundamente que ni un sólo (sic) soldado de las tropas del Rey o guerrero que le acompañaba, hablaban catalán» (Vicente Giner Boira)

«yo la encuentro (l'actuació del franquisme al País Valencià) magnífica y no nos podemos quejar nada» (Ignacio Carrau)

«Arzallus es pijor que Osama Bin Laden» (Pere Zaragoza)

«Sé lo que digo. Camps es un farsante que engaña a sus votantes, a sus compañeros de partido y a todo su pueblo. Pero a mí no me la mete. Es un catalanista meapilas disfrazado de valencianista» (Jesús Sánchez Carrascosa)

«a mi m'encanta que diguen que soc radical» (Lola García Broch)

Agraïments

Aquesta tesi doctoral ha disposat d'una nòmina notòria d'influències positives que l'han condicionada des de la concepció fins al resultat final, aquesta redacció. I, tal com s'acostuma a escriure, tot i que en aquest cas és completament cert, els errors i les mancances sí que són propietat intel·lectual exclusiva de l'autor.

La majoria de les influències esmentades provenen de professors del Departament de Sociologia i d'Antropologia Social de la Universitat de València. En primer lloc, vull mencionar Gil-Manuel Hernández, tutor del treball d'investigació que ha donat peu a aquesta tesi, per la lectura de diversos esborranys del dit treball i pels ànims i els consells. Així mateix, m'agradaria explicitar la importància que per a mi significà el curs de doctorat de Sociologia de la Cultura, impartit per Antonio Ariño. Les seues insinuacions, els debats que comportaren al seminari, les recomanacions bibliogràfiques i la seua *Sociología de la Cultura* han millorat amb escreix els meus coneixements al voltant de les identitats col·lectives. A Ariño, com a director de la tesi, he d'agrair-li, a més a més, la paciència en llegir-se dues vegades el manuscrit, i les poderoses i incisives crítiques que, una vegada superat el colp, m'ajudaren decisivament a tractar de millorar la investigació i la redacció. D'altra banda, la lectura de les tesis doctorals de Ramon Llopis, Rafael Xambó, Rafael Castelló i d'Albert Moncusí ha sigut una font constant d'inspiració, tant en aspectes concrets com generals. Vull agrair a tots quatre, a més, que em passaren documentació del CIS, articles i suggeriment de materials.

Tampoc no mereixen ser oblidats els companys del Personal d'Administració i Serveis del Departament: Paco González i Inma Andreu (ara en altres destinacions), Carlos Izquierdo, Sagrario Argudo i Amparo Gallel, en particular la darrera, que tant i tant m'ha insistit perquè no se'm "passaren" els terminis legals de presentació de la tesi i que, com en altres coses de ma vida, tant he "apurat".

Així mateix, he d'agrair particularment i especialment al Laboratori d'Audiovisuals de la Universitat de València el fet de permetre'm consultar i analitzar les transcripcions de les entrevistes que aprofitaren per al destacat documental *Del Roig al Blau* i, en concret, al director, Miquel Ruiz, i a Antoni Medall per l'eficàcia de les seues gestions que m'ha servit com a part important de la investigació del discurs del regionalisme anticatalanista al País Valencià.

Vull agrair, d'altra banda, a Rafael Company les aportacions i els documents que m'ha facilitat, en concret en el capítol de les polèmiques idiomàtiques i els secessionismes lingüístics. També agrai'sc a Ricard Triviño, a Pep Monter, a Fèlix Bella, a Josep Cerdà, a Anna Reig i a Amparo Sampedro, tots ells companys del MuVIM, les fotocòpies d'entrevistes i de notícies així com uns quants llibres i informació difícils de trobar que m'han facilitat. Així mateix, haver raonat en algun esmorzar de la tesi m'ha permés accedir a alguna informació periodística desconeguda. Una altra persona a la qual dec informacions concretes ha sigut Natxo Costa. No vull oblidar Alfred Mondria i Josep González amb qui, al llarg d'anys de sòlida amistat, he pogut contrastar parers i percepcions que s'han vist reflectits en la recerca. Sòcrates, doncs, no devia estar molt desencaminat quan ens parlava de la *majèutica*. Al cap i a la fi les "nostres" idees mai no són del tot "nostres", sinó també dels "altres".

El meu agraïment també va destinat a les persones i les institucions que m'han permés i m'han "obligat" de documentar-me i reflexionar sobre l'anticatalanisme al llarg dels darrers anys. En primer lloc, gràcies a l'encàrrec que realitzí per a l'Institut Valencià de Politologia i Demoscòpia, al qual la Conselleria de Presidència de la Generalitat havia sol·licitat un informe al voltant del procés autonòmic que conduí a l'aconseguint d'un Estatut d'Autonomia per al País Valencià i la possible reforma d'aquest que a les primeries de la legislatura 1995-1999 tots els grups parlamentaris

de les Corts Valencianes havien aprovat. L'*Informe sobre el procés històric d'assumpció competencial de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana: dèficits històrics, les competències traspassades per l'estat i la seua possible ampliació* fou acabat el desembre de 1996. L'elaboració d'aquest informe m'obligà a documentar-me amb una certa sistemacitat (i en un temps rècord). La utilitat que després se n'ha fet o se'n farà per banda del Consell o dels grups polítics als què els hi puga interessar és independent de l'agraïment personal envers la Conselleria de Presidència, per permetre'm investigar aquest període tan recent i, paradoxalment, tan poc i malament conegut. Aquest agraïment, vull fer-lo en particular a l'aleshores Subsecretari de Planificació i Relacions Externes, Rafael Blasco^{A3} i a Josep Maria Felip, funcionari de l'esmentada Conselleria, professor de Dret Constitucional i protagonista directe de la transició valenciana des de la seua talaia privilegiada de funcionari del Consell del País Valencià, l'òrgan preautònom, i col·laborador del primer president, Josep Lluís Albinyana.^{A3} Espere que aquesta recerca puga contribuir a l'esforç de tantes persones que lluitaren per la modernització del País Valencià.

A més, he de reconèixer el poderós estímulo intel·lectual que exercí Xosé Manuel Nuñez Seixas al curs de doctorat que impartí al Departament d'Història Contemporània de la Universitat de València sobre nacions i nacionalismes el curs 1998-1999. Unes quantes de les afirmacions i les hipòtesis d'investigació són ben deutores de les seues reflexions i, alhora, dels seus escrits, que han sigut una font d'inspiració. Tot i la seua condició d'historiador, ha demostrat que és un bon coneixedor i un crític clarivent de les aportacions que, des de la sociologia i la ciència política, han contribuït al coneixement millor de les nacions, dels nacionalismes i de les identitats nacionals.

No vull deixar de mencionar també l'historiador Ferran Archilés qui, des de la passió intel·lectual compartida per l'estudi dels nacionalismes, m'ha proporcionat, en diverses xarrades que acostumaven a cloure ja ben entrada la nit, suggeriments i aportacions que resultaria costós mencionar-les una a una. En especial algunes de les afirmacions sobre el pensament nacional en Joan Fuster són producte de notes que prenguí en una sessió de treball al Departament d'Història Contemporània de la Universitat de València en què avançà unes quantes línies de la que serà la seua tesi doctoral al voltant de la nació i el nacionalisme al pensament de Joan Fuster. A més, m'ha facilitat molta bibliografia imprescindible per a aquest treball, especialment en llengua anglesa que, altrament, m'hauria retardat molt aconseguir-la.

Per acabar, agraiisc Amparo Rius, tot aprofintant-me del generós oferiment, l'haver introduït en les taules corresponents les dades comarcals del vot del blaverisme polític, al dissenyador Javier Argilés, a més de la professionalitat, per la paciència que ha tingut amb mi i a Jaume Flor l'esforç de correcció lingüística de diversos esborranys (que, més tard, he corregit, per la qual cosa els errors idiomàtics són cosa meua en exclusiva) que m'ha permés presentar aquesta tesi doctoral amb més cura ortogràfica i estilística. Tenir un germà filòleg era una oportunitat que no es podia desaproveitar.

Nota d'estil

Aquesta tesi doctoral s'ha escrit tenint en compte els criteris estilístics següents:

1) Fem servir la lletra cursiva per als títols dels llibres i per als vocables que originàriament no estiguen escrits en valencià, tret de les cites en que els originals en duen i que, lògicament, s'han conservat. Com que sovint en les cites hem incorporat alguna cursiva per ressaltar alguna paraula o expressió que hem considerat rellevant i, per economia d'espai, només explicitem les cursives en cas que siguen de l'original, de manera que, quan no se n'especifiquen, són nostres.

2) Fem servir les cometes dobles o angleses en els casos següents:

- ✓ per a totes les expressions que es troben en el cos del text com a declaracions breus d'entrevistats o frases o conceptes citats d'altres autors o quan se'n vol ressaltar l'ús en altres contextos i estan adaptats a la normativa valenciana estàndard;
- ✓ en l'ús metalingüístic d'alguns mots o per ressaltar-ne el doble sentit;

3) Fem servir les cometes angulars dobles o *guillemot* en els casos següents:

- ✓ en les cites literals extenses, que es distingeixen perquè es reproduïxen en un cos de lletra més menut i amb una sagnia més profunda que la normal;
- ✓ per a totes les expressions que hi ha en el cos del text com a declaracions d'entrevistats;

Cal advertir, però, que s'ha evitat tant com s'ha pogut usar la cursiva i les cometes en una mateixa expressió.

Pel que fa a les paraules "blaverisme" i "blavero" (que tenen una càrrega si més no etimològicament despectiva tot i que sovint en el mateix moviment no pocs militants s'han mostrat fins i tot orgullosos d'aquesta denominació) hem optat per evitar les cometes en aquests termes, llevat del títol i d'aquest paràgraf, per una qüestió d'economia a l'hora de redactar la tesi doctoral, atés que són unes de les paraules que més es repeteixen al llarg d'aquestes pàgines. Així mateix, comença a ser una paraula d'ús habitual que apareix, sense cursiva ni cometes, en mitjans de comunicació, assajos i fins i tot en enciclopèdies.

D'altra banda, hem preferit fer servir les versions valencianes o catalanes i s'ha respectat l'original en castellà o en anglés quan no hi havia traducció a l'abast. Excepte si ho especifiquem, hem respectat les cometes i les cursives dels textos originals. Així mateix, en totes les cites en valencià hem preferit respectar el text original, malgrat les faltes d'ortografia de sintaxi o ambdues, per ser més reveladores i alhora no provocar dificultats particulars de comprensió. En les cites anticatalanistes, una correcció en l'estàndard lingüístic universitari els hauria fet perdre l'element denotatiu, tan important en el cas que ens ocupa.

Pel que fa a la reproducció de la transcripció de les entrevistes del Taller d'Audiovisuals de la Universitat de València, hem respectat el text dels transcriptors, tret d'errades que hi hagem pogut detectar, encara que dissortadament per a la nostra recerca s'hagen adaptat a un estàndard escrit que, de cap manera, està a l'abast dels entrevistats.

Pel que fa a la citació de llibres, opuscles i articles hem utilitzat el criteri usual, en fer servir el primer cognom, l'any i la pàgina i remetre a la bibliografia. En alguns casos

i amb la intenció d'evitar carregar la bibliografia amb centenars d'articles blaveros, no sempre massa significatius, hem optat per donar la referència completa al final de la cita i no incorporar-la a la bibliografia general. Així mateix per facilitar la identificació de les fonts del blaverisme n'hem subratllat els cognoms en la bibliografia.

Quant a les citacions de les transcripcions de les entrevistes hi hem utilitzat al final i entre parèntesis el cognom (en l'Apèndix III hi ha la relació completa i la data exacta de l'entrevista) i l'hora, el minut i el segon per facilitar la detecció del fragment en el dvd ajunt on hi ha les transcripcions de totes les entrevistes. En cas de fer servir la cinta segona o tercera de les entrevistes apareixerà un C2 (o un C3) abans del minutatge.

Quant a les citacions del diari de sessions de les Corts hi apareixeran al final i entre parèntesis el cognom del diputat/da, l'acrònim (bé DSCV, Diari de Sessions de les Corts Valencianes o BOCV, Butlletí Oficial de les Corts Valencianes), la data i el número de publicació i la pàgina de la documentació oficial. Pel que fa a la citació de pàgines web, hi apareixen al final i entre parèntesi l'adreça web.

Pel que fa a les minibiografies dels personatges que apareixen esmentats hem optat per fer-les en notes a peu de pàgina i, si han participat del blaverisme o de l'anticatalanisme, les hem adjuntades en l'Apèndix 1r (la primera vegada que hi apareixen les acompanyarem amb les sigles A1 en superíndex). Si són dels entrevistats no anticatalanistes són a l'Apèndix 3r i indicats amb un A3 en superíndex. En tots els casos, per economia d'espai, sols esmentem la localitat de naixement o de falliment si és diferent de la de València.

D'altra banda, tot seguit relacionem els acrònims o le sigles principals que hem fet servir, a partir de la segona vegada que apareixen a la redacció, per evitar reiteracions i per economia d'espai:

ACPV: Acció Cultural del País Valencià.
 ANV: Acció Nacionalista Valenciana (les sigles del partit polític blaver seran ACNV).
 AU: Alternativa Universitaria.
 AVL: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
 BLOC: Bloc Nacionalista Valencià.
 CVa: Coalició Valenciana.
 CVC: Consell Valencià de Cultura.
 DV: Diario de Valencia.
 DRV: Dreta Regional Valenciana.
 ENV: Esquerra Nacionalista Valenciana.
 FCECRV: Federació Coordinadora d'Entitats Culturals del Regne de València.
 GAV: Grup d'Acció Valencianista.
 JCF: Junta Central Fallera.
 LEV: Levante-El Mercantil Valenciano.
 LP: Las Provincias.
 LRP: Lo Rat Penat.
 PDLPV: Partit Demòcrata Liberal del País Valencià.
 PP: Partido Popular.
 PPRVA: Partido Popular Regional Valenciano Autonomista.
 PSPV-PSOE: Partit Socialista del País Valencià-Partido Socialista Obrero Español.
 RACV: Real Academia de Cultura Valenciana.
 TFPSPV: Taula de Forces Polítiques i Sindicals del País Valencià.
 UCD: Unión del Centro Democrático.
 UDPV: Unió Democràtica del País Valencià.
 URV: Unió Regional Valencianista.
 UV: Unió Valenciana.
 VH: València Hui.

Introducció

Pràcticament qualsevol ciutadà espanyol mitjà i, fins i tot, un europeu un poc asabentant coneix que identitàriament al País Valencià “alguna cosa passa” i, en concret, que “els” valencians i “els” catalans, malgrat tenir elements comuns, no es “porten” massa bé. Ben probablement, si els preguntàrem, dubtarien. Molts, de fet, malgrat les conclusions de la filologia romanística internacional, respondrien que el valencià i el català són dues llengües diferents. D’altres, però, contestarien que a Catalunya es parla català i al País Valencià (si el coneixen) no o, el que suposa el mateix, que es parla castellà¹ o que a Catalunya són catalanistes i a València no, que a Catalunya no són espanyols o són uns espanyols “diferents” i que a València són espanyols, és a dir, “igual” d’espanyols que a Madrid o Castella-la Manxa.

Com qualsevol fenomen social que vulguem analitzar la comprensió no serà senzilla ni unívoca. Tanmateix, és evident que l’anticatalanisme serà un factor important que, entre d’altres, explicarà les relacions complexes entre el País Valencià i Catalunya i entre els valencians i els catalans i, sobretot, entre els mateixos valencians, ja que afecta a les definicions de la pròpia identitat col·lectiva. Si per anticatalanisme entenem l’oposició activa al catalanisme i al programa polític però també, si més no en certa mesura, a “Catalunya” i als “catalans”, és evident que al País Valencià, hi existeix anticatalanisme i que aquest no és, en absolut, marginal. Contràriament, sostindrem que aquest ha esdevingut hegemònic, si més no parcialment.

Al País Valencià, a partir de la transició democràtica, un nou moviment polític anticatalanista (amb antecedents i elements previs però nou) sorgirà i creixerà fins al punt de condicionar la política i fins i tot la definició de la valencianitat. Aquest moviment i aquesta ideologia es vindrà a conèixer com “blaverisme”. L’etimologia correspon a un concepte despectiu inventat pels seus oponents en ser defensors de la senyera amb franja blava com a bandera distintiva del “poble valencià” tot i que sovint no pocs dels seus membres es mostraran fins i tot orgullosos de l’accepció. Per exemple, el 19 de novembre de 1998, el GAV féu un homenatge a les “heroïnes de la pàtria valenciana” i no pocs dels glossadors les denominaran “ties maries blaveres”.

Entendrem el blaverisme com un moviment sociopolític del País Valencià nascut a la dècada del setanta del segle XX que fa de l’anticatalanisme la raó principal de ser però que revesteix aquest d’autoctonisme, és dir, que es fa passar com “valencianista” i, en aquest sentit, és un anticatalanisme valencià específic. El blaverisme no sols té com a objectiu l’oposició al catalanisme i/o als catalans sinó fonamentalment desplaçar els “catalanistes” del País Valencià de les posicions hegemòniques que haurien ocupat realment o imaginativa i, sobretot, d’ocupar el poder a partir d’un discurs que reinventa la tradició i la identitat regional valenciana. Per aconseguir aquest objectiu el blaverisme farà servir el populisme com a principal estratègia política per tal de guanyar el carrer (que havia sigut patrimoni fins aleshores de l’oposició antifranquista i, com veurem, valencianista, si més no epidèrmicament) i, sobretot, les urnes, que des de les primeres eleccions havien donat la victòria a l’esquerra.

El blaverisme, a més, serà conegut per la seua aposta simbòlica “trinitària”: senyera amb franja blava, llengua valenciana independent del català (secessionisme

¹ Al respecte m’ocorregué una anècdota significativa: un immigrant llatinoamericà, resident més de dos anys a València ciutat, em preguntà l’any passat, 2007, que en quina llengua m’havia adreçat a una treballadora de la gasolinera. Tenia curiositat! En més de vint-i-quatre mesos no havia caigut en el compte que a la “Comunitat Valenciana” també es parlava una altra llengua que no era la castellana. El regionalisme ordinari, banal, que analitzarem més avant, en aquesta direcció, ha contribuït a fer “invisible” la diferència ètnica i política.

lingüístic) i denominació de Regne de València (tot i que amb el pas del temps es comprovarà que hi havia més oposició a la del País Valencià que una defensa del terme regnícola. Per això la de Comunitat Valenciana ha sigut abastament assumida pel moviment). Si de cas podem afegir unes altres referències simbòliques, com l'Himne (de l'Exposició) Regional, així com d'altres conjunturals com l'aigua (de l'Ebre, és dir, de Catalunya). De tal manera que el blaverisme s'enfrontarà simbòlicament amb el "catalanisme" que defensarà la senyera quatrribarrada, la unitat de la llengua catalana així com l'ús ambivalent de valencià i català per nomenar-la, la denominació de País Valencià i, si de cas, la Moixeranga (composició musical normalment interpretada amb dolçaines i tabalets característica d'Algemesí i que no té lletra).

El blaverisme, per tot plegat, serà una de les ideologies que participaran del particular conflicte identitari al País Valencià i, per tant, un contendent (fonamental) del conflicte, que en aquesta recerca prendrem com al nostre objecte d'estudi. L'anàlisi monogràfica d'aquest contendent (exitós, convé tenir-ho present) pensem que ens pot servir d'espill per aprofundir en el coneixement de la particular construcció identitària valenciana i, per tant, de la societat valenciana en particular i de les societats humanes en general.

L'altre contendent principal, el "catalanisme" o fusterianisme (degut a la particular importància que tingué el pensament de Joan Fuster) l'analitzarem somerament i ens aprofitarem de referència especular per tal d'analitzar ideològicament el blaverisme. Bàsicament podem dir que, tot i que no sempre s'explicitava, el fusterianisme fou una proposta ideològica que polititzà el valencià i la cultura pròpia i que construí un model nacionalista que incloïa el conjunt dels catalano-parlants i dels territoris de llengua catalana. «Dir-nos "valencians", en definitiva, és la nostra manera de dir-nos "catalans"» (Fuster, 1962a: 39) serà la cèlebre i paradigmàtica frase de *Nosaltres els valencians* que resumirà el catalanisme del pensament nacional de Joan Fuster.

De tal manera que per a Fuster no hi haurà valencianisme que no siga (que no haja de ser) catalanista. El catalanisme, doncs, seria una conseqüència d'una suposada incapacitat estructural de l'existència pròpia d'un nacionalisme valencià no pancatalanista: «Tot això del "catalanisme" polític, a València, al País Valencià, ha estat una conseqüència (i no sempre clara) d'un *impossible* nacionalisme valencià» (Fuster, 1982: 37). Contra aquest catalanisme però també contra el programa polític i simbòlic d'aquest, tot i que no era "seu" en exclusiva (bàsicament la denominació de País Valencià, la senyera quatrribarrada i la unitat de la llengua catalana), reaccionarà radicalment el regionalisme anticatalanista del País Valencià.

El blaverisme, gràcies a uns particulars mitjans de comunicació que s'apropiaran d'aquest discurs; a una estructura associativa històrica que n'aconseguirà ocupar, i a una altra de nova que crearà; a la instrumentalització de la festa fallera i d'altres rituals centenaris així com al regionalisme ordinari, rutinari o banal de les institucions d'auto-govern (que faran pròpia, si fa no fa, la seua proposta simbòlica) aconseguirà una penetració social i una reproducció exitosa, la qual cosa trobem que justifica l'interès social d'aquesta investigació. Aquesta tesi doctoral està dirigida a l'estudi de la identitat col·lectiva que construirà el blaverisme i a la reproducció social d'un moviment que, despectivament, se'l considerava a les primeries de la transició que eren "quatre gats" però que acabarà condicionant el sistema polític valencià d'una manera decisiva.

Per introduir aquesta recerca em permetré la llicència de descriure una situació quotidiana de la qual vaig ser observador i que pot ajudar a capir el fenomen de l'anticatalanisme al País Valencià, particularment a aquells que no n'estan familiaritzats.

Una història (real) de futbol

28 de desembre de 2004, nit, Mestalla. *Gran* partit de futbol: Selecció Valenciana contra Bulgària. Es podria aduir que feia un fred que pelava, cosa que era certa, tan-

mateix la buidor de l'estadi és incontestable. Sembla que no interessa pràcticament ningú les seleccions esportives pròpies. Es diria que el desinterés, en una conjuntura espanyola particularment polèmica, és complet i rotund. De fet, no gosaria a dir que hi ha més valencians que no búlgars. El que és segur és que aquells animen més. Si més no tenen un nom per al seu país que coregen amb certa freqüència: Bal-ga-rija, Bal-ga-rija... A Mestalla, "València" és el nom del club de futbol propietari del recinte i també el nom de la ciutat on ens trobem ara i d'una província a tot estirar. Però no és percebut com la denominació d'un país (o comunitat autònoma). Els valencians, en conseqüència, callen i no animen.

Dos amics i jo estem al gol sud. Des d'ací vegem quatre o cinc banderes espanyoles (algunes amb l'escut constitucional *in absentia*), com si la cosa no estiguera suficientment clara. També, a llocs perifèrics, sorgeixen tres o quatre senyeres estrel·lades amb franja blava. Una pancarta gegant a la grada d'enfront de tribuna dóna la benvinguda als governants autonòmics, pocs, que moren la zona privilegiada de Mestalla: "Ací o allà, idioma valencià", en una forma de pressió típica. M'ho prenc amb una certa causticitat. Ni allà ni (particularment) ací. L'ús social del valencià va de reculada, però als propietaris de la pancarta —pense— no els importa gens. De fet, hi col·laboren activament. Tot açò tinc temps de rumiar-m'ho mentre sona l'Himne de l'Exposició, una de les composicions oficials més llargues (i menys "solemnes" que conec. De fet, es toca cada vegada que cremen una falla mentre la gent xarra tranquil·lament. Tal vegada és aquesta una mena de "solemnitat" mediterrània perquè no pocs valencians botarien si es criticara aquesta composició musical). Per completar aquest quadro microsocial no puc obviar una colla organitzada d'intolerants, d'anticatalanistes en la seua versió casolana. Anaven de *cacera*, investits del mateix odi que qualsevol Tribunal de Salut Pública i segurs de què representaven les "essències" del poble valencià. Les seues presses, "catalanistes" més o menys imaginaris (de fet, pocs "catalanistes" gosarien xafar un estadi com el de Mestalla).

Ben a prop d'on sèiem es gelaven uns hòmens majors, acompanyats de dos persones de color amb bufandes del València CF, que duïen, a manera de tapet sobre les cames, una senyera artesanal, unes quatre barres llarguerudes a la qual li havien afegit un tros no gens menyspreable de tela blava però molt fosca, cosa que dugué a la sospita als desfaenats membres de l'escamot anticatalanista. No tardà en venir primerament una avançada de dos supervisors vexil·lològics, a contrastar l'"autenticitat" de l'esmentada bandera. No poguí evitar-lo i, amb educació, m'encarí a un d'ells, un adolescent bastant passat, cosa que generà l'encesa del seu mecanisme de papagai: "Aneu-vos al nord, traïdors, venuts" i altres coses per l'estil. Al capdavall un acomodador l'amenaçà en avisar seguretat i marxaren. Provisionalment.

Al descans, quan la selecció valenciana ja perdia, tinguérem una altra *ràtzia* de puresa, una altra comprovació, en aquest cas identificats per símbols de les Joventuts del Grup d'Acció Valencianista, el famós GAV. Tractàrem de raonar amb ells, però el fanatisme adolescent —en aquest cas atiat per personatges ben entradets en anys— no s'adiu gens bé amb el diàleg. De fet, un d'ells argumentava que a sa germana, quan tenia dotze anys, l'havien agredit per dur una senyera estatutària, història bastant inversemblant. Un altre, en dir-li un dels meus amics que ja es tranquil·litzaria quan fóra adult contestà directe: "No crec. Mon pare ja es dedicava a açò". Una vegada Mestalla *polacosfrei*, s'agruparen (no passaven de la vintena) al voltant d'una pancarta amb allò de "Boicot productes catalans". Durant la segona meitat es dedicaren a exclamar consignes, aclaparadorament a la contra: "Català qui no bote és", "No mos (sic) fareu catalans", "Fora el català de les escoles", "Carod Rovira, fill de puta", "Llengua valenciana, mai catalana", "Catalanistes, fora de València" i algunes altres. Cap ni una a favor de la selecció valenciana. De fet, els únics crits a favor o bé foren per demanar el boicot als caves catalans ("To-rre O-ri-a", en referència al cava "valencià" de Requena) i o per aclamar al líder (Sen-tan-dreu!, Sen-tan-dreu!), president del partit anticatalanista radical Coalició Valenciana (CVa) i expresident del GAV.

Ara que “tenim” 30 anys

El 9 d'octubre de 1977 centenars de milers de ciutadans valencians manifestaren pels carrers de la ciutat de València la seua voluntat de llibertat, d'amnistia i d'Estatut d'autonomia, és dir, d'assolir drets individuals i llibertats públiques homologables a les democràcies occidentals, d'amnistiar els presos polítics de la perllongada dictadura i de dotar-se novament d'institucions d'autogovern dins d'un sistema polític democràtic.

Tot i amb això, el País Valencià, probablement després del cas evident del País Basc (i Navarra), ha comptat amb una de les transicions democràtiques més complexes i violentes de l'estat espanyol. Perquè hem de tenir en compte que, a més de l'adaptació de les estructures polítiques tardofranquistes a una nova democràcia incipient —adaptació que també tindrà algunes disfuncions notòries a les comarques valencianes— i la transformació profunda de l'estructura social de les dècades dels seixanta i dels setanta (Mollà, 1979), hem d'afegir l'existència d'un greu enfrontament identitari al si de la societat valenciana, un enfrontament no cal ni dir-ho, ideològic. Encara que no només ideològic.

La transició democràtica al País Valencià es configurarà, per tant, amb el que s'ha denominat —amb més o menys encert— la “Batalla de València”, és dir, l'enfrontament ideològic (i simbòlic) entre dues maneres, bastant diferenciades, d'entendre la identitat valenciana. La metàfora sembla incertada perquè més que una “batalla” (un enfrontament puntual i limitat), semblà una “guerra” (un conflicte que es perllonga en el temps), una “guerra civil identitària”, que comptà amb centenars de “batalletes” i mobilitzacions, fonamentalment al voltant de l'àrea metropolitana de València. Tanmateix l'expressió ha fet fortuna i tot indica que els manuals d'història la faran servir.

Afortunadament el conflicte identitari valencià només costà un únic mort, Miquel Grau, atés que la col·locació de diversos artefactes explosius a locals i vivendes de polítics i intel·lectuals pogué haver-se cobrat més vides humanes. Un conflicte valencià, amb episodis evidents de violència física, però especialment amb una virulència verbal i un greu enfrontament polític entre blaveros i “catalanistes” (també, en bona mesura, entre esquerra i dreta polítiques) i que foren, sense dubte, més greus que en uns altres indrets de l'estat, si exceptuem, com hem dit, el cas d'Euskadi. Perquè en tots els altres territoris on hi ha grups socials rellevants de caire nacionalista ha estat la identitat nacional —volem dir els conflictes entre les identitats nacionals, la identitat nacional espanyola, associada al propi estat, d'una banda, i les identitats nacionals alternatives d'una altra— un motiu de conflicte social de caire identitari, a València el conflicte ha estat amagat o soterrat entre dues maneres d'entendre la “identitat valenciana”, la “valencianitat”, o si seguim la terminologia de Piqueras (1996), la identitat valenciana central; dues maneres d'entendre la valencianitat que han aplegat a estar reconegudes fins i tot al propi text de l'Estatut. Al seu preàmbul explícita, d'una manera certament alambicada, aquests “dos corrents d'opinió”:

«La tradició valenciana provinent de l'històric Regne de València es troba amb la concepció moderna del País Valencià i dona origen a l'autonomia valenciana, com a integradora dels dos corrents d'opinió que emmarquen tot allò que és valencià en un concepte cultural propi en l'estricta marc geogràfic que abasta».

El pacte entre la UCD, el PSPV-PSOE i el PCE-PCPV que donà lloc a l'Estatut de Benicàssim l'any 1981 (segon gran pacte per impulsar el procés autonòmic —com bé assenyala Asensi Sabater (1982: 255)— ja que, com veurem, el primer, que tindria lloc els anys 1978 i 1979, fracassà rotundament), resultà modificat, però, a Madrid per la majoria centrista al Congrés dels Diputats (una majoria en descomposició i que tardaria mesos en esclatar pels aires i donar la victòria absoluta al PSOE) i donà lloc a l'Estatut d'Autonomia que no tancà (que tancà en fals) el conflicte identitari que analitzarem. De fet, la dècada dels huitanta i part dels noranta del segle passat, aquest conflicte fou intens degut, sobretot, a la pressió d'un blaverisme polític legitimat per un determinat acord polític i simbòlic autonòmic.

Considerem que entendre tot aquest procés d'“insatisfacció autonòmica” no serà possible sense acudir al període franquista i, particularment, a la transició democràtica valenciana —cal insistir, una de les més complexes i “perplexes” de l'estat. Al nostre parer, s'ha de tenir en compte les causes polítiques (internes i externes a la realitat valenciana) d'assoliment de l'autogovern i la situació perifèrica del País Valencià com a elements relacionats en la construcció de la identitat valenciana. Un d'aquests elements, particularment important, serà l'anticatalanisme, factor que continua imperant en la política i en la societat valencianes.

De fet, el procés històric d'assumpció competencial presentà uns “dèficits històrics” des del primer moment. El règim preautonòmic, encetat amb el Reial Decret 10/1978 pel qual es creava el Consell del País Valencià, topà amb la incomprensió i marginació del Govern de l'estat d'una banda i de les diputacions provincials valencianes de l'altra. Després vindria aqueixa exclusió, difícil de justificar jurídicament i política, en no convocar referèndum el Govern espanyol (quan es complien tots els requisits establerts), de la via d'accés plena a l'autonomia reconeguda a l'article 151 de la Constitució espanyola. La via valenciana seria, doncs, la del 143, amb un “regal” addicional reservat a les nacionalitats històriques o del 151, la LOTRAVA, que —tot seguint un model semblant al de Canàries— permetria assumir les competències d'educació i de sanitat.²

Siga com siga el que és cert és que l'Estatut no tancà la Batalla de València ni l'enfrontament identitari. Encara ara, l'any 2008, no està definitivament tancada. Els símbols, la bandera, la denominació i la llengua bàsicament, encara són parcialment qüestionats i, sobretot, instrumentalitzats (patrimonialitzats) per sectors significatius de la societat valenciana i són motius d'enfrontament cívic i partidista tot i que el grau d'enfrontament ha minvat considerablement producte, com veurem, de la “victòria” identitària blavera i espanyolista i d'un cansament, més aviat pessimista, sobre l'avenir col·lectiu dels valencians, particularment des del nacionalisme valencià, que s'auto-percep socialment derrotat.

² El 1245, set anys després de la pèrdua militar de la ciutat de València dels sarraïns, el rei Jaume I atorgava el costum a la ciutat València, el que confirmava la seua independència respecte als territoris catalans i aragonesos i envers les pretensions nobiliàries d'aquests. Des d'aquell moment els valencians han gojat d'una amplíssima sobirania (en el sentit medieval de l'acepció), anaren desenvolupant institucions pròpies i, alhora, contribuïnt de manera paritària junt a Aragó i Catalunya a les decisions del conjunt de la corona. Per això quan analitzem les causes de l'endarreriment de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia i l'exclusió de la via de l'article 151 de la Constitució, haurem de descartar explicacions que es fonamenten en el passat dels respectius territoris, ja que el cas valencià es troba entre els de més sòlida tradició d'autogovern de l'estat. Des del segle XIII fins el XVIII ininterrompudament, on el Decret de Nova Planta eliminà les institucions polítiques i administratives pròpies, els valencians han governat lliurement els assumptes i interessos que els afectaven. Tampoc l'etapa de la Segona República espanyola pot ésser un argument de pes per distingir les anomenades nacionalitats històriques (teòricament només Catalunya, País Basc i Galícia pel fet d'haver plebscitat els seus respectius estatuts d'autonomia) de la resta dels països ibèrics. D'aquests tres casos únicament Catalunya gojà d'autonomia efectiva en temps de pau, llevant-li del còmput la suspensió de l'Estatut durant el bienni conservador. Euskadi només pogué fruir-la en temps de guerra i durant un període curt circumscrit pràcticament a la província de Biscaia i a Galícia l'aprovació de l'Estatut no arribà a ser efectiva pel triomf de l'insurrecció feixista al conjunt de les terres gallegues. A València hi havia un cert consens de les forces progressistes (republicans, socialistes, anarquistes, comunistes i valencianistes) i un ampli debat sobre la necessitat d'un Estatut d'Autonomia, amb concentracions i manifestacions autonomistes i la redacció de fins a quatre diversos projectes estatutaris: l'Avantprojecte promogut per la majoria blasquista de l'Ajuntament de València l'any 1931; i el 1937 el Projecte de Bases per a l'Estatut del País Valencià (elaborat pel sindicat anarquista CNT), l'avantprojecte dels valencianistes Esquerra Valenciana i el de la Unió Republicana Nacional. El desenvolupament de la guerra civil espanyola impedí la recuperació de l'autogovern. No sembla, doncs, que la insurrecció militar i el seu posterior triomf siga la que puga negar la condició de “nacionalitat històrica” al País Valencià. En qualsevol dels casos durant si més no el principi de la transició democràtica es manifestà una voluntat ampliament majoritària de recuperar l'autogovern per banda del conjunt de les forces polítiques democràtiques i de la societat civil —expressada en múltiples ocasions— i que aquest fóra un autogovern ampli. Amb la massiva manifestació del 9 d'octubre de 1977, convocada pel Plenari de Parlamentaris del País Valencià i amb el Compromís Autonòmic de 1978 es demostrava que *la qüestió regional* excedia els límits territorials de Catalunya i Euskadi, un fet que posteriorment analitzarem, ja que els dèficits històrics de l'Estatut no es poden entendre des d'una perspectiva exclusivament valenciana.

I si hui encara no hi ha un gran pacte cívic valencià que també integre les minories polítiques (particularment les valencianistes d'esquerra) respecte a les qüestions identitàries i simbòliques és també degut a l'irregular procés autonòmic i a l'exclusió de la via de l'article 151 concretament (en restar legitimitat política, ja que aquesta mena d'estatuts havien de ser refrendats en plebiscit per la majoria absoluta dels electors de les províncies implicades), però també per la capacitat de reproducció social del discurs i del moviment blaveros que hi influïren decisivament.

Ni l'Estatut vigent ni l'originari no han estat, doncs, refrendats pel poble valencià (i això, insistim, resta legitimitat a les previsions estatutàries), ni tampoc fou negociat per una comissió valenciana amb una del parlament central, amb la qual cosa la denominació de Comunitat Valenciana, la senyera coronada amb franja blava i altres símbols d'importància identitària més que evident foren decidits unilateralment per les Corts de Madrid, amb una proposta distinta de la que s'aprovà al país i en un context polític pròxim a la desintegració del gran partit de centre-dreta d'aleshores, la UCD. No podem, doncs, menystenir la intervenció de la política espanyola en el particular desenvolupament de l'autogovern i fins i tot de la identitat valenciana. Tot i això, el regionalisme ordinari de la Generalitat, any rere any, ha anat fent molt per assumir la "legalitat" autonòmica, també a nivell simbòlic.

A la legislatura 2003-2007 es modificà l'Estatut³ gràcies a un inestable acord PP-PSPV-PSOE.⁴ El grup parlamentari d'Esquerra Unida del País Valencià (EUPV) votà en contra i el nacionalisme valencià quedà novament fora del consens estatutari però la majoria social i política continuava reforçant un regionalisme institucional que tindrà, com veurem, una particular importància en la "naturalització" d'un cert anticatalanisme en la societat valenciana.

La construcció de la comunitat política valenciana, en conseqüència, es durà a terme en bona mesura amb un seguit d'acords que bandejaran el nacionalisme valencià, que el deixaran fora, institucionalment i simbòlicament, com un referent "radical" i suposadament allunyat dels sentiments i de les expectatives de la majoria dels valencians, expulsat, per tant, de la centralitat de la política valenciana. I el blaverisme tindrà molt a veure en l'assoliment d'aquests objectius.

No és d'estranyar que el valencianisme d'encuny fusterià haja percebut el procés autonòmic d'una manera insatisfactòria, com una "pèrdua" i que la valoració de les institucions autonòmiques per banda d'aquest no siga alta. El blaverisme, malgrat haver sigut un vencedor clar de la Batalla de València (que, insistim, no podem donar definitivament per conclosa, tot i que, trenta anys després, sí que resta molt perfilada), també retòricament restarà insatisfet, en particular el més radical, i farà una lectura hiperbòlica dels suposats èxits i suport social i institucional del "catalanisme". Si a això li afegim la situació perifèrica de la societat valenciana, estarem en millor condicions d'entendre una certa desafecció en determinades elits valencians, sobretot, com veurem, amb un alt capital cultural, respecte la "Comunitat Valenciana" i l'Espanya autonòmica.

De tal manera que podem parlar encara de l'existència d'una fractura política al si de la societat valenciana, particularment pel que fa a la llengua pròpia i a les polítiques lingüístiques respecte aquesta. De fet, la identitat valenciana encara és subjecte de polèmiques i ha fragmentat el sistema de partits polítics i, tret dels partits d'àmbit

³ Aquesta reforma incrementà lleugerament l'autogovern del País Valencià tot i que, com veurem, modificà alguns aspectes simbòlics per satisfer encara més el blaverisme, com el fet d'introduir la denominació d'"idioma valencià" a l'articulat i de "llengua valenciana" al preàmbul, probablement com una manera de "compensar" la introducció de l'AVL, institució amb majoria provisional de defensors de la unitat de la llengua catalana, com a instància normativa oficial.

⁴ De fet, una vegada reformat l'Estatut, els dos partits majoritaris a les Corts Valencianes, PP i PSPV-PSOE, han amagat de protagonitzar una nova reforma estatutària.

valencià, que s'han posicionat clarament a favor d'un dels bàndols, també ha fracturat l'interior dels partits d'àmbit estatut, normalment amb derrota per als sectors més auto-identificats amb els pressupòsits del fusterianisme:

«les fractures polítiques afecten el consens bàsic sobre la pròpia identitat, el funcionament institucional, els conflictes entre partits i els mecanismes per condicionar el sistema de partits i determinaren unes distàncies molt elevades pel que fa a les polítiques lingüístiques concretes de cada partit; al menys fins començaments dels anys noranta. En altres paraules, han condicionat una incorporació difícil i, sovint, incòmoda de les polítiques lingüístiques a l'agenda política valenciana» (Bodoque, 2005: 111).

En qualsevol dels casos, per causes polítiques i socials que tractarem de sistematitzar al llarg d'aquesta investigació, el blaverisme ha gojat d'una doble legitimitat: d'una banda la político-institucional (regionalisme ordinari o "banal") i d'altra la social, particularment en l'àrea metropolitana de València on compta amb un entremat associatiu gens menyspreable i un seguit de mitjans de comunicació ideològicament pròxims o "cómplices".

No obstant això, un cert esgotament del conflicte i una certa voluntat superadora semblen que van imposant-se. Les recents trobades entre alts representants dels empresaris valencians i catalans així com la trobada entre representants de les dues Generalitats (encara no a nivell de presidents) per impulsar infraestructures a l'arc mediterrani peninsular o millorar els respectius finançaments autonòmics, tot passant per l'anunciada reciprocitat d'emissions de Canal 9 i TV3 són símptomes de "distinció" significatius, sobretot tenint en compte que les dues societats i els dos governs s'han donat l'esquena, bàsicament com a conseqüència de l'acció de l'anticatalanisme.

Tanmateix, encara és prompte per afirmar un canvi estratègic de les elits econòmiques i polítiques valencians respecte Catalunya. Fins a quin punt aquest esgotament i voluntat superadora en el moment actual és majoritària i no merament conjuntural⁵ serà una qüestió per estudiar amb més atenció en estudis posteriors.

De manera provisional podríem afirmar que, malgrat les influents instàncies (sovint instal·lades còmodament en ell) que continuen atiant l'enfrontament identitari, la intensitat respecte la transició o la dècada dels huitanta ha minvat considerablement, el que no vol dir, ni de lluny, que haja desaparegut o que la mobilització social de l'anticatalanisme siga minsa o inexistente o que no es pugui tornar a intensificar en una conjuntura pròxima. ¿S'han esvaït, per exemple, els més de dos-cents mils valencians que votaven Unió Valenciana (UV)? En tot cas el que s'ha produït és una metamorfosis o un desplaçament: en primer lloc dins del PP que, polièdicament i junt a altres discursos, ha fet propi el del blaverisme (cal dir, però, que històricament l'havia fet servir pràcticament des de 1977 però ara és el gran partit polític que protagonitza si més no una part d'aquest discurs) i, en segon lloc, a un blaverisme polític encara més radical com CVa (una part important dels seus militants són ex-UV). De fet, en els últims anys, particularment de la mà de la força que lidera Juan García Sentandreu^{A1} i tot aprofitant la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), el conflicte identitari en la seua vessant lingüística ha pres una considerable revifada. I no podem oblidar que la gran majoria del blaverisme continua fent bandera del secessionisme lingüístic. Trenta anys després de què el regionalisme anticatalanista esdevinguera un moviment de masses encara no s'ha produït cap acord per deslegitimar l'anticatalanisme. Contràriament, aquest continua present als discursos polítics i socials centrals del país.

⁵ S'especula amb un canvi de rumb tàctic del PP espanyol, arran de la reelecció de Mariano Rajoy al Congrés del partit de 2008, que duria a una reestructuració de les relacions amb els nacionalismes moderats basc i, sobretot, català cara a un hipotètic acord amb CiU la legislatura 2011-2015. En aquest sentit, seria imprescindible "desactivar" l'anticatalanisme del PP espanyol i, en particular, del valencià i, en concret, del suport al secessionisme lingüístic. Encara, però, és prompte per afirmar-ho amb rotunditat.

Les Corts Valencianes, com a institució representativa de la capacitat de decisió dels valencians, podrien ben ser, junt a la societat civil valenciana, el lloc de trobada política i identitària que construïra, salvant les legítimes diferències ideològiques i la pluralitat inherent de la societat valenciana, un consens, estable i durador, per al conjunt dels valencians i que integrara alhora a importants minories que encara estan, parcialment si més no, fora.

Siga com siga l'avenir, més de tres dècades després de la manifestació del 9 d'octubre de 1977, i gairebé de l'aprovació de la Constitució espanyola i de la concessió de la preautonomia amb el Consell preautòmic del País Valencià, estem en millor condicions per llançar una mirada sociològica retrospectiva i “desapassionada” per tal d'entendre més i millor la gènesi del blaverisme i del conflicte identitària al si de la societat valenciana, un conflicte que —amb una intensitat notòriament inferior, això sí— encara és present en els discursos polítics i socials. ¿En serà, de fet, un element estructural i “permanent”? Potser ara ja és un bon moment per reflexionar i per investigar sobre què ha significat, si més no, alguns aspectes de la transició democràtica i del posterior desenvolupament autòmic.

És cert, però, que l'anticatalanisme al País Valencià no naix amb la transició democràtica. Hi ha precedents notables al llarg dels segles XIX i XX, precedents que participen (com acostuma a ser freqüentíssim) d'una ideologia nacionalista espanyola (com ara el blasquisme) o d'un valencianisme nacional (la figura aïllada de Josep Maria Bayarri^{A1} proporcionaria un dels exemples escassos d'anticatalanisme no espanyolista, ans al contrari, independentista i fins i tot antiespanyol). D'això alguns articles i estudis —Cucó (1996) i Hernández (1996)— ens han donat dades i anàlisis concretes, per més que una història completa de l'anticatalanisme de l'època contemporània al País Valencià està lluny d'haver-se escrit encara.

Perquè, a parer nostre, no podrem entendre l'anticatalanisme al nostre país ni el conflicte identitària amb plenitud sense conèixer, ni que siga per damunt, el “substrat” d'aquests. Sense comprendre la construcció històrica de la identitat regional valenciana provinent, entre d'altres, de la influència de la Renaixença no entendrem la construcció ideològica del moviment social que s'ha vingut a conèixer com a blaverisme. Entendre la transició valenciana bàsicament com un esclafit d'anticatalanisme degut a la manipulació d'algunes elits és una explicació excessivament simplista per tenir-la mínimament en compte des de les ciències socials. Del roig al blau (és dir, de la proposta simbòlica, però també política, fusteriana a la blavera), sí, però ¿com i per què es produí aquesta particular transformació cromàtica, és dir, ideològica? ¿I com ha afectat al futur?

En aquest sentit sense l'exaltació, per exemple, de les barraques i l'horta del llorentinisme no comprendrem en la seua profunditat el mite del llaurador com a prototipus del valencià treballador i honorat que proporcionarà el blaverisme com una resposta identitària als discursos modernitzadors presents a la societat valenciana i, en concret, el fusterià. És així com, a tall d'exemplificació, hem d'analitzar què ens estava diguent l'exregidora de cultura i educació de l'Ajuntament de València per UV, María Dolores García Broch,^{A1} en afirmar que el programa electoral dels anticatalanistes era l'Himne Regional. “Ja en el taller i en el camp remogeren...” Això mateix tractarem d'esbrinar en aquesta tesi doctoral. Ens resultarà important, per tant, explorar els precedents del blaverisme per tal de tractar de no caure en un error temptador d'alguna sociologia d'estudiar la realitat social com si d'una *tabula rasa* es tractara, amb un plantejament estrictament sincrònic. Tot i que aquesta recerca no és pròpiament un estudi diacrònic de l'anticatalanisme al País Valencià i se centra en el regionalisme anticatalanista a hores d'ara al conjunt del país però fonamentalment a l'àrea metropolitana de València, sí que vol tenir en compte les línies processuals que amb una sociogènesi arranquen des dels orígens de l'anticatalanisme contemporani fins al blaverisme actual.

Per això aquesta investigació parteix, com veurem, de la hipòtesi que el blaverisme és un discurs i un moviment regionalista, populista i conservador que reacciona,

precisament, contra la particular proposta de modernització no només ideològica sinó també social i política que determinades elits i grups socials valencians propugnaven, en particular durant la transició democràtica. En un context de canvis socials profunds determinats sectors i actors, poregosos de resultar socialment desplaçats, tracten de reubicar-se i ho fan aprofitant un discurs que estava al seu abast i que resultava socialment, almenys en part, versemblant. Tractar de mostrar per què a la ciutat de València i a bona part del seu *hinterland* sorgí el blaverisme com a moviment social i no, per exemple, a La Plana, on també es donaren fenòmens d'industrialització rellamp, immigració massiva d'altres territoris de l'estat, conflicte ideològic entre modernitzadors i antimodernitzadors, serà una de les qüestions que abordarà la recerca.

Malgrat que alguns autors com Hobsbawm (1983) ens han parlat de l'invent de la tradició, és cert que no qualsevol tradició es pot "inventar" —amb possibilitats de qualificar socialment, és clar— en qualsevol context social. El regionalisme anticatalanista era "versemblant", era "creïble", als ulls de determinats sectors socials de o pròxims al cap i casal, però no ho era (tant) a Castelló, a Eix o a Alacant. Precisament la visió territorial esbiaixada i no inclusiva del conjunt del territori proporcionà la creació d'una valencianitat "mutil·lada", una identitat valenciana ni tan sols "central", sinó més aviat provincial, si bé és cert que l'èxit electoral d'UV a finals de la dècada dels huitanta i principis dels noranta transcendirà aquesta demarcació electoral i assolirà uns relatius bons resultats a la demarcació de Castelló o, millor dit, a algunes comarques com La Plana Baixa i, en part, La Plana Alta.

Aquesta recerca, en definitiva, pretén ser una aproximació sociològica a la transició de règim i a la consolidació de la democràcia al País Valencià per tal d'obtenir llums sobre el fenomen de l'anticatalanisme en un període ben interessant de la història política dels valencians. No és una obra exhaustiva d'història —d'altra banda, tan necessària— que ens describa documentalment les claus de tot el procés autonòmic ni de la conformació de la identitat regional valenciana hegemònica, encara que sí tracta de relacionar el màxim possible de variables, conscients que l'enfrontament identitari valencià no té una explicació univariable.

Pot resultar sorprenent que aquesta investigació òbriga des de la sociologia la recerca científica del blaverisme, com un objecte d'estudi específic i no tangencial. Certament un moviment i un discurs tan influents en la societat valenciana de les tres darreres dècades han gojat de poc d'interés fins ara de les ciències socials, tret d'algunes aproximacions indirectes però interessants i que farem servir.⁶ En el camp de la història, però, s'han fet avanços encara insuficients però més notables. En aquest sentit vull destacar particularment les aportacions d'Archilés, en concret el seu article de 2007, que aporta algunes de les reflexions més assenyades sobre la identitat valenciana contemporània i, també, alguns suggeriments i preguntes sobre l'èxit social del blaverisme amb els quals trobarem una gran coincidència. Tanmateix, en general, hem patit la manca de recerques serioses que tingueren l'anticatalanisme com a tema principal. Hi ha hagut com una llei del silenci, que creguem que té algunes explicacions polítiques. Aquest treball pretén contribuir a trencar una mica aqueixa "llei".

Excusatio

Aquesta investigació, així mateix, és producte de l'interés que m'ha despertat des de que era un xiquet el fenomen de l'anticatalanisme en el meu medi social: la

⁶ Coincidim amb Bodoque, tot i que ell parla des de la ciència política, en què «som conscients que la realitat política valenciana contemporània és relativament poc coneguda, dins i fora del País Valencià, i que ha sigut el centre d'escassos estudis politològics, tot i que la particularitat identitària valenciana haja provocat un debat extens i no exempt d'interès. Assumim, per tant, les limitacions que es puguen derivar d'aquest fet i destaquem que les aportacions que puguen fer-hi caldrà considerar-les amb un grau de provisionalitat superior al dels estudis sobre realitats amb una tradició d'anàlisi major per part de la ciència política» (2000: 4).

ciutat de València i la seua àrea de influència. En l'interés esmentat es barregen les procedències intel·lectuals i biogràfiques que, sense orgull, no cal ni dir-ho!, de cap de les maneres no vull amagar.

Nasquí al si d'una família anticatalanista de classe mitjana de la ciutat de València. A ma casa es comprava diàriament *Las Provincias* (LP) quan la dirigia María Consuelo Reyna^{A1} i quan ens “mobilitzava” a una part importat de membres si més de les classes mitjanes de l'àrea metropolitana de València. I a ma casa, com al meu medi social, se sentien coses —i es creien!— com que els catalans volien “furtar-nos” no se sap ben bé què: que si la paella, que si la llengua, que si el port...

A això s'ha d'afegir la meua militància política en UV des de l'any 1986 (en concret, a les seues Joventuts, ja que em faltaven tres anys per abastar la majoria d'edat) fins a la meua expulsió el 20 de novembre (la casualitat volgué aquesta data tan assenyalada per al franquisme) de 1993, amb vint-i-dos anys, per Vicente González Lizondo,^{A1} aleshores president d'UV i primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de València, atés que ell no tolerava massa bé cap mena d'heterodòxia, ni que fóra juvenil. Aqueixa militància, però, em féu conèixer gent, actituds i, sobretot, conservar molta documentació que tingui la prudència d'arxivar i que ara m'ha sigut de molta utilitat.

Vull aclarir que mai he militat en el blaverisme més radical ni he col·laborat amb ell (contràriament, sóc corresponsable de l'intent, fracassat, de tractar de separar en el que Martínez Sospedra anomenà el “valencianisme tricolor” els militants nacionalistes d'aquells qui eren estrictament regionalistes i anticatalanistes) com alguna informació periodística i alguns han tractat de fer servir amb intencions que no venen al cas comentar.⁷ Podria haver passat quan era un adolescent, certament, però no fou el cas. Mai he sigut soci del GAV ni he col·laborat en les estratègies i tàctiques d'aquestes persones. Sí visití alguna vegada la seu que tenien (i conserven) en el carrer Pintor Gisbert, en el barri de Russafa de la ciutat de València —cosa que em permeté aconseguir diversa documentació valuosa que encara conserve— i coneixia una part important de la seua (a la segona meitat dels vuitanta del segle passat, escassa) militància.

Es podria argumentar que la meua “proximitat” en un determinat moment biogràfic a l'anticatalanisme al País Valencià i, per tant, a l'objecte d'estudi de la investigació, m'impossibilita o em dificulta per a l'objectivitat que mereix un estudi científic. És un tema abastament tractat en les ciències socials sobre el qual no em detindré, però trobe que la “proximitat” esmentada ha sigut una oportunitat de conèixer de primera mà el moviment social anticatalanista i el partit polític que pretenia representar-lo i encarnar-lo, cosa que, sense poder-se qualificar de cap de les maneres d'observació participant pròpiament, m'ha atorgat uns coneixements i, en concret, una perspectiva *emic* que difícilment hauria pogut abastar-los d'una altra manera.

Tot i això he pretés una aproximació científica a l'anticatalanisme el més “objectiva” i desapassionada que m'ha estat possible, lluny de qualsevol elegia però també d'acusacions exagerades o exacerbades, tals com ser un moviment polític “feixista” (haguera resultat molt preocupant que el feixisme haguera superat el 10% dels sufragis al País Valencià, com ocorregué a les eleccions de 1991 amb UV). En qualsevol

⁷ Em referisc a la informació de LEV de 31-XII-2002 d'un judici de faltes per motiu d'una pintada (“Olimpisme, sí; catalanisme, no”. Eren els moments previs als Jocs Olímpics de Barcelona de 1992) en el camp de Mestalla. Malgrat ser declarat innocent Eliseu Climent, a l'entrevista del documental *Del Roig al Blau* declarà: «L'altre dia va aparèixer, ara fa un any, uns papers, en Levante el Vicent Flor... complicats... unes coses molt rares. Vicent Flor, el del... el del Bloc. Amb grups del GAV i tota aquella... ja et dic, el GAV si que... una miqueta violent sí que és. (Riu) Vaja, era, sobre tot. Ara no sé si al final el civilitzarem o no. Però... home, evidentment la component base és feixisme. És el que et dic, hi ha un moment en que el feixisme i esta gent s'ajunten. No els saps destriar, és molt difícil destriar entre Carrau... i Xavier Casp. Estan en el mateix barco, estan fent el mateix... estan fent el mateix els dos, no? Això és evident» (00:40'33"). Allò cert, és que eixa pintada no l'havia fet jo (mai no m'identifiqué amb aquella consigna del GAV) ni la colla amb què anàvem, que estàvem enganxant cartells de les Joventuts d'UV d'una campanya política: Espanya-92: València-0.

dels casos la possible qualitat d'aquesta tesi doctoral i dels seus resultats no em correspon jutjar-la a mi.

* * *

La meua evolució personal em féu trencar definitivament amb el blaverisme⁸ i, junt a altres heterodoxos, (re)fundar Joventut Valencianista l'any 1993, com un intent de crear un valencianisme sobiranista tricolor però no anticatalanista. Algun any abans comencí a treballar a l'associació cívica Futur Valencià, el president de la qual era el sociòleg Damià Mollà. L'any 1995 ingressí en el Partit Valencià Nacionalista (PVN) i, com a partit fundador, en el Bloc Nacionalista Valencià (BLOC), del qual formaria part de la seua direcció fins a 2003. Tota aquesta trajectòria política posterior també podria ser argüida com un element negatiu en atribuir-se'm que la meua podria ser més una motivació freudiana de revenja contra el meu passat, contra l'anticatalanisme, i no una voluntat científica d'ampliar els nostres coneixements. Però això tampoc no em correspon jutjar-ho a mi. Jo em limite a explicitar-la com un exercici, crec, de l'anomenada "honestedat intel·lectual".

És evident que la meua posició actual i des de fa més de quinze anys és contrària al secessionisme lingüístic i, per descomptat, al blaverisme. Considere que són molt negatius a aspectes molt importants per a mi, com l'ús social del valencià i la contrucció del País Valencià com a societat diferenciada. Participe d'un valencianisme democràtic i progressista. Però igualment pense sincerament que la meua particular evolució política no m'inhabilita com a sociòleg⁹ i que aquesta recerca té una motivació fonamentalment sociològica, producte lògicament, d'una persona que, com tants altres, ha viscut l'enfrontament identitari al país com una lluita que també ha fet seua i que ha contribuït a conformar la seua particular socialització política. Trobe que aquest ha sigut un debat bastant superat, el de la proximitat entre l'objecte i el subjecte a les ciències socials. I igualment que un sociòleg alemany que milite a l'ecologisme pot estudiar aquest o el moviment nacionalsocialista, un sociòleg valencià i valencianista considere que també pot investigar científicament el blaverisme.

Amb independència de la meua biografia particular i de les meues preferències analítiques, estic convençut que la història política i social dels darrers trenta anys no es pot entendre d'una manera global sense analitzar la influència que ha tingut aquest fenomen de masses que s'ha vingut a conèixer col·loquialment, però també científicament, com blaverisme. I per això m'he animat a iniciar i a concloure aquesta investigació. Se n'han escrit centenars d'articles a periòdics i web al voltant del regionalisme anticatalanista al País Valencià però les recerques des de les ciències socials són

⁸ No és ara el moment d'analitzar aquesta evolució però a mí em passà el que apuntà Fuster: «Jo no descartaria les excepcions d'alguns —escassos— "blaveros" (això és: anticatalanistes locals) autènticament aferrats a la seua llengua, que és la meua, i que, tant si els agrada com si no, és la catalana. Podem imaginar-los, almenys, com a referència dialèctica. Un mínim de lucidesa els hauria d'induir a veure que han caigut en una trampa ignominiosa: una trampa parada deliberadament pels qui maquinen l'extinció del "valencià" reduint-lo a folklore o a fòssil. Pense en ells. I crec que, un dia o altre, obriran els ulls. Si ho fan, i si la seua adhesió a la "llengua valenciana" és real i duta fins a les últimes conseqüències, descobriran que han estat víctimes de la maquinació castellanitzadora, del "bilingüisme" capciós, de la vella inèrcia de les classes dominants indígenes, genuflexes o despistades. Aleshores, la "dissidència" s'esvanirà» (febrer de 1982, a 1985: 140).

⁹ No tots hi coincidirien. Eric Hobsbawm, per exemple, afirma «ningún historiador serio de las naciones y el nacionalismo puede ser un nacionalista político comprometido, excepto en el mismo sentido en que los que creen en la veracidad literal de las Escrituras, al mismo tiempo que son incapaces de aportar algo a la teoría evolucionista, no por ello no pueden aportar algo a la arqueología y a la filología semítica» (1991: 20). Brubaker i Cooper fan una crítica més suggerent en explicar que: «todavía solemos encontrar una inestable amalgama de lenguaje constructivista y argumentación esencialista. Esto no es un problema de indolencia intelectual. Más bien, refleja la orientación dual de muchos académicos especialistas en identidad como *analistas* y *protagonistas* de políticas identitarias a la vez. Refleja la tensión entre el lenguaje constructivista requerido por la corrección académica y el mensaje fundamentalista o esencialista necesario si se quiere que las apelaciones a la "identidad" sean eficaces en la práctica» (2005: 185). El fet d'estudiar el blaverisme i no el nacionalisme valencià em lliuraria, de moment, de tal impugnacions.

quasi inexistents i fins i tot escassegen els assajos explicatius d'aquest moviment del qual pocs, amb independència del seu posicionament polític, poden negar l'extraordinària capacitat de mobilització social que ha tingut. Desitge que amb aquest estudi i altres recerques que potser la seguiran incrementem els nostres coneixements i la nostra comprensió sobre la nostra realitat social, tan perifèrica i, potser per això, de vegades tan mal estudiada.

IA PART. MARC TEÒRIC, OBJECTIUS I METODOLOGIA

Capítol 1er. Plantejament del problema, objectius i hipòtesis de la investigació

«Los procesos de cambio social suelen ser lentos, y el caso del cambio social en la sociedad valenciana no es una excepción. Los elementos constitutivos básicos de la estructura de una sociedad —sus instituciones, sus normas y valores, sus relaciones sociales— no cambian de un año para otro, aunque se hayan producido transformaciones políticas y económicas importantes» (Garc. Ferrando, 1992: 11).

Per a nosaltres suposava (i continua suposant) un repte intel·lectual tractar d'analitzar de quina manera l'anticatalanisme, i específicament el regionalisme anticatalanista al País Valencià, ha aconseguit construir un discurs i un moviment sociopolític que, si més no parcialment, ha hegemonitzat la definició de la identitat valenciana i que fins i tot ha condicionat d'una manera sovint decisiva el sistema polític valencià dels darrers trenta anys.

Més encara quan aquest ha sigut denigrat, fins i tot des de posicions acadèmiques, sovint en el millor dels casos com un aplec d'indocumentats i d'analfabets, passionals i activament irracionalistes (Ninyoles, 1992) i àdhuc com uns feixistoides o, ras i curt, feixistes (Bello, 1989). Necessàriament ens havíem de qüestionar com era possible que, en una societat ja moderna com la valenciana de finals de la dècada dels setanta del segle passat (recentment moderna però al cap i a la fi moderna), aquesta mena de "cafres" o autoenganyats (la fosca consciència com a concepte explicatiu que proposava Josep Vicent Marqués^{A3} (1974) hagueren definit majoritàriament la identitat col·lectiva dels valencians i hagueren assolit parcel·les importants del poder a les institucions municipals i autonòmiques.

A més a més, havíem de preguntar-nos com un moviment al qual durant si més no els inicis de la transició democràtica se'l menyspreava amb consignes com "sou quatre gats", "tíes maries, us queden quatre dies" o "búnquer-barraqueta", haguera esdevingut tan prompte (ja l'any 1978) un moviment de masses que aconseguiria transformar la immensa majoria de pronòstics que les forces polítiques democràtiques havien fet respecte a l'autogovern del País Valencià (Fabregat, 1976 i 1978).

Tanmateix, les descripcions majoritàries, polítiques i acadèmiques, donades fins aleshores del blaverisme no acaben de quadrar completament. Parcialment, ¿no eren massa simplistes? o fins i tot, ¿no eren massa maniquees? ¿No estaven al capdavall condicionades per un context en el qual el blaverisme actuava intensament i, a més, acusava les persones amb major capital cultural i més o menys compromeses amb una altra narrativa de la identitat valenciana de "renegades" i "traïdores" i en responien? Ens havíem de qüestionar, en conseqüència, quina part de l'anàlisi fet fins ara continua sent vàlida i quina no.

No resultava una tasca senzilla qüestionar els pressupòsits amb què s'havia "mirat" el blaverisme (tampoc nosaltres estàvem lliures d'aquesta mena d'esguards), però calia fer-ho si volíem anar més enllà del simple combat polític contra el regionalisme anticatalanista (d'altra banda tan legítim) i si volíem entendre des de la disciplina de la sociologia qui eren, què feien, què deien i com ho deien els integrants del blaverisme.

A més, tampoc no ens resignàvem a acceptar acríticament el recurs a l'estereotip o al determinisme —que si els valencians seríem "meninfots", que si a València no hi hauria res a fer, que si "tota la vida" hauríem odiat als catalans, etc.— per "explicar" un fenomen nou (òbviament a partir d'elements anteriors), nascut a la dècada dels setanta del segle passat, com era el blaverisme.

Per tot plegat resultava, al nostre parer, d'un gran interès, científic i social, conèixer monogràficament i amb una certa profunditat el que havia representat i representa

una ideologia i un moviment social que semblava indubtable que, ens agradara o no, havia condicionat la política i la societat valenciana de les tres darreres dècades.

Aquesta investigació, doncs, tenia com a objectiu analitzar les estratègies socials i polítiques (comunicatives, simbòliques, associatives, retòriques, etc.) del blaverisme per poder contribuir a entendre la penetració social d'una proposta que era minoritària a les primeries de la transició democràtica. Perquè el que a hores d'ara ja és inqüestionable és que, al capdavant, els militants anticatalanistes ni en foren quatre, ni es mobilitzaren quatre dies, ni romangueren a un búnquer sinó que en bona mesura guanyaren la "batalla" política identitària, és dir, que assoliren si més no parcialment l'hegemonia social. I aquest procés exitós de (re)construcció d'una identitat col·lectiva mereix al nostre parer una mirada atenta des de la disciplina de la sociologia.

La nostra manera d'abordar l'objecte de la recerca no havia de ser, en conseqüència, filosòfica (entendre el blaverisme, per exemple, com una ideologia que ataca els pressupòsits de la ciència, sobretot de la lingüística) o ètica (avaluar, per exemple, el blaverisme pels seus valors o credencials democràtics o per les possibles contradiccions entre teoria i praxi) ni tampoc periodística o merament descriptiva. Ens interessava i ens interessa conèixer com aquesta proposta acabà per hegemonitzar (insistim, si més no parcialment) la construcció de la identitat col·lectiva valenciana.

* * *

En aquesta recerca partirem, doncs, de les premisses que el blaverisme ha contribuït d'una manera decisiva a la creació i a la reproducció d'una identitat col·lectiva i, en particular, a una identitat política de caire regional valenciana i catalanòfoba i que, així mateix, aquest discurs i moviment social responen a una voluntat política (no sempre partidista, tot i que ha sigut majoritàriament dirigits pels partits UV i PP) inequívoca, d'assumir "el" poder, en el sentit de tractar d'absorbir la capacitat hegemònica de definir el què som els valencians (al capdavant d'inclusió i d'exclusió socials), la qual cosa no deixa de ser una manifestació particularment important de la política. De fet, la instrumentalització de la identitat regional valenciana ha sigut un factor clau per entendre l'accés i el control del poder autonòmic, subaltern i perifèric però important, de determinades elits de la societat valenciana.

Aquesta investigació pretén acostar-se des de la sociologia al blaverisme i contribuir a entendre què ha suposat i què suposa al si del País Valencià. Considerem que l'anàlisi sociològica pot aportar una explicació comprensiva d'aquest fenomen, atès que necessàriament ha de recercar la interinfluència d'una banda entre la reproducció del seu discurs i del seu moviment (i, en concret, del seu teixit associatiu, cívic i polític) i la incidència política i el poder al si de la societat d'una altra.

Lògicament una recerca social específica del regionalisme anticatalanista valencià esdevé un treball que ha d'abordar diversos aspectes propis de la sociologia política i, així mateix, que s'endinsa en els terrenys propis de la sociologia de la cultura. Aquesta tesi es construirà a partir d'aquestes dues branques de la disciplina.

D'una banda, doncs, es durà a terme la recerca des de la sociologia política que, amb independència de les seues lògiques discrepàncies teòriques, comparteix com a base l'estudi de la relació i de la influència mútua entre els sistemes socials i els seus trets i l'especificitat del camp polític que, al capdavant, no deixaria de ser un camp autònom dins del conjunt de les relacions socials:

«Aunque, a estas alturas, pueda parecer superflua una declaración de principios de esta naturaleza, el presupuesto inicial a tener en cuenta es la convicción de que existe algún tipo de relación o de influencia mutua entre las características de los sistemas sociales y la naturaleza de la esfera de la política» (Benedicto i Morán, 1995: 20).

I d'una altra, des de la sociologia de la cultura, branca que estudia aquesta des d'una concepció no sols àmplia sinó també com un "sistema significant" que s'interrelaciona amb altres sistemes (ací ens interessarà particularment llur relació amb el sistema polític) i ens permetrà així una anàlisi multidimensional:

«la cultura como sistema significante está inserta en toda una gama de actividades, relaciones e instituciones, de las que sólo algunas son manifiestamente culturales. Para las sociedades contemporáneas éste sería un uso más eficaz del concepto de cultura que el estrictamente antropológico, porque permitiría cuatro tipos de análisis: en primer lugar, del sistema social como sistema significante; en segundo lugar, del sistema cultural como sistema significante manifiesto; en tercer lugar, de los sistema político, económico y generacional como sistemas significantes, pero cuya significación permanece latente; en cuarto lugar, de las interrelaciones entre los distintos sistemas, permitiendo plantear cuestiones como la vigencia de las ideologías, el mercado de la cultura y las políticas culturales» (Ariño, 1997a: 57).

La mirada sociològica (de la sociologia política i de la sociologia de la cultura), junt a altres mirades, considerem que pot aportar llum a un fenomen mal estudiat i fins i tot pràcticament inèdit des de les ciències socials, la qual cosa resulta sorprenent precisament per la influència esmentada del blaverisme. Fins on apleguen els nostres coneixements, serà la primera investigació monogràfica d'aquestes característiques no sols feta a la Universitat de València sinó, en general, al món universitari i acadèmic. Això, d'entrada, pot suposar un "avantatge" en esdevenir una recerca "pionera". Tanmateix, són molts més els perills en iniciar un objecte específic d'estudi científic, encara més quan aquesta tesi explícitament no aspira a mostrar tots i cadascun dels aspectes relacionats amb el regionalisme anticatalanista valencià sinó fonamentalment a l'estudi d'una banda del seu discurs polític i de la seua influència en la construcció de la identitat valenciana, si més no de la identitat valenciana central i d'una altra a la capacitat de reproducció d'aquest mitjançant un teixit associatiu i comunicatiu particularment important si més no al *hinterland* de la ciutat de València.

Per això no pretenem (fóra il·lús per la nostra banda) esgotar l'anàlisi del blaverisme. Això, a més d'impossible, ni tan sols és desitjable. Esperem que altres estudis quantitius i qualitius aporten una llum més intensa i diàfana, complementària i fins i tot, per què no!, contradictòria, amb la nostra intenció de comprendre les regularitats i les particularitats del procés de modernització al nostre país.

Atés que en aquesta investigació partim de la base (pràcticament de "sentit comú" per a la gran majoria de sociòlegs) que la identitat col·lectiva es construeix en la interacció social, mitjançant mecanismes d'articulació d'interessos, d'agregació de demandes i de pràctiques inclusives i exclusives, el regionalisme anticatalanista ha interactuat amb el "catalanisme" d'una manera certament peculiar, ja que al País Valencià hi ha hagut i hi ha més anticatalanistes que no pròpiament "catalanistes" (cosa que tractarem d'explicar en el desenvolupament de la recerca), però aquests han esdevingut particularment útils per fer versemblant la suposada "amença catalanista"¹⁰ contra la identitat valenciana.

Ens preguntarem com ha influït i influeix el discurs, la "ideologia" blavera, en la societat valenciana i en concret en la construcció social de la identitat valenciana (de la

¹⁰ El terme "catalanista" ha esdevingut un concepte majoritàriament pejoratiu al País Valencià. Tal com afirma Bodoque «El terme *catalanista* té una connotació negativa al País Valencià, si més no entre bona part de la població, especialment a les comarques que envolten la ciutat de València i on l'anticatalanisme té més presència social. Políticament, l'anticatalanisme ha considerat catalanistes des dels nacionalistes catalans defensors del projecte polític dels Països Catalans (els únics catalanistes en sentit estricte, políticament parlant) fins a aquells que afirmaven la unitat de la llengua catalanovel·lanca, passant per qui considerés la necessitat d'alguna mena de relació estable amb Catalunya en matèria lingüística, cultural o institucional. Catalanista és, a més, una desqualificació política radical, sinònim d'antivalencians i de traïdors a l'autèntica pàtria valenciana» (2005: 107).

identitat valenciana central i àdhuc de les identitats valencianes perifèriques) i de les identitats nacionals que operen al seu si —en concret tractarem d'observar quines implicacions ha tingut en les identitats nacionals espanyola i valenciana.

Ens preguntarem així mateix i tractarem d'obtenir respostes per les causes del grau d'eficàcia social del discurs anticatalanista al País Valencià que apuntàvem adés. ¿Per què, per exemple, el secessionisme lingüístic té tant d'èxit estadístic si totes les universitats valencianes així com la romanística internacional —el discurs científic respecte la llengua pròpia— han deixat ben palés la unitat lingüística entre el valencià i el català? Si, com ens diu Pérez-Agote (1984: 2), no tot en els hòmens i les dones és raciocini i reflexió, si tenim en compte que una definició “falsa” determina el comportament social igualment que ho determina una de “vertadera”, si assumim que l'eficàcia social de les idees no depèn de la veracitat científica que tinguen, sinó del grau “d'evidència” (de plausibilitat social) que abasten, que la realitat social és performativa, en el sentit que els actors socials creen la realitat social d'acord amb les seues definicions, anhels i objectius, etc., estarem en condicions d'entendre millor i més profundament el fenomen del blaverisme.

En aquesta investigació es tractarà el blaverisme com un moviment singular amb aspectes específics però també s'analitzaran les concomitàncies i similituds amb altres discursos i moviments polítics i socials. D'aquesta manera evitarem les hipòtesis absolutament *ad hoc* i les interpretacions que s'han fet a l'estil de què el País Valencià seria una completa singularitat social (*absolutely different*) i/o una mena d'anomalia particularíssima. Contràriament la societat valenciana s'ha d'entendre dins del context de les societats modernes occidentals:

«para poder entender los cambios que se están produciendo en la estructura social de la sociedad valenciana, hay que referirse necesariamente al contexto social y político que confieren su significado más profundo a tales cambios, y que no es otro que el que delimitan las sociedades occidentales más avanzadas» (García Ferrando, 1992: 10-11).

D'aquesta manera podrem trobar equivalències del blaverisme amb altres moviments socials contemporanis relativament semblants que ens permeten entendre'l millor i evitar considerar-lo així com un moviment absolutament singular i incomparable com fan alguns assaigs que es queden en els aspectes més formals i epidèrmics.

En aquesta investigació no ens interessarà, en conseqüència, tant la conformació històrica de la ideologia i del moviment social anticatalanista al País Valencià —una qüestió, com ja hem explicitat, encara no massa ben estudiada però que correspon fonamentalment als historiadors i a la sociologia històrica— sinó les implicacions socials (els conflictes i canvis socials) que han tingut en els darrers trenta anys a la societat valenciana. En aquest sentit aquesta és una tesi sociològica i no històrica sobre el blaverisme. Prestarem alguna atenció, evidentment, als orígens i a l'evolució de l'anticatalanisme però això no serà pròpiament el nostre objecte d'estudi. El que volem és tractar d'entendre com les estructures socials i els diferents grups socials han facilitat la reproducció i l'extensió d'aquest moviment social i no tant la gènesi ni les explicacions psicologistes o històriques de curta alçada que venen a dir, si fa no fa, que si Xavier Casp^{A1} i Miquel Adlert^{A1} no hagueren fet allò o allò altre,¹¹ que si Maria

¹¹ La majoria de les elits no blaveres expliquen la ruptura de Fuster amb el tàndem Casp-Adlert per enveges i qüestions personals. Vegem sinó el que diran dos coneixedors directes del grup Torre com Burguera i Max Cahner: «no puc estar-me de ser rabiosament sincer i rigorós a l'hora de criticar, severament, l'actitud desvergonyida que el 1977 adopten tant Adlert com Casp, quan *reneguen* del seu passat o, millor dit, menteixen sobre el seu passat i volen fer veure allò que no va ser, amb l'única finalitat d'enganyar els incauts del moment, els ingenus desconexedors del que havia estat la història del valencianisme els primers anys de la postguerra» (Burguera, 1991: 89) o «Casp, si u ha seguit la seva trajectòria literària, va fer tots els papers catalanistes, perquè als Jocs Florals va intervenir a l'exili, vull dir, a més arriscant-se. El que passa és que ell volia ser el poeta valencià, i quan... i l'intel·lectual valencià. Quan al Fuster, doncs, li vam fer més cas que a ell, ell va considerar que era injust i va trencar. És... és una patalleta» (Cahner,

Consuelo Reyna^{A1} no-sé-què... És evident que aquests protagonistes de la transició democràtica i de la història més recent han tingut una influència notable en la projecció del blaverisme però també ho és que aquesta assumpció de l'anticatalanisme per sectors significatius no haguera sigut possible sense alguna cosa més.

Tampoc participarem de les explicacions, més o menys identificades amb el projecte identitari fusterià, que convertiren els valencians en una mena d'audiència passiva i submissa que acceptaria (que s'engoliria) les "manipulacions" de les classes dirigents. Ens agrada o no, els valencians són identitàriament el que són no sols per l'acció nacionalitzadora (poderosa, òbviament) de l'estat-nació espanyol sinó també perquè majoritàriament han acceptat la proposta identitària que se'ls ofería "des de dalt" però, a més a més, han contribuït, com tractarem de mostrar al llarg de la redacció, "des de baix". Coincidim amb Archilés en què:

«En definitiva, els valencians i les valencianes han acceptat aquest conjunt de reptoris simbòlics (i no simbòlics) per a definir-se a si mateixos, i això no pot ser explicat suficientment remetent a "autoenganys", manipulacions o fins i tot recurssos a la "consciència fosca" o "l'autodi"» (2007: 183).

Contràriament, ens interessarà més tractar de mostrar com la identitat regional valenciana (i nacional espanyola) històrica ha sabut adaptar-se a les profundes transformacions socials i polítiques del País Valencià d'una manera exitosa (Archilés, 2007a: 182) i, en particular, com el regionalisme anticatalanista valencià fou a partir de la transició democràtica i continua sent un mecanisme eficaç d'ajustament de la identitat regional a la construcció política de la comunitat autònoma valenciana i de resposta a la narrativa alternativa del fusterianisme o, expressat probablement d'una manera més exacta, com el blaverisme aconseguí connectar amb aquell regionalisme i mobilitzar una part important dels actors socials a partir de la interpel·lació anticatalanista, a partir de la percepció social que era "Catalunya" i els "catalanistes" qui posaven en perill "la" identitat valenciana.

En aquest sentit en aquesta recerca partirem de la hipòtesi de què el blaverisme és un discurs i un moviment social anticatalanista, regionalista i espanyolista, populista, conservador, amb una argumentació conservadora i, almenys retòricament, i antimodernitzadora, que es desenvoluparà en un període de molt ràpides transformacions a la societat valenciana com és la transició democràtica però que aconseguirà transcendir-lo i esdevenir la identitat valenciana hegemònica fins a l'extrem d'haver-se convertit, si més no parcialment, en ideologia "oficial" al país. Aquesta hipòtesis es pot ampliar en les cinc subhipòtesis següents:

- 1) que l'anticatalanisme valencià actual, el blaverisme, ha construït amb èxit una identitat col·lectiva valenciana bàsicament a partir dels tres pressupòsits següents: a) la instrumentalització d'una ètnia valenciana, fonamentada en l'existència d'una politeia des del segle XIII fins al XVIII (el Regne de València), una llengua i una cultura percebudes amb més o menys intensitat no sols com a pròpies sinó fins i tot, segons com, privatives (la denominació particularista de "valencià" o "llengua valenciana" i no "català" o "llengua catalana" és majoritària si més no des del segle XV) i una certa consciència d'aquesta diferenciació política i cultural; b) l'assumpció i apropiació dels principals pressupòsits (no tots,

00:13'41"). Aquesta percepció s'ha reproduït a tota una generació que no visqué la ruptura directament. Vegem, a tall d'il·lustració, l'explicació següent: «hi ha un trencament evident. Estos senyors, Adlert i companyia, es troben davant d'un intel·lectual que té una talla i un nivell de raonament molt diferent i molt superior. I que els deixa bandejats d'eixe futur regionalisme que ells somniaven, on podien ser els vedettes, els "number one", els que manaven... Clar, Fuster té una contextura intel·lectual que no els deixa a estos reeixir el més mínim. Jo crec que és una qüestió purament personalista, perquè em negue a pensar que el senyor Casp, o Adlert, que no són tontos, prengueren eixa posició per raons lògiques, per deducció intel·lectual... en absolut, jo crec que és una qüestió molt més emotiva, molt més humana, molt més personal, que no intel·lectual» (Benloch, 00:11'47"). Tot i ser certes aquestes justificacions, no explicarien perquè Casp, Adlert i altres "enganyaren" a tants i tants "incauts".

però) de la construcció de la identitat regional valenciana conformada a finals del segle XIX i les primeres del segle XX (que originàriament, com veurem, no era catalanòfoba) i, si més no d'una bona part dels símbols i mites d'aquesta per esdevenir "versemblant" socialment, "plausible" i alhora la instrumentalització d'aquesta tradició política així com la conversió en anticatalana, en considerar (i, com també veurem, no li mancarà raó) que el "paradigma fusterià" atempta contra aquesta identitat regional que es concep com l'"autèntica" identitat col·lectiva dels valencians. El blaverisme, per tant, malgrat els antecedents anticatalanistes de la primera meitat del segle XX, no té una tradició centenària sinó que naix a les acaballes del règim franquista (i amb algunes connexions evidents amb sectors d'aquest), es desenvolupa a la transició democràtica i es consolida com un nou moviment social i polític i c) la institucionalització de la Generalitat, amb bona part de la càrrega simbòlica del blaverisme incorporada en el text estatutari o en desenvolupaments legislatius posteriors (Llei de Símbols i altres), que supondrà una mena de regionalisme ordinari, rutinari o "banal" (manllevem aquest adjectiu del llibre de Michael Billig *Nacionalisme banal*) que legitimarà políticament l'anticatalanisme valencià i que afavorirà la seua reproducció social;

- 2) que el blaverisme, ha generat i genera, mitjançant la "síndrom de diferenciació marginal" (desenvolupem aquest concepte al capítol cinqué) una identitat valenciana percebuda com nítidament no catalana si no catalanòfoba: els valencians seríem, "sobretot", no catalans, i estaríem, molt allunyats de qualsevol mena de catalanitat. *Mai mos fareu catalans*. Aquesta construcció identitària, lògicament com totes les altres identitats col·lectives, l'ha fabricada per oposició i per exclusió (un *mosatros* els valencians front un altre, en aquest cas, Catalunya i els catalans d'una banda i els "catalanistes" valencians d'una altra, que esdevenen tots plegats l'alteritat principal per a l'anticatalanisme) tot nodrint-se de prejudicis i d'imatges estereotipades dels "catalans" i de Catalunya i dels "catalanistes" del País Valencià. Aquests estereotips (els catalans *mos volen furtar la paella* i també Ausiàs March i, darrerament, no volen ni donar-*mos* l'aigua que els sobra, entre d'altres) han sigut particularment eficaços en tant que socialment "creguts", i condicionen el comportament i la visió identitàries de les coses de bona part dels ciutadans de l'àrea metropolitana de València i fins i tot de fora del seu *hinterland*.

Aquesta valencianitat construïda, "valenciania", en no ser una identitat que s'afirma contra la que produeix un nacionalisme d'estat com l'espanyol, n'esdevé no sols no incompatible amb l'espanyola sinó, ans al contrari, perfectament complementària (*tan valencians com espanyols*). Tot plegat contribueix a construir, majoritàriament, una identitat valenciana regional i no sols no nacional sinó antinacionalista valenciana. L'anticatalanisme valencià, per tant, genera, tret de contades excepcions, no sols regionalisme (i un regionalisme, en general, *bien entendido*) i no nacionalisme valencià sinó que esdevé un mecanisme particularment eficaç de nacionalisme espanyol en presentar-se com un autoctonisme front al nacionalisme valencià, identificat necessàriament com a "catalanista" i, per tant, "foraster" (el que anomenarem "paradoxa de l'autoctonia"). Això explicaria la inexistència, més enllà de persones i organitzacions molt poc significatives socialment, d'un nacionalisme valencià anticatalanista alternatiu a la identitat nacional espanyola hegemònica (i al nacionalisme d'arrel fusteriana) i ensems que el blaverisme haja sigut un instrument particularment eficaç per consolidar aquesta identitat (nacional) espanyola en presentar-la com "natural", compatible i complementària amb la identitat (regional) valenciana, tal com l'entén aquest.

La identitat valenciana per la qual aposta el blaverisme, doncs, és integradora i funcional per a l'espanyolitat i per això les institucions estatals, des de les més altes (com el Cap d'Estat) fins l'aparell burocràtic i repressiu, així com el nacionalisme espanyol, en particular el conservador, no sols no el percebrà com un

competidor sinó com un aliat, al qual si més no en moments puntuals donarà suport a les seues reivindicacions;

- 3) que el blaverisme, igualment que qualsevol altra “ideologia” o moviment social, articula un conjunt d’interessos i objectius i respon a determinades “necessitats” socials o demandes. En aquest sentit el blaverisme no es pot concebre bàsicament (perquè explica poc i perquè explica malament la societat valenciana), com fa Bello a *La pesta blava*, com una anomalia social producte de l’existència d’un cert nombre (gens insignificant, per cert) de “desequilibrats”, o de “feixistes”, al País Valencià.¹² Una ideologia i/o discurs determinats arrelen en una col·lectivitat concreta perquè hi ha elements socials, estructurals o temporals, que així han de permetre’ns entendre’l i en aquest cas sostenim que el blaverisme esdevingué, des de pràcticament els seus orígens a les acaballes del franquisme i durant la transició democràtica, un moviment conservador i fins i tot en alguns casos retòricament antimodernitzador, de defensa d’una determinada “tradició” (també en el terreny estètic i patrimonial. La lluita contra la reconstrucció del teatre de Sagunt n’és un exemple molt revelador).¹³

El blaverisme, per tant, construeix una tradició particularista, que reaccionà contra no pocs dels canvis socials i polítics però, sobretot, culturals conseqüents promoguts per la ràpida modernització econòmica i social del país de la dècada dels seixanta i dels setanta del segle passat, modernització que en bona mesura es considerarà “forània” i fins i tot “antivalenciana”. D’aquesta manera aconseguirà crear una mena de “refugi identitari” contra (una determinada) “modernor”.

El blaverisme, per tant, es desenvolupa en un determinat context social en què s’ha produït un procés de modernització econòmica i social accelerada, és dir, una transformació vertiginosa de l’estructura ocupacional valenciana i dels canvis característics que comporta sovint els processos modernitzadors: desenvolupament econòmic, urbanització, immigració, individualisme, nostàlgia i reinvençió de la tradició, etc. En aquest sentit considerarem el blaverisme com un discurs i un moviment social “antimodernitzador” que, si més no en aparença, reaccionarà contra determinats aspectes de la modernització i, en particular, contra la proposta de modernització ideològica representada particularment per Joan Fuster¹⁴ i pels seus seguidors amb formes d’antiintel·lectualisme, defensa dels “sentiments”, d’uns valors suposadament ancestrals (*¿Català? No, gracies. Conec a mon pare*) i fins i tot mil·lenaris, la qual cosa no significarà, però, que no siga una ideologia i un moviment social inequívocament “moderns”, propis de la modernitat;

- 4) que el blaverisme consisteix en un discurs i un moviment social populistes. El populisme (conservador en aquest cas), en tant que una forma de “lògica políti-

¹² En conseqüència coincidim amb Bodoque en què «la consideració del *blaverisme* com a una mena de moviment feixista que han fet alguns autors (Bello: 1988) seria discutible, malgrat els trets intolerants i violents; caldria considerar-lo, més aviat, com un fenomen populista mobilitzador de sectors marginals pel procés de modernització i industrialització iniciat una dècada abans, amb poc nivell cultural i un temor indubtable per futur econòmic i polític» (2000: 8). Cursiva de l’original.

¹³ Durant el govern de Joan Lerma es produí una polèmica rehabilitació-reconstrucció del teatre romà de Sagunt que, a més, seria “irreversible”. La dreta política i mediàtica (particularment LP) del País Valencià i, en concret, el blaverisme es mobilitzà, com veurem, en contra d’aquest projecte, al qual s’acusarà despectivament de “progre” i de no respectar unes runes, sacralitzades, i l’interpretarà com un altre atac contra la “personalitat valenciana”, suposadament conformada fa milers d’anys.

¹⁴ Joan Fuster i Ortells (Sueca, 1922-1992): de família de llauradors (tot i que son pare fou tallista carlí), llicenciat en dret, ha sigut un dels assagistes i crítics més importants de la literatura catalana, a més d’historiador i poeta. Per a la nostra recerca ens interessa destacar que és el pare ideològic del neovalencianisme o fusterianisme, paradigmàticament al seu *Nosaltres els valencians* (1962) i que serà considerat, per tant, el gran “traïdor” per banda del blaverisme fins al punt que s’atemptà amb explosius contra sa casa. Al capítol catorzé analitzem més detingudament el seu pensament nacional.

ca”, articula demandes polítiques diverses i alhora reinterpreta fragments de la història local d’una manera essencialista, i els projecta com al referent col·lectiu amb què justifica els seus objectius. Malgrat ser, si més no en principi, una minoria social, l’anticatalanisme del País Valencià s’apropiarà de les suposades essències del “poble” —a qui pretesament representen en la seua globalitat, tot exceptuant els “traïdors” (maniqueisme) a partir de la típica estratègia populista metonímica d’identificació del propi blaverisme amb el conjunt del “poble valencià”— i les instrumentalitzarà per a un programa “ocult” (no explícit, dispers), la recuperació del poder, del “poder valencià” per banda de la minoria que s’ungia com a representació “autèntica” d’aquest poble;

- 5) que el blaverisme s’ha dotat d’un particular teixit associatiu i comunicatiu que l’han fet convertir-se en un moviment social d’una particular importància i que ha aconseguit una reproducció social constant, de tal manera que aquest discurs (per més que sorprenga a bona part de la comunitat universitària i intel·lectual) continua gojant de “prestigi” entre sectors significatius de la societat valenciana (empresarials, polítics, esportius, festius, etc.), particularment a la ciutat de València i el seu espai d’influència més immediat. Entre d’altres ha aconseguit controlar institucions culturals centenàries de la ciutat i del país com Lo Rat Penat (LRP) o altres d’històriques com el Centre de Cultura Valenciana (que esdevindrà finalment Reial Acadèmia de Cultura Valenciana-RACV) i diversos mitjans de comunicació escrita particularment arrelats, com LP, o de nous, com *Diario de Valencia* (recentment desaparegut) o *València hui*, entre d’altres, de ràdio (com la 97.7) o de televisió (LPTV, Canal 7, etc.), qüestió que explicarà, entre d’altres, per què la presència social del blaverisme a l’àrea metropolitana de València és molt més superior que no a les comarques de La Plana o de L’Alacantí. Així mateix ha aconseguit que la seua proposta influísca decisivament en el subsistema de partits polítics valencià i en l’entremat institucional de l’autogovern (inclosos els mitjans de comunicació públics de RTVV), de tal manera que ha esdevingut, si més no parcialment, ideologia “oficial” del País Valencià, un regionalisme banal, ordinari, que s’ha expandit socialment mitjançant un particular procés de dominació simbòlica.

Com afirma Ricoeur en interpretar Geertz, no ens interessarà oferir tant bons diagnòstics “genetistes” del regionalisme anticatalanista valencià sinó especialment com ha operat i com opera aquest i, per tal d’aconseguir-ho, atendre en particular al “procés autònom de la formulació simbòlica”, és dir, al desenvolupament de la construcció i reproducció social del blaverisme:

«Geertz sostiene que los sociólogos marxistas y los sociólogos no marxistas tienen en común el hecho de prestar atención sólo a los factores determinantes de la ideología, es decir, a lo que causa y promueve la ideología. Pero lo que estos sociólogos no se preguntan es cómo opera la ideología. No se preguntan *cómo funciona la ideología*, no se preguntan cómo, por ejemplo, un interés social pueda ser “expresado” en un pensamiento, en una imagen o en una concepción de la vida [...] Esas sociologías pueden ofrecer buenos diagnósticos de la enfermedad social. Pero la cuestión de la función, es decir, la manera en que realmente opera una enfermedad, es en última instancia la cuestión más importante. Estas teorías fracasan, dice Geertz, porque pasaron por alto “el proceso autónomo de la formulación simbólica”» (1997: 53).

Evidentment no ens acontentarem en analitzar el discurs de l’anticatalanisme valencià *per se* sinó també la base social que el sustenta així com el context social. Bé que sabem els sociòlegs que els actors socials poden enganyar els investigadors o fins i tot “enganyar-se” a l’hora de justificar la seua conducta. Ens caldrà, doncs, confirmar de manera independent les dades i opinions. Si haguérem de creure el que ens escriu, per exemple, el biògraf de Lizondo sobre la seua actuació política (que analitzarem al capítol 14.2.1), hauríem de concloure que ha sigut l’estadista valencià més gran de la història. Per això no podem donar per vàlid sense més el que diu el

blaverisme d'ell mateix sinó que haurem de buscar explicacions socials de la reproductivitat que ha assolit com a moviment i com a discurs:

«Los científicos de la conducta están en constante peligro de confundir las justificaciones que la gente da a los demás —y que con frecuencia ellos mismos se creen— con las razones que hay detrás de un curso de acción dado [...] Un investigador nunca debería aceptar, sin confirmación independiente, las explicaciones sociales sobre su conducta como explicaciones de esa conducta» (Turner, 1991).

Explicitat això ens interessarà investigar no tant per què sorgeix el discurs anticatalanista, particularment a la transició democràtica, sinó com ha romàs i com roman aquest a la societat valenciana. Perquè el que resulta evident amb un simple esguard sociològic és que el blaverisme, malgrat la crisi gravíssima que ha afectat a UV en els darreres anys (el partit polític que fonamentalment l'ha encarnat durant la dècada dels huitanta i dels noranta del segle passat), ni ha desaparegut ni es preveu la seua desaparició. De fet, el PP, que ha fet servir aquest discurs des de la transició democràtica, l'ha assumit si més no parcialment i ha aconseguit guanyar-se la major part dels seus votants i esdevenir el "partit regional".

Si el blaverisme ha aconseguit bona part dels seus objectius es deu a què ha impregnat la identitat valenciana central mitjançant un procés d'identificació de la "valencianitat" no sols amb una "no-catalanitat" sinó també amb una certa afirmació "anticatalana", tal com tractarem de mostrar al llarg de la investigació. L'anticatalanisme al País Valencià i, en qualsevol dels casos, a l'àrea metropolitana de València, sembla estructural i per més que la societat de 1975 a 2008 s'ha transformat d'una manera significativa, el discurs anticatalanista continua estant ben present en la conformació de la identitat valenciana "general". Podríem afirmar que el blaverisme ha vingut per a quedar-se i que s'hi ha instal·lat còmodament. La valenciana, com a societat moderna, experimenta processos de mobilitat social, de contacte i d'informació interna i externa. Tot i així, la narrativa anticatalanista no sols roman sinó que ho fa d'una manera hegemònica, si més no parcialment.

Barth ha sigut un dels que ha aportat una de les explicacions més convincents del manteniment de les identitats col·lectives i de la diversitat cultural en processos no precisament d'aïllament geogràfic i social sinó d'intercanvi d'informació i d'interacció contínua que caracteritzen a les societats occidentals. L'antropòleg ha defés que tot i els canvis socials i els contactes interculturals i les interdependències, les categories ètniques i identitàries es reproduïxen i, per tant, sobreviuen a aquests canvis:

«En otras palabras, las distinciones étnicas categoriales no dependen de una ausencia de movilidad, contacto o información; antes bien, implican procesos sociales de exclusión e incorporación, por los cuales son conservadas categorías discretas a *pesar* de los cambios de participación y afiliación en el curso de de las historias individuales» (1976: 10). La cursiva és de l'original.

Si l'anticatalanisme valencià es fonamenta en un conjunt de visions socials particulars, tal com sostenim, aquestes deuen de ser una part fonamental, els fonaments amb els quals construir una "valenciania" particularista. L'anàlisi d'aquestes formes discursives, sovint estereotipades, d'aquestes construccions socials, que impregnen profundament el discurs anticatalanista (i que exclouen de la valencianitat bona part de les elits intel·lectuals valencianes), doncs, és clau per entendre la permanència i la capacitat reproductiva que té en no poques comarques valencianes aquesta ideologia. Tot aquest esforç crític anirà encaminat a la comprensió científica del blaverisme, concretament des del període del seu naixement com a moviment de masses (la transició democràtica i la preautonomia del País Valencià) fins a l'actualitat; és a dir, per posar dates aproximatives d'acord amb criteris històrics, des de la mort del dictador Francisco Franco l'any 1975 (encara que amb una major incidència des de la Llei per la Reforma Política aprovada l'any següent) fins el present més immediat. I és que els sociòlegs també necessitem una "perspectiva" històrica per tal de "captar el

significat” cabalment d’allò que estem investigant. Cal que els analistes socials no restringim l’estudi al present més immediat i abarcar un període històric “suficient”:

«el analista social amplia el campo de observación “hasta abarcar un período histórico suficiente”; suficiente para captar el *significado* que trata de comprender y explicar» (Valles, 1997: 111). La cursiva és de l’original.

A més, considerem que qualsevol transició política —en aquest cas d’un règim dictatorial cap a un nou sistema democràtic— resulta un moment privilegiat per a la investigació d’unes realitats dinàmiques i no estàtiques com són els moviments regionalistes i nacionalistes i les identitats col·lectives que els acompanyen, atés que un període de transformació social profunda, com acostuma a resultar qualsevol transició, és un magnífic laboratori social per a l’estudi del desenvolupament d’aquestes (o de llur subdesenvolupament). Per això, tot i no ser una recerca històrica, sí es prestarà una certa atenció a la gènesi del blaverisme durant la transició democràtica. De fet, el resultat de l’enfrontament de dues narratives que aspiraven a hegemonitzar la identitat valenciana, la fusteriana i la blavera, tot i que s’ha produït al llarg d’aquestes darrers tres dècades, es concentrà en un període històric curt: des de 1978 a 1981-1982, apenes tres o quatre anys.

Tot i que una de les principals estratègies investigadores serà estudiar el discurs del blaverisme i, per fer-ho, hem de tenir present l’àmbit territorial del conjunt del País Valencià ja que és aquest l’espai reivindicat (el Regne de València, la regió valenciana o la Comunitat Valenciana), centrarem l’atenció fonamentalment en la ciutat de València i la seua àrea metropolitana per tres motius: 1) per ser on el blaverisme naix i té la seua major influència i suport social; 2) pel caire de centralitat social i política de València al País Valencià, que facilitarà la reproducció social del blaverisme precisament perquè es difondrà particularment al centre i des del centre i esdevindrà una ideologia i un moviment social centrals (fins i tot els marges del centre acostumen a ser si més no parcialment “centrals”) per a la construcció de la identitat valenciana i l’estructura social valenciana i 3) perquè l’àmbit local i urbà esdevé un territori “privilegiat” per a l’analista social de les identitats col·lectives.¹⁵

De tota manera amb aquesta recerca es busca, a partir del coneixement exhaustiu del cas valencià, poder aportar elements que contribuïsquen a conèixer millor, a partir d’un estudi de cas, el fenomen dels regionalismes i dels populismes i de les identitats i, més en concret, a coadjuvar a tractar d’interpretar els èxits i els fracassos (les causes i conseqüències) d’aquesta mena de projectes polítics. En definitiva, amb aquesta investigació ens plantejem analitzar sociològicament com ha construït discursivament el blaverisme una particular hegemonització de la identitat valenciana i alhora de quines estratègies socials s’ha fet servir per aconseguir reproduir amb èxit una proposta política que, si més no, era minoritària fa tan sols trenta anys.

I del blaverisme podem anticipar, a diferència d’altres opinions que pronosticaven —o encara pronostiquen— la seua desaparició o minorització, que no li ha anat massa malament. Almenys per a nosaltres, com tractarem de mostrar al llarg de la tesi, no deixa de ser una obvietat —tot i que cal remarcar-la— que l’anticatalanisme a Espanya i, particularment, al País Valencià ha sigut un moviment social que ha adoptat un discurs “eficaç” pel que fa a l’aconseguitment si més no d’una part dels seus objectius i, tot i haver disminuït la seua intensitat mobilitzadora en els darrers anys (en part també degut als propis “èxits”), contínuament condicionant la política valenciana i la identitat valenciana central (Piqueras, 1996).

De fet, la reproducció d’aquest discurs anticatalanista continua sent notòria. El blaverisme, en bona mesura, aconseguirà ser, des de la transició democràtica fins a

¹⁵ «El ámbito local (y aún más específicamente el urbano) se convierte en un espacio privilegiado para el análisis de las identidades colectivas» (Archilés, 2006: 126).

hui, el discurs hegemònic al voltant de la identitat valenciana, si més no a l'àrea metropolitana de València, i aconseguirà tenir una influència política i social al conjunt del País Valencià incontestable, el que demostraria que el seu camp d'actuació no és exclusivament l'espai cívic¹⁶ o l'espai cultural sinó que afecta directament al que Bourdieu anomena camp polític (Bourdieu, 1979: 470).

¹⁶ Fem servir el concepte com a societat civil en Barber (2000), és dir, com a espai intermedi entre el camp de les relacions econòmiques i el de l'estat.

Capítol 2on. Metodologia, enfocament, tècniques i disseny de la investigació

No existeix, que tinguem constància, un estudi específic que ens permeta conèixer directament la base social i la implantació de l'anticatalanisme valencià i no comptàvem amb mitjans per la nostra part per assolir-los. No obstant, ens preguntàrem, ¿hi ha mitjans indirectes per aconseguir-ho? Pensàrem que sí i encetàrem una estratègia investigadora a partir dels elements que estaven al nostre abast per radiografiar sociològicament el blaverisme.

Metodològicament, en aquesta investigació, partim de la conveniència de fer servir el que Miguel Beltrán anomenà una “epistemologia pluralista” i que Alfonso Ortí replegà en la conveniència de defensar una “metodologia pluralista” (a García Ferrando, 1989: 172), és dir, que no es tanque exclusivament en un positivisme ni en una hermenèutica radicals sinó que estructure les bondats dels enfocaments quantitatius i qualitius i, per tant, de les tècniques d'investigació social quantitatives i qualitatives.

A efectes pràctics, però, no ens era possible abordar una recerca completa i exhaustiva que combinara totes dues perspectives. Per la necessitat d'acotar l'objecte de l'anàlisi i per l'absència de finançament en aquesta investigació, per tant, no ens proposàrem mesurar quantitativament el blaverisme —qüestió que també tindria el seu interès però per a la qual cosa caldria fer una inversió econòmica mitjançant tècniques quantitatives de mostreig amb qüestionaris que escapaven a les nostres possibilitats. Havíem d'optar, doncs, per un aspecte fragmentari del nostre objecte d'estudi.

En conseqüència, per analitzar el discurs i la reproducció social del blaverisme hem optat per seguir bàsicament un enfocament qualitatiu que pensem que pot servir-nos millor per al nostre propòsit “de contextualització significativa dels fets estudiats” (Ortí a García Ferrando, 1989: 172) atés que ens interessa investigar no tant quants blaveros hi ha a la societat valenciana i qui són (qüestió, però, d'interès indubtable) sinó com ha operat políticament el blaverisme per aconseguir i mantenir una proposta identitària no sols majoritària sinó si més no parcialment hegemònica en no poques esferes de l'àrea metropolitana de València i del seu espai d'influència social.

Dissortadament continuem encara sense conèixer quina és exactament i detallada la importància quantitativa de l'anticatalanisme al país i a l'àrea metropolitana de València. Estudis quantitius complementaris ens permetran conèixer amb exactitud quins són exactament els agents que advoquen pel regionalisme anticatalanista i en quin grau, on s'autoubiquen a l'estructura social i ideològica, com participen i es mobilitzen i quines són les variables sociològiques que els diferencien. L'abast de la nostra investigació, però, l'hem de centrar fonamentalment a l'anàlisi qualitatiu del discurs blaver i a l'estudi de les elits i les estructures associatives d'aquest.

Tot tenint present que partíem de la hipòtesi que aquest singular anticatalanisme valencià ha aconseguit si més no parcialment hegemonitzar la identitat valenciana i enviar als marges socials altres propostes identitàries, allò que ens resulta més important és destacar com s'ha produït i com s'ha perpetuat aquesta hegemonia social, cosa que pensem que podem fer amb més profunditat amb una metodologia qualitativa.

Per enfocament o metodologia qualitativa entenem en aquesta recerca: «la investigació que produce datos descriptivos: las propias palabras de las personas, habladas o escritas, y la conducta observada» (Taylor i Bogdan, 1987: 20). L'enfocament qualitatiu, tal com ens recorda Callejo, centra la seua anàlisi en la “dimensió simbòlica de la interacció social” i aquesta es du a terme fonamentalment mitjançant el llenguatge. L'estudi del discurs social, que es concreta, en el nivell socio-lingüístic, esdevé una ferramenta decisiva, doncs, per als qualitativistes:

«El abandono de la esfera de los hechos, hace que el eje central de análisis del enfoque cualitativo se traslade a la *dimensión simbólica de la interacción social* producida fundamentalmente a través del lenguaje cotidiano [...] El discurso social materializado en el lenguaje común, o producido en la situación empírica, es el material con el que se trabaja básicamente en este enfoque» (2003: 102).

Aquest enfocament, a més, implica necessàriament alguna forma de *Verstehen*,¹⁷ de comprensió activa per banda de l'investigador, fet que esdevindrà una de les grans diferències envers el positivisme quantitativista que, almenys en teoria, pretendria accedir als "fets objectius" com si aquests foren una realitat independent de la perspectiva (perspectives) dels actors socials.

Si l'acció social està, d'una manera ineludible, lligada a les percepcions de la realitat social, cal fer un esforç des de la sociologia i resta de ciències socials per "comprendre" aquestes, que al capdavall serà la única manera d'"entendre-les". Callejo, fins i tot, va més enllà i reclama una "simpatia" i una "certa complicitat" amb els subjectes estudiats,¹⁸ cosa que no compartim perquè implicaria, si ho duguérem fins les darreres conseqüències, la impossibilitat del qualitativista d'estudiar fenòmens socials que detesta o que considera negatius (veure pròleg).

Tanmateix sí compartim que és necessària, com ho anomenen els antropòlegs, una certa perspectiva "emic" per tal d'una comprensió profunda i adequada d'allò que estudiem. Per interpretar "correctament" o, el que ve a ser el mateix, comprensivament, un discurs determinat cal capficar-s'hi per "veure" les motivacions que porten a l'acció des de la lògica social dels protagonistes, atés que en un cas com el blaverisme, tal com hem esmentat en el capítol anterior, no podem quedar-nos amb una perspectiva racionalista i elitista que simplement es mire els anticatalanistes com si foren uns sers menyspreables que es dediquen a negar activament "veritats científiques".

El que ens interessa, doncs, és saber per què ho fan i com es possible que hagen pogut hegemonitzar la construcció de la identitat valenciana. I per fer-ho hem d'esforçar-nos per capbussar-nos en el particular "paradigma" simbòlic i identitari. L'opció qualitativa, doncs, pensem que podia i que pot acostar-nos amb major profunditat a l'objecte de la nostra recerca perquè:

«el investigador ve al escenario y a las personas en una perspectiva holística: las personas, los escenarios o los grupos no son reducidos a variables, sino considerados como un todo. El investigador cualitativo estudia a las personas en el contexto de su pasado y de las actuaciones en que se hallan» (Taylor i Bogdan, 1987: 20).

Per abordar el treball de camp ens hem basat fonamentalment en tres fonts que parcialment o total romanien inèdites i que estaven al nostre abast:

- a) d'una banda l'aprofitament de la base de dades que contenia la transcripció de les 35 entrevistes bastant completes (veure transcripcions al dvd adjunt) a líders de la transició democràtica gravades en vídeo des de la tardor de 2003 a la primavera de 2004 pel Laboratori d'Audiovisuals de la Universitat de València i realitzades per al documental *Del Roig al Blau*. Aquestes han suposat una documentació extraordinàriament útil per l'anàlisi del discurs de l'anticatalanisme valencià i que fins ara romanien sense investigar;

¹⁷ «el fenomenólogo lucha por lo que Max Weber denomina *verstehen*, esto es, comprensión en un nivel personal de los motivos y las creencias que están detrás de las acciones de la gente» (Taylor i Bogdan, 1987: 16).

¹⁸ «La acción que comprende el *Verstehen* (comprensión), sólo se pueden adquirir desde la interacción entre observador y observado. Esta tradición que invita a la interpretación desde la comprensión supone una de las grandes fracturas entre ambos enfoques. El *Verstehen* implica empatía, simpatía, cierta complicitad e interacción con el sujeto para comprenderlo. En la práctica, éste es el polo opuesto de la propuesta objetivadora del positivismo» (Callejo, 2003: 105).

- b) d'una altra la investigació documental i l'anàlisi de contingut de les diferents fonts blaveres (que sovint estaven molt disperses i han sigut particularment difícil el seu seguiment) així com el seguiment de les iniciatives parlamentàries i dels discursos a les Corts així com de determinats mitjans de comunicació que instrumentatitzaren aquest discurs (bàsicament LP, DV i VH);
- c) i, per últim, l'estudi sociològic de les elits del blaverisme i l'anàlisi de l'entramat associatiu de l'anticatalanisme al País Valencià.

L'estratègia de la investigació ha sigut esbrinar quin és el discurs del blaverisme i com es reproduceix socialment, com crea i reforça una determinada identitat valenciana. Per això la recerca ha combinat l'anàlisi de les fonts de més d'una trentena d'entrevistes i l'anàlisi de contingut de tota la documentació consultada que pensem que hauria de servir per fer si més no una certa triangulació metodològica dins de la metodologia qualitativa.

2.1 Entrevistes en profunditat

La base de dades de la transcripció de les entrevistes en profunditat realitzades pel Taller d'Audiovisuals de la Universitat de València entre octubre de 2003 i juny de 2004 ens ha permés accedir a unes fonts de primera mà per conèixer el discurs que permetrà la reproducció social del blaverisme així com la percepció del blaverisme d'altres protagonistes de la transició democràtica al País Valencià i de la política valenciana de la dècada dels vuitanta i dels noranta del segle passat.

Cert és que l'objectiu principal d'aquestes entrevistes era aconseguir material per a una pel·lícula documental, *Del roig al blau* i que, per tant, podríem qualificar-les com periodístiques més que no científiques. Tanmateix, la profunditat i interès d'aquestes en l'evolució i el desenvolupament de l'anticatalanisme al País Valencià, molt més enllà del reportatge, així com l'amplitud i la significació dels entrevistats les ha convertides en una font valuósíssima per a la recerca del blaverisme. Amb l'explotació d'aquesta documentació es pretenia conèixer el relat de la història i les experiències personals de la construcció identitària valenciana dels individus seleccionats, tots ells elits polítics i/o socials en algun moment històric significatiu.

Particularment ens interessava aquells qui —bé per la seua activa participació en el moviment social blaver o bé per la seua significació social, per ser líders polítics, institucionals o d'altra mena i per també haver sigut protagonistes del desenvolupament i de la influència de l'anticatalanisme— ens podrien resultar altament informadors de com el blaverisme (re)construeix la història i la identitat dels valencians.

Així mateix també hem fet servir les entrevistes en profunditat a personalitats de la transició democràtica i del passat polític més recent no anticatalanistes i/o que han participat en diversa mesura d'allò que anomenarem com "paradigma fusterià". Considerarem que per investigar el discurs blaver també ens seria molt útil el discurs no anticatalanista i fins i tot, si es que podem anomenar-lo així, l'antianticatalanista.

La tècnica de l'entrevista és generalment considerada molt útil per obtenir informació sobre com els subjectes actuen i reconstrueixen el sistema de representacions socials en les seues actituds i comportaments individuals i, en conseqüència, ens permet d'apropar-nos a les representacions socials associades de l'anticatalanisme valencià i als esdeveniments viscuts de forma individual al seu voltant. Al cap i a la fi l'entrevista és, junt al grup de discussió, un dels principals ferraments de la metodologia qualitativa per a les ciències socials i està molt estesa, ja que «permite un tratamiento bastante profundo de aspectos sociales que por otros medios no lograríamos apprehender más que superficialmente» (López, 2005: 78).

Novament hem de recórrer a Ortí per destacar els tres principals avantatges de l'entrevista en les ciències socials: 1) contribuir a l'anàlisi de significats; 2) l'estudi de casos típics o extrems i, *last but not least*, 3) aflorar les relacions socials no sempre explícites, no sempre visibles a primer colp d'ull.¹⁹

Nosaltres volem, precisament, contribuir a l'anàlisi dels significats i pressupòsits del blaverisme a partir de casos prototípics (una entrevista amb María Dolores García Broch, exregidora de cultura de l'Ajuntament de València per UV serà, sense dubte, molt més reveladora que no la feta a un anticatalanista mitjà de qualsevol barri del *cap i casa*). És dir, on més pretenem fer la incidència és en la primera i la segona funció de les entrevistes. Amb l'explotació de les entrevistes es va buscar la major significativitat possible en els perfils dels informants, ja que ens interessava sobretot la creació del discurs i la reproducció d'aquest i és evident que les elits tenen una major rellevància en aquests afers, els "productors professionals" més que no els "profans".

Talment com ens ha dit Bourdieu, hem de necessàriament tenir en compte que també la capacitat de producció dels discursos i, particularment, dels discursos dominants, està desigualment distribuïda de tal manera que sovint molts actors socials estan "a mercé del discurs que se li proposa" i es reconeixen en el discurs dominant malgrat no coincidir amb la seua experiència personal exactament:

«En el punto de encuentro entre la experiencia y la expresión es donde se sitúa la intervención de los productores profesionales y los profanos, los significantes y los significados: los dominados que toman partido por la conciencia, es decir, por el lenguaje, están a merced del discurso que se les propone, corriendo el riesgo de no salir de la doxa más que para caer en la alodoxia, en todos los falsos reconocimientos que favorece el discurso dominante, a merced, en el mejor de los casos, de su portavoz, al que corresponde *proporcionarles los instrumentos de la reapropiación de su propia experiencia*» (1979: 472).

De fet, sobre les qüestions necessàriament polítiques i identitàries que ens interessaven dels nostres informants es requereix un nivell d'informació política determinat, un determinat grau de competència comunicativa i política per ser contestades d'una manera significativament rica com per analitzar-la amb tot detall. Sovint, doncs, el discurs de grups amb escassa competència política esdevé una mera assimilació i repetició dels discursos dominants:

«En resumen, las interrogaciones más propiamente políticas, las que exigen más imperativamente la competencia política específica, son aquellas que se formulan a los profesionales a los que los mismos enfrentan [...] o aquellos que, si bien afectan de manera muy directa a las condiciones más concretas de la existencia de sus destinatarios, se presentan bajo la forma que tienen que tomar para convertirse en las apuestas reconocidas en las luchas que tienen lugar en el campo de la producción ideal» (Bourdieu, 1979: 474).

Pel que fa al fons documental del Laboratori d'Audiovisuals de la Universitat de València hem analitzat exhaustivament les trenta-set entrevistes següents,²⁰ que les

¹⁹ «En primer lugar, desde un punto de vista semántico, puede contribuir al análisis de significados, precisando mediante la colaboración del propio sujeto entrevistado las cadenas asociativas de significantes, inherentes a la llamada polisemia del signo [...] Igualmente [...] tiende a resultar muy productiva para el estudio de casos típicos o extremos, en los que la actitud de ciertos individuos encarna, en toda su riqueza, el modelo ideal de una determinada actitud, mucho menos cristalizada en la "media" del colectivo de referencia [...] Pero, sobre todo, la mayor pertenencia de la técnica de la entrevista individual en profundidad para el análisis sociológico, corresponde a la potencialidad de su situación proyectiva para revelar las relaciones [...] con los modelos culturales de personalidad» (a García Ferrando et al, 1989: 197).

²⁰ En aquesta relació, així mateix, d'estar vius i amb bona salut durant la gravació de les entrevistes probablement s'haguera d'haver inclòs en la nòmina dels entrevistats si més no els següents protagonistes de la transició política i de la dècada dels huitanta i dels noranta del segle passat que hagueren aportat uns testimonis sobre el blaverisme molt significatius (per ordre alfabètic): Fernando Abril Martorell; Miquel Adlert Noguerol; Emilio Attard Alonso; José Barberà Armelles; Manuel Broseta Pont; Xavier Casp i Verger; Vicente Giner Boira; Vicente González Lizondo i José Ramos Costa (veure Apèndix 1).

hem subdividides entre tretze entrevistes a personalitats que hem considerat anticatalanistes (encara que la seua pertinença al blaverisme siga perifèrica, com el cas del que fou governador civil Fernández del Río^{A1} o que, producte de la seua evolució política, a hores d'ara ja se'l puga considerar com a tal, com el cas de Xavier Marí) i vint-i-quatre no anticatalanistes (encara que alguns, com el fill de Manuel Broseta o, d'altra banda, el recentment fallit Antonio Palomares o fins i tot José Luis Pitarch, participaren en certa mesura de la "lògica" anticatalanista), subdivits alhora entre les diferents militàncies polítiques. Dels trenta-set, trenta-dos són²¹ d'origen valencià (un d'ells, Palomares, nascut a Castella-La Manxa), un català i quatre castellans:

A) Protagonistes anticatalanistes: 1) Artur Ahuir; 2) Ignacio Carrau; 3) José María Fernández del Río (castellanoleonés); 4) María Dolores García Broch; 5) Vicente Garrido; 6) José Luís Manglano; 7) Xavier Marí; 8) Pascual Martín Villalba; 9) Enrique Monsonís; 10) José Ramón Pin Arboledas (madrileny); 11) Miguel Ramón Izquierdo; 12) María Consuelo Reyna; 13) Hèctor Villalba;

B) Protagonistes de la transició o de la post-transició democràtica:

UCD:²² 1) Javier Aguirre de la Hoz (castellà a Catalunya); 2) Manuel Broseta Dupré (fill de Manuel Broseta); 3) Rodolfo Martín Villa (castellano-ileonés);

PSPV-PSOE: 1) Josep Lluís Albinyana; 2) Carmen Alborch; 3) Rafael Blasco; 4) Vicent Garcés; 5) Manuel Girona; 6) Joan Lerma; 7) Ricard Pérez Casado; 8) Vicent Soler;

PCE-PCPV: 1) Emèrit Bono;²³ 2) Ernest Garcia; 3) Antonio Palomares; 4) José Luis Pitarch;

UPV: 1) Francesc de Paula Burguera; 2) Pere Mayor; 3) Vicent Álvarez;²⁴

Altres nacionalistes d'inspiració fusteriana: 1) Max Cahner (català); 2) Eliseu Climent (PSV i ACPV); 3) Josep Guia (PSAN); 4) Josep Vicent Marqués (Germania Socialista); 5) Joan Josep Pérez Benlloch (PSPV); 6) Joaquim Maldonado (UDPV);

2.2 L'anàlisi de contingut de les fonts documentals

Són diversos els analistes socials que conceptuen la documentació, junt a l'observació i la conversació, com un dels "tres ingredients metodològics principals de la recerca social" (Valles, 1999: 119) o una "tercera tècnica de replegada de dades" (Ruiz Olabuénaga i Ispizua, 1989: 69). A aquesta investigació, com ja s'ha explicat, fem servir la conversació en les entrevistes analitzades i indirectament l'observació.²⁵

També considerarem que calia completar la recerca amb tot un seguit de fonts documentals que contextualitzaren millor la búsqueda del significat del discurs anticatalanista al País Valencià. Des del principi de la recerca considerarem que detectar,

²¹ Quatre anys després del treball de camp de *Del roig al blau* hem de lamentar la mort de Joaquim Maldonado (2005), d'Antonio Palomares (2007) i de Miguel Ramón Izquierdo (2007). En aquests tres casos l'entrevista ha esdevingut un document històric encara més rellevant.

²² Aquells no obertament anticatalanistes.

²³ Tot i que acabaria passant-se al PSPV-PSOE i n'esdevindria fins i tot Conseller.

²⁴ Tot i que, arran del pacte amb CiU i PSM a les eleccions europees de 1994, es passarà a EUPV.

²⁵ Com hem esmentat al pròleg, tot i que no es pot considerar pròpiament una observació participant de cap de les maneres, l'autor de la investigació ha pogut conèixer des de dins una part significativa del moviment blaver des de 1986 fins a 1993.

resseguir i analitzar els textos del blaverisme era un element fonamental per entendre el discurs blaver perquè aquests tenen un doble nivell de comunicació, el de la denotació i de la connotació: «Los textos pueden llegar a albergar no únicamente informaciones manifiestas sino además mensajes subyacentes» (López, 2005: 83).

Ens interessaven ambdós nivells d'anàlisi del seu contingut i, particularment, el darrer o, el que és el mateix, no tant el que el blaverisme diu d'ell mateix com el per què i el com d'aquestes estratègies retòriques. Els textos, per tant, i no sols els entrevistats han sigut els escenaris d'observació de la recerca. I els textos han sigut tractats d'una manera molt semblant a les entrevistes analitzades, és dir, "observats" amb lupa, lleigits d'una manera crítica:

«A todos estos "textos", en realidad, se les puede "entrevistar" mediante preguntas implícitas y se les puede "observar" con la misma intensidad y emoción con la que se observa un rito nupcial, una pelea callejera, una manifestación popular. En este caso la lectura es una mezcla de entrevista/observación y puede desarrollarse como cualquiera de ellas» (Ruiz Olabuénaga i Ispizua, 1989: 69).

Una part particularment important, doncs, del treball d'aquesta investigació ha sigut la cerca documental de les fonts del blaverisme, sovint molt disperses en publicacions que no sempre estan presents a les biblioteques i arxius públics. Si seguim Valles els avantatges que pot suposar treballar amb fonts documentals són quatre: 1) el baix cost d'accedir a una gran quantitat d'informació que ja la tenim "fabricada"; 2) la no reactivitat (a diferència de les tècniques com l'observació participant o l'entrevista en profunditat); 3) l'exclusivitat d'alguns documents que proporcionen informació que no podria aconseguir-se de cap altra manera; i 4) la historicitat, que proporciona una "dimensió històrica" al fenomen social que estem investigant.

Valles, però, també ens alerta dels inconvenients dels materials documentals, bàsicament els tres següents: 1) selectivitat (particularment la tria, interessada si no tendenciosa, dels mitjans de comunicació); 2) la natura secundària d'aquests; 3) i la interpretabilitat (tot i que aquest és un problema consustancial de les ciències socials i, en particular, de l'enfocament qualitatiu).

El regionalisme anticatalanista al País Valencià ha generat un particular discurs, bastant prolífic en textos però que no sempre s'ha reflexat en volums escrits amb ISBN, la qual cosa ha dificultat el seu seguiment. Tanmateix hem aplegat testimonis més que suficients per a una anàlisi de contingut profund i detallat. Les fonts documentals amb què he comptat per analitzar el blaverisme han estat bàsicament producte de:

—llibres, opuscles, biografies i autobiografies que hem seleccionat bé per la importància dels seus autors (Vicente González Lizondo,²⁶ Miquel Adlert, Vicente Ramos) bé per la rellevància bé per la claredat que aportaven per al seu posterior anàlisi de contingut;

—revistes blaveres periòdiques: Murta, Som (GAV), Lo Rat, etc.;

—pamflets, cartells, adhesius i tota mena de documents;

—els diaris de sessions i el Butlletí Oficial de les Corts Valencianes;

—i, especialment, els mitjans de comunicació escrits (notícies i articles d'opinió) arran de la mort del dictador Francisco Franco fins a l'actualitat.

²⁶ En aquest cas, però, és probable que els seus dos llibres hagen estat escrits per un o diversos "negres" atés que foren publicats en períodes d'altíssima activitat política del protagonista i a l'escàs capital cultural de l'autor.

La recerca documental ha sigut particularment complexa degut a que una part significativa d'aquests opuscles no estan presents als arxius públics i es troben desperdigats. El problema, per tant, d'aquestes fonts és que són d'accés particularment difícil. Una part important de la procedència dels textos analitzats en aquesta investigació responen a l'arxiu personal de l'autor de la tesi doctoral que, durant dècades, ha anat adquirint obres blaveres, qüestió que s'ha intensificat durant els anys de la recerca. La categorització i l'anàlisi del contingut d'aquest discurs, present a la III^a part d'aquest volum, ha sigut resultat del conjunt de fonts treballades, tant de les entrevistes com de les diverses fonts documentals.

D'altra banda convé recordar que hem decidit respectar l'ortografia i la sintaxi originàries dels textos blaveros seleccionats perquè considerem que ajuda a copsar i contextualitzar millor aquesta mena de discurs —el llenguatge, recordem, denota però també connota—, i perquè una ortografia distinta és un dels trets distintius que cerca el moviment blaver tot i que reconeixem que poden dificultar una mica la lectura per l'estranyesa que provoquen en el lector del registre estàndard de la llengua.

Capítol 3er. Marc teòric i introducció a l'aparell conceptual de la investigació

Aquesta recerca partirà d'un marc teòric²⁷ relativament pròxim a les teories de l'acció social, atès que ens interessarà no tant tractar d'explicar com funciona en general les estructures culturals de la societat valenciana sinó atendre a la construcció social d'un discurs particular que ha aconseguit esdevenir en bona mesura hegemònic de la valencianitat. Considerem que resultarà més rellevant per aconseguir aquest objectiu estudiar la interacció social que ha dut a la reproducció d'aquest discurs polític per tal de captar el significat d'aquesta acció. Al cap i a la fi, com ens diu Giddens al seu conegut manual de sociologia:

«las teorías de la acción social prestan una mayor atención a la acción y a la interacción de los miembros de la sociedad a la hora de formar tales estructuras. Aquí se considera que el papel de la sociología es captar el significado de la acción y de la interacción sociales, y no el de explicar qué fuerzas externas al individuo hacen que éste actúe como lo hace» (2001: 46-47).

Més concretament aquesta investigació serà també deutora de les aportacions de l'interaccionisme simbòlic a les ciències socials i, en particular, del seu interès pel llenguatge, pel significat²⁸ i pels símbols. Resseguir aquestes construccions culturals serà la nostra preocupació, en aquest cas pel que fa a l'estudi de l'anticatalanisme al País Valencià. Concretament tindrem en compte les aportacions de Lakoff i de Johnson al voltant de la conformació conceptual de la vida social i, en concret, del funcionament quotidià dels actors socials. Els conceptes (siga el de "llengua valenciana", el de "valenciania" o qualsevol altre), construïts en la interacció social, tenen un "paper central en la definició de les nostres realitats":

«Los conceptos que rigen nuestro pensamiento no son simplemente asunto del intelecto. Rigen también nuestro funcionamiento cotidiano, hasta los detalles más mundanos. Nuestros conceptos estructuran lo que percibimos, cómo nos movemos en el mundo, la manera en que nos relacionamos con otras personas. Así que nuestro sistema conceptual desempeña un papel central en la definición de nuestras realidades cotidianas» (1995: 39).

Com a conseqüència, la nostra investigació serà fonamentalment microsociològica, d'un estudi de cas, tot i que tractarem d'entendre científicament el blaverisme com un objecte d'estudi no absolutament singular sinó com un discurs i un moviment que presenta concomitàncies amb altres de semblants per tal de tractar d'ubicar-lo dins dels paràmetres de les lògiques polítiques contemporànies.

²⁷ Qualsevol sociòleg és el resultat, entre d'altres, del conjunt de lectures i investigacions amb que ha construït el seu itinerari particular. Òbviament també és el meu cas. I aquest, com el de tants altres, és la conseqüència d'una munió d'influències teòriques diverses —de vegades, fins i tot, aparentment contradictòries— que sovint pot generar com a resultat una mixtura eclèctica. Trobe que és un exercici d'honestat intel·lectual explicitar-les perquè aprofitarà per entendre millor les insuficiències i els possibles encerts d'aquesta investigació: dels tres grans fundadors de la disciplina he sintonitzat millor amb Durkheim i, sobretot, amb Weber, que no amb Marx, cosa que explicarà més les "simpaties" cap a l'interaccionisme simbòlic i la major distància envers el funcionalisme, l'estructuralisme i el marxisme crític. Més a prop nostre la fenomenologia m'ha provocat un impacte durador i m'he entusiasmat més o menys amb autors de la sociologia interpretativa com Geertz i Bourdieu; per als moviments socials m'he basat sobre tot en Tarrow i Touraine; he llegit amb respecte Dahrendorf, amb el qual no sempre he coincidit, però sí que m'ha deixat clar que el conflicte forma part de la "natura" d'allò social i, *last but not least*, amb Giddens, Bauman i Castells he gojat d'inspiracions constants.

²⁸ «El interaccionismo simbólico atribuye una importancia primordial a los significados sociales que las personas asignan al mundo que las rodea» (Taylor i Bogdan, 1987: 24)

Així mateix hem d'explicitar el deute intel·lectual que té la investigació amb el construccionisme i la sociologia fenomenològica²⁹ ja que «el fenomenólogo quiere *entender* los fenómenos sociales desde la propia perspectiva del actor» (Taylor y Bogdan, 1987: 16). En concret, l'aportació de Peter L. Berger i Thomas Luckmann i, en particular, la seua *La construcció social de la realitat* esdevindrà una font constant d'inspiració durant la recerca. Per a nosaltres també la realitat social es construeix i hem d'atendre amb atenció a aquesta creació identitària i simbòlica en el nostre cas particular. I fer-ho a partir de la "lògica" de la vida quotidiana que, almenys en part, ens ve donada, fonamentalment mitjançant el llenguatge.³⁰

En aquest sentit a l'estudi partim de la concepció que el blaverisme, d'acord amb la idea d'Anderson, ha "imaginat" una comunitat regional i ho ha fet d'una determinada manera que haurem d'analitzar detingudament.³¹ O dit d'una altra manera —aquesta vegada fent servir el concepte que encunyà Hobsbawm—, ha "inventat" una tradició particular. Això no significa necessàriament que el blaverisme haja creat del no res uns determinats elements identitàris sinó que ha construït, a partir d'una determinada selecció (gens neutral, òbviament), una proposta identitària que li ha permés obtenir una determinada plausibilitat, "crèdit", social.

Així mateix es partirà de la base que l'estudi de l'anticatalanisme al País Valencià requereix de la necessitat d'encabir-lo en teories sobre el populisme i el regionalisme, ja que la percepció que la "singularitat" valenciana seria una "anomia" en el context europeu i mundial ha provocat, especialment en molts assagistes, l'aportació d'hipòtesis —ni tan sols teories, ja que hem patit d'una manca d'investigació sobre aquest i altres camps— *ad hoc*, com si el País Valencià fóra un laboratori singularíssim i gens comparable amb altres realitats de l'entorn més o menys pròxim.

Nosaltres discrepem de què València *is (absolutely) different*. Considerem que és un greu error de miopia atés que altres exemples al continent i fora d'ella ens donen, per exemple, altres mostres de secessionisme lingüístic (reeixides o no), de populismes regionalistes, etc. que poden aportar, ben segurament, algunes explicacions al fenomen valencià. Amb independència dels punts de mira legítims al voltant de com s'ha desenvolupat la història contemporània al País Valencià, nosaltres partim de la base de què aquesta és, si fa no fa, comparable amb la resta de països europeus. Perquè, tal i com ha escrit l'historiador Ramir Reig: «Som, al cap i a la fi, històricament bastant normals» (1985: 18).

D'altra banda l'aparell conceptual d'aquesta investigació se centrarà fonamentalment, d'acord amb les nostres hipòtesis i pressupòstis teòrics, en quatre àmbits conceptuals que ens resultaran fonamentals per a l'estudi del blaverisme: 1) identitat (col·lectiva i política); 2) discurs i ideologia; 3) nació/regió i nacionalisme/regionalisme; 4) poble i populisme.

²⁹ De fet, en un estudi de la identitat anticatalana a València té una certa lògica acostar-se a aquesta teoria sociològica atés que «más influencia en la popularización del término "identidad" tuvieron Ervin Goffmann, cuyo trabajo se sitúa en la periferia de la tradición del interaccionismo simbólico, y Peter Berger, vinculado con las tradiciones del constructivismo social y de la fenomenología» (Brubaker i Cooper, 2005: 180).

³⁰ «La vida quotidiana es presenta com una realitat que l'home interpreta, i que resulta per a ell subjectivament significativa com a món dotat de coherència [...] Mentalment copso la realitat de la vida quotidiana com una realitat ordenada. Els seus fenòmens estan organitzats d'antuvi segons unes pautes que semblen independents de la meua aprehensió, i que se li imposen. La realitat de la vida quotidiana apareix ja objectificada, és a dir, constituïda per un ordre d'objectes designats com a tals objectes abans de la meua entrada en escena [...] En aquest sentit el llenguatge fixa les coordenades de la meua vida dins la societat, i omple aquesta vida d'objectes significatius» (Berger i Luckmann, 1996: 37 i 41).

³¹ Estem d'acord amb Billig, però, amb què cal anar amb compte amb el concepte ja que «l'expressió "comunitat imaginada" pot ser enganyosa. No és tant que la comunitat i el seu territori siguin imaginats, com que la seua absència esdevé inimaginable» (2006: 125).

Abordarem doncs, d'una manera monogràfica, la nostra particular definició d'aquests conceptes i explicitem les diferents aportacions intel·lectuals que hem fet servir, tot tractant de reflexionar sobre les limitacions que en suposen. De fet, aquests conceptes presenten una problemàtica semblant: tots són categories d'anàlisis per a la nostra investigació però també són —cosa que pot provocar una confusió semàntica important— categories de “pràctica social”:

«Por “categoría de práctica”, siguiendo a Bourdieu, entendemos algo parecido a lo que otros han llamado categorías “indígenas” o “populares” o “profanas”. Se trata de categorías de la experiencia social cotidiana, desarrolladas y mostradas por los actores sociales ordinarios, en contraste con las categorías empleadas por los analistas sociales y construidas lejos de la experiencia» (Brubaker i Cooper, 2005: 183).

En primer lloc, al capítol 4rt, abordarem la qüestió de la ideologia i del discurs, ja que pretenem analitzar detingudament la particular construcció retòrica de l'anticatalanisme al País Valencià i, per fer-ho, necessitarem saber com opera la ideologia i el discurs com a constructors de la realitat social.

En segon lloc, al capítol 5é, ens endinsarem en el concepte d'identitat i, en concret, de les identitats col·lectives polítiques que participen de la construcció de la nació i de la regió i analitzarem el paper, al nostre parer fonamental, que han tingut i continuen tenint en l'actualitat.

Al capítol 6é tractarem amb atenció el paper dels nacionalismes i dels regionalismes en la construcció de la nació i de la regió (com hem explicat a les hipòtesis, sostindrem que el blaverisme ha sigut un discurs i un moviment que ha promogut decisivament a la reformulació d'una particular identitat regional valenciana —que ha esdevingut hegemònica— i ahora ha reforçat la identitat nacional espanyola al País Valencià). Per tal de fer-ho, després de rastrejar els principals corrents sociològics i els autors que han prestat atenció rellevant al fenomen de la nació/regió, dels nacionalismes/regionalismes i/o de les identitats nacionals/regionals, i en particular de les identitats polítiques relacionades amb la modernització i amb les dislocacions provocades per aquesta, optarem per una visió “construccionista” i, també, en certa mesura “modernista”, que considerem més escaient i adequada per a l'estudi d'un blaverisme que naix en la dècada dels setanta del segle passat i reconstrueix elements identitaris anteriors en un còctel discursiu nou.

Això necessàriament anirà acompanyat de les aportacions que des d'altres disciplines socials —bàsicament la ciència política, la història contemporània i l'antropologia social— s'han efectuat amb la intenció d'oferir un enfocament, que encara que sociològic, comportarà elements multidisciplinars que ajuden a explicar la complexitat dels fenòmens identitaris nacionals i regionals. Tot això anirà acompanyat d'una crítica justificada dels resultats assolits per les ciències socials i les humanitats i d'una proposta de recerca sociològica per a l'estudi dels moviments socials de reivindicació de la nació/regió.

A més a més, també ens interessarà prestar una certa atenció als processos tardans de modernització social, sovint mal estudiats, però que ens poden aportar llums sobre el sorgiment i expansió del moviment social anticatalanista particularment al *hinterland* de la ciutat de València. De cap de les maneres podem oblidar que en la dècada dels cinquanta del segle passat el País Valencià encara era fonamentalment agrari. Sols dues dècades després l'estructura ocupacional s'havia transformat vertiginosament en un fenomen que s'ha aplegat a nomenar com “modernització galopant”. Com hem vist al capítol 1er sembla lògic preguntar-se quines convulsions socials provocaren aquesta dislocació de l'estructura social tradicional valenciana.

Finalment, al capítol 7é, es prestarà atenció a la literatura sobre els populismes per explicitar la nostra proposta sobre la definició de què és el “poble” i, també, els populismes, sobre els quals no hi ha una mínima base de consens a les ciències

socials. Així mateix s'atendrà en particular a la irrupció d'aquests en contextos de transformacions socials lligades a la modernització. Ens interessarà en particular com aquesta mena de moviments contemporanis creen mites i rites que permeten la reproducció dels seus discursos polítics.

Així mateix a la 2ª part d'aquesta tesi, encara que siga d'una manera no plenament detallada, contextualitzarem l'anticatalanisme al País Valencià. Per fer-ho seran necessaris tres passos: 1) rastrejar la construcció històrica de la identitat regional valenciana així com els primers anticatalanismes, per poder comparar-los amb l'actual blaverisme; 2) introduir el context social i polític del sorgiment i desenvolupament del blaverisme, que no és un altre que el de la transició democràtica; i 3) introduir els trets essencials de la cultura política, les identitats nacionals i el sistema comunicatiu al País Valencià així com apuntar les relacions estructurals entre València i Catalunya i valorar mínimament la baixa valoració recíproca entre "catalans" i "valencians".

Capítol 4rt. Ideologia i discurs

La realitat social es construeix mitjançant diversos mecanismes: un d'ells, i particularment important, és per mitjà de les idees o, millor expressat al nostre cas, les representacions socials compartides i de la comunicació significativa d'aquestes, bàsicament, per tant, gràcies al llenguatge.

Analitzar la ideologia i la retòrica del blaverisme se'ns antoixa fonamental per a l'estudi d'aquest perquè d'aquesta manera estarem en condicions d'entendre millor com ha operat i com opera l'anticatalanisme a la societat valenciana. Per fer-ho hem de partir d'una determinada concepció de la ideologia i del discurs que tot seguit explicarem per tractar d'aclarir-nos entre la complexa polisèmica lèxica.

4.1 La ideologia com a integració comunitària

Si hi ha un concepte ambigu i fins i tot contradictori (de "confusión babélica" com ens diu Ariño a 1997b: 198) a la sociologia (i també a la filosofia), aquest és el d'ideologia, tot i que van Dijk tracta d'animar-nos tot diguent que no ho serà molt més que els altres grans termes de les ciències socials.

La sociologia del coneixement s'ha preocupat per tractar d'esbrinar i acotar el significat d'aquest terme sobre el qual no s'ha produït un particular consens en la disciplina sociològica. És ja ben sabuda la sociogènesi del concepte: naix arran d'una filosofia concretada a França al segle XVIII en què els mateixos autors es consideraven *idéologues*, és dir, defensors d'una teoria de les idees. A més, en tant que opositors de l'imperi napoleònic, foren considerats com ideòlegs, amb la qual cosa la concepció negativa de la paraula ideologia nasqué ben prompte; una concepció que ha passat al llenguatge ordinari («en la vida cotidiana y la lucha política, *ideología* funciona como arma arrojada para sellar las opiniones del adversario con el estigma de la irracionalidad» Ariño, 1997b: 198) i que reprendria el marxisme com a imatge invertida de la realitat social, com a oposició a "la realitat".

En aquest sentit es destacarà més el caire "patològic" que no el pròpiament "constitutiu" de la ideologia que tot seguit defensarem. Expressat d'una altra manera, la ideologia hauria estat vista des del principi com una mena de "deformació"³² dels fets i de les estructures socials "reals". Els ideòlegs, a més a més, són sempre els altres: «La ideología es siempre un concepto polémico. Lo ideológico nunca es la posición de uno mismo: es siempre la postura de algún otro, de los demás, es siempre la ideología *de ellos*» (Ricoeur, 1997: 46). De tota manera, amb el pensament d'uns altres autors, ja al segle XX, com Mannheim, Weber, Geertz, etc. el concepte pren una nova volada amb una visió positiva i justificatòria.

Nosaltres, a aquesta recerca, partirem d'un concepte d'ideologia crític però neutre, ja que considerarem que «tan ideológicos son los sistemas de creencias que tratan de conservar el orden social como los que propugnan su reforma o su revolución. Por tanto, estos autores conciben la ideología como todo sistema de creencias ordenado a la legitimación del poder, de la acción social y política en el sentido más amplio y

³² Això ens conduiria a la coneguda com a paradoxa de Mannheim, producte del desenvolupament de la concepció marxista: el concepte d'ideologia no pot aplicar-se a si mateix. Ricoeur, per tal de tractar de superar aquesta paradoxa, proposa abandonar l'oposició ideologia-ciència i tornar al marxisme primerenc (el de *La ideología alemana*) que oposava el terme a la realitat, a la praxi: «Si la base del pensamiento sociopolítico está fundada en otra parte, tal vez podamos salir de esta paradoja de Mannheim. Me pregunto pues si no debemos hacer a un lado el concepto de ideología opuesto a la ciencia y volver a lo que puede ser el concepto más primitivo de ideología, el concepto que la opone a la praxis» (1997: 52).

general posible» (Ariño, 1997b: 208). A més, no restringirem el concepte d'ideologia al camp polític (que, al capdavant, restringeix la cultura a epifenòmen), sinó que participarem de la visió que «la ideología sería una dimensión constitutiva de la sociedad y de la formación de la subjetividad humana, designaría los procesos de significación, los sistemas de creencias y de valores» (Ariño, 1997b: 198).

En aquest sentit i així mateix seguirem el model de Paul Ricoeur, concretat al seu cicle de conferències, titulades *Ideología y Utopía*. Ricoeur ens il·lustra que la ideologia, junt a la utopia, conforma la “imaginació social i cultural” (les “representacions socials compartides pels membres d'un grup” en paraules de van Dijk)³³ i, amb independència del matisos que podríem abordar, el que ens interessa destacar és que aquesta imaginació és part constitutiva de la realitat social, part que confirma i/o refusa qualsevol “present” social (1997: 47).

En conseqüència farem servir el concepte ricoeurian d'ideologia com a “mediació simbòlica” que esdevé “part constitutiva de l'existència social” (1997: 20) i no altres, històricament majoritaris, que les consideren com un conjunt de creences “falses”, amb intencions d'enganyar o de donar una imatge invertida de “la realitat”. És d'aquesta particular manera que entendrem el blaverisme com una “ideologia” i no en el sentit de *corpus* plausible i coherent d'idees, coneixements o construccions culturals. En aquesta recerca no ens interessarà, doncs, “desmuntar” científicament el blaverisme a partir, per exemple, de la ciència lingüística i la romanística internacional sinó tractar d'analitzar com ha aconseguit hegemonitzar o, si més no condicionar, la construcció política de la identitat valenciana.

Per a la nostra investigació ens interessa partir d'un concepte d'ideologia que ens resulte útil. Ens sembla encertat prendre'n la definició de Breully, tot i ser historiadore, perquè reflexa el caire que volem dotar a aquesta recerca més enllà de l'intent de refutar o desaprovar les ideologies (en general o algunes determinades):

«La ideología relaciona los problemas de la gente con la sociedad como un todo, y por ello sirve para cumplir las funciones emocionales y políticas como lo hace. Tiene sus raíces en un intento intelectual por solucionar un rompecabezas relacionado con la sociedad como un todo [...] Pero el núcleo de una ideología política es su compromiso con un ideal y las acciones descritas para alcanzarlo. Sólo podemos criticar ese núcleo en términos de plausibilidad inherente, consistencia interna y una perspectiva de sus valores subyacentes. *Uno no puede “desaprobarlo”*. No obstante, las afirmaciones ideológicas adoptan a menudo el aspecto de afirmaciones descriptivas normales, aunque dotadas de alguna característica que las convierte en arbitrarias o inmunes a la refutación» (Breully, 1985: 352).

Nosaltres, per tant, no estudiarem el blaverisme com una ideologia i un moviment social “erroni” o amb una desaprovació *a priori*, sinó que tractarem d'endinsar-nos en la plausibilitat i coherència interna de l'anticatalanisme al País Valencià, així com el seu sistema de valors subjacent en base, en bona mesura, als discursos i accions socials propis d'aquest. Perquè al cap i a la fi la ideologia relaciona els problemes quotidians dels actors socials i els atorga un significat general, sovint englobador, com un “tot” que permet fer intel·ligible la societat en la qual viuen, la qual cosa té unes evidents funcions polítiques però també emocionals, en aportar-nos seguretat i calidesa davant un món complex, fosc (inintel·ligible) i fins i tot hostil. Açò ens du a concebre la ideologia no sols com una manera de trobar “sentit” al grup social i la societat a la qual pertanyem sinó també com un mecanisme de regulació de pràctiques socials i, per tant, de formes de poder i dominació (van Dijk, 1999: 22).

Tot i que les ideologies, amb molta freqüència, tracten de descriure la realitat social d'una manera pretesament “objectiva” a nosaltres no ens interessarà tant refutar

³³ En aquest sentit, tot i que resultarà obvi per a un sociòleg, la ideología «no son constructor individuales, idealistas, sino constructor sociales compartidos por un grupo» (van Dijk, 1999: 23).

els arguments històrics o lingüístics del blaverisme (cosa que ja han fet i continuent fent altres ciències socials i humanitats) com analitzar-los des de la perspectiva de la relació entre el que diuen, com ho diuen, per què ho diuen i com es “rep” a la societat valenciana i, particularment, en aquells grups que més sintonitzen amb aquest discurs.

Per a la nostra recerca és, així mateix, important tenir en compte el treball de Clifford Geertz, precisament per la relació que estableix entre dos conceptes que vehiculen la vessant teòrica d'aquest: la identitat i la ideologia. Si seguim Ricoeur, Geertz concep la ideologia com a integració o conservació de la identitat. A diferència de la visió marxista que l'entenia com a deformació, o Weber com a legitimació, Geertz planteja la importància de la cultura com a simbolització, com a integració en definitiva. S'allunya, doncs, de l'actitud de sospita marxista o no valorativa weberiana per endinsar-se en l'univers de la conversa, atés que en aquesta tenim una actitud interpretativa, hermenèutica. En definitiva, Geertz defensa una visió positiva de la ideologia (no despectiva, percebuda necessàriament com una deformació) i, concretament, integradora per a un determinat grup humà, “la funció de conservar (construir) una identitat”.³⁴

A Geertz no li interessa tant l'anàlisi cultural a la recerca de “lleis” socials com l'aprehensió de significacions. En aquest context intel·lectual pren rellevància el concepte d'acció simbòlica, ja que per a Geertz l'acció social és necessàriament simbòlica, igualment que el llenguatge. Qualsevol acció social està inserida dins d'una xarxa de símbols, d'un univers de significats, d'un context social determinat. I aquests símbols responen a creacions humanes, a models culturals, a formes socials en definitiva:

«Sostengo pues la hipótesis de que cuando se trata de seres humanos no es posible un modo de existencia no simbólico y aun menos un tipo no simbólico de acción. La acción está inmediatamente regida por moldes culturales que suministran plantillas o modelos para organizar procesos sociales y psicológicos, tal vez de la misma manera en que los códigos genéticos —aunque no estoy seguro de esto— suministran plantillas para organizar procesos orgánicos. Así como en nuestra experiencia natural es necesario trazar mapas, las mapas son también necesarios en nuestra experiencia de la realidad social» (Ricoeur, 1997: 54)

En aquest sentit és notòriament interessant atendre al que l'antropòleg anomena ceguesa a l'acció simbòlica, que no seria una altra cosa que la manca d'atenció científica a la simbolització de l'acció social, una mancança que arrossegaven les ciències socials i a la qual darrerament se li ha prestat una major atenció. Interpretar una cultura, comprendre-la cabalment, doncs, és bàsicament fer pròpies les regles rituals dels grups socials. Fet i fet això significa que una acció social determinada pren el seu sentit dins el context social, simbòlic, escaient. I que aquest no és un altre que el que li és propi —encara que no hem prenent aquesta afirmació en la seua vessant determinista o relativista:

«L'analista d'ideologies ha de preguntar-se on es va originar aquesta creença —la nostra creença— i allò que assumeix. Hem de qüestionar —o posar entre parèntesis ideològics— els conceptes mateixos que semblen tan sòlidament reals per a nosaltres i que ens permeten comprendre els pressupòsits de les notícies de cada dia» (Billig, 2006: 38).

Segons Geertz la ideologia, qualsevol ideologia, pot ser comparada amb els recursos retòrics del discurs, anant més enllà de la concepció d'ideologia com a representació d'uns interessos o tensions socials i individuals determinats. Encara més, ha de ser comparada amb els elements de la retòrica per tal d'entendre d'una manera

³⁴ «La posibilidad de que la retórica pueda ser integradora y no necesariamente deformadora nos lleva a un concepto de ideología no despectivo. Si echamos por esta senda podemos, pues, decir que en el concepto de ideología hay algo de irreductible. Aun cuando separemos de ella los otros estratos de la ideología —la ideología como deformación y la ideología como legitimación de un sistema de orden o poder—, queda la función integradora de la ideología, la función de conservar una identidad» (Ricoeur, 1997: 278).

cabdal la relació entre un interès i una idea determinada, és a dir: «cómo el relajamiento de una tensión se convierte en un símbolo o cómo un interés está expresado en una idea» (Ricoeur, 1997: 278).

De tal manera que un programa científic multidisciplinar i detallat de qualsevol ideologia com la que ens proposa van Dijk (1999: 17) hauria d'aspirar idealment a investigar en el nostre cas particular el següent: els components i l'organització interna del blaverisme com a ideologia; la relació entre blaverisme i altres representacions socials compartides; les relacions entre el blaverisme i els valors i la cultura política dels valencians; les relacions entre el blaverisme i els grups socials i els seus interessos; la inserció institucional de la ideologia blavera (a la Generalitat, en concret, com a regionalisme ordinari); com s'adquireix, utilitza i es transforma el blaverisme; com es reproduceix el blaverisme; com s'expressa el blaverisme a determinades pràctiques socials i rituals i com s'expressa discursivament el blaverisme. Òbviament, un estudi pormenoritzat de tots aquests objectius implicaria desenes de recerques monogràfiques que escapen de les nostres possibilitats actuals. Tanmateix, sí que tractarem d'aproximar-nos, en alguns casos amb major incidència, en d'altres amb menys, a totes aquestes relacions entre ideologia i (objecte d'estudi de la) sociologia.

D'ací peguem un bot a una idea que, a parer nostre, és fonamental en aquesta recerca perquè precisament l'enfrontament identitari existent a la societat valenciana fou (i encara és) un enfrontament "ideològic", polític, per decidir quina visió de la valencianitat es convertiria en hegemònica, qui i com dirigiria aquesta societat, ja que la política és el territori de la creació d'"imatges" socials hegemòniques que legitimaran un grup determinat en l'exercici del poder:

«No se debe a un azar el hecho de que el lugar específico de la ideología exista en la política, pues la política es el terreno en que las imágenes básicas de un grupo suministran en definitiva las normas para ejercer el poder» (Ricoeur, 1997: 280).

Al cap i a la fi aquesta funció integradora de la ideologia no sols hegemonitza un grup social determinat sinó que també perpetua o tracta de perpetuar aquest en el temps i serveix com un element fonamental de la reproducció social del poder polític. La ideologia integra tant en l'espai com en el temps i esdevé així un mecanisme molt eficaç de la dominació simbòlica i de la continuïtat d'aquesta dominació.³⁵

Una altra qüestió que ens planteja encertadament Ricoeur és fins a quin punt la ideologia en la seua vessant integradora és "útil" en la societat postindustrial, un temps històric farcit de canvis veloços, de tal manera que la ideologia també té un aspecte de resistència al canvi i, encara més important, d'una certa continuïtat amb el canvi: «La ideología conserva la identidad, pero también aspira a conservar lo que ya existe, y, por lo tanto, es ya una resistencia» (1997: 285).

És evident, doncs, que la ideologia és un concepte útil també en l'actualitat, fins i tot també en el camp de la problemàtica del reconeixement de determinats grups socials en l'esfera pública, que no és un altre que el de la identitat. I, a judici del pensador francès, aquest concepte d'ideologia és particularment escaient per a l'estudi de la nació/regió i de les identitats nacionals/regionals, ja que la concepció d'aquestes no estan radicalment afectades —almenys no en molts casos— per l'estructura de classes sinó per una altra mena de divisions socials, en les quals el camp cultural està molt més present.

³⁵ «la ideología sustenta la integración de un grupo no sólo en el espacio sino también en el tiempo. La ideología funciona no sólo en la dimensión sincrónica sino también en la dimensión diacrónica [...] Se trata de la repetición de los orígenes. Con esta repetición comienzan todos los procesos ideológicos en el sentido patológico porque una segunda celebración tiene ya el carácter de una reificación. La celebración se convierte en un recurso que el sistema de poder emplea para conservar su poder, es pues un acto defensivo por parte de los gobernantes» (Ricoeur, 1997: 281).

És interessant destacar, per últim, la diferència expressada per Ariño a *La ciudad ritual* (1992a) entre ideologia, com àmbit més formalitzat i reflexiu d'expressió d'idees, i mentalitat, és dir, el conjunt d'idees prereflexives (o irreflexives) que componen una cosmovisió i que actuen com a motor de l'acció social al món, en aquest cas de les festes. Perquè a parer nostre el blaverisme serà una ideologia que prendrà i "xuplarà" d'una mentalitat valenciana molt concreta, d'una particular identitat regional construïda al llarg del segle XIX i XX, que tractarem d'esbrinar a capítols posteriors.

4.2 Els discursos com a estratègia investigadora

Ja hem explicat la nostra aposta per un enfocament qualitatiu per al qual l'anàlisi del discurs esdevé una estratègia cabdal. Si en la concepció durkhemiana objectivista se concep el "fet social" com a ferrament bàsic investigador, contràriament, és el "discurs" l'instrument bàsic d'anàlisi social per al qualitatista. És, per tant, una eina absolutament fonamental per a qualsevol estudi qualitatiu. I encara ho és més en l'estudi de les identitats, atés que aquestes no són estructures materials que es poden analitzar directament sinó que cal que ho fem, precisament, mitjançant la "corporeització" d'aquestes en el llenguatge, per mitjà del discurs.³⁶

En aquesta investigació tenim l'objectiu d'analitzar detalladament el discurs del blaverisme per tal d'aconseguir saber com ha operat i com opera al si de la societat valenciana. Per això partim, amb Ortí, de la utilitat que té per a l'investigador social l'anàlisi detallat d'aquest discurs per tal d'aflorar a la superfície tot allò difús o encobert en les relacions socials estudiades, inclòs el "sistema ideològic subjaent en el sistema" d'aquell o aquells que parlen:

«Los discursos espontáneos (supuestamente) libres así producidos por los sujetos y/o grupos encuestados sometidos a una adecuada reducción "semiológica", y convenientemente analizados, hacen emerger, más allá de su apariencia formal, relaciones de sentido complejas, difusas o más o menos encubiertas; relaciones que sólo se configuran en su propio contexto significativo global y concreto [...] y permite revelar el sistema ideológico subyacente en el sistema de la lengua del hablante» (a García Ferrando et al., 1989: 173).

Per discurs a aquesta recerca prendrem l'àmplia definició de van Dijk d'"event comunicatiu específic" (1999: 246). Com és conegut en qualsevol comunicació intervenen uns determinats actors socials (necessàriament un/s emissor/s i uns receptors) en un determinat context social i polític (en un *tempus* històric determinat) i cultural (mitjançant determinades pràctiques pròpies d'una cultura o cultures que permeten alguna mena de comunicació).

D'aquesta manera participem de la concepció del concepte que ens ofereix Ariño: «El discurso, tal y como lo entiendo aquí, depende de realidades extradiscursivas, a las que se refiere y significa; consiste tanto en textos como en prácticas, y su función es configurar identidades y posiciones sociales y producir conocimientos y creencias» (1997b: 212).

En conseqüència, no prendrem un concepte restringit de discurs limitat al de "text" sinó un d'ampli, integrat i multidisciplinar com el que ens proposen els professors holandés i valencià que responga a la complexitat del fenomen i que combine l'anàlisi de les estructures discursives amb les funcions i contextos històrics, culturals i polítics, socials en definitiva. Partirem, doncs, d'una visió àmplia del discurs —que no es limitarà exclusivament a l'àmbit lingüístic— i d'aquest com una globalitat constitutiva d'allò social i que, per tant, ens durà a l'àmbit relacional, a l'àmbit de la interacció social:

³⁶ «Tenir una identitat nacional és posseir maneres de parlar sobre la nacionalitat [...] l'estudi sociopsicològic de la identitat hauria d'implicar l'estudi detallat del discurs» (Billig, 2006: 27).

«Los discursos como totalidades estructuradas que articulen elementos tanto lingüísticos como no lingüísticos [...] El discurso constituye el terreno primario de constitución de la objetividad como tal. Por discurso no entendemos algo esencialmente restringido a las áreas del habla y la escritura [...] sino un complejo de elementos en el cual las *relaciones* juegan un rol constitutivo» (Laclau, 2005: 27 i 92).

D'aquesta manera l'anàlisi del discurs serà la millor manera d'atrapar la ideologia (discurs i poder van íntimament relacionats, tenen una "vinculació intrínseca" (Ariño, 1997b: 212) ja que, sense esgotar-la —no podem "reduir" exclusivament la ideologia a l'estudi del discurs—, les ideologies es vehiculen fonamentalment mitjançant els discursos. Si volem estudiar sociològicament les ideologies hem de recórrer a les seues "manifestacions discursives".³⁷ Al capdavall les identitats col·lectives són el particular resultat de construccions discursives, d'unes determinades narratives sobre allò que som (allò que volem ser) adreçades a uns determinats grups socials. És mitjançant el llenguatge que es creen les identitats: «Allò que anomenem *identitat* és produeix, es consumeix, es transforma, i es destrueix mitjançant els llenguatges, diversos tipus de sistemes de signes» (Alberola, 2002: 8).

Nosaltres, en aquesta investigació, concebrem el discurs amb l'encertada metàfora de Laclau («lejos de ser un parásito de la ideología, la retórica sería de hecho la anatomía del mundo ideológico», 2005: 28) o, el que ve a ser el mateix, el discurs seria no sols la forma, la concreció de la ideologia, sinó la millor manera d'accedir-hi.

La nostra estratègia investigadora, doncs, serà analitzar el discurs del blaverisme com a mecanisme per estudiar com opera una determinada ideologia. Per tal d'aconseguir els nostres objectius necessitem, per tant, un instrumental analític precís o, el que és el mateix, saber què implica l'existència d'un determinat discurs i com funciona socialment. En aquest sentit, així mateix, volem destacar la importància de la correlació entre "intersubjectivitat" i "subjectivitat" que implica l'estudi científic del "regne dels discursos" socials:

«los *discursos* entrañan —en cambio— la existencia de las significaciones culturales de la *comunicación simbólica*, estructurada por un *sistema de signos intersubjetivo o lenguaje*, y atravesada por el *sentido subjetivo* (consciente o no consciente) del actor hablante» (a García Ferrando et al., 1989: 172).

Per tant (com ens diu Ortí), el discurs implica un doble nivell d'anàlisi: d'una banda l'estudi del mecanisme de la comunicació simbòlica, necessàriament vehiculada mitjançant el llenguatge o "sistema de signes intersubjectiu" que implica, a la seua vegada, una comunitat cultural que coneix els codis comunicatius³⁸ i d'una altra la percepció, el "sentit subjectiu" dels actors socials, la qual cosa, per cert, implica un moviment constant de la "intersubjectivitat". Tot plegat tindrà una importància cabdal per a la nostra investigació que tractarà d'esbrinar d'una banda el context social que permeté la creació i el desenvolupament del blaverisme fins a esdevenir una mena de "sentit comú" de la vivència de la valencianitat "subjectiva" de bona part de la nostra comunitat política.

³⁷ «Aunque los discursos no son las únicas prácticas sociales basadas en la ideología, son efectivamente las fundamentales en su formulación y, por tanto, en su reproducción social. Los miembros de un grupo necesitan y utilizan el lenguaje, el texto, la conversación y la comunicación (incluidos aquí en el término genérico de "discurso") para aprender, adquirir, modificar, confirmar, articular, y también para transmitir persuasivamente las ideologías a otros miembros del grupo, incluirlas en novicios, defenderlas contra (u ocultarlas de) miembros ajenos al grupo o propagarlas entre quines son (hasta ahora) los infieles. En resumen, si queremos saber qué apariencia tienen las ideologías, cómo funcionan y cómo se crean, cambian y reproducen, necesitamos observar detalladamente sus *manifestaciones discursivas*» (van Dijk, 1999: 19). Cursiva de l'original.

³⁸ Per exemple, la frase "ja saps a què em referisc" pressuposa l'existència d'un codi compartit entre emissor i receptor. D'altra manera el receptor no podria saber quina és la referència de l'emissor. Precisament per això, "dominar" una llengua forastera és tan complicat per a la majoria de nosaltres, atès que implica una immersió en una cultura, en un sistema de referències, distint i decididament complex.

D'altra banda, d'acord amb el què ens diu Bourdieu, no existeix una ciència del discurs en si mateix i per si mateix. Ens hem d'acontentar d'anar conformant a poc a poc una pragmàtica sociològica que, a més a més de relacionar el discurs estudiat amb les seues condicions socials de producció i la cultura històrica que l'ha produït, vaja perfeccionant i afinant, mitjançant els estudis de cas, les nostres anàlisis:

«No hay ciencia del discurso considerado en sí mismo y por sí mismo; las propiedades formales de las obras sólo entregan un sentido si se la relaciona, por una parte, con las condiciones sociales de su producción (es decir, con las posiciones que ocupan sus autores en el campo de producción) y, por otra, con el mercado en el que se han producido (que no puede ser otro que el propio campo de producción), y, llegado es caso, con los mercados sucesivos en las que han sido recibidas [...] Pero, para afirmar completamente el método afinándolo, habría que multiplicar los estudios de casos e ir así desgajando poco a poco los principios de una verdadera pragmática sociológica» (1985: 107-108).

Pretenem, doncs, fer un estudi de cas, d'un discurs regionalista i populista com és l'anticatalanista valencià, amb l'esperança de què la sociologia i altres disciplines vagen desenvolupant una pragmàtica i modestament poder contribuir-ne, perquè, al capdavant, ens serà molt útil poder afinar la tècnica d'esbrinar uns "textos" que ens permeten accedir a les causes socials que el feren possible i alhora il·luminar-los amb molt més del que diuen en aparença.

Per aconseguir-ho, haurem de superar una visió merament superficial del discurs del blaverisme i endinsar-nos en el seu contingut i, particularment, en les metàfores d'aquest discurs, en com construeix ideològicament i culturalment el "poble valencià" i la "valencianitat", malgrat que aquestes hagen passat a ser invisibles, ordinàries (o, en terminologia de Billig, banals) per a bona part de la comunitat política. Per dur endavant, doncs, la nostra estratègia investigadora caldrà que prestem una atenció particular a les metàfores que fa servir el blaverisme al seu discurs, atés que aquestes construccions lingüístiques conformen, d'acord amb Lakoff i Johnson, no sols el llenguatge sinó també el pensament i l'acció socials:

«Nosotros hemos llegado a la conclusión de que la metáfora, por el contrario, impregna la vida cotidiana, no solamente el lenguaje, sino también el pensamiento y la acción. Nuestro sistema conceptual ordinario, en términos del cual pensamos y actuamos, es fundamentalmente de naturaleza metafórica [...] el sistema conceptual humano está estructurado y se define de una manera metafórica» (1995: 39 i 42).

No serà massa difícil ja que, com ens diu Lizcano, qualsevol discurs està farcit de metàfores, tot i que sovint els actors socials no en són conscients³⁹ del seu ús (tant exercint d'emissors com de receptors) i aquestes, a més a més, "estructuren" les formes discursives fins a l'extrem de ser fonamentals en la seua "lògica interna":

«Todo discurso está poblado de metáforas, aunque la mayoría de ellas —y precisamente las más potentes— pasen desapercibidas tanto para quien las dice como para quien las oye. Es más, las metáforas no sólo pueblan los discursos sino que los organizan, estructurando su lógica interna a la par que sus contenidos» (1999: 29).

Sostenim amb Lizcano, per tant, que l'anàlisi científica del discurs esdevé un "potent analitzador social" per tal d'endinsar-se en una investigació profunda d'aquest i de

³⁹ Lakoff i Johnson encara ho expliciten més clarament en afirmar que «nuestro sistema conceptual no es algo de lo que seamos conscientes normalmente. En la mayor parte de las pequeñas cosas que hacemos todos los días, sencillamente pensamos y actuamos más o menos automáticamente de acuerdo con ciertas pautas. Precisamente en absoluto es algo obvio lo que son esas pautas. Una manera de enterarse es mirar al lenguaje. Puesto que la comunicación se basa en el mismo sistema conceptual que usamos al pensar y actuar, el lenguaje es una importante fuente de evidencias acerca de cómo es ese sistema» (1995: 40).

les metàfores socials que crea per tal de desvetlar els pressupòsits ideològics, culturals i d'interessos sovint implícits o de vegades negats al propi discurs.⁴⁰ Treballarem, per tant, d'una manera consciencudament atenta a la narrativitat de l'anticatalanisme al País Valencià i de la base social d'aquest per tal d'aflorar a la superfície més enllà del què diu el blaverisme.

Igualment que el coneixement científic es diferencia del popular si més no teòricament en el rigor i la sistematicitat d'aquell, la recerca científica del blaverisme no es pot acontentar en una somera descripció superficial del seu discurs i, menys encara, en una justificació més o menys conscient d'aquest. El que es tracta, doncs, no és resumir o repetir el que determinat discurs diu sinó analitzar què diu, com ho diu, per què i quins objectius presenta o, el que és el mateix, investigar-ho d'una manera crítica.

Seguint novament Lizcano, no es tracta, doncs, de "descriure" el blaverisme ni menys encara de "prescriure'l" sinó d'"inscriure'l" en un determinat context social i històric que contribueix decisivament a explicar-lo. No ens interessarà, doncs, l'anàlisi exclusivament lingüístic de les idees imbricades en el discurs del blaverisme sinó el paper que tenen en una determinada societat com la valenciana i en un context com el període des de la transició democràtica ençà. Les paraules tenen, doncs, donades unes determinades condicions socials, també una eficàcia simbòlica indubtable. Poden esdevenir carismàtiques i contribuir a conformar un determinat moviment social que les "adopta", les creu i fins i tot les fa pròpies. "L'eficàcia social de les paraules" depèn d'un context social particular:

«La eficacia simbólica de las palabras sólo se ejerce en la medida en que quienes la experimentan reconocen que quien la ejerce está autorizado para ejercerla. O lo que viene a ser lo mismo, olvidándola e ignorándola: simplemente sometiéndose a ella, como si, por el reconocimiento tácito que se le concede, se hubiera contribuido a fundarla» (Bourdieu, 1985: 77).

Il·lustrarem el que estem explicitant amb un exemple: "La gota", la columna periodística de María Consuelo Reyna ha tingut una influència poderosíssima en determinats estrats de la societat valenciana i fins i tot ha esdevingut mítica per a molts anticatalanistes que l'han llegida gairebé com si fóra sagrada atés que, en efecte, no hi ha "paraules innocents".⁴¹ Tot i que a una part important de les elits socials, culturals i periodístiques els repugnara l'estil de Reyna, aquesta aconseguí una altíssima identificació entre ella (com a emissora) i un segment significatiu de classes mitjanes i baixes de l'àrea metropolitana de València (com a receptors).

Tot plegat el blaverisme ha generat un discurs molt particular i molt influent —i si ho ha aconseguit és, entre d'altres coses i com veurem, per la instrumentalització de la identitat regional que li ha atorgat versemblança. A l'estudi sistemàtic d'aquest discurs i a les condicions socials de producció i reproducció d'aquest és al que hem dedicat anys de recerca i d'esforços i esperem haver obtingut si més no alguns resultats.

La pregunta (bourdiana) que ens hem de fer és com es transmet l'experiència en discurs (1979: 470), atés que nosaltres l'analzarem tractant-lo com una mena de "fet social" (no necessàriament en el sentit durkhemian), com a fórmula doncs per tractar d'accedir a l'experiència i a la consciència dels subjectes socials. A més a més, d'acord amb el què ens diu lúcidament Billig, el discurs polític està impregnat d'una

⁴⁰ «Lo relevante para el científico social está en que, a través del análisis de las metáforas, puede perforar los estratos más superficiales del discurso para acceder a lo no dicho en el mismo: sus presupuestos culturales o ideológicos, sus estrategias persuasivas, sus contradicciones o incoherencias, los intereses en juego, las solidaridades y los conflictos latentes... Es decir, el estudio sistemático de las metáforas puede emplearse como un potente analizador social» (Lizcano, 1999: 29).

⁴¹ «no hay palabras inocentes. Este efecto objetivo de desvelamiento rompe la aparente unidad del lenguaje corriente. Cada palabra, cada locución puede revestir dos sentidos antagónicos según la manera en que el emisor y el receptor vayan a tomarla» (Bourdieu, 1985: 15).

manera notòria per la construcció de la nació, el context dels discursos polítics estan farcits de nacionalismes:

«el discurs polític, que es fonamenta en el context nacional, s'estableix sota la mirada metafòrica de la nació i es fa servir en la pràctica de la representació, oneja típicament la nacionalitat» (2006: 155).

Per concloure aquesta particular exposició del discurs direm que la paraula no sols és una corporeització de la ideologia sinó que també té una funció pròpia. La paraula, com ens diu Mosse, compleix també una "funció litúrgica" i, de vegades, té una importància menor que la pròpia capacitat mobilitzadora del discurs per la forma cerimonial que aquest presenta:

«Los dirigentes nazis y otros líderes fascistas hacían hincapié en la palabra hablada, pero incluso en ese caso, los discursos, más que suponer una exposición didáctica de la ideología, cumplían una función litúrgica. La propia palabra hablada se integraba en los ritos del culto y, al final, lo que en verdad se decía tenía menos importancia que el entorno y las ceremonias que rodeaban tales discursos» (2005: 24).

* * *

En definitiva, la ideologia blavera, com a conjunt d'idees i de percepcions, de representacions socials compartides, amb què conformar una particular identitat valenciana així amb què construir un particular ordre social i polític (amb independència de la seua coherència i/o ajustament als criteris científics de la filologia o de la història), i el discurs blaver, entès com el conjunt d'events comunicatius específics protagonitzats pel blaverisme, esdevenen, en conseqüència, cabdals per analitzar el blaverisme i conèixer millor com ha operat i com opera al si de la societat valenciana. I si volem estudiar la ideologia blavera el millor mecanisme és analitzar llurs "manifestacions discursives".

Així mateix la ideologia i el discurs compleixen, entre d'altres, una funció integradora que resulta cabdal per a la nostra recerca ja que el blaverisme tractarà d'unificar a la majoria dels valencians darrere seu per mitjà d'una particular construcció ideològica i retòrica que, com analitzarem, esdevindrà no sols versemblant sinó natural als ulls de bona part de la societat valenciana. El blaverisme aspirarà a hemegonitzar el País Valencià tot reclamant la unitat dels valencians contra un enemic "inventat", Catalunya i els "catalanistes". Aquesta alteritat, percebuda com essencialment negativa per a la "valenciania", tindrà la funció de fer comprendre el "món" polític i social d'una manera senzilla, agradable, "lògica" i "natural" a una part significativa dels valencians. Per aconseguir que socialment es crega que la culpa de "tots els nostres mals" la tenen els "catalanistes" necessitem analitzar un instrument que es demostrarà potent: la ideologia i el discurs blaveros.

Capítol 5é. L'estudi sociològic de la identitat

Per tal d'afrontar una recerca que porta per subtítol "Identitat i reproducció social del discurs del blaverisme" sembla imprescindible explicitar com concebrem la identitat en aquesta tesi. En aquest capítol, doncs, abordarem en primer lloc una aproximació al polièdric concepte d'identitat; tot seguit analitzarem la construcció de les identitats col·lectives que, si més no a parer nostre, presenta un inequívoc procés dialògic (ja que qualsevol "nosaltres" requereix d'un(s) "altre"(s) per afermar-se i reafirmar-se constantment) així com el concepte de diferenciació marginal, que farem servir a la recerca i, per últim, descriurem les principals funcions que aquestes identitats tenen a les societats modernes així com la dominació simbòlica.

5.1 L'esbarós concepte d'identitat

«"Identidad" es un término clave en el vocabulario vernáculo de la política contemporánea y el análisis social debe tener en cuenta este hecho» (Brubaker i Cooper, 2005: 178).

En les darreres dècades en el camp de la sociologia i en altres disciplines socials hi ha hagut un ús intensíssim del concepte d'identitat. Sociòlegs i científics socials, per exemple, de la importància d'Anthony Giddens, Manuel Castells, Anthony Smith, etc. no només el fan servir abastament als seus escrits sinó que han reflexionat específicament sobre allò que hom denomina la "identitat" en escrits diversos. El problema és que aquest concepte el trobem insuficientment o mal definit i amb l'afegit d'una complexa polisèmia. Per identitat/s podem entendre coses distintes i fins i tot en certa mesura contradictòries.⁴²

Caldria, per tant, una major delimitació per tal de saber de què estem realment parlant. Desborda, però, amb escriu l'objectiu d'aquesta investigació abordar monogràficament la concepció de la identitat a les ciències socials. Simplement esbosarem el concepte que farem servir a aquesta tesi i introduïrem algunes aportacions sociològiques que ens ajudaran a comprendre la complexitat del fenomen i alhora els punts de partida d'aquesta recerca.

D'entrada coincidim amb Touraine quan afirma que la crisi de la modernitat implica, entre altres, la necessitat social de definir-nos identitàriament, de diferenciar-nos dels qui ens envolten i de fer-ho no mitjançant els patrons clàssics (classe, estat, capital educatiu, etc.) sinó a partir d'elements que han cobrat —o recobrat— importància (gènere, opció sexual o identitat cultural o ètnica, entre d'altres, és dir, constructes culturals) amb els quals els individus més o menys lliurement s'identificarien d'entre el gran còctel de possibilitats que ofereix la modernitat avançada:

«Nosotros dejamos de definirnos a través de la clase, de la nación, del nivel educativo... todo eso pierde importancia, y entonces tenemos que definirnos más y más en términos de identidad y no de relaciones o de papel social: yo soy mujer, yo soy negra, yo soy homosexual [...], o yo soy de tal etnia, de tal secta o de tal iglesia, de tal barrio, o de tal país» (Touraine, 1998: 20).

⁴² «Ya casi es un lugar común decir que la identidad es el "elefante blanco" de la Ciencia Social. Desde las posiciones que la niegan (el anti-mito la señala como algo "inventado", siempre provisional, pasajero, a lo que hay que avivar continuamente) hasta quienes creen que trasluce una esencia, de la que los seres humanos —sea aislada o colectivamente— son portadores (como si se tratara de un "gen" o de una particularidad orgánica)» (Piquerías, 1996: 19).

A banda de la importància de les identitats a les societats contemporànies cal diferenciar, al nostre parer, quan parlem d'identitats individuals o, millor, d'identitats del jo, i d'identitats col·lectives. Perquè, encara que totes dues es conformen com a producte de la interacció de processos psicològics i socials —sent aquests darrers en qualsevol dels casos d'una importància cabdal—, hi ha algunes diferències fonamentals, particularment alhora d'articular les demandes polítiques. Tanmateix, com encertadament ens diu Piqueras, la identitat personal i la identitat grupal tendeixen a reforçar-se d'una manera mútua, i de vegades es reforcen com a “complementàries”.⁴³

«En una relación en la que no solamente el grupo explica el yo, sino que precisa a su vez de los diferentes “yos” para existir, la identidad del ego y la identidad del grupo tienden a ser complementarias (aunque expuestas siempre a entrar en conflicto). Si la identidad del yo requiere la inclusión en el grupo, la identidad que define a cualquier colectivo humano precisa y se define a partir de la de sus individualidades —a la par que las interpenetra y conforma—» (1996: 272).

Giddens, en parlar de la identitat dels individus, ens justifica la importància de la construcció social del jo en un món modern on la “tradicció” ha deixat de ser un referent absolut en la planificació de la vida dels actors socials —qüestió que ens serà útil quan analitzem l'origen del blaverisme com a moviment social—, és dir, on el futur deixa d'estar fixat necessàriament pel passat per tal d'obrir l'avenir a la incertesa. Per al sociòleg britànic és precisament aquesta incertesa del futur el que provoca la necessitat del que ell anomena “seguretat ontològica”. Aquesta mena de seguretat vindria a ser, seguint la seua terminologia, una “cuirassa protectora” per tal de defensar al jo davant les múltiples agressions que pateix en la quotidianitat.

És, doncs, una conseqüència de la pèrdua de l'ordre tradicional i de la dialèctica entre allò local i allò global la necessitat d'un projecte reflexiu del jo (i, per tant, del “nosaltres”) que ha de construir-se ell mateix i, en certa mesura, d'una manera continuada. En el passat existien respostes donades d'antuvi als fets que, amb tota probabilitat, acabarien servint de patró, de brúixola, a l'individu. Hi havia, en conseqüència, poc d'espai per la improvisació. A l'home i a la dona moderns (també, com veurem, als regionalistes anticatalanistes), en canvi, l'avenir li resulta molt incert i la capacitat d'anticipar-se al futur, per tant, se li ha reduït d'una manera notable.

La modernitat, per a Giddens, a més a més és una societat del risc (expressió proposada per Ulrich Beck). Perquè si bé és cert que l'eclipse de l'era tradicional ha reduït el risc en parcel·les notables de la nostre existència (vacunes i avanços mèdics, millora de l'alimentació, etc.) no resulta menys exacte que n'ha creat de nous i de molt importants per als actors socials. Ens trobem en una societat en certa mesura “apocalíptica” perquè els ciutadans actuals ens situem potencialment davant riscos que cap altra generació anterior en tota la història de la humanitat havia hagut d'afrontar, riscos generals i universals: una guerra de destrucció massiva, una catàstrofe sanitària a gran escala, un canvi climàtic global, etc.⁴⁴

⁴³ Piqueras afegeix que les identitats del jo han d'entendre's des de la perspectiva dels pressupòsits de les identitats col·lectives hegemòniques, atès que les identitats socials del jo sovint apel·len a una transformació (o a un manteniment o a un retorn d'un particular passat idealitzat) de la identitat del “tot”: «la identidad de cualesquiera miembros componentes de un *todo* (léase, vergibracia, grupo, estructura, sistema, etc), depende precisamente de (la identidad) de ese *todo*. Y, en dialéctica, (la identidad de) el *todo*, para seguir manteniéndose, necesita (las identidades) de sus miembros. Aunque, como es lógico, la relación está *abierto* a modificaciones que se produzcan en cualquier sentido, pudiendo alimentar transformaciones globales» (1996: 270).

⁴⁴ «La modernidad reduce el riesgo de conjunto de ciertas áreas y modos de vida, pero introduce al mismo tiempo nuevos parámetros de riesgo desconocidos en gran medida, o incluso del todo, en épocas anteriores. Entre estos parámetros se cuentan los riesgos de consecuencias graves: riesgos derivados del carácter universalizante del sistema social de la modernidad. El mundo moderno tardío —el mundo de lo que califico como modernidad reciente— es apocalíptico, no porque se encamine inevitablemente hacia la catástrofe, sino porque implica riesgos que las generaciones anteriores no tuvieron que afrontar» (Giddens, 1997: 12).

Aquesta conseqüent ampliació de la llibertat personal provocada pel descrèdit d'un món tradicional incapaç de respondre satisfactòriament a una novedosa societat globalitzada —si més no a una part majoritària dels ciutadans occidentals les respostes ortodoxes des de les diferents tradicions no aconsegueixen satisfer— és la que provoca la tria, una tria personal però condicionada socialment, d'un "estil de vida" i, en major o menor mesura, d'una consciència d'aquesta tria. O el que és el mateix, d'una identitat construïda per tal de "reconfortar-nos" en un món ple de possibilitats i, alhora, manifestament hostil:

«En la vida social moderna, la noció de estilo de vida adquiere una particular importancia. A medida que la tradición pierde su imperio y la vida diaria se reinstaura en función de la dialéctica entre lo local y lo universal, los individuos se ven forzados a elegir estilos de vida entre una diversidad de opciones [...] La planificación de la vida, organizada de forma refleja y que presupone normalmente una ponderación de los riesgos filtrada por el contacto con el conocimiento de los expertos, se convierte en un rasgo central de la estructuración de la identidad del yo» (Giddens, 1997: 14).

Aquests trets de la modernitat actual impliquen una interconnexió creixent de les influències universalitzadores i de les disposicions personals, el que suposa una profunda transformació de la intimitat dels ciutadans contemporanis. El que resta clar és que els humans, doncs, tenim identitats personals. Cadascun de nosaltres, d'acord amb múltiples criteris de naixença, estrat social, formació cultural, experiències personals, ideologia i un llarg etcètera construïm una identitat pròpia, dinàmica però sovint estable, que ens situa com a punt de referència individual indefugible a partir del qual percebem, ens situem, ens dotem de sentit⁴⁵ i transformem la realitat que ens envolta i de la qual formem part com a actors socials que som cadascun de nosaltres.

La identitat (les identitats), doncs, és (són) un procés sociohistòric, és a dir, que implica una dimensió necessàriament diacrònica. Pel que fa a la identitat del jo, la socialització de l'individu, en un entorn més o menys normalitzat (o "consolidat") culturalment, esdevindrà fonamental per conformar una "mateixetat" i continuïtat amb què afirmar que, per damunt de les transformacions socials ocorregudes, existeix consciència d'aqueixa "permanència" en el temps i en l'espai (cosa que també és aplicable als grups).⁴⁶

El fenomen de la identitat del jo ha generat una atenció creixent des de la segona meitat de segle XX entre els científics socials, atés que han estat les societats modernes les que no sols han prestat el seu interès a la individualitat sinó que en bona mesura l'han creada. Però a nosaltres, per a la nostra recerca, ens interessaran bàsicament les identitats grupals, col·lectives, tot i que no podem passar per alt que aquestes es desenvolupen a la modernitat a partir de condicions socials que afecten als individus i a les respostes "lògiques" d'aquests.

⁴⁵ A més, l'ordre postradicional, doncs, es caracteritzarà per una reflexivitat generalitzada, atés que les informacions o els coneixements nous fan que sotmetem a crítica continuada les nostres opinions i posicionaments. El jo arriba a esdevenir un projecte reflex. És per açò que Giddens toca un punt clau que té a veure amb la crisi de l'estatus social de la ciència i, encara més, afecta la seguretat i la confiança de l'individu comú: «La relación plena entre modernidad y duda radical es una cuestión que, una vez expuesta, no sólo supone un trastorno para los filósofos sino que es *existencialmente turbadora* para el individuo común» (1997: 34).

⁴⁶ «A tal inclusión, y por tanto a la identidad, únicamente se es susceptible de llegar de forma satisfactoria a través de una consolidación cultural, como proceso por el cual compartimos de alguna manera los presupuestos que sobre sí mismo y sobre la realidad elabora el grupo en que nos incluimos (del que nos sentimos parte). Dicha consolidación es la que nos procura una imagen convincente y explicativa del mundo, esto es, una ideología amplia, sin la cual nos vemos enfrentados a continuos problemas de identidad» (Piqueras, 1996: 269).

5.2 Les identitats com a procés dialògic i la diferenciació marginal

Castells ens aporta una definició d'identitat que ens ajudarà d'una banda a distingir entre identitat i rol o conjunt de rols (distinció que sembla en part discutible perquè els rols coadjuven a construir la identitat del jo d'una manera bastant decisiva) i d'una altra i fonamental a encabir la identitat com un procés de construcció cultural — que sempre implica una selecció, una tria d'elements i un “oblit” d'alguns altres— que, per a la nostra investigació serà útil, en esdevenir una “fons de sentit i d'experiència” a partir de la qual poder explicar l'acció social:

«La identidad es la fuente de sentido y experiencia para la gente [...] Por identidad, en lo referente a los actores sociales, entiendo *el proceso de construcción del sentido atendiendo a un atributo cultural, o un conjunto relacionado de atributos culturales, al que se da prioridad sobre el resto de las fuentes de sentido*. Para un individuo determinado o un actor colectivo puede haber una pluralidad de identidades. No obstante, tal pluralidad es una fuente de tensión y contradicción tanto en la representación de uno mismo como en la acción social. Ello se debe a que la identidad ha de distinguirse de lo que tradicionalmente los sociólogos han denominado roles y conjunto de roles» (1997: 28).

Tanmateix, com ja hem esmentat, els hòmens i les dones no compten únicament i exclusiva amb una identitat individual amb què es relacionen directament i sense interferències en l'esfera social amb qualsevol altre home o dona de qualsevol indret del planeta. És evident que hi ha factors com els grups socials amb què ens integrem i/o participem, l'idioma que parlem preferentment o amb el qual ens identifiquem, la religió o secta a què pertanyem (o en el seu defecte, les diferents actituds d'ateisme o agnosticisme), els costums socials que adquirim, el treball que tenim i el sistema econòmic en què ens movem i tants altres que condicionen en bona mesura les nostres accions socials. Resulta, doncs, que participem d'una cultura humana en general i d'una cultura qualsevol en particular.

Com ha assenyalat lúcidament Ariño no resulta possible imaginar les estructures socials com uns ens absolutament independents de la cultura de la qual participen o, el que és el mateix, no és possible imaginar els actors socials sense llur producció de significats.⁴⁷ Símbol, sentit i identitat, doncs, són tres paraules claus per entendre la posició i ubicació de l'individu dins l'estructura social. Però no només això, sinó que de les reflexions d'Ariño (1997a) també concloem que existeixen identitats col·lectives, socials que, en la mesura que els individus les fan pròpies, no sols les enriqueixen sinó que componen la identitat de cadascun dels sers humans, de cadascun de nosaltres.

Es pot parlar, doncs, per exemple, d'una/es identitat/s femenina/es (atenent a la variable de gènere), d'una/es identitat/s homosexual/s (respecte a una opció sexual), d'una/es identitat juvenil (en relació a l'edat), etc. Són totes elles socials, diverses i plurals —amb independència del grau d'importància o de permanència de cadascuna d'elles en l'estructura social—, però doten als individus que s'identifiquen amb elles, explícitament o no (encara que amb una consciència creixent d'un sentit i d'una identitat compartida), d'una mena de brúixola en una era modernitzada que ens desorienta i ens fa “minúsculs”; o, el que és el mateix, engrandeix la sensació de petitesa, d'indiferència, de prescindibilitat dels individus. La identitat col·lectiva, contràriament, aporta rellevància a l'individu, el fa sentir partícep important d'una comunitat, li confeireix una sensació de calidesa i d'una certa confortabilitat. I açò resultarà significatiu a l'hora d'analitzar el regionalisme anticatalanista.

⁴⁷ «no es posible pensar la estructura al margen de la cultura, lo material al margen de lo ideal; que no es posible explicar el comportamiento humano sin tener en cuenta que los actores sociales, además de posiciones en redes y estructuras, además de individuos racionales y maximizadores, son agentes productores de significado, usuarios de símbolos, narradores de historias con las que producen sentido e identidad» (Ariño, 1997a: 9).

Barth, en referir-se als grups ètnics, ens revela que la identificació dels individus amb qualsevol d'aquells és de tanta significació que organitza la vida social d'aquests i fins i tot la manera d'interactuar amb els propis i amb els altres. I això amb independència de que una determinada identitat col·lectiva esdevinga hegemònica o marginal:

«los grupos étnicos son categorías de adscripción e identificación que son utilizados por los actores mismos y tienen, por tanto, la característica de organizar interacción entre los individuos» (1976: 10-11).

En aquest sentit, l'anticatalanista al País Valencià, com veurem més endavant, “sap” com relacionar-se amb els seus (els valencians “autèntics”), els “altres” (els catalans), els “traïdors” (els valencians “catalanistes”) i els “indiferents” o “meninfots” (simplement no anticatalanistes) i articular les seues relacions socials, entre d'altres factors, a partir d'aquesta classificació identitària.

Les identitats, doncs, són el resultat d'una construcció social dialògica. Les identitats es conformen mitjançant un continuat esdevenir en l'esfera social: van fent-se (reproduint-se i reinventant-se) amb un constant procés dialèctic o dialògic, tot interactuant en un context social determinat i reajustant les seues (auto i hetero)definicions amb les altres narratives identitàries competidores (o complementàries):

«La construcción de la identidad siempre es un proceso dialógico: emerge en relación o interacción social. Como en todo proceso social, la vertiente imaginaria [...] tiene un papel determinante, pues los efectos sociales de las definiciones ilusorias de la realidad no son ilusorios» (Ariño i Llopis, 1993: 23).

Precisament per això nosaltres, per tal d'estudiar la construcció de la identitat valenciana que proposa el regionalisme anticatalanista, entenem que hem d'atendre al context històric i social del seu naixement i del seu desenvolupament i, necessàriament, hem d'incloure en els objectius de la recerca la sociogènesi de la identitat regional valenciana així com de la proposta alternativa fusteriana que lluitarà per modificar l'*status quo* de la definició hegemònica de la valencianitat. Fusterianisme i blaverisme produeixen identitats col·lectives per contrast ja que «el antagonismo objetiva, radicaliza e incluso produce las identidades en conflicto» (Ariño i Llopis, 1993: 29).

En conseqüència identitat implica diferència —i sovint alteritat—, diferència enfront dels altres (individus i grups). Aquesta voluntat diferenciacionista, doncs, necessàriament, s'ha de concretar en alguns elements, també anomenats “marcadors”, producte tant de l'autodefinició consensuada o hegemonitzada internament de l'endogrup com de les definicions dels distints exogrups, amb independència de que siguin contràries o coincidents a les donades per la col·lectivitat pròpia. Per a ser “nosaltres” cal que hi haja un “ells”. I nosaltres serem “nosaltres” tant per com ens definim internament com per com ens defineixen els altres i ho farem normalment mitjançant aquells elements més “visibles”, que més fàcilment ens identifiquen:

«Diferencia que ha de basarse forzosamente en unos rasgos distintivos que sirven de *marcadores* de la delimitación del endogrupo. Para poder *distinguir*, esto es, diferenciar, tales *marcadores* tienen que estar entre los elementos que son más *perceptibles* para los sujetos [...] Según los casos pueden barajarse unos u otros elementos, o bien pueden aducirse ciertos factores en exclusividad, pero lo que caracteriza realmente a una determinada identidad colectiva no son unos u otros rasgos, sino una singular combinación específica —y *única*— de todos ellos, al menos de todos los aducidos como *distinguidores*» (Piqueras, 1996: 273-274). Cursives de l'original.

En la nostra investigació, doncs, tractarem de detectar els “marcadors” del blaverisme, què distingeix un “bon valencià” d'un “meninfot” i, sobretot, d'un “catalanista” des de l'òptica del regionalisme anticatalanista al País Valencià. Tanmateix, com que la diferenciació cultural “objectiva” no és particularment gran en aquest cas, l'estratègia seguida pel blaverisme serà la del síndrome de diferenciació marginal, és dir, convertir

les diferències “marginals” (alguns trets distintius de la bandera, l’ortografia o una part del lèxic de la llengua catalana al País Valencià, etc.) en centrals i alhora negar els elements culturals compartits. I, com veurem, en l’anàlisi haurem d’estar atent a què diu i a què fa el blaverisme, a com construeix la identitat i l’alteritat.

Un concepte, doncs, que serà molt important per a aquesta recerca, perquè ens ajudarà a entendre millor el particular procés de construcció identitària que protagonitzarà el blaverisme, serà el de diferenciació marginal (Riesman: 1964). La modernitat, com veurem al capítol sisé, implica homogeneïtzació cultural i, com a resposta a aquesta, hi haurà una major necessitat de diferenciar-se, per més que siga mitjançant uns elements que no havien tingut importància o tanta importància en el passat:

«Precisamente como reacción ante lo que parece una ineludible homogeneización universal de determinados valores y comportamientos sociales, han cobrado nuevo impulso la búsqueda y el reforzamiento de identidades colectivas de carácter más local que, con frecuencia, tienen que recurrir para ello a la acentuación de diferencias secundarias. Rasgos que en pasados tiempos históricos o en otros contextos sociales carecían de valor diferenciador o, al menos, no eran tan relevantes como lo son en una situación de isomorfismo social, adquieren de pronto una destacada presencia en la contienda social y el debate político que acompaña a los procesos de afirmación de identidades colectivas locales» (García Ferrando i Ariño, 1998: 30).

Ariño ha denominat síndrome de diferenciació marginal a «este procedimiento competitivo que consiste en construir la propia identidad mediante el subrayado y la invención de diferencias secundarias» (1992a: 350-351) i l’ha exemplificat amb les Fogueres d’Alacant, “copiades conscientment” de les Falles de València i amb una “estructura ritual pràcticament semblant”. Tanmateix, en identificar-se aquestes amb la valenciania temperamental, les fogueres de Sant Joan buscaren allunyar-se de la festivitat josefina mitjançant l’incís en aspectes secundaris als quals se’ls atorga una gran importància simbòlica.

El blaverisme, com veurem, també actuarà amb aquesta estratègia en aportar determinats elements simbòlics (la franja blava de la senyera, una normativa secessionista per al valencià, l’Himne Regional, etc.) autèntics “marcadors” de la valencianitat, discriminadors entre els “bons” valencians d’una banda i els renegats de l’altra.

Al capdavant la síndrome de la diferenciació marginal estaria en la base de moltes estratègies diferenciacionistes de la modernitat avançada. Amb la globalització s’intensificarien, doncs, els processos d’identificació particularista front a un “altre” o uns “altres” culturalment semblant(s) o molt pròxim(s) que, per tant, generen una major necessitat de diferenciar-nos a partir d’elements que podríem considerar “secundaris” però que es troben a l’abast i que serien fàcilment “visibles”: «los grupos que definen su identidad reactivamente suelen verse forzados a basar dicha identidad en aspectos secundarios que merced a su *función hierofántica* (manifestar la sacralidad de la identidad) cobran una importancia crucial» (Ariño i Llopis, 1993: 3). I afegeixen que aquesta síndrome consisteix «en la simbolización de la diferencia mediante aspectos estrictamente secundarios que, por ello mismo, *deben ser magnificados*» (1993: 29).

Freud, des de la psicologia, anomenarà aquesta síndrome el “narcicisme de les petites diferències”. Tanmateix, aquestes diferències menudes tindrien una funció cabdal en l’home i en la dona moderns. Aquesta marginalitat cultural “objectiva” no obsta, doncs, per a una separació “subjectiva” (intersubjectiva) màxima, duta als extrems, tal com farà el blaverisme. L’única objecció que podem posar a aquesta suggerent tesi de la síndrome de la diferenciació marginal és què hem d’entendre per “secundari” i què per “primari” en la diferenciació identitària perquè, al capdavant, una distinció “secundària” que assoleix un paper determinant en la diferenciació identitària, ¿no esdevendria “primària” o fonamental? Si més no així seria per als “usuaris” d’aquest marcador. ¿Som nosaltres, els investigadors socials, els qui hem de considerar “secundària” o

“menor” una franja de color en una bandera, una diferència ritual a la litúrgia o una parla determinada?

Una altra qüestió que considerem convenient d'apuntar per a la nostra recerca és que la “riquesa social” de l'individu i del grup implica que conviuen diverses identitats en els mateixes persones i fins i tot col·lectivitats, encara que no amb la mateixa intensitat i significació i que dependrà del context històric i social que s'atorgarà més rellevància a unes o a unes altres.

Entre aquestes identitats més o menys compartides pot donar-se'n diversos graus de compatibilitat, des d'un continuum on un extrem fóra la compatibilitat “absoluta” (en bona mesura, com veurem, la identitat valenciana “dual” que proposa el blaverisme és plenament compatible amb la identitat nacional espanyola. És més aquella contribueix a reforçar i a reforçar-se en aquesta. Piqueras fa servir la metàfora de les nines russes per a aquest cas) fins a un altre extrem, és a dir, una “completa” incompatibilitat o exclusió entre identitats.⁴⁸

Alguns paràgrafs més amunt hem esmentat alguns exemples d'identitats. Pel que fa a les identitats col·lectives polítiques podríem apuntar que existeixen identitats de base político-ideològica (la identitat socialista, la identitat liberal, la identitat ecologista, etc.); identitats de base político-territorial, fins i tot d'àmbits diversos, local, comarcal, regional, nacional, estatal, continental, etc. (per això podem parlar de la identitat alzirenya, la identitat magrebí, la identitat mediterrània, etc); i, així mateix identitats político-jurídiques lligades a un projecte estatal, supraestatal o subestatal (la identitat canadenca, suïssa, europea, bavaresa, etc.). El blaverisme, com veurem, respondrà a una identitat de base territorial, però, arran de la reinstauració de la Generalitat, també i cada vegada més, a una identitat político-jurídica ja que se n'aprofitarà del regionalisme ordinari propi de les institucions autonòmiques.

Sovint les identitats a l'abast dels individus o dels diferents grups socials es creen, però presenten en alguns aspectes lògiques distintes. De tal manera que aquests prioritzen algunes d'aquestes identitats i releguen d'altres, sovint depenent del context sociopolític. No sempre a tot el que “som” li atorguem la mateixa rellevància.⁴⁹ Això no significa, però, que les identitats siguin com una mena de modes o subcultures juvenils que es podrien bescanviar amb relativa facilitat (ara em faig *heavy* ara *indie*):

«No totes les identitats s'haurien de considerar equivalents i intercanviables. Potser el consumidor postmodern pot adquirir una gamma desconcertant d'estils d'identitat [...] Tanmateix, la identitat nacional no es pot canviar com la roba de l'any passat [...] Hom pot menjar xinès demà i turc el dia abans; fins i tot hom pot vestir-se a l'estil xinès o turc. Però *ser* xinès o turc no són opcions comercialment disponibles. Tant els cosmopolites com els autoritaris estan limitats per la permanència de la identitat nacional» (Billig, 2006: 155). *Cursiva a l'original.*

És important que parem esment, per al desenvolupament posterior de la investigació, a la transcendència que presenta una identitat de base territorial (Barth, 1976), com la que proposarà el blaverisme i a la gran capacitat d'adscripció que posseeix per atraure els seus habitants o, si més no, sectors socials destacables d'aquests, més

⁴⁸ «las distintas identidades intragrupalas —como las de los diferentes grupos entres sí—, no son necesariamente complementarias, ni requieren de los individuos los mismos grados de compromiso-inclusión ni fidelidad. Mientras que algunas se pueden expresar en forma de muñeca rusa (casa, barrio, municipio, comarca, provincia, región...) otras chocan entre sí e incluso se excluyen mutuamente. Pero ni siquiera la participación en identidades colectivas que se muestran en principio compatibles, demanda de los sujetos la misma intensidad adscriptiva, ni los define de igual forma. Unas u otras contribuyen de muy diversa manera e importancia a crear el sustrato básico de la identidad de los individuos» (1996: 281).

⁴⁹ «los individuos siempre tienen opciones porque tienen múltiples identidades: shia, iraquí, musulmán, árabe. Cuál eligen de este repertorio de identidad va a depender de las circunstancias, de las ventajas y desventajas de invocar una identidad particular» (Wong a Laclau, 2005: 282).

encara quan, tal com afirma Pérez-Agote (1986), aquesta siga capaç d'establir «un únic centre simbòlic d'orientació de l'acció que siga socialment compartit» i ho fa sovint sense que ens n'adonem:

«Simplement no ens adonem de la nostra identitat o, fins i tot, de la identitat dels altres. Totes aqueixes identitats no suren pas en una mena d'espai psicològic lliure. Les identitats són formes de vida social. Les identitats nacionals estan arrelades dins d'una poderosa estructura social que reproduïx relacions hegemòniques d'injustícia» (Billig, 2006: 265).

Arran de tot el que hem vingut explicitant ens cal un concepte clar del què és una identitat col·lectiva. Tot i tenint en compte la diversitat de definicions i la imprecisió de no poques d'elles, ací optarem per assumir la proposta que es realitzà en el col·loqui internacional sobre nacionalismes i ciències socials de 1996. En aquest, tot i la clara consciència de las limitacions que expressem, s'explicità una definició que ens resultarà d'utilitat per tres aspectes: 1) destacar la categoria construccionista, d'artefacte cultural, que té necessàriament la identitat col·lectiva (en considerar-la com un "estat de consciència compartit" i un "sentiment de pertinença" arran d'un "moviment reflexiu"); 2) la formulació d'aquesta construcció o "manipulació" a partir d'elements de tipus ideològics, simbòlics o rituals (que ens oferirà un camí a seguir per al seu estudi científic, precisament l'anàlisi d'aquests) i 3) el reconeixement que aquesta creació cultural identitària no és el resultat d'una invenció des del no-res, sinó a partir d'unes "realitats" socials i històriques preexistents que són reutilitzades o cuinades:

«Una identitat *col·lectiva* és un estat de consciència compartit o coincident, un sentiment més o menys explícit de pertànyer a una categoria específica de gent, a un grup ben definit o a una *communitas* de contorn més imprecís però d'una crida emocional més forta. Les identitats són realçades per un moviment reflexiu a partir del *jo cap a altri* (singular), contraposant un *nosaltres* a un *altri* (plural). Així, una identitat col·lectiva és construeix per mitjà de manipulacions ideològiques, simbòliques o rituals. Ara bé, sens dubte tals ideologies, sistemes simbòlics i mites graviten damunt unes realitats sociològiques, culturals i històriques preexistents, les quals en el procés manipulador tendeixen a ser més o menys augmentades, recreades i reafirmades segons les circumstàncies» (Barrera-González, 1997: 231).
Cursives de l'original.

En aquest sentit mereix destacar-se la importància de la creença en l'existència de la identitat per banda de la col·lectivitat (o d'una part d'ella) que suposadament la representa, ja que, amb independència de la pròpia existència "objectiva" i mesurable de determinats atributs socials (com la llengua, la religió, l'estatus social, el gènere i altres) que poden conformar una identitat col·lectiva determinada, la "realitat" de les identitats col·lectives implica, en ella mateixa, l'existència social d'aquesta, que restarà garantida mentre sectors socials de la pròpia comunitat continuen assumint-la, promovent-la i defensant-la (al capdavantall reproduint-la), encara que no romanguen estàtiques ni immòbils. I això malgrat els discursos que sovint es fan des dels propis identitarismes —talment com si pogueren resultar transhistòriques.

Per tot això hem d'atendre a la "realitat" de les conseqüències socials de les identitats col·lectives, degut a què la creença de molts individus que la fan seua una determinada identitat a l'abast, pot condicionar els seus actes amb un grau important de coherència respecte dels pressupòsits d'aquesta, amb independència de l'existència social hegemònica o no de la col·lectivitat implicada.⁵⁰

En aquest sentit, ¿es pot parlar amb propietat, per exemple, de l'existència d'una identitat nacional valenciana? A la llum de les dades sociològiques queda raonable-

⁵⁰ «El concepte, per supost no pressuposa l'existència real de dita *comunitas* —V. Turner— o *ur-gemeinde* —romanticisme alemany— però, d'acord amb el citat principi de Thomas, partix del fet històricament innegable segons el qual la creença en l'existència de dita identitat va ser —continua sent— real en les seues últimes conseqüències» (Ariño, 1991: 11).

ment clar que la presència d'una consciència nacional valenciana és obertament minoritària al nostre territori. Tanmateix no deixa de ser real l'existència d'una minoria valencianista que condiciona el discurs polític valencià i, evidentment, determina el comportament polític i social de les pròpies minories nacionalistes valencianes i, fins i tot, condiciona el discurs polític valencià general.

És, per tant, important que la sociologia i la resta de ciències socials tinguen en compte les identitats minoritàries perquè aquestes interactuen amb les hegemòniques i poden acabar per condicionar (per mímesi o per afirmació reactiva) la creació de referents socials i esdevenir, si més no en certs aspectes, condicionants de les reconformacions identitàries d'una col·lectivitat determinada. Aquest és el cas del blaverisme, que de ser mensypreat durant la transició democràtica com un fenomen de “quatre gats”, ha esdevingut un factor cabdal i central per entendre allò que podriem anomenar la identitat valenciana. I també, en una altra direcció, del fusterianisme, que influeix més enllà del seu suport social i electoral estricte i que alhora ha provocat una reacció “desproporcionada” si tenim en compte la seua (relativa) escassa penetració social.

Un altre aspecte en què també hem d'incidir sintèticament és que les identitats existeixen socialment, amb independència de la “veracitat” o “falsedat” dels pressupòsits ideològics o de la mentalitat en què es fonamenten i, no cal dir-ho, amb la simpatia o antipatia que aquestes generen en el científic social que analitza el fenomen. Els fonamentalismes religiosos, per exemple, són tan “moviments socials nous” (de fet Castells considera hipermodern, per exemple, el fonamentalisme islàmic, ja que no respon gens ni mica als paràmetres d'un moviment tradicionalista)⁵¹ com l'ecologisme o el feminisme. El fet que ens repugnen els primers i manifestem una simpatia, més o menys entusiasta, pels segons —cosa que, d'altra banda, és ben comprensible i justificable des d'una sociologia compromesa amb valors com els drets humans i el desenvolupament sostenible— no implica que neguem o encobrim la seua existència social ni deixem d'estudiar-los amb el màxim de rigor possible. Tot açò, però, no suposa, acceptar en absolut un complet relativisme cultural que duria a les ciències socials a un atzucac teòric i metodològic:

«Por encima de la “veracidad” o “falsedad” de los rasgos seleccionados, y anteponiéndose a su posible verificación por parte del investigador, hemos de tener en cuenta que lo sentido y pensado existe *objetivamente* en cuanto que determina la acción de los sujetos y por lo tanto, influye la realidad [...] Lo cual no quiere decir que todo sea igualmente cierto o válido» (Piqueras, 1996: 279). Cursiva de l'original.

5.3 El poder de la identitat i la dominació simbòlica

Un últim element que convé tenir en compte és que les identitats col·lectives són constructes culturals producte del conflicte i de la dominació. Seria ingenu pensar que sempre sorgeixen espontàniament o “naturalment”. Una identitat col·lectiva acostuma a ser el resultat d'una proposta identitària que ha esdevingut hegemònica socialment i l'hegemonia normalment s'aconsegueix mitjançant mecanismes de control i de dominació, per la qual cosa les identitats socials també són un camp de la lluita de poder:

⁵¹ «La construcción de la identidad islámica contemporánea avanzó como una reacción contra la modernización inalcanzable (ya fuera capitalista o socialista), las perversas consecuencias de la globalización y el derrumbamiento del proyecto nacionalista postcolonial» (Castells, 1997: 41). Tanmateix el fonamentalisme cristià als Estats Units també respondria, malgrat les abismals diferències amb l'islàmic, a una reacció front a la globalització: «Una sociedad constantemente en la frontera del cambio social y la movilidad individual está abocada a dudar de forma periódica de los beneficios de la modernidad y la secularización anhelando la seguridad de los valores e instituciones tradicionales basados en la verdad eterna de Dios» (Castells, 1997: 43).

«Entenem que la *identitat col·lectiva* és un camp de lliuta de poder, determinat en part per l'èxit o el fracàs d'estratègies que pretenen imposar, transformar, reproduir o qüestionar definicions de *qui som com a grup*, a partir de la producció i distribució massiva dels referents simbòlics col·lectius (més acuradament de narratives) que legitimen o qüestionen els grup socials dominants» (Alberola, 2002: 8). Cursives de l'original.

Com veurem al llarg d'aquesta recerca, la identitat col·lectiva valenciana que ha sorgit producte de la proposta del blaverisme també ha sigut el resultat d'una determinada lluita de poder i de l'èxit i el fracàs de determinades estratègies d'aquesta proposta, així com també dels èxits i dels fracassos d'una proposta identitària emergent (a la dècada dels seixanta i del setanta del segle passat), la fusteriana. Aquest particular enfrontament identitàri ha configurat culturalment la societat valenciana actual.

El polèmic Samuel P. Huntington defensa que, arran de la caiguda del Mur de Berlín, la lluita ideològica de la guerra freda hauria donat pas als enfrontaments per les identitats nacionals i civilitzatòries (culturals, al cap i a la fi) o, el que és el mateix, que la pregunta “de quin costat estàs?”, característica del període 1945-1989, hauria donat lloc a una altra, que està produint unes importants transformacions socials: “qui eres?” o, una de ben semblant, “on pertanyem?”. La resposta a aquesta pregunta seria un increment de la identificació amb els qui considerem que són “com nosaltres”, els qui tenen elements culturals comuns amb els quals identificar-nos.⁵²

De fet, la caiguda del mur de Berlín no dugué a la profecia de la fi de la història de Fukuyama sinó més prompte a un resorgiment de les identitats culturals com a nova fórmula d'agrupació humana que donara pas al buit que deixà l'enfrontament ideològic de la Guerra Freda. La dècada dels noranta del segle passat, doncs, tingué com a conseqüència una autèntic “esclafit” de crisis identitàries, un esclafit identitàri que ha deixat en evidència aquells que consideraven que les “tribus” havien passat a un calaix de la història.

Castells, a qui prendrem com a referència en aquest subcapítol, comença el seu magnífic segon volum de la trilogia de *La era de la informació. Economía, sociedad y cultura* amb una reflexió en la qual lliga globalització i increment de les identitats col·lectives i que a parer nostre és fonamental per entendre la només en aparença paradoxal conseqüència d'increment de les interconnexions socials a escala planetària i alhora l'esclafit de més i més “nosaltres” que s'afirmen contra altres tants “altres”: «La oposición entre globalización e identidad está dando forma a nuestro mundo y a nuestras vidas» (1997: 23).

El títol d'aquest capítol l'hem pres, precisament, d'aquest volum de Castells. Amb la idea del *poder de la identitat* l'autor està volent mostrar-nos no només la importància decisiva de les identitats a les societats modernes, sinó el poder social que atorga als definidors i portantveus d'aquestes identitats, en ser capaços de convertir-se en administradors de l'adhesió identitària de molts individus. I és que la batalla pel poder, en l'actualitat, es lliura en bona mesura a la ment de la gent que va a la recerca de la pregunta de “qui som”. Molts actors socials estan condicionats en gran mesura per la identitat col·lectiva amb la qual s'identifiquen, que funciona com una mena de referent estable (de fet, sovint poc fugisser) i, per tant, com un mapa útil on integrar les experiències d'un món que sembla “dissoldre's” contínuament:

⁵² «Mientras que un país podía evitar alinearse en la guerra fría, no puede ahora carecer de una identidad. La pregunta: “¿De qué lado estás?” ha sido reemplazada por esta otra, mucho más fundamental: “¿Quién eres?”. Cada Estado debe tener una respuesta, su identidad cultural, que define el lugar del Estado en la política global, sus amigos y sus enemigos. Los años noventa han conocido la explosión de una crisis de identidad a escala planetaria. Casi en cualquier parte adonde se volviera la vista, la gente ha estado preguntándose: “¿Quiénes somos?”, “¿adónde pertenecemos?” y “¿quién no es de los nuestros?” [...] Al habérselas con una crisis de identidad lo que cuenta para la gente es la sangre y las creencias, la fe y la familia. La gente se solidariza con quienes poseen antepasados, religión, lengua, valores e instituciones semejantes, y se distancia de quienes los tienen diferentes» (Huntington, 1996: 165-166).

«El nuevo poder reside en los códigos de información y en las imágenes de representación en torno a las cuales las sociedades organizan sus instituciones y la gente contruye sus vidas y decide su conducta. La sede de este poder es la mente de la gente. Por ello, en la era de la información, el poder es al mismo tiempo identificable y difuso» (1997: 339).

Al cap i a la fi aquesta crisi identitària no seria sinó una reedició (distinta, òbviament) de la crisi que produí la industrialització, la modernitat, on el nacionalisme, el primer nacionalisme (com veurem més detingudament al capítol sisé), substituí la legitimitat política de l'antic règim, basada en la monarquia i la religió, per una font nova de legitimitat que s'arrelava en la nació. La que abandonava definitivament el feudalisme era: «una sociedad atomizada que busca en el nacionalismo un sustituto de viejo orden, ahora perdido sin remedio» (Kedourie, 1966: 87).

El nacionalisme, per tant, estaria demostrant una gran capacitat d'adaptació i de resposta a les crisis identitàries, des de les acaballes de l'antic règim fins a la societat-xarxa actual; un gran lligam en definitiva amb la modernització. Només en aparença açò també aniria unit a un cert distanciament progressiu de la identificació dels ciutadans amb les polítiques del seu estat-nació, tendència que es veuria reflexada en la majoria d'estats occidentals i que estaria a la base de la desafecció per la "política" de bona part dels ciutadans, tal com ha estudiat brillantment Nina Eliasoph al seu *Avoiding Politics*. En un sentit semblant Castells fins i tot, tal vegada una mica massa agosarat, considera que l'estat-nació⁵³ ja no és "un valor suprem" per a molts dels seus ciutadans, que ja no estarien disposats a "lluitar pel seu país" (1991: 467).

Per a Castells les identitats, actualment, són producte d'una gran reacció a nivell planetari del fenomen de la globalització. Es fonamenta en Held per afirmar que el nou sistema de poder que s'està configurant en l'era de la informació està conformat per una pluralitat de fonts d'autoritat, de les quals els Estats-nació només en són una: ara els estats actuen com una mena de "nodos d'una xarxa de poder més àmplia" i es posicionen d'una forma que defineix com "neomedieval" a l'ordre polític internacional de l'actualitat. Els estats-nació, doncs, estarien transformant-se de subjectes sobirans en l'època contemporània a actors estratègics,⁵⁴ junt amb molts altres, a l'era de la globalització que, paradoxalment, el seu triomf a nivell mundial podria implicar el fracàs a nivell local ("nacional"):

«[els estats-nació], cuanto más resaltan los estados de identidad, menos efectivos resultan como agentes de poder compartido. Cuanto más triunfan en la escena planetaria, en estrecha asociación con los agentes de la globalización, menos representan a sus grupos nacionales» (Castells, 1997: 338).

Aquests altres actors estratègics es divideixen en fonts per damunt de l'estat: xarxes de capital, de producció, de comunicació, criminals, institucions internacionals, aparells militars supranacionals, ONGs, religions i moviments d'opinió pública i fonts per davall de l'estat: comunitats, tribus, localitats, cultures i bandes. Tot seguit analitzarem les identitats nacionals i els nacionalismes, productes de moviments socials que hem d'estudiar a partir de les seues pràctiques discursives, ja que, com afirma

⁵³ Amb una frase molt aclaridora i enginyosa Castells descriu magníficament la situació de l'estat-nació i la societat civil a finals del segle XX: «En este fin de milenio, el rey y la reina, el estado y la sociedad civil, están ambos desnudos, y sus hijos conciudadanos vagan a través de diversos hogares adoptivos» (1997: 394). Per al sociòleg català cal analitzar amb atenció la crisi de l'estat-nació, atès que aquesta suposa la desorganització de la "unitat comptable" de la democràcia liberal i, en conseqüència, la crisi de la pròpia democràcia. Al seu parer hi existeix una separació, cada vegada més nítida, entre les nacions (que realitzen la política de representació de les seues col·lectivitats) i els estats (que efectuen, contràriament, unes polítiques d'intervenció, polítiques progressivament més constestades, ateses la crisi de legitimitat que comporta l'estat-nació).

⁵⁴ «los estados-nación han sido transformados de sujetos soberanos en actores estratégicos, ocupándose de sus intereses y de los que se supone que representan, en un sistema global de interacción, en una situación de soberanía compartida sistémicamente» (Castells, 1997: 338).

Castells, per entendre'ls hem d'analitzar les seues praxis i, especialment, què diuen ser, les autodefinicions, que condicionen d'una manera decisiva les seues realitats.

* * *

Les identitats, en definitiva, són uns constructes culturals integradors particularment funcionals en les societats modernes (i que doten de poder als principals definidors de la construcció) ja que ens doten de sentit i serveixen de font d'experiència davant una modernitat que ens genera incertesa i alhora simplifiquen la interacció social a partir d'un mapa mental d'un o diversos "nosaltres", mitjançant un procés de construcció cultural de la diferència i una consciència d'aquesta a través del temps, i un o (normalment) diversos "altres". Però no només, ja que les identitats col·lectives aporten rellevància als actors socials que la fan pròpia, en sentir-se partíceps d'una comunitat.

El blaverisme, com veurem, també conferirà calidesa i confortabilitat a no pocs valencians. De tal manera que assumirà la construcció nacional espanyola feta des de l'estat-nació espanyol (des de dalt) però també proporcionarà una espanyolitat, a partir de la identitat regional valenciana (des de baix). Tot acceptant, i fins i tot promoguent, els pressupòsits de la cultura dominant espanyolista, aportarà una valencianitat no conflictiva, perfectament integrada i no contradictòria (a diferència del fusterianisme) amb l'espanyolitat. Ser valencià a la manera del blaverisme, en conseqüència i com veurem amb més detall, esdevindrà socialment més "senzill", menys problemàtic, més d'acord amb el que Bourdieu considera l'acceptació "dòxica", prereflexiva, del món constituït:

«Quan aquest autor [Bourdieu] parla de l'acceptació *dòxica* del món es refereix a l'acceptació d'uns pressupòsits fonamentals, prereflexius que es posen en marxa senzillament en prendre's el món com a donat per descomptat. Doncs bé, els dominats apliquen categories que provenen del punt de vista dels dominants, i que apareixen com a naturals, autoevidents, la qual cosa pot incidir en la seua pròpia depreciació o denigració» (Alberola, 2002: 12). *Cursiva de l'original.*

Per a nosaltres, en aquest sentit, ens resultarà útil el concepte bourdieuià de dominació simbòlica, ja que tractarem de mostrar com el blaverisme, en esdevenir si més no parcialment hegemònic, ha exercit i continua exercint un dominació de la valencianitat i ha expulsat als marges o fins i tot fora d'aquests a les valencianitats alternatives (singularment a la fusteriana).

Bourdieu considera, amb una metàfora potent, que el món social extaria constituït d'una "doble objectivitat": una objectivitat de "primer ordre", conformada per la desigual distribució dels recursos materials, sempre escassos i una objectivitat de "segon ordre", conformada per constructes culturals. En conseqüència, la definició hegemònica de la constitució social és una forma particularment important del poder, que habitualment les classes dirigents aconstumen a imposar a la resta de la societat o, dit d'una altra manera, que els dominats acaben per acceptar, per "consentir", la visió dels dominants, que esdevé així "naturalitzada" i no qüestionada, que es transforma en definitiva en un *habitus*.⁵⁵ «Així, Bourdieu considera que, amb certes limitacions, "les estructures simbòliques tenen un extraordinari poder de *constitució*» (Barranco, 2003: 194). Com que les identitats són producte d'un procés socio-històric particular, estudiarem com el blaverisme, a partir d'elements anteriors, durà a terme estratègies efectives des de la transició democràtica ençà per aconseguir hegemonitzar la construcció de la identitat valenciana i expulsar del poder als productors d'una identitat alternativa.

⁵⁵ «La potència de l'explicació de Bourdieu sobre la dominació simbòlica està en el fet que, d'acord amb la seva anàlisi, on acaba residint la violència simbòlica és precisament en l'*habitus*. És a dir, en la incorporació d'un determinat arbitrari cultural en forma de categories cognitives (discursives i pràctiques, conscients i no conscients) que pautaran la vida social present i les pròpies possibilitats futures» (Barranco, 2003: 199). *Cursiva de l'original.*

Capítol 6é. Una sociologia comprensiva del nacionalisme i del regionalisme

«Uno puede analizar “el discurso nacionalista” y la política nacionalista sin dar por supuesta la existencia de “naciones”» (Brubaker i Cooper, 2005: 184).

D'entrada, d'acord amb Michael Billig, autor de *Banal Nationalism*, que ens ha inspirat al llarg de la investigació, cal incidir que els nacionalismes han sigut uns moviments polítics de la modernitat que l'han condicionada d'una manera decisiva, per la qual cosa és difícil “imaginar” sociològicament la contemporaneïtat sense nacions i, per tant, com en altres casos en les ciències socials, l'objecte i el subjecte de l'estudi estan notòriament interrelacionats, cosa que explicarà algunes insuficiències de la sociologia en estudiar-los:

«Com que el nacionalisme ha afectat profundament la manera de pensar contemporània, no és fàcil d'estudiar. No es pot fer un pas fora del món de nacions, ni despullar-se dels pressupòsits i hàbits de sentit comú derivats del fet de viure en aquest món. Els estudiosos han de comptar que seran afectats per allò que hauria de ser l'objecte d'estudi» (2006: 69).

Per tenir un cos teòric des del qual poder estudiar el blaverisme haurem de tenir en compte les investigacions sociològiques contemporànies més importants al voltant de la nació/regió, el nacionalisme/regionalisme i la construcció de comunitats polítiques. Inclourem en aquest capítol, doncs, una aproximació crítica particular, amb la intenció d'aconseguir definir una proposta de teoria general al voltant dels nacionalismes (i dels regionalismes) i les identitats polítiques nacionals (regionals) i, ensems, fer servir ferraments científics metodològics més precisos i definits per al seu estudi des de les ciències socials.

Encara que no es deixarà de referenciar la teoria social clàssica i les teories sociològiques modernes, la recerca tindrà fonamentalment en compte algunes de les aportacions recents. La caiguda del mur de Berlín i el final de la Guerra Freda foren alguna de les causes del rebrot espectacular dels moviments identitaris⁵⁶ i, en concret, de nacionalismes i regionalismes i, en conseqüència, de l'atenció de les ciències socials —qüestió de la que no s'escapolí la sociologia—⁵⁷ pel fenomen nacional/regional en els seus múltiples aspectes, cosa que en no pocs casos ha afinat els instruments d'anàlisi al nostre abast.

Tanmateix, si exceptuem les dues darreres dècades, curiosament, els nacionalismes i els regionalismes han rebut relativament poca atenció des de la sociologia.

⁵⁶ En general han hagut dues grans preguntes que s'han fet darrerament la majoria dels estudiosos dels nacionalismes: ¿Per què han resorgit els nacionalismes ètnics arran de la caiguda del Mur de Berlín? ¿I per què, en plena construcció de la Unió Europea els nacionalismes sense estat es consoliden i creixen dins de les pròpies fronteres de la Unió? Davant aquestes preguntes hi ha hagut dues grans respostes provisionals: la teoria que podríem denominar del frigorífic, que considera que aquest reverdiment dels nacionalismes respon a una conjuntura sociopolítica que ha afavorit la fi de l'hivernament d'aquests i la teoria que considera que, en un context de crisi com aquest, els nacionalismes ofereixen respostes a un ordre sociopolític, bàsicament el comunista, que ha caigut. Fins i tot autors com Castells consideren que el (re)sorgiment i intensificació d'identitats col·lectives de tota mena és una resposta social als fenòmens derivats de la globalització. Cal dir que no totes dues teories són, necessàriament, contradictòries.

⁵⁷ La desaparició de les “democràcies populars” i l’“esclafit” de moviments nacionalistes (secessionistes majorment) sera la causa principal d'aquest nou interès. Darrerament han aparegut centenars de monografies i articles que, amb major o menor fortuna teòrica i/o empírica, ens han proporcionat informació i coneixement valuós sobre les bases teòriques i els processos socials de formació, organització i difusió dels moviments nacionalistes. Aquesta allau d'estudis han resituat el debat dins una major precisió, encara que amb línies metodològiques ben diverses i resultats teòrics diferenciats.

Constatem el desinterés que al llarg del segle XIX i bona part del XX ha suscitat la qüestió nacional en els àmbits sociològics.⁵⁸ És precisament un sociòleg qui afirma (potser corporativament) que els nacionalismes haurien de ser un fenomen “essencialment sociològic”:

«han tenido escaso interés para parte de los sociólogos, quienes han parecido de-
legar, en otras ciencias más descriptivas, el estudio de un hecho que por sus ca-
racterísticas intrínsecas es esencialmente sociológico, ya que es un fenómeno
colectivo que se genera a partir de situaciones de cambio social producidas tanto
en el interior de los Estados como por los ajustes y relaciones de conflictos en el
panorama internacional» (Gonzalo Herranz, 1992: XIV).

Aquest desinterés sociològic es pot resseguir fàcilment.⁵⁹ De fet, la teoria social clàssica ha prestat poca atenció a nacionalismes i *nation buildings*. Sí, en canvi, contribuï d'una manera molt important a entendre l'estat com a factor de canvi i de modernització de les societats contemporànies, però també un agent fonamental per estudiar els nacionalismes.

Montserrat Guibernau, al seu magnífic llibre *Nacionalismes. L'estat-nació i el nacionalisme al segle XX*, analitza que els tres grans teòrics clàssics Karl Marx, Emile Durkheim i Max Weber no saberen destacar la seua importància ni construir una teoria del nacionalisme (tot i que aquest últim era nacionalista alemany) als seus textos:

«El nacionalisme, però, no es considerava com un fenomen que es podia connec-
tar a l'ascens dels estats nació moderns, o com un tret relacionat amb l'expansió
de la industrialització» (Guibernau, 1996: 68).

Marx menystingué la importància de les nacions en donar prioritat a la divisió i a la lluita de classes (entre burgesos i proletaris). A parer de Marx, a més, el nacionalisme és una ideologia típicament burgesa (tot i que els règims comunistes, però, han fet servir abastament el nacionalisme). Per a ell, els obrers —que conformen la classe social que encarna el subjecte nou de la història— no en tenen, de pàtria, la qual cosa no significaria que cadascun dels proletariats “nacionals” no tinguen com a primer objectiu eliminar la burgesia nacional pròpia i constituir-se en “classe nacional”, en “nació”.⁶⁰ Tot i això, per consideracions estratègiques Marx i Engels sí recolzaren a partir de les revolucions de 1848 els moviments nacionalistes hongarés, polonés i alemany —més tard també inclourien el cas irlandés—⁶¹ perquè pretenien crear estats nacionals “grans i estables”, és dir, capitalismes nous que permeteren la irrupció de proletariats “nacionals” on poguera desenvolupar-se la defensa dels interessos d'aquests, on pogueren desenvolupar-se organitzacions comunistes. Més encara quan:

«L'internacionalisme de Marx no pretenia eliminar les diferències culturals entre
les societats, ni afavorir la uniformitat, més aviat el supòsit de societats de grans

⁵⁸ «Una ullada ràpida als índexs de matèries dels manuals estàndard de sociologia revelaria que el nacionalisme no és una preocupació fonamental de la disciplina» (Billig, 2006: 90).

⁵⁹ Per exemple, mentre que la definició de nació d'un diccionari de política durant la Guerra Freda (als anys seixanta) considerava a aquesta una «comuni-dad de hombres que tienen conciencia de los lazos étnicos, históricos y económicos que les unen, y están impulsados por un mismo deseo de vivir bajo instituciones políticas comunes» resultava bastant més par-ca pel que fa al nacionalisme que el definia com la «adhesión exclusiva a la nación, a su pueblo y a sus tradiciones» (Aquistipace, 1969: 105). Hui les definicions al voltant del nacionalisme estan més acurades.

⁶⁰ Engels, en aquest aspecte, afirmarà que el proletariat també serà “nacional”: «El proletariat, pel fet que ha de conquerir en primer lloc el domini polític, ha d'eleva-se a classe nacional i ha de constituir-se ella mateixa en nació; encara és nacional, tot i que no ho sigui en el sentit de la burgesia» (a Guibernau, 1996: 32).

⁶¹ A diferència d'altres nacionalismes eslaus, com el txec, que rebé no sols la indiferència sinó l'hostilitat de Marx i Engels. I és que, per a tots dos, les cultures eslaves semblaven definitivament “inferiors” a l'alemanya.

dimensions li semblava un punt de partida més eficaç per tal d'establir un món harmoniós» (Guibernau, 1996: 33).

Marx i el marxisme tractarien d'instrumentalitzar, per tant, els diferents nacionalismes en la mesura que pensaven que podien ser útil a l'expansió de la ideologia comunista. És cert que el marxisme es pretenia internacionalista, en tant que aspirava a crear una gran classe obrera solidària i d'abast internacional, però també ho és que una certa ambigüïtat doctrinària permetia compatibilitzar tots dos moviments en segons quins contextos.

Marx, a judici de Guibernau, no exposarà cap teoria explícita del nacionalisme per tres motius: 1) perquè consideraria que les ideologies nacionalistes eren instruments de la superestructura en mans de les diferents burgesies nacionals i avantposaria l'estudi de les relacions econòmiques de producció a cada estat per tal de desvetllar els interessos nacionals, que no eren suposadament sinó els interessos burgesos de classe;⁶² 2) perquè el marxisme pretenia la destrucció, almenys teòricament, de l'estat. Els nacionalismes, que recerquen precisament la seua creació i/o consolidació, no tenen doncs, un espai teòric sinó més aviat i a tot estirar, com ja hem dit, una ubicació tàctica per tal d'assolir a llarg termini els interessos obrers de classe; i 3) perquè les identitats nacionals, igualment que les religioses o les lligades al capitalisme, no observarien llur transcendència en una gran humanitat fraternal.

Durkheim tampoc no va el·laborar una teoria de la nació i el nacionalisme. Els seus escrits al respecte resultaran molt escassos. Sí que aportà, en canvi, reflexions interessants sobre l'estat-nació. Constatà —en contra dels qui defensaven la teoria individualista de l'estat (Spencer, els economistes clàssics, i també Rousseau, Kant i Hegel), que limitaven aquest a vetllar pels drets individuals— que l'estat modern tendia a multiplicar les seues funcions i a tenir un pes cada vegada més important no sols en l'àmbit polític, sinó també en l'econòmic i cultural, alhora que també s'acompanyava d'un procés d'eixamplament dels drets individuals dels ciutadans.

De fet, Durkheim, considerarà que serà l'estat el garant dels drets i dels interessos dels membres que l'integren: «L'estat es va enfortint i és cada cop més actiu, a mesura que l'individu és cada vegada més lliure. L'estat és el que allibera l'individu» (a Guibernau, 1996: 40). Per al sociòleg francès aquesta és una funció absolutament cabdal, que hauria d'impedir que qualsevol altra institució intermèdia entre ell i els ciutadans —es percep ací un innegable tarannà jacobí— “absorbisca” la personalitat dels individus, tot i que reconeix en aquestes institucions un possible fre a la tendència despòtica de l'estat.⁶³

Tot i el que hem explicat fins ara Guibernau identifica els pocs textos de Durkheim sobre el nacionalisme (“patriotisme” en dirà ell i tant d'altres). D'aquests en podem extraure la distinció durkhemiana entre “nacionalitat” i “estat”. La primera serà qualsevol grup humà unit per valors culturals sense constituir un estat (aleshores el cas de polonesos o finesos, és dir, territoris que havien tingut un poder polític o que cercaven

⁶² Aquesta consideració ha suposat moltes crítiques, atés que el marxisme no acostuma a demostrar aquesta associació estreta entre burgesia i nacionalisme, que la dona per descomptada: «También el marxismo se ha propuesto ofrecer una explicación del nacionalismo que hace de él un epifenómeno que aparece en un estadio particular del desarrollo económico cuando la burguesía y su modo capitalista de producción se encuentran en ascenso. El nacionalismo es una expresión de intereses burgueses [...] Esto constituye un absurdo manifiesto, puesto que toda la evidencia muestra que el nacionalismo no es un “reflejo” del modo capitalista de producción, y que puede tener lugar con las estructuras sociales y económicas más variadas» (Kedourie, 1966: 117).

⁶³ D'altra banda les aportacions de Durkheim al camp de la religió han estat de gran importància per a una certa comprensió dels nacionalismes, ja que la religió, mitjançant els ritus, unifica simbòlicament les societats, anàlogament com faran els nacionalismes en proporcionar una identitat col·lectiva, és dir, una cohesió social, per mitjà d'un univers simbòlic compartit. Gellner i Breully prendran, a partir d'ací, la visió que les societats, mitjançant els nacionalismes, s'adoren obertament, canten i lloen la seua existència.

reconstituir-lo), mentre que l'estat pressuposa una centralització del poder polític. La nació, en conseqüència, seria la coincidència de la nacionalitat i l'estat.

Així mateix Durkheim definia el patriotisme⁶⁴ com «un sentiment que uneix l'individu amb la societat política, en la mesura que aquells que arriben a experimentar-lo s'hi senten units per un lligam de sentiment» (a Guibernau, 1996: 48-49), encara que per a ell aquest sentiment és transitori i podria desaparèixer mitjançant la construcció d'una «pàtria europea» o «mundial».

Max Weber no sols concebé l'estat com la institució que monopolitza l'ús legítim de la violència dins d'un territori sinó que aporta reflexions convinents del paper nacionalitzador de l'estat-nació en considerar que és precisament l'estat, malgrat el seu caire històricament contingent i la seua organització «artificial» qui crea la nació, el que «inspira la creença en una etnicitat comuna»:

«El fet de pertànyer a una ètnia no constitueix cap grup, només facilita la formació de grups de qualsevol mena, especialment en l'esfera política. I subratlla que és principalment la comunitat política, amb independència de fins a quin punt s'ha organitzat artificialment, la que inspira la creença en una etnicitat comuna. Això significaria que l'estat té capacitat per crear una «suposada identitat» entre els ciutadans» (Guibernau, 1996: 53).

Weber, a més a més, és dels tres grans teòrics socials clàssics qui més pàgines dedicà, tot i no fer esment del nacionalisme, a les nacionalitats i als grups ètnics.⁶⁵ El sociòleg alemany defineix la nació com una comunitat de sentiment que s'ajusta a un estat privat i particular, la qual cosa pressuposa una tendència a la igualació entre la nació i l'estat. Aquesta ambigüitat en la definició tractarà de recomposar-la amb la introducció del concepte de poder (fonamental per al seu pensament), ja que el parer de Weber és que: «L'estat nacional és l'organització de poder temporal de la nació» (a Guibernau, 1996: 57).

D'altra banda cal tenir en compte que a la sociologia s'ha donat sovint per descomptat el marc estatal i s'ha fet servir el concepte de societat associat acríticament⁶⁶ a les fronteres dels diferents estats-nació. ¿Hi havia una societat txecoslovaca fins al 31 de desembre de 1992 i a partir de l'1 de gener de 1993 tinguérem dues societats, la txeca i l'eslovaca? La qüestió no és tan simple però reiteradament s'ha donat l'estat-nació com a pressupòsit de la societat moderna, com a objecte d'estudi inqüestionat.

* * *

⁶⁴ A aquest respecte cal esmentar que Durkheim no s'estigué d'adoptar posicions nacionalistes franceses i antigermàniques, si més no com a conseqüència de l'enfrontament també ideològic que dugué acompanyat el conflicte bèl·lic de la primera guerra mundial. A un pamflet titulat *Qui a voulu la guerre?* afirma el següent: «No hi ha un sol gest sincer de pau a Alemanya, només paraules vanes [...] La culpabilitat d'Alemanya és òbvia. Tot ho confirma i res no pot atenuar-la [...] A més, l'opinió universal s'inclina cada vegada més a culpar el govern alemany, i fer-lo responsable de les terribles calamitats que els nostres pobles pateixen avui [...] De fet, França ha lluitat fins al final amb totes les seves forces per aconseguir la pau [...] L'actitud de França de cara a l'exterior ha estat sempre irreprotxablement correcta» (a Guibernau, 1996: 51).

⁶⁵ Cal tenir en compte que Weber coparticipà clarament d'un cert nacionalisme alemany, observable en qüestions com el seu «irredemptisme» pangermànic, la seua oposició frontal a la immigració polonesa a l'Alemanya oriental, així com el seu suport a Alemanya durant la primera guerra mundial i la seua reacció contra la «injustícia» que suposà el Tractat de Versalles. No debades Weber estigué molt condicionat per l'encara recent unificació alemanya a la segona meitat del segle XIX: «La defensa de Weber de l'«irredemptisme» era tant un programa com un pronòstic, i els resultats van superar de molt tots els límits que hauria pogut imaginar. Els seus sentiments nacionalistes no van canviar al llarg de sa vida, sinó que va continuar sent un nacionalista convençut, sense qüestionar mai el seu nacionalisme alemany, ni sotmetre'l a cap crítica. La nació i el seu poder en el món no van deixar de ser per a ell el valor polític primordial» (Guibernau, 1996: 64).

⁶⁶ «Totes aquestes definicions suposen que existeix alguna cosa com «una societat» que funciona de manera no conflictiva» (Billig, 2006: 91).

En aquesta investigació, però, no es pretén realitzar ni tan sols una aproximació mínimament exhaustiva a la història de la sociologia pel que fa a les ideologies i moviments socials nacionalistes, ni tan sols fer una introducció a la diversitat amb què la sociologia afronta el fenomen del nacionalisme, ni tampoc atendre a les diferents tradicions culturals de concepció d'aquests⁶⁷ però sí posicionar-nos al voltant del què ens serà útil per a tractar de corroborar les nostres hipòtesis de partida i els nostres objectius de recerca.

D'entrada hem de tenir present que sovint a les ciències socials s'ha tractat d'entendre el nacionalisme com una variable dependent de factors econòmics i/o psicològics (un mer "epifenomen"), cosa que ha provocat en no pocs casos caure en un determinisme del qual discrepem profundament. Sense negar la importància d'aquests en la configuració de les identitats nacionals, ací considerarem que la recerca ha d'anar més enllà. Greenfeld (1997: 239), per exemple, critica totes aquelles teories "modernistes" (que no cal confondre amb els posicionaments construccionistes) de la nació —que, és cert, configuren el paradigma predominant—, tot acusant-los d'acostar-se al determinisme, bé econòmic, bé psicològic, bé de qualsevol altra mena:

«Com que el nacionalisme representa el marc cultural de la modernitat, el mitjà cognitiu que dona forma a la manera com percebem la realitat, està necessàriament i centralment relacionat amb la nostra construcció dels seus aspectes socials, polítics i culturals en el sentit més estricte. Aquest punt de vista òbviament contradiu la majoria de la bibliografia que hi ha sobre el nacionalisme en les ciències socials, en què, d'acord amb el paradigma predominant (i reflectint potser una mena de pensament desitjós), aquesta força enorme és vista com a epifenomen al qual manca un veritable impuls propi i que es deu bé a factors econòmics (la majoria de les anomenades teories "modernistes" sobre el nacionalisme, un cop examinades, resulten ser variants del determinisme econòmic), bé a alguna causa de naturalesa vagament psicològica o fins i tot biològica (els anomenats factors "primordials")» (1999: 11).

Així mateix hem de tenir present que no hi ha a les ciències socials un consens mínim pel que fa a qüestions bàsiques de les nacions i els moviments nacionalistes, la qual cosa podria dur-nos, a priori, a una situació bastant desalentadora de l'estat de la recerca i l'anàlisi de la qüestió. Un analista brillant dels nacionalismes com Requejo ens resumeix perfectament la insuficiència dels estudis sociològics i politològics:

«No hi ha cap concepte universalment acceptat de nacionalisme que inclogui tots els casos empírics de què tenim coneixement. Els estudis que han proliferat els últims anys han remarcat la pluralitat i la complexitat teòrica i empírica dels moviments nacionalistes. Després de moltes anàlisis entorn de les diverses classes de

⁶⁷ Existeixen a les ciències socials tradicions culturals, "nacionals", molt importants que no coincideixen en quins moviments incloure sota el paraigua del nacionalisme. La tradició "francesa" (que ha influït particularment en la ciència política i sociologia espanyola "central") l'ha considerat exclusivament com l'exaltació orgànica del caràcter nacional-estatal. En aquest cas només són considerades forces nacionalistes aquelles d'extrema dreta que en fan de l'antiliberalisme un dels elements ideològics fonamentals. A tall d'exemple Thual, al seu llibre *Els conflictes identitaris* (1995), es refereix als nacionalismes sense estat de l'Europa occidental com "micronacionalismes", atés exclusivament al caràcter demogràfic suposadament "insuficient" d'aquests quan, verbigràcia, la població de Catalunya és superior a la d'Islàndia, Irlanda, Noruega, Dinamarca, Finlàndia i altres estats occidentals. Aquest ha sigut un problema que tot i afectar en especial a la historiografia també ha influït en altres ciències socials. Això n'ha dificultat l'estudi i la investigació, ja que sovint per nacionalismes de vegades s'entenen només aquelles ideologies i moviments socials d'àmbit estatal legitimadors de l'estat-nació. D'aquesta manera, per exemple, els casos català i basc a l'estat espanyol serien considerats regionalismes o nacionalismes "ètnics", però no nacionalismes "estàndards", és dir, "polítics". En realitat ha existit una influència forta a cada país de la publicística nacionalista pròpia, el que demostraria la importància de la història en l'anàlisi genètic dels nacionalismes. Aquesta influència nascut vinculada amb persones que s'han ocupat de la nació en el període d'"alta intensitat" política i que, àdhuc, han tingut vinculacions biogràfiques, bé activament o passiva, amb conflictes nacionalistes: Hans Kohn fou un sionista que participà de les negociacions que posaren fi a la primera guerra mundial; Carr fou assessor del Foreign Office; Gellner tenia vinculacions familiars amb jueus txecs dels Sudets, etc. Ha sigut bastant freqüent explicar el nacionalisme a partir d'una visió etnocèntrica.

nacionalismes, no s'ha arribat a cap acord en dues qüestions bàsiques: 1) La relació entre nació i nacionalisme quan la primera no resulta subsumible dins unes altres variables, com ara l'ètnicitat o els processos estatals de nation building; i 2) una explicació de per què, partint des de condicions socials semblants, els moviments nacionalistes es desenvolupen en alguns llocs i no en uns altres. En les ciències polítiques i socials han predominat anàlisis reduccionistes en el mètode i particularistes en l'objecte [...] Hi ha també buits importants en la consideració de les conseqüències normatives i culturals del creixent procés de la nacionalització estatal formentada pels processos de democratització durant els segles XIX i XX. Les anàlisis dels diversos tipus de nacionalismes continua essent un camp mal estudiat de la ciència social contemporània especialment des d'un punt de vista normatiu» (1998: 97-98).

Les aportacions diguem-ne “clàssiques” del nacionalisme han estat diferenciades, a gran trets, entre dos blocs relativament ben definits, ja que resulta progressivament més admès que entre els estudiosos dels nacionalismes apareixen dues grans posicions: d'una banda els anomenats primordialistes (també coneguts en la terminologia d'Anthony Smith com “geòlegs”) que vénen a afirmar que la nació precedeix els nacionalismes o, el que és el mateix, que els elements ètnics que configuren una identitat nacional qualsevol configuren la nació amb —si més no una certa— independència dels processos de modernització social i política de l'edat contemporània i, d'altra, les posicions construccionistes (altrament denominades, per oposició a les geòlogues, “gastronòmiques” o, també, “modernistes”), majoritàries, que sostenen que la nació (les nacions) és un producte històric del nacionalisme (dels nacionalismes) que es desenvolupen a partir bàsicament dels ideals revolucionaris de les revolucions americana i francesa, és dir, democràtico-liberals, o de la seua reacció romàntico-ètnicista, i que es desenvolupen, en major o menor mesura, al llarg dels segles XIX i XX.

Totes dues preses de posició analítica vénen condicionades per matisos en absolut irrelevantes i múltiples posicions intermèdies que ofereixen un panorama complex i en el que, a més a més, el consens resulta ben magre. Així per citar una sèrie d'autors a títol merament enunciatiu podem nomenar que entre els primordialistes se situen noms com John Amstrong, Otto Dann i Walker Connor i entre els construccionistes Ernest Gellner, l'historiador Eric Hobsbawm o John Breully, tot esquitxat de distints posicionaments *terceruistes* com els d'Anthony Smith (més acostat, però, als primers)⁶⁸ o Paul Brass (més pròxim als segons).

En realitat el debat a què fem referència té, veritablement, un molt més interès històric tot i que també per a la sociologia és important un coneixement acurat del procés de “naixement” de les nacions i els nacionalismes. Tanmateix hagen estat producte de les idees i dels moviments socials nacionalistes com si aquests hagueren

⁶⁸ De fet, per a Smith (un dels teòrics i pensadors actuals més influents dels fenòmens nacionalitaris) la identitat nacional resultaria conformada per les cinc següents característiques principals: 1) un territori històric, o pàtria; 2) records històrics i mites col·lectius; 3) una cultura de masses pública i comuna per a tots; 4) drets i deures legals iguals per tots els membres; i 5) una economia unificada que permet la mobilitat territorial dels seus membres. Smith, amb els elements seleccionats, s'aventura amb la definició següent de nació: «se puede definir la nación como un grupo humano designado por un gentilicio y que comparte un territorio histórico, recuerdos históricos y mitos colectivos, una cultura de masas pública, una economía unificada y derechos y deberes legales iguales para todos sus miembros» (1997:13). Per tant, en aquesta proposta definitòria, sense negar-los, els elements construccionistes restarien menystinguts. Cal, doncs, tenir en compte el caire voluntarista, sovint tan decisiu, en la conformació de les identitats nacionals. Tot i que els nacionalismes juguen amb alguna cosa més que la voluntat dels ciutadans a qui s'adrecen. Creiem que té raó Gellner quan afirma que la voluntat, tot i ser la base de bona part de les nacions existents, també ho és de moltes altres institucions polítiques: «aun cuando la voluntad sea la base de una nación [...] lo es a la vez de tantas otras cosas que no nos permite definir el concepto de nación de esta forma» (1983: 78). En qualsevol dels casos no sempre els actors socials opten pel que seria la identitat nacional “objectiva” que hipotèticament els en correspondria. Factors com el prestigi social, la capacitat homogeneïtzadora (nacionalitzadora) d'un estat-nació determinat o altres són tan o més decisius a l'hora de conformar una identitat política de base territorial. El cas valencià, en aquest sentit, resulta paradigmàtic. Com ens demostra la tesi doctoral de Castelló, els valencians han optat aclaparadorament per la identitat nacional espanyola, tot i els trets ètnics diferenciats dels valenciano-parlants.

estat conseqüència “lògica” de la nació, el fet és que un analista social es troba amb realitats socials nacionals constituïdes (en major o menor mesura), construïdes, que creen i alhora són condicionades per identitats col·lectives. I això és el que més interès pot tenir pels sociòlegs: la construcció social —i la reproducció social— de la nació.

En aquesta investigació partirem d'un posicionament construccionista i “gastro-nòmic”. Sense negar la importància dels elements premoderns en la conformació de les identitats nacionals,⁶⁹ per nosaltres els diferents nacionalismes cuinen aquests elements i doten les nacions de sabors diferents. O dit d'una altra manera, molt “valenciana”: l'existència d'arròs, de garrofó, de pollastre i de conill no condueix necessàriament a una “paella”. En aquesta línia la identitat nacional seria producte directament de la ideologia política dels nacionalismes (la nació seria una realitat jurídic-política producte del nacionalisme i no a l'inrevés), de l'afirmació la qual es dedueix la importància de l'estudi sociològic d'aquestes construccions ideològiques i discursives:

«Es a menudo más cierto afirmar que la identidad nacional es el producto de una doctrina nacionalista que la doctrina nacionalista es la emanación o expresión de la identidad nacional» (Kedourie, 1966: 117).

Ara bé, aquestes ideologies polítiques, com tot seguit veurem, aniran extraordinàriament lligades als diferents processos de modernització, de tal manera que els nacionalismes naixen a partir de les Revolucions americana i francesa i l'enderrocament de l'Antic Règim i, usualment per mitjà de la burgesia, penetren socialment de manera progressiva a la resta de classes socials. Les nacions, doncs, són bàsicament un producte i una característica de la modernització, malgrat reconèixer l'existència d'elements ètnics, polítics i històrics protonacionals construïts a l'Edat Moderna o a la Mitjana que poden tenir una determinada influència, major o menor segons els casos, en la conformació de les nacions. I en la construcció d'una nació tant important és el “record” d'uns determinats trets amb els quals identificar-se com l'oblit d'alguns altres.⁷⁰ Les nacions, també, són “amnèsies” col·lectives.

6.1 Imaginar la nació i construir identitats nacionals

«Siguen quines siguen les raons per a l'aparició dels estat nació, no hi ha dubte del seu èxit. La nacionalitat, tot estenent-se des d'Europa fins a Amèrica i arreu, es va establir com la forma universal de la sobirania» (Billig, 2006: 48).

A ningú no se li escapa, doncs, la importància que ha tingut i que continua tenint la nació en les societats modernes.⁷¹ La nació, el “poble”, no sols ha reemplaçat al rei i a la religió com a font de sobirania i de legitimitat polítiques, sinó que ha aconseguit un “aurèola” sagrat i alhora ha esdevingut tan “natural”⁷² com l'aire que respirem:

«Als nostres dies, sembla com si un aurèola acompanyés la idea mateix de la nacionalitat. La violació de la mare pàtria és de bon tros més dolenta que la violació

⁶⁹ Cal tenir en compte que les invencions i construccions nacionals ho són a partir d'elements identitaris ja existents que el condicionen, sovint d'una manera decisiva, cosa que explicaria que algunes tradicions —més o menys inventades— resulten més versemblants als ulls dels seus destinataris i unes altres no tant.

⁷⁰ «Tots els canvis de consciència pregon, per la seua naturalesa mateixa, comporten amnèsies característiques. D'aquests oblits brollen, en circumstàncies històriques específiques, les narratives» (Anderson, 2005: 232-233).

⁷¹ De fet, la nació no ha tingut cap altre rival significatiu pel que a la a l'autoidentificació política: «per si mateixes, les zones de mercat geogràficament “natural” o politicoadministratives, no generen adhesions. Qui estaria disposat a morir pel Comecon o per la CEE?» (Anderson, 2005: 75)

⁷² «En canvi, les nacions no tenen naixements clarament identificables i les seues defuncions, si s'esdevenen, mai no són naturals» (Anderson, 2005: 234).

de les mares reals; la mort d'una nació és la tragèdia màxima, més enllà de la mort de la carn i de la sang» (Billig, 2006: 21).

El de nació és un dels conceptes més maleables que ens trobem a les ciències socials. I això és així, perquè com bé diu Pérez-Agote, resulta una idea que utilitzen indistintament els científics socials i els actors socials, en un procés d'interinfluència que problematitza la seua anàlisi. Tot i aquesta rellevància i complexitat alhora, per analitzar els nacionalismes Anderson ens avisa de tres paradoxes que haurien nuvolat la visió de no pocs investigadors en existir una gran diferència entre el que els nacionalismes afirmen ser i el que realment són; per la grandíssima diversitat que presenten entre ells (semblant a, com veurem, els populismes), malgrat que no seria possible imaginar la modernitat sense la nacionalitat⁷³ i, per últim, pel constrictat entre la seua relativa pobresa teòrica i els seus èxits polítics.⁷⁴

En aquesta investigació prendrem com a referència cadbal no sols el pensament de Benedict Anderson al voltant dels nacionalismes sinó la pròpia concepció andersoniana de la nació com una «comunitat imaginada com a inherentment limitada i sobirana» (2005: 24).⁷⁵ D'aquesta definició d'Anderson extraguem tres afirmacions que assumirem: que la nació és una col·lectivitat humana que s'imagina com 1) un grup fraternal lligat per vincles culturals; 2) que no abarca tota la humanitat sinó una part i 3) que es creu ama del seu propi destí.

A més, com diu magistralment Anderson “la màgia del nacionalisme és convertir la casualitat en destí” (2005: 30). Això significa que els nacionalismes són capaços de convertir la nació en un “personatge”, en una entitat unitària, que no sols esdevé “una” per damunt de totes les individualitats que la conformen sinó que també s'imagina dotada de sentit històric (i fins i tot, en no pocs casos de transhistoricitat), d'una finalitat compartida, d'un “destí”.⁷⁶

⁷³ «la comunitat imaginada s'ha estès a totes les societats contemporànies concebibles» (Anderson, 2005: 183).

⁷⁴ «Els teòrics del nacionalisme tot sovint s'han sentit perplexos, per no dir irritats, amb aquestes tres paradoxes: la primera és l'objectiva modernitat de les nacions als ulls de l'historiador contra la subjectiva antiguitat d'aquestes per als dels nacionalistes. La segona és la universalitat formal de la nacionalitat com a concepte sociocultural —al món modern, tothom té i ha de tenir una nacionalitat, a l'igual que hom té un gènere— contra la particularitat irremeiable de les seues manifestacions concretes, de manera que, per definició, la nacionalitat “grega” és sui generis. La darrera de les paradoxes és el poder “polític” del nacionalisme contra la seua pobresa filosòfica, per no dir incoherència [...] És fàcil que aquesta “vacuïtat” provoquie entre intel·lectuals cosmopolites i poliglotes certa condescendència» (Anderson, 2005: 23).

⁷⁵ Nuñez Seixas, a partir de la concepció andersoniana, tractarà d'acotar encara més el concepte de nació: «es una comunidad imaginada, inherentemente soberana y definida territorialmente, integrada por un colectivo de individuos que se sienten vinculados entre sí en función de factores muy variables y dependientes de la coyuntura concreta (desde la voluntad a la territorialidad o la historia común y al conjunto de características étnico-culturales más o menos objetivables que podemos denominar etnicidad, es decir, que definen una conciencia social y prepolítica de la diferencia) y que, sobre todo, consideran que ese colectivo es el sujeto de derechos políticos comunes y, en consecuencia, soberano» (1998: 11). És clar que aquesta definició, com la del propi Anderson, presenta aspectes problemàtics: Què significa exactament “inherentment sobirana”? En quina mesura i grau han d'estar els individus vinculats entre ells?, etc. De tota manera podem considerar que la nació és, per tant, un col·lectiu social territorialitzat que atorga igualtat de drets als seus membres, que es considera ella mateix subjecte de drets polítics col·lectius, bàsicament el de la sobirania nacional. Per molt que, amb els processos de globalització i integracions supraestatals, el concepte de sobirania estiga en crisi no per això ha decaïgut dels llenguatges polítics dels nacionalismes ni ha perdut importància a les ideologies promogudes des dels Estats-nació. En qualsevol dels casos és cert que resulta difícil precisar-ne molt més, atés que els criteris de pertinença nacional són ben diversos (territori, llengua, cultura, història, voluntat de ser, projecte en comú de futur, religió, estat, etc.) i atés també a que no s'acostuma a definir el règim polític que es vol per la nació reivindicada.

⁷⁶ «la biografia de la nació arrabassa (contravenint a la taxa de mortalitat) suïcidis exemplars, martiris commovedors, assassinats, execucions, guerres i holocausts. Però, per a servir al propòsit de la narrativa, aquestes morts violentes han de ser oblidades/recordades com a “nostres”» (Anderson, 2005: 235).

En realitat, des d'una perspectiva sociològica, i com bé ens diu Pérez-Agote, no interessa tant definir i acotar amb precisió una definició universal de la nació sinó tractar d'entendre la nació d'una manera que ens permeta analitzar científicament els processos de construcció i de reproducció que considerem “nacionals”:

«un fenómeno social, es decir, una categorización que usan los actores para auto-definirse y definir a los otros. El problema del sociólogo no es definir la nación sino desvelar los procesos a través de los cuales los actores se categorizan colectivamente como nación y cómo esto determina y orienta su comportamiento» (a Giner i Lamo de Espinosa, 1998: 519).

En aquesta recerca, en conseqüència, no ens interessarà taxonomies de la nació que, tot i tenir una certa presència en la ciència política, no aportaran elements rellevants al nostre estudi, a més de ser bastant impugnables, com és el cas de les anomenades nacions “polítiques” d'una banda i “culturals” d'altra⁷⁷ sinó que les

⁷⁷ Així les nacions “polítiques” (també anomenades “cíviques” o “voluntaristes”) vindrien a ser la conformades per un col·lectiu de ciutadans que lliurement i voluntària decideixen participar d'una comunitat sobirana; i, contràriament, les “culturals” (o “ètniques” o “organicistes”), serien aquelles col·lectivitats que precedeixen la voluntat dels membres que l'integren i que marcaria irreductiblement els individus des del seu naixement fins el final dels seus dies (és dir, la nació dels morts, dels avantpassats). Així Ariño ens diu que «El *modelo contractual*, basado en una comunidad de leyes e instituciones legales, es emancipador, expansivo y unificador; se trata del nacionalismo revolucionario francés, que identifica la nación con la ciudadanía. El *modelo étnico* supone que la nación se basa sobre etnias preexistentes y utiliza la lengua como signo diacrítico de la identidad, por lo tanto, es excluyente» (1992a: 326).

En realitat la distinció entre nació política i nació cultural és bàsicament de caràcter teòrica i com reconeix fins i tot Blas Guerrero, un dels seus defensors «se presentan interconectados los rasgos atribuidos a unos modelos ideales» (a Giner i Lamo de Espinosa, 1998: 520). Resulta, doncs, usual que les comunitats nacionals polítiques busquen legitimacions addicionals a les estrictament volitives. No debades, per exemple, una de les primeres mesures de la Convenció revolucionària francesa fou establir la llengua francesa com l'únic idioma oficial de la República (les altres llengües eren, a judici dels jacobins, instruments de la reacció) i defensar els criteris de les fronteres naturals fins al riu Rinn. Totes dues inspiracions són contràries a l'“ideal” de nació política. ¿Com valorar, d'altra banda, sinó la consideració dels germànics gals, per banda del nacionalisme francès, com a pares fundadors de la pàtria francesa? Un altre dels paradigmes de la nació política, els Estats Units d'Amèrica, sustenta el seu *nation-building* en dos mites fundadors: el del *melting pot* que és incapaç d'amagar un procés d'assimilació lingüística en benefici de l'anglès (o angloconformitat) de les distintes comunitats lingüístiques procedents del vell continent i el mite de la frontera, és dir, el gran “altre”, els pobladors originaris, en front dels quals, fins a arribar a l'extermini o acostar-s'hi molt reixidament, s'ha construït l'extensa nació nord-americana. Fins i tot casos com els d' Austràlia i els estats llatinoamericans també s'han contagiats de legitimacions historicistes. La pretesa existència d'una Argentina prèvia a la conquesta espanyola s'ha d'entendre com un factor organista d'un determinat nacionalisme “polític” argentí. Així mateix les posicions organicistes acostumen a impregnar i fins i tot a moldejar les comunitats polítiques. El nacionalisme “ètnic” alemany, per exemple, s'ha concretat en el *ius sanguinum* per a l'obtenció de la ciutadania a la República Federal d'Alemanya, encara que en les darreres dècades s'havia matisat aquesta situació en permetre a bona part de la minoria turca (i kurda) establerta la possibilitat de la doble nacionalitat. El fet que els estats-nació tinguin importants elements etnicistes no implica que les nacions sense estat, productes de nacionalismes cívics, no tinguin orígens ètnics (lingüístics, culturals, històrics, etc.) que encara romanen com a elements poderosos en la conformació i alimentació d'una identitat nacional qualsevol.

Per això, en tot cas, al nostre parer resultaria més encertada la terminologia de nació cívica i nació ètnica —o millor encara, nacionalismes cívics i nacionalistes ètnics— que no la de política i cultural, ja que entre les primeres es poden trobar tant aquells casos en que la pertinença nacional ve condicionada i precedida per l'estat, usualment pluriètnic, com aquelles comunitats territorials sense estat construïdes a partir de diferents grups ètnics (a Giner i Lamo de Espinosa, 1998: 519). Per eixe motiu autors com Keating (1996) conceptuen els exemples de Quebec, Escòcia i Catalunya, totes elles autònomes però no independents, com nacions cíviques. D'aquesta manera reservem el concepte d'ètniques per les nacions que es construeixen a partir i per a un únic grup ètnic, amb independència de la seua realitat estatal. El debat, però, es complica en major mesura en tant que tampoc no hi existixen prou acords entre els científics socials al voltant de l'etnicitat —Geertz, per exemple, sosté que la identitat ètnica, junt a la individual i la familiar, suposarien les tres identitats primordialistes i bàsiques dels éssers humans. A diferència d'això un autor com Barth explica els grups ètnics com a comunitats distintes que lluiten pels recursos econòmics, polítics, socials, simbòlics, etc. És clar que tampoc es troben absents de raó aquelles veus que afirmen la confusió que comporta aquesta terminologia i que advoquen, com Guibernau, per diferenciar estrictament entre aquelles nacions sustentades per un estat darrere (l'estat-nació) i aquelles nacions que no en tenen (les nacions sense estat), la qual cosa, com bé sabem per les dades al voltant de la història europea i universal, és contingent i modificable fins i tot en repetides ocasions.

nacions, doncs, són una concreció exclusivament d'allò que venim a denominar la modernitat. En efecte, existien prèviament identitats col·lectives —ètniques si volem fer ús d'aquest concepte— però no pròpiament identitats nacionals. En primer lloc perquè les identitats nacionals són col·lectives però aquestes no s'esgoten ni de lluny dins aquelles i, en segon lloc, perquè a les Edats Mitjana i Moderna (de 1492 fins les revolucions americana i francesa), malgrat l'ús contrastable que es feia del terme “nació” (en un sentit, bàsicament, d'origen i procedència) no ens trobàvem, en cap dels casos, davant un nació en el sentit actual que atorguem, fins i tot col·loquialment a aquesta paraula.

És evident que els nacionalismes faran ús de les institucions polítiques, de la territorialitat, de l'espacialitat, de la història compartida, del fet religiós, tribal o qual-sevol altre que done sentit de pertinença⁷⁸ per legitimar, amb el passat, la construcció social present i futura de la nació —de fet, acostumen a construir discursos que quallen en bona part dels actors socials amb la percepció d'una nació “maternal”, per la qual paga la pena de “sacrificar-se”.⁷⁹ És cert, així mateix, que les precondicions ètniques, culturals i/o polítiques seran utilitzades, amb intensions diverses però sempre cohesionades, per allò que podríem denominar protonacionalisme doctrinal. Com a exemple del que estem afirmant, en el cas espanyol, podria aprofitar-nos José Cadalso (a les seues *Cartas marruecas* ja es preconfigura un protonacionalisme espanyol). Però aquest ni cap altre protonacionalisme no determinarà el resultat del nacionalisme posterior, ja que la nova ideologia moderna cuinarà els nous ingredients i produirà a partir d'ells nous plats.

Tanmateix cal tenir molt present que aquesta imaginació de la nació,⁸⁰ particularment als casos dels estats-nació, es concreta —d'acord amb les tesis de Billig amb les quals ens identifiquem plenament— d'una manera banal, quotidiana, dia a dia, “endèmica”. La nació es fa invisible, es “naturalitza”,⁸¹ conforma el “sentit comú”⁸² i només en cas de conflicte s'explicita:

«Perquè aquesta quotidiana representació tinga lloc es pot suposar que també ha de representar-se tot un complex de creences, pressupòsits, costums, imatges i pràctiques. A més a més, aquest complex ha de representar-se d'una manera banalment mundana, perquè el món de les nacions és el món de cada dia, el terreny familiar de l'època contemporània [...] El nacionalisme, lluny de ser un estat d'ànim intermitent en les nacions establertes, n'és una condició endèmica» (2006: 24-25).

* * *

D'entre les identitats col·lectives sorgeix amb molta importància un tipus d'ella que particularment ens interessa treballar en aquesta recerca: la identitat nacional/regional. Les identitats nacionals/regional sorgeixen d'una combinació d'identitats culturals i ètniques, polítiques, territorials i jurídiques.

⁷⁸ «el mito de un *Volk* inalterable tiene precedentes muy lejanos en la historia alemana. De hecho, es un elemento fundamental del nacionalismo alemán» (Mosse, 2005: 135).

⁷⁹ «si els historiadors, els diplomàtics, els polítics i els sociòlegs se senten molt a gust amb la idea de “l'interés nacional”, per a la majoria de la gent corrent de totes les classes l'essència de la nació és el desinterès. I és justament per això que pot demanar sacrificis» (Anderson, 2005: 167).

⁸⁰ No podem perdre de vista que, amb les Revolucions francesa i americana, canvien, radicalment, els fonaments d'elaboració de la sobirania. De la legitimitat anterior, basada en Déu i la monarquia (justificada, així mateix, en la divinitat) és passarà a una nova legitimitat, fonamentada precisament en la nació, és a dir en la col·lectivitat de ciutadans, que serà la font nova de legitimitat de la sobirania.

⁸¹ «L'ús d'estereotips significa que no hi ha imaginació sense lligaments, ja que estereotipar implica repetir [...] la representació és una repetició que implica un acte imaginatiu de no-imaginació» (Billig, 2006: 160).

⁸² «El nacionalismo forma parte del sentido común contemporáneo, de nuestro imaginario social entendido como esquemas colectivos de interpretación de experiencias y expectativas» (Béjar, 2008: 14).

Aquestes identitats han estat i són absolutament decisòries en l'edat contemporània. Han moldejat persones, grups i col·lectivitats fins a l'extrem que s'han estés fins els darrers racons del planeta. Hui, pràcticament, tots els humans en tenim una. De vegades en tenim una d'entre propostes diverses. De fet, aquestes són molt rellevants fins i tot pels actors socials individuals,⁸³ atés que condiciona l'existència pròpia d'hòmens i de dones en tant que "identitats fonamentals" definidores d'individus i de grups en llurs contextos socials. Per Greenfeld totes les altres en serien de "secundàries":

«La identitat nacional és una entre moltes altres identitats, de vegades coexistents i imbricades: professionals, religioses, tribals, lingüístiques, territorials, de classe, de gènere, etc. Ara bé, en el món modern, la identitat nacional constitueix el que podríem anomenar "identitat fonamental", la qual es considera definidora de l'essència mateixa de l'individu. Aquesta essència pot ser modificada per les altres identitats que hom puga tenir, però només lleugerament i, en conseqüència, aquestes es consideren secundàries» (1999: 18).

Un percentatge important d'aquestes identitats nacionals han estat "naturalitzades", banalitzades, degut al constant recordatori a la quotidianitat, la qual cosa no significa que puguen ser "oblidades" amb facilitat o què siguen d'escassa importància.⁸⁴ De fet, aquestes (i altres) identitats es troben en els hàbits⁸⁵ i rutines dels actors socials. Han estat, diguem-ne, "interioritzades" i aquest procés, alhora, significa que existeix una nació:

«a les nacions consolidades, hi ha un continu "oneig", o recordatori, de la nacionalitat [...] Tanmateix, aquest recordatori és tan familiar, tan continu, que no és registrat conscientment com a recordatori [...] La identitat nacional abasta tots aquests recordatoris oblidats. Per consegüent, una identitat es troba en els hàbits incorporats en la vida social. Aquests hàbits inclouen els mentals i l'ús del llenguatge [...] Tenir una identitat també implica estar situat tant físicament, legal i social, com afectiva: típicament, significa situar-se dintre d'una pàtria, la qual està situada dintre d'un món de nacions. I aquestes pàtries només seran representades si la gent creu que té identitat nacional» (Billig, 2006: 27).

D'identitats nacionals i regionals hi ha moltes i de diverses. Malgrat les casuístiques particulars hem de fer un esforç per tal d'aproximar-nos a una definició generalment vàlida d'identitat nacional. Per tal d'assolir-lo ens hem de preguntar què és el que diferencia la identitat nacional de la resta d'identitats. Greenfeld apunta que l'especificitat d'aquesta rau en què la font de la identitat individual es localitza en el "poble" com a àmbit de lleialtat i pertinença al grup (nacional) (1999: 18-19).

Les identitats nacionals, per tant, són la conseqüència de la construcció cultural exitosa dels nacionalismes.⁸⁶ Tanmateix aquests reivindiquen la coincidència entre la territorialitat del seu espai nacional imaginat i l'espai polític de la sobirania, que corres-

⁸³ En certa mesura aquestes identitats no deixarien de ser la forma moderna de la necessitat humana bàsica de pertinença a un o diversos grups socials. Malgrat la contemporaneïtat d'aquesta, la identitat nacional també respondria a una necessitat humana històrica "natural" d'integració en una col·lectivitat. És per això que podem afirmar amb Isaiah Berlin que: «la necessitat de pertànyer a un grup fàcilment identificable havia estat considerada, com a mínim des d'Aristòtil, com un requeriment natural per part dels éssers humans: famílies, clans, tribus, estaments, categories socials, classes, organitzacions religioses, partits polítics, i finalment nacions i estats, eren les formes històriques de satisfacció d'aquesta necessitat humana bàsica» (1997: 26).

⁸⁴ «L'estat latent de la consciència nacionalista no depèn pas dels capricis de la memòria individual: si fos així, molta més gent oblidaria la seua identitat nacional [...] la identitat nacional [...] és un estil de vida que es viu cada dia en el món d'estats nació» (Billig, 2006: 114).

⁸⁵ «L'"habitus" es refereix als preparatius, les pràctiques i les rutines del món social familiar. Descriu "la segona natura" que la gent ha d'adquirir per tal de transitar de manera mecànica (i també conscient) per les rutines de la vida diària [...] Els models de la vida social esdevenen habituals o rutinaris, i així expressen el passat» (Billig, 2006: 76).

⁸⁶ De fet, «el nacionalisme és més que un sentiment d'identitat; és més que una interpretació o una teoria del món; és també una manera de ser dintre del món de nacions» (Billig, 2006: 108).

pon en la modernitat a l'estat-nació, amb la qual cosa o bé legitimen el marc estatal existent (nacionalismes d'estat) o bé el deslegitimen i tracten de construir-ne un altre (nacionalistes sense estat).

Així mateix cal tenir en compte que els nacionalismes sense estat acostumen a explicitar-se més que als nacionalismes d'estat, que no els cal (la qual cosa tindrà importància per a la nostra recerca). La seua bandera oneja banalment als edificis oficials dia rere dia. I per això sovint sembla que aquests simplement siguem patriòtes, però no nacionalistes:

«Tanmateix, hi ha quelcom d'enganyós en aquest ús acceptat de la paraula "nacionalisme". Sempre sembla col·locar el nacionalisme en la perifèria [...] En conseqüència, aquells que viuen en nacions consolidades —al centre de les coses— són empesos a veure el nacionalisme com a propietat d'uns altres, no de "nosaltres". Aquí és on la perspectiva acceptada es torna enganyosa: passa per alt el nacionalisme dels estats nació occidentals» (Billig, 2006: 23).⁸⁷

No podem passar per alt que a les societats contemporànies les identitats nacionals sovint competeixen i fins i tot s'enfronten en un mateix territori. El fenomen de la diversitat ètnica o nacional (cultural) genera encara una complexitat més gran pel que fa al barrejat d'identitats polítiques en les societats occidentals contemporànies. Al capdavall, com descriu lúcidament Billig:

«*La batalla per la nacionalitat és una batalla per l'hegemonia*, mitjançant la qual una part reivindica parlar en nom de la nació sencera i representar l'essència nacional [...] Allò que està sent creat —un estat nació— és ell mateix un mitjà de violència. El triomf d'un nacionalisme concret rarament s'aconsegueix sense la desfeita de nacionalismes alternatius i d'altres maneres d'imaginar el poble» (2006: 54-56).

Per això, lluny de resultar fenòmens contraposats, el rearmament de les identitats nacionals d'una banda i la coexistència (no m'atrevisc a fer servir el terme convivència), progressivament més freqüent, d'identitats col·lectives diverses en un mateix territori de l'altra, sembla que es retroalimenten i s'enriqueixen a les societats de finals del segle XX.

6.2 La regió com a comunitat imaginada i moderna

Una vegada explicitada la nostra concepció de nació com a comunitat imaginada de la modernitat inherentment sobirana cal que incidim en què hi ha comunitats ètniques que no han donat lloc —i que previsiblement continuaran així si més no a mitjà termini— a cap nació, sinó que s'han integrat, amb més o menys resistència civil, al projecte nacional d'una altra col·lectivitat o de l'estat-nació o estats-nació en què estan inserides. Aquest vindria a ser el cas, per posar algunes exemplificacions, dels alsacians dins l'estat-nació francès o de l'Alta Silèsia que, amb majoria ètnica polonesa, votà a favor de la integració dins Alemanya en el referendun posterior a la Primera Guerra Mundial. I difícilment podem definir a la comunitat de llengua romànx com una nació. I això bàsicament perquè la gran majoria dels seus ciutadans es consideren nacionalment suïssos i perquè apenes es constata l'existència d'un moviment social nacionalista romànx. També serà el cas del País Valencià que, com és ben conegut, s'ha integrat majoritàriament en la identitat nacional espanyola, entre d'altres coses gràcies precisament, com veurem, a l'anticatalanisme.

⁸⁷ A Espanya els dos grans partits que defensen, d'acord amb la Constitució, que la sobirania nacional recau en el poble espanyol i que Espanya seria indivisible i indisoluble es consideren com "no nacionalistes".

Així mateix la identitat col·lectiva italiana, i fins i tot la llengua italiana, ha estat producte d'un procés no sols d'unificació sinó també d'assimilació d'altres identitats col·lectives regionals i dialectes de la península itàlica que, en alguns casos, encara romanen en una situació social progressivament més subsidiària i marginal. La frase tan cèlebre "hem fet Itàlia, ara hem de fer els italians" resulta un aforisme bastant aclaridor per al disseny d'una identitat i una nació nova, les italianes. Si la nació i la regió, doncs, és (d'acord amb Anderson) una comunitat imaginada, un espai territorialitzat de construcció d'un "nosaltres" polític, això significaria que hi hauria ètnies o altres grups socials que s'imaginin com a nació i d'altres que no (o, cosa particularment important al nostre cas, que s'imaginin com a regió).

Sabem, per tant, que una llengua, una cultura, i/o altres característiques com una ètnia, una religió, una estructura econòmica, unes institucions político-jurídiques (una politeia), etc. no comporten necessàriament una nació. Aquests trets, aparentment "objectius",⁸⁸ no es combinen seguint determinades proporcions i ens apareix immediatament una nació nova:

«reconèixer que hi ha un origen ètnic en la major part de les nacions contemporànies dista de significar que totes les comunitats polítiques premodernes van convertir-se en nacions o en estats nació, ni tampoc no implica que les nacions són entitats perpètuas» (Guibernau, 1999: 13).

Cal, així mateix, lamentar l'escassa atenció que li han prestat les ciències socials i les humanitats (i el biaix amb què ho han fet) a la regió⁸⁹ i al regionalisme, en ambdós casos en les seues acepcions polítiques. D'una manera anàloga al que veurem amb els populismes, han pogut més les visions ideològiques que han volgut pensar en allò regional un reducte premodern —nostàlgic, folclòric i sovint àdhuc reaccionari— i no una construcció cultural i política contemporània d'un espai complementari, però jeràrquicament subordinat, amb la nació.

Aquesta percepció de la regió (i del regionalisme) com a rêmora del passat ha implicat que molts sociòlegs i politicòlegs han donat per descomptada la seua existència d'una manera acrítica —és lògic que una nació (és dir, una societat) tinga diversitat territorial, "regional" al seu si, particularment si el procés del *nation-building* no s'ha culminat— i fins i tot s'ha estés una concepció essencialista de la regió.⁹⁰

Aquesta miopia intel·lectual ens ha impedit veure correctament el *region-building* a les societats modernes. Per abordar aquesta qüestió, cabdal en la nostra anàlisi sobre el regionalisme anticatalanista al País Valencià, prendrem com a referència la introducció d'un article d'Archilés (2006) en què precisament denuncia les insuficiències teòriques que ha tingut bona part de l'estudi de la construcció de la regió i on

⁸⁸ A més a més factors com el d'una llengua (igualment que altres elements) tampoc no n'és plenament "objectiu". La separació entre llengua i dialecte, com també veurem, dista d'estar rotundament clara, atés que l'autopercepció dels parlants i la voluntat d'aquests (d'identificació unitarista o secessionistes o d'assimilació), a més d'influències político-administratives decisives condicionen l'*status* per tal que un dialecte qualsevol assolisca o no la categoria d'idioma. La consideració, per exemple, dels parlants de txec i d'eslovac com de dos sistemes lingüístics diferenciats té molt més a veure amb causes històriques i políticossocials que no filològiques.

⁸⁹ L'etimologia de la paraula, com ens diu la Gran Enciclopèdia Catalana, contempla una divisió político-administrativa que forma part ineludible d'una unitat superior: «En llatí, *regio* era un terme administratiu, que a partir d'August designava indistintament un districte urbà de Roma o una divisió d'Itàlia, la metròpoli, que així no es confonien amb les *provinciae* sotmeses». Les cursives són de l'original.

⁹⁰ «En general, la región (y su corolario, político o no, el "regionalismo") es vista siempre como una especie de residuo del pasado (materia exclusiva para el reaccionarismo o el folclorismo); aparece como mero trámite dispuesto a ser superado en la identidad nacional [...] Paradójicamente ello ha supuesto la esencialización del concepto, ya que una definición como ésta acaba por aceptar como válido, como elemento constituyente indudable, un intocado primordialismo» (Archilés, 2006: 123).

destaca el paper que aquesta ha tingut en la modernitat i fins i tot en la mobilització de masses, característica, sobretot, del segle XX:

«la construcción de la región no puede ser interpretada simplemente como si se tratara de un vestigio del pasado premoderno ni como un acto deliberado de evocación nostálgica y reaccionaria, aunque en ocasiones pueda haber tomado derivas de este cariz. Antes bien, la construcción de la región se nos muestra como una parte sustancial de la propia configuración de la modernidad y aun de la política de masas» (2006: 125-126).

Prendrem, doncs, aquesta lúcida proposta com a referència en aquesta investigació pel que fa a conceptuar la regió d'una manera semblant, tal com hem vist, a com defineix Anderson la nació. La regió, doncs, també serà una "comunitat imaginada", un constructe social de "natura cultural" (Archilés, 2006: 127).

De tal manera que, tot pafrasejant Anderson, per a nosaltres una regió serà "una comunitat imaginada com a inherentment limitada i (ací ve la nostra adaptació) inherentment integrada en una comunitat superior i sobirana, la nació". La regió, per tant, és un grup humà que s'imagina com una comunitat no sols amb límits precisos sinó necessàriament integrada com una part en un projecte nacional.

El regionalisme, per tant, seria qualsevol ideologia que apostara per un procés de construcció de *region-building* i en aquesta recerca no el prendrem com una construcció política necessàriament antimoderna ni menys encara "antiquada".⁹¹ Tot i això no podem passar per alt que a la cultura política espanyola, generalment, es fa servir aquest concepte en dues direccions: la primera per referir-se als nacionalismes sense estat peninsulars i negar-los precisament aquesta condició alhora que es restringeix les acepcions de nació i, implícitament, de nacionalisme a l'estat-nació espanyol i la segona, més rellevant per a aquesta tesi, en un sentit semblant al de localisme (un localisme provincial o regional) que, per tant, no abastaria la categoria dels nacionalismes sense estat amb més suport social, en particular el basc i el català.

Probablement en aquesta acepció despectiva tingué molt a veure el regionalisme "bien entendido", folclòric i completament descafeïnat (un unitarisme ferreu però amb balls regionals), que promogué el franquisme i que encara està en la memòria de bona part de la comunitat política espanyola.

En aquest darrer sentit el blaverisme, sovint denigrat pels adversaris com a "regionalista", acabarà, si més no parcialment assumint la denominació de "nacionalista" com una tàctica per tal d'estar a l'alçada, de "no ser menys", que el nacionalisme català, malgrat que sovint a contracor. És en aquest sentit que UV esdevindrà a partir del Congrés de Cullera (1988) un partit que s'autodefinirà com "nacionalista valencià", tot i que les contradiccions onomàstiques seran constants (anys després encara la seua publicació, "Una veu", era un butlletí "regional"). CVa, que de cap de les maneres s'autodefinirà com a nacionalista, evitarà aquesta mena d'"estigma" regionalista en definir-se com a "foralista", és dir, una ideologia que prendria els "furs" i el Regne de València com a element distintiu envers Catalunya en un sentit relativament distint, però, al carlisme.

D'altra banda cal tenir també present que sovint s'ha concebut el regionalisme com una primera fase, com un període incipient dels nacionalismes (com una mena,

⁹¹ En aquest sentit discrepem de la proposta de Moreno de distingir regionalismes i "nacionalismes minoritaris" «a partir de la existencia o ausencia de identidades colectivas primitivas, previas a los procesos de unificación política estatal y de modernización, en las politeyas donde se manifiestan ambos tipos de movimientos etnoterritoriales» (1997: 11-12). De fet, Moreno exemplifica Extremadura com regionalisme i Catalunya com nacionalisme. Tanmateix, el País Valencià, malgrat comptar amb una identitat valenciana durant l'època foral lligada a l'existència política del Regne de València, hauria generat (tot i que no són els territoris els que generen ideologies sinó els grups socials) majoritàriament un regionalisme i no un nacionalisme.

doncs, de proto-nacionalismes).⁹² I la construcció de la regió, com ha sigut evident al cas valencià, no sempre implica una segona fase d'intent de construcció d'una nació particularista sinó més sovint cal entendre que la regió com una "contribució central" d'una construcció nacional més àmplia:

«la importancia de la región debe ser destacada no sólo por la importancia que pueda tener de cara a la posterior politización de ciertas etnicidades, sino como factor decisivo en sí mismo, como una contribución central en el proceso de *nation-building*» (Archilés, 2006: 123).

De fet, la construcció de la regió, com hem vist, sempre suposa la conformació d'un espai social particular però "dins" d'un marc nacional determinat. Els constructors de la regió no imaginem aquesta com una comunitat aïllada sinó que sempre és remesa a l'àmbit de la sobirania política de l'edat contemporània: la nació (o millor dit, l'estat-nació). De tal manera que el regionalisme no sols és perfectament compatible amb un nacionalisme referenciat a un àmbit territorial i social més ampli sinó que acostuma a restar ideològicament subordinat a aquest. En conseqüència, les identitats etnoterritorials habitualment resten jerarquitzades i les regionals, també, òbviament, la valenciana, "per davall" de la nacional corresponent, supeditades a aquesta:

«La compatibilitat d'identitats etnoterritorials només és possible a través d'una jerarquització, d'una manifestació de preferències, que implica que alguna d'aquestes identitats etnoterritorials assumeix el caràcter de nacional, i la resta assumeix el caràcter de supra o infra-nacional. És a dir, si ens limitem a l'anàlisi dins l'estat, hem pogut comprovar com la identificació etnoterritorial dual, tan espanyol com valencià, respon sense dubte a una lògica de supeditació de la identitat valenciana a l'espanyola, de manera que la identitat valenciana és regional, i l'espanyola nacional» (Castelló, 1999: 426).

Com ja s'ha explicat, en aquesta recerca hi ha una notable inspiració en l'obra de Michael Billig *Banal Nationalism*. A nosaltres ens interessarà, a més a més, fer servir «la tesis del nacionalisme banal suggereix que el sentiment nacional és a tocar de la superfície de la vida contemporània» (2006: 147) però aplicada a la regió. Sostindrem que la institucionalització de la Generalitat Valenciana, amb bona part de la càrrega simbòlica del blaverisme incorporada en el text estatutari o en desenvolupament legislatius posteriors (la Llei de Símbols o la Llei de creació de RTVV), supondrà una mena de "regionalisme banal", rutinari, ordinari, que legitimarà políticament l'anticatalanisme i que afavorirà la seua reproducció social. De fet, les institucions polítiques acostumen a constituir-se com a elements referencials cabdals per als grups culturals i, lògicament, els ètnics.⁹³

A més a més, la creació de la Generalitat dins del marc de l'estat autonòmic ha generat el que Moreno anomena competència etnoterritorial,⁹⁴ és dir, la lluita pels recursos econòmics i polítics, sempre escassos. En aquest sentit, la Generalitat, particularment arran de 1995 que començà el govern del PP, també ha fet propi l'anticatalanisme com una fórmula d'oposició a la pretensió del catalanisme i de la Generalitat de Catalunya d'aconseguir un millor finançament autonòmic per al seu

⁹² A l'entrada corresponent de la Gran Enciclopèdia Catalana, tot i que no participa de la visió negativa dels regionalismes, s'afirmarà que «en la majoria dels casos, aquest diversos tipus de regionalisme —cultural, econòmic, jurídic— no són més que fases preparatòries de la formulació d'un regionalisme *polític*, el qual, per la seva banda, sol ésser la primera etapa dels moviments nacionalistes dins els estats multinacionals contemporanis». La cursiva és de l'original.

⁹³ «Las instituciones políticas, en suma, se constituyen como referentes esenciales del conjunto social, y por tanto de los grupos etnoterritoriales, a la vez que influyen y son influidas por estos últimos» (Moreno, 1997: 7).

⁹⁴ «Competencia entre los diversos grupos etnoterritoriales interesados en mejorar sus posiciones relativas de poder económico y político en el seno de la politeya estatal. El conflicto étnico puede también surgir cuando los diversos grupos en competencia consideran que el reparto de los frutos del estado no es equitativo» (Moreno, 1997: 8).

territori així com, arran del nou Estatut, una bilateralitat amb el govern central que la resta de governs autonòmics (i, entre ells i d'una manera protagonista, el valencià) perceben com una amenaça als seus interessos.

6.3 Nacionalismes, homogeneïtzació i modernització

Aquesta investigació tindrà en compte parcialment la teoria modernista de les nacions. Aquesta teoria beurà de les fonts del paradigma del funcionalisme nord-americà que conceptuarà els nacionalismes dins de les teories de la modernització, com a forma de cohesió social pròpia de les societats modernes.⁹⁵ Gellner serà un dels màxims representants i ha influït de manera poderosa en una gran diversitat d'autors (de fet, és un dels autors que més ha influït en la teoria modernista dels nacionalismes), en considerar les nacions com uns fenòmens eminentment producte de les necessitats d'homogeneïtzació cultural i unitat política que porten aparellades la industrialització i la modernització en general.

Els modernistes defensen —cosa en què coincidim plenament— que els nacionalismes són anteriors a les nacions. Més encara, que són precisament els nacionalismes els que “creen” les nacions: «El nacionalismo engendra las naciones, no a la inversa» (Gellner, 1983: 80). O, el que és el mateix, que sense negar el passat i els elements ètnics preexistents a la modernització, els nacionalismes no seran el que afirmen ser (“despertar” de nacions suposadament dormides en la història)⁹⁶ sinó “imaginacions”, construccions, socials noves que quallen gràcies a que la modernitat necessitaria aquesta mena d'artefactes culturals:

«el nacionalismo no es el despertar y la confirmación de estas unidades míticas, supuestamente naturales, dadas. Por el contrario, es la cristalización de nuevas unidades, y una cristalización posible gracias a las condiciones que actualmente imperan, si bien es cierto que utilizando como materia prima herencias culturales, históricas y de otro tipo provenientes del mundo prenacionalista» (1983: 71).

A més a més, per a Gellner (en una posició que també sostindrà de manera semblant Breully), el nacionalisme és un fenomen bàsicament polític lligat a la modernitat i a la irrupció del “poble” com a protagonista de la sobirania política. És per això que aquesta ideologia buscarà la coherència entre la nació i l'estat, entre la unitat nacional i les fronteres estatals. En definitiva, els nacionalismes, en general, cercaran una homogeneïtat que es percebia com a necessària si més no en la primerenca modernització política: «Fundamentalmente, el nacionalismo es un principio político que sostiene que debe haber congruencia entre la unidad nacional y la política» (1983: 13).

Açò significa que el nacionalisme com a ideologia i com a moviment social va extraordinàriament lligat a l'estat, a l'estat-nació, fins a tal punt que, tot i que no és una condició suficient per als modernistes sí és una condició necessària. A parer de Gellner (i de Breully) el nacionalisme no sorgeix precisament en societats desestatitzades, ans al contrari, vindria a ser una mena de “necessitat” dels estats contemporanis.⁹⁷

Al cap i a la fi la contemporaneïtat ha implicat la desaparició dels imperis multinacionals. L'estat-nació, una vegada establert, arrossegaria les altres estructures polítiques.

⁹⁵ Als anys 50 del segle passat autors com Karl Deustch (amb el seu *Nationalism and Social Communication*) defensaran que amb més comunicació social s'avança més ràpidament en les construccions nacionals i que el nacionalisme duria un camí paral·lel a la modernització.

⁹⁶ «el nacionalismo en sí mismo es hostil a las verdaderas costumbres del pasado o se alza sobre sus ruinas» (Hobsbawm, 1991: 179).

⁹⁷ «el nacionalismo sólo emerge en situaciones en las que la existencia del estado se da ya por supuesta. Condición necesaria, aunque no suficiente en absoluto, del nacionalismo es la existencia de unidades políticamente centralizadas y de un entorno político-moral en que tales unidades se den por sentadas y se consideren norma» (Gellner, 1983: 17).

tiques cap a la nacionalització en un camí, a més, sense retorn. Gellner sosté que és precisament la industrialització “nacional” la que demanda una cultura homogènia i estandaritzada. Producte d’una socialització majoritàriament forània al nucli familiar (exosocialització), encarregada a l’estat, els actors socials es troben deutors d’aquest estat que els facilita la cultura a manera de *salva-conducto* amb què poder desenvolupar-se endins d’una societat moderna, l’estatal.

Gellner, fent servir un to rotund i excessiu, manifesta una relació quasideterminista entre cadascun dels actors socials i la cultura apresada gràcies al *nation-building* de l’estat. El que fóra durant vint-i-dos anys professor de la London School of Economics ens explicita la relació identitària privilegiada entre cultura i individu a les societats modernes per damunt d’un altre gènere de lleialtats, fins i tot el parentesc o les comunitats premodernes:

«La mejor inversión de un hombre es con diferencia su educación, y ésta es la que realmente le provee de identidad. Diga lo que diga, *el hombre moderno no es leal* a monarca, tierra o fe algunos, *sino a una cultura* y, en términos generales, es eunuco. El mameluquismo se ha generalizado. Ningún vínculo importante le liga a ningún grupo de parentesco, y los que pudieran haber entre él y una comunidad más grande, anónima, han desaparecido» (1983: 54).

La modernització implicaria si més no una certa uniformització⁹⁸, d’una cultura homogènia i estandaritzada. Tot i que Gellner reconeix que no només serà l’industrialisme la relació monocausal amb aquesta cultura nova. Altres factors previs, com la reforma religiosa, que comportà un fenomen d’alfabetització i d’individualisme (Weber, 1922), també influiran decisivament si més no en la preparació del terreny. La combinació de capitalisme, impremta i l’ascens de molts a la categoria d’idioma de “cultura” condugué a la construcció de les nacions:

«En un sentit positiu, el que va fer possibles les noves comunitats imaginades va ser una interacció semifortuïta, però explosiva, entre un sistema de producció i relacions productives (el capitalisme), una tecnologia de comunicacions (la impremta) i la fatalitat de la diversitat lingüística humana» (Anderson, 2005: 63).

En aquest sentit Gellner desmuntaria la hipòtesi marxista de què la industrialització reforçaria les divisions entre classes socials quan, contràriament, l’experiència històrica ens confirmaria que més que la divisió horitzontal a l’interior de les societats hauria promogut més bé l’enfrontament vertical entre estats, entre “nacions”. La Primera Guerra Mundial, on obrers francesos i alemanys prioritzarien la nacionalitat a la classe, fou ja molt significativa i alhora un gran desmentit per a l’internacionalisme que cercava la Internacional Comunista.⁹⁹

El nacionalisme, a més a més, promou un principi de barreres de comunicació. Cada estat, amb un procés de *nation-building* exitós, seria un espai de comunicació privilegiat per als seus *nacionals* i una frontera per als estrangers. I això continuaria sent bàsicament vàlid en l’actualitat, pretesament cosmopolita i transnacional.¹⁰⁰ Com

⁹⁸ Gellner, així mateix, discrepa de Kedourie en tant que considera que no són els nacionalismes els que imposen l’homogeneïtat sinó més aviat la industrialització i la modernització en general en són els majors responsables. Aquestes necessitats modernes que se’n deriven requereixen d’una uniformització que es dona, precisament, en forma de nacionalisme: «la era de la transició al industrialismo estaba abocada a ser también una era de nacionalismo, un período de reajuste turbulento en el que, ya las fronteras políticas, ya las culturales, o ambas, habrían de modificarse para satisfacer el nuevo imperativo nacionalista que entonces, por primera vez, se estaba haciendo palpable» (1983: 60).

⁹⁹ «Contrariamente a lo que el marxismo ha llevado a hacer creer, es la sociedad preindustrial la que es adicta a la diferenciación horizontal dentro de las sociedades, mientras que la sociedad industrial las divisiones que refuerza, más que las de clases, son las que se dan entre estados» (Gellner, 1983: 26).

¹⁰⁰ «Es un hecho insoslayable que a casi nadie le gusta el mundo multicultural. A la gente le gusta estar entre iguales. Uno puede relajarse. Se siente en su casa» (Dahrendorf, 2006, 45).

estem veient en la difícil evolució de la construcció política de la Unió Europea, bona part dels mitjans de comunicació de masses continuen sent nacionals (i nacionalistes).

De fet, per poder aconseguir aquest espai de comunicació, aquesta comunitat imaginada, fou una condició necessària l'establiment de mitjans "moderns" de transport i de comunicació que implicà durant el sorgiment de públics nacionals (Laclau, 2005: 66). Cert és que els nacionalismes pretenen la construcció d'un espai propi de comunicació justificant-ho de diverses maneres, sovint defensant la recuperació d'una pretesa cultura històrica preexistent. En realitat, a partir d'elements històrics compartits, reconstrueix una cultura dotada i coherent per a les necessitats modernes.¹⁰¹

La llengua escrita (la llengua estandaritzada, nacional,¹⁰² unificada)¹⁰³ esdevindrà, per tant, un element absolutament cabdal en la modernització i en el *nation building*, una barrera (no absolutament tancada; en alguns casos podem ser "convidats" a integrar-nos, és dir, a assimilar-nos) no sols inclusiva-exclusiva sinó que implicaria també la creació d'un "mercat" unitari cultural, un espai d'intercanvi de documents on emissors i receptors realment s'(en)tenen.

La nació, doncs, acostuma a fonamentar-se en la llengua¹⁰⁴ i en aquest sentit difícilment l'estat-nació és (pot ser) culturalment neutral.¹⁰⁵ Novament hem de recórrer a Anderson per il·lustrar perfectament aquesta importància de l'idioma imprés:

«La possibilitat d'intercanviar documents, que reforça la intercanviabilitat humana, era promoguda pel desenvolupament de la llengua estatal estandaritzada»; «la llengua impresa és el que inventa el nacionalisme, no una llengua particular tota sola»; «sobretot, la mateixa idea de "nació" ha arrelat fermament en gairebé totes les llengües impreses, i la nacionalitat de fet és inseparable de la consciència política»; «la nació es va concebre des del principi en la llengua, no en la sang, i que podríem ser "convidats" a la comunitat imaginada. Fins i tot les nacions més insulars accepten ara el principi de *naturalització* (meravellosa paraula!), per més que puguen dificultar-la. Vista com una *fatalitat* històrica i com una comunitat imaginada mitjançant la llengua, la nació es presenta alhora com a oberta i tancada»; «Mitjançant aqueixa llengua, trobada a la falda materna i abandonada només a la tomba, els passats es restauren, les companyonies s'imaginen i els futurs se somien»; (Anderson, 2005: 78, 157, 158, 169 i 179).

La importància de la llengua escrita per als nacionalismes té unes conseqüències fonamentals, com veurem, per a la nostra investigació. La lluita entre els nacionalismes espanyol i català o valencià tindrà en la lluita per l'hegemonia social de l'espai públic un dels elements més decisius. Al País Valencià també. No debades el blaverisme serà un agent particularment eficaç contra la normalització lingüística del valencià i a favor de la substitució lingüística, del manteniment de l'hegemonia política del castellà i no debades incidirà, tossudament i obsessiva, contra la recuperació de la llengua pròpia a les escoles i a les universitats, un indicador de la "mesura del progrés del nacionalisme", en aquest cas del fusterià:

¹⁰¹ «El nacionalismo no es lo que parece, pero sobre todo no es lo que a él le parece ser. Las culturas cuya resurrección y defensa se arrojan son frecuentemente de su propia invención, cuando no son culturas modificadas hasta llegar a ser completamente irreconocibles» (Gellner, 1983: 81).

¹⁰² «Las lenguas nacionales son, pues, casi siempre conceptos semiartificiales y de vez en cuando, como el hebreo moderno, virtualmente inventadas» (Hobsbawm, 1991: 62).

¹⁰³ «el pagès medieval parlava, però la persona moderna no pot parlar sense més ni més; hem de parlar *alguna cosa* —una llengua» (Billig, 2006: 60).

¹⁰⁴ Suïssa seria una excepció que confirmaria la regla. Les crisis polítiques belgues també.

¹⁰⁵ No és possible, per tant —a diferència del que afirmen Sartori (2001) i altres liberals antimulticulturalistes—, que l'estat modern actue d'una manera "aconfessional" respecte la diversitat cultural que aplega al seu si. Una separació cultura(llengua)-estat, anàloga a la separació església-estat més o menys present a les democràcies occidentals, esdevé impensable precisament perquè l'estat-nació es fonamenta d'una manera decisiva en una llengua impresa que actua, formalment i/o informalment, com a "oficial".

«L'afirmació de Hobsbawm que “el progrés d'escoles i universitats mesura el progrés del nacionalisme, perquè les escoles, i en especial les universitats, es van convertir en els seus defensors més conscients” és en efecte encertada per a l'Europa del segle XIX, si no per a uns altres temps i llocs» (Anderson, 2005: 93).

* * *

Si la nació és un constructe social dels nacionalismes és evident que la potencialitat d'aparició de nacions ha sigut i és molt elevada. Això és el que durà a autors com Gellner o altres a destacar el problema de la factibilitat de les nacions i, en conseqüència, dels estats i a apostar perquè “només” una minoria dels nacionalismes triomfen socialment i políticament:

«Por cada nacionalismo efectivo hay n potenciales [...] la mayor parte de los nacionalismos potenciales deben o fracasar o —más habitualmente— renunciar a intentar siquiera hallar una expresión política» (1983: 66-68).

Per a una mateixa societat poden haver diferents projectes nacionalistes, usualment incompatibles entre ells. Al País Valencià, per exemple, hi ha diverses alternatives: els valencians poden (relativament) “escollir” ser nacionalment valencians, catalans, espanyols (aquesta és la proposta, no cal ni dir-ho, clarament majoritària, fonamentalment degut al potencial nacionalitzador que té l'estat, en aquest cas, l'espanyol), així com d'altres propostes encara amb menys suport social com occitans, o membres d'una hipotètica reconstrucció d'Al-andalus que defensen una part del nacionalisme minoritari andalusí o l'islamisme més radical en les darreres reivindicacions.

És per això que per a cada nacionalisme triomfant hi ha x nacionalismes possibles i acostuma a haver-hi algun de minoritari. Uns “triomfen” i uns altres “fracassen”, tot i ser conscients que la realitat social és dinàmica i poden alternar èpoques de creixement d'un i decreixement dels altres i a l'inrevés. Per això Gellner ens parla precisament de la “feblesa” dels nacionalismes (tot i que els que triomfen ho fan de debò):

«Muy a menudo se habla de la fuerza del nacionalismo. Esto constituye un error importante [...] la clave para entender el nacionalismo es, más que su fortaleza, su debilidad. Que no ladrara el perro fue lo que proporcionó a Sherlock Holmes la pista decisiva. La cantidad de nacionalismos potenciales que no han ladrado es, de lejos, mucho mayor que la de aquellos que lo han hecho, pese a que hayan sido éstos los que hayan captado nuestra atención» (1983: 64).¹⁰⁶ Cursiva de l'original.

Açò ens duu a apuntar el tema de l'enfrontament ideològic entre nacionalismes a un mateix territori i adreçats a una mateixa societat, tot i que concebuda de maneres decididament distintes. O, el que és el mateix, l'enfrontament entre identitats nacionals que comparteixen grups distints dins d'una societat concreta. El País Valencià, com veurem al llarg d'aquesta investigació, tampoc no escaparà a aquest particular enfrontament identitari.

Hem vist que la nació i la regió són producte de la particular construcció política històrica dels diferents nacionalismes i regionalismes que interactuen en el seu context sociocultural per tal de conformar una “comunitat imaginada”.¹⁰⁷ Diferents teòrics

¹⁰⁶ L'explicació de Gellner, però, peca d'etnocèntrica en parlar de cultures “desenvolupades” i “silvestres”, atès que la majoria d'aquestes darreres no poden “desenvolupar-se” precisament pel *nation-building* del propi estat, a favor de la cultura hegemònica i en contra, precisament, de la minoritària que, a la vegada, és minoritzada: «No todas las culturas silvestres pueden convertirse en culturas desarrolladas; normalmente las que carecen de fundadas esperanzas de llegar a serlo suelen retirarse sin luchar, no engendran nacionalismo alguno» (1983: 73).

¹⁰⁷ Greenfeld, en el seu influent *Five Roads To Modernity*, mitjançant un treball de sociologia històrica comparada, estudia les entrades en la modernitat dels casos d'Anglaterra, França, Rússia, Alemanya i Itàlia. I conclou que, encara que el model anglès ha influït en la resta d'ells, cadascun té elements particulars que els diferencien. Per això ens recorda que les diferents maneres d'entrar en la modernitat, les diferents maneres de construir les nacions parteixen d'un brou particular previ que condiciona els seus

han incidit en la importància de les creacions i desenvolupaments del *nation-building* i, en concret, les relacions entre les polítiques públiques i la difusió dels imaginaris simbòlics que resultaran interessants per a la nostra investigació.¹⁰⁸

El nacionalisme és, sense dubte, una ideologia política de la contemporaneïtat. Però no és un mer reflex de les forces socials i econòmiques d'unes determinades societats —com sostindria el marxisme— sinó fonamentalment una doctrina que interrelaciona societat i poder: «el nacionalismo es una doctrina, esto es, un complejo interrelacionado de ideas sobre el hombre, la sociedad y la política» (Kedourie, 1966: 113).

El nacionalisme és, en efecte, una ideologia.¹⁰⁹ Al cap i a la fi Gellner i la resta de sociòlegs modernistes no neguen en cap moment la vessant ideològica de qualsevol nacionalisme. La ideologia nacionalista naix amb la modernitat i naix dins d'un context de creació de l'Estat modern i de desenvolupament de processos d'industrialització. Aquests processos socials explicarien si més no parcialment el sorgiment i l'èxit d'alguns nacionalismes, en fer un salt des de la cultura (identitats territorialitzades i grups ètnics) a la política (estats sobirans)¹¹⁰ que acabaria per difuminar aquests camps autònoms en un projecte comú.¹¹¹

resultats finals: «Totes les “nacions” contemporànies provenen d'entitats que prèviament posseïen identitats bastants diferents i es definien també de manera diferent. La primera nació a constituir-se fou Anglaterra, al segle XVI. França i Rússia s'hi definiren al segle XVIII. La majoria de les altres nacions ho feren als segles XIX i XX» (1999: 18).

¹⁰⁸ Cal destacar l'aportació de Breully, que proposa un enfocament multivariable històric on destaca la importància de l'estat en la creació de la nació. També cal esmentar els treballs de Linz al voltant del sistema educatiu i altres específics, com el d'Eugen Weber, que estudia el procés de nacionalització francesa de les classes populars; Bruno Tobia a Itàlia; o Tachen, Koselle o Jeissman a Alemanya, amb bons resultats. A la dècada dels noranta s'intensifica l'interés de les ciències socials pels nacionalismes i, en concret, per la construcció de les identitats col·lectives nacionals. Es pot parlar que a finals del segle XX —i no res indica de moment que decreixerà— ha estat un tema de moda a la sociologia i a altres disciplines socials. Fins i tot resorgiran treballs pluridisciplinats que arreplegaran aportacions científiques diferents. Tot i això continuarà havent-hi enfocaments específics. A la sociologia destacaran els treballs de Keating i Pérez-Agote que coparticiparà d'un cert aparell teòric fenomenològic, així com els estudis de sociologia electoral; a la ciència política es continuarà amb els estudis dels marcs discursius i a la historiografia s'analitzarà fonamentalment la producció simbòlica i s'intentarà les anàlisis de recepció dels missatges nacionalistes. Fins i tot sorgirà un cert enfocament mixt històricosociològic que, arran de l'aplicació del concepte d'*habitus* de Bourdieu, estudiarà aspectes molt concrets, com ara el comportament interioritzat dels actors socials a partir de les seues formes de parlar; la relació entre nacionalisme i masculinitat (Álvarez Junco) o la incorporació de les dones als nacionalismes.

¹⁰⁹ Des d'aquesta visió ideologicista del nacionalisme s'acusarà les visions modernistes d'errònies. En concret Kedourie, en un epíleg de 1984, acusarà Gellner d'economicista. Així mateix amb una posició difícilment sostenible en l'actualitat, Kedourie afirma que el nacionalisme seria una cosa bàsicament d'Alemanya i d'uns altres territoris, atès que els estats d'origen anglosaxó i, en concret, Gran Bretanya i els Estats Units haurien estat aliens a aquesta ideologia: «La doctrina nacionalista se articuló en los países de lengua alemana en los que todavía había apenas industrialización alguna [...] Gran Bretaña y los Estados Unidos de América, son zonas en donde se desconoce el nacionalismo» (1966: 97).

¹¹⁰ «El liberalisme i la il·lustració van exercir clarament un efecte potent, sobretot proporcionant un arsenal de crítiques ideològiques contra els *anciens régimes* imperials» (Anderson, 2005: 87). El nacionalisme és, òbviament junt al liberalisme, un fill ideològic de la Il·lustració: tot i que el seu origen directe és la Revolució Francesa, a ningú no se li escapa que aquesta estigué marcada ideològicament pel pensament il·lustrat i, també, per les contradiccions d'aquest: «Ambas corrientes de pensamiento son, desde luego, derivativas del discurso ilustrado y las dos llegan también hasta nuestros días [...] De cualquier manera, las claves que explican su gestación se encuentran en este mismo período. Se trata, además, y de modo paradigmático, de uno de los conceptos que mejor muestran las contradicciones inherentes a la filosofía política de la Ilustración» (Vallespín, 1991: 9).

¹¹¹ «La ideología nacionalista es una pseudosolución al problema de la relación entre Estado y sociedad, pero su plausibilidad derivada de que tiene sus raíces en respuestas genuinamente intelectuales a ese problema [...] la identidad de la nación se obtiene de formas arbitrarias. El salto desde la cultura a la política se da describiendo a la nación en un momento determinado como una comunidad cultural, y en el momento siguiente como una comunidad política, al mismo tiempo que se insiste en que, en un Estado ideal, la comunidad nacional no estará “dividida” en esferas políticas y culturales» (Breully, 1985: 368).

Les ideologies nacionalistes, doncs, —a l'igual que la resta d'ideologies— són instruments socials que, mitjançant mites, rites i mapes,¹¹² transformen les societats a les quals es dirigeixen fins al punt de representar les nacions com un “món natural i ordenat”, que ha calat decisivament en la manera de concebre la realitat l'home modern:

«El nacionalisme és més que això: és una manera de pensament o de consciència ideològica. En aquesta consciència, les nacions, les identitats nacionals i les pàtries nacionals apareixen com a “naturals”. El més crucial és que el “món de les nacions” és representat com un ordre “natural” i moral» (Billig, 2006: 30).

Concretament els nacionalismes transformen la cultura “tradicional” en una cultura moderna (és a dir, nacional), tot tractant d'evitar el procés traumàtic que genera un canvi social d'aitals dimensions, de tal manera que —com en altres ideologies— és bastant diferent el que el nacionalisme diu que és del que veritablement fa, el que esdevé una de les principals paradoxes d'aquestes ideologies:

«Hablando en términos generales, la ideología nacionalista está infestada de falsa conciencia. Sus mitos trastocan la realidad: dice defender la cultura popular; pero de hecho forja una cultura desarrollada; dice proteger una antigua sociedad popular, pero de hecho ayuda a levantar una anónima sociedad de masas» (Gellner, 1983: 161).

Així mateix la democràcia ha anat associada clarament al nacionalisme.¹¹³ De tal manera que es pot afirmar que, precisament, el que qualsevol democràcia genera, és un nacionalisme (d'estat, òbviament)¹¹⁴ i que l'estat contemporani occidental, si bé és cert que ha aconseguit un considerable nivell d'aconfessionalitat religiosa, no ha pogut assolir una neutralitat cultural mínimament semblant.

Dit açò cal reconèixer que la ideologia nacionalista no s'esgota ni de lluny en aquest punt perquè els nacionalismes —igualmente, com veurem, que els populismes— també són instruments d'autoadoració i d'exaltació social (adoració i exaltació que compleixen també la seua funció social d'enaltir la unitat del grup): «En una era nacio-

¹¹² «El mapa-logotip, reconegut a l'instant i visible onsevulla, va penetrar pregonament en la imaginació popular i va formar un poderós emblema dels nacionalismes» (Anderson, 2005: 202).

¹¹³ En aquest sentit nacionalisme i feixisme són dues ideologies contemporànies diferenciades. Perquè si bé és cert que la gran majoria de feixismes acostumen a fer servir una retòrica fortament nacionalista, també ho és que, d'una banda, el nacionalisme naix lligat als corrents liberal-democràtics i, d'altra, que una gran part dels nacionalismes no han esdevingut feixistes. Cal destacar, no obstant, que tots dos s'han convertit en ideologies i moviments socials de masses (igualmente que els comunismes). Així mateix comparteixen la instrumentalització del passat i la fusió amb un projecte de futur compartit i, a més a més, el fet de delimitar unes fronteres diàfanes entre els membres del grup i els altres, els de “fora”, encara que aquests altres també hi poden ser “a dins”: «De la mateixa manera que el nacionalisme, el feixisme es basa en el fet de traçar fronteres entre els de dins i els de fora» (Guibernau, 1996: 153). A partir de les similituds entre nacionalismes i feixismes, alguns autors han escrit assaigs diversos —usualment més pròxims als pamflets polítics que no a les ciències socials— que han identificat pràcticament totes dues ideologies. Especialment arran del colp que suposà en les consciències europees les guerres de Croàcia i de Bòsnia s'ha instrumentalitzat el nacionalisme amb intencions estigmatitzadores i criminalitzadores. Aquesta posició, però, és difícilment sostenible, atès que com diu Gellner el nacionalisme no és una ideologia necessàriament aberrant ni cap mena de “desviació emocional” a la qual és tan aficionada el feixisme: «El nacionalismo tiene un profundo arraigo en las exigencias estructurales distintivas de la sociedad industrial. No es un movimiento que sea fruto de una aberración ideológica ni de un exceso emocional» (1983: 26). Les diferències entre totes dues ideologies, per tant, no cal, menystenir-les.

¹¹⁴ Vegem al respecte les afirmacions següents: «Allò que comparteixen totes les democràcies [...] és el seu nacionalisme. La idea de sobirania popular —el significat literal del terme “democràcia”— és la mateixa que trobem com a base del nacionalisme. El nacionalisme és la forma sota la qual ha aparegut la democràcia moderna en el món i ben bé podríem afirmar que hi ha tantes formes de democràcia com nacions» (Guibernau, 1999: 18); «La difusió de la democràcia, lluny d'eradicar el nacionalisme, consolida les seues formes banals, però no necessàriament benignes. Les veritables condicions de la democràcia, tal com s'imagina al segle vint, són aquelles que estan basades en l'estat nació i que habitualment encarnen un misticisme del lloc i del poble» (Billig, 2006: 148); «Hoy sabemos que la democracia en el sentido del gobierno representativo estaba estrechamente vinculada con lo que J. Stuart Mill llamaba “nacionalidad”, es decir, con el Estado nacional y la confianza tácita que le daba cohesión» (Dahrendorf, 2006: 253).

nalista las sociedades se adoran abierta y descaradamente, prescindiendo de todo disimulo» (Gellner, 1983: 81).

El tòpic polític de què els nacionalismes i els regionalismes havien esdevingut una cosa del passat influí poderosament en les ciències socials. No han sigut pocs els qui, en particular abans de la caiguda del mur de Berlín, consideraren que l'estudi d'aquestes ideologies i moviments sociopolítics necessàriament significava ja una forma d'arqueologia i més encara a les societats occidentals. La predicció d'alguns, comprovat fenomenològicament el ràpid desenvolupament d'aquests, especialment després de la desaparició de la URSS, fou decididament errònia.¹¹⁵

Tanmateix, nosaltres sostenim amb Anderson que els nacionalismes han demostrat gojar d'una salut de ferro al llarg i ample de la modernitat i que aquesta profecia del final dels nacionalismes no es preveu ni tan sols a mitjà termini: «La realitat és bastant planera: la “fi de l'era del nacionalisme”, tant de temps profetitzada, no s'entreu ni de lluny. De fet, allò nacional és el valor universalment més legitimat en la vida política del nostre temps» (2005: 21).

Alguns altres autors han représ la idea del crepuscle dels nacionalismes tot aprofitant l'embranchida de la globalització. Es percebria aquesta en no pocs casos com una superació inevitable no sols de l'estat-nació sinó també de tota mena de particularismes nacionals/regionals. Un dels teòrics d'aquesta posició és el conegut sociòleg alemany Ulrich Beck. Ell i altres “globalistes” defensen que l'apogeu nacional ha passat i que ens endinsem en un període confús però inevitablement post-nacional (d'altra banda, què és exactament allò de post-nacional?). De tal manera que, dit ras i curt, a més globalització menys nació (i, conseqüentment, menys regió) o, el que seria el mateix, que l'existència de moviments nacionalistes seria un indicador de resistència a una globalització, al capdavant suposadament inevitable o, encara més, d'“insuficiència” globalitzadora.

La realitat social, com tantes altres vegades, no sembla que s'ajuste massa bé a aquesta equació que podem qualificar com a simplista si no directament errònia. Guibernau, contràriament, defensa que els nacionalismes serien moviments d'oposició a la homogeneïtzació que comportaria la globalització i no suposats retorns al tribalisme.¹¹⁶ Hi hagut molts intents teòrics d'enterrar nacionalismes i nacions¹¹⁷ però aquests, tossuts, resorgeixen una vegada i una altra. I tot i que aquesta no és una tesi doctoral que vulga plantejar mínimament l'estat de la qüestió de la globalització en les ciències socials en l'actualitat, sí que considerem pertinent aclarir que el debat hi és i que sembla important una presa de partida teòrica. En aquesta investigació es participa dels plantejaments de Billig, qui al seu il·luminador assaig *Banal Nationalism*, defensa que la globalització i el nacionalisme no formen part d'una dialèctica d'oposició igualment

¹¹⁵ Vegem sinó les darreres línies del llibre de Hobsbawm publicat en anglés l'any 1990: «el hecho mismo de que los historiadores al menos están empezando a hacer algunos progresos en el estudio y el análisis de las naciones y el nacionalismo induce a pensar que, como ocurre con tanta frecuencia, el fenómeno ya ha dejado atrás su punto más alto. Dijo Hegel que la lechuza de Minerva que lleva la sabiduría levanta el vuelo en el crepúsculo. Es un buena señal que en estos momentos esté volando en círculos alrededor de naciones y nacionalismo» (1990: 197).

¹¹⁶ «La persistència i la reactivació del nacionalisme, com també la revitalització d'algunes religions, mostren la necessitat evident dels individus de sentir-se part d'un grup i de trobar una sèrie d'idees per les quals valgui la pena lluitar i que puguin donar significat a les seves vides. La visió del nacionalisme com un moviment contra el corrent de modernitat i a favor del retorn del tribalisme, sovint sostinguda pels científics socials, tolera el fet que el nacionalisme com a discurs polític hagi acompanyat la modernitat des de les seves primeres etapes. El nacionalisme va operar com una ideologia legitimadora en l'establiment de l'estat nació. Defensava la diversitat cultural en l'època romàntica, i, en l'era de la globalització, s'oposa a l'homogeneïtzació, articulant un discurs que es basa en el valor de les cultures individuals i els drets dels pobles a decidir el seu destí polític» (Guibernau, 1997: 210).

¹¹⁷ De fet, Ariño, tot basant-se en Hobsbawm, respecte al futur de la nació, apuntava que «Diversas tendencias estructurales (internacionalización de problemas y decisiones económico, sociales y políticos) [...] apuntan hacia su lento pero progresivo socavamiento» (1992: 327).

que l'estat-nació no es va veure capidiminuït, ans al contrari, per la internacionalització (inter-nacionalització) de la política:

«és un error, des del meu punt de vista, pressuposar que les forces globals i nacionals estan atrapades en un estira-i-arronsa, de manera que la fortalesa d'unes indica la feblesa de les altres. Històricament, l'ascens de l'internacionalisme va acompanyar l'ascens de l'estat nació. L'estat nació va créixer al mateix temps que els viatges internacionals, els tractats internacionals i les organitzacions internacionals» (2006: 13).

La força de la identitat, i particularment de la identitat nacional en les societats de modernitat avançada en un món globalitzat, lluny de retrocedir, tal com preveien alguns teòrics de la "post-nacionalitat", ha recobrat una espenta decisiva, fins tal punt que, en bona mesura, comprendre les identitats implica el reconeixement del que resulta empíricament comprovable, que les identitats nacionals i els nacionalismes estan a la base de la "consciència social moderna", que nacionalisme i modernitat marxen particularment imbricades:

«Hi ha hagut moltes identitats, hi ha hagut molt tipus de consciència social, moltes imatges d'ordre social. La identitat, en essència, avui, és la identitat nacional, per definició i per implicació. Per tant, el nacionalisme és el marc de la consciència social moderna. *El nacionalisme comporta la imatge de l'ordre social que caracteritza la societat moderna*» (Greenfeld, 1997: 241).

Al País Valencià, on els efectes de la globalització, com en d'altres societats occidentals de l'Europa meridional són més que palesos (internacionalització econòmica, noves tecnologies, immigració, etc.) no significa que la dialèctica política anticatalanista i espanyolista s'haja esvaït precisament ni tan sols, pel que veurem, apaïvat. A la València actual, la de la Ciutat de les Ciències i de l'*America's Cup* l'anticatalanisme goja d'una salut esplèndida: «Els sentiments nacionalistes s'aixequen quan "el trencament de les rutines posa en perill la sensació de seguretat ontològica» (Billig, 2006: 79).

6.4 Reaccions identitàries a la modernització i tensió centre-perifèria

No resulta una tasca gens senzilla oferir una explicació general de les consquències socials i, més en concret, identitàries (és dir, culturals) que tenen els processos de modernització ràpida. La sociologia, en aquest aspecte, encara té dèficits importants. Sí comptem, però, amb literatura monogràfica i algunes aportacions generals que poden proporcionar-nos algunes llums al respecte, encara que necessitaríem una teoria general que poguera contribuir a explicar millor el cas valencià i, en concret, el fenomen del blaverisme. En qualsevol dels casos sabem que la modernització fou (i encara és) un «proceso doloroso en todas partes, sobre todo en las sociedades que tardaron en aceptarlo» (Dahrendorf, 2006, 173).¹¹⁸

Una de les hipòtesis de la nostra recerca, com ja hem explicat, serà que el ràpid procés d'industrialització i de modernització al País Valencià que es produí a la dècada dels seixanta del segle passat, complementat amb la modernització política que suposà la construcció del règim democràtic a les acaballes de la dècada dels setanta i les propostes de modernització ideològica i fins i tot estètica que proposà el fusterianisme

¹¹⁸ D'una manera més desenvolupada dirà que «La modernización es en primer lugar y sobre todo destrucción, tal vez destrucción creadora en el sentido de Schumpeter, pero es un movimiento contrario, un desmontaje, una demolición. Disuelve los privilegios y los sustituye por derechos iguales. Conduce del estatus heredado al contrario, a la movilidad, a la igualdad de derechos. Eso lleva mucho tiempo y duele» (2006: 213).

foren, entre d'altres, unes de les causes ens farien entendre el sorgiment i desenvolupament del blaverisme.

Certament podríem entendre tota proposta identitària com una “reacció” contra alguna cosa i/o contra algun grup social. I, en aquest sentit, també es podria considerar el catalanisme (i el fusterianisme) com una reacció contra la proposta de modernització unitarista espanyola. Tanmateix, la seua, en general, no serà una retòrica tradicionalista ni menys encara antimodernitzadora. Del blaverisme, com veurem, no podrem dir el mateix. Tot i això, ambdós moviments, fusterià i blaver, són moderns pel que fa a la seua ideologia (el tradicionalisme, el populisme, el feixisme i el conservadurisme també són ideologies modernes, és dir, pròpies de la modernitat) i al seu moviment (mobilització de masses, comunicació política, etc.).

Ens interessarà particularment les conseqüències identitàries de la modernització atès que, tot i centrar-nos en l'anàlisi del discurs del blaverisme i de la reproducció social d'aquest, és evident, com veurem a la part IIa i IIIa de l'estudi, que el blaverisme com a moviment social sorgirà en un context de modernització rapidíssima (el País Valencià era una societat bàsicament agrària a la dècada dels cinquanta del segle XX i ja industrial a la dècada dels setanta) i de canvis polítics (transició democràtica) i socials (incorporació de la dona a la vida laboral i social, canvis a la família i a la sexualitat, etc.) de magnitud considerable que generaren unes necessitats identitàries —d'identificació— en molta gent “dislocada” en major o menor mesura per aquests processos, una necessitat al capdavant de “recuperar una tradició” perduda o en perill per la ràpida modernització, d'aferrar-se a un passat idealitzat.

Açò darrer contribuiria a explicar la gènesi del blaverisme (no tant la seua reproducció que l'ha portat a ser un moviment important fins a l'actualitat). Però en la modernitat avançada, com ja hem apuntat, les necessitats culturals, socials, d'“empar recomfortant” continuen construint-se i reproduint-se. La valencianitat anticatalana que ha propugnat i propugna el regionalisme anticatalà també. Tal com ens diu Moreno:

«En un mundo pretendidamente posmoderno, donde las afinidades ciudadanas se canalizan desde el ámbito privado y los intereses materiales gremialistas, los derechos y los deberes ciudadanos continúan tejiéndose en la urdimbre comunitaria. Quizás los mitos étnicos y colectivos muden su vestimenta pero su amparo reconfortador seguirá constituyendo el transfondo de los anhelos de las gentes» (1997: XIV).

En aquest sentit s'apuntarà que a les perifèries (territorials i/o socials, per la qual cosa es poden donar també als afores socials dels centres físics) dels sistemes industrials —el País Valencià ha sigut perifèric territorialment i social a Espanya i encara més a Europa— poden sorgir reaccions contra l'industrialisme, més fortes precisament com més exclosos del sistema industrial. I es defensarà explícitament que el populisme serà un dels moviments que hi reaccionarien, tot i que no serà una reacció necessàriament antiindustrialista sinó que aspira a incorporar-se, a integrar-se en les societats industrials cosa que explicaria, així mateix, la necessària “ambivalència” d'aquests, més aviat tàctica, que pot defensar teòricament un retorn a la societat tradicional però que acostuma a presentar un programa, sovint ocult, de modernització:

«El populismo constituye un tipo de movimiento que se encuentra entre aquellos conscientes de pertenecer a la periferia pobre de un sistema industrial; en este sentido, puede considerarse como una reacción al industrialismo. Pero es una reacción de aquellos cuyo impulso más profundo es a menudo llegar a ser ellos mismos industriales: es sólo si no pueden unirse a ellos (y hasta tanto lo logren) que los atacan. Y es esta ambivalencia la que da cuenta del vacío intelectual de los movimientos populistas» (Ionescu, 1970: 209).

Un cas concret bastant estudiat d'aquesta ambivalència envers la modernització econòmica i industrial seria el nacionalsocialisme alemany. Resulta simptomàtic l'anàlisi de la pel·lícula nazi *La juventud acude al führer* (1939) on, malgrat que el nazisme

tingué diversos i coneguts plans d'industrialització (afavorí la indústria armamentística i, terriblement, la Solució Final no deixà de ser una industrialització de l'holocaust) presenta una Alemanya idealitzada absolutament rural i preindustrial, tot associant-lo a valors d'harmonia, d'ordre i de neteja.¹¹⁹

De manera anàloga al nacionalisme i a altres ideologies contemporànies, el nazisme proposarà als seus discursos una cosa (retornar a la societat preindustrial) però la seua praxi serà molt diferent (industrialitzar i modernitzar Alemanya amb una lògica totalitària).¹²⁰ El nazisme, doncs, combinarà una nostàlgia de la tradició amb una organització de masses moderna —«de una manera patològica los nazis lograron aunar todo eso: la nostalgia romántica de la tribu y la organización de masas futurista» (Dahrendorf, 2006: 214)—, tot i que presentarà la modernitat com un espai lleig i brut i defensarà la puresa de l'estètica premoderna, bé germànica però sobretot clàssica, tot atorgant a l'estètica (a la nazi, evidentment) un paper preponderant que aplega a fusionar-se amb la política. D'alguna manera, com altres moviments ideològicament antimodernitzadors, presentarà una dicotomia entre la lleter industrial i la bellesa del *Volks* alemany. La praxi industrialitzadora dels governs hitlerians no esdevenia, però, particularment contradictòria als ulls del seguidors nazis:

«Lo artístico y lo político se habían fusionado. Frente a los problemas de la industrialización, el nacionalismo alemán se definía como algo realmente creativo: lo artístico se tornaba político [...] Lo romántico y lo clásico determinaron la autorrepresentación tradicional de la nación. La modernidad se rechazaba y la “belleza” se definía, una vez más, por contraposición con la civilización industrial y burguesa» (Mosse, 2005: 30 i 245).

El blaverisme, com veurem al llarg de la investigació, també tirarà mà de l'arsenal de la identitat regional i idealitzarà l'horta “de tota la vida” com un espai mític i transhistòric de valencianitat. Contribuirà a reforçar la imatge mítica del llaurador com a valencià esforçat i moralment incorruptible front al “català” (industrial i ric), percebut com un corruptor d'aquella bellesa agrària originària (el que explicaria, junt a altres factors, la major presència del blaverisme en el que ha vingut a denominar-se “geografia del taronger”, espais que connectarien millor amb aquesta tradició que no els muntanyencs i més industrials com els de la Vall d'Albaida, per exemple).

El nazisme, encara amb molta major eficàcia, participarà d'una lògica anàloga, en fer servir el jueu de boc expiatori, de “fonament maligne de la modernitat” com a manera de tractar de “reviure la moral autèntica, la força tradicional que mantenia als hòmens units” (Mosse, 2005: 253). Pretesament, en extirpar aquest enemic del poble alemany, es restauraria la moral tradicional, inspirada en una particular idealització del passat preindustrial.

Al cap i a la fi, el nazisme contribuï a crear una nova “religió laica” fonamentada en un seguit de símbols i de mites que pretenien superar les conseqüències dislocadores per als actors socials de la industrialització, tals com l'atomització, el desarrelament, la ruptura de l'ordre tradicional i de vincles socials molt interioritzats per bona part de la comunitat:

«Dicha religión se basaba en diversos mitos y símbolos fundados en el anhelo de escapar a las consecuencias de la industrialización. La atomización de la mentali-

¹¹⁹ «Se muestra una Alemania compuesta de paisajes, pueblos y pequeñas ciudades. No se ve ni una fábrica, ningún bloque de viviendas de protección oficial, ninguna maquinaria moderna. El film retrata una Alemania libre de industrialización y la modernidad, tan subdesarrollada como las regiones más atrasadas del Tercer Mundo. No obstante, es una Alemania en la que reinan el orden y una limpieza inmaculada» (Mosse, 2005: 246).

¹²⁰ «El nacionalsocialismo [...] llevó a cabo la revolución de la modernidad en Alemania. Lo hizo en una oposición paradójica a su ideología tradicionalista de “sangre y suelo”, al desarraigar de hecho a la gente y destruir las estructuras institucionales heredadas» (Dahrendorf, 2006, 134).

dad del mundo tradicional y la destrucción de los vínculos ancestrales y personales fueron penetrando en la conciencia de gran parte de la población» (Mosse, 2005: 20-21).

Aquest discurs antimodernitzador també serà fet servir per uns altres moviments al llarg de l'edat contemporània, malgrat no ser necessàriament antimodernitzadors en un sentit complet. Com, per exemple, l'islamisme. Tot i que és realment complicat coincidir amb les tesis quasi deterministes de les civilitzacions al molt polèmic però poc llegit assaig de Samuel P. Huntington *El xoc de civilitzacions*, l'assaig aporta algunes reflexions que poden il·luminar indirectament el cas del blaverisme: apunta en un sentit semblant al que apunta Giddens, que la modernització acostuma a generar crisis identitàries en trencar les relacions socials i els lligams tradicionals de les persones que necessiten construir un nou mapa identitari. Molts d'ells tiren mà de (l'invent de) la "tradicció", la religió islàmica en aquest cas, la identitat regional valenciana folcloritzant i anticatalanista en el cas del blaverisme:

«En el plano individual, la modernización genera sentimientos de extrañamiento y anomia, ya que las relaciones sociales y los lazos tradicionales quedan rotos y conducen a crisis de identidad a las que la religión da una respuesta» (Huntington, 1996: 97).

Les elits més radicals de l'islamisme naixen de jòvens universitaris de classes mitjanes baixes, urbans d'origens rurals i sense moltes possibilitats de mobilització social ascendent degut a l'alt nivell d'atur. A més, la major part d'ells pertanyen a sectors tradicionals d'aquestes classes mitjanes, sovint conservadores en l'aspecte ideològic o, el que és el mateix, de grups relativament exclosos i desplaçats per la pròpia modernització que finalment defensen una "modernització" en termes propis, acord amb els seus valors i tradicions.¹²¹

Convé aclarir, tanmateix, que fins i tot les reaccions identitàries extremes, com el cas del fonamentalisme musulmà violent, hem d'entendre-les com una reacció antioccidental (occidentalista en terminologia de Buruma i Margalit) de caire cultural i de valors però no com una reacció antimodernitzadora absoluta, contrària a qualsevol progrés material i/o tecnològic.

Tant els fonamentalistes islàmics com els blavers —salvant les immenses distàncies entre tots dos— com tants altres moviments que poden semblar completament antimodernitzadors només amb una mirada miop, estableixen mecanismes compensatoris contra les conseqüències indesitjades de la modernització però no contra la pròpia modernització, particularment en la seua esfera econòmica. Són, en definitiva —malgrat que no compten amb les nostres simpaties— moviments socials moderns. De fet, els terroristes d'Al Qeda fan servir la televisió i Internet (amb execucions filmades incloses) i armes sofisticades en les seues accions i no les consideren instruments "diabòlics". Lizondo podia defensar al seu discurs, de boqueta, l'horta i les "essències" del llaurador valencià però no hi havia precisament cap praxi contra els polígons industrials o la urbanització més o menys descontrolada sinó tot el contrari:

«El Resurgimiento islámico es a la vez producto de la modernización y esfuerzo por enfrentarse a ella. Sus causas subyacentes son las responsables, por lo gene-

¹²¹ «Un estudio sobre los líderes radicales de los grupos islamistas egipcios descubrió que éstos poseían cinco características principales, que parecían ser típicas de los islamistas en otros países. Eran jóvenes, la mayor parte entre los veinte y los cuarenta años. El 80% eran estudiantes universitarios o licenciados [...] Más del 70% provenían de la clase media baja, "de orígenes modestos, pero no pobres", y eran la primera generación de su familia que recibía educación superior. Pasaron su infancia en ciudades pequeñas o zonas rurales, pero habían pasado a residir en grandes ciudades. Mientras que los estudiantes e intelectuales formaban los cuadros radicales y las fuerzas de choque de los movimientos islamistas, gente de la clase media urbana constituía la mayor parte de sus miembros activos. En cierta medida, éstos procedían de lo que a menudo se denomina grupos de clase media "tradicionales": mercaderes, comerciantes, propietarios de pequeños negocios, bazaaaris» (Huntington, 1996: 150).

ral, de las tendencias a la indigenización en las sociedades no occidentales: urbanización, movilización social, niveles más altos de alfabetización y educación, munición más intensa y consumo de medios de comunicación, y mayor interacción con Occidente y otras culturas. Estas nuevas circunstancias socavan los vínculos tradicionales de la aldea y del clan y provocan alienación y crisis de identidad. Los símbolos, adhesiones y creencias islamistas satisfacen a su vez las necesidades sociales, culturales y económicas de los musulmanes atrapados en el proceso de modernización. El Resurgimiento es además una reacción ante la influencia de Occidente. Habiéndoles fallado las asoluciones occidentales, los musulmanes sintieron la necesidad de volver a sus raíces y de confiar en que las ideas, prácticas e instituciones islámicas proporcionen el rumbo y el motor de la modernización [...] El Resurgimiento es una reacción contra la occidentalización, no contra la modernización» (Huntington, 1996: 154-155).

Per tot plegat podríem afirmar que moltes ideologies polítiques contemporànies antimodernitzadores (en aparença, és dir, discursivament), sent com són moviments que presenten no poques i importants diferències, tenen com a objectiu comú crear la il·lusió en una part significativa de les comunitats a les quals s'adrecen de superació de les conseqüències indesitjades de la industrialització i de la modernitat amb una promesa (que serà sempre, al capdavant, incomplida) de retorn a un cert passat preindustrial idealitzat.

* * *

Un altre aspecte aparentment secundari però de certa rellevància per a la nostra recerca és el cas dels diferents graus de modernització dins d'un mateix estat, fins i tot entre el centre i les perifèries distintes,¹²² el que té conseqüències —òbviament cabdals per als sociòlegs i politòlegs modernistes que altres autors, però, relativitzen bastant— per als processos de construcció nacional, atés que la intensitat diferenciada en la modernització pot generar reaccions nacionalistes tant en els territoris més com en els menys desenvolupats:

«Las diferencias en la intensidad de la modernización pueden generar conciencias de superioridad o inferioridad que, alentadas por las ideologías nacionalistas, son susceptibles de romper viejas solidaridades, establecer las bases de un nuevo conflicto interétnico e imposibilitar, en última instancia, la creación de nuevas formas de adecuada organización social» (De Blas, 1984: 16).

O, expressat per Gellner d'una altra manera, ens apuntaria a que diversos enfrontaments polítics tindrien com a base graus diferents d'industrialització i de modernització o graus diferents de conservació de trets culturals preindustrials.¹²³ El *cleavage* urbà-rural ha condicionat una bona part dels sistemes polítics occidentals durant alguns períodes:

¹²² Aquesta posició ha estat defensada també pel britànic Tom Nairn per a qui els nacionalismes serien una resposta de les perifèries a l'"explotació" per banda del centre polític. El que no explica gens bé aquest posicionament, però, és perquè algunes perifèries "explotades" continuarien vivint plàcidament en la mateixa identitat nacional que els seus centres respectius. Aquest seria el cas del País Valencià, que pertany al conjunt de comunitats autònomes, junt a Castella-Lleó, Castella-La Manxa, Múrcia, Andalusia i Extremadura (en particular aquestes dues darreres) que se situen per davall de la mitjana del PIB de la Unió Europea però que no ha generat un discurs nacional alternatiu i hegemònic (l'andalusisme, tot i amb major suport que el valencianisme, no ha passat de ser un discurs minoritari). Les tensions basades en els distints ritmes de modernització històrica a l'estat, bàsicament entre les zones industrialitzades de Catalunya i el País Basc i la resta del territori, ha donat peu a una controvèrsia historiogràfica que s'arrossega fins hui.

¹²³ El cas d'Itàlia, amb un procés nacional d'italianització històrica bantant consolidat, exemplificaria el que estem parlant, atés que mostra que les grans diferències de nivell de vida entre el nord i el sud estan generant dinàmiques desestabilitzadores que, al capdavant, han acabat en la construcció d'un discurs nacionalista del nord, padà, que reivindica la creació d'un nou estat septentrional de la península itàlica i una reassignació dels recursos econòmics sempre escassos.

«no llegó a todas partes del mundo al mismo tiempo y tampoco de la misma forma. Esta diferencia de tiempo en la llegada del industrialismo dividió a la humanidad en grupos antagónicos. En las comunidades que pudieron utilizar diferencias culturales, genéticas o similares residuales del mundo agrario, esta llegada se demoró mucho más. Siempre que se pueda hallar alguna diferencia cultural heredada de la era agraria que se utilice como enseña, *la datación del “desarrollo” constituirá un signo diacrítico político fundamental*» (1983: 74).

En qualsevol dels casos el País Valencià històricament no ha semblat que s'allunyara en excés dels procés de modernització que proposava l'estat-nació espanyol. La diferència (de grau, fonamentalment, perquè ja sabem que sí existí una industrialització al nostre país) sí s'establí, però, amb Catalunya, el que podria contribuir a explicar millor el blaverisme així com l'anticatalanisme general espanyol.

A més, el fet que el procés d'industrialització gal·lopant a la dècada dels seixantes i els setantes del segle passat coincidira en el temps —la qual cosa no vol dir que foren dos processos necessàriament correlacionats— amb el sorgiment del nacionalisme d'arrel fusteriana, és dir, un projecte que proposa modernitzar també ideològicament la societat valenciana, contribuí a intensificar la lluita ideològica per l'hegemonia social. Durant la transició democràtica aquesta lluita es palesarà, ja que en un procés de canvis polítics, culturals i econòmics sembla lògic que es produïren processos de desplaçament de grups i de categories socials que tractaren de conservar o accedir als principals mecanismes de control social.

* * *

En definitiva, les nacions i les regions són uns constructes culturals, unes comunitats imaginades pròpies de la modernitat. En la construcció d'aquestes sempre hi intervenen ideologies nacionalistes i regionalistes que seleccionen (cuinen) els diversos elements culturals i retòrics a l'abast per construir un determinat tipus d'identitats políticoculturals col·lectives amb què identificar-se (acostumen a comportar un procés d'homogeneització cultural i social) i, per tant, distingir-se d'altres grups socials, normalment percebuts com competidors.

El blaverisme, com tantes altres ideologies polítiques contemporànies, serà una manifestació bàsicament en el plànol cultural contra si més no determinats aspectes de la modernització —necessàriament “dolorosa” en tansformar radicalment l'ordre tradicional i provocar dislocacions socials importants— de grups socialment i/o políticament perifèrics (o centrals que corrien el risc d'esdevenir perifèrics, com diverses elits franquistes durant la transició política) però no necessàriament contra el programa general de la modernització ni menys encara contra el projecte “central” de modernització que proposava l'estat i el nacionalisme espanyol, però sí, com veurem, contra l'adopció d'una modernitat culturalment catalana.

Per assolir-lo, el blaverisme apostarà per la construcció d'un determinat *region-building* amb què no sols compatibilitzar la identitat regional valenciana (el més allunyada possible de la catalanitat) amb la identitat nacional espanyola, sinó subordinar-la a aquesta.

Capítol 7é. La raó populista: més enllà del menyspreu intel·lectual

«El populismo es simple; la democracia es compleja: en el fondo tal vez sea ése el rasgo distintivo más importante entre ambas formas de relacionarse con el pueblo [...] El populismo se basa en el intento consciente de simplificar los problemas y en eso reside su encanto y la receta de su éxito» (Dahrendorf, 2006: 307).

Si parem atenció als conceptes, en les seues acepcions contemporànies, que donen lloc a les ideologies nacionalistes i populistes podem ser més conscients d'un cert paral·lelisme que totes dues presenten. De fet, nació i poble han sigut dues idees que han anat de la mà durant bona part, si més no, del segle XIX, des del jacobi-nisme francès fins als darrers revolucionaris liberals decimonònics,¹²⁴ atés que el marxisme acabaria per trencar aquesta suposada aliança burgesa-obrera, òbviament interclassista, encarnada en forma de/ poble.¹²⁵

En aquest sentit, com hem vist als nacionalismes, els populismes també serien una reacció (“positiva” o “negativa”, tot i que abundaran més aquestes) als processos socials de modernització i a les inclusions/exclusions que pateixen segons quins grups socials com a conseqüència dels canvis propis de la modernitat:

«una respuesta, negativa o positiva, al proceso de modernización, protagonizada por grupos sociales que se sienten amenazados o marginados, protagonizada por grupos sociales que *se sienten amenazados o marginados del mismo* e intenta un reequilibrio en el sistema de poder» (Reig, 1988: 39).

El concepte populisme, com tants d'altres sociològics i politològics, no sols és d'una extraordinària polisèmia¹²⁶ i d'una complexitat analítica important sinó també poc afinat fins ara a les ciències socials, que sovint l'han fet servir com un calaix de sastre per englobar allò que rebutja la lògica democràtica representativa,¹²⁷ és dir, partits polítics i moviments socials que no concordaven amb les formes habituals, “normals”, de les democràcies liberals.

El populisme esdevindria així sempre una mena d'anormalitat, de desviació i/o de manipulació.¹²⁸ De fet, aquesta percepció despectiva es pot resseguir en autors diversos com Dahrendorf o teòrics de la modernització com Hennessy o Germani.

¹²⁴ «Las realidades políticas de la sociedad moderna (nación, soberanía, ciudadanía) aparecen inseparablemente ligadas a la idea de pueblo acuñada por el jacobinismo francés, embellecida por el romanticismo alemán, conceptualizada por el idealismo trascendental y vivida por los revolucionarios decimonónicos» (Reig, 1988: 38).

¹²⁵ «Com que “el poble” és una “formació discursiva” significat, comprèn dues paraules, una de les quals atreu l'atenció sobre l'altra, però no sobre ella mateix. El “el” d’“el poble” no és una mera decoració» (Billig, 2006: 149).

¹²⁶ «lo que para uno es populismo para el otro es democracia y viceversa [...] No siempre es fácil trazar el límite entre ambas cuestiones —entre democracia y populismo, entre debate de campaña electoral y demagogia, entre discusión y seducción—. Por esto es conveniente emplear los términos con cautela. La imputación del populismo puede ser en si populista, un sustituto demagógico de los argumentos» (Dahrendorf, 2006: 304-305).

¹²⁷ «Cuanto más se debilitan los parlamentos, perdiendo este papel [la discusión informada y ponderada sobre las grandes cuestiones], menores son las oportunidades para el debate democrático y más poderes impropios son asumidos por los nuevos intermediarios. El populismo estimula voluntariamente este proceso, precisamente para salvar el debate y buscar el consenso, apelando a sentimientos populares presuntos o reales, más o menos profundos» (Dahrendorf, 2002: 108).

¹²⁸ Laclau denuncia el menyspreu intel·lectual i fins i tot la “condemna ètica” que han tingut les ciències socials envers els populismes, cosa que no sols li ha atorgat una atenció marginal sinó que hauria

Nosaltres, en aquesta recerca, bandejarem aquest menyspreu del populisme, no perquè simpatitzem gens amb ell (que no ho fem), sinó perquè creguem que aquest menyspreu explica poc i explica malament el fenomen. A més de la polisèmia podríem dir que, en certa mesura, cada populisme presenta la seua realitat particular (cosa que també ocorre en els nacionalismes i en altres ideologies contemporànies). De fet, per populisme es pot englobar el moviment revolucionari agrarista rus, partits autoritaris i reformistes llatinoamericans, moviments panarabistes i fins i tot alguns republicanismes espanyols (entre els quals, un a casa nostra, el blasquista).

Tot plegat, però, no significa que els diversos populismes no presenten diversos trets comuns, cosa que acabaria per inabilitar la utilitat del concepte. I encara més, els populismes sovint són, a consciència, ideològicament imprecisos i creen un discurs interclassista dirigit a, almenys en teoria, sublimar les contradiccions ideològiques (“superar” la divisió esquerra-dreta, per exemple), d'estrats socials (els interessos “vertaders del poble”), territorials (“Alacant, Castelló i València”) o culturals (valenciano-parlants i castellano-parlants) mitjançant una lògica en què predomina la improvisació de la praxi i que està sempre reiventant-se ells mateixos ja que «el líder populista tiene una visión propia del mando, pragmática y ecléctica, bastante vaga y en permanente construcción y redefinición» (Freidenberg, 2007: 32).

En qualsevol dels casos, l'extraordinària heterogeneïtat dels populismes ha generat que abunden els estudis de cas i escassegen les reflexions generalitzadores, cosa que també presenta la seua lògica científica, atés que precisament un dels factors fonamentals d'unió dels populismes és precisament el “refús de tots els corrents ideològics precisos”:

«En lo que hemos venido llamando populismo destaca el rechazo de todas las corrientes ideológicas precisas como elemento vertebrador de su discurso, de manera que una forma legítima de aproximarse al populismo es la vía utilizada por sus protagonistas, es decir, llegar a ello a través de una negación sistemática de las corrientes ideológicas alternativas» (Gallego, 1998: 168).

La imprecisió i vaguetat en l'anàlisi científic del populisme no procedeix totalment, no obstant, del què hem explicat en el paràgraf anterior sinó també d'haver tractat de posar l'accent en els elements ideològics i/o fenomenològics comuns que, precisament, no hi abunden. De fet, aquesta heterogeneïtat pot ser salvada si trobem, més enllà de les diferències ideològiques, de moviments i de formes de mobilització, una “lògica” social i política que en comparteixen. Aquesta, de fet, és la proposta d'Ernesto Laclau en la seua *La razón populista* que, tot i no ser sociològica, prendrem com a referencial en la nostra investigació. Per Laclau el populisme, ni més ni menys, és una “manera de construir allò polític”:

«El populismo no tiene ninguna unidad referencial porque no está atribuido a un fenómeno delimitable, sino a una lógica social cuyos efectos atraviesan una variedad de fenómenos. El populismo es, simplemente, un modo de construir lo político» (2005: 11).

Com construeix allò polític el populisme? Ho veurem tot seguit. De moment explicarem quina és la definició de populisme de la qual partirem en aquesta recerca:

comportat un estudi ineficient a uns moviments que han tingut una rellevància social innegable en la modernitat: «para progresar en la comprensión del populismo, es una condición sine qua non rescatarlo de su posición marginal en el discurso de las ciencias sociales, las cuales lo han confinado al dominio de aquello que excede al concepto, a ser el siempe opuesto de formas políticas dignificadas con el estatus de una verdadera racionalidad. Debemos rescatar que esta relegación del populismo sólo ha sido posible porque, desde el comienzo, ha habido un fuerte elemento de condena ética en la consideración de los movimientos populistas. El populismo no sólo ha sido degradado, también ha sido denigrado» (2005: 34).

una lògica política, pròpia de contextos inestables,¹²⁹ d'articulació de demandes disperses i un moviment sociopolític mobilitzador i contrari a l'*status quo* i l'*establishment* que construeix un discurs que combina l'apel·lació al "poble" i l'antielitisme (de vegades també l'antiintel·lectualisme) dualista.

7.1 Demandes de participació i apel·lació al poble

Per anar justificant la definició anterior ens aprofitarem del model de Pettit (1997) i diferenciarem els populismes de la tradició republicana (o republicano-liberal) i llibertària. Aquells serien des de la teoria política una exaltació del "poble" a la categoria política màxima, esdevenint així "l'amo" front a les institucions polítiques, que les considera "serveis".

En aquest sentit hauríem d'entendre la preferència discursiva per formes de democràcia directa i assembleària, sense representants, ja que la democràcia representativa implicaria un element de corrupció de l'"autèntica" voluntat popular.¹³⁰ Aquests, doncs, consideren la participació popular com una de les "més elevades formes del bé" i, sobretot, acaben per buscar l'homogeneïtzació de la societat a la qual s'adrecen ("una societat prieta" en paraules de Pettit), una qüestió que ens serà particularment important a l'hora d'analitzar el blaverisme:

«aclama la participación democrática del pueblo como una de las más elevadas formas del bien, y que a menudo da una pátina lírica, en vena comunitarista, a la deseabilidad de la *sociedad prieta y homogénea* que supuestamente presupone la participación popular [...] De acuerdo con esos enfoques, el pueblo, colectivamente presentado, es el amo, y el estado, el siervo, con lo que se viene a sugerir que el pueblo debería delegar en los representantes y en los funcionarios estatales sólo cuando fuera estrictamente necesario: la democracia directa, o asamblea, o plebiscitaria, resultaría la opción sistemáticamente preferida» (1997: 25-26).

Una de les conseqüències del que estem explicitant serà el refús més o menys explícit i agressiu de les democràcies representatives i liberals, que són percebudes com uns artefactes burocratitzats i racionalistes, allunyats dels sentiments i de les pulsions dels integrants del poble. En aquest sentit, i com veurem, també el blaverisme es manifestarà poc entusiasta de la democràcia representativa (tot i que la farà servir per abastar quotes de poder) i, amb certa freqüència, atacarà els representants polítics, presentant-los com una mena d'usurpadors de la suposada "voluntat general" que, precisament, ell encarnarien.

Segons Laclau (2005: 99) existeixen dos precondicions del populisme: 1) la formació d'una frontera interna antagònica que separa el "poble" del poder instituit; 2) una articulació de demandes socials unificades en un sistema estable de significació, el que precisament faria emegir el "poble". Aquestes dues precondicions, com magníficament ens explica aquest teòric argentí, treballen conjuntament per reforçar-se de manera recíproca: d'una banda les demandes insatisfetes per les elits governants contribueixen a crear el "poble", a imaginar una comunitat com la suma de tots els no atesos (la "majoria silenciosa") i d'altra aquesta dicotomia comporta necessàriament l'exclusió radical dels qui no "ens atenen" que, poden ser considerats com el "règim", l'"oligarquia", els "grups dominants" o, com farà el blaverisme, els "catalanistes":

«Una demanda siempre está dirigida a alguien. Por lo cual nos enfrentamos desde el comienzo con una división dicotómica entre demandas sociales insatisfechas,

¹²⁹ El blaverisme, no podem oblidar-ho, sorgirà durant el final dels anys 70 del segle passat o, el que és el mateix, durant un canvi radical de l'estructura ocupacional a la qual caldrà afegir una crisi econòmica i en un context de transició de règim i de cultura política encara autoritària.

¹³⁰ Això, entre d'altres coses, contribueix poderosament a la consideració dels populistes per banda de la major part de l'*establishment* com "outsiders antipolítics" (Freidenberg, 2007: 37).

por un lado, y un poder insensible a ellas, por el otro. Aquí comenzamos a comprender por qué la *plebs* se percibe a sí misma como el *populus*, la parte como el todo: como la plenitud de la comunidad es precisamente el reverso imaginario de una situación vivida como *ser deficiente*, aquellos responsables de esta situación no pueden ser una parte legítima de la comunidad; la brecha con ellos es insalvable» (2005: 113).

Els populismes, lògicament, apelen a un “poble”¹³¹ però el conceptuen d’una manera substancialment diferent al que havien i han fet unes altres tradicions polítiques, com la republicana (el poble com a suma de ciutadans lliures) o la marxista (el poble com a classe obrera). El poble per al populisme, contràriament, acostuma a percebre’s com un tot, com una massa homogènia i autoreferencial, imprecisa però alhora indiferenciada, que no pot ser fragmentada. En aquest sentit participaria d’una lògica semblant a la nacionalista (el poble com a grup ètnic o cívic i, per tant, com englobador del conjunt de la comunitat).¹³²

La fragmentació d’aquest conjunt de demandes o, el que ve a ser el mateix, la dissolució de la frontera política del “poble” comportaria la desintegració del populisme. La construcció del “poble” esdevé així, alhora, la força i la feblesa d’aquesta mena de moviments populars. Per això mateix Laclau conceptua aquesta reducció de demandes, sovint incoherents i fins i tot incompatibles, agrupades bàsicament de manera tàctica, com a “significants buits”.

Al capdavall, els interessos del “poble” poden ser una cosa o una altra o la contrària (“imprecisos i fluctuants”) i aquesta indefinició no seria el resultat d’una “feblesa” ideològica o discursiva sinó més aviat la voluntat d’unificar demandes heterogènies i oscil·lants. És el líder o els dirigents qui anirà prioritzant les diferents demandes, tot tractant de mantenir la semblança de què totes elles són compatibles:

«El carácter vacío de los significantes que dan unidad o coherencia al campo popular no es resultado de ningún subdesarrollo ideológico o político: simplemente expresa el hecho de que toda unificación populista tiene lugar en un terreno social radicalmente heterogéneo [...] el lenguaje de un discurso populista ya sea de izquierda o de derecha siempre va a ser impreciso y fluctuante: no por alguna falla cognitiva, sino porque intenta operar performativamente dentro de una realidad social que es en gran medida heterogénea y fluctuante» (Laclau, 2005: 127-128 i 151).

Aquesta “buidor” o, potser millor expressat, inconcreció (ideològica i/o programàtica) pot aplegar a tal extrem que siga el nom mateix qui produisca la unificació i la identitat del grup: el “poble valencià” en el cas del blaverisme, que serà identificat com els “bons valencians”. A tall d’exemple UV féu servir un *slogan* “magistral” des d’aquesta perspectiva a les eleccions generals de 1989: *Vota lo teu*. ¿Què era “lo teu” sinó allò que cada elector volia ficar en el pot? ¿Què era “lo teu” sinó el “fet integral valencià” (una construcció, com veurem, inconcreta) que inventà Lizondo per als seus fins polítics? Al cap i a la fi, l’eficàcia social del mite i del rite sovint rau en aquesta inconcreció en aparença buida però dotada d’un sentit important per als qui participen del ritual.

¹³¹ Canovan (1981) afirma que els dos trets que mai no falten és la convocatòria al poble i l’antielitisme.

¹³² «Se da una constante apelación al “pueblo”, no considerado como la voluntad que surge de la suma de las voluntades individuales en las urnas, sino como un conjunto social homogéneo y depositario exclusivo de valores positivos específicos y permanentes [...] La base de apelación populista está en el hecho de que el pueblo no pueda ser fraccionado en individualidades, que no pueda ser fragmentado en partes sino que sea lo más ambiguo e indefinido posible. Este elemento es precisamente lo que diferencia la apelación del pueblo populista con la que hace la democracia liberal, ya que ésta se refiere al pueblo como ciudadanos, como individuos que son fuente de la soberanía [...] El populismo es, por tanto, anti-individualista» (Freidenberg, 2007: 34).

Ramir Reig (un dels pocs científics socials del País Valencià que ha dedicat atenció al fenomen dels populismes, en especial aplicat al cas del blaquisme) ens apunta una qüestió que també serà pertinent per a la nostra investigació: la necessitat estructural per banda dels populismes de provocar tensió i mobilització socials la qual cosa és, a parer nostre, ben semblant a la pretensió dels nacionalismes, si més no els sense estat o els d'estat en moments en què fan el paper d'oposició política (la mobilització política del nacionalisme espanyol per banda d'un PP en l'oposició la legislatura passada seria un exemple proper del que estem afirmant):

«El populisme necessita viure sempre en acte, en tensió o, com diria Sartre, en estat de fusió, de tal manera que els diferents interessos del conglomerat es dilueixen en la incandescència de l'emotiu» (Reig, 1985: 6).

En un sentit ben semblant als populismes i els nacionalismes, particularment quan se situen en l'oposició política —tant participant d'una estratègia antirègim com d'una d'antisistema—, acusen la democràcia parlamentària no sols d'avorrida, d'insulsa i d'insípida, sinó de ser un mercadeig de negociacions d'interessos particulars, que impedien la representació dels “autèntics” interessos generals i un lideratge clar per als ciutadans. Per això el règim parlamentari és considerat sovint per banda d'aquests moviments socials d'ineficaç, immoral, lleig i fins i tot corrupte així com d'impedir un lideratge potent.¹³³

De tota manera no tots els nacionalismes han suposat mobilitzacions de masses. En aquest sentit algun populisme ha pogut reaccionar contra nacionalismes conservadors que, en nom de la “nació”, bloquegen l'accés del “poble”, de determinats grups socials a la política. Els populismes, si més no en els seus inicis organitzatius, acostumen a incidir en l'intent de desbloquejar els mecanismes de participació i de representació política, tot i que, al capdavall, poden acabar reduint aquests a índex fins i tot més baixos dels que existien previament. En qualsevol dels casos apel·len a una “poderosa mediació” entre el poder i el “poble” (Reig, 1988: 38).

7.2 El lideratge carismàtic

«En el populismo siempre hay latente un germen mesiánico, una apelación al personaje carismático y salvador» (Ariño, 1992a: 239).

D'altra banda un factor fonamental en els moviments populistes serà la irrupció d'un líder carismàtic que genere una significativa adhesió política i identificació directa entre ell i el “poble” de tal manera que fins i tot en alguns casos la desaparició del seu líder acostuma a suposar una greu crisi al si del moviment —normalment poc estructurat formalment, amb una deficient organització—¹³⁴, sinó la desaparició a mitjà o llarg termini d'aquest.¹³⁵

Aquest líder carismàtic és percebut pels seus seguidors, normalment persones desencantades respecte el tipus de lideratge dels partits polítics tradicionals, com una

¹³³ «Las repúblicas dependían de un consenso formado mediante el conflicto de intereses que se desarrollaba en el foro parlamentario. Éste no sólo proporcionaba un espectáculo lamentable, que con frecuencia carecía de una dirección clara, sino que también impedía el desarrollo del fuerte liderazgo que podría haberle dado su razón de ser» (Mosse, 1975: 158).

¹³⁴ «estos populistas no crean una organización sólida a su alrededor. Sus partidos son construcciones laxas, llenas de otras figuras marginales ambiciosas, sin núcleo programático y sin disciplina organizativa. En cierto modo, muestran para qué son buenos, en definitiva, los partidos políticos» (Dahrendorf, 2006: 306).

¹³⁵ «La Liga de campesinos [es refereix al moviment de llauradors de Hesse dirigit per Otto Boeckel de finals del segle XIX], al igual que el boulangierismo o el Partido Socialcristiano de Lueger, estaba ligada a un solo hombre, y cuanto éste faltaba el movimiento se venía abajo o cambiaba de dirección» (Mosse, 1975: 157).

mena de “salvador”, de “redemptor”, que aconsegueix connectar amb uns electors nous i dir-los finalment allò que teòricament estaven esperant, que aconsegueix “connectar” amb ells, que suposadament parla com ells, al capdavant que és un dels seus o, encara més, que “encarna” ell mateix el “poble”.¹³⁶ El lideratge, d'aquesta manera, esdevé una forma de representació¹³⁷ i, el que és més preocupant, no necessàriament democràtica.

El lideratge populista, doncs, requereix no sols de l'existència d'un líder sinó també d'un conjunt de seguidors que tenen “fe” en ell, que creuen en el líder com si d'un messiès amb “poders màgics” es tractara. La conformació d'una comunitat de seguidors (el poble en acció) que “connecten” amb aquest líder és una condició que es repeteix a no pocs populismes:

«A diferencia del líder racional-burocrático que debe su legitimidad al apoyo conseguido en las urnas, el líder carismático se sustenta en la entrega y reconocimiento que los seguidores hacen de él. Su liderazgo está basado en la fe que tienen sus seguidores en que posee poderes mágicos y que éstos pueden originarse tanto a través del contacto directo como por vía indirecta» (Freidenberg, 2007: 33).

El lideratge populista, en aquest sentit, no és exclusiu de societats subdesenvolupades políticament o propi només de sistemes democràtics poc consolidats. La recent irrupció de populismes exitosos a Àustria, Bèlgica o fins i tot Suïssa i a Holanda desmentiria que aquest seria propi exclusivament de societats preindustrials o en trànsit cap a la modernització. Fortuny, per exemple, connectà amb uns holandesos descreguts de la política tradicional i, en general, amb poca formació política, que veieren en ell més que un dirigent polític un nou messiès, un “salvador” de les pors i les temences que la globalització i la modernitat avançada generaven en un nombre considerable d'electors:

«Los individuos que no se sienten representados por ningún partido político, que son relativamente ignorantes¹³⁸ y reciben la mayor parte de su información a través de la televisión, son los que veían a Fortuny como algo más que un dirigente político; para ellos era un salvador» (Buruma, 2007: 47).

El que oferia Fortuny, igualment que el que han oferit i ofereixen líders populistes i d'altres ideologies de tipus diferents (les antimodernitzadores, per exemple, com ja hem vist), era una mena de retorn —impossible d'altra banda— a una arcàdia feliç, a una societat anterior suposadament harmoniosa (aleshores “encara érem nosaltres mateixos”) on, entre d'altres, no existiria eixa barreja d'immigrants, on es recuperaria una mena de puresa ètnica i on es recobriria la vella estabilitat identitària perduda.

Al capdavant, aquesta mena de líders esdevenen uns “canquillers de la nostàlgia”, que fan una promesa, maniquea i senzilla, de simplificació de la “confusió” i la complexitat contemporànies. Aquesta promesa, tot i que inabastable, esdevé agradable d'escoltar als “poregosos” (davant el creixement i les conseqüències suposadament indesitjables de la immigració; davant la Unió Europea i la suposada dissolució de les identitats nacionals; davant les crisis econòmiques, etc.), que en són molts, davant el present i el futur inestable que s'albira.¹³⁹

¹³⁶ Pim Fortuny, l'assassinat polític populista neerlandés, ho explicitava clarament. Aspirava a ser un líder que esdevenira “automàticament en l'encarnació del poble” (Buruma, 2007: 65).

¹³⁷ «toda identidad popular tiene una estructura interna que es esencialmente representativa» (Lacau, 2005: 205).

¹³⁸ Hem d'entendre aquesta “ignorància” a la qual es refereix Buruma com la relativa absència de capital polític o fins i tot de capital educatiu, pròpia de grups socials no acabats d'integrar en la lògica, també formal, de la democràcia representativa i partitocràtica.

¹³⁹ «Sí aprovechaba alguna de las ansiedades de los holandeses, las mismas que recorrían muchas zonas de Europa y de lugares más lejanos. A un pueblo confuso, austado por la posibilidad de ser

Indubtablement lideratge i populisme van molt lligats però no sempre d'una manera absolutament indisoluble. Fins i tot no sempre, però, la importància d'un determinat líder és tan absolutament capital. De fet, l'assassinat de Fortuny no ha fet desaparèixer la dreta extrema holandesa. Al cas valencià el blasquisme sobrevisqué a l'abandonament de la política de Vicente Blasco Ibáñez^{A1} i fins i tot a la seua mort, tot i que no de la mateixa manera ni amb el mateix suport social. Igualment, el blaverisme polític ha continuat després de la mort de Lizondo però, entre d'altres, l'absència d'un nou líder carismàtic ha estat una de les causes de la marginalitat política i de la fagocitació de l'electorat del blaverisme polític per banda del PP.

Per tot plegat entenem que concebre el populisme, bàsicament, com una forma de lideratge que, quasi necessàriament ha de governar per poder construir una xarxa de relacions clientelars, no explica bé la complexitat del fenomen. Aquest, al nostre parer, és un dels grans problemes que presenta la definició de Freidenberg.¹⁴⁰

7.3 Una retòrica dualista i als marges del sistema

«Cuando tenemos una sociedad altamente institucionalizada, las lógicas equivalencias tienen menos terreno para operar y, como resultado, la retórica populista se convierte en una mercancía carente de toda profundidad hegemónica. En ese caso, sí, el populismo se vuelve casi sinónimo de demagogia trivial» (Laclau, 2005: 238).

No obstant de la definició de Freidenberg sí que podem aprofitar dos aspectes que tindran la seua importància en la nostra investigació: d'una banda que els populismes acostumen a establir una retòrica «directa, carismàtica, personalista i paternalista» entre el líder i els seguidors i d'una altra banda l'establiment per banda dels populismes d'una dicotomia interna al si de la societat.

El primer dels aspectes és que el líder carismàtic acostuma a interpel·lar sense intermediaris aquells, que apleguen a ser considerats per aquest com el poble "autèntic", del qual ell en formaria part, sent una mena de *primus inter pares*. Genera d'aquesta manera (un líder que suposadament ve del poble, és part del poble i parla com el poble, a diferència de la resta dels "polítics" que són percebuts com una elit allunyada del "poble") una gran identificació entre tots dos. És el miratge de la identificació. Aquesta relació directa depèn fonamentalment de la cultura política (2007: 32), és dir, del context social que permet unes fórmules discursives o unes altres.¹⁴¹

El segon aspecte és que un populisme necessita construir un altre dins de la pròpia societat, no sols un altre exogen (que sovint també) sinó un altre endògen, a l'interior de la pròpia societat. En aquest sentit aquesta mena de discursos generen un maniqueisme de bons (el poble) i roïns (les elits, corruptes, àvares i antipopulars).

devorado por la inmigración y preocupado porque las instituciones paneuropeas o globales invadirían rápidamente su vida, Fortuny le prometió un retorno a épocas más sencillas, en las que [...] todavía erámos nosotros mismos, toda la población era blanca y unos honrados holandeses controlaban el destino de la nación. Fortuny era un buhonero de la nostalgia» (Buruma, 2007: 49).

¹⁴⁰ «Se propone definir el populismo como un estilo de liderazgo, caracterizado por la relación directa, carismática, personalista y paternalista entre líder-seguidor, que no reconoce mediaciones organizativas e institucionales, que habla en nombre del pueblo y potencia la oposición de éste a "los otros", donde los seguidores están convencidos de las cualidades extraordinarias del líder y creen que gracias a ellas, a los métodos redistributivos y/o al intercambio clientelar que tienen con el líder (tanto material como simbólico), conseguirán mejorar su situación personal o la de su entorno» (2007: 25).

¹⁴¹ En aquest sentit un programa de "telepopulisme" com el *Aló presidente* protagonitzat pel president de Veneçuela Hugo Chávez pot donar-se en determinats contextos socials i culturals i no en uns altres. El blaverisme, com veurem, a una societat com la valenciana amb un baix índex de lectura, llança teories pseudocientífiques i estrafolàries que, tot i això, tingueren una magnífica acollida en determinats mitjans de comunicació que feren d'altaveu.

L'apel·lació a un determinat poble, doncs, és una condició necessària però no suficient per a definir una construcció política com populista. Cal que aquesta crida esdevinga dicotòmica i separadora. El populisme, per tant, és inherentment maniqueu; busca activament la creació i el reforçament d'una dicotomia social; requereix imaginar una minoria com la responsable de pràcticament totes les seues carències, de tots els seus "mals"¹⁴² per tal d'aconseguir la pròpia cohesió com a grup:

«La única posibilidad de tener un verdadero exterior sería que el exterior no fuera simplemente un elemento más, neutral, sino el resultado de una exclusión, de algo que la totalidad expele de sí misma a fin de constituirse (para dar un ejemplo político: *es mediante la demonización de un sector de la población que una sociedad alcanza un sentido de su propia cohesión*) [...] si el otro excluido es la condición de mi propia identidad, la persistencia de esta última requiere también la presencia de un otro antagónico» (Laclau, 2005: 94 i 176-177).

Els populismes imaginem, doncs, una determinada minoria social (siga de classe alta o sovint de les mateixes classes "populars") i li assignem la funció de boc expiatori dels mals de la comunitat,¹⁴³ d'expiació de la "culpa". I aquesta lògica poden aplegar a dur-la fins a les darreres conseqüències —rídiques per a qualsevol racionalista il·lustrat però (dissortadament) efectistes.

D'una manera més o menys explícita s'imagina que el confinament, l'expulsió o l'eliminació —depèn— d'aquest grup responsable del "nostre" malestar, "restabliria" automàticament l'harmonia de la comunitat, la qual cosa explicaria la extraordinària "necessitat" d'aquests enemics, "nascuts culpables":

«Es un recurso discursivo que sirve para unir al grupo proyectando la causalidad negativa (la culpa) hacia el exterior del grupo social. Se busca a los culpables de los problemas internos fuera del grupo (otro país, un complot internacional, otro líder nacional o extranjero, una minoría interna, las corporaciones multinacionales, entre otros). Este instrumento discursivo funciona como una estrategia para reforzar la identidad del grupo, en un mundo de enemigos invisibles y de estrategias inconfesables» (Freidenberg, 2007: 35).

D'aquesta manera podem establir una analogia entre la construcció de l'enemic i, per exemple, l'antisemitisme. Al jueu, sovint a les societats europees, li han assignat aquest rol social. Esdevingué en l'imaginari col·lectiu un jueu mític (estereotipat) que esdevendria un "enemic", parcialment visible i parcialment imaginari ("invisible"), alteritat màgima, relliscosa, funcional. El "catalanista" i/o el "català" complirà també aquest paper, com veurem, per al blaverisme.

Així mateix, en general, als populismes no els interessa tant la construcció d'una veritat social acord amb els paràmetres de la racionalitat científica moderna com subvertir l'ordre existent del que és considerat coneixement. En bona mesura els populismes busquen trencar amb la "coherència dels discursos existents" i per tal d'aconseguir-ho fan servir estratègies retòriques com la repetició —que acostuma a tenir resultats d'una innegable eficàcia— mentre que les minories del saber menyspreen aquesta mena de "sabers" des de la seua torre d'ivori, com si la "veritat" fóra evident per si mateix i s'imposara necessàriament:

«El hecho de afirmar algo más allá de toda prueba *podría ser* una primera etapa en el surgimiento de una verdad que sólo puede ser afirmada al romper con la coherencia de los discursos existentes [...] En este sentido, podríamos decir que la

¹⁴² «Como construcción discursiva que es difiere de otras apelaciones no populistas por el hecho de que se sustenta en el antagonismo pueblo y oligarquía. No basta con apelar al pueblo, hay que hacerlo en oposición a otra cosa y potenciar esa diferencia» (Freidenberg, 2007: 34).

¹⁴³ Aquesta construcció particular del poble prototípica ens resultarà d'una importàcia cabdal per a l'estudi del blaverisme que també farà una apel·lació semblant en la seua particular construcció del "poble valencià".

repetición juega múltiples roles en la conformación de las relaciones sociales: mediante un proceso de ensayo y error, una comunidad puede ajustarse a su *milieu*» (Laclau, 2005: 44). *Cursives de l'original.*

En aquest sentit, tal com veurem, el blaverisme ha repetit fins la sacietat, fent servir tota mena d'arguments pelegrins i sense cap mena de rigor intel·lectual, que el valencià i el català són dues llengües diferents mentre que, en general, l'*stablishment* universitari no ha fet pedagogia de la unitat lingüística. Significativament, com veurem al capítol 14.4, la majoria dels valencians estan més d'acord amb la tesi acientífica que no amb la que dóna per descomptada la romanística internacional.

Els populismes, d'altra banda, són un moviment d'autoadoració i d'autoafirmació, col·lectives que trascendeixen la individualitat per fondre's en una "ànima" grupal a la qual se li associa virtuts i bellesa. Sovint les actuacions cúlriques tenen com a objectiu reverenciar el grup, adorar el poble:

«El "pueblo" no se consideraba únicamente una reunión de individuos, sino que ejemplificaba una idea de belleza del alma que se proyectaba sobre el mundo exterior [...] El culto político ejemplificaba ese entorno y se denominaba a sí mismo auténtica autorrepresentación del pueblo» (Mosse, 2005: 65 i 267).

Els populismes, tot i les possibles afinitats en alguns casos, hem de distingir-los, però, dels feixismes. Són moviments "ideològicament" distints. Si bé és cert que la gran majoria de feixismes acostumen a participar d'una retòrica més o menys obertament populista, no tots els populismes són, necessàriament, feixistes. És amb un text de Reig que podem acostar-nos a distingir aquestes dues realitats entrelaçades però diferenciades atés que els populismes no acostumen a fer una exaltació exagerada de la jerarquia i de la reverència als líders, tan pròpia del feixisme. Ans al contrari el discurs del populisme —cosa contrària serà la seua praxi— incideix en l'igualitarisme, i fins i tot en l'ampliació de la participació política i, per tant, no és necessàriament ni obertament antidemocràtic:

«El feixisme assumeix i utilitza elements populistes com a forma d'atraure les masses i, a llur torn, no pocs populismes deriven cap a formes antidemocràtiques i dictatorials. Però, en principi, són discursos ideològics distints. El populisme parteix del sentiment igualitari, pregonament arrelat en les classes populars, i és alié a l'exaltació de la jerarquia i al culte de les elits, propis del feixisme. Sol ser nacionalista però no, en absolut, imperialista. No es proposa la destrucció de la democràcia sinó la participació més directa i real en ella» (1985: 7).

D'altra banda els moviments obrers i, en concret, els d'inspiració marxista també han fet servir estratègies de mobilització de masses que podríem qualificar de populistes o pseudopulistes, com el moviment obrer de l'Associació General de Treballadors Alemanys fundat el 1863 per Lasalle o el Partit Comunista Italià de Togliatti posterior a la Segona Guerra Mundial.¹⁴⁴

Cal dir que el populisme, igualment que en alguns casos el feixisme, ha estat en molts casos una ideologia competidora del socialisme. En aquest sentit, com assenyala Bobbio, les diferències ideològiques entre populismes i marxismes són radicals si

¹⁴⁴ «Lasalle era el "profeta", la atmósfera que le rodeaba era "sagrada" y lo que se veneraba era la unidad de las clases trabajadoras, no la de la nación, aunque en sus discursos sí se deslizaban temas nacionales [...] La fe ardiente que invadía sus mítines se complementaba con tácticas políticas que fomentaban el activismo y servían como estímulo adicional para la unidad» (Mosse, 2005: 210); «Cuando Palmiro Togliatti eligió la alternativa populista en los años que siguieron a la guerra, lo expresó en términos inequívocos: el "partito nuovo" debía llevar a cabo las "tareas nacionales de la clase obrera", a saber: ser el punto de encuentro de una multitud de luchas y demandas dispersas. Lo que había representado el cuerpo de Boulanger por un momento fugaz en la historia francesa, ahora sería encarnado por un partido que deseaba anclarse orgánicamente en toda la tradición italiana. La tare del partido era construir un "pueblo"» (Laclau, 2005: 227).

més no en tres aspectes: classisme-interclassisme; internacionalisme-nacionalisme i materialisme-idealisme:

«La incompatibilidad con el clasismo, con el internacionalismo y, podríamos añadir, con la matriz materialista del socialismo científico, hace que el p. se plantee respecto del socialismo como una ideología competitiva y divergente y no como una ideología complementaria o subordinada» (1976: 1283).

Els populismes se situen —i són situats—, doncs, als marges del sistema. D'algun manera el populisme mobilitza els "sentiments anti *statu quo*" que es donen en totes les societats i en tots els contextos polítics, amb més o menys intensitat. Quan s'articula (i es pot fer de maneres extraordinàriament diverses) el desencís dels si més no políticament exclosos en una demanda política acostumem a trobar-nos davant d'un populisme:

«Existe en toda sociedad un reservorio de sentimientos anti *statu quo* puros que cristalizan en algunos símbolos *de manera relativamente independiente de las formas de articulación política*, y es su presencia la que percibimos intuitivamente cuando denominamos "populista" a un discurso o a una movilización» (Laclau, 2005: 156). *Cursiva de l'original.*

Un darrer problema que també ens interessarà plantejar a la nostra recerca és el dels contextos socials i polítics en què sorgeixen i es desenvolupen els populismes. D'entrada, amb una simple mirada per la multitud de casos diferents, podríem dir que apareixen en zones diferents (Amèrica Llatina però també Europa occidental tot i que d'una manera menys freqüent) i en moments històrics diferents (sobre tot producte de les dislocacions de la industrialització però també en l'actualitat). Tot i això sembla que hi ha una certa tendència al seu sorgiment en moments de transformacions profundes pròpies de la modernització: urbanització i immigració; demandes de participació política de nous grups socials, desinstitucionalització del sistema de partits, etc. O, dit, d'una altra manera, en contextos de crisis. Laclau, en aquest sentit, considerarà:

«La distancia entre los contenidos ónticos de una política y su capacidad para representar una plenitud radical está siempre presente, pero [...] se vuelve particularmente visible en períodos de crisis. Las conversiones radicales y ls cambios repentinos en el ánimo público son entonces sumamente usuales» (2005: 167).

Com a conseqüència, els populismes acostumen a oferir-se com una proposta "subversiva" de la situació sociopolítica en què irrumpeix i a oferir una proposta radicalment nova, una "reconstrucció" que portarà un "nou ordre" que vindrà a restablir l'harmonia i la felicitat al poble,¹⁴⁵ per la qual cosa aquesta mena de propostes acostumen a ser escoltades i seguides en moments d'inestabilitat i de canvi profunds (Laclau, 2005: 221). Per tot plegat, els populismes acostumen a presentar molts problemes de permanència estable.¹⁴⁶ «La construcción del pueblo puede fracasar fácilmente» (Laclau, 2005: 249). La vaguetat i les contradiccions que li són en bona mesura intrínseques i la superació de les crisis de tot tipus que poden contribuir a generar-los i a expandir-los fan que, sense menystenir la seua importància, no sempre triomfen políticament i socialment.

¹⁴⁵ D'una manera pot ser més bella Lefort ens descriu el context social anòmic que pot precedir a la irrupció del populisme: «Cuando los individuos se sienten cada vez más inseguros como resultado de una crisis económica o de los estragos de la guerra, cuando los conflictos entre clases y grupos se exacerban y ya no pueden resolverse simbólicamente dentro de la esfera política, cuando el poder parece haberse hundido al nivel de la realidad y no ser más que un instrumento para la promoción de los intereses y apetitos de la ambición vulgar y, en una palabra, aparece en la sociedad, y cuando al mismo tiempo la sociedad parece estar fragmentada, entonces vemos el desarrollo de la fantasía del Pueblo-Uno, los comienzos de la búsqueda de la identidad sustancial, de un cuerpo social unido en su cabeza, de un poder encarnado, de un Estado libre de división» (Lefort a Laclau, 2005: 209).

¹⁴⁶ «Cuando los populistas participan de los gobiernos se advierte que su atractivo no está dirigido en absoluto a la acción. Los grupos populistas son grupos de protesta» (Dahrendorf, 2006: 306).

Això explicaria, si més no parcialment, la relativa poca atenció que han merescut en les ciències socials. Tanmateix, el populisme és un model que reapareix, d'una manera pertinaç, en l'arena política com "l'eterna temptativa del poble de reclamar" allò que suposadament li pertany, el protagonisme polític que li han arrabassat:

«Habitualmente, los movimientos populistas fracasaron. La historia ignora a los derrotados, pero [...] los temas cuya evolución hemos seguido parecen lo bastante persistentes —por grandes que hayan sido las variantes a las que dieron origen— y su recrudescencia lo bastante continua, como para que dicho rótulo parezca necesario con el fin de describir este estilo político eternamente repetido —la eterna tentativa del pueblo de reclamar derechos políticos como algo que le pertenece—, y que el utilizado por él —"populismo"— es tan aceptable como cualquier otro neologismo» (Worsley a Ionescu i Gellner, 1970: 304).

Com a corol·lari d'aquest subcapítol cal entendre que els populismes estan més còmodes "contra" el poder que no "al" poder, precisament perquè al poder cal una major precisió en el programa de govern, amb un seguit de prioritats i un altre de desatencions, cosa que acostuma a provoca una pèrdua de base social.¹⁴⁷

7.4 La nacionalització de les masses: l'articulació social dels moviments polítics

«Parece claro que el perímetro de la nueva política no puede reducirse a esas clases periféricas que a veces se dice que, después de la base, proporcionan el elemento dinámico de la derecha europea: los campesinos marginales, los pequeños tenderos, los artesanos autónomos, los profesionales subempleados, los trabajadores no manuales y los funcionarios mal pagados. Tampoco se limitó a aquellos cuya pervivencia y ascenso social dependían de las subvenciones, aranceles y contratos estatales» (Mosse, 2005: 268-269).

Com és conegut la modernitat comportarà la dramatització de nous cultes i rites que esdevingueren una mena d'instruments formals per als nacionalismes (i per a altres moviments de masses com els obrers, els feixistes, etc.), que volgueren constituir-se com unes religions laiques o seculars. Tot plegat serà una conseqüència de la irrupció del "poble", de la nació, com a gran subjecte protagonista de les noves relacions polítiques modernes.

En conseqüència, George L. Mosse (a qui prendrem com a referència intel·lectual en aquest aspecte) parla d'una "nova política" com el resultat del mecanisme de presència social de la "sobirania popular" en la qual el "poble" pren consciència política de la seua importància i del seu protagonisme i que, mitjançant tot un seguit de ritualitzacions narcisistes (una "religió secular"), s'exalta ell mateix (Mosse, 2005: 16).

L'anàlisi de Mosse és particularment penetrant i suggestiu perquè proposa l'estudi dels mites i rites com a mecanismes de comprensió de l'acció social dels nacionalismes i dels populismes a partir del cas concret de l'Alemanya des de les guerres napoleòniques fins al Tercer Reich. Aquest lúcid historiador jueu ens demostra com la mobilització ritual i cùltica de les masses no serà un patrimoni exclusiu del nacionalsocialisme sinó que aquest se n'aprofitarà (sovint respectant l'estructura formal) de la construcció de monuments nacionals, festes públiques i organitzacions patriòtiques

¹⁴⁷ «Algo es seguro: el orden que hubiera implementado no podría haber satisfecho a todas las fuerzas heterogéneas que componían su coalición. Los significantes vacíos no podrían haber permanecido completamente como tales, hubieran tenido que ser asociados a contenidos más precisos a fin de construir un nuevo orden diferencial/institucional [...] la constitución de una hegemonía de largo plazo es un asunto muy diferente: el proceso de vaciar unos pocos significantes centrales para la creación de una singularidad histórica siempre va a estar sometido a la presión estructural de fuerzas que van a intentar revincularlos a sus significados originales, de modo que cualquier hegemonía "expansiva" no vaya demasiado lejos» (Laclau, 2005: 226 i 231).

que acabarien per “nacionalitzar” les masses germàniques. Amb els cultes es tractava, igualment que amb les religions, d’“alçar” l’ànim dels participants mitjançant una superació de la monotonia de la quotidianeïtat:

«Una cierta idea de belleza materializó el mundo de felicidad y orden soñado, al tiempo que posibilitaba a los hombres el contacto con las supuestas fuerzas inmutables que se alzan fuera del flujo vital cotidiano [...] El anhelo de experiencias ajenas a la vida cotidiana, de experiencias que “eleven”, es algo esencial en todos los cultos religiosos y se transmitió constantemente a la religión política secular» (Mosse, 2005: 35 i 39).

El brou de cultiu d’aquestes esdevindrà el sùmmum, el “clímax” mobilitzador per banda de les elits nazis, cosa que les permetrà configurar-se com una alternativa a la percebuda com corrupta i insulsa democràcia parlamentària. D’aquesta manera el “poble” era articulats mitjançant una mística nacional que suposadament canalitzava la “voluntat general” d’aquest. El poble així s’unificava com un moviment nacional de masses gràcies a una dramàtúrgia particular que materialitzava la connexió d’aquest conglomerat d’individus, d’aquesta massa, en una (suposada) voluntat nacional i alhora permetia a populismes, nacionalismes i feixismes que hi participaven una alternativa mobilitzadora al “fred” parlamentarisme.¹⁴⁸

L’objectiu d’aquesta mena de cerimònies era no sols construir simbòlicament la unitat del grup sinó oferir als militants i simpatitzants el que Mosse anomena un “univers ordenat”.¹⁴⁹ En aquest sentit no ens movem ens paràmetres massa diferents dels que explicà Durkheim respecte de la funció social de la religió a *Les formes elementals de la vida religiosa*, ja que es tractava de rites i cultes per fer sentir als participants membres d’una comunitat que se sent “com a casa”.¹⁵⁰

Encara que la investigació de Mosse es limita fins a la Segona Guerra Mundial, allò cert és que els rites i rituals no han desaparegut amb la modernitat avançada sinó que simplement s’han modificat en alguns aspectes. Ans al contrari, aquests continuen tenint una importància extraordinària en una fase que alguns anomenen post-nacional. Precisament els monuments nacionals, les competicions esportives lligades al nacionalisme (amb les celebracions de masses corresponents en cas de victòries) i altres romanen en l’estructura bàsica perquè continuen sent necessaris com a identificadors de la col·lectivitat nacional que necessita, periòdicament, adorar-se ella mateix. D’aquesta manera construeixen un “marc” per a l’hegemonia social.

Els populismes i els nacionalismes acostumen a articular moviments socials que mobilitzen d’una manera intensa als seus seguidors¹⁵¹ i que es fan servir com a instru-

¹⁴⁸ «La nueva política intentó que el pueblo participara activamente en la mística nacional a través de ritos y fiestas, mitos y símbolos que dieran expresión concreta a la voluntad general. La caótica multitud que constituía el “pueblo” se convirtió en un movimiento de masas que compartía la creencia en la unidad popular a través de una mística nacional. La nueva política proporcionó una materialización de la voluntad general; transformó la acción política en un drama supuestamente compartido por el propio pueblo [...] fueron precisamente los mitos y los cultos de los primeros movimientos de masas los que, además de dar al fascismo una base desde la que trabajar, lo capacitaron para presentar una alternativa a la democracia parlamentaria» (Mosse, 2005: 16-18).

¹⁴⁹ «El ceremonial permite a un grupo comportarse de una forma simbólicamente ornamental, de modo que parece ofrecer un universo ordenado; cada partícula logra una identidad, en función de su simple interdependencia con todas las demás [...] La belleza era “genuina” pero no podía ser el caos. *Un principio de orden era parte esencial de lo hermoso*» (Mosse, 2005: 27 i 245)

¹⁵⁰ «Creía que el presente, un mundo burgués hecho de desorden y caos, era intragable, y que la belleza, que se había retirado al alma de los hombres, sólo podía proyectarse hacia el exterior [...] El hecho de valorar la belleza conducía a una definición de la auténtica alma humana sensible, un ideal que después se lanzaba al mundo en las novelas. Como cabía esperar ese alma también gustaría del orden y de la armonía. Un mundo de belleza también era un mundo en el que “todo estaba donde correspondía”; un mundo en el que uno se sentía “en casa”» (Mosse, 2005: 41-42).

¹⁵¹ «El arte [...] debe evitar el individualismo, un hecho puramente accidental, y subrayar siempre lo eterno y lo inalterable» (Mosse, 2005: 137).

ment de “demostració” de la seua força política. I és que la mobilització atorga poder i presència pública. La mobilització contra el poder instituït o, fins i tot, la simple amenaça de convocatòria de la capacitat mobilitzadora s'argüeix com un desafiament i com un criteri d'influència econòmica, política i/o cultural en conjuntures concretes.

* * *

Sidney Tarrow ens ofereix una explicació suggerent al voltant dels moviments socials que també resultarà d'interés per a la nostra recerca. Els defineix com uns “desafiaments col·lectius” al poder polític constituït a partir d'una determinada articulació d'interessos i de demandes («desafíos colectivos planteados por personas que comparten objetivos comunes y solidaridad en una interacción mantenida con las elites, los oponentes y las autoridades» 1997: 21). Un moviment social acostuma a constituir-se per demanar un canvi (o, al seu defecte, per impedir un canvi i mantenir un *status quo* determinat).

Tarrow encunya el concepte d'acció col·lectiva contenciosa per explicar l'acte irreductible que subjau a tots els moviments socials, el fet social que unifica els moviments socials. I a partir de la definició oferida ens descriu amb més detall les quatre propietats bàsiques que al seu parer tenen, com a mínim comú denominador, els distints moviments socials i que ens aprofitaran per estudiar el blaverisme:

1) Desafiament col·lectiu: que el defineix com l'acció directa pública disruptiva contra les elits, les autoritats o uns altres grups o codis culturals que, a més, generen una comunitat de discurs entre els participants del moviment.

2) Objectiu comú: a la base dels moviments socials es troben interessos i valors comuns. Encara que sembla una obvietat no existirà moviment social si no hi ha un objectiu comú (econòmic, social o cultural), una finalitat compartida pels membres que l'integren. I no serveix qualsevol. Com encertadament escriu Tarrow cal una bona raó per a dedicar temps, diners i esforç a un qualsevol moviment social.¹⁵²

3) Solidaritat: als moviments existeix una reconeixement de la comunitat d'interessos, que provoca la mobilització del consens a partir dels sentiments més arrelats de solidaritat i identitat. Resulta ben difícil pels líders crear moviments socials a partir del no-res (aquesta idea, a més, implicaria un nou qüestionament de la idea de “comunitats imaginades” d'Anderson). Clar està que l'adquisició d'identitat es genera en bona mesura mitjançant l'atac a/de l'altre. És en front de l'altre que ens fem conscients de la nostra identitat. Gràcies a l'altre aquesta ens sembla *natural* i invisible.

4) Manteniment de l'acció col·lectiva: si no hi existeix una acció continuada en el temps el moviment es disoldrà com a molt en una simple “resistència” individualitzada.

* * *

En definitiva, en aquesta investigació concebrem el populisme com una lògica política d'articulació de demandes disperses i com un moviment sociopolític mobilitzador i contrari a l'*status quo* i l'*establishment* que construeix un discurs que combina l'apel·lació al “poble”, i l'antielitisme (de vegades també l'antiintel·lectualisme) dualista.

Així mateix tindrem present que els populismes acostumen a fer-se present en contextos polítics d'absència d'estabilitat institucionalitzadora i/o de crisis significatives, per la qual cosa sembla imprescindible l'estudi atent del context social i polític en què sorgeixen i es desenvolupen. A l'estudi d'aquest context al País Valencià en què naixerà el blaverisme li dedicarem la segona part d'aquesta tesi doctoral.

¹⁵² «La gente no arriesga el pellejo ni sacrifica el tiempo en las actividades de los movimientos sociales a menos que crea tener una buena razón [...] Un objetivo común es una buena razón» (1997: 23).

IIA PART. ELS CAMINS CAP AL BLAVERISME

En aquesta segona part anem a abordar tres aspectes importants per tractar d'entendre el naixement i la particular conformació del blaverisme: 1) la construcció contemporània de les identitats col·lectives al País Valencià i, en particular, de la identitat regional valenciana; 2) la transició democràtica, context del naixement del nostre objecte d'estudi i 3) els principals elements culturals i estructurals que ens ajuden a copsar l'exitosa penetració social en les darreres dècades de l'anticatalanisme.

En primer lloc, i després d'algunes puntualitzacions terminològiques, ens interessarà conèixer com es produí la particular construcció de la identitat nacional espanyola des del País Valencià i, sobretot, l'estudi de la identitat regional valenciana. En analitzar amb un cert detall aquesta podrem comparar quins trets romanen en la proposta identitària que durà a terme el regionalisme anticatalanista, en quina mesura ho fan i què n'hi ha de nou en el blaverisme.

Així mateix, rastrejarem els orígens de l'anticatalanisme valencià i compararem aquests amb el blaverisme. Per últim, dins d'aquest primer apartat, analitzarem els precedents o antecedents directes del nostre objecte d'estudi durant el període franquista i tractarem d'establir algunes relacions entre com el règim dictatorial instrumentalitzà la identitat regional i com aquesta restarà a la base ideològica del nou anticatalanisme, qüestió que completarem al capítol 13é, quan estudiarem el particular trencament amb la identitat regional que durà a terme el fusterianisme.

En segon lloc, tindrem en compte el marc històric en una triple direcció: a) la ràpida modernització que tingué lloc a les dècades dels seixanta i setanta del segle passat, que comportarà unes profundes transformacions socials, moltes de les quals influïren en el particular desenvolupament del conflicte identitari valencià; b) el context polític espanyol i, en particular, la construcció de l'Espanya de les autonomies, que al nostre parer ha tingut una certa importància en la legitimitat del blaverisme i que tradicionalment s'ha menystingut i c) la particular transició democràtica valenciana, una de les més complexes a l'estat espanyol.

En tercer i darrer lloc, i més tenint en compte que no tenim dades quantitatives directes de la base social del blaverisme, analitzarem tots aquells factors més destacables que pensem que poden tenir relació en la reproducció social d'aquest: d'una banda la cultura política i els valors al País Valencià, així com les identitats nacionals i el particular sistema comunicatiu valencià, i d'una altra les relacions entre País Valencià i Catalunya, tant en l'àmbit institucional com en l'heteropercepció majoritàries entre valencians i catalans.

Amb totes aquestes dades i anàlisis esperem entendre millor els particulars camins que conduiran al blaverisme.

Capítol 8é: Les primeres identitats col·lectives i l'anticatalanisme

«És clar que aquests impulsos divergents, contradictoris i en conflicte, no naixien ex novo en terres valencianes coincidint amb la desaparició física del dictador. Fet i fet eren ja presents, en major o menor mesura, des del món llunyà de la Restauració i, de manera molt més explícita, des dels primers anys del segle XX» (Cucó, 2002: 12).

Tot i que en aquesta recerca sostenim que el blaverisme és un moviment que nasqué a la dècada dels setanta del segle passat, sabem que qualsevol ideologia o projecte identitari no naix del no res, sinó que té uns antecedents, uns elements culturals previs, sobre els quals construeix la seua proposta. Per poder entendre científicament el blaverisme és important si més no introduir una sociogènesi del regionalisme i de l'anticatalanisme al País Valencià i per fer-ho necessitem una contextualització històrica d'aquests a l'edat contemporània.

En aquest sentit, atendrem a la particular conformació de la identitat nacional espanyola al País Valencià i, singularment, a l'estudi de la identitat regional valenciana, ja que considerem que el blaverisme construeix la seua ideologia precisament a partir dels pressupòsits d'aquesta identitat regional. Per fer-ho, haurem de descriure els principals trets de la Renaixença, per poder comparar el regionalisme de la Restauració amb el regionalisme anticatalanista posterior al franquisme.

Així mateix, haurem de rastrejar els orígens de l'anticatalanisme al País Valencià al llarg del segle XX, en particular en el cas del blasquisme, per poder-los tenir en compte i preguntar-nos en quina mesura podem considerar-los antecedents del blaverisme. En un sentit semblant, dedicarem una major atenció a la instrumentalització de la identitat regional que farà el franquisme, ja que ens ajudarà a entendre, d'una banda, la reacció fusteriana antiregionalista i, d'una altra, no pocs trets ideològics i una part important de la base social de l'actual regionalisme anticatalanista.

8.1 Valencianisme, valenciania i identitat regional

En aquesta cerca dels orígens del blaverisme no podem passar per alt el que Ariño denominarà com "valencianisme temperamental". El concepte mereix algun aclariment previ, no tant per l'adjectiu com pel substantiu. Tot i que aquesta expressió ha fet fortuna perquè calia algun concepte que distingira la "valencianitat" (re)creada a l'edat contemporània de la què proposen els valencianismes polítics, també en resulta problemàtica, ja que una "identitat genèrica o vínculo ètic" (Ariño, 1992a: 339) diferenciada de la castellana i/o de la catalana no ha de necessàriament de polititzar-se i el sufix "isme" indicaria alguna acció de caire polític bé regionalista bé nacionalista.

En aquest sentit, i a diferència d'Ariño, trobe que és millor servir el concepte "valenciania" (valenciania temperamental, si es vol) o "identitat regional valenciana" que no valencianisme per reservar aquest a les ideologies polítiques que, a partir de la politització d'una diferència cultural (o a partir de l'existència d'una politeia històrica prèvia o d'una determinada voluntat política, tant s'hi val) defensen un determinat programa polític que necessàriament hauria d'incloure la reivindicació de l'autogovern (o de més autonomia política) i/o la sobirania del poble valencià així com un determinat procés de normalització lingüística del valencià, de vertebració territorial (normalment comarcalització i antiprovincialisme), de reivindicació de finançament propi, etc.

Els sociòlegs bé sabem que els conceptes no acostumen a ser políticament neutrals i hem de tractar de fer-los servir amb la màxima cautela. En aquest sentit, hem de

preguntar-nos si seria una possibilitat real un “catalanisme temperamental” no catalanista a Catalunya. O, dit d’una altra manera, un “catalanisme” que defensara la “Moreneta”, el Barça i els castellers que estiguera en contra de l’autogovern de Catalunya i/o de l’ús social del català. ¿Anomenaríem açò “catalanisme”? ¿No seria més aviat una “catalanitat temperamental” no polititzada? Per tant, al País Valencià, ¿no estaríem, doncs, simplement perque han esdevingut hegemònics, legitimant des de les ciències socials el suposat caire “valencianista” que reivindica, en aquest cas, el blaverisme en presentar-se com l’opció de la terra i “estrangeritzar” els valencianistes que esdevenen així “catalanistes”? ¿No estaríem coparticipant sense voler de les definicions del regionalisme anticatalanista valencià?

Fent servir el concepte “valenciania temperamental” o “identitat regional valenciana” potser evitaríem —amb aquest ús (potser abús) del concepte valencianisme, propi dels discursos partidistes, periodístiques o fins i tot populars a l’ús— el risc de buidar de contingut polític el “valencianisme” i, de pas, contribuir sense voler al joc de la confusió que ha buscat el propi regionalisme anticatalanista, tot patrimonialitzant el concepte com una altra estratègia més (vegem, per exemple, que al front del Grup d’Acció *Valencianista* han estat nacionalistes espanyols com Juan García Sentandreu o Manolo Latorre^{A1}).¹⁵³

De fet, “valenciania” no sols és un concepte que ha fet servir el blaverisme (per exemple, el cartell anunciador del centenari de LRP proclamava que n’eren “100 anys fent valenciania” o a les manifestacions blaveres se sentia alguna vegada la consigna “Menos (sic) policia i més valenciania”) sinó que pot englobar aquesta valencianitat temperamental sense comportar ambigüetat i confusió, ja que si més no una part del “valencianisme” temperamental no sols no seria “valencianisme” (polític o cultural) sinó que seria espanyolisme, fins i tot en la seua versió més unitarista. A tall d’exemple Tomás Trénor, segon Marqués del Túria,¹⁵⁴ durant el discurs de presa de possessió de l’alcaldia de València el 1955 i, en parlar de son pare, declarà que «se entregó a Valencia con un espíritu de *valencianía* y de sacrificio, con unas facultades magnificas, y lo ofreció todo, todo» (a Sorribes, 2007: 35). La denominació “valenciania”, doncs, no té la càrrega d’afirmació política contra l’espanyolitat (o contra una determinada espanyolitat) que sí que en tindria (i en conservaria) el valencianisme.

Expressada aquesta discrepància onomàstica que no de contingut ens interessa explicitar precisament el rerefons d’un concepte molt útil. En un article breu dedicat exclusivament a definir què entén Ariño per “valencianisme temperamental” ens indica que seria un identitisme ètnico-cultural, un procés d’autoadoració col·lectiva i una “vivència eufòrica” d’un determinat lligam cultural rellevant per als qui participen d’ell. És en aquest sentit que seria «a esta vivència, pre-política, que imagina l’existència dels llaços pre-socials més decisius, autèntics i profunds que els vincles de l’estructura social» (1991: 11).

Ariño ens indica, a més, que caldria distingir-lo d’una banda, del valencianisme cultural, que respondria més a una reivindicació lingüísticocultural de la identitat valenciana centrada, fonamentalment, en la recuperació i/o normalització de la llengua i cultura pròpies del País Valencià; i d’una altra, separar-lo del valencianisme “visceral”, que respondria més aviat a un identitisme de tipus irracional, traumàtic i virulent de la diferenciació col·lectiva del poble valencià, a la identitat col·lectiva valenciana promoguda pel regionalisme anticatalanista si més no el més ortodox i radical. De tal manera que aquesta valenciania no seria idèntica a la proposta del blaverisme però, com veu-

¹⁵³ L’altre ús polisèmic d’aquest concepte com l’acceptió popular i, sobretot, periodística d’afició pel València CF no afectaria pràcticament a les ciències socials. De fet, d’una manera anàloga, els seguidors del RCE Espanyol són coneguts, sobretot en castellà, com “españolistas”.

¹⁵⁴ Tomás Trénor Azcárraga (1894-?): empresari, polític i militar, col·laborà amb les forces franquistes. Fou president de la Junta d’Obres del Port de València només acabada la guerra civil i alcalde de València des de 1955 a 1958, fins que fou depurat arran de les crítiques per la gestió de la *Riuà* de 1957.

rem, el regionalisme anticatalanista la instrumentalitzarà per tal de guanyar una molt destacable penetració social:

«De todo ello no se deduce que podamos identificar valencianismo temperamental con derecha regionalista [...] El valencianismo temperamental era una modalidad de la identidad étnica que se encontraba políticamente disponible, pero que, en un contexto histórico determinado (transición democrática), sólo la derecha tuvo una estrategia de penetración e inserción en él» (Ariño, 1992a: 365).

La valenciania temperamental sorgiria, doncs, com una vivència prepolítica d'una certa consciència¹⁵⁵ del caràcter diferencial del poble valencià envers la resta de pobles de l'estat, una consciència que el valencianisme polític seria incapaç, per raons històriques que no vénen ara al cas, de mobilitzar en benefici propi. Contràriament, com més endavant analitzarem, serà l'espanyolisme franquista el que utilitzarà per als seus fins polítics un tipus de valenciania temperamental particularment important, la fallera: «davant la inofensivitat del valencianisme, aquest va ser ràpidament assimilat pel discurs oficial franquista, vertebrant-lo en clau conservadora i tradicionalista» (Hernández, 1997: 41).

8.2 La construcció de la identitat regional: per ofrenar noves glòries a Espanya

«La construcción de la identidad regional es un marco ineludible y omnipresente a la hora de entender la historia contemporánea valenciana» (Archilés, 2007b: 98).

El nacionalisme espanyol i la construcció de l'estat-nació condicionarien de manera decisiva les identitats i les pràctiques culturals al País Valencià contemporani.¹⁵⁶ Com ens diu l'historiador Marc Baldó cap ideologia al País Valencià al segle XIX, ni tan sols els republicans federals ni àdhuc els cantonalistes qüestionaren la nacionalitat espanyola (2007: 206). Encara més, totes les faccions liberals (inclosa la conservadora, que era l'hegemònica), els demòcrates i els republicans eren partidaris de l'estat-nació espanyol unitari. Tampoc el socialisme emergent impugnarà la nació espanyola.

Espanya emprengué un important procés de *nation-building*, també al país. I, si seguim novament Baldó, ho féu si més no mitjançant tres grans vies: 1) l'articulació de xarxes estatals de poder, de funcionaris i servicis però també d'informació, d'idees i de pràctiques i gustos culturals. Entre aquestes cal esmentar el sistema educatiu uniformista; 2) la creació d'un mercat nacional (també de productes culturals) i 3) la demanda de tot tipus d'infraestructures i de servicis que, òbviament, s'havien d'ajustar a la lògica nacionalista espanyola.

No obstant això, l'espanyolisme ni eliminà la diversitat ètnica històrica peninsular ni fou incompatible amb diversos "regionalismes" culturals que, també contribuïren a imaginar la nació espanyola. En aquest subcapítol ens fonamentarem sobretot en un molt suggerent article de Martí i d'Archilés (1999) i altres tres d'Archilés (2006, 2007a i 2007b) on es posen de manifest que la creació de les identitats regionals no sols no

¹⁵⁵ Josep Vicent Marqués al seu *País Perplex* feia servir el concepte de "fosca consciència" que presenta no pocs problemes, ja que remet a una consciència "vertadera" d'innegables reminiscències marxistes i fins i tot elitistes així com a una visió pessimista respecte de la valencianitat, pròpia, com veurem, del paradigma fusterià: «Tancat l'accés a una reflexió col·lectiva sobre el País Valencià, mancat l'home del carrer d'un marc de referència teòrica sobre el seu entorn social, brollen les formes de la consciència fosca, les confuses o cridaneres formes de referir-se a nosaltres, els valencians, i als altres, els complementaris símptomes d'eufòria i depressió que comporta una situació anòmala no assumida coherentment i que roman com a vivència traumàtica» (1974: 53).

¹⁵⁶ «En el XIX, las prácticas culturales más representativas que se desarrollaron en el territorio valenciano expresan, con acento local o regional, una experiencia común a la española, condicionada por el emergente nacionalismo español» (Baldó, 2007: 206).

foren incompatibles amb les identitats nacionals lligades al procés nacionalitzador dels estats-nació sinó que, contràriament, en foren funcionals i un aspecte particularment important d'aquest *nation-building*.

El cas espanyol no fou, precisament cap excepció (no podem entendre'l doncs, com una anomalia o com un altre exemple amb què recórrer a l'*Spain is different*) sinó que les regions foren uns elements indestriables per a la imaginació de la nació espanyola. L'existència d'un "autèntic paradigma regional" (Archilés, 2006: 122) des dels inicis del període de la Restauració dóna una idea més exacta de fins a quin punt tingueren importància en la construcció nacional espanyola.

Aquesta aposta per la construcció de les regions caldria distingir-la, però, dels fenòmens dels regionalismes estrictes de caire polític (autonomistes i/o federalistes) ja que no es tractarà amb el "paradigma regional" de la búsqueda d'una construcció política i institucional de les regions sinó una de cultural, d'un espai simbòlic i identitari, perfectament compatible amb la institucionalització político-administrativa d'un estat-nació modern i centralista:

«La gran paradoja que se dio en la España de la Restauración fue la omnipresencia de la región en el ámbito simbólico e identitario en agudo contraste con el escaso o nulo reconocimiento de la región como ámbito de organización territorial y política [...] su éxito fue bastante limitado desde el punto de vista de la reorganización efectiva del Estado» (Archilés, 2006: 123 i 129).

En aquest sentit cal tenir ben present, així mateix, que les primeres identitats col·lectives contemporànies dels valencians seran pràcticament d'una manera coetània la identitat nacional espanyola i la identitat regional valenciana —amb la qual cosa el cas valencià tampoc no seria cap "anomalia" ni especificitat en el context espanyol i europeu (Archilés, 2007a: 143)— que, lluny de manifestar-se contradictòries, presentaran una alta compatibilitat, tot i que articulades de manera jeràrquica (la regional subordinada a la nacional). De fet, la identitat regional valenciana es produí des de "dins" del patriotisme espanyol¹⁵⁷ i esdevindrà, en conseqüència, la primera identitat nacional dels valencians en la modernitat, de tal manera que «la construcció de la identitat regional va significar una transformació de la identitat valenciana precedent en el nou marc nacional» (Archilés, 2007a: 151).¹⁵⁸

El procés de nacionalització espanyola, doncs, malgrat l'altíssim nivell d'analfabetisme al País Valencià: 46% de masculí i 70% de femení el 1867 (Baldó, 2007: 206), s'anava produint sense entrar en conflicte amb la creació d'una identitat regional valenciana i ho feia mitjançant la pràctica de la lectura en veu alta (a casins, tallers i llars), els programes escolars i a diversos aspectes de la cultura popular com les aficions de masses (la festa "nacional" dels bous o la *zarzuela*, per exemple), per la qual

¹⁵⁷ «Hay elementos que refuerzan el aserto de que la formación de la identidad valenciana en la época contemporánea se ha producido paralelamente a la de la idea de España como Estado-nación, al compás de la compleja relación del liberalismo con las identificaciones heredadas del pasado y en la dialéctica entre la construcción de un nuevo espacio político, siempre definido a escala española, y las bien diferenciadas identidades colectivas que habían pervivido bajo la monarquía del Antiguo Régimen [...] legó todo un repertorio para la construcción del imaginario simbólico del regionalismo. Los ejemplos de Bonilla y Boix muestran cómo la construcción, fragmentaria y contradictoria, de la identidad valenciana (o, al menos, la posibilidad de disponer de materiales culturales para llevarla a cabo) se produjo desde dentro del patriotismo español» (Martí i Archilés, 1999: 185-186).

¹⁵⁸ És important tenir present, com ja hem vist, que les identitats polítiques prèvies a la contemporaneïtat no poden ser considerades, malgrat l'ús habitual entre diversos intel·lectuals, com "nacionals". Fins a la irrupció del nacionalisme, doncs, no hi hauran nacions ni identitats nacionals. En qualsevol dels casos això no significa que no existira una determinada identitat valenciana a l'edat mitjana i a l'edat moderna i que, d'alguna manera, un cert record d'aquesta influirà en la identitat regional valenciana (amb la qual cosa no podríem parlar d'una invenció absoluta de la identitat ni de la tradició, qüestió que no sempre els teòrics "modernistes" resolen amb encert). En aquest sentit, la proposta fusteriana, que s'imagina com "renacionalitzadora" no seria sinó un nacionalisme *ex novo* que prendrà, això sí, elements culturals bandejats de l'esfera pública (singularment la llengua pròpia) per banda de l'estat-nació espanyol.

cosa la creació de la identitat nacional espanyola no es produí només per l'acció nacionalitzadora de l'estat espanyol (més o menys feble segons quins punts de mira històrics) sinó, també, per l'acció social d'una part significativa de la societat civil valenciana, de tal manera que a les primeries del segle XX, la cultura política espanyola ja era "sòlidament nacional-espanyola":

«El hecho cierto es que, a principios del siglo XX, la cultura política de los valencianos era ya sólidamente nacional-española. España era el ámbito de identificación política, por más que ésta se hiciera (oralmente y en la prensa satírica) en catalán y fuera compatible con una fuerte afirmación regional e, incluso, con una crítica recurrente al centralismo, pero no al unitarismo nacional» (Martí i Archilés, 1999: 180).

El procés de construcció nacional espanyola, a més, restarà molt afavorit per la col·laboració activa del catolicisme valencià que, en tenir èxit el seu sindicalisme agrari, no hagué de recórrer a refugiar-se en una proposta identitària nacional alternativa a l'estatal com sí que féu l'Església catòlica a Catalunya o al Quebec.

De fet, a Espanya el procés de *nation-building* espanyol no es posarà en qüestió sinó a partir de la crisi del 98 i bàsicament limitat a una part de les societats de Catalunya i del País Basc. Des de la resta de territoris, fins i tot a aquells que tindran una llengua pròpia diferent del castellà, inclòs el País Valencià, no impugnaran el model nacional espanyol pràcticament o ho faran d'una manera parcial i minoritària i ja començat el segle XX (Martí i Archilés, 1999: 175).

Al País Valencià també serà durant el període de la Restauració quan es crearà la identitat regional valenciana a partir d'una determinada valenciana temperamental preexistent. De fet, serà aleshores quan es produirà un "intens procés de definició" d'aquesta identitat regional pròpia (Archilés, 2007b: 94). En concret serà el moviment conegut com la Renaixença el que més contribuï a imaginar el que esdevindrà un "regionalisme" que aplegarà (hegemònic, convé recordar-ho) fins els nostres dies i que el blaverisme instrumentalitzarà per aconseguir la seua alta penetració social.

La Renaixença veu de les fonts del Romanticisme europeu (al cas valencià, en concret, de la influència historiogràfica liberal de Vicent Boix,¹⁵⁹ que glorificarà el pasat foral i d'altres autors com Josep Maria Bonilla)¹⁶⁰ i podem datar el seu naixement amb la constitució, l'any 1878, de LRP, que s'autodefinirà com una entitat d'"amadors de les glòries valencianes". Tradicionalment s'ha vingut distingint dos sectors a la Renaixença: l'anomenada Renaixença "de guant", més elitista i conservadora i encapçalada per Teodor Llorente,¹⁶¹ i la "d'espardenya", suposadament més popular i

¹⁵⁹ Vicent Boix Ricarte (Xàtiva, 1813-1880): escriptor i historiador i destacat membre del Romanticisme liberal valencià. Membre de la Milícia Nacional, fou escolapi i esdevingué funcionari. Mantenidor dels Jocs Florals de Barcelona de 1877 i de València a 1879.

¹⁶⁰ Josep Maria Bonilla i Martínez (1808-1880): escriptor, pintor, gravador, periodista i llicenciat en dret. Fou comandant de la Milícia Nacional durant la primera guerra carlina. Introduïdor del Romanticisme a València, fou iniciador d'*El Mole* i amb Bernat i Baldoví els periòdics satírics *El Tabalet* i *La Donsayna*.

¹⁶¹ Teodor Llorente Olivares (1836-1911): de família burgesa, fou poeta (guanyador, junt a Víctor Balaguer, dels primers Jocs Florals de València el 1859), periodista (director de *La Opinión* i fundador de LP l'any 1866) i historiador. També fou un polític actiu, que evolucionà des del liberalisme moderat al monarquisme i conservadurisme. Fou cap provincial del Partit Conservador de 1895 i 1899 i de gener a juliol de 1903, quan abandonà definitivament la política activa i diputat provincial, diputat a Cortes i senador. President de LRP de 1879 a 1899 i a partir d'aleshores president honorari, se l'ha considerat el principal ideòleg de la Renaixença valenciana i un dels màxims promotors de la identitat regional i del regionalisme espanyolista (a partir de dades de Roca, 2007c).

progressista, i encapçalada per Constantí Llombart¹⁶² (Sanchis Guarner, 1976, Guarner, 1985 o Baldó, 2007). Aquesta dicotomia, però, ha sigut qüestionada per nous investigadors.¹⁶³

Fóra com fóra, el que ens interessa per a la nostra recerca és que ni Llorente ni Llombart impugnarán la identitat nacional espanyola ni faran «cap afirmació política de la identitat valenciana que no fóra específicament espanyola» (Archilés, 2007a: 145). Per tot plegat la construcció llorentenista de la regió esdevé no sols perfectament compatible amb el nacionalisme espanyol sinó en bona mesura subordinada a aquest:

«La vocació espanyolista de la fórmula “València per Espanya” dels versos de Llorente, implicava una distinció inefable entre la *regió* com a espai íntim, plàcid i quietista, reducte de la tradició i d'allò mort i la pàtria cosmopolita, oberta i svigorosa, i superior culturalment [...] El regionalisme valencià, nacionalment espanyol, aconseguirà que socialment siga percebuda com a lògica i coherent la compatibilitat entre l'espanyolisme rabiós i la inocuïtat de l'ús literari de la llengua» (Sanz i Nadal, 1996: 21-22).

L'aposta dels hòmens de la Renaixença i dels seus continuadors, en conseqüència, serà la creació d'una identitat regional estrictament cultural i apolítitzada. D'ella no sorgirà cap regionalisme polític ni cap politització de l'exaltada diferència etnocultural. La seua fou una aposta per un regionalisme “bien entendido”, perfectament compatible amb la identitat nacional espanyola. Es limitarà a la restauració d'alguns usos cultes de la llengua pròpia, bàsicament restringit a la poesia i a la recollida de materials literaris, estètics i historiogràfics (durant aquest període tingué un important impuls la investigació històrica) amb què imaginar la “regió valenciana” i la “valencianitat regional”. Talment com hem vist en el capítol de la regió com a comunitat imaginada, aquesta també al País Valencià s'imaginarà com una nina russa, no sols integrada en la nació sinó activament supeditada a la nació.¹⁶⁴

A tall d'il·lustració del que estem afirmant adjuntem un extracte de la revista *Valencia* de l'any 1909, el mateix de l'Exposició Regional, en què s'explicita inequívocament aquesta “identitat dual” (suposadament tan valenciana com espanyola) jerarquitzada. Parem atenció en la formulació retòrica, ja que la prioritat, sense menystenir la importància de la identitat regional, lligada a la història foral, (“sense deixar d'amar la nostra vella Senyera”), raurà en la nova construcció nacional espanyola (“li cedim sempre el pas a la bandera espanyola”):

«Valencia cuenta con generales simpatías. No se nos puede regatear afectos, porque estamos *tan orgullosos* de ser valencianos como españoles; aquí *no anida tibia la idea de patria*; *carecen en absoluto de ambiente los anhelos de disgregación*; sin dejar de amar nuestra vieja Senyera, jamás humillada, le cedemos siempre el paso a la bandera española; por todo esto somos acreedores a que toda

¹⁶² Carmel Navarro Llombart (Constantí Llombart, València, 1848-1893): d'origen humil i d'ideologia republicana, fou escriptor i activista cultural de la Renaixença. Fundador de LRP (prompte l'abandonà i fundà l'associació *L'Oronella*, que no aplegà a quallar) i de *Lo Rat-Penat*. *Calendari llemosí*.

¹⁶³ «[Llorente] se convierte en el máximo representante de lo que algunos estudiosos han convenido en denominar, a menudo de manera forzada y peyorativa, sector conservador o cultista de la Renaixença valenciana, por oposición al sector progresista o popular, encabezado por Constantí Llombart, estableciendo así una antítesis que, en realidad, no fue tal» (Roca, 2007c: 114).

¹⁶⁴ Rafael Roca apunta la suggerent tesi de què Llorente no sols apostà ideològicament per una Renaixença “apolítitzada” sinó també ho féu per motius estratègics: «A diferencia de Catalunya, Llorente concibió una Renaixença explícitamente apolítica por convicción, pero también porque, teniendo en cuenta la situación social en que aquel movimiento lingüístico y literario se desarrolló en Valencia, donde las suspicacias separatistas y la falta de sensibilidad nacional estaban a la orden del día, pensó que era ésta la mejor manera de defenderlo y consolidarlo. En el terreno cultural, esta actitud *apolítica* le permitió ejercer como barrera ante los múltiples ataques que contra la Renaixença propinaban los sectores valencianos y madrileños más hostiles a su implantación y desarrollo, y que eran prácticamente todos los socialmente significativos: la burguesía, la clase política, la universitaria y la clerical. Es decir, tuvo que actuar en contra de su propia clase social» (2007: 115). *Cursiva de l'original*.

España contemple la gallarda expresión de nuestro progreso regional» (a Boira, 2006: 84).

És innegable, per tant, que la Renaixença serà políticament nacionalista espanyola però alhora també bastirà un particular discurs regionalista del qual, com mostrem, el blaverisme és considerarà hereu i farà servir en termes molt semblants, per la qual cosa mereix la pena que li prestem alguna atenció.

De tal manera que el debat històric se situa no en el caire hegemònic de la identitat regional valenciana i, per tant, de la identitat nacional espanyola al País Valencià durant els segles XIX i XX, qüestió en la què hi ha una coincidència total, sinó en com fou exactament eixe regionalisme. Lògicament les posicions polítiques de la transició democràtica i posterior condicionen com “vegem” aquest. En aquest sentit, tindrem les visions crítiques però més pròximes al fusterianisme, com la de Cucó (1989) que el denigrarà com un espanyolisme amb “ressentiments provincials”,¹⁶⁵ fins a les més comprensives amb el regionalisme, fins al punt d’esdevenir difícilment sostenibles, com les de Boira (2006), que les compara amb els plantejaments de Francesc Cambó i de la Lliga Regionalista.¹⁶⁶ Nosaltres, com hem explicat, ens situarem en aquesta recerca més pròxims a les d’Archilés, que ens semblen més equilibrades.

Archilés (2007b: 95) ens apunta els quatre principals “llegats” de la Renaixença, que tindran conseqüències posteriors i que romandran en la identitat col·lectiva dels valencians: 1) la revaloració de la llengua pròpia i la conver-sió en un àmbit privilegiat d’identificació simbòlica amb la identitat col·lectiva; 2) l’elaboració d’una narrativa del passat històric en la qual s’exaltava l’etapa medieval i foral com a període “daurat”; 3) la idealització d’un patrimoni tangible (arqueològic) o intangible (el paisatge de l’horta i la barraca com a prototípics); i 4) la suma fraternal de les tres administracions amb què la Restauració havia dividit el Regne de València, les províncies de Castelló, de València i d’Alacant en un espai simbòlic regional comú.

Encara que ara no és el moment de fer-ho detalladament, sí que convé esmentar que el blaverisme participarà en bona mesura d’aquestes quatre “llegats”, amb la qual cosa podem anticipar que pendrà en bona mesura la identitat regional com a paradigma per a la reformulació de la seua narrativa identitària alternativa a la “catalanista”. Només per reafirmar l’aire de família del blaverisme amb la Renaixença, tan sols apuntarem que el regionalisme anticatalanista: 1) alçarà el valencià a element bàsic de la identitat valenciana i de la diferenciació envers Catalunya, la qual cosa serà perfectament compatible amb un ús majoritari del castellà; 2) glorificarà el passat foral valencià i, particularment, el segle XV, com a “segle d’or” de la llengua valenciana; 3) malgrat que allà on el blaverisme polític o el PP tinguen parcel·les de poder, l’horta no es protegirà i s’apostarà per un urbanisme objectable, retòricament es defensarà aquest paisatge (cada vegada més intangible) com a paradigma d’allò valencià; i 4) es reprendrà el provincialisme fraternal. UV, per exemple, tenia al seu logotip original els noms d’Alacant, Castelló i València i el seu líder, Lizondo, feia servir sovint aquestes tres denominacions com a sinònim de la de “Comunitat Valenciana”.

¹⁶⁵ «És aquesta explosiva combinació de mites vernaculars i de ressentiments provincians, aquesta barreja de frustració parroquial i d’exaltació espanyolista, la que conforma un peculiar “regionalisme valencià”, un sentiment que avui en diuen de valenciania, que s’erigeix bel·licós contra tota amenaça que tracte de vulnerar el sistema. Contra tota amenaça a Espanya. Ben sovint, en nom del sentiment ferit, de la sensació —real o imaginada— de greuge comparatiu, de l’amor propi local» (Cucó, 1989: 129).

¹⁶⁶ «si fem un poc d’història comparada, els discursos de l’Exposició Regional Valenciana de 1909 no es distancien tant dels missatges regionalistes que la Lliga de Francesc Cambó llançava per aquells mateixos anys [...] Estem absolutament convençuts de la continuïtat històrica entre Exposició Regional, una fita que va establir principis bàsics de l’*ideari valencià* i el valencianisme de preguerra i de postguerra» (2006: 29 i 32). Semblen, però, més equilibrades aquestes: «fue un episodio poliédrico, difícil de definir, pero que unió experiencias de diversas ideologías. Así, al mismo tiempo, la exposición acogió feroces arengas españolistas junto a discursos regionalistas, e incluso nacionalistas; cánticos a la unidad de España y loas a la Corona de Aragón; defensa acérrica del uso oficial del valenciano y llamadas exaltadas a la lengua castellana» (Boira, 2007: 137).

La Renaixença, en conseqüència, tindrà un paper fonamental en la construcció de la particular identitat regional valenciana. Cal tenir ben present, però —perquè potser contribueix a explicar per què el blaverisme, fonamentat en aquesta identitat regional, ha quallat bàsicament en el *hinterland* de València— que «el que habitualment denominem “Renaixença” és un producte gairebé exclusiu de València o, com a màxim, de les comarques que envolten la ciutat» (Cucó, 1989: 112). Tot i aquesta limitació territorial, producte d'una selecció probablement restrictiva dels elements culturals, la identitat regional no tindrà alternativa fins a la irrupció del fusterianisme a la dècada dels seixanta del segle passat:

«Lo cierto es que este inventario identificatorio se basaba en una visión muy selectiva del espacio de la ciudad de Valencia y de l'Horta, lo que suponía que parte del territorio valenciano podía no identificarse con el repertorio. Pero, al mismo tiempo, no surgió ningún imaginario global alternativo, de suerte que, con sus límites y parcialidades, este ha venido siendo históricamente el única referente consolidado de la identidad valenciana» (Archilés, 2007b: 99).

L'ideòleg fonamental de la Renaixença serà Llorente, “patriarca” de les lletres valencianes del trànsit dels segles XIX i XX i lligat al sistema polític de la Restauració. Si fem cas de Cucó, a partir de l'anàlisi del *Discurs d'Elx*, els trets essencials del seu pensament rauran en sis punts: 1) identificació amb els propietaris agrícoles i l'agricultura d'exportació (que anomenarà “trionfalisme agrarista”, 1992a: 265); 2) marginació de la indústria; 3) “acceptació absoluta” del sistema unitarista i centralista de l'Espanya de la Restauració; 4) visió jerarquitzada i autoritària del País Valencià; 5) folklorització dels valors autòctons i 6) negativa a modificar l'*status* lingüístic (1971: 22-23).

El blaverisme, com veurem a la tercera part, pendrà bona part d'aquest programa ideològic però amb matisos, ja que tot i que continuarà participant d'un discurs agrarista, aquest no serà ja (no podria ser-ho a la dècada dels setanta del segle passat i posteriors) antiindustrialista. Així mateix el populisme anticatalanista encaixarà malament amb una visió jerarquitzada i més prompte farà un discurs igualitarista. Per últim, a partir de la dècada dels vuitanta del segle XX la forma majoritària de ser espanyolista serà ser autonomista (regionalista també en certa mesura a nivell polític), per la qual cosa el punt quart no és tan diferent si atenem al contextos generals espanyols, molt distint en tots dos casos, particularment pel que fa a la centralització de l'estat-nació. Però, tal com tindrem ocasió d'analitzar detallament, insistim, hi haurà un cert “aire de família” entre bona part dels valors de la Renaixença i del blaverisme.

Aquestes semblances, però, no ens han de fer pensar que l'anticatalanisme formara part del programa de la Renaixença. Tanmateix, en diverses ocasions, des del blaverisme es reivindicarà aquesta i el seu suposat caire “valencianista”, amb una confusió interessada entre valencianisme i valenciania. Adlert escrivia als inicis de la transició que «el valencianisme, seguint i perfeccionant la Renaixença, dedicava tota la seua amor a l'exalçament de la gloriosa identitat valenciana multisecular» (1977: 101).

Convé, però, que matisem el paper que atorgava la Renaixença a la llengua pròpia. Aquesta no negava un determinat paper a la llengua catalana —col·loquial, com en el teatre o determinada premsa de masses com la satírica, i fins i tot d'alta cultura, com en alguns usos poètics— en la construcció de la regió, sinó més prompte que d'una banda la llengua pròpia restarà subordinada al castellà i d'una altra esdevindrà un símbol etnocultural no polititzat per bastir una alternativa nacional a l'espanyola:

«de manera significativa la llengua ocupava un lloc ambivalent, important, però no central. En tot cas, ni amb la llengua ni amb cap altre tret identitari es procedí a una politització de la identitat etnocultural pròpia que estiguera fora del marc de la regió com a construcció simbòlica dins de la nació espanyola» (Archilés, 2007a: 145).

En conseqüència les afirmacions d'Archilés i de Cucó només serien contradictòries en aparença, ja que el castellà continuarà com a llengua “nacional”, és dir, com la

llengua de la política, dels negocis i de l'alta cultura però el valencià esdevindrà una llengua regional, és dir, una llengua popular però també de determinats usos rituals, amb la qual cosa també esdevenia un element públic, per més que subordinat, d'auto-identificació col·lectiva.¹⁶⁷

No serà, doncs, casualitat que el blaverisme, si deixem de banda el secessionisme lingüístic —que analitzarem monogràficament i que sí suposarà un capgirament i fins i tot una ruptura amb els postulats de la Renaixença—, mantinga aquest esquema dels precursors de la identitat regional: la configuració del valencià com una llengua bàsicament restringida a usos col·loquials i rituals alhora que és reivindicada com un dels símbols més importants de la identitat valenciana, sense que aquesta ambivalència siga percebuda com a cap contradicció.

A més a més la Renaixença contribuï decidivament a la conformació d'un univers simbòlic que ha perdurat fins als nostres dies —i que ha fet servir el blaverisme— que si més no presentarà els tres trets següents: 1) la reivindicació d'una politeia pròpia, el Regne de València i el passat foral (sovint idealitzat); 2) l'existència d'un territori (bàsicament, com hem vist, l'Horta) que condicionaria la identitat valenciana col·lectiva; i 3) una selecció de trets culturals que conformaran un autoestereotip de l'essència dels valencians, una "psicologia col·lectiva molt estetitzada" (Archilés, 2007a: 145).

Per il·lustrar els tres trets esmentats en la construcció simbòlica de la identitat regional hem triat els dos volums del llibre *Valencia* dins la col·lecció *España. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia*, de Teodor Llorente i que fou una guia paradigmàtica de com "veien" el País Valencià els hòmens de la Renaixença.

En primer lloc ens trobem que, malgrat que el llorentinisme construirà la regió d'una manera indestriablement lligada i, encara més, subordinada, a la identitat nacional espanyola englobadora —Cucó defineix la ideologia "ratpenatista" com una «valencianisme enyoradís, híbrid, indecís i fluctuant» (Cucó i Blasco, 1992: XXXII)—, aquest regionalisme cultural sí que reivindicarà la nostàlgia del passat del Regne de València (i, també, de la Corona d'Aragó) així com una certa denúncia d'una determinada política uniformitzadora i castellanitzadora, centralista,¹⁶⁸ que no agradarà ni al propi referent de la Renaixença valenciana, encara que aquest discurs no genere cap conseqüència política. En qualsevol dels casos, tot i que el blaverisme instrumentalitzarà aquesta tradició, el discurs llorentinista aparentment semblaria als ulls actuals més "valencianista" que no el del regionalisme anticatalanista si més no per recórrer a una determinada visió de la història no precisament castellanocèntrica:

«El reino de Valencia es un concepto puramente histórico; pero aún se consideran ligados por *más estrecha hermandad* dentro de la patria común los pueblos que lo formaban; aún se llaman todos ellos valencianos; aún conservan algo de su propia peculiaridad, que resiste á la tendencia centralista y uniformizadora de nuestra época. Razón tienen los valencianos para gloriarse de su pasado» (1887: 26).¹⁶⁹

¹⁶⁷ «Aunque la Renaixença no articuló un programa de difusión social de la lengua, la colocó en un lugar de preeminencia simbólica respecto de la identidad valenciana. Se trataba de una posición de subordinación diglósica de la misma al castellano como lengua nacional, pero, al tiempo, le otorgaba una visibilidad en el ámbito de la representación colectiva» (Archilés, 2007b: 95).

¹⁶⁸ En un sentit semblant, Boira considera «que València havia estat, si més no, fins 1909, una regió abandonada pel poder central és una argumentació recurrent, per exemple, en la memòria del primer marquès del Túria, en Tomàs Trènor i Palavicino» (2006: 74).

¹⁶⁹ Per mostrar que aquesta no és una cita aïllada: «La abolición de los Fueros echó a tierra aquellas solemnidades tan gratas al pueblo valenciano: disolvióse el Centenar de la Pluma; arrinconóse la bandera del Rat-Penat, desaparecieron los justicias y los jurados, con sus gramallas históricas y sus maceros históricos: constituyóse un Ayuntamiento á la castellana, con sus alcaldes y sus regidores y sus rondas de alguaciles, todo ajeno á la tradición del país y á sus costumbres características. Este nuevo régimen municipal no interesa á nuestros propósitos, ni tampoco los cambios que ha sufrido en el presente siglo, sujeto siempre á la uniformidad de las leyes centralizadoras» (Llorente, 1889: 117). O vegem així mateix

Clar està que aquesta reivindicació aparentement particularista i anticastellano-cèntrica (que no anticastellana) tindrà uns límits molt clars que ja hem apuntat: la recuperació de la llengua en l'àmbit estrictament literari i, encara més, en la poesia (que seria més que suficient per a la reconstitució del "particularisme valencià") i a tot estirar la creació d'una identitat regional no polititzada. En cap cas, però, la recuperació de l'autogovern del País Valencià; en cap cas, la més mínima oposició a la unitat, més o menys jacobina, d'Espanya. Ans al contrari, aquest moderadíssim particularisme és percebut com un reforçament, com un complement d'aquesta unitat.

Precisament, en la particular visió llorentinista, una de les principals diferències entre València i Catalunya (que, com veurem més avant, no rau ni en la llengua ni en la cultura compartida) serà en la relació envers Castella. La justificació d'aquesta serà molt significativa i consistirà en què València seria "més dúctil i flexible" que Catalunya, més "fàcil en el perdó" i "no pensa en restablir institucions" del passat:

«En el orden literario hay que señalar la restauración del idioma peculiar, que nacida al calor de la *renaixensa* catalana, adquiere vida propia y lozano vigor en les Juegos florales del Rat-Penat. Esta nueva poesía vuelve los ojos á las pasadas grandezas, reconstituyendo el particularismo valenciano: pero no lo opone á la unidad española; lo armoniza y concierta con ella. Valencia, más dúctil y flexible que Cataluña, dura en el enojo y fácil en el perdón [...] no guarda rencor á Castilla; hay á veces tonos elegíacos en sus recuerdos de antaño, nunca anatemas, ni maldiciones. No piensa en restablecer instituciones que no responden ya al estado presente» (Llorente, 1887: 192).

D'altra banda, la imaginació política llorentinista fonamentarà la identitat regional en una determinada percepció del territori, molt lligada a la idealització de l'horta i les formes culturals del llaurador dels voltants de la ciutat de València, una visió territorialment mutil·lada però que ha quallat —i que el blaverisme instrumentalitzarà en benefici propi— particularment en el *hinterland* del *cap i casal*. De tal manera que la "terra valenciana" serà imaginada com una immensa regió de "camps frondosos" de tarongers i fruitals, València com a "Jardí d'Espanya", cosa que hauria configurat el nostre "esperit col·lectiu". Vegem al respecte la construcció literària de Llorente en endinsar-se en terres valencianes des de Catalunya:

«Es el río Cenia; ya lo hemos pasado: ¡ya estamos en tierra valenciana! Cruzamos una meseta pedregosa, mal poblada de escuetos algarrobos; luego los montes huyen á diestra y siniestra mano, y se abre á nuestro paso alegre llanura, ceñida á un lado por la faja azul del Mediterráneo, y al otro por la ondulada silueta de una cordillera remota [...] y sobre la playa, entre huertos de naranjos cercados de blancas tapias, y quintas rodeadas de frutales, destacánse Vinaroz [...] Es la primera población del reino de Valencia. ¡Valencia! ¡Hermosa Valencia! ¡Yo te saludo! En la brisa de tus playas respiro el aire natal. Tus campos frondosos guardan para mí los encantos del soñado paraíso [...] Voy á guiaros por el JARDÍN DE ESPAÑA» (1887: 10-11).¹⁷⁰ Majúscula de l'original.

el lament de Llorente envers la concepció de "la Valencia del Cid": «Los historiadores de Castilla y los que consciente ó inconscientemente han seguido despúes, al escribir los fastos nacionales, el espíritu de hegemonía castellana, subordinando á ella los otros elementos constitutivos de la comunidad española, han llamado á Valencia "la del Cid", porque, desde su punto de vista, esta legendaria figura es la que en ella sobresale más; nosotros, sin disputar al guerrero-tipo castellano los timbres de la historia, ni los de la poesía, si hemos de poner algún nombre al lado del de Valencia, bastante ilustre y glorioso por sí para no necesitar adimentos, no pondremos otro que el de su verdadero liberador, el de su legislador insigne, el del mejor de sus monarcas: Valencia, si es de álguien, es de D. Jaime, el rey de la Conquista, el rey de los Fueros» (1887: 115).

¹⁷⁰ «Muestra una visión idealizada y edulcorada del mundo rural de la huerta, donde todo es armonía, felicidad y conformismo, se contiene todo un sistema simbólico de la identidad valenciana. En ella, encontramos una vertiente descriptiva de la vida rural —idílica— y una vertiente normativa, puesto que se propone como ideal de vida para los valencianos» (Ariño, 1992: 266).

Una altra construcció de la Renaixença que acabarà per convertir-se en un auto-estereotip dels valencians serà la percepció de ser una gent tal vegada menys “constants i tenaços” que els catalans però més “afables i joviales”, amb molt d’“enginy” i, per damunt de totes les coses, amb una afecció considerable per allò artístic i allò poètic, aspecte que seria el factor que més ens distingira: València imaginada, ni més ni menys, com l’“Atenes de la corona d’Aragó”. Aquestes imatges creades perduraran en l’autopercepció dels valencians i el blaverisme, novament, les instrumentalitzarà:

«Al lado del aragonés, bravo, rudo y leal, abierto de genio y obstinado de carácter, poco imaginativo y menos idealista; y del catalán, activo y emprendedor, indómito y algún tanto arisco, y sobre todo, muy industrioso y práctico, se destaca con marcada singularidad el valenciano, igualmente intrépido, pero no tan constante y tenaz, agresivo á las veces, pero más afable y jovial, y distinguiéndose principalmente por su vivaz ingenio y por su propensión a lo artístico y lo poético. “Atenas de la corona de Aragón” ha sido llamada Valencia, y merece, en verdad, tan lisonjero epíteto» (Llorente, 1887: 28).

I en un sentit ben semblant cal afegir el caire “festiu, sociable i expansiu” que Llorente atribueix al “poble valencià”, cosa que esdevindrà una autopercepció molt coincident de la identitat valenciana central actual que, pel que es veu, també li deu molt a un dels més grans constructors de la identitat regional:

«Alegre de carácter, vivo de ingenio y rico de imaginación, propende el pueblo valenciano á todo lo que sea fiesta y regocijo. Á la vez que de hacendoso y vividor, tuvo siempre, y aún conserva, fama de festivo y alborozado. Su índole sociable y expansiva, y lo apacible del clima que disfruta, conspiran para llevar á la plaza y á la calle sus diversiones y festejos, convirtiéndolos en espectáculos públicos y en solemnidades verdaderamente populares» (1889: 319).

Tot i que no és aquesta investigació el lloc per analitzar detingudament el procés de creació de la identitat regional valenciana, sí que caldrà apuntar alguns dels suports culturals claus d’aquest procés d’imaginació social. Tot aprofitant les anàlisis esmentades apuntarem, sense pretensions d’exhaustivitat, cinc vehicles importants per aquesta construcció cultural “regionalista”: 1) la literatura (de masses); 2) la pintura, 3) l’arquitectura, 4) la música i 5) les festes i, en particular, les falles. Tots plegats, en major o menor mesura, contribuïren a la creació d’una autoimatge dels valencians que ha romàs fins a l’actualitat.

En primer lloc la literatura es conformarà a finals del XIX i principis del XX com un mitjà de masses on els diferents personatges “encarnen” (o, el que és el mateix, creen) suposats prototips nacionals i regionals. Anderson, al respecte, afirmarà que a l’Europa del segle XVIII la novel·la i el periòdic seran mitjans tècnics a gran escala i de rellevància extraordinària per a «“re-presentar” la mena de comunitat imaginada que és la nació» (2005: 43). En conseqüència, particularment a la literatura realista, aquests prototips esdevenen “naturalitzats” en identificar-los bona part dels nous públics lectors com a “seus”, de tal manera que aquesta «crea la ficción de la identidad nacional, la da por verdadera y natural, la naturaliza. Por eso la región resulta un ámbito tan adecuado» (Archilés, 2006: 144).

En aquest sentit Vicente Blasco Ibáñez tindrà un paper d’extraordinària rellevància en la construcció de la identitat regional, a més de com a polític i periodista, com a literat en escriure autèntics *best-sellers*, uns quants dels quals de temàtica regional com *Arroz y Tartana*, *Flor de Mayo*, *La barraca*, *Entre naranjos* i *Cañas y barro*, i que tindran una fonda consciència en la identitat col·lectiva dels valencians.¹⁷¹

¹⁷¹ Cal aclarir que, igualment que els ideòlegs de la Renaixença, «Blasco utiliza la región, Valencia, que él como nadie contribuye a imaginar con sus novelas como base de su reflexión ética, política y por supuesto estética. Blasco no es de ninguna manera un regionalista “político”; antes bien fue uno de sus enemigos más característicos. Para Blasco utilizar lo regional como material para su novela no sólo no

De fet, com ens diu Ninyoles, Blasco Ibáñez és reconegut com el segon personatge més representatiu de València per banda dels habitants del *cap i casal*, tot i que amb menor freqüència entre els més joves i desproveït de la seua “càrrega ideològica”.¹⁷²

Així mateix convé tenir també present la importància del teatre de masses i, particularment, del sàinet, com a mecanisme d'autopercepció social dels valencians i, al capdavall, d'identificació popular amb una particular valencianitat, expressada mitjançant la llengua pròpia, per més castellanitzat i popular (com no podia ser d'una altra manera) que fóra l'estàndard que es feia servir.¹⁷³ Tampoc podem menystenir les revistes populars en valencià, com *El Mole* (nascut el 1837 i amb altres períodes curts com el 1864-1865 i el 1870) o el satíric *La Traca* (nascut el 1884 i que, amb diverses intermitències, aplegà fins a 1937), escrites en dialecte apitxat i amb ortografia caòtica i acastellanada i amb problemes importants a la censura, però que tingueren tiratges importants, de fins a 3.000 subscriptors el primer i 12.000 exemplars el segon.

Pel que fa a la pintura i en segon lloc no cal recordar les reflexions sobre la reproductibilitat de l'art modern de Benjamin per prendre consciència de la importància de la imatge en la construcció de tipus regionals i nacionals. Particularment la pintura costumista buscarà reflexar idealment prototipus populars amb què reconstruir les suposades essències del poble:

«En esta búsqueda de esencias y genios nacionales, la región jugó una vez más un papel esencial. En el caso de la pintura existía un precedente poderoso, desarrollado a partir del Romanticismo con la pintura costumbrista. A partir del último tercio del siglo XIX, sin embargo, se produjo una verdadera eclosión de la pintura que tomaba a las regiones y los temas locales como sujeto» (Archilés, 2006: 137).

Joaquín Sorolla¹⁷⁴ complirà un paper fonamental en aquesta construcció pictòrica, cultural, de la identitat regional. Sorolla, en representar València i els valencians als seus llenços, en fer visible la “valencianitat”, esdevingué un altre dels referents en aquesta construcció. No debades encara és un referent important en la “valencianitat” com demostrà les cues i l'interès de l'exposició de Bancaixa de 2007-2008 i que, a més, fóra el tercer personatge històric més representatiu de València¹⁷⁵ en l'enquesta coordinada per Ninyoles a la dècada dels noranta del segle passat, només per darrere de Jaume I i de, precisament, el seu amic Blasco Ibáñez.

conlleuava suscriure un programa regionalista, sino que era perfectamente compatible con su nacionalismo español, el implícito o el ruidoso, como tanto gustaba de manifestar» (Archilés, 2006: 145-146).

¹⁷² «Blasco Ibáñez manté una posició relativament avantatjosa en l'ordre de freqüències. El consens general sobre aquest personatge es redueix pràcticament a la meitat entre la gent més jove. És una figura de projecció característica: relativament poc considerada entre els nascuts fora de València però que gaudeix de major reconeixement entre els nascuts fora del país. Des del punt de vista polític, el nom d'aquest novel·lista apareix prou desproveït de l'antiga connotació “ideològica”. Tot i això, les al·lusions a Blasco Ibáñez es redueixen entre la gent que es defineix de dreta» (Ninyoles, 1996: 22).

¹⁷³ «La difusió del teatre de masses, amb el sàinet escrit en valencià com a peça mestra, va convertir aquest gènere en una de les manifestacions identitàries clau. Fet i fet, va ser la més important de les manifestacions artístiques escrites en valencià i la més difosa. Coneixem encara mal els mecanismes de recepció, però no hi ha dubte que a través del sàinet (pensem per exemple en Eduard Escalante) es va difondre una (auto)imatge de la societat valenciana destinada a perdurar» (Archilés, 2007a: 148).

¹⁷⁴ Joaquín Sorolla (1863-1923): pintor, fou l'introduïdor de l'impressionisme al País Valencià i ha esdevingut un “clàssic” que retractà la identitat regional valenciana. Visqué o exposà a Madrid, Roma, París, Berlín i Londres. Destacà particularment per l'obra *Visiones de España*. Al respecte, Archilés afirma que «no es casualidad que, aunque la obra quedó inconclusa, Sorolla, que ya había dedicado buena parte de sus esfuerzos a la representación pictórica de Valencia, respondiera al encargo de la Hispanic Society de Nueva York a principios de siglo XX con una serie de representaciones regionales para cumplimentar el encargo de simbolizar en la distancia del nuevo continente la imagen de España» (2006: 138).

¹⁷⁵ Tot i que només un 5% anomenara Sorolla cal tenir en compte que al treball de Ninyoles un de cada cinc enquestats (el treball de camp fou el 1994) no sabien o no contestaren a aquesta pregunta. Jaume I n'obtingué un 22% i Blasco Ibáñez un 19% (Ninyoles, 1996: 21).

En tercer lloc, l'arquitectura també contribuirà a aquesta particular construcció regionalista. Particularment amb la recuperació del gòtic com a estil a reivindicar. No debades el gòtic havia sigut el camí artístic de la València medieval, de la València important, "daurada" a la mediterrània.¹⁷⁶ Fins i tot els símbols regionalistes a l'arquitectura de l'Exposició Regional de 1909 foren importants i constants com, per exemple:

«La façana del Saló d'Actes estava coronada per un grup escultòric [...] que representava València, una dama amb una senyera coronada amb el conegut remat de l'elm amb la rata penada, acompanyada de figuracions del Treball, del Comerç i de les Arts» (Boira, 2006: 111).

En quart lloc la música permetrà, a més de la creació d'àmbits de sociabilitat, un repertori i una estètica particulars amb què identificar-se, també com a regió (Archilés, 2007a: 149). Tan sols esmentarem el paper del "mestre" Giner¹⁷⁷ en una construcció cultural «de un estilo y de una representación que hacía de lo valencino su razón de ser» (Archilés, 2007b: 99) o, tot i que deixarem per al capítol quinze l'anàlisi de l'Himne (de l'Exposició) Regional, ara només apuntarem com la peça del "mestre" Serrano¹⁷⁸ i la lletra de Maximilià Thous,¹⁷⁹ exponent inequívoc de la ideologia regionalista, quallà en l'imaginari col·lectiu i s'interpretà com un element important en molts dels municipis del *hinterland* de València.

I *last but not least* hem d'esmentar el paper que tindran les festes i, en particular, les falles en la construcció de la identitat regional. Tot i el seu origen a la ciutat de València, les festes josefines no sols s'eixamplaran a diversos municipis del *hinterland* de la capital (a diferència d'altres festes com la Fira de Juliol, més circumscrita al *cap i casal* i, per tant, més limitada en la identificació com a festa de "tots" els valencians. Hernández, 1998: 122) sinó que, degut a la centralitat del *cap i casal*, les falles transcendiran el localisme, particularment en el període que Ariño anomenarà d' "acceleració" entre 1927 i 1936 on es produiria la vinculació entre ritual faller i identitat valenciana (1992a: 333). De tal manera que:

«Hay un proceso de ósmosis entre práctica fallera e identidad valenciana y es esta operación metabolizante la que convierte a las Fallas en el icono sacral mediante el que se expresa el culto laico de la modernidad [...] Las Fallas son la manifestación más acabada (hierofanía) de Valencia y, en función de ello, son intocables. Los medios de comunicación, la Junta Central Fallera, el Gremio de Artistas Falleros, la opinión pública —que se expresa en los periódicos mediante cartas al director— y el Ayuntamiento, todos concordados en un mismo sentir, afirman el principio de identidad e intangibilidad de Fallas y Valencia» (Ariño, 1992: 335 i 357).

A més a més Ariño ens mostra que les falles participaran d'un regionalisme fraternalista que tindrà com a principals característiques de la mentalitat dels fallers l'es-

¹⁷⁶ «El gòtic havia de ser l'estil definitori. La raó ens la proporciona novament la revista *Valencia*: "El estilo de esta soberbia obra es gótico, continuándose de esta manera la tradición gloriosa de nuestra arquitectura regnicola". El gòtic adoptava així el paper de fil conductor entre la València gloriosa del segle XV i la València que ressorgia, gloriosa també, a començament del segle XX» (Boira, 2006: 115).

¹⁷⁷ Salvador Giner Vidal (1832-1911): músic i compositor. Intevingué en el naixement del Conservatori de Música de València (del qual en seria director), de la Banda Municipal de Música i de l'Orfeó "El Micalet". La temàtica valenciana estigué molt present si més no en una part de la seua obra. Algunes d'aquestes, com *L'entrà de la murta*, han romàs en l'imaginari de la identitat regional valenciana.

¹⁷⁸ José Serrano Simeón (Sueca, 1873-Madrid, 1941): músic i compositor. La major part de la seua producció foren sarsueles, però també composà peces de temàtica valenciana com l'Himne de l'Exposició o el "pasodoble" *El fallero* que el convertiren en una referència cabdal de la identitat regional.

¹⁷⁹ Maximilià Thous Orts (Pravia, Astúries, 1875-1947): poeta, periodista (redactor i director del diari *La Correspondencia de Valencia*), dramaturg i realitzador cinematogràfic de temes populars i valencians. Guanyador de diversos Jocs Florals, autor de diversos llibrets de falla i també del "pasodoble" *El fallero*. El seu fill fou l'escriptor i polític valencianista Maximilià Thous Llorens.

panyolisme,¹⁸⁰ l'antiseparatisme¹⁸¹ i l'anticentralisme,¹⁸² uns trets que assumirà, d'una manera bastant semblant, el blaverisme des de la transició democràtica fins a l'actualitat, la qual cosa en absolut serà una casualitat. En un sentit semblant Hernández destaca que la Fira de Juliol serà «la plasmación lúdica de un valencianismo “sanamente regionalista” y españolista, vertebrado por una estructura ritual y unas fuertes cargas simbólicas» (1998: 109).

La Renaixença, en bona mesura, tindrà com a corol·lari l'Exposició Regional de 1909, promoguda pel Marqués del Túria,¹⁸³ i en la que hi hagué una forta presència de Catalunya,¹⁸⁴ que s'enquadrarà en uns paràmetres ideològics molt semblants sinó idèntics: regionalisme estrictament cultural i nacionalisme espanyol. No debades l'Himne de l'Exposició, que esdevindria oficial durant la dictadura de Primo de Rivera, representa clarament aquesta exaltació espanyolista en començar amb una estrofa molt significativa, que era tot un programa polític: “per ofrenar noves glòries a Espanya”. Les exposicions regionals, no només al País Valencià, contribuïren a «una verdadera codificación de las identidades regionales, sin que ello sea óblice para la afirmación explícita de la identidad nacional» (Archilés, 2006: 139).

Tot i que la percepció de l'Exposició Regional ha variat i no totes les interpretacions són coincidents,¹⁸⁵ allò cert és que en destil·la un compromís de construcció de la identitat regional i una empremta en la imaginació cultural moderna de “lo valencià”:

«El recurs nombrós a paraules com “despertar” o, de forma més clara encara, els elements al “resurgimiento valenciano”. Sols es pot ressorgir, com au fènix, d'una esplendor anterior. Aquest era el misatge, poc ocult, de l'Exposició Regional [...] fou un dels primers actes de masses —si no el primer—, que dibuixava uns límits geogràfics i històrics, i en aquest sentit prepolítics, reconeixadors per gran part de la població valenciana» (Boira, 2006: 78).

En qualssevol dels casos, convé tenir present que la penetració social de la identitat regional serà molt important, ja que n'aconseguí abastar a tot l'espectre ideològic, tant entre republicans com entre conservadors (Archilés, 2007b: 99), amb la qual cosa aquesta esdevingué plenament assumida si més no des de les primeries del segle XX.

L'espanyolisme i el regionalisme de la identitat valenciana, en conseqüència, no provenen exclusivament de la dreta franquista durant la transició valenciana, tal i com han apuntat alguns plantejaments excessivament simplistes, sinó que enfonsa les seues arrels si més no en el segle XIX i en el primer terç del segle XX. Per tant, tots aquests cinc factors que contribuïren a construir la identitat regional valenciana que

¹⁸⁰ «Para los falleros, España aparece incontestablemente como el marco nacional básico de su identidad. Valencia sólo se concibe *en y a partir* de España» (Ariño, 1992: 247).

¹⁸¹ «La demanda de autonomía por parte de catalanes y vascos aparecía como egoísmo aberrante y separatismo inaceptable a los ojos de los falleros» (Ariño, 1992: 248).

¹⁸² «La afirmación a un tiempo españolista y regionalista estaba indisociablemente unida a una crítica al centralismo. El amor a España era paralelo al rechazo del poder central y su concreción en los gobiernos de Madrid» (Ariño, 1992: 249).

¹⁸³ Tomàs Trènor Palavicino (1864-Madrid, 1913): militar (aplegaria a ser Tinent Coronel) i polític. Fou diputat al Congreso pel Partit Conservador de 1903 a 1905 per Vinaròs i de 1907 a 1910 per Albaida. Com a President de l'Ateneu Mercantil de València impulsà l'Exposició Regional de 1909. Ja a Madrid impulsà la colonialista Liga Africanista Española. Alfonso XIII li concedí el títol de Marqués del Túria. Boira anomenarà els Trènor “els Kennedy valencians” (2006: 30).

¹⁸⁴ «Cap altra regió espanyola no va acodir —llevat de les Balears, però en el camp poètic i social tan sols—, amb tanta abundància de manifestacions de tot tipus com la catalana, especialment de caire econòmic» (Boira, 2006: 60).

¹⁸⁵ «Però fins i tot com a símbol de la societat valenciana, no tothom estava d'acord en el que volia exemplificar. Per a uns, sucursalisme i carrincloneria. Per a altres, modernització i regionalisme. El més segur és que tingués de tot. Però [...] dissortadament tan sols ha passat a la història la primera consideració» (Boira, 2006: 154).

hem analitzat breument conformaran el que Ariño anomenarà “substrat mental del valencianisme” (1992a: 267), és dir, la base amb què es construirà la “valenciania” contra la qual lluitarà, com veurem, el fusterianisme però que, a partir d’aquesta, reelaborarà el blaverisme la seua proposta per tal de presentar-se com la valencianitat “autèntica”. I amb un èxit social inqüestionable.

* * *

Un aspecte més que cal tenir particularment en compte per a la nostra recerca és que l’harmonia i perfecta compatibilitat entre nacionalisme espanyol i el “regionalisme” (apolític, insistim) valencià que hem vist a la Renaixença i a l’Exposició Regional no serà impediment també per a una catalanofília explícita. La primera identitat regional valenciana no serà, doncs, anticatalana i aquesta serà una de les grans diferències amb el blaverisme. De fet, Teodor Llorente participà en diverses edicions dels Jocs Florals de Barcelona (el 1866 i 1893, a més, com a mantenidor i el 1880 com a president del consistori) i fins i tot prengué part activa al 1er Congrés Internacional de la Llengua Catalana el 1906 i als homenatges a Verdaguer el 1908 i Aguiló, l’any següent (Roca, 2007c: 113). I encara més,

«En Valencia, y desde las columnas de Las Provincias, destacó como promotor y valedor de una Renaixença que sabía compartida con el conjunto de territorios en que se habla la lengua catalana, y que impulsó a través de numerosas crónicas y reseñas literarias» (Roca, 2007c: 113).

A aquest respecte, hem triat un parell d’explicacions bastant rellevants per tal d’il·lustrar aquesta “germanor”. La primera serà una cita del propi llibre de Llorente ja esmentat on es parla de germanor espanyola però d’una germanor encara amb més forta entre el País Valencià i Catalunya (“entre València i Barcelona”):

«Injusto sería negar á Cataluña el tributo de gratitud que por tan laudable empresa le debe España entera [...] Hermanas son todas las provincias de España; pero ¿no hay, en el seno del hogar, lazos especiales de mayor fuerza entre algunos de los hijos de un mismo padre? Los que nacieron gemelos, ¿no están naturalmente obligados á más íntimo afecto, sin ofensa ni menoscabo de los demás? Algo de esa *hermandad más estrecha y más afectuosa* existe entre Barcelona y Valencia, tan *ligadas por la naturaleza y por la historia*» (1887: VI).

La segona l’escollim del llibre de Boira que hem freqüentat i és de la revista *Valencia*, la mateixa en què s’escribia de la subordinació de la valencianitat a l’espanyolitat i també de l’any 1909. El reconeixement de la unitat de la llengua i de la germanor amb catalans i mallorquins és sorprenent des de la perspectiva actual per l’explícit:

«Lazos muy estrechos nos unen con catalanes y mallorquines, siendo quizás uno de los más fuertes el de la lengua y por ello no es de extrañar que en momentos solemnes para nosotros, cuando abrimos la casa a la admiración de las gentes, sean unos y otros los que con más solicitud acudan a abrazarnos» (2006: 146).

Els qualificatius de Llorente a Catalunya en la mateixa dedicatòria del llibre que hem fet servir seran els de «noble, culta y laboriosa», adjectius que difícilment compararia qualsevol blaver des de la transició democràtica ençà. Fins i tot un text com el de la revista *Valencia* seria impensable en l’actualitat a un diari de dretes o fins i tot a un d’esquerres, la qual cosa mostraria que regionalisme i anticatalanisme no sempre han anat lligats al País Valencià. Fins i tot, a diferència d’allò que es podria pensar, tampoc seran anticatalanistes les falles anteriors, si més no, a la dècada dels seixanta del segle XX, contràriament tindrem mostres de catalanofília, en aquest cas popular:

«Se denominaba a los barceloneses “germans” o a los catalanes en general “germans de llengua”. Sin embargo, este tipo de relaciones aparecen muy poco en los *llibrets* y no deja de sorprender el contraste entre este silencio y la proliferación de confesiones de amor patriótico hacia España» (Ariño, 1992a: 249).

Els elogis a Catalunya i la germanor valenciano-catalana que hem mostrat no obstaran als principals constructors de la regió per marcar una singularitat nítida de València respecte Catalunya.¹⁸⁶ Tot i això la identitat regional valenciana no naixerà com una afirmació anticatalana ni tan sols com una afirmació no catalana. A tot estirar l'admiració esdevenia una certa (sana) enveja cap a Catalunya, de la qual també, com veurem, participarà el blaverisme, però aquesta no esdevenia anticatalanista:

«Si nosotros amásemos nuestras cosas como los catalanes aman las suyas; si cuando en Valencia surge un hombre, una idea, un proyecto, nos agrupásemos todos para favorecerle y ayudarle, en vez de encastillarnos en la crítica diminuta y en la desconfianza cruel...» (Llorente a Boira, 2006: 140).

A la Restauració, en tot cas, podem trobar mostres d'un cert anticatalanisme econòmic però aquest no era en cap cas un element central en la construcció de la identitat regional. Tal com afirma l'historiador Ferran Archilés no hi hagué un anticatalanisme cultural al País Valencià durant la Renaixença:

«La presència de certes traces d'anticatalanisme (d'un anticatalanisme de caire econòmic o polític) pot rastrejar-se a la política valenciana almenys des de la Restauració endavant. Significa això que era un element central de la narrativa de la identitat regional? La meua opinió és que no va ser així. [...] La identitat regional, però, no s'havia construït amb referències explícites a Catalunya com a "altre" (més aviat eixe lloc li correspon a un cert anticastellanisme primari), ni naturalment l'anticatalanisme formava part del programa de la Renaixença» (2007: 181).

Cert és també que en aquest moment històric el catalanisme polític encara no havia reeixit com un model nacional alternatiu per a Catalunya i no existia, per tant, la necessitat política de l'anticatalanisme, de fer front a aquest projecte desestabilitzador per a l'espanyolisme. En conseqüència, els antecedents del blaverisme hem de buscar-los més a prop.

8.3 Els orígens de l'anticatalanisme valencià

«L'embranchida d'una ja relativament estable tradició anti-catalanista (i/o anti-catalana) que sorgeix al País Valencià —almenys al segle XX— d'una manera pràcticament mecànica, quan les bases ideològiques, culturals i polítiques sobre les quals descansen els fonaments de l'Estat centralista són d'alguna manera amenaçades o, fins i tot, posades a discussió» (Cucó, 1979: 62).

La no impugnació majoritària, com hem vist, al projecte nacional espanyol contrastarà amb el sorgiment d'un valencianisme polític, que a principis de segle XX (amb associacions com València Nova o Joventut Valencianista i, ja a finals de la dècada dels deu, Unió Valencianista, el primer partit polític nacionalista valencià) generarà en una alternativa, indubtablement minoritària, al model nacional hegemònic, malgrat que aquest es construirà a partir de la identitat regional i no contra aquesta.¹⁸⁷

L'anticatalanisme esdevindrà, sense dubte, una resposta —la més contundent, de fet— a l'intent d'impugnació (parcial, ja que el primer valencianisme polític no serà

¹⁸⁶ Si de cas, i com a curiositat, cal esmentar el caire "entreverat", a parer de Llorente, de Tortosa, una mena de mig catalans i mig valencians, producte de ser espai meridional del riu Ebre: «Esta nueva división territorial no quita á Tortosa cierto carácter ambiguo; los mismos catalanes comprenden que es una ciudad algún tanto valenciana. —¿Sou catalans ó valencians, vosaltres?— he oído preguntarle en Barcelona á un hijo de Tortosa. —¿Nosaltres? Nosaltres som tortosins— contestaba, afirmando cierta singularidad, de que se ufana este pueblo rayano, anillo de oro que *une a Cataluña y Valencia en el joyel español*» (1887: 10).

¹⁸⁷ De fet, com veurem al capítol 13é, no serà fins la dècada dels setanta del segle XX, amb la irrupció d'una nova narració al voltant de la identitat valenciana i la conversió d'aquesta proposta fusteriana en un moviment social amb capacitat de mobilització important, que es percebrà l'existència d'una alternativa social "real" a la identitat nacional espanyola i, per tant, a la identitat regional.

independentista ni tan sols sobiranista, sinó més aviat “regeneracionista”, en bona mesura anàleg al catalanisme de Francesc Cambó¹⁸⁸ i de la seua Lliga Regionalista) de les identitats col·lectives (ja) establertes. A parer de Cucó, l'anticatalanisme al País Valencià s'explicaria com una reacció estratègica del nacionalisme espanyol, hegemònic, contra el valencianisme emergent, per tal d'“ofegar-lo”.¹⁸⁹

D'aquesta manera el blaverisme tindrà precedents al llarg del segle de XX. Pel que ja sabem de diferents aportacions d'historiadors, no es pot afirmar que l'anticatalanisme sorgira al País Valencià durant la transició democràtica (el que naixerà serà el particular regionalisme anticatalanista blavero). Fins on sabem, el discurs anticatalanista tingué una importància certa durant el primer terç del segle XX,¹⁹⁰ si més no a les ciutats de València i de Castelló, com ens han relevat els estudis de Cucó i d'Archilés respectivament. El que tractarem d'esbrinar ací són les concommitàncies i les diferències entre aquests primers anticatalanismes i el blaverisme.

Els primers anticatalanismes al País Valencià, com a altres indrets de l'estat, inclòs Catalunya (particularment significatiu el cas del lerrouixisme, que impregnà els discursos republicans valencians), són una resposta política als èxits electorals de la proposta catalanista de la Lliga Regionalista i, més tard, d'Esquerra Republicana de Catalunya. Lògicament, fins a la impugnació del nacionalisme espanyol, percebuda com una “traïció” econòmicament interessada i “absorcionista” d'altres territoris de la corona d'Aragó, com el País Valencià, l'anticatalanisme simplement no calia:

«Per als anticatalanistes la resposta era evident. El nacionalisme català era vist com una traïció a la nació espanyola, que només cercava privilegis econòmics per al Principat amb la finalitat d'engreixar les fortunes que els industrials acumulaven a base d'explotar la resta de pobles de l'Estat, i que, a més a més, pretenien augmentar amb l'absorció dels territoris dits “germans”. La voluntat de recrear els lligams culturals entre els diversos territoris es valorava com un intent d'ampliar aquests privilegis econòmics aconseguits gràcies a la pressió exercida contra Madrid, alhora que s'explorava els països de llengua catalana com si fossin colònies» (González, 2006: 338).

En el cas valencià aquesta resposta al catalanisme serà transversal ideològicament i afectarà tant les posicions progressistes i contràries al règim de la Restauració, com les republicanes, així com les conservadores, lligades particularment al debat

¹⁸⁸ Francesc Cambó i Batlle (Verges, 1876-Argentina, 1947): polític, advocat i financer. Fou fundador i líder de la Lliga Regionalista, organitzador de la Solidaritat Catalana (fou ferit el 1907 en un atemptat lerrouixista), diputat al Congreso en deu ocasions (és considerat un dels millors oradors de l'època) i ministre de foment el 1918 i de finances el 1921 als governs d'Antonio Maura. També fou creador de la Fundació Bernat Metge i traductor al català de textos clàssics.

¹⁸⁹ «Les reivindicacions expressades des dels seus inicis pel petit univers valencianista foren sempre ofegades —potser amb la significativa excepció dels curts anys de la República— per un model castellanista, hegemònic llargament entre els valencians, els defensors del qual posaren en joc, també des d'un principi, les armes estratègiques conegudes: les d'un “anticatalanisme” desfermat que sempre ha amagat —ben poc dissimuladament, per cert— quin era l'autèntic quid de la qüestió: el de mantenir, de la manera més inalterable possible, l'statu quo imperant» (Cucó, 2002: 12).

¹⁹⁰ Això no significa, però, que no hi haguera prèviament un nacionalisme espanyol que menyspreava i fins i tot atacava qualsevol recuperació idiomàtica no castellana (la Renaixença catalana inclosa, òbviament, però també la valenciana), la qual cosa seria més aviat una reacció assimilacionista que no pròpiament un anticatalanisme polític. A aquest respecte Cucó i Blasco trauen a la llum una reacció, significativa, contra els “inocuos” Jocs Florals, titulada “Voz de Alerta” i publicada precisament el 1883 a l'*Almanaque* de LP, el diari fundat per Llorente: «No, no es tan solamente / el puro amor a las locales glorias / y el estudio inocente / de anticuadas historias, / lo que evocais, sin reparo acaso, / oh vates españolas / que la lengua olvidais de Garcilaso! / Espíritu mezquino, / que el horizonte de la patria estrecha, / y por fatal destino / siembra la desunión triste cosecha, / entre pueblos hermanos / despiertan vuestros cantos provincianos. [...] / Vuestros cantos tal vez marquen la huella / por dó ha de ser ¡ay triste! desgarrada / la patria idolatrada / en el furor de cantonal querella...» (1992: VIII). L'autor d'aquests versos fou Juan Janini Valero (1836-1900), important comerciant, membre de la Societat Econòmica d'Amics del País, impulsor de l'Exposició Regional de 1883 i de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Valencia, de la qual seria president.

lliurecanvisme-proteccionisme i als interessos de la burgesia d'exportació agrícola. Si de cas, bé perquè està millor estudiat, bé perquè el seu serà un anticatalanisme més explícit, analitzarem de manera succint el cas del republicanisme, tant el blasquisme de la ciutat de València com el republicanisme local de Castelló.

En ambdós casos aquests anticatalanismes tindran una vessant econòmica i una altra de política —qüestió que també es donarà en el blaverisme— i una de religiosa, l'anticlerical o laïcista, de la qual el blaverisme majoritàriament no en participarà, ans al contrari, el seu serà majoritàriament un regionalisme catòlic. Així mateix tampoc participarà majoritàriament del republicanisme.

Econòmicament l'anticatalanisme es concretarà en el conegut debat entre proteccionistes i lliurecanvistes. Si la Lliga defensava els interessos de la burgesia industrial de Catalunya, els republicanismes valencians ho feien de la xicoteta burgesia agrària valenciana i del petits propietaris i menestrals, indirectament afectats. Cal observar que la cita següent per il·lustrar aquest anticatalanisme correspon a un fragment del diari blasquista (titolat significativament *El Pueblo*), on ja es fa servir el verb “imposar” que tant freqüentarà el blaverisme, a més de paraules dures i contundents aplicades al catalanisme com les d’“aberracions” o “supèrbia tirànica i inaguantable”:

«Defensa ardiente y decidida de las libertades locales y regionales de Valencia [...] sin las aberraciones de Solidaridad Catalana [...] Oponiendo la reclamación libre-cambista que nuestra región necesita, frente al proteccionismo desatentado (sic) que los solidarios catalanes pretenden imponer y acrecentar con soberbia verdaderamente tiránica e inaguantable» (11-V-1907, a Cucó, 1971: 57).

Políticament, d'altra banda, es concretarà en la defensa del projecte nacional espanyol enfront de l'alternatiu que propugnarà el catalanisme. Aquest nacionalisme espanyol tindrà una relació especular, d'afirmació identitària, envers l'incipient nacionalisme català. D'alguna manera farà servir “l'enemic interior” com a estratègia per vehicular el seu discurs i generar un sentiment de pertinença compartida, una identitat nacional construïda no contra cap invasor que l'amence sinó contra un d'interior que pretendria socavar els seus fonaments ideològics.¹⁹¹

Aquest anticatalanisme polític, doncs —convé no oblidar-ho, perquè al blaverisme resultarà no idèntic, perquè aquest serà majoritàriament regionalista, però sí equivalent—, serà el revers de la mateixa moneda d'un aferrissat nacionalisme espanyol, de tal manera que la nova idea d'Espanya que planteja el catalanisme serà percebut com una destrucció de la nació espanyola, és dir, de la seua versió liberal i jacobina. Ambdós models de l'estat es percebran del “tot incompatibles”.¹⁹²

Pel que fa al blasquisme es recolzava en la petita burgesia de València (Cucó, 1971: 55) i feia del republicanisme *antistablishment* de la Restauració, de l'unitarisme espanyolista i de l'anticatalanisme anticambonià¹⁹³ els seus principals elements ideològics. Vegem sinó a tall d'exemple la cita següent que adjectiva el catalanisme com

¹⁹¹ Precisament aquesta afirmació especular dels nacionalismes espanyols i català ha fet tan complicada la convivència al si de l'estat d'aquestes enfrontades identitats nacionals, recíprocament ex-cloents. És un problema que arrenca a finals del segle XIX i que en el que portem de segle XXI no s'ha resolt encara d'una manera satisfactòria per a cap dels dos identitismes, per la qual cosa és previsible que continue aquest conflicte polític i cultural.

¹⁹² «Per als republicans, el catalanisme defensava una idea d'Espanya, o millor, una amenaça a la seua idea mateixa, del tot incompatible amb la seua concepció de nació espanyola» (Archilés, 2002: 119).

¹⁹³ De fet, el blasquisme aplegà fins i tot a concentrar militants per “rebentar” la visita d'una delegació solidarista catalana que acudia a l'Assemblea Regionalista de 1907. Carles Recio, però, interpretarà l'afer d'aquesta manera rotundament catalanòfoba: «demuestran que el grupo catalanista era altamente agresivo y todo aquello de paz, simpatía y “germanor” era mentira. Los periodistas catalanes son unos cobardes porque en Valencia no abrieron la boca, pero una vez seguros en sus casas la emprendieron contra los blasquistas. Los catalanistas no merecen respeto porque tratan de implantar en Valencia el carlismo y el separatismo, ambos tan nefastos para los intereses regionales» (2006: 481).

una barreja de “vergonyós separatisme” i d’“estúpides enyorances” d’un passat, per als blasquistes, a soterrar definitivament:

«Queremos que haya solidaridad, pero Solidaridad valenciana, exclusivamente económica, sin impuros fines electorales ni vergonzosos asomos de separatismo, ni estúpidas añoranzas de un pasado que pertenece al cementerio histórico y que no puede ni debe resucitar; y por lo tanto apartada toda insensata y suicida cooperación de la egoísta, inmoral y retrógrada Solidaridad Catalana» (24-VI-1907, a Cucó, 1971: 57).

Al cap i a la fi l’anticatalanisme no deixa de ser, com veurem també al cas del blaverisme (tot i que a aquest no sempre serà tan explícit), una forma —potser particularment eficaç— d’antivalencianisme polític, d’antinacionalisme valencià. A *El Pueblo*, per exemple, s’aplegarà a escriure frases de la contundència de la següent:

«¿De dónde sacan estos señores valencianistas que aquí puede hacer sentido regionalista hasta el punto de constituir una fuerza poderosa y eficiente? ¿Acaso ha tenido Valencia historia propia que haya delineado su personalidad con características imborrables a través del tiempo? [...] Es una tontería el querer engañar con una historia ficticia y con una personalidad tan poco consistente. Estamos todos en el secreto, ni historia, ni literatura, ni lengua, ni nada» (18-VI de 1907, a Cucó, 1971: 63).

Pel que fa a Castelló també és el republicanisme local el protagonista d’un anticatalanisme probablement menys conegut però igual de radical. En sorgirà precisament de manera coetània a la gestació del catalanisme polític, com una resposta pràcticament immediata.¹⁹⁴

Al republicanisme castellanenc concretament, en companyia de l’anticlericalisme, l’anticatalanisme esdevindrà el “tema estrella” de la seua retòrica política, la qual cosa deuria de dur a una reflexió serena sobre les explicacions de l’anticatalanisme al País Valencià com una cosa pròpia de la ciutat de València i dels seus particular “complexos identitaris”. Anticlericalisme i anticatalanisme, doncs, seran els dos elements que permetran mantenir la mobilització política i particularment d’un republicanisme en un context en què començava a donar signes, incipients, d’esgotament de l’eficàcia del seu discurs originari. La retòrica anticatalanista resultarà un element ben atractiu per als interessos d’un moviment que temia estancar-se, amb la qual cosa es demostrarà que n’esdevé un às en la màniga al qual recórrer constantment, amb rendiments indubtables, per cert, en la història contemporània valenciana:

«Davant la pèrdua d’originalitat del discurs republicà a partir de la segona dècada del segle, l’anticatalanisme va passar a ser un element ben útil per a la mobilització i el manteniment d’una temperatura “calenta” de la política. Com ho era l’anticlericalisme, i en tots dos casos, sense forçar massa les coses. L’excés demagògic, el to populista, apareixien de manera natural regirant entre els continguts de la cultura política republicana, i en garantien la seua eficàcia. L’anticatalanisme permetia combinar, d’una manera ben explosiva, el manteniment de la retòrica radical i anticonservadora contra l’enemic “carlo-catòlic” amb un nacionalisme espanyolista que interpel·lava el cor mateix de la cultura política republicana, sobretot tal i com des del canvi de segle era entés aquest nacionalisme. Si a més es presentava el catalanisme com a agressor dels interessos econòmics valencians, i més específicament en el cas que ens ocupa als castellanencs, l’equació quedava closa» (Archilés, 2002: 119).

De tal manera que l’anticatalanisme serà un factor important en la política de les dues primeres dècades del segle XX i, com hem vist, si més no el republicanisme

¹⁹⁴ «L’anticatalanisme va ser un element que va aparèixer dins la retòrica dels republicans castellanencs en paral·lel exacte amb la gestació del catalanisme polític i que progressivament va anar assolint un lloc cap cop més destacat, sobretot quan aquest va anar implicant-se en el projecte constituent espanyol al voltant del 1917» (Archilés, 2002: 117).

castellonenc i el blasquisme l'assumiran com un dels trets ideològics principals. Tanmateix és difícil saber en quina mesura concretament el blasquisme actuà com un substrat ideològic rellevant del blaverisme. La llarga dictadura franquista suposà la discontinuïtat de moltes propostes polítiques, també la blasquista, que, ben probablement, hagueren generat una tradició política que haguera arribat als nostres dies. Indubtablement, a la transició democràtica, hi havia un record, una memòria històrica,¹⁹⁵ de la segona República espanyola i del republicanisme.

Però, ¿què quedà del republicanisme blasquista? Sí que restava la consciència de la importància d'un líder i d'un intel·lectual que atorgà rellevància a la ciutat de València (Ninyoles, 1992: 22) i, en determinats casos i minories socials, el record dels seus elements ideològics bàsics: republicanisme, anticlericalisme i anticatalanisme però correspon als historiadors aportar-nos més llums al respecte ja que, com veurem, l'anticatalanisme no calgué fer-lo servir políticament durant la dictadura si més no fins a la dècada dels seixanta del segle passat.

Sí que sabem que, en certa mesura, el blaverisme tractarà en part de connectar simbòlicament amb el blasquisme. El "fitxatge" del nét de Blasco Ibáñez, Vicente Blasco-Ibáñez Tortosa,^{A1} per URV com a cap de llista municipal les eleccions de 1979 i, més tard, com a diputat a Corts per UV és significatiu al respecte. Però no hi hagué cap intent de recuperar ideològicament el blasquisme ni de reivindicar-lo com a passat modèlic i, de fet, com veurem, el blaverisme no serà majoritàriament ni republicà ni, de cap de les maneres, anticlerical, per la qual cosa ens sembla que difícilment es pot establir massa connexions directes entre blasquisme i blaverisme més enllà de la coincidència en l'ús de l'anticatalanisme i de formes polítiques populistes.

No creguem, en conseqüència, que el blasquisme siga un antecedent directe del blaverisme però que sí fou un antecedent —trionfant, no ho oblidem— de populisme i anticatalanisme al *hinterland* de València i que el seu possible record o memòria històrica sí que pogué influir en la cultura política valenciana i, per tant, en l'expansió social del regionalisme anticatalanista blaveró.

* * *

La dictadura de Primo de Rivera, tot i les intencions inicials, esdevindrà també un règim que farà de l'unitarisme espanyolista i, en conseqüència, de l'anticatalanisme un dels seus arguments discursius preferits. Al cap i a la fi les oligarquies provincials dominants tenien el seu poder arran de la particular relació clientelista i caciquil i de les xarxes corruptes de relacions privilegiades amb les elits polítiques de Madrid. De tal manera que Cucó i Blasco qualifiquen aquest anticatalanisme com "sistemàtic i professional", un anticatalanisme "des de dalt" però que penetrarà en altres sectors socials:

«Un anticatalanisme sistemàtic i professional, i una concepció d'Espanya pròpia del *género chico* ja preexistent, foren eficaçment conreats per l'oligarquia dominant i han arribat a convertir-se en ideologia admesa per importants sectors urbans del poble valencià» (1992: XVII). Cursiva de l'original.

Pel que fa al període de la segona República espanyola, la qüestió no canviaria de manera significativa tot i que no sembla que l'anticatalanisme tinguera particularment més importància al País Valencià¹⁹⁶ que a la resta de l'estat. Aquest continuava sent una catalanofòbia dirigida des de les elits polítiques, "des de dalt".¹⁹⁷

¹⁹⁵ «la memoria histórica es aquella parte del pasado que influye sobre el presente como ejemplo y como contraejemplo, como pasado modélico o repulsivo» (Béjar, 2008: 62).

¹⁹⁶ Cucó, de fet, destaca «la manca de virulència anticatalanista que caracteritzà la DRV i el respecte que, al mateix temps, li inspirà [a Lluís Lucía] la personalitat de Cambó» (1996b: 130).

¹⁹⁷ «Tant des de la ciutat de València, com des de la d'Alacant o la de Castelló, es va fer ostentació de rebregats clixés ideològics —perspectives pretesament econòmiques que emparaven de nou l'òptica

Òbviament, el diari *El Pueblo* continuà atiant l'anticatalanisme. Com ens narra Arnau Gonzàlez, arran de l'aprovació al II Congrés d'Esquerra Republicana de 1933 d'una proposició en què apel·lava el partit a procurar “desvetllar el sentiment nacional català a Mallorca i València”, el diari blasquista en l'edició de l'1 de juliol de 1933 titolava que “Macià¹⁹⁸ sueña con ser emperador de Cataluña, Valencia y Mallorca” i editorialitzava en un estil que esdevindrà habitual arran de la transició democràtica:

«Es el loco ensueño *imperialista* de un nacionalismo que se muestra tal como es, no liberador de un pueblo oprimido por la absorción centralista, sino *cercenador de otras libertades* que en el proceso del tiempo y en la ruta de la historia, han determinado *personalidades totalmente separadas de Cataluña*, pueblo que se sienten *con derecho a vivir para ellos y con España*» (2006: 339-340).

En el mateix diari, cinc dies després, trobarem un precedent de la particular retòrica secessionista del blaverisme. A un article titolat “La réplica de Valencia”, Roger Boty escriurà que «el idioma que con tanto cariño [...], no es la lengua catalana, sino un dialecto del sonoro, rico, eufónico y dulce idioma valenciano» (a Gonzàlez, 2006: 340-341). De tal manera que el blasquisme durant la Segona República espanyola no fou regionalisme (almenys en el sentit polític) sinó un anticatalanisme que competia amb un catalanisme com el d'ERC, amb el qual compartia, si més no, d'alguna manera el republicanisme i l'anticentralisme (l'esquerra ja no està tan clara, ja que el blasquisme durant aquesta dècada havia girat cap a posicionaments més conservadors).¹⁹⁹

El que més ens interessa destacar, però, és l'eficàcia del discurs anticatalanista ja a la dècada dels trenta del segle XX en evitar la consolidació de qualsevol mena de valencianisme polític. Precisament seria el pancatalanisme, d'una manera extraordinàriament semblant a com farà el blaverisme, un dels arguments més potents políticament utilitzats per desacreditar el conjunt del nacionalisme valencià:

«El pancatalanisme esdevingué un element utilitzat pels sectors espanyolistes de Mallorca i València en l'intent de frenar l'avenç dels moviments nacionalistes. L'argument que el pancatalanisme era una simple cobertura de les ànsies imperialistes catalanes serví als que, des de la defensa de la supremacia de la llengua castellana i des de la demagògia, volien impedir la recuperació de la llengua i la cultura catalanes» (Gonzàlez, 2006: 356-357).

Probablement un cas particular que mereix ser comentat és el de Josep Maria Bayarri. La seua obra *El perill català*, publicada l'any 1931, més que una obra durament anticatalanista —de fet, la dedicatòria també serà «a tots els fraterns amics de la gloriosa Catalunya» (Bayarri, 1931: 3), termes que no gosaria fer servir cap militant del blaverisme—, és, sobretot, antipancatalanista,²⁰⁰ és dir, més prompte una advertència

levantinista, un desfermat anticatalanisme sempre útil com a eina de combat, un provincialisme miop i suïcida— que no eren més que subterfugis amagant la veritable qüestió: la del petit poder i el petit privilegi» (Cucó i Blasco, 1992: XIX).

¹⁹⁸ Francesc Macià i Llussà (Vilanova i la Geltrú, 1859-Barcelona, 1933): polític (conegut com *l'Avi*). Oficial de l'exèrcit espanyol (aplegà a tinent coronel), isqué diputat per la Solidaritat Catalana i hagué de renunciar a la carrera militar. A finals de la dècada dels deu s'orientà cap al republicanisme revolucionari i independentista. Fou detingut pel complot de Prats de Molló i promogué i presidí ERC. Proclamà el 14 d'abril de 1931 la República Catalana i en fou president de la Generalitat fins a la seua mort.

¹⁹⁹ «Aquest valencianisme estricte, que repudiava Catalunya, ERC i *El Camí*, no va aixecar mai la veu en pro de l'oficialitat de la llengua, ni va tenir una posició clara en la defensa dels projectes estatutaris. Li calia, sobretot, crear una contradicció insuperable entre valencianisme i pancatalanisme» (Gonzàlez, 2006: 341).

²⁰⁰ El propi Bayarri justifica que el seu assaig no és pròpiament anticatalanista ja que el pancatalanisme només seria propietat de determinades elits de Catalunya i el País Valencià. El “perill català” era que s'estenguera: «Si eixos símptomes d'absorció, en alguns homes mes u manco capdavanters de la política i la literatura s'extingueren i fora el poble català el que alimentava l'anexionisme de Valencia, llavors judicariem de Catalunya com ara ho fem dels centro peninsulars i com venim de per vida protestant i forçant les circumstàncies, per a foragitar l'irredentisme de nostra Valencia respecte d'ells. Pensem

contra la suposada deriva pancatalanista que es produïa i que podria estendre en una part significativa del valencianisme i del catalanisme.

En aquest sentit, per més que el blaverisme alguna vegada ha reivindicat Bayarri i *El perill català* com una mena de precedent,²⁰¹ un autor que escriu contra alguns dels arguments més utilitzats del blaverisme, com el d'estar al "servici de l'or català", ni encara menys el seu sobiranisme/independentisme,²⁰² no en resultarà gens còmode:

«Una forta fraternitat comprensiva i ferventa cap a Catalunya, la intensa Catalunya eixemplar. De temps en sà que volfem demostrar la nostra cordialitat envers Catalunya. No era cap desamor contra eixe poble veí tan ben amat i tan ben comprés per nosatros [...] Perque no havem volgut amagar la nostra opinió admirativa envers els hòmens i les coses de Catalunya; perque l'havem defés quan a l'entorn nostre votava la injuria, la calumnia, la maliccia i l'odi respecte de son valdre i de sa vida i de ses aspiracions i esperances, s'havem tengut que oïr la calificació de catalanistes o catalanisants i poc manco que estàvem al servici de l'or català!» (Bayarri, 1931: 7-8).

En definitiva per a aquesta *rara avis* el "perill"²⁰³ era el pancatalanisme que disoldria o difuminaria la "personalitat valenciana" i tot i que podem considerar-lo en certa mesura un precursor del blaverisme, aquest, com veurem, exagerarà el "perill" fins a l'extrem de concebre'l com una amenaça real a les primeries del segle XXI quan la defensa dels Països Catalans com a projecte polític no passa de ser defensa per una exígua minoria del País Valencià i una minoria del propi catalanisme de Catalunya. És en aquest sentit però també en el sobiranisme que Bayarri i Lizondo estaran en coordenades ideològiques si més no parcialment diferents.

Abans de la publicació de *Nosaltres els valencians* de Joan Fuster l'any 1962, per tant, hi havia anticatalanisme al País Valencià tot i que encara no podem considerar-lo pròpiament blavero perquè no coincidiran tots els elements definitoris d'aquest. De tal manera que ni la Renaixença serà catalanòfoba ni el blaverisme entroncarà amb tots i cadascun dels trets més destacats del blasquisme, particularment, amb l'anticlericalisme. És possible, però, que sí que hi haguera una memòria històrica lligada a l'anticatalanisme econòmic i a les polèmiques lliurecanvistes i proteccionistes de principi del segle XX i que actuara com a substrat del blaverisme arran de la transició democràtica. Aquesta és la tesis del Catedràtic d'Estructura Econòmica de la Universitat de València, Vicent Soler,^{A3} que coincideix amb les hipòtesis d'aquesta recerca, en el sentit de que el blaverisme no "inventa" l'anticatalanisme però sí el "recrea":

que no és Catalunya, que no és el poble català qui fá o alimenta l'insensata opinió que denunciem perque va reseguint sens esmena entre polítics i certs intel·lectuals i que diputem "el perill català"» (1931: 47).

²⁰¹ Recio, qui aprovarà amb Excel·lent Cum Laude (2006: 24) a la Universidad Cardenal Herrera una tesi doctoral sobre Bayarri i a qui considerarà "Padre de la Patria Valenciana" (2006: 737) afirmarà: «El pensamiento valencianista de Bayarri no desaparece con él sino que su herencia es recuperada por el movimiento valencianista que surge en los años 70 de rasgos populistas y completamente secesionistas aunque su autoría no es reconocida por los impulsores de este nuevo fenómeno» (2006: 721), la qual cosa no serà completament certa ja que, per exemple, serà declarat "prohom" de LRP.

²⁰² «Afirmem, per tant, el dret natural dels valencians a regular sa vida com a nació lliure per mig de son Estat nacional, amb la completa soberania, independència, que comporta: llejislativa, ejecutiva i judicial» (Bayarri, 1931: 42).

²⁰³ «El perill, que diem català, per a nostra Valencia consistix [...] en creure i propalar que Valencia, l'antic reïne, la nostra Patria és catalana, que Valencia, per sí no té personalitat nacional; que la patria dels valencians es diu Catalunya; que'ls valencians som catalans de Valencia; que la nostra personalitat, per tant, nacional, que la nacionalitat dels valencians és catalana; que la nostra historia valenciana i la nostra cultura i el nostre territori i la nostra tradició, formen part i estan implícites en una entitat nacional superior que's diu la gran Catalunya. Que'ls nostres hòmens, sants, artistes, poetes, guerrers, ciutadans cums son catalans... que els catalans en el sigle XIII, al temps de la reconquesta de Valencia per Jaume I, nos dugueren la civilització, el geni artístic, tot el geni [...] La pretensió d'eixe pancatalanisme anula la nostra nacionalitat valenciana. Valencia queda extingida en sa personalitat jurídica. Resta dependent» (Bayarri, 1931: 10).

«Una bandera que, d'alguna bandera no la inventen, però sí la recreen. L'anticatalanisme és una cosa que ve de principi de segle, que té que vore amb la polèmica lliurecanvi-proteccionisme de principi de segle que expliquem en classe amb tota normalitat [...] perquè hi ha una memòria històrica. Ací, en la ciutat de València sobre tot i en el món de les comarques agrario-comercials hi havia una consciència històrica on havia arrelat l'anticatalanisme com a conseqüència de aquelles polèmiques de principis de segle, aquelles polèmiques aranzelàries i tot això» (00:45'28" i C2, 00:04'47").

8.4 El franquisme: instrumentalització de la identitat regional i precedents del blaverisme

«La implantación del régimen franquista supuso un hito enorme en la estructuración social de la España posterior. Aunque aquel momento parezca hoy lejano, lo cierto es que nuestro país entró en el siglo XXI profundamente marcado por los cuatro decenios del franquismo. Sus efectos han condicionado en buena medida las vías de modernización e industrialización de la sociedad española» (Giner, 2006: 41).

En efecte, el règim franquista ha condicionat l'Espanya i el País Valencià actuals. Quatre dècades d'autoritarisme nacionalcatolicista han deixat empremta en les societats espanyola i valenciana. El franquisme, políticament, «se contentó con la obediencia pasiva de sus súbditos fomentando la despolitización mediante el frecuente uso de movilizaciones inocuas de cariz religioso, deportivo o folclórico» (Giner, 2006: 45).

Malgrat l'hipercentralisme característic de la dictadura franquista al País Valencià una d'aquestes manifestacions folclòriques serà la reinvenió, des del primer moment, d'un particular regionalisme (provincialista i llevantinista) legitimatori del nou règim que alguns com Cucó (1989) el definiran com un "petainisme" i altres com Viciano (1996) l'anomenaran "ratpetainisme".

Tanmateix el "ratpetainisme" no era sinó una apropiació (si més no parcial) de la identitat regional per banda del franquisme local i no una invenció (completament) *ex novo*. Atés que al País Valencià no quallà un valencianisme polític i cultural amb la importància suficient com perquè la dictadura ho considerara un enemic a combatre, el franquisme a València podrà presentar-se, en certa mesura, com "regionalista":

«Passada la Guerra Civil, el franquisme en va fer una peculiar lectura, apropiant-se'n, sobre la base de l'espanyolisme, de molts dels trets de la identitat regional. Això, però, no ens ha de fer pensar que la identitat regional que va perdurar al llarg de la dictadura fóra "franquista", per bé que el franquisme, a València, sí que va ser "regionalista"» (Archilés, 2007a: 178).

Aquest "regionalisme", òbviament, restarà subordinat al nacionalcatolicisme però amb tocs autòctons que reprenen algunes de les construccions de la identitat regional que hem vist. No es produirà una ruptura en aquest afer amb la implantació de la dictadura franquista sinó «la continuïtat d'un món de referents culturals i simbòlics sobre la identitat valenciana que van ser reaprofitats, i de manera ben exitosa, pel règim franquista» (Archilés, 2007: 179).

De fet, ja a l'any 1941 a *Alma y tierra de Valencia*, de Martí Domínguez,²⁰⁴ el mite del llaurador i la seua particular relació amb la terra com a paradigmàtica de la

²⁰⁴ Martí Domínguez i Barberà (Algemesí, 1908-València, 1984): periodista i escriptor. Subdirector de LP el 1942 i director (1949-58), fins que les crítiques a la gestió de la *Riuà* de 1957 l'obligaren a presentar la dimissió. Més tard fundà i dirigí el setmanari *València-fruits* i el diari *Al Día*, tancat pel franquisme. Fou oficial de l'exèrcit franquista, regidor de cultura de València a la dècada dels quaranta, director de número del Centro de Cultura Valenciana i membre de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles. A més d'altres assaigs publicà en valencià obres de teatre, novel·les i poesia.

valencianitat està clarament present, adobat a més de laments per l'absència de grans terratinents que hagueren aconseguit crear un lideratge polític i social fort al país.²⁰⁵

En aquest context tan difícil per al valencianisme polític, tal com analitzarem, Joan Fuster proposarà un model que, entre d'altres, trencarà amb la identitat regional explícitament²⁰⁶ i, per tant, amb la identitat nacional espanyola que no sols era absolutament hegemònica sinó també "oficial" al franquisme. Això, "lògicament", provocarà les primeres reaccions ja als anys seixanta del segle passat. De fet, una de les preguntes encara sense resposta adequada és com *Nosaltres els valencians* i *El País Valencià* passaren la censura franquista. Probablement les autoritats no eren conscients de la magnitud potencial que tenia aquesta proposta. O tal vegada sí, i n'organitzaren la reacció.

El franquisme i els franquistes, per tant, no actuaran de manera neutral en el particular enfrontament identitari al País Valencià (de moment, però, restringit a unes determinades elits intel·lectuals i polítiques). No podien fer-ho. De fet, alguns autors fins i tot han aplegat a considerar que el franquisme no sols impedí un diàleg sobre els plantejaments fusterians sinó que, a més, tractà de "manipular" el valencianisme per transformar-lo en una valenciania merament folclòrica, residual i despolitzada, de la qual sorgiria el blaverisme:

«Fou el franquisme, doncs, el que tancà unilateralment les possibilitats d'un diàleg serè sobre les tesis fusterianes. La virulència en el trancament de la qüestió i la manipulació que introduí aquest franquisme en la polèmica separà encara més dues sensibilitats que sense la presència del règim encara podien haver tingut l'oportunitat d'arribar a una entesa. La discrepància honesta en la resolució del problema del nostre fracàs com a poble del qual partia Fuster es féu més difícil. El franquisme sabia que darrere de tot hi havia la "mercancía averiada" i tallà totes les possibilitats de diàleg [...] El franquisme tractarà de manipular el valencianisme per impedir el reagrupament i la consciència resistent i convertir-lo en un valencianisme "degradat i emotiu". La conseqüència d'això [...] serà la conversió del valencianisme residual en un populisme, en el "valencianisme populatxer i radical-municipal"» (Sanz i Nadal, 1996: 122 i 232).

El franquisme, com ens desvetla Xambó (1995 i 2001) comptava amb el control pràctic dels mitjans de comunicació bé directament bé mitjançant controls molt rígids: monopolitzava la televisió, permetia la iniciativa privada o de l'Església catòlica a la ràdio (bàsicament SER i COPE respectivament) a condició de no fer informació política i controlava directament quatre dels cinc diaris al País Valencià (*Levante* i *Jornada a València*, *Mediterráneo* a Castelló i *Informació* a Alacant). El cinqué era LP. A la dècada dels seixanta del segle passat s'incorporarà el murcià *La Verdad*, que pertanyia a l'Editorial Catòlica (EDICA), amb una edició alacantina.

La pressió constant a què se sotmetia als professionals i als nous mitjans que sorgiren a partir de la nova Llei de Premsa i Impremta dels seixanta serà efectiva a les comarques valencianes, ja que, si prenem com a referència els expedients sancionadors, només 9 dels quasi 450 foren per a mitjans valencians, el que suposarà aproxi-

²⁰⁵ «Si les directrius hispàniques determinaven les relacions del país amb l'exterior, la seua caracterització interna, el model de societat, estava fortament condicionat pels aspectes geogràfics. Al País Valencià "es la huerta la que vence a la historia". La fertilitat de la terra, per bé que acrescudada per l'esforç dels llauradors —l'autor coneixia de prop els problemes del cultiu—, era el factor clau per a explicar el sentit de la història valenciana [...] aquest agrarisme comportava una exaltació del paper dirigent de les aristocràcies terratinents» (Viciano, 1996: 69-70-71).

²⁰⁶ Així mateix trencarà amb la tradició valencianista no catalanista: «La discrepància "diferencialista" del sector més autoctonista del valencianisme comença durant aquests primers mesos de l'any 1961 [...] És evident que el conflicte intern en el valencianisme sobre l'assumpció o no de la catalanitat nacional no ve de la manca de correcció històrica del règim franquista. Ja siga des de posicions regional-espanyoles o des de posicions honestes i nacionalment valencianes estrictes, hi ha tota una tradició acreditable de negacions de la catalanitat que ajuda a entendre més encara el trencament i el conflicte esdevingut en els inicis dels anys seixanta» (Sanz i Nadal, 1996: 55 i 57).

madament el 2% del total (Terrón, 1981). A més a més, es produiran tancaments de mitjans escrits, com el del diari *Al día* (setembre de 1964), l'alacantí *Primera Pàgina* (juliol de 1972) o la revista valencianista *Gorg* (abril de 1972). En conseqüència, el règim tenia els mecanismes per controlar i instrumentalitzar la identitat regional.

Tanmateix no hi ha documentades reaccions anticatalanistes organitzades durant la dècada dels quaranta i cinquanta fins a 1962, any de la publicació per banda de Joan Fuster del llibre referencial *Nosaltres els valencians* i també de la guia turística *El País Valencià*. De fet, com ens documenta Hernández, fins i tot a les publicacions oficials falleres es donaven exaltacions (dins de la lògica del “regionalismo bien entendido”, òbviament) de la unitat de la llengua catalana, de la mateixa història compartida i fins i tot d'una mateixa composició ètnico-cultural.²⁰⁷

Contràriament al que podria semblar, les primeres reaccions anticatalanistes durant el franquisme seran molt més contra *El País Valencià* que no contra *Nosaltres els valencians*, probablement com a resultat de la llengua utilitzada, ja que és previsible que el primer es llegira i difonguera més entre els valencians atés l'estensísim analfabetisme en la llengua pròpia aleshores. De fet, *El País Valencià* aixecarà polseguera entre diverses personalitats espanyolistes i, com veurem, al món de les falles, algunes d'elles intensament vinculades amb el règim franquista a València.²⁰⁸

De fet, la reacció antifusteriana no fou acadèmica o intel·lectual sinó, com bé ens descriu Bodoque, més aviat fou una resposta destinada a provocar rebuig sentimental en la major part dels valencians identificats amb la identitat regional mitjançant l'argücia d'insistir en la “sacralització” dels tòpics de la valencianitat, amb la qual cosa s'estarà preparant el context de recepció del blaverisme durant la transició democràtica:

«No va ser una resposta raonada i rigorosa en termes acadèmics que pretengués rebatre en tot o en part l'anàlisi i les seues reflexions; ben al contrari, l'atac a les tesis fusterianes utilitzà els mitjans de comunicació públics i privats vinculats al règim franquista, sense gaire interès per polemitzar amb Fuster, sinó que va pretendre negar l'interès de la seua obra, reafirmant alguns tòpics de la concepció que les elits de la ciutat de València tenien sobre el conjunt del país, i estigué orientada a provocar reaccions emocionals contra el catalanisme de l'obra de Fuster» (2005: 106).

Cronològicament la primera reacció serà les de l'antic militant de la Dreta Regional Valenciana (DRV), catedràtic falangista i vicepresident de la Diputació de València Diego Sevilla Andrés^{A1} qui escriurà al *Levante* (LEV) dos articles durant el mes de novembre de 1962 titolats significativament “Burguesía y separatismo” y “Alerta a los valencianos” que encara tindran resposta en Fuster amb “Mi vela en este entierro” (5-I-1963). Així mateix el diari del *Movimiento* publicà el 2 febrer de 1963 un article sense signar (que Cucó atribueix a Almela i Vives,^{A1} ja que aperegué al suplement *Valencia* que coordinava aquest), molt crític amb Fuster titolat *Un libro sobre el País Valencià*, que afirmava el “desprestigi” que podria suposar per a València la guia de l'assagista de Sueca. Aquesta nota també la reproduirà a l'endemà LP, a més de la publicació d'un altre text a aquest diari (*Algo que se quedó en el tintero. Los valencianos y Valencia en las páginas de El País Valencià*) i, encara més, una nota de Xavier Casp^{A1} i

²⁰⁷ Per exemple, i entre d'altres, al *Libro Oficial Fallero* de 1949 es destavaca Teodor Llorente com a “tan leal amador de las glorias catalanas” i en el què s'explicitava que «además del vínculo fraterno que une a todas las ciudades españolas y aun peninsulares, Valencia y Barcelona están unidas fuertemente por la múltiple consanguinidad del mismo mar, la misma luz, la misma lengua, la misma historia y la misma sangre» (a Hernández, 1996: 212-213).

²⁰⁸ «La publicació, el mateix 1962, d'El País Valencià [...], fou el catalitzador de la campanya que el franquisme —franquisme polític i franquisme sociològic— portà a terme contra Fuster i el seu ideari» (Cucó, 1989: 289).

de Miquel Adlert i de dotze signatures més²⁰⁹ on es desmarquen explícitament de Fuster. I encara es publicarà un altre article de Josep Maria Bayarri.

Per arredonar els atacs a la figura de Fuster la jerarquia fallera se sumará a la “festa” en convertir-la en ninot i cremar-la a les festes josefines. De fet, la “cremà” d’un ninot de Fuster serà un punt cridaner de partença d’un antiintel·lectualisme que poc després prendrà el blaverisme. Es cremava un símbol, la proposta intel·lectual progressista i valencianista que partia dels textos del suecà:

«Ben aviat es desfermava un arravatat antifusterianisme populista, fabricat a través dels pregons contactes del franquisme prop de la jerarquia fallera: Fuster cremava de ninot a les falles, i, amb ell, tot el món intel·lectual que de lluny o de prop simpatitzava amb les seues idees» (Cucó, 1989: 297-298).

La reacció, però, no es quedarà exclusivament en l'àmbit dels lletraferits. Les falles també s'apuntaran a la “festa”. En la Cavalcada del Ninot de 1963 dues carrosses (la de la falla de Peu De la Creu-En Joan de Vilarrasa i la de Cadis-Literat Azorin) es posicionaran en contra d'*El País Valencià* i en la primera el cremaran a una falla. A la falla de la plaça de la Mercé del mateix any s'insistí en el tema. De fet al llibret es deixarà ben a les clares el rebuig dels membres de la comissió i l'aposta per l'ostracisme per al suecà, així com l'essencialisme, l'antiintel·lectualisme i l'acacació de traïdoria (“renegat”) que veurem més endavant al blaverisme:

«Cert llibre escrigué un fuster / que empudegà nostra essència, / demostrant-li a València / i als valencians, no voler. / L'home que és de molt saber / segons creu, sense falòries, / renega de nostres glòries / amb un cinisme sancer. / Mostra ser pantominer / i per la seua expressió, / mereix de fet l'expulsió / d'este país tan sincer / [...] Es bandejar al fuster / que la fusta mal treballa. / Per aço el cremem en la falla / que havem plantat al carrer» (a Ariño, 1992a: 354-355).

En bona mesura es pot considerar la darrera obra de Francesc Almela i Vives,²¹⁰ *València y su reino*, editada el 1965, també no sols una resposta a la guia de Fuster («una refutació en tota regla de la proposta fusteriana» Viciano, 1996: 82)²¹¹ sinó un precedent directe i inequívoc del blaverisme, secessionisme lingüístic inclòs.

De fet, a parer del prologuista, anònim, de la reedició de 2004 editada per l'Ajuntament de València, la gran diferència entre aquest i *El País Valencià y València, alma y tierra de un país* de Lluís Guarner²¹² seria precisament que Almela no “integra-

²⁰⁹ «Como católicos y como valencianos (algunos de nosotros escritores en lengua valenciana) nos interesa hacer constar, para evitar confusiones, que no tenemos ninguna relación con la ideología que Joan Fuster representa y defiende en Valencia» (LP, 6-II-1963).

²¹⁰ Com ens diuen Sanz i Nadal, Almela i Vives era «un col·laboracionista amb el règim, que es movia després de la guerra en els marges de l'erudicionisme regional» (1996: 121). Viciano ens descriu l'evolució d'Almela: «Fou coautor de la comèdia *Lenin: escenes de la revolució russa*, i en 1937 col·laborà en el número especial de *Nova Cultura*, la revista comunista animada per Josep Renau, dedicat a les falles antifeixistes. En l'estiu de 1939 fou detingut diverses vegades per aquestes activitats, però finalment aconseguí superar el procés de depuració. Des d'aleshores es refugià en una erudició conformista, cada volta més integrat en el regionalisme conservador. I, finalment, en *València y su reino*, ja amb una seixantena d'anys, adoptava una actitud obertament anticatalanista» (1996: 83).

²¹¹ Vegem sinó el text següent de la declaració d'intencions de l'assaig, clara al·lusió al suposat menyspreu i atac de Fuster a trets idiosincràtics, considerats pura “mala fe” o “regodeo”: «No hay inconveniente en anticipar que se tratará más de lo bueno que de lo malo. Y no es que deban pasarse por alto, ocultarse o disimularse los defectos del propio país, porque, efectivamente, la indicación, por no decir la denuncia, de ellos puede servir —cuando se hace de buena fe y en las debidas circunstancias— para una tarea tan útil como la de corregirlos. Pero la exposición sistemática de los posibles defectos resultaría ociosa por cuanto ya hay quienes se encargan pródigamente de hacerlo, basándose en la realidad o manejando los recursos de la fantasía. Por lo tanto, aquí no habrá regodeo alguno en la presentación de tales fallos» (Almela, 2004: 19-20).

²¹² Lluís Guarner i Pérez (1902-1986): poeta i assagista. Obtingué la Flor Natural dels Jocs Florals de València de 1924. Partidari de la normalització del valencià, és autors de diversos treballs d'història cultural.

ria” el país en l'àrea cultural catalana, cosa que és considerada com una “major obertura”.²¹³ De fet, no serà casualitat la reedició de l'assaig d'Almela. L'actual consistori del *cap i casal* dirigit per Rita Barberà^{A1} buscava guanyar legitimitat tradicional weberiana a partir de la construcció dels “clàssics” del seu pensament i praxi actuals. No n'abunden però Almela n'és un dels seleccionats.

Almela, sense ser rotundament un secessionista lingüístic ni pròpiament un “blavero”, sí precedirà la major part del gros de l'argumentació anticatalanista que es desenvoluparà a la transició democràtica i, en particular, tres trets ben característics: 1) negació del caràcter catalànic de la cultura pròpia, tot citant com autoritats, entre d'altres, Julián San Valero,^{A1} Lluís Fullana,²¹⁴ Nicolau Primitiu²¹⁵ així com reconeixement d'una suposada continuïtat etnocultural si més no des de l'època romana; 2) exageració de la influència aragonesa en la conquesta de València i ús d'aquesta així com de l'emigració espanyola i del “bilingüisme” consegüent com a arma ideològica contra el “catalanisme” i 3) negació onomàstica de l'adjectiu català aplicat al país i també a la cultura i la llengua pròpies en base de la denominació, també històrica, de valencià i a la “resistència” dels valencians.²¹⁶

Vegem a tall d'il·lustració com farà servir Almela el “bilingüisme” com un argument contra la normalització lingüística del valencià que defensarà Fuster. El blaverisme copiarà, pràcticament d'una manera idèntica, com veurem, aquesta retòrica:

«Por de pronto, la aseveración de que los valencianos hablan catalán sería en todo caso una verdad relativa. Porque se olvida, acaso con demasiada frecuencia, que una parte de los valencianos, aunque no sea la más numerosa ni en conjunto la más próspera, ha tenido y tiene como lengua natural el castellano o, si se quiere, el aragonés. Ello sin contar con que los mayores núcleos urbanos de la zona lingüística vernácula —*paszez le mot*— cuentan con un número muy considerable de personas llegadas de regiones españolas de habla castellana; personas que, en general, no aprenden la lengua distintiva de los mencionados núcleos urbanos» (Almela, 2004: 39).

José Ombuena,^{A1} al llibre editat l'any 1971 i significativament titolat *Valencia, ciudad abierta* (un dels tòpics recorrents de la identitat regional seria el suposat caràcter “obert” dels valencians, en contrast amb el de “tancat” que correspondria als catalans, en particular per la defensa de la llengua i la identitat catalanes) també serà un dels precursors d'algunes de les estratègies anticatalanistes que es desenvoluparan amb la recuperació de la democràcia. A aquest recull d'assajos breus es pretén menystenir (encara no negar) la influència catalana en la conformació del Regne de València seguint la mateixa tàctica d'Almela: exagerar la influència aragonesa i equiparar la

²¹³ «el que más partido tomaba, el que gozaba de mayor apertura, el único que, a pesar de las imprescindibles referencias, aun sesgadas, tomaba Valencia como una unidad por sí misma, sin necesidad de incorporarla a ningún otro proyecto. Éste es, sin duda, el gran valor del libro de Francisco Almela y Vives. Y, con toda seguridad, de donde más provecho puede sacarse en los tiempos actuales. Escribía el escritor de Vinaròs en un momento en que conceptos claros iniciaban un proceso de desdibujamiento e indiferenciación y creyó necesario dejar las cosas nítidas» (a Almela, 2004: 16).

²¹⁴ Lluís Fullana Mira (Benimarfull, 1871-1948): capellà franciscà i filòleg. Fou membre del Centro de Cultura Valenciana i membre de mèrit de LRP. Ocupà la càtedra de la “llengua valenciana” de la Universitat de València i el seient corresponent a la “llengua valenciana” a la Real Academia Española i, per això i per altres motius (tot i haver sigut acadèmic de l'Acadèmia de la Llengua Catalana), és reivindicat com un referent pel blaverisme.

²¹⁵ Nicolau-Primitiu Gómez i Serrano (Sueca, 1877-1971): empresari de fabricació de maquinària agrícola, erudit, bibliòfil (la seua biblioteca és l'origen de la Biblioteca Valencia) i escriptor. Fou President de LRP i director del Centro de Cultura Valenciana. Fundador de l'editorial i de la revista *Sicània*, on publicaren, entre d'altres, Xavier Casp, Antoni Igual Úbeda, Francesc Almela i Vives i Carles Salvador. Proposà el terme *bacavés* i *Bacàvia* respectivament per a la llengua catalana i els territoris on es parla.

²¹⁶ «En lo respectivo al nombre que debe darse a la lengua distintiva de los valencianos hay un factor que no cabe desdeñar, como es la resistencia de los valencianos a reconocer que su lengua se llame catalana» (Almela, 2004: 46).

catalana amb d'altres de menors com la manxega o la de Conca. Si llegim l'extensa però molt denotativa cita següent com una resposta omnipresent a les tesis fusterianes, obtindrem moltes de les claus narratives del blaverisme:

«La más densa inmigración es quizá la que viene Turia abajo desde las sierras aragonesas de Teruel. *Casi no hay estirpe valenciana sin injertos aragoneses*, y no debe de ser casualidad insignificante que el folklore valenciano caiga de lleno en el ámbito de la jota con su acento bravo e individualista, igualmente *alejado del coralismo de más al norte* y del "cante" que tiene en Cartagena su capitalidad más próxima. *La colonia aragonesa* es, en Valencia, *abundantísima*, y no parece que dé mala mezcla la enjuta tenacidad de allá con la agilidad mediterránea de acá. De la confluencia de tales sangres fueron fruto el marqués de Campo, promotor de los progresos urbanos al filo de la Restauración; Blasco Ibáñez, el novelista; Sorolla, el pintor; Llorente, el poeta, y muchísimos más como se irá viendo. *Tan valencianos*, por otra parte, *todos ellos*. Otras impregnaciones son muy visibles en la demografía y en el carácter de Valencia: la catalana, cifrada en linajes de la Reconquista y en otros repobladores; la manchega desde Albacete; la conquense, desde la Serranía...» (Ombuena, 1971: 13-14).

Però no només tindrem la reacció de Sevilla, d'Almela i d'Ombuena que acabem de veure. El que serà un dels iniciadors dels moviments blaver i del secessionisme lingüístic, Miquel Adlert, en un article publicat el 1963 a LP i titolat significativament *La valencianidad de los churros*, reacciona contra el plantejament fusterià d'un projecte polític exclusivament per a les zones catalano-parlants del País Valencià (veurem com Fuster considerarà les comarques castellanòfones "annexos d'escasa importància") i alhora contra el que considerarà un menyspreu per la valencianitat político-jurídica del Regne de València.²¹⁷

«Es una de tantas pruebas de cómo es de viva entre los churros la idea del Regne de Valencia; pot ser perquè els churros, per falta-los en els altres valencians el lligam de la mateixa llengua, s'aferren més a la lliga de la consciència regnicola. I pot ser per açò precisament l'interès que els qui neguen la valencianitat dels churros, tenen per ridiculitzar la paraula regnicol» (1984a: 44).

En aquest mateix article, que no esmenta Fuster però que és evident que està dirigit contra ell, és fàcil imaginar-se el destinatari al qui acusa de «fret intel·lectualisme d'un *parti pris* que conve a la finalitat dels que falsegen la realitat històrica i present per a negar la valencianitat als churros» (1984a: 43). El de Paterna, malgrat haver sigut vicepresident d'Acció Nacionalista Valenciana (ANV), partit defensor durant el període republicà de l'unilingüisme oficial del valencià a tot el País Valencià i impulsor de l'Editorial Torre, que també tenia el català com a única llengua d'edició, com a reacció contra el de Sueca, protagonitzarà una deriva cap a la defensa del bilingüisme²¹⁸ que, com analitzarem, serà un dels trets discursius del blaverisme:

«No hi ha canvi en el Regne de Valencia quan es passa la divisòria llingüística sino que el canvi es determinat per la geografia, el clima, l'economia, etc. que algunes vegades coincidix en la línia de les llengües però atres vegades no, com es notori. Però es més absurd per a explicar l'expulsió dels churros del si de la valencianitat, aduir que parlen altra llengua, com si per a ser un país mateix fora inexcusable la llengua única, quan hi ha tants països bilingües i polilingües. I el Regne de Valencia es un país bilingüe, i fon trilingüe mentre n'hi hague moriscs, ¡que tambe eren valencians! I açò no es una catàstrofe, ni una cosa estranya [...] La diversitat llingüística dels valencians, com les atres diversitats, no fa difícil, com s'ha dit, tro-

²¹⁷ Serà molt més tard quan des del paradigma fusterià sorgiran propostes que incidiran més en la importància del Regne de València com a entitat política independent dins de la corona d'Aragó com, per exemple, *Sobre la nació dels valencians* de Joan Francesc Mira (1997).

²¹⁸ És probable que aquest bilingüisme fóra, junt al catolicisme, la línia mestra d'oposició al discurs fusterià en un context, com el de la dècada dels seixanta del segle passat, en què encara no s'ha fet explícit l'anticatalanisme en el particular pensament d'Adlert.

bar la profunda rao que dona unitat al Regne de Valencia, que no es profunda sino ben manifesta» (1984a: 44-45).

Per si hi havia algun dubte que s'estava referint a la proposta fusteriana dotze anys després, el 27 de febrer de 1975, publicaria al diari *Jornada* un article en què explicitarà encara més aquesta idea i en què ja es desmarcarà explícitament del "pancatalanisme" que el considerarà no sols segregador dels castellano-parlants sinó ni més ni menys que "destructor de la història i de la personalitat del Regne de València" i de la suposada relació "harmònica" entre valenciano-parlants i castellano-parlants:

«Lo que ha segut, es i sera una constant en la historia i en la personalitat del Regne de Valencia, la que ara vol destruir el pancatalanisme del "País Valencià" segregador dels churros: la coexistencia i harmonica convivencia, en un sentit d'absoluta igualtat, en la unio de gents i terres valencianes de dos llengües» (Adlert, 1984a: 49).

Per tot plegat hem de considerar la suma de les reaccions que hem enumerat en aquest subcapítol com la primera campanya antifusteriana en la història. A la transició democràtica i fins a l'actualitat, però, en vindran més:

«La *consigna* franquista, com no podia ser d'una altra manera, funcionà perfectament i trobà un ampli ressò, com dèiem, dins àmplies capes del franquisme sociològic, i especialment, en sectors que provenien directament del petainisme de postguerra o que per raons diverses [...] se li havien afegit» (Cucó, 1989: 291-292).

En definitiva, el franquisme al País Valencià combinà un nacionalcatolicisme amb una retòrica "regionalista", que li permetrà reapropiar-se i instrumentalitzar bona part de la identitat regional contemporània i de la valenciania temperamental i dels suports simbòlics que hi anaven associats i amb la qual s'identificava la major part dels valencians. De tal manera que la dreta política estaria en condicions, com veurem, particularment a la ciutat de València i al seu *hinterland*, una vegada superat el règim franquista, d'ocupar aquest espai ideològic i simbòlic per lluitar per conservar l'hegemonia social que ha ostentat durant la major part de l'edat contemporània.

8.5 Conclusions

En definitiva el blaverisme no inventarà *ex novo* ni absolutament una identitat política valenciana diferenciada ni menys encara una valenciania temperamental sinó que reconstruirà aquesta a partir d'elements històricament existents i a partir d'identitats valencianes prèvies que tingueren un significatiu suport social, en particular de la identitat regional valenciana contemporània.

L'existència de la identitat regional a partir del Romanticisme i, sobretot, la Renaixença valenciana generarà uns trets d'identificació col·lectiva, tals com València com un jardí de l'abundància o els valencians com un poble festiu i artístic, que calaran entre bona part dels grups socials del *hinterland* de València.

Aquesta identitat regional es concebrà d'una banda en termes estrictament culturals i no polítics (no aspirava a la recuperació de l'autogovern) i d'una altra com un instrument perfectament compatible i complementari amb la identitat nacional espanyola; encara més, naixerà des d'aquesta. Tal com comença la lletra de l'Himne de l'Exposició la valencianitat tindria com a missió "ofrenar noves glòries a Espanya". La valencianitat, doncs, serà una identitat subordinada a l'espanyolitat. Com un nina russa, aquesta englobarà aquella.

Tanmateix, aquesta identitat regional naixerà com una identificació no anticatalana i fins i tot catalanofílica. Els orígens de l'anticatalanisme al País Valencià, malgrat

que el blaverisme el reivindique com a part del seu passat, no estan, en conseqüència, en la Renaixença.

Tot i això el blaverisme no serà el primer anticatalanisme valencià, sinó que aquest comptarà amb precedents significatius, tals com la major part del republicanisme de les ciutats de València i de Castelló i, paradigmàticament, el blasquisme, que era un moviment antidinàstic i antirègim de la Restauració; intensament anticlerical; anticatalanista i populista i que tingué una implantació bàsicament a la ciutat de València i la seua àrea més immediata de influència. El blaverisme tan sols prendrà aquests dos últims elements com a definitoris del seu projecte polític, amb la qual cosa la reivindicació del blasquisme serà, a tot estirar, parcial i naixerà també en aquest territori, tot i que la seua penetració territorial serà molt superior. En conseqüència, el blasquisme es pot considerar un precedent parcial del blaverisme, particularment en la forma de comunicació política i fins i tot en la lògica política, però no en els aspectes més antirègim, el republicanisme ni l'anticlericalisme.

L'anticatalanisme al País Valencià, com a la resta de l'estat, sorgirà com una reacció pràcticament simultània davant el projecte nacional alternatiu a l'espanyol que preconitzarà el catalanisme i contra la resistència antiassimilacionista castellano-espanyola que propugnarà aquest i, particularment, se n'aprofitarà del debat lliurecanvisme-proteccionisme que es donà a la Restauració (la burgesia agrícola i d'exportació de productures primaris era ferma defensora de l'anul·lació dels aranzels) per defensar els interessos, sobretot, de la petita burgesia.

El règim franquista al País Valencià també instrumentalitzarà la identitat regional per tal de combinar el nacionalcatolicisme inherent amb arrels locals, amb un regionalisme *bien entendido*. En aquest sentit, promourà des del règim la reproducció de la identitat regional i promourà, també, les primeres reaccions contra la proposta fusteriana a partir de la dècada dels seixanta del segle passat. Per fer-ho, tenia, entre d'altres, el control polític i dels mitjans de comunicació.

En aquest sentit no podem menystenir la influència que exercí el franquisme d'una manera més o menys activa, més o menys explícita, en si més no afavorir un cert anticatalanisme que s'adia molt millor amb el seu nacionalcatolicisme que no, òbviament, el fusterianisme. El franquisme i els franquistes valencians, per tant, no actuaran de manera neutral en aquest conflicte cultural i, menys encara, quan s'albirava el final del règim.

En conseqüència, les elits franquistes valencianes apostaren si no promocionaren directament aquella proposta que s'ajustava millor al nacionalcatolicisme i al regionalisme *bien entendido*. I aquesta, a València, era l'anticatalanisme i no el valencianisme d'encuny fusterià que, com veurem, llançarà un model progressista, modernitzador (políticament i culturalment) i antiregionalista. L'anticatalanisme al País Valencià de la dècada dels seixanta del segle XX, contràriament, serà catòlic i tradicionalista, regionalista i espanyolista. Perfectament compatible, doncs, amb la dictadura.

Els antecedents directes del blaverisme es troben, precisament, en aquestes primeres reaccions antifusterianes durant el franquisme. Alguns articles explícitament anticatalanistes de Sevilla Andrés així com actes fallers de desgreuge contra afirmacions d'*El País Valencià* de Fuster considerades ofensives contra la valenciana temperamental inauguraran el regionalisme anticatalanista. El llibre d'Almela i Vives, *València y su Reino*, de 1965, que separa el País Valencià de l'òrbita cultural catalana, esdevé la primera gran resposta intel·lectual a les tesis fusterianes. Alguns articles bilingüicistes de Miquel Adlert així com el llibre *València, ciudad abierta* de José Ombuena completaran els prolegòmens a partir dels quals uns anys més tard s'articularà ideològicament el major moviment anticatalanista de la història valenciana. Tanmateix, encara ens trobem davant una resposta, tret de les falleres de 1963, pròpia d'unes elits, restringida a uns pocs intel·lectuals i periodistes, lligats, això sí, al franquisme. El blaverisme, com a tal, vindria uns anys després.

Capítol 9é: La conflictiva transició democràtica al País Valencià

«Tant per als nuclis intel·lectuals de Madrid com —el que resulta més sorprenent— per als de Barcelona les especificitats de la complexa transició valenciana no han suscitat excessives curiositats» (Cucó, 2002: 10).²¹⁹

Enfront de les intencions —massa freqüents— d'interpretar la realitat social i política valenciana de la transició democràtica i d'uns altres períodes històrics, com si d'una existència independent es tractara que s'explicaria, en conseqüència, per *ella mateixa*, en aquesta investigació sostenim que no tenir en compte el context general espanyol en què es desenvoluparà ni la gran influència dels factors socioeconòmics així com la política de l'estat espanyol en el curs dels esdeveniments polítics del País Valencià ens portaria a no entendre aspectes substancials d'aquests. Almenys així ho creiem respecte el conflicte identitari valencià i, en especial, respecte l'enfrontament ideològic i simbòlic durant la transició democràtica.

Per això considerem que és sumament simplista i fins i tot erroni estudiar la transició democràtica valenciana exclusivament com l'enfrontament de dos moviments socials antitètics —en les seues distintes acepcions, també significants, de pancatalanisme versus anticatalanisme, fusterianisme vs. blaverisme, nacionalisme vs. regionalisme més o menys espanyolista, etc.—, que respondrien a paràmetres ideològics i identitaris molt distints i que assumirien una interpretació de la valencianitat radicalment diferenciada.

Que existí un enfrontament civil identitari al si de la societat valenciana —que, en part, encara roman i que ni tansevol el dictamen lingüístic del Consell Valencià de Cultura (CVC)²²⁰ ni la creació de l'AVL²²¹ ha tancat completament— d'una constatable virulència respon a una evidència històrica que ningú raonablement no podria negar, un conflicte que radicava precisament en discrepàncies profundes sobre la pròpia identitat valenciana; tanmateix aquest enfrontament —tot i que serà el nostre objecte específic d'estudi en aquesta recerca— serà només un dels aspectes i no l'únic i, a més, en vindrà condicionat per altres factors que hem de tenir en compte.

Per a la nostra invetigació, doncs, hem hagut de contextualitzar socioeconòmicament, sociopolítica i històrica el naixement i penetració social del regionalisme anticatalanista per poder interpretar cabalment per què sorgirà i s'expandirà socialment una ideologia i un moviment com el blaverisme.

²¹⁹ De fet, la transició democràtica valenciana està insuficientment estudiada i una de les causes és l'escàs "pes polític" del País Valencià. Bodoque també apunta al fet que la violència política fóra espanyolista i no independentista com un altre factor: «Si bé la limitada capacitat del País Valencià per condicionar o influir decisivament a Espanya, i el fet que les accions més violentes del conflicte valencià tinguessen una movitació *integradora* i reforcessen la visió d'una Espanya uniforme (predominant tradicionalment als centres de poder de l'estat) ha contribuït a fer-ne una realitat més aviat desconeguda o a generar, quan hi ha hagut algun tipus d'interès per conèixer-la, una imatge de societat cofoia i enfrontada en discussions bizantines i inacabables sobre qüestions de poc interès» (2000: 4).

²²⁰ El CVC és una institució reconeguda en l'article 40 de l'Estatut (25 de l'Estatut de 1982) definida com "la institució consultiva i assessora de les institucions públiques de la Comunitat Valenciana en aquelles matèries específiques que afecten la cultura valenciana". Fou l'entitat que elaborà i aprovà el dictamen que donà peu a la creació de l'AVL.

²²¹ L'AVL és definida a l'article 41 del nou Estatut com una "institució de la Generalitat de caràcter públic, [que] té per funció determinar i elaborar, en el seu cas, la normativa lingüística de l'idioma valencià".

9.1 El marc socioeconòmic: modernització tardana i veloç

«Des de 1970 el País Valencià va deixar de ser una societat eminentment agrària» (Santacreu i García, 2002: 55).

«Hi ha un canvi profund de paisatge econòmic, però també del demogràfic i urbanístic, igual com dels valors socials, cada vegada més distanciat dels patrons derivats de l'escasessa» (Soler, 1990a: 353).

És abastament conegut el retard que experimentarà la modernització a Espanya en relació amb la majoria dels altres territoris occidentals del continent. De fet, un sociòleg de la importància de Salvador Giner ha afirmat a aquest respecte que la dificultat per modernitzar-se ha sigut el tret més característic de la història espanyola recent (2006: 16). Giner n'afegeix que «España vivió sólo precaria y tardíamente la triple revolución —industrial, urbana y liberal— por la que pasaron los países del noreste europeo a lo largo del siglo XIX» i, sobretot, per entendre un País Valencià encara endarrerit en la primera meitat del segle XX que:

«El rasgo diferenciador, en suma, de la sociedad española fue su modernización deficiente, entendida en su doble vertiente de incompleta y desigual según sus regiones o ámbitos étnicos o nacionales» (2006: 19).

No és aquest el lloc per analitzar les causes de l'endarreriment modernitzador del País Valencià respecte Catalunya o el País Basc,²²² però sí que convé tenir molt present que la modernització a l'estat i al nostre país serà tardana i molt ràpida ja que durant la dècada dels seixanta i setanta del segle passat es capgirarà en bona mesura aquesta endarreriment. No debades Giner considerarà que fou «una velocidad de cambio muy intensa, hasta bajo condiciones de modernización rápida» (2006: 57).

De fet, els profunds canvis socioeconòmics que es produiran en general a l'estat i, particularment, al País Valencià durant aquest període seran d'una extraordinària profunditat fins a l'extrem de transformar radicalment la societat espanyola en no pocs aspectes. Aquestes transformacions contextualitzaran el sorgiment del blaverisme com a nou moviment social i polític en la història contemporània.

En aquesta recerca no sostindrem de cap manera que aquests canvis explicaran per ells mateixos el naixement i desenvolupament d'aquest particular regionalisme anticatalanista com un factor fonamental al sistema polític valencià ni encara menys apostarem per cap determinisme economicista però, tot i això, sí que pensem que poden contribuir a aportar-nos interpretacions parcials i provisionals que altres estudis posteriors hauran d'aprofundir, matisar o potser descartar. Al cap i a la fi el País Valencià, cal insistir-ne, no és una societat absolutament singular dins de les societats occidentals i «en las complejas y plurales sociedades contemporáneas, el acelerado ritmo de cambio social va acompañado de una profunda transformación del sistema de valores de cada sociedad» (García Ferrando i Ariño, 1998: 28).

Els principals canvis que es produiran a la societat valenciana seran la industrialització accelerada, la urbanització galopant i la secularització de la vida quotidiana (Saz a Ruiz Torres, 1990: 341), als quals haurem d'afegir la transformació demogràfica, la universalització de l'educació bàsica i la relativa massificació universitària.

D'entrada durant la dècada dels seixanta i dels setanta del segle XX es dona un procés de creixement industrial indubtable paral·lel al d'altres zones de l'estat com, a més dels pioners de Catalunya i el País Basc, el cinturó de Madrid i Navarra. Aquest

²²² Salvador Giner apunta com a possible causa explicativa «la coincidència [a Catalunya i al País Basc] de un sistema sucesorio muy parecido, que no dispersa la propiedad familiar a través de las generaciones» (2006: 23). Al País Valencià, però, no tindrem la institució de "l'hereu" i es tendirà a un sistema minifundista de la possessió de la terra.

desenvolupament del sector secundari suposarà una transformació radical de l'estructura econòmica valenciana. En consonància amb aquest despegament industrial s'experimentarà una «reducció espectacular del pes de l'agricultura» tant en l'aportació d'aquesta al valor afegit brut, que el 1973 aplegarà tan sols al 12% del total com en el percentatge de població activa dedicat al sector primari (Carnero i Palafox, 1990: 75) així com en la disminució de la renda dels llauradors, que descendí acceleradament any rere any (en 1970 abastava només el 53% de la renda espanyola mitjana. Giner, 2006: 50). D'aquesta manera, segons les dades a Calzado i Torres (2002: 85) reflexades a la Taula 1, tot i que l'economia valenciana continuarà sent bàsicament exportadora,²²³ es reduí en menys de quinze anys a menys de la meitat el pes en la població activa (que passà del 38'4% el 1962 al 30% el 1969 i al 16'8% el 1975)²²⁴ alhora que s'incrementaven exponencialment els sectors secundari (que passà del 31'7% el 1962, al 36'3% el 1969, i al 44'7% el 1975) i terciari (del 29'7% el 1962, al 33'6% el 1969 i al 38'4% el 1975).

TAULA 1: EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ACTIVA AL PAÍS VALENCIÀ (1962-1975)

Sector	1962	1969	1975
Primari	38'4%	30%	16'8%
Secundari	31'7%	36'3%	44'7%
Terciari	29'7%	33'6%	38'4%

Font: Calzado i Torres 2002: 85 (en negreta l'indicador més alt de cada any).

En poc més d'una dècada, de 1962 a 1975, doncs, s'havia passat d'una estructura socioeconòmica on la població activa destinada al sector primari era majoritària a una altra on no sols era minoritària sinó que no aplegava a la cinquena part del total ni a la meitat dels treballadors del sector secundari o del sector terciari. O, el que ve a ser el mateix, el País Valencià havia passat de ser un capitalisme agromercantilista a esdevenir el 1975 una societat ja inequívocament industrial. Pocs anys després seria ja una societat terciaritzada. El canvi havia sigut molt profund i molt veloç.

Lògicament la industrialització de la societat valenciana comportarà les dislocacions socials i algunes respostes característiques d'aquests processos, com són una major articulació de la societat civil i, en particular, el desenvolupament d'organitzacions sindicals i polítiques de classe així com un increment de la conflictivitat social, tot i que potser més matisada que a altres indrets industrials de l'estat degut a la particular estructura industrial on les petites i la mitjanes empreses esdevindran clarament majoritàries, de tal manera que no s'alteraria la general desmobilització ciutadana, tret fonamental del franquisme (Carnero i Palafox, 1990: 77).

D'altra banda cal també tenir en compte que un dels canvis més decisius serà el que es coneixerà com un "esclafit demogràfic" que farà passar el País Valencià dels 2.498.905 habitants el 1960 al 3.397.314 només quinze anys després, el que suposarà un creixement de la població molt significatiu en un període inferior al d'una generació. El sociòleg Rafael Castelló, especialista en demografia, ha qualificat aquest creixement com "la fase més expansiva de tot el seu cicle demogràfic modern" i fins i tot "al creixement demogràfic vegetatiu més elevat de la història d'aquest territori" (2000: 16).

Aquest creixement tingué lloc per l'increment de la natalitat (entre d'altres, conseqüència del creixement econòmic) i la reducció de la mortalitat així com de manera

²²³ «El País Valencià i les Illes Balears van convertir-se en els dos indrets que presentaven un saldo positiu en la balança de béns i serveis amb l'estranger, fet que referma el tarannà extern de l'economia valenciana i que el desenvolupament industrial no va capgirar» (Calzado i Torres, 2002: 88).

²²⁴ Lògicament es produí un trasvàs de mà d'obra agrícola al sector industrial, cosa que tingué com a conseqüència la marginació del model de producció agrària tradicional així com la contenció salarial dels treballadors fabrils i de servicis: «El camp va ser la gran reserva de mà d'obra barata, que si bé havia estat condemnada a uns salaris més que baixos, el seu transvasament a la indústria serví per a la destrucció de l'agricultura tradicional i a una política de contenció salarial que comportava la necessitat de fer hores extres» (Calzado i Torres, 2002: 83).

molt significativa per l'emigració d'altres territoris de l'estat, la qual cosa transformarà demogràficament el país i, en concret, el *hinterland* de la ciutat de València, on es concentrarà bona part d'aquests immigrants fins a l'extrem d'haver sigut considerada una "societat d'al·luvió" (Mollà i Castelló, 1992). De fet, el 1970 suposaven un 22'12% del total de la població enregistrada i el 1981 hi residien ja pràcticament un milió de persones que no havien nascut al país i que representaven un 25'50% del total o, el que és el mateix, lleugerament per damunt de la quarta part. Cal, a més, assenyalar que la majoria d'aquesta emigració estava en edat activa» (Santacreu i García, 2002: 47-48), la qual cosa representava una força important de treball.

Si el creixement democràtic serà molt important al conjunt del País Valencià, amb una taxa del 2'39% al període 1960-1970 i d'un 1'71% en tan sols cinc anys (1970-1075), si atenem al territori on sorgira i més s'expandirà el blaverisme, la comarca de l'Horta, aquest encara serà molt superior (Taula 2), amb taxes respectivament del 3'78% i del 2'98% i un saldo net de població en quinze anys de més de 400.000 persones (426.968). En percentatge, l'Horta experimentarà un creixement d'un 55'6% de la seua població (Ruiz Torres, 1990: 341). A l'Horta Oest i a l'Horta Sud aquest encara serà molt superior.

TAULA 2: EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA AL PAÍS VALENCIÀ (1960-1975)

Any	País Valencià	L'Horta	València c.	L'Horta Nord	L'Horta Oest	L'Horta Sud
1960	2.481.000	766.080	505.066	92.341	107.157	61.516
1970	3.073.000	1.038.257	635.690	121.542	184.410	96.615
%	2'39%	3'78%	2'61%	2'78%	5'57%	4'61%
1975	3.336.000	1.193.048	714.086	143.359	220.183	115.420
%	1'71%	2'98%	1'78%	3'35%	3'61%	3'62%

Font: Mollà, J.D. i Castelló, R. (1992): 24; Mollà, J.D.; Martínez, J.R. i Castelló, R. (1992): 52-53 i Castelló (2000): 13, a partir de dades d'anuaris d'INE i d'IVE i de Conselleria d'Economia i Hisenda.

Tot i que no està estudiat, té una certa lògica pensar que aquesta societat d'al·luvió experimentarà també canvis culturals i identitaris importants ja que «quan hi ha diferències polítiques, culturals i/o nacionals importants entre les dues comunitats afectades pel corrent migratori, l'adaptació-assimilació planteja problemes addicionals. En aquests casos, pot veure's afectat el cos social i/o nacional de la comunitat receptora» (Castelló, 2000: 19). Una d'aquestes transformacions culturals, com veurem tot seguit, serà l'increment de la castellanització idiomàtica, però és possible que també la base social del blaverisme cresquera, en part, com a conseqüència d'una modificació substancial de l'estructura social i demogràfica que alhora provocara una reacció dels sectors més conservadors en no pocs pobles de l'horta degut a la por a perdre l'hegemonia social i política degut al suport majoritari dels immigrants a les forces d'esquerra.

D'altra banda durant aquest període es produirà així mateix un grau espectacular de mobilitat territorial. De fet, si al 1960 un 40'18% del total de la població valenciana vivia a municipis inferiors a 10.000 habitants, aquest percentatge baixarà al 29'1% només deu anys més tard i al 23'02% l'any 1986. En poc més de vint-i-cinc anys, doncs, la població en municipis petits havia abaixat pràcticament a la meitat i s'intensificà d'una manera dramàtica les diferències socioeconòmiques i demogràfiques entre les comarques interiors i les costaneres del país. Bona part de les localitats muntanyenques i zones rurals de secà es despoblarien, en busca de treball a la indústria i als servicis, en un procés que continua avui (Santacreu i García, 2002: 53).

Aquesta mobilitat de centenars de milers de persones tingué com a conseqüència un descontrolat desenvolupament urbanístic, sovint especulatiu,²²⁵ aspecte que encara s'intensificarà més si tenim en compte el particular model turístic desenvolupista "salvatge" que afectarà particularment als municipis costaners del País Valencià.

²²⁵ «El procés donà pas a una especulació tremenda, no debades entre 1960 el País Valencià acollí més de 300.000 emigrants, al mateix temps que més de 300.000 valencians canviaren la seua llar de l'interior a les zones costaneres, sense comptar l'augment de natalitat» (Calzado i Torres, 2002: 86).

Carnero i Palafox han qualificat aquest procés com d'“expansió espectacular de la construcció”, ja que passà de suposar el 6'51% el 1955 del total espanyol al 10'31% el 1973, i d'un deteriorament “irreversible” del litoral que, tot i això, suposarà una important mobilitat social ascendent de noves classes mitjanes (1990: 76).

El creixement urbanístic també tindrà una particular incidència a la ciutat de València amb la construcció de nous barris. Com apuntarà Ninyoles més de la meitat dels habitatges s'han contruït amb posterioritat a 1960 i entre 1961 i 1980 s'alcen el 45% de les vivendes del *cap i casal* (respecte a principis dels noranta), el que, en una hipòtesi suggerent però sense verificació empírica, hauria provocat una “crisi urbana” que hauria tingut si més no una certa influència en l'elevat conservadurisme (i l'anticatalanisme) de bona part de les classes mitjanes de la ciutat:

«València fa la sensació de ser una ciutat *reconstruïda* [...] aquesta crisi urbana afavoreix, en la meua opinió, la reacció de certs sectors tradicionals i la seua orientació cap a opcions ideològiques fortament conservadores. El creixement discontinu dels barris perifèrics d'immigració se sumarà a aquesta impressió de crisi, i al particular reclam d'una ideologia autoritària sobre uns sectors sociològics en crisi» (1992: 112).

En qualssevol dels casos, el fort creixement del sector industrial i de servicis provocarà d'una banda l'aparició de noves classes mitjanes i d'altra la vinguda de noves classes baixes procedents d'altres indrets de l'estat, fonamentalment castellans i andalusos. Ambdues transformacions tingueren no sols un important impacte social sinó també un de cultural.

En primer lloc una de les conseqüències de la industrialització i terciarització accelerades serà el sorgiment d'una nova burgesia (industrial i de servicis) valenciano-parlant i originària de comarques on la penetració social del castellà no era tan potent com als gran nuclis urbans del país (Bodoque, 2005: 103), la qual cosa possibilitava l'ascens social d'una nova classe que podia tenir en la llengua pròpia un factor d'identificació.

Tanmateix, aquest procés de mobilitat social ascendent en segments significatius de classes mitjanes baixes i baixes amb escàs capital educatiu i fins i tot cultural comportà, en general, un abandonisme lingüístic. De fet, una part important d'aquestes ja havia optat per la substitució lingüística en interrompre la transmissió del valencià en l'escala familiar. Una part d'aquests “nous rics” valenciano-parlants que havien fet l'“esforç” d'educar els seus fills en castellà i que, per tant, no estaven per fer marxa enrere en aquesta opció que consideraven lligada als seus interessos econòmics i socials conformaran a l'àrea metropolitana de València un segment gens menyspreable de la base social del blaverisme.

En segon lloc, la vinguda massiva d'immigrants espanyols contribuï a la castellanització idiomàtica dels territoris valenciano-parlants, particularment de les àrees metropolitanes, on es concentraven, de tal manera que «ajuden a accelerar les dinàmiques de canvi lingüístic d'aquestes localitats en totes les classes i sectors socials» (Bodoque: 2005: 103).

De fet, com podem veure a la Taula 3, l'any 1986 dels més de 800.000 residents espanyols al País Valencià no originaris, només un 5'6% havia nascut a territoris catalano-parlants (5% a Catalunya i 0'6% a les Illes Balears), amb la qual cosa el 94'6% restant tenien el castellà com a llengua pròpia (en destacava la límitrof Castella-la Manxa i Andalusia i, en un segon terme, Múrcia i Aragó) o, si de cas, com a llengua de comunicació amb els valencians (País Basc, Navarra i Galícia). Aquests 838.885 immigrants representaven el 22% del total de la població —de tal manera que el creixement demogràfic des de 1961 fins a l'actualitat es deu per igual, tot i que lleuregament en major mesura al saldo migratori que no al creixement vegetatiu (Cas-

telló, 2000: 20)— i es concentraven en molta major mesura en l'àrea metropolitana de València que en la resta del país.

TAULA 3: IMMIGRANTS AL PAÍS VALENCIÀ PER COMUNITATS AUTÒNOMES

<i>Comunitat de naixement</i>	1986 (%)	1986. Absolutos
1. Castella-La Manxa	33'5	281.800
2. Andalusia	26'4	222.111
3. Múrcia	8'8	73.638
4. Aragó	6'0	50.563
5. Catalunya	5'0	42.451
6. Madrid	4'8	40.474
7. Castella i Lleó	4'8	40.186
8. Extremadura	4'0	33.891
9. Galícia	1'4	11.550
10. País Basc	1'3	10.599
11. Astúries	0'8	6.823
12. Ceuta i Melilla	0'7	7.289
13. Balears	0'6	5.311
14. Navarra	0'4	3.524
15. Cantàbria	0'4	3.239
16. Canàries	0'4	3.011
17. La Rioja	0'3	2.429
Total	100	838.885

Font: Castelló (2000): 22, a partir de dades de l'INE i de l'IVE.

D'altra banda l'increment de l'alfabetització i el dinamisme d'aquests nous estrats mitjans, farà augmentar el nombre d'universitaris als centres valencians o, fins i tot, fora d'ells (Mollà, 1979b). Una part important d'aquests nous alumnes seran els fills valenciano-parlants de la petita burgesia agrària que conformaran en bona mesura la base social del nou valencianisme d'inspiració fusteriana.

Així mateix una certa obertura del règim franquista així com la modernització de les estructures productives comportarà una certa «revitalització de la societat civil» (Xambó, 1996: 44). La lluita contra el franquisme del nou moviment obrer i de l'activisme del partit comunista així com de l'embrionari nacionalisme valencià, particularment en els àmbits culturals i universitaris,²²⁶ que els permetrà “acumular legitimitat davant la societat valenciana” (Xambó, 2001: 21) així com un moderat dinamisme social de part de les noves classes mitjanes contribuiran en bona mesura a posar en risc les particulars relacions d'hegemonia al si de la societat valenciana, tot i que la peculiar transició democràtica, com veurem, serà terreny adobat per al pessimisme i la desil·lusió d'aquestes classes emergents, que no assoliran el paper dirigent que potser havien imaginat.

Per tot plegat, el País Valencià havia experimentat un procés velocíssim de modernització econòmica i social (“escenari singular de canvi accelerat i no previst”, Xambó, 2001: 19), però també política i cultural, de tal manera que la societat valenciana al principi de la transició democràtica tenia un passat agrari molt recent i molt present encara en moltes mentalitats i estils de vida però “ja” podem afirmar que era

²²⁶ «Amb la descomposició del franquisme, ja en els 70, l'accés de la universitat, per primera vegada significativa quantitativament, d'una fornada de joves de les capes mitjanes i populars de les comarques, i la creació d'una infraestructura cultural, per bé que mínima (editorials, Secretariat de l'Idioma, llibreries, Premis Octubre, revistes...), permetran l'expansió social del valencianisme. La dècada dels 70 és el període de més activitat cultural. Quasi totes les ciutats mitjanes i grans tenen alguna associació per on passen periòdicament conferenciant, grups de teatre, cantants. Quasi totes tenen les seues revistes de caire sociocultural. Es tracta sempre, òbviament, de minories actives. Però, a través de les activitats culturals més populars i massives, sobretot, la cançó, el valencianisme, com a part integrant, i el moviment antifranquista, en general, van impregnants la societat d'anhel democràtic i de sentiment autonomista» (Xambó, 1996: 86-87).

una societat moderna, procés que es continuarà a la dècada dels huitanta i dels noranta fins a l'actualitat:

«Prácticamente nadie pone en duda que la Comunidad Valenciana está inmersa en un acelerado proceso de modernización. Modernización que se refiere no sólo al sector económico y a la organización del trabajo, sino también a los sectores político, cultural y social» (García Ferrando, 1992: 11).

El creixement econòmic de la dècada dels seixanta generà unes expectatives de millores salarials i de promoció social que es vegeren en bona mesura frustrades per la crisi econòmica dels setanta, per la qual cosa aquesta presentà uns "trets molt durs" (Giner, 2006: 60). També al País Valencià, on no podem menystenir el malestar que generarà la crisi. De fet, es patirà una mitjana d'atur més alta que la general espanyola²²⁷ així com importants bosses d'economia submergida (Carnero i Palafox, 1990: 78).

Les crisis econòmiques i socials i el descontentament consegüent acostumen a esdevenir els "hàbitats" socials on sorgeixen i es desenvolupen els populismes. El blaverisme, a la segona meitat dels setanta, també disposava d'una crisi per aprofitar que, a més, no era tan sols econòmica, sinó també cultural i política. En definitiva, el País Valencià patirà unes transformacions socioeconòmiques profundes que impliquen tensions i mobilitats socials que, entre d'altres factors, probablement confluïren per facilitar la particular conformació del blaverisme.

També convé tenir present que, tot i que la majoria dels indicadors socials i econòmics valencians se situaran aproximadament al voltant de la mitjana espanyola, cal tenir en compte que la riquesa mitjana era lleugerament superior però el percentatge de població analfabeta o sense estudis era també superior (28'87% al País Valencià front al 22'27% d'Espanya tot ocupant el lloc dotzè respecte les dèsset comunitats autònomes).²²⁸

En un sentit semblant els índex de lectura, per exemple, també són lleugerament inferiors a la mitjana espanyola, qüestió que s'arrossega fins a hui.²²⁹ De fet, a principis de la dècada dels huitanta, un 64'2% reconeixia no llegir llibres mai o pràcticament mai i un 58'5% la premsa (a Ninyoles, 1982: 762). També podem fer servir els indicadors de lectura de premsa de la dècada dels huitanta, "clarament subdesenvolupats" com ens indica Rafael Xambó, indicador a parer d'aquest sociòleg d'una "pobresa cultural",

²²⁷ «El comportament econòmic general de l'economia valenciana va ser negatiu. D'una banda, el creixement del VAB, fins a 1973, va ser molt alt, de quasi un 8% anual acumulat, però va patir un retrocés constant fins a 1977, amb un creixement mínim de l'1'04%, una lleugera recuperació el 1979 per la política de sanejament i, novament, un esfondrament fins a arribar a uns nivells del 0'35% durant els primers anys de la dècada dels huitanta [...] Paral·lelament, els nivells de renda familiar disponible van descendir, sobretot, després de la crisi de 1979. D'altra banda el mercat del treball es va deteriorar. El nombre d'empleats va retrocedir de forma significativa després de 1979. Entre 1974 i 1979 les ocupacions encara es van mantenir estables, tot i l'existència de lleugeres oscil·lacions, però, des de 1979 fins a 1983, es van perdre 133.185 llocs de treball, és a dir, l'11'76%, i l'any 1979 fou el més crític de tots. La magnitud de la taxa d'atur va començar a ser extraordinària des de 1980 i no es va frenar fins a mitjans anys vuitanta. Per províncies, la situació va ser un poc menys greu a Alacant i Castelló, mentre que la província de València, la més industrialitzada, va tenir les taxes d'atur més altes, amb uns nivells semblants als de la resta d'Espanya. L'atur va colpejar, bàsicament, els treballadors de la indústria, que sumaven el 47% dels aturats el 1979 i el 40% el 1983, i la població més jove, que buscava la seua primera ocupació i sumava el 38% dels aturats el 1980 i el 40% el 1983. Aquesta circumstància sembla que va produir un desànim en les primeres generacions de la democràcia i que molts joves veren en la política una possibilitat de treball» (Santacreu i García, 2002: 77).

²²⁸ Dades de l'INE i de l'IVE per a l'any 1981.

²²⁹ Com a indicador actual podem fer servir, amb la cautela que hem de tenir amb aquesta mena de dades, el Barómetro de hábitos de lectura y compra de libros 2007 encarregat per la Federació de Gremio de Editores de España: el percentatge de lectors al país seria de 55'1% quan la mitjana estatal és del 56'9%. L'índex de lectura del període de 2003-2007 també dona resultats semblants tot i que molt lleugerament inferiors a la mitjana (a http://www.federacioneditores.org/0_Resources/Documentos/NP_Barometro_2007_CCAA.pdf)

a diferència d'altres indicadors socioeconòmics on, com hem vist, estaríem si més no lleugerament per damunt de la mitjana:

«los índices de difusión de prensa diaria en España están muy por debajo del resto de los países de la CE y son claramente subdesarrollados, fenómeno que se agudiza mucho más en el caso del País Valenciano, donde, sin ningún ánimo peyorativo sino más bien puramente descriptivo, los índices constituyen un reflejo elocuente de pobreza cultural que contrasta fuertemente con otros indicadores socioeconómicos» (Xambó, 1992: 498).

Per completar aquest panorama els índex de difusió de les revistes del cor (71'7) era pràcticament vint punts superior al de la premsa diària (51'8), fet que ens situava al capdavant de l'estat en el consum d'aquesta mena de publicacions i, contràriament, en el loc dotzé d'entre totes les comunitats autònomes —només per damunt de Castella i Lleó, Andalusia, Múrcia, Extremadura i Castella-la Manxa— i per davall de la cinquena part de l'indicador mitjà europeu (a partir de dades d'OJD de 1998, a Xambó, 1992: 498).

De tal manera que tot aquest seguit de canvis socials cabdals que hem apuntat tindran a veure amb el nostre objecte d'estudi, en concretar-se en una reacció típicament moderna (en paraules d'Ariño una "creació específica de la modernitat valenciana", 1992a: 333) però en aparença antimodernitzadora en presentar una retòrica on s'idealitzava el passat rural i la cultura tradicional davant les amenaces homegeneïtzadores. No era, però, la primera vegada. Ja havia ocorregut alguna cosa de ben semblant a principis de segle a la ciutat de València, amb la ideologia de les falles, com lúcidament ens presenta Ariño:

«En una sociedad pluralista y parcialmente secularizada, polarizada por la confrontación sociopolítica entre blasquista y clericales, las Fallas eran una fiesta laica y ambigua que permitía la convergencia e integración. En una ciudad sometida a procesos de homogenización cultural y de disolución de la cultura privativa tradicional, pero que apenas contaba con una incipiente burguesía industrial innovadora (predominaba el comercio de exportación, el agrarismo y el sector terciario) y con muy tímidos brotes de asimilación del modernismo y el vanguardismo, la evolución del pasado idealizado y de la vida rural idílica constituyeron los símbolos básicos de la movilización general en torno a la identidad valenciana» (1992a: 334-335).

En definitiva des de principis de la dècada dels seixanta del segle passat es produí una profundíssima transformació de l'estructura econòmica valenciana que no és difícil d'imaginar que tingué també conseqüències socials i polítiques rellevants. De fet, García Ferrando explicita el seu convenciment que el canvi social que acompanyà el canvi econòmic està "en la base" de les polèmiques polítiques i identitàries des de la transició democràtica ençà (1992: 11).

Per tot plegat podem concloure que les transformacions socioeconòmiques generaren un seguit de visions diferents al voltant de la modernitat i de la identitat del país que acabarien enfrontades per assolir l'hegemonia social. Una d'aquestes serà la que oferirà el blaverisme, que serà assumida per una part important de la població del *hinterland* de València.

9.2 El marc polític i institucional: les Espanyes autonòmiques

Primer que res hem de fer una explicació al voltant del títol d'aquest subcapítol. Hem preferit fer servir "les Espanyes", en plural, perquè entenem que sovint el concepte d'Espanya autonòmica amaga la profunda asimetria existent entre les diverses regions i nacionalitats de l'estat. Pot sonar una expressió arcàica però ens sembla més il·lustrativa, tal com proposa Salvador Giner (2006), de les complexes realitats nacionals de la península.

La Constitució de 1978 fou el fruit d'un treballat consens i d'influències i injerències diverses (Taibo, 2007) que permeteren una certa entesa d'un amplíssim abast que abarcava des del franquisme reformista fins els nacionalismes sense estat moderats, concretament el catalanisme i, en molta menor mesura, el basquisme (de fet, el PNB demanà l'abstenció en el referèndum i el País Basc fou l'única comunitat autònoma on l'abstenció superà els vots afirmatius). L'article 2on resumeix el compromís entre nacionalismes espanyols i de "perifèrics", entre unitarisme i descentralització:

«La Constitució es fonamenta en l'indissoluble unitat de la Nació espanyola, pàtria comuna i indivisible de tots els espanyols, i reconeix i garanteix el dret a l'autonomia de les nacionalitats i regions que l'integren i la solidaritat entre totes elles»

D'una banda aquests ajornaran la qüestió de la sobirania nacional i l'autodeterminació, tot admetent la unitat espanyola per tranquilitzar els sectors més unionistes i, a canvi, la Constitució reconeixera per primera vegada en certa mesura el caràcter plurinacional, "plurinacionalitari" per ser més exactes, de la realitat espanyola, tot garantint l'autonomia política de les regions i de les "nacionalitats" i, atorgant a aquestes un caire simbòlic de major importància.

Lògicament, l'acord constitucional deixà a ambdues voreres sectors polítics minoritaris exclosos: tant de l'extrema dreta (Alianza Nacional 18 de Julio i altres grupuscles falangistes)²³⁰ com de l'extrema esquerra i dels nacionalismes sobiranistes que, per motius òbviamment diferents, demanaren el no al referèndum constitucional. Al País Valencià foren el Moviment Comunista del País Valencià (MCPV) i el Partit Socialista d'Alliberament Nacional dels Països Catalans (PSAN) les forces més destacades que feren campanya a favor del no.²³¹ Així mateix AP i el ja esmentat PNB sol·licitaren l'abstenció, bàsicament per discrepar, en un sentit completament diferent, sobre la formulació política de l'estat i l'organització territorial del Títol VIII.

En qualsevol dels casos el referèndum constitucional al País Valencià atorgà uns resultats aclaparadors a favor del sí: un 91'1% votà favorablement (veure Taula 4), tot abastant un dels resultats més alts si ho comparem amb les altres dites "nacionalitats històriques" (només unes dècimes per davall d'Andalusia) i amb la participació més alta (un 70'2%, molt per damunt de Galícia i, sobretot, del País Basc).

TAULA 4: PARTICIPACIÓ I VOT A LA CONSTITUCIÓ EN LES NACIONALITATS HISTÒRIQUES

Sector	Vots favorables	Participació
Andalusia	91'9%	67'9%
País Valencià	91'1%	70'2%
Catalunya	90'5%	67'9%
Galícia	88'2%	50'7%
País Basc	69'1%	44'7%

Font: Sanz i Felip, 2006: 163 (en negreta l'indicador més alt).

Valorar aquest acord polític excedeix les pretensions de la nostra investigació tot i que majoritàriament aquest model d'articulació territorial ha sigut, potser excessivament, molt elogiats.²³² La Constitució del 78, però, i en contra d'allò afirmat per diversos

²³⁰ Al País Valencià el 1977 es presentaren quatre candidatures d'extrema dreta: l'Alianza Nacional 18 de Julio-Fuerza Nueva que es presentà a les tres demarcacions i obtingué l'1'10%; la Falange Española Auténtica i els Círculos José Antonio (que no es presentaren a la demarcació de Castelló i obtingueren al país un 0'27% i un 0'16% respectivament). A Castelló es presentà la Falange Española de las JONS que aconseguí un 0'5%. A les generals del 1979 hi hagueren dues candidatures: la Unión Nacional, amb un 2'31%, i la Falange Española Auténtica, amb un 0'23%.

²³¹ El 1977 no havien pogut presentar-se moltes d'aquestes candidatures. El 1979 sí que es presentà el MCPV-OEC, que obtingué un 0'66%, i el PSAN es presentà amb les sigles del Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional, que assolí un 0'51%.

²³² Després de quasi trenta anys de vigència constitucional hi ha un altre gran consens, el de valorar com positiu, malgrat tots els matisos, la creació i el desenvolupament de l'Estat de les Autonomies: «los

analistes i protagonistes socials i polítics, no ha tancat definitivament la qüestió nacional a l'estat com sembla, bastant evident. Ha oferit, això sí, una solució de compromís en què la majoria de ciutadans dels diversos territoris se senten més o menys còmodes dins del marc que estableix. Però el que està clar és que l'articulació d'un model que permeta integrar els nacionalismes moderats no s'ha aconseguit encara. La situació política actual és inequívoca en aquest sentit. I açò, a pesar del que podria semblar a primera vista, tindrà conseqüències sobre el nostre objecte d'estudi, ja que les reivindicacions dels nacionalismes sense estat i, en concret del català, sovint serà l'aliment amb què es nodrirà, per la seua oposició, el blaverisme.

En aquests moments coexisteixen diversos models per articular la pluralitat nacional de l'estat. Bàsicament hi ha sis grans possibilitats, escenaris,²³³ que s'obren: 1) la involució neocentralista;²³⁴ 2) la continuïtat autonòmica; 3) el federalisme clàssic; 4) el federalisme plurinacional; 5) la sobirania-associació; i 6) la secessió. El primer suposaria (i ja s'han proposat des del PP i, també, des de sectors del PSOE, coses en aquesta direcció) "tancar" el model autonòmic i reforçar encara més el poder central; el segon seria deixar si fa no fa les coses com estan i els quatre darrers suposarien en major o menor mesura la superació de l'Estat de les Autonomies. El primer escenari es defés pel nacionalisme espanyol més unitarista, el segon i el tercer²³⁵ pel nacionalisme espanyol més moderat i els darrers tres models pels nacionalismes "perifèrics".

El primer escenari, però, seria compatible amb la millora d'algunes qüestions com la financiació o l'ampliació competencial de les autonomies del model del 143, però, en definitiva, planteja una "España fuerte", és dir, un govern central que dirigeix les diferents polítiques i restringeix l'autonomia al desplegament normatiu i a la gestió. Aquest model és bàsicament l'aposta del PP, tot i que determinats sectors jacobins del PSOE també el fan seu.

El segon escenari i el tercer és, per raons històriques complexes, defés en major mesura per l'esquerra espanyola que no per la dreta que oscil·la entre totes dues. De fet, la transformació d'Espanya en un estat federal, atorgant major protagonisme al conjunt de les nacionalitats i regions i transformant el Senat en cambra de representació territorial i potser eliminant o reduint l'administració perifèrica de l'estat i l'estructura provincial és, sobretot, la posició d'Izquierda Unida i de les (escasses) delegacions federalistes del PSOE. La majoria d'aquest partit, però, se situa en l'opció segona, tot admetent la possibilitat d'algunes reformes estrictament puntuals (Senat, diputacions provincials, etc.).

Entre els models dels nacionalismes sense estat hi ha diferències importants de grau i d'estratègia: de fet, l'opció quarta i cinquena és més defensa pels nacionalismes "moderats"²³⁶ i consisteix en una aproximació a una mena de confederació espanyola, en un federalisme asimètric, on s'assumisca definitivament i institucional la realitat

beneficios del Estado de las Autonomías también se ha ido evidenciando con los años; además de la manifiesta descentralización política y administrativa, desde el punto de vista de los nacionalismos la principal virtualidad del sistema autonómico ha sido la de crear un marco político susceptible de encauzar la mayor parte de las reivindicaciones, aspiraciones y emociones nacionalistas y regionalistas, y además haciéndolo compatible con el fortalecimiento del Estado y de la propia identidad española» (Sepúlveda a Tusell i Soto, 1996: 414).

²³³ Ens hem basat en l'anàlisi de Requejo, F. (2008, 30 de gener): "Seis escenarios de futuro (y Hegel)" a *La Vanguardia*: Barcelona.

²³⁴ De fet, resulten simptomàtiques d'un estat d'opinió creixent en la classe política espanyola les manifestacions de què qualsevol reforma constitucional de l'autogovern necessàriament hauria de ser a la baixa.

²³⁵ Aquest buscaria perfeccionar el sistema autonòmic mitjançant la federalització del senat i potser del poder judicial i la fiscalitat però mantenint el caire mononacional de l'estat.

²³⁶ Tant CiU com el PNB oscil·len entre l'escenari quart i el cinqué, que reivindiquen respectivament els sectors "moderats" i els sectors sobiranistes, més potents però al PNB.

plurinacional de l'estat i on s'assegure, d'altra banda, un *status quo* diferenciat per Catalunya i per Euskadi, atés que la simetria, el *café para todos*, és la fórmula contra la que lluiten els nacionalismes *perifèrics*.²³⁷ L'escenari sisé és plantejat, amb major o menor insistència, pels nacionalismes independentistes: bàsicament ERC i EA i l'esquerra arbetzale.

La qüestió que ens interessa a nosaltres en aquesta recerca és que el model regional/nacional a Espanya no està definitivament definit. I aquesta inestabilitat i dialèctica entre el nacionalisme d'estat i els nacionalismes sense estat genera tensió i conflicte i és aprofitada per moviments i discursos com el blaverisme que, disfressats d'autoctonistes, serveixen d'ariet contra aquests. Com diu el refrany tradicional castellà, "a río revuelto, ganancia de pescadores". L'anticatalanisme i, en particular, el blaverisme, amb aquesta tensió centre-perifèria constant, ix guanyant. I reforçat.

El franquisme, paradoxalment a la seua ideologia i propòsits, facilità amb la repressió uniformitzadora de la pluralitat lingüística i nacional i l'oficialització del nacionalisme espanyol, tot pràcticament exclusivitzant-lo, la reacció dels nacionalismes sense estat i de l'esquerra en favor d'un nou model territorial (i potser nacional). L'arribada de la democràcia "havia" de comportar necessàriament la descentralització del territori, atés que l'autoritarisme del règim havia "cremat" la idea del centralisme.²³⁸

En aquest sentit les plataformes democràtiques d'oposició, la Junta Democràtica i la Plataforma de Convergència Democràtica, posteriorment unides amb el nom de Coordinació Democràtica, incloïen als seus programes de ruptura democràtica el reconeixement de la realitat regional i nacional i la seua plasmació al nou organigrama institucional. I els grans partits d'esquerra estatal, bàsicament el PCE, el PSOE i el PSP defensaven a les seues bases ideològiques el dret a l'autodeterminació de les nacionalitats i fins i tot regions "ibèriques" (com es feia servir a la terminologia de l'època) i la seua sobirania i gosaven afirmar realitats com l'existència d'una opressió històrica i/o nacional sobre elles.²³⁹

De tal manera, que si bé és cert que el particular desenvolupament de la transició suavitzaria aquest "radicalisme" que, de fet, trencava la pròpia tradició política unitarista de l'esquerra espanyola, no ho és menys que el discurs nacionalista espanyol el continuarà hemegonitzant el centre-dreta estatal, si més no fins l'arribada, l'any 1982, dels socialistes al palau de la Moncloa.

El Govern de Suárez hagué de respondre a l'innegable suport social i polític, sobretot, dels nacionalismes basc i català, i ho féu amb la concessió de la preautonomia a Euskadi i Catalunya i, posteriorment amb la generalització del model autonòmic, a l'hora que mantenia la xarxa clientelar per tal de construir i desenvolupar un instrument polític, la UCD, que garantira la seua presència a totes les contrades de l'estat. A finals del 1977 les dues nacionalitats amb major consciència nacional pròpia ja gojaven d'institucions preautonòmiques i al llarg de l'any següent Galícia, País Valencià, Aragó, Canàries i després Astúries, Extremadura, Balears, Múrcia, Castella-la Manxa i Castella-Lleó també les assoliran. Clar està que la:

²³⁷ Una subpossibilitat d'aquest federalisme asimètric seria la incorporació a un segon nivell d'autogovern de Canàries i potencialment Galícia, Andalusia, València. No és l'aposta, ni de lluny, del blaverisme.

²³⁸ Contràriament al que ocorre, per exemple, a França on l'assimilació del jacobinisme al radicalisme democràtic i el progressisme l'ha atorgat uns valors favorables per bona part de l'opinió pública gal·la i dels seua actors socials i polítics, cosa que, junt a l'eficàcia de l'estat-nació francès, faça molt complicat el resorgiment de les cultures occitana, bretona, basca, catalana i corsa.

²³⁹ De Blas (1978) o l'article del mateix autor a Tezanos, JF., Cotalero, R. i De Blas, A. (1989).

«La generalización del sistema autonómico como modelo general de ordenación del territorio fue contemplado por estos nacionalismos como una amenaza, un pretexto o, en el peor de los casos, una burla a la *especificidad* histórica de su nación [...] Estas argumentaciones críticas al “café para todos” desencadenó dos consecuencias directas: la radicalización discursiva de los nacionalismos históricos y la respuesta agravada del resto de las regiones de España» (Sepúlveda a Tusell i Soto, 1996: 427).

Això faria dubtar als centristes de reformular o no el seu plantejament inicial. Antonio Fontán substitueix Manuel Clavero com a ministre d'Administració Territorial el març de 1979 i es volia “racionalitzar” el procés autonòmic. El nou titular pensà en modificar l'estratègia homogeneïtzadora i «especuló a poco de acceder a su cargo con la posibilidad de restablecer de manera inmediata los estatutos catalán y vasco de 1932 y 1936, respectivamente, para solucionar así las casos de las dos “nacionalidades” históricas más nacionalistas, y ralentizar al tiempo los demás procesos autonómicos» (Fusi a Tusell i Soto, 1996: 457). La idea no prosperà, bàsicament, perquè supava restablir una part de la legitimitat republicana, qüestió aquesta de difícil acceptació entre el centre-dreta espanyol, però que es tinguera en compte ve a explicar quina era la voluntat del govern espanyol envers el procés autonòmic valencià aleshores.

Els estatuts basc i català ja estaven en marxa i el 25 d'octubre de 1979 són sotmesos a referèndum, sent aprovats per una immensa majoria: el 90'28% a Euskadi i el 88'15% a Catalunya dels vots vàlids foren afirmatius. L'abstenció fou en ambdós casos alta (prop del 40%) ja que, entre altres raons, l'elevat contingent de residents originaris d'altres territoris de l'estat probablement no s'integraren majoritàriament en els processos de recuperació nacional d'aquells territoris. A finals de desembre entren en vigor els respectius Estatuts d'Autonomia.

Dos mesos abans d'aquesta primerenca institucionalització de l'Estat de les Autonomies es creà una comissió a la UCD presidida per Martín Villa^{A3} on es plantejava un *frenazo* autonòmic i es llançava la *recomanació* de la via lenta de l'article 143 per accedir-hi a l'autonomia, cosa que tindrà una particular importància al cas valencià.²⁴⁰

El que no es pot menystenir, però, es que la reacció jacobina del nacionalisme espanyol, que considerava que el procés podria “desmadrarse”, junt a l'obert panorama que dibuixava el títol uíté constitucional conformaven el panorama antiautonomista que pillava de ple la propera tramitació de la qüestió valenciana. La frenada autonòmica afectarà a altres casos, però especialment impedirà que el País Valencià pugui expressar-se democràticament degut a la iniciativa unilateral i probablement il·legal del govern Suárez de reconduir totes les autonomies a la via del 143.

Les primeres eleccions autonòmiques a Catalunya i el País Basc (20 i 9 de març de 1980 respectivament) suposen una espectacular davallada dels partits estatals i una important majoria de vots i escons a les forces polítiques pròpies d'ambdós països. L'enfrontament centre-perifèria s'intensificava d'aquesta manera.

La gestió de Rodolfo Martín Villa al front del Ministeri d'administració territorial (setembre de 1980 fins desembre de 1981) no contribuï en absolut a millorar la integració, ans al contrari. Amb l'obsessió de la solidaritat entre autonomies i la seua homogeneïtzació, el famós *café para todos*, cometé l'error d'identificar la voluntat popular i la realitat política de, per exemple, La Rioja i Catalunya i de tractar, conse-

²⁴⁰ L'actual President del Consell Jurídic Consultiu interpreta que «la generalización del proceso autonómico y la posibilidad que numerosas, por no decir todas, regiones y nacionalidades pudieran seguir la vía del art. 151, que comportaba la celebración, en poco espacio de tiempo de tres llamadas a las urnas en cada una de ellas, —referéndum de ratificación de la iniciativa autonómica, referéndum de aprobación del Estatuto y elecciones autonómicas—, llevaron al Gobierno a ponderar la inestabilidad política que todo eso podía comportar y a bloquear, donde pudiese, la vía del art. 151, reconduciendo los procesos marcha por la vía del art. 143, que no requería ningún referéndum» (Garrido, 1996: 81). Aquesta anàlisi, però, no explicaria per què a Andalusia es permeté el referèndum de la via del 151 i al País Valencià no.

qüentment, d'igualar-les institucionalment en darrer terme. La seua obra definitiva, la Ley Orgánica d'Armonización del Proceso Autonómico (LOAPA), encara que aprovada quan ell ja no tenia responsabilitats de govern, provocaria el més alt nivell d'enfrontament de la transició entre les relacions del Govern espanyol i el català, qüestió que lluny d'enfeblir el nacionalisme polític català, intensificà i amplià notablement les seues bases (Borja de Riquer, 1996: 486-490).

L'intentona colpista del 23 de Febrer de 1981 i el nou govern de Leopoldo Calvo Sotelo modificà substancialment l'estratègia de l'esquerra espanyola, fent-la encara més possibilista i concretament en matèria autonòmica facilità la signatura dels primers pactes autonòmics, el que suposava que el PSOE acceptava la via del 143 per al País Valencià i per la resta de territoris. La rúbrica a la renúncia se subscribí el 31 de juliol²⁴¹ i, per tant, decisions externes al País Valencià condicionaren d'una manera important la seua construcció política. La diferència entre el 151 i el 143 no sols era de grau o nivell competència, també era simbòlica i de legitimitat política.

A abril d'eixe mateix any s'aprovà l'Estatut d'Autonomia de Galícia i a finals d'any el d'Andalusia, després d'haver-se incorporat els parlamentaris de la província d'Almeria al debat de l'Estatut (en una "tricuñuela" política, ja que a aquesta demarcació no s'havia acomplits els requisits de l'article 151) per *razones de interés nacional*. El 1981 també significarà l'assoliment d'autonomies per a Astúries i Cantàbria. Durant el període de juny a agost del 1982 s'aprovaran progressivament els estatuts de La Rioja, Múrcia, País Valencià, Aragó, Castella-La Manxa, Canàries i Navarra. Es completarà el procés el 25 de febrer de 1983 amb la incorporació d'Extremadura, Illes Balears, Comunitat de Madrid i Castella-Lleó.

El procés d'assumpció competencial durant la transició democràtica, per tant, presentarà una asimetria entre els diferents territoris de l'estat des del primer moment, fet que configurarà el sistema polític espanyol i el singularitzarà com un règim descentralitzat federalitzant asimètric.

A més a més, l'escàs pes polític del País Valencià no fou un element conjuntural de la transició democràtica sinó que n'és un tret estructural si més no des dels inicis de l'època contemporània. I, també, de les tres darreres dècades. Per dir-ho, ras i curt, el País Valencià és una societat perifèrica en el conjunt espanyol i, òbviament, en l'europeu i occidental:

«el País Valencià constitueix una perifèria integrada d'una manera subordinada dins de la realitat espanyola. Un fet que explica la limitada significació i capacitat d'influència als àmbits de decisió espanyols, l'escàs ascendent dels seus centres d'innovació científica, social o política, i la participació marginal en la configuració del debat públic espanyol» (Bodoque, 2000: 17).

Aquesta condició perifèrica implica subordinació política i social, per la qual cosa els científics socials necessàriament hem de tenir en compte el context espanyol a l'hora d'analitzar la societat valenciana. De fet, la ubicació perifèrica del País Valencià al conjunt espanyol mostraria, entre d'altres, per què durant la transició valenciana l'aconseguint d'una autonomia àmplia (competencialment i simbòlicament) no fou precisament una prioritat en l'agenda política espanyola així com la política valenciana dels darrers trenta anys, en general, ha sigut provinciana i d'escassa projecció exterior.

²⁴¹ En aquest sentit és de destacar l'elaboració justificatòria d'un extens dictamen dirigit per García de Enterría, conegut com l'*Informe de la comisión de expertos*.

9.3 La transició política: del roig al blau però gestionat pels “rojos”

«Aquest període de la recent història valenciana [la dècada dels 60 i 70 del segle XX] ha suposat globalment el de major transformació social en un lapse de temps tan breu» (Xambó, 1996: 41).

Del roig al blau serà una càustica seqüència vexil·lològica, el disseny del qual serà de Jorge Ballester, a la portada del llibre periodístic de Jesús Sanz *La cara secreta de la política valenciana. De la predemocràcia al Estatuto de Benicàsim*, que relata les lluites partidistes de la transició democràtica. La seqüència, de setze banderes, passa d'una primera completament roja fins a la vintena en què el groc cada vegada és més important i ha esdevingut una senyera quadrada. A partir de la novena, la senyera té una franja blava cada vegada més exagerada fins esdevenir completament blava. Molts anys després un documental sobre aquest període elaborat pel Servei d'Audiovisuals de la Universitat de València (i, en certa mesura, un llibre d'Alfons Cucó titolat *Roig i Blau. La transició democràtica valenciana*) prendran aquest títol per explicar el pas del franquisme a la democràcia al país.

La fórmula ha fet fortuna però presenta no pocs equívocs, ja que aquesta metàfora induïx a pensar, per exemple, que tots els “rojos” eren necessàriament valencianistes i la cosa, com veurem tot seguit, no fou ni tan evident ni tan senzilla. Tot i no ser exactament així la transformació de les banderes, del roig al blau, “il·lustra” una lectura de la transició democràtica en absolut inexacta. El que sovint no es diu és que aquesta deriva cromàtica fou conseqüència d'un pacte polític posterior al colp d'estat del 23 de febrer de 1981 entre les dues grans forces polítiques espanyoles i valencianes, la UCD i el PSOE (la primera amb majoria simple a Espanya i la segona amb majoria simple al País Valencià), i que acabaria sent gestionada, de 1982 a 1995, pel PSPV-PSOE.

9.3.1 El valencianisme durant el franquisme i postfranquisme

«Cal constatar com a primera reflexió el retard de l'oposició política valenciana al franquisme. En comparació d'uns altres territoris de l'estat vençuts, al País Valencià els primers nuclis d'oposició al franquisme tindran una aparició tardana. El franquisme entre nosaltres tingué un arrelament molt més sòlid del que puga semblar» (Sanz i Nadal, 1996: 230). *Cursiva de l'original.*

En efecte, el règim franquista al País Valencià arrelà profundament i l'oposició antifranquista, per més meritòria que fóra, no estigué particularment estructurada ni aconseguí posar en particulars dificultats a la dictadura. Tot i això no es pot entendre la transició democràtica sense la particular evolució del moviment antifranquista.

El resorgiment del valencianisme durant la dècada dels quaranta del segle passat i, particularment, la creació d'un nou valencianisme per banda de Joan Fuster tindrà especial importància al món universitari i als partits polítics antifranquistes. La Universitat de València serà el focus on coincidiran la majoria d'activistes demòcrates i des d'aquest espai naixerà una associació bastant estreta entre valencianisme i antifranquisme, de tal manera que la gran majoria de l'antifranquisme al País Valencià “semblarà”, ho siga realment o no, fusterià.

Aquest nou valencianisme o neovalencianisme (Sanz i Nadal, 1996 o Sanz i Felip, 2006) envernissarà la històrica tradició jacobina de l'esquerra obrerista espanyola però no capgirarà el seu nacionalisme espanyol bàsic. Tanmateix el valencianisme sí que s'identificarà quasi exclusivament amb un projecte esquerrà, cosa que tindrà conseqüències ulteriors. “El País Valencià serà d'esquerres o no serà” fou la frase que estereotipa tot aquest procés. Excedeix l'àmbit d'aquesta recerca analitzar pormenoritzadament aquest període. Bàsicament ressenyarem que totes les formacions polítiques i socials democràtiques naixeran dins d'un cert fusterianisme (més o menys

explícit, més o menys superficial) gràcies al voluntarisme d'universitaris amb un alt grau d'ideologització proporcionalment invers a la seua praxi i experiència polítiques.

Durant la postguerra bàsicament les activitats valencianistes se circumscribiren al grup encapçalat per Xavier Casp i Miquel Adlert, provinents ambdós d'ANV, associació catòlica i pròxima ideològicament a la DRV, que durant la segona República espanyola defensà un valencianisme de caire sobiranista. Casp i Adlert fundaren i dirigiren l'editorial Torre, en la qual publicaran Joan Fuster, Manuel Sanchis Guarner, Enric Valor, Alfons Cucó, Francesc de Paula Burguera^{A3} i tants d'altres. L'entrada de Carles Salvador i Antoni Igual Úbeda^{A1} a LRP²⁴² marcà el primer enfrontament amb el grup Adlert-Casp, que acusarien aquells de *col·laboracionistes* en participar en una entitat controlada pel franquisme. A la dècada dels cinquanta el propi Fuster es desmarcarà del tàndem de l'editorial Torre degut al tarannà conservador i catolicista dels seus promotors.

Durant aquesta dècada el valencianisme es reduirà, bàsicament, a la iniciativa de projectes culturals, sota els quals s'amagaven ja clares inquietuds polítiques que s'explicitaran la dècada posterior. Mereix destacar-se la presentació l'any 1951 del Diccionari Català-Valencià-Balear. A València es formà una Comissió patrocinadora de l'obra, composta per gent molt diversa, incloses personalitats que posteriorment participaran del blaverisme, com José Ombuena o Julián San Valero.^{A1} Així mateix l'any 1959 es commemorà el Vè centenari de la mort d'Ausiàs March.²⁴³ Altres iniciatives semblants com el Seminari Roiç de Corella dirigit per Cristòfol Sarriàs o a Alacant el club d'amics de la UNESCO, dotaran la vida universitària d'aquells moments d'un brou participatiu i despertador de consciències democràtiques i valencianistes en determinades minories majoritàriament de les noves classes mitjanes.

L'any 1962 és de referència obligada. La publicació de l'assaig *Nosaltres, els valencians* de Fuster, amb una proposta de construcció nacional de Països Catalans a partir de la llengua catalana i dualista pel que fa al País Valencià (català, és dir, valencià, d'una banda; castellà, aragonés o murcià de l'altra), significarà l'impuls d'una nova generació universitària que, en general, desconeixia la tradició valencianista anterior a la Guerra Civil Espanyola i que, majoritàriament, a partir d'aleshores unirà un nacionalisme valencià en bona mesura de nou encuny als seus ideals radicalment democràtics i d'esquerres:

«El nou nacionalisme polític que en sorgirà d'aquest moviment diferirà radicalment del valencianisme de la II^a República, almenys en tres trets: serà predominantment universitari, políticament radical i democràtic, i tendirà a manifestar-s'hi de manera predominant, encara que no exclusiva, en el camp del socialisme» (Aguiló, Franch i Martínez, 1977: 47-48).

La proposta fusteriana serà el referent de molts d'aquests nous universitaris i de la gran majoria de les forces polítiques antifranquistes que valencianitzaran més tard o d'hora, per mimesi o per entrisme d'elements nacionalistes, les forces progressistes d'àmbit espanyol, inclòs el PCE, el gran partit antifranquista d'aleshores. A la dècada dels seixanta dues formacions polítiques, que assumiran plenament el paradigma

²⁴² LRP, com hem vist al subcapítol 8.1, fou una associació nascuda dels ideòlegs de la Renaixença que aspiraven a una recuperació literària (sobretot poètica) del valencià i a la construcció d'un regionalisme cultural però sense veleïtats polítiques valencianistes. Durant el franquisme es tolerà per practicar un "regionalismo bien entendido". Tot i això diversos valencianistes faran *entrisme* per fer servir una institució que gojava de reconeixement social.

²⁴³ La Universitat de València, mitjançant els cursos de llengua i cultura valencianes auspicats pel catedràtic F. Sánchez Castañer i posteriorment amb la fundació de l'Aula Ausiàs March, possibilità a diversos jòvens universitaris un lloc de trobada del valencianisme. Eliseu Climent, Joan Francesc Mira, Lluís Aracil,^{A1} Alfons Cucó (el conegut com grup dels jesuïtes) i altres seran els atrets per aquesta institució amb cobertura universitària que comptarà amb la participació de Miquel Adlert, Miquel Batllori, Xavier Casp, Miquel Dolç, Juan Ferrando Badía, Joan Reglà, Julián San Valero, Manuel Sanchis Guarner, Miquel Tarradell, Vicent Ventura, etc.

fusterià, mereixen destacar-se: d'una banda el Partit Socialista Valencià (PSV), del qual naixeran els diversos partits socialistes als setanta, i d'una altra la Unió Democràtica del País Valencià, primigèniament del Poble Valencià (UDPV), que tenia com a referent el pensament personalista comunitari dins de la tradició de l'humanisme cristià i, per tant, estava més allunyat d'alguns aspectes del fusterianisme.

El PSV es fundà en 1964. El naixement del socialisme valencianista té precedents en el Front Marxista Valencià i directament en el Moviment Social-Cristià de Catalunya (Mosca) l'any 1960 i en Acció Socialista Valenciana (ASV) el 1962 així com en el paper ideològic i organitzador de Fuster amb excursions formatives i *patriòtiques* a Catalunya. El PSV es definí com nacionalista i socialista i comptà amb una implantació bàsicament universitària. A la Universitat de València controlava l'Agrupació Democràtica d'Estudiants Valencians.

Malgrat les limitacions organitzatives i financeres, hi haurà dues campanyes que romandran en la memòria històrica del valencianisme: a moltes parets i murs en llocs diversos de la geografia valenciana es llegirà (encara hui algunes se'n poden veure) "Parlem Valencià" i "Valencians unim-nos". El primer eslògan fou amb l'objectiu de recuperar la llengua pròpia com a instrument diferenciador dels valencians i arma política contra el monolingüisme castellà franquista i el segon amb la intenció de recuperar la dimensió popular i nacional democràtica. Tot això junt a actes com xiulades durant la Crida fallera dona idea de la dimensió, reduïda però molt important, de l'agitació política del PSV. En un altre plànol també mereix ressenyar-se la importància atorgada al moviment associatiu obrer i concretament en la creació de CCOO del País Valencià als locals de LRP.

El PSV desapareixerà amb els finals de la dècada. La seua dissolució és el símbol de la impossibilitat de contenir amb unes úniques sigles tot el camp ideològic, molt divers i plural, del socialisme i l'esquerra al País Valencià d'aleshores. No obstant serà l'embrió de moltes noves formacions valencianes progressistes que finalment, amb resultats desiguals, impregnaran gran part de les forces polítiques d'esquerra de sensibilitat valencianista.

La UDPV naix també a la dècada dels seixanta²⁴⁴ baix la influència de la Unió Democràtica de Catalunya, al voltant d'un grup de militants dirigits per Vicent Miquel i Diego, Francesc Pérez Moragon, Ernest Sena, Francesc Soriano i Joan Senent²⁴⁵ entre d'altres. Aconseguí augmentar les seues bases amb la confluència d'antics militants de la DRV, destacant la de Joaquim Maldonado, i l'any 1972 convergiren amb el corrent de l'Acció Catòlica, encapçalat per Vicent Ruiz Monrabal. El 1975 s'integrà a l'Equip Demòcrata Cristià junt al Partit Nacionalista Basc, UDC, Partit Popular Galleg, la Federación Popular Democrática i Izquierda Democrática (Colomer, 1996). La UDPV col·laborà amb altres forces polítiques i socials democràtiques. La primera experiència fou amb els comunistes amb el Grup d'Amics de Joan XIII i posteriorment al 1973 a la Taula Democràtica de València, el 1975 al Consell Democràtic del País Valencià (CDPV) i el 1976 a la Taula de Forces Polítiques i Sindicals del País Valencià (TFPSPV).

En definitiva, durant la segona etapa del franquisme es conformarà un nou valencianisme al voltant de les propostes de Fuster, minoritari i conformat sobretot per professors i estudiants universitaris, que impregnarà l'antifranquisme valencià de reivindicacions nacionalistes valencianes i que serà un factor a tenir en compte durant la transició democràtica.

²⁴⁴ No hi ha unanimitat pel que fa a la data exacta del seu naixement, al voltant de les primeries dels seixanta. La seua *Declaració de principis* és de 1965.

²⁴⁵ Joan Senent Anaya (1916-1975): publicista i valencianista. Fou director i editor de la revista *Gorg*, que fou tancada pel règim franquista l'any 1972. Publicà *En defensa del regionalismo* (1976).

Els setanta començaran, coincidint amb l'agonia física del dictador, amb l'organització i coordinació unitàries de les forces democràtiques valencianes. La primera experiència fou al 1973 amb el naixement de la Taula Democràtica de València. La conformaven la UDPV, el Partit Carlí, els Grups d'Acció i Reflexió Socialista i el PCE i, més tard, s'incorporarien els comunistes de Bandera Roja, el Partido del Trabajo de España (PTE) i el Partit Socialista Popular (PSP). La Taula s'uní amb un programa mínim al voltant de democràcia, amnistia general, autonomia en condicions semblants a "otras regiones históricas y diferenciadas del ámbito del Estado español", llibertat sindical, mesures d'igualtat social i procés constituent de Corts generals i per una altra banda intentà la convocatòria de l'Assemblea del País Valencià tenint com a referència l'Assemblea de Catalunya de 1971 (Sanz, 1982: 24).

L'any 1974 es forma la Junta Democrática de España, apadrinada pel PCE. A Alcoi es forma la primera Junta en setembre i el maig del 1975 es conforma la Junta Democràtica de València, donant peu el mes d'agost a la Junta Democràtica del País Valencià (JDPV) que també demanava un estatut d'autonomia, encara que no se sol·licitava un govern provisional, com en el cas de les mal anomenades nacionalitats històriques. S'integraren en la JDPV el PSP, PCE, PTE, OCE (Bandera Roja), membres del Partit Democràtic Liberal del País Valencià, CCOO, Justícia Democràtica, Moviment Democràtic de Dones i alguns independents, tot destacant entre ells Manuel Broseta^{A1} (Sanz, 1982: 33).

UDPV, PSPV i el Partit Carlí, tanmateix, declinen entrar-hi i conformen el CDPV el juny del 1975, adscrita a l'altra gran plataforma antifranquista estatal: la Plataforma Democràtica de España, resposta del PSOE a la Junta. També participaren a aquest Consell el PSOE, el PSAN, el MCPV, Unificación Comunista de España (UCE) i les centrals sindicals UGT i USO. El Consell, a diferència de la Taula, sí inclourà en les seues reivindicacions un Govern Valencià provisional, a més d'un Estatut d'Autonomia com a passos previs pel dret dels valencians a l'autodeterminació.

Al llarg de 1975 s'elaboraren dos avantprojectes d'Estatut d'Autonomia, els anomenats Estatut d'Elx i l'Estatut del Consell (Aguiló, 1982: 52-53). Suposen la represa d'avantprojectes estatutaris després d'una perllongada etapa, ja que els darrers es publicaren l'any 1937, en plena guerra d'Espanya.

Pel que fa a l'Estatut d'Elx cal assenyalar que fou redactat per un grup d'intel·lectuals autodefinits "sense cap lligam amb partits polítics" i és el més sobiranista de la història contemporània. Aquest reconeixia la sobirania nacional del País Valencià i el seu consegüent dret a l'autodeterminació: «Com a primer pas en el camí vers l'autodeterminació, el País Valencià ens dona el present Estatut per a la regulació de la seua vida política, dins el marc de l'Estat espanyol».²⁴⁶ L'Estatut d'Elx no regula ni esmenta la bandera oficial, ni l'escut, ni tampoc l'himne, però sí estableix l'oficialitat de la

²⁴⁶ Destacava així mateix la recuperació de les institucions forals, sota el nom de Generalitat, i la desaparició de províncies i diputacions en benefici de comarques, base de circumscripcions electorals amb sistema electoral majoritari. Els parlamentaris valencians gojaven de les mateixes garanties i prerrogatives que els espanyols i al President, triat pels parlamentaris, li corresponien amples competències, ja que no només representava al País Valencià, sinó també a l'estat en l'àmbit del país i tenia dret a participar en el Consell de Ministres. Respecte les competències les distingia en compartides i exclusives, basant-se en un model pròxim als estats federals o anant fins i tot més enllà. Les compartides (l'estat legisla i la Generalitat executa) eren: planificació econòmica, moneda i divises, legislació penal, processal i hipotecària, dret mercantil, propietat intel·lectual i industrial, correus, telèfons i telègrafs i pesos i mesures (art. 11é). Així mateix l'estat podia dictar Lleis de Bases, on a la Generalitat li corresponia el desenvolupament legislatiu i reglamentari en el règim general de comunicacions, recursos naturals, agrícoles i industrials i ordenació bancària i d'assegurances (art. 14é). La resta, regulat al Títol III, són competències on només la Generalitat podia legislar. El Títol V, a més, regulava amplíssimes competències hisendístiques i patrimonials. Les disposicions transitòries marquen l'inici de l'autonomia "el dia mateix del trencament democràtic", mitjançant un govern provisional triat per "totes les seues forces democràtiques" (sense regular, però, com) que en el període d'un any convocarà eleccions al "Parlament constituent de la Generalitat". La disposició 2ª establia la desaparició dels governadors civils.

llengua catalana (nomenada així) i la cooficialitat amb el castellà a les comarques castellanòfones.²⁴⁷ El text és partidari de la unitat nacional del País Valencià amb Catalunya i les Balears, sempre respectant la voluntat majoritària dels valencians. En aquest sentit a la presentació s'explicita que la unitat dels Països Catalans s'hauria de construir a partir de la "decisió lliure del poble valencià":

«Malgrat que les línies bàsiques que inspiren l'Avantprojecte tenen ben clar el concepte d'unitat nacional dels Països Catalans, el text se cenyeix a l'àmbit geopolític del País Valencià i només proposa la catalanitat com un objectiu a construir entre tots: qualsevol pas cap a ella queda deferit a la decisió lliure del poble valencià. Ningú que es diga demòcrata gosarà minimitzar aquest plantejament» (Aguiló, 1992: 115).

L'Estatut del Consell tindrà com a base l'Estatut d'Elx, copiant de manera pràcticament literal bona part del seu articulat, encara que amb plantejaments més moderats. S'anomena així perquè fou l'avantprojecte del CDPV, malgrat que no tots els seus partits membres hi estigueren d'acord. Concretament el PSAN votà en contra i comptà amb l'abstenció del PSOE i UCE, degut a les disposicions transitòries del text. Aquest Estatut definia el país com a "territori autònom dins l'Estat espanyol. Aquest territori era indivisible" però desapareixen algunes competències compartides entre el país i l'estat, només tractant-se les pròpies de la Generalitat. Tampoc no apareix cap menció a la senyera ni a altres símbols i regula la cooficialitat del valencià i el castellà en tot el territori. Desapareix el terme Països Catalans i la redacció de l'article 8é (basant-se en el 10é del d'Elx) queda significativament molt més matisada:

«El País Valencià, per raons lingüístiques i culturals, tindrà relacions amb el Principat de Catalunya i les Illes Balears. Quedant sempre salva la personalitat político-administrativa del País Valencià, aquest podrà establir mancomunitat amb el Principat de Catalunya i les Illes Balears per a l'exercici d'una o més competències estatutàries. El País Valencià podrà arribar a federar-se amb el Principat de Catalunya i les Illes Balears, si l'Assemblea de la Generalitat ho aprova i el poble ho ratifica en plebiscit per majoria absoluta» (Aguiló, 1992: 129).

* * *

Tornant a l'activitat democràtica cal dir que la JDPV i el CDPV faran passes conjuntes envers la unitat d'oposició democràtica a terres valencianes. La Junta i el Consell convoquen conjuntament manifestacions a Alacant (13-XII-1975) i València (16-II-1976) amb destacada participació. Finalment a la primavera del 1976 s'uneixen ambdues en la TFPSPV. A juliol d'aquell mateix any s'apleguen baix les sigles de la Taula 20.000 persones a Alacant i 120.000 a València. El 31 d'Octubre la Taula convoca a Albal a celebrar el Dia Nacional del País Valencià. La TFPSPV al seu acord constitutiu, inclou «la creació immediata de la Generalitat provisional del País Valencià, és dir, d'un autogovern provisional» (Cucó, 1996: 13).

Així mateix la Taula demanà l'abstenció per al referèndum que Suárez plantejà per tal de ratificar la Llei de Reforma Política a desembre del 1976. Els resultats, però, foren desencoratjadors per al conjunt de l'oposició democràtica, ja que únicament el 15'1% del cens electoral de la província de València, junt al 14'9% del d'Alacant i només l'11'4% del de Castelló secundà l'abstenció. Açò obligaria a bona part de l'oposició a abandonar els postulats de la ruptura democràtica i a iniciar els de la transició democràtica des del règim i la negociació amb el reformisme franquista.²⁴⁸

²⁴⁷ De fet, serà l'únic avantprojecte estatutari que contempla la secessió d'una part del territori, atorgant les comarques castellano-parlants la possibilitat per majoria de dos terços del seu cos electoral.

²⁴⁸ Aquest fracàs de la ruptura fou general al llarg i ample de l'estat, encara que a Catalunya, amb un 26% d'abstenció, es donà la sifra més alta de boicot al referèndum (Borja de Riquer, 1996).

La unitat de la Taula, a més, era fràgil. El que serà una constant durant la transició, la marginació de les forces nacionalistes valencianes per banda de les organitzacions valencianes dels partits estatals, es veurà reflexat en l'absència de representació valenciana a la Comissió Negociadora de l'oposició estatal amb el govern d'Adolfo Suárez. Partit Demòcrata Liberal del País Valencià (PDLPV), UDPV, PSPV, MCPV i Partit Carlí acusaren d'espanyolistes a la resta d'entitats de la Taula que acceptaren aquest "oblit" (Sanz, 1982: 29).

La TFPSPV tampoc aconseguí la unitat de les forces polítiques que l'integraven en les eleccions generals de 1977, ni tan sols en les candidatures del Senat, bàsicament per l'oposició del PSOE. Únicament el PSPV, el MCPV i el Partit Carlí conformaren una coalició al Senat sota les sigles Bloc Autonomista Valencià d'Esquerres.

La Taula tampoc assolí la constitució d'una Assemblea Democràtica del País Valencià, punt que figurava des de la seua fundació ja que, entre d'altres coses, no aglutinava tots els partits valencians. Especialment significatives foren les absències de les formacions dretanes Alianza Popular (AP), Partido Popular Regional Valenciano Autonomista (PPRVA) i el PDLPV, malgrat les bones relacions que tenien destacats dirigents d'aquest darrer amb la Taula. El consens pel que fa a l'autogovern només s'abastaria amb el Plenari de Parlamentaris i formalment el 9 d'octubre de 1978 amb el Compromís Autonomista (que fou, com veurem, immediatament superat per l'estratègia anticatalanista).

Tot i els fracassos respecte els postulats inicials, cal valorar que la TFPSPV aconseguí unificar la gran part de les forces polítiques i cíviques antifranquistes i articular un camí valencià, amb la reivindicació bàsica d'un Estatut d'Autonomia, de ruptura democràtica, que al capdavant no quallaria però que impregnaria de postulats valencianistes la política valenciana. De quina manera aquest valencianisme esdevingué "catalanisme" és una de les qüestions que analitzarem al subcapítol següent.

9.3.2 1977: més que unes eleccions constituents i més que una manifestació

El 15 de juny de 1977 Adolfo Suárez convocà eleccions generals per trencar definitivament quasi quaranta anys d'autoritarisme. La fragmentació política aleshores era molt elevada (a la circumscripció de València es presentaren 19 candidatures). Cal tenir present, a més, que no totes les candidatures pogueren concórrer lliurement a les eleccions. La legalització del PCE durant la Pasqua de 1977 no suposà que totes les candidatures a l'esquerra d'aquest o independentistes foren autoritzades.

Els propis comicis simplificarien l'escenari polític al País Valencià. Les primeres eleccions des de la Segona República espanyola tingueren com a punt estrela el caràcter constituent del nou règim, el que suposarà que, a diferència de Catalunya i del País Basc, la reivindicació autonòmica aparegué en un plànol secundari i dependent del propi procés constituent. De fet, la voluntat autonomista apareix subordinada al programa general tant de la dreta moderada com del centre-esquerra i de l'esquerra i unida a un sistema de regionalització generalitzada. Només als partits polític valencians, UDPV i PSPV, la reivindicació nacional era prioritària i remetia a un projecte federal espanyol més prompte difús. Tot i això únicament la coalició d'extrema dreta Alianza Nacional 18 de Julio (candidatura unitària de la Falange Española Tradicionalista i Fuerza Nueva) se mostrà partidària del continuisme centralista, amb la qual cosa l'autonomisme, en major o menor mesura, estigué majoritàriament present.

Al País Valencià el vencedor de les eleccions fou el PSOE: 681.097 vots que representaren el 35'90% dels vots i tretze escons al Congrés. El seguí la UCD amb 605.456 paperetes, tres punts menys que els socialistes (31'91%) i onze diputats. A molta distància el PCE-PCPV amb 165.787 sufragis (8'74%) i tres diputats i Alianza Popular que aconseguí 108.534 vots (5'72%) i un diputat. El Partit Socialista Popular

de Tierno Galván amb 84.582 vots (4'46%) i també un diputat completà la representació parlamentària (Aguiló et al., 1997).

El nacionalisme valencià, en conseqüència, esdevindrà extraparlamentari. UDPV assolirà un percentatge del 2'57% amb 48.704 vots i el PSPV, que no pogué presentar-se a la circumscripció d'Alacant per l'intent de legalització de les seues sigles per banda del PSOE i altres problemes interns, s'hagué de conformar amb la confiança de 30.225 valencians (2'6% a la província de València i 0'7% a la de Castelló).

El panorama que deixà aquests comicis tindrà una importància cabdal en el particular desenvolupament del sistema polític valencià fins al punt que ha condicionat l'actualitat si més no en els tres aspectes següents:

1) la conformació de dues grans forces polítiques, una de centre-esquerra, amb majoria però només relativa, i una altra de centre-dreta que hegemonitzaren l'espai polític. De fet, pràcticament set de cada deu votants dipositaren la seua confiança a aquestes dues forces. El bipartidisme —per més imperfecte que fóra— que es preconfigurava al país l'any 1977 (amb les excepcions del PCE-PCPV —més tard EUPV— i d'UV durant la dècada dels huitanta i noranta del segle XX) no farà, amb daltavalls, sinó créixer fins a l'actualitat on nou de cada deu valencians voten PSOE o PP.

El sistema valencià de partits, doncs, es configurava com un bipartidisme "imperfecte", extraordinàriament semblant a l'espanyol i bàsicament situat al voltant del *cleavage* dreta-esquerra, la qual cosa el distanciarà del sistema català de partits que, sobre aquest *cleavage*, se superposarà un altre, el del centre-perifèria, donant com a resultat si fa no fa l'actual composició pentapartidista, conformada pels tres partits amb referència estatal —un de centre-dreta (UCD i, després, PP), un de centre-esquerra (PSC) i un altre d'esquerra (PSUC/Iniciativa per Catalunya)— i dues forces nacionalistes catalanes —una de centre-dreta (la coalició de Convergència Democràtica de Catalunya i Unió Democràtica de Catalunya) i una altra de centre-esquerra (ERC).

2) la minorització dels extrems polítics. Com a corol·lari del punt anterior l'extrema dreta i l'extrema esquerra (que, en alguns casos, no s'havia pogut presentar en no estar encara legalitzada) quedaran en posicions molt marginals en aquestes eleccions, marginalitat que romandrà fins a l'actualitat. Ni l'Alianza Nacional 18 de Julio ni la sopa de lletres dels diferents partits marxistes revolucionaris assoliran resultats mínimament significatius.

3) l'extraparlamentarisme i minorització del valencianisme polític, que s'ha vingut arrossegant fins a 2008 (amb l'excepció de les legislatures de 1987-1991 i 2007-2011 que, gràcies a un acord prelectoral amb el PCE/Esquerra Unida, assoliran una mínima representació parlamentària a les Corts), la qual cosa ha dividit el nacionalisme valencià entre els "possibilistes" o entristes en forces d'obediència espanyola (el PSPV) i els "resistents" (Partit Nacionalista del País Valencià-PNPV, Unitat del Poble Valencià-UPV o BLOC).²⁴⁹

Analitzant, però, les dades electorals de 1977 d'una manera superficial es podria considerar que no existia pràcticament electorat valencianista. La consciència autònoma dels valencians, superior aleshores a la mitjana espanyola per les dades de què disposem, i la capacitat mobilitzadora que tenia l'autonomia, com es palesarà eixe

²⁴⁹ El Partit Nacionalista del País Valencià (PNPV) fou un partit fundat pel diputat exucedista Francesc de Paula Burguera, que es presentà a les eleccions generals de 1979 a la província de València (n'obtingué un 1'29% dels vots) i a les municipals, on obtingué nou regidors. La UPV serà el resultat de la coalició de l'Agrupament d'Esquerres del País Valencià, el PNPV i la minoritària Esquerra Unida del País Valencià (no confondre amb l'Esquerra Unida, secció valenciana d'Izquierda Unida) que es presentarà a les generals de 1982 i que s'unificarà en un sol partit a partir de 1984. El BLOC serà la coalició d'UPV, Partit Valencià Nacionalista (PVN), escissió d'UPV, Nacionalistes d'Alcoi i diversos independents i que aplega el valencianisme majoritari.

mateix 9 d'octubre, demostren que el valencianisme, per més minoritari que fóra, era una ideologia significativa en el sistema polític valencià. Si més no el 1977. I a més a més convé tenir present que amb un sistema proporcional pur tant la UDPV com el PSPV hagueren obtingut un diputat cadascun per la circumscipció de València i és possible que el valencianisme polític s'haguera vist reforçat durant la transició democràtica. Degut a la impregnació del neovalencianisme de les forces d'esquerra i a l'entrisme de minories nacionalistes en aquestes, el nacionalisme valencià ha tingut més presència social que el seu pes electoral estrictes.

4) la derrota relativa de la UCD, conjuntament amb altres factors com la presa del carrer per l'esquerra, animarà a la direcció ucedista valenciana a assumir l'estratègia anticatalanista com a fórmula de desgast de l'esquerra i per aconseguir si més no l'hegemonia social a la ciutat de València, cosa que, com veurem a aquest capítol i a l'onzé i el tretzé, aconseguiran en bona mesura. A partir d'aleshores, l'anticatalanisme esdevindrà una estratègia útil que es farà servir, sobretot, pels partits de centre-dreta, a les campanyes electorals per fidelitzar votants i desmobilitzar l'adversari. I de fet, a les darreres eleccions autonòmiques i generals de 2007 i 2008, el PP (i, per descomptat, UV i CVa) han continuat fent-la servir.

Si més no des de 1979 la política valenciana estarà trufada d'anticatalanisme. Les explicacions històriques que s'han fet fins ara, però, del fenomen del blaverisme no acaben de ser satisfactòries. Compartim que la derrota electoral del centre-dreta a bona part del país, féu que l'estratègia anticatalanista, que no s'havia fet servir més enllà de grupuscles minoritaris, resultara més seductora com a mecanisme de tractar de recuperar l'hegemonia social i política:

«El fenómeno es fácil de explicar con el resultado de las elecciones del 15 de junio. Estas fueron un triunfo total de la izquierda y los herederos del reformismo franquista, agrupados en AP, y la UCD, el otro *heredero sociológico*, no consiguieron derrotar al PSOE como así lo hizo en España. Además, en el conjunto de las tres provincias valencianas ambos partidos —AP y UCD—, no aventajaban al PSOE y al PCE-PCPV en número de diputados y senadores. A la vista del resultado, la dirección regional valenciana de la UCD se dedicó a promocionar un partido con capacidad de movilización popular con el que enfrentarse al triunfo de la izquierda y financiar toda una estrategia de tensión para polarizar al electorado de la ciudad de Valencia y su circunscripción en dos extremos: *catalanismo* y *anticatalanismo*, para situarse en el *centro reconciliador*» (Sanz i Felip, 2006: 251).

El blaverisme, al nostre parer, no serà tan fàcil d'explicar com plantegen Benito Sanz i Josep Maria Felip, ja que, com hem vist, les eleccions de 1977 no són un triomf "total" de l'esquerra (a la demarcació de Castelló guanyà la dreta per més de quinze punts de diferència) i a la demarcació d'Alacant, on també guanyà l'esquerra, l'estratègia del blaverisme no quallà perquè no fou un discurs socialment a l'abast.

D'altra banda les eleccions de juny de 1977 també tingueren algunes conseqüències conjunturals però molt importants per a la nostra recerca. Bàsicament en considerarem dues: 1) la unificació dels diferents partits socialistes en el PSPV-PSOE i l'entrisme de bona part de la militància dels partits nacionalistes PSPV i UDPV i 2) paradoxalment, les derrotes dels sectors més valencianistes a l'interior dels tres partits estatals més importants (PSPV-PSOE, UCD i PCE-PCPV).

Per una banda pel que fa a l'esquerra, la sensibilitat valencianista del PSOE valencià era escassa, encara que cal destacar la presència d'una minoria nacionalista al Partit Socialista Popular i particularment al Partit Comunista del País Valencià. En aquest darrer cas les lluites entre el sector d'Antonio Palomares^{A1} i el sector nacionalista en el què s'integraven personalitats com Emèrit Bono,^{A3} Ernest Garcia^{A3} i altres, evidenciarà que la qüestió valenciana es dirimí també a l'interior de les seccions valencianes de les formacions d'àmbit estatal, generalment amb derrotes, si més no a la llarga, de les sensibilitats més inequívocament valencianistes.

Per una altra banda tindríem a la UCD, que es formarà a correuita des del govern espanyol a partir dels sectors afins, bàsicament del centre-dreta moderat. A València el governador civil, Manuel Pérez Olea,^{A1} convoca els dirigents del PDLPV, el PPRVA i la UDPV per aconseguir l'acord. El llavors secretari general de l'UDPV, Ruiz Monrabal (que al capdavant acabaria integrat), era favorable a participar en l'ample coalició centrista, però sectors importants dels democrata-cristians i especialment l'oposició en bloc del partit d'Emilio Attard^{A1} vetaren aquesta possibilitat, cosa que probablement haguera contribuït a anul·lar pràcticament les distàncies electorals amb els socialistes i a incrementar la sensibilitat valencianista de la UCD. Cal destacar, així mateix, que sectors importants del PDLPV eren molt sensibles a la "qüestió valenciana", encara que com descriurem més endavant, aquests foren continuadament marginats per la direcció valenciana de la UCD controlada bàsicament pel grup d'Attard. Un sector d'ell, dirigit per Francesc de Paula Burguera, acabaria conformant junt a personalitats d'altres trajectòries valencianistes, el PNPV.

* * *

Quinze diputats per la circumscripció de València, nou per la d'Alacant i cinc per la de Castelló, a més de quatre senadors per cadascuna de les províncies, fan un total de quaranta-un representants de la societat valenciana elegits als comicis de 1977. Aquests quaranta-un parlamentaris formalitzaren el 6 d'agost el "Plenari de Parlamentaris del País Valencià", com a altres territoris de l'estat, per tal d'iniciar el procés preautonòmic (Aguiló, 1989: 114).

A Catalunya i Euskadi ja s'havia iniciat la recuperació de l'autogovern. A Catalunya s'optà pel restabliment provisional de la Generalitat en la persona de Josep Tarradellas com a fórmula per connectar amb la legitimació històrica i, alhora, evitar que la majoria d'esquerres prenguera el control de les incipients institucions catalanes. A Euskadi la qüestió fou més complicada pel problema del terrorisme i la manca de voluntat del Partit Nacionalista Basc d'integrar-se dins el camp constitucional.

Al govern espanyol, però, com ja hem apuntat, es veia amb zel la generalització de les reivindicacions autonomistes, malgrat que s'establí un complicat sistema a moltes bandes de negociació política. Una gran part de la classe política i de l'opinió pública espanyoles s'estimava més abordar el problema autonòmic una vegada aprovada i sancionada la Constitució i evitar així la proliferació de règims preautonòmics. Aqueixa incertesa general es complicava encara més, ja que el País Valencià, com a tal "ni carn ni peix", restava en "terra de ningú", entre les nacionalitats acceptades com a tals i les regions, diferència simbòlicament important i replegada a la Constitució:

«la pròpia realitat política havia prefigurat dos nivells diferents de necessitat de reivindicació autonòmica a partir de la distinció —tan usada durant la transició política— entre "nacionalitats" i "regions" on el cas valencià estava d'alguna manera en "terra de ningú"» (Aguiló, 1989: 115).

La constitució formal del Plenari vingué precedida per la sorpresa que les eleccions havien suposat per als militants del PSOE al País Valencià. Ja hem esmentat que el PSPV es quedà als afores del sistema parlamentari; el PSP-PV s'hagué d'aconformar amb dos parlamentaris (un diputat i un senador); i el PCE tan sols n'obtingué tres (dos diputats i un senador)²⁵⁰. El PSOE n'havia aconseguit vint-i-un dels quaranta-un parlamentaris valencians, la majoria absoluta, una sifra que ni els més optimistes de la formació que encapçalava Felipe González pensaven d'obtenir: a València set diputats i tres senadors; a Alacant també foren la llista més votada amb quatre diputats, a més de dos senadors i a Castelló fou l'única circumscripció on tragueren menys vots al Congrés que la UCD, dos diputats però tres senadors. La UCD, molt lluny,

²⁵⁰ Josevicente Mateo, malgrat concórrer com independent a les llistes del PSOE i amb el suport del PCPV i el PSP-US, finalment s'integrà amb els comunistes.

abastà els catorze parlamentaris: cinc diputats per València i un senador; quatre per Alacant i un senador; i victòria (en vots) a Castelló amb dos diputats i un senador. AP únicament aportà un diputat al Plenari, per la circumscripció de València.

Aquesta majoria absoluta socialista obtinguda per sorpresa tindrà clares conseqüències en el procés autonòmic valencià. Per una banda bloquejarà el PSOE fins a tal punt que es negarà en un primer moment a assistir a les reunions preparatòries de l'Assemblea de Parlamentaris, tot i tenir, insistim, la majoria absoluta. I per l'altra implicarà que una vegada dirigit el procés pels socialistes, des del Govern de Suárez, flanquejat pels seus correligionaris valencians, es boicotejarà i diluirà la voluntat autonomista manifestada per la pràctica totalitat de les forces polítiques i socials valencianes. La manca d'iniciativa socialista, malgrat la seua victòria, suposà probablement un greu error polític, error que es repetirà durant tota la transició i fins i tot molt més enllà de l'aprovació de l'Estatut. En aquell moment es degué a l'escassetesa de quadros polítics i d'una estructura territorialment i sectorial consolidada, junt a la derrota electoral de les propostes nacionalistes i a la paràlisi provocada per la reacció antiautonomista de la dreta ideològicament més instal·lada en l'anterior règim, disfressada de valencianista. Aquesta darrera causa l'arrossegà durant les tres legislatures en què es trobarà al front de la Generalitat.

Finalment es constituirà el Plenari presidit primerament pel socialista Ruiz Mendoza i amb la vicepresidència pel centrista Noguera de Roig i la secretaria per a Josevicente Mateo. Les primeres actuacions aniran encaminades a nivell intern cap a l'elaboració i aprovació d'un Reglament de Règim Intern (que es publicaria el 19 de juny de 1978 al Butlletí del Consell del País Valencià) i a nivell extern a encetar el procés autonòmic mitjançant reunions a les principals capitalitats valencianes (València, Alacant, Oriola, Castelló de la Plana, Peníscola, Sagunt...) i convocar la gran manifestació del 9 d'octubre de 1977 on l'èxit sense precedents legitimarà encara més els parlamentaris per exigir a Madrid la iniciació de la preautonomia.

La manifestació del 9 d'octubre del 1977 congregà a una gran multitud (segons diverses fonts, probablement exagerant, a més de mig milió de valencians) en la concentració més multitudinària en la història valenciana i en una de les més nombroses de l'època contemporània d'Europa.²⁵¹ La jornada del 9 d'octubre, que tingué com a precedent multituds d'actes festius i reivindicatius a la majoria de comarques valencianes i on la vespra es convocaren diverses manifestacions a Alacant, Castelló, Gandia, etc., s'encetà amb una reunió extraordinària del Plenari a l'hemicicle de l'Ajuntament de València (encara que al llarg del dia hi hauria friccions entre les dues institucions), on totes les formacions polítiques coincidiren en aconseguir ràpidament un règim preautonòmic i on es condemnà unànimement l'assassinat de Miquel Grau (militant del MCPV, mentre enganxava cartells per a la manifestació autonomista a Alacant en mans d'un membre d'extrema dreta). Grau serà l'únic assassinat de tot el procés autonòmic, encara que dissortadament no la darrera acció violenta.

El 9 d'octubre de matí es realitzà la tradicional processó cívica pel translladament de la senyera coronada. Bàsicament dirigida per la URV i el GAV transcorregué sense incidents d'importància, tret de consignes i pancartes explícitament anticatalanistes, i amb una clara reivindicació autonomista.

Molts dels participants del matí també s'incorporarien a la manifestació de la vesprada on pogueren conviure les senyeres sense franja i amb franja blava, pràcti-

²⁵¹ És possible que la immensa manifestació prèvia de l'11 de Setembre a Catalunya influïra positivament en la convocatòria de la valenciana. Així mateix cal destacar la positiva acció empresa pels mitjans de comunicació en aqueix sentit. D'entre ells cal destacar el treball portat a terme per Eduard Sancho, fundador i director d'aleshores d'Aitana, centre regional valencià de Televisión Española (Xambó, 1995). En qualsevol dels casos la mobilització realitzada pels partits polítics, sindicats i associacions cíviques i culturals de la més diversa índole permeté l'èxit sense el qual potser no s'haguera assolit la preautonomia.

cament la darrera vegada que ho farien durant la transició democràtica. Els parlamentaris valencians encapçalaren la manifestació que començà a la Plaça de Sant Agustí i que acabà a la Plaça d'Amèrica. Molts valencians encara no havien eixit de Sant Agustí quan els membre del Plenari ja havien conclòs la marxa. Semblava difícil òbviar la voluntat autonomista, palesa pels centenars de milers de valencians que es manifestaren aquella vesprada.

La jornada d'aquell 9 d'octubre fou un aval polític per poder exigir del govern de Suárez la preautonomia i, al mateix temps, per intensificar el discurs valencianista de les forces polítiques. No existia encara una Constitució ni, per tant, un referent jurídicopolític on insertar l'autogovern. Aquest era el principal argument de les posicions neo-centralistes que convidaven a aguardar l'aprovació d'un text constitucional (conseqüència que haguera implicat la paralització del procés autonòmic en més d'un any). Catalunya i Euskadi ja gojavren d'institucions preautonòmiques, però no estava gens clara la seua ampliació a altres territoris.

El 12 de novembre el Plenari amb la gran part dels seus components acodeix a entrevistar-se amb el President del Govern espanyol on se li fa entrega de l'esborrany de text preautonòmic. La UCD valenciana no obstaculitzà aquesta reunió, ans al contrari existí un clima de col·laboració entre els partits polítics. El cas valencià era significativament important per al Govern de Madrid. D'una banda calia neutralitzar *la cuestión valenciana* per tal d'evitar que s'escapara l'amarrada transició democràtica degut a la creixent importància política de la perifèria peninsular on el pes econòmic i demogràfic del país podria inclinar la balança en contra del poder central, radicat a Madrid (tradicional *locus politicus*). D'altra podria ben bé servir-los d'experiència en la tàctica de generalitzar la qüestió autonòmica (el famós *café para todos*) per tal de neutralitzar i diluir l'autogovern català i basc.

En qualsevol dels casos Suárez reconeix la força de la reivindicació autonomista i explícitament de la mobilització del 9 d'octubre²⁵² i es mostra comprensiu formalment amb la petició d'urgent de preautonomia. L'estratègia suarista, però, era dilatar i congelar les reivindicacions valencianes el màxim de temps possible.

El Plenari creà una comissió per negociar amb el govern les condicions de la preautonomia, formada per quatre membres del PSPV-PSOE, tres d'UCD, un pel PCE-PCPV, un altre pel PSP i els dos darrers d'AP i de la USPV. Es formalitza així l'exclusió de les formacions nacionalistes valencianes del procés autonòmic, exclusió que no coadjuvava precisament a reforçar la sensibilitat valencianista ni la postura de ferma davant la ralentització del Govern central.

En la pràctica la comissió es vegé reduïda a la participació d'Albinyana pels socialistes, Beltrán pels centristes i Bevià per la Unitat Socialista. L'estratègia socialista de reduir un ampli pacte al país a una negociació bilateral PSOE-UCD i excloure la resta d'actors polítics i, per descomptat, socials, fou pràcticament una constant, amb poques excepcions durant la transició. Fins i tot decidiren en diverses situacions encetar i continuar el procés autonòmic pel seu compte, cosa que resultaria nefasta per a l'autogovern, ja que la unitat d'acció de les forces valencianes era més que recomanable davant del govern central d'aleshores.

Al capdavant les lluites internes i els partidismes enfebliren la posició valenciana i retardaren l'assoliment de l'autonomia. Tan sols dos mesos escassos després del 9 d'octubre el Ministre per les Regions, l'andalús Manuel Clavero, es permeté rebutjar el projecte d'esborrany que li presentà la comissió del Plenari, a més de la cooficialitat del valencià amb el castellà i altres qüestions.

²⁵² Desenes de milers de valencian havien cridat la consigna "Suarez, cabut, volem l'Estatut".

9.3.3 La preautonomia i el fracàs de la via del 151

El 30 de desembre de 1977 a Oriola el Plenari aprovà la proposta del règim preautonòmic i el 27 de febrer de 1978 a Sagunt s'urgeix el govern espanyol a concedir la preautonomia. Albinyana fins i tot dimiteix del seu càrrec de la comissió tripartita en senyal de protesta. Finalment el Reial Decret 10/1978 donà eixida política provisional a les exigències valencianes.²⁵³

El text en si mateix no replegava la diferenciació valenciana i seguia el model dels seus precedents català i basc. El reial decret creava el Consell del País Valencià com a òrgan de govern, encara que no reconeixia cap tipus de Generalitat provisional d'acord amb el què havia sol·licitat l'oposició democràtica valenciana. El text dissolgué les pors dels socialistes que temien la imposició d'un president del Consell centrista. El precedent de Josep Tarradellas no s'acomplí en el cas valencià. Tanmateix l'article 5.2 tancava una trampa que consistia en què a partir de les primeres eleccions municipals democràtiques (celebrades l'any 1979) difuminar la majoria progressista del país en benefici de la UCD, donant un gran protagonisme a les diputacions provincials mitjançant la nominació de la meitat de membres del Consell, el que implicaria a mitjà termini la defenestració del primer President del Consell.

El Reial Decret-llei no aporta competències efectives. Al seu article 8é únicament reconeix la potestat «d'integrar i coordinar les actuacions i funcions de les tres Diputacions Provincials del País Valencià, sense perjudi de les facultats privatives d'aquelles», a més de possibilitar el traspàs competencial de l'estat o les Diputacions baix el lliure criteri d'aquestes. De fet, tan sols entrà dins del seu camp la regulació del règim interior i el de proposar mesures en benefici dels interessos generals del país.

El Govern espanyol, com a prova de les cauteles i pors cap a les institucions preautonòmiques que tenia, es reservava la possibilitat de suspendre actes i acords del Consell (article 10)²⁵⁴ i fins i tot de dissoldre'l «per raons de seguretat de l'Estat» (article 11). Aprofitant la porta oberta pel decret-llei es crearen dues comissions de transferències: la comissió mixta de transferències Consell-Estat i la comissió mixta Consell-diputacions. La primera la presidia l'esmentat ministre Clavero i la vicepresidència l'ostentava Manuel Broseta i la segona la presidia el socialista Ferran Vidal.²⁵⁵

El Reial Decret-llei 10/1978 preveia la constitució del Consell en el període d'un mes a partir de la seua publicació. El 10 d'abril al Monestir del Puig s'elegí per banda del Plenari els Consellers i la presidència, que recaigué per unanimitat en el socialista

²⁵³ Curiosament el Consell de Ministres del 12 de març aprovà règims preautonòmics, a més del de València, per a Canàries i Aragó i convocà una reunió prèvia, l'11 de març, per dotar de preautonomia a Galícia i donar un gest així a la pretesa diferenciació entre les nacionalitats "històriques" i les que no deuen ser-ho, en un avís de la discriminació que posteriorment patiria el País Valencià, tot i que la consciència autonomista dels gallecs no semblava aleshores massa intensa. L'Estatut d'Autonomia de Galícia s'aprovà tan sols amb el 14% de vots afirmatius, ja que la Constitució no preveia per les comunitats autònomes de via privilegiada cap mínim de participació ni de vots positius.

²⁵⁴ El Governador Civil de València, Pérez Olea, s'acollí a aquest article per interferir constantment en la legítima actuació del Consell. Servísca com a exemple l'anul·lació el juliol de 1978 de la decisió de concedir el títol d'honorable al municipi de Picanya per haver nomenat una plaça del poble amb el nom de País Valencià.

²⁵⁵ El Reglament de Règim Interior del Consell regulava al seu article 10-g que corresponia al Plenari "designar els membres que han de compondre les Comissions Mixtes de Traspassos de Competències, Funcions o Serveis de l'Administració Central i les Diputacions del País Valencià". El Plenari del Consell decidí el 13 de maig de 1978 que, amb Broseta, completaria la Comissió amb l'estat Ricardo Cardona, Angel Ortí, José Ramón Pin, Alfredo Corral, Ricard Pérez Casado, José Sorní, Alvaro Noguera, José Luis Martínez Morales, Alfonso Moreno de Arcos, Juan Alegre, Enrique Alcaraz, Manuel Tarancón, Ferran Vidal i Javier Aguirre de la Hoz. Pel que fa a la Comissió amb les Diputacions la conformarien, junt a Ferran Vidal, Vicente Porcar, Enrique Daries, Eugenio Pons, Rafael Martínez, Vicente Peris, Vicente Ferrándiz, Juan Orts, José Antonio Perelló, Leandro Fernández Vaquero, José Solernou, Francisco Soler Fando i Lorenzo Millo.

Albinyana. 271 anys després de la Batalla d'Almansa i del Decret de Nova Planta, els valencians recuperaven, encara que només epidèrmicament, les institucions d'auto-govern. El dia 23 del mateix mes es constituí formalment el Consell a l'actual Palau de la Generalitat, seu aleshores de la Diputació de València, amb la presència del Ministre per les Regions,²⁵⁶ el capità general de la regió militar (el tristement famós Jaime Milans del Bosch per la seua participació en el colp militar del 23-F), i representants de la societat civil valenciana (Sanz, 1982: 17).

El Consell fou un govern de concentració amb la participació de les cinc forces parlamentàries. La seua composició no estigué exempta d'enfrontaments, especialment al si de la UCD.²⁵⁷ Com assenyala Aguiló és destacable, a diferència d'altres territoris, l'exclusió de nou dels partits valencianistes antifranquistes:

«enfront del que es va fer en altres llocs com Extremadura, Canàries o Illes Balears, altres forces polítiques que pel sistema electoral es quedaren sense representació parlamentària, foren radicalment excloses de qualsevol participació en el Consell del País Valencià. Al País Valencià concretament aquest fet fou prou greu puix es tractava de les dues forces nacionalistes —Unió Democràtica del País Valencià i el Partit Socialista del País Valencià— que havien estat precisament els dos partits que més havien lluitat per la recuperació del dret a l'autogovern dels valencians» (1982: 61).

La preautonomia s'estén des d'abril de 1978 fins a la promulgació de l'Estatut d'Autonomia el juliol de 1982. Quatre anys i tres mesos amb una alta complexitat i enfrontaments polítics: la inestabilitat es veugué concretada en l'existència de quatre governs diferents. La *via valenciana* sí que fou diferent. A la preautonomia, bàsicament, hi haurà dos períodes bastant diferenciats, un primer caracteritzat per la relegació del protagonisme del Plenari de Parlamentaris en benefici del ja constituït Consell, que acabà amb l'eixida dels socialistes i l'ocupació, "en funcions", per Monsonís^{A1} i el seu equip de la UCD amb la conseqüent paralització del procés autonòmic; la segona, a partir dels pactes autonòmics estatals entre la UCD i el PSOE, com a conseqüència de l'intentona colpista del 23-F, on es donarà un relançament del Plenari i un major clima d'entesa entre les forces parlamentàries valencianes que conduirà a la redacció de l'Estatut de Benicàssim i la seua tramitació parlamentària a les Corts espanyoles.

* * *

Centrant-nos ara en la primera etapa del procés preautonòmic valencià, cal dir que el primer govern d'Albinyana tingué unes dificultats intenses provocades per tres fronts oberts contra el Consell: d'una banda la dil·lació del Govern espanyol en transferir competències, d'una altra la negativa de les, encara franquistes, diputacions provincials, a integrar-se definitivament en el procés autonòmic i per últim el conflicte identitari valencià i les campanyes anticatalanistes, amb el Consell en l'ull de l'huracà.

²⁵⁶ Albinyana llegí el seu discurs en castellà per respecte a la presència del Ministre. Aquest zel envers Clavero, però, no es traduí en major sensibilitat cap a l'autonomia valenciana (Alcaraz, 1985: 153).

²⁵⁷ Finalment la relació de consellers, a més de la ja esmentada presidència, fou la següent: Economia i Hisenda, Javier Aguirre de la Hoz (UCD); Interior, Ferran Vidal (PSOE-PV); Obres Públiques i Urbanisme, Antoni García Miralles (PSOE-PV); Educació, Josep Lluís Barceló (UCD); Treball, Joan Lerma (PSOE-PV); Comerç i Indústria, Leonardo Ramon (UCD); Agricultura (Enrique Monsonís); Turisme, Alberto Jarabo (AP); Transports i Benestar Social, Emèrit Bono (PCPV) —substituït més endavant per Josep Galan, del corrent palomarista. L'elecció de Bono fou provisional, ja que aquest era parlamentari. L'aparell comunista, controlat pels palomaristes, trià en un primer moment Galan, però les pressions del sector nacionalista i del propi Santiago Carillo en favor de Doro Balaguer, retardaren l'elecció de Galan, que finalment es faria efectiva per aquest (Sanz, 1982: 151-152)—; Sanitat i Seguretat Social, Manuel Sánchez Ayuso (PSP) i Cultura, Josep Bevià (independent i membre de la USPV). El PSOE es feia així amb el control del Consell, ja que comptava amb tres conselleres i la presidència, a més del membre del partit de Tierno Galván i el de la Unitat Socialista que s'unificarien més endavant amb el PSOE.

El treball de la comissió de transferències amb l'estat, presidida per Broseta, no aconseguí cap resultat competencial efectiu. Únicament la proximitat de les eleccions generals de 1979 obligaren el Govern central a transferir Agricultura, Fires Interiors, Transports, Turisme i Urbanisme, mitjançant els Reials Decrets-Lleis de 26 de gener i 13 de febrer. A més aquestes competències no foren efectives fins a l'1 de juny, tan sols huit dies abans de la constitució del segon govern preautonòmic. El govern d'Espanya no només tancà l'aixeta del traspàs competencial, sinó que obstaculitzà el normal funcionament del Consell. L'ordre del Ministeri de l'Interior, impedit Ferran Vidal, conseller d'Interior, visitar la presó de Mislata o la resolució del mateix ministeri concedint prioritat protocolària als tres governadors civils de València en detriment del president del Consell serveixen com a demostració de la seua voluntat política. El conseller d'Educació d'aleshores defineix molt bé la situació:

«Si bé gran part de les nostres conselleries no tenien capacitat decisòria degut a la manca de transferències, els consellers eren els portaveus entre els ciutadans i les institucions locals i provincials i l'administració central per a tots aquells problemes i defectes que aleshores patia el País Valencià en diferents sectors i a diferents nivells» (Barceló, 1992: 9).

Les diputacions provincials, i especialment la de València, obstaculitzaren també el desenvolupament de l'incipient autogovern.²⁵⁸ Tots tres presidents es negaren a transferir les competències que se'ls sol·licitava. Aquesta negativa fou especialment greu, ja que eren les diputacions les que tenien els recursos econòmics i humans per fer possible el funcionament del Consell, que només comptava amb un pressupost de 112 milions de pessetes.

L'anticatalanisme fou el tercer element contra la política del Consell i, com veurem, serà bastant eficaç no només per la seua actitud provocativa i violenta, sinó bàsicament per la paràlisi socialista provocada per la por de perdre recolzament popular en benefici de la dreta.

Però el Consell no patí només pels obstacles externs: també la situació política a l'interior dels partits polítics valencians contribuí sovint a desestabilitzar-lo. La UCD es trobava obertament dividida entre els membres del PPRVA i els del PDLPV. Dels quatre consellers que havien aconseguit els centristes gràcies al pacte amb els socialistes, tres n'eren liberals (Monsonís, Barceló i Aguirre)^{A3} i només Leonardo Ramón^{A1} era *papo* (així eren coneguts els membres del PPRVA). Aquest partit amenaçà d'abandonar el Plenari si incloïen al liberal Salvador Castellano i no a Ramón. No pogué evitar-se, però, l'abandó dels *papos* Enrique Beltrán i Joaquín Farnós^{A1} que aspiraven al lloc de conseller per la UCD-Castelló en detriment de Monsonís (Sanz, 1982: 17).

Davant les complicacions que sorgiren al recent constituït Consell, el president Albinyana pren, després de l'estiu del 1978, la iniciativa de reorganitzar la unitat de les forces polítiques valencianes per tal de fer pressió autonomista sobre el Govern de Madrid. En eixe sentit la vespra del 1er aniversari de la manifestació del 1977 se signà al Palau de la Generalitat el Compromís Autonòmic per banda dels partits parlamentaris i la pràctica totalitat d'extraparlamentaris. No pogué, però, repetir-se l'èxit de l'any anterior per la negativa de la UCD, descontenta amb l'elevat rendiment polític que obtingueren els partits d'esquerra d'aquella diada. El marc de mobilització que envoltà el Compromís fou l'aplec valencianista a la plaça de bous de València, amb la presència de més de 30.000 persones, que es concentrarien de vesprada en suport del manifest autonomista consensuat (i que patiren un atemptat que, afortunadament, no costà víctimes mortals, ja que es col·locà un artefacte explosiu en un dels lavabos de la plaça taurina).

²⁵⁸ També l'Ajuntament d'Alacant s'apuntà a la tàctica antiautonòmica en relegar el president Albinyana, màxima autoritat del País Valencià, a segona fila amb motiu de les fogueres de Sant Joan.

El text del Compromís incideix en dos punts fonamentals: per una banda ratifica el Consell com a protagonista indiscutible del procés autonòmic, reforçant políticament el President i el partit que ocupa la majoria de conselleries, i per una altra anima el desunflat Plenari de Parlamentaris a iniciar amb urgència les negociacions per redactar un projecte consensuat d'Estatut d'Autonomia. Aquest acord és cabdal per l'amplísim consens²⁵⁹ que suposa entre les forces polítiques valencianes (únicament l'extrema dreta quedà exclosa):

«El seu solemne compromís d'actuació conjunta per a la consecució del màxim grau d'autonomia, dins del termini més breu que permetesca la Constitució». A més, consensuen que l'objectiu autonòmic és "un patrimoni de tots, com un bé comú, de cap partit, de cap ideologia, i de cap comarca o província en detriment de les altres».

Cal afegir, a més, que el text del Compromís no sols explicita la voluntat d'aplegar a un autogovern profund si no també, el que tindrà una gran significació política, el mètode d'arribar-hi. L'aparentment vaga expressió d'aquest pacte no deixa lloc, al nostre parer, a dubtes seriosos sobre quin seria el camí constitucional per assolir-la: l'article 151. Aquest evitaria el temps mínim de cinc anys per poder assumir competències exclusives de l'estat d'acord amb l'article 150.2. Efectivament l'article 143 suposava una via més senzilla i més ràpida per aconseguir l'autonomia. Però el Compromís planteja clarament una proposta copulativa (autonomia màxima i el més prompte) i no disjuntiva (autonomia màxima o el més prompte) i l'article 143 no atorgarà les màximes competències ni un model ple d'autonomia. Tampoc la via homologada al 151 que gojaran València i Canàries, mitjançant uns Estatus d'Autonomia per la via del 143 i una llei orgànica complementària que atribuïra competències exclusives de l'Estat, representa la "màxima autonomia", ja que qualitativament no tindrem-les incorporades a l'Estatut representa una minusvaloració important de l'autogovern.

A més, cal matisar que el Compromís presenta unes Puntualitzacions posteriors que expliciten la qüestió, eliminant, si és que els hi havia, qualsevol rastre de dubtes: «Per a aconseguir l'opció política abans expressada (el màxim grau amb el mínim temps possible), ens decanem per la utilització de la via constitucional establerta a l'article 151». Aquestes puntualitzacions²⁶⁰ són signades el 15 de gener de 1979 per tots els partits que signaren el Compromís, a més del Partit Socialista Unificat del País Valencià, el que significa que quan l'UCD, i l'AP i també el PSPV-PSOE en menor mesura, decidisquen reconduir l'autogovern pel 143, ho faran transgredint no només la voluntat (aleshores) majoritària dels valencians, sinó incomplint els acords signats per ells mateixos. L'estudi atent de l'epíleg del Compromís aporta algunes llums sobre les pors dels socialistes a l'actitud antiautonòmica d'UCD i d'AP, pors que posteriorment es veurien confirmades. No obstant, ambdues formacions es comprometeren per escrit a donar suport al procés autonòmic als ajuntaments i les diputacions, i en aquest darrer cas fent una menció expressa a la manca de voluntat política d'aquestes. Es tractava de, amb l'arribada dels ajuntaments (i, per tant, diputacions) democràtics agafar l'impuls per assolir la complicada via del 151.

²⁵⁹ Les formacions sotasignants foren el PSPV-PSOE, UCD, PCE-PCPV, AP, Partit del Treball del País Valencià (PTPV), Organització Revolucionària dels Treballadors (ORT), Partit Carlí del País Valencià (PCPV), UDPV i URV.

²⁶⁰ La signatura d'aquestes puntualitzacions tingué lloc una setmana després de la iniciativa del Consell d'iniciar per unanimitat el procés autonòmic, i poc més de dos mesos després de l'aprovació per les Corts Generals de la Constitució, ja que l'Acord Autonòmic es prengué abans de la seua aprovació, ratificació i sanció i conseqüentment no podria especificar el camí jurídic per alcançar l'autogovern, per això és perfectament justificable l'expressió usada. La pròpia redacció del 8 d'Octubre preveïa i remetia al marc constitucional, posat que sense ell "no seria factible aquest compromís autonòmic". Incomprendiblement les puntualitzacions són obviades per Vicente Garrido en afirmar que «Se han registrado múltiples interpretaciones en turno a la citada fórmula que no menciona vía concreta de acceso a la autonomía, y resultaba cómoda por su flexibilidad y porque no comprometía a quien le utilizaba por la vía del art. 143 de la Constitución o por la del art. 151 para acceder al régimen de autonomía» (1993: 121). Insisteix en aquest error, potser per legitimar la postura d'UCD, a la qual pertanyia aleshores, a 1996: 80.

Una setmana abans de la firma de les puntualitzacions del Compromís Autonòmic, el Consell decideix a la ciutat de Morella iniciar formalment el procés autonòmic. La coneguda com Declaració de Morella del 9 de gener de 1979, aprovada per unanimitat de tots els partits parlamentaris valencians, integrats al Consell, substituirà la iniciativa de les diputacions provincials que l'article 143.2 de la Constitució les atribueix.²⁶¹ Gràcies a la Disposició Transitòria Primera,²⁶² el Consell pogué obviar la previsible paràlisi del procés degut a l'actitud obstructionista de les diputacions.

La màxima institució valenciana, a més, tornava a insistir sobre la via per la que optava per assolir l'autonomia: «...aspira tant a la més perfecta institucionalització de la Comunitat Autònica valenciana, com a l'obtenció de les màximes competències possibles d'autogovern, tal i com queda establert a l'article 151 de la Constitució». La porta estava ja oberta perquè amb la instauració dels ajuntaments democràtics s'aconseguira en un termini de sis mesos l'acord d'un mínim del 75% de les corporacions locals de cadascuna de les tres províncies del país que, a més, suposara la majoria absoluta del cens electoral de cada província.

A Morella també s'entregà formalment un avantprojecte d'Estatut de caire tècnic (conegut precisament per l'Estatut de Morella) realitzat per l'equip Francesc Eiximenis, formats per professors universitaris d'Alacant i València (Aguiló, Franch i M. Sospedra: 1977),²⁶³ responent a la crida del Plenari de Parlamentaris durant novembre de 1978 a les organitzacions polítiques i cíviques (crida que anà acompanyada de la primera comissió redactora d'un Avanprojecte d'Estatut d'Autonomia, comissió que fou comple-

²⁶¹ S'ha de tenir en compte que la sol·licitud de la via del 151 a la Declaració de Morella i a l'Acord Autonòmic és producte de l'exclusió, clarament discriminatòria i injusta, del País Valencià de la via privilegiada reconeguda a la Disposició Transitòria Segona de la Constitució. Únicament Euskadi, Catalunya i Galícia pogueren acollir-se a esta possibilitat. Cal esmentar que el nacionalisme valencià i els sectors valencianistes dels partits estatals s'oposaren a aquesta distinció d'autonomies *de primera* i *de segona* (la del 143, doncs, és una forma d'accés a l'autonomia *de tercera*). Concretament Francesc de Paula Burguera presentà una esmena preparada per Lluís Aguiló, Vicent Franch i Manuel Martínez Sospedra a la disposició transitòria segona de la Constitució, que volia ampliar el reconeixement de les nacionalitats històriques a aquelles que hagueren pedut les institucions i furs propis, tot basant-se en que el País Valencià era, d'acord amb els sondejos de l'època, el tercer territori amb més consicència autonomista. L'esmena fou rebutjada i l'esmentada disposició transitòria fou votada favorablement pels diputats valencians d'AP, UCD, PSOE i PCE. Noguera de Roig, membre també del PDLPV, la plantejà novament a la Comissió Constitucional del Senat amb idèntica sort: «Noguera de Roig havia estat pressionat pels capítols de la UCD valenciana —dels qui era cap visible Abril Martorell— perquè retirés l'esmena i no arribés al Ple. I no per por que fos aprovada, cosa impossible atés que tenien la majoria junt al PSOE, que tampoc estava interessat que l'esmena prosperés, sinó per tal que, una vegada més, no es poguessen exposar, en una sessió plenària, els drets històrics del País Valencià» (Francesc de P. Burguera, "Un Estatut en precari" a *10 anys d'autonomia*, Saó: 17).

²⁶² «Als territoris dotats d'un règim provisional d'autonomia, els seus òrgans col·legiats superiors, mitjançant acord adoptat per la majoria absoluta dels seus membres, podran substituir la iniciativa que l'apartat 2 de l'article 143 atribueix a les Diputacions Provincials o als òrgans interinsulars corresponents».

²⁶³ Aquest avantprojecte replega les institucions del Síndic de Greuges o del CVC que posteriorment s'incorporaran a l'Estatut d'Autonomia actual, encara que globalment no tingué una bona acollida entre les forces polítiques valencianes. L'Estatut de Morella és el primer redactat aprovada ja la Constitució espanyola, motiu pel qual s'ajusta a la nova realitat jurídic-institucional. En aquest sentit s'opta clarament per la via del 151, ja que les competències exclusives que reflexa el seu títol II excedixen l'àmbit de l'article 148.1. Compta amb vint-i-set competències exclusives, catorze de legislació complementària i execució, set de potestat reglamentària d'execució i quatre exclusivament d'execució. Així mateix reclama la cessió de l'estat mitjançant la via permesa a l'article 150.2 de les matèries de recaptació, gestió i liquidació dels tributs; pesca marítima, ports i aeroports comercials; obres públiques d'interés general; aigües, canals, regadiu i aprofitaments hidràulics i instal·lacions elèctriques; ferrocarrils i carreteres d'interés general amb el transport i trànsit a elles; fires internacionals; servicis meteorològics; règim general de comunicacions i estadística per a fins estatals. L'Estatut replegava la denominació de Generalitat del País Valencià per al conjunt de les institucions d'autogovern, bàsicament el President (que tenia la potestat de dissoldre el parlament i fins i tot de tornar un projecte de llei aprovat per la cambra), el Consell Executiu («designats pel President, oïts els grups parlamentaris i tenint en compte el resultat de les eleccions») i l'Assemblea (triada «mitjançant un sistema de representació territorial que asseure la de totes les comarques del País»). Pel que fa a la qüestió simbòlica replega al seu article 3 la bandera quadrangular amb l'escut reial al centre (és el primer text que explicita la vexil·lologia oficial valenciana) i estableix la cooficialitat lingüística on tots els valencians tenen el deure de conèixer i el dret d'usar ambdues llengües.

tament ineficaç i no aconseguí cap text articulat). A més de l'Estatut de Morella s'enregistraren setze documents, - de partits extraparlamentaris, i altres huit d'associacions cíviques i culturals. D'entre els dels partits cal distingir els avantprojectes amb text complet i articulat i els que es remeten a altres textos anteriors introduint-hi diverses modificacions. Pels primers el del MCPV-OEC; el Partit Carlí del País Valencià; el Partit del Treball del País Valencià i la Unió Regional Valencianista (URV) i entre els segons, el del PSAN, que remet al d'Eix; el de la Unió Democràtica, que remet al del Consell i el del Partit Socialista Unificat, que remet al de Morella. Per últim la Lliga Comunista Revolucionària presentà unes bases estatutàries. Les organitzacions no polítiques foren Asprona, Objectors de consciència, Associacions de Veïns de l'Horta, Escola d'Estiu del País Valencià, Sindicat Assembleari de Treballadors de l'Ensenyament, Associació de la correspondència i la impremta escolar, Asociación Provincial de Amas de Casa Tyrius i la Organització cultural de Catarroja. Tot i això aquestes propostes no foren tingudes en compte a l'hora de redactar l'Estatut (Garrido, 1993: 149).

Als efectes de la nostra recerca ens interessa l'avantprojecte de la URV. Els aspectes més destacats per a aquesta tesi, a més de les qüestions simbòliques (senyera amb franja blava a l'article 9, denominació de "llengua valenciana" a l'article 10, secessionisme lingüístic a l'article 56²⁶⁴ i Nació Valenciana com a denominació oficial del territori), seran l'article 3 on establia que el poder del territori emanava "del pueblo" (i no del "poble valencià", ja que la retòrica populista estava ben present, mitjançant, per exemple, el reconeixement a l'article 4 dels plebiscits, de la iniciativa legislativa popular i del dret de contrafur —reprement la denominació foral— com a forma de manifestació popular a la mateixa alçada que la democràcia representativa) i l'article 11é en què s'establia les relacions amb els altres territoris espanyols i que explicitava un "ens totalment diferenciat".²⁶⁵ Com a curiositat aquest avantprojecte establia el dret de Cabdet a reintegrar-se en el territori valencià.²⁶⁶

L'1 de març de 1979, aprovada ja la Constitució espanyola, es convoquen noves eleccions generals en un marc institucional ja democràtic, cosa que facilitarà la participació de diverses candidatures d'esquerra radical, destacadament la del Partit del Treball i la dels maoistes de l'ORT. Les eleccions es plantejaren a nivell estatal com un enfrontament entre dos grans partits: la UCD i el PSOE, representants de la dreta i de l'esquerra moderades i la marginació d'una AP bloquejada per la seua actitud davant la Constitució i un PCE a l'alça però incapaç de fer-li ombra als socialistes.

La campanya valenciana comptà amb unes especificitats pertinents en aquesta recerca. Seran, a diferència de 1977, uns comicis més "valencianitzats". El Consell i el debat estatutari hi contribuïren d'una manera fefaent. Així mateix la UCD les utilitzà per fer servir electoralment el debat sobre la identitat valenciana. A més, la situació política valenciana del 1979 era sensiblement diferent de la del 1977. D'una banda el sector majoritari del PSPV²⁶⁷ s'integrà al PSOE. També ho feren els socialistes de Tierno

²⁶⁴ L'article 56.2, en una redacció sense desperdici, afirmava que «Es una de las misiones del Consejo de Cultura Valenciano preparar los planes de enseñanza y textos homologados de la Lengua Valenciana, que se elaborará siguiendo el principio de la lengua viva y en constante evolución, patrimonio inviolable del pueblo, de forma que éste halle merecida respuesta al innato deseo de elegir el mejor modo de expresarse ante la sociedad y las instituciones que la administran».

²⁶⁵ «La identidad y personalidad de la nacionalidad valenciana constituyen un ente totalmente diferenciado de cualquier otra nación o Región, límite o no, por lo que sus relaciones con ellas serán: 1º. De buena vecindad. 2º. Las propias que emanen de las relaciones interautonómicas. 3º. De solidaridad basada en los principios que constituyen y fundamentan la comunidad espanyola. 4º. Todos aquellas en general que no coarten su integridad territorial, cultural, política, económica y administrativa, así como su principio de independencia».

²⁶⁶ Cabdet (Caudete), actualment a la província d'Albacete, fou segregat del Regne de València arran de la Guerra de Successió.

²⁶⁷ El PSPV naix l'any 1975 (oficialment el 6 de juny del 1976), amb la unitat de quatre grupuscles socialistes: Socialistes Valencians Independents, Reconstrucció Socialista, Agrupament Socialista Valencià i els Grups d'Acció i Reflexió Socialista (GARS). Els Socialistes Valencians Independents, el grup de "los alegres profesores", com el definí Fuster, el composaven bàsicament Cucó, Lluch, Romero i els ger-

Galván i els seus companys d'Unitat Socialista en un procés general espanyol de dissolució de la Federación de Partidos Socialistas.

L'anomenat Congrés de la Unitat es dugué a terme el febrer de l'any 1978. La integració a correcció dels nacionalistes i els altres grups socialistes al PSOE implicà un equilibri diferent i fràgil de forces al si de la delegació valenciana i posteriors conflictes interns per abastar majors parcel·les de poder. Joan Pastor, membre del sector més radical, aconseguí la secretaria general al Congrés de la Unitat (gràcies bàsicament a la col·laboració dels històrics de Ruiz Mendoza i del PSPV, USPV i PSP-PV, aquest darrer molt més esquerrà que altres sectors del partit a nivell estatal), enfront del "moderat" i membre de l'executiva estatal García Miralles, que comptava amb el recolzament de Felipe González.

Dins d'aquest sector moderat s'enquadrava el president del Consell i és per aquest motiu que sorgiran els primers enfrontaments entre Albinyana i la direcció valenciana del partit. Una de les qüestions que més discrepà Pastor de la gestió de Presidència fou la contractació de Manuel Broseta com assessor personal d'Albinyana.²⁶⁸ Les llistes electorals també foren un focus d'inestabilitat al si dels socialistes. El "ball de candidats" fou constant i tancat molt poc de temps abans del termini legal de presentació. La intervenció de l'Executiva Federal fou decisiva perquè els moderats Albinyana, Castells i Lerma^{A3} ocuparen respectivament el primer, quart i cinqué llocs de València. Pastor, líder dels crítics, anirà de segon. Continuava al tercer l'ex-PSP Sánchez Ayuso, i al seté Javier Sanz, mentre que els històrics quedaren relegats al sisé lloc (Sapena) i al segon de la candidatura al Senat (Ruiz Ramírez) i Vicent Garcés^{A3} (ex-USPV) al nové. Els ex-pesepevés, concretament Alfons Cucó, assoliren el primer lloc a la candidatura al Senat.

Si fem balanç de la integració del PSPV, aquests no aconseguiran capgirar la política espanyolista bàsica i incòmoda davant el conflicte identitari del partit.²⁶⁹ La política de rebaixes autonomistes respecte els programes primers s'ha d'entendre en

mans Garcés; Reconstrucció Socialista, amb gent com Joan Olmos, Joan Ballester i Agustí Flors, procedien del sindicat USO i del socialisme cristià; l'Agrupament Socialista Valencià el dirigia Enric Tàrrega i els GARS Vicent Ventura, JJ. Pérez Benlloch,^{A3} Pep Sorribes, Vicent Llombart... (Sanz, 1982: 38-39). El PSPV defén ideològicament el marxisme, el federalisme i el projecte polític de Països Catalans. El seu nacionalisme, com el conjunt dels seus plantejaments teòrics, serà bastant radical, considerant que el País Valencià viu una situació d'opressió nacional sota l'estat, percebent-se clarament les influències del discurs anticolonialista dels països del tercer món (Centre d'Estudis Socialistes, 1978). Serà, des de la seua creació, membre de la Federación de Partidos Socialistas, l'altra plataforma socialista competidora del PSOE, al què acusaven de "socialdemòcrata". Fou, salvant les distàncies, un altre PSV, amb sectors heterogenis i difícils de congeniar. Tingué una primera crisi als pocs mesos de la seua fundació, amb l'eixida de JJ. Pérez Benlloch i Vicent Ventura, ambdós provinents dels GARS, i aquest darrer oposat clarament a la integració al partit de Felipe González (Beltran, 1993: 96-97). A finals del mateix any una altra esclatxa esclatarà entre els favorables a la línia pro-PSOE, encapçalats per Ernest Lluch, amb l'ajut de Cucó i Soler i els contraris, dirigits pels germans Garcés. El trencament es produirà abans de les eleccions del 1977, amb el concurs dels darrers de la mà del PSP sota les sigles Unitat Socialista del País Valencià. El relatiu fracàs electoral del PSPV a les primeres eleccions democràtiques conduí a la definitiva integració en el PSOE. El Document d'Alacant (7-I-78) formalitza les bases de la fusió que es produirà amb una gran desil·lusió de bona part de les seues bases, part de les quals seguiran fidels al nacionalisme, amb la integració al PNPV. Els ja ex-PSPV aconseguiran cinc membres en la nova executiva del PSPV-PSOE en el Congrés de la Unitat, que serví també per trencar amb l'estructura provincial dels socialistes.

²⁶⁸ Albinyana defensava aquesta contractació per millorar la financiació del Consell, atés els fluids contactes de Broseta amb l'empresariat valencià.

²⁶⁹ Contràriament, un protagonista anticatalanista com Fernando Millán, que acabarà en la CVa de Sentendreu, descriurà d'aquesta manera tan significativa el procés: «Los hombres de Albiñana defendían con inusitado fervor las tesis nacionalistas de sus jefes de filas, mientras que los nacionalistas históricos se veían cons-treñidos a defender un nacionalismo mucho más pragmático y capaz de marcar un ritmo mucho más lento. Ambos bandos estaban de acuerdo en defender la necesidad de orientar la política hacia la consecución del Estatuto de Autonomía, la normalización de la lengua, la presencia de los símbolos propios, la comarcalización del país, la *identidad cultural con Cataluña*» (1991: 266).

aquesta lògica. Al respecte així descriurà Alcaraz el procés del primer PSOE al País Valencià i posteriorment del PSPV-PSOE:

«El PSOE poco pudo hacer por su extrema debilidad; cuando comenzó a aparecer públicamente asumió gran parte de las reivindicaciones del valencianismo, reivindicaciones que, supuestamente, deberían haberse reforzado con la integración en sus filas del PSPV. Los avatares de la política concreta lo impidieron» (1985: 95).

A la UCD s'havia invertit la situació de poder. Si al 1977 eren els membres del PDPLV qui la controlaven, ara els hòmens d'Attard s'havien guanyat l'aparell i consegüentment l'elaboració de les llistes. A la UCD valenciana s'havien integrat altres grups centristes: l'ANEPA,²⁷⁰ els socialdemocràtes de José Antonio Sorzano i el corrent de la UDPV encapçalat per Ruiz Monrabal («en la UDPV, l'entrisme, tant en relació als militants com als electors, resultà un fracàs». Aguiló et al., 1977: 32), el que implicà la pèrdua notable de poder dels liberals i l'arbitratge d'Attard entre tots els corrents.

La defenestració dels liberals començà amb l'enfrontament periodístic entre Burguera i Attard que s'acusen mútuament de centralista i "catalanista". Continuà amb la dissolució de les diferents formacions per tal de convertir la UCD en partit i deixar de ser una coalició. El PDPLV s'oposà, amb una proposta de federació de partits a nivell estatal, però fou derrotat. Tampoc no aconseguiren la creació d'un comitè regional del País Valencià i els centristes continuaran funcionant exclusivament a nivell provincial. L'exclusió constitucional de València com a nacionalitat històrica implicarà una esmena de Noguera de Roig que significarà la seua exclusió a les eleccions del 1979 i l'abandó de Burguera de la disciplina centrista i la seua entrada al Grup Mixt del Congrés dels Diputats. Així mateix la candidatura a la UCD-València del liberal Muñoz Peirats fou desestimada per la taula de l'Assemblea, presidida per Leonardo Ramon. Un dels pocs liberals que aconseguí no sols no ser desplaçat sinó créixer en importància política al si de la UCD valenciana fou Enrique Monsonís,²⁷¹ clar que

«su condición de *liberal* solo la esgrimía coyunturalmente, y nunca se alineó con sus compañeros de esta corriente en la seno de la UCD cuando se plantearon batallas internas: solamente lo hizo para conseguir una consellería en el primer pre-gobierno valenciano» (Sanz, 1982: 228).

Ja sense la "molèstia" liberal²⁷² la UCD dissenyà una estratègia amb dos grans objectius: el primer construir una estructura financera global pel País Valencià, per tal de dotar la dreta valenciana d'un instrument útil i de prestigi i el segon recolzar políticament el blaverisme amb l'objectiu de frenar l'esquerra valenciana i, al mateix temps, deixar l'autonomisme en un segon plànol. La primera opció fracassà amb la non-nata Corporació Financera del País Valencià, però la segona, fou un dels gran èxits del centrisme. Rafael Orellano,^{A1} primer president del GAV, fou incorporat a la llista d'UCD de la circumscripció de València, encara que no eixiria elegit.²⁷³ No aconseguiren, però, la integració de la URV al conglomerat centrista.

²⁷⁰ ANEPA es presentà en solitari a les eleccions del 77 exclusivament per la circumscripció de València i tragué 12.332 vots, l'1'1% dels sufragis de les comarques centrals.

²⁷¹ Monsonís fou tresorer del PDPLV i membre del Consell Federal de la Federació de Partits Democràtics i Liberals, liderada per Garrigues Walker. Fou assessor d'Abril Martorell quan aquest ocupava la vicepresidència econòmica del govern central.

²⁷² Aquesta "molèstia" també fou eliminada a nivell econòmic desplaçant Noguera de Roig de la presidència de la Cambra de Comerç de València i posant Rafael García Brun, president de la Federació Empresarial Metalúrgica Valenciana, integrada en la CEV i en la CEOE. Noguera, tanmateix, aconseguí mantenir-se al front del patronat de la Fira de València.

²⁷³ A la candidatura significativament el presentaven amb el currículum següent: «Clara vocación artesanal. Durante 12 años se integra en el mundo socioeconómico y artístico de las Fallas. Se independiza en la misma especialidad. Escultor» (a Sanz i Felip, 2006: 313).

Fernando Abril Martorell,^{A1} home de confiança d'Adolfo Suárez i vicepresident per Assumptes Econòmics del Govern espanyol, aterrà a València a encapçalar la llista electoral dels centristes. Abril serà un dels elements claus de la frenada del procés autonòmic valencià i un dels màxims impulsors de l'estratègia anticatalanista com a fórmula d'aturar el projecte valencianista. Coincidirà amb Manuel Broseta, que havia trencat la seua relació de cooperació amb el president Albinyana, i que li serà molt útil en la seua campanya anticatalana, convertint-se en la seua mà dreta. Un altre *cunero* i seguidor de la línia política d'Abril serà el candidat per la circumscripció de Castelló Lamo de Espinosa.^{A1}

El PCE-PCPV havia triat a primeries de l'any 1979 el nacionalista Ernest Garcia secretari general. L'elecció s'havia assolit amb moltes dificultats per l'enfrontament entre renovadors i ortodoxos capitanejats per Palomares, malgrat que el comitè executiu fou majoritàriament palomarista i, per tant, contrari a les tesis i a la persona de Garcia, qüestió que li significarà una efimera permanència, poc més d'un any, al front de la secretaria general. Palomares, contradictòriament, fou el cap de llista del PCE-PCPV per València a les eleccions generals.

Alianza Popular es transformà en Coalición Democrática a les eleccions del 79, encara que al País Valencià només l'integrava AP, ja que no existia ni l'Acción Ciudadana Liberal ni el Partido Demócrata Progresista. A la circumscripció de València CD encapçalà la llista amb l'ex-ministre franquista Cruz Martínez Esteruelas, un altre *cunero* i exclòs de la llista de Terol.

En definitiva el procés general dels partits cara a les eleccions legislatives i posteriorment tingué com a clars perdedors els sectors més compromesos amb l'autogovern de cadascuna de les formacions, excloent, òbviament, l'AP que no en tenia:

«El último paso era la crisis, el enfrentamiento entre los nacionalistas —o simples autonomistas convencidos— de cada partido y aquellos elementos de la dirección fieles a las órdenes madrileñas y que nunca habían acabado de comprender cabalmente las potencialidades de la relación abierta con un movimiento que de veces les desbordaba por su novedad y dificultad de manejar: se inauguraba así un nuevo tipo de sucursalismo —quizás haya que buscar una nueva expresión— paternalista sobre la sociedad valenciana. El valencianismo se mostró, una vez más, indefenso y confuso ante la nueva situación» (Alcaraz, 1985: 95)

Els resultats dels comicis generals de 1979 donaren una molt estreta victòria del PSPV-PSOE sobre els centristes: 698.677 vots en contra de 683.104, el que significà un empat en escons, iguals a tretze. Aquesta igualtat la trencava el PCE-PCPV amb tres diputats i 224.104 sufragis, ja que Coalición Democrática es convertia en formació extraparlamentària, obtenint-ne 84.316. El valencianisme polític tornava a fracassar: el PNPV, que es presentà exclusivament per la circumscripció de València, tragué tan sols 13.828 vots, ja que «acodí amb unes condicions poc favorables, logrant uns resultats superiors als que cabia esperar, encara que inferiors als que els seus dirigents esperaven» (Aguiló et al., 1977: 40)²⁷⁴ i el Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional, 9.620. La URV, amb participació única a València, abastà els 15.694, convertint-se en la sisena força més votada en aquesta demarcació electoral.

Com a resultat d'aquestes eleccions es conformarà un sistema tripartidista —de cinc partits parlamentaris al 1977 es passà a només tres—, encara que la ubicació del PCE-PCPV a l'esquerra del PSOE el difenirà d'altres sistemes polítics europeus tripartidistes amb dos partits majoritaris i un tercer minoritari que fa de frontissa d'ambdós. Aquest tripartidisme escorat a l'esquerra (“bipartidisme imperfecte”) apor-

²⁷⁴ El PNPV es presentà a les eleccions a correueta ja que la seua convocatòria els sorprengué en ple procés constituent. Dubtà entre anar coaligat amb el PTPV, com havia fet ERC a Catalunya i optà per concórrer en solitari (Sanz, 1982: 144).

tarà una elevada inestabilitat política que fou superada, a les eleccions autonòmiques de 1982, per la majoria absoluta del PSPV-PSOE. Tanmateix hi ha un:

«fort sector de l'electorat (quasi un quint) que vota sistemàticament a forces sense representació parlamentària [...] L'existència d'un doble electorat potencial que careix de representació política pròpia: d'un costat, els sectors progressistes de la burgesia i de les noves classes mitjanes no socialistes, i de l'altre, les sectors nacionalistes» (Aguiló et al., 1977: 10-11).

El Plenari de Parlamentaris quedà, doncs, constituït de la manera següent: 19 socialistes, 19 centristes i 3 comunistes.²⁷⁵ El PSPV-PSOE perdia dos escons respecte l'any 1977, sense contar els altres dos del PSP-US i la UCD pujava cinc comparat amb els 14 de dos anys abans. El PCE-PCPV repetia el mateix nombre de membres. Aquesta situació d'empat entre socialistes i centristes fou molt discutida, ja que el segon senador de la UCD per la circumscripció de València, curiosament Manuel Broseta, sembla que electoralment hauria d'haver correspost a Juan Antonio Sanz, del PSPV-PSOE (Sanz, 1982: 180-182).

Els tres partits parlamentaris augmentaren el seu percentatge i el nombre real de vots respecte les eleccions del 1977, ara bé el PSPV-PSOE no aconseguí replegar la majoria de l'electorat dels antics PSP i PSPV ni la UCD incorporar als seu projecte els votants de la UDPV ni la totalitat dels d'ANEPA-Centro Popular. Si es té en compte l'abaixada de la majoria d'edat dels vint-i-un als diuit anys degut a l'entrada en vigor de la nova Constitució encara s'agreuja més aquesta realitat. Els socialistes esperaven uns resultats millors a les demarcacions valencianes i, especialment, el president del Consell, Josep Lluís Albinyana al qual se li complicava, una miqueta més, la situació al front de la institució preautonòmica.

L'única formació parlamentària que puja sensiblement és el PCE-PCPV que passa del 8'99% al 12'02% dels sufragis. AP, tanmateix, pateix una davallada considerable abaixant del 5'85% al 4'51%, pràcticament el 25% del seu electorat anterior. Cal dir també que l'extrema dreta i l'extrema esquerra milloraren els seus resultats, doblant d'una banda el recolzament de la candidatura de Fuerza Nueva i de l'altra, malgrat la seua alta fragmentació, les candidatures d'esquerra radical abasten un 3'63% dels comicis —en contrast a l'exigu 1% del 77—. Entre aquestes darreres destacaren les del MCPV, el PTPV i el BEAN on s'integrava el PSAN.

* * *

Poc després, el 3 d'abril de 1979, es retornava la democràcia a les institucions locals. Els partits d'esquerra foren els clars guanyadors d'aquests comicis amb 918.624 i un 53'2% dels vots i els partits de dreta disminuïren lleument la seua participació, amb 630.314 i el 36'5%. La participació real, dels autodenominats *independents*, abastà tan sols 178.420, el que significà el 10'3% dels sufragis (Aguiló et al: 334). Els pactes municipals entre el PSOE i el PCE conduiran a un clar domini de l'esquerra en el governs municipals, si més no en les ciutats grans i mitjanes del País Valencià i de la resta de l'estat.

Desglossat per partits polítics el guanyador fou el PSPV-PSOE amb 612.635 vots (35'45%), 1.565 regidors i 141 alcaldes; seguit de la UCD amb 591.975 sufragis (34'27%), 2.260 regidors i 250 alcaldes; en tercer lloc, però decisius a molts ajunta-

²⁷⁵ Els nous parlamentaris pel Congrés dels Diputats foren els socialistes Albinyana, Pastor, Sánchez Ayuso, Castells, Lerma, Sapena i Sanz (València), Sotillo i Guardiola (Castelló), García Miralles, Cruañes, Franco i Torres (Alacant); els centristes Abril, Attard, Muñoz Peirats, Pin Arboledas, Aguirre i Ruiz Monrabal (València); Lamo de Espinosa, Monsonís i Casañ (Castelló) i Gámir, Zaragoza, Galant i Berenguer (Alacant) i els comunistes Palomares i Bono per València i Pilar Bravo per Alacant. Al Senat sis socialistes obtingueren l'acta: Cucó i Ruiz (València), Fenollosa (Castelló), Pérez Ferré, Bevià i Arturo Lizón (Alacant); i sis centristes: Bàguena i Broseta (València), Juan Bautista Ríos, José Antonio González i Manuel Cerdà (Castelló) i Calpena (Alacant).

ments, els comunistes obtingueren 251.766 vots (14'57%), 504 regidors i 26 alcaldes; Coalición Democrática continuà la seua debacle amb tan sols 35.880 (2'07%), 89 regidors i únicament 2 alcaldes. Els independents obtingueren 896 regidors i 110 alcaldies. Cal dir, però, que la victòria socialista fou més clara als grans municipis ja que la UCD resistí bastant bé als menuts, tot i que aquests només representava el 18% del total de la població en front del 69% dels socialistes i el 5% del PCE-PCPV (Sanz, 1982: 227).

D'altra banda les forces extraparlamentàries assoliren 71 regidors i fins a 5 alcaldies amb un total de 56.682 vots, el que representà el 3'21% del total, que corresponia al 8% del total de la població. D'entre aquests destacà el MCPV amb 22 regidors i 2 alcaldies, el PL amb 10 regidors i 1 alcaldia i els republicans, dividits entre IR amb 4 regidors i ARDE amb 5 regidors, tot obtenint l'alcaldia de Sogorb. Pel que fa a les formacions valencianistes el PNPV tragué 6.661 vots, abastant 11 regidories i l'alcaldia de la Font d'En Carròs, tot contribuint amb pactes amb l'esquerra parlamentària a la governabilitat de les corporacions locals d'Ontinyent i Sedaví.²⁷⁶ A més, la URV, tragué un regidor a l'Ajuntament de València i un altre al de Catarroja, convertint-se en un model de partit comarcal (Aguiló et al., 1986: 31). Per últim, el PSAN entrà a alguns ajuntaments de la mà de coalicions electorals amb l'esquerra extraparlamentària.

Les eleccions municipals condugueren, però, a un canvi radical en la composició del Consell, curiosament en contra del sentit que els electors havien atorgat. La incorporació de nou representants de les tres diputacions provincials —que es trien per un complicat sistema electoral indirecte on es primava els municipis amb menor població, precisament als quals majoritàriament la victòria havia correspost als centristes— capgirà la majoria. «Era la fórmula para que un país de izquierdas tuviera un Consell de derechas» (Sanz, 1982: 191).

Aquesta preponderància ucedista²⁷⁷ provocà la voluntat d'aquests de fer-se amb la presidència del Consell. Tres eren els candidats centristes a l'esmentat lloc: Attard, Broseta i Monsonís. D'entre els tres és precisament aquest darrer era el millor col·locat per assolir-la, ja que tenia controlat plenament l'aparell centrista a les comarques del nord i gojava de la màxima confiança de Lamo de Espinosa. Tanmateix se n'especificava al Reial Decret que només els membres triats pels parlamentaris serien els encairregats d'elegir el president i entre aquests la UCD era minoritària.

Davant aquesta nova situació política la direcció socialista dubta en la seua estratègia: d'una banda la tesi del secretari general era la de rebutjar la presidència del Consell i passar a l'oposició, comprovats els escassos resultats del primer govern pre-autonòmic; d'una altra el president Albinyana era partidari de mantenir-se al front de la institució, malgrat el previsible bloqueig institucional i iniciar la via autonòmica del 151

²⁷⁶ «la peculiaritat valenciana, una vegada més, vingué per ser una de les nacionalitats i regions on major nombre de grups extraparlamentaris entraren als ajuntaments —tant als grans municipis com als menuts— [...] este és un símptoma clar de la inestabilitat del sistema de partits polítics del País Valencià. Si a això, li afegim la qüestió nacional, que és sense dubte un factor fortament distorsionador entre els valencians, l'esmentada inestabilitat sembla que pot agreujar-se» (Aguiló et al., 1986: 43)

²⁷⁷ El nou Consell tingué deu membres de la UCD, sis del PSPV-PSOE i dos del PCPV. Dels nou integrants triats pels parlamentaris, quatre eren socialistes (Albinyana, García Miralles, Bevià i Adela Pla), quatre centristes (Espinosa, Monsonís, Leonardo Ramon i José Peris Soler)^{A1} i un comunista (José Galán). La diputació de València trià el socialista Manuel Girona, el centrista Benjamín March i el comunista Vicente Gómez Chirivella. Fou a les diputacions d'Alacant i Castelló on s'alterà la majoria socio-electoral del país, ja que la primera trià els centristes Luis Verdú i Salvador Miró i el socialista Luis Armell i la segona acaparà els tres llocs per a la UCD, en les persones de Juan Forés, Abilio Lázaro i Julián Sanmillán. Els nou representants del Consell per banda de les diputacions foren, per tant, sis per a la UCD, dos per al PSPV-PSOE i un per al PCE-PCPV. Els centristes doblaven la unió de socialistes i comunistes entre els membres de les diputacions o el que és el mateix, el 34'27% dels vots obtesos per centristes obtingué com a recompensa el 66% dels membres provincials al Consell, mentre que el 50'03% dels sufragis tan sols aconseguí el 33%. La dispersió del vot popular fou de tal envergadura que la nova majoria centrista al Consell resultà injusta i "cuinada".

per tal d'accelerar el referèndum estatutari i les eleccions autonòmiques consegüents el més prompte possible, on es preveia una contundent victòria socialista.²⁷⁸

El clima polític valencià era d'una elevada crispació i enfrontament partidista. En la presa de possessió del nou alcalde de València, Manuel Martínez Castellano, hi ha gué incidents i aldarulls provocats per militants del blaverisme. I precisament abans de l'elecció dels consellers i president pel nou Plenari del Consell, concretament el 25 d'abril, el Consell en funcions decideix oficialitzar la quatribarrada amb l'escut de Pere el Cerimoniós com a bandera pròpia. Amb l'acord favorable dels consellers socialistes i comunistes i l'abandó dels centristes i de l'aliancista s'hissà la nova ensenya del Consell a l'actual Palau de la Generalitat. Oficialment era la resposta de l'esquerra valenciana a la no publicació del Decret de Bilingüisme al Boletín Oficial del Estado.

La reacció a la presa de decisió vexil·lològica no es féu esperar. En el mateix moment una manifestació d'un miler de persones tracta d'envair la seu de la institució preautonòmica. Dies més tard esclaten dos artefactes als domicilis personals d'Albinyana i Martínez Castellano i el 12 de maig es convocada una manifestació en defensa de la "personalitat valenciana" i per demanar la dimissió d'Albinyana amb un gran èxit de participació (de 15.000 a 500.000 persones segons les diverses fonts). A més, el conseller Leonardo Ramon presentà un recurs contra l'acord de la bandera que no aconseguí prosperar. José Luis Manglano^{A1} féu el mateix contra l'acord de l'Ajuntament de València de fer onejar la bandera del Consell del País Valencià. A molts ajuntaments valencians s'hissarà també la bandera del Consell. Cal dir, però, que el Govern Civil de València suspengué l'acord de la Diputació de València d'hissar la quatribarrada.

El mateix dia 25 d'abril l'Ajuntament de Picanya, amb l'acord favorable a l'autonomia i seguint la crida feta pel Consell a Morella el 9 de gener d'aquell any, inicia els sis mesos de termini per tal de satisfer els requisits per assolir la via plena establerta a l'article 151. El 4 de juny el Plenari trià els consellers i cinc dies més tard el nou Consell es reuneix a Alacant per triar-ne president. L'acord de comunistes i socialistes possibilità la reelecció d'Albinyana. Els centristes, irritats, assumiren com a contestació totes les conselleries, acaparant-les els quatre consellers de la UCD.²⁷⁹ Fou impossible la concertació d'un nou govern de concentració en negar-se els socialistes a assumir les carteres de menys pes polític.

Mentre que els comunistes valencians reclamaven una entesa autonòmica amb una renegociació global del Consell, sense que cap dels dos partits majoritaris els fera cas, socialistes i centristes dissenyaven les seues estratègies polítiques a nivell extern i intern. Els primers celebren congrés extraordinari on els pastoristes són derrotats. Joan Lerma ix elegit secretari general i Albinyana es reforça en la seua tàctica d'*atrinxerament* institucional i "elabora una estratègia de divorci entre la presidència i la resta del Consell, per tal de potenciar la primera a costa dels centristes" (Sanz, 1982: 207).²⁸⁰ Des de la Presidència s'impulsa l'anomenada campanya d'estiu per obtenir pronunciaments autonòmics de les corporacions municipals.

²⁷⁸ La delicada situació interna dels socialistes valencians provocà que tots els "moderats" s'uniren per recolzar la continuïtat d'Albinyana. Cucó és triat president del "subgrup" parlamentari socialista del País Valencià i, finalment, un altre ex-PSPV, Manuel Girona, candidat socialista per a la presidència de la Diputació de València, desbancant Ruiz Mendoza, proposat pels pastoristes i Ricard Pérez Casado, plantejat en un primer moment pels moderats. La intervenció, novament i contradictòria, de l'executiva federal del PSOE, fou decisiva per aubar Girona com a president de la Diputació. Els moderats assoliran també la majoria a la comissió gestora preparatòria del congrés de juliol.

²⁷⁹ Concretament Monsonís s'adjudicà Economia i Hisenda, Interior i Treball; Espinosa, Obres Públiques i Urbanisme, Turisme i Transports i Benestar Social; Ramon, Comerç, Indústria i Agricultura i Peris Soler, Educació, Cultura, Sanitat i Seguretat Social (Peris Soler substituï Barceló al front de la Conselleria d'Educació i s'alinià amb les tesis del secessionisme lingüístic).

²⁸⁰ Si ens atenem a la visió reflexada a l'obra de Sanz els plans del president eren els següents: «En febrero o marzo siguientes —pensaba Albiñana— se haría el referéndum autonómico previsto en el

A nivell estatal, apenes tres mesos abans Felipe González havia dimitit al XXVIII Congrés Federal del PSOE i s'havia convocat un congrés extraordinari que el retornarà a la direcció del partit. Cap valencià, però, entrarà a la nova executiva. La UCD de València havia triat Manglano secretari provincial i la UCD-Castelló, amb Monsonís al front, qüestionarà la via del 151 i fins i tot declararà que "Castelló no ha decidit encara si entrarà en el règim autonòmic valencià", tot retardant la campanya d'estiu a les comarques septentrionals. Finalment els alcaldes ucedistes d'aquella demarcació decideixen l'11 de setembre recolzar l'autonomia plena.

A més Monsonís, des de la Conselleria d'Hisenda, ofegarà econòmicament la Presidència del Consell i donà la consigna de silenciar la campanya d'estiu promociionada per Albinyana. Tan sols *Valencia Semanal* trencarà bàsicament aquest bloqueig informatiu. Així mateix el 8 de setembre es constitueix per fi el comitè regional de la UCD del País Valencià. Abril Martorell es elegit president i Broseta secretari general.

Mentriamentres l'enfrontament cívic valencià continuava *in crescendo*. El 30 de setembre es convoca l'Aplec de la Plana a la ciutat de Castelló amb una nutrida participació i el 8 d'octubre es realitza una manifestació unitària de l'esquerra (PSPV, PCE-PCPV i formacions progressistes i nacionalistes) que aplegarà desenes de milers de persones a la ciutat de València. De matí també es dugué a terme un altre Aplec a la plaça de bous de València amb la concurrència de 30.000 ciutadans.

De l'altra banda el blaverisme convoca una manifestació, poc nombrosa, el 7 d'octubre i el dia nacional, amb motiu de la processó cívica, el nou alcalde de València, Ricard Pérez Casado^{A3} és agredit i es crema la bandera del Consell hissada al consistori. La cremada de l'ensenyà espanyola comportà la retirada de les forces militars presents encapçalades per Milan del Bosch. L'executiva del PSPV demanà la dimissió del governador civil de València per aquesta violència "tolerada" i Cucó, al Senat, interpel·la el govern espanyol (Cucó, 1983). Prèviament també hi havia hagut un tancament d'alcaldes esquerrans a l'ajuntament de Quart de Poblet com a protesta per la passivitat de les forces i cossos de seguretat de l'Estat davant les agressions del blaverisme a les autoritats democràtiques. Concretament Manuel Girona^{A3} i Josep Lluís Albinyana serien blancs de la fúria anticatalanista. La qüestió lingüística també és un altre escenari de la confrontació. El 23 d'agost és aprovat finalment el Decret de Bilingüisme (Reial Decret 2003/79):

«pel qual la llengua valenciana s'incorpora al sistema d'ensenyament del País Valencià per al curs acadèmic 1980-81. Però la inoperància d'UCD no feia els desplegaments del decret mitjançant la reglamentació de l'ensenyament en el Pre-escolar, l'EGB, la Formació Professional de primer grau i el Batxillerat» (Ferrer, 1985: 220).

El Decret, però, evita entrar en la unitat lingüística amb els parlars catalans i balears.²⁸¹ El mes de desembre 70.000 persones es manifesten a València contra aquest Decret. D'altra banda a darreries del mes d'octubre Emili Beüt^{A1} i Enric Soler i Godes^{A1} són violentament expulsats de la direcció de LRP i de la pròpia associació pel simple

artículo 151 de la Constitución. Y las elecciones al parlamento valenciano se celebrarían a principios del 81. En octubre del 79, entregado ya el *dossier autonómico* al Gobierno, se marcharía a Madrid, donde permanecería, desarrollando tareas al Congreso de los Diputados, hasta las elecciones al parlamento valenciano y a la Generalidad de esta comunidad, que, por ese momento, ya tendría autonomía. Él mismo sería presidente de la Generalidad, volviendo en olor de multitudes a Valencia» (1982: 208).

²⁸¹ «El Decret de Bilingüisme, preparat per la meua Conselleria amb l'assessorament del sr. Sanchis Guarner, va eixir publicat el 3 d'agost del 1979, mitjançant el reial decret d'aquell mateix dia, quan jo havia estat substituït com a conseller d'Educació, no contemplat l'esmentat decret reial les meues recomanacions contingudes en l'Informe de maig sobre la denominació de "valenciano" en comptes de "llengua valenciana", i la falta d'una declaració de principis que fera prevaldre els criteris científics sobre la llengua dels valencians, en comptes de deixar a l'arbitri de la Conselleria d'Educació la interpretació i l'aplicació del Decret. Els esdeveniments posteriors vingueren a donar-me la raó» (Barceló, 1992: 10).

fet de ser defensors de la unitat de la llengua. La cacera de bruixes al si del blaverisme afectaria fins i tot a persones de trajectoria centrada i en absolut pancatalanista.

Tanmateix el 29 d'octubre de 1979 Albinyana presenta al Congrés i al Ministeri d'Administració Territorial la documentació autonòmica on es repleguen sobradament tots els requisits necessaris per accedir a l'autonomia plena compresa a l'article 151 de la Constitució. 512 municipis del País Valencià d'aleshores, el 95% del total, secundaren la convocàtoria del Consell. Aquest 95% representava el 98% de la població. Per províncies a Alacant comptà amb un 88% d'ajuntaments que representaven el 96% de la població; Castelló el 93% dels consistoris i el 98% de la població i a València el 99% d'aquestes institucions locals que albergaven el 99% dels ciutadans.

D'altra banda el 26 de juliol es nomena a proposta del Plenari una nova comissió redactora de l'Estatut que posteriorment no tindrà resultats satisfactoris. Els seus integrants foren els socialistes Bevià, Cucó, García Miralles i Sotillo,^{A1} els centristes Berenguer, Broseta, Calpena i Casañ i el comunista Bono.

El conflicte identitari i partidista, però, continuava a la societat valenciana. El Consell controlat per la UCD realitza una moció de censura contra el President Albinyana. Era el 16 de desembre. I malgrat que a l'endemà Albinyana anuncia que no dimitirà, el PSPV-PSOE decideix abandonar el Consell. Finalment el dia 22 el president de la preautonomia acata la decisió del seu partit. La causa d'aquesta determinació es troba en el boicot continuat que pràcticament els centristes a la preautonomia i, també, a la crisi interna del PSPV-PSOE,²⁸² ja que era una manera indirecta de cessar Albinyana. El PCE-PCPV, però, no secundà l'actitud dels socialistes que la considerà un greu error polític.

9.3.4 La reconversió a la via del 143

El Govern Suárez convocà el referèndum de ratificació del procés autonòmic d'Andalusia el 28 de febrer de 1980. En canvi, no convocà cap referèndum al País Valencià²⁸³ i afirmà que a partir d'aquell moment s'havien de reconduir tota la resta de

²⁸² L'aliança entre albinyanistes, moderats i nacionalistes al si de la federació socialista valenciana es trenca. Aquests darrers busquen recolzar el centrista Monsonís per la presidència del Consell, atés la política agressiva de la UCD, a canvi de contrapartides de conselleries i per tractar posteriorment de situar el president de la Diputació de València al front de la institució d'autogovern. L'eixida a la catalana, com s'anomenà atesa la similitud amb Catalunya del que es pretenia, implicava evitar que Albinyana isca elegit membre de l'executiva federal i, per tant, no goga de recolzament suficient per aspirar a la presidència de la futura Generalitat (Sanz, 1982: 223-224). Albinyana, com a reacció, intensificarà les tesis nacionalistes per tal de tractar guanyar-se les bases de l'ex-PSPV que criticaven la política de renúncies valencianistes que els antics dirigents de la formació socialista estaven acceptant amb les negociacions que mantenien amb la UCD. Malgrat aquests intents eixirà derrotat al Congrés celebrar en febrer de 1.980 i Lerma es reafirmarà com secretari general del PSPV-PSOE, malgrat que els crítics arribaren al 40% dels vots dels delegats. Poc després abandonarà el seu escó al Congrés dels Diputats i la política activa després de fundar el Partit Radical Socialista del País Valencià.

²⁸³ Un relativament famós informe realitzat pel Departament de Dret Polític de la Universitat de València i encarregat per la presidència de la Diputació de València ratificà la tesis de que el govern havia de convocar el referèndum de ratificació de la via prevista a l'article 151. Les seues conclusions foren inequívokes: «1ª. El País Valencià completà la fase d'iniciativa prevista a l'article 151.1 de la Constitució a l'empar de l'esmentada norma i amb anterioritat a l'entrada en vigor de la llei orgànica 2/1980 sobre diverses modalitats de referèndum. / 2ª. L'entrada en vigor de la llei orgànica 2/1980 possibilita la convocàtoria del referèndum de ratificació de la iniciativa prèviament acordada. / 3ª Que, d'acord amb el disposat a l'article 8 de la LOR el Govern deu convocar l'esmentat referèndum de ratificació de la iniciativa autonòmica. / 4ª Que l'esmentada convocàtoria deu efectuar-se pel Govern, oït el Consell del País Valencià, en el termini màxim de cinc mesos a comptar des de l'entrada en vigor de la llei, en aplicació del disposat a l'article 8.3 de la llei orgànica esmentada. / 5ª Esta és precisament la interpretació aplicada pel Govern al cas semblant d'Andalusia, la iniciativa autonòmica de la qual s'acredità igualment a l'únic empar de l'article 151.1 de la Constitució amb anterioritat a l'entrada en vigor de l'esmentada llei orgànica. / 6ª En el supòsit que el Govern desconeiga el mandat legal preesmentat, i no sent possible la reconducció del procés autonòmic per la via de l'article 143, es produiria la paralització del procés autonòmic que comportaria la dissolució automàtica del Consell del País Valencià» (Aguiló, 1982: 123).

processos cap a la via de l'article 143.²⁸⁴ Aquesta desatenció a les reivindicacions valencianes d'autogovern tingué com a contestació, entre d'altres, el boicot dels socialistes al Consell i la paralització de la iniciativa autonòmica.

El 15 de gener del 1980 l'executiva estatal de la UCD fa públic el que ja se sabia, la determinació de continuar la resta de processos autonòmics per la via lenta. Comunistes i socialistes espanyols s'oposaren en principi a aquesta mesura, encara que posteriorment aquests darrers acceptaran el 143 per al País Valencià.

Es produeixen diverses contestacions al si de la societat valenciana a aquesta discriminació respecte Andalusia. L'1 de febrer la resta de partits signants del Compromís Autonòmic es reafirmen en la seua voluntat d'accés a l'autonomia plena i set dies més tard el PSPV, el PCE-PCPV, junt als "altres" de la URV, apleguen 25.000 persones a la ciutat de València, en defensa del 151. Fou, des del 9 d'octubre de 1977, l'altra ocasió en què varen conuiu senyeres amb blau i sense blau. Dos dies més tard, el nacionalisme polític i les forces d'esquerra extraparlamentària (PNPV, MCPV, PSAN, etc.) reuneixen altres 25.000 valencians amb el mateix objectiu.

Els centristes valencians, a finals de 1979, havien condicionat la seua aposta per la via *ampla* de l'article 151 a un consens sobre les qüestions identitàries (denominació, llengua, senyera, etc.), el manteniment de la divisió provincial i el calendari de la iniciativa autonòmica ja que, suposadament, en no donar-se:

«provocaría una división tal en el electorado que comportaría la no prosperabilidad del referéndum de ratificación de la iniciativa autonómica, para lo que se requería el voto favorable de la mayoría, no de los quien fueran a votar, sino del censo electoral, quedando, de esa manera, frustrado el proceso autonómico» (Garrido, 1996: 82).

La realitat, però, era tota una altra. A la UCD, en realitat, l'interessava la via del 143 no només perquè s'ajustava millor a la seua ideologia nacionalista espanyola sinó bàsicament perquè el PSPV-PSOE comptava amb majoria al Plenari, òrgan encarregat d'elaborar el projecte d'Estatut en la via de l'autonomia plena, mentre que l'article 146 de la Constitució encomana la redacció de la proposta de l'articulat estatutari de les del 143 a "una assemblea composta pels membres de la Diputació o òrgan interinsular de les províncies afectades i pels Diputats i Senadors elegits en elles i serà elevat a les Corts General per a la seua tramitació com a llei". I a aquesta assemblea mixta Plenari-Diputacions Provincials la UCD sí que comptava amb majoria, atesa la seua

²⁸⁴ L'excusa centrista per l'incompliment del mandat constitucional consistia en la llei orgànica reguladora de les distintes modalitats de referèndum que estipulava que els acords municipals havien d'establir explícitament la via del 151 per accedir a l'autonomia. Una excusa versemblant per als socialistes valencians, atés que els seus companys de partit a Madrid havien votat favorablement la LOMR i aconseguien d'aquesta manera desautoritzar la campanya d'estiu duta a terme pel Consell. Efectivament dels 535 municipis valencians (524 acordaren acta autonòmica i únicament 11 no es pronunciaren a favor de l'autonomia) només 230 explicitaren la via del 151, el que representava tan sols el 42'99% del total. Ara bé si a aquests els afegim els que sol·licitaven la màxima autonomia o altres fórmules semblants, que equivalien, de fet, a la voluntat d'assolir l'autonomia plena sí s'arribava sobradament a les 3/4 parts dels ajuntaments de les tres províncies valencianes. Els consistoris que sol·liciten la via del 143 es reduïxen a set (l'1'3%) i aquells que no es defineixen o ho fan per la vaga fórmula de l'art. 2 de la Constitució a 49 (9'16%) són una clara minoria (dades facilitades per la Secretaria de Presidència del Consell, replegades a Garrido, 1993: 123). A més, sense entrar en cap debat jurídic sobre la dubtosa constitucionalitat de la LOMR, la retroactivitat de la llei no era pertinent i els requisits de l'art. 8.1 no podien afectar, per tant, la tramitació valenciana, ja que la iniciativa estava completada. L'esmentat informe del Departament de Dret Polític i les opinions d'altres especialistes com J. Tomás Villarroya corroboren aquest plantejament. Cal dir que la disposició transitòria segona de la LOMR establia un termini addicional de 75 dies als ajuntaments per especificar la via per la que volien accedir a l'autonomia. Això fou utilitzat per la UCD per suavitzar la seua imatge antivalencianista cara a l'electorat i explicitar a molts ajuntaments la via del 143. Si durant la campanya d'estiu únicament foren 7 els que triaren esta via ara se n'afegiren 171, bàsicament de la circumscripció de Castelló on arribaren a 93, sent l'única província on superaren als que optaven pel 151. Front a aquests primers 261 es ratificaren o explicitaren per primera vegada la seua voluntat d'accés pel 151 i només 90 continuaren mantenint altres fórmules lingüístiques.

superioritat a les diputacions d'Alacant i Castelló, que les presidien Luis Díaz Alperi i Joaquín Farnós respectivament.

L'eixida dels socialistes del Consell és aprofitada per Monsonís per assumir la presidència *en funcions*. Monsonís, desoïnt moltes veus que qüestionaven la legalitat, s'autoerigí en president. Poc l'importava que «la institució preautonòmica havia arribat al total desprestigi, no inspirava confiança i posava en tela de judici la pròpia idea autonòmica» (Alcaraz, 1993: 54). S'autoconsiderà president i aquesta irregularitat no li permeté ni tan sols publicar el seu nomenament al Butlletí Oficial del Consell del País Valencià.²⁸⁵ Des de l'eixida dels socialistes de la institució preautonòmica fins la primavera de 1981 hi existí un període d'inexistència pública. Per això ens sembla encertada la definició d'aquest període com el del pseudo-govern Monsonís (Aguiló, 1982: 67). Fou un Consell només de dotze consellers i, a més, on els dos membres comunistes tingueren una presència poc més que testimonial.

Significativament la seua primera mesura fou arriar la senyera quadrabarrada de la seu del Consell. I la segona «la polèmica plantejada pel contingut i nul·la aplicació del Decret de Bilingüisme» (Aguiló, 1982: 67). Foren dues actuacions clarament congruents amb la seua nova estratègia anticatalanista i antivalencianista. Però no es detingué i continuà portant a terme actes nuls jurídicament però vàlids fàcticament.²⁸⁶

Aquest període fou, en general, de poca consistència política. Hi hagueren intents de reconduir la situació, però poca cosa més. D'entre aquests cal destacar la iniciativa del PSOE, el 9 de juny del 1980, amb la presentació del seu Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia que excedia clarament de les competències permeses per la via del 143, encara que la pròpia proposta s'autodefinia com moderada, realista i viable. A finals d'any es reprenen les converses entre UCD i PSPV-PSOE, amb l'absència del PCE-PCPV, per negociar el retorn dels socialistes. Atesa l'absència al PSPV d'una estratègia valenciana pròpia, aquestes converses es dugueren a terme gràcies a la iniciativa de l'executiva federal, i concretament d'Alfonso Guerra, per tal de desbloquejar els processos d'Aragó, Balears, Canàries i València.

La solució proposada pels socialistes estatals fou assumir la via del 143 simultanejant-la amb una llei orgànica d'acord amb l'article 150.2 de la Constitució. Els socialistes valencians accepten implícitament la via del 143 a partir de març de 1981. Pocs dies després del frustrat colp d'Estat del 23 de febrer 1981, UCD fa una oferta oficial i pública als socialistes per tal d'elaborar un Estatut de consens. Finalment es convoca,

²⁸⁵ El problema radicava en que ni el Real Decret-Llei 10/1978 ni el Reglament de Règim Interior del Consell establia aquesta figura. El que pertocava segons la legalitat vigent era convocar el Plenari de Parlamentaris per tal de cobrir les vacants deixades i una vegada ocupades elegir un nou President. Aquests buits a les conselleries havien de ser emplenats d'acord amb la representativitat de cada partit polític, primerament pel propi partit implicat o si no per la resta de forces sempre respectant la proporcionalitat establerta pels electors (article 9c). És cert que l'article 8é del Reglament establia que en cas d'absència declarada o malaltia del president corresponia substituir-lo el Conseller i Hisenda, cartera que ocupava Monsonís, però la dimissió no pot entrar dins d'aquesta consideració. L'article 9.b és inequívoc en aquest sentit: la renúncia del màxim representant, en no existir la institució de la vicepresidència, comportava, necessàriament, l'elecció d'un nou president. No obstant això poc importava la legalitat vigent si es tractava d'ocupar parcel·les, més prompte simbòliques, de poder i aturar el projecte autonomista. El Govern i el partit de Suárez que havien seguit la filosofia reformista de la llei a la llei per superar la legalitat franquista, al cas valencià no l'aplicaren. L'especificat valenciana, per als ucedistes, es reduí a poc més que el lema de la llei a la trampa, parafrasejant l'anterior. Ni al referèndum autonòmic ni al Consell es respectà eixa paraula tan usada pels centristes, la legalitat. Precisament per la il·legalitat del Consell el PNPV presentà recurs contenciós-administratiu davant l'Audiència Territorial de València. Diversos analistes consideraren que tots els acords i actes del Consell eren nuls de ple dret.

²⁸⁶ «En esta etapa el Consell va recibiendo progresivamente las transferencias de competencias por parte del Estado, no siempre acompañadas de los medio materiales y humanos necesarios por asumirlas y gestionarias con eficacia y dignidad; dicta los correspondientes Decretos reguladores de las competencias recibidas; crea el Instituto Valenciano de estudios de administración pública; aprueba los cambios de la denominación de algunos municipios (de castellano a valenciano); aprueba estatutos de mancomunidades y fija incompatibilidades a los funcionarios transferidos...» (Garrido, 1993: 110).

a iniciativa del Consell, el Plenari de Parlamentaris el 10 d'abril que unànimament acorda una Comissió Redactora de l'Estatut.

El colp d'estat, doncs, té un efecte fonamental en els acords autonòmics a nivell estatal i, també, a nivell valencià. La "reconducció" dels processos autonòmics facilità l'acord entre la UCD i el PSOE al voltant de la via de l'article 143. Després de Tejero, l'autonomia valenciana seria definitivament de segona divisió.²⁸⁷

Pel que fa a la política cultural, aquest "pseudogovern" tractarà d'impulsar el secessionisme lingüístic i les tesis blaveres des de la Conselleria d'Educació dirigida per José Peris. Ricart Lumbreras,^{A1} un dels seus directors generals d'aleshores i actual vicepresident de CVa, reconeix que el seu treball fou bàsicament "tirar" i despatxar funcionaris "catalanistes", posar la senyera amb franja blava i tractar d'oficialitzar els títols de valencià de LRP, la qual cosa significativa el fa qualificar l'etapa com a "molt creativa":

«Va ser una etapa *molt bona, molt creativa* en la que l'UCD es va decantar pel valencianisme i em donaren llum verda pera valencianisar tota la Conselleria que havia deixat el PSOE plena de catalanistes, d'impresos catalanisats i de treballaors totalment catalanisats. Yo tenia la plena confiança de Fernando Abril Martorell, de Manuel Broseta, del meu superior immediat que era José Luis Manglano, de Mas que era el President Provincial... i em vaig dedicar en primer lloc a canviar de lloc i a tirar ad algun funcionari catalaniste. I a partir d'ahí, pos per eixemple a canviar cartells, canviar els impresos, posar la Senyera en el balco (que no estava posà, estava alçà en una cistella tota plena de pols), i a partir d'ahi, pos per eixemple a examinar a siscents i pico mestres de valencià, preparantlos pera quan aplegara el moment, que seria en un any o any i mig, poder donar classes en valencià i prepararlos d'acort en les normes d'El Puig» (2005: 1).

* * *

La reunió del Plenari de Parlamentaris, a més de triar la mesa del Plenari²⁸⁸ serví per escollir la comissió redactora de l'Estatut, que estigué integrada per Berenguer i Pin Arboledas per banda dels centristes, Lerma i Guardiola pels socialistes i Palomares pels comunistes.²⁸⁹ Els representants de les tres forces polítiques coincidiren en valorar positivament el desbloqueig del procés autonòmic i cadascun expressarà un programa per a l'Estatut, que era, sobretot, una retòrica determinada: Palomares expressà la postura favorable al 151, a la consulta popular i a l'estricta proporcionalitat democràtica; Belenguer defensà la proposta homogeneïtzadora dels processos autonòmics i abastar un major nivell competencial acollint-se a l'article 150.2 de la Consti-

²⁸⁷ En aquest sentit un militant destacat del PSPV-PSOE com Ricard Pérez Casado, en fer balanç de la transició democràtica i de la "Batalla de València", reconeixrà el paper del 23-F i de l'anticatalanisme en el resultat final de l'autonomia: «Batalla no, perquè personalment he tingut la possibilitat de saber el que són les batalles, però sense dubte un enfrontament civil estimulat sí. Enfrontament civil que juntament a altres operacions com el 23-F contribuïren a baixar el nivell al que teníem dret a aspirar, i eixes rebaixes encara som víctimes» (C2, 00:19'20").

²⁸⁸ La mesa fou presidida per Antonio García Miralles, Roque Alpena i Emèrit Bono ostentaven la vicepresidència primera i segona respectivament i Manuel Cerdà i Javier Sanz la secretària primera i segona.

²⁸⁹ La proposta socialista de quatre membres centristes, quatre socialistes i un de comunista, plantejada teòricament amb l'objectiu de donar major participació a les diverses sensibilitats existents al si de la federació socialista valenciana i concretament donar cabuda al sector més valencianista fou desestimada al Plenari per diuit vots en contra, setze a favor i tres abstencions, el que implicava que «ni la UCD ni el apartado del encuentro socialista deseaban que estuvieran en dicha comisión, a juzgar por el resultado de la votación, dado que al menos tres socialistas votaron a favor de la propuesta centrista de que la Comisión contara con 5 miembros. Se pensava que la presencia de socialistas-nacionalistas entorpecería seriamente la negociación estatutaria» (Garrido, 1993: 154). El fet concret és que cap membre dels sectors nacionalistes del partits parlamentaris participà directament en la redacció de l'Estatut, dada important a tenir en compte atés que probablement condicionà el resultat final.

ció i Lerma es pronuncià per la proporcionalitat del vot i per la igualtat entre castellano-parlants i valenciano-parlants i valencians d'origen i d'adopció.

La comissió treballà en un temps rècord: el mateix dia 30 d'abril presenten l'Avantprojecte conegut com l'Estatut de Benicàssim, d'acord amb els terminis previstos pel Plenari. Per entendre el consens de Benicàssim i la solució final de l'Estatut d'Autonomia cal tenir en compte els diferents avantprojectes de les tres forces parlamentàries valencianes:

—Hi havia un consens bàsic en superar el trespol competencial de les autonomies de la via del 143 i en aproximar-se competencialment a les nacionalitats “històriques”. Els Estatuts d'Euskadi i Catalunya, ja aprovats, foren punt de referència. També hi havia un acord general respecte el parlament, l'executiu i la presidència i tots tres eren ambigus respecte el Tribunal Superior de Justícia. Únicament el projecte centrista no especificava la condició de coneixements del valencià per la provisió de jutges i funcionaris a l'administració de justícia.

—Pel que fa a denominació i símbols, la proposta d'UCD era partidària de la denominació de Regne de València, front a les propostes socialista i comunista de mantenir el terme de País Valencià, consensuat per totes les forces polítiques, incloses les de centre-dreta, durant les primeries de la transició. El debat vexil·lològic era remés per l'esquerra a una llei de les Corts Valencianes, encara que el del PCE-PCPV especificava que hauria de ser diferencial d'altres territoris de l'estat en base a les quatre barres roges sobre fons groc i els centristes incloïen la inventada senyera coronada amb els tres escuts de les diputacions provincials sobre les barres (per diferenciar-la de la que creïen que era exclusivament de la ciutat de València). Tots tres avantprojectes definien la llengua pròpia com “valencià” o “valenciana” i admetien la seua cooficialitat, encara que els comunistes la limiten exclusivament a nivell intern, atés que en les relacions oficials entre el País Valencià i la resta d'Espanya, així com amb les autoritats de l'estat, la llengua oficial serà el castellà.²⁹⁰ La diferència bàsica raïa en el dret de conèixer el valencià i el dret d'usar-lo a la socialista i comunista i només el dret de conèixer ambdues llengües oficials al centrista. Cal destacar a la redacció socialista la solució d'un Consell de Cultura del País Valencià com a “màxima autoritat en matèries lingüístiques en l'àmbit territorial del País Valencià”. Paradoxalment aquesta iniciativa no s'ha dut a terme durant les tres legislatures que el PSPV-PSOE ha dirigit la Generalitat.²⁹¹

—La comarcalització del territori estava prevista a les proposicions estatutàries dels dos partits majoritaris, encara que la UCD plantejava al mateix article 2on el respecte a l'actual divisió en províncies i al capítol IV, sobre les diputacions provincials, proposava crear un Òrgan Consultiu Interprovincial amb el President del Consell i les tres diputacions valencianes alhora que ratificava l'autonomia provincial prevista al text constitucional. L'article 42 de l'avantprojecte del PSPV-PSOE inspirarà, amb matisacions, l'article 46 del vigent Estatut. El PCE-PCPV no contemplava cap capítol per a l'administració local ni per la qüestió comarcal, encara que a la disposició transitòria quarta plantejava que els servicis de les diputacions provincials series assumits progressivament per la Generalitat.

—Les diferències més irreconciliables, a priori, eren sobre les qüestions electorals. Únicament la UCD explicitava normes electorals, ja que socialistes i comunistes

²⁹⁰ Aquesta proposta de l'article 3.2 del text comunista portaria a la incongruència de, tot defensant la unitat lingüística entre el valencià i el català, obligar a l'ús del castellà i limitar, per tant, l'idioma compartit en les relacions institucionals entre la Generalitat Valenciana i la Generalitat de Catalunya o el Govern Balear.

²⁹¹ A nivell anecdòtic esmentem que la UCD no menciona el terme “Generalitat” per al conjunt d'institucions autonòmiques, mentre que rescata el terme Corts Valencianes per al legislatiu (contràriament comunistes i socialistes, oblidant en aquest cas la tradició, les nomenen respectivament “Parlament General” i “Parlament”).

havien optat, com en altres temes polèmics, per la remissió estatutària a posteriors lleis del parlament valencià. La proposta ucedista era de caire quasi majoritari (circumscripció provincial, mateix nombre d'escons a cada província i barrera electoral a nivell provincial del 5%). D'acord amb les iniciatives de les propostes de l'esquerra a les disposicions transitòries per a les primeres eleccions autonòmiques el professor Martínez Sospedra (1983) establí, prenent els resultats de les generals de 1979, les següents coordenades de diferència electoral entre les tres propostes: la d'UCD atorgaria el 52'3% dels diputats als centristes, el 43'34% els socialistes i el 4'45% els comunistes; la del PSPV-PSOE implicaria el 42'05% dels representants pels centristes i idèntic resultat per als socialistes, amb un 11'37% als comunistes, un 3'41% a la Coalición Democrática i la presència d'altres forces minoritàries; la del PCE-PCPV establiria un empat a 41'75% de diputats per les dues forces majoritàries, un 13'60% per als comunistes, a més d'un 1'95% per CD i la presència testimonial d'altres grups.

L'acord de Benicàssim incorporà com annexes les redaccions alternatives de la UCD als article 1 i 5 i les seues reserves als articles 46 i 47 i la disposició transitòria primera i així fou entregat la matinada de l'1 de maig al President del Plenari. Cal precisar que a títol personal els dos redactors de la UCD assumiren el contingut l'Estatut de Benicàssim, deixant de banda els annexos incorporats. Una vegada presentat l'avantprojecte de Benicàssim, el Plenari es reuneix el 16 de maig a Alacant on s'establí el primer debat, tot demostrant-se la voluntat dels centristes per ajornar l'acord estatutari, atés que esperaven reformar part del consens establert a la població de La Plana. En aqueix sentit Abril Martorell remet a la comissió d'experts del govern de Calvo Sotelo per solucionar definitivament la qüestió valenciana, mentre que els socialistes són partidaris de tramitar el més prompte possible el text estatutari. També l'espinesca qüestió de les diputacions provincials i altres esmenes foren debatudes. El centrista Muñoz Peirats, que també havia presentat esmenes a títol personal, platejà la possibilitat de retirar-les absolutament totes en benefici del requerit consens polític, proposta que es desestimà. Davant la impossibilitat d'arribar a un acord la Mesa acordà suspendre la sessió i remetre totes les esmenes a la ponència redactora.

El 12 de juny el Plenari es torna a reunir a la ciutat de València, sense que a la ponència s'haguera arribat a solucions de compromís. L'esmena comunista de rebaixar la barrera electoral del 5% al 3% encetà un altre debat sobre la conveniència de retirar totes les esmenes —posició defesa pels socialistes i per Muñoz Peirats— o bé de mantenir-les. Les qüestions simbòliques, defensa de la denominació de Regne de València per Manuel Broseta o de la senyera coronada per l'ex-UDPV Ruiz Monrabal, tornaren a enrarir el clima polític i a fer perillar la fràgil entesa estatutària.

Finalment l'assemblea mixta de parlamentaris i diputats provincials es reuneix a Peníscola el 19 de juny per tal d'aprovar, per unanimitat, l'Estatut de Benicàssim i remetre'l al Congrés dels Diputats. Tanmateix s'estigué a un pas de bloquejar novament el procés autonòmic —el sector nacionalista del PSPV-PSOE abandonà la reunió— i s'acordà, a proposta ucedista, incorporar totes les esmenes i les redaccions alternatives com a documentació annexa. És per això que s'ha batejat aquest projecte amb l'epíleg de les esmenes, com l'Estatut de Peníscola (per diferenciar-lo del de Benicàssim).

D'aquesta manera s'incidí en el mateix: els comunistes continuaren reivindicant la rebaixa de la barrera electoral, els socialistes el manteniment del text de Benicàssim i l'abstenció de presentar cap esmena, tot i fent propi l'Avantprojecte, i els centristes, amb les intervencions de Díaz Alperi i Manglano, defensen respectivament el manteniment de les diputacions provincials i de les esmenes a la denominació i a la bandera.

Paral·lelament a la qüestió estatutària Monsonís fa una oferta en ple estiu per remodelar el Consell preautonòmic i facilitar el retorn dels socialistes. Finalment es pacta remodelar el Consell i sol·licitar la modificació urgent del vigent Reial Decret-Ilei 10/1978. Els terminis de l'acord doten els centristes de la Presidència i de les conselleries d'adjunt a Presidència, Hisenda, Educació, Agricultura i Obres Públiques i Urba-

nisme; els socialistes assolirien les carteres d'Interior, Economia, Indústria i Comerç, Cultura, Treball i Sanitat i Seguretat Social, tot atorgant-los la vicepresidència; i els comunistes s'hagueren de conformar novament amb la Conselleria de Transports i Turisme. El pacte finalment es complirà: el 20 d'agost el Govern de Calvo Sotelo modifica el Reial Decret-llei que torna a la fórmula de dotze consellers, nou triats d'acord amb la representativitat dels partits parlamentaris i els altres tres per les diputacions provincials, un per cadascuna d'elles.²⁹² El 14 de setembre es constitueix el nou Consell²⁹³ permetent, ara sí, considerar-lo com el tercer govern de l'etapa preautònoma. Aquest nou govern d'unitat, però, estigué a punt de trencar-se diverses vegades, coincidint en molts casos amb problemes amb la tramitació estatutària a Madrid. Monsonís hagué de fer ús del seu vot de qualitat per les discrepàncies existents al si del Consell.²⁹⁴

Reprement la tramitació parlamentària, el 29 de juny del 1981 el president del Plenari i de l'assemblea de Península presentaren la documentació autònoma a Madrid. El 14 d'octubre es publicà al butlletí del Congrés sense textos alternatius, el que aminora la tensió. No obstant això, a l'estatut es presentaren un total de 123 esmenes: 26 del grup parlamentari centrista i 11 més del diputat ucedista Joaquín Galant, 49 del grup parlamentari de Coalición Democrática, 6 del grup parlamentari comunista, 11 del grup parlamentari Minoria Catalana (una d'elles a la totalitat amb una proposta articulada alternativa per accedir a les quotes d'autonomia que permet l'article 151 i que fou rebutjada a la Comissió per 32 vots en contra, 2 afirmatius i 2 abstencions) i 20 esmenes del grup parlamentari basc.

La ponència concloué la seua tasca el 15 de desembre tot mantenint pràcticament fidel el text consensuat a Benicàssim. El debat en comissió implica la represa de l'extenuant debat identitari. Finalment al ple es modifica la denominació, la bandera, la llengua i tota la resta d'esmenes centristes, tret de sis que foren retirades i el 9 de febrer del 1982 es debat en sessió plenària el, ja aleshores, Estatut d'Autonomia del Regne de València. Alcaraz, en una interpretació qüestionable, considera que:

«El PSOE jugà fort, amenaçant amb trencar la concertació autònoma general si no es respectaven els acords signats al País Valencià, el que ocorregué en aprovar-se a la Comissió —amb els vots d'AP i UCD— la denominació de Regne de València, el que seria interpretat per molts com una ruptura que impedia l'existència d'un Estatut sense vencedors ni vençuts» (1993: 66).

La situació política al si dels centristes estatals era molt convulsa. El sector socialdemòcrata, encapçalat per Rodríguez Ordoñez s'escindeix de la UCD i funda el PAD, tot modificant la correlació política de vots al Congrés dels Diputats i Berenguer, corrector de l'Estatut de Benicàssim i membre del PAD, planteja una esmena transaccional amb una denominació de "consens", Comunitat Autònoma Valenciana. Finalment ni aquesta ni altres propostes transaccionals són admeses i es vota l'article 1r, rebutjant-se per 161 en contra per 151 a favor, a més de 9 abstencions. De nou

²⁹² Això establiria en la pràctica que sis membres del Consell serien de centre-dreta i altres sis d'esquerra. Per mantenir la majoria centrista es modificà l'article sis que establiria que la presidència seria per al partit amb més consellers i s'atorgava el vot de qualitat en cas d'empat.

²⁹³ Quedà constituït de la següent manera: Presidència, Enrique Monsonís (UCD); adjunt a Presidència, Josep Lluís Sorribes (UCD); Vicepresidència i Interior, Felipe Guardiola (PSPV-PSOE); Economia, Comerç i Indústria, Segon Bru (PSPV-PSOE); Agricultura, Josep Antoni Bordils (UCD); Cultura, Ciprià Císcar (PSPV-PSOE); Hisenda, Jordi Navarro (UCD); Treball, Àngel Luna (PSPV-PSOE); Educació, Amparo Cabanes (independent proposada per la UCD)^{A1}; Sanitat i Seguretat Social, Salvador López (PSPV-PSOE); Obres públiques i Urbanisme, Lluís Verdú (UCD) i Transports i Turisme, Vicent Gómez Chirivella (PCE-PCPV).

²⁹⁴ Un dels cavalls de batalla fou, òbviament, la llengua. Les Conselleries de Cultura i Educació duqueren a terme polítiques obertament contradictòries, atés que mentre la primera acceptava les tesis universitàries i subvencionava activitats en defensa de la normalització i la unitat lingüístiques, la segona recolzava els plantejaments secessionistes i plantejava iniciatives poc favorables a la valencianització de l'ensenyament.

planejava la possibilitat de quedar-se sense Estatut, atés el clima d'enfrontament, també a Madrid, per les senyes d'identitat valencianes. El President del Congrés retornarà a comissió el text estatutari i és en el nou informe de la ponència on s'incorpora el preàmbul que actualment compta el vigent Estatut:

«La negociació va arribar també a la inclusió d'articles, o modificació de la totalitat o part del seu contingut, que van canviar de manera definitiva: la bandera, la llengua, l'elecció del president, l'assumpció de competències que se'n deriven de les compreses en l'Estatut, el desplegament legislatiu sobre les Cambres de Propietat, Comerç, Indústria i Navegació, la divisió comarcal, la delegació de competències de la Generalitat a les diputacions i la coordinació de les funcions que corresponen com a pròpies i que siguen d'interés general, la cessió de tributs, i les disposicions transitòries que regulen el traspàs de competències» (Sevilla, 1992: XXII-XXIII).

El 21 d'abril acaba el segon informe de la ponència. A l'endemà tindrà lloc el debat en comissió i sis dies més tard correspon al ple on se suprimeix la immunitat dels diputats de les Corts i es debaté la possible via extratutària, mitjançant llei orgànica, d'assumpció de competències que excedien la via del 143. Finalment, al mateix ple, s'aprova el text al Congrés amb el vot en contra dels comunistes i l'abstenció d'alguns grups minoritaris. Al Senat no es modificà el text aprovat, malgrat que es presentaren 21 esmenes. El 15 de juny de 1982 el president del Senat donava per definitivament aprovat l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana. Naixia així el regionalisme banal, que analitzarem al capítol tretzé.

9.3.5 L'aprovació de l'Estatut i l'assoliment de l'autonomia

L'Estatut d'Autonomia, finalment, s'aprova l'1 de juliol de 1982. Oficialment els valencians recuperen l'autonomia, després de més de quatre anys d'interinitat preautonòmica i dos-cents setanta-cinc anys després de la Batalla d'Almansa i del Decret de Nova Planta. Tanmateix, una fita tan important no donà lloc a celebracions. Contràriament aquest Estatut generà una indierència contrastada:

«Ningú no semblava molt content però tampoc hi hagué molts enfadaments. Potser el consens s'havia fet sobre la base d'una calculada indierència popular» (Alcaraz, 1993: 66).

D'acord amb la disposició transitòria tercera en un període de trenta dies s'havia de convocar una assemblea transitòria que faria les funcions de les Corts, excepte les expressament prohibides o condicionades pel propi Estatut (Asensi, 1982: 266), fins la convocatòria d'eleccions autonòmiques l'any següent. Aquesta assemblea la convocaren tots els parlamentaris elegits les eleccions generals de 1979, més uns altres tant membres designats pels partits polítics que foren elegits i en la mateixa proporció.

Clar està que sobre la disposició transitòria tercera cal dir, en una línia que posteriorment incidirem, que la via del 143 pel País Valencià tingué clares conseqüències negatives pel que fa al dèficit democràtic de l'Estatut. En aquest sentit:

«ninguna disposición semejante se puede encontrar en los Estatutos de las "nacionalidades históricas" pues en éstos la construcción de los órganos de autogobierno estaba prevista a partir de una legitimación democrática directa. En cambio, entre nosotros, la promulgación del Estatuto implica la existencia de un período transitorio durante el que la legitimación democrática se remite al resultado de las elecciones generales de 1979» (Asensi, 1982: 265).

Les Corts *transitòries* trien el 12 d'agost en sessió extraordinària com president de la Generalitat a Joan Lerma. La seua elecció, però, tampoc no estigué exempta de polèmica. El seu nomenament no fou publicat al Boletín Oficial del Estado fins el 24 de novembre de 1982, més de tres mesos més tard i amb l'èxit complet dels socialistes a les generals celebrades el 28 d'octubre. A més, l'anterior president (en funcions) del Consell, Monsonís, plantejà una *consulta* al Consejo de Estado per aquesta elecció, en

entendre que li corresponia a ell la presidència i al Consell preautonòmic el poder executiu fins els comicis autonòmics, establint una nova i última polèmica jurídicopolítica al voltant del Consell i bloquejant la institució de la presidència de la Generalitat, que no era esmentada a cap disposició transitòria. Les eleccions generals d'octubre, si més no per Monsonís, posaren en clar la incògnita política.

D'altra banda el paragraf segon de l'esmentada disposició transitòria tercera establí en la pràctica l'obligatorietat d'un govern de coalició, en mantenir la fórmula i la proporcionalitat del Reial Decret-Llei 12/1981, de 20 d'agost, de 12 membres del Consell. La diferència consistia en que la presidència recaïa ara en un socialista i la majoria *de facto*, atés el seu vot de qualitat, era per a l'esquerra, en detriment dels sis consellers centristes. Tanmateix no s'ha de confondre aquest govern valencià provisional amb el Consell preautonòmic, ja que aquest s'ha de considerar disolt d'acord amb la disposició transitòria setena de la Constitució.

* * *

La Constitució, com ja hem vist al llarg d'aquest capítol, permet tres fórmules bàsiques per accedir a l'autonomia: la via privilegiada (regulada a la disposició transitòria segona i restringida a Catalunya, País Basc i Galícia), la via ampla o de primera, prevista a l'article 151 (l'única comunitat que pogué acollir-se fou Andalusia) i la via estreta o de segona, establerta a l'article 143 (que fou el camí que hagueren de seguir les altres tretze comunitats autònomes). Les dues primeres permeten assolir una autonomia plena i la darrera accedix a una autonomia menys plena (Aguiló, 1982: 55).

La via privilegiada fou una reserva legal exclusivament per a Catalunya, Euskadi i Galícia i una discriminació evident per València, ja que només l'esclat de la guerra civil i el seu posterior desenvolupament impedí el plebiscit per aprovar l'Estatut. Aquesta via implicava un avantprojecte d'Estatut elaborat per l'assemblea de parlamentaris que es negociava amb el Congrés dels Diputats fins que s'arribava a una entesa. Posteriorment el cens electoral ratificava l'Estatut on només calia majoria de vots positius front als negatius a cada demarcació provincial, sense cap requisit de participació i tant el Congrés com el Senat havia de ratificar el text aprovat.

La via ampla implicava, però, una major complicació. Primerament la institució preautonòmica havia de sol·licitar l'autonomia, després els ajuntaments havien de ratificar en un termini de sis mesos aquesta iniciativa amb un mínim del 75% dels consistoris de cada província que, alhora, representaren la majoria absoluta del cos electoral i posteriorment el Govern espanyol havia de convocar un plebiscit, sent imprescindible el vot afirmatiu de la majoria del cens electoral de cadascuna de les províncies, és dir, el sí ha de superar la suma dels vots negatius, dels de en blanc, dels nuls i de l'abstenció. Posteriorment es tramitava d'acord amb els de via privilegiada: redacció estatutària, consens amb el Congrés, nou referèndum i ratificació al parlament espanyol. La via plena d'assolir l'autonomia —bé per la via privilegiada o per la via ampla— implicava necessàriament l'existència d'una assemblea legislativa, un tribunal superior de justícia, a més d'un govern executiu. La via plena és un *sistema de govern complet* (Aguiló, 1982: 57) que remet als tres poders clàssics de la democràcia de Montesquieu. Aquest tipus d'autonomia permet accedir a totes les competències no reservades a l'estat per mitjà de l'article 149 constitucional.

La via estreta és més senzilla que la del 151: només cal la iniciativa de la institució preautonòmica o de les diputacions provincials, l'acord de les 2/3 parts dels municipis —que representen la majoria del cens electoral—, la redacció del text estatutari per banda d'una assemblea mixta de parlamentaris i diputats provincials i el debat a les Corts Generals:

«sense cap tipus de negociació i, per tant, amb la possibilitat que a Madrid siga canviat substancialment el contingut de l'avantprojecte [...] En aquest procediment no hi ha cap participació popular en l'elaboració de l'Estatut i hi ha un fort control per part dels poders centrals en la seua elaboració» (Aguiló, 1982: 57).

L'autonomia menys plena, a més, s'ha de limitar necessàriament a les competències establertes a l'article 148 de la Constitució. Només podrà ampliar el seu sostre competencial després de passats cinc anys de l'aprovació del seu Estatut tot mantenint els criteris de dependència i d'acceptació de les Corts Generals. A més a més, la via del 143 no garanteix l'existència d'un parlament ni d'un tribunal de justícia propi, ja que tan sols figura l'obligatorietat d'un òrgan executiu. En cas d'absència d'assemblea legislativa ens trobem més prop del concepte de descentralització administrativa que de l'autonomia política. En la pràctica, però, totes les comunitats autònomes establiren als seus Estatuts la institució d'un parlament propi.

Com ja hem descrit al llarg d'aquestes planes els valencians accediren a l'autonomia per la via del 143, és dir, una autonomia formalment estreta o menys plena, encara que pel que fa al contingut superaren d'una forma important el marc competencial possible per a aquesta via, pràcticament igualant el nivell d'autogovern de les autonomies plenes. La via valenciana serà, puix, la del 143 amb una llei complementària per equiparar quantitativament, que no qualitativa, l'autonomia valenciana a les de la via plena del 151. Usualment la gran majoria dels analistes han considerat que l'Estatut de 1982 ens equiparava, de fons, als de les nacionalitats històriques. I això, amb tots els matisos que vulguem, és bàsicament cert. Aquest cas serà definit com "procés mixt d'autonomia gradual, complementat amb llei orgànica", en expressió del professor Parada Vázquez (1989: 120). És per això que l'autonomia valenciana també s'ha considerat com "assimilada a la de les de via del 151".²⁹⁵

Tanmateix aquesta assimilació serà més de caire competencial i no sempre que no de caire simbòlic. De tal manera que aquesta "especificat" tindrà conseqüències en els dèficits històrics en el sistema d'assumpció de competències. El cas valencià serà un autogovern "vigilat" o sotmés a cauteles (Asensi, 1982: 258).

No ens interessen a la nostra recerca, però, tant les diferents vies político-jurídiques d'accés a l'autonomia com, d'una banda, el caire simbòlic distint d'aquests tres camins i d'una altra, les conseqüències que implicaven. En primer lloc, la via del 143 era un accés a l'autogovern, literalment, de segona. I en segon lloc, com explica Aguiló en la cita anterior, la via del 143 permetia qualsevol modificació unilateral de la proposta estatutària a les cambres legislatives espanyoles (cosa que ocorregué paradigmàticament amb l'estatut valencià) i no havia de ser refrendada mitjançant un plebiscit, amb la qual cosa naixia amb una legitimitat menor, des de l'origen, que a les anomenades "nacionalitats històriques".

²⁹⁵ L'Informe de García de Enterría serà el precedent tècnic que conduirà a la solució LOTRAVA. Tot justificant la necessitat de la via estreta de l'article 143, admetia la conveniència d'ajustar-se al nivell competencial reflexat a l'Estatut de Benicàssim mitjançant la fórmula de la tramitació simultània d'una llei orgànica d'acord amb l'article 150.2 de la Constitució espanyola que permetria burlar la legalitat constitucional sense incomplir-la. El propi García de Enterría ha qualificat la solució LOTRAVA/LOTRACA com d'estranya i de llei salt pel que suposa a la convalidació de la via del 143 al 151 als casos valencià i canari (García de Enterría, 1985: 61). L'informe mateix qualifica la LOTRAVA de reforma constitucional encoberta i altres analistes, fins i tot, dubten seriosament sobre la seua constitucionalitat. Amb motiu, doncs, d'evitar la inconstitucionalitat de l'Estatut i concretament de la disposició addicional quarta, on s'afirmava que l'Estat feia ús de la facultat que li conferia l'article 150.2 i, per tant, totes les competències estatutàries podien ser assumides des del primer moment de llur vigència, les forces polítiques consensuaren la Llei Orgànica 12/1982, de 10 de agost, de cessió de competències al País Valencià de transferències de titularitat estatal que s'aprovà tan sols un més més tard que l'Estatut. La LOTRAVA es derogà l'any 1994, és dir, dotze anys després de llur entrada en vigor i, per tant, set anys més tard del que es podia haver dut a terme, ja que la Constitució permet de modificar els estatuts de la via del 143 cinc anys després de la seua entrada en vigor. La derogació de la LOTRAVA i del període de transitorietat de l'autogovern valencià es féu coincidir amb la reforma dels estatuts de la resta de Comunitats Autònomes, fruit dels acords autonòmics signats pel PSOE i el PP el 28 de febrer de 1992. Tres dies després d'aquesta signatura el Govern Valencià exercí la iniciativa de reforma i dos anys més tard les Corts Generals, junt a les reformes estatutàries d'Astúries, Cantàbria, La Rioja, Múrcia, Aragó, Castella-la Manxa, Extremadura, Illes Balears, Madrid i Castella i Lleó, acordava donar per superada la LOTRAVA.

D'aquesta manera la tramitació de l'Estatut s'encotillà als procediments del 143 i això significà que les qüestions simbòliques i identitàries es definiren exclusivament al parlament espanyol: el nom oficial del territori, la bandera definitiva i algunes altres qüestions importants del conflicte identitari no foren decidides pels parlamentaris valencians ni tampoc refrendades pel poble valencià. I això és doblement ressenyable per quant que la voluntat partidista dels valencians en aquell moment no coincidia en la majoritària a nivell estatal. Al País Valencià d'aleshores, recordem-ho, hi havia una clara majoria de centre-esquerra, reflexada al Plenari. En canvi, a l'estat el centre-dreta i la UCD particularment gojava d'una precària majoria que permeté rebaixar, encara més, l'Estatut.

De la inicial pretensió, l'any 1978 i abans de que es promulgara la Constitució, dels partits polítics valencians d'un procediment d'aprovació on no intervinguera les Corts Generals²⁹⁶ s'arribà just a la situació contrària on el Plenari de Parlamentaris no tingué la possibilitat constitucional d'influir en la decisió final del projecte d'estatut de Benicàssim. Aquesta circumstància diferenciarà clarament la "via valenciana" de les esmentades nacionalitats *històriques* que foren més protagonistes (malgrat que a totes les contrades s'hagueren de produir pactes i renúncies) que els valencians pel que fa al resultat dels seus processos autonòmics respectius.

La via del 143, al nostre parer, restarà legitimada al nostre Estatut d'Autonomia i farà, entre altres motius, que es tanque (si més no parcialment) en fals l'enfrontament identitari entre valencians, que s'ha perllongat així més de tres dècades i ha trascendit la transició política al País Valencià. L'Estatut ni fou aprovat en darrera instància pels representats democràtics dels valencians ni corroborat per mitjà de referèndum pels nostres conciutadans. I això, a 2008 encara presenta algunes conseqüències.

9.4 Conclusions

En definitiva, la transició democràtica al País Valencià no es pot entendre com un fet aïllat sinó que estigué molt condicionada per la transició política espanyola (i encara més per la situació perifèrica de la societat valenciana) així com per la ràpida modernització que es produí a diversos territoris de l'estat durant les dècades dels seixanta i dels setanta del segle passat.

En aquest sentit, la modernització tardana i veloç que es produí al País Valencià féu passar, en un temps de quinze a vint anys, de l'economia agrícola d'exportació de l'època contemporània a la industrialització (acompanyada, òbviament, de desagratització) i, més tard, terciarització de la societat valenciana. De tal manera, que com afirma Ninyoles, l'assoliment de les llibertats democràtiques i de l'autogovern anaren acompanyats de «l'extensió del mode de producció capitalista del país, el fort creixement demogràfic, i l'arribada d'un elevat contingent de mà d'obra d'origen immigratori, la tendència a les concentracions urbanes i el reforçament de desequilibris territorials, [i] l'entrellat d'institucions que faran crisi» (1982: 14).

²⁹⁶ «a) Aprovació pel parlament Constituent del País Valencià de l'Estatut d'Autonomia a partir de l'establert per la Constitució de l'Estat espanyol; b) Remissió del text aprovat al Tribunal de Garanties Constitucionals —si no existix el Tribunal Suprem de Justícia— a la fi de que dictamine si l'Estatut d'Autonomia és constitucional. Si no l'és, remissió del text al Parlament Constituent a la fi de reformar aquells aspectes inconstitucionals; c) Plebiscit de l'Estatut d'Autonomia pel poble valencià; d) Promulgació definitiva de l'Estatut d'Autonomia i entrada en vigor d'este». La proposta, pel que fa a les institucions polítiques estava coordinada per Lluís Aguiló, Julia Sevilla, Manuel Martínez Sospedra i Vicent Miquel i Diego i s'adheriren al conjunt de la proposta autonòmica, a més del Plenari de Parlamentaris, diversos ajuntaments valencians, les Diputacions Provincials d'Alacant i de València, cambres oficials, col·legis professionals, caixes d'estalvis, entitats culturals com LRP i el Secretariat de l'Ensenyament de l'Idioma i els partits polítics PSPV, PSOE-PV, PSP-PV, PCPV, UDPV, MCPV, Partit Carlí PV, PSAN, UCD i particularment PDLPV i PRRVA (Jove Cambra de València, 1978: 12).

¿Quines conclusions podem extraure de la transició democràtica valenciana que siguen rellevants per a la nostra recerca? La primera és que la transició política implicà una rebaixa de les perspectives inicials de l'autogovern que tenien la gran majoria dels actors polítics valencians. Del consens autonomista que es plasmà en la manifestació del 9 d'octubre de 1977 convocada pel Plenari de Parlamentaris o del Compromís Autonòmic l'any següent signada per la pràctica totalitat de forces polítiques amb presència al País Valencià, s'aconseguí el 1982 un Estatut per la via de l'article 143 i no sols amb un autogovern inferior que a Catalunya, el País Basc, Galícia i fins i tot Andalusia sinó que també simbòlicament el País Valencià esdevingué una autonomia de "segona", és dir, una «autonomia d'àmplies competències tot i que de baixa consideració política» (Bodoque, 2000: 13). Com a causes fonamentals entenem que hi ha una d'interna: la intervenció de l'anticatalanisme com a estratègia de desgast del Consell, de les autoritats democràtiques i dels partits polítics d'esquerra així com el bloqueig de la proposta identitària fusteriana i una d'externa, el colp d'estat del 23 de febrer de 1981, que féu reemergir la tradició unitarista i demanava la "reconducció" del procés descentralitzador que suposadament hauria anat "massa" lluny.

La segona és que com a conseqüència d'aquestes transformacions socials hi hagué un desplaçament de categories i de grups socials al País Valencià. Pel que fa a les categories bona part del paquet simbòlic que proposava el blaverisme esdevindrà oficial i, per tant, acabarà per ser banal, ordinari, la qual cosa contribuirà decisivament a la seua legitimació i reproducció socials (lluny d'apaivagar-se, com podria haver previst alguns líders i com analitzarem, aquesta ideologia exigí més i més).

D'aquesta manera la nova identitat regional valenciana (la identitat autonòmica valenciana), serà com significativament afirma la redacció del preàmbul de l'Estatut d'Autonomia, producte de la mixtura, no exempta de contradiccions, entre "la *tradicció* valenciana provinent de l'històric Regne de València" i de "la *moderna* concepció del País Valencià" que "dóna origen a l'autonomia valenciana, com a *integradora* dels dos corrents d'opinió que *emmarquen* tot allò que es valencià en un concepte cultural propi en l'*estricte* marc geogràfic que abasta". Les cursives, òbviament, són nostres.

Pel que fa als grups, el PSPV-PSOE dirigit per Joan Lerma, buscarà adaptar-se a la nova realitat, tot adoptant l'estratègia d'ocupar la centralitat política i de fer d'àrbitre entre els dos "extrems": el fusterianisme i el blaverisme polítics i gestionant aquesta valencianitat, parcialment "blavera" però també amb unes dosis de "modernitat" fusteriana. Així es guanyava una part de la intel·ligència valenciana, impregnada de fusterianisme, per tal d'anar construint la nova "Comunitat Valenciana".

D'aquesta manera podem entendre millor la gestió del lermisme que al cap i a la fi tingué unes bases culturals diverses, provinents de la identitat regional històrica, del blaverisme (adaptació, com hem vist, d'aquella) i del fusterianisme, però, sobretot, que entroncarà amb la modernitat "nacional" espanyola, promoguda per unes institucions estatals, controlades amb majoria absoluta —per primera vegada en la història— per un partit socialista. Al cap i a la fi, si el PSOE havia aconseguit fer-se amb el control d'un estat-nació que jurídicament procedia de l'alçament militar del 18 de juliol de 1936 i que, fruit dels pactes polítics de la transició democràtica, havia conservat importants continuïtats simbòliques (bandera *rojigualda*, Marxa Reial, monarquia borbònica, manteniment dels principals símbols feixistes com el *Valle de los caídos*) i institucionals (cossos funcionaris, inclosos els judicials i els policials, ja que l'amnistia tingué dues direccions); el PSPV-PSOE també podia gestionar perfectament una "Comunitat Valenciana", amb senyera amb franja blava, Himne de l'Exposició i valencià no secessionista però sense reconeixement de la unitat de la llengua catalana. *A priori*, semblava fins i tot més senzill.

La diferència, en tot cas, és que si l'esquerra del PSOE, políticament feble, no aconseguí majoritàriament forçar les contradiccions simbòliques i polítiques dels governs de Felipe González per desgastar-los (ni tan sols ho féu significativament amb l'entrada a l'OTAN i probablement la vaga general convocada per UGT i CC.OO. de

1988 fou el primer gran colp que provingué d'aquest flanc), al País Valencià els partits polítics de dreta, AP i, de manera pràcticament monogràfica, UV, i un influent mitjà de comunicació, LP, es dedicaran constantment, dia rere dia, a desgastar els governs de Lerma i la seua buscada centralitat política, sense una reacció política eficaç.

De fet, només huit anys després de guanyar les primeres eleccions autonòmiques de 1983, el PSPV-PSOE perdrà el control de l'ajuntament de la capital i dos anys després, a les eleccions generals de 1993, el centre dreta valencià guanyarà la voluntat majoritària dels valencians, en un procés que, després de setze eleccions consecutives, encara continua i no apareixen símptomes d'esgotament. Si a Espanya, l'hegemonia socialista perdurà catorze anys, de 1982 a 1996, i es recuperarà huit anys després, el 2004, al País Valencià, però, la majoria socialista serà més curta, de 1983 a 1993 (1995, si comptem la segona meitat de la tercera legislatura), i des d'aleshores no la recuperarà. I l'anticatalanisme, a parer nostre, hi jugarà un paper ben important. Però açò mereixerà una anàlisi posterior més detallada.

Pràcticament des de 1978 fins a l'actualitat, l'esquerra política (inclòs també el nacionalisme valencià majoritari o d'origen fusterià) se situarà a la defensiva, ja que la iniciativa política, bàsicament, correspongué a la dreta.²⁹⁷ No és d'estranyar, doncs, que el 1995 acabaren per conquerir el poder polític de la Generalitat i que, actualment no hi haja cap símptoma que faça pensar raonablement en un canvi de cicle polític.

Acabarem aquestes conclusions sobre el procés autonòmic, amb Alcaraz (1993: 42-43), fent una darrera reflexió, a mode de resum, sobre valencianisme i autonomisme, especialment referit a les propostes polítiques valencianes:

—totes les formacions polítiques, tret d'AP, que obtenen representació parlamentària l'any 1977 beuen en major o menor mesura del neovalencianisme fusterià, la qual cosa generà un ampli consens d'assolir un autogovern amb les màximes competències possibles dins del sistema polític espanyol;

—en tots aquests partits, el *cleavage* valencianisme/espanyolisme tingué una gran importància en el control intern del poder i, en tots els casos, els vencedors foren els sectors més propers al segon aspecte de l'escala, la qual cosa fou conseqüència de la feblesa electoral del nacionalisme valencià, que arrossegà la percepció que un programa "valencianista" era un llast electoral;

—d'aquesta manera el gran partit de centra-dreta de la transició, la UCD, abandonà aquest "paradigmà" i adoptà a partir de 1978-1979 l'estratègia de l'anticatalanisme; els partits d'esquerra continuaran assumint simbòlicament un cert fusterianisme, però ho faran de manera vergonyant (el PSPV-PSOE esdevindrà només PSOE en les conteses electorals). En aquest sentit, s'abandonarà el compromís cap a una construcció nacional valenciana i s'apostarà per un regionalisme ordinari i institucional.

Per tot plegat durant la transició democràtica tindrem un seguit de trets que ajudaran a entendre la irrupció i el desenvolupament del moviment de masses anticatalanista i dels quals destacarem sis: 1) la ràpida i recent modernització econòmica i social dels seixanta i setanta del segle passat; 2) l'equilibri electoral inestable entre l'esquerra i la dreta; 3) la lluita ideològica de la transició i la particular reconstrucció de la identitat regional valenciana; 4) el sistema comunicatiu del País Valencià d'aleshores; 5) la feblesa electoral del nacionalisme valencià i l'entrisme en partits d'obediència espanyola i 6) la involució neocentralista de l'estat-nació espanyol.

²⁹⁷ «Al llarg del procés autonòmic valencià, la iniciativa política va correspondre a la dreta, no tant per la seua aptitud per fer propostes constructives sobre el futur del País Valencià, sinó per la capacitat de bloqueig de les institucions democràtiques naixents que no controlava, de mobilització social i de pressió. Una iniciativa que li va permetre d'aconseguir fer prevaler les seues posicions als aspectes simbòlico-identitaris, un fet estratègicament important a l'hora de construir un nou poder autonòmic i mantenir l'hegemonia social» (Bodoque, 2000: 10).

Capítol 10é. Valencians, valencianos i catalans

Tenir present el context cultural i polític en què sorgeix i es desenvolupa el blaverisme ens sembla particularment important per a la nostra recerca. Per fer-ho ens endinsarem en cinc aspectes que poden il·luminar-nos al voltant d'aspectes importants del blaverisme: 1) els valors i la cultura política del País Valencià; 2) les identitats nacionals i l'hegemonia de la identitat nacional espanyola (i, per tant, de la regional valenciana); 3) el particular sistema comunicatiu valencià i, per últim, les relacions entre valencians i catalans, 4) tant les institucionals i econòmiques com 5) tant la construcció de Catalunya com alteritat i alhora referent de modernització, així com l'heteropercepció de dos col·lectivitats que, tot i que la dita popular afirma que "valencians i catalans, cosins germans", el regionalisme anticatalanista, com tractarem de veure, hauria transformat aquesta germanor, tot allunyant els uns dels altres i produint un fenomen progressiu d'estranyament. Al capdavant sembla que entre els valencians s'haja imposat l'altra dita popular: "Català, si no te l'ha feta, te la farà".

10.1 La cultura política i els valors al País Valencià

Totes les cultures consisteixen en un sistema, en una jerarquia, particular de valors (García Ferrando i Ariño, 1998: 27). L'estudi d'aquests són fonamentals per a la sociologia, ja que pressuposem des de la nostra disciplina que els valors són criteris no sols motivadors de l'acció social sinó també que contribueixen a la percepció d'aquesta per banda dels individus i dels grups. Per aquesta raó els considerem com a fets socials i els estudiem com a tals.

D'altra banda també ens interessarà particularment la cultura política entesa com un sistema de valors específic del camp de les relacions de poder. No és aquesta recerca el lloc on analitzar críticament i detinguda el concepte de cultura política²⁹⁸ o cultura cívica que popularitzaren Almond i Verba durant la dècada dels seixanta del segle passat però sí que estimem pertinent en aquesta contextualització del regionalisme anticatalanista al País Valencià oferir unes pinzellades de la particular cultura política valenciana perquè pensem que pot aportar-nos algunes llums per entendre millor el fenomen del blaverisme.

Hem de lamentar l'escasessa i la fragmentarietat d'estudis al voltant dels valors en general i de la cultura política en particular del País Valencià. Tot i això farem servir l'article de Pérez de Guzmán al volum *La sociedad valenciana de los 90* (1992) coordinat per García Ferrando i la tesi doctoral de Ramón Llopis titulada precisament *Cultura política e identidad en la sociedad valenciana* (1996) així com els estudis dels valors de la societat valencians duts a terme per Ariño i García Ferrando a partir de les respostes valencianes de l'enquesta mundial de valors (1998). Fins on coneixem aquestes interessants línies d'investigació no han tingut desenvolupament i les conclusions que podem aportar al voltant de la cultura política dels valencians, doncs, ens obliguen a ser prudents. Així mateix hem de suposar que la cultura política democràtica dels valencians encara està formant-se i en qualsevol dels casos «existe todavía en este sentido una estructuración excesivamente débil del sujeto político colectivo» (Pérez de Guzmán, 1992: 385). La cautela, doncs, ha de ser obligatòria.

²⁹⁸ Ací prendrem la definició de Llopis: «Podemos definir la cultura política como el conjunto de creencias, valores y sentimientos que ordenan y dan significado a un proceso político, y que proporcionan los supuestos y normas fundamentales que gobiernan el comportamiento en el sistema político» (1996: 43). Així mateix «la ideología política se distingue de la cultura política [...] al menos por su claridad, coherencia y mayor articulación o consistencia interna» (Llopis, 1996: 34).

En principi hem de tenir en compte que els valencians no apareixen com uns ciutadans particularment interessats en la política. Com podem veure a la Taula 5, únicament un 7'6% afirmen estar molt interessats en les relacions de poder i un altre 25'3% una mica interessats, per la qual cosa la gran majoria del cos social, pràcticament dues terceres parts declaren no estar-ho. Com ens diuen García Ferrando i Ariño els valencians més interessats per la política són en major mesura els hòmens adults (entre 30 i 49 anys), amb educació i ingressos alts, hàbitat metropolità, orientació post-materialista i polaritzats ideològicament, més els de dreta i d'esquerra que no els que s'autodefineixen com de centre (1998: 140).

TAULA 5: INTERÉS EN LA POLÍTICA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Interés en la política</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Molt interessat	7'6	6'3	11'2	5'2	10'1
Una mica interessat	25'3	19'6	27'8	22'6	25'6
No molt interessat	24'4	27'3	25'7	22'6	21'7
Gens interessat	42'1	45'9	34'0	48'9	42'4
No sap	0'5	1'0	1'2	0'7	0'4

Font: Taula 7.3 a García Ferrando i Ariño, 1998: 140 (en negreta l'indicador més alt de cada categoria).

Malgrat aquestes dades molt baixes, comparativament els valencians estariem lleugerament més interessats en la política que els andalusos i la mitjana espanyola (una mitjana, per cert, baixa entre els sistemes polítics occidentals),²⁹⁹ però menys que els gallecs i els bascos. Tot i la transcendència per a l'organització del sistema social de la política, aquesta presenta, en conseqüència, una alta insignificància relativa en la vida quotidiana i, particularment, en la percepció dels ciutadans (García Ferrando i Ariño, 1998: 136), la qual cosa és una paradoxa no només del sistema polític espanyol sinó en general dels sistemes occidentals, tot i que en el cas espanyol és més accentuat i pot estar condicionat per una cultura política autoritària durant quasi quatre dècades que afavoria activament la "despolitització" de la majoria dels ciutadans.

Tot i això, quan els sociòlegs hem preguntat, com ens revela Pérez de Guzmán, la gran majoria dels valencians afirmen (i sempre convé sutbrallar el verb i més en aquest cas) que la democràcia és preferible a qualsevol altra forma de govern (taula 6a). En una proporció extraordinàriament semblant a la mitjana espanyola, ja a finals de la dècada dels setanta del segle passat, pràcticament tres de cada quatre valencians enquestats així ho manifestaven. Contràriament, només un 8% del conjunt de la població justificava una dictadura.

TAULA 6a: VALORACIÓ DE LA DEMOCRÀCIA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Opinen que</i>	València	Espanya
La democràcia és preferible a qualsevol altra forma de govern	74	75
A la gent com l'entrevistat el mateix li dóna una cosa que una altra	11	9
En algunes circumstàncies, una dictadura pot ser preferible	8	9
No consta	7	7

Font: CIS 1979. A Pérez de Guzmán, 1992: 386.

L'estudi de García Ferrando i d'Ariño, amb un treball de camp quasi dues dècades posterior (1995) també corroboraria aquesta estesa dels valors democràtics a la societat valenciana, encara molt més àmplia que l'anterior. Com es pot veure a la taula 6b, pràcticament nou de cada deu valencians (en una línia molt semblant a la mitjana espanyola i, en concret a altres comunitats autònomes) afirmen que tenir un sistema democràtic és una opció política bona o molt bona. A més a més, tan sols un 4% consideren que la democràcia és un sistema roï o molt roï.

²⁹⁹ Com ens indiquen García Ferrando i Ariño (1998: 137) a un estudi de Zanders amb dades de 1990, la població espanyola era la que atorgava menys importància a la política en relació amb altres quinze estats occidentals.

TAULA 6b: VALORACIÓ SISTEMES POLÍTICS AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Opció política per governar el país^a</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Tenir un sistema polític democràtic	89'4	89'1	90'6	88'5	91'4
Tenir experts i no un govern, que prenga decisions d'acord amb el seu criteri	46'2	49'7	48'2	44'1	51'6
Tenir un líder fort que no haja de preocupar-se del parlament ni de les eleccions	25'4	25'3	16'6	26'3	27'2
Tenir un govern militar	6'5	8'3	3'2	7'0	9'3

Font: Taula 7.4 a García Ferrando i Ariño, 1998: 142 (en negreta l'indicador més alt de cada categoria). a = percentatge de respostes de molt bona o bona.

Tot i l'ampli suport a la democràcia cal tenir en compte algunes consideracions. L'opció tecnocràtica també compta amb un suport significatiu a la societat valenciana i a l'espanyola en general. Pràcticament la meitat de la població, paradoxalment sense que això els sembla contradictori amb el suport a la democràcia, aposta també per un "govern d'experts". Les opcions d'un govern militar, això sí, són clarament minoritàries i abasten únicament un 6'5%.

Així mateix, un de cada quatre valencians també considera una opció bona o molt bona tenir una dictadura cesarista o si més no un presidencialisme parademocràtic. Si, com ens diuen García Ferrando i Ariño, «la opción carismática (el líder) obtiene sus máximos apoyos entre los materialistas y de derechas, con ingresos bajos y práctica religiosa media» (1998: 144) i, com veurem, el blaverisme participarà d'una gran identificació amb lideratges carismàtics, en aquests trets obtindríem una aproximació indirecta a la base social del regionalisme anticatalanista al País Valencià.

El recolzament a la democràcia dels valencians és bastant crític ja que un 44'3% dels valencians consideren que aquests sistemes són indecisos i que es discuteix massa; un 32'8% que no són molt bons en mantenir l'ordre i un 32% que un una democràcia el sistema econòmic va malament, indicadors tots ells superiors, en alguns casos significativament, no sols amb la mitjana espanyola sinó també respecte País Basc, Andalusia i Galícia (García Ferrando i Ariño, 1998: 147), de tal manera que la valenciana és la comunitat més suspicax envers la democràcia. El perfil més crític es dona entre persones de religiositat alta, de més de 65 anys i, en menor mesura, de dretes, d'educació baixa i d'ingressos baixos.

En conseqüència, totes aquestes dades indicarien que una part important dels valencians tindrien una escassa formació democràtica (no pocs manifesten suport a opcions clarament alternatives i incompatibles), que són els més perspicaços envers aquest sistema polític i que la temptació autoritària o autocràtica entre els valencians no podem descartar-la definitivament. Més encara quan els valencians manifesten una desconfiança molt elevada en les institucions democràtiques:

«es dona una desconfiança molt elevada en les institucions democràtiques, amb expressió de suspicàcies i recels cap a les conseqüències o els efectes col·laterals d'aquelles sobre el sistema econòmic (inestabilitat) i la seguretat ciutadana (inseguretat). Les institucions pròximes al camp dels partits polítics mereixen un grau de confiança escàs» (Ariño i García Ferrando a Ninyoles, 2000: 321).

Així mateix és sorprenent que més de quatre de cada cinc valencians (80'7%) afirmen estar d'acord que el líder d'un partit polític deu estar disposat a col·laborar amb altres grups, fins i tot si això significa aplegar a compromisos en alguns principis importants i únicament un 12% considera que ha de mantenir-se ferm en el que ell/ella creu, fins i tot si la resta no hi està d'acord. Aquesta no inclinació «a favor de la pureza ideològica, sino de la búsqueda pràgmática de soluciones consensuadas» (García Ferrando i Ariño, 1998: 158) esdevé paradoxal si constatem la crispació i la inflexibilitat de la política valenciana si més no en la vessant identitària.

També podem considerar paradoxal les formes d'acció política dels valencians, que si atenem al que ells mateixos afirmen, presenta un perfil molt moderat (d'acord

amb les dades de García Ferrando i Ariño, 1998: 167-168), el que no quadraria precisament amb l'acció política del blaverisme durant la transició. A aquest respecte, tot i que l'enquesta és pràcticament dues dècades després de la transició política, un 76'5% dels valencians afirmen que no mai farien un acte que freqüentà el blaverisme, si més als anys més "calents" de la Batalla de València, com l'ocupació d'un edifici o fàbrica i només un 14'9% declara que podria aplegar a fer-ho.

Caldria, a més, afegir, que la societat valenciana és aclaparadorament reformista (76'8%), tot i que presenta la minoria reaccionària (García Ferrando i Ariño l'anomenen conservadora) més alta de l'estat-espanyol, aquells que afirmen que "la nostra societat deu ser defesa fermament contra les forces subversives" (8'5%), alhora que obté el percentatge més baix de revolucionaris (2'6%). Així mateix, el País Valencià, junt a Madrid (en percentatges propers al 35%), és un dels territoris on més es discrepa sobre que la nova realitat autonòmica provoqe una major participació en la vida pública (García Ferrando et al., 1994: 101).

Pel que fa al grau de confiança a les diferents institucions i organitzacions, els valencians (taula 7) puntuen per damunt de les mitjana espanyola les institucions internacionals com Nacions Unides (un 50'4% en confia molt o bastant) i la Unió Europea (52%) i tenen, en general, poca confiança en les institucions espanyoles (tret de la Corona, que és la millor valorada, amb diferència de totes les institucions, amb un 72% i de la policia espanyola)³⁰⁰ i, tot i que per damunt d'aquestes, les institucions autonòmiques tampoc no generen un excés de confiança (en comparació amb la resta de comunitats autònomes estudiades i tret de la policia autonòmica, d'importància molt menor al nostre cas, el País Valencià).

TAULA 7: CONFIANÇA EN INSTITUCIONS AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Institucions i organitzacions^a</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Les Nacions Unides	50'4	44'2	34'0	45'4	46'2
La Unió Europea	52'0	47'8	32'6	46'6	43'3
La Corona	72'3	69'4	31'6	79'9	72'6
El parlament espanyol	29'8	34'7	17'5	38'4	33'0
El govern espanyol	23'8	30'1	14'3	41'2	27'6
La Policia espanyola	58'5	60'5	29'9	59'8	58'9
Les forces armades	39'9	42'1	14'7	47'6	43'9
El sistema legal	38'5	44'6	33'6	43'3	44'1
El parlament de la comunitat autònoma	41'1	46'9	46'3	50'6	42'5
El govern de la comunitat autònoma	43'5	48'4	45'8	50'5	42'5
La policia autonòmica	59'1	26'4	50'7	57'9	52'0
Les grans empreses	45'6	43'9	39'2	40'7	45'1
L'Església catòlica	44'1	47'5	43'3	49'6	43'8
El moviment verd, ecologista	64'5	58'6	60'3	57'9	63'2
Els moviments de dones, feministes	39'2	39'1	37'9	39'0	38'4
Els sindicats	27'8	30'2	27'2	29'8	26'3
Els partits polítics	15'4	17'9	11'4	20'7	17'3
Els funcionaris	34'3	39'7	26'8	37'7	33'8
La premsa	36'7	41'7	40'8	32'1	42'5
La televisió	33'0	38'6	29'9	33'3	34'1

Font: Taula 7.8 a García Ferrando i Ariño, 1998: 156 (en negreta l'indicador més alt de cada categoria). a = percentatge de respostes que afirmen tenir molta o bastant confiança.

En concret, un 43'5% del total dels valencians afirmen tenir confiança en el Consell. Tot i que aquest, producte de la coalició PP-UV i dirigit per Eduardo Zaplana,^{A1} portava escassament governant setmanes al moment en què es féu el treball de camp,

³⁰⁰ Cal tenir en compte que el treball de camp del qual s'obtingueren aquestes dades fou la tardor de 1995, darrer període de govern espanyol de Felipe González, que es trobava molt qüestionat, i quan ja s'havia produït el canvi de govern a la Generalitat, amb l'acord de govern entre PP i UV, la qual cosa ens faria entendre en part aquests resultats tan negatius envers les intitucions d'àmbit estatal.

és significatiu veure el perfil modal d'aquells que en major mesura atorgaven aquesta confiança: en major mesura són majors de 50 anys, d'ingressos i d'educació baixos, de religiositat mitjana i, sobretot, alta, materialistes i d'hàbitat rural. Indirectament tornem a tenir un indicador del perfil de la base social del blaverisme, que majoritàriament, donà suport a aquest govern, i que coincideix bastant en l'adés esmentat.

Pel que fa a les institucions privades els valencians valoren paradoxalment més que cap altra societat d'una banda el moviment ecologista (64'5%) i d'una altra les grans empreses (45'6%). Per davall se situa l'Església catòlica (44'1%) i significativament molt per davall el feminisme (39'2%), la premsa (36'7%), els funcionaris (34'3%), la televisió (33%) així com els sindicats (27'8%) i els partits polítics (15'4%), que ostenten, amb molta diferència, l'avaluació més negativa de totes.

D'altra banda convé destacar que els valencians si més no l'any 1979 (taula 8) preferien clarament l'ordre (55% la llibertat que l'ordre i que la llibertat (15%) així com la igualtat (45%) front a la llibertat (20%) i, a més, ho fan en major mesura que en general a Espanya), el que d'entrada significaria una menor penetració dels postulats liberals al País Valencià i una major presència dels conservadors (el que podria deure's a un major èxit de la socialització política franquista), una dada gens irrellevant per al nostre estudi d'un moviment conservador i populista com el blaverisme.

TAULA 8: PREFERÈNCIES DE LLIBERTAT I D'ORDRE A ESPANYA I AL PV

<i>Prefereixen</i>	Espanya	País Valencià	<i>Prefereixen</i>	Espanya	País Valencià
La llibertat	15	15	La llibertat	23	20
L'ordre	50	55	La igualtat	39	45
Ambdues	30	24	Ambdues	31	24
No consta	5	6	No consta	7	11

Font: CIS 1979. A Pérez de Guzmán, 1992: 389 (en negreta l'indicador més alt de cada categoria).

Per complementar aquesta informació un altre estudi també protagonitzat per Pérez de Guzmán i García Ferrando³⁰¹ sobre estils de vida destacava que els valors mitjans dels índex del perfil actitudinal sociopolític dels valencians (amb indicadors que anaven des de -10 a +10) eren, de més a menys, els huit següents: igualitarisme (+7'6); ordre/seguretat (+6'0); pessimisme estructural (+4'7);³⁰² fe en el futur (+3'5);³⁰³ obertura al canvi (+3'4);³⁰⁴ tradicionalisme anòmic (+3'3); audàcia (+3'2)³⁰⁵ i autoritarisme po-lític (-2'0). Aquests valors reforcen els de la taula anterior: l'igualitarisme,

³⁰¹ Inèdit i citat a Pérez de Guzmán, 1992: 390-392.

³⁰² Associat per Pérez de Guzmán al "meninfotisme", és dir, la desentesa per l'esfera pública o «el convencimiento de que poco pueden hacer los gobernantes por mucha voluntad de mejora que tengan» (Pérez de Guzmán, 1992: 392). Aquest pessimisme també correlacionarà amb un juí més negatiu dels valencians respecte els partits polítics.

³⁰³ Tot i que pot resultar xocant i aparentment contradictori amb el "pessimisme estructural", Ariño i García Ferrando destaquen com específicament valenciana respecte la mitjana espanyola la major satisfacció dels valencians: «Hi ha una proporció més alta de valencians que d'espanyols en general que se senten feliços tan físicament com mentalment i que manifesten més optimisme en relació amb la situació econòmica de la llar, amb el grau de llibertat sobre la manera com es desenvolupa la vida personal i amb la satisfacció vital en general. Els valencians estan més instal·lats en una cultura de la satisfacció» (a Ninyoles, 2000: 324).

³⁰⁴ Aquest indicador tal vegada podria ser degut a la presència de minories modernitzadores actives i dinàmiques al País Valencià. De fet, Ariño i García Ferrando (a Ninyoles, 2000: 328-329) destaquen que el país seria "lleugerament" més postmaterialista que la mitjana espanyola (31% front el 26% estatal), tot i que l'índex de materialisme és inequívocament hegemònic: un 69% del total de la societat valenciana (74% de l'espanyola).

³⁰⁵ Un estudi posterior ha matisat aquesta audàcia: «La Comunidad Valenciana puntúa tres décimas por encima de la media española en cuanto a audacia se refiere, pero una décima por debajo en innovación. La audacia del pequeño empresario parece no estar reñida con una cierta prudencia estratégica» (García Ferrando i Ariño, 1998: 124).

l'ordre/segu-retat i el pessimisme estructural tenien més seguiment al País Valencià durant la transició democràtica que no la fe en el futur i l'obertura al canvi. Tot plegat té una importància significativa per a la nostra investigació ja que:

«Hay fundados indicios de que en los primeros años de la transición la cultura política valenciana se caracterizaba *por un fuerte sentimiento igualitarista y por su gran deseo de orden*. La cuestión es si estamos ante unos rasgos permanentes o si fueron una especie de acomodo coyuntural ante una situación concreta de alto dinamismo político, que conlleva los riesgos de cambio social acelerado y de inseguridad ante el futuro» (Pérez de Guzmán, 1992: 385).

Conjuntural o no ens interessa particularment destacar que aquests valors (particularment el gran desig d'ordre i de seguretat i el relatiu baix valor mitjà a l'obertura al canvi, que serien indicadors de la presència d'un conservadurisme important a la societat valenciana) podrien significar un particular brou de cultiu potencialment a favor del blaverisme i alhora poc propici per al fusterianisme. Una part important dels valencians patia una major o menor inseguretat davant l'avenir (inseguretat, com hem vist en Giddens, característica de la modernitat) i aquesta sabem que pot esdevenir instrumentalitzada políticament. La història contemporània a Europa ens ha oferit —i continua oferint-nos— bastants exemples.

Els valencians, d'acord amb les dades que ens mostra la taula 9, són els qui més destaquen per una opció capitalista i individualista pel que fa a la direcció d'empreses.³⁰⁶ Un 40'5%, la minoria majoritària, aposta per la fórmula que els propietaris deuen dirigir les seues empreses o nomenar els directius, pràcticament set punts per damunt de la mitjana espanyola i per damunt també de la resta de societats analitzades. Contràriament, les opcions cooperativista i comunista són molt minoritàries (11'3%). Major suport té la fórmula mixta (38'6%), tot i que inferior a altres territoris de l'estat, tret d'Andalusia. Entre els propis valencians, destaquen per la postura "exclusivament capitalista" els hòmens majors de trenta anys, amb ingressos alts i baixos, d'ideologia dretana i materialistes i d'hàbitat urbà.

TAULA 9: COM DIRIGIR LES EMPRESES AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Manera de dirigir les empreses</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Els propietaris deuen dirigir les seues empreses o nomenar els directius	40'5	33'7	29'0	35'8	35'4
Propietaris i treballadors deuen participar en el nomenament dels directius	38'6	45'1	42'9	34'5	44'0
La propietat deu ser dels treballadors i aquests han de triar els directius	10'2	6'8	16'5	14'3	10'5
La propietat deu ser de l'estat i aquest ha de nomenar els directius	1'1	4'2	1'9	2'9	2'4

Font: Taula 6.7 a García Ferrando i Ariño, 1998: 121 (en negreta l'indicador més alt de cada categoria).

Pel que a l'organització social de la vida laboral i econòmica (taula 10), els valencians puntuen lleugerament per damunt de la mitjana espanyola en l'aposta per l'audàcia i en la idea de què la riquesa necessàriament ha d'estar asimètricament repartida, així com pensen que la competència és bona i estimulants en major mesura i que és preferible la propietat privada a l'estatal (tres dècimes menys, en aquesta escala, en ambdós casos que la mitjana espanyola). Tanmateix i paradoxalment puntuen per davall de la mitjana estatal en l'aposta per uns ingressos més igualats que no la meritocràcia i també en l'individualisme en el benestar (o el que, és el mateix, defensen més

³⁰⁶ A la qual cosa se li deu d'afegir que els valencians són la col·lectivitat estudiada que més percentatge considera (41'6%) què les decisions del treball es deuen de seguir fins i tot quan no s'està d'acord: «Los valencianos se muestran claramente más tradicionalistas en relación con la toma de decisiones de las empresas. Tal vez, esta menor penetración de los hábitos personalistas en las organizaciones laborales esté relacionada con el tipo de tejido empresarial dominante, es decir, las pequeñas y medianas empresas, donde propiedad empresarial y gerencia económica se hallan plenamente confundidas» (García Ferrando i Ariño, 1998: 120).

l'Estat del benestar) i en la creença que a llarg termini, l'esforç en el treball acostuma a proporcionar una vida millor.

TAULA 10: ORGANITZACIÓ LABORAL I ECONÒMICA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Propostes alternatives d'organització social</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Riquesa alternativa / suficient per a tothom	6'2	6'1	6'0	5'6	6'5
Caute davant els canvis / audàcia	5'7	5'4	5'5	4'9	5'0
Idees que han resistit / noves	5'5	5'6	5'4	5'4	5'7
Ingressos més iguals / meritocràcia	5'3	5'6	5'3	5'2	5'6
+ propietat privada / + propietat estatal	5'0	5'3	5'1	5'7	4'9
Competència bona i estimulants / roïna	4'1	4'4	4'7	4'1	4'1
Recompensa al treball per esforç / sort	4'1	4'5	4'9	4'2	4'3
Estat + benestar / + individualisme	4'0	4'5	4'3	3'9	4'4

Font: Taula 6.8 a García Ferrando i Ariño, 1998: 126 (escala mitjana ascendent d'1 a 10, on 1 indica identificació màxima amb la primera alternativa i 10 amb la segona, i en negreta l'indicador més alt de cada categoria).

D'altra banda els valencians no destaquen particularment en l'oposició a determinats grups de referència respecte a la mitjana espanyola (taula 11). Si de cas cal destacar que el major rebuig entre els ciutadans del país és a tenir com a veïns a drogadictes (58'1%), dada més alta de l'estat, i que s'interpretaria en un sentit semblant a les dades anteriors de major incidència en l'ordre públic.

TAULA 11: DESIG DE VEÏNATGE AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>No desitjaria tenir com a veïns</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Drogadictes	58'1	53'4	47'4	48'5	55'3
Persones que veuen molt	48'8	40'3	39'6	35'4	49'4
Extremistes polítics	43'9	39'4	52'2	32'0	50'1
Persones amb antecedents penals	41'8	37'0	28'1	33'6	41'1
Persones emocionalment inestables	31'0	24'8	28'3	21'6	32'3
Persones amb SIDA	22'8	23'4	19'0	22'0	22'9
Musulmans i àrabs	20'5	11'5	12'6	8'2	11'8
Homosexuals	18'4	20'3	17'3	21'3	24'6
Persones d'una altra raça	8'7	8'3	11'7	7'5	9'9
Treballadors immigrants estrangers	7,2	7'3	9'0	5'9	6'7

Font: Taula 3.4 a García Ferrando i Ariño, 1998: 67 (en negreta l'indicador més alt de cada categoria).

En aquest mateix sentit, també les persones amb antecedents penals (41'8%) provoquen el major rebuig de l'estat. Una dada que pot tenir interès per a la nostra recerca però que no és fàcilment interpretable és que el País Valencià és dona més refús contra els extremistes polítics (43'9%) que a la mitjana espanyola (39'4%), per darrere del País Basc (52'2%), on està present els efectes de la violència política però també de Galícia (50'1%). Una altra qüestió que crida l'atenció és el relativament alt rebuig als musulmans i àrabs (20'5%) en relació a la mitjana de l'estat, que pràcticament el dobla (11'5%),³⁰⁷ tot i que la fòbia cap a persones d'una altra raça o als treballadors immigrants estrangers seria molt menor i sí que se situaria en la mitjana estatal.

En conseqüència una part important dels valencians també manifesta pors i previsions davant la immigració i la incorporació d'aquests al mercat del treball (conseqüència de la sospita cap a l'altre, pròpia de societats on els immigrants històricament han tingut escàs pes demogràfic) tot i que alhora es defensa paradoxalment l'obertura dels mercats exteriors. En aquest sentit no seríem l'única societat que presenta valors hegemònics manifestament contradictoris:

«Els valencians són partidaris d'una solidaritat de demanda, però no d'una solidaritat d'oferta: és a dir, exigeixen béns i serveis públics per a ells des d'un cert iguali-

³⁰⁷ Cal recordar que les dades de l'estudi de García Ferrando i d'Ariño són de 1995 i, per tant, anteriors als atemptats de l'11-IX-2001 a Nova York i, sobretot, al de 2004 a Madrid i que les dades poden haver-se incrementat.

tarisme, però posen limitacions a la integració dels immigrants i especialment si es tracta de nord-africans i musulmans; es defensa l'obertura als mercats exteriors i l'establiment de restriccions a l'entrada de persones i mercaderies que es perceben com una amenaça als mercats locals: els valencians rebutgen la integració laboral i tendeixen a estar d'acord amb l'afirmació "els espanyols tenen més dret al treball que els immigrants" en un percentatge superior a la mitjana espanyola» (Ariño i García Ferrando, 2000: 321).

Així mateix cal tenir en compte les altes valoracions del treball, la productivitat i, lògicament, de la meritocràcia de tal manera que ens trobaríem davant d'una societat emprenedora el que paradoxalment no significaria necessàriament "innovadora" ni tan sols liberal, ans al contrari, ens destaquem per una molt més elevada taxa de defensors del proteccionisme que la del conjunt d'Espanya.³⁰⁸

En un sentit semblant ens interessa destacar que els valencians se senten més feliços i satisfets que la mitjana espanyola. Com es pot comprovar en la taula 12, més d'una quarta part de la població valenciana (28%) afirma sentir-se molt feliç, sent l'indicador més alt de tots els territoris espanyols dels quals disposem de dades. Si li afegim el 59% que afirma sentir-se "feliç", obtenim que pràcticament nou de cada deu valencians es troben feliços.

TAULA 12: AUTOPERCEPCIÓ DE LA FELICITAT AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Nivell de salut mental (se sent vosté)</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Molt feliç	28	19	20'2	24'1	17'4
Bastant feliç	59	68	68'6	63'8	70'9
No molt feliç	12	12	9'3	10'7	10'5
Gens feliç	1	1	1	1	1

Font: Taula 2.1 a García Ferrando i Ariño, 1998: 38 (en negreta l'indicador més alt de cada categoria).

A la taula 13 es confirmaran aquests resultats, ja que els valencians són els que afirmen sentir-se més satisfets amb la seua vida personal, tot i que els bascos puntuen una dècima per damunt dels valencians pel que fa a la situació econòmica (de fet, la riquesa mitjana a Euskadi és significativament superior) i els andalusos quatre dècimes per damunt pel que fa a la llibertat d'elecció i control de la vida personal, el que probablement ens indicaria que la satisfacció amb la vida personal tindria en el cas dels valencians si més no un punt de ressignació i de conformisme amb el que es té.

TAULA 13: SATISFACCIÓ PERSONAL MITJANA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Satisfacció amb</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
La vida personal	7'3	6'6	7'1	7'0	7'0
La situació econòmica	6'4	5'6	6'5	5'8	6'2
Llibertat d'elecció i control de vida pròpia	6'7	6'3	6'7	7'1	6'7

Font: Taula 2.2 a García Ferrando i Ariño, 1998: 42 (escala mitjana ascendent d'1 a 10 i en negreta l'indicador més alt de cada categoria).

Aquestes dades vindrien a confirmar que el tòpic creat pels ideòlegs de la Renaixença d'un poble satisfet, confiat i rialler, feliç en definitiva, continuaria influint d'una manera significativa en l'autopercepció si més no d'una part important dels valencians.

Tanmateix, pel que fa al nivell de confiança respecte als altres membres de la comunitat, els valencians destacarien (taula 14) per un relativament alt nivell de des-

³⁰⁸ «La societat valenciana valora per damunt de la mitjana espanyola el treball i les actituds meritocràtiques, amb una majoria de posicions favorables al rendiment econòmic i la productivitat [...] Els valencians són més emprenedors que innovadors. Elogien l'audàcia i l'individualisme més que el conjunt dels espanyols. Però són més reticents a la innovació que aquests. I, d'altra banda, són més rotunds a defensar el paper de l'Estat de Benestar a l'hora de proporcionar un mitjà de vida per a tothom. La major part dels entrevistats són proteccionistes en les relacions de mercat (s'han d'establir limitacions estrictes a l'entrada de productes estrangers, perquè són una amenaça per a l'ocupació). Aquest proteccionisme, en el cas valencià, és molt elevat (78%) i supera en 12 punts el que apareix en el conjunt de la població espanyola» (Ariño i García Ferrando, 2000: 326 i 327).

confiança, que abasta més de tres de cada quatre residents al País Valencià (75'3%), tan sols sis dècimes per davall d'Andalusia, però molt per damunt del País Basc i, també, de Galícia i de la mitjana espanyola. Tot i que els valencians puntuen alt en la necessitat de la comprensió cap als altres, el que seria un indicador d'alta empatia, això no implicaria que aquests altres meresquen l'atorgament de la confiança (García Ferrando i Ariño, 1998: 43). Cal destacar que els més desconfiats o reticents serien els que se situen entre 30 i 49 anys, d'hàbit urbà i de dretes, amb la qual cosa ens situaríem en un perfil relativament semblant, com veurem, al dels militants del blaverisme.

TAULA 14: DESCONFIANÇA INTERPERSONAL AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>En relació amb la gent</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Se pot confiar en la majoria	21'0	28'7	38'6	21'7	28'2
Mai no s'és suficientment prudent	75'3	67'7	56'4	75'9	68'8
No contesta	3'6	3'6	5'0	2'4	3'1

Font: Taula 2.3 a García Ferrando i Ariño, 1998: 43 (en negreta l'indicador més alt de cada categoria).

Pel que fa a la tolerància i l'ètica cívica, les dades ens indiquen (taula 15) que els valencians, junt als bascos, són les poblacions que tendeixen a justificar en major mesura, respecte a la mitjana espanyola, però també respecte a andalusos i gallecs, accions que socialment són considerades conflictives (García Ferrando i Ariño, 1998: 49). Això indicaria que si més no pel que fa al divorci, l'homosexualitat, l'eutanàsia, l'avortament, la prostitució i, tot i que en molt menor mesura, el suïcidi, els valencians serien més tolerants que la resta d'espanyols.

TAULA 15: TOLERÀNCIA I ÈTICA CÍVICA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Comportaments</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Divorci	7'2	6	7'1	6	6'9
Homosexualitat	6'3	5'4	6'7	5'4	5'6
Eutanàsia	5'5	5	6'1	5	5'6
Avortament	5'2	4'4	5'4	3'8	4'9
Prostitució	5'2	4'3	5'5	4'2	4'6
Suïcidi	2'8	2'7	3'6	2'3	3
Evitar pagar el bitllet a un transport públic	2'6	1'8	2'6	1'7	2'3
Enganyar en els impostos si es pot	2'6	1'9	2'9	1'7	2'6
Reclamar beneficis de l'estat sense dret	2'2	1'9	2'2	1'7	2
Comprar mercaderia sabent que és robada	2'1	1'5	2	1'3	1'8
Acceptar suborns	1'4	1'4	1'5	1'2	1'3

Font: Taula 2.6 a García Ferrando i Ariño, 1998: 50 (escala mitjana ascendent d'1 a 10 i en negreta l'indicador més alt de cada categoria).

Entre els ciutadans del País Valencià, aquells amb menor ingressos, nivell educatiu baix, hàbitat rural, edat més avançada, vidus i casats i, lleugerament, dones (tret del cas de l'homosexualitat) són els menys tolerants, particularment en relació a la homosexualitat, l'eutanàsia i l'avortament (el divorci i fins i tot la prostitució tindrien, doncs, un suport més transversal).

Però aquesta major tolerància també es justifica en major mesura que la mitjana espanyola i que altres comunitats autònomes (també amb l'excepció dels bascos), tot i que en una escala intensament més reduïda, respecte a comportaments il·legals o èticament discutibles, tals com no pagar el bitllet a un transport públic, enganyar en el pagament d'impostos si es pot, reclamar beneficis de l'estat sense tenir dret i comprar mercaderia sabent que aquesta ha sigut robada. Pel que fa a acceptar suborns els valencians ho justifiquen poc i al mateix nivell que la mitjana espanyola.

En el creuament de dades que realitzen García Ferrando i Ariño (1998: 53) obtingueren que, a diferència del que s'afirma des de l'esquerra política, no s'observen variacions significatives respecte del grau de justificabilitat d'aquestes conductes en funció de la posició ideològica. Fins i tot els simpatitzants de l'esquerra justifiquen en major mesura el frau en els impostos, la qual cosa esdevé paradoxal en ser la dreta qui tradicionalment ha defensat en major mesura la reducció de les taxes impositives.

Aquestes darreres dades més justificatòries d'accions que tradicionalment han sigut si més no retòricament "condemnadess" ben probablement ens indiquen una relativa absència d'ètica cívica àmpliament estesa a la societat valenciana i també una important presència d'una ètica individualista que té poc en compte o fins i tot menysté la societat civil i que concordarien con les dades de la taula 14.

Els valencians, d'altra banda, declaren donar una gran importància a la família. De fet, pràcticament nou de cada deu valencians afirmen donar molta importància a la família (taula 16), la qual cosa suposa la xifra més alta de l'estat (set punts i mig més que la mitjana espanyola), i a molta diferència d'altres aspectes. Aquest és un aspecte destacable ja que, com veurem, el blaverisme atorgarà una importància singular a la família com a institució transmissora de la valencianitat.

TAULA 16: IMPORTÀNCIA ASPECTES VITALS AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Aspectes als quals done molta importància</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
La família	89'3	81,8	86'5	86'8	85'1
El treball	72'5	59'1	65'7	73'5	66'7
Els amics	44'9	40'7	51'5	43'9	54'6
El temps lliure/l'esplai	31'9	30'2	37'8	36'9	35'4
La religió	23'7	25'2	26'2	26'9	28'0
La política	7'7	7'8	7'5	5'1	7'5

Font: Taula 4.1 a García Ferrando i Ariño, 1998: 80 (en negreta l'indicador més alt de cada categoria).

A més, atenent a les dades de la taula 17, més de quatre de cada cinc valencians (un 82'4%) estaria d'acord en què, amb independència de les qualitats i defectes que tinguen, es deu amar i respectar els pares (dades per damunt d'altres territoris com País Basc i Galícia i lleugerament per davall de la mitjana espanyola i d'Andalusia), així com un minoritari 16'3% que no s'ha de respectar ni d'estimar els pares que no ho han guanyat, cosa que ha dut García Ferrando i Ariño, a parlar de resultats desconcertants" (1998: 92) i que indicaria que les relacions tradicionals paterno-filials són absolutament predominants al País Valencià i que estaríem davant un indicador que mostraria que, si més no en alguns aspectes, la modernització no ha transformat alguns valors premoderns que restarien, si més no el 1995, sòlidament establerts.

TAULA 17: RELACIONS PATERNO-FILIALS AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Estic més d'acord en què</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Amb independència de qualitats i defectes, es deu amar i respectar els pares	82'4	84'6	71'8	85'9	78'1
No s'ha de respectar ni d'estimar els pares que no s'ho han guanyat	16'3	14'0	23'1	13'1	20'6
El deure dels pares és procurar el millor per als fills	75'1	80'2	67'4	82'4	77'3
Els pares tenen sa pròpia vida i no se'ls deu demanar que se sacrifiquen pels fills	19'7	13'9	16'9	12'9	16'3

Font: Taula 5.3 a García Ferrando i Ariño, 1998: 92 (en negreta l'indicador més alt de cada categoria).

Tot i això, el País Valencià destaca per ser el territori on major importància se li dona a l'autorealització dels pares, cosa que hem d'interpretar també en un sentit de la importància individualista que els valencians n'atorguen.

El següent aspecte al qual se li atorga més importància és el treball (quasi tres de cada quatre valencians li atorguen molta rellevància), també per damunt de la mitjana espanyola i només lleugerament per davall d'Andalusia. És de destacar, així mateix, l'escàs percentatge de valencians que donen molta importància a la religió (23'7%) i, sobretot, com ja hem vist, a la política (7'8%).

En definitiva i per resumir podem afirmar que els valencians estan relativament cofois i satisfets amb la seua situació personal, econòmica i social, la qual cosa coneguts els indicadors socioeconòmics a l'alçada de la mitjana espanyola, ens duria a destacar el relatiu alt conformisme present en els valors dels valencians:

«Han aparecido resultados que apuntan a la confirmación empírica de la imagen bastante difundida de la Comunidad Valenciana como una sociedad feliz que vive satisfecha de sí misma en esta orilla del Mediterráneo. En efecto, existe una mayor proporción de valencianos que de españoles en general, que se sienten felices tanto mental como físicamente, que manifiestan un mayor optimismo con la situación económica del hogar, con el grado de libertad sobre la manera en que se desarrolla la vida personal y con la satisfacción vital en general» (García Ferrando i Ariño, 1998: 254).

Podríem aventurar-nos a qualificar els valencians de poc interessats en la política i alhora reginyosos, insatisfets, respecte la situació política però al capdavall “panxacontents”, satisfets, feliços.

10.2 Les identitats nacionals i regionals al País Valencià

«Si hem de fer cas a les estadístiques, la identitat valenciana més clara és l'espanyolisme» (Ariño i García Ferrando, 2000: 327).

Si atenem al darrer estudi del CIS sobre la identitat nacional espanyola (nº estudi 2667, el treball de camp de la qual fou de l'1 al 5 de gener de 2007) que ha segmentat el País Valencià tot enquestant sis-cents ciutadans, hem de coincidir amb Ariño i García Ferrando en la frase amb què comença aquest subcapítol, ja que tan sols l'1'8% dels interrogats es manifesta només valencià i un altre 11% més valencià que no espanyol. A la llum de les dades poc més d'un de cada deu valencians prioritza la valencianitat sobre l'espanyolitat.

Aquestes dades (Taula 18a) són més indicatives encara si les comparem amb Catalunya (on ascendeix al 40'6% els qui s'identifiquen majorment amb la identitat catalana)³⁰⁹ i el País Basc (que abasta quasi la meitat, el 48'5%, els qui prioritzen la identitat basca) i fins i tot amb la mitjana espanyola (23'1%). L'únic territori dels seleccionats pel CIS amb què aproximadament podem comparar el País Valencià és Madrid (amb un 5'9%), el centre polític i social de l'estat-nació espanyol (i el centre ideològic del nacionalisme espanyol) i una comunitat autònoma creada a la dècada dels huitanta del segle passat i sense tradició política anterior ni nacionalisme ni apenes regionalisme propi.

TAULA 18a: SENTIMENT IDENTITARI AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Sentiment identitari</i>	València	Espanya	Madrid	Catalunya	País Basc
Només de la comunitat autònoma	1'8	5'3	1'7	14'0	20'8
Més de la com. autònoma que espanyol	11	17'8	4'2	26'6	27'7
Tant de la com. autònoma com espanyol	55	51'4	45'5	40'9	32'2
Més espanyol que de la com. autònoma	17'7	12'5	17'5	7'5	8'0
Només espanyol	12'3	8'9	18'2	7'7	5'3
Cap de les anteriors	1'8	3'3	10'8	3'1	4'5
NS/NC	0'5	0'7	2'0	0'3	1'5

Font: CIS (estudi 2667) de 2007. A www.cis.es.

Contràriament, un 17'7% dels valencians enquestats afirma sentir-se més espanyol que valencià i un altre 12'3% només espanyol. La suma d'ambdues se situa en el

³⁰⁹ Altres dades comparatives, com les oferides per l'enquesta d'Oycos de 1990 (García Ferrando et al., 1994: 16), redunden en un sentit semblant. En aquest cas un 24% se sentiria només espanyol, un 8% més espanyol que valencià, un 58% tan valencià com espanyol, un 7% més valencià que espanyol i un 4% només valencià —amb la qual cosa l'espanyolisme abastaria un 32% (superior a la mitjana estatal: 27%) i el valencianisme únicament un 11% (inferior a la mitjana espanyola: 20%). Si ho comparem amb Catalunya els resultats són molt dispars, amb un 11% de només espanyols, un 5% de més espanyols que catalans, un 36% de tan espanyols com catalans i un 31% de més catalans que espanyols i un 14% de només catalans. De tal manera que si mesurem el “catalanisme” per la suma dels dos darrers percentatges, aquest abastaria la xifra del 45%, més del quàdruple que al País Valencià.

30%, quasi una tercera part del total de la població i pràcticament el triple dels qui s'identifiquen majorment amb la identitat valenciana. Novament hem de situar el País Valencià amb Madrid, on aquest resultat és només lleugerament superior (35'7%) però hem de tenir en compte que concentra encara major percentatge de població procedent de la resta de l'estat, fenomen que en principi predisposaria, entre altres factors ja esmentats, a una molt alta identificació amb l'espanyolitat. A Catalunya, tanmateix, els qui prioritzen l'espanyolitat es limiten al 15'2% i al País Basc és encara inferior, amb un 13'3%. La mitjana espanyola se situa en el 21'4%.

Pel que fa a l'anomenada "identitat dual",³¹⁰ un 55% dels enquestats es declara tan valencià com espanyol, la xifra més alta de totes i que indicaria que la identitat (regional) valenciana (i nacional espanyola) és clarament majoritària a la societat valenciana, la qual cosa, d'entrada, indica que un regionalisme valencià com és el blaverisme tindria una base social més que suficient per a la seua expansió. De fet, és la xifra més alta de tots els territoris que analitza aquesta enquesta del CIS. Sembla que aquesta identitat dual es dona en major mesura entre els oriünds del País Valencià i els valenciano-parlants o bilingües, la qual cosa «parece indicar que, en el caso valenciano, la identidad dual crece más en detrimento de la identidad valenciana que de la identidad española» (Coller i Castelló, 1999: 179-180).

Si ho comparem amb altres dades anteriors, els resultats que obtenim són semblants. A tall d'exemple podem esmentar l'estudi de García Ferrando i Ariño al voltant de l'enquesta mundial de valors (Taula 17b), en el qual la prioritjació de la identitat valenciana (18'9%) i de l'espanyola (37'8%) és lleugerament superior que a l'estudi del CIS, a costa òbviament de la "identitat dual", que descendeix en aquest cas al 41'5%.

TAULA 18b: SENTIMENT IDENTITARI AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Sentiment identitari</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Només de la comunitat autònoma	2'6	6'2	23'5	5'2	7'8
Més de la com. autònoma que espanyol	16'3	15'3	26'1	22'3	22'6
Tant de la com. autònoma com espanyol	41'5	43'2	33'3	60'6	53'4
Més espanyol que de la com. autònoma	23'4	9'6	7'4	8'3	10'2
Només espanyol	14'4	24'0	4'6	2'2	3'4
No sap	1'8	1'7	5'1	1'3	2'7

Font: Taula 10.2 a García Ferrando i Ariño, 1998: 243.

Aquest 37'8% que suma les respostes que afirmen sentir-se "més espanyol que valencià" o "només espanyol" també no sols és superior que la mitjana estatal (33'6%) sinó també molt superior als territoris d'Andalusia (10'5%), del País Basc (12%) i de Galícia (13'6%). De fet, pràcticament triplica a tots tres.

Així mateix el que Ariño i García Ferrando anomenen "identitat regional" (que seria el resultat de la suma de respostes de "més valencià que espanyol" o "només valencià")³¹¹ no aplega al País Valencià al 20% (el 18'9%) quan la mitjana estatal se

³¹⁰ Convé tenir en compte que aquesta escala de medició d'identitats nacionals pot provocar confusió ja que, per exemple, un ciutadà que afirme sentir-se tan valencià com espanyol podria respondre, entre d'altres, a dos sociotips radicalment distints: 1) sóc tan valencià (regionalment) com espanyol (nacionalment) o, tot i ser més infreqüent, 2) sóc tan valencià (nacionalment) com espanyol (ciutadania estatal). A més Ariño i Llopis plantegen objeccions serioses a aquesta i altres escales de medició identitària així com a conceptes com la "identitat dual" que emmascaren un irenisme sovint políticament interessat: «El concepto de doble nacionalidad o de identidad dual, por ejemplo, sólo puede ser correcto si con él se quiere subrayar que existe un porcentaje "x" de personas que no viven su adscripción española y valenciana en términos conflictivos. Pero al hablar de identidad dual y de doble nacionalidad no acaba de quedar suficientemente claro que esas identidades estén jerarquizadas, pertenecen a niveles diferentes y reclaman lealtades y compromisos muy distintos. Más aún, en realidad no se trata de una doble nacionalidad sino de un regionalismo integrado en un nacionalismo. En resumen, tan sólo parece medirse un grado de compatibilidad y de conflictividad y la vinculación de dicha compatibilidad con dos tipos de instancia diferente (España y la comunidad étnica de que se trate en cada caso)» (1993: 10).

³¹¹ El concepte "identitat regional" que proposen Ariño i García Ferrando entenem que és equívoc, ja que qualsevol autoidentificació "regional" remet necessàriament (veure cita anterior) a una identitat

situa en un 21'5% i al País Basc el 49'6%, a Galícia el 30'4% i a Andalusia el 27'5%, amb la qual cosa ens trobem que hi hauria menys consciència valencianista que no andalusista, malgrat que aquell territori no tindria llengua pròpia.

En qualssevol del casos, la prioritització de l'espanyolitat és molt superior a la valencianitat. La conclusió, doncs, esdevé inequívoca: al País Valencià hi ha molt més nacionalisme espanyol i significativament menys nacionalisme valencià que les respectives mitjanes estatals i que la resta dels nacionalismes considerats "històrics", la qual cosa ha sigut considerada com una "singularitat rotunda" (Ariño i García Ferrando, 2000: 321).

El sentiment espanyolista, en conseqüència, està molt present en la societat valenciana. En l'enquesta del CIS de 2007 sobre la identitat nacional espanyola (taula 19), podem comprovar que la mitjana d'espanyolisme al País Valencià és 7'16 sobre 10, per damunt de la mitjana estatal (6'72) i molt per damunt de Catalunya (5'03) i el País Basc (4'01) i lleugerament per davall de Madrid (7'42). Més d'una tercera part dels valencians (37'3%) declaren que el seu sentiment espanyolista és màxim i quasi dues terceres parts s'identifiquen com a molt o bastant espanyolistes (61'8%). La baixa identificació amb l'espanyolisme (si sumem el mínim i el nivell 2-3) és inferior al 10% (exactament el 8'20%) així com la baixa desviació típica ens mostren que existeix un ampli consens espanyolista a la societat valenciana.

TAULA 19: ESPANYOLISME AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

Espanyolisme	Mínim (0-1)	(2-3)	(4-6)	(7-8)	Màxim (9-10)	NS/NC	Mitjana	DT
País Valencià	4'7	3'5	29'7	24'5	37'3	0'4	7'16	2'67
Espanya	6'9	6'0	29'0	22'9	31'8	3'2	6'72	2'87
Madrid	7'8	5'6	16'9	16'7	50'9	2'1	7'42	3'10
Catalunya	17'5	13'6	34'8	12'6	18'6	2'9	5'03	3'22
País Basc	17'2	22'8	38'8	10'7	3'3	7'2	4'01	2'40

Font: CIS a www.cis.es. En negreta el valor més alt a cada territori. DT = Desviació Típica.

Pel que fa a l'orgull de ser espanyol i valencià els resultats també són aclaridors ja que, com podem veure a la taula 20, un 91% dels valencians declaren sentir-se molt orgullosos (49'7%) o bastant orgullosos de ser espanyols (41'3%) i tan sols un 8'2% no se n'orgulleix (un 6'2% es consideren poc orgullosos i un 2% gens orgullosos). L'orgull de ser valencià és lleugerament més baix: un 86'40% sí (un 45'2% molt orgullós i un 41'2% bastant) i un 9'1% no (7'3% poc orgullós i un 1'8% gens).

TAULA 20: ORGULL ESPANYOL I AUTONÒMIC AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

Espanyol	Molt	Bastant	Poc	Gens	No	NS/NC	Autonòmic	Molt	Bastant	Poc	Gens	No	NS/NC
València	49'7	41'3	6'2	2'0	-	0'8	València	45'2	41'2	7'3	1'8	3'8	0'6
Espanya	43'8	41'5	7'7	3'3	1'4	2'4	Espanya	47'9	38'5	5'4	2'0	4'1	2'0
Madrid	51'4	33'4	5'7	4'2	0'5	4'7	Madrid	36'9	34'2	7'9	4'6	12'0	4'4
Catalunya	30'0	35'8	18'2	7'8	4'3	3'9	Catalunya	43'8	40'4	6'8	2'9	4'1	2'1
País Basc	11'3	37'3	23'5	14'2	7'8	5'8	País Basc	33'7	46'0	8'2	1'0	6'3	4'9

Font: CIS a www.cis.es. En negreta el valor més alt a cada territori.

L'orgull de ser espanyol al País Valencià és superior a la mitjana espanyola (85'30%) i, en aquest cas fins i tot superior a Madrid (84'80%) i molt superior als casos de Catalunya (65'80%) i del País Basc (48'60%). Pel que fa a l'orgull autonòmic els resultats són relativament semblants: el 86'40% dels valencians és igual a la mitjana estatal (86'40%), equiparable al 84'20% dels catalans, lleugerament superior al dels bascos (79'70%) i superior al dels madrilenys (71'70%).

nacional i difícilment podem incloure en aquesta els qui contesten que se consideren "només valencians" (i, per tant, no espanyols). També cal constatar la diferència respecte a la identitat regional valenciana històrica que hem analitzat al subcapítol 8.1 i que fem servir al llarg de la recerca.

Aquesta espanyolitat, a més a més, va molt lligada a una determinada visió historicista i una concepció de la història castellanocèntrica, probablement producte de la socialització educativa franquista. De fet, pràcticament dues terceres parts dels valencians (64'5%) declaren estar d'acord (43'5) o molt d'acord (21%) amb la afirmació que “els països tenen un caràcter propi que es manifesta en episodis de la seua història: per a Espanya podrien ser el Cid, els Reis Catòlics, el descobriment d'Amèrica, entre d'altres”. Només un 10% dels enquestats manifesten diversos graus de desacord.

En uns percentatges molt semblants tot i que encara superiors, els valencians afirmen sentir-se part d'una comunitat de la qual se n'orgulleixen en sentir l'himne nacional espanyol, ja que un 21% manifesta estar molt d'acord i un 46% d'acord (un total del 67%) i els diversos graus de desacord únicament abastant un 5'1%.

Un aspecte que tampoc podem passar per alt en aquesta recerca és l'altíssima identificació dels valencians amb l'afirmació de què “l'idioma espanyol és un element bàsic de la nostra identitat” (taula 21). Pràcticament nou de cada deu valencians enquestats secunden aquesta asseveració (un 43'8% està molt d'acord i un altre 45'5% d'acord), la qual cosa deixaria poc d'espai simbòlic per al valencià. Novament els resultats són superiors a la mitjana espanyola i estan només per davall dels de Madrid.

TAULA 21: EL CASTELLÀ COM A ELEMENT IDENTITARI AL PV I A ESPANYA

L'espanyol és un element bàsic de la nostra identitat	Molt d'acord	D'acord	Ni acord ni desacord	En desacord	Molt en desacord	NS/NC
País Valencià	43'8	45'5	5'5	2'7	1'3	1'2
Espanya	41'2	47'4	3'5	4'1	1'2	2'6
Madrid	48'9	45'2	1'0	2'5	0'2	2'2
Catalunya	24'0	49'9	5'6	13'6	3'6	3'3
País Basc	20'5	39'5	9'7	16'3	8'0	6'0

Font: CIS a www.cis.es. En negreta el valor més alt a cada territori.

Contràriament, un factor històric cabdal per la conformació de la identitat espanyola a l'edat moderna però també a la contemporània, com és la religió catòlica, ha perdut força als ulls dels valencians i de la resta d'espanyols.³¹² D'altra banda la bandera espanyola i la Constitució com a ferrament per garantir la unitat d'Espanya són dos altres dels símbols de la identitat nacional espanyola amb el què els valencians s'identificarien majoritàriament.³¹³

TAULA 22: IDENTIFICACIÓ TERRITORIAL AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

Pertinença	País Valencià	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
Municipi	30'8	51'5	56'8	56'3	41'2
Comunitat	20'9	14'5	20'2	19'9	27'4
Espanya	33'9	24'3	11'4	15'9	19'3
Europa	1'4	2'1	0'7	1'1	1'8
El món sencer	12'3	6'7	10'0	6'3	9'5

Font: Taula 10.1 a García Ferrando i Ariño, 1998: 238 (en negreta l'indicador més alt de cada territori).

Pel que fa a la identificació territorial (taula 22), Espanya, a més, és el territori on la majoria dels valencians afirmen pertànyer en primer lloc,³¹⁴ amb un 33'9%, la qual

³¹² De fet, al País Valencià únicament un 9'3% dels enquestats afirmen estar molt d'acord en què “el catolicisme és molt important com part de la identitat espanyola”. Un altre 31'8% està d'acord, amb la qual cosa no apleguen al 50% quan la pregunta de l'idioma castellà superava el 90% de coincidència.

³¹³ Més de dues terceres parts dels valencians manifesten desacord (43%) o molt de desacord (20'3%) amb l'afirmació de què “la bandera de España no despierta ninguna emoción en mí”. Així mateix, un percentatge encara superior manifesta estar molt d'acord (29%) i d'acord (53%) amb l'afirmació de “valore positivamente la Constitución, perquè ha sigut un instrument útil per mantenir unit el país”.

³¹⁴ Si sumem primera i segona elecció, Espanya també apareix com el primer referent de consciència de pertinença amb un 67% (57% la mitjana espanyola). Per davall estarien respectivament municipi (56% i 68%), comunitat autònoma (53% i 51%), món (15% i 12%) i Europa (7% i 8%). A García Ferrando i Ariño, 1998: 241.

cosa no sols contrasta amb els resultats d'altres nacionalitats "històriques" (com el País Basc amb un 11'4%, Andalusia amb un 15'9% o Galícia amb un 19'3%) sinó fins i tot amb la mitjana espanyola (24'3%). La identificació és tretze punts superior a la de la comunitat autònoma (20'9%). Com a dada curiosa, els valencians són els que en major mesura declaren identificar-se en primer lloc el món sencer (un 12'3% front al 6'7% de la mitjana espanyola), el que, a banda de relacionar-se amb la més alta valoració de les institucions internacionals (veure taula 7), també podria interpretar-se com una resposta a la cansera del conflicte identitari valencià, ja que aquesta resposta es correlaciona amb el postmaterialisme (22%) i la ideologia d'esquerres (18%), en principi més favorables al valencianisme polític.

D'altra banda, els valencians tenen la tercera actitud més positiva cap als espanyols, amb un 8'88 i una escassa desviació típica, cosa que indicaria el gran consens existent a la societat valenciana i molt per damunt de Catalunya (7'64) o el País Basc (6'13) així com una autoidentificació territorial superior amb Espanya (9'10) que amb el País Valencià (8'54), cosa que no ocorre al País Basc, a Catalunya o a Galícia (Sangrador, 1996: 72 i 38).

Per corroborar encara més la condició espanyolista dels valencians a una enquesta del CIS de 1992 en què es preguntava la ciutadania que li agradaria declarar en el passaport, tan sols el 10% dels valencians enquestats contestaren que el País Valencià, un 82% que Espanya i un 4% que Europa (uns altres 3% i un 1% addicional ns/nc), per davall de la mitjana estatal (26%, 62% i 6% respectivament) i fins i tot que Castella la Manxa (a Llopis, 1996: 260).

Com a conclusió d'aquest subcapítol apuntarem que la manca d'acord sobre *una* identitat valenciana seria una de les raons que explicaria precisament la feblesa identitària nacionalista valenciana. El conflicte civil i, per tant, l'anticatalanisme hauria tingut com a conseqüència l'increment de l'espanyolització nacional de la societat valenciana. De fet, Ariño i García Ferrando, en analitzar els valors dels valencians confirmaren que aquesta tendència espanyolista de la societat valenciana contemporània és la més alta dels territoris "històrics" i que supera la pròpia mitjana estatal:

«El españolismo valenciano supera al españolismo de la sociedad española en general, situándose muy por encima del andaluz (que pasa por prototipo de lo hispánico), del gallego y, por supuesto, del vasco. En cambio, el porcentaje relativo a la identidad regional (resultado de sumar las categorías "Sólo de la Comunidad Autónoma" y "Más de la Comunidad Autónoma que espanyol", es el más bajo de todos (19%), frente al 21% en España, 27% en Andalucía, 30% en Galicia y 50% en el País Vasco. La identidad regional de la Comunidad Valenciana es la más baja de todos los nacionalismos históricos, tan baja que queda por debajo de la media española» (1998: 243).

Tot plegat ha dut a Ariño i Llopis (1993) a proposar la tesi de l'excepcionalitat valenciana, ja que seria l'únic territori de l'estat amb llengua pròpia, una politeia històrica i, sobretot, la presència d'un nacionalisme propi centenari on aquest no ha aconseguit passar de resultats electorals i socials marginals i molt allunyades dels altres nacionalismes sense estat:

«el nacionalismo valenciano, excluyente o incluyente, presenta porcentajes que le ubican en una posición muy alejada de los nacionalismos históricos, con los que ha pretendido medirse (recuérdese la lucha para obtener la autonomía por el artículo 151), e incluso por debajo de autonomías de nuevo cuño. Por otro lado, dichos porcentajes se encuentran estancados durante la década de los ochenta, sin que aparezcan oscilaciones significativas en un sentido u otro. Solamente algunas informaciones parecen apuntar hacia un incremento del españolismo, pero a costa de la identidad dual» (Ariño i Llopis, 1993: 9).

Les causes d'aquesta diferenciació envers altres territoris de l'estat, però, no estan tan clares. Probablement l'anticatalanisme i el consegüent conflicte identitari haja

sigut un factor (en cap cas l'únic) decisiu d'aquesta excepcionalitat ja que «sospechamos que ha salido ganando el españolismo y la "identidad dual" como actitudes que eluden el conflicto refugiándose en la identidad dominante» (Ariño i Llopis, 1993: 3).

Castelló, en la seua investigació sobre les identitats nacionals al País Valencià, aplegà a la conclusió que la capacitat de penetració del nacionalisme espanyol és semblant entre valencians i catalans però que la diferència, rau, precisament en la inexistència o marginalitat social d'una narrativa alternativa a la nacional espanyola:

«el discurs nacionalitzador de l'estat té un capacitat similar de penetració entre la població catalana i valenciana. La diferència està en què mentre a Catalunya és present un discurs nacionalitzador alternatiu amb un èxit relatiu en la seua penetració en la població catalana, al País Valencià no hi ha discurs nacional alternatiu al de l'estat o, si l'hi ha, fins ara no ha tingut capacitat de penetració en la població valenciana» (1999: 429).

És dir que, malgrat els esforços de mobilització del fusterianisme durant la transició política, la identitat valenciana proposada per aquest nacionalisme valencià es veuria frenada després d'un impuls important durant els primers anys de la democràcia. El regionalisme anticatalanista valencià, en haver aconseguit crear «problemes de legitimació³¹⁵ dels discursos nacionalitzadors [alternatius] al País Valencià» (Castelló, 1999: 429), contribuï (i continua contribuint) d'una manera fonamental a que al manteniment i fins i tot l'extensió de la penetració social de l'espanyolisme. De tal manera que l'acció nacionalitzadora de l'administració de l'estat, dels mitjans de comunicació, de l'esplai, etc. no té (pràcticament) resposta ni fre en una alternativa socialment significativa, amb la qual cosa la identitat nacional espanyola no esdevé, en absolut, conflictiva al País Valencià. Contràriament és la identitat nacional no sols hegemònica sinó ha sigut plenament "naturalitzada". El blaverisme sembla que hauria aturat, doncs, d'una manera decisiva, les propostes neovalencianistes, amb la qual cosa haurem de convenir que aquest ha tingut una influència social i política decisiva.

10.3 El sistema comunicatiu valencià

«El període que va des de la mort de Franco fins al referèndum de la Constitució és d'una importància cabdal pel que suposa de transformació de les estructures polítiques, d'emergència pública de nous actors polítics, de mobilització popular per les llibertats i l'autonomia, en definitiva, en el procés d'establiment del sistema democràtic. No obstant això, en l'àmbit de la comunicació es produeix un notable retard quant a la liquidació de les estructures organitzatives i de controls provinents del règim franquista» (Xambó, 1996: 129).

Com hem vist al capítol 8.4, el règim franquista monopolitzà o controlà la informació oficial d'una manera estricta, la qual cosa tingué com a conseqüència la instrumentalització exitosa de la identitat regional valenciana durant quasi quatre dècades. Però encara més, ja que com s'apuntava a la cita prèvia, l'estructura comunicativa del franquisme tardà en liquidar-se i influí decisivament en el particular enfrontament identitari al País Valencià. Com ens diu el catedràtic de comunicació Moragas «el que s'anomena "la batalla de València" sobre la identitat i la llengua es descobreix, sobretot, com una batalla —o una instrumentalització— mediàtica» (a Xambó, 2001: 15).³¹⁶

De tal manera que en el particular desenvolupament de l'enfrontament identitari valencià durant la transició democràtica i posteriorment tingué una influència decisiva

³¹⁵ «El conflicte nacional a Catalunya és un conflicte d'identitats percebudes com a legítimes, és una qüestió d'identitats en conflicte, però al País Valencià és un conflicte sobre les identitats, allò qüestionat és la legitimitat de les identitats nacionals construïdes» (Castelló, 1999: 430).

³¹⁶ En aquest subcapítol ens fonamentarem bàsicament en la tesi doctoral del sociòleg Rafael Xambó (1996), així com en l'assaig que escrigué a partir d'aquesta (2001).

el sistema de mitjans de comunicació de masses existent que resultà, en bona mesura, com a conseqüència dels particulars *mèdia* del franquisme i la seua evolució. En aquest sentit es pot afirmar amb Miquel de Moragas que l'“herència” de la dictadura fou bàsicament un sector privat de premsa i ràdio partidaris de la reforma i no de la ruptura democràtica; una premsa i una ràdio del Movimiento que deixà fer quant al reformisme polític; una televisió monopolística i a les ordres del poder; una xarxa de RNE “potent” i també sotmesa al poder així com una efervescència de publicacions inconstants democratitzadores (a Xambó, 1996: 133).

El sistema comunicatiu valencià, en conseqüència, vé molt condicionat pel règim franquista i durant la transició democràtica aquest tret es farà notar d'una manera molt més intensa. De fet, tot i que després de les primeres eleccions democràtiques de juny de 1977 se suprimí el Ministerio de Información y Turismo (MIT) i es creà el Ministerio de Cultura (que s'encarregaria de RTVE i dels Medios de Comunicación Social del Estado), passaren anys en fer-se perceptibles els canvis en aquesta mena de mitjans:

«no hi va haver, quan era el moment, una relació successiva entre democratització política general i democratització als mitjans. Així, es van mantenir intactes esferes i funcions del sistema comunicatiu de la dictadura que, de fet, resultaven incompatibles amb la democràcia» (Xambó, 2001: 33-34).

El sistema comunicatiu valencià a partir d'aleshores i contràriament al que podria haver-se imaginat des de les ideologies antifranquistes i, en particular, des del valencianisme polític, es caracteritzarà en tots els mitjans per ser profundament dependent de l'espanyol (és dir, molt poc autònom) i amb una introducció escasíssima —residual, de fet— del valencià:

«La presència del català en el conjunt de mitjans és baixa. En aquest sentit, la diferència cultural no s'ha aprofitat com un bé de mercat per a competir amb els mitjans, sobretot audiovisuals, del sistema comunicatiu espanyol. La pervivència d'actituds contradictòries quant a la pròpia llengua i el prolongat conflicte lingüístic continuen actuant negativament sobre l'aprofitament comunicatiu de la diferència i bloquejant les possibilitats d'expansió que ofereix tant el País Valencià com el mercat del conjunt de l'àrea lingüística» (Xambó, 1996: 437).

Respecte a la ràdio, la situació continuà si fa no fa com durant el franquisme, amb la SER d'una banda i la COPE d'una altra hegemonitzant les ones així com tot un seguit de ràdios públiques del règim que acabarien per integrar-se en RTVE. La SER, junt a altres cadenes de ràdio fórmula, esdevendria part del grup PRISA i assumirà una línia ideològica de centre-esquerra. Així mateix, amb la victòria socialista a les Corts espanyoles el 1982, RNE també s'alinearà amb els governs de Felipe González i la dreta perdrà l'hegemonia en la ràdio.

D'altra banda, la creació de la Generalitat Valenciana no ha suposat cap canvi signifiactiu, ja que, malgrat la creació de Ràdio 9 (l'única emissora d'àmbit valencià), el català continuà sent molt minoritari a les ones i les emissores estatals tenen un nivell de penetració del 90% del total d'oients. De fet, Ràdio 9 és la ràdio autonòmica estatal amb més baixa audiència i no ha superat mai el 4% de l'audiència total (Xambó, 2001: 104 i 107). Cal esmentar que a les acaballes de la dècada dels huitanta fou possible la recepció de Catalunya Ràdio, que no ha passat de «tenir un nivell d'escolta molt minoritari que es calcula en uns quants milers» (Xambó, 2001: 102).

L'audiència de ràdio al País Valencià es manté estable però per davall de la mitjana espanyola, entre el 52% i el 55% (Xambó, 2001: 135). No obstant, des de la dècada dels seixanta del segle passat «les emissions de ràdio aniran perdent influència sobre la població alhora que va creixent el nou competidor en la comunicació massiva: la televisió» (Xambó, 2001: 25).

Pel que fa a la televisió, TVE monopolitzava les ones hertzianes. A nivell valencià es reduïa a la desconnexió “regional” de la televisió estatal espanyola, Aitana.

Aquesta, a partir de 1974, havia introduït tímidament el valencià així com temàtica valenciana i a començar a fer un periodisme més democràtic (Xambó, 2001: 39). No obstant, a partir del cessament d'Eduard Sancho com a director a finals de 1978 per les pressions del regionalisme anticatalanista (aquest rebé pintades intimidatòries i concentracions davant de sa casa per banda d'elements radicals blaveros. Xambó, 1996: 142), n'experimentà un canvi radical en la programació a favor de les tesis ucedistes i anticatalanistes fins a l'arribada del PSOE al poder l'any 1982. Cal apuntar que, en un exercici conscient d'estranyament respecte Catalunya, al País Valencià, a diferència de les Illes Balears, no aplegaran les emissions en català del centre territorial català de TVE (Xambó, 2001: 26).

A finals de la dècada dels huitanta, amb la recepció ("al·legal" o "il·legal" segons les diverses fonts) de TV3 s'ampliarà l'oferta televisiva a territori valencià. I a l'octubre de 1989 s'iniciarà les emissions de Canal 9, la primera cadena d'àmbit valencià, que restaran bastant audiència a la televisió catalana. A 1990 les cadenes privades estatals Antena 3, Tele5 i Canal Plus (amb una combinació d'emissions en obert i en tancat) trencaven el monopoli de TVE.

Canal 9 féu (i continua fent) un model de televisió en què programava bàsicament ficció (44%) i on la cultura era residual (3%), en què el valencià fou bandejat del *prime time* en benefici del castellà, llengua majoritària de la programació, i que serví a la reproducció de la valenciania temperamental més estereotipada. Amb l'arribada del PP al Consell, aquests trets s'accentuaren però romangué el model bàsic contruït per Amadeu Fabregat, el seu primer director.

L'audiència de televisió i el temps mitjà destinat al País Valencià ha sigut tradicionalment alts (80% el 1990 i 181 minuts/any el 1991 respectivament) i s'ha incrementat encara més darrerament (90% el 2000 i 224 minuts/any), per la qual cosa la televisió és un instrument molt poderós en la conformació de models lingüístics i identitaris.

D'altra banda en el context de la dècada dels setanta del segle passat cobrava una major importància que no en l'actualitat la premsa escrita. La particular possessió d'aquesta, hereva en bona mesura dels mitjans adscrits al Movimiento Nacional franquista, tingué una importància decisiva en la divulgació del discurs social i polític del blaverisme i, per tant, en el seu creixement. Com ja vàrem veure, dels sis diaris que operaven a terres valencianes durant el franquisme, el *Movimiento* tenia la propietat de quatre: *Levante*, *Jornada*, *Mediterráneo* i *Información*. Durant la transició *Jornada* acabarà per desaparèixer però els altres tres no canviaren de propietat i, per tant de línia editorial, fins a principis de la dècada dels huitanta. Per exemple, LEV acabarà sent adquirit pel grup Prensa Ibérica, en una polèmica tercera subhasta l'any 1984.

Així mateix, a diferència del que ocorregué a Catalunya amb el diari *Avui* i al País Basc amb *Deia* i *Egin*, al País Valencià no es crearà cap diari nacionalista propi ni el valencià estarà mínimament present a aquests mitjans escrits: «la seua presència és anecdòtica, ocasional i merament testimonial» (Xambó, 2001: 90). També és cert que les ajudes públiques han sigut escasses en el període de 1983-1995 i inexistents des d'aleshores fins a l'actualitat.

Sí, en canvi, sorgiran algunes iniciatives de premsa democràtica que no acabaran de quallar i tenir continuïtat en el temps. En aquest sentit cal esmentar a la ciutat de València les experiències de *Valencia Semanal*, setmanari que funcionà des de desembre de 1977 fins a juny de 1980, que tingué una orientació progressista i filonacionalista valenciana; *Diario de Valencia*, diari pròxim al PSPV-PSOE i que aguantà als quioscs des de 1980 a 1982 i, per últim, *Noticias al Día*, com a continuador del *Diario de Valencia* i que resistí fins a 1984.

Una altra qüestió que cal ressenyar és la important penetració de la premsa de Madrid (significativament considerada com a "nacional") i l'escasíssima venda i lectors

de la de Barcelona. Dels 50.000 exemplars diaris venuts de premsa forani només 6.000, és dir, un 12%, correspondrà a la de la capital de Catalunya (Xambó, 2001: 37).

La lectura de diaris al País Valencià és baixa (com ja vàrem veure se situa per davall de la mitjana estatal i una cinquena part de la mitjana europea) i s'ha estabilitzat en una xifra lleugerament per davall de la tercera part del conjunt de la població. Tot i això, la premsa escrita també tingué un paper fonamental en el conflicte identitari.

TAULA 23: CONFIANÇA AMB ELS MÈDIA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA

<i>Grau de confiança</i>	València	Espanya	País Basc	Andalusia	Galícia
La premsa	36'7	41'7	40'8	32'1	42'5
La televisió	33'0	38'6	29'9	33'3	34'1

Font: Taula 7.8 (fragment) a García Ferrando i Ariño, 1998: 156. En negreta l'indicador més alt de cada territori.

D'altra banda, com podem veure a la taula 14, els valencians tenim menys confiança amb els mitjans de comunicació que la mèdia espanyola. La confiança és relativament baixa tant en la premsa escrita (36'7%) i, encara una mica més en la televisió (33%). Ambdós indicadors, a més, estan per davall de la mitjana espanyola i dels gallecs i només per damunt que els bascos en el cas de la televisió i els andalusos en la premsa. Si ho comparem amb altres institucions no relatives als mitjans de comunicació, els valencians confiarien menys en els mèdia que amb la Corona, la Policia estatal, el moviment ecologista, el Consell, les Corts Valencianes i la policia autonòmica, la Unió Europea, les Nacions Unides, l'Església catòlica, les grans empreses; d'una manera semblant amb l'Exèrcit, el moviment feminista i els funcionaris i més tan sols que en el parlament i el govern espanyol, els sindicats i els partits polítics (que puntuen, amb molta diferència, com els més baixos). Amb aquestes dades es pot concloure que els valencians, de mitjana, són desconfiats respecte els mèdia.

En definitiva, el sistema comunicatiu valencià, particularment durant la transició democràtica, facilitarà l'expansió social del blaverisme, ja que la totalitat dels mitjans públics provinents de la dictadura (tot incloguent l'agència de notícies EFE) i la majoria dels mitjans privats (singularment, com veurem, LP) s'aliniaran amb el regionalisme anticatalanista i en contra del neovalencianisme fusterià.

L'herència franquista, doncs, contribuí de manera decisiva al particular desenvolupament del regionalisme anticatalanista. De fet, la cita següent és significativa del nombre i de la importància social dels mitjans de comunicació de masses que simpatitzaren amb el blaverisme, encara més destacada en una societat, com hem vist, amb relatius baixos nivells d'índex de lectura i d'estudis:

«En l'acceptació social inicial del missatge blaver, hi van tenir una influència principal els mitjans tècnics usats per a la seua difusió. Des de primera hora, allò que constituïa l'aparell local de propaganda dels règim franquista (ràdios i diaris) s'adheriren a la causa. La direcció de Levante (llavors premsa del Movimiento) i la presidència de l'Asociación de la Prensa Valenciana (editora de l'Hoja del Lunes), estaven en mans de José Barberà Armelles (pare de Rita Barberà, actual diputada autonòmica d'AP)^{A1}, home de rotundes conviccions franquistes i simpatitzant de la nova croada anticatalanista.³¹⁷ Es va disposar, doncs, d'importants mitjans que pogueren donar-li una cobertura de masses» (Bello, 1988: 50-51).

En conseqüència, el blaverisme, malgrat el victimisme al qual és tan aficionat i que analitzarem quan estudiem el seu discurs, tindrà una elevada presència als mitjans de comunicació. Servisca com a dada els propis còmputs de LRP (Martínez Roda, 2000: 397) que afirmen haver aconseguit ni més ni menys que cent quaranta dos insercions a LP durant l'any 1996 (la qual cosa suposa quasi una presència del 40% de les edicions d'aquell any bixest) i vuitanta-set al LEV (un 25%).

³¹⁷ De fet, com s'indica a l'Apèndix, esdevingué militant d'UV, tot i que la seua filla ha tingut una dilatada trajectòria en AP (PP) i, a partir de 1991, es convertiria en l'alcalde de la ciutat de València.

10.4 Dues economies i dues Generalitats, d'esquena

«El País Valencià més que una societat diferenciada lingüísticament, culturalment i políticament en gran part de la seua trajectòria com a poble, és, sobretot, una societat històricament diferenciada. És precisament la seua riquesa i complexitat històriques les que atorguen al País Valencià un perfil fortament singularitzat que violenta els esquematismes, els reduccionismes i les simplificacions» (Cucó, 1989: 21).

És conegut que les relacions polítiques entre els territoris, fronterers, del País Valencià i Catalunya no es troben normalitzades ni han tingut una mínima fluïdesa des de la recuperació de l'autogovern. Açò a simple vista podria semblar-nos poc justificable. Per més que els valors i les identitats nacionals separen a aquests països, una llengua i una cultura literària compartides; una història medieval (i, en menor mesura, moderna) compartida al si de la corona d'Aragó; uns interessos econòmics acceptablement compatibles; unes "reivindicacions" davant l'estat en què ambdós s'insereixen i altres semblen motius que justificarien per a una normalitat major.

El País Valencià comparteix amb Catalunya i amb les Illes Balears, així com amb una part del sud dels territoris de l'estat francès trets no sols lingüístics sinó també elements culturals (en el seu sentit més ample) i socials. Aquestes similituds estructurals són molt més intenses que amb altres territoris del mateix estat espanyol. Al cap i a la fi no deixa de tenir raó Eduard Mira en afirmar que:

«El gran arco mediterráneo que va desde la Liguria a Guardamar compone un continuo étnicocultural cuyas piezas tienen mucho más que ver entre sí que con sus países interiores respectivos; que con la cultura de los estados a que pertenecen [...] El continuo conformado por el sistema de ciudades valenciano, catalán y occitano responde, ciertamente, a una realidad macroregional urbana» (1993: 223 i 241).

Tanmateix la normalització entre la Generalitat Valenciana i la Generalitat de Catalunya no es dona. Les trobades bilaterals entre els governs d'ambdues Generalitats han sigut molt esporàdiques i, en cap cas, fluïdes. I això inclou també la llarga etapa durant la qual estigué Joan Lerma al front del Consell. Els acords governamentals i polítics han sigut pràcticament inexistents. Sovint s'ha evitat la simple col·laboració.

Les raons d'aquesta desentesa són diverses, però el fet de què de 1983 a 1995 hi haguera una Generalitat Valenciana dirigida per un partit espanyol de centre-esquerra i una Generalitat de Catalunya per un partit català de centre-dreta o la falta de sintonia personal entre Lerma i Jordi Pujol no explicarien, per elles a soles, la pràctica absència de relacions institucionals. La pressió del blaverisme sobre el govern socialista de Lerma i les acusacions d'"intrusió" sinó d'"imperialisme" al govern catalanista de Pujol seran factors decisius. De fet, el propi Pujol, en una conferència-col·loqui organitzada a Torrent, reconegué que «ha habido un distanciamiento penoso entre la Comunitat Valenciana y Cataluña» així com que evità la seua presència a València per no ser vista com una "injerència" (a LEV, 6-II-2008: 12).

Entre 1995 i 1999, l'acord de govern entre el PP i UV encara dificultà més la normalització institucional, tot i que l'acord de legislatura a l'estat entre el PP i CiU (1996-2000) facilità el compromís de creació de l'AVL, ens que tenia com a objectiu tancar el conflicte lingüístic entre secessionistes i unitaristes i que, segons diverses fonts periodístiques i com ha reconegut algun protagonista, es produïren trobades secretes, a l'efecte —la qual cosa és molt significativa— entre Pujol i Zaplana, aleshores President de la Generalitat Valenciana. Tanmateix, amb la majoria absoluta del PP al Congrés la legislatura 2000-2004, aquesta necessitat d'entesa del gran partit de centre-dreta espanyol amb els nacionalismes sense estat moderats s'esvaí.

Des de 1999 i fins a l'actualitat el PP gojarà de majoria absoluta a les Corts i a partir de 2003 es produirà l'ascens del tripartit al govern català (també reeditat la legis-

latura actual), amb un govern catalanista i d'esquerres i amb un soci de govern com ERC i un vicepresident com Josep Lluís Carod Rovira, autèntiques “bèsties negres” del blaverisme i de l'anticatalanisme espanyol, amb la qual cosa les relacions institucionals, en un primer moment, encara es refradaran més.³¹⁸

Per tot plegat resulta evident, doncs, que el blaverisme ha influït en bona mesura en la manca de normalització institucional, cosa que també és simptomàtica de la importància social i política que ha tingut aquest moviment al País Valencià.

* * *

D'altra banda les reflexions i anàlisis al voltant de les relacions econòmiques entre el País Valencià i Catalunya han anat modificant-se al llarg dels anys. Si Joan Fuster afirmava que els Països Catalans tenien una “identitat de problemàtica”, la qual cosa probablement era més cert durant les dècades de la dictadura franquista i fins i tot la transició democràtica que no en l'actualitat, per a alguns altres pensadors aquesta “identitat” (sense negar, tanmateix, l'existència d'elements comuns evidents) és matisada i fins i tot negada. El debat, a hores d'ara, roman obert. Ninyoles afirma — a diferència de l'historiador Joan Reglà, que entengué la història contemporània com la contradicció entre elements històrics i culturals que unien València i Catalunya i els elements econòmics, que les separaven— que calia entendre el nostre passat recent:

«com la història d'unes estructures econòmiques que ens aproximen i d'unes actuacions polítiques i culturals que han tendit a subratllar-ne les divergències. Per alguna raó, el País Valencià i Catalunya semblen descriure dues línies orientades l'una cap a l'altra per a unir-se, però que mai arriben a tocar-se» (1992: 17).

Tanmateix, tampoc en la qüestió econòmica existeix unanimitat pel que fa a la percepció de la col·laboració i la similaritat/complementarietat d'ambdós països. Mentre que alguns destaquen l'“evidència” «des de l'angle comercial, una forta interrelació entre el País Valencià i Catalunya» (Ninyoles, 1992: 50), uns altres incideixen en la competitivitat econòmica i la “dura competència” entre determinats sectors terciaris avançats —els ports i les fires de València i Barcelona, per exemple—, fet que hauria estat infravalorada per posicions pròximes al fusterianisme (Boira, 1998: 44).

El que sembla incontestable és que si més no hi sectors socials —relativament importants dins de l'estructura social i política valenciana i catalana— competidors i, en principi, interessats en no afavorir precisament mecanismes de col·laboració interterritorial. L'establiment d'una “lògica de la competència”³¹⁹ podria ser un mecanisme afavoridor del regionalisme anticatalanista en proporcionar a determinats grups empresarials valencians un discurs a l'abast amb què justificar els seus interessos.

En aquest sentit, tot i que excedeix les possibilitats d'aquesta recerca, seria molt interessant resseguir amb una monografia les relacions de l'empresariat valencià amb l'anticatalanisme, ideològic i social, i tractar d'establir algunes correlacions (si tals exis-

³¹⁸ Curiosament, durant la redacció definitiva d'aquesta tesi i en plena nova guerra de l'aigua pel transvassament del riu Ebre a l'àrea metropolitana de Barcelona, es produirà una aliança entre els governs valencià i balear al voltant del finançament autonòmic així com unes manifestacions de líders empresarials valencians favorables a l'eix mediterrani i a la inversió d'infraestructures per millorar la comunicació entre el País Valencià i Catalunya. Tanmateix, encara és prompte per afirmar si aquests fets són resultat d'un canvi estratègic en les elits econòmiques i/o polítiques o són merament conjunturals.

³¹⁹ «La lògica de la competència està servida en aquests sectors productius, que, per cert, forneixen el PIB regional respecte amb un grapat de milions. No pot pensar-se seriosament que les fires internacionals de València i Barcelona estiguen disposades a cedir-se expositors o a eliminar certàmens en benefici de l'altra, o que qualsevol dels ports no oferte millors condicions que l'altre de forma voluntària, o que els interessos turístics valencians, catalans i balears pacten repartir-se el pastís dels visitants com si aquesta fóra una economia dirigida, o que per haver-hi Port Aventura no haja d'assajar-se Terra Mítica o que la ciutat de Barcelona cedirà amablement la capitalitat cultural a València en cas de necessitat» (Boira, 1998: 44).

tiren, que sembla que sí) entre determinat tipus d'empresari o determinats sectors econòmics amb l'anticatalanisme, ja que una part d'aquest simpatitza o directament pertany al blaverisme. Ací només esmentarem a tall d'il·lustració que el que seria màxim dirigent dels empresaris valencians durant la dècada dels noranta, José María Jiménez de Laiglesia,^{A1} és acadèmic de número de la RACV des de 1995 i fou mantenidor l'any 1997 dels Jocs Florals de LRP.

* * *

Aquesta competència econòmica, en una hipotètica absència d'anticatalanisme com a element interferidor, no hauria d'obstar per un impuls a nivell econòmic i d'infraestructures a l'eix mediterrani peninsular. De fet, la col·laboració ha sigut un factor important a nivell històric. A tall d'il·lustració podríem destacar que a l'Exposició Regional de 1909, quan l'anticatalanisme no existia o era residual, dels noranta-un expositors foranis, seixanta provenien de Catalunya, per la qual cosa s'ha afirmat que «una de las grandes protagonistas [...] fue la economía catalana» (Boira, 2007: 139).

Tanmateix, l'anticatalanisme ha sigut un factor decisiu, junt a d'altres (com la desatenció per banda de les elits catalanes i, sobretot, una geopolítica espanyola centralista i radial), per tal d'impedir aquesta cooperació, com fins i tot ha reconegut recentment en una entrevista³²⁰ el president de la Cambra de Comerç de València Arturo Virosoque.^{A1} De fet, el geògraf Josep Vicent Boira ha quantificat el cost de l'anticatalanisme econòmic i ha xifrat aquest "lucre cessant" en 8.300 milions anuals d'euros per a Catalunya i 4.300 per al País Valencià. En conseqüència, considera que l'anticatalanisme a nivell econòmic hauria sigut un "mal negoci":

«El anticatalanismo ha sido un mal negocio para los intereses económicos de los valencianos, como la falta de sensibilidad hacia estos lo ha sido para los catalanes. [...] El anticatalanismo y el aislacionismo han sido una losa sobre las posibilidades económicas de todo el eje mediterráneo» (2008: 16).

Sabem, d'altra banda, que les relacions polítiques de Catalunya i el País Valencià amb el govern central respectivament han estat notòriament asimètriques i, en qualsevol dels casos —siga de qui siga la part al·lòquota de responsabilitat—, ha tingut conseqüències de limitació de creixement de l'eix mediterrani compartit. Eduard Mira, en aquest aspecte, considera que tant des de Catalunya com des del País Valencià no s'ha apostat pel desenvolupament mediterrani, la qual cosa ha tingut efectes perniciosos, particularment al cas valencià:

«Cataluña se ha disociado de la C.V. en razón de su utilitarismo inmediato, ya que es la necesaria cabecera del eje Barcelona-Madrid-Sevilla diseñado por el gobierno Central. Lo ha hecho, asimismo, a causa de una visión geopolítica suya de poca altura y también al evidente rechazo que toda entente catalano-valenciana despierta en influyentes sectores valencianos y en buena parte de la sociedad valenciana, especialmente, en la capital. Ello cercena muchas posibilidades a la Comunidad Valenciana de cara a Europa, dejándola falta de su único conector e inerte ante el Estado» (1993: 239-240).

Unes altres perspectives també han apuntat en aquesta direcció (tot atribuint importància a la presència del nacionalisme català al govern de la Generalitat de Catalunya, a diferència del cas valencià), de tal manera que hi hauria un distanciament notable entre ambdós territoris, un creixement del *gap* i un trontollament de la "identitat de problemàtica" en infraestructures, territori, economia i autogovern (Boira, 1998: 47).

³²⁰ «Mire, yo no soy un hombre de cultura; soy un empresario. Pero *las cuestiones culturales*, los debates de si el catalanismo o si el anticatalanismo, *nos han perjudicado en exceso* a ambas comunidades. Creo que mucha gente ha sacado provecho personal y económico de esta circunstancia» (a *La Vanguardia*, 28-IV-2008: 17. Entrevistat per Salvador Enguix).

En definitiva, per tal d'entendre cabalment l'anticatalanisme valencià haurem de tenir en compte l'existència d'institucions econòmiques significatives del País Valencià i Catalunya, competidores entre elles, que seran aprofitades per tal de "legitimar" i fer versemblant, si més no en certa mesura, el discurs victimista del blaverisme,³²¹ amb independència de que siga més o menys fabulosa aquesta cobertura ideològica que acusa el catalanisme d'"imperialista".

«*También aquí es mayor el porcentaje de valencianos que creen que otras regiones se enriquecen mucho o bastante a costa de la Comunidad Valenciana, que el de los que creen que ésta se enriquece mucho o bastante a costa de otras Comunidades. En la Comunidad Valenciana son, pues, relativamente abundantes las opiniones no victimistas que reconocen que la propia Comunidad se desarrolla a costa de otras (el 18% de los entrevistados), pero en todo caso són más, bastantes más, quienes opinan que otras Comunidades Autónomas se desarrollan a costa de la valenciana*» (García Ferrando et al., 1994: 90).

En resum, en els darrers trenta anys, en general, s'ha produït un estranyament (Pradilla ho denominarà "autisme polític". 2004: 33) entre dues societats i dos governs que, tot i comptar amb elements competidors en l'esfera econòmica, presenten importants elements comuns, culturals i històrics, però també polítics i econòmics, en particular en el desenvolupament de l'eix mediterrani peninsular. L'anticatalanisme ha sigut un factor fonamental per poder entendre aquest estranyament.

10.5 Catalunya, alteritat i referent de modernització, i la baixa identificació i valoració

Ja hem esmentat al capítol cinqué que la identitat requereix necessàriament d'una alteritat. Les identitats col·lectives, en conseqüència, són un joc especular: tot nosaltres es defineix a partir de (i de vegades contra de) un altre o uns altres. En aquest sentit, la tesi doctoral del sociòleg Rafael Castelló ens mostrarà que, a diferència dels catalans (que tenen una referència negativa, una alteritat, cap als andalusos i els madrilenys), els valencians no tenim cap referent d'alteritat negatiu dins de l'estat-nació espanyol, la qual cosa és molt significativa:

«Al País Valencià no hi ha però cap referent d'alteritat negatiu dins Espanya en la component político-identitària, per tant, no hi ha "altres" político-identitàriament significatius dins Espanya, tots som uns [...] Amb la qual cosa, els valencians no tenen de fet un referent d'alteritat clar entre els col·lectius integrats en Espanya, no determinen amb nitidesa qui són els "altres", i així és molt difícil d'establir un "nos-altres"» (1999: 446).

Cal matisar, però, aquesta suposada absència d'alteritat. Perquè sí que n'hi ha una referència amb la qual identificar-se, tant en un sentit de fília com de fòbia, i és Catalunya i els catalans. Per a la minoria nacionalista valenciana els catalans són una referència positiva (de fet, és l'únic grup valencià que la té), el que significaria que «que la component político-identitària valenciana es construeix per simpatia amb els catalans» (Castelló, 1999: 446). Els que Castelló anomena *Hæreticus*, doncs, serien necessàriament catalanòfils, amb la qual cosa conclou que «l'anticatalanisme està afectant directament la posició nacional dels valencians» (1999: 446). O, dit d'una altra manera, l'existència de l'anticatalanisme frenaria la incorporació al discurs herètic,

³²¹ «observem que la societat valenciana presenta una estructura econòmica clarament industrialitzada i tendent a la terciarització, amb nivells molt similars als de Catalunya. Tanmateix, la renda per càpita es troba a un nivell més paregut al de comunitats autònomes menys industrials i més agràries, com ara Galícia, amb la qual comparteix, a més, els nivells de creixement econòmic. De manera que, en el cas valencià, podem parlar d'una estructura econòmica desenvolupada, però d'uns nivells de vida i de creixement per sota de les expectatives, donada la seua estructura econòmica. Una situació que teòricament redunda en fer-nos esperar una tendència cap a la mobilització nacional/regional dels valencians i valencianes amb una motivació basada en el greuge comparatiu» (Castelló, 1999: 4-5).

valencianista, de grups socials en principi receptius. En aquest sentit el regionalisme anticatalanista inhibeix a si més no una part dels possibles valencianistes, que no voldrien assumir l'estigma social de ser considerats "catalanistes".

El revers d'aquesta catalanofília dels nacionalistes valencians serà l'anticatalanisme, més o menys intens, més o menys explícit, de la resta de grups socials. En la mesura que la identitat regional valenciana actual, com veurem, ha incorporat el diferenciacionisme envers Catalunya (menystenir o negar els elements culturals i històrics compartits), Catalunya i els catalans funcionen com una alteritat amb la qual afirmar la valencianitat (regional i nacional espanyola).

D'altra banda és important per tal d'entendre el regionalisme anticatalanisme destacar que per als valencians i, en concret —i en major mesura—, per als valencians del *cap i casal*, Catalunya i Barcelona són els referents, amb molta diferència, que millor representen la modernitat a l'estat (taules 24 i 25).

TAULA 24: PERCEPCIÓ DE COMUNITATS "MÉS MODERNITZADES"

Territori	País Valencià	Catalunya	Madrid	País Basc
València	6'2	59'6	14'4	4'3
Alacant	4'7	45'6	17'9	1'5
Elx	10'5	44'6	18'8	3'9
Castelló	7'5	57'1	23'2	9'7
Comarques centrals	9'5	54'3	10'2	2'8

Font: Ninyoles, 1996: 76 (en negreta l'indicador més alt de cada territori).

A la ciutat de València un 59'6% dels enquestats identifica Catalunya com la comunitat autònoma "més modernitzada", mentre que, a molta distància, un altre 14'4% ho fa a la regió de Madrid, un 6'2% al propi País Valencià i un 4'3% el País Basc. Tot i que a les quatre ciutats més poblades del país així com a les comarques centrals Catalunya és el país amb més freqüència esmentat, cal ressenyar que és precisament la ciutat de València el que atorga un indicador més alt, seguit per Castelló (57'1%) i les comarques centrals (54'3%) i a molta més distància Alacant (45'6%) i Elx (44'6%).

En aquest mateix sentit, no deixa de ser significatiu que, si descomptem el cas d'Alacant, el cap i casal és el territori que menys identifica la modernització amb el propi País Valencià, només un 6'2% i a diferència de Castelló (7'5%), les comarques centrals (9'5%) i Elx (10'5%).

TAULA 25: PERCEPCIÓ DE CIUTATS "MÉS MODERNITZADES"

Territori	València	Barcelona	Madrid	Sevilla	Sant Sebastià
València	5'0	56'1	25'7	2'1	1'0
Alacant	2'5 ³²²	44'3	27'6	1'8	0'9
Elx	6'6	39'8	43'9	4'8	0'2
Castelló	7'2	65'0	26'3	4'5	1'5
Comarques centrals	6'4	52'5	15'6	0'8	1'0

Font: Ninyoles, 1996: 76 (en negreta l'indicador més alt de cada territori).

Pel que fa a les ciutats és Barcelona, amb un 56'1%, la més valorada com a "modernitzada", front un 25'7% Madrid, un 5'0% la pròpia ciutat de València i uns exigits 2'0% Sevilla i 1'0% Sant Sebastià. Ací tornem a detectar les mateixes claus que en la taula anterior: València (en aquest cas amb l'excepció de Castelló) puntuava Barcelona per damunt que les altres ciutats del país i aquestes tenen en major percentatge el *cap i casal* com a referència de modernitat que no els seus propis

³²² No sembla, doncs, tenir base empírica l'afirmació de Rodríguez-Bernabeu que «Alacant observa València, la imita i tracta de contrarestar-la, com València fa amb Catalunya» (1994: 15).

habitants (novament amb l'excepció d'Alacant). En aquest cas, Madrid, capital de l'estat, és més referenciada en els cinc territoris preguntats.

És possible que, degut a la Ciutat de les Arts i de les Ciències així com la 32a *America's Cup* i el *Valencia Street Circuit* de l'estiu de 2008 aquestes freqüències s'hagen modificat en favor de la ciutat de València i que, en conseqüència, s'haja incrementat l'orgull local i aminorat l'enveja. Tanmateix, allò important és destacar que la ciutat de València "mira" majoritàriament Barcelona i Catalunya com el referent més important de modernitat, a molta distància de Madrid i d'ella mateix i del seu país. De fet, a la ciutat de València es presta molta més atenció cap a la capital de Catalunya que no a l'inrevés.

Si els habitants de la ciutat de València opinen açò i, en un percentatge important coparticipen si més no d'un cert anticatalanisme, podríem interrogar-nos si significaria que estaríem davant d'una oposició si més no a alguns aspectes de la modernització, o almenys a alguns dels seus efectes que es consideraran perversos o negatius. Aquesta seria si més no la hipòtesi de Ninyoles, que una part important dels valencians participarien d'alguna mesura d'una ideologia "antimodernitzadora":

«Cal advertir que les valoracions més favorables a Catalunya i a Barcelona en ordre a la modernitat s'accentuen a la ciutat de València, amb major intensitat que en altres ciutats del país, una ciutat en què destaquen particularment els sectors que donen suport a l'"anticatalanisme" i a l'anomenat secessionisme lingüístic. I cal entendre que aquests fenòmens no són l'expressió ideològica d'una via autòctona d'identificació simbòlica, sinó, en primer lloc, l'expressió de la reacció de certs sectors urbans al procés de modernització social i cultural que ha experimentat el conjunt de la societat valenciana» (1996: 78).

Si, com afirma aquest sociòleg i sostenim nosaltres, l'anticatalanisme és, entre unes altres coses, una reacció a la modernització —encara que, a parer nostre també és "una expressió ideològica d'una via autòctona d'identificació simbòlica" i algunes coses més—, és lògic que reaccionen contra Barcelona i Catalunya, símbols modernitzadors per excel·lència, si més no als ulls de bona part dels valencians del *cap i casal*. Totes aquestes dades que hem aportat, doncs, serien paradoxals només en aparença, ja que no poques vegades s'odia allò que s'admira.

Aquesta diferència de "modernització" —més percebuda que no real, encara que ja sabem que la percepció dels actors socials condiciona llur acció social, per damunt de la veracitat o falsedat en què se sustenten— pot provocar el que Greenfeld anomena "ressentiment", és dir, un estat psicològic causat pels sentiments reprimits d'enveja i odi.³²³ D'aquesta manera s'entendria com els militants del blaverisme odien i envegen alhora Catalunya, la qual cosa pot afavorir "l'orgull particularista" i fins i tot alguna mena de xenofòbia.

Potser l'anticatalanisme al País Valencià no és tant una reacció antimodernitzadora pròpiament (al discurs blavero actual, per exemple, no hem constatat una oposició als nous referents paradigmàtics de la València "moderna" o fins i tot postmoderna adés esmentats), sinó una reacció a la modernització catalana i a la modernització "catalanista" i una recerca —per mimesi, per antítesi— d'una modernització pròpia que, en aquest cas, voldria dir una modernització "espanyola".

Potser en aquest cas s'entenga millor les referències a que els catalans suposadament serien massa "interessats". "Nosaltres", en canvi, seríem més generosos, més

³²³ «En casos concrets, particularment a Rússia, on els recursos culturals autòctons eren inexistents o clarament insuficients, el ressentiment fou l'únic factor important a l'hora de determinar en quins termes específics es definia la identitat nacional. Allà on es donava, *el ressentiment afavoria l'orgull particularista i la xenofòbia*; proporcionava aliment emocional per al sentiment nacional naixent i el sostenia sempre que defallia» (Greenfeld, 1999: 27).

“extravertits” —marxosos-festersos, “oberts”, “acollidors”, “simpàtico-alegres” (Piqueras, 1996 i Ninyoles, 1996: 13). No és tant, en conseqüència, que s'estiga en contra de la modernització, com que la via a aquesta haja de ser necessàriament com la catalana o haja d'acostar-nos a Catalunya. “Volem ser moderns a la nostra manera”.

* * *

Per les dades estadístiques de què disposem els valencians s'identifiquen molt escassament amb el conjunt de territoris de llengua catalana. En una recent enquesta del CIS (nº estudi 2667, el treball de camp de la qual fou de l'1 al 5 de gener de 2007), que hem fet servir també al subcapítol de les identitats nacionals, les dades de la qual es reflexen a la taula 26, podem comprovar com només un 16'7% dels valencians afirmen sentir-se molt identificats (6'5%) o identificats (10'2%) amb els països de llengua catalana, una xifra molt baixa si ho comparem amb les dades de Catalunya,³²⁴ la identificació territorial amb els quals és majoritària i abasta el 60'9% (30'3% molt identificats i 30'8% identificats). A més a més un 40'2% dels valencians declaren no identificar-se gens (29%) o molt poc (11'2%), la qual cosa també contrasta amb els catalans, ja que tan sols un 7'1% no s'identifiquen amb els països de llengua catalana (un 4'4% gens i un 2'7% molt poc).

TAULA 26: IDENTIFICACIÓ TERRITORIAL AL PAÍS VALENCIÀ

Identificació territorial	Molt identificat (9-10)	7-8	4-6	2-3	Gens identificat (0-1)	Ns/NC	Mitjana	DT
Països llengua catalana	6'5	10'2	35'7	11'2	29'0	7'5	3'80	3'04
<i>Països llengua catalana (CAT)</i>	<i>30'3</i>	<i>30'8</i>	<i>27'3</i>	<i>2'7</i>	<i>4'4</i>	<i>4'4</i>	<i>7'12</i>	<i>2'50</i>
Poble o ciutat on hi viu	51'2	31'5	14'5	1'5	1'3	0'0	8'25	1'99
Comunitat Valenciana	47'0	32'2	17'7	1'7	1'3	0'2	8'06	2'06
Espanya	58'2	18'5	20'7	1'0	1'5	0'2	8'30	2'16
Europa	21'5	32'2	34'0	0'8	4'8	6'6	6'80	2'39
Països de parla “hispana”	11'5	25'5	43'7	3'3	6'3	9'7	6'01	2'39
La humanitat al seu conjunt	32'7	29'5	25'8	2'3	3'5	6'1	7'32	2'45

Font: CIS a www.cis.es. En negreta el valor més alt i més baix a cada columna dels extrems. DT = Desviació Típica.

Si comparem aquestes dades amb altres àmbits territorials podem fer-nos una idea més exacta d'aquesta baixa identificació dels habitants del País Valencià amb els països de llengua catalana, ja que no sols és l'espai físic i social amb menor identificació dels set diferents que reflexa l'enquesta sinó que aquest esdevé àmpliament rebutjat, cosa que no ocorre amb intensitat semblant en cap altre àmbit.

La mitjana d'identificació dels valencians amb els territoris de llengua catalana és de 3'80, la xifra més baixa de totes amb molta diferència, ja que els altres espais territorials amb menor identificació, com la comunitat de països de parla “hispana”, Europa o la humanitat abasten, respectivament, un 6'01, un 6'80 i un 7'32. Espanya és l'àmbit amb major identificació (8'30), la qual cosa és molt significativa, seguit de prop pel municipi (8'25) i a escassa distància per la pròpia comunitat autònoma (8'06).

Si sumem la identificació (les respostes que atorguen un 9-10 i les de 7-8) amb els països de llengua catalana aquesta, com hem vist, és minoritària (16'7%) i contrasta notòriament amb els altres àmbits territorials: el municipi (82'7%), la comunitat autònoma (79'2%), Espanya (76'7%) i fins i tot la humanitat (62'2%), Europa (53'7%) i la comunitat de països de parla “hispana” (37%).

³²⁴ Pot semblar lògic que a Catalunya, territori que dóna nom a la llengua comuna i on el nacionalisme sense estat té major suport social i polític, hi haja una major identificació amb els països de llengua catalana, superior també a la que podria donar-se a les Balears (l'enquesta del CIS no les estratificava). El que és destacable és la distància immensa entre els valors de catalans i valencians i la baixíssima identificació dels ciutadans del País Valencià respecte a la resta de territoris del domini lingüístic.

Si sumem el refús o l'absència d'identificació obtenim resultats en la mateixa direcció. De fet, un 29% dels valencians se sent gens identificat amb els territoris de llengua catalana. Si ho comparem amb els altres territoris amb menor identificació constatem de seguida que la distància és abismal envers la comunitat de països de parla "hispana" (6'3%) i Europa (4'8%), la qual cosa és, per tant, un indicador de la important presència de l'anticatalanisme al País Valencià. Si sumem els qui no se senten gens identificats (0-1) i els poc identificats (2-3) sumem, com hem dit, un 40'2%, xifra altíssima si la comparem amb els països "hispano-parlants" (9'6%), la humanitat (5'7%), Europa (5'6%) i, encara més, Espanya (2'5%), el municipi (2'8%) o el País Valencià (3%).

En definitiva, els valencians majoritàriament s'identifiquen molt amb el seu municipi, la seua comunitat autònoma, Espanya i, també, però, en menor mesura, amb Europa, els països "hispano-parlants" i fins i tot amb la humanitat, però, compartivament molt poc amb els països de llengua catalana. Els catalans i, en concret, els catalano-parlants, en conseqüència, són percebuts com un "altre", si més no per a una part significativa de la societat valenciana. Tot i que la resposta d'identificació al conjunt de territoris de llengua catalana és la que presenta major desviació típica (3'04) dels set àmbits territorials, la qual cosa indicaria la presència d'una certa discrepància i fins i tot d'un conflicte social al voltant d'aquest afer, la minsa identificació (i fins i tot el refús) de la societat valenciana és inequívoca. L'anticatalanisme, doncs, és un factor que està ben present en el País Valencià actual, ja que si no s'explicaria aquest rebuig tan significatiu i aquesta manca d'identificació.

* * *

D'altra banda és evident que els valencians i els catalans han fet valoracions estereotipades els uns dels altres al llarg de la història. També durant la modernitat. Els veïns acostumen a crear estratègies de diferenciació i l'estereotip³²⁵ i el prejudici en resulten fonamentals per a aquests objectius. Els estereotips dels altres presenten dues grans funcions,³²⁶ d'una banda marquen fronteres i diferències envers "els altres" i, com a conseqüència, reforcen l'identitat col·lectiva pròpia, de cadascun dels grups:

«Las actitudes y conductas estereotipadas o prejuiciadas contra "los otros", aquellos que pertenecen a un grupo o categoría distinto del nuestro, desempeñan un papel importante en la afirmación de la identidad grupal [...] son manipulados para marcar distancias y fronteras frente a *los otros*, e indirectamente para afianzar el sentimiento de pertenencia y solidaridad intragrupal. Estos de dos maneras principales: a) negando-desprestigiando a los otros, sobre todo a aquellos grupos que son rivales y competidores directos por cualquier motivo; b) haciendo énfasis en las diferencias que separan al *ingroup* (el propio grupo) de los *outgroups* (los otros grupos en el mismo nivel estructural), no importa su carácter o peso específico "objetivo"» (Barrera, 1985: 378-379).

En aquest sentit cal dir que els catalans, en general, valoren els valencians d'una manera ambivalent i que no podríem qualificar en absolut com una puntuació positiva, la qual cosa *a priori* podria semblar-nos sorprenent. Per fonamentar aquesta afirmació i, en general, aquest subcapítol ens basarem en una enquesta d'Oycos de desembre de 1990 (García Ferrando et al, 1994) i en una altra del CIS de desembre de 1994 (Sangrador, 1996) que curiosament venen a coincidir en allò fonamental per a la nostra recerca i les compararem amb un altre estudi del període 1976-1979 (García Ferrando, 1982).

³²⁵ Per a definir els estereotips prenem la proposta de Mackie: «creencias populares sobre los atributos que caracterizan a una categoría social y sobre los que hay un acuerdo sustancial» (a Sangrador, 1981: 26).

³²⁶ Sangrador (1981) enumera quatre funcions: 1) defensa del jo mitjançant mecanismes de defensa; 2) justificació d'actituds o conductes cap al grup estereotipat; 3) economia cognitiva i predictibilitat de la conducta; i 4) facilitació de la identitat social de l'individu i de la seua identificació i integració grupal.

A l'enquesta d'Oycos (taula 27) la puntuació que reben els valencians per banda dels catalans en una escala 0-100 és de 56, per damunt només de murcians (55) i de madrilenys (52), els pitjor valorats.³²⁷ La diferència és notòria respecte l'altra comunitat catalano-parlant, la balear, que obté un índex de 63, el més alt si descomptem els propis catalans (74). Els següents millors valorats són bascos, asturians i andalusos (tots tres n'obtenen 60). Fins i tot l'altra comunitat de la corona d'Aragó, els aragonesos, superen els valencians en 3 punts (59).

TAULA 27: SENTIMENTS CAP ALS "ALTRES" PER COMUNITATS AUTÒNOMES

	Andalusos	Aragonesos	Asturians	Balears	Bascos	Canaris	Càntabres	Castellans	Catalans	Extremenys	Gallecs	Leonesos	Manxecs	Madrilenys	Murcians	Navarresos	Riojans	Valencians
Andalusia	84	54	56	47	35	56	50	59	39	56	56	49	54	55	51	48	52	53
Aragó	58	86	58	56	45	57	58	61	47	55	56	57	55	60	56	61	60	56
Astúries	39	39	90	35	35	41	44	47	29	35	45	48	37	45	40	41	43	37
Balears	63	63	61	73	50	64	60	59	59	62	61	62	59	54	57	58	59	61
Canàries	59	48	49	51	40	90	48	47	40	46	50	46	46	50	46	45	46	48
Cantàbria	57	54	61	49	53	51	76	58	41	49	52	55	52	59	51	58	58	51
Cast.-Manxa	67	61	59	54	45	58	57	76	44	58	56	57	78	62	58	55	57	56
Castella-Lleó	59	61	63	54	49	55	62	84	45	57	60	75	59	63	57	57	60	56
Catalunya	60	59	60	63	60	58	59	58	74	59	59	58	58	52	55	59	58	56
Extremadura	71	58	58	53	39	59	58	67	50	89	53	56	58	66	59	54	54	54
Galícia	65	64	73	59	56	61	68	67	52	60	82	70	64	64	62	64	64	62
Madrid	74	70	71	63	53	65	70	82	49	49	68	71	71	89	66	66	68	64
Múrcia	63	51	51	49	33	53	48	58	37	49	48	47	50	54	87	47	48	54
Navarra	60	65	62	58	74	57	63	63	57	57	59	59	58	58	59	88	73	64
País Basc	60	59	62	55	77	56	57	63	56	58	58	58	56	54	56	71	66	58
Rioja	69	75	72	69	61	68	72	77	64	72	70	69	67	71	70	76	95	71
València	61	60	58	63	53	59	58	61	55	58	58	58	61	56	61	57	59	67

Font: Taula 9 a García Ferrando et al., 1994: 29. Indicador de 0 a 100, on el valor 0 indica màxima estranyesa i 100 màxim bon veïnatge.

A l'enquesta del CIS la puntuació que reben els valencians per banda de catalans en una escala 0-10 és de 6'55. En aquest cas aquesta valoració està per damunt de quatre comunitats: els gallecs (6'48), els riojans (6'52), i novament murcians (6'14) i madrilenys (6'13) són els pitjor valorats.³²⁸ En aquests estudi millor valorats que els valencians són, per aquest ordre: andalusos (7'44), aragonesos (7'14), balears (6'82), bascos (6'80), castellano-lleonesos (6'79), canaris (6'72), asturians (6'71), navarresos i castellano-manxecs (6'70), extremenys (6'58) i càntabres (6'56).

Aquestes dades probablement indicarien una reacció de disgust respecte de l'anticatalanisme al País Valencià. De fet, si les comparem amb l'estudi coordinat per García Ferrando sobre regionalisme i identitats col·lectives en els anys 1976-79, la valoració dels catalans respecte els valencians era significativament millor. A la ciutat de Barcelona els valencians ocupaven el tercer lloc pel que fa a la millor valoració —per darrere d'andalusos i empatats amb bascos i aragonesos— i a la resta de Catalunya abastaven el segon —darrere dels andalusos i empatats amb els mallorquins (1982: 449). Aquestes dades també apuntarien a què la particular transició democràtica valenciana i el blaverisme han tingut un efecte considerable en la percepció dels catalans. Tot plegat mostraria que les relacions veïnals entre valencians i catalans no són darrerament particularment fraternals («catalanes y valencianos, por cierto, no

³²⁷ Cal assenyalar que els valencians obtenen millors puntuacions en només sis casos: La Rioja (71), Madrid —qüestió no recíproca— i Navarra (64), Galícia (62), Balears (61) i País Basc (58). Castellano-manxecs, castellano-lleonesos i aragonesos igualen la puntuació catalana (56) i sis l'empitjoren: Astúries —comunitat molt crítica envers les altres— (37), Canàries (48), Cantàbria (51), Andalusia (53), Extremadura i Múrcia (54). De tal manera, que també es podria fer la lectura que els catalans estan si fa no fa en la mitjana de la valoració dels valencians (56'315).

³²⁸ Els valencians, tot i que en aquest estudi només estan desagregades set comunitats, són pitjor valorats pels bascos (5'95), pels gallecs (6'16), pels madrilenys (6'36) i fins i tot per la resta de comunitats (6'26). Són millor valorats només pels andalusos (6'69), pels castellans, agrupats castellano-lleonesos i castellano-manxecs, (6'65) i, òbviament, pels propis valencians (8'55). De tal manera que també es podria fer la lectura en aquest cas que els catalans estan per damunt de la mitjana estatal en la valoració dels valencians.

parecen mostrar una especial afinidad». Sangrador, 1996: 178), tal com es pretenia, com hem vist, a la Renaixença.

Respecte una valoració més detallada que dels valencians tenen els catalans farem servir les dades de l'estudi, el treball de camp del qual fou a principis de 1983, de Barrera *La dialéctica de la identidad en Cataluña*. A partir d'aquest simplement apuntarem algunes dades que puguen situar millor l'estudi i la comprensió posterior de l'anticatalanisme al País Valencià. D'entrada sembla que els catalans, tot i que reconeixen el caràcter treballador i fins i tot seriós dels valencians, no tenen una opinió positiva en excés de "nosaltres". És com si se sentiren desorientats, amb sentiments "perturbadors". Els valencians, doncs, no generen confiança ni simpatia entre la majoria dels catalans:

«Respecto a los valencianos, los catalanes manifiestan tener sentimientos contrapuestos, ambivalentes, que en ocasiones les resultan perturbadores. Algunos encuestados dicen no saber a qué atenerse con los valencianos, no ven claro dónde situarlos. Existe una atmósfera evidentemente enrarecida, tensa, entre valencianos y catalanes. Los encuestados reconocen que los valencianos son trabajadores, e incluso serios, pero no les tienen mucha confianza y simpatía. Como veremos más adelante, el concepto de falsedad es muy a menudo aplicado contra ellos. Las relaciones entre valencianos y catalanes, como indican estos datos, están plagadas de equívocos, susceptibilidades, mutua hostilidad, tensión. Una relación de vecinos y hermanos de lengua muy deteriorada» (Barrera, 1985: 385).

Els valencians estan, doncs, en una posició ambigua en la valoració dels catalans (un 24'6% fa d'ells una avaluació favorable i un percentatge semblant, un 26'7%, desfavorable), "mèrit" que comparteixen amb els castellans i els murcians. Si bé és cert que no són valorats molt negativament (com ho són els madrilenys i els andalusos)³²⁹ tampoc ho són molt positivament (com són catalogats els propis catalans i els bascos). De fet, és ressenyable que els valencians no estiguen en el grup de mallorquins, aragonesos i gallecs, que són considerats d'una manera moderament positiva. En aquest sentit, tot i que potser és precipitat afirmar res conclouent, sí semblaria, com ja hem apuntat, que l'anticatalanisme i el conflicte identitari al País Valencià han incrementat un cert "antivalencianisme" si més no en una part significativa dels catalans. Barrera sosté que l'anticatalanisme "dels valencians" (ja hem dit que els estereotips impliquen sovint interpretacions esbiaixades per metonímiques) provocaria una certa perplexitat i confusió a Catalunya:

«Frente a quienes en Cataluña afirman que el valenciano no es sino un dialecto del catalán, y defienden el concepto "Países Catalanes" como comunidad de todas las tierras y gentes de habla catalana, los valencianos niegan esa catalanidad y afirman su identidad diferenciada, tachando a los catalanes de "imperialistas". Lo cual es interpretado por los catalanes como actitud inamistosa, hostil o, en todo caso, incomprensible; causa de confusión por provenir de quienes son *hermanos* de lengua, historia y cultura. De manera que son calificados de medias tintas, indefinidos, híbridos, ni catalanes ni castellanos, son catalanes pero quieren ser moros, etc» (1985: 407).

Cal assenyalar, així mateix, que resulta molt significatiu que els votants dels partits nacionalistes catalans (CiU i ERC) valoren més negativament els valencians que els votants de les forces nacionalistes espanyoles (entre aquests els votants de partits de centre-dreta i dreta ho fan millor que no els d'esquerra i centre-esquerra), qüestió que concorda, així mateix, amb els ciutadans que només es consideren catalans, a diferència dels que es senten catalans i espanyols. La valoració dels mallorquins és precisament a l'inrevés en tots dos casos. És dir, a major nivell de catalanisme és té

³²⁹ A diferència de l'estudi d'Oycos on, com hem vist, els valencians són pitjor valorats que els andalusos.

una pitjor percepció dels valencians.³³⁰ D'altra banda els valencians són millor classificats entre els que no tenen estudis o que compten amb estudis primaris o de formació professional. Són significativament pitjor valorats entre els catalans amb batxiller o amb estudis universitaris.

Pel que fa a la percepció dels valencians respecte els catalans cal dir que tampoc no és positiva. Els catalans, segons l'enquesta d'Oycos (taula 27), són els segons pitjor valorats de totes les comunitats autònomes, per davant només dels bascos, i segons l'enquesta del CIS són directament els pitjors valorats, dues dècimes per davall dels bascos el que indicaria que l'espanyolisme de la majoria dels valencians, d'una manera semblant al d'altres comunitats autònomes uniformistes, influeix en la percepció d'aquestes comunitats "separatistes". En l'enquesta d'Oycos en l'escala 0-100 els catalans reben un 55 i en la del CIS, escala 0-10, un 6'03 (cinc dècimes per davall que els catalans valoren els valencians), el que esdevindria un indicador bastant significatiu de la influència que ha tingut durant la transició i la dècada dels huitanta l'anticatalanisme al País Valencià.³³¹

Curiosament en l'enquesta d'Oycos la millor valoració dels valencians també correspon als balears, amb idèntic índex que la valoració dels catalans, un 63. Seguidament andalusos, manxecs i murcians (61) i aragonesos (60). Els tercers pitjor valorats són els madrilenys (56). En l'enquesta del CIS els madrilenys continuen sent els tercers pitjors valorats (6'47). Els millors valorats en aquest cas són els castellano-manxecs (7'13), els aragonesos (6'90), els canaris (6'89), els andalusos (6'76) i els castellano-leonesos (6'75).

En canvi, a un estudi de finals de la dècada dels setanta els valencians valoren als catalans en tercer lloc respecte la resta de comunitats autònomes, un punt només per davall dels andalusos i els murcians, i per damunt dels castellans i altres. Els extremerenys i els lleonesos ocupaven el darrer lloc (García Ferrando, 1982: 546). De tota manera, com ja hem vist a la cita l'anterior, també els catalans "ens" valoraven bastant bé. Caldria relativitzar, doncs, les dades d'aquell estudi o concloure que la

³³⁰ Excedeix també d'aquesta recerca l'estudi detallat de les relacions entre el nacionalisme català i el País Valencià i, més en concret, de la percepció d'aquest sobre els valencians i el blaverisme. Tanmateix analitzarem mínimament aquest aspecte sovint, a més, poc estudiat i mal conegut. En general, podem destacar que el catalanisme i, en general, el conjunt de la societat catalana, ha tingut —malgrat el discurs apocalíptic del blaverisme— poc d'interés en el País Valencià. Les notòries i notables excepcions han sigut, precisament, infreqüents. Fins i tot a parer d'algun autor una part significativa dels elements identitaris compartits amb el País Valencià i les Illes Balears s'han viscut des de Catalunya d'una manera "patrimonial", "privativa", la qual cosa podria justificar —qüestió amb la qual no és fàcil coincidir— la "temptació secessionista": «Dissortadament, la societat catalana, i això malgrat els tímids esforços dels darrers anys, continua fent del català una qüestió privativa, patrimonial, una posició que, sense dubte, desperta la temptació secessionista tant al País Valencià com a les Balears» (Viadel, 2006: 35). En qualsevol dels casos des del nacionalisme valencià en general, d'una manera més o menys lacrimògena, sí que s'ha lamentat i criticat la "desatenció" per banda de Catalunya i del nacionalisme català als "catalanistes" del País Valencià.

³³¹ No obstant això, cal tenir en compte que els catalans obtenen puntuacions baixes en general a la gran majoria de comunitats autònomes. De fet, a l'enquesta Oycos onze comunitats autònomes valoren els catalans per davall dels valencians: Astúries (29), Múrcia (37), Andalusia (39), Canàries (40), Cantàbria (41), Castella-la Manxa (44), Castella i Lleó (45), Aragó (47), Madrid (49), Extremadura (50) i Galícia (52). Els qui millor valoren els catalans són els riojans (64), comunitat que té en general percepcions molt altes de la resta d'espanyols, els balears (59), els navarresos (57) i els bascos (56). I a l'enquesta del CIS obtenen, tret de l'autovaloració (8'71), la millor valoració per banda dels valencians: 4'39 a Galícia, 4'50 a Andalusia, 4'86 a Castella i al País Basc!, 5'07 a Madrid i 4'53 a la resta de l'estat. Així, segons l'enquesta d'Oycos, també es podria fer la lectura que els valencians són els cinquens que millor valoren els catalans i bastant per damunt de la mitjana de les comunitats autònomes (47'75) i segons l'enquesta del CIS, tot i que els valencians valoren els catalans en darrer lloc, que la catalanofòbia és superior a la resta de territoris que no al País Valencià. De fet, els catalans en aquest estudi són els pitjor valorats a tot l'estat (5'50), els que més rebuig tenen com a possibles companys del treball (49'2) i, curiosament, Catalunya seria la comunitat autònoma on es viu millor (66'4%), amb molta diferència, la més oposadament afavorida pel govern espanyol (76'7%), al país també (73'9% per només el 24'6% de Madrid) de tal manera que «cabe destacar que la actitud hacia catalanes es, sistemáticamente, la más baja en todas las C.A. analizadas aquí, incluso entre vascos y valencianos» (Sangrador, 1996: 178).

irrupció del blaverisme i el particular enfrontament identitari al País Valencià hauria empitjorat decisivament les relacions entre valencians i catalans, hipòtesi bastant més versemblant.

En aquest sentit també convé tenir present que l'anticatalanisme ha crescut en general a tot l'estat. De fet, si comparem les dades d'Oycos de 1990 i del CIS de 1994 respecte les de 1979 (García Ferrando et al, 1994: 31), la valoració dels catalans ha tingut una davallada no sols generalitzada sinó intensa amb només l'excepció de Balears (que ha mantingut l'indicador de 59) i Extremadura que l'ha pujat una dècima (de 49 a 50, tot i que el 1979 era la que pitjor els valorava). En aquest sentit cal ressenyar davallades de més de la meitat a Astúries (de 61 a 29), de 20 punts a Canàries (de 60 a 40); de 16 punts a Múrcia (de 53 a 37), de 15 punts a Andalusia (de 54 a 39) i relativitzar, doncs, la davallada al País Valencià de 3 punts (de 58 a 55).

Pel que respecta a l'esteoripació de bona part de les diferències entre valencians i catalans, des de la perspectiva valenciana, el blaverisme aprofitarà i perllongarà la percepció social d'aquestes diferències presents als discursos populars³³² i les reformularà d'una manera bastant eficaç. Com a exemplificació pot servir una de les suposades diferències entre els accents "valencià" i "català" (mitjançant l'oposició dolç-dur) que el blaverisme n'ha instrumentalitzat. Suposadament seria la "dolçor" d'aquell i la "dureza" d'aquest, entre d'altres, un indicador de la diferència de les dues comunitats:

«La lengua catalana no es un invento catalán. La lengua valenciana, la auténtica, tiene un sonido muy dulce, que contrasta con la dureza del catalán, y que está plagada de arabismos» (Isabel Oliver: "El complejo de inferioridad catalán", DV, 16-V-2006).

Per tot plegat hem de concloure que les relacions entre Catalunya i el País Valencià disten de ser "normals". Malgrat existir un seguit d'interessos econòmics i culturals compartits són, en general, dues societats que viuen d'esquenes una de l'altra, tot i que certament més Catalunya respecte València que no a l'inrevés. Ací, com ja hem vist, es mira més atentament el que ocorre al nord. Tot i que es difícil comprovar fins a quin punt ha sigut responsabilitat directa o indirecta del blaverisme, en aquesta tesi sostindrem que l'èxit social del discurs anticatalanista ha entrebancat una major "normalitat" en aquestes relacions. La seua inexistència és un altre símptoma de què el blaverisme ha influït decisivament no sols als discursos socials i polítics del país sinó també entre les relacions generals entre València i Catalunya.

10.6 Conclusions

La cultura política dels valencians indica els següents trets característics: 1) un molt baix interès per la política (tot i que lleugerament superior a la mitjana espanyola) i una relativament baixa satisfacció amb la situació política; 2) tot i que el suport al sistema democràtic és clarament hegemònic, aquest es deu matisar pel destacable suport a l'opció tecnocràtica i, en menor mesura, a la carismàtica (particularment entre les persones de dretes, materialistes, amb ingressos baixos i pràctica religiosa mèdia) envers aquest, per la qual cosa la temptació autoritària o autocràtica entre els valencians no podem descartar-la definitivament. Més encara quan els valencians manifesten una desconfiança molt elevada cap a les institucions democràtiques (el perfil

³³² Als discursos populars és ben freqüent l'estereotipació negativa del veí o del pròxim (vegeu, si no, l'obra de de Sanchis Guarnier *Els pobles valencians parlen els uns dels altres* —1963—). En el cas que ens ocupa en els darrers trenta anys, en general, s'ha produït un estranyament entre dues societats i dos governs que, tot i comptar amb elements competidors en l'esfera econòmica, presenten importants elements comuns, culturals i històrics, però també polítics i econòmics, en particular en el desenvolupament de l'eix mediterrani peninsular. L'anticatalanisme ha sigut un factor fonamental per poder entendre aquest estranyament. Existeix la frase dita a Catalunya «Valencià i home de bé no pot ser» i a València «Català, si no te l'ha feta, te la farà».

més crític es dona entre persones de religiositat alta, de més de 65 anys i, en menor mesura, de dretes, d'educació baixa i d'ingressos baixos) i 3) la moderació i el posicionament reformista són inequívocament majoritaris.

Els valencians confien més en les institucions internacionals (per damunt de la mitjana espanyola) que no en les espanyoles (tret de la Corona, que és la millor valorada, amb diferència i de la policia) o en les autonòmiques (per davall d'altres territoris). Les institucions privades més valorades són l'ecologisme i les grans empreses i el pitjor els partits polítics. Els valencians prefereixen l'ordre i la igualtat que la llibertat. Existeix, doncs, un fort sentiment igualitarista i un gran desig d'ordre.

Així mateix són els que més destaquen en l'opció capitalista i individualista pel que fa a la direcció d'empreses i les altes valoracions del treball, la productivitat i de la meritocràcia alhora que sobreixen de la mitjana espanyola en la defensa de l'estat del benestar i del proteccionisme. També destaquen per la tolerància envers el divorci, l'homosexualitat, l'eutanàsia, l'avortament i la prostitució i per donar molta importància a la família. D'altra banda, se senten més feliços i satisfets que la mitjana espanyola, el que confirmaria el tòpic creat pels ideòlegs de la Renaixença.

D'altra banda la identitat nacional espanyola és inequívocament majoritària al País Valencià i l'espanyolisme molt superior a altres territoris de l'estat. A més, els valencians atorguen molta importància al castellà com a factor d'identificació de la identitat nacional espanyola i presenten una alta concepció castellanocèntrica de la història. Amb la tesi de l'excepcionalitat valenciana es vol fer notar que és l'únic territori de l'estat amb llengua pròpia, una politeia històrica i, sobretot, la presència d'un nacionalisme propi centenari on aquest no ha aconseguit passar de resultats electorals i socials marginals i molt allunyats dels altres nacionalismes sense estat. A aquesta excepcionalitat ha contribuït el blaverisme.

Pel que fa al sistema comunicatiu valencià, aquest ha estat molt condicionat per l'estructura mediàtica franquista i, durant si més no la transició democràtica, s'alinià majoritàriament a favor de les tesis del blaverisme, de tal manera que ha esdevingut un mecanisme particularment important en la reproducció social d'aquest. Aquest sistema és molt dependent de l'espanyol, la presència del valencià ha sigut marginal (degut a la pressió eficaç del regionalisme anticatalanista, que ha aconseguit bandejar-lo als *mèdia* perquè, entre d'altres factors, ha acabat sent associat amb el "conflicte") i l'audiència dels mitjans de Catalunya, tant impressos, com radiofònics i televisius, és clarament marginal.

D'altra banda en els darrers trenta anys, en general, s'ha produït un estranyament entre el País Valencià i Catalunya, entre dues societats i dos governs que, tot i comptar amb elements competidors en l'esfera econòmica, presenten importants elements comuns, culturals i històrics, però també polítics i econòmics, en particular en el desenvolupament de l'eix mediterrani peninsular. L'anticatalanisme, doncs, ha sigut un factor fonamental per poder entendre aquest estranyament. Actualment les relacions institucionals entre Catalunya i el País Valencià, i entre les societats civils catalana i valenciana, doncs, disten de ser fluides i "normals".

En general, les dues societats viuen d'esquenes una de l'altra, tot i que certament més Catalunya respecte València que no a l'inrevés, ja que, sobretot per als ciutadans del *cap i casa* Barcelona i Catalunya són els principals referents de la modernització, la qual cosa també podria apuntar a que el regionalisme anticatalanista es fonamentaria en alguna forma de ressentiment. De fet, a partir de les dades empíriques de què disposem, a diferència de la transició democràtica on les puntuacions eren de major "germanor", ni les valoracions dels valencians als catalans són massa positives ni les dels catalans cap als valencians. Tot i que es difícil comprovar fins a quin punt ha sigut responsabilitat directa o indirecta del blaverisme, sembla que aquest hauria sigut si més no un factor important per entendre aquests estranyaments col·lectius.

**IIIA PART. BLAVE-
RISME: QUI SÓN,
QUÈ FAN, QUÈ DI-
UEN I COM HO DI-
UEN**

En aquesta investigació per anticatalanisme entendem tant el rebuig i la fòbia a Catalunya i als catalans com, més concretament, l'oposició als pressupòsits i objectius econòmics, culturals i/o polítics del catalanisme i/o del nacionalisme català. No està clara, però, la distinció entre catalanisme i nacionalisme català (alguns afirmaran que aquest és més ampli, autonomista, i aquell més restringit, d'alguna manera sobiranista, de tal manera que tots els nacionalistes catalans serien catalanistes però no tots els catalanistes serien nacionalistes catalans) però als efectes que ens interessa ací incloem tots dos conceptes, ja que l'anticatalanisme és tant anticatalanista com antinacionalista català així, com veurem, antipancatalanista. En qualsevol dels casos, tant el catalanisme com el nacionalisme català es caracteritzaran per, si més no, la defensa d'un programa que inclou la gestió de la riquesa econòmica generada a Catalunya, la defensa de la normalització de la llengua catalana i la búsqueda d'una autonomia política àmplia per a Catalunya i, segons com, els Països Catalans.

El blaverisme, doncs, serà inequívocament anticatalanista, fins a l'extrem de ser el tret o un dels trets que més el caracteritzen. Serà, però, un anticatalanisme autoctonista i regionalista valencià, amb altres trets singulars i propis. De tal manera que tots els blavers seran anticatalanistes però no tots els anticatalanistes valencians seran necessàriament blavers, tot i que sí ho seran la gran majoria, per la qual cosa el blaverisme serà el principal moviment social anticatalanista del País Valencià fins a l'extrem que acostumen a confondre's blaverisme i anticatalanisme.

A aquesta recerca, en conseqüència, definim el blaverisme, el nostre objecte específic d'estudi, com un populisme regionalista, conservador i retòricament antimodernitzador que fa de l'anticatalanisme el seu *leiv motiv* fonamental per construir una regió plenament integrada a Espanya i alhora el més allunyada possible de Catalunya, que naix a les acaballes del règim franquista i a les primeries de la transició democràtica i que aconsegueix imaginar una identitat regional valenciana anticatalana que ha esdevingut en bona mesura hegemònica mitjançant un discurs i un moviment sociopolític que ha condicionat decisivament el sistema polític valencià.

En aquest sentit el blaverisme és un moviment social articulats pel discurs de l'anticatalanisme i la defensa d'un paquet simbòlic diferenciacionista de Catalunya i dels "catalanistes" que, com ja hem explicat i veurem detalladament, bàsicament engloba la senyera amb franja blava, la denominació de Regne de València (o ja a partir de 1982 de l'oficial Comunitat Valenciana) i la consideració de què el valencià és una llengua independent de la catalana.

Aquesta ideologia i moviment social s'expressa alhora a tres nivells distints que mereixen la nostra atenció com a sociòlegs: a) explícitament en diverses organitzacions socials i polítiques així com a diversos mitjans de comunicació; b) d'una manera més confusa a determinades manifestacions festives i rituals de la societat valenciana, com la festa de les falles o la processó cívica del 9 d'octubre i c) ímplicitament a la vida quotidiana.

En aquesta tercera part ens endinsarem específicament en l'estudi del blaverisme i, en concret, de la capacitat d'aquest d'interferir en la construcció de la identitat valenciana fins al punt d'esdevenir socialment hegemònic així com en les particulars estratègies polítiques d'aquesta ideologia i d'aquest moviment i, en concret, el discurs específic d'aquest, una narrativa que ha tingut un èxit indubtable.

Capítol 11é. La gènesi i l'evolució del blaverisme

Està relativament poc estudiada tant la base social com la història de l'anticatalanisme al País Valencià i, en particular, des de la transició democràtica ençà. Aquesta recerca, com ja hem explicat, se centra en el discurs del blaverisme i en la reproducció social d'aquest però esdevé imprescindible si més no una aproximació a l'evolució històrica d'aquest moviment (que abordarem en aquest capítol) així com als estrats socials més permeables al discurs del blaverisme i a l'entremat associatiu i institucional que li dóna suport (que veurem al capítol dotzé i tretzé).

Per analitzar la gènesi i l'evolució del blaverisme hem decidit diferenciar-lo en quatre períodes històrics. Com qualsevol taxonomia, té alguna cosa d'arbitrària, però atenent a què el discurs s'ha mantingut bastant constant, hem decidit apostar com a criteri diferenciador no l'evolució ideològica i sí els distints graus de desenvolupament del moviment així com per les seues estratègies mobilitzadores. En aquest sentit tindriem quatre etapes diferenciades:

- 1) el primer, corresponent al naixement i primer desenvolupament d'aquest durant la transició democràtica, que anirà aproximadament des de 1975 fins a finals de 1977: aquest es caracteritzarà per l'assumpció organitzada de bona part de l'*establishment* franquista local de l'anticatalanisme com una estratègia populista de "reconversió" política al període democràtic així com la incorporació d'un grup d'intel·lectuals i valencianistes històrics. Tots plegats esdevindran un grup de pressió significatiu, però encara minoritari;
- 2) el segon, corresponent a la conversió en un moviment de masses i que podem datar des de 1978 fins a 1982. Es caracteritzarà per una altíssima mobilització social, particularment canalitzada pel GAV; per l'ocupació d'entitats culturals històriques (LRP i RACV) i l'aposta pel secessionisme idiomàtic i per l'assumpció d'aquest discurs, particularment a partir de 1979, per banda de la UCD i d'alguns mitjans de comunicació, com paradigmàticament LP, que instrumentalitzaran i alhora exemplaran la base social del moviment com una estratègia per assolir l'hegemonia política i de desgastar a l'esquerra majoritària;
- 3) el tercer suposarà la legitimació cultural i política del blaverisme així com una expansió social significativa acompanyada d'un instrument partidista, UV, que experimentarà un consegüent important creixement electoral. Abarcarà pràcticament dues dècades, de 1982 a 1999, tot i que podríem distingir dos subperíodes: de 1982 a 1995, on governarà les noves institucions de la Generalitat el centre-esquerra espanyol (que tractarà de "desactivar" el blaverisme) alhora que el blaverisme tractarà (i aconseguirà en bona mesura) "desgastar" el Consell i l'hegemonia política de l'esquerra. En realitat s'establirà un doble joc entre poder i oposició de desactivació-desgast en què l'oposició acabarà per guanyar la partida; i de 1995 a 1999, on el centre-dreta, de la mà d'un acord PP-UV, assolirà el poder de les institucions autonòmiques i on s'aplicarà si més no parcialment el programa del blaverisme;
- 4) i, per últim, el període que va des de 1999 fins a l'actualitat que es caracteritzarà per la marginalitat electoral del blaverisme polític (diverses crisis de lideratge i, sobretot, la reconstrucció política de la dreta espanyola al voltant del PP el conduiran a l'extraparlamentarisme) i l'assumpció, dins d'un entremat ideològic polièdric, per banda del PP del discurs blaverista així com l'ocupació de l'estructura associativa principal d'aquesta, de tal manera que esdevindrà el partit regional valencià, la força política que la majoria dels militants regionalistes i anticatalanistes identificaran com a defensors "dels interessos valencians". Alhora resorgirà un blaverisme ortodox al voltant de CVa i del GAV,

en competència amb el PP, però que esdevé un grup de pressió funcional però molt minoritari.

11.1 1975-1977: de “quatre gats” a grup de pressió

«Aquest embrió *blaver* adquiriria la seua autèntica dimensió sòcio-cultural i sòcio-política quan, després del 1974-1975, la majoria de la dreta de la ciutat de València, superada per la marxa dels esdeveniments polítics i potser conscient de les seues mancances ideològiques —fruit de la seua desvinculació històrica de la lluita antifranquista— començà a potenciar la *valenciania* i el *blaverisme* com a doctrina alternativa [...] Fou en aquest moment quan el *blaverisme* [...] deixà de ser una ideologia marginal» (Cucó, 1989: 296). Cursives de l'original.

Tot i que el blaverisme, en un sentit estricte, no ha deixat mai de ser una ideologia quantitativament minoritària en la societat valenciana, el que Alfons Cucó ens descriu en la cita anterior és el procés pel qual aquest passà durant les darreries del franquisme i les primeries de la transició democràtica de ser una proposta molt minoritària, “embrionària”, assumida per una part de l'*establishment* franquista local ansiós de continuar en llocs dirigits, així com d'uns pocs lletraferits sense apenes suport social (en una fase semblant al que ha abastat fins ara l'anticatalanisme balear o *gonellisme*), a esdevenir primerament a un grup de pressió emergent i al capdavall resultar ser un moviment de masses que condicionà la construcció social i política del que vindria a denominar-se estutàriament Comunitat Valenciana.

La narració del fallit historiador valencià se centra en què la dreta de la ciutat de València, en veure amenaçada la seua tradicional hegemonia social, féu ús del blaverisme com a retòrica a l'abast amb què erosionar la “presa del carrer” per banda de l'esquerra política, dels sindicats de classe i del valencianisme polític, que es concretà en la manifestació multitudinària del 9 d'octubre del 1977, així com el control de les principals institucions públiques valencianes, el Consell Preautonòmic i, el 1979, arran de les primeres eleccions municipals democràtiques des de la dècada dels trenta del segle passat, el control, entre d'altres, de l'ajuntament de la capital i de la Diputació de València.

Aquesta percepció del blaverisme en certa mesura ha quallat, de tal manera que, amb matisos, ha sigut repetida posteriorment. En particular s'ha apuntat, amb encert a parer nostre, que l'ús del regionalisme anticatalanista serà instrumentalitzat per les classes dirigents valencianes fonamentalment en veure perillar l'hegemonia durant la transició democràtica i com una fórmula d'aconseguir noves formes de legitimació política³³³ en la societat valenciana en un context de canvi social profund:

«La derrota electoral de la UCD a les generals de juny de 1977 (front al PSOE) havia estat un avís per a la classe dominant valenciana que la seua hegemonia social, consolidada durant el franquisme, perillava amb els nous canvis socials i que havia de cercar noves formes de legitimació política [...] D'aquesta manera les classes dominants van sacrificar la tan pregonada cohesió social per imposar la seua narrativa nacional i perpetuar les formes de dominació simbòlica (entre altres) de l'Estat-nació espanyol, però sobretot garantir-se un sòlid control social en el context de la modernització del País Valencià» (Alberola, 2002: 13-14).

El blaverisme, doncs, s'hauria d'entendre com la reacció cap a una esquerra i cap a un nou nacionalisme valencià amb possibilitats (improbables, tot s'ha de dir) d'esdevenir hegemònic a la societat valenciana. En aquest sentit és versemblant, talment com defensava Cucó, la hipòtesi que l'anticatalanisme «només s'estimula com

³³³ «No cabe la menor duda de que el blaverismo fue utilizado como instrumento de legitimidad política por parte de una derecha que tras las elecciones de 1977 vio peligrar su propia subsistencia» (Ariño i Llopis, 1993: 13).

a conseqüència d'una instrumentalització política: quan es constata —o s'albira— una amenaça contra les concepcions centralistes i unitaristes de l'Estat» (1996: 30).

Anselm Bodoque, a més a més, apunta una tesi suggerent, la de la segona radicalització al segle XX de les classes dirigents valencianes. Segons aquest políticòleg, durant la transició democràtica —d'una manera anàloga al progressiu conservadurisme i radicalització d'aquestes durant la II República espanyola, on també van veure amenaçada la seua hegemonia social—, les classes burgeses valencianes majoritàriament haurien optat pel conservadurisme i pel regionalisme anticatalanista, que era una narrativa que estava a l'abast i amb la què podia respondre de manera exitosa a la narrativa alternativa fusteriana, aleshores socialment emergent, així com a la legalització dels sindicats de classe i a les primeres victòries electorals dels partits d'esquerra:

«Mentre que, fàcilment, durant la transició a la democràcia, amb una crisi econòmica que l'afecta especialment, temerà que l'emergència del moviment obrer, dels partits progressistes i del nou nacionalisme valencià, i el predomini electoral de l'esquerra podria fer frontollar la seua situació social i coneixerà un nou procés de radicalització cap a posicions conservadores, incorporant-hi a bona part de la nova burgesia nascuda a les dues dècades anteriors» (2000: 17).

Clar està que imaginar el regionalisme anticatalanista únicament com un instrument de les classes dominants contra la valencianització o contra l'esquerra potser és una mica simplista. De fet, el blaverisme serà una reacció, en certa mesura "incontrolada", que anirà més enllà dels interessos de determinats dirigents o grups. Per tant, uns altres factors, tot i que escapen als objectius de la nostra recerca, com les contradiccions i insuficiències del discurs fusterià o l'exigua base social del valencianisme també hauran de ser factors a tenir en compte, ja que «potser no seria tampoc exagerat dir que el blaverisme no hauria crescut tant si el valencianisme històric haguera tingut més formació i més coherència» (Saragossà, 1996: 85).

Tot i que coincidim amb la tesi —compartida des de la història, la ciència política i la sociologia— de què la instrumentalització de l'anticatalanisme per banda d'un sector dirigent del franquisme local, fou un factor indubtable en la gènesi del blaverisme, aquesta no acaba d'explicar plenament, però, el fenomen de l'expansió social d'aquest regionalisme. En conseqüència en serà un factor necessari però no suficient. ¿Per què la dreta de la ciutat de València i de l'àrea d'influència d'aquesta féu servir precisament el blaverisme i no altres ideologies o estratègies? Però anem a pams.

Datar el naixement d'una ideologia i d'un moviment polític acostuma a tenir alguna cosa d'arbitrària. Els processos socials tenen uns antecedents i establir una ratlla cronològica a partir de la qual podem considerar llur "existència" té sempre alguna cosa d'arriscat. Tot i això, nosaltres considerem que el blaverisme, com a ideologia nova, que farà del regionalisme, el populisme i, sobretot, l'anticatalanisme els seus trets principals, naixerà durant l'any 1975, quan l'agonia de Franco i del propi règim dictatorial era imminent i palesa.

Així mateix dividir el blaverisme en dues fases durant la transició democràtica també presenta diverses problemàtiques. Tot i això nosaltres en som partidaris perquè així es mostra més clarament l'evolució d'un moviment que nasqué a partir d'unes determinades elits però que en un període molt curt esdevingué, literalment, un moviment de masses. En aquest sentit, tindrà una primera fase, molt curta, bàsicament de militància de quadros però expansiva, que podríem estendre entre 1975 i juny de 1978 i una segona fase, des de juny de 1978 fins a 1982 (amb l'aprovació final de l'Estatut d'Autonomia), d'una altíssima mobilització social. Vicent Bello anomenarà aquests dos períodes com "etapa inicial" o "reacció antidemòcrata tardofranquista" i "segon període" o "consolidació del blaverisme" (1988: 69-70).

Hem triat la concentració en la plaça de bous de València de juny de 1978 com a llinard d'esdeveniment entre tots dos períodes en ser el primer gran acte massiu espe-

cíficament del blaverisme (aconseguí omplir aproximadament aquest fòrum taurí), que animà als líders a anar més enllà. El blaverisme, a partir d'aquest "Acte d'Afirmació Valencianista", serà conscient de la capacitat de mobilització que en tindrà i, per tant, del seu poder. Vegem sinó el discurs de la portada de la revista del GAV posterior a l'acte, que titulava significativament "¿I ara, qué?" amb una foto a gran tamany:

«Si la image diu més que mil paraules, sobra tot comentari. Tot està dit. Quan els valencians se'ls invita a fer manifestacio publica dels seus sentiments, del seu amor a VALÈNCIA, esta és la resposta. Front a dificultats, pressions, intimidacions i impediments de tota classe i de quasi totes bandes, VALÈNCIA ESTIGUÉ PRESENT»³³⁴ (*Som*, 13, 22-VI-1978). Majúscules de l'original.

En l'any 1975 i fins i tot el 1976, doncs, el blaverisme era cosa de "quatre gats", tal com se'ls feia saber amb pintades càustiques però no precisament profètiques als carrers de la ciutat de València, al principi de la transició ("Sou quatre gats"). Seguint Cucó (1996), els caps visibles de l'anticatalanisme inicial, de 1975 fins a 1977, van ser bàsicament representants directes del franquisme i d'AP, que es nodria de la classe política del règim dictatorial. El regionalisme anticatalanista fonamentalment articulava, doncs, d'una banda, una part de l'*establishment* franquista local tot tractant de reinventar-se com a "valencianista" i, d'altra, una part de la intel·lectualitat conservadora (fins i tot alguns provinents del valencianisme històric) que s'havia vist bandejada (i superada) per la proposta fusteriana.

Prompte, però, a partir de les talaies privilegiades que controlaven aquests grups (bàsicament el sistema comunicatiu encara franquista al País Valencià) es configuraren com un grup de pressió i de desgast dels emergents grups antifranquistes, bàsicament d'esquerra i més o menys valencianistes. Aquest fenomen es donarà especialment a partir de l'assumpció de les forces progressistes d'un cert poder institucional, com fou el Plenari de Parlamentaris, resultat de les primeres eleccions democràtiques de juny de 1977 i, més tard, amb el Consell del País Valencià.

En aquest sentit, el regionalisme anticatalanista ja fou, com hem vist, un dels tres elements més importants —ens atreviríem a dir que el més destacat— contra la política del Consell presidit per Josep Lluís Albinyana, un element bastant eficaç no només per l'actitud provocativa i àdhuc violenta, sinó perquè "pillà" a les elits (més o menys) fusterianes i als dirigents de l'esquerra a contrapeu, sense una resposta estratègica i, tot assumint una càrrega per molts massa feixuga en haver de ser estigmatitzats com a "catalanistes" i, per tant, "traïdors" al "poble".

El blaverisme combinarà una pressió "des de dalt" (des dels mitjans de comunicació i des de les institucions públiques encara controlades per l'*establishment* franquista, l'Ajuntament de València i la Diputació de València, però també els governs civils, que aleshores tenien amplíssimes competències) i una pressió "des de baix", en concentracions minoritàries però efectives contra actes de les noves autoritats democràtiques. No debades, el personatge conegut com Paquita la Rebentaplenaris rebé aquest nom precisament per "rebentar" diverses reunions del Plenari de Parlamentaris electes democràticament pels ciutadans. Aquesta tàctica política naixerà durant aquest període però s'intensificarà durant el posterior i atorgarà uns rèdits importants a un moviment que es presentarà d'aquesta manera com inequívocament "popular".

Aquesta pressió des de baix és difícil qualificar-la, en un sentit estricte, com feixista.³³⁵ No obstant, és indubtable que fou un conjunt d'accions polítiques destinades a interferir en les decisions polítiques, la qual cosa és pròpia dels grups de pressió. El blaverisme en aquest període es convertí en un grup de pressió valencià d'idees,

³³⁴ Les reminiscències retòriques "joseantonianes" del final de la frase semblen innegable.

³³⁵ Il·lustratiu d'aquest posicionament són Vicent Bello (1989) o també, en menor mesura, Francesc de Paula Burguera (1990).

privat, de quadros, exclusiu i que va fer servir com a mitjans els insults, les amenaces, el sabotatge al Consell i l'acció directa.

El fet que algunes d'aquesta mena d'accions les feren servir els feixismes no és suficient, a parer nostre, per a considerar el blaverisme com un moviment inherentment feixista, ja que aquesta manera d'actuar també és pròpia però no exclusiva dels feixismes i, per tant, no hem de confondre la presència d'elements feixistes i antide-mocràtics en el conjunt del moviment.

Tot i això, en les files del blaverisme no seran pocs els qui no dubtaren, messiànicament, en utilitzar la violència i les agressions contra persones, associacions i institucions democràtiques i valencianistes, emparats d'alguna manera —i fins i tot *legitimitats*— per una gran part del regionalisme anticatalanista amb una acció política estrictament feixista. El blaverisme, en aquests anys i també en el segon període, fou més bé un populisme al qual les forces de l'ordre de l'estat permeteren una pressió directa a càrrecs electes pels ciutadans impròpia d'un sistema democràtic i al qual les forces d'esquerra i valencianista no feren front amb una mobilització de signe contrari anàloga i comparable.

Aquesta primera fase comptarà, com hem apuntat, amb la conjunció, d'una banda, de quadros polítics del tardofranquisme, particularment l'aleshores alcalde de València Ramón Izquierdo^{A1} —qui instrumentalitzarà la JCF mitjançant el seu home de confiança i president Ramón Pascual Lainosa^{A1}—³³⁶ i el President de la Diputació de València, Ignacio Carrau,^{A1} així com altres polítics provinents de l'*establishment* franquista i articulats en AP³³⁷ com Vicente Giner Boira^{A1,338} i Alberto Jarabo^{A1} i, d'una altra, d'elements valencianistes històrics reconvertits a l'anticatalanisme entre els quals destaquen Xavier Casp i Miquel Adlert (que aportaran la presència legitimadora d'un sector del valencianisme polític històric),³³⁹ així com nous militants del regionalisme anticatalanista com Manuel Zarzo,^{A1} Xavier Mari^{A1} i uns altres, els quals constituïrien l'anomenat Consell Valencià (el 24 d'agost de 1977, que es destacarà per l'activisme per tractar de suprimir la "il·legal" expressió de País Valencià). Immediatament s'incorporaran altres quadros directament al blaverisme des del món faller (Vicente González Lizondo) o d'altres ideologies reaccionàries com el carlisme (Pasqual Martín Villalba).^{A1} Amb aquests i altres militants contribuiran a conformar el GAV a finals de 1977 i es faran amb el control d'entitats històriques com el Centro de Cultura Valenciana i, més endavant, LRP.

En aquesta primera fase, el regionalisme anticatalanista començarà la transformació social en passar de ser una ideologia aprofitable per a la "reconversió" democràtica d'una part significativa de l'*establishment* franquista local i d'un grupat de lletra-

³³⁶ De fet, Francisco Pérez Puche, qui posteriorment esdevindrà director de LP, aplegarà a valorar així el període d'aquest com a alcalde: «Miguel Ramón Izquierdo començarà a aplicar su particular política regionalista: alentado por algunos concejales de extrema derecha, el alcalde, que tampoco necesita ser empujado mucho, empieza a mostrar inquietud por lo forma en que Mallorca ha pedido cooficialidad para su lengua. Pronto empezará la oposición al concepto de "Países Catalans" y una racha de acuerdos destinados a "acentuar" la "personalidad valenciana", que reabrirán duras críticas de LP» (1979: 242).

³³⁷ Bello considera que la primera reacció anticatalanista organitzada fou exclusivament de sectors del règim franquista, la qual cosa a parer nostre és només una part del que realment ocorregué: «Reuneix un nombre prou limitat de persones procedent de les distintes famílies agrupades en el Movimiento, dels grupuscles feixistes juvenils i del sindicat vertical. La reacció va ser dirigida i vertebrada des dels mateixos aparells de l'estat franquista, que continuaven intactes» (1989: 69).

³³⁸ En una hipotètica antologia de textos polítics valencians de la transició hauria de figurar sense dubte el d'aquest President del Tribunal de les Aigües i diputat provincial i regidor de la València franquista de 12 de juny de 1977 en LP, baix el títol de "El día 16 [en referència a les primeres eleccions democràtiques] dejarás de ser valenciano, serás catalán".

³³⁹ Segons Burguera, Xavier Casp i Miquel Adlert «contribueixen a eixe anticatalanisme en un moment solament a nivell de lletraferits, encara no havia entrat la política en això. El que passa és que quan entra la política, ells es posen al front, perquè eren els que havien donat doctrina» (Burguera, 00:10'25").

ferits a esdevenir un moviment de masses. Tanmateix encara el 1977 era un moviment minoritari, com ho mostra que l'únic partit que fera servir la retòrica anticatalanista en les primeres eleccions democràtiques fóra una incipient i amb poc suport electoral AP:

«el contradiscurs antifusterià dels anys seixanta semblava en els darrers anys del franquisme i al començament de la transició un fenomen socialment molt limitat, que només afectava a elits vinculades al franquisme institucional i en procés de minorització; fins al punt que en les primeres eleccions democràtiques (1977) únicament AP, aleshores un partit menor, bastant conservador i antiautonomista, va fonamentar part del seu programa electoral en l'*anticatalanisme* amb molts dels arguments antifusterians dels anys 60 i reproduint les posicions polítiques que mantenien llavors els responsables franquistes de la Diputació Provincial de València i de l'Ajuntament de València en contra dels intel·lectuals i els partits polítics democràtics als que tractaven de deslegitimar acusant-los de *catalanistes*» (Bodóque, 2005: 108). *Cursives de l'original.*

Com hem dit, una part important de l'*establishment* franquista valencià, durant l'agonia del dictador Francisco Franco i especialment a partir de la seua mort, iniciaran un procés de readequació als importants canvis polítics que s'aveïnaven. En aquest sentit es donaran les primeres respostes al paradigma fusterià principalment en dos àspectes: l'aconseguint d'una autonomia "regional" i la defensa de la "llengua valenciana", fet aquest últim que veurem en el subcapítol 16.3.2, en tractar els orígens del secessionisme lingüístic.

Ara ens limitarem a mostrar alguna iniciativa moderament regionalista que esdevindrà discursivament un antecedent directe del blaverisme. El 12 d'agost de 1976 es publicà en el BOC (nº 1525) el "prec" promogut per José María Adán³⁴⁰ i altres procuradors franquistes valencians³⁴⁰ en què se sol·licitava l'autonomia per a la "Región Valenciana". Com s'afirma en el llibre de memòries d'aquest procurador franquista, significativament titolat *Al servicio de Valencia*, el model regional d'aquest serà el d'una simple descentralització administrativa simètrica i espanyolista.³⁴¹

L'objectiu d'aquesta iniciativa era donar una resposta des de l'àmbit del franquisme reformista a les demandes de l'antifranquisme d'establir un sistema d'autogovern i es fonamentava ideològicament en la "millor tradició del pensament espanyol" on citava expressament el tradicionalisme de Vázquez de Mella i el falangisme de José Antonio Primo de Rivera. La demanda fou (cortesment) desatesa,³⁴² però el que ens interessa en aquesta recerca és que ja s'estava responent ímplicitament però inequívocament al projecte polític fusterià mitjançant una retòrica d'evitar "interferències" o "dependències" o "preferències" de o cap alguna altra "regió", en referència inequívoca a Catalunya:

«Toda la autonomía para la Región Valenciana deberá descansar en el *respeto profundo* a su identidad histórica, su personalidad y su cultura propia, permitiendo su pleno desarrollo, *sin interferencias ni dependencias de ningún género*. A tal fin y por ser Valencia una realidad armónica y bilingüística, los idiomas oficiales serán el valenciano y el castellano [...]. La Región Valenciana quedará abierta a todas las fórmulas de colaboración, no sólo con el Estado Nacional, del que es parte integral, sino de todas las regiones, *sin preferencias ni discriminaciones con respecto a ninguna de ellas*» (a Adán, 2005: 65-66).

³⁴⁰ Aquests foren Adolfo Rincón de Arellano i dos destacats anticatalanistes durant la transició, Alberto Jarabo i Miguel Ramón Izquierdo. Completaren la nòmina Francisco Martínez, Fernando Fuardo, Tomás Bonilla, Fernando Mateu de Ros, el Marqués de Caro, Roberto Brocal, Vicente Ferrer, Jesús Aparicio, Pedro Zaragoza, Julio de Miguel, Juan Reig, Gabriel Solé, Marcos Rico i José A. Perelló.

³⁴¹ «Sobre el tema de la Autonomía, el autor siempre ha sido partidario de las Autonomías Regionales, en un plano de igualdad con el resto de las regiones sobre otras, dentro del marco general de una Ley que las regule. Su concepto de la regionalización es muy claro; implica el reconocimiento de una nacionalidad única, la española, y un destino común de todos los españoles como tales» (a Adán, 2005:57).

³⁴² BOC número 1539 de 19-XI de 1976 (a Adán, 2005: 66).

Però el blaverisme no s'acontentaria només en fer precés. A partir de 1978, una vegada demostrada la capacitat de mobilització social d'aquest, decidiren "guanyar el carrer" i condicionar decisivament el conflicte identitari valencià.

11.2 1978-1982: un moviment de masses que bloquejà socialment el fusterianisme

La segona fase (juny 1978-1982) és la de la conversió del blaverisme en un moviment de masses i la instrumentalització política de la mobilització social, sovint en sintonia amb la UCD i LP. Serà aleshores quan la majoria del centre dreta valencià (UCD, AP i URV) participaran de l'anticatalanisme com una de les principals cartes per recuperar el poder, en mans d'un PSPV-PSOE que continua sent la força més votada però sense abastar la majoria absoluta.

En aquesta segona fase el blaverisme superarà els límits de la ciutat de València i de les localitats de l'Horta properes per expandir-se a diverses comarques costaneres del País Valencià, aproximadament al voltant del que podríem denominar "geografia del taronger",³⁴³ tot i que d'una manera progressiva.

Tot i els antecedents esmentats, fins a l'any 1979 el blaverisme no s'apoderà del carrer de la ciutat de València. Fins que la UCD i LP (factor que analitzarem al subcapítol 12.5) no decideixen jugar plenament la carta política de l'anticatalanisme, aquest es mantindrà clarament minoritari, encara que sempre *in crescendo*.³⁴⁴ De fet, durant la processó cívica del 9 d'Octubre de 1977 (el mateix dia de la gran manifestació a favor de la llibertat, l'amnistia i l'estatut d'autonomia), el blaverisme tindrà una important participació, molt favorable a l'assoliment de l'autonomia, encara que amb algunes consignes anticatalanes. El blaverisme comptava ja el 1976, com a precedents de mobilització violenta, l'agressió al capellà mallorquí Pere Riutort. Però és important que tinguem en compte que durant l'elecció del Consell del País Valencià a la localitat de l'Horta d'El Puig hi havia una cinquanta de membres que insultaven els parlamentaris electes; durant la Constitució d'aquest ja eren un parell de centenars i el 5 de juny de 1978 es bategen, com a moviment de masses, en un aplec a la plaça de bous amb prop de 20.000 persones.

³⁴³ Dec aquesta denominació a Vicent Franch.

³⁴⁴ En aquest sentit resulta significatiu comparar declaracions d'Emilio Attard el 1977 —«no debemos perdernos en cuestiones semánticas o simbólicas que pueden servir de manipulación para quienes no quieren la democracia ni la autonomía» (a Cucó, 1996: 15)— i els posicionaments anticatalanistes del protagonista d'un o dos anys més tard. Pel que fa a Manuel Broseta, contràriament, la qüestió no és tan senzilla, com alguns han volgut fer veure. Per exemple el 1976 —la cita és una miqueta llarga però paga la pena— afirmava que «Jo no crec en els "Països Catalans" com a realitat immediata. No hi creuen tampoc, d'altra banda, la major part dels partits polítics de Catalunya [...] Però, no m'identifiqui amb aqueixa creença ni culturalment (si exceptuem la literatura), ni històricament, ni políticament, ni econòmicament. Perquè tot això —els "Països Catalans"— existira, doncs hauria d'ésser sentit i volgut pel Poble. I jo pense que ni és sentit ni és volgut. Més encara, potser a algunes comarques valencianes hi haja un cert sentiment anticatalà, i a d'altres de procatalà. Se'm dirà que és el resultat de la tergiversació de la història o bé de l'explotació de la classe dominant. Serà el que serà, però allò que realment és, ara i ací, és l'inici d'un sentiment en contra de banda del Poble. Sí, potser caldria excloure, en aqueix sentit, la joventut universitària. Però en definitiva no existeix una voluntat favorable en el Poble valencià pel que fa a la qüestió dels "Països Catalans", i *si no anem amb peus de plom pot arribar, tot això, a esdevenir un rebot perillós*. I no sols de banda d'allò que tu batejares com a "bunker-barraqueta", sinó com a reacció primària d'un poble que anhela retrobar la seua personalitat valenciana. Una personalitat que es veu de sobte enfosquida per la catalana. O almenys així ho creu aqueix poble. Mira, una col·lectivitat és una cosa molt delicada. Abans de reafirmar el valor i el sentit d'una personalitat jurídica i cultural (la valenciana) no es pot assumir el nivell més complex d'una nacionalitat compartida (la catalana). Un amic em deia gràficament i amb el sentit del poble: —no volem casar la criatura abans que nasca. Jo sóc dels qui creuen que cal respectar el ritme dels processos socials. També cal respectar a tots els qui creuen en els "Països Catalans", així com als qui no en són partidaris» (Fabregat, 1976: 1er volum: 30-31).

A partir d'aqueix moment caldrà tenir-los seriosament en compte com a moviment de masses: milers de signatures en defensa de l'"autèntica personalitat valenciana", concentracions davant la seu del Consell, traducció de la Constitució a un valencià secessionista, paquet-bomba al domicili de Sanchis Guarner, etc.

El blaverisme, durant aquest període no serà, un moviment polític identificat amb una força política pròpia sinó que el canalitzarà bàsicament la UCD. Tanmateix sí comptarà amb un seguit d'institucions i d'associacions que vehicularan el seu discurs d'una manera exclusiva i el difondran més enllà dels "quatre gats" originaris. Tot i que també al blaverisme existirà una certa heterogeneïtat —el 9 d'Octubre del 1979 naix l'associació Valencia 2000 en un intent d'articular des del regionalisme anticatalanista una proposta més seriosa i atractiva a les classes mitjanes i d'activar un discurs més conciliador amb la intel·lectualitat valenciana. El seu president fou l'empresari Francisco Domingo—^{A1}, l'ortodòxia durament catalanòfoba s'imposarà i els blaveros "dialogants" seran des de 1977 fins a l'actualitat un corrent minoritari. De fet, es crearà la FCECRV, que integrarà el GAV, LRP, l'Acadèmia de Cultura Valenciana, els carlistes del Círculo Aparisi i Guijarro³⁴⁵ i altres grupuscles en una línia d'anticatalanisme essencialista i ortodox.

El blaverisme, mitjançant la pressió directa constant, esdevindrà un discurs particularment eficaç. De fet, fou el tercer element contra la política del Consell (els altres dos, com hem vist, foren la política centralista de Suárez i els seus governs i la resistència de les diputacions provincials valencianes al procés autonòmic), un element eficaç no només per l'actitud mobilitzadora i fins i tot violenta, sinó bàsicament per la paràlisi socialista provocada per la por de perdre recolzament popular en benefici de la dreta. Aquesta eficàcia fou percebuda també per bona part dels dirigents que hagueren de patir-la, com l'expresident de la Diputació de València, Manuel Girona:

«Jo crec que sí. Per a això es va fer. Per a això es va fer, i tots pensem que va tindre el seu èxit, clar. Jo pense que sí, no el tema de la violència, que bo, que això puix també... això et "fastidia", però és una cosa molt puntual. Però sí que eixe desgast continu de... d'acusació d'antivalencià, jo que sé de què, en fi, tot això... jo pense que sí que algo sí que influiria "desde luego"» (Girona, 00:39'51").

Aquesta eficàcia del blaverisme a la transició, si seguim Climent-Ferrando (2005: 9), fou degut bàsicament a quatre raons: 1) el fort contingut emocional que, a més, lligava amb la identitat regional històrica; 2) la preocupació d'una part de les elits valencianes i espanyoles pel possible èxit del valencianisme catalanòfil o pancatalanista; 3) el suport de la majoria dels mitjans de comunicació de València; i 4) la manca de "fortes conviccions" de l'esquerra política.

En qualsevol dels casos aquesta eficàcia restarà molt per damunt del seu pes social i electoral del blaverisme. El dirigent de la UCD valenciana i membre de la comissió negociadora de l'Estatut de Benicàssim José Ramón Pin Arboledas reconeix que no "s'entén" que, sent l'esquerra majoritària al País Valencià, s'assoliren molts aspectes del programa identitari i polític del centre-dreta anticatalanista. L'explicació pot ser bé, a més de la tendència negociadora a la baixa del PSPV-PSOE controlat per Joan Lerma, la influència de la força de xoc del blaverisme:

«Y es una mayoría de izquierdas que... ese es uno de los temas que muchas veces, cuando se habla de la negociación del Estatuto, que yo llevé directamente, no

³⁴⁵ Antonio Aparisi Guijarro (1815-1872): «El valenciano más destacado de los [neocatólicos], abogado, político, periodista y literato. Fundó las revistas *La Restauración* (1843), cuyo lema era "*religión contra revolución*" y *El Pensamiento de Valencia* (1857). Renovó la ideología ultramontana asumiendo como irreversibles los cambios que fundamentaban la nueva sociedad (por ejemplo, la propiedad privada), aunque proclamó que, sin ser necesario "*resucitar lo que ha muerto*", el Antiguo Régimen tenía importantes valores (autoritarios, foralistas, católicos) que se podían asumir. Defendió, por ejemplo, el principio católico como fundamento indeleble de la nacionalidad española y reivindicó los fueros en su *Esbozo de una constitución de la monarquía católica y tradicional* (1869)» (Baldó, 2007: 217).

se entiende. O sea, yo, conseguimos algunas cosas que no era la bandera de la izquierda, que era mayoritaria» (Pin, C2, 00:15'05").

El blaverisme, doncs, sorgí durant la transició com un autèntica força de xoc contra les polítiques del Consell Preautonòmic i en contra del seu primer President, Josep Lluís Albinyana, qui esdevingué una mena de tòtem negatiu en ser el màxim responsable de la decisió de convertir la senyera quatrribarrada amb l'escut del Consell com la bandera oficial (tot i que oficiosa, degut a la precària institucionalització de la preautonomia) del País Valencià:

«Jo estic segura que gràcies a Albinyana, a qui el valencianisme tindria que haver fet un monument ja, no hem perdut tot. Albinyana digué: ja ho tenim tot clar, quatrribarrada al balcó, i vaig a per totes. I a partir d'eixe moment, el poble s'alçà» (Broch, 00:29'42").

* * *

Si analitzem les dades electorals (Taula 28) de les dues primeres eleccions democràtiques, la del 15-VI-1977, on el blaverisme encara no era un moviment de masses, i les comparem amb la de l'1-III-1979, en què ja ho era, s'observen, sobretot a la ciutat de València, canvis significatius que probablement es degueren a un seguit de causes però que apunten a que el factor anticatalanista hi intervingué en no poca mesura.

El decreixement percentual que experimentà l'esquerra majoritària (PSPV-PSOE i PCE-PCPV) a la capital del país (i, com a conseqüència del seu pes demogràfic, parcialment a la província de València) a diferència de les demarcacions d'Alacant i Castelló és molt significatiu per a un període inferior a dos anys.

TAULA 28: PRINCIPALS PARTITS DE DRETA I D'ESQUERRA DE 1977 A 1979

	València ciutat	L'Horta Nord	L'Horta Sud	L'Horta Oest	València província	Alacant província	Castelló província	País Valencià
Esquerra 1977	51'53%	52'5%	61'89%	64'07%	54'10%	51'50%	39'1%	52'02%
Esquerra 1979	44'57%	52'08%	56'61%	61'02%	49'67%	50'68%	43'04%	49'42%
Diferència	-6'96	-0'42	-5'28	-3'05	-4'43	-0'82	+3'94	-2'6
Dreta 1977	38'60%	31'55%	25'84%	24'95%	36'60%	41'7%	54'50%	40'87%
Dreta 1979	44'13%	37'63%	33'78%	29'35%	39'69%	42'78%	50'00%	41'08%
Diferència	+5'53	+6'08	+7'94	+4'4	+3'03	+1'08	-4'50	+0'21
Distància 1977	12'93	20'95	36'05	39'19	17'5	9'8	-15'4	11'15
Distància 1979	0'44	14'45	22'83	31'67	9'98	7'9	-6'96	8'34
Abstenció 1977	15'8%	15'9%	13'7%	15'2%	15'3%	17'8%	14'5%	15'9%
Abstenció 1979	28'5%	22'3%	22'9%	24'1%	25'2%	26'4%	21'8%	25'1%
Diferència	+12'7	+6'4	+9'2	+8'9	+9'9	+8'6	+7'3	+9'2

Elaboració pròpia a partir de dades de la Generalitat. A les files de les esquerres hem sumat el 1977 PSOE, PSP, PSPV i PCE-PCPV i el 1979 PSPV-PSOE i PCE-PCPV i a la de la dreta UCD i AP (Coalició Democràtica el 1979) i hem afegit la Candidatura Independiente de Centro a Castelló (que el 1977 obtingué un 12'7% i 1 diputat) i URV que només es presentà a la demarcació de València el 1979. En negreta els percentatges i les diferències superiors i inferiors.

De fet, és molt destacable que el PSOE, malgrat integrar al País Valencià el PSP liderat per Tierno Galván i el PSPV, no millorara els resultats electorals de 1979 respecte 1977 i fins i tot patirà un cert descens en la mitjana del país, conseqüència bàsicament del comportament electoral de la capital. En aquest sentit, l'anàlisi provincial ens centra territorialment la pujada electoral. Curiosament a les demarcacions d'Alacant i, sobretot, de Castelló el PSPV-PSOE sí experimentà un ascens (del 38'3% al 39'46% i del 29'8% al 35'79% respectivament), amb la qual cosa fou la de València la que li impedí completar l'ascens electoral, ja que, tot i la unitat socialista baixà lleugerament del 36'8% al 36'17%. Si sumem els resultats del 1977 del PSOE, PSP i PSPV abastà el 44'7% del total de vots vàlids emesos. La integració de (pràcticament) tots plegats no sumà res, ja que el 1979 el PSPV-PSOE hagué d'acontentar-se amb el 37'41% (més de set punts per davall). I creguem que no tot es pot explicar només pel creixement del Partit Comunista (del 9'4% al 13'50%, poc més de quatre punts) ni per

les convulsions internes perquè no hauria hagut una diferència territorial tan pronunciada entre la ciutat de València i la resta de comarques.

Les possibles causes, doncs, les hem de trobar al *cap i casal*. Ací la davallada socialista serà molt notòria, ja que el PSOE, en solitari, obtingué el 1977 un 32'14% i la suma dels tres partits socialistes ascendí al 42'75% (gràcies a un notori 8'37% del PSP i al 2'24% del PSPV), lleugerament per davall de la mitjana de país. Contràriament, el PSPV-PSOE hauria d'aconformar-se el 1979 amb el 31'91%, un percentatge encara menor del que obtingué en solitari menys de dos anys abans. L'increment del PCE-PCPV no pogué dissimular aquestes dades i l'esquerra majoritària baixà quasi set punts percentuals entre els dos primers comicis de la nova democràcia i passà del 51'53% (lleugerament per davall però al voltant de la mitjana del país, que era del 52'02%) al 44'57% (quasi cinc punts per davall de la mitjana del país, 49'42%, i fins i tot de la pròpia província, 49'67%). Aquesta davallada de 6'96 punts fou molt més pronunciada que a les comarques límitrofs: L'Horta Sud (-5'28), L'Horta Oest (-3'05) i L'Horta Nord, en què pràcticament es mantingué (-0'42).

D'altra banda, si comparem la distància entre l'esquerra i la dreta a la capital del país, aquesta era de quasi tretze punts el 1977 (51'33% versus 38'60%) i passà a pràcticament produir-se un empat tècnic³⁴⁶ dèneu mesos després (44'57% versus 44'13%, menys de mitja dècima), la qual cosa contrastava notòriament en una distància de més de huit punts al total del país (49'42% versus 41'08%), encara superior al total de la província (49'67% envers 39'69%, és dir, 9'98 de distància).

Així mateix a les comarques límitrofs, tot i que la dreta havia guanyat posicions el 1979 i retallat distància envers l'esquerra, no es produí cap fenomen semblant al del *cap i casal*. De fet, on menys distància hi havia era a l'Horta Nord i aquesta superava els catorze punts (14'45!). A l'Horta Sud i Oest l'allunyament electoral encara era abismal (22'83 i 31'67 respectivament), per la qual cosa aquest fenomen l'hem de restringir bàsicament, de moment, a la ciutat de València, curiosament el territori on naixerà i s'expandirà en primer lloc el blaverisme.

A la ciutat de València de 1979 l'esquerra política ja no era majoritària. S'havia esvaït la majoria progressista. L'estratègia anticatalanista, doncs, sembla que fou eficaç en dos sentits a la ciutat de València: 1) produí un increment de l'abstenció molt notori entre 1977 i 1979, de més de dotze punts (12'7) tot passant del 15'8% al 28'5%, més de tres punts per damunt de la mitjana del país i de la pròpia província i també per damunt de les comarques límitrofs (9'2 a l'Horta Sud, 8'9 a l'Horta Oest i 6'4 a l'Horta Nord), la qual cosa probablement produí una major desmobilització de l'electorat d'esquerra que a altres comarques, descontent per diversos motius, entre els quals hem de tenir en compte la gestió de les polítiques identitàries i 2) la davallada percentual de l'esquerra política majoritària i l'increment, menor però molt significatiu, de la dreta política el 1979 (que guanyà més de cinc punts en passar del 38'60% al 44'13%, quan, contràriament, al total del país només havia perdut dues dècimes (del 40'87% al 41'08%), com hem vist, suposà un empat tècnic entre l'esquerra i la dreta que, lògicament, animà la UCD (i també AP i URV) a continuar l'estratègia anticatalanista.

L'any 1977 València semblava una ciutat inequívocament d'esquerres, que obtenia el 51'53% front a la dreta que tan sols abastava el 38'60%. Només dèneu mesos després s'havia bastit un empat i s'havien capgirat les tornes. De fet, el PSPV-PSOE perdia la condició de partit més votat en favor de la UCD, que obtenia un 34'43%, més de dos punts i mig més que els socialistes (31'91%). No hem trobat explicacions d'al-

³⁴⁶ I això per no nomenar els resultats de l'extrema dreta, minoritaris però superiors a València que a la resta del país. Si el 1977 l'Alianza Nacional 18 de julio obtingué un esquifit 1'37% dels vots (un 0'98% al país), en 1979 l'anomenada Coalición Nacional abastà la cinquena posició en la ciutat de València, amb un 3'33% (2'32% al país), per davant precisament de la URV.

tres autors a aquest fenomen particular que mereix un aprofundiment però tot indicaria que el blaverisme fou, en bona mesura, el causant d'aquestes transformacions.

I això malgrat que, a parer de Torcuato Pérez de Guzmán «el período 1978-79 significa una primera normalización a partir de la cual no se producen grandes trasvasos salvo entre alternativas muy próximas; los saltos de izquierda a derecha o viceversa [...] son despreciables» (1992: 406).³⁴⁷ De fet, com podem comprovar en la taula 29, les diferències en l'autobubicació dels electors valencians entre 1977 i 1978-1979 no són gens significatives i, si de cas, suposen una major deriva cap a l'esquerra política en incrementar-se els qui afirmen ser de centre-esquerra i disminuir els de centre-dreta i dreta, per la qual cosa «en la gran mayoría el cambio en el voto no se vio acompañado de una modificación en la actitud ideológica de base» (Pérez de Guzmán, 1992: 406).

TAULA 29: DISTRIBUCIÓ DELS ELECTORS EN L'EIX ESQUERRA/DRETA

	Esquerra	Centre-esquerra	Centre	Centre-dreta	Dreta
1977	12%	20%	46%	16%	6%
1978-1979	13%	30%	45%	9%	3%

Font: Pérez de Guzmán (1992: 406)

Per tot plegat podem afirmar que el conflicte identitari suposà si més no a la ciutat de València i, en menor mesura, a les comarques més pròximes, un transvassament de vot (que no podem quantificar exactament però que fou en qualsevol dels casos significatiu) de votants de centre-esquerra o fins i tot d'esquerra a opcions ideològiques de centre-dreta i que, per tant, haurien prioritzat la vessant identitària a la ideològica en el sentit del *cleavage* esquerra-dreta.

¿Què és el que ha ocorregut, doncs, en aquest breu període per justificar aquest canvi electoral? Entre 1977 i 1979 s'havien produït molts canvis importants: a nivell estatal l'aprovació de la Constitució espanyola, que generà una certa decepció entre si més no una part de l'electorat esquerrà, i a nivell valencià hem d'esmentar la concessió de la preautonomia, la unificació del PSOE, PSP i PSPV en el PSPV-PSOE i l'estratègia anticatalanista de la UCD valenciana.

De fet, la pressió social i mediàtica contra les autoritats democràtiques d'esquerra i, en concret, contra el PSPV-PSOE generà un debat en el si del partit que acabaren perdent precisament els sectors provinents del PSPV que s'havien integrat en la formació fundada per Pablo Iglesias. Al capdavant el desgast electoral, entre d'altres, d'assumir la Presidència d'un Consell extraordinàriament polèmic i la temença de continuar perdent recolzament popular en benefici de la dreta provocarien l'eixida del Consell i l'assumpció interina de la Presidència per la UCD en la persona d'Enrique Monsonís.

La ciutat de València, doncs, mitjançant un regionalisme anticatalanista encara residual a la resta del país però ja important al seu territori, novament, exercia de *cap i casa* del país i, per tant, una renovada dominació simbòlica. No debades bona part del nacionalisme valencià, simbòlicament i social derrotat, restaria "ressentit" contra l'espai territorial des del qual se li hauria fet perdre una hipotètica nova hegemonia política que s'albirava.

Des de finals de 1977 i, en particular, a partir de 1978 i fins a 1982 s'apoderarà en bona mesura del discurs blaver la UCD (amb l'ajut inestimable de LP) atès que

³⁴⁷ El mateix autor insistirà en l'estabilitat política en afirmar que «el "sujeto político colectivo" de la Comunidad Valenciana presenta un índice de estabilidad alto» (Pérez de Guzmán, 1992: 404).

l'anticatalanisme polític de la URV no deixà de ser bastant minoritari.³⁴⁸ De tal manera que la instrumentalització d'un regionalisme particularista i anticatalanista com el blaverisme, fins a l'extrem d'identificar-se políticament amb aquest, comportarà indubtables rèdits electorals a la dreta i un desgast a l'esquerra que, vinculada al fusterianisme en major o menor mesura (en alguns casos només epidèrmicament), serà associada per bona part de la població amb el "catalanisme":

«La dreta adoptarà de bell nou el *regionalisme* de substitució, en trobar un nacionalisme que no era capaç de destriar internament les diverses formulacions sobre la identitat i que era percebut cada vegada amb més força com el *catalanisme*. La dreta esmolarà les armes i articularà el seu discurs polític a propòsit de la identitat com a coartada política» (Sanz i Nadal, 1996: 268). Les cursives són de l'original.

Electoralment el blaverisme polític durant la transició democràtica, com podem observar en la taula 30, no deixà de ser residual. URV no es presentà a les eleccions de 1977 però sí a les generals i locals de 1979. A les primeres únicament ho féu a la circumscripció de València, on obtingué l'1'46% dels vots, que suposà un 0'84% del total del país. Cal tenir en compte que dels 15.694 vots que assolí en tota la demarcació provincial, 10.667 (68%) foren a la ciutat de València, és dir, més de dos de cada tres votants d'URV estaven empadronats al *cap i casal*, un altre indicador de què serà la ciutat de València el seu focus originari i l'espai territorial d'implantació màxima d'aquest anticatalanisme polític. De fet, a les primeres eleccions democràtiques tan sols obtingueren dos regidors, un dels quals fou a València (l'altre a Catarroja, a la comarca de l'Horta), on superaren escassament el 5% dels vots (tot i que AP no s'hi presentà), amb l'advocat Vicente Blasco-Ibáñez Tortosa com a cap de llista. D'aquesta manera el blaverisme pretenia connectar, si més no electoralment, amb la tradició blasquista.

TAULA 30: EL VOT DEL BLAVERISME POLÍTIC I DE LA DRETA A LA TRANSICIÓ

	G1977	G1979	L1979	G1982
URV al PV	—	0'84% ^a	1'04%	0'32%
URV a VLC-ciutat	—	2'73%	5'13%	0'92%
UCD al PV	33'0%	36'6%	34'2%	8'8%
UCD a VLC-ciutat	31'6%	34'4%	36'9%	6'4%
AP al PV	5'9%	4'5%	2'1%	29'2%
AP a VLC-ciutat	7'0%	6'9%	—	35'6%
Total PV	38'9%	41'94%	37'14%	38'32%
Total VLC-ciutat	38'6%	44'03%	42'03%	42'92%

Elaboració pròpia a partir de dades de la Generalitat. A les columnes les diferents eleccions per anys (G= Generals i L= Locals). Dalt percentatges de vot a candidatures al País Valencià i baix a la ciutat de València. a) Només es presentà a la demarcació de València, on obtingué un 1'46%, i no a les d'Alacant i Castelló.

A partir d'aquest moment URV patirà una excessió entre el sector més conservador i regionalista, entre els quals destacarà González Lizondo, i els més progressistes i nacionalistes que canviaran el nom del partit a Esquerra Nacionalita Valenciana. A les generals de 1982 ja concorrerà amb aquest nou nom i obtindrà uns resultats molt escassos: un 0'32% al país i un 0'92% a la ciutat de València.³⁴⁹

Un dels grans èxits, com ja hem apuntat, de la UCD d'Emilio Attard i, més tard, de Fernando Abril Martorell i de Manuel Broseta fou instrumentalitzar políticament el blaverisme. Durant l'any 1978 i ja decididament el 1979 la direcció ucedista valenciana

³⁴⁸ Malgrat que ja hem vist que és un poc anterior, segons Francesc de Paula Burguera, el blaverisme naixerà precisament el 9 d'Octubre de 1977, en la *Processó Cívica* del matí en insultar-lo a ell i a Emèrit Bono, aleshores parlamentaris, de la UCD i del PCPV respectivament (1991: 161).

³⁴⁹ De fet, ENV-URV esdevindrà un partit marginal (i marginat) en el blaverisme i acabarà per abandonar els postulats anticatalanistes i fins i tot el secessionisme lingüístic durant la dècada dels noranta del segle XX.

judgarà definitivament la carta de l'anticatalanisme. Abril Martorell, home de confiança d'Adolfo Suárez i vicepresident per als afers econòmics del Govern espanyol, aterrà a València a encapçalar la llista electoral dels centristes a la circumscripció de València de les generals de 1979. Abril serà un dels elements claus de la frenada del procés autonòmic valencià i un dels màxims impulsors de l'estratègia anticatalanista com a fórmula d'aturar qualsevol projecte valencianista i d'esquerres. Políticament era un nacionalista espanyol unitarista.

Coincidirà en aquesta direcció amb Manuel Broseta, que havia trencat la seua relació de cooperació amb el president del Consell del País Valencià, Josep Lluís Albinyana. Un altre *cunero* i seguidor de la línia política d'Abril resultarà el candidat per la circumscripció de Castelló, Emilio Lamo de Espinosa. Com a dada significativa l'escultor Rafael Orellano, primer president del GAV, fou incorporat a la llista d'UCD encara que no eixirà elegit. Mesos més tard esdevendria regidor en l'Ajuntament de València. Tot i això no aconseguiren, però, la integració de la URV al conglomerat centrista. Tampoc no era imprescindible, ja que el 1979 havien aconseguit el 78% dels vots del centre-dreta de la ciutat de València i el 89% del País Valencià.

De fet, a les generals de 1979, una vegada ja desenvolupada l'estratègia anticatalanista, la UCD millorà els seus resultats respecte 1977 tant a nivell general del país (passà del 33% al 36'6%) com a la ciutat de València (on pujà del 31'6% al 34'4%). Sense poder afirmar que la instrumentalització del blaverisme fou l'únic responsable d'aquest augment sí sembla que serà un dels elements que hi contribuï a l'ascens ucedista i animà els dirigents d'aquest a perserverar en la instrumentalització del blaverisme.

De fet, si comparem els resultats que políticament obtingué el centre-dreta (sense comptar l'extrema dreta) al País Valencià i a la ciutat de València observarem que únicament les eleccions de 1977 responen a la "lògica" que l'esquerra tindria més suport a les zones urbanes i metropolitanes i la dreta més en els municipis mitjans i petits. Al 1977 la suma d'UCD, AP i URV donà tres dècimes més al país (38'9%) que a la ciutat (38'6%). Però des de 1979 el biaix conservador del *cap i casal* serà notori: 44'03% front al 41'94% a les generals de 1979; 42'03% front al 37'34% a les municipals de 1979 i 42'92% front al 38'32% a les generals de 1982. Aquesta tendència, com veurem, es mantindrà idèntica fins a hui i indicaria el major conservadurisme de la capitalitat respecte a la pròpia mitjana del país (si ho calculàrem respecte la resta del país i no la mitjana les diferències encara serien superiors) i ens mostrarà com el blaverisme ha tingut també una incidència electoral innegable en la capital del país.

Hi ha múltiples dades i proves del paper instrumentalitzador de la carta anticatalanista per banda dels dirigents valencians de la UCD durant la transició. Si més no una part significativa del blaverisme reconeixerà aquesta instrumentalització, la qual cosa no deixa de ser molt significativa i, encara més, quan aquesta utilització aplegar a justificar-se. No tots els militants del blaverisme, però, estan d'acord en si els líders ucedistes dirigiren o simplement se n'aprofitaren del moviment que dirigien.³⁵⁰ En qualsevol dels casos sí comptem amb diversos testimonis molt rellevants que reconeixeran

³⁵⁰ D'aquesta darrere percepció participa un altre dels protagonistes de la transició com Xavier Marí, que seria secretari de LRP i posteriorment secretari general d'ENV però que esdevindria un nacionalista valencià no anticatalanista, qui considera que la instrumentalització per banda de la dreta espanyola, en tot cas, fou deguda a "l'absència de líders carismàtics" pròpiament "blavers": «L'absència de líders carismàtics... i fa que efectivament la penetració que feren uns oportunistes polítics espanyols fou més fàcil. És dir... però jo no crec que... que tinguera que vore, ni fins i tot amb ninguna estratègia. Com he dit adés, tinguí el privilegi d'estar en primera fila, no solament d'observador, sinó de protagonista, i mai ni m'he vist condicionat ni temptat per cap d'estes postures. I per tant considere que el que és la... la intramissió d'Abril Martorell, d'Attard i companyia fou més aprofitar-se d'unes situacions més que dirigir-les. És dir, ells intentaven, era una manera d'abanderar... de fer-se amb la bandera d'unes reivindicacions que no tenien cap líder, per a intentar liderar-les. Sense líders i sense recolzament econòmic, puix efectivament era molt fàcil, i era un bon caldo de cultiu lo que eren els partits com la UCD i demés per a poder generar eixa... eixa confusió» (Marí: 00:17'44").

aquest ús partidista del regionalisme anticatalanista. Vegem sinó el que declarà la que seria regidora de cultura de l'Ajuntament de València durant bona part de la legislatura 1991-1995, María Dolores García Broch:

«Jo estic segura que sí. En el grup en el que jo em “menejava” *sabíem que la UCD ens estava utilitzant*. Però també sabíem que nosaltres teníem... el poquet recolzament que podíem tindre era el de la UCD, perquè “desde luego” no el teníem en l'esquerra lamentablement» (Broch, 00:52'52”).

Carles Recio,^{A1} un dels militants del blaverisme responsables de determinades accions de violència política (com fou, per exemple, el boicot a la conferència de David Rosenthal el 24-I-1985), en l'etapa en què es “converteix” al “catalanisme”, considera que el blaverisme féu gustosament el rol de “guàrdia pretoriana” i de “carn de canó” de la UCD, la qual cosa esdevingué eficaç en els seus interessos partidistes i, en particular, respecte el PSOE:

«UCD, i això és clar per a mi i per a molta gent valencianista blavera des de la negociació de l'Estatut, ens va utilitzar, instrumentalitzar, per tal de fer pressió sobre un PSOE cada volta més acollonat. En aquella època nosaltres fórem la guàrdia pretoriana d'UCD, i la carn de canó de les seues maniobres polítiques» (a Martí, 1986: 11).

De tota manera, malgrat la consciència del paper instrumentalitzador per banda de la UCD, resulta destacable constatar la bona imatge que conserva en el blaverisme, dècades després, un dels principals protagonistes d'aquest ús polític-electoral, Manuel Broseta (a diferència d'Abril Martorell, que no concita tanta unanimitat) qui, a la vista de les investigacions que hem fet, era “reverenciats” pels blaveros, tot i que alguns apuntaran que el “valencianisme” de Broseta era molt més “intel·lectual” que no el d'ells, autoconsiderat com “pur sentiment”, per la qual cosa implícitament hi havia una predisposició a l'acceptació del lideratge d'aquest professor de dret. Hem seleccionat tres extractes breus per mostrar aquesta percepció de Broseta:

«Manuel Broseta? “Evolutivo”. Però... però... “evolutivo”,³⁵¹ però... un gran valor... que s'ha malaurat desgraciadament. Era un gran valor» (Izquierdo, C2, 00:55'52”).

«En molts aspectes, molt positiu. Lo que passa també és que no fou a lo millor més positiu per l'ombra de Fernando Abril Martorell» (Martín Villalba, C2, 00:40'07”).

«Jo Broseta... em pareix que l'home va fer una boníssima llavor i... jo el tracté molt poquet. Però lo poquet que el vaig tractar demostrà un valencianisme... molt intel·lectual, eh!, un valencianisme segurament diferent al... al nostre. El nostre era de pur sentiment. El d'ell era un valencianisme molt intel·lectual» (Broch, 00:47'43”).

* * *

Al capdavall, els èxits que aconseguí el regionalisme anticatalanista amb aquesta mobilització i pressió constant contra les autoritats democràtiques es plasmaria en un Estatut l'any 1982 que, com hem vist, li atorgaria una clara victòria simbòlica en assumir la major part de les reivindicacions i, per tant, una gran legitimació social a partir del “regionalisme banal” que suposà les noves institucions valencianes.

La topada entre dues propostes identitàries (amb els seus corresponents *packs* simbòlics) i, si més no una certa victòria social del blaverisme en la ciutat de València i el seu *hinterland*, són els factors que ens ajudarien a entendre el particular desenvolupament de la política valenciana dels darrers trenta anys:

³⁵¹ Probablement es refereix a què Broseta no participà del regionalisme anticatalanista des dels inicis del moviment i que s'incorporà a partir de 1978.

«El que hi hagut és sobretot un xoc entre “discursos” i narratives de la identitat valenciana, i no un defecte d'origen en l'evolució de la societat. Una topada que fou especialment virulenta en els anys de la transició democràtica quan la dreta valenciana (recolzant-se en l'extrema dreta i encara en l'aparell residual del règim franquista) va utilitzar de manera vergonyosa els recursos simbòlics per a la mobilització social i el conflicte» (Archilés, 2007: 180).

Certament bona part del franquisme residual i l'extrema dreta col·laboraren d'una manera important en aquesta victòria político-identitària i certament la dreta política féu servir tàctiques polítiques com la manipulació periodística descarada (com veurem al subcapítol 12.5), la mobilització populista d'unes masses entregades a la passió anticatalanista i la pressió (amb violència física àdhuc) contra les autoritats democràtiques i els intel·lectuals i els militants “catalanistes”, que podien haver acabat per ocupar una posició central en la societat valenciana. Tanmateix, això no fou tot. El nacionalisme valencià, el discurs *Hæreticus* si fem servir la terminologia del professor Rafael Castelló, fou bandejat durant la transició democràtica del camp de relacions socials rellevants i una narrativa emergent esdevingué marginal, tret de determinats àmbits de l'alta cultura i de l'administració pública:

«Al País Valencià, ens trobem amb una situació en la què el discurs *Hæreticus* es troba exclòs del camp de relacions i, com diria Bourdieu, el seu capital simbòlic resulta relativament irrellevant» (1999: 432).

En qualsevol dels casos i en definitiva el blaverisme aconseguirà durant la transició democràtica conformar-se com la narració hegemònica de la identitat valenciana i el fusterianisme ocuparà una posició marginal tot i que encara important en alguns camps, bàsicament el de l'alta cultura.

11.3 1982-1999: legitimació, èxits i decliu del blaverisme polític

El nou marc institucional i simbòlic que isqué de la transició, lluny d'apacar i apaivagar el blaverisme, el catapultà cap a noves metes i incrementà la influència social d'aquest. No debades, per exemple, el primer govern socialista de Joan Lerma, potser com a fórmula d'“equilibrar” una (moderada) Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià de 1983, potser també com a manera (que al capdavant fracassarà) de tractar de neutralitzar el regionalisme anticatalanista, oficialitzarà l'Himne (música i lletra) de l'Exposició Regional amb la Llei de Símbols de 1984.

Aquest creixement social que venia des de la segona etapa de la transició democràtica es reconduirà en bona mesura cap a la seua politització partidista amb la reconversió d'UV en un partit polític els anys 1981 i 1982. És a partir d'aquest moment on podem donar per encetat el tercer període del blaverisme.

Els trets principals d'aquests període seran, al nostre parer, quatre: 1) el regionalisme ordinari que promourà el nou marc autonòmic i la Generalitat; 2) la reconducció de la mobilització social del blaverisme per UV (aquest partit serà el que, per exemple, convoque les grans manifestacions de 1986); 3) la disminució de la violència del carrer i de setge contra les institucions democràtiques i la transformació en un “obstruccionisme intern” institucional així com 4) una certa decadència consegüent del GAV i la CFECRV.

De tal manera que en el blaverisme no es produirà ni cap modificació substancial de la ideologia ni de la retòrica (si de cas, començarem a observar un menor ús de la denominació de Regne de València i l'assumpció progressiva de la fórmula estatutària de Comunitat Valenciana), però sí una modificació estratègica, en aprofitar el nou marc “regional” per tal d'aminorar les accions violentes i institucionalitzar l'acció política. Al capdavant, el blaverisme havia aconseguit fer aquestes noves institucions autonòmi-

ques si més no en certa mesura “a la imatge i semblança” pròpies i UV hi estava present per millorar aquells aspectes que no foren del seu gust. Ja no calia, doncs, ni artefactes ni tan sols mobilitzacions constants. Ara aquests esdevindran puntuals, com a recordatori de què podia reactivar-se en qualsevol moment:

«La violència de carrer perdrà el seu caràcter permanent i només apareixerà en ocasions assenyalades, si bé amb tot el seu potencial d'agressió provocadora. Per la seua banda, la política de setge extern —a base d'aldarulls— contra les institucions democràtiques minvarà i es convertirà en obstruccions internes» (Bello, 1998: 73).

UV té els seus orígens directes en una mena de federació d'associacions culturals a finals de l'any 1980. La primera junta directiva estaria composta per Miguel Ramón Izquierdo, com a president i Francisco Domingo (president de Valencia 2000), Vicente Ramos, Francisco Giner, Francisco Nieto, Salvador Llácer^{A1} i Pascual Martín Villalba (president del GAV) com a vocals.

És interessant ressenyar que el creixement d'UV en col·lectius locals i militants va acompanyat d'una pèrdua de protagonisme públic del GAV. A les comarques de l'Horta i del *hinterland* de la capital, són els col·lectius del GAV els qui donen la cobertura al partit i fins i tot proporcionen no sols la infraestructura humana sinó també fins i tot la immobiliària. Seus locals del GAV canviaran el cartell pel d'UV.

Així mateix, tot i que caldria fer un estudi monogràfic sobre la procedència de la militància d'UV (de fet seria molt interessant algun treball que correlacionara l'evolució del regionalisme polític valencià amb la geografia fallera per tal de precisar les nostres hipòtesis), cal dir a primera vista i amb les dades estudiades, que una part important d'aquesta, particularment entre els grups dirigits, a la ciutat de València presenta un origen significatiu en les comissions falleres.

Aquest camí corre paral·lel a la institucionalització de la política valenciana mitjançant l'aplicació de l'Estatut aprovat l'any 1982. Tot i que el blaverisme no abonarà ni en la dècada dels vuitanta ni tan sols en els noranta la capacitat i influència mobilitzadora, serà cada vegada més UV l'associació referent de l'anticatalanisme al país fins a ocupar una posició ja a la segona meitat dels vuitanta decididament hegemònica. I UV combinarà la mobilització del carrer amb la institucional i acabarà per optar per aquesta darrera.

En efecte, aquesta violència del carrer serà transformada d'una banda pel paper institucional d'UV a les Corts Valencianes, l'Ajuntament de València i el Congrés dels Diputats —on, gràcies a la Coalición Popular, aconseguiran col·locar diversos membres tant en les eleccions de generals de 1982 com les autonòmiques i municipals de 1983— i d'una altra per la pressió mediàtica, fonamentalment des de LP i el paper ben particular de la subdirectora Mª Consuelo Reyna. De fet, la seua actuació durant la transició i la dècada dels vuitanta i part dels noranta fou tan decisiva que mereixeria un estudi monogràfic.

* * *

En un primer moment la fórmula de la Coalición Popular, liderada per Manuel Fraga i que incloïa Alianza Popular, el Partido Demócrata Popular, el Partido Liberal i altres partits regionalistes, permeté UV d'assolir representació institucional sota aquest paraigua tant en el Congrés dels Diputats (1982), en les Corts Valencianes (1983) i, també en els ajuntaments, fins a 46 regidors, entre d'altres, a l'Ajuntament de València (1983). A partir de 1986, la crisi d'aquest projecte i de la pròpia AP, en una època de gran hegemonia del PSOE al conjunt de l'estat i al País Valencià, permetran a l'anticatalanisme polític mantenir i fins i tot incrementar aquesta presència institucional. A partir de 1986 UV trencarà amb la Coalición Popular i farà camí en solitari i amb resultats que li garantiran ser una força parlamentària fins a les autonòmiques de 1999 i les generals de 2000.

Si resseguim les dades electorals del blaverisme polític a la taula 31, comprovarem que des de 1986, eleccions generals a les quals UV aconseguirà per primera vegada que un partit polític valencià en solitari obtinga un escó al Congrés (mantenint a Ramón Izquierdo amb una campanya l'eslogan de la qual fou "La teua veu en Madrid"), aquesta força política assolirà una trajectòria ascendent el punt d'inflexió de la qual serà les generals de 1993. Aquest creixement no tindrà un factor únic i serà conseqüència de la incorporació de votants del centre-dreta espanyol, però no només. També el PSPV-PSOE perdrà una part minoritària del seu espai electoral, la qual cosa ajudaria a entendre, entre d'altres, l'ambivalent política identitària dels socialistes al Consell:

«Unión Valenciana, que poco a poco se está asentando en determinadas comarcas en el espacio antes monopolizado por los partidos estatales conservadores y centrista e incluso araña votos al ala derecha del socialismo» (Pérez de Guzman, 1992: 398).

TAULA 31: EL VOT DEL BLAVERISME POLÍTIC I DEL CENTREDRETA (1982-1999)

	G1982	A1983	L1983	G1986	E1987	A1987	L1987	E1989	G1989
UV ^a	— —	— —	— —	3'09% 7'6%	7'81% 13'7%	9'2% 19'5%	7'5% 20'1%	6'9% ^b 13'3% ^b	6'88% 12'7%
ENV-URV	0'32% 0'92%	0'40% 1'26%	0'25% 1'24%	0'10% 0'24%	— ^c — ^c	0'21% ^c 0'30% ^c	— — ^c	— —	0'10% 0'15%
PP	29'24% 35'6%	32'11% 37'5%	29'36% 37'3%	28'98% 30'7%	24'61% 23'8%	24'0% 20'5%	23'25% 19'19%	23'0% 24'2%	27'14% 29'0%
UCD/CDS	8'8% 6'4%	1'9% 2'0%	1'5% 1'9%	8'8% 9'3%	10'5% 10'6%	11'4% 11'1%	11'1% 11'5%	7'6% 6'0%	7'9% 6'7%
Total^g	38'04% 42%	34'01% 39'5%	30'86% 39'2%	40'87% 47'6%	42'92% 48'1%	44'6% 51'1%	41'85% 50'79%	37'5% 43'5%	41'92% 48'4%

	A1991	L1991	G1993	E1994	A1995	L1995	G1996	E1999	A1999	L1999
UV	10'5% 19'5%	9'4% 21'8%	4'6% 8'2%	5'3% 7'8%	7'08% 10'6%	5'55% 9'1%	3'6% 5'9%	4'0% 4'4%	4'76% 5'2%	4'9% 4'83%
URV-ENV	0'11% ^d 0'18% ^d	0'06% ^d —	0'06% 0'09%	— —	0'08% 0'08%	0'02% ^e 0'11% ^e	0'04% 0'05%	— —	0'09% ^f 0'12% ^f	0'02% ^f 0'11% ^f
PP	28'1% 27'5%	27'0% 25'7%	40'7% 43'0%	44'6% 48'2%	43'3% 47'4%	41'7% 49'6%	44'1% 48'1%	48'4% 53'8%	48'6% 53'8%	44'0% 54'3%
UCD/CDS	3'8% 2'1%	4'5% 2'1%	1'6% 1'5%	0'9% 1'1%	0'2% 0'4%	0'6% 0'4%	0'1% 0'1%	0'1% 0'1%	0'1% 0'2%	0'1% 0'1%
Total^g	42'4% 49'1%	40'9% 49'6%	50'5% 52'7%	50'8% 57'1%	50'58% 58'4%	47'85% 59'1%	47'8% 55'6%	52'5% 58'3%	53'46% 59'2%	49% 59'23%

Elaboració pròpia a partir de dades de la Generalitat. A les columnes les diferents eleccions per anys (A= Autònòmiques; E= Europees; G= Generals i L= Locals). Dalt percentatges de vot a candidatures al País Valencià i baix a la ciutat de València. a) A les generals de 1982 així com a les autonòmiques i locals de 1983, UV concorregué dins de la Coalició Popular. b) Concorregué conjuntament amb ENV. c) També es presentà la Coalició Electoral Valenciana de Francisco Domingo que obtingué a València respectivament un 0'46%, un 0'59% i un 0'62% dels vots i al país un 0'60% a les autonòmiques i un 0'45% a les europees. d) A aquestes eleccions es presentà com Unió Nacionalista Valenciana. e) També es presentà Renovación Valencianista de García Broch que obtingué al país un 0'10% i 1 regidor i a València un 0'25% dels vots. f) També es presentà Alternativa de la Comunitat Valenciana, escissió d'UV, que obtingué a les locals al país un 0'36% i 11 regidors (i a la ciutat de València un 0'86% dels vots) i a les autonòmiques un 0'28% respectivament. g) Al total no hem sumat els vots d'ENV perquè, en un sentit estricto, no serien de centre-dreta.

A partir de 1993, precisament quan el gran partit de centra-dreta espanyol, el ja refundat PP, es presente com un alternativa real de govern, la caiguda del vot d'UV serà constant fins esdevenir extraparlamentaris a les Corts l'any 1999 i al Congrés l'any 2000. Tot i això, el període de 1991 a 1999 combinarà el començament del decliu amb dues legislatures de govern per a UV. De 1991 a 1995 a l'Ajuntament de València i de 1995 a 1999 ho ampliarà ni més ni menys que en el govern de la Generalitat. En conseqüència i, igualment que altres populismes, UV creixerà molt durant l'oposició però el govern el desgastarà molt més que a altres partits diguem-ne "convencionals" i impedirà al blaverisme polític conservar les seues esferes de poder i de gestió.

Després d'aconseguir l'acta a Madrid, el 1987, amb un 9'2% del total dels vots, UV aconseguix grup parlamentari propi (sis diputats) i set regidors a la ciutat de

València (213 al país, amb les alcaldies d'Alboraia, Alcàsser, Albal, Benifaió, Cullera, Bellús, Guadaséquies, Bugarra, Titaguas, Ènova, Llombai, Llosa de Ranes, Vallada i Vinalesa) amb una campanya l'eslogan de la qual fou "Per la nostra terra". A la ciutat de València s'abastà uns resultats *a priori* sorprenents: el 19'5% a les autonòmiques i el 20'1% a les municipals, la cinquena part del cos electoral que acodí a votar i esdevingué la força més votada de l'oposició, lleugerament per damunt d'AP.

Un any més tard, el 1988, tindrà lloc el IV Congrés, celebrat a Cullera, on UV passaria a autodenominar-se "nacionalista" i a defensar que el Regne de València és una nació dins de l'estat espanyol, en un intent de desmarcar-se dels discurs polític d'AP, que començava a donar les primeres passes per configurar-se com alternativa de govern del centre-dreta espanyol. A les europees de 1987 se superaran els 150.000 vots (un 7'81%) tot presentant Leopoldo Ortiz,^{A1} un enginyer agrònom molt vinculat a un dels temes més reivindicats per UV, la taronja (fou Director del Comité de Gestió de Cítrics i des de 1982 assessor de la FAO) que, tanmateix, no foren suficients per enviar un eurodiputat "valencià" a Brussel·les.

En les europees de 1989, amb un acord amb ENV i de la mà d'encapçalar la Federación de Partidos Regionales amb tot un seguit de forces provincialistes i regionalistes *bien entendidas*, com el Partido Regionalista de Cantabria, el Partido Riojano Progresista, Extremadura Unida, Partido Regional de Madrid, Unión del Pueblo Mellense o el Partido Regionalista del País Leonés s'obté un significatiu percentatge (6'9% al país i 13'3% al *cap i casal*) però no s'assoleix eurodiputat ni estar doncs "En Europa en llum propia".

En les generals de 1989, novament amb Lizondo de cap de llista, s'aconseguiran dues actes de diputats (fita màxima d'escons a Madrid), per al propi Lizondo i per a Juan Oliver Chirivella^{A1} amb un percentatge de 6'9% al país i un 12'7% a la ciutat de València. Amb una magnífica campanya des de la perspectiva del màrqueting polític populista anticatalà, 144.924 valencians votaren "lo teu".

En les autonòmiques i municipals de 1991 continua l'ascens d'UV. Amb "Ningú farà més per la nostra terra" i "València per damunt de tot" d'slogan, UV superarà el 10% del total del vot del País Valencià (el que suposarà el percentatge més alt en la seua història) i un grup parlamentari de set diputats (un dels quals, per primera vegada per la demarcació de Castelló, en la persona de Joaquín Farnós), a més del 9'4% del total del vot local amb 335 regidors i 16 alcaldies, xifra que no milloraria mai més.

Tanmateix, Lizondo, que es veia alcalde de València, no aconseguí el seu somni el darrer diumenge de maig de 1991. Les enquestes donaven que la suma d'UV i del PP desbancaria al PSPV-PSOE encapçalat per Clementina Ródenas (els socialistes ocupaven l'alcaldia des de les primeres eleccions democràtiques de 1979, tot i que en aquesta darrera legislatura havia sigut forçat a dimitir l'alcalde Ricard Pérez Casado) i el 1987 UV, com ja hem esmentat, havia esdevingut la segona força del consistori per davant de l'AP encapçalada aleshores per Martín Quirós.^{A1} Tot i que UV aconseguirà el percentatge més alt de la seua trajectòria política a València, un 21'8%, és dir, més d'un de cada cinc votants li atorgaren la seua confiança, no fou suficient. La candidatura del PP encapçalada per Rita Barberà la superarà i abastà un 25'7%. El titular de l'endemà de les eleccions a LP deixava ben a les clares la voluntat de María Consuelo Reyna de convertir Lizondo i els seus en actors secundaris: "Rita alcaldesa". I així fou.

Lizondo hagué d'aconter-se amb la primera tenència d'alcaldia i acumular càrrecs com la regidoria de cultura, la de Fires i Festes, significativament la Presidència de la Junta Central Fallera (JCF) i de la Junta Municipal del Marítim, a més de ser diputat a Madrid i altres. El líder del blaverisme polític tractà de fer-se fort en les suposades contradiccions del PP envers el programa secessionista i amenaçà de trencar el pacte de govern municipal a finals de l'any si no s'oficialitzen les Normes de l'Acadèmia l'1 de gener de 1992. Finalment tot se solucionà amb unes declaracions de Xavier Casp favorables al pacte lingüístic i amb l'assumpció d'ortografies diferents per les

regidores populars i unionistes. Al cap i a la fi el castellà continuava sent la llengua vehicular del consistori municipal. Paradoxalment, un dels punts forts, simbòlics, del programa polític del blaverisme no fou un motiu tan important com per trencar el govern municipal.

Una vegada avortat l'objectiu de l'alcaldia de la capital del país, Lizondo protagonitzà un seguit de crisis internes (que ell anomenarà "refundació") que acabà en un munt d'expulsions. Aquestes començà amb un expedient disciplinari al senador Miquel Ramon i Quiles per haver concedit una entrevista al set-manari *El Temps*, considerat com un dels referents del "catalanisme".³⁵² Alhora el regidor i amic de Ramon, Francesc Martínez León, es passà al grup mixt per diferències amb Lizondo i començà a negociar una possible moció de censura amb el PSPV-PSOE i EUPV (només per un regidor superaven els partits de governs als de l'oposició). Lizondo oferirà la dimissió a canvi de la de Martínez León. A la fi tots dos abandonen sorollosament el consistori. A més, un nou expedient acabà amb l'eixida de Vicente Martínez Marco^{A1} al grup mixt municipal, tot i que mantindrà la Regidoria de Salut. Juan Oliver, secretari general d'UV, serà reemplaçat per Vicente Ferrer^{A1} i apartat de les llistes al Congrés i acabarà abandonant la formació. Les expulsions continuaran l'any 1993, aquest cas amb els líders del sector més nacionalista i progressista de les Joventuts d'UV als quals se'ls acusarà, literalment, de voler muntar una Herri Batasuna valenciana.

Totes aquestes convulsions internes acabaran passant factura electoral a UV. De fet, ja hem esmentat que el 1993 serà el punt d'inflexió electoral. A les generals "La força d'un poble" baixarà al 4'6% dels vots al país i al 8'2% a la ciutat de València i UV es quedarà amb un únic diputat a Madrid, el propi Lizondo.

En les europees de 1994, els militants d'UV tampoc no pogueren acodir "Directes a Europa" perquè, tot i la lleugera recuperació a nivell de país respecte el 1993 (del 4'6% al 5'3%), a la ciutat de València la sagnia electoral continuava, en aquest cas quedant-se amb el 7'8% dels sufragis.

El mateix any de la convocatòria europea tindrà lloc d'una banda l'anomenat Cas Star, on el regidor Arturo Gascó hagué de presentar la dimissió per haver contractat l'empresa Star, de la qual participava la muller d'aquest i, de l'altra, l'eixida de la ultra-anticatalanista regidora de cultura i educació Dolores García Broch, que acabaria per muntar la marginal Renovació Valencianista. El grup parlamentari de les Corts la legislatura havia anat d'una manera semblant amb l'abandonament de Manuel Giner Miralles,^{A1} Fernando Giner^{A1} i Joaquín Farnós.^{A1} El primer deixaria la política activa i els dos darrers es passarien al PP i acabaren ocupant llocs d'alta responsabilitat institucional (president de la Diputació de València i Conseller de Sanitat respectivament).

Tot plegat havia sigut la primera legislatura de poder per als regionalistes i l'espectacle ofert havia decebut una part important dels votants conservadors que els havien atorgat la confiança. Dels huit regidors obtinguts el 1991, tres havien dimitit i dos s'havien passat al grup mixt i dels sis parlamentaris només tres havien romàs a UV al final de la legislatura.

El 1995, en conseqüència, tot i "Perque volem a la nostra terra", UV perdrà la meitat del suport a la ciutat de València respecte 1991 (del 19'5% al 10'6% a les autonòmiques i del 21'8% al 9'1% a les municipals), el que significaria reduir un diputat al grup parlamentari de les Corts i passar de huit a només tres regidors a València (al país s'abastaren els 215 regidors).

³⁵² Probablement la motivació real del problema era que Lizondo havia proposat com a senador (guany d'entre els representants a la Cambra Alta triats per les Corts que obtingué UV degut, entre d'altres, a l'acord municipal de València) Manuel Campillos i fou derrotat per la candidatura de Miquel Ramon. Lizondo no li ho perdonà.

UV, tanmateix, es configurarà com una opció de govern al País Valencià. A l'Ajuntament de València, tot i que Rita Barberà aconseguí la majoria absoluta, oferí continuar en el govern municipal als regionalistes (i aquests, finalment, n'acceptaren) i en les Corts, un grup més reduït, de cinc parlamentaris, en canvi, resultaria decisiu per fer President de la Generalitat a Eduardo Zaplana. El conegut periodísticament com el *pacte del pollas-tre*, permeté Lizondo fer-se amb la Presidència de les Corts, a Maria Àngels Ramón-Llin^{A1} assumir la Conselleria d'Agricultura i Medi Ambient ("Mig Ambient" per als unionistes, que es desdoblà el 1997, tot ocupant la de Medi Ambient José Manuel Castellà^{A1}), a més de la direcció de l'IVAJ, la Presidència del Consell de RTVV així com el control d'algunes empreses públiques i un senador de designació de les Corts Valencianes.

És aleshores quan Lizondo abandona la presidència "nacional" i provincial d'UV, que acumulava, i serà reemplaçat respectivament per Hèctor Villalba^{A1} i Tàrsilo Piles,^{A1} aquest últim cap del grup municipal d'UV a València i que havia derrotat la candidatura lizondista encapçalada per Vicente Ferrer. Finalment el propi Lizondo acabarà expulsat d'UV i morirà d'un atac al cor quan, sent President, intervenia com a diputat, ja del grup mixt, a l'hemicicle. Aquesta mort que serà instrumentalitzada pels lizondistes contra els villalbistes (de fet, a Villalba no se li permeté assistir al velatori del cadàver).

A les generals de 1996, tot i que l'eslogan demanava "Diputats valencians" (i a Alacant "alacantins" i a Castelló "castellonencs"), UV encara retindrà l'escó a Madrid, en aquest cas liderat per José María Chiquillo,^{A1} qui prèviament havia substituït Lizondo després de la dimissió d'aquest. El 5'9% dels vots obtinguts a la ciutat de València, però, suposaven una seriosa advertència en ser el resultat més baix a la capital del país en la dècada en què UV havia començat el seu camí en solitari. Era l'any en què José María Aznar seria investit president del govern espanyol. El futur del blaverisme polític estava seriosament amenaçat. De fet, a partir d'aquell any, ja no hi hauria més presència del blaverisme polític ni al Congrés dels Diputats, ni al Palau de Benicarló ni a l'hemicicle de l'Ajuntament de València.

Pel que fa al blaverisme cultural i, com veurem amb més detall en el capítol 13.1, aquesta etapa serà si més no fins a 1991 d'un cert ensopiment, relativament semblant al que hem vist respecte el GAV. Tot i això cal esmentar que l'Acadèmia de Cultura Valenciana rebrà una espenta legitimatòria important en ser-li concedit el títol de Reial per banda de la monarquia espanyola, cosa que reforçaria la idea que les institucions de l'estat no han sigut precisament neutrals en el conflicte identitari valencià.

A més a més, a partir de 1991 l'Ajuntament de València i a partir de 1995 la Generalitat i la Diputació de València, controlades pel PP i en part per UV, concediran subvencions milionàries tant a la RACV com a LRP en un procés que continuarà la primera dècada del segle XXI i que servirà per tractar de "guanyar-se" el PP aquestes dues entitats senyeres del blaverisme. D'altra banda, a final d'aquest període es produirà unes grans tensions entre el blaverime cultural més possibilista i el més radical arran de la creació de l'AVL que culminarà en el període que tot seguit analitzarem.

11.4 1999-2008: la conversió del PP en el "partit regional"

El darrer període podem emmarcar-lo des de la desaparició d'UV de les Corts (1999) —tot i que, com ja hem vist, hem de considerar la legislatura 1995-1999, amb el pas del PSPV-PSOE a l'oposició tant a la Generalitat com a les tres diputacions provincials d'una banda i les conseqüències dels enfrontaments al blaverisme política d'una altra, com una fase de transició— fins a l'actualitat.

Aquesta quarta fase serà la de la ocupació per banda del PP de la major part de l'espai electoral i social que havia ostentat UV en les dècades dels huitanta i dels noranta d'una banda i l'actual pugna, externa pel control d'aquest moviment social entre el PP i CVa (clarament, però, favorable als primers), i interna, entre els més

moderats i pròxims del blaverisme, per ideologia o per praxi, al PP i els més radicals. Entre aquells, la RACV i el sector majoritari de LRP i entre aquests, fonamentalment, un revitalitzat GAV i la FCECRV que, malgrat ser minoritari, compten amb una militància més mobilitzable (al cap i a la fi han sigut tradicionalment els encarregats de l'“acció valencianista”).

Aquesta fase, per tant, tindrà dues retòriques diferenciades: una minoritària, capitanada per CVa, el GAV i el portanveu mediàtic d'aquest, València Hui (VH), que farà servir un anticatalanisme radical i constant, i una altra, de més moderada (la qual cosa no significa que no vorege la catalanofòbia), assumida en una narrativa polièdrica per banda del PP, que en esdevenir “el” partit regional dels valencians, “el” partit que defensaria els interessos generals dels valencians, n'assumeix l'anticatalanisme com un dels seus principals referents discursius (sobretot quan presenta un interès partidista, ja que no li interessa una dinàmica de mobilitzacions constants com fa el blaverisme radical. Al cap i a la fi aquest partit governa la immensa majoria de les institucions valencianes i ansia a presentar-se com una força política moderada i “centrista”), amb els quals continuar bandejant políticament l'esquerra valenciana i el nacionalisme valencià, mitjançant un allunyament institucional i polític envers allò català i Catalunya. És, doncs, el període

«en què el PP assumeix arguments anticatalanistes i en què el rebuig anticatalà persegueix no tant negar la unitat lingüística, sinó provocar una mena d'aïllament i estranyament de la Comunitat Valenciana respecte Catalunya i el català» (Bodoque, 2005: 102).

Tanmateix, la marginalitat social del blaverisme radical o l'electoral del blaverisme polític no implica, com erròniament han pronosticat alguns, la desaparició o “mort” del regionalisme anticatalanista al País Valencià. Seria ingenu pensar que primerament, amb la davallada electoral d'UV i, més tard, amb el fracàs del nou blaverisme polític radical, el blaverisme simplement s'hauria esvaït del país i del *hinterland* de València i que la base social d'aquest hauria desaparegut per sempre.

El fet que personatges importants com que el President de la Diputació de València durant 2003-2007, Fernando Giner, afirme que està ben orgullós de ser secessionista,³⁵³ que el President de LRP, Enrique Esteve,^{A1} fóra alhora diputat a la Diputació de València (2003-2007) o les subvencions milionàries que reben la RACV i LRP són símptomes més que significatius de què aquesta tradició no s'ha esvaït de l'esfera política i pública. Contràriament, com es pot observar a l'apèndix 2on, aquest quart període ha estat carregat d'accions i de retòrica anticatalanista.

Malgrat que, com hem vist, comença pròpiament la nit electoral de 1991 l'inici del declivi polític d'UV, en les eleccions del 13 de juny de 1999 (taula 32) la barrera electoral del 5% deixarà fora per primera vegada els regionalistes de les Corts Valencianes així com de l'Ajuntament de València, en el qual estaven present ininterrompudament des de 1983. Tot i que encara mantingué una presència municipal significativa amb 229 regidors, l'absència de les principals institucions valencianes condicionà negativament el futur polític i li suposà una crisi estructural de la qual encara no s'ha recuperat (de fet, no s'observen perspectives de futur electoral si més no en aquesta conjuntura política i el risc de desaparició o, si més no, de marginalització permanent és real).

Aquesta absència institucional es farà encara més notòria l'any 2000 quan UV perdre la representació al Congrés dels Diputats i en 2003 començarà el camí d'esdevenir una força electoralment residual. En 2007 es culminarà aquest extraparlamentarisme amb la desaparició d'UV a la Diputació de València. Com podem observar tant en la taula electoral del període 1982-1999 com en la de 1999-2008, la fagocitació electoral progressiva d'UV per banda del PP és inqüestionable.

³⁵³ Declaracions recollides al diari LEV el 20-VI-2005.

TAULA 32: EL VOT DEL BLAVERISME POLÍTIC I DEL CENTREDRETA (1999-2008)

	A1999	L1999	E1999	G2000	A2003	L2003	G2004	E2004	A2007	L2007	G2008
UV	4'76% 5'2%	4'9% 4'83%	4'02% 4'4%	2'41% 3'62%	3'0% 3'91%	3'59% 3'68%	— —	0'5% 0'71%	0'95% 0'83%	0'85% 0'8%	— —
Cva	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	0'72% 1'37%	0'94% 1'37%	0'20% 0'43%
PRCV ^a	—	—	—	—	0'1%	0'03%	0'08%	—	—	—	0'02%
IRV ^b	—	—	—	—	0'13%	0'12%	0'21%	—	—	—	0'03%
ENV	0'09%	0'02%	—	0'04%	—	—	—	—	0'11% ^c	0'05% ^c	0'05% ^d
ONV	0'12%	0'11%	—	0'05%	—	—	—	—	0'11% ^c	0'09% ^c	0'07% ^d
PP	48'60% 53'80%	44'0% 54'3%	48'4% 53'8%	52'7% 55'6%	47'9% 50'9%	43'71% 52'0%	47'5% 49'5%	50'0% 53'8%	53'3% 57'5%	47'26% 57'4%	52'2% 54'0%
CDS	0'13% 0'16%	0'10% 0'14%	0'12% 0'11%	0'08% 0'07%	0'13% 0'13%	0'03% 0'11%	0'19% 0'24%	0'07% 0'07%	— —	— —	— —
Total^e	53'49% 59'16%	49% 59'27%	52'54% 58'31%	55'23% 59'34%	51'13% 55'02%	47'36% 54'84%	47'77% 49'95%	50'57% 54'58%	55'08% 59'81%	49'10% 59'66%	52'47% 54'53%

Elaboració pròpia a partir de dades de la Generalitat. A les columnes les diferents eleccions per anys (A= Autonòmiques; E= Europees; G= Generals i L= Locals). Dalt percentatges de vot a candidatures al País Valencià i baix a la ciutat de València. a) A les locals i autonòmiques de 2003; b) A les generals de 2004 i 2008; c) En coalició amb ENV. d) En solitari a les generals de 2008. e) Al total no hem sumat els vots d'ENV perquè, en un sentit estricte, no serien de centre-dreta.

Des de 1999, doncs, el blaverisme polític esdevé extraparlamentari. UV únicament retindrà una part del poder municipal que forjà i, com a conseqüència de la implantació en la comarca de l'Horta, un diputat provincial a València que perdrà definitivament les eleccions de 2007. L'any 2000 Chiquillo no revalida l'acta de diputat en obtenir només un 2'4% al conjunt del país i escassament un 3'62% a València.

En les autonòmiques de 2003, UV baixarà del 4% tant a nivell de país (3%) com al *cap i casal* (3'91%), amb un resultat molt semblant en les municipals (3'6% i 3'68% respectivament), tot baixant a 131 regidors. Començava el camí de la minorització a la marginalitat electoral que es donarà ja en les europees de 2004 (amb un 0'5% i un 0'71% dels sufragis) i que es consumaria el 2007, on obtindran resultats no superiors a l'1% tant en les autonòmiques (0'95% i un 0'83% al país i a la ciutat) com en les municipals, malgrat concórrer com a cap de llista un dels fills de González Lizondo (0'85% i 0'8% respectivament), tot quedant-se només amb 29 regidors. Com a dada curiosa i rellevant alhora aquestes seran les úniques eleccions en tota la història dels unionistes en què obtindran pitjor resultat a la ciutat de València que a la mitjana del país (fins i tot a la candidatura local de València obtindrà mitja dècima menys que la mitjana municipal del país), el que esdevé tot un símptoma del desunflament al territori del qual nasqué el blaverisme i, en concret, el blaverisme polític.

UV, que per primera vegada des de 1986 no havia concorregut a una convocatòria electoral, en no presentar-se a les generals de 2004, a canvi de col·locar com a senador "independent" a José María Chiquillo, repetirà la fórmula al 2008, aquesta vegada sense contrapartida alguna. El futur de la formació, doncs, està en joc.

Aquesta fagocitació no serà només electoral sinó també de quadros, de militants i de discurs. La que fóra Consellera d'Agricultura i Medi Ambient, Maria Àngels Ramón-Llin també es passarà al PP a principis de 1999 i, curiosament, continuarà de la mà de Zaplana com a consellera d'agricultura (la legislatura 2003-2007 serà diputada al Congrés i a partir de 2007 s'incorporarà com a regidora a l'Ajuntament de València). Així mateix l'escissió d'UV, IPCV, acabarà plenament integrada en el PP. El líder d'aquest, Vicente Ferrer, esdevindrà senador la legislatura 2000-2004 i diputat de cultura i vicepresident primer de la Diputació de València la legislatura 2003-2007 i fins a març de 2008 on assolirà una acta al Congrés dels Diputats. Els altres referents del partit, Alfonso Novo^{A1} i Rafael Ferraro,^{A1} s'incorporaran respectivament com a regidor a l'equip de Rita Barberà i com a diputat a les Corts.

D'altra banda Chiquillo aconseguirà, amb una gran contestació interna i acusacions de manipulació de decisions assembleàries, que UV no es presente a les generals de 2004 a canvi d'obtenir ell una acta de senador com a "independent" i, una

vegada perdut el pols intern, protagonitzarà una nova escissió l'abril de 2005, Unió de Progrés per a la Comunitat Valenciana (UPCV), que acabarà dissolent-se dins del PP.

El PP també s'apropriarà simbòlicament del discurs blaver i lizondista. Ho podem observar, per exemple, en l'apropiació de la figura de Lizondo per banda de Zaplana en el debat electoral de Canal 9 en les eleccions autonòmiques de 1999 o en el darrer homenatge a Lizondo en el desé aniversari de la mort d'aquest que tingué lloc en el mes de febrer de 2007. La plana major del PP local, incloent-hi l'alcalde de València, Rita Barberà, acodí a la convocatòria amb un interès gens dissimulat de capitalitzar les despulles del populisme lizondista (dies abans Barberà havia animat l'homenatge tot proclamant que el poeta àrabigo-valencià, Al-Russafí, ja escrivia en "valencià"). Així mateix també és molt significativa l'entrevista feta a González Pons,^{A1} cap de llista del PP per València a les eleccions generals de 2008, on explicitarà, entre d'altres qüestions, que Lizondo constituirà un dels "referents personals" d'ell, i que el PP feia "patrimoni seu l'herència del valencianisme polític dels anys 60, 70 i 80".³⁵⁴

En aquest mateix sentit mereix ressenyar-se un manifest de suport polític a l'aleshores President Eduardo Zaplana, fet públic durant les eleccions autonòmiques de 1999 signat per una part significativa de l'*establishment* del blaverisme cultural. El titolat significativament "Reconeiximent (sic) valencianista al President Eduardo Zaplana" fou recolzat activament per 84 "destacados valencianistas" (LP, 12-VI-1999: 25) entre els quals es trobaven el president de LRP Enric Esteve així com una important representació de la RACV, com el vicedegà Francisco Roca i els acadèmics Eduardo Primo Yúfera, José Aparicio, Ramón Ferrer, Artur Ahuir, Voro López així com exmilitants d'UV lligats al món de la festa fallera i al lizondisme com Santiago Cerviño, i persones més lligades al zaplanisme i al PP que no al estrictament al blaverisme com l'aleshores cap d'esports de Canal 9 Vicente Bosch, el president de la cambra de comerç de València Arturo Virosque, l'actor Antonio Ferrandis (*Chanquete*) o els exfutbolistes del València CF Antonio Puchades o Ricardo Arias. En el manifest s'associava com a "faena valencianista" la defensa del programa simbòlic del blaverisme, tot esmentant, entre d'altres, la recepció de membres de la RACV, la concessió de l'Alta Distinció de la Generalitat a Xavier Casp, la deshomologació de títols de valencià i català, la retirada de referències "catalanistes" dels llibres de text així com l'assistència a la processó civica (Joan Lerma no hi assistia), a l'homenatge a l'Himne Regional, a Lizondo³⁵⁵ i en tot un seguit de "tradicions culturals i religioses valencianes" com la cridà, l'exaltació de les falleres majors, l'ofrena i les mascleates falleres, la processó de la Mare de Déu dels Desemparats, la del Corpus o fer de mantenedor de l'Altar de la Pila Baptismal de Sant Vicent.

D'aquesta manera, mitjançant l'assumpció del discurs del blaverisme polític i l'hàbil instrumentalització des de les institucions valencianes del regionalisme ordinari i de l'anticatalanisme, entre d'altres, el PP ha assolit resultats electorals superiors al 50% al conjunt del País Valencià a diverses eleccions, com a les generals de 2000, 2004 i 2008 i les autonòmiques de 2007. Aquests resultats encara són més espectaculars a la ciutat de València, on s'ha aplegat a superar el 57% del conjunt dels comicis, tant a les autonòmiques com a les municipals de 2007.

És dir, el PP no sols no estaria patint cap desgast electoral per l'exercici del poder, sinó que encara estaria incrementant el percentatge de suport ciutadà. I creguem que l'ús del regionalisme anticatalanista és un factor a tenir en compte en aquest seguit d'èxits ininterromputs des de 1993. El fet que el PP es presente com "el" partit "valencianista" (l'esquerra i el nacionalisme valencià serien sucursalistes respecte

³⁵⁴ Entrevista a González Pons feta per Europa Press el 26 de gener de 2008 (<http://www.europapress.es/00292/20080126155202/gonzalez-pons-reivindica-figura-lizondo-dice-pp-hace-suya-herencia-valencianismo-politico.html>).

³⁵⁵ «Eduardo Zaplana reconegué l'humanitat i valencianisme de Vicent González Lizondo assistint a l'homenatge que li se va fer per els seus amics i familiars» (LP, 12-VI-1999: 25).

Catalunya) i el partit que defensaria “els” interessos dels valencians, junt amb uns altres factors, com les crisis internes del PSPV-PSOE (crisis que si fa no fa afectaria des de 1995) i la incapacitat del nacionalisme valencià d'assolir una alternativa parlamentària sòlida (en l'actual legislatura hi ha dos diputats del BLOC, però com a conseqüència d'un pacte preelectoral amb EUPV), ajudarien a entendre la consolidada hegemonia electoral que presenta el centre-dreta espanyol al País Valencià.

D'altra banda cal apuntar que la marginalització del vot d'UV provocada per la fagocitació del PP (diverses escissions incloses que, com hem vist, acabarien tard o d'hora en el que ha esdevingut la “casa comuna del regionalisme valencià”) ha provocat un intent, fins ara fracassat, de recuperar d'alguna manera les formes i l'“esperit” del blaverisme a la transició democràtica i dels èxits electorals del blaverisme polític durant la dècada dels huitanta del segle passat. El fracàs de la que havia sigut la gran força política del blaverisme tindrà també com a conseqüència la irrupció d'un nou partit polític blaverenc encara més radical i que recuperarà la mobilització del carrer per al moviment. Es tractarà de CVa, liderada per Juan García Sentandreu.

Els resultats electorals de CVa, malgrat la gran quantitat de recursos econòmics invertits, no han passat de ser testimonials. En les autonòmiques i municipals de 2007 hagué d'aconformar-se respectivament amb uns esquistos 0'72% i 0'94% al país —tot i que cal destacar els vint regidors assolits— i un 1'37% en ambdós casos a la ciutat de València. A les generals de 2008, CVa ha obtingut tan sols 5.389 vots, el que suposà el 0'20% del total de sufragis al País Valencià (el 0'42% a la ciutat de València). Si això li afegim els 434 vots d'Identitat del Regne de València (0'03%) tenim que el blaverisme polític ha esdevingut residual, encara més que durant la transició política, la qual cosa podria dur-nos a la conclusió errònia de què ha esdevingut una tradició pràcticament desapareguda i testimonial.

Contràriament i, com hem vist al llarg de diversos capítols d'aquest escrit, el blaverisme polític únicament ha aconseguit quallar en un període de profunda crisi política del centredreta espanyol, el que ens hauria de fer concloure que el vot al blaverisme polític és més conjuntural que ideològic. Al cap i a la fi, si aquestes forces són regionalistes i nacionalistes espanyoles, ¿no representarà aquesta opció millor una força “nacional” espanyola?

Pel que fa al blaverisme social o cultural cal explicitar que s'ha produït un cert trencament entre els sectors més moderats i els més radicals. De fet, una part dels primers han fet una aposta (sovint personalment interessada) a favor del procés que ha conduït a l'AVL i aquest sector, en general, ha donat suport al canvi ortogràfic de la RACV per assumir l'accentuació ortogràfica universitària, en un intent de què aquest valencià sembla menys secessionista, aparente ser “oficial”.

En aquesta “evolució” hauria tingut un paper decisiu les subvencions oficials de les principals institucions públiques valencianes a la RACV i a LRP que pretenien desactivar si més no una part de la capacitat de mobilització social potencialment antigovernamental del blaverisme. Tot i això cap entitat cultural del blaverisme i, tampoc, doncs, RACV i LRP, ha reconegut l'AVL com a institució normativitzadora per al valencià i el PP no ha aconseguit, de moment, que una part del blaverisme cultural accepte una normativa unitarista.

D'altra banda, els més radicals, organitzats al voltant del GAV i de la CFECRV, han anunciat precisament el contrari: la voluntat d'anar més enllà en el secessionisme i no sols no respectar els canvis en l'accentuació sinó si més no parcialment trencar amb les normes del Puig per fer servir formes no admeses com el pronom “mos” (No *mos* fareu catalans) o la forma verbal del participi femení acabada en “à” com “restaurà” en comptes de “restaurada” en un intent, com veurem més detingudament en el capítol setzè, de seguir problematitzant l'ús escrit (i, en menor mesura, oral) de la llengua pròpia del País Valencià.

* * *

Actualment, març de 2009, ens trobem de ple en la que hem anomenat quarta fase del blaverisme. Els sociòlegs no sabem endevinar el futur, per la qual cosa desco-nexem l'evolució estratègica i tàctica del moviment regionalista anticatalà. Els indicis actuals (consolidació hegemònica del PP, absència d'una alternativa del centre-esque-rra, dificultats del blaverisme per mobilitzar-se contra un PP institucional i assentat, etc.) apunten, però, a que aquesta quarta fase se mantindrà si més no en el futur immediat. A hores d'ara no tenim indicis de canvis estructurals en el blaverisme que no siguin l'aprofundiment de les claus que hem analitzat d'aquest període 1995-2008.

11.5 El territori del blaverisme polític

Una manera indirecta d'estudiar la base territorial del blaverisme és mitjançant la implantació del vot dels partits que representen el blaverisme polític a les diferents comarques del País Valencià, en particular el suport electoral d'UV i, a partir de 2007, de CVa. És més difícil en el cas del PP ja que, tot i que aquest partit ha "absorbit" la gran part dels votants d'UV, els electors d'aquests són més polièdrics i no responen només a les claus ideològiques i simbòliques del blaverisme. Un estudi territorial del vot del PP, doncs, no ens aportaria moltes llums respecte el nostre objecte de recerca.

Per analitzar el vot del blaverisme polític hem elaborat dues taules: 1) del vot per províncies i comarques de les diferents eleccions generals i autonòmiques (taula 33), on no hem tingut en compte les eleccions europees en no considerar-les excessiva-ment rellevants per al cas que ens ocupa, i únicament hem comptabilitzat el vot d'URV a les generals de 1979 i 1982, d'UV a partir de 1986, data en què, com hem vist, co-mença el seu camí en solitari després de trencar amb la Coalición Popular (tret del 2004 i 2008 en què, com ja hem esmentat, no hi concorregué) i de CVa, que només s'ha presentat a les locals i autonòmiques de 2007 i a les generals de 2008 i 2) del vot municipal per províncies i comarques, tot incloent el percentatge de vot i el nombre de regidors assolits (taula 34).

D'entrada, si ens fixem en els resultats de les autonòmiques de 1991 que, en general, foren els comicis on el blaverisme polític obtingué un millor resultat, podem veure que les comarques on se supera el 16% (que seran, també, els seus rècords històrics) són, de més a menys: l'Horta Sud (21'4%), la Ribera Alta (20'5%), la ciutat de València (19'5%), la Ribera Baixa (19'1%), la Costera (18'4%) i l'Horta Nord (17'1%). Totes aquestes comarques són de la província de València (on s'obtingué una mitjana del 16'4%) i valenciano-parlants i, bàsicament, pertanyen al *hinterland* de la ciutat de València (amb l'excepció de la Costera i d'uns comparativament baixos resultats a l'Horta Oest, 11'1%, que ha acostumat a estar per davall de la mitjana pro-vincial d'UV). Aquest, doncs, serà bàsicament el territori del blaverisme polític: la ciutat de València, l'Horta Nord i l'Horta Sud i les Riberes i, segons com, el Camp de Morvedre i el Camp de Túria. I la Costera excepcionalment.³⁵⁶ De fet, normalment a aquestes comarques es donaran resultats per damunt de la mitjana de la província de València i, òbviament, del país.

D'una manera més detallada al *hinterland* de la ciutat de València haurem de te-nir en compte les consideracions següents: 1) la ciutat de València, lloc d'origen del blaverisme, obtindrà resultats superiors a la mitjana des de 1979 (amb la URV) fins a les generals de 1996. A partir de 1999 UV n'assolirà d'inferiors respecte la mitjana provincial, la qual cosa és un indicador de l'esgotament d'aquest partit a la capital del país i de la fagocitació del seu electorat per banda del PP (aquest partit tindrà millors

³⁵⁶ De fet, a La Costera només s'obtidran resultats per damunt de la mitjana de la província, a més de les autonòmiques de 1991, a les generals de 1993 i les autonòmiques de 1999, per la qual cosa no podem considerar-lo un territori on el blaverisme polític haja aconseguit una penetració estructural.

resultats en el *cap i casa* que en la mitjana del país en totes les convocatòries electorals des de 1977, la qual cosa ens resulta particularment significativa). Els de CVa seran lleugeríssimament superior a la mitjana provincial i 2) a l'Horta Nord i l'Horta Sud, si exceptuem URV a 1979 i 1982, constantment el blaverisme polític ha obtingut resultats per damunt de la mitjana provincial. Les Riberes tindran un comportament semblant a les Hortes, si exceptuem CVa i UV les autonòmiques de 1987 a la Ribera Baixa.

TAULA 33: EL VOT DEL BLAVERISME POLÍTIC PER PROVÍNCIES I COMARQUES (percentatge)

	G1979	G1982	G1986	A1987	G1989	A1991	G1993	A1995	G1996	A1999	G2000	A2003	A2007	CV2007	G2008
P. València	0'8	0'3	3'1	9'2	6'9	10'5	4'6	7'1	3'6	4'8	2'4	4'8	1'0	0'7	0'2
València pr.	1'5	0'6	5'1	15'1	11'5	16'4	7'6	10'5	5'7	6'6	3'9	4'0	1'0	1'1	0'3
<i>València</i>															
C. Morvedre	0'3	0'2	2'6	12'2	10'9	15'0	6'6	9'2	4'6	9'2	3'9	3'4	0'5	0'5	0'2
Camp Túria	0'5	0'4	3'9	12'8	10'7	14'3	7'4	11'7	6'2	7'6	4'4	5'3	1'5	1'3	0'3
L'Horta Nord	1'0	0'6	6'3	18'3	11'7	17'1	7'8	10'8	6'3	7'6	4'5	5'1	1'0	1'6	0'4
València	2'8	1'0	7'6	19'5	12'7	19'5	8'2	10'6	5'9	5'2	3'6	3'9	0'8	1'4	0'4
L'Horta Oest	1'0	0'5	3'6	10'9	8'1	11'1	5'4	8'3	4'4	5'7	3'3	3'6	1'0	0'9	0'3
L'Horta Sud	2'3	0'7	6'3	19'9	16'3	21'4	9'6	13'2	8'1	10'2	6'0	7'1	1'8	1'3	0'5
Ribera Alta	0'4	0'4	3'2	16'7	14'7	20'5	11'1	15'4	8'0	9'1	5'0	4'6	1'3	0'9	0'3
Ribera Baixa	0'3	0'2	3'3	15'0	14'2	19'1	8'5	13'4	7'6	9'6	5'6	4'6	1'0	0'8	0'2
La Safor	0'4	0'2	5'0	11'6	12'0	15'1	6'9	10'8	5'0	6'2	3'4	3'3	1'0	1'2	0'2
Vall d'Albaida	0'3	0'1	1'2	5'5	6'4	8'8	4'7	6'6	3'0	5'2	2'2	1'5	0'2	0'4	0'1
La Costera	0'3	0'2	1'7	9'9	10'4	18'4	8'6	9'5	5'4	6'7	3'5	2'5	0'4	0'8	0'2
<i>Castellà</i>															
Els Serrans	0'2	0'3	2'3	6'7	5'8	4'5	2'3	4'5	2'0	4'3	1'6	1'0	0'1	0'3	0'1
Racó Ademús	0'3	0'0	0'3	1'3	1'4	4'6	2'3	3'4	1'0	1'3	0'4	0'4	0'4	0'1	0'0
UtielRequena	0'2	0'1	0'3	3'1	1'2	2'2	0'7	2'2	0'7	1'4	0'7	0'3	0'4	0'1	0'1
Foia Bunyol	0'2	0'2	0'8	2'4	4'2	5'9	3'0	5'3	2'0	4'7	2'0	2'5	1'0	0'4	0'1
Vall Cofrents	0'2	0'1	0'3	0'8	1'1	1'4	0'4	1'2	0'5	3'8	1'3	0'9	0'2	0'4	0'0
C. Navarrés	0'2	0'1	1'0	2'7	4'3	4'7	3'7	7'0	3'9	4'4	2'9	1'4	0'5	0'2	0'1
Castelló pr.	-	-	0'5	3'1	1'3	5'3	1'8	4'4	2'0	4'4	1'3	2'1	0'6	0'6	0'1
<i>València</i>															
Plana Baixa	-	-	0'8	6'3	2'2	8'6	3'1	6'9	2'7	5'8	2'6	6'3	1'0	1'1	0'1
Plana Alta	-	-	0'3	1'8	0'8	4'1	0'9	3'1	1'7	3'4	0'8	1'5	0'3	0'2	0'1
L'Alcalatén	-	-	0'3	0'9	0'6	2'3	1'2	2'6	1'1	3'8	0'8	0'6	0'3	1'3	0'1
B. Maestrat	-	-	0'4	1'0	1'0	3'8	1'8	4'6	2'1	5'6	1'5	2'0	0'4	0'3	0'0
Alt Maestrat	-	-	0'5	0'5	0'4	1'4	1'1	3'0	1'6	2'5	0'4	0'3	0'4	0'1	0'0
Els Ports	-	-	0'3	0'4	0'5	0'6	0'4	1'0	0'6	2'6	0'9	0'3	0'1	0'2	0'0
<i>Castellà</i>															
Alt Palància	-	-	0'5	1'6	0'5	1'4	0'5	1'3	0'7	1'9	0'4	0'4	0'2	0'2	0'0
L'Alt Millars	-	-	0'3	1'5	0'3	3'0	1'4	1'3	0'5	1'7	0'3	0'3	0'3	0'2	0'0
Alacant pr.	-	-	0'3	0'8	0'6	1'7	0'6	2'1	0'5	1'8	0'3	1'8	1'1	0'2	0'0
<i>València</i>															
Marina Alta	-	-	0'5	2'2	2'1	5'6	2'3	6'7	1'7	4'3	1'0	4'9	0'7	0'3	0'2
Marina Baixa	-	-	1'2	1'1	0'7	3'5	0'6	2'3	0'6	1'6	0'3	1'0	0'7	0'1	0'0
El Comtat	-	-	0'5	1'8	0'7	1'3	0'6	3'0	1'0	2'0	0'6	0'1	0'5	0'1	0'0
L'Alcoià	-	-	0'5	1'6	0'8	1'6	0'7	2'4	1'1	2'1	0'5	0'2	0'6	0'3	0'0
L'Alacantí	-	-	0'1	0'6	0'3	1'2	0'3	1'1	0'2	1'2	0'2	0'3	1'1	0'2	0'0
Baix Vinalopó	-	-	0'2	0'6	0'4	1'5	0'6	1'9	0'5	1'5	0'3	0'8	1'0	0'1	0'0
<i>Castellà</i>															
Alt Vinalopó	-	-	0'2	0'4	0'3	1'7	0'2	2'5	0'2	1'0	0'2	0'6	1'7	0'1	0'0
Baix Segura	-	-	0'1	0'2	0'2	0'7	0'1	1'4	0'2	2'0	0'1	5'5	1'4	0'2	0'0
<i>Mixt</i>															
Vinalopó Mitjà	-	-	0'1	0'4	0'9	0'7	0'3	1'5	0'3	1'2	0'2	1'4	1'5	0'1	0'0

Elaboració pròpia a partir de dades de la Generalitat. S'han simplificat els decimals a un. A la taula s'ha tingut en compte les eleccions generals i les autonòmiques i no les europees, en no considerar-les tan rellevants per als nostres propòsits. S'ha comptabilitzat exclusivament els vots d'URV a les eleccions generals de 1979 i 1982 (només es presentà a la província de València), els d'UV des de 1986 fins a 2007 (el 1982 i 1983 anà de la mà de la Coalición Popular) i el 2004 i 2008 no es presentà a les generals i de CVa de 2007 i de 2008.

Els pitjors resultats en les comarques valenciano-parlants de la província de València es donen, significativament, a la industrial Vall d'Albaida (amb un 8'8% el 1991, però sempre amb resultats inferiors a la mitjana provincial), fora del *hinterland* de la ciutat i on els mites de l'Horta com a paradigma de la valencianitat i el programa de defensa dels cítrics són, lògicament, més difícils que quallen. D'altra banda, a les

comarques castellano-parlants d'aquesta demarcació els resultats, en general, són significativament inferiors³⁵⁷ i oscil·laren el 1991 entre el 5'9% de la Foia de Bunyol (cal tenir present la forta presència que ha tingut històricament UV en el municipi de Dos Aguas) i el 2'2% de la d'Utiel-Requena. Tot i això, en la dècada dels noranta n'obté percentatges que mai no ha assolit el nacionalisme valencià.

Pel que fa a les demarcacions de Castelló i d'Alacant els resultats són molt inferiors. Si ens fixem, però, a nivell comacal, destaquen els resultats de La Plana Baixa i, en menor mesura, La Marina Alta, totes dues límitrofs a la província de València i on tradicionalment la identitat regional i la valenciana temperamental ha sigut més viscuda (a tall anecdòtic, però significatiu, la ciutat de Borriana, que planta cadafals fallers, ha tingut històricament representació municipal del blaverisme polític). La Plana Baixa, en no diversos comicis, ha tingut fins i tot un resultat superior a la de la ja esmentada Vall d'Albaida, la qual cosa no ens sembla una casualitat.

Pel que fa a la representació municipal la gran majoria de representats locals que ha aconseguit UV (i CVa) es concentren a la província de València: del total de regidors n'obtindrà a aquesta demarcació el 97'18% el 1987, el 91'34% el 1991, el 88'84% el 1995, el 82'53% el 1999, el 60'31% el 2003 i el 86'21% el 2007 (CVa el 2007 el 80%). Si exceptuem el 2003 (on anirà coaligat a la província d'Alacant amb la Unió del Centre Liberal i desapareixerà l'adjectiu "Valenciana" i aconseguirà uns resultats inusualment alts en aquesta demarcació amb 39 regidors), més de quatre cinquenes parts del total de representants municipals els assolirà en la província de València.

És ressenyable, així mateix, que la implantació inicial serà pràcticament inexistent a les demarcacions d'Alacant i de Castelló. Fixem-nos que el 1987, les primeres eleccions municipals on UV concorrerà en solitari únicament obtindrà a aquestes demarcacions el 0'94% i el 1'88% respectivament del total de regidors, la qual cosa reforça el caire provincialista d'aquest partit, en particular als seus orígens, ja que més endavant aconseguirà matisar-ho.

TAULA 34: EL VOT LOCAL PER PROVÍNCIES I COMARQUES (percentatge i regidors)

	1987 ^a	1991	1995 ^b	1999 ^c	2003 ^d	2007 ^{e/f}
País Valencià	7'5% 213	9'4% 335	5'55%/0'10% 215/1	4'9%/0'36% 229/11	3'59%/0'03% 131/1	0'85%/0'94% 29/20
València Província	12'72% 207	15'23% 306	8'67%/0'17% 191/1	7'04%/0'64% 189/11	4'34%/0'05% 79/1	1'37%/1'47% 25/16
<i>Valencià</i>						
El Camp de Morvedre	2'31%/0'27% 5/2	9'21% 22	6'20% 10	11'42% 14	3'05% 3	0'22%/0'46% 1/0
El Camp De Túria	5'52%/0'25% 6/0	9'34% 13	9'69%/0'39% 13/1	9'72%/0'97% 18/3	7'54%/0'33% 13/1	2'85%/1'84% 6/1
L'Horta Nord	13'50% 31	14'39% 35	10'98% ^g 22	8'97%/0'06% ^g 21/0	7'01% 13	1'49%/2'46% 0/2
València	20'1%/0'62% 7/0	21'8% 8	9'1%/0'25% 3/0	4'83%/0'86% 0/0	3'68%/0'12% 0/0	0'80%/1'37% 0/0
L'Horta Oest	7'64% 11	9'41% 13	6'72%/0'24% 8/0	6'04%/0'09% 6/0	3'68% 2	1'62%/1'04% 0/0
L'Horta Sud	18'87% 32	20'36% 36	14'12%/0'04% 25/0	13'05%/1'83% 21/4	8'87% 15	3'54%/1'85% 2/1
La Ribera Alta	11'27% 46	16'68% 68	10'61%/0'02% 40/0	10'28%/1'31% 35/4	4'88% 14	2'12%/1'80% 5/6
La Ribera Baixa	13'52%/0'13% 15/0	12'84% 20	8'64% 12	8'19%/1'45% 11/0	5'18% 4	1'88%/2'91% 2/1
La Safor	6'36%/0'25% 15/0	10'79% 20	8'35%/0'45% 12/0	6'45%/0'10% 11/0	3'72% 4	1'41%/2'35% 2/1

³⁵⁷ Només hem trobat algunes excepcions i, precisament, en relació a la Vall d'Albaida: Els Serrans obtindrà més percentatge en les autonòmiques de 1987 (6'7% vs. 5'5%), la Canal de Navarrés en les generals de 1996 (3'9% vs. 3%) i de 2000 (2'9% vs. 2'2%) i la Foia de Bunyol a les autonòmiques de 2003 (2'5% envers 1'5%) i, tot i que són números molt baixos, la Canal de Navarrés, el Racó d'Ademús i Utiel-Requena en les autonòmiques de 2007.

	15/0	22	17/0	20/0	5	3/5
La Vall d'Albaida	1'99% 14	6'80% 13	4'40% 9	4'91%/0'07% 14/0	1'86% 2	0'07%/0'20% 0/0
La Costera	7'21% 13	15'18% 39	8'54%/0'35% 18/0	8'27% 19	1'82% 2	0'34%/0'80% 2/0
<i>Castellà</i>						
Els Serrans	6'87% 11	4'55% 11	2'51% 6	4'78% 5	1'25% 2	-0'06% -0
El Racó d'Ademús	1'60% 0	4'08% 2	3'35% 1	- -	- -	- -
La Plana Utiel-Requena	3'42% 1	1'01% 0	0'79% 0	1'38% 1	- -	0'30% 0
La Foia de Bunyol	0'52% 0	4'32% 4	2'99% 5	3'98% 2	2'59% 4	1'12%/0'12% 4/0
La Vall de Cofrents	- -	0'72% 0	- -	3'24% 1	0'80% 0	- -
La Canal de Navarrés	0'46% 0	0'92% 0	5'01% 2	3'10% 1	0'99% 0	- -
Castelló província	1'31% 4	3'89% 22	3'46% 16	3'80%/0'01% 24/0	2'38%/0'04% 13/0	0'45%/0'65% 4/1
<i>Valencià</i>						
La Plana Baixa	2'95% 4	7'10% 13	5'95% 7	5'34% 7	3'82% 6	0'98%/1'43% 4/1
La Plana Alta	0'66% 0	2'63% 1	2'11% 1	3'21% 6	2'29% 2	0'26%/0'19% 0/0
L'Alcalatén	- -	- -	0'06% 0	2'40% 0	- -	-1'46% -0
El Baix Maestrat	0'20% 0	2'94% 4	4'03% 6	4'02%/0'10% 7/0	1'43% 3	0'10%/0'15% 0/0
L'Alt Maestrat	- -	1'01% 0	2'74% 1	0'28% 0	- -	- -
Els Ports	- -	- -	- -	2'37% 4	- -	-0'42% -0
<i>Castellà</i>						
L'Alt Palància	- -	- -	0'22% 1	1'45% 0	- -	-0'19% -0
L'Alt Millars	- -	3'64% 4	- -	- -	- -	- -
Alacant província	0'23% 2	1'18% 7	0'80% 8	1'55% 16	2'78%^h 39	0'16%/0'17% 0/3
<i>Valencià</i>						
La Marina Alta	0'49% 1	3'44% 4	3'67% 6	4'58% 8	11'94% 22	-0'44% -1
La Marina Baixa	1'43% 1	2'18% 1	1'45% 1	1'58% 1	0'44% 0	- -
El Comtat	0'34% 0	- -	1'23% 0	1'26% 0	- -	-0'12% -1
L'Alcoià	0'90% 0	1'35% 0	- -	1'46% 3	0'14 0	-0'32% -0
L'Alacantí	- -	0'92% 1	0'26% 0	1'26% 1	0'33% 0	0'65%/0'17% 0/0
El Baix Vinalopó	- -	1'27% 0	1'43% 0	0'99% 0	1'26% 0	-0'07% -0
<i>Castellà</i>						
L'Alt Vinalopó	- -	1'17% 0	- -	- -	- -	- -
El Baix Segura	- -	0'38% 1	0'31% 1	2'10% 3	6'89% 12	-0'31% -1
<i>Mixt</i>						
El Vinalopó Mitjà	- -	0'45% 0	0'07% 0	0'34% 0	1'98% 5	- -

Elaboració pròpia a partir de dades de la Generalitat. Dalt percentatges de vot a candidatures a la comarca i baix nombre de regidors. En negreta el resultat comarcal d'UV més alt. a) També es presentà a alguns municipis la Coalició Electoral Valenciana de Francisco Domingo. b) També es presentà a alguns municipis la Renovació Valencianista, escissió d'UV, de García Broch. c) També es presentà a alguns municipis Alternativa de la Comunitat Valenciana, escissió d'UV. d) També es presentà a alguns municipis el Partido Regional de la Comunidad Valenciana, escissió del PP. e) També es presentà a alguns municipis la CVA de Juan García Sentandreu. f) També es presentà en algunes comarques Units x València, escissió d'UV: a Camp de Túria: 0'22%, a l'Horta Nord: 0'44% i 2 regidors, a València 0'09%, a l'Horta Oest: 0'04%, a l'Horta Sud: 0'03%, a Els Serrans: 0'36%. g) També es presentà ENV a aquesta comarca i obtingué el 1995 un 0'03%, el 1999 un 0'03% sense regidors en ambdós casos. h) Es presentà en coalició amb UCL amb la denominació Unio-Unión del Centro Liberal.

D'altra banda la major part dels representants municipals els obté a les comarques de l'Horta i de les Riberes, és dir, en el que hem anomenat al llarg de la recerca

el *hinterland* de València, on assolirà, en general, resultats significativament més alts que la mitjana del país.

Si atenem a la presència institucional de les eleccions municipals d'aquell mateix any, el 91% del total de regidors els obtingué a la província de València i trobem un mapa molt semblant. En aquest cas és la ciutat de València on s'obté el millor percentatge (cosa d'altra banda lògica, ja que València és una comarca integrada únicament per un municipi i a les altres comarques no presentà candidatura en la totalitat dels municipis que les integren). La ciutat de València mereix una reflexió particular, ja que UV ha tingut més suport electoral ací que a la mitjana del país però només fins a 1999, on ja s'havia concretat la crisi que afectava a la formació. A partir d'aleshores els resultats del *cap i casal* seran inferiors als de la mitjana nacional.

Pel que fa a la representació municipal d'UV actual ha baixat a mínims històrics i ha hagut d'aconformar-se amb 29 regidors al llarg i ample de la geografia valenciana.³⁵⁸ Curiosament València i l'Horta, el territori on naixerà i s'expandirà el blaverisme polític, tan sols representa actualment el 6'9% del total de regidors, ja que les comarques de Camp de Túria, Ribera Alta, Foia de Bunyol i Plana Baixa concentren el 65'5% del total de la representació institucional.

Pel que fa a la representació municipal de CVa, les comarques de les Riberes, la Safor i les Hortes concentren el 75% del total de 20 regidors obtinguts en tretze municipis en les úniques eleccions municipals què s'han presentat —encara és prompte, doncs, per veure una possible evolució—, les de 2007, la majoria de les llistes són d'exregidors del PP (com el cas d'Alberic, Sueca, El Puig i Albaterra) i fins i tot d'UV (com la regidora de Borriana), per la qual cosa s'ha convertit CVa en una mena d'eixida a la casuística de les tensions locals d'un partit majoritari com el PP i no permet, en conseqüència fer una anàlisi territorial de la implantació de CVa.³⁵⁹

³⁵⁸ Per comarques i per municipis on assolí representació els resultats en regidors i en percentatges són els següents:

Camp de Túria (6): Loriguilla (2. 24'53%), Casinos (2. 18'02%). CVa també es presentà: 0'56%), Nàquera (1. 10'56%. CVa també es presentà: 1'39%), Bètera (1. 5'40%. CVa també es presentà: 0'62%).

La Ribera Alta (5): Sumacàrcer (2. 27'02%), Carcaixent (2. 10'46%) i Montroi (1. 14'93%).

La Foia de Bunyol (4): Dos Aguas (4 i l'alcaldia. 51'70%),

La Plana Baixa (4): Eslida (2. 29'55%), La Vilavella (2. 17'03%).

La Safor (3): Oliva (2. 8'31%. OIV-CVa també es presentà: 3'45%) i L'Alqueria de la Comtessa (1. 9'74%).

L'Horta Sud (2): Alcàsser (1. 11'71%. CVa també es presentà: 1'30%) i Catarroja (1. 5'14%. CVa també es presentà: 1'92%).

La Ribera Baixa (2): Benicull del Xúquer (2. 25'65%).

La Costera (2): Vallés (1. 27'78%) i Font de la Figuera (1. 8'93%).

Camp de Morvedre (1): Estivella (1. 11'01%).

³⁵⁹ Per comarques i per municipis on assolí representació els resultats en regidors i en percentatges són els següents:

La Ribera Alta (6): Alberic (4. 21'96%), Benimuslem (1. 18'04%) i Tous (1. 9'24% UV també es presentà: 5'48%).

La Safor (5): Piles (3. 24'05%) i Beniflá (2 i l'alcaldia. 27'34%).

L'Horta Nord (2): El Puig (1. 10'78%. UV també es presentà: 3'57%) i Bonrepòs i Mirambell (1. 8'88%).

L'Horta Sud (1): Albal (1. 5'81%. UV també es presentà: 3'49%).

La Ribera Baixa (1): Sueca (1. 6'28%). El regidor abandonà el partit el juliol de 2008.

Camp de Túria (1): San Antonio de Benagéver (1. 7'58%).

La Marina Alta (1): Gata (1. 10'20%).

El Comtat (1): Benimassot (1. 11'65%).

El Baix Segura (1): Albaterra (1. 7'41%).

La Plana Baixa (1): Borriana (1. 5'20%).

11.6 Conclusions

A efectes de la nostra recerca, hem dividit el blaverisme en quatre períodes històrics: 1) període inicial (1975-1977), caracteritzat per l'assumpció de la retòrica anticatalanista per bona part de l'*establishment* franquista local així com la incorporació d'un grup d'intel·lectuals i valencianistes històrics que esdevindran un grup de pressió significatiu, però encara minoritari; 2) moviment de masses (1978-1982), que destacarà per ser el període de màxima mobilització i per la violència física i simbòlica utilitzada amb fins polítics amb l'objectiu de desgastar l'esquerra majoritària i assolir l'hegemonia política al País Valencià; 3) la institucionalització (1983-1999), caracteritzat per la politització del blaverisme en UV, que creixerà gràcies a la crisi del centre-dreta espanyol i al desenvolupament del regionalisme ordinari per banda de la Generalitat, i que "desgastarà" el Consell i l'hegemonia política de l'esquerra i 4) "el poder absolut", l'assoliment de l'hegemonia política del centre-dreta espanyol per mitjà del PP, que assumirà el discurs del blaverisme dins d'un entremat ideològic polièdric i instrumentalitzarà l'estructura associativa principal, de tal manera que esdevindrà el partit regional valencià, identificat amb "els" interessos valencians. Durant aquest període es produirà la marginalització electoral d'UV i el resorgiment un blaverisme ortodox al voltant de CVA i del GAV, en competència amb el PP, que esdevé un grup de pressió funcional però molt minoritari.

En la construcció de l'hegemonia política del regionalisme anticatalanista ha tingut un paper molt destacat la ciutat de València. De fet, ja en 1979 l'esquerra política no era majoritària. L'estratègia anticatalanista, doncs, sembla que fou eficaç en dos sentits al *cap i casa*: 1) produí un increment de l'abstenció molt notori entre 1977 i 1979, la qual cosa probablement fou conseqüència d'una major desmobilització de l'electorat d'esquerra que a altres comarques, descontent per diversos motius, entre els quals hem de tenir en compte la gestió de les polítiques identitàries i 2) la davallada percentual de l'esquerra política majoritària i l'increment, menor però molt significatiu, de la dreta política.

A aquest respecte, si exceptuem les primeres eleccions democràtiques de 1977, el centre dreta sempre ha obtingut millors resultats percentuals a la capital del país que no al seu conjunt. I, a més, des de 1986, mai no ha obtingut resultats inferiors al 45% dels comicis, tot abastant pràcticament en alguns casos el 60%.

De tal manera que el blaverisme esdevindrà una nova "tradició" política al País Valencià que, mitjançant la reformulació del passat —la reinvençió d'una determinada tradició— sabrà perpetuar-se i generar una determinada socialització política que es reproduïx intergeneracionalment. El blaverisme vingué durant la transició per a instal·lar-se en el sistema ideològic i polític valencià, per a romandre-hi. La marginalització electoral d'UV no es pot interpretar, doncs, com una desaparició d'aquesta nova tradició política. Ans al contrari, ha esdevingut un corrent important del PP i del Govern Valencià que ha alternat dosis de catalanofòbia amb dosis de moderació i de "centrisme", però que ha fet propi, sense dubte, el regionalisme anticatalanista.

Capítol 12é. La base social i la minoria dirigent del blaverisme

En una tesi sociològica necessàriament havíem d'aproximar-nos a la base social del blaverisme. El problema que ens trobarem a l'hora de dissenyar la recerca és l'absència de dades directes d'estudis quantitius que ens permeteren analitzar la relació entre aquesta ideologia i les diferents classes socials. Hem hagut, en conseqüència, de fer una aproximació per mecanismes indirectes: d'una banda, hem exclòs aquells grups socials que no participaren o que participaren d'una manera molt modesta del conflicte identitari valencià (es tendeix a pensar que tots o pràcticament tots els valencians s'inclinaren per algun dels dos bàndols si més no durant la Batalla de València) i d'altra hem extret les dades que teníem a l'abast per tal d'acostar-nos-en mínimament fins que altres estudis monogràfics corroboren o desmenteixen aquestes reflexions. Per completar el panorama hem estudiat les elits del blaverisme, a partir de les biografies obtingudes pels principals protagonistes (Apèndix 1er) i hem obtingut alguns resultats rellevants.

12.1 Qui lluità a la “Batalla de València” i la base social del blaverisme

És innegable, com ja hem vist, que en la transició democràtica al País Valencià hi hagué una mena de “Batalla de València”. Aquesta es tractava, entre altres coses, d'un enfrontament entre dues propostes d'identitat col·lectiva en lluita per l'hegemonia social que va afectar al *cleavage* dreta-esquerra, tot i que ni tots els esquerrans (ni tan sols la majoria), per més que poguera semblar-ho, defensaven el que anomenarem el “paradigma fusterià” ni tots els dretans seran necessàriament blaveros. En qualsevol dels casos, mentre que en altres territoris de l'estat la disputa identitària era qüestió sovint de matís, al País Valencià respondrà a una pugna per la minorització de la valencianitat “antitètica” amb què s'enfrontava cadascuna de les parts:

«Mientras que en la mayoría de las comunidades autónomas las discrepancias políticas del campo nacionalista pueden radicar en el alcance de los objetivos del movimiento y en las estrategias a desarrollar para lograrlos o en rencillas y pugnas de grupos por la imposición de determinados líderes al frente del movimiento, en el caso valenciano —y un conflicto por ahora irreductible— versa sobre la propia identidad. Es, pues, un conflicto ideológico [...] Por tanto, tampoco se trata de que la identidad sea conflictiva, pues todas lo son, sino de que en este caso *el conflicto versa sobre el contenido de la identidad* más que sobre su alcance político o sobre las estrategias consecuentes» (Ariño i Llopis, 1995: 5). *Cursiva de l'original.*

Tot i això, l'enfrontament no implicà un conflicte que mobilitzara el conjunt de la societat valenciana, malgrat que sí que resultaria afectada en una mesura important la globalitat del país. Cal tenir en compte que ambdós moviments i ideologies en conflicte en un sentit estricte no passaven de ser dues minories, per més que altres grups socials “simpatitzaren” més o menys amb cada contendent.

De fet, de la coneguda com Batalla de València quedaren (si més no parcialment) exclosos —voluntàriament o perquè el perceberen com un conflicte perifèric o llunyà als seus interessos— sectors socials i territorials significatius que no participaren directament de la polèmica sobre la valencianitat. Clar està que aquesta exclusió de l'enfrontament directe, els féu condicionar escassament aquest.

Per tot plegat no podem sinó coincidir amb Ramón Llopis quan afirma que blaveros i “catalanistes”, que ell denomina “regionalistes” i “nacionalistes”, encarnen

l'enfrontament sobre la identitat valenciana com a tipus ideals weberians però no esgoten, en absolut, la complexitat de la disputa:

«Se trata de las dos mentalidades que mejor representan la materialización del conflicto de la identidad valenciana. Se trata de los dos perfiles de individuos, en cuyo discurso, mayor importancia tiene el componente nacionalista / regionalista. En otras mentalidades resultaría más difícil rastrear esta problemática de la identidad valenciana [...] Las diversas identidades en conflicto no se encuentran únicamente ubicadas en estos dos colectivos que hemos estudiado. La dimensión nacionalista y regionalista y las diversas formas de identidad valenciana se encuentran diseminadas en una amplia parte de la población» (1996: 343).

De tal manera que, en la nostra anàlisi social del blaverisme hauríem de distingir distints nivells d'implicació en el blaverisme, talment com si foren capes de ceba. De major a menor implicació i inspirant-nos en l'escala de participació de Milbrath, tot i sense coincidir-ne plenament i tenint en compte que qui participa en una escala superior també ho fa en les inferiors i que l'ascens en l'escala implica una inversió creixent d'energia, temps i recursos, podríem obtenir quatre graus diferenciats:

- 1) les elits dirigents del blaverisme, tant del polític com del cultural: ocupen llocs de responsabilitat en l'entremat associatiu, recapten fons, són candidats externs, etc. Nosaltres, en un sentit restrictiu, hem limitat aquestes aproximadament un centenar de persones;
- 2) els militants, una mena de transició entre les elits i els simpatitzants actius: contribueixen a sostenir socialment i econòmicament el moviment blaver i, de vegades, a partir de lideratges a xicoteta escala, com la presidència o pertànyer a la junta directiva d'una comissió fallera, esdevenen elits;
- 3) els simpatitzants actius: acodeixen de tant en tant a les mobilitzacions i els rituals, voten i fan votar, reproduïxen a petita escala si més no fragments discursius i discuteixen i tracten d'implicar familiars, companys de treball, de vivenda i d'associació, etc. Aquests com han quedat demostrat en les mobilitzacions del blaverisme són, si més no, desenes de milers de valencians;
- 4) els simpatitzants passius: coincideixen si més no parcialment en el discurs i, sense implicar-se excessivament, han aconseguit que el blaverisme s'estenera socialment d'una manera molt significativa i, com hem vist, amb el suport que obtindrà el blaverisme polític a les dècades dels huitanta i dels noranta del segle passat, han sigut centenars de milers de valencians.

Tots quatre nivells conformaran la base social del blaverisme. Tractar d'acotar-los amb una certa exactitud resultaria una tasca inabastable per a aquesta recerca. Caldria, com ja hem dit, instruments analítics quantitius i qualitius que escapaven a les nostres possibilitats. Tanmateix, en una recerca de sociologia política havíem de fer si més no una aproximació.

12.1.1 La Batalla vista des de la barrera

D'entrada i per tal d'acotar aproximadament la base social del blaverisme hauríem de tractar de llistar els sectors socials que no participaran directament de l'enfrontament identitari. Si ens atenem a l'origen territorial, el primer dels grups socials que participaran escassament de la disputa i, probablement, el més nombrós és el de la immigració espanyola i d'altres territoris.

En 1979, segons dades oferides per Manuel García Ferrando, el 81% dels habitants del País Valencià es consideraven valencians, front a un 12% que es consideraven d'una altra regió o nacionalitat i un altre 12% que s'agrupava sota el paraigües dels "altres" o el ns/nc (cal tenir en compte que el redondeig d'aquestes sifres suma un

105%). D'entre les identitats regionals presents a València en aquell moment destaca l'andalusa (3%), la castellana (3%) i la murciana (2%) (1992: 535).

Amb dades més recents aquests sifres s'intensifiquen: tan sols un 71'3% afirmen haver nascut al País Valencià, un 24'8% a la resta de l'estat, un 2'2% a la resta d'Europa (excepte l'estat) i un 1'7% a altres indrets (García Ferrando i Ariño, 1998: 247).³⁶⁰ Tot plegat tindrà importants conseqüències identitàries, tot i que els alts índex d'espanyolisme i els consegüents baixos índex de valencianisme no poden atribuir-los exclusivament a l'emigració:

«El hecho, pues, de que 3 de cada 10 valencianos no hayan nacido en esta comunidad, es un factor demográfico que afecta por sí mismo al perfil de las señas de identidad y pertenencia de la población valenciana y, por tanto, la situación dilemática en que se encuentran los inmigrantes (identificarse con su comunidad de residencia o con su comunidad de nacimiento) no debe despreciarse como un posible factor explicativo. Pero sería incorrecto, precipitado e ingenuo reducir la explicación del españolismo, como a veces se hace en la conversación ordinaria, a la culpa dels castellans» (García Ferrando i Ariño, 1998: 247).

El fet que majoritàriament, sobretot en l'àrea metropolitana de València, no s'haja produït una integració ètnico-cultural per banda de la emigració espanyola no significa que no s'haja aconseguit unes altres integracions de caire simbòlic. De fet, els immigrants majoritàriament (un 61%) afirmen no haver tingut cap dificultat d'adaptació al País Valencià. Un 25% afirma haver-ne tingut alguna i únicament un 4% de molta o bastant, a diferència del País Basc i Catalunya on aquesta sifra abasta el 10% (a García Ferrando et al., 1994: 32).

Encara que posteriorment analitzarem la instrumentalització de la festa per banda del blaverisme, és convenient avançar el paper de les festes falleres com integradores (en una mena de valencianitat distinta de la proposada pel fusterianisme) d'una part important de l'elevat contingent de població d'altres procedències de l'estat durant les dècades dels seixanta i setanta del segle passat:

«Les falles, les festes del barri i altres esdeveniments —als quals no aplegà el missatge fusterià— seran el camí més accessible perque l'immigrant cerque la seua integració» (Mollà i Mira, 1986: 147).

El fet és que la major part dels grups socials valencians d'origen i els immigrants consideren que la integració en una comissió fallera (i no l'aprenentatge ni l'ús de la llengua pròpia) ha sigut a tots els efectes una "integració" és una realitat que des de la sociologia no podem menystenir. A aquesta realitat hem d'afegir la hipòtesi de Xambó de què davant la «desfeta en gran part la xarxa social urbana tradicional, el "fallerisme" restarà com un dels pocs elements integradors de la vida del barri» (2001: 47).

La identitat regional valenciana, com hem vist, no requereix el valencià com una condició necessària per a la "valencianitat" la qual cosa facilitarà que les falles oferiren a partir de la dècada dels seixanta del segle passat una "integració" més senzilla a persones de baix capital educatiu que no el nacionalisme valencià. En aquest sentit, Gil-Manuel Hernández, destaca la rapidesa —i, per tant, caldria afegir, la superficialitat— de la integració de bona part dels immigrants espanyols a la ciutat de València i a la resta de municipis de la comarca de l'Horta (1996: 58).

El blaverisme, en haver-se introduït significativament al món de la festa fallera, també proporcionava una ideologia i una identitat en la qual, per ser "autènticament" valencià, no calia aprendre valencià ni introduir-se en la comunitat lingüística valencia-

³⁶⁰ Sembla, però, que el percentatge global d'emigrants es redueix, ja que en dades de 2000 un 75'9% afirma haver nascut al País Valencià i un 23'8% fora (García Ferrando i Ariño, 2001: 261).

nòfona, la qual cosa resultava més còmoda per als emigrants castellano-parlants. En aquest sentit, pogué amplificar indirectament la penetració social d'aquest discurs.

* * *

L'altre gran grup que estarà molt llunyanament implicat en el conflicte respon a criteris territorials. Perquè bàsicament les comarques geogràficament centrals del País Valencià i, concretament la ciutat de València i la seua àrea de influència concentraren el conflicte civil, qüestió per la qual la majoria de ciutadans de les demarcacions provincials d'Alacant i Castelló i, fins i tot algunes comarques valencianòfones de la de València, romangueren més bé al marge d'aquesta pugna ideològica.

Un altre dels sectors territorials que no participaran pràcticament en l'enfrontament identitari són els habitants de les comarques històricament castellanòfones. Tot i que si bé és cert que el projecte fusterià difícilment permetria una incorporació entusiasta dels territoris castellano-parlants,³⁶¹ també és constatable que el blaverisme (malgrat el seu discurs bilingüista) tampoc ha aconseguit una presència significativa en elles, encara que sí certament superior que el nacionalisme fusterià.

Així mateix, si analitzem el paper que desenvoluparen els actors socials i polítics durant la transició democràtica al País Valencià, comprovarem que diversos partits polítics i associacions cíviques assumiren tan sols d'una manera epidèrmica els programes ideològics del fusterianisme i del blaverisme, en especial del primer. I en aquest cas epidèrmicament vol dir, bàsicament, en la vessant simbòlica.³⁶²

De fet el blaverisme sacralitzà els referents simbòlics. *Uns i altres* es distingirien, segons cada simbologia particular, per la bandera, per la llengua i per la denominació del territori, la qual cosa, per cert, donaria lloc a moltes confusions ja que, per exemple, ni tots els que usaven la senyera quatríbarada eren, ni de lluny, pancatalanistes ni tots els que usaven la senyera coronada amb franja blava eren anticatalanistes. Tot i això, els símbols, com veurem monogràficament al capítol corresponent, eren el camí que conduïa a l'estigma:

«Bandera, lengua y denominación del territorio —sin olvido de la provincia— constituyen las claves que distinguen el pancatalanismo del valencianismo, y la ambigüedad en su tratamiento ha determinado el fracaso político tanto del Consell como de la UCD, ya que pesoístas y comunistas siempre se han mostrado pancatalanistas» (Ramos, 1981: 52).

En realitat, a partir de la concessió de la preautonomia, l'especificitat del discurs polític valencià no radicarà fonamentalment en la qüestió nacional/regional valenciana sinó, fonamentalment, en el que Marqués anomena el *discurs patològic* (al voltant de les pròpies *senyes* d'identitat, evidentment). Aquesta desviació, precisament, de l'enfrontament directe entre el nacionalisme espanyol i el nacionalisme valencià a l'enfrontament entre "catalanistes" ("panques" en la denominació anticatalanista) i blaveros

³⁶¹ Joan Fuster planteja en l'obra més paradigmàtica, *Nosaltres els valencians*, l'exclusió o, almenys la prescindibilitat del que denominà zones "aragoneses", "castellanes" i "murcianes" del País Valencià. Fuster les qualifica com "annexos de poca importància" (1962: 105-112). Per això no podem coincidir plenament amb Francesc Viadel quan afirma que el blaverisme fa servir açò de "pretext per voler la segregació territorial del país" (2006: 23). Analitzarem amb més deteniment la proposta fusteriana al subcapítol 13.1.

³⁶² En aquest sentit, per exemple, el PSOE al País Valencià assumirà les sigles PSPV-PSOE des de 1979, producte de la integració del sector del PSPV liderat per Alfons Cucó però no les farà servir durant la dècada dels noranta i primera del segle XXI en les campanyes electorals, on únicament utilitzarà PSOE, cosa que hem pogut constatar novament a les eleccions generals de 2008. En la direcció dels socialistes valencians, doncs, es pensava que el "PSPV" els perjudicava. De fet, en el congrés de 2008 la ponència política proposava modificar el nom pel de Partit dels Socialistes de la Comunitat Valenciana (PSCV).

serà el major èxit de l'anticatalanisme valencià, en “autoctonitzar” aquests i “estrangeritzar” aquells. Serà el que anomenarem la “paradoxa de l'autoctonia”.

Per tot plegat, l'enfrontament identitari valencià no implicà que tots els grups socials participaren com a contendents en aquest. La implicació directa es donà al si d'unes determinades minories. Així mateix, tampoc podem menystenir que l'existència d'un conflicte acostuma a inhibir determinats grups socials, que hipotèticament podrien haver-se incorporat a la valencianitat proposada pel fusterianisme en cas que aquesta s'haguera institucionalitzat.

Contràriament, el triomf al País Valencià de la proposta identitària espanyola de l'estat-nació així com del regionalisme banal ben probablement tingué com a conseqüència una considerable inhibició a favor de la identitat dominant. Aquesta és la hipòtesi que plantegen Antonio Ariño i Ramón Llopis en proposar que l'existència del conflicte identitari valencià: «provoca la huida de la majoria de la població hacia el referente dominante» (1993: 29) amb la qual cosa hauriem de concloure que, en el nostre cas específic, el fet d'haver aconseguit problematitzar la identitat valenciana que proposava el fusterianisme i convertir-la en una font de conflicte, ja fou un èxit en si mateix del blaverisme.

12.1.2 Classe social i ideologia dels blaveros de base

«Las dictaduras que, como la franquista, aparecen en la semiperiferia de los estados capitalistas centrales surgieron en países en los que previamente existían agudos contrastes entre una minoría con acceso al poder, a la riqueza y a la educación superior, por una parte, y una masa empobrecida de campesinos, junto a un proletariado incipiente organizado en las ciudades, por otra. Son los casos de Italia, Portugal, Grecia y España, entre otros. A ello se unía una *patente exigüidad de clases medias urbanas educadas*» (Giner, 2006: 42-43).

El blaverisme —malgrat comptar amb unes certes “elits” a l'alta burgesia, a les classes dirigents franquistes i entre algun intel·lectual— serà, sobretot entre els simpatitzants actius i els simpatitzants passius, tot i que també en part entre els qui hem vingut a denominar militants, un fenomen bàsicament de classes mitjanes tradicionals³⁶³ i, en concret, botiguers³⁶⁴ i classes mitjanes-baixes:

«el *blaverisme*, amb un arrelament relativament alt entre les velles classes mitjanes valencianes conformades per petits comerciants i artesans de l'àrea metropolitana de València, agricultors petits burgesos enriquits amb el comerç de la taronja fonamentalment a les comarques centrals valencianes [...] i amb actuacions freqüentment autoritàries i antidemocràtiques» (Bodoque, 2000: 8).

Aquestes classes socials hagueren de resituar-se davant els ràpids i profunds canvis socials i polítics ocorreguts al País Valencià als anys seixanta i setanta del segle passat. En general havien si més no començat un procés de substitució lingüística (sovint els protagonistes eren valenciano-parlants que havien decidit parlar i educar

³⁶³ Vicent Bello defensa que els èxits socials del blaverisme es deuen a la seua expansió entre classes mitjanes tradicionals (1988: 67). Miquel Àngel Pradilla, sense matisar tant, afirma que «el focus social originari s'ha de cercar en la petita burgesia. Aquesta classe mitjana valenciana, nombrosa i especialment activa a la ciutat de València, era culturalment bastant pobra i havia estat ideologitzada sota el franquisme, cosa que n'explicaria l'actitud de connivència amb el règim, gens reivindicativa en definitiva. Amb aquest perfil, el grup en qüestió era presa fàcil per a una dreta autòctona profundament reaccionària» (2001: 207).

³⁶⁴ Per a Ricard Pérez Casado, el blaverisme comptarà amb una: «Base social i econòmica, no oblidem que els 70 són un època de crisi per a les classes mitjanes urbanes i classes mitjanes urbanes que podríem descriure com els botiguers... que se senten agredits per la presència de les grans superfícies, el Corte Inglés i Galeries Preciados foren un gran impacte, que per part aquella base sociològica del botiguer blasquista, de Blasco Ibáñez i dels Trentes, a finals dels 60 i en els 70 ho passen molt mal» (00:35'24”).

en castellà als fills amb la intenció, sovint no explícita, d'ascendir en l'escala social) i estaven vinculades amb determinades tradicions particularment arrelades, com les festes falleres. De fet, una part fonamental (fins i tot dels quadros dirigents d'UV) en procedirà del teixit associatiu faller:

«Els sectors més susceptibles de ser mobilitzats per aquest discurs provenen de l'entorn faller i del que s'ha anomenat el franquisme sociològic, una base social que es nodreix fonamentalment de classes mitjanes urbanes tradicionals, encara que la minoria dirigent se situa més amunt en l'estructura social i està formada per vells dirigents del franquisme local (V. Giner Boira, I. Carrau, Miguel Ramón...), individualitats de l'alta burgesia (Lladró,^{A1} Sunyer, Lozano...) i uns pocs literats catòlics i conservadors (Xavier Casp, Miquel Adlert...)» (Xambó, 1996: 188).

La instrumentalització de la identitat regional i de la valenciana temperamental per banda del règim franquista (que hem analitzat al capítol huité) facilità l'existència d'una àmplia base social si més no al *hinterland* de la ciutat de València "receptiva" a un discurs de suposada recuperació de les "essències" valencianes en perill que bàsicament posarà en marxa la dreta política, però la majoria d'aquests militants potencials de l'anticatalanisme no es perceberen "manipulats", ja que ho visqueren com una defensa de la valencianitat pròpia, de la "de tota la vida":

«És això el que va premetre la seua instrumentalització per part de la dreta entre determinats sectors socials (sobretot de la ciutat de València) en els anys de la transició. En els seus termes propis, però, la majoria dels valencians van continuar inserits dins d'aquesta fórmula identitària, més enllà i al marge dels valors del règim i reconeixent-se en ella fins el present» (Archilés, 2007a: 178).

És sabut que les classes socials a què estem fent referència presenten temors intensos davant els processos de canvi social (i més encara si aquests són accelerats), particularment quan puguen posar en qüestió l'estatus econòmic, social i cultural. La transició democràtica al País Valencià, a parer d'alguns autors i com hem vist, d'una banda amb les reivindicacions obreres laborals i polítiques i d'una altra amb les reivindicacions nacionalistes valencianes o valencianistes d'arrel fusteriana també en el camp lingüístic, féu que una part significativa d'aquesta classe mitjana valenciana véra "tremolar els seus fonaments":

«Amb les primeres reivindicacions obreres dels anys 70, la classe mitjana valenciana, ideologitzada sota el franquisme i gens reivindicativa, va veure tremolar els seus fonaments: d'una banda, sorgia un ampli sector de la societat amb una consciència cultural i identitària pròpia i amb una reivindicació autonomista i de l'altra el món acadèmic de l'època, i la Universitat de València com a institució capdavantera, apostaven fort en la recuperació lingüística a València» (Climent-Ferrando, 2005: 7).

Aquesta amenaça contribuirà a fer entendre la reacció que esdevindrà conservadora o fins i tot reaccionària en la vessant social i polític i anticatalanista en la vessant identitària. Els èxits socials inicials en la reproducció del discurs regionalisme anticatalanista al País Valencià hem de trobar-los precisament en l'amenaça a l'estatus de bona part de les classes mitjanes tradicionals i conservadores del *hinterland* de València davant les possibles conseqüències del canvi social i polític accelerat que es preveia i s'aveïnava amb el final del règim franquista. Per això, malgrat tot, durant les acaballes de la dictadura, aquests estrats socials romanien relativament tranquils. A finals dels anys setanta i dels huitanta, però, es mobilitzaren en defensa del que considerarien els interessos particulars.

La defensa de la tradicional identitat regional valenciana i l'estratègia de l'anticatalanisme com a mecanisme a l'abast i eficaç de reacció front a la narrativa alternativa fusteriana contribuirà a crear un moviment que ideològicament serà més divers del que sovint s'ha reconegut, de tal manera que no tots seran pròpiament franquistes:

«La instrumentalització política d'aquest discurs va permetre crear una base social prou àmplia que incloïa sectors procedents de diverses capes socials i amb continguts ideològics també diversos (des d'espanyolistes franquistes a valencianistes "temperamentals")» (Archilés, 2007: 182).

El blaverisme, en aquest sentit, respondrà més prompte a les coordenades d'un populisme característic de sectors socials que es veieren amenaçats per la industrialització i una determinada modernització, recent en el cas de la societat valenciana. L'element popular en la base social d'aquest és inqüestionable i destaca la presència a les comarques d'un alt contingent de petits propietaris agrícoles i a la ciutat de València de botiguers i assalariats amb escàs capital cultural i educatiu i amenaçats per les noves classes mitjanes emergents. A aquests hem d'afegir elements del franquisme, inclosos funcionaris, que s'adheriran de manera entusiasta, cosa que els permetrà realitzar una pròpia transició personal, en revestir-se d'hipotètic "valencianisme", des de l'autoritarisme cap la nova situació democràtica.³⁶⁵

Tot i això, el component conservador i dretà del blaverisme, malgrat l'existència —facilitada per la retòrica populista— de minories d'esquerra, serà innegable. Així mateix, tot i l'actuació de minories nacionalistes valencianes partidàries fins i tot d'una normalització seriosa del valencià secessionista, el moviment participarà majoritàriament de les coordenades d'un regionalisme espanyolista. Aquest espanyolisme incloïa un ús subordinat del valencià envers el castellà i fins i tot "abandonisme" de la transmissió familiar de la llengua pròpia:

«Com a moviment polític de caire populista comptà en l'eix dretaesquerra amb simpatitzants i activistes de tot l'espectre ideològic de la dreta i amb minories de l'esquerra més tradicional; mentre que en l'eix espanyolisme-valencianisme, hi ha fonamentalment nacionalistes espanyols i regionalistes, però també grups minoritaris de nacionalistes valencians; en qualsevol cas, hi predominaren notablement les posicions conservadores i el regionalisme no reivindicatiu, sovint amb comportaments antidemocràtics i virulents. Socialment, està format, en bona mesura, per valencianoparlants que havien abandonat la transmissió familiar de la llengua» (Bodoque, 2005: 110).

En aquest sentit, el blaverisme es nodrirà (es nodreix) fonamentalment de classes mitjanes-baixes³⁶⁶ tradicionals i conservadores, oriündes del País Valencià i valencianoparlants (tot i que, insistim, abundarà la socialització familiar en castellà als fills) i de baix capital cultural i educatiu. Tot i que ens calen estudis monogràfics al respecte per tal de poder incidir amb més profunditat en aquests apunts, el "substrat ideològic" dels anticatalanistes (molt semblant en aquest cas al dels fallers), lligat al capitalisme "petitburgés", pot aportar-nos algunes pistes:

«El rebuig del nou-ric és l'exemple més viu de la crítica anticapitalista conjuntural i ambigua, on no es qüestiona tant el sistema com el fet que hi entren a formar part nous elements que es considera que s'han desviat de la seua posició social ante-

³⁶⁵ Tot salvant les immenses distàncies, hem vist, arran de la caiguda del mur de Berlín, com una part important de la *nomenklatura* dels règims comunistes abraçaren diferents ideologies nacionalistes, sovint molt agressives. Slodoban Milosevic i el Partit Socialista Serbi en foren un cas paradigmàtic.

³⁶⁶ En aquest sentit «los regionalistas tienen como grupo de referencia por aspiración a los grupos de estatus social acomodado. El síndrome "frogs pond" se ha dado en aquellos regionalistas en que una situación económica personal no ha sido todo lo óptima que se hubiese deseado. De ese modo, mediante una reducción del horizonte social de comparación, el balance final resulta satisfactorio y el individuo obtiene la necesaria tranquilidad social que calma la ansiedad producida por la existencia de otros grupos que ponían en entredicho su propio presitigio o éxito personal. Este mecanismo de "frogs pond" mitiga la disonancia cognitiva que aparece en este colectivo. Sus consecuencias son una reducción del horizonte geográfico, que acaba produciendo una orientación localista, y una reducción intersocial que genera cierto aislamiento homoclasista. Entre los regionalistas también hemos detectado la existencia del fenómeno "primus inter pares", es decir, la tendencia a considerarse ligeramente por encima de la media social [...] La aparición de estos fenómenos nos da una idea de la dinámica referencial y de comparación y movilidad social de este colectivo» (Llopis, 1996: 383).

rior. Per contra, és reiterativa la defensa de l'“honrat comerciant”, cosa que implica una apologia dels interessos petitburgesos en front dels poderosos i els intrusos enriquits per les circumstàncies. En el fons, la crítica al gran capitalisme comporta la defensa del capitalisme petitburgès, més pròxim al perfil sociològic dels fallers» (Hernández, 1996: 369).

Així mateix si, per exemple, fem servir els nou entrevistats “regionalistes” (votants d'UV i, en un cas que combinava UV i PP)³⁶⁷ que amb tècniques qualitatives féu servir Ramón Llopis en la tesi doctoral (1996) tenim que cinc d'ells tenien un nivell d'estudis bàsics, dos de secundaris (BUP-COU) i dos de superiors (un de diplomat i un altre, curiosament el qui votava UV-PP, de llicenciat).

Tot i que evidentment aquestes dades no ens serveixen com a referència quantitativa, sí resulta significatiu que més del 50% dels entrevistats (55'5%) tenien un capital educatiu baix (molt diferent, com veurem seguidament, a les elits blaveres) i tan sols un 22'2% un nivell d'estudis mitjans i un altre 22'2% de superiors. De fet, si ho comparem amb els onze “catalanistes” entrevistats (votants de Partit Valencià Nacionalista (PVN) i d'Unitat del Poble Valencià, molts dels quals, però, oscil·laven entre la UPV i Esquerra Unida i fins i tot el PSOE), aquest és molt superior: 9'1% amb estudis bàsics, un altre 9'1% amb estudis mitjans i un 81'8% amb estudis universitaris. Uns altres sociòlegs també han destacat la imortància del discurs nacionalista valencià entre els valencians amb major capital educatiu.³⁶⁸

El quadro, pel que fa al capital educatiu entre blaveros i “catalanistes”, com ja es preveia, és molt distint. A més, els “regionalistes” o han sigut autodidactes o han rebut educació primària en col·legis catòlics privats com una forma d'aconseguir estatus i distinció socials i si de cas mobilització social ascendent o, el que és el mateix, cerquen més aconseguir capital econòmic, més propi de la mentalitat moderna, que no capital cultural, més característic de la postmoderna (Llopis, 1996: 368):

«Los entrevistados que simpatizan [con] el regionalismo, en algunos casos, han recibido educación primaria en colegios religiosos.³⁶⁹ En otros casos su formación es básica, se consideran autodidactas y piensan que lo importante en materia educativa es que se aseguren las habilidades para la consecución de un trabajo adecuado [...] También es importante para este colectivo la relación existente entre la educación y el estatus social» (Llopis, 1996: 363).

Pel que fa als estils de vida, si seguim Torcuato Pérez de Guzmán (1993), els sòciotipus que caracteritzen, amb presència desigual, l'electorat d'UV seran els de “festers”, “amargats”, “integrats” i “terminals”. De fet, en la mostra dels “regionalistes” de Llopis quatre respondran a sòciotipus purs (tres integrats i un fester) i cinc de mixtos (dos integrats/amargats, dos integrats mixtos (properes a l'amargat i al modest) i un integrat/fester, amb la qual cosa predominarà un model integrat no pur, que respon a una mentalitat tradicional i no moderna caracteritzada bàsicament per l'afecció al treball, l'estabilitat emocional, la manca d'audàcia, el rigorisme i la manca de somieja-ment, valors, per tant, que predominarien en el blaverisme.

³⁶⁷ De fet, fins que UV entrà en crisi i es féu massiu el canvi dels seus electors cap al PP, que acabà sent percebut, per aquest públic, com el partit que defenia “els” interessos dels valencians, «los entrevistados de orientación regionalista han mostrado bastante consistencia en su comportamiento electoral, no sólo en cuanto al paso del tiempo sino también en lo que se refiere al ámbito territorial de la elección» (Llopis, 1996: 418). Així mateix és interessant ressenyar que entre aquests votants alguns afirmen haver votat UV “sempre”, uns altres votaven partits de centre-dreta estatal però també hi hagué individus que anteriorment havien votat PSOE (Llopis, 1996: 420).

³⁶⁸ «Pel nivell d'estudis, hem observat una relació positiva bastant rellevant amb el discurs herètic [nacionalista] valencià, la qual cosa ens indicaria una especial tendència relativa (no majoritària) de les elits intel·lectuals valencianes per aquest discurs *Hæreticus*» (Castelló, 1999: 435).

³⁶⁹ En aquesta elecció també tenia importància el rebuig de la suposada “catalanització” (“ixen d'allí parlant català”) dels col·legis públics (Llopis, 1996: 364).

Tot i això, precisament pel seu caire més integrat que no el dels “catalanistes”, l'àmbit associatiu en què s'“integrarà” el blaverisme serà més aviat de tipus lúdic (oci, esport), és dir, comissions falleres però també cofradies de Setmana Santa, associacions de mestresses de casa, bandes de música, APA, associacions d'exalumnes, Càrites, donants de sang, clubs d'esplai i fins i tot associacions específicament blaveres com LRP (Llopis, 1996: 392).

Respecte el treball, com també ens dirà Llopis, els referents laborals dels regionalistes anticatalanistes van fonamentalment encaminats cap al manteniment de l'estatus quo socio-econòmic o a la promoció laboral al si d'una empresa i destacaven les mestresses de casa, els empresaris, els autònoms i treballadors per compte alié, a diferència dels “catalanistes”, amb un perfil més de treballadors del sector públic i de professions liberals (1996: 369).

Així mateix l'autodefinició de la base social del blaverisme és la de ser un moviment ideològicament interclassista i de molt ampli ventall, en què cabrien “tots” els valencians “de veritat” i els “autèntics” defensors de la valencianitat.³⁷⁰ Contràriament, defineixen els “catalanistes” com traïdors, marginals i esquerrans:

«Los regionalistas se autoperceben abarcando un amplio espectro ideológico y social, y como verdaderos defensores de la identidad valenciana. En cambio, a sus rivales en la definición de la identidad valenciana los perciben (grupos de referencia por contraste) como: ideológicamente definidos en la izquierda, identitariamente traidores a la identidad valenciana ya que son catalanistas y socialmente irrelevantes: vinculados a unas franjas sociales muy concretas y reducidas» (Llopis, 1996: 441).

Sembla que també hem de tenir en compte l'edat com a categoria social que afectaria al blaverisme. Al capítol setzé veurem que les persones majors tenen una major probabilitat de posseir identificació amb el secessionisme lingüístic. Indirectament, també podem inferir que el blaverisme deu ser més significatiu entre la població de 50 anys o més a partir de les conclusions de Rafael Castelló:

«El que ens ha semblat més rellevant és que la fractura al País Valencià arreplega també la component político-identitària, i no només l'afectivo-simbòlica com a Catalunya. Aquesta relació implica que mentre a Catalunya la població de 50 anys o més també és catalanista en una proporció important (més del 30%), al País Valencià *el valencianisme és quasi inexistent entre la població major de 50 anys*» (1999: 433).

Pel que fa a l'encaix amb l'estat-nació espanyol i amb la identitat nacional espanyola els blaveros, a diferència dels “catalanistes”, aclaparadorament manifesten una compatibilitat entre la valencianitat (regional) i l'espanyolitat (nacional), de tal manera que, com afirma Llopis, aquesta no sols és prèvia a aquella sinó que només s'entén des d'aquesta. Una valencianitat no espanyola esdevé, doncs, unimaginable per a la base social del blaverisme que, “lògicament”, reacciona contra el fusterianisme en atacar la seua identitat dual, internament valenciana i externament espanyola:

«Ese deseo de diferenciarse de la identidad española es otro rasgo en el que nacionalistas y regionalistas divergen profundamente, dado que los segundos sitúan a esa identidad española como marco previo a la autocomprensión de su identidad valenciana [...] Para los regionalistas, el regionalismo es el único cauce viable de desarrollo de la conciencia valenciana: es el modo de encajar el ser valenciano

³⁷⁰ Si hem de fer cas als propis protagonistes blaveros, tret dels grans industrials i les classes altes, tots els altres estrats socials conformaran la base social d'UV. Si de cas és interessant resseguir l'ordre en què han escrit la relació: «s'enquadra dins d'un corrent valencianista de base interclassista, de forta arrel popular en les classes miges valencianes; chicotets i mijans empresaris, agricultors, professionals lliberals, joves, treballadors i ames de casa principalment» (Chiquillo, 1997: 20).

con la unidad espanyola, considerada como indiscutible, en lo administrativo (estado) y el lo cultural (identidad)» (1996: 448).

Tot i el regionalisme ordinari que propiciarà la Generalitat Valenciana i que veurem en el capítol següent, la base social del blaverisme criticarà les institucions autonòmiques en dues direccions: 1) la suposada complicitat amb el “catalanisme” i 2) la suposada absència de defensa d’“els” interessos dels valencians davant el govern central (Llopis, 1996: 465), amb la qual cosa l’acusaven d’estar doblement “venut”: a Barcelona i a Madrid, en un discurs que quallarà i que fomentarà UV per desgastar el PSPV-PSOE però que al capdavant replegarà els dividends el PP, ja que aconseguirà entre aquestes classes socials la sensació de ser “reivindicatiu” tant davant de Barcelona (contra els hipotètics atacs a la “personalitat valenciana”) i davant de Madrid (per més que aquesta serà merament conjuntural i limitada, i segons com, a quan no governa el seu partit les institucions de l’estat).

Açò últim, com descriurà lúcidament De Guzmán (1993), serà una conseqüència del “pessimisme estructural” característic de la cultura política valenciana de tal manera que Llopis (1996: 465) apuntarà set trets específics de la cultura política del blaverisme que englobarà amb la denominació de síndrome de desempar après: 1) una accentuada desconfiança respecte la classe política; 2) una sensació de què la classe política és desoïda a l’exterior (que els representants polítics valencians no es fan “respectar” ni a Madrid ni davant de Barcelona); 3) una consciència de manca d’identitat col·lectiva; 4) un autoconcepte negatiu (pessimista) sobre la personalitat pròpia; i en un sentit molt semblant a l’anterior, 5) una consciència de col·lectivitat amb poc d’amor propi (meninfotisme);³⁷¹ 6) amb actituds d’indiferència i àdhuc de fatalisme així com 7) un sentiment de desvertebració social i polític.

Alguns protagonistes del blaverisme —tot tractant de justificar que la classe social amb la qual s’autoidentificaven, a diferència de la burgesia valenciana, sí que seria “valencianista” i presentar-se així com la classe valencianista o més valencianista— explicitaran l’equació de poble i del valencianisme:

«Eixa classe mitja sí que s’ha cregut la defensa de lo nostre³⁷² en una orientació o en una altra, però la burgesia, la classe dominant, mai ha sigut valencianista, i això es nota» (Villalba, C2, 00:37’29”).

Tanmateix, al *hinterland* de València aquestes classes socials aclaparadorament havien iniciat el procés de deserció idiomàtica i havien interromput el procés de reproducció social del valencià durant més de set segles. El castellà estava associat a la llengua de *status* i de mobilitat social ascendent i les famílies de classes mitjanes havien invertit en els seus fills en educació en castellà i en transmissió familiar del castellà i no estaven fàcilment disposats a escoltar que ara pagava la pena tornar a recuperar el valencià com una futura llengua de prestigi i de promoció social. Molts d’ells, de cap de les maneres, estaven disposats a acceptar-ho atés que: «mentre que el valencià era socialment percebut com un residu rural i folklòric, el castellà era associat a la moder-nitat i a l’ascens social» (Climent-Ferrando, 2005: 8).

³⁷¹ El meninfotisme implicaria una deixadesa en la res pública, en els afers col·lectius. Talment com suggeria De Guzmán: «Ese vocablo es, posiblemente, una derivación popular del clásico *menysfet* [...], equivalente a “mal hecho”. De ser así, connotaría una reprobación social similar a la del apelativo griego *idiotés* con que se tachaba al ciudadano retirado del ágora y de la vida pública» (1993: 392). Les cursives són de l’original.

³⁷² Tot i que ho analitzarem més endavant, no deixa de ser significatiu la presentació del blaverisme com un moviment de defensa de “lo valencià”, de “lo nostre”, entés equívocament. Mai es definia amb exactitud què era “nostre” i que no ho era més enllà de la dialèctica “valencianista” versus “catalanista”, que esdevenia una línia argumentativa omnicomprensiva de la realitat social valenciana. No debades, com hem vist, UV trià per a la campanya electoral autonòmica i municipal de 1.991 (on assolirà els seus majors èxits percentuals) l’eslogan Vota “lo teu”.

Aquest fenomen es donarà fins i tot als casos en els quals s'afirma procedir de família valenciàno-parlant, on es reconeix que el procés de "bilingüització", primer pas per al canvi lingüístic en favor del castellà, ja estava donat. El membre de l'AVL pel *cupò* blaver, Artur Ahuir,^{A1} per exemple, reconeix que en la seua família ja s'havia introduït el castellà i que pertanyia a una llar "bilingüe" (diglòssica, òbviament). Son pare i ell seran militants de l'anticatalanisme durant la transició democràtica i la dècada dels huitanta i, contràriament, durant el franquisme no tindran cap militància política:

«El meu cas per exemple no és eixe. Jo sent valencià en ma casa de forma contínua, tots entre ells es parlen valencià, i a mi em parlen valencià. Certament d'una forma tímida. Vull dir, que també es podia parlar amb mi perfectament en castellà. És dir, era una casa bilingüe... i en eixe procés de bilingüització, molt més a favor del valencià [...] L'assumpte és que jo crec que hi havia molta tradició valencianista de la gent que fins i tot havia perdut alguna vegada en les seues converses normals, i que havia tingut que passar-se al castellà, o havia tingut que callar en front del castellà, i que... estava per una cosa valenciana, i per parlar valencià sempre que era una oportunitat, i tota la gent que el rodejava, i els amics igualment paraven eixa llengua» (Ahuir, 00:41'15").

La inversió ideològica que farà el blaverisme de la realitat sociolingüística, serà, curiosament, atribuir trets valencianistes a les persones que havien apostat per la substitució lingüística —és dir, donar-los una coartada ideològica— i, seguint aquesta lògica, atribuir-ne d'estrangeritzants als qui defensaven la recuperació de l'ús social del valencià com a vehicle de comunicació normal (el que anomenarem la "paradoxa de l'autoctonia"), la qual cosa explicaria l'èxit de la reproducció social d'aquest discurs. Es tractava al capdavant de justificar la substitució lingüística, entre d'altres factors socials, en front d'un projecte que pretenia anul·lar l'esforç d'ascens social que suposava passar de ser parlants d'una llengua B a una llengua A, que podia veure amenaçat el nou estatus de llengua de cultura i de comunicació general.³⁷³

D'altra banda, en la socialització del blaverisme també tindrà una influència cabdal, per més que no es reconega, la socialització franquista, nacionalcatòlica però aparentment apolítica, de tal manera que aquesta n'hauria d'influir en percebre's amenaçada pels canvis polítics democratitzadors, esquerrans i, encara més, "catalanistes".³⁷⁴

En definitiva, pels indicis que tenim, sembla que la base social del blaverisme serà fonamentalment de classe mitjana (treballadors per compte alié, empresaris o mestresses de casa), de baix capital educatiu i cultural però relativament alt capital econòmic, valenciàno-parlants tot i que majoritàriament eduquen en castellà els seus fills (a l'escola, normalment catòlica i privada i, de vegades, també a casa), de mentalitat tradicional i d'estil de vida majoritàriament integrats.

³⁷³ Aquesta és també la tesi de Soler: «molts valencians necessitaven traure's la mala consciència, estaven patint un procés de desvalencianització, de castellanització, i per tant, calia desviar l'atenció respecte del que estava ocorrent, ací el que estava passant és un procés de castellanització. I aquells que l'estaven vivint en la seua pròpia família, que els seus pares ja no li parlaven en valencià, o que els... els pares que els hi estaven parlant en castellà als seus fills... tot això si es fica contra el seu propi espill és una situació molt incòmoda des del punt de vista de la consciència. I per tant es vol crear uns altres enemics, un tema, un no perill que no és el perill real. El perill real és el problema de desvalencianització a través de la castellanització. Tot això junt crea les precondicions per a que quan ú agafa una bandera i utilitza este tipus de coses, hagen arrelat. I de fet, si vegem una geografia de l'anticatalanisme, realment és una geografia de les comarques d'una major castellanització lingüística que n'hi ha al País» (C2, 00:04'47"). Tot i això aquesta darrera afirmació hauriem de limitar-la a la província de València, ja que l'Alacantí i les comarques del Vinalopó estan més castellanitzades i el blaverisme ha sigut residual.

³⁷⁴ Llopis ens mostra al respecte un exemple significatiu en la recerca sobre cultura política i identitat en la societat valenciana d'una simpatitzant d'UV: «Nunca tuve ideas políticas, yo estaba metida en la parroquia y en otro mundo. Nunca jamás se me había ocurrido ni siquiera hablar de política con na-die. Yo en la política me he visto inmersa sin comerlo ni beberlo. No estoy afiliada a ningún partido político. Soy simpatizante, a lo mejor algún día me afilio, porque tal y como voy conociendo la cosa, me gustan las ideas de Vicente González Lizondo y veo que es la mejor forma de defender Valencia» (1996: 402).

12.2 Una aproximació sociològica a les elits blaveres

Si, com sostenim, el blaverisme és una ideologia populista i conservadora que fa una contínua apel·lació al poble, les elits, contràriament, no seran precisament part del “poble pla” o exerciran la seua professió al sector primari, com es podria pressuposar. Per evitar les construccions ideològiques sense fonament empíric, hem agafat les biografies dels noranta-un principals anticatalanistes blaveres, atenent a la notorietat social i en el moviment (Apèndix 1er) i aconseguir així si més no un perfil sociològic que ens ajudara a copsar millor qui són aquestes elits.

Per fer-ho hem construït la taula 35 i hem triat les dades següents: 1) data de naixement (agrupades per dècades); 2) treball (tot incloent el sector productiu, el caire propi o alié d'aquest i si pertany al sector públic o privat); 3) nivell d'estudis; 4) origen territorial i llengua pròpia (que no significa la llengua d'expressió pública preferent, que serà el castellà en la major part dels casos); 5) sexe; i 6) per últim, si havia hagut una implicació real amb el règim franquista.

TAULA 35: TRETS SOCIALS PRINCIPALS PROTAGONISTES DEL BLAVERISME AL PV

	DN ¹	Sector laboral	compte propi o alié	Sector	Nivell d'estudis	Origen	Llengua	RF ²
Abril, Fernando	1930	terciari	alié	públic	superior	Fora PV	castellà	Sí
Adán, José María	1930	secundari	alié (directiu)	privat/públic	superior	CS-cast.	castellà	Sí
Adlert, Miquel	1910	terciari	alié	públic	superior	L'Horta	valencià	?
Ahuir, Artur	1960	terciari	alié	privat/públic	superior	València	valencià	No
Alejandro, Vicente	1930	terciari	alié	privat	?	CS-val.	valencià	No
Alminyana, Josep	1910	terciari	alié	privat/públic	superior	VLC-val.	valencià	No
Aparicio, José	?	terciari	alié	públic	superior?	?	castellà	No
Attard, Emilio	1910	terciari	propi	privat	superior	València	castellà	No
Barberà, José	?	terciari	alié	privat	?	València	valencià	Sí
Barberà, Rita	1940	terciari	alié	privat/públic	?	València	castellà	No
Bens, Felip	1960	terciari	propi	privat	superior?	València	valencià	No
Broseta, Manuel	1930	terciari	alié	públic	superior	AL-val.	valencià	No
Bueno, Baltasar	1940	terciari	alié	privat	superior	L'Horta	valencià	No
Cabanes, M ^a Amp.	1930	terciari	alié	públic	superior	?	castellà	No
Calatayud, Vicent	?	terciari	alié	privat	secundari	VLC-val.	valencià	No
Calpe, Àngel	1960	terciari	alié	públic	superior	València	valencià	No
Campillos, Manuel	1920	terciari	alié	privat	superior	València	castellà	No
Camps, Francisco	1960	terciari	alié	públic	superior	València	castellà	no
Carrau, Ignacio	1920	terciari	alié	privat/públic	superior	València	castellà	sí
Casp, Xavier	1920	terciari	alié	privat	secundari	VLC-val.	valencià	no
Chanzá, Julio	1940	terciari	alié	privat/públic	superior	L'Horta	valencià	no
Chiquillo, José M ^a	1960	terciari	alié	públic	superior	VLC-val.	valencià	no
Costa, Joan	1930	terciari	alié	privat/públic	superior	VLC-val.	valencià	no
Crespo, Filiberto	1930	terciari	alié	privat	superior	València	valencià	no
Domingo, Francisc.	?	terciari	propi (empr.)	privat	?	?	valencià	no
Esteve, Enrique	1940	terciari	alié	públic	secundari	L'Horta	valencià	no
Fernández, J. M ^a	1930	terciari	alié	privat/públic	superior	Fora PV	castellà	no
Ferrandis, Mariví	1950	terciari	alié	?	superior	L'Horta	valencià	no
Ferrando Badía, J.	1920	terciari	alié	públic	superior	L'Horta	valencià	no
Ferraro, Rafael	1940	terciari	alié	privat	secundari	València	valencià	no
Ferrer, Vicente	1950	terciari	alié	privat/públic	superior	València	castellà	no
Fontelles, Antoni	?	terciari	alié	públic	superior	L'Horta	valencià	no
G. Broch, M ^a Dolor.	1930	terciari	propi	privat	secundari	València	valencià	no
García-Gasco, A.	1930	terciari	alié	privat/públic	superior	Fora PV	castellà	no
Garrido, Vicente	?	terciari	alié	públic	superior	?	castellà	no
Gil Barberà, Joan	1930	terciari	?	?	superior	VLC-val.	valencià	no
Gil Lázaro, Ignacio	1950	terciari	alié	privat/públic	superior	València	castellà	no
Gimeno, Hèctor	?	terciari	propi (empr.)	privat	?	?	?	no
Giner Boira, Vicent.	1910	terciari	alié	privat/públic	superior	València	valencià	sí
Giner, Fernando	1950	terciari	alié	públic	superior	VLC-val.	valencià	sí
Giner Miralles, M.	1920	terciari	alié	privat	superior	València	castellà	no

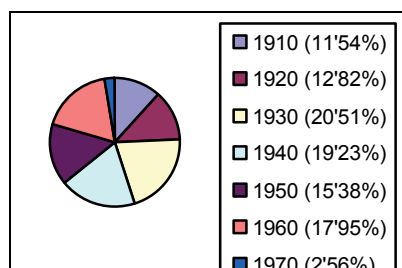
	DN ¹	Sector laboral	compte propi o alié	Sector	Nivell d'estudis	Origen	Llengua	RF ²
González Pons, E.	1960	terciari	alié	públic	superior	València	castellà	no
G. Lizondo, Vicent.	1940	secundari	propi (empr.)	privat	bàsic	València	valencià	no
Jarabo, Alberto	1920	terciari	alié	públic	superior	AL-val.	valencià	sí
Lamo de Espino., J.	1940	terciari	alié	privat/públic	superior	Fora PV	castellà	no
Lanuza, Chimo	1950	terciari	alié	públic	superior	AL-val.	valencià	no
Latorre, Manolo	1960	terciari	alié	privat	secundari	València	valencià	sí
Lladró, Juan	1920	secundari	propi (empr.)	privat	?	L'Horta	valencià	no
López, Aureli	1940	terciari	alié	privat	bàsic	L'Horta	valencià	no
López, Voro	1960	terciari	alié	privat/públic	superior	València	valencià	no
Maluenda, Rafael	1940	?	propi (empr.)	privat	?	AL-val.	valencià	no
Manglano, J. Luis	1940	terciari	alié	privat/públic	superior	València	castellà	no
Marco Molines, J.	1920	terciari	alié	privat	superior	VLC-val.	castellà	no
Marí, Xavier	1950	terciari	alié	privat	superior	L'Horta	valencià	no
Miralles, J. Manuel	1960	terciari	alié	privat	bàsic?	València	valencià	no
Monsonís, Enrique	1930	terciari	alié	privat/públic	superior	CS-val.	valencià	no
Moreno, Juli	?	terciari	?	?	superior	VLC-val.	valencià	no
Muñoz, Elena	1970	terciari	alié	privat	superior	València	?	no
Novo, Alfonso	1950	terciari	alié	privat/públic	superior	València	castellà	no
Oliver, Juan	1930	secundari	alié	privat/públic	secundari	L'Horta	valencià	sí
Ombuena, José	1910	terciari	alié	privat	?	València	?	sí
Orellano, Rafael	?	terciari	propi	privat	?	València	valencià	no
Pascual, Ramón	?	terciari	propi	?	superior	València	valencià	sí
Peñarroja, Leopold	1950	terciari	alié	?	superior	CS-val.	valencià	no
Picó, Amparo	?	?	?	?	?	València	castellà	No
Piles, Tàrsilo	1950	terciari	propi	privat	bàsic?	VLC-val.	valencià	No
Pin Arb., J. Ramón	1940	terciari	?	?	superior	Fora PV	castellà	No
Primo Yúfera, E.	1910	terciari	alié	públic	superior	Fora PV	castellà	No
Puerto, M ^a Teresa	?	terciari	alié	públic	superior	?	castellà	No
Puchades, Josep	1970	terciari	?	?	superior	València	valencià	No
Quirós, Martín	1920	terciari	alié	?	superior	València	valencià	No
Ramón Izquier., M.	1910	terciari	propi	privat/públic	superior	València	valencià	No
Ramón Quiles, M.	1950	terciari	propi	privat	superior	València	valencià	No
Ramón-Llin, M ^a An.	1960	terciari	alié	públic	superior	València	valencià	No
Ramón, Leonardo	1940	terciari	propi (empr.)	privat	bàsic?	?	valencià	No
Ramos Costa, J.	1930	?	?	?	?	?	?	?
Ramos, Vicente	1910	terciari	propi	privat/públic	superior	AL-val.	castellà	No
Recio, Carles	1960	terciari	alié	públic	superior	València	valencià	No
Reyna, M ^a Cons.	1940	terciari	alié	privat	?	València	castellà	No
Ricart Lumbr., J.M.	?	?	?	?	?	?	?	No
Rus, Alfonso	1940	terciari	propi (empr.)	privat	no	VLC-val.	valencià	No
San Valero, Julián	1910	terciari	alié	públic	superior	València	?	No
S. Carrascosa, J.	1960	terciari	alié/propi	públic	superior	Fora PV	valencià	No
G. Sentandreu, J.	1960	terciari	propi	privat	superior	València	castellà	No
Simó Santonja, V.	1930	terciari	alié	públic	superior	València	valencià	No
Soler, Juan Bautist.	1960	terciari	propi (empr.)	privat	bàsic?	VLC-val.	valencià	No
Ubieto, Antonio	1930	terciari	alié	públic	superior	Fora PV	castellà	No
Villalba, Hèctor	1950	terciari	alié	públic	superior	VLC-val.	valencià	No
Zacarés, Agustín	1920	?	?	?	bàsic?	L'Horta	valencià	Sí
Zaplana, Eduardo	1950	terciari	alié	privat/públic	superior	Fora PV	castellà	No
Zarzo, Manuel	1940	terciari	propi	privat	?	VLC-val.	valencià	No

Font: elaboració pròpia. 1. Dècada de naixement; 2. Implicació amb el règim franquista (hem posat "no" sempre que no ens constara la implicació, la qual cosa no significa que no participen d'una ideologia d'extrema dreta).

No sempre ha sigut possible obtenir totes les dades (en aquest cas s'assenyala amb un interrogant i es descompta dels percentatges) però, en general, hem pogut obtenir a partir de la taula adjunta informació suficient com per fer una aproximació social a les elits blaveres que desmunta alguns dels tòpics al voltant d'aquest moviment. En aquest sentit podem aplegar a les conclusions següents de les elits blaveres:

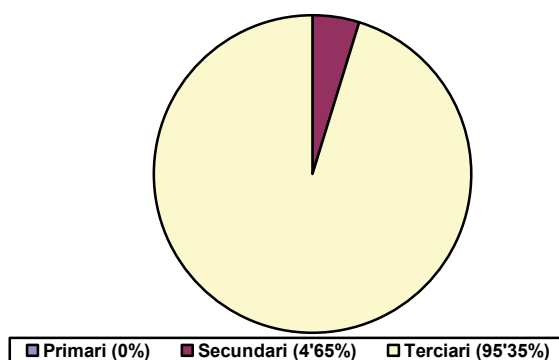
- 1) Els nascuts durant la dècada de 1910 del segle passat suposaran el 11'54% del total; el 1920 el 12'82%; el 1930 el 20'51%; el 1940 el 19'23%; el 1950 el 15'38%; el 1960 el 17'95% i el 1970 el 2'56%. Les elits blaveres, per tant, majoritàriament se socialitzaran políticament durant el franquisme, la qual cosa als nostres efectes, i com veurem a l'anàlisi del discurs, esdevé rellevant. De fet, els nascuts a la dècada dels seixanta i dels setanta (als huitanta i als noranta no hem detectat cap líder significatiu), que abastaran la majoria d'edat ja al període democràtic, superen escassament la cinquena part del total (20'51)%. Tot i que es previsible una renovació generacional en el blaverisme en el futur, els qui ara tenen aproximadament entre 18 i 45 anys abasten la cinquena part del total del lideratge (si descomptem els líders fallits suposa un poc més del 25%). Ens trobem, per tant, amb un moviment dirigit aclaparadorament per majors de 45 anys, de líders "majors", la qual cosa coincideix amb el que ja hem vist que ha detectat Rafael Castelló. En bona mesura, el blaverisme, a diferència d'altres moviments ideològics i polítics, comptarà amb escassos lideratges joves, socialitzats durant l'època democràtica, la qual cosa serà indicatiu per entendre el particular discurs del regionalisme anticatalà.

Gràfic 1. Dècada de naixement

- 2) Pel que fa al treball, malgrat el discurs sovint ruralista, com veurem, del blaverisme no hem trobat ni un sol líder que es dedique professionalment al sector primari (indirectament només el cas de Leonardo Ramón, empresari dedicat a l'exportació de taronges), la qual cosa és aparentment molt xocant i paradoxal, però que indica que ens trobem davant un moviment propi de la modernitat. Els percentatges seran un 0% dedicat al sector primari; un escàs 4'65% al secundari i 95'35% al terciari. Les elits blaveres són, doncs, aclaparadorament pertanyents al sector terciari.

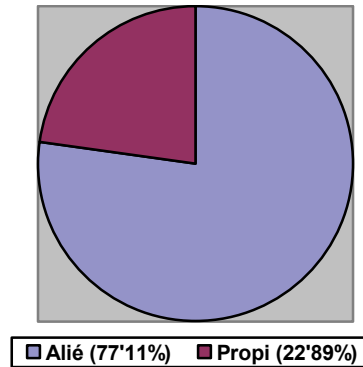
Gràfic 2. Sectors econòmics

D'altra banda més de tres quartes parts del total són treballadors per compte alié (un 77'11%) i únicament un 22'89% per compte propi (un 42% dels quals és empresari, que representa un 9'64% del total). No sembla, per tant, que el

blaverisme compte amb una base d'empresaris important, la qual cosa no significa que l'empresariat valencià n'estiga completament desvinculat.³⁷⁵

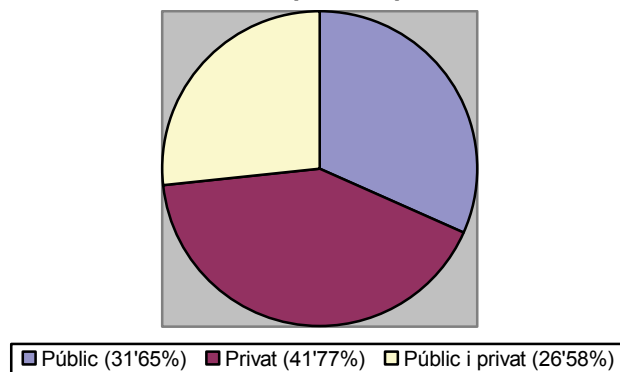
Gràfic 3. Treball per compte propi i alié

Pel que fa al sector, un 41'77% treballa al sector privat i un 26'58% més combinen o han combinat les ocupacions al sector privat amb ocupacions al sector públic (cosa bastant freqüent als representants polítics, tot i que no passa de ser normalment una ocupació temporal), per la qual cosa més de dues terceres parts (68'35%) d'aquestes elits tenen o han tingut una ocupació al sector privat. Menys d'una tercera part del total treballa exclusivament al sector públic (31'65%).

Per tot plegat, el perfil laboral de l'elit blavera és un treballador per compte alié que exerceix bàsicament en l'empresa privada i al sector terciari.

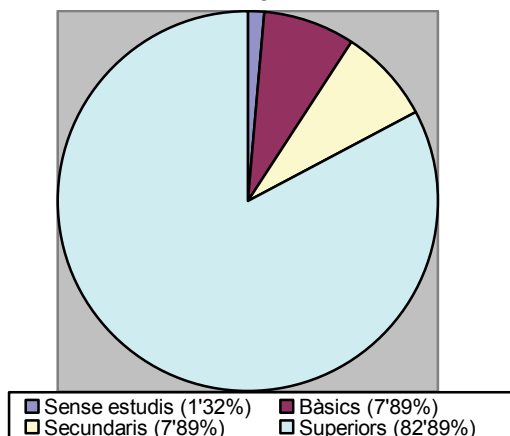
Gràfic 4. Sector públic i privat

- 3) Pel que fa al nivell d'estudis únicament un cas ens consta que no tinga estudis (que suposa només un 1'32% sense del total). Un 7'89% compta amb estudis primaris; un 7'89% amb estudis secundaris; i un 82'89% amb estudis superiors, la qual cosa, en principi, desmintiria el tòpic de ser unes elits "ignorants" i "il·letrades". És probable que no siguem experts ni en història, ni en filologia, ni sàpien escriure correctament en valencià, però més de huit de cada deu membres d'aquests elits compten amb estudis superiors, la qual cosa també resulta significativa del capital educatiu acumulat per les elits blaveres i de la percepció social d'aquestes.

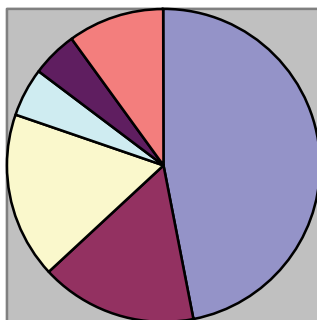
³⁷⁵ A aquest respecte les opinions del notari Joaquim Maldonado^{A3} serà que aquests oscil·laran entre la indiferència i la simpatia envers Catalunya: «Jo diria més bé que una certa indiferència. Una indiferència tirant a simpatia, però no una especial antipatia. L'antipatia és més bé del món, per dir-ho d'alguna manera... de les classes populars. El món empresarial, la impressió que jo tinc és que especialment no han estat... han passat d'això, de l'anticatalanisme» (C2, 00:04'49"). De fet, considerarà que el suport d'empresaris com Lladró serà propi de "nou rics" (C2, 00:05'54") i que la base social del blaverisme, igualment que la del blasquisme, serà la dels botiguers (C2, 00:54'24").

Gràfic 5. El capital educatiu

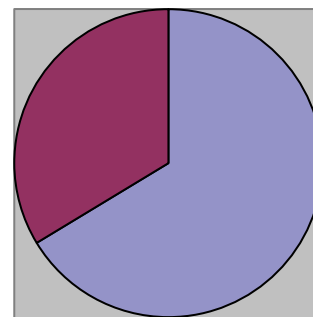
- 4) Pel que fa a l'origen territorial un 46'91% nasqueren a la ciutat de València; un 16'05% a la resta de l'Horta; un 17'28% a la província de València (sense comptar l'Horta); un 4'94% respectivament a les províncies de Castelló i d'Alacant i un 9'88% fora del País Valencià. Tot plegat significa que la gran majoria dels dirigents blaveres se concentren a la comarca de l'Horta (62'96%, quasi dos de cada tres) i, a tot estirar, a la província de València (80'24% del total). Fins i tot, una part important dels nascuts fora del País Valencià (per exemple, Fernando Abril Martorell o l'arquebisbe Agustín García-Gasco)^{A1} o de les províncies de Castelló (el cas de Vicente Alejandro)^{A1} i d'Alacant (el cas de Manuel Broseta) acabaran per establir la residència durant períodes significatius a la ciutat de València, amb la qual cosa els percentatges encara serien superiors. Respecte a la llengua pròpia destaquen els valenciano-parlants, més de dos de cada tres ho són (amb un percentatge del 66'28%), la qual cosa no significarà necessàriament, com veurem, que faren servir el valencià als àmbits públics i formals. Les elits blaveres castellano-parlants són el 33'72%.

Gràfic 6. Origen territorial

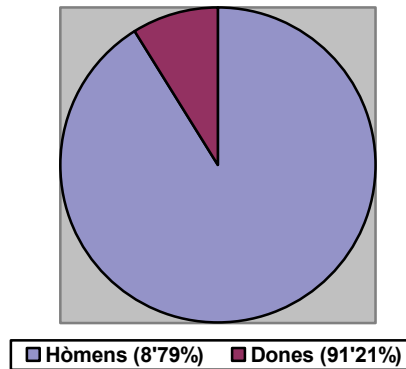
■ València ciutat	(46'91%)
■ Resta de L'Horta	(16'05%)
■ Província València sense L'Horta	(17'28%)
■ Província Castelló	(4'94%)
■ Província Alacant	(4'94%)
■ Fora País Valencià	(9'88%)

Gràfic 7. Llengua materna

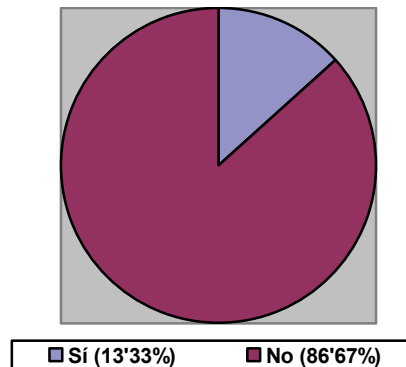

■ Valencià	(66'28%)
■ Castellà	(33'72%)

- 5) Així mateix destaca la poca presència de dones entre les elits blaveres, inferior al 10% (8'79%), la qual cosa reflexa el paper secundari d'aquestes i el rol de mestressa de casa i de relegació a l'esfera privada característica amb major intensitat dels moviments conservadors.

Gràfic 8. Sexe

- 6) Per últim, la gran majoria de les elits blaveres no procedeixen del règim franquista ni tenen vinculació amb aquest. Únicament hem pogut constatar que un 13'33% estiguera vinculat amb el franquisme, la qual cosa sent un nombre significatiu, no deixa de reflexar una clara minoria respecte el conjunt i desmentiria algunes tesis assagístiques. Que els dirigents anticatalanistes no foren antifranquistes no significa que foren necessàriament franquistes.

Gràfic 9. Vinculació franquisme

En definitiva, el perfil de les elits blaveres és un treballador per compte alié que exerceix a l'empresa privada i al sector terciari, major de 45 anys, amb estudis superiors, home, nascut i/o resident a la comarca de l'Horta, valenciano-parlant i no vinculat directament amb el règim franquista.

12.3 Conclusions

Com a principals conclusions d'aquest capítol tenim les tres següents:

- 1) El conflicte identitari valencià, que tindrà lloc bàsicament entre el fusterianisme i el blaverisme, no implicà al conjunt de la societat valenciana sinó a dos minories que aspiraren a hegemonitzar la identitat valenciana central. Les identitats valencianes perifèriques esdevingueren en bona mesura al marge. Entre aquestes hem d'esmentar bona part de l'important contingent d'immigrants (espanyols a la dècada dels seixanta i setanta del segle passat i, també, estrangers, a partir de la dècada dels noranta) i grups socials territorials de fora del *hinterland* de València, com els de les províncies d'Alacant i bona part de la Castelló així com les comarques de l'interior castellanòfones;
- 2) La base social del blaverisme respondrà a classes mitjanes tradicionals valenciano-parlants però que havien fet un esforç de transmissió familiar del castellà com a símbol d'estatus i de mobilitat social ascendent, que reaccionaran contra l'amenaça que suposaven els canvis econòmics, polítics i culturals que

es produiran arran de la modernització socio-econòmica i política a Espanya i al País Valencià.

- 3) Les elits del blaverisme sí comptaran amb capital educatiu, però sobretot amb capital social i econòmic. El perfil mitjà de les elits blaveres és un treballador per compte alié que exerceix a l'empresa privada i al sector terciari, major de 45 anys, amb estudis superiors, home, nascut i/o resident a la comarca de l'Horta, valenciano-parlant i no vinculat directament amb el règim franquista encara que no participà de l'antifranquisme.

Capítol 13é. Les principals institucions reproductores del blaverisme

El blaverisme se n'aprofitarà de tot un seguit d'elements festius (de les falles, primordialment) o de rituals institucionals (la processó del 9 d'octubre) per presentar-se com a "respectable" socialment i alhora instrumentalitzar aquests per "entusiasmar" als seus militants, mitjançant aquesta mena de litúrgies, en el mirat-ge de representar el "poble". D'aquesta manera els "formava" com a nous militants disciplinats de la causa anticatalanista i els atorgava un "sentit de pertinença": «Para los participantes, lo primordial era el contenido simbólico, la expresión ritual de un culto compartido que era tan crucial para su sentido de pertenencia» (Mosse, 2005: 267).

Anem a analitzar, una a una les principals institucions que tenen un paper fonamental en la reproducció social del blaverisme que, a parer nostre, seran: 1) l'associacionisme, tant el format específicament (GAV) com l'històric instrumentalitzat (LRP i RACV); 2) les festes i, particularment, les falles; 3) alguns rituals com la processó cívica del 9 d'octubre; 4) les institucions públiques i, paradimàticament, la Generalitat Valenciana; 5) els mitjans de comunicació i, singularment, LP i 6) la família.

13.1 Una estructura associativa pròpia i instrumentalitzada

El blaverisme ha creat i ha fet servir una complexa i completa xarxa associativa, particularment present a la ciutat i *hinterland* de València (veure Apèndix 1). Aquesta xarxa ha sigut instrumentalitzada per a la legitimació institutucional i per a la reproducció social del blaverisme, sovint mitjançant una retòrica hiperbòlica:

«Las instituciones de mayor raigambre y rigor científico de Valencia, como la Real Academia de Cultura Valenciana, lo Rat Penat, el Instituto de Cultura Valenciana, el Instituto de Estudios Alicantinos, la Asociación Cultural Cardona y Vives, de Castellón y hasta sesenta entidades culturales más, así lo defienden [la independència del valencià]. ¡Qué lástima que tengan que defender lo que debiera ser lo normal!» (2002, a Adán, 2005: 386).

D'entre aquesta xarxa, pel que fa al blaverisme de tipus cultural, destaquen particularment LRP i la Real Acadèmia de Cultura Valenciana (RACV), d'una banda, i el GAV d'una altra. Aquesta última és, com hem vist, una creació de l'època de la transició política, que ha actuat com a força d'acció directa amb què pressionar les autoritats democràtiques, i les dues primeres han sigut dues entitats històriques que foren ocupades per la militància blavera la dècada dels setanta del segle passat per instrumentalitzar-les com a estructures legitimatòries de l'anticatalanisme al País Valencià i poder presentar-se així com el valencianisme de "tota la vida".

13.1.1 L'ocupació d'entitats històriques: Lo Rat Penat i la RACV

LRP, com hem apuntat al subcapítol 8.1, naix de la mà del regionalisme conservador l'any 1878 i pràcticament inaugura la Renaixença. Té, per tant, més de cent trenta anys d'existència ininterrompuda, la qual cosa certament li confereix una singularitat ressenyable en l'entremat associatiu anticatalanista valencià que, com tot seguit veurem, aconseguí "ocupar" durant la transició democràtica.

De fet, s'ha fet servir amb reiteració el caire centenari de l'entitat com una legitimació afegida no sols d'aquesta sinó del blaverisme en general com a ideologia i com a moviment. En aquest sentit, al web de LRP es presenta com "la decana de les entitats valencianistes". Unes altres exemplificacions poden ser la notícia del diari VH, signada per Manolo Matas,^{A1} que titularà "Les entitats valencianistes posseïxen cent

anys d'història" (VH, 19-VI-2008) o l'afirmació següent de Juan Ferrando Badía,^{A1} que imagina una continuïtat històrica farcida alhora de suport popular i intel·lectual:

«A pesar de todos los avatares adversos, la entidad *continuó siendo fiel a lo largo de su historia en el mantenimiento de sus fines fundacionales*. Lo que sí es cierto y realidad, es que a través de sus 127 años [en el moment de publicar el text n'eren realment 118] de existencia ha ido congregando lo más granado de la intelectualidad valenciana [...] siendo una de las asociaciones más antiguas de todo el Estado Español. Ha mantenido una continuidad permanente, llegando viva hasta nuestros días. Ha pasado por monarquías, repúblicas, dictaduras y democracia, y de una forma u otra, *siempre ha contado con una base popular y con la presencia de un cualificado número de intelectuales*» (a DD.AA, 1996: 14-15).

Talment, doncs, semblarà com si LRP, amb la pretesa "continuïtat permanent", haguera defensat el secessionisme lingüístic i l'anticatalanisme des de la creació,³⁷⁶ quan precisament serà al contrari: arran de principis de la dècada dels huitanta del segle passat patirà un trencament clar i rotund amb els models lingüístics (i, en menor mesura, identitaris) anteriors, la qual cosa li suposarà, com veurem, també un trencament amb la major part de la intel·lectualitat, i no sols de la que participarà del fusterianisme. El blaverisme de LRP, en conseqüència, no és en absolut centenari, per més que tracte de passar com a tal. No podria ser-ho ja que, com hem vist, aquest naix a mitjans de la dècada dels setanta del segle passat. Tanmateix, com altres ideologies, ha buscat una major legitimació amb els recurs d'inventar una tradició política.

LRP, institució fundada per Constantí Llobart i immediatament controlada pels afins de Teodor Llorente, representà el projecte de la particularment "apolítica" (en el sentit regionalista) i nacionalista espanyola Renaixença Valenciana i, en aquest sentit, assumia la defensa d'una identitat regional valenciana de caire conservador. Tanmateix, com hem vist, la valencianitat llorentinista, tot i les connexions culturals i discursives que farà pròpies el blaverisme, no era un en sentit estrictament anticatalanista i menys encara com és l'actual direcció de LRP.

Les convulsions en l'entitat tingueren lloc a la transició democràtica. A principis dels setanta el President era el franquista Juan Segura del Lago i el vicepresident Emili Beüt. Aquell moriria d'aturada cardíaca el 27 de novembre de 1972 i el substituïí Beüt. En les properes eleccions internes de l'any 1976, en un procés on se denunciaren irregularitats,³⁷⁷ la candidatura parcial promocionada per Beüt, que presentava Xavier Marí com a candidat a la secretaria general, vencé la de Manuel Sanchis Guarner (que aspirava a la vicepresidència). Seria una de les primeres victòries dels qui seran els blaveros en front dels "catalanistes".

De fet, el blaverisme s'apoderarà de LRP fins a l'extrem que es convocarà una Junta General extraordinària el 25 de novembre de 1977 per demanar l'expulsió de Sanchis Guarner i de Joan Senent, que es farà afirmativament i a mà alçada. Tot i això

³⁷⁶ «Esta centenaria Sociedad ha querido siempre estar al servicio de la Patria Valenciana, por eso sus bases han sido mayoritariamente la gente del pueblo, y por continuidad, a pesar de algunos baches, demuestra el respeto de los ciudadanos por sus instituciones» (DD.AA, 1996: 90).

³⁷⁷ Segons m'informà personalment Vicent Soler, en aquesta victòria intervingué el "toc de pito" de les autoritats franquistes de la Diputació de València. Aquest és el testimoni de Soler en l'entrevista per al documental *Del roig al blau*: «El 30 de gener de l'any 76 passa una cosa que se n'ha parlat poc, una importantíssima assemblea en LRP, on les 2 plataformes actuen. La JDPV en convergència, per tal de guanyar unes eleccions que creiem que en l'àmbit de la cultura i en l'àmbit del valencià era molt important, que és guanyar l'assemblea general de LRP. 30 de gener de l'any 76. Eixa assemblea evidentment la guanyàvem, evidentment. Fins i tot el capellà del meu poble, aquell Mossen Sorribes, que a mi m'ensenyava 15 anys abans la llengua es posiciona a favor de nosaltres, està en 1ª fila, està al meu costat, però una trampa del governador franquista, que porta molts vots per correu canvia el resultat de l'assemblea i fa guanyador a qui realment havia perdut, que són els conservadors, diríem. Això fa que LRP entre en una dinàmica ja llunyana a tots els postulats que els demòcrates i els valencianistes hauríem volgut per LRP, que per altra banda havia jugat un paper molt important en la dècada dels 60» (00:16'40").

Beüt era considerat massa “tebi” pels més radicals i, finalment, l'any 1980 fou derrotat per la candidatura presentada per Casp, que li retreia que la senyera amb franja blava no haguera presidit el centenari de LRP i que l'entitat no assumira la normativa secessionista de la RACV.

A partir de la presidència de Casp, en un camí fins ara sense retorn, en LRP tot seria diferent. Durant la presidència de Casp (1980-1982) es procedirà a l'assumpció de la normativa idiomàtica de la RACV en una assemblea extraordinària, en concret en el curs 1979/1980. La direcció i la presidència dels cursos de valencià seran assumits respectivament per Antoni Fontelles^{A1} i Chimo Lanuza.^{A1}

La presidència de Casp, però, serà breu ja que dimitirà per tractar d'assolir l'acta de senador el 1982 i, l'any després, aconseguirà ser parlamentari la primera legislatura de les Corts per UV, dins de Coalición Popular. El vicepresident primer, Joan Gil Barberà,^{A1} el substituirà i ho farà durant un període de deu anys (1982-1992). Durant aquest període destacarà la donació de la seu social de la Casa dels Gomis i Martí de Vesés al carrer d'Aparisi y Guijarro per banda d'una Diputació de València on el PSPV-PSOE tenia majoria absoluta,³⁷⁸ el nomenament de “prohoms” com Josep Maria Bayarri, Miquel Adlert i d'altres en una estratègia de legitimació i de creació de “sants” civils anticatalanistes que serviren de guia per a continuar la lluita i, *last but not least*, la celebració del Centenari dels Jocs Florals, el 9 d'octubre de 1983, en una cerimònia que tindrà un significat especial, ja que Joan Carles I prèviament rebrà en audència oficial a la Junta de Govern de l'entitat i acceptarà, junt a la muller Sofia de Grècia, la presidència d'honor i el President de la Generalitat Joan Lerma, el Conseller de Cultura Ciprià Císcar³⁷⁹ i l'Alcalde de València Ricard Pérez Casado hi acodiran. Així mateix Císcar i la muller de Lerma (presentada com “Mariví Abad de Lerma, Primera Dama Valenciana”), vestida de “valenciana”, acodiran a la inauguració el 3 d'octubre del mateix any de l'exposició sobre els Jocs Florals al Centre Cultural de la Caixa d'Estalvis de València, l'actual Bancaixa.

Tot plegat i com veurem a aquest mateix capítol, la tàctica d'apaivagament del blaverisme per banda del poder autonòmic, aconseguirà l'efecte contrari en atorgar legitimitat i suport a una entitat aleshores inequívocament secessionista i anticatalanista i que tindrà un paper fonamental en l'evolució del conflicte identitari valencià.

La presidència de Josep Maria Boluda (1992-1996) seria més aviat de transició. Es caracteritzarà el període per la insistència en el secessionisme idiomàtic davant el que considerarà posicions tèbies del poder municipal de València, ja controlat pel PP i UV i la involució cap a posicionament neortodoxos de les Joventuts Ratpenatistes.³⁸⁰

³⁷⁸ Prèviament, però, tenien una situació ben còmoda ja que «fins a la cessio patrimonial de l'edifici de LRP per banda de la Diputació, este pagava un lloguer, podiem dir simbòlic, de 1000 pessetes mensuals i totes les despeses d'imposts, IBI, i l'aigua i la llum les pagava la Diputació, i tambe les obres que calgueren» (a Martínez Roda, 2000: 359).

³⁷⁹ Ciprià Císcar Casabán (Picanya, 1946): llicenciat en dret, Alcalde de Picanya (l'Horta Sud) des de 1976 fins a 1983, Conseller de Cultura del Consell Preautonòmic (1981-1983) i de Cultura, Educació i Ciència des de 1983 fins a 1989. Diputat al Congrés des de 1989 fins a l'actualitat. Esdevingué Secretari d'Organització del PSOE des de 1994 fins a 2000. Com a Conseller, tot i ser el promotor de diverses iniciatives culturals com la Biblioteca Valenciana o l'IVAM i, en particular, la Llei d'Us i Ensenyament del Valencià (per la qual seria denostat pel blaverisme com una de les seues bèsties negres), recorregué els Estatuts de la Universitat de València per incloure el terme de català per a la llengua pròpia.

³⁸⁰ En l'editorial del primer número, l'any 1994, de *Germania*, òrgan de les Joventuts Ratpenatistes (que havia recuperat el nom històric), a partir de la presidència de Josep Manuel Matas, es tracten de desmarcar-se de la “tercera via” (un valencianisme no pancatalanista però tampoc secessionista) a la qual s'havien acostat: «No cal buscar terceres vies. L'única via que nos interessa es la nostra, la valenciana. No tenim que acostar-nos a ningun moviment alie al valencianisme» (a Martínez Roda, 2000: 353). En un mateix sentit Ahuir, qui fou també president de les Joventuts i esdevindrà acadèmic de l'AVL, escriurà la següent explicació del trencament de la joventut nacionalista “tricolor” entre els neortodoxos, que romandran a les Joventuts d'UV i a les Ratpenatistes i els oberturistes, aplegats a la Joventut Valencianista: «u es dona conte de que potser a la llarga menys els importava era precisament la pau llingüística i

La Presidència d'Enrique Esteve, que començarà en 1996 i que continua fins a hui, es caracteritzarà, com veurem tot seguit, per la politització de l'entitat en favor del PP (tot desentenent-se d'UV), per l'aconseguiment d'una nova seu social gràcies a les aportacions milionàries de la Generalitat i per la declaració, per banda del Ministeri de l'Interior, d'entitat d'“utilitat pública”. En aquesta declaració, que conferirà una nova legitimació simbòlica a una entitat blavera, sembla que fou decisiva la intervenció de Juan Cotino,^{A1} aleshores Director General de la Policia i membre de l'Opus Dei. De fet, «El President de Lo Rat Penat, va agrair mijant un escrit l'ajuda prestada a Juan Cotino Ferrer, Director General de la Policia, per a que la centenaria institució valenciana conseguira el reconeixement» (a Martínez Roda, 2000: 398).

Per al blaverisme, en conseqüència, LRP ha sigut una institució “referent clau del valencianisme”, que pràcticament sempre hauria vingut a defensar els mateixos plantejaments, amb la qual cosa es pretén estendre la legitimitat institucional de l'anticatalanisme valencià més enllà dels límits històrics de la transició democràtica. En el volum *La historia de Lo Rat Penat*, escrita per autors anticatalanistes, consideraran que serà precisament Joan Fuster i els “catalanistes” els que tensaran una institució de la qual es donarien de baixa els socis “amb inquietuds nacionalistes-pancatalanistes” i serien reemplaçats per una “nova ona de valencianistes” que transformarien el “perfil humà” i les “tendències ideològiques” de l'associació.³⁸¹

Tot plegat és important destacar que aquest procés de ruptura entre blaveros i “catalanistes” es negarà i es presentarà com una “obertura a sectors populars”,³⁸² antielitista (de substitució dels “notables”), en un sentit molt semblant als trets discursius que analitzarem del blaverisme. Allò cert és que LRP, fins i tot respecte al moviment social blavero, ha mantingut un cert component elitista (que es pot resseguir, per exemple, en la ritualització dels Jocs Florals), tot i que gens comparable al dels líders de la Renaixença o els seus descendents. De fet, amb una simple menció a les seccions de LRP es pot veure fàcilment la combinació de l'estratègia popular i de l'elitista. D'una banda tenim les seccions de “cultura tradicional” (que inclou el Grup de Danses, l'Escola de Danses Mª Teresa Oller i classes de cultura “popular”); el Cor “Popular” i els concursos de Llibrets de Falla, Milacres de Sant Vicent i Creus de Maig. I d'altra banda els cursos de Llengua i Cultura Valencianes; l'assessorament lingüístic i traducció; publicacions; l'Aula d'Humanitats, Educació, Ciències contemporànies i conferències i els Jocs Florals.

El cas de la RACV presenta algunes similituds però també algunes diferències respecte LRP. Pel que fa a les similituds podríem destacar el caire històric de la insti-

que l'objectiu fonamental, en canvi, era el desballestar, desestructurar i desllenguar a un moviment nacionalista jove que creixia en força des del valencianisme estricte [...] hem arribat a la conclusió de que estem fent història resistint com resistim els vents de Ponent (cada vegada mes durs) i els que venen del Nord (cada vegada mes frets)» (a Martínez Roda, 2000: 355).

³⁸¹ «Esta institució, referent clau del valencianisme, patí en el seu interior la tensió que es genera en l'intellectualitat valenciana com a conseqüència de l'adscripció catalana que Joan Fuster pretenia per als valencians. Esta tensió es manifestà en la secessió d'un grup de professors en 1975, en canvi de la “Gramàtica” que servia de text per als cursos (1976), l'intent d'expulsió de Sanchis Guarner i de Senent (1977) i, de modo molt especial, la crisi i secessió de 1980; acontentiments que varen marcar una fita rellevant en quant al perfil humà dels integrants de l'entitat i especialment en quan a les tendències ideològiques dels seus mandataris, per quant la major part dels socis en inquietuds nacionalistes-pancatalanistes es donaren de baixa durant este lustre i foren reemplaçats, en clara ventaja numèrica per la nova ona de valencianistes [...] En avant serien constants les adhesions dels grups o persones individuals que es van decantant cap al valencianisme i, per la raó contrària s'obrirà un goteig de baixes de socis que no estaven per la nova situació. En conjunt suponia una apertura de Lo Rat Penat a sectors més populars de la societat, els nous socis de la qual substituïen els “notables” que es donaven de baixa d'una entitat que optava per no permaneixer impassible davant el creixent pancatalanisme» (Martínez Roda, 2000: 257 i 264).

³⁸² Significativament en el llibre editat pel CVC sobre LRP, els autors del qual seran quatre dirigits ratpenatistes com Joan Gil Barberà, Juli Moreno,^{A1} Mariví Ferrandis i Enric Martí,^{A1} un dels capítols portarà per nom “Lo Rat Penat iniciador y potenciador de fiestas y costumbres populares”.

tució, quasi centenària, i respecte les diferències destaca la qualitat d'institució pública, a diferència de LRP, que és una entitat exclusivament privada, tot i que, com hem vist, finalment declarada d'utilitat "pública".

La RACV és una fundació de caràcter públic que nasqué com organisme dependent de la Diputació de València l'any 1915 amb el nom original de Centro de Cultura Valenciana. També comptà amb la col·laboració de l'Ajuntament de València a partir de 1917. De fet, al President de la Diputació de València, segons els estatuts actuals de la RACV, li correspon la Presidència d'Honor de l'entitat i a l'Alcalde del consistori municipal la Vicepresidència d'Honor. A més a més, cadascuna de les institucions té dret a nomenar dos membres com a Acadèmics de Número al si de la RACV.

El *Centro* naixerà en bona mesura inspirat en l'Institut d'Estudis Catalans (creat l'any 1907) tot i que amb substancials diferències. Una de les importants serà que la Diputació de València estava controlada aleshores pels canovistes conservadors. De fet, el primer president del Centro fou precisament José Martínez Aloy,³⁸³ proper a Teodor Llorente i al conservadurisme silvelista. Contràriament, en la Mancomunitat de Catalunya liderada per Prat de la Riba i la Lliga Regionalista, el *Centro* copartiparà d'unes coordenades ideològiques pràcticament idèntiques a les de LRP: conservadurisme, espanyolisme i regionalisme cultural; "valenciania" i no valencianisme polític, per tant.³⁸⁴ El fet, doncs, d'anomenar-se *Centro* i no Centre és bastant significatiu al respecte.³⁸⁵ La comparació, sovint acomplexada respecte Catalunya, estigué, com tantes altres iniciatives al País Valencià, en la base de la creació de la RACV. Vegem sinó el que declarava el diputat provincial Pérez Lucía, filocarlí que esdevendria president de LRP, l'any 1913 per justificar-ne la creació. Les cursives són nostres:

«Declaramos la necesidad de iniciar los estudios valencianos para realizar la obra de la reconstrucción hitórica y literaria, afianzar la personalidad valenciana y evitar el *vergonzoso* fenómeno de que *Cataluña* edite, por medio de Pagés, las obras del Príncipe de los poetas valencianos, Ausias March, que en Valencia no se han editado desde el siglo XVII e incompletas y el cronista Sr. Martínez Aloy haya de publicar la "Geografía de la Provincia de Valencia" por encargo de una empresa catalana» (a Roca, 1996: 12).

Així mateix també cal tenir present que, tot i que serà a partir de la transformació de 1978 quan esdevindrà una institució inequívocament blavera, la voluntat diferenciacionista respecte a Catalunya ha estat, si més no en certa mesura, històricament present des de la fundació. Fins i tot podem trobar una mena de "protosecessionisme" lingüístic. Vegem sinó com a exemple la nota manuscrita de Lluís Fullana (el Pare Fullana, el filòleg que representarà a la "llengua valenciana" en la Real Academia Espanyola, qui serà per aquest i per altres aspectes reivindicat pel blaverisme) qui considerarà que entre les cinc línies estratègiques de treball de la Secció de Llengua i Literatura Valencianes del *Centro* haurà de «señalar o escoger a otros para el estudio de la "Historia de la Literatura Valenciana", *desglosándola*³⁸⁶ de la catalana» (Roca, 1996:

³⁸³ Aloy (1855-1924) fou alcalde de València entre febrer i juny de 1907, tot i que amb la majoria dels regidors eren republicans, i diputat provincial els períodes 1890-1894, 1898-1903, 1907-1911 i 1913-1917, tot sent President a partir de 1914 i novament alcalde el 1917. A més, fou cronista oficial de la província des de 1892, director del Museu de Belles Arts el 1920 i col·laborador de LRP i de LP.

³⁸⁴ «En un principio, el Centro fue la ilusión de un grupo cada vez más numeroso de valencianos que, procedentes de ámbitos profesionales bien diferentes, sentían la inquietud de crear y fomentar un núcleo de *valencianía*, con la prudencia de conjuntar anhelos, conjugar esperanzas y trabajar sin estridencias» (Roca, 1996: 95).

³⁸⁵ «Con todo, sin embargo, Martínez Aloy y Pérez Lucía continuaban perfilando los detalles que iban a enriquecer el nuevo centro y, entre sus consideraciones, admitían que se emplearía el castellano para sus relaciones oficiales y el bilingüismo en trabajos y colaboraciones» (Roca, 1996: 24).

³⁸⁶ De fet, la RAE dona els significats següents del concepte "desglosar": «Quitar la glosa o nota a un escrito. 2. Quitar algunas hojas de una pieza de autor o algún documento, dejando copia o, al menos, nota de su contenido. 3. Separar un impreso de otros con los cuales está encuadernado. 4. Separar algo de un todo, para estudiarlo o considerarlo por separado».

69, qui no data la nota però suposem que, de ser autèntica, cosa que en principi no posem en dubte, correspondria a la segona meitat de la dècada dels deu del segle passat).

El *Centro*, des de la creació fins a la transició democràtica, tingué un cert paper tot i que secundari en la cultura valenciana. Durant el franquisme funcionà, malgrat contar amb la presidència de Teodor Llorente Falcó (15-XI-1939 a 17-I-1941) i de Nicolau Primitiu (8-V-1956 a 14-XI-1962), com una mena d'Acadèmia local de la història i d'altres disciplines que aplegava particularment a la intel·lectualitat conservadora i sovint afecta al règim i a una part dels intel·lectuals valencianistes que s'hi aixoplugaven. En qualsevol dels casos un del seus principals objectius era legitimar l'espanyolisme al País Valencià (com a exemple podem citar l'exposició a la Llotja arran del centenari de Cervantes o el fet que «Con ocasión de cumplirse el "Centenario del nacimiento de Vicente Blasco Ibáñez" el Centro quiso celebrar dicho evento recordando la memoria de quien supo llevar por todas partes la imagen de España y de Valencia». Roca, 1996: 55) així com reforçar el particularisme valencià respecte Aragó però, sobretot, Catalunya:

«En els anys quaranta, en la revista del Centre de Cultura Valenciana, podien llegir-se afirmacions d'aquesta mena: "D. Jaime I, que tuvo el pensamiento de rehacer aquella nacionalidad, cuando llegó a Valencia, le dió leyes propias y sobre las cuatro barras de la bandera aragonesa y catalana puso la *raya azul diferenciadora*" (a Viciano, 1996: 117-118).

A partir de 1978 i gràcies a l'acord de 28 d'abril del Ple d'una Diputació de València encara franquista i dirigida per Ignacio Carrau, el *Centro* es transformà en Acadèmia de Cultura Valenciana i esdevingué, en un procés semblant al de LRP, un instrument públic legitimador del secessionisme lingüístic i de l'anticatalanisme al País Valencià.³⁸⁷ Julián San Valero, Catedràtic de la Universitat de València i valencianista històric, que serà Degà des de 1976 a 1990 (amb l'excepció del període 1985-1987 en què ocuparà aquest càrrec Eduardo Primo Yúfera)^{A1}, i Xavier Casp, que havia entrat com Acadèmic de Número el 1972 (i que serà degà des de 1990 a 2002) seran els principals protagonistes que aconseguiran instrumentalitzar una institució farcida de membres conservadors i gens propicis al paradigma fusterià.

D'aquesta manera les tesis i el moviment social blaveró comptaran amb una institució històrica que tindrà el suport de la Diputació de València i de l'Ajuntament de València, un *status quo* que els, a partir de 1979, dirigents del PSPV-PSOE d'ambdues institucions, significativament, no gosaran modificar.³⁸⁸

Tot i l'apropiació del blaverisme de l'Acadèmia per als fins legitimadors d'aquest, des d'aquesta institució es "vindrà" un suposat neutralisme i apoliticisme pràcticament absoluts ja que, com veurem, són els altres, els "catalanistes" els qui polititzen i manipulen. L'anticatalanisme i el secessionisme idiomàtic, en aparença, no serien "política" sinó una resposta a les "inquietuds culturals de la regió". Vegem sinó el que afirmarà Francisco Roca, arxiver i bibliotecari de la RACV:

«La participación del Centro en todas y cada una de las inquietudes culturales de la región se hizo proverbial, cuidando sobremanera tratar siempre con prudencia cualquier oportunidad política [...] Y tan es así que, entre la abundante y bien di-

³⁸⁷ Correspondria als historiadors fer una anàlisi rigorosa de la transformació del Centre en l'Acadèmia així com el seu desenvolupament posterior.

³⁸⁸ El que fóra Secretari Perpetu de la RACV, José Aparicio, amb tota la intenció, declarava que «Sus fundadores, haciendo gala de una extraordinaria visión política y una formidable perspectiva histórica, sólo comparable con su integridad moral, la dotaron de plena autonomía administrativa y funcional, con el fin de evitar la *injerencia y mediatización política* de sus tutores, medida cuyo valor y trascendencia se puso de relieve en 1980 muy especialmente» (a Roca, 1996: 9). Allò cert és que el partit socialista no desmuntà una entitat que faria oposició activa a part de les polítiques culturals i lingüístiques impulsades per aquest des de la Generalitat.

versa documentación que hemos consultado a lo largo de sus ochenta años de actividad, en contadas ocasiones hemos encontrado algún acuerdo que tratara de temas o cuestión política que pudiera implicar al C.C.V.» (1996: 42-43).

D'altra banda aquesta politització (negada) del blaverisme anirà acompanyada d'un intent, com bé analitza Vicent Bello, de "construir un marc de legitimitat des de l'esfera cultural i ideològica", de donar cobertura intel·lectual al projecte polític. Aquest flanc bàsicament el cobrirà la RACV i, en molta menor mesura, LRP:

«la funció de l'Acadèmia Valenciana és construir un marc de legitimitat des de l'esfera cultural i ideològica per a la pràctica política del moviment, tot realitzant funcions de sistematització i d'oficialització nominalista. D'ací ve el canvi de nom de la insignificant entitat, tendent a dotar-la d'un poder de suggestió denominativa, i la desenfrenada carrera de fitxages d'acadèmics de número i d'honor, que es realitza d'una manera compulsiva, especialment des de l'any 1986, entre els mitjans universitaris i científics ubicats en posicions de la ultradreta, o senzillament allunyats d'un coneixement concret de la bunyolera facciosa. Aquesta entitat realitza, ara ja, la missió d'actuar com a focus de validació cultural alternatiu al saber científic de la universitat, però la seua constitució contempla sobretot la perspectiva de convertir-la en santuari oficialitzador metauniversitari en un possible futur de conquesta del poder polític del moviment blaver» (Bello, 1988: 72-73).

En la dècada dels huitanta del segle XX, l'Acadèmia farà servir una estratègia d'expansió social a partir de la creació de dues associacions culturals: d'una banda el 1986 "Amics de l'Acadèmia" i, d'una altra, el 1988, el Patronat de la RACV. L'objectiu de la primera serà aconseguir finançament³⁸⁹ però sobretot fomentar la identificació dels màxims sectors possibles amb la RACV. En aquest sentit destacaran l'entrega de premis a personalitats i institucions tant del blaverisme, en una mena d'"autobombo" significatiu (Amics de l'Acadèmia, per exemple, premiarà a la pròpia RACV l'any 1990) com de la dreta valenciana. De fet, mereixen destacar-se els Premis Vinatea per la intencionalitat, gens amagada. Les primeres edicions, de 1990 a 1994, foren guanyades respectivament per Mª Consuelo Reyna, Ricardo García Moya^{A1} i Baltasar Bueno,^{A1} tots ells periodistes o articulistes virulentment anticatalanistes i l'empresari Juan Lladró, que esdevendria degà de la RACV. A nivell col·lectiu, els guardonats foren UV, l'associació Cardona i Vives, les Falles de València i Amics del Corpus. Molts anys després l'estratègia continua: els darrers premis Vinatea, els de l'edició de 2007 foren per al President de l'Autoritat Portuària de València, Rafael Aznar i l'associació conservadora de llauradors, l'Asociación Valenciana de Agricultores (AVA). D'altra banda l'objectiu de l'associació cultural per al Patronat de la RACV serà aconseguir subvencions, en particular de la Generalitat Valenciana. Destacà el suport econòmic per al Diccionari Valencià-Castellà, un pas important en el secessionisme lingüístic.

L'any 1991, a més a més, rebé un nou impuls institucional en ser acceptada la petició de ser considerada "Real" per banda de la monarquia espanyola. D'aquesta manera passà a tenir l'actual denominació, Real Acadèmia de Cultura Valenciana,³⁹⁰ cosa que li ha conferit una aparent semblança científica i rigorosa. La implicació del Cap de l'Estat en el conflicte identitari valencià, en benefici del moviment anticatalanista, serà un indicador més de que l'estat no ha romàs exquisitament neutral en la lluita identitària entre blaveros i "catalanistes".

³⁸⁹ De fet, amb un victimisme, com veurem, freqüent en el discurs del blaverisme es presentarà l'associació com una mena de salvadora de la penúria financera de la RACV: «En l'any 1986, un grup de defenedors de la cultura valenciana, en vore i viure la situació econòmica per la qual estava travessant la Real Acadèmia de Cultura Valenciana, decidixen construir una associació, la missió de la qual seria ajudar a que l'Acadèmia realitze la seua labor cultural d'investigació científica que li pertoca en les millors condicions» (a www.racv.es, 2008).

³⁹⁰ Des de 1991 fins a 2006 es nomenava Real Academia de Cultura Valenciana, atés que el valencià secessionista no acentuava les esdrúixoles, amb la qual cosa l'escriptura era idèntica en castellà i en el valencià de les anomenades precisament com a Normes de l'Acadèmia.

De fet, en aquest sentit, la RACV argumenta que les subvencions públiques que rep de l'Ajuntament de València, de la Diputació de València³⁹¹ i de la Generalitat, així com alguns convenis de col·laboracions amb universitats públiques i privades, com la Universitat Politècnica de València o la Cardenal Herrera³⁹² li conferiria una suposada *autoritat* cultural sancionadora i un prestigi científic al qual aspira, a més d'un "reconeixement oficial"³⁹³.

La RACV, per tant, es presenta com una "entitat científica" però amb "arrelament popular" (en una clara referència a la Universitat de València, a la qual pretesament li mancaria aquesta mena de suport "popular") de defensa de la llengua i la cultura pròpies. Aquesta estratègia popular s'ha concretat, per exemple, en l'edició de follets i còmics massius, normalment secessionistes, amb edicions de més de 15.000 exemplars (Roca, 1996: 62), a repartir en la fira infantil i juvenil d'Expojove, a partir de l'edició de 1991, en què PP i UV governaran l'Ajuntament de València. D'aquesta manera els xiquets seran "contraprogramats" contra l'estàndar lingüístic i la identitat de la llengua que se'ls ensenyarà a l'escola (veure subcapítol 15.3.7).

La RACV ha sigut una institució fonamental en el desenvolupament del blaverisme cultural i del secessionisme lingüístic. Tanmateix, tot i que és conegut, és important ressenyar que no s'enfronta als partidaris de la substitució lingüística i cultural en benefici del castellà (que nega o si més no menysté) sinó, com ja analitzarem amb detall en el discurs del blaverisme, l'actuació constant se situa "front als continus intents d'annexió lingüística i cultural" dels "catalanistes" i en favor d'una suposada "autèntica" cultura valenciana:

«Estos treballs d'investigació al voltant de la llengua valenciana feren que l'entitat científica passara a convertir-se en una entitat en arraïlament popular per la seua defensa i recuperació de l'autèntica cultura valenciana, front als continus intents d'anexió lingüística i cultural per part dels qui consideraven la cultura i la llengua valenciana com a part de la cultura i la llengua catalanes» (a www.racv.es, 2008).

De molta menor importància, cal esmentar el cas de l'Institut d'Estudis Valencians. Aquesta també fou un entitat històrica del valencianisme, tot i que de curta durada, ja que fou fundada en 1937 i desaparegué al final de la guerra civil espanyola. Fou una iniciativa de la Conselleria de Cultura del Consell Provincial de València, presidida per Francesc Bosch i Morata, del Partit Valencianista d'Esquerra. Inspirada en l'Institut d'Estudis Catalans, l'objectiu de la qual fou "conrear i propagar la cultura valenciana". El primer president fou Josep Puche Álvarez, rector de la Universitat de València, durant la Guerra, i el primer secretari general, Carles Salvador.

En la dècada dels huitanta del segle passat, una vegada expulsat de LRP, la reprendrà Emili Beüt i, més tard, Carles Recio i junt a altres membres com Gil-Manuel Hernández, Lluís Mesa i Josep Lluís Marín. Fou una entitat cultura que féu servir les normes del 32 en un intent de construir un valencianisme cultural no anticatalanista ni pancatalanista. Tanmateix, amb la nova aposta de Recio pel blaverisme, passà a mans anticatalanistes. L'activitat és molt mins i es limita a fer algun cicle de conferències. El president actual és Ferran Ribes,^{A1} exsecretari general de Jòvens Nacionalistes d'UV.

³⁹¹ De fet, per exemple, el 30 d'octubre de 2007 es presentà al Saló Alfons el Magnànim de la Beneficència (propietat de la Diputació) el "Corrector Ortogràfic Valencià". Al web de la RACV on es pot abaixar aquest corrector expliciten que aquest ha comptat amb la col·laboració de la Generalitat Valenciana i l'àrea de cultura de la Diputació de València tot figurant els seus dos logotips.

³⁹² L'actual Rector de la Cardenal Herrera és el blavero José Luis Manglano.^{A1}

³⁹³ «A hores d'ara la RACV té reconeixement oficial i rep subvencions d'institucions publiques com ara l'Ajuntament de València i la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana. Ademés té convenis de col·laboració en unes atres entitats, com ara l'Universitat Cardenal Herrera-CEU San Pablo de València, la Universitat Politècnica de València i l'Escola Internacional de Protocol de València» (a www.racv.es, 2008).

* * *

La RACV i LRP conformen les dues institucions de referència del blaverisme cultural de la ciutat de València i de l'àrea de influència. Tot i que de vegades s'han vist arrossegades per altres entitats de menor importància, però agrupades al voltant de la Federació Coordinadora d'Entitats Culturals del Regne de València (FCECRV), en general, són aquestes dues les qui marquen les pautes generals del blaverisme cultural. El darrer canvi ortogràfic d'accentuació així ho testimonia.

Resulta bastant significatiu que la direcció tant de la RACV com de LRP hagen estat controlades pels partits polítics de dretes i, particularment pel PP des de què entrà a governar la Generalitat Valenciana i la Diputació de València a partir de 1995. Tot i que excedeix les pretensions d'aquesta investigació, seria molt interessant conèixer la quantitat exacta de subvencions que han rebut des del 1991 (data en què l'Ajuntament de València passà a mans del PP i d'UV),³⁹⁴ passant per 1995 (control del PP i d'UV de la Generalitat i de la Diputació de València) fins a l'actualitat.

En qualsevol dels casos sabem que els ingressos han sigut milionaris, fins a l'extrem de condicionar la xarxa associativa blavera principal. Per exemple el 26 de juny de 2006 la Junta de Govern de la Diputació de València ratificà la concessió de 120.000€ per a la programació de 2007 de la RACV. D'altra banda, la Federació Escola Valenciana denuncià que la RACV i LRP haurien rebut fins a tres milions d'euros entre 2002 i 2005 per banda de la Generalitat i que, a més, la Diputació de València hauria entregat durant el mateix període 200.000€ anuals i l'Ajuntament de València 48.000€ més un ajut extra per la rehabilitació del domicili social de 240.000€. Escola Valenciana denunciava que aquest ajuts multiplicaven per tres les ajudes al doblatge i l'edició de llibres en valencià, per deu les ajudes a la recerca lingüística i per vint-i-cinc les ajudes a la recerca sobre la situació social del valencià. Així mateix la revista *Lo Rat* tindrà inserció publicitària de la regidoria de cultura de l'Ajuntament de València dirigida per García Broch i de les institucions públiques que controlava UV en la legislatura 1995-1999: la Conselleria d'Agricultura, l'IVAJ, Vaersa (Conselleria de Medi Ambient) així com del Consorci Provincial de Bombers. A més a més, a *La Historia de Lo Rat Penat* reconeixen que a l'any Ausiàs March LRP rebrà patrocini de l'IVAJ i de la Conselleria de Cultura (a Martínez Roda, 2000: 385).

Però no sols han rebut subvencions per activitats sinó també per aconseguir unes magnífiques seus socials en el centre històric de València. La seu de la RACV és una casa senyorial que es troba al carrer Avellanes 26, a un pas de la plaça de la Reina, cedit per l'Ajuntament de València l'any 1998. La nova seu de LRP se situa en una altra casa senyorial del Carrer del Trinquet de Cavallers, 9, a pocs metres de la de la RACV i de diverses conselleries i centres públics. Segons les pròpies informacions de LRP, aconseguiren 200 milions de les antigues pessetes de la Generalitat dels pres-supostos 1998, 1999 i 2000 (Martínez Roda, 2000: 382).

Per tot plegat les dues entitats culturals referencials del blaverisme: LRP i la RACV podem considerar que han sigut "comprades" i "instrumentalitzades" pel poder polític del PP al front de les principals institucions públiques valencianes. De fet, aquest procés de "compra" i d'utilització partidista dels dirigents del blaverisme cultural mereix algun aprofundiment.

D'una banda la direcció de la RACV, des de 1990 fins a poc abans del falliment recaigué en Xavier Casp. Malgrat haver sigut diputat a les Corts la primera legislatura

³⁹⁴ Com reconeixen en la pròpia LRP, a banda de les subvencions municipals "tradicionals" que rebia pels Jocs Florals, el consurs de llibrets de falla, les creus de maig i els miracles de Sant Vicent, «la nova situació política en l'Ajuntament de València en el govern del PP i d'UV, faria que *Lo Rat Penat* començara a rebre diverses subvencions, sobretot per a la publicació de llibres» (a Martínez Roda, 2000: 359).

per UV —de la mà, això sí, de la Coalición Popular—, Casp acabà acceptant les directrius culturals del PP. Pertanyé al CVC (a proposta novament d'UV) però fou més moderat que altres blaveros presents a la institució com, per exemple, Josep Boronat,^{A1} qui emeté un vot particular en contra del dictamen lingüístic del CVC. De fet, Casp acabà integrant-se en l'AVL i acceptant *de facto* l'ortografia unitària basada en les Normes del 32. Molts han vist darrere d'aquesta actitud la pressió del PP, tot i que li costà l'acusació de “traïdor” per banda dels sectors més radicals del blaverisme (hagué d'eixir fins i tot escortat per un furgó policial de les ires de militants del GAV i pròxims a Sentandreu) i fins i tot la dimissió com a degà de la RACV.

La substitució de Casp vingué de la mà de Juan Lladró. Lladró, junt als seus germans, és propietari de l'empresa de figures ceràmiques i és, per tant, un multimilionari anticatalanista proper al blaverisme més radical de CVa i de Sentandreu. De fet, combinà la direcció de la RACV amb la copropietat del periòdic VH. Finalment dimití i deixà el seu testimoni a Vicente Simó Santonja,^{A1} un notari i històric militant del blaverisme.³⁹⁵

El cas de LRP, com hem vist, ha sigut encara més evident la relació amb el PP en recaure la Presidència en Enric Esteve, qui ha compatibilitzat aquesta amb el càrrec de diputat del PP a la Diputació de València (en funcions de govern durant les dues legislatures que estigueren presidides per Fernando Giner) i regidor de Meliana per aquest partit. Esteve assumí la presidència l'any 1996, un any després de l'accés del PP al govern de la Generalitat i de la Diputació de València. El risc real d'associar LRP a una entitat pròxima al PP (atenent als dos càrrecs de difícil compatibilitat que ostenta en una entitat com LRP que afirma representar els valencians en general) s'ha assumit sense excessius sotrats interns,³⁹⁶ la qual cosa és bastant significativa.³⁹⁷ Per tot plegat, sembla innegable la convivència actual entre el PP i les dues entitats més representatives del blaverisme cultural.

13.1.2 Les forces de xoc: el GAV

Pel que fa al GAV, com ja hem vist, fou la força de xoc del blaverisme més combatiu, particularment durant la transició democràtica, tot i que en l'última dècada ha tornat a incrementar l'activitat anticatalanista, directament o mitjançant noms “tapadera” com el Colectiu Vinatea o els Maulets 1707, dedicats a fer, sobretot, pintades anticatalanistes i amenaçants contra militants, associacions i partits democràtics.

El GAV, com ja hem vist, nasqué el 1977 i tingué el seu principal període d'activitats de 1978 a 1982. Aquest “grup d'acció valencianista” continua presentant-se com una entitat de “defensa del Regne de València i de la Llengua Valenciana”, com un grup que s'ha caracteritzat per fer accions “de carrer”, que suposadament serien més “nobles” que les estrictament culturals i com una força de xoc contra el “catalanisme”. De fet, en la retòrica particular hi haurà un reconeixement explícit i desacomplexat de les accions a la contra. Afirman que estan 30 anys “parant els peus” al

³⁹⁵ Pau Viciano ens aporta una cita per fer-nos una idea de la ideologia del degà actual de la RACV: «Per ací anava també Vicent Simó Santonja, una de les primeres plomes de l'anticatalanisme local, quan proclamava, en les actes del X Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (1980) que “en la mente y en el corazón de Jaime I anidaba con fuerza la concepción unitaria de España, vencedora de su fraccionamiento ya secular» (1996: 149).

³⁹⁶ 74 socis de LRP exigiren una assemblea extraordinària per la petició de suport a Zaplana que havia signat Enric Esteve. Aquesta se celebrà el 17 de setembre de 1999 i confirmà Esteve en el càrrec, tot i que per un ajustat resultat (65 vots a favor i 69 en contra del total de 1639 socis, amb la qual cosa participaren un total del 8'18% en la votació). Martínez Roda, 2000: 407-409.

³⁹⁷ De fet, qui seria President de LRP de 1982 a 1992, Joan Gil Baberà, junt al secretari general, Juli Moreno i altres dirigents com Mariví Ferrandis i Enric Martí, valoraran la dimissió de Casp de la presidència en presentar-se candidat a senador a les generals de 1982 i esdevenir diputat a la primera legislatura de les Corts el 1983 com un: «hecho de comportamiento ético muy plausible, ya que considero que un presidente de Lo Rat Penat no debería ocupar ningún cargo político» (DD.AA., 1996: 84).

catalanisme, amb la qual cosa es dedueix que el catalanisme (i no el centralisme, el castellanisme o l'espanyolisme) és la motivació principal de l'acció política del GAV:

«Portem 30 anys lluitant en lo carrer, parant els peus a un catalanisme que pot ser conte en mes recursos economicos (les aportacions economicas des de Catalunya als grupusculs catalanistes son de sobres conegudes), pero que carix de la força de la rao i de la veritat de l'història» (a www.gav-valencianistes.com, 2008).

El GAV, així mateix, encarna l'anticatalanisme blaverista més ortodox i exclouent. Des d'aquesta entitat es practica un maniqueisme exclouent i radical.³⁹⁸ Cal dir, a aquest respecte, que el GAV no ha respectat el darrer canvi ortogràfic de la RACV (el de l'accentuació) i fins i tot va més enllà que aquesta en el secessionisme lingüístic, amb la qual cosa té sovint enfrontaments amb l'*establishment* oficial del blaverisme cultural. Per exemple, són responsables d'una campanya d'enganxines, relativament coneguda, "No mos fareu catalans", que té una important falta d'ortografia segons la pròpia normativa secessionista (un altre indicador de l'aposta, com veurem en el subcapítol 16.3.4.e, pel caos lingüístic que promourà el blaverisme), però que busca acostar-se encara més a la parla col·loquial i, sobretot, separar-se el més possible del català i de la normativa fabriana.

Com ja hem apuntat anteriorment, tot indica que el GAV fou finançat i instrumentalitzat per la UCD a la transició democràtica, qüestió que ha sigut reconeguda, com hem vist, fins i tot pel propi president del GAV d'aleshores, Pascual Martín Villalba. El primer president, però, fou l'escultor (sobretot de figures religioses) Rafael Orellano, qui concorrerà a les llistes de la UCD a les generals de 1979 en un lloc que serà d'eixida però que esdevindrà finalment regidor a l'Ajuntament de València la primera legislatura democràtica, el que mostraria novament les connexions del blaverisme amb les forces polítiques de centre-dreta i de dreta espanyolistes.

És difícil conèixer i investigar les fonts econòmiques del blaverisme i, en concret, del GAV. Ens caldria un bon periodisme d'investigació que no sempre comptem al País Valencià. Tot indica que, des dels àmbits públics i privats pròxims a la UCD, es finançà el GAV³⁹⁹ i altres entitats i que gent individual de la classe alta de la ciutat de València hi contribuï. Així si més no ho reconeix García Broch:

«D'un poder econòmic fortíssim que quan anàrem la primera manifestació eixa del 79 a demanar ajuda... perquè ells avisaven: si voleu, vos puc ajudar. I aní personalment a estes persones. Són d'un nom importantíssim en València, una família riquíssima que té indústries pràcticament per tot lo món...⁴⁰⁰ Em donaren un sobre tancat. I el sobre tancat, tal com me'l donaren, allí davant el vaig signar... no, no, no faces això... no, jo la costum és esta. I n'hi havia 300 pessetes de les d'abans, que eren de papers. Eixe era el poder econòmic que tenia el valencianisme. I el polític... no teniem a ningú» (C2, 00:28'23").

³⁹⁸ Com a exemplificació, al seu web, el President actual, Manuel Latorre, considera que els jòvens han sigut "massacrats" a l'escola pel "catalanisme imperant" amb una mena de mecanisme de rentacervells: «una joventut farta de ser massacrada cultural i ideologicament en els nostres centres educatius pel catalanisme imperant vindria al nostre costat en busca d'allo que des de sempre havien viixut en sa casa, al costat dels seus pares i yayos, i que algun mestre indigne els volia llavar del cervel (sic) a base de mentires i de falsedats historiquas» (a www.gav-valencianistes.com, 2008).

³⁹⁹ Un dels dirigents de la UCD durant la transició democràtica, José Ramón-Pin s'apunta a la tesi, bastant poc creïble, del no finançament del GAV per banda de sectors dirigents de la societat valenciana. L'argumentació, en aquest cas, recorre al tipisme del casal faller, que no li cal molt diners perquè, en un reconeixement implícit bastant revelador, "si els excites pots montar-lo amb molt pocs diners": «yo creo que para mover un tema como el GAV no se necesita mucho dinero. Porque... porque había un sentimiento de una serie de personas que tenían este tema. Entonces... bueno, tú si los... les excitas, pues puedes... montarlo con muy poco dinero. De hecho, los casales falleros tampoco necesitan mucho dinero. En el fondo, es un poco un casal fallero» (Pin, 00:44'25").

⁴⁰⁰ Arran d'aquestes dades es podria apuntar a la família Lladró, benefactora del blaverisme.

D'altra banda hi hagué una continuïtat bastant evident entre la militància i els col·lectius del GAV i els, una vegada pràcticament desaparegut la UCD, d'UV. Com hem vist amb el creixement, però, d'aquest partit a la dècada dels huitanta, s'inicià el decliu d'aquella. La Presidència de Jogim Romero coincidirà amb aquest període. Serà precisament quan comença la crisi d'UV, a la dècada dels noranta del segle passat, quan el GAV reprendrà la notorietat social. Amb la presidència de Pere Aguilar,^{A1} persona en aquell moment propera a Sentandreu, es prepararà el camí crític amb UV fins que aquest darrer, d'origens ideològics falangistes, es faça amb la Presidència. L'actual president, Manolo Latorre, és una persona de confiança de Sentandreu i vice-president de CVa, cosa que demostra l'estreta relació entre GAV i CVa.

D'altra banda, el blaverisme comptarà amb tot un seguit d'associacions locals, provincials i "regionals" (veure Apèndix 1er) que, tot i tenir una escassa militància, seran presentades com a "populars" i fins i tot com l'encarnació del poble. Moltes d'aquestes s'aplegaran a la FCECRV, plataforma convocant de diverses de les més importants mobilitzacions del blaverisme.

L'estratègia del GAV i de CVa en el món associatiu, en aquest darrers anys, ha sigut fer-se amb el control de la FCECRV que aplega com una munió d'associacions d'escassa importància on destaca precisament el GAV. En aquest sentit una prova molt significativa serà que la Junta Directiva actual de la FCECRV està composta per set persones, sis de les quals són càrrecs del Consell Foral de CVa⁴⁰¹ i, probablement, també seran militants o simpatitzants del GAV.

* * *

Tot i el que hem expressat no podem oblidar la implicació d'altres entitats molt representatives de la ciutat de València, com el València CF, que si més no en determinats moments de la transició democràtica, com els de la presidència de José Ramos Costa,^{A1} legitimarà socialment el blaverisme. Les consignes anticatalanistes han sigut una certa constant a Mestalla, particularment en els enfrontaments amb el FC Barcelona, que sovint s'han dut més enllà de la mera rivalitat esportiva.⁴⁰² I qualsevol aficionat al futbol sap que dur una senyera quatrribarrada a Mestalla és comprar números per a rebre una segura agressió verbal i una possible agressió física. De fet, els seguidors radicals del VCF, els Yomus, són una organització d'extrema dreta que fan de l'anticatalanisme un dels aspectes més significatius de la ideologia que comparteixen.

Així mateix l'Església Catòlica al País Valencià, en general, ha contribuït a legitimar el blaverisme i no sols per la presència de destacats capellans anticatalanistes com mossen Josep Alminyana^{A1} o Joan Costa,^{A1} aplegats en l'associació Amunt lo Cor, sinó que la jerarquia catòlica valenciana ha contribuït a legitimar el blaverisme, de vegades activament. No deixa de ser significatiu que més de trenta anys després de restablerta la democràcia encara no s'haja aprovat uns textos litúrgics en valencià (amb la consegüent introducció escasíssima de la llengua pròpia en actes i rituals)⁴⁰³ o

⁴⁰¹ La Junta Directiva de la FCECRV està composta per Juan Romero com a President (Vocal del Consell Foral de CVa); Presentación Roca, per la Fundació Nou Valencianisme, com a Secretària General (Vocal del Consell Foral de CVa i Secretària d'Implantació); José Vidagany, per Renovacio Universitaria, com a vicesecretari (Secretari de CVa); Juan García Sentandreu, per l'Asociación de Profesionales Universitarios com a tresorer (President i líder de CVa); i, com a vocals, Manuel Latorre, com a President del GAV (i vicepresident de CVa); José Monzonís, del carlí Círculo Cultural Aparisi y Guijarro i José Manuel Bou, d'Inicova i de Renovacio Universitaria (Vocal del Consell Foral de CVa).

⁴⁰² Cosa que, per cert, pogué influir en què sectors progressistes i, singularment, fusterians, de la societat valenciana aficionats al futbol simpatitzaren més amb el FC Barcelona, que representava l'antifraquisme i el catalanisme, que no amb el València CF, vinculat en certa mesura amb el blaverisme.

⁴⁰³ «La actitud de la jerarquía eclesial, tan sensible a la política de masas, resulta bastante esclarecedora. Por un lado, se sostiene en abstracto que la predicación del mensaje evangélico debe encarnarse en cada cultura y cada sociedad, pero por otro se rechaza tanto la utilización de los textos aprobados por el Vaticano para la liturgia catalana como la presentación de unos textos propios. Se aduce

que l'arquebisbe de València, Agustín García-Gasco rebera en audiència oficial al líder de CVa, Juan García Sentandreu. Ens caldrien recerques monogràfiques per disposar d'un mapa més exacte de la presència de l'anticatalanisme institucional en l'entramat catòlic al País Valencià.

D'altra banda, unes altres associacions han acomplert un paper fonamental. Alternativa Universitaria (AU) fou una associació que tenia sobretot implantació en la Facultat de Dret de la Universitat de València. Els militants provenien bàsicament del franquista SEU (Sindicato Espanyol Universitario) i LP divulgà les activitats d'AU constantment fins a l'extrem de considerar-los herois per les seues victòries judicials contra la Universitat de València i l'incipient procés de normalització lingüística:

«Donarem vida a ALTERNATIVA UNIVERSITARIA, l'associació ya mitica que concità tantes adhesions al llarch dels 80 fins a aplegar a ser la primera força estudiantil i que portà a Ramon Lapiedra⁴⁰⁴ p'el carrer de l'amargura» (G. Sentandreu, 1999: 18). Majúscula a l'original.

En definitiva, el blaverisme comptarà amb un teixit associatiu relativament important, bàsicament radicat a la ciutat de València, que ha permés la reproducció social d'aquest mitjançant la mobilització social i la legitimitat d'haver sabut instrumentalitzar algunes de les entitats amb més solera de la ciutat així com altres de ben representatives que han adoptat si més no en part i formalment el discurs del blaverisme. Una d'aquestes seran les falles, que abordarem monogràficament al subcapítol següent.

13.2 L'associacionisme festiu: les falles

Les ciències socials darrerament han matisat una visió probablement precipitada de la modernitat, vista com un procés inevitable de secularització i desacralització pràcticament "totals", on ni els rites ni les festes tindrien cap paper significatiu. En aquest sentit, els rituals també posseïrien una funció integradora en les societats contemporànies (Ariño, 1992a: 317) i determinats símbols i rituals acomplirien un paper important en l'home i en la dona industrials o postindustrials.⁴⁰⁵

Actualment, per tant, ja ens resulta bastant evident que les festes són un conjunt d'accions socials ritualitzades que creen usualment un fort i travat sentiment de pertinença entre bona part de la col·lectivitat implicada en l'organització i/o la fruïció d'aquesta. De tal manera que la festa a la modernitat (si més no) tindria la missió d'aplegar individus, seria una força centrípeta per crear congregació i (aparença de) unanimitat entre discrepants (Ariño, 1992a: 319). La festa, en conseqüència, reforça o coadjuva a crear, doncs, una identitat, una "il·lusió de comunitat" mitjançant espais comuns i símbols.⁴⁰⁶

como pretexto, que la iglesia sólo puede pronunciarse sobre este tema cuando el conflicto haya sido resuelto por la sociedad. Pero mientras tanto se sigue utilizando en la liturgia masivamente el castellano» (Ariño i Llopis, 1993: 29). Quinze anys després d'aquesta asseveració i, malgrat la existència de l'AVL i de la interpel·lació d'aquesta institució a la jerarquia catòlica del País Valencià, la qüestió continua exactament en el mateix punt.

⁴⁰⁴ Ramon Lapiedra i Civera (Almenara, 1940): Catedràtic de Física Teòrica de la Universitat de València, en fou Rector de 1984 a 1994. Fou convertit en una de les principals "bèsties negres" del blaverisme i, en concret, de LP i d'Alternativa Universitaria.

⁴⁰⁵ «También el hombre de la sociedad industrial o postindustrial gasta una parte preciosa de su tiempo vital en ritos y gobierna su comportamiento siguiendo las pulsiones y la seducción de los símbolos» (Ariño, 1992a: 308).

⁴⁰⁶ «Des de l'antropologia s'han vertebrat algunes de les reflexions i conceptuacions més interessants referides al fenomen festiu. D'aquesta manera, la festa cobraria relleu en la comunitat, ja que la gent ocupa espais comuns i, a l'empera dels símbols, materialitza la seua identitat social. Així, la festa es converteix en un mecanisme social amb tal especial màgia de convocatòria i participació que crearia en la societat la "il·lusió de comunitat"» (Hernández, 1996: 24).

La importància del fenomen festiu en relació a les identitats col·lectives i, particularment les nacionals, no rau exclusivament a l'Europa occidental, sinó que travessa les societats humanes actuals.⁴⁰⁷ La festa, a més, acostuma a vehicular tota una trama associativa que reforça els lligams comunitaris i, així mateix, a transferir la identitat construïda al territori on es desenvolupa, és dir una transferència identitària:

«Una Asociación Voluntaria realiza una *transferencia identitaria* cuando es capaz de trasladar la integración identitaria conseguida al interior de sí misma, hacia ámbitos verticales, como el comunitario, el comarcal, provincial, nacional, etc.» (Piqueras, 1996: 57).

D'aquesta darrera afirmació podem valorar la rellevància de la festa per estudiar les identitats col·lectives. De fet, darrerament, l'embranchida dels estudis de sociologia de la cultura al País Valencià ha estat ben útil per conèixer aspectes rellevants del que ens interessarà en aquesta investigació. Una embranzida que prové en bona mesura del canvi de percepció que es produeix per banda de bona part de la intel·lectualitat valenciana a finals de la dècada dels huitanta cap al món de la festa fallera.⁴⁰⁸

En concret, la festa de les falles realitzarà una transferència identitària intensa a bona part de la zona central, si més no, del País Valencià de tal manera que esdevindran un paradigma de la valencianitat. Fins i tot a moltes comarques que no planten cadafals fallers també assumeixen que aquestes festes que anuncien la primavera són un instrument i un reflexe de la valencianitat global de primer ordre, la qual cosa és un indicador clar de la transferència identitària esmentada. A aquest respecte, i encara que hem de prendre les dades que ens ofereix l'estudi de Piqueras a nivell orientatiu, és interessant destacar que en totes les comarques d'aquest estudi, les festes falleres apareixen en primer lloc dels huit ítems més assenyalats com definidors del País Valencià, per damunt de la paella, del valencià, dels moros i cristians, de l'horta, de les platges, de les bandes de música i de les barraques. Al Baix Maestrat un 90'5% dels enquestes les esmenten; un 88'7% a la Vall d'Albaida; baixa fins un 77% a Elda/Petrer/Alacant i, a la ciutat de València, lògicament obté la xifra més alta, un 92%.

Les falles, doncs, han esdevingut una part de la "caracteriologia estereotípica" dels valencians i això és percebut tant a l'interior com a l'exterior del país.⁴⁰⁹ Encara més, les falles i la valenciania temperamental acabaran tan unides en l'imaginari col·lectiu que esdevindrà un tabú criticar-les, la qual cosa no deixa de ser paradoxal en

⁴⁰⁷ Podríem afirmar que resulta una constant planetària, amb matisos importants evidentment. Per exemple, Abrahamian, de l'Acadèmia de Ciències d'Armènia, ratifica aquesta idea que estem descrivint: «els moviments nacionals des d'una perspectiva antropològica parlo particularment dels moviments nacionals a l'antiga URSS, com ara les festes, i trobo de derivar-ne conseqüències; encara més, trobo de fer una anàlisi estructural d'aquestes festes i miro la manera que puguin donar-nos algunes claus per predir els canvis socials d'una societat determinada» (1997: 254).

⁴⁰⁸ En aquest sentit, Gil-Manuel Hernández, en analitzar la festa com a objecte d'estudi, afirmarà que: «s'ha evolucionat des d'un tractament costumista i descriptiu, que en el fons reiterava tòpics, per a deixar pas al qüestionament d'aquests i al plantejament de problemes com ara la instrumentalització política, l'estètica, l'estructura simbòlica i ritual, les bases socioeconòmiques, la geografia, com també la ideologia o, més aviat, les mentalitats o visions del món expressades. A més, s'ha produït un canvi en l'actitud de determinats sectors de la intel·lectualitat progressista, que prèviament menyspreava les falles per les vinculacions contemporànies amb el règim franquista, però que a partir de la fi dels anys vuitanta començaren a considerar-les com un camp digne d'investigar per allò que podia aportar a la història social de les mentalitats, a l'estudi de la cultura popular, a la sociologia de les classes populars o a la construcció ideològica del valencianisme modern i la seua problemàtica» (1996: 32).

⁴⁰⁹ «Con todas las precauciones debidas, dado el carácter no estadístico de la muestra, la encuesta evidencia la claridad con la que dominan las Fallas y la paella como referencias representativas del País Valenciano. Incluso en Elda-Petrer-Alacant llegan a igualarse en proporción de respuestas, a pesar de que las Fallas no tienen celebración en ninguna de estas tres localidades [...] Esto debe considerarse unido a un proceso de normalización de ciertos elementos de caracteriología estereotípica, como lo muestra el hecho de que también las Fallas y los Moros y Cristianos sean aludidos en el Baix Maestrat en el primer y tercer lugar respectivamente, entre los más representativos del País, sin que en esta comarca se celebren tales fiestas en absoluto» (Piqueras, 1996: 139-140).

una festa de cadafals on la crítica social, més o menys, ha estat sempre d'alguna manera present. Qualsevol que gose "atacar" la festa, siga Joan Fuster, la revista *Ajo-blanco* o qui siga, estarà transgredint un tabú, la qual cosa implica conseqüències immediates, amb expulsions (metafòriques o reals)⁴¹⁰ del grup com a càstig: «Hablar con desprecio de las glorias sacrosantas constituye una transgresión del tabú y conlleva el inevitable castigo» (Ariño, 1992a: 355).

Un indicador de la intensíssima interrelació entre falles i identitat valenciana rau en què les comissions falleres són associacions amb capacitat d'integració identitària forta —és a dir, quan el sentiment de pertinença associativa i de "nostredat" és acusat (Piqueras, 1996: 63)— i amb capacitat d'expansió vertical a nivell transcomunitari que els fa aplegar a aconseguir el "paroxisme popular".⁴¹¹

En aquest sentit, està clar que, com ens diu Ariño, aquesta transferència territorial de la identitat es produeix a múltiples nivells i per mitjà de múltiples identitats, més o menys recurrents i complementàries. La festa fallera comporta associada una particular i hegemònica percepció de la identitat valenciana.⁴¹²

Les festes, a més —i encara més les festes majors—, resulten fonamentals també pel que fa a la comprensió cabdal del fenomen de les identitats nacionals/regionals. I les falles de València, en aquest sentit, i com a festa major de bona part del País Valencià, resulten decisives per estudiar la "mentalitat valenciana" i el valencianisme temperamental dels quals ens parla Ariño, teixit a partir del qual es construirà la valenciania fallera, una de les seues fòrmules més reeixides.⁴¹³ I ho serà encara més si tenim en compte que la plantació dels cadafals fallers amb motiu de la festivitat josefina presenta ja una "tradició" centenària. Per això, diversos sociòlegs afirmaran que abans de la Guerra d'Espanya havia condicionat ja, també a nivell simbòlic,⁴¹⁴ en part la identitat valenciana, si més no, la manera hegemònica d'entendre la valencianitat:

«al març de 1936, les Falles ja eren alguna cosa més que una festa, ja que remeten a una determinada forma d'entendre la identitat valenciana, a un sentit de pertinença, més dictat pel temperament i la mentalitat col·lectiva que per formalitzacions ideològiques a l'ús» (Hernández, 1997: 40).

⁴¹⁰ De fet, com ens relata Ariño (1992a: 355-356), Eladio Ramos, un jove de vint-i-un anys que el 1966 gosà criticar la festa, hagué d'abandonar la ciutat de València, tot i les disculpes de son pare i de la publicació.

⁴¹¹ «Las posibilidades organizativas, asociativas y de transmisión o irradiación popular que aquellas fiestas suscitan no pueden entenderse si no es a partir de cómo ellas mismas se conciben y expresan: como un mundo donde la macro-representación, lo dispendioso, lo efímero, el boato y la exhibición se conjugan y combinan, catalizando precipitaciones que llevan a su grado extremo todas y cada una de estas circunstancias, consiguiendo con frecuencia el paroxismo popular» (Piqueras, 1996: 77-78).

⁴¹² «a través de la asociación pueden expresarse no una sino varias identidades, y que entre ellas pueden ser recurrentes y complementarias. En principio, la asociación de Sant Bult expresa tanto la identidad fallera como la del barrio. Pero a través de la falla aflora también la expresión de la identidad ciudadana y la valenciana» (Ariño, 1990a: 177).

⁴¹³ Però no l'única. També la Fira de Juliol expressarà «un valencianismo determinado; festivo y folklórico, conservador y temperamental, sentimental y regionalista y españolista, coherente dentro de los estrechos márgenes dejados por la tolerancia franquista para con el "inofensivo" caso valenciano» (Hernández, 1998: 121). De fet, els Jocs Florals seran un dels actes principals de la Fira durant el franquisme.

⁴¹⁴ «Los falleros asumieron, desde fechas muy tempranas, como símbolos propios el *Himno de la Exposición* y la *Senyera*. Las *banderetes regionals* se colocaban para adornar las calles y monumentos, y el Himno, desde 1922, aparecía en algunas fallas sacralizando el momento crucial de la *cremà*. De este modo, *Senyera* e *Himne* eran, a un tiempo, los símbolos máximos de la identidad valenciana y de la liturgia fallera [...] Durante aquellos años, himnos y banderas vibraron y ondearon en el aire de la ciudad como nunca antes lo habían hecho. No existía acto importante que no fuese presidido por una *Senyera* y terminara con la fervorosa interpretación del *Himno*. Las mismas fallas, en muchos casos, comenzaban a quemarse a los acordes del *Himno* y ese momento mágico de la *cremà*, que había significado, ante todo, una desenfadada forma de purgar los males sociales, tenía ahora una emoción sacrificial: era una especie de don u oblacion que brotaba del fervor valencianista» (Ariño, 1992a: 336/337-338). *Cursives dels textos.*

A més, les falles esdevindran un refugi identitari en aparença atemporal contra les “inclemències” de la modernització, dels canvis socials i de l’homogeneïtzació cultural, de tal manera que es configuraran com la construcció d’una tradició de la valenciania. Els temps han canviat, certament, però amb les falles som com “sempre”:

«Las fallas evocaban la identidad también como continuidad en el tiempo. En una época de modernización, de homogeneización cultural y disolución de los particularismos, la continuidad y perduración de las Fallas era interpretada como la permanencia de la tradición, como el *filum* que mantenía a los valencianos ligados a sus raíces primordiales; eran algo así como el cordón umbilical, nunca cortado, que permitía mantener el contacto fresco y reviviscente con la tradición y la constitución de la raza» (Ariño, 1992a: 341). La cursiva és de l’original.

* * *

Tenint en compte tot açò, passem tot seguit a una anàlisi per concretar les possibles correlacions entre, d’una banda, les festes valencianes, i concretament les falles —és dir, entre la ideologia i mentalitat falleres—⁴¹⁵ i, de l’altra, la identitat valenciana anticatalana així com un recorregut sobre les difícils relacions entre el paradigma fusterià i la festa fallera.

Per abordar la relació entre valenciania temperamental i anticatalanisme hem de recórrer als sociòlegs Ariño i Hernández, dos dels qui més dedicació ha prestat a l’estudi científic de la festa. Ariño considera que aquesta mena de “valencianisme” s’expressarà d’una manera protagonista en la festa de les falles, que contribuirà a conformar un vincle poderós entre l’individu i la comunitat, en definitiva, un “temperament col·lectiu”. Les falles, doncs, serien el millor laboratori per a l’estudi d’aquest tipus de valencianisme.⁴¹⁶ De tal manera que:

«La fiesta fallera, apropiándose todo el repertorio simbólico de la identidad valenciana, lo encumbró sobre sus catafalcos, convirtiendo el instrumento de la sátira mordaz en una especie de altar en que se rendía culto a micallets, senyeres, palleteros y otros símbolos colectivos. El pueblo valenciano de carácter festivo se expresaba en las Fallas y *las Fallas devenían una representación culminante de la identidad valenciana*» (1990b: VII).

La festivitat josefina, doncs, per a Ariño, resultaria fonamental i decisiva per entendre la identitat valenciana en clau “ètnica” i en clau cultural, si més no la identitat valenciana central i, així mateix, per entendre un identitisme “valencianista”, o el que és el mateix, una autovaloració del què és propi que, si més no, reclamava retòricament la diversitat regional a l’estat espanyol (dins dels límits que han permès els nacionalismes espanyols hegemònics), bé siga a finals de la Restauració canovista, o durant la segona República espanyola o, especialment, la dictadura franquista, encara que, en general, aquest regionalisme *bien entendido* es conservaria (i consolidaria en bona mesura) si fa no fa amb l’arribada de la democràcia i de l’estat autonòmic:

«En les falles s’expressava la identitat valenciana no sols com a vincle ètnic, sinó també com a afirmació d’una realitat socio-cultural diferenciada que demanava l’autonomia al si d’un estat multi-regional. Ara bé, de la presència de la política valencianista en les falles no podem deduir que estes acompliren una funció legitimadora del valencianisme polític i molt menys que activaren una mobilitació política. Tots els fallers convergien en què la festa era l’ocasió de l’exaltació col·lectiva, la

⁴¹⁵ Cal tenir present la diferència expressada per Ariño entre ideologia, com àmbit formalitzat i reflexiu d’expressió d’idees (en aquest cas de la festa), i mentalitat, és dir, el conjunt d’idees irreflexives que componen una cosmovisió fallera i que actuen com a motor de l’acció social en el món de les festes.

⁴¹⁶ «La investigació sobre la història de les falles ens ha mostrat que durant el primer terç d’este segle la societat valenciana afirmava amb rotunditat la seua fe en l’existència d’un temperament col·lectiu, entès com a caràcter o constitució psicossomàtica peculiar i que les falles eren concebudes com a una de les expressions més aconseguides» (Ariño, 1991: 10).

vivència eufòrica del vincle genèric, un tipus de cojuntura cíclica i propícia (el Kairos) per a l'activació i l'epifania del sentiment de pertinença a la comunitat dels valencians. Les falles es vivien —i viuen— com el sagrament de la valenciania» (Ariño, 1991: 11).

A aquest respecte, Torcuato Pérez de Guzmán (a Ariño, 1990b: 452) ens aporta unes dades molt interessants (Taula 36), a partir d'una enquesta el treball de camp de la qual tingué lloc el juny de 1990, on ens indica fins a quin punt els habitants de la ciutat de València identifiquen falles i valenciania. Un 49% d'aquests consideraven que les falles fonamentalment són, ni més ni menys, que una "representació genuïna de la valenciania" i únicament un 6% creuen que són una "distorsió de la identitat valenciana". Si a aquest percentatge li afegim un 5% que diu que són alguna cosa que els deixa indiferent i un 6% que són una molèstia, comprovarem que només per al 17% de la població del *cap i casal*, les falles, d'alguna manera, són un element negatiu o indiferent. La gran majoria les associa, doncs, a la valencianitat o a elements positius (un 18%, en el que seria el retorn a l'esperit originari, al foment de l'esperit de barri i un 16% una ocasió per divertir-se, cosa que suposaria si més no una certa desacralització de la festa).

TAULA 36: IDENTIFICACIÓ FALLES AMB VALENCIANIA

<i>Les falles són, sobretot</i>	1990
Representació genuïna de la valenciania	49%
Foment de l'esperit de barri	18%
Una ocasió per a divertir-se	16%
Una distorsió de la identitat valenciana	6%
Una molèstia	6%
Alguna cosa que em deixa indiferent	5%

Font: Pérez de Guzmán (a Ariño, 1990b: 452).

Tot i això seran les dones i, sobretot, els majors de 50 anys els qui més identificaran falles i valenciania (57% i 81% respectivament). Així mateix, contràriament al que podria pressuposar-se, serà en les classes socials baixes «donde mayor incidencia parece tener el proceso de sacralización de las Fallas» (a Ariño, 1990b: 453). De tal manera que en aquestes dades trobem un altre indicador de l'alta identificació de les falles amb la valenciania.

La valenciania fallera i el blaverisme també compartiran una semblant construcció metonímica de la valencianitat: confondran interessadament la part (la ciutat i el *hinterland* de València) pel tot (el País Valencià). Les falles són un producte cultural de la ciutat de València però es presentaran com a paradigmàtiques de la valencianitat. És cert que qualsevol capitalitat implica *per se* (si n'exerceix com a tal) una exportació dels seus models econòmics, socials i culturals, però al cas de València s'afegeix una particular confusió terminològica, ja que valencià és tant el gentilici dels habitants de la ciutat de València, de la província de València i del País Valencià. És en aquest sentit que la història de les falles i del blaverisme serien realitats anàlogues, que són travessades pel què Ariño ha anomenat com "ambigüetat intrínseca":

«La palabra "valenciano" comporta una ambigüedad intrínseca derivada del hecho de que alude tanto a lo relativo a una ciudad como a lo referente a un país. Pues bien, las fallas se encuentran recorridas también por esta ambigüedad por cuanto de ser fiesta propia de la ciudad de Valencia pasan lenta y progresivamente a ser proyectadas y vividas como fiestas mayores del País Valenciano» (1990a: 179).⁴¹⁷

⁴¹⁷ Andrés Piqueras, en una direcció molt semblant, anomena paper metonímic, de confusió de la part pel tot, en afirmar que «en la ciudad de Valencia, desde donde paulatinamente se fue irradiando a otros puntos del País, demostrando la importancia cualitativa del espacio: de la ciudad-capital, que a veces ejerce un papel metonímico para todo el País Valenciano, la fiesta se extiende por gran parte del mismo» (1996: 82). En molts casos, les pròpies comissions fallers són ben conscients d'aquesta representativitat "metonímica" i la fan servir i l'utilitzen amb finalitats diverses: «En la medida en que las Fallas

Aquesta identificació de les falles amb la valenciania és una construcció que es remunta a l'època de la Restauració. Si, com vàrem veure al subcapítol 8.1, la identitat regional valenciana no podem considerar-la una construcció ideològica del franquisme, per més que aquest la instrumentalitzara, sinó que té unes arrels anteriors, anàlogament, no podem culpar a la dictadura de la identificació de la festa fallera i la valenciania temperamental. No podem, en conseqüència, entendre aquesta interrelació com un fenomen exclusivament posterior a 1939.

De fet, diversos historiadors valencians de la contemporaneïtat han assenyalat que en l'època de la Restauració es gesten moltes claus per comprendre el desenvolupament ideològic, polític i social del regionalisme espanyolista, que afectaran també a la concepció de la valenciania com a element important de la festa fallera.⁴¹⁸

Tot i això la particular evolució de la festa josefina i l'assumpció majoritària de la valenciania temperamental com a element idiosincràtic de les falles (però també d'altres festivitats de la ciutat) ens ajudarà a entendre com el blaverisme, en el context de la transició política, instrumentalitzarà aquesta valenciania, que havia sigut promociionada activament pel règim franquista durant pràcticament quatre dècades:

«es pot indicar que un determinat grup de festes representaren i expressaren allò que podríem anomenar “valencianismo bien entendido”, tolerat pel franquisme a causa del seu caràcter dòcil, folkloritzant, espanyolista i regionalista, a diferència del nacionalisme català. Algunes festes es prestaven d'una manera especial a la consolidació del “valencianisme temperamental” com va ocórrer paradigmàticament en el cas faller, fins al punt que sense aquest peculiar valencianisme seria difícil entendre el procés de redreçament que es va iniciar en els anys seixanta, en particular a partir de les celebracions al voltant del 9 d'Octubre. Aquest valencianisme es va fer també bastant patent en altres festes» (Hernández, 1996: 42).

Falles i blaverisme, doncs, no sols compartiran aquesta valenciania com a “substrat” ideològic comú sinó que, en la mobilització d'aquest per banda d'una part significativa de les elits dirigents tardofranquistes, que veuen la seua posició no consolidada i fins i tot amenazada, trobaríem algunes claus per entendre la particular conformació del regionalisme anticatalanista arran de la transició democràtica:

«En tot cas, i de forma una mica paradoxal, certes formes d'aquesta “valenciania” s'han accentuat quan els seus creadors i artífexs han vist amenaçada culturalment i políticament la seua posició privilegiada. És en aquestes conjuntures quan la “valenciania” —és a dir, la combinació de “regionalismo prudente” i d’“españolismo entusiasta”— s'ha convertit en un nativisme àdhuc xenòfob i agressiu» (Cucó a Hernández, 1996: 12).

Aquesta instrumentalització es tractava d'una aposta de sectors valencians del tardofranquisme per no veure's desplaçats definitivament dels processos de reformes democratitzadores que el govern espanyol d'Adolfo Suárez promogué, d'una manera

son percibidas como algo básico y exclusivamente valenciano, cada comisión fallera, en cuanto que viabilizadora de las Fallas, pretenderá en alguna medida la representatividad del País entero. Cada comisión fallera siente que lleva incorporada una elevada dosis de valencianía, como si manifestase en individualizada esencia la virtud o la identidad intrínseca del todo (valenciano)» (Piqueras: 1986: 85). En conseqüència, les falles propugnarien, a parer de Piqueras, una “folklorització” de la identitat valenciana, és dir, una simplificació dels trets que la componen o representen, ja que qualsevol identitat, però, ha de ser, necessàriament, entesa com una simplificació de la riquesa i diversitat de qualsevol grup humà: «La folklorización de la identidad que propugnan las Fallas, tiene su correlato en el resumen socio-simbólico que generan: “Valencia” es propuesta como alma de todo el resto de la Comunidad, y ésta como una “Región” (de España) cuyo espejo es Valencia-ciudad y las comarcas *epicentrales* valencianas» (Piqueras, 1986: 88). *Cursives de l'original.*

⁴¹⁸ «És a partir de la darrerria del segle XIX, quan els líders d'opinió de la burgesia moderada alfonsina de la ciutat de València canalitzen pro domo sua els impulsos renaixentistes i els defineixen —com lapidàriament escrigué Llorente el 1988— com “un regionalismo prudente dentro del españolismo entusiasta”. Sorgia així un producte ideològic, que ara solem anomenar “valenciania”, que no és en absolut indiferent, per exemple, a la concepció “moderna” de la festa» (Cucó a Hernández, 1996: 12).

progressiva i des de dins del règim, en front dels continuistes i reaccionaris,⁴¹⁹ nostàlgics del feixisme i entestats en continuar el franquisme sense Franco i en impedir l'arribada de la democràcia a Espanya. A València, la suposada "invasió catalanista" els resultà una retòrica a l'abast que no dubtaren a fer servir i promoure'n,⁴²⁰ també específicament des de la festa fallera:

«el poder oficial del tardofranquisme va promoure una última maniobra destinada a perpetuar-se a través de la festa fallera, atés que era la de major ressonància en l'àmbit valencià. Potser també per aquest motiu, i aprofitant les pors i incerteses de la transició, no dubtà a agitar el fantasma de la invasió cultura catalanista com a arma per a dividir la florent consciència nacionalista autòctona i desvirtuar les possibles bases populars de les forces progressistes» (Hernández, 1996: 357).

Així, el paradigma fusterià generà, entre d'altres, una gran reacció contrària en el món de les falles (pràcticament des de 1963, com hem vist al subcapítol 8.3), justificat per banda dels protagonistes pel seu "valencianisme" intrínsec, indestruable de la pròpia "essència" fallera, que "justificaria" la resposta anticatalanista, en alguns casos desmesurada i difícilment justificable, com és la crema de llibres. Tanmateix, per exemple, el darrer alcalde franquista de València Miguel Ramón Izquierdo, ho qualificarà no sols com una reacció comprensible sinó "apolítica". Cremar *Nosaltres els valencians* esdevindria "valencianisme" però sense "cap implicació política":

«En una cabalcada del ninot, els fallers arrossegaren el llibre de Joan Fuster, pel carrer de València. Alguns fallers. I el cremaren, tal. Però, per què varen fer això els fallers? Perquè són valencians, per valencianisme. Allí... *allí no hi ha cap implicació política*. Els que creguen que per la política es pot entrar en les falles, estan equivocats. En cap moment es pot pensar que això siga possible. És un món completament distint, però que clar, té el valencianisme...» (Izquierdo, C2, 00:12'37").

En qualssevol dels casos les comissions falleres tingueren un paper, que ja apuntarem en el subcapítol 12.1, que no podem menssystemenir com a integradores en una mena de valencianitat (distinta, òbviament de la proposada pel fusterianisme), de l'alt contingent de població d'altres contrades de l'estat de les dècades dels seixanta i setanta del segle passat que s'establiren particularment a l'àrea metropolitana de València. Hernández destaca la rapidesa (i, insistim, la superficialitat, atés que, com hem vist, no es produirà un procés d'aprenentatge del valencià com a nova llengua de comunicació amb els oriünds) de la "integració" de bona part dels immigrants espanyols en la ciutat de València i en bona part de la resta de municipis de l'Horta:

«Tanmateix, les classes poderoses semblaren retirar-se encara més a unes poques i selectes comissions elitistes, dedicant el camp lliure a les classes baixes i mitjanes-baixes, dins de les quals destacà un bon nombre d'immigrants, els quals utilitzaren les comissions com a mitjà de ràpida integració en el barri i en la vida valenciana» (1996: 58).

Ja hem vist al subcapítol 8.3 la reacció antifusteriana arran de la publicació d'*El País Valencià*, orquestrada des de les instàncies oficials del règim franquista i, per tant, de l'ortodòxia fallera (no oblidem que l'Ajuntament, mitjançant la Junta Central Fallera, controlava fèrriment la festa). La cremada de l'efígie de Joan Fuster a la Cavalcada del Ninot de 1963 resultarà ben il·lustrativa al respecte. Aquesta reacció s'explícara per una "sacralització" de la festa fallera i de la identitat valenciana, que esdeven-

⁴¹⁹ Resulta ben suggerent la taxonomia i el model analític dels actors del procés de la transició espanyola que ens presenta Josep Maria Colomer (1998).

⁴²⁰ «Un col·lectiu que començava a preparar-se per al temps del postfranquisme, basant-se doctrinalment en un valencianisme de rebuig als suposats perills d'invasió cultural catalanista. Per a això, s'utilitzaren les convenientment adoctrinades bases falleres, identificades amb el valencianisme temperamental, fet evolucionar cap a un fallerisme ortodox que igualava la professió de fe fallera i valencianista» (Hernández, 1996: 355).

drien impermeables a qualsevol crítica o matís i que reaccionaria, per tant, amb contundència davant de qualsevol heterodòxia:

«l'acció de la ideologia oficial i la pròpia evolució interna de les Falles van fer que aquestes es convertissin poc menys que en intocables per a la crítica. Per tant, no es pot deslligar l'ortodòxia de la sacralització de la festa fallera, lligam assumit pràcticament per tota la ciutat i gran part del País Valencià com a manifestació d'autocomprensió identitària» (Hernández, 1997: 42).

Un de les primeres anàlisis en l'estudi històric de la festa fallera durant la pròpia transició política, *Fallas en su tinta (1939-1975)*, escrita pel periodista Francisco Pérez Puche, qui seria director de LP (i que, per tant, també transformaria radicalment el discurs), ja esmentava al 1978 la fortíssima interrelació entre l'elit tardofranquista municipal i provincial, desplaçada d'una manera progressiva per les exigències de la reforma democràtica, i el món de la institucionalització festiva, la JCF. Una relació que fou coneguda com a "bunker barraqueta", com adaptació autòctona del món ultra i d'extrema dreta espanyola:

«Luego, claro está, vendrá el tiempo de las defensas y las resistencias. Para ese tiempo se inventará un término específico y definitorio: el bunker. Y en la esfera local, una variante afortunada vendrá a definir ese estructura que integran al alimón hombres del Ayuntamiento y de la Junta Central Fallera aferrados al pasado para que nada cambie: el "bunker barraqueta"» (1978: 317).

De fet, la JCF es convertí en una de les institucions més activament promotores del blaverisme, almenys en el primer dels períodes (1975-1978) en què, com hem vist, es conformarà aquest moviment anticatalanista fins esdevenir el de major capacitat mobitzadora del País Valencià, per la qual cosa hem de pressuposar que si més no una part dels fallers no foren aliens a la mobilització blavera:

«És una fase de gran agitació i activisme polítics, comencen a formar-se plataformes d'agitació anticatalanista i la Junta Central Fallera polititza radicalment el món faller a fi de crear una organització de masses reaccionària. La premsa i les emissions del Movimiento emprenen el foment de la xenofòbia anticatalanista. Amb tot, el fanatisme demagògic anticatalanista estava circumscrit a nuclis molt reduïts de la ciutat de València i als poders polítics promotors que eren denominats per les forces democràtiques com a búnker-barraqueta» (Bello, 1989: 69-70).⁴²¹

Així mateix en l'enfrontament virulent de la Batalla de València el món de les falles, tot i la pluralitat interna, no se'n mantingué majoritàriament al marge. Ans al contrari, no podem obviar que durant la transició bona part de les comissions falleres així com altres institucions socialment influents, assumiran uns posicionaments oberta-ment anticatalanistes i prendran un elevat protagonisme en l'enfrontament cívica, fins a trencar la "tradicional ambigüitat" partidista de la festa:

«La acción de las instituciones (Junta Central Fallera, prensa, Ayuntamiento, directivas de algunas comisiones) jugó un papel determinante a la hora de movilizar al mundo fallero. Toda una corriente de la derecha valencianista se insertó eficazmente en el mundo de las Fallas al tiempo que la izquierda nacionalista denostaba las manifestaciones del valencianismo temperamental y operó una instrumentalización partidista de dicho sentimiento. Por tanto, la tradicional ambigüedad política de esta fiesta, en gran medida, se esfumaba» (Ariño, 1992a: 363).

Hem de recordar, a més a més, que fins a 1979 no se celebrarien eleccions lliures i democràtiques per triar els consistoris municipals i, indirectament, les diputacions provincials, per la qual cosa tant els hòmens de Miguel Ramón Izquierdo (que dirigia, convé no oblidar-ho, la JCF) com d'Ignacio Carrau s'atrinxeraren institucionalment i

⁴²¹ Sobta, precisament, l'escasíssim interès que presta Bello a la relació entre blaverisme i falles.

acabaren d'afavorir el desenvolupament del regionalisme anticatalanista, en particular entre els estrats conservadors de la ciutat. Ariño afirmarà al respecte que:

«El valencianismo temperamental impregna ampliamente a la militancia fallera [y] destacados líderes del regionalismo participaron en la movilización política de los falleros e instrumentalizaron dicho valencianismo tempamental» (1992a: 364).

El blaverisme, per tant, instrumentalitzarà el món de la festa i s'autoerigirà en el defensor màxim en front dels suposats atacs que rebria per banda dels "catalanistes" per defensar, per exemple, la simple descentralització de la festa i atacar, doncs, una de les bases de control de la JCF:

«Esta fiesta popular, esencia y raiz del sano pueblo valenciano, también está sufriendo en estos momentos la herida de los dardos, que un sector minoritario le lanza [...] Parece ser que hay un marcado interés en rebajarle valor a la fiesta» ("Las fallas de Valencia" a *Som*, nº 4, 16-III-1978).

Convé destacar dues accions significatives que il·lustren aquesta instrumentalització. La primera serà les conclusions del VII Congrés General Faller que, començant l'any 1978 i acabant dos anys després, decidí assumir la normativa secessionista de la RACV, així com ratificar l'Himne Regional i la senyera amb franja blava com a "única" bandera dels valencians. En aquest sentit es modificarà el penó de la JCF l'any 1978 per tal d'afegir-li una franja blava de dimensions considerables. Tot plegat significarà l'assumpció del programa simbòlic del blaverisme.

La segona serà la crida a modificar l'horari de la cremà de 1982 com a protesta per la no consideració de la denominació de Regne de València al Congrés dels Diputats.⁴²² La iniciativa isqué de la Falla Regne de València-Duc de Calàbria, que estarà dirigida des de l'any 1972 i fins a 2008 pel que serà dirigent d'UV i, més tard, parlamentari del PP Rafael Ferraro^{A1} i un dels màxims líders del blaverisme polític, Vicente González Lizondo, membre de la JCF. Tot i que és difícil saber amb exactitud quantes comissions falleres compliren el boicot, sembla que unes setanta-cinc de les tres-centes vint-i-quatre falles que es plantaren aquell any cremaren els cadafals a les tres de la matinada,⁴²³ la qual cosa suposarà poc més del 23% del total, una xifra en qualsevol dels casos bastant significativa (a Ariño, 1990b: 242-243 i 227).

Un altre dels indicis de la correlació entre falles i blaverisme serà que tres importants dirigents d'UV com Rafael Ferraro, Manuel Campillos i Vicente González Lizondo, així com altres militants com Ramon Pascual Lainosa foren dirigents de la JCF (Campillos esdevendria vicepresident i els dos darrers presidents, Pascual durant durant els anys del naixement i consolidació del blaverisme). Així mateix Emilio Camps fou fundador de la JCF l'any 1939 i vicepresident de LRP (i el 1994 fou nomenat "prohom" d'aquesta entitat d'amadors de glòries valencianes). Unes altres mostres de la connexió entre falles i blaverisme serà la felicitació de la JCF el desembre de 1975 al procurador franquista José Mª Adán per haver aconseguit la inclusió del valencià com a "lengua nativa"; l'assumpció de la JCF de les normes de la RACV l'estiu de 1990; o l'aprovació de la JCF per unanimitat, a iniciativa de Rita Barberà, d'una declaració contra la sentència del Tribunal Constitucional que reconeixia a la Universitat de València la denominació acadèmica de català en els estatuts.

⁴²² De les diverses reunions preparatòries al Teatre Talia, es féu públic el manifest següent: «Ante la taxativa negación y desprecio del Congreso de los Diputados, ignorando el sentir de la mayoría del pueblo de Valencia, al no aprobar el artículo 1 del Estatuto del Reino de Valencia, donde se dignifica nuestro verdadero nombre, el mundo fallero está dispuesto a romper la tradición de quemar las fallas el día 19 de marzo para defender la denominación que históricamente corresponde a nuestro pueblo» (a Ariño, 1990b: 242).

⁴²³ En un principi, la proposta fou cremar-les la matinada del vint al vint-i-un de març.

Per tot plegat, pocs durant els inicis de la transició democràtica pronosticarien la importància social i política d'aquella *barraqueta* (que matisà el búnquer i el féu assumible a molts ciutadans dels *hinterland* de la ciutat de València) que arribà a condicionar d'una manera decisiva la política valenciana a finals de la dècada dels huitanta i en dels noranta del segle passat.⁴²⁴

Les falles, en general, assumiren ja durant la transició plenament el paquet simbòlic que el blaverisme havia fet seu: la senyera amb franja blava, lògicament com a símbol propi de la ciutat de València, la denominació històrica de Regne de València i, també lògicament, l'Himne Regional al qual les comissions falleres són tan afectes. No debades, junt a *El Fallero*, es toca si més no cada vegada que es crema una falla. Per tot plegat les falles es convertiren en un instrument d'oposició als primers governs municipals democràtics, com reconeixien els propis blaveros, en defensar activament la proposta simbòlica blavera:

«¿I qui son les falles per a defendre l'Himne? [...] *Era el poble pla i senzill son maxim valedor, per això les falles, que son el poble, l'autentica Cultura Popular de Valencia, reclamaren l'Himne per a Valencia. I triumparen: en tots els actes fallers el fermall d'or el posa l'interpretacio de l'Himne dels Valencians [...]. Tambe les falles s'han solidarisat en l'Himne que ya defengueren durant el franquisme. En l'ultim reglament faller, lluitant contra la voluntat dels governants, l'Himne valencia ha segut reconegut, junt en la Senyera i el titol regnícola» (Recio, 1982b: 80 i 118).*

El blaverisme, en conseqüència, farà "seues" les falles i, una vegada, aconseguir el poder municipal, a partir de l'any 1991, ja no li caldrà instrumentalitzar-les tan intensament. A partir de finals de la tercera i durant la quarta fase del blaverisme, la pròpia institucionalització del moviment i la victòria simbòlica (les falles havien assumit plenament la senyera coronada amb franja blava, l'Himne Regional i, en menor mesura però també, la denominació de Regne de València i el secessionisme lingüístic) relaxaran el paper d'algunes comissions en l'anticatalanisme. Podem esmentar al respecte un treball de l'Associació d'Estudis Fallers basat en les falles de 1996,⁴²⁵ que ens mostra que ja aleshores es feia servir molt minoritàriament als cadafals el valencià i la identitat d'aquest com a tema.

Tot i això el blaverisme continua sent molt important en la configuració de la festa, de tal manera que es pot afirmar que continua configurant la ideologia oficial de la festa.⁴²⁶ De fet, l'actual Reglament Faller prescriu els símbols valencians "autèntics" com si d'un estatut d'autonomia es tractara. La redacció de l'article 2on és la següent:

⁴²⁴ El revers d'açò serà, d'acord amb el què ens diu Torcuato Pérez de Guzmán, que «su decantación progresiva hacia uno de los bandos que protagonizaron la famosa "batalla de València" le privó de la adhesión de una parte significativa de los valencianos» (a Ariño, 1990b: 451). Salvant totes les distàncies, al València CF, com ja hem apuntat, li ocurrerà alguna cosa semblant. No pocs seguidors valencians del Barça ho són per la impossibilitat d'identificar-se amb un club des del qual s'ha fet bandera, si més en determinades conjuntures, de l'anticatalanisme.

⁴²⁵ «Pel que fa al valencià com a llengua i com a realitat social, sols el 2'1% (8) de les falles tracta aquest tema. De les 8 falles, 3 ho fan des d'un punt de vista apològic; 3 més, amb un tractament apològic secessionista, i sols 2, un des d'una perspectiva apològica normalitzadora. És dir, les falles tracten mínimament la situació problemàtica del valencià» (DDAA, 1996: 49).

⁴²⁶ Òbviament no totes les comissions falleres han sigut i són iguals. Menció a banda mereixerien, sense dubte, les comissions que, tot combinant el valencianisme racionalista amb la valenciana temperamental, han aportat una nova visió de la festa i han contribuït, des de la pròpia experiència fallera, a la reconciliació de tots dos identitismes i, fins i tot, a una certa transformació del conjunt de la festa. En aquest sentit cal esmentar la Falla Universitària Plaça del Patriarca que aglutinà jòvens universitaris d'inspiració valencianista i, en menor mesura, la Falla Arrancapins i la Comissió de Secció Especial de la Plaça Na Jordana, a banda de la desapareguda Falla King Kong. Els llibrets de les comissions esmentades, amb un ús normatiu del valencià i una renovada manera d'entendre i de divulgar la festa, han sobreviscut a les continuades estratègies de marginació i d'exclusió de les instàncies de l'ortodòxia fallera. El blaverisme, però, demostrarà aquest intents oberturistes. Vegem sinó l'afirmació de Manuel Zarzo contra la que suposem es refereix a la Falla King Kong: «Contra les festes mes populars del Regne, les Falles, es crea una *antifalla* en l'idea de desprestigiar el mon faller» (a Recio, 1982b: 10).

«Las Fallas reconocen como *única bandera* la del Reino de Valencia: *la tradicional "Senyera"*, que lleva CORONA REAL, sobre fondo azul junto al asta y las cuatro barras rojas sobre fondo de oro. Y como himno el Regional Valenciano, compuesto por José Serrano y Maximiliano Thous. Declaran de uso preferente para el ámbito fallero la lengua valenciana y en sus actividades pondrán especial interés en su propagación. Sus normas gramaticales de escritura serán las establecidas por la Academia de Cultura Valenciana. También pondrán especial interés en la defensa y afirmación de la *indiscutible y diferenciada personalidad del pueblo valenciano*, así como en la difusión y enriquecimiento de sus manifestaciones culturales tradicionales y folklóricas». Majúscules a l'original.

Un altre exemple potser acabarà per situar-nos. A una pàgina de links fallers coordinada per la Falla de Tres Forques, s'exalta la festa, tot incidint, amb una visió idealista i poc ajustada a la realitat d'aquesta, en presentar una JCF "reconstruïda" en un organisme aparentment federatiu, democràtic i no massa intervencionista de les comissions, visió que contrasta amb l'anàlisi acadèmica que realitzà Ariño, que considera que la JCF ha desenrotllat una ortodòxia de la festa i dels seus continguts culturals i que "tutel·la", "vetlla per la puresa", "inspecciona, inverté i fiscalitza" i "sanciona" (1990b: 176):

«Estes comissions falleres de València ciutat i alguns municipis propers a la capital, formen la Junta Central Fallera, *organisme a modo de federació on es dicten les normes per al bon funcionament de la festa*. Des d'esta pàgina d'enllaços, convidem a què visiteu els llocs web d'estes comissions a les quals saludem enviant-los des d'ací un forta abraçada i animant-los a que a este mitjà, Internet, exalten al Regne de València i a la seua festa d'interés turístic més internacional: les falles» (<http://www.astro.es/fallatresforques/Links%20Fallers%20RS%20VL%20.htm>).

Igualment que el blaverisme connectarà amb la identitat regional i partir d'aquesta llançarà la seua particular proposta identitària, també les falles tindran una història específica que les convertiran en un entremat associatiu "proper" al regionalisme anticatalanista a partir de la transició política.

* * *

De tal manera, i com analitzarem més detingudament al capítol 14é, el nacionalisme valencià, elitista i intel·lectualista reaccionarà cap a les manifestacions de la identitat regional i, en concret, cap al món de la festa josefina amb posicionaments que variaran, en general, entre la indiferència i el menyspreu, quan no amb una certa hostilitat, qüestió que il·lustraria la poca "habilitat estratègica" del conjunt del moviment, tant a nivell cultural com polític.

De fet, un dels màxims líders del nacionalisme valencià d'arrel fusteriana ha conegut la significació estratègica d'haver perdut el món de les falles en mans del blaverisme i la importància social i política que comportà això en la transició i la posterior evolució política. D'una manera particularment gràfica, Eliseu Climent^{A3} afirma que perdre les institucions culturals i les falles, equivalgué a "perdre tot a València" i "quedar-se sense res":

«Vull dir, nosaltres havíem fet aquella "gambalatxa", però bo, no ens va sortir. Perdérem les institucions, i *perdérem les Falles*. Hi ha un moment que es perd tot, que és raó per la qual se n'anem a treballar als pobles. I abandonem la ciutat, que és una de les conseqüències de la transició, l'abandó de la ciutat de València. I no és cap broma, eh? És molt greu. Vull dir, València, ho perdem tot en València [...] en la transició és que nosaltres... *ens quedem sense res*. Ens quedem sense res» (Climent, C2: 00:00'58").

Per tot allò esmentat, el blaverisme, per tant, es trobava ideològicament (i també, com tot seguit veurem, organitzativament, gràcies al control fins a 1979 de l'Ajuntament de València i, en conseqüència, de la JCF) millor situat que no el fusterianisme per a "guanyar-se" el món de la festa fallera. En conseqüència, «el vell valencianisme

temperamental va ser aprofitat per tot un corrent de la dreta valenciana que s'inserí eficaçment en el món faller i va instrumentalitzar d'una manera molt particular aquest sentiment» (Hernández, 1996: 383).

Per entendre la importància de les comissions falleres en la reproducció social del blaverisme potser serà suficient apuntar que més d'un de cada deu valencians del *cap i casal* pertanyen a aquest tipus d'associacionisme fester. D'acord amb les dades que ens aporta Ariño de l'any 1990, existeix en el conjunt de les més de 360 comissions falleres una afiliació al voltant dels 90.000 associats (1990a: 165) el que significaria que aproximadament el 12% dels habitants de la capital del país són fallers. En altres estudis es reafirma aquesta importància. Un 13% dels valentins relaciona en primer lloc la ciutat amb la festa fallera i un 5% les considera el millor de la ciutat (dades extretes de Boira, 1992: 152-153). Les festes josefines, doncs, suposen l'associacionisme més nombrós i important que qualsevol altre de qualsevol tipus.

13.3 Els rituals: el poble segueix la seua Senyera

El 9 d'octubre de 1238 el rei Jaume I i la cort entraren victoriosos a la ciutat de València i durant aquest dia de Sant Dionís es procedí a la consagració eclesiàstica de la catedral. El 9 d'octubre, d'aquesta manera, esdevindrà des de ben prompte la data fundacional del Regne de València, tot i que, com ens diu Antoni Ferrando:

«Encara que, des d'una perspectiva estrictament jurídica, el Regne de València es constituïx el 1239, l'acte de reconsagració de la seu valentina, als ulls dels nostres avantpassats medievals, venia a representar el símbol de la recuperació d'aquelles terres per a la Cristiandat i la data de naixement del poble valencià» (a Narbona, 1997: 11).

Cent anys després, el 1338, ja amb una nova societat urbana, producte fonamentalment de la repoblació catalano-aragonesa, s'iniciaria la commemoració i la festivitat d'aquesta data.⁴²⁷ Arran d'una "sucessió ininterrompuda de caresties, fams i calamitats" (Narbona, 1997: 22), particularment des de 1333 fins a 1340, el Consell tingué la iniciativa d'una processó general que tindria el recorregut simbòlic des de la catedral fins al convent de Sant Vicent Màrtir (patró de la ciutat i símbol de les arrels cristianes de la ciutat prèvies a la conquesta musulmana), amb l'objectiu de oferir gràcies a la conquesta que incorporà València, de nou, a la cristiandat. Nasqué així la primera processó del 9 d'octubre i:

«Des d'aleshores i en el futur, aquesta data serviria per a acotar els orígens històrico-polítics del nou regne i permetria aprofundir les arrels dels nous pobladors, dotant-los d'un *corpus* de referències que, reelaborades convenientment, constituïren el gros del patrimoni ideològic d'un poble que convertí l'esdeveniment en una celebració legitimadora de la seua existència» (Narbona, 1997: 25). Cursiva de l'original.

Aquesta processó, sense perdre el seu caire religiós, anirà imbuït-se de significat patriòtic. Entre la ritualitat d'aquesta hem de destacar el trasllat i la reverència de la bandera reial,⁴²⁸ així com el seu davallament ritual, ja que aplegarà fins a l'actualitat.

⁴²⁷ «La primera celebració del centenari fou possible perquè la repoblació havia aportat contingents demogràfics suficients per a permetre la vertebració inicial d'una nova societat urbana segons el model tardo-medieval, i perquè la seua mateixa configuració havia permés consolidar unes primeres institucions de govern locals i autònomes, àvides de manifestar públicament les prerrogatives adquirides gràcies a la pionera política municipalista de la reialesa» (Narbona, 1997: 21).

⁴²⁸ «l'acte públic central de la festa consistia en una processó de la catedral a l'església de Sant Jordi de la ciutat, presidida per la bandera reial i la relíquia de Sant Jordi, i amb l'assistència de les màximes autoritats del Regne i dels representants dels més diversos estaments socials del cap i casal» (a Narbona, 1997: 12). Ja el 1538, el tercer centenari de la conquesta, es documenta una part del rite que continuarà hui: «Posteriorment anava el Justícia Criminal, màxima autoritat municipal, que portava la bandera, rodejat pels Jurats i pels advocats de la ciutat que sostenien els seus faldons» (Narbona, 1997:

Tot i això no serà fins a finals del segle XIX, com a conseqüència de la Renaixença, que es redescobrirà la significació política del 9 d'octubre, amb els homenatges a l'estàtua de Jaume I al Parterre que s'inaugurà el 20 de juliol de 1891.

Aquesta estàtua fou una iniciativa de part de la societat civil valenciana i no del poder polític (ni municipal ni, òbviament, estatal) arran del sisé aniversari de la mort del rei conqueridor. De fet, se sufragà amb rifes a les edicions de la Fira de Juliol entre 1876 i 1883. Significativament a l'endemà d'aquesta inauguració hi hauria una manifestació cívica vespertina que partiria de l'Ajuntament fins al Parterre i que es constituirà en un precedent directe ritual de les processons del 9 d'octubre actuals.⁴²⁹

Aquesta processó té tot un cerimonial molt particular, en bona mesura històric però que el blaverisme ha fet propi, que tot seguit descriurem d'una manera succinta: cada 9 d'octubre de matí la Reial Senyera coronada ix de la vitrina on està conservada i es col·locada a un pedestal a l'Arxiu on el Secretari de l'Ajuntament llegeix l'autorització d'eixida del consistori i la cessió al portador, normalment un dels regidors (tot i que, mentre tingueren representació municipal, els representants del PCE-PCPV i, més tard, EUPV declinaren aquesta invitació). A les dotze del matí l'ensenya ix pel balcó i és rebuda per l'himne nacional espanyol interpretat per una companyia d'infanteria de l'exèrcit espanyol així com per les vint-i-una salves d'honor que descriuen les ordenances en una tradició centenària. És davallada des del balcó per continuar el privilegi de ser un símbol vexil·lològic que "no s'inclina davant de ningú" i és rebuda pel portador, qui anirà franquejat per quatre membres (normalment altres regidors i el secretari municipal) que transportaran les borles de l'ensenya. La senyera és acompanyada per músics que tocaran constantment la marxa de la ciutat (incorporada per Serrano al principi de l'Himne de l'Exposició Regional) i protocolàriament per les diferents autoritats municipals i, des de que governa el PP, autonòmiques,⁴³⁰ així com una part de la societat civil, entre la qual destaca una comissió de LRP que transporta una reproducció de la Senyera. Tot seguit els ciutadans i els grups, socials i polítics, acompanyen una relíquia a la que se li atorga una condició de sacralitat, que el blaverisme interpretarà com que el "poble" segueix el "seu" símbol d'una manera emocionada i agraïda:

«Ad esta processo corporativa, se li unix una multitud d'emocionats valencians arribats des dels punts mes lluntants del Regne, que l'acompanyen fins a la Seu per a presidir, des de l'Altar Major, l'acte solemne del *Te Deum*, en accio de gracies» (Moreno i Ferrandis, 1994: 42).

L'ensenya recorre diversos carrers del centre de la ciutat: des de la plaça de l'Ajuntament, continua per l'inici del carrer Sant Vicent Màrtir i aplega a la plaça de la Reina, on a la Catedral de la ciutat (tot exceptuant amb els consistoris socialistes, que tractaren de convertir-la en una processó làica) l'Arquebisbe de València protagonitzarà el *Te Deum*. La segona aturada, des de l'any 1995 on el PP assumirà el govern de la Generalitat, serà precisament al Palau de la Generalitat on s'intrepretarà per primera

37). I el 1638, en el quart centenari: «encara era el Justícia Criminal qui portava la bandera del *Rat Penat*, els extrems del qual encara eren conduïts pels advocats de la ciutat i pels altres càrrecs administratius. La veneració quasi totèmica del *Rat Penat*, abans *Drach Alat*, es justificava per la completa identificació simbòlica de l'orgull ciutadà amb l'antiga heràldica del Conqueridor» (Narbona, 1997: 50).

⁴²⁹ «La senyera fou davallada pel balcó municipal mentre la banda de bombers executava la *Marcha Real*. S'inicià així el trajecte que portà el seguici fins a l'estàtua, al llarg del qual els carrers i balcons es mostraren decorats pels veïns i replets de públic. La inauguració deixà pas al disparament de vint-i-una salves d'artilleria des de la ciutadella, mentre novament s'entonava la *Marcha Real*. Després d'un breu discurs de l'alcalde, les tropes desfilaren davant el monument» (Narbona, 1997: 84).

⁴³⁰ Des d'una part significativa del blaverisme cultural es reconeixerà explícitament el fet de què el President de la Generalitat, Eduardo Zaplana, a diferència de Joan Lerma, hi participara en la processó cívica. En el manifest "Reconeiximent (sic) valencianista al President Eduardo Zaplana" es destaca que «Eduardo Zaplana ha sigut el primer president de la Generalitat Valenciana que ha assistit a la processó cívica del 9 d'Octubre, acompanyant a nostra Real Senyera i canviant l'itinerari de la mateixa, a fi de que li se poguera rendir honors a les portes de la Generalitat» (LP, 12-VI-1999: 25).

vegada l'Himne Regional i per segona vegada la *Marcha Real*. Des d'aquest punt la Senyera marxa cap al Parterre on es realitza una ofrena floral a l'estàtua del rei Jaume I i es toquen novament els dos himnes (el Regional «cantado con fervor por todo el pueblo». DD.AA, 1996: 210). Finalment retorna a la casa consistorial, tot pujant de la mateixa manera que havia davallat, i la processó conclou amb una nova interpretació dels dos himnes i la disparada d'una *mascletà*. D'aquesta manera la processó ha tingut quatre interpretacions de l'himne espanyol, tres del valencià i tres aturades en un seguit d'actes que vé a durar aproximadament dues hores.

Per tot plegat aquesta processó és un ritus d'una litúrgia civil que té actualment un recorregut que implica tres institucions referencials (dos públiques, l'Ajuntament i la Generalitat i una de privada però amb un important suport popular com l'Església Catòlica) que va acompanyada de tot un seguit de simbolitzacions, tot presidida per la "Reial Senyera Coronada" que esdevé revestida d'una funció hierofàntica.

D'una banda la Senyera ix i retorna a l'Ajuntament de València, que és la capital del País Valencià i que simbolitza la "casa comuna" dels valencians que ha conservat una tradició centenària i, ara, a més, ret homenatge a la Generalitat, nou símbol del regionalisme ordinari i de la recuperació de l'autogovern que precisament "atorgà" als valencians el rei Jaume I, i d'una altra, connecta amb la litúrgia religiosa oficiada per la màxima autoritat de l'Església catòlica al País Valencià que reivindica la Reconquesta i, en conseqüència, la "re cristiànitat" de les terres valencianes.

D'aquesta manera es rememora la doble gesta del rei conqueridor: la creació del Regne de València, que s'idealitza, o, el que ve a ser el mateix, la valencianitat política i al mateix temps la creació d'un territori que aspirava a ser homogeni a nivell cultural, si més no a nivell religiós, tot creant una "comunió" amb aspiracions transhistòriques.

La interpretació de fins a quatre vegades l'himne nacional espanyol (la primera de les quals per una banda de l'exèrcit espanyol) així com de l'Himne Regional amb la lletra explícitament espanyolista reforça la significació regionalista i no nacionalista valenciana de la processó i la converteix en una cerimònia també rutinària del nacionalisme espanyol.

No podem obviar ni menystenir, a més, que aquesta reivindicació, normalment, es fa acompanyada de violència verbal, simbòlica i fins i tot física. Normalment els grups més radicals insulten les autoritats democràtiques (particularment les d'esquerra i les valencianistes, però no només),⁴³¹ i, particularment, en les processons de 1979 i 1980 es produïren agressions fins i tot a l'alcalde Ricard Pérez Casado. En la del 1979, a més, es cremà la Senyera del Consell (la "quatribarrà") i, tot seguit, la bandera espanyola i la senyera amb franja blava que presidien el consistori, cosa que provocà la retirada de la companyia que aleshores dirigia el Capità General de la III Regió Militar Jaime Milan del Bosch, un dels màxims implicats en el colp d'estat del 23 de febrer de 1981.

Tot i això el blaverisme interpretarà aquesta violència d'una manera justificatòria i victimista. Vegem a tall d'il·lustració com interpretaran dirigents de LRP aquesta acció:

«la frontera de l'Ajuntament de València estava presidida per la Senyera Valenciana i una quatribarra. Els anims del poble s'exaltaren en vore's presidits per una *bandera estrangera que no era la seua propia i a la que se'ls havia ensenyat a odiar per lo que de repressiva tenia*, arribant inclus a cremar-la» (Moreno i Ferrandis, 1994: 40).

⁴³¹ Com a secretari comarcal de València del BLOC participí, en companyia del president del partit, Pere Mayor, i del secretari d'organització, Ferran Puchades, en la processó de 2002 i del secretari general, Enric Morera, en la del 2003, i tinguí l'oportunitat de ser insultat per militants del GAV i contrastar-ho en primera persona. Sense presència policial no tinc el més mínim dubte que haguérem sigut agredits.

Per tot el que hem explicat la processó del 9 d'octubre, anomenada cívica (tot i que a la transició democràtica i a principis dels huitanta esdevingué profundament incívica), és un dels rites més importants del blaverisme, que ha aconseguit patrimonialitzar, tot bandeant el nacionalisme valencià. De fet, aquest moviment aconseguirà instrumentalitzar una tradició del valencianisme històric i incorporar-lo a la mobilització rutinària pròpia. Gràcies a la processó cívica cada 9 d'octubre, si més no des de 1977, el blaverisme es renova i es reproduceix. Ha esdevingut una cita reivindicativa per al regionalisme anticatalanista al País Valencià.

13.4 La Generalitat Valenciana o el regionalisme ordinari

La institucionalització de l'autogovern que portà a terme l'Estatut d'Autonomia de 1982 no es pot menystenir en absolut en la legitimació social del blaverisme.⁴³² I no sols per la presència de l'anticatalanisme polític des de 1983 a 1999 a les Corts (en la legislatura 1995-1999, com hem vist, amb funcions de govern) sinó també i fonamentalment per l'assumpció per banda de la Generalitat Valenciana de gran part de la proposta simbòlica blavera i fins i tot del discurs d'aquest, cosa que es pot resseguir, per exemple, a la programació pròpia i al llenguatge de la televisió autonòmica Canal 9.

Les polítiques que han seguit els dos partits que han governat la Generalitat (el PSPV-PSOE de 1983 a 1995 i el PP de 1995 fins a l'actualitat) han tingut diferències de grau però no han sigut distintes en allò fonamental: en la reconstrucció (reacomodament) de la identitat regional valenciana i en la posada en marxa d'un regionalisme institucional que no podem menystenir, ja que ha assolit una important penetració social. Al cap i a la fi, s'ha produït un consens autonomista del qual coparticipen si més no les dues principals forces polítiques del País Valencià, el PP i el PSPV-PSOE, i del qual s'ha exclòs (en el cas del fusterianisme més ortodox hauríem de parlar també d'autoexclusió) el valencianisme polític. Aquest acord polític (i social) ha fet molt per normalitzar i fins i tot expandir la identitat regional més enllà del marc primigeni, el *hinterland* de València:

«El manteniment de la identitat regional no només és un fet sinó que la construcció del marc autonòmic valencià ha fet molt per reacomodar-la i dotar-la d'una nova embranzida. Amb transformacions molt interessants (i sobre les quals em sembla que encara no hem reflexionat de manera suficient) la nova identitat regional és ara "autonòmica" en un sentit compartit tant per la dreta com per l'esquerra valencianes, més enllà de les intenses diferències que les puguen travessar» (Archilés, 2007: 179).

Durant el procés d'institucionalització de la Generalitat (de 1982 fins a l'actualitat) s'han produït dos processos simultanis i inherentment lligats: la progressiva legitimació del regionalisme autonòmic i la consolidació de l'espanyolisme com ideologia absolutament hegemònica al País Valencià. En aquest cas, com podria haver-se pressuposat, l'increment d'aquell podia haver condicionat el decreixement d'aquest. Contràriament, el regionalisme banal valencià ha reforçat (si més no en el sentit de mantenir) el nacionalisme espanyol, encara més banal, degut a la capacitat integradora, cultural i política, de l'estat-nació espanyol.

D'altra banda, pel que fa al model autonòmic observem que, una vegada establerta la Generalitat Valenciana, tot i que la consideració de la gestió no sempre és

⁴³² Nosaltres, però, no participem de la percepció que ha sigut la Generalitat l'única o la instància bàsica que ha legitimat el blaverisme com s'ha fet des d'una sociologia propera al pancatalanisme. Vegem, a tall d'il·lustració: «la violència simbòlica exercida pel marc estatori de l'anomenada *Comunitat Valenciana* —que entès administrativament com a camp burocràtic, ha esdevingut una reproducció sucursal del monopoli de la violència simbòlica de l'Estat-nació espanyol— dificulta avui la construcció dels Països Catalans i per tant d'una identitat narrativa alternativa, així com la defensa de símbols no *oficials* com les quatre barres sense blau» (Alberola, 2002: 25). Cursives de l'original.

positiva,⁴³³ només una minoria del 8'8% és partidària de disminuir el nivell competencial d'aquesta en benefici del govern central. La gran majoria se sent còmoda amb la distribució competencial (51'9%) i un 33'2% és defensor d'incrementar l'autogovern (García Ferrando et al., 1994: 116).

En aquesta voluntat autonomista el regionalisme banal així com la generalització del model autonòmic haurien tingut una certa influència malgrat l'estés espanyolisme de la societat valenciana. Ara bé, si comparem aquestes xifres haurem de matisar aquesta afirmació ja que el 43% dels espanyols són partidaris d'incrementar les competències de la comunitat autònoma a la qual pertanyen i un 42'6% de mantenir la situació actual, de tal manera que en aquest aspecte hi hauria menys autonomisme al País Valencià que a la resta de l'estat. I, si ho comparem amb Catalunya (57'1% vol més autogovern, 33'7% igual i només un 1'5% menys), o amb el País Basc (56%, 35'3% i 3'5% respectivament) els resultats són rotunds. Fins i tot a l'Aragó, Astúries, La Rioja, Canàries, Castella-Lleó, Galícia, Navarra i Madrid tenen més percentatge d'autonomistes que no el País Valencià, que únicament supera Cantàbria, Múrcia, Castella-la Manxa i les Balears.

De fet, al País Valencià únicament un 2'4% seria partidari d'un estat federal (un 7'7% de mitjana espanyola) i un 4'3% del dret d'autodeterminació (8'1% a l'estat). Si això afegim l'11'8% que afirma defensar una "màxima" autonomia d'acord amb l'Estatut (16'6% a l'estat), tenim que només un 18'5%, menys d'un de cada cinc valencians, és partidari de modificar l'actual *status quo* en un sentit més descentralitzador, a diferència del 32'4% del total espanyol (García Ferrando et al., 1994: 180).

Si realitzem una aproximació comparativa d'aquestes dades (taula 37) amb les què ens ofereixen les primeres enquestes d'opinió respecte a la qüestió regional-nacional dels anys 1976, 1979 i 1980 —de Jiménez, J. (1977) i García, M. (1982)—, i tot tenint en compte la reserva que ens deu produir algunes d'aquestes, apleguem a la conclusions següents: 1) les postures centralistes es trobaven lleugerament per davall de la mitjana espanyola (excepte l'any 1980) i les autonomistes moderadament per damunt d'aquesta mitjana i 2) el centralisme dels valencians destacava en un grup intermedi junt a Galícia, Andalusia, Canàries i uns altres territoris, sensiblement per damunt del País Basc, Navarra i Catalunya i bastant per davall de les regions castellanes o altres (Madrid, Castella-la Manxa, Castella la Vella, Lleó, Extremadura i Múrcia).

TAULA 37: MODEL TERRITORIAL PREFERIT

<i>Model territorial preferit</i>	1976	1979
Centralisme	37	26
Autonomia	55	52
Federalisme	5	6
Independentisme	2	14
No contesta	1	3

Font: Taula 10.1 a García Ferrando i Ariño, 1998: 238 (en negreta l'indicador més alt de cada territori).

D'altra banda, davant la pregunta de com es defensen millor els interessos del País Valencià davant Brussel·les només el 49'4% considera que amb representants propis, la qual cosa suposa la tercera comunitat autònoma amb un percentatge més baix i molt per davall de la mitjana espanyola, 61'1% i, per descomptat, de Catalunya, 76'4% o fins i tot de Múrcia, amb un 62% (García Ferrando et al., 1994: 136).

⁴³³ De fet, només l'11% dels valencians consideren que el Consell administra bé (14% el govern central); i un 39'4% creu que desbalafia "alguna cosa" (35% el central) i un 17'8% que malgasta molt (20'7% el central). Uns elevadíssim 31'8% i 30'4% respectivament no sap/no contesta, el segon índex més alt de l'estat, el que indica una desafecció d'una part important dels valencians envers la política i la cosa pública.

També hem de tenir en compte (taula 38) que el 89% dels valencians consideren que el País Valencià és un regió i únicament un 9% el considera una nació (García Ferrando et al., 1994: 14),⁴³⁴ cosa que contrasta no sols amb Catalunya i País Basc (on respectivament un 44% i 30% dels seus ciutadans defineixen el seu país com una nació) sinó també amb Galícia (18%), Canàries (14%) i fins i tot Navarra i Astúries (11%). En una enquesta del CIS de 1992 encara abaixava a un 5'8% els qui consideraven el País Valencià un nació i pujava al 90'7% els que la conceptuaven com una regió (Llopis, 1996: 241).

TAULA 38: PREFERENÇA NACIÓ/REGIÓ PER COMUNITATS AUTÒNOMES

	Es	Cat	Eus	Gal	Can	Nav	Ast	PV	Ara	Bal	Mad	And	Ext	CIMx	Can	CiLI	Rio	Mur
Nació	14	44	30	18	14	11	11	9	9	8	6	6	4	3	3	2	1	1
Regió	84	53	61	81	84	79	88	89	87	88	94	94	95	96	97	95	97	99

Font: Taula 1 a García Ferrando et al., 1994: 14.

Pel que fa a l'espanyolisme, si prestem atenció a l'evolució de les identitats nacionals al País Valencià durant la institucionalització de l'Espanya autonòmica, a partir d'algunes de les dades que tenim, podem advertir que l'evolució de l'espanyolisme a la societat valenciana —ja alt, com varem veure, des dels inicis de la modernitat—, ha romàs i s'ha estabilitzat sense grans canvis, malgrat que això no ha suposat una minva de l'anticatalanisme.

TAULA 39: EVOLUCIÓ DE LA IDENTITAT NACIONAL AL PAÍS VALENCIÀ

<i>Evolució identitat nacional al País Valencià</i>	1984 CIS	1985 CIS	1988 EMER	1990-1 CIS	1990-2 CIRES	1990-3 OYCOS	1991-1 CIRES	1991-2 CIRES
Només valencians	1	1	3	2	2	4	2	3
Més aviat valencians	10	9	10	10	8	7	7'6	10
Igual valencians i espanyols	53	54	53	53	34	58	30'7	35
Més aviat espanyols	15	18	13	14	13	8	11'8	11
Només espanyols	21	18	22	21	41	24	46'8	39
<i>Evolució identitat nacional al País Valencià</i>	1994 CIRES	1995 EMV	1996 CIS	1997 CIS	1998 CIS	1999 CIS	2000 EMV	2001 CIS
Només valencians	3'4	2'6	1'3	2'4	3'4	1'6	2'4	1'9
Més aviat valencians	5'9	16'3	9'8	8'2	10'2	13	15'1	8'7
Igual valencians i espanyols	52'4	41'5	53'5	51'4	50'9	49'3	49'3	53
Més aviat espanyols	9'8	23'4	14'8	15'2	12'5	11'7	20'3	10'7
Només espanyols	27'9	14'4	19'4	20'8	21'5	21'3	11'2	23'1
<i>Evolució identitat nacional al País Valencià</i>	2002 CIS	2003 CIS	2004 CIS	2005 CIS	2006 AUDIÈN	2007-1 AUDIÈN	2007-2 CIS	Mitjana
Només valencians	2'6	2'9	2'4	1'8	1'3	1'3	1'8	2'2
Més aviat valencians	8'8	10'8	9'4	7'7	6'2	6'5	11'0	9'6
Igual valencians i espanyols	51'9	47	49'5	55'9	56'8	56'3	55'0	47'6
Més aviat espanyols	11'2	14	13'5	13'5	9'1	9'4	17'7	13'5
Només espanyols	23'9	22'6	23'4	19'5	16'8	16'6	12'3	22'9

Font: Elaboració pròpia a partir de dades diverses: columnes 1984, 1985, 1988 i 1990-1 a Pérez de Guzmán, 1992: 408 a partir d'enquestes del CIS i d'EMER; 1990-2 i 1991-2 a Llopis, 1996: 249, a partir d'enquestes del CIRES; 1990-3 a García Ferrando et al, 1994: 16, a partir d'enquesta d'OYCOS; 1991-1 i 1994 a Moreno, 1997: 129, a partir d'enquestes del CIRES; 1995 a García Ferrando i Ariño, 1998: 243, i 2000 a García Ferrando i Ariño, 2001: 277, a partir de l'Enquesta Mundial de Valors; 1996 a Cas-telló, 1999: 201, a partir d'enquestes del CIS; columnes 1997, 1998, 1999, 2001, 2002, 2003, 2004 i 2005 dades facilitades per Rafa Castelló dels respectius estudis 2241, 2281, 2319, 2413, 2445, 2480, 2560, 2591; columna 2006 i 2007-1 (amb un 9'9% de no sap/no contesta) Fundació Audiències (www.fundac.org) i columna 2007-2 (www.cis.es). En negreta el percentatge màxim de cada categoria.

⁴³⁴ Potser convinga una actitud d'extrema cautela davant aquestes dades, ja que institucionalment i mediàtica (banalment, com hem vist) la confusió entre l'adjectiu nacional i estatal és constant. Les seleccions esportives "nacionals" espanyoles o les seccions de "nacional" en la gran majoria de mitjans de comunicació i, paradigmàticament, l'existència de Radio *Nacional* de España serien alguns exemples que esdevenen inevitablement performatius. Sovint els sociòlegs ens limitem a "recollir" el que (socialment) s'ha sembrat.

En la taula 39 aportem els diferents resultats dels principals estudis quantitius i, tot i les diferències producte dels errors estadístics, de les diferències de tamany mostral i d'altres, es constata no sols que la identitat nacional espanyola és clarament majoritària a la societat valenciana i que està profundament assentada des de la dècada dels huitanta del segle passat, sinó que la institucionalització de l'autogovern no ha capgirat ni modificat en absolut, la qual cosa serà un altre indicador del regionalisme banal.

D'aquesta manera, entre 1984 i 2007 els qui se senten només valencians haurien oscil·lat entre l'1 i el 4% i els qui se senten més aviat valencians entre el 7% i el 16'3%. Si sumem els indicadors màxims de les dues categories apenes superarien un de cada cinc valencians que avantposaria la valencianitat a l'espanyolitat. De fet, la mitjana de totes aquestes enquestes donaria el resultat següent: 2'2% només valencians; 9'6% més aviat valencians; 47'6% igual valencians i espanyols; 13'5% més aviat espanyols i 22'9% només espanyols. La institucionalització de la Generalitat, en conseqüència, no hauria contribuït a incrementar els indicadors del valencianisme, la qual cosa resulta molt paradigmàtic i significatiu.

Per últim, cal esmentar un aspecte interessant per a la nostra recerca ja que el País Valencià seria l'única comunitat autònoma, junt a Múrcia, on hi haurien més persones que consideren que el sentiment nacionalista o regionalista haurien abaixat que no pujat i són significativament inferiors respecte a la mitjana espanyola (taula 40). De fet, només un 17% afirmen que aquests haurien pujat i un 49% que s'haurien mantingut o abaixat, entre els quals un 25%, un de cada quatre valencians consideren que aquests han abaixat, onze punts més que la mitjana espanyola i la comunitat autònoma amb puntuació més alta, si exceptuem, i per un punt, el cas de La Rioja.

Aquestes dades també indicarien que l'acció política de la Generalitat Valenciana no hauria contribuït a incrementar el regionalisme valencià ni menys encara, suposem, el nacionalisme valencià i, a més, apuntaria en la direcció de les nostres hipòtesis quant a que l'anticatalanisme ha sigut un instrument particularment eficaç del nacionalisme espanyol en estigmatitzar i impedir el creixement social del valencianisme polític.

TAULA 40: AUTOPERCEPCIÓ EVOLUCIÓ SENTIMENT AUTONOMISTA

En comparació amb el passat, en l'actualitat la gent és...	Més nac./reg.	Igual nac./reg.	Menys nac./reg.	NS/NC
Andalusia	39	32	7	22
Aragó	26	20	13	41
Astúries	39	34	12	15
Balears	24	32	7	22
Canàries	31	36	16	17
Cantàbria	8	25	4	63
Castella la Manxa	30	33	14	23
Castella-Lleó	26	41	15	18
Catalunya	33	28	19	20
Extremadura	19	21	12	48
Galícia	58	29	5	8
Madrid	21	51	17	22
Múrcia	15	42	22	21
Navarra	30	31	17	22
País Basc	36	27	12	25
Rioja	27	24	26	23
València	17	24	25	34
TOTAL	30	33	14	23

Font: Taula 10 a García Ferrando et al., 1994: 24.

Per tot plegat, la institucionalització de la Generalitat no ha promogut una “nova” identitat política valenciana.⁴³⁵ Més aviat ha aprofitat uns determinats constructes culturals existents per a legitimar un nou espai polític-institucional i alhora reforçar una determinada identitat regional valenciana i nacional espanyola *des de dalt*, cosa que es durà a terme, entre d'altres, amb una estratègia de dominació simbòlica més que evident, que ha oficialitzat i al capdavant “normalitzat” alguns símbols, bàsicament els que féu propis el blaverisme, i bandejat si no estigmatitzats uns altres, fonamentalment els que proposava el fusterianisme, de tal manera que ha contribuït, si més no indirectament, a l'expansió social del primer i a marginalitzar el segon.

Hem de tenir present que l'Estatut de 1982 finalment aprovat a les Corts de Madrid adoptà: 1) la senyera amb franja blava, símbol per excel·lència que s'apropiarà el blaverisme; 2) anul·là l'odiada expressió País Valencià, que, com veurem, aconseguirà al capdavant bandejar-la quasi completament de l'esfera pública i 3) evità qualsevol referència a la unitat lingüística del català i a aquesta denominació, tot consagrant la denominació de “valencià” com exclusiva i única i si més no un cert secessionisme idiomàtic *de facto* així com l'estranyament de la resta de variants del domini lingüístic, cosa que, com veurem, s'incrementarà encara més amb la reforma estatutària d'aquesta dècada.

Si exceptuem, doncs, que el blaverisme no obtindrà la denominació Regne de València (que plantejava problemes des de la perspectiva nacional espanyola, ja que la denominació oficial de l'estat era i és la de “Reino de España” i que, tampoc, des de la perspectiva majoritària, s'han oposat apenes a la denominació Comunitat Valenciana, ja que és, amb molta diferència, la que més fan servir), la victòria simbòlica del regionalisme anticatalanista ha estat pràcticament total.

A partir de l'aprovació a Madrid d'aquest *pack* simbòlic, la senyera amb franja blava començarà a onejar a tots els edificis oficials i, tot seguit, en els privats (empreses, hotels, etc.) i l'ús social, per tant, anirà estenent-se socialment i geogràficament. I, com hem vist en l'aparell teòric, Michael Billig ens recorda la importància que té en la reproducció d'un nacionalisme banal qualsevol (en aquest cas regionalisme) aquest onejament, que no s'hi veu conscientment però que hi és, dia rere dia, exercint una dominació simbòlica de la vida pública innegable.

D'aquesta manera la senyera amb franja blava esdevindrà “la” bandera del País Valencià així com, per oposició, la senyera quatrí barrada “la” bandera de Catalunya. Malgrat totes les advertències dels historiadors i dels intel·lectuals, aquesta percepció històricament “errònia” ha esdevingut plenament hegemònica. I a cada moment que onegen les banderes, més. El blaverisme, com sembla lògic, ha fet servir aquesta argumentació. Vegem, per exemple: «La Senyera dels valencians es *per llei* la [...] que ve contemplada en l'Estatut d'Autonomia» (Vendrell,^{A1} 1998: 46).⁴³⁶

Per arredonar aquesta victòria simbòlica el primer govern socialista de la Generalitat oficialitzarà, mitjançant la Llei de Símbols (Llei 8/1984, de 4-XII per la qual es regulen els símbols de la Comunitat Valenciana i la seua utilització), que reconeixia la música i la lletra de l'Himne de l'Exposició Regional com l'himne oficial de la Comunitat Valenciana. Aquesta llei s'aprovà per les Corts la primera legislatura quan el PSPV-PSOE gojava de majoria absoluta a la cambra, poc més de dos anys després de l'aprovació de l'Estatut, i coincideix amb la majoria també absoluta a las Cortes provocada per la major victòria electoral socialista en la història espanyola, la de 1982. És dir, els socialistes valencians no es vegeren “obligats” a aprovar una llei així. ¿Per què ho feren? Probablement per a, d'una banda, contrarestar davant de l'opinió pública la

⁴³⁵ «Aquesta política, en definitiva, ha afavorit la reproducció de la identitat i de la cultura hegemònica castellanoespanyola, amb una *nova* identitat valenciana sucursal-autonòmica» (Alberola, 2002: 26).

⁴³⁶ Aquesta argumentació, tanmateix, el blaverisme no l'aplica a la normativa lingüística de l'AVL.

Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià i, d'una altra, tractar d'acontentar el blaverisme, potser amb l'esperança de desactivar-lo, si més no parcialment (en aquest sentit també s'entendria l'assistència als Jocs Florals de LRP que hem vist en el subcapítol anterior).

Aquesta composició musical s'adiu perfectament amb la valenciana temperamental i respon, com hem vist, a una altra construcció ideològica de la identitat regional i, així mateix, respon a la percepció que el blaverisme té del País Valencià. D'aquesta manera la Llei 8/1984 farà oficials expressions políticament gens neutrals: "Per a ofrenar noves glòries a Espanya", "pas a la *regió* que avança en marxa triomfal" o d'altres aparentment més inòcues però que s'ajusten a la visió agrària idealitzada dels constructors de la identitat regional però, també, del blaverisme com "és la veu de l'aigua càntics d'alegria", "brinden fruites daurades els paradisos de les riberes" o d'altres. Fins i tot apareixerà al Diari Oficial de la Generalitat Valenciana amb la lletra original en valencià del 1930 farcida de faltes d'ortografia ("vingau", "penjen", "flameje", "riquesa", "nóves" i les concessions ortogràfiques pertinents com els darrers quatre "Vixca". DOGV 211, 1984, 12-XII: 2786), en un acte que suposà una certa legitimitat oficial a un valencià anterior a les Normes del 32.

A més, no deixa de ser significatiu que un himne de 1909, oficialitzat durant la Dictadura de Primo de Rivera pels ajuntaments de les tres capitals valencianes, és dir, menys de 50 anys en el moment d'aprovar-se la Llei de Símbols, tinga el tractament al preambul d'un símbol "representatiu del nostre territori al llarg de la història":

«Els símbols de la Comunitat Valenciana han de ser nexes d'unió per a tots els qui gaudim de la condició de valenciana i per això s'ha recuperat institucionalment la simbologia que ha esdevingut l'emblema representatiu del nostre territori al llarg de la història» (DOGV 211, 1984, 12-XII: 2773).

Però no tot ha sigut dominació simbòlica en el regionalisme banal sinó també han hagut accions governamentals premeditades que han legitimat encara més el blaverisme com a proposta identitària al si del País Valencià. Ja hem comentat en el capítol 10.4 l'absència d'unes relacions mínimament normalitzades entre la Generalitat Valenciana i la de Catalunya, la qual cosa ha sigut una conseqüència directíssima de la influència social de l'anticatalanisme en els governants valencians i, probablement també, entre els catalans, temerosos davant l'acció i la retòrica del blaverisme i ha tingut com a conseqüència un estranyament entre aquestes dues societats.

Aquesta política regionalista fou duta a terme durant les tres legislatures de gestió socialista i durant les tres de gestió popular així com en aquesta. Aquest allunyament institucional ocorre en l'esfera lingüístico-cultural en l'actualitat (la Generalitat no està present en l'Institut Ramon Llull) però també durant els governs de Lerma (on no es reconegué cap instància normativa del valencià⁴³⁷ ni tampoc, en absolut, la unitat lingüística) però també, per exemple, en l'àmbit de les infraestructures. Ni la Generalitat d'ací ni la d'allà, ni aquestes ni les del passat, han considerat una prioritat el corredor del mediterrani: ni està previst una connexió d'alta velocitat ferroviària Alacant-Barcelona ni s'albira l'alli-berament del peatge de l'A-7. València, així, està millor connectada amb Madrid (és més ràpid i és més barat) que no amb Barcelona, la qual cosa no per sabuda no deixa de ser molt significativa.

Darrerament, però, sembla que hi ha una certa distensió i s'han produït alguns encontres, com el produït el juliol de 2008 entre les cambres de comerç de València i de Barcelona, amb la presència de consellers (que no de presidents) d'ambdós

⁴³⁷ A aquest respecte resulta rellevant l'anècdota següent: en un debat electoral de la campanya autonòmica de 1995 al Club Diario Levante, quan un jove preguntà què passaria amb la normativa fabriana si guanyara el PP, el portantveu del PSPV-PSOE, Jesús Hugueta, respongué que per evitar-ho ja sabien a qui havien de votar.

governos, però encara és prompte com per considerar-lo un canvi estratègic de la Generalitat Valenciana.

D'altra banda també hem de tenir en compte el particular sistema comunicatiu valencià sorgit d'un molt complicat procés autonòmic que ja hem analitzat i concloure que ni existeix pròpiament aquest com a àmbit autònom del general espanyol ni la presència del valencià és significativa: «al País Valencià no s'ha vertebrat un ecosistema comunicatiu de masses autònom i en llengua catalana» (Alberola, 2002: 26).

El sistema comunicatiu “valencià”, com veurem tot seguit i com encertadament assenyala Rafael Xambó, ha sigut condicionat pel regionalisme ordinari que ha promogut activament la Generalitat (la política cultural i comunicativa del Consell ha buscat activament no “provocar” al blaverisme) de tal manera que els propis mitjans i els professionals d'aquests, activament o implícitament, s'han convertit en reproductors de la identitat regional valenciana i de la dominació simbòlica que ha contribuït a legitimar el blaverisme:

«El procés de construcció del sistema comunicatiu valencià ha estat directament dependent del procés d'autonomia política i les dinàmiques socials que l'acompanyaren. El conflicte sociocultural i polític conegut com la batalla de València va bloquejar el seu desplegament inicial impeding el consens, i ha actuat com a condicionament permanent de la política cultural i comunicativa del Govern autònom» (1996: 435-436).

En aquest sentit també correspon destacar als mitjans públics de la Generalitat i, particularment a Canal 9, que ha impulsat —des de la creació de la televisió *regional* valenciana tot i que a partir de 1995 s'intensificarà— un model lingüístic diglòssic, patuatitzat⁴³⁸ i limitador de paraules i expressions que siguen considerades “catalanisms” (ja el primer director de RTVV, Amadeu Fabregat, aprovà l'any 1990 un llistat de més de cinc centenars de termes a bandejar), en definitiva un model tan del gust del blaverisme, si més no del moderat, ja que el més radical està sempre “insatisfet” amb la normativa oral emprada.

A més a més, el fet de què des dels seus orígens les pel·lícules i els programes emesos en *prime time* siguen aclaparadorament en castellà —és dir, que s'incomplisca la llei de creació de la RTVV— així com que s'haja establert un model lingüístic restrictiu i empobridor, ens donarà una idea més exacta de fins a quin punt Canal 9 ha contribuït a reforçar una valencianitat regional i provincialista, folclòrica i (aparentment) apolíticada i separada i separadora de la resta de territoris catalano-parlants. Canal 9 ha sigut un instrument poderosíssim del regionalisme rutinari, de l'estranyament envers la resta del domini lingüístic així com de la legitimació del blaverisme.

Per tot plegat podem concloure que l'èxit del regionalisme ordinari ha sigut “rond” i alhora que la narrativa identitària alternativa ha restat socialment marginal (Archilés, 2007a: 145). De fet, una de les conseqüències de l'èxit d'aquest regionalisme rutinari ha sigut una certa desafecció del nacionalisme valencià cap a les institucions autonòmiques, quan paradoxalment, fou aquest qui més lluità per establir l'autogovern.⁴³⁹ I a parer nostre no hi ha indicis que aquest èxit del regionalisme banal i el

⁴³⁸ A tall d'il·lustració esmentarem que, en una retransmissió esportiva el que fou una temporada locutor de Canal 9 Julio Insa aplegà a dir que un jugador havia fet “un quiebro izquierda-derecha-izquierda”.

⁴³⁹ Rafael Castelló, tot jugant amb la darrera i inconclusa novel·la de Truman Capote *Pregàries ateses*, considera que els nacionalistes valencians han quedat “despagats” amb el resultat del procés autonòmic, que les pregàries d'aquests no han sigut ateses i que, en conseqüència, la percepció de la institucionalització autonòmica no ha sigut ben valorada. De fet, «els que pitjor valoren el seu funcionament són els *Hæreticus*. Si es valora molt la seua estructura i poc el seu funcionament no podem concloure altra cosa que el trencament d'unes expectatives, “pregàries desateses”, dels *Hæreticus* valencians depositades sobre l'EA [Estat de les Autonomies]» (1999: 438).

fracàs del nacionalisme valencià puga capgirar-se fàcilment ja que, com hem vist a diferents indicadors, ambdós semblen molt consolidats.

De fet, en definitiva, la Generalitat i, particularment, els governs de Francisco Camps,^{A1} s'han volgut constituir com una mena de contrapoder a Catalunya tant per a consum intern com per "agradar" a la resta de l'estat (tret de Catalunya, òbviament). De tal manera que quan la Generalitat de Catalunya obté, per exemple, un millor finançament o un traspàs competencial la nostra Generalitat apareix públicament com agreujada. En aquest sentit l'anomenada "clàusula Camps", novetat del canvi estatutari de la legislatura passada, pot provocar perplexitat des d'una primera mirada o des d'una vessant jurídica. Una visió més atenta pot concloure que darrere d'aquesta clàusula, aprovada pel PP i pel PSOE, hi ha una "lògica" anticatalanista que s'ha instal·lat, com si fóra l'aire que alenem, en el sistema polític valencià, literalment com un regionalisme rutinari. No és d'estranyar que amb Camps i el PP actual, el blaverisme polític no tinga, literalment, espai electoral. L'ocupen perfectament i plenament els populars des de l'entremat institucional autonòmic que han esdevingut així el partit regional.

D'altra banda, també cal tenir en compte, que no només el regionalisme ordinari serà promogut per la Generalitat Valenciana. També particularment l'Ajuntament de València i la Diputació de València contribuiran d'una manera important a la institucionalització d'aquesta identitat regional autonòmica.

13.5 Els mèdia: una "reina" de la comunicació

«la sorprenent controvèrsia ideològica i cultural —que difícilment podrem trobar en altres indrets del món— entre alguns diaris i la Universitat, actuant com a "institucions" culturals d'influència» (Miquel de Moragas a Xambó, 2001: 15).

Els mitjans de comunicació han esdevingut actors de primera magnitud en la construcció i reelaboració dels discursos socials i polítics en la societat de masses. Per a qualsevol sociòleg o científic social açò és una veritat evidentíssima en la qual no cal insistir-ne. L'anomenat "quart poder" és, sense dubte, un centre de control i de difusió de la informació pública.

A l'estat espanyol, a més, es dona un tret afegit: la relativa absència de tradició de periodisme independent i de qualitat. El periodisme poc professionalitzat i al servici indissimulat d'uns determinats interessos socials i polítics ha estat i, dissortadament continua estant, moneda corrent. Al País Valencià aquest tret s'estableix corregit i augmentat, la qual cosa permetrà uns mèdia bastant particulars:

«Tot plegat, una societat poc culta, democràticament feble, amb una premsa que manté desgraciadament uns lligams de dependència econòmica amb l'Administració, vitals en un país en el qual, per cert, a penes es llegeix, és l'àmbit perfecte per a l'arrelament de concepcions polítiques retardatàries i demagògiques com la que ens ocupa i que, al capdavall, només busquen mantenir la preeminència d'uns interessos polítics, socials i econòmics a costa de la desinformació i manipulació dels sentiments més primaris de la societat» (Viadel, 2006: 15).

El debat entre el nacionalisme espanyol i els nacionalismes alternatius també ha estat objecte d'un combat "periodístic", un combat desigual certament a favor de l'espanyolisme, que ha tingut com a objectiu declarat la mobilització social a favor de les identitats nacionals per les quals es lluitava, sovint amb un nivell de crispació significatiu, hiperbòlic fins i tot:

«La constant i extenuant agitació mediaticopolítica contra tot el que no encaixi en els paràmetres de la "sagrada unidad de España" posa en marxa un mecanisme de retroalimentació automàtica. Els agitadors enardeixen el públic —una part molt important del públic, en tot cas— i, al seu torn, l'ardor del públic els anima, o fins i tot els força, a pujar més i més el llistó del disbarat» (Ortiz, 2003: 270).

El País Valencià no ha estat una excepció, tot i que ha sigut un combat profundament desigual. I, als efectes que ens interessa, sobre la construcció de la identitat valenciana, ha tingut una importància extraordinària. La instrumentalització del particular enfrontament identitari per banda dels mitjans és un capítol que mereixeria recerques monogràfiques que ací ens limitarem a apuntar.

En aquesta línia ens interessa la percepció del blaverisme respecte a la instrumentalització del conflicte. D'entrada destaquem que diverses veus del blaverisme consideren que si més no parcialment sí foren manipulades en benefici d'uns altres interessos que no eren pròpiament els seus. No totes, però. Ni tan sols la majoria. Tanmateix, la pràctica totalitat d'aquestes veus (si descomptem potser les que han fet una evolució personal que ha acabat per separar-se'n i, així, esdevenir "traïdors") han justificat aquesta "manipulació" en base a l'aconseguit dels objectius ideològics i simbòlics del regionalisme anticatalanista. Alguns destacats militants del blaverisme, en conseqüència, com el que fou President del GAV durant bona part de la transició democràtica, Pasqual Martín Villalba, foren "feliçment" manipulats:

«jo no dic que en algun moment jo no estiguera manipulat, no dic que no, perquè alguna vegada m'he arribat a sentir jo manipulat. Però també és de veres que a vegades no tenies més remei que deixar-te manipular fins a un punt per aconseguir metes més altes, clar. Això entra un poc el... el concepte de "dame y te daré", o "te daré y dame". Però... però en fi. Jo en consciència estic satisfet. I del que estic més satisfet és de que quan vaig fer el que en consciència creia que s'havia de fer, me'n aní a ma casa [...] Home, ahí n'hi hauria també molt que parlar. Ells sempre han defès el seu punt de vista, en alguns punts no negue el valencianisme, en altres crec que interessava més el... la seua identitat anem a dir política. Després també és que es barregen ahí coses, que sí, que des de fora pareix que diuen... bo, açò ho faran per interessos econòmics de l'editorial o lo que siga. Perquè he vist jo en alguns punts un toc d'inconseqüència» (Martín Villalba, C2, 00:46'53" i C2, 00:25'11").

D'altra banda és imprescindible que tinguem seriosament la influència dels mitjans de comunicació en el desenvolupament del blaverisme i, de manera molt significativa, en LP, que en tindrà un protagonisme cabdal. LP exercí un paper oberturista a les acaballes del règim i primeries de la transició democràtica (la coneguda com la "primavera" de LP, en la qual col·laboraren militants antifranquistes i valencianistes).⁴⁴⁰ Tanmateix, a finals de la dècada dels setanta, farà de l'anticatalanisme la principal línia editorial i de la manipulació indissimulada l'estratègia periodística:

«Las Provincias va manipular i mobilitzar els sectors més proclius a l'anticatalanisme sota la bandera del blaverisme, usant-los com a força de xoc contra l'esquerra i el valencianisme per tal d'impedir-ne l'èxit» (Xambó, 2001: 49).

Abans d'analitzar aquesta estratègia comunicativa i a la màxima responsable, cal que tinguem en compte, tal com ens indica Xambó (1992: 499), que LP, tot i les seues "insuficiències",⁴⁴¹ era el diari més llegit del País Valencià des de 1975⁴⁴² fins a 1985 i, amb molta diferència, el més venut a la dècada dels huitanta, el que dona una idea més precisa del suport que comptà el blaverisme amb aquest mitjà.

⁴⁴⁰ María Consuelo Reyna considerarà aquesta denominació com una «estupidez grandiosa» i la justificarà en la lluita per «un objetivo común, de conseguir unas libertades y tal» (a Xambó, 1995: 189).

⁴⁴¹ En general les "insuficiències" de la premsa valenciana foren les següents: «les poques i dolentes pàgines dedicades a política nacional i internacional, sempre fetes a toc de teletip; l'absència de firmes de prestigi, generalment vetades, com era el cas de Joan Fuster i Vicent Ventura, entre d'altres; el seguiment descarat de les consignes governamentals (sempre atents als suggeriments dels governadors civils i a les consignes d'UCD); l'exclusió quasi sistemàtica de la cultura del País; i, en general, l'escassa qualitat informativa i la deficient imatge formal» (Xambó, 1996: 137-138).

⁴⁴² Segons Xambó (1996: 137) els registres anuals acumulats d'OJD per a LP foren: 45.361 el 1975; 45.425 el 1976; 43.564 el 1977; 41.006 el 1978; 41.250 el 1979 i 42.472 el 1980, cosa que el convertí en el diari més comprat del País Valencià durant aquest període.

Entre les causes d'aquest lideratge estaria precisament: 1) la capitalització de la Batalla de València i la instrumentalització del blaverisme; 2) la crítica contundent contra el nou poder socialista autonòmic; 3) les inèrcies de compra i lectura en determinats sectors de classe alta i mitjana tradicional i 4) l'estancament de la difusió de la premsa escrita durant la dècada dels huitanta del segle passat (Xambó, 2001: 80).

A més, ens interessa destacar que aquest diari concentrarà més de la meitat dels lectors a l'àrea metropolitana València (LEV, contràriament, tenia una distribució més igualada al llarg de la província de València) o, el que ve a ser el mateix, en el territori on el blaverisme presentarà la màxima implantació i que, també coincideix que els lectors atenen més a la informació política del País Valencià, on concentrarà la temàtica anticatalanista aquest periòdic:

«Las Provincias concentra casi la totalidad de sus lectores en la provincia de Valencia, teniendo más de la mitad de éstos en la ciudad de Valencia y su área metropolitana [...] El porcentaje de mayor frecuencia [de lectura] lo obtiene Las Provincias [...] Las preferencias de los lectores de Las Provincias se concentran en la información de la Comunidad Valenciana (37'3%) y la política nacional (29'4%)» (Xambó, 1992: 499).

LP, per tant, no era un mitjà qualsevol sinó un periòdic que tenia una llarga tradició (havia sigut fundat per Teodor Llorente a finals del segle XIX i es presentava com el "Diario Decano de la Región Valenciana" i fou un dels instruments de masses més destacats en l'expansió de la identitat regional), la més important implantació en l'àrea metropolitana de València i una important fidelitat d'audiències entre determinades classes socials. Amb aquest instrument poderosíssim, es convertí en «el diari més declaradament ideològic, fins al punt d'esdevenir en les lluites internes de la dreta valenciana pel lideratge. Un diari doctrinari, qualificador i desqualificador en la política valenciana» (Xambó, 2001: 80-81).

El sociòleg Rafael Xambó ha estudiat parcialment en la tesi doctoral (1996), entre d'altres, la manera de fer periodisme de LP i el paper d'aquest durant la transició democràtica, en concret durant el període de 1978 a 1982, el més "calent" de l'enfrontament identitari. A partir d'una anàlisi de contingut de les primeres planes, ens mostra un enfocament informatiu clarament favorable a les tesis del blaverisme.

De tota la informació que ens aporta Xambó hem triat, a tall d'exemple, un titular del dia 6-I-1979 que afirmava que "Ya ha tenido entrada en el Consell. El anteproyecto del Estatuto propone la bandera catalana como símbolo del País Valenciano". La informació era tendenciosa a un doble nivell: 1) presentava com si fóra oficial una proposta d'estatut presentada per tres professors del Departament de Dret Constitucional de la Universitat de València (Lluís Aguiló, Vicent Franch i Vicente Martínez Sospedra); i 2) presentava una bandera històrica del Regne de València, a més del símbol de les forces democràtiques antifranquistes i valencianistes, com una bandera forana, "estranya" al País Valencià.

D'aquesta manera i, com veurem amb major deteniment al capítol quinzé, la senyera de les quatre barres, pròpia si més no de les quatre comunitats autònomes que conformaren la Corona d'Aragó, esdevé als ulls de no pocs valencians com "la" bandera de Catalunya. És cert que les forces polítiques catalanes i les autoritats preautonòmiques (en aquell moment s'acabava d'aprovar la Constitució i Catalunya i encara tenia un règim de preautonomia) havien aprovat aquest símbol com "la" seua bandera pròpia, però era fals considerar que aquesta era exclusivament la bandera de Catalunya. També ho era d'Aragó, de les Balears i del País Valencià. Xambó descriu aquesta estratègia com un fenomen d'estranyament conscient:

«L'operació d'estranyament ha arribat a la seua culminació. Ja no és ni tan sols la bandera dels mals valencians, és una bandera forana i tots els que la defensen són uns traïdors, uns renegats catalanistes» (Xambó, 2001: 65).

Un altra exemplificació serà la campanya perquè quallara el conegut com a “pacte del pollastre” entre PP i UV per fer-se amb el control de la Generalitat. Reyna i LP foren uns actors fonamentals en aquest sentit. El 18 de juny de 1995 el diari publicava una enquesta exclussiva de Gesfono el titular del qual era: “Pactos: Tan sólo el 7'7% de los votantes de UV piensa que su partido debe apoyar al PSOE, el 46'2% al PP y el 30'8% a nadie”. El mateix dia Reyna editorialitzava el següent i “advertia” la direcció d'UV contra el refús de les propostes del PP:

«Hoy publicamos una encuesta Gesfono sobre un pacto PP-UV. Observen ustedes los resultados y verán que *la cosa está clarísima* [...] Lo que está claro es que, tanto los votantes de uno como de otro, piensan que PP y UV están condenados a entenderse y que si no lo hicieran, especialmente tras la amplia última oferta del PP a UV, posiblemente quedarían defraudados. Pero los partidos son muy suyos y se distancian con una facilidad tremenda del electorado. Como el PSOE. Y ya se ve dónde ha acabado» (LP: 18-VI-1995: 5).

Aquest serà la mena de periodisme que farà LP si més no des de 1978 fins a 1999, durant més de dues dècades ininterrompudament. En podríem aportar literalment desenes de milers de proves amb una formulació anàloga, però hem seleccionat aquestes dues simplement com a mostra de la capacitat que tindrà el diari en construir una “realitat” contrària als fets i a les institucions científiques més prestigioses i/o en contribuir a construir una realitat política desitjada. Les manipulacions reiterades, dia rere dia, durant més de vint anys han educat identitàriament a una part important de la població valenciana del *hinterland* de València.

LP, a més, no dubtà en enfrontar-se amb les institucions universitàries i, significativament, amb la Universitat de València, que aconseguí desacreditar davant de sectors poderosos de la societat valenciana. I, per a fer-ho, no dubtà en fer servir un estil barroer i desqualificador i unes fonts sense prestigi acadèmic.

No es podrà entendre cabalment l'anticatalanisme furibund de LP sense el protagonisme que tingué la seua subdirectora i directora *de facto*, María Consuelo Reyna, que acumulà un paper absolutament decisiu, no sols en la conformació del discurs social del blaverisme des d'aquesta tribuna privilegiada, sinó en l'expansió social d'un moviment social de dimensions significatives amb el qual condicionar la política valenciana i amb el qual dotar-se d'un poder important. Ens trobem davant una de les periodistes amb major capacitat d'influència social i política al País Valencià en els darrers trenta anys. Durant més de dues dècades no pocs polítics però també personalitats de la societat civil, de dreta però també d'esquerra, han temut (i no pocs s'han plegat) les columnes i el peculiar periodisme de Reyna.

Incomprensiblement encara està per fer la biografia d'aquesta anticatalanista radical. Nosaltres ací ens acontentarem amb unes dades biogràfiques per tal de contextualitzar històricament Reyna. Nasqué en plena postguerra, l'any 1944, al si d'una família conservadora i castellano-parlant i se socialitzà en les estructures polítiques del règim (de fet, fou militant del partit únic Falange Española Tradicionalista y de las JONS i exercí de delegada de la censura a València pels volts de 1968).

Com a periodista fou directora de *Españolín* i creadora de l'agència Copilsa. Des de 1963 s'incorporà com a redactora del periòdic familiar LP, del qual en seria subdirectora des de 1972 i directora des de 1992 fins al sonat cessament el 14 de desembre de 1999, la qual cosa la converteix en la màxima responsable (José Ombuena fou formalment director fins al falliment, però qui realment dirigia el periòdic era ella) del diari amb major audiència del País Valencià un llarg període de vint-i-set anys.

Posteriorment, ja perduda bona part de la influència mediàtica, ha sigut columnista de DV fins a 2003 (que dirigia el seu marit d'aleshores Jesús Sánchez Carrascosa)^{A1} i, fins a l'actualitat, és col·laboradora de l'edició valenciana de *El Mundo* amb el mateix títol, *La Gota*, d'aquella columna que exercí tanta influència al País Valencià.

Reyna, òbviament, no reconeix aquest paper fonamental en la instrumentalització del conflicte identitari i del blaverisme i es presenta com una valenciana “confiada”,⁴⁴³ de tal manera que, fins que se n’adonaria que, darrere de la proposta simbòlica del valencianisme fusterià hi hauria “alguna cosa més”, unes idees que “venen de fora”, la qual cosa la farà reaccionar per la “responsabilitat” d’un diari envers la societat valenciana i malgrat els costos personals que patira, en forma de “disgustos”.⁴⁴⁴

En aquesta retòrica de Reyna trobem algunes de les claus discursives del propi blaverisme que analitzarem al capítol següent: pretesa ingenuïtat (malgrat que *Nosaltres els valencians* està publicat el 1962, ella el 1977 “no sabia què hi havia darrere”); estrangerització de l’adversari polític (conversió del valencianisme en “catalanisme”); manipulació (afirmen haver tingut “tot el respecte” envers els “catalanistes” quan hi existeix multitud de proves de *linxament* mediàtic) i victimisme (li “costa” disgustos). Tanmateix, a la llum de les dades de què disposem, aquesta autopercepció no quadra ni amb els fets ni amb les percepcions ni dels seus adversaris ni fins i tot, com tot seguit veurem, dels seus seguidors.

El periodista Francesc Viadel valora que el paper de Reyna i del diari LP fou de «persecució filofeixista» (2006: 215) a tots aquells a qui, per interessos ideològics, econòmics o de qualsevol altre tipus, interessava pressionar tot fent servir les pàgines del diari. En aquest sentit al País Valencià durant si més no dues dècades s’ha permès la persecució de determinats personatges de la vida política i social valenciana. L’anticatalanisme era un mecanisme d’estigmatització social que Reyna sabia fer servir en benefici propi⁴⁴⁵ i dels que ella identificava com a “seus” i el practicava per damunt de cap ètica deontològica:

«*Las Provincias*, Reyna i els seus col·laboradors, no tan sols van fer de l’anticatalanisme una implacable croada en la qual s’oblidaven deliberadament les mínimes regles de l’ètica periodística o la moral política, sinó que l’ampliaren a la persecució de personatges públics, actuacions o fets, en funció no sempre d’objectius purament ideològics. Les coses com siguen. Durant dècades al País Valencià, però sobretot als àmbits constrictius i vigilats de la València provinciana, molts foren els qui hagueren, d’una manera o d’una altra, de tributar odiosa pleitesia a Reyna» (2006: 214).

Clar està que el revers d’aquest poder, d’aquesta eficàcia persecutòria d’inspiració pròxima a pràctiques mafioses, era un indicador de la dèbil estructuració de la societat valenciana al voltant d’un consens ja no sols identitari sinó d’ètica política, en

⁴⁴³ «El error, el haber sido excesivamente confiada en ocasiones, haber creído en la bondad humana, que se dice» (Reyna a Xambó, 1995: 204).

⁴⁴⁴ «Pues yo, personalmente, llego aquí a Valencia con toda la buena voluntad del mundo, pensando que todo el mundo, bueno, pues que hable como quiera o que hagan lo que quieran, hasta que empiezo a darme cuenta que detrás de toda la historia esta, País Valenciano, cuatribarrada e historias de esas; *hay algo más, algo más que yo en un principio no veo, no me doy cuenta. En el momento que me doy cuenta*, digo: “pues hasta aquí hemos llegado”, este periódico tiene una responsabilidad para con la sociedad en la que está, no va a apoyar *unas ideas que nos vienen de fuera*; mucho respeto para esos señores, todo el respeto que quieran, pero de apoyo nada. Hombre, a mí me cuesta una serie de disgustos y cosas de esas» (a Xambó, 1995: 192-193).

⁴⁴⁵ Amb aquesta percepció coincidiran bàsicament la majoria dels protagonistes de la transició no anticatalanistes entrevistats per al documental *Del roig al blau*. Sovint repeteixen cinc personatges en aquesta instrumentalització del conflicte: Maria Consuelo Reyna, Fernando Abril Martorell, Manuel Broseta, Emilio Attard i, en alguns casos, Juan Ferrando Badía. No sempre tots els entrevistats esmenten als cinc però sí són, amb diferència, els més citats. Fins i tot els qui ja no participen del fusterianisme, com el cas de J.J. Pérez Benlloch, culpen rotundament molts d’ells, no tant de la creació del blaverisme, però sí de la difusió i instrumentalització d’aquest per tal d’aconseguir l’hegemonia social i política i arrabassar-li-la a l’esquerra política i, si és que alguna vegada la tingué, al nacionalisme valencià progressista: «El senyor Abril Martorell i Attard, quan se... i Mª Consuelo Reyna, des de *Las Provincias*, s’inventen el blaverisme, no és que se l’inventen, és que el reviuen. Li donen diners, li donen joc, li fan el joc, i fan una formació política només que per a... bé fotre a l’esquerra, o fotre al nacionalisme, i donar-li un recolzament a la dreta des d’eixa concepció purament valencianera» (Benlloch, 00:10’05”).

què no pocs dels quadros dirigents de la societat valenciana apostaren per una “submissió complaent”. En aquest sentit coincidim amb Viadel en què no podem culpar Reyna i LP de tots els “mals” de la societat valenciana (2006: 216).

Amb aquesta manera de fer periodisme i amb aquesta línia editorial és comprensible que es produïra una significativa identificació dels militants del blaverisme amb LP. De fet, tal com ens diu Ramón Llopis, molts regionalistes anticatalanistes confirmen que el seu principal referent és LP, pràcticament mai citen rotatius madrilenys i mostren un alt interès per la premsa local (1996: 393 i 398). Aquesta identificació aplegarà a que en moltes concentracions i manifestacions del blaverisme es repartiran fotocòpies d'articles de LP com a argumentari. L'entitat blavera Roure València féu durant anys una revista que bàsicament era un recull fotocopiats d'articles del diari decà.

El blaverisme, com a moviment organitzat, s'ha identificat amb ella i l'ha convertida en una mena d'heroïna redemptora contra el “catalanisme”. Com a dades d'aquesta identificació i reconeixement podem aportar els següents: el desembre de 1980, en plena intensitat de la campanya anticatalanista, el governador civil José María Fernández del Río li imposava en un acte públic l'Ordre al Mèrit Civil i, entre d'altres guardons de l'entremat associatiu del blaverisme, ha rebut el Premi *Palma Dorada* (sic) 1983, el Premi Vinatea d'Amics de l'Academia el 1990, etc.

No és d'estranyar, doncs, que les valoracions dels diferents principals protagonistes del blaverisme resulten aclaparadorament favorables, la qual cosa no deixa de resultar particularment significativa als nostres efectes. Vegem sinó el que afirmà el que fou President d'UV, Miguel Ramón Izquierdo, tot elogiant la columna de Reyna:

«Bo, a Consuelo Reyna li passà lo que a Broseta, que portava una línia i digué: Hasta aquí... Hasta aquí llegaron las aguas. I canvià totalment d'opinió. Perquè la línia de Consuelo Reyna no era la... la primera línia no era la... la segon línia. És el cas de Broseta. [...] jo li done... li otorgue el valor de ser una molt bona periodista. Perquè hi ha... mira, el més difícil no és escriure una carta, el més difícil és escriure un telegrama, el més difícil no és fer un articul d'una pàgina, el més difícil és fer un “entrefilet”. I en eixa columneta que tenia Consuelo Reyna, *el que tenia que dir ho deia molt clar i molt bé*. Per a mi, una gran periodista. [...] Una bona periodista i *bona valenciana*» (Izquierdo, C2, 00:41'49” i 00:57'20”).

En aquest sentit, militants destacats del blaverisme explicitaran el deute que tenen amb Reyna i LP en la penetració social i política que aconseguí el moviment. La que seria regidora de cultura a l'Ajuntament de València durant la legislatura 1991-1995, Mª Dolores García Broch, ho reconeixerà explícitament:

«I vàrem tindre també *la sort de tropesar* (sic) *amb Consuelo Reyna. Ella entengué immediatament el... les necessitats del poble valencià, es ficà al costat d'este valencianisme nostre, i començarem a treballar a partir d'este moment [...]* En aquell moment va ser una necessitat que teníem. Afortunada... segurament per a vendre, segurament. Però ella demostrà un valencianisme, va treballar molt bé cap el valencianisme... *i si no haguera sigut per Las Provincias i per Consuelo Reyna, moltes coses no podríem haver-les fet*. Per exemple, les grans manifestacions, sense el recolzament de Las Provincias haurien fracassat» (Broch, 00:03'15” i C2, 00:30'12”).

Resulta, a més a més, molt significatiu que des de les mateixes veus de militants del blaverisme que consideren que aquest serà un moviment popular espontani i no manipulat o instrumentalitzat des de dalt, es reconega que la incorporació al moviment ha sigut conseqüència dels mitjans de comunicació d'aleshores. L'exemple següent que ens dóna Artur Ahuir per justificar l'entrada de son pare i d'ell mateix en el GAV és d'una gran eloqüència: «el fet de que mon pare i la meua família s'introduisca en este moviment, fonamentalment les primeres informacions venen de la premsa» (Ahuir, C2, 00:14'39”). Tanmateix, escassament dos minuts i mig més tard en la mateixa entrevista,

el propi Ahuir considerarà, en una cita molt reveladora, que el creixement del moviment social anticatalanista serà producte d'una suposada espontaneïtat del "poble":

«Jo crec que el poble sí que era un clam, en aquella època, almenys la ciutat... com li diria, mire, el Grup d'Acció, que no és el GAV de hui, el Grup d'Acció creixia com si fórem "fongos", en tots el pobles, en tots els llocs [...] Fins i tot jo et podria exagerar i dir que crec que és l'últim moviment... social de masses... jo diria que era un moviment sociopolític, en defensa de la personalitat valenciana única i exclusivament, que tenia eixos ítems que vos he dit, de tal i tal... i que defenia... de forma clar tot allò. Que després... mire, jo no em crec que UCD cridara a ningú per a que convocara a ningú a ningun lloc. Sobretot en els primers anys. *Era poble pur i dur*» (Ahuir, C2, 00:17'01").

A més, és interessant destacar la interpretació que farà el blaverisme del rol que jugà LP i Reyna durant la transició democràtica, clarament justificatòria i fins i tot il·lusa. A tall d'exemple (que sorprèn perquè qui fa l'afirmació és Hèctor Villalba, que fou President de les Corts), es considerarà que el paper aquest seria d'un "valencianisme" que "sintonitzaria" amb el "poble" si més no fins als anys de 1982-1983:

«en un principi, crec que LP fan un paper de *defensa del valencianisme en sintonia amb la immensa majoria del poble* [...] A partir del 82-83 a mi ja em dona la sensació de que ja s'utilitza el valencianisme perquè recolzar al valencianisme significa al mateix temps restar-li recolzament popular, restar-li vots al PSOE. [...] jo crec que ha hagut una primera època meravellosa i extraordinària, que LP eren possiblement l'únic espai de llibertat, de clavill, d'aquella situació de dictadura, poder parlar de lo valencià i de lo valencianista, inclús escrivint en valencià, i que era un element aglutinador del que poguera significar la reivindicació del fet valencià, que és una època que dura aproximadament fins el 82-83» (Villalba, C2, 00:17'55").⁴⁴⁶

Reyna, a més a més, és valorada per la defensa dels símbols valencians, fins i tot entre determinades elits conservadores. A parer, per exemple, de l'actual President del Consell Jurídic Consultiu de la Generalitat i militant del PDLPV durant la transició democràtica Vicente Garrido: «Mª Consuelo yo creo que desempeñó un papel importante en la defensa de los... de los símbolos valencianos, desde una perspectiva, desde la perspectiva valenciana» (Garrido, C2, 00:42'29").

D'altra banda Reyna executà aquest paper que estem analitzant en coordinació amb els màxims dirigents de la UCD valenciana d'aleshores, bàsicament Fernando Abril Martorell i Manuel Broseta. De fet, ella mantenia una relació molt estreta sobretot amb aquest darrer (qüestió que reconeix el fill de Broseta)⁴⁴⁷ que, igualment que ella, "evolucionaren" des de plantejaments autonomistes i progressistes a uns altres profundament anticatalanistes, la qual cosa resultarà un altre indicatiu de la instrumentalització d'un grup elitista particularment restringit del blaverisme:

«dejábamos el perro en la puerta y entrábamos a ver a María Consuelo, que entonces creo que era subdirectora. Yo creo que mi padre encontró en *Las Provincias* siempre un lugar en el que expresarse libremente, y un lugar además en el que el veía que se podía... o un medio que el pensaba que podía servir para aglutinar

⁴⁴⁶ Villalba, en el millor dels casos, s'equivoca de quatre o cinc anys. Des de 1978, si més no, LP exerceix un paper inequívoc d'ariet contra l'esquerra valenciana i contra el nacionalisme valencià.

⁴⁴⁷ Aquesta relació privilegiada de Broseta amb Reyna també s'estenia a Abril. Tots tres esdevindran protagonistes principals de la transició i de l'estratègia "d'engrossir" el blaverisme fins transformar-lo en un moviment de masses: «La relación con Fernando fue una relación casi de hermanos. Quiero decir, que de hecho pues a veces lo comentamos nosotros con los hijos de Fernando Abril, que casi nos sentimos primos... Aunque tampoco tengamos un contacto físico muy permanente, pero mi padre y Fernando se estimaban, se respetaban y hacían además una pareja que se complementaban muy bien. El papel de mi padre y de Fernando Abril no fueron exactamente los mismos y sus ideas no fueron exactamente las mismas en cuanto al papel... en cuanto a la autonomía valenciana, eso también es cierto, pero se respetaban mucho y yo creo que se complementaban» (Broseta, 00:18'39").

a los valencianos en torno a unas ideas. En ese sentido, claro, María Consuelo representaba en ese momento lo mismo, es decir, la vocación o la voluntad de que los valencianos nos uniéramos por lo nuestro» (Broseta, 00:21'48”).

En aquest sentit, destacats líders de la UCD de la transició democràtica han reconegut també, d'una banda, el paper instrumentalitzador del blaverisme de Reyna i LP i, d'una altra, el gran poder que tenia al si de l'organització per tal d'influenciar en la línia política del partit i en els lideratges d'aquest.

Pel que fa al primer cal esmentar que fins i tot protagonistes de la UCD reconeixen que, si més no en part, l'enfrontament simbòlic fou una “arma electoral”, el que ens indicaria que la instrumentalització del conflicte existí: «Tuvo dos facetas. Fue un arma electoral, por una parte. Y fue también una fórmula... una fórmula para defender esos grupos que se sentían digamos... agredidos» (Pin, 00:46'22”). Fins a quin punt fou la UCD la que activà el blaverisme o la que el capitalitzà és una altra qüestió per estudiar detalladament. En la cita anterior José Ramón Pin^{A1} considera que fou la UCD qui es limità a aprofitar-se'n de la percepció “d'agredits” que tingueren els militants del blaverisme durant la transició i això, a la llum d'altres testimonis, no sembla ser exactament així. Almenys altres veus de la UCD, com Javier Aguirre de la Hoz, reconeixen que no sols els franquistes instrumentalitzaren el regionalisme anticatalanista sinó que també es féu des del propi partit d'Adolfo Suárez:

«no me lo llame usted antivalenciano. Y no me monte usted una campaña basada en esto [...] O sea, yo en la UCD no... no... esta postura a veces no era la que dominaba más. Me quedé... estuve en el Consell, me entendí muy bien con ellos, y todos... además, esta gente pues iba por temas culturales, por temas tal, que esto es muy bueno, haga quien lo haga. Y... y que si hubo gente franquista que utilizaron esto, pues sí... sí. Y algunos de UCD también, desgraciadamente» (Aguirre, 00:20'18”).

Pel que fa al gran poder que tenia Reyna al si dels partits polítics de centre-esquerra, hem seleccionat dos extractes de protagonistes significatius de la UCD i de la transició política; d'una banda el que s'autoproclamaria President del Consell Preautonòmic del País Valencià, Enrique Monsonís, i d'una altra un dels membres de la comissió redactora de l'Estatut de Benicàssim, José Ramón Pin Arboledas:

«Era el recolzament sempre absolut de la UCD de València. Tots els dies, tots els càrrecs d'Unió... de la UCD valenciana, tots miraven el que deia Las Provincias, i sobre tot la columna que sostenia la directora. Si allí hi havia una crítica o algo, puix ja sabies que t'eixirien amb això. *Tenia molta influència* en la UCD de València» (Monsonís, C2, 00:02'47”).

«era una voz *importante, distorsionante, crispante, inteligente...* y además, con un protagonismo que le dieron los que le hacían caso, y que probablemente creó grandes problemas, aunque ayudó también a resolver otros» (Pin, C2, 00:13'44”).

D'altra banda, vint-i-cinc anys després alguns dels protagonistes de la transició democràtica i, en concret de la UCD, com José Ramón Pin, han reconegut que, com a “qüestió tàctica” sí que s'utilitzà el conflicte identitari. Tanmateix, en un exercici de confessió sorprenent, insisteix que l'ús de l'anticatalanisme al País Valencià tingué com a objectiu principal “estabilitzar el desenvolupament autonòmic de l'Estat” i que els valencians fórem “utilitzats per estabilitzar l'Estat”, cosa de la qual el senyor Pin es mostra particularment orgullós, atés que podria haver-se “desbocat” aquest procés:

«en mi opinión tenía una cuestión táctica, pero no sólo para ganar votos en Valencia, sino también para estabilizar el desarrollo autonómico de todo el Estado. Y en eso yo creo que se consiguió algo. [...] bueno, pues muy bien, nos han utilizado para estabilizar el Estado, el desarrollo autonómico del Estado, hemos hecho un papel, hemos ayudado a construir un Estado que ha durado 25 años. Pues muy bien. Este es... la conclusión histórica. Pero desde luego, yo creo que no fue un tema solamente electoral, aunque sí se utilizó electoralmente, que fue quererlo uti-

lizar como un sistema de estabilizar un desarrollo autonómico bastante... digamos, con posibilidades de estar... de estar desbocado entonces [...] Podríamos decir que Valencia dio el servicio al Estado de hacer un proceso de desarrollo autonómico más sosegado, estable y racional» (Pin, C2, 00:09'37" i 00:12'37").

Per últim i com a element de contrast, hem seleccionat un extracte del que fou primer president democràtic de la Diputació de València, Manuel Girona, en què reconeix que la pressió constant i l'estigmatització com a "catalanistes" contra les forces d'esquerra i, particularment, contra aquelles amb major sensibilitat valencianista aconseguiren si més no parcialment l'objectiu que cercaven:

«tots pensen i diuen... no sé, influït per Broseta i... influït en eixe moment també, fa que *Las Provincias* siga un... molt... jo crec que molt decissiu, jo crec que molt decissiu... és el paper que aventa el foc i el paper que pega el foc, ja ho crec. Jo crec que és molt... influïx moltíssim, tant el diari, com... la sotsdirectora en aquella època, crec que era, Mª Consuelo Reyna. Influïx moltíssim. No només en la gent a nivell de moure-la contra els catalanistes i tot això, sinó també en els propis catalanistes, diríem, som els acusats. També es veuen... puix també perseguits, i també influenciats, i això de... tots els dies agarrar el diari i vore que s'estan ficant amb tu... això... puix també... també va fer "mella". I jo crec que va ser molt influent... per a mal» (Girona, C2, 00:04'59").

Al nostre parer hem mostrat amb dades suficients que no es pot menystenir el paper, molt decisiu, de Reyna i de LP en l'exitosa penetració social del blaverisme i alhora en la desactivació del "catalanisme" en l'àrea metropolitana de València. En aquest sentit, una part dels mitjans de comunicació i, particularment, LP, han sigut uns agents de socialització política i de construcció identitària molt potents del regionalisme anticatalanista, fins al punt que aconseguiren en bona mesura els seus objectius.

13.6 La família

Els valencians declarem donar una gran importància a la família. De fet, com vàrem veure a la taula 13, pràcticament nou de cada deu valencians atorguen molta importància a la família (la qual cosa suposa la xifra més alta de l'estat i per damunt d'altres societats que també li'n donen com Andalusia, el País Basc o Galícia), i a molta diferència d'altres aspectes com el treball, els amics, el temps lliure i, particularment, la religió i la política.

Tot i que a totes les categories socials estudiades per García Ferrando i Ariño (1998: 81), se li atorga una gran rellevància a la família, encara destaquen per damunt de la mitjana les persones vídues i casades, les majors de cinquanta anys, les que tenen educació i religiositat altes i les dones. Tal vegada aquest perfil pugua ajudar-nos a entendre una mica millor la base social del blaverisme.

Tal com estudià el sociòleg Ramón Llopis en la tesi doctoral (1996), convé destacar que, en la socialització política declarada del blaverisme, es reconeix la importància de la institució familiar en una imaginada continuïtat ètnica que es transmetria generació rere generació i que el "colonialisme catalanista" suposadament cercaria de trencar i que, per tant, amenaçaria. Els blaveros "atribueixen a la seua família l'adquisició de l'orgull de valenciania" i ben probablement és aquesta institució la principal transmissora d'aquesta valenciania temperamental:

«Los regionalistas conceden mayor importancia a la influencia familiar y niegan la existencia de cualquier tipo de influencia exterior en la formación de sus códigos políticos [...] *A su familia atribuyen la adquisición del "orgullo de valencianía"*. Esta socialización política regional imprime un fuerte tono afectivo a la dimensión identitaria de este segmento [...] Para los regionalistas más jóvenes, el elemento de socialización política más importante es la figura del padre, el cual les lleva a caer en la cuenta de colonialismo catalanista» (Llopis, 1996: 415-416).

Aquest és un aspecte particularment interessant per a la nostra recerca tot i que no és gens fàcil d'aprehendre, ja que tenim dades escasses i fragmentàries. Ens caldria un treball de camp monogràfic per conèixer més àmpliament el paper que ha tingut la socialització familiar en el blaverisme i, de manera general, en la reproducció de la identitat regional valenciana. No obstant això, tenim algunes informacions rellevants de com el blaverisme ha imaginat la valencianitat com una continuïtat sacralitzada intergeneracional en la qual la família transmetria aquesta identitat autèntica. De fet, una de les darreres campanyes d'enganxines del GAV (que es poden veure actualment a faroles i altres indrets de la ciutat de València) serà la d'una senyera amb franja blava i sobre les barres la llegenda “¿Català? No, gracias. Conec a mon pare”.

Significativament, com ens deia Llopis en la cita anterior, la figura del pare (i no tant de la mare) és la que assumeix per al blaverisme el rol principal de transmissora de la valencianitat, de la valencianitat “autèntica”. Així tant la llengua pròpia com tots els altres elements intangibles que conformarien la valenciania s'hauria transmés d'una manera pràcticament immaculada de pares a fills. El valencià i la valenciania “de veritat”, “la de tota la vida” i no l’“empeltat” o “acatalanat”, seria el que parlaven els nostres pares, que s'imagina lliure d'impureses i ni castellanitzat (cosa que no és certa) ni “catalanitzat”, en el sentit de normativitzat.

D'aquesta manera el blaverisme presenta el conflicte identitari valencià com un xoc entre institucions socialitzadores: d'una banda, la família, transmissora de la valencianitat “autèntica” i d'una altra, l'escola (i també els mitjans de comunicació i fins i tot el sistema polític), transmissora d'una valencianitat “falsa” (“empeltada” o bastarda).

Així la “valenciania” seria un element que ens vindria de naixença (que es “marcaria”, que s’“inculcaria”, a la família) i que, si no som “renegats” o “mals fills”, no hauríem sinó d'acceptar orgullosament. La cita següent, extreta d'un llibre editat per LRP, és una mostra d'aquesta percepció que la transmissió de la valencianitat es produiria mitjançant la institució de la família, a diferència d'altres institucions socials que serien agents “tergiversadors”, “manipuladors” de la valenciania primordial reproduïda al si de la família i que, per tant, hauria arrelat “al fons del cor”:

«La gent jove te *per se* el sentiment valencià inculcat en so ambit familiar, pero es troba desamparada i bloquejada pel “handicap” del *cientifisme* que li venen professors i educadors. Estos, aprofitant les seues tribunes privilegiades —les aules— i l'ascendencia que tenen sobre els alumnes, fan abus de la seua autoritat tergiversant tot lo que volen, davant de l'inocencia d'uns adolescents incapaços de respondre, a no ser des d'uns sentiments arrelats en el fondo del cor» (Vendrell, 1998: 9). *Cursives de l'original.*

En l'imaginari del blaverisme els sentiments de “valencianisme” es transmetrien de “pares a fills”, pràcticament immutables. Se'ls confereix així una funció hierofàntica, ja que només es podrien reverenciar i no modificar ni encara menys deixar perdre, ja que un “bon valencià” i un “bon fill” hauria de respectar aquesta herència intangible:

«Els sentiments no es poden medir ni quantificar, *son els que son*, normalment perquè aixina els hem heretats. La renuncia ad algun d'ells, aixina com la renuncia ad alguna característica del poble o comunitat nacional a la que es pertany, significa en certa manera *deshonrar als antepassats* i deixar perdre lo que ells s'esforcaren en deixar-nos com a llegat en mes o manco exit» (Vendrell, 1998: 18).

Aquesta valenciania sentimental, doncs, seria resultat d'una socialització familiar i popular que, als ulls del blaverisme, “obligarien” els valencians a mantenir-se ètnicament idèntics al llarg de la història (fixem-nos que tot i que no es podrien mesurar ni quantificar sí que, contràriament, es podrien transmetre sense modificació ni canvi) per tal de no “deshonrar” els avantpassats, de no faltar-los al respecte.

La valencianitat seria així percebuda com si d'una peça museogràfica es tractara, com una simple corretja de transmissió inalterable, de la qual els valencians actuals

no podríem modificar apenes res, si més no de substancial, i que hauríem de limitar-nos a transmetre als nostres descendents sense màcula. La idealització del passat (percebut com "autèntic" i no corromput com en l'actualitat) i la negació del canvi social i cultural (¿eren els mateixos sentiments els dels valencians del segle XIII que no els del XVIII?) estan implícites, d'una manera recurrent, al discurs del blaverisme i allò sentimental esdevé el terreny argumentatiu amb què competir amb els racionalistes. Tot plegat és una mostra més del conservadurisme i fins i tot de la retòrica reaccionària que practicarà el blaverisme.

13.7 Conclusions

Pel que fa a les institucions socialitzadores del blaverisme hem aplegat a les sis principals conclusions següents:

- 1) El blaverisme comptarà amb un entremat associatiu històric (fins i tot centenari), que ocuparà durant la transició política i que instrumentalitzarà i patrimonialitzarà des de l'aleshores, bàsicament conformat per LRP i la RACV. Aquestes dues entitats han esdevingut referencials del blaverisme cultural i han rebut un important suport econòmic i institucional de la Generalitat i de la Diputació de València i de l'Ajuntament de València, particularment a partir de 1995 (i de 1991 al consistori municipal). El PP, des del govern, ha fet per instrumentalitzar-les en clau partidista i en bona mesura ho ha aconseguit.
- 2) El blaverisme, així mateix, comptarà amb una xarxa d'associacions *ex novo* que exerciran una forta pressió ciutadana contra les institucions i els representants democràtics, que aplegaran a exercir una violència simbòlica i fins i tot física contra els "catalanistes". Entre aquestes destacarà significativament el GAV, que es constituïran com unes "forces de xoc", a més de tot un seguit d'associacions locals, provincials i "regionals", usualment aplegades a la FCECRV que, tot i tenir una baixa militància, seran presentades com a "populars" i fins i tot com l'encarnació del poble.
- 3) El blaverisme comptarà, així mateix, amb el suport d'altres institucions privades com l'Església catòlica i, si més no en el període de la transició democràtica, el València CF. Tanmateix, la més important seran les falles. El control de la JCF li permeté durant el franquisme i la transició la instrumentalització de la valenciania temperamental i del "valencianisme faller" i així dotar a les elits tardofranquistes d'una molt important xarxa associativa alhora que incrementava la penetració social del moviment.

Les falles, en general, assumiren ja durant la transició plenament el paquet simbòlic que el blaverisme havia fet seu: la senyera amb franja blava, lògicament com a símbol propi de la ciutat de València, la denominació històrica de Regne de València i, també lògicament, l'Himne Regional al qual les comissions falleres són tan afectes. Així mateix participaran del secessionisme lingüístic.

També hem de tenir en compte la importància de determinats rituals, com la processó cívica del 9 d'octubre que, mitjançant la funció hierofàntica de la Senyera, permetrà al blaverisme la instrumentalització de rites centenaris amb què dotar-se de renovada legitimitat i reproduir-se socialment. En definitiva, les festivitats de les falles i del 9 d'octubre, entre d'altres, seran un instrument fonamental per a la ritualització que farà servir el moviment.

- 4) La institucionalització de la Generalitat anirà imposant una regionalisme ordinari, rutinari, banal, que connectarà amb la identitat regional històrica i amb la valenciania temperamental i que legitimarà encara més el blaverisme, particularment arran de la victòria simbòlica d'aquest i de l'assumpció dels "seus"

símbols com “els” símbols oficials i alhora de l'estranyament envers Catalunya i la cultura catalana.

Des de 1982 fins a l'actualitat les polítiques dels diferents governs valencians, tant del PSPV-PSOE com del PP, no han afavorit el creixement de la consciència valencianista o nacionalista valenciana sinó, contràriament, han consolidat l'espanyolisme i el regionalisme valencià, la qual cosa és bastant significativa.

- 5) L'expansió social del blaverisme deu molt a un particular sistema comunicatiu valencià (molt deutor del sistema franquista) i del paper de Canal 9 i, molt singularment, de LP. Aquest diari, el de major penetració en l'àrea metropolitana de València, si més no de 1978 a 1999 ha tingut l'anticatalanisme com a principal línia editorial i la manipulació contra l'esquerra i el valencianisme com a peculiar manera de fer periodisme.
- 6) La família és una institució fonamental en la reproducció social del blaverisme, que presentarà la valencianitat “autèntica” com la transmesa pels pares, a diferència d'altres institucions socialitzadores, com l'escola, els mitjans de comunicació o fins i tot el poder polític que suposadament promourien una valencianitat “bastarda” o “acatalanda” sinó catalana directament.

D'aquesta manera el blaverisme presenta el conflicte identitari valencià com un xoc entre institucions socialitzadores: d'una banda, la família, transmissora de la valencianitat “autèntica” i d'una altra, l'escola (i també els mitjans de comunicació i fins i tot el sistema polític), transmissora d'una valencianitat “falsa” (“empeltada” o bastarda).

Capítol 14é. La construcció discursiva de la identitat valenciana anticatalana

«Lo que separa un agregado estadístico de un agregado social es una arbitrariedad lógica. No hay una razón lógica para que se forme un grupo (conciencia de pertenencia) y, por tanto, no es predecible su formación. Un grupo se funda como relación arbitraria de inclusión-exclusión. Los actores, miembros del grupo, no pueden pensar, sin embargo, en términos de arbitrariedad lógica, produciendo un discurso racionalizador sobre la existencia del grupo y protegiendo con interdictos aquella arbitrariedad» (Pérez-Agote, 1984: 4).

En efecte, no existeixen factors *per se* per definir la identitat d'un grup qualsevol. La identitat valenciana, millor dit, els constructes socials diferents que reivindicaven l'hegemonització de la conformació d'aquesta, també es fonamentaran en arbitrietats lògiques, ja siga la llengua, la tradició, l'oposició a Catalunya o l'anticatalanisme o qualsevol altre element. La contingència històrica i el context social són els factors que al capdavant conformen les identitats i els discursos performatius de la realitat social. Ni el fusterianisme ni el blaverisme estaven determinats per la història ni necessàriament han de romandre per sempre com a moviments socials significatius al País Valencià.

Cal estudiar, doncs, les bases socials, la particularitat cultural, el procés de modernització, el context sociohistòric i d'altres factors per entendre els processos de construcció identitària i la reproducció d'aquesta identitat. Una de les maneres d'aproximar-se i investigar qualsevol identitat és, precisament, l'estudi, sistemàtic i crític, del discurs social d'aquest particular desenvolupament identitàri. Com hem vist en l'aparell teòric el discurs és el *fet social* que ens permetrà acostar-nos a aquest procés social tan significatiu a les societats contemporànies.

Analitzarem, doncs, en primer lloc i somerament la proposta nacional de Joan Fuster i del "fusterianisme" ja que, com a "pare" intel·lectual d'una influència social de primera magnitud en la construcció valencianista i pancatalanista, serà un punt de referència obligada tant per als actors i grups socials que partiparen en major o menor mesura de les seues propostes com, en particular, per a la reacció anticatalana —que serà antifusteriana concretament. Després, com si d'un joc d'espill identitàris es tractara, ens endinsarem detingudament en el discurs del blaverisme. Precisament aquesta relació especular entre ambdós discursos ens atorgarà llums per entendre la construcció identitària valenciana dels darrers trenta anys i la influència del factor anticatalanista en aquesta.

14.1 El paradigma fusterià

«La proposta de Fuster ha engendrat, igualment, la major *reacció* —en tots els sentit del mot— imaginable de la història contemporània del País Valencià» (Cucó, 1989: 16).

En efecte, l'intel·lectual Joan Fuster fou un revulsiu en la societat valenciana de la segona meitat del segle XX. Com ens dirà el polític i el que fou alcalde de València de 1979 a 1987 pel PSPV-PSOE, Ricard Pérez Casado, de l'escriptor suecà, «fou un revulsiu, jo crec que era l'antídote a una societat mediocre i extremadament autosatisfeta en aquell moment; d'una banda autosatisfeta i d'altra banda una societat vençuda» (00:00'47").

Aquesta societat, no sabem si tan "mediocre" ni tan "autosatisfeta", hi reaccionaria contra la majoria dels postulats ideològics i simbòlics del fusterianisme. El blaverisme en fou una de les reaccions més característiques. Però abans d'endinsar-nos en l'anticatalanisme anem a analitzar succintament els trets fonamentals del pensament

nacional de Joan Fuster i dels qui, en major o menor mesura, es consideraran els seus deixebles. D'aquesta manera probablement entendrem millor les respostes socials i polítiques que es generarien.

Manuel Alcaraz ha batejat com a paradigma fusterià el conjunt de trets definidors d'allò que s'ha conegut com a "fusterianisme", és a dir, el nacionalisme valencià "catalanista" o, si més no catalanòfil, que tindrà en Joan Fuster el pare intel·lectual indubtable però que s'entendrà més enllà de la pròpia figura de Fuster i dels seus textos. D'entrada cal explicitar que les bases socials que participaran d'aquest paradigma seran fonamentalment classes mitjanes il·lustrades i de comarques valenciano-parlants normalment de fora de la ciutat de València, però vinculades professionalment o educativa (una part significativa foren alumnes de la Universitat de València).

De fet, el fusterianisme serà el referent mobilitzador de molts dels universitaris durant el tardofranquisme i la transició democràtica i de totes les forces nacionalistes valencianes que valencianitzaran, almenys epidèrmicament, més tard o d'hora, per mimesi o per entrisme d'elements nacionalistes, les forces progressistes d'àmbit espanyol, cosa que, com hem vist, generarà una confusió particular (també acadèmica) que aplega fins els nostres dies.

Precisament una de les distorsions que provocarà aquesta simbiosi, unit a què la dictadura franquista impedia mesurar el pes real de cadascuna de les propostes ideològiques, serà imaginar una influència del fusterianisme molt superior al suport electoral i social, cosa que reconeixen fins i tot persones que es consideraran fusterianes: «Una proposta rigorosa com la Fuster i l'expansió d'eixes idees ens havia fet pensar que tota la societat era autonomista, no dic ja nacionalista» (Casado, 00:20'40").

Aquest paradigma ha assolit una influència innegable tot i que decreixent, particularment en els àmbits intel·lectuals i acadèmics. Manuel García Ferrando, en el pròleg de *La sociedad valenciana de los 90*, amb una visió probablement exagerada, afirmarà que una part molt important de la incipient sociologia valenciana participà del fusterianisme fins a l'extrem d'afectar l'empirisme dels primers estudis d'aquesta disciplina social i de confondre els rols (weberians) del científic i del "polític".⁴⁴⁸

Ninyoles, contràriament, en el pròleg de *l'Estructura Social del País Valencià*, una dècada abans, assegurava que la majoria de la sociologia valenciana discrepava de les tesis fusterianes, això sí, d'una manera "cordial" i no radicalment a la contra,⁴⁴⁹ probablement en reconèixer a Fuster un dels primers intents en tractar d'analitzar científicament la societat valenciana.

Aquesta discrepància entre els dos sociòlegs es pot entendre precisament perquè, tot i discrepar amb Fuster, sobretot els primers sociòlegs valencians tindran un

⁴⁴⁸ «A pesar de su evidente vocación científica, y, por tanto, de contraste empírico, buena parte de la pionera sociología valenciana participó en cierta medida del carácter crítico fusteriano, y sólo en contadas ocasiones consiguió ofrecer el nivel de evidencia empírica exigible a los modernos trabajos de investigación sociológica. El compromiso con la realidad política y cultural era con frecuencia tan grande, que resultaba difícil separar al científico del intelectual comprometido con su entorno social» (1992: 9-10).

⁴⁴⁹ «Si alguna cosa defineix, al meu entendre, les principals obres dels sociòlegs valencians és una cordial discrepància científica amb les hipòtesis centrals formulades per J. Fuster. Així, la investigació sociològica, un cop restringida als límits autèntics de la seua anàlisi, s'ha situat "en contra" d'un conjunt de preposicions que inclouen: a) La idea que la societat valenciana siga una "societat invertebrada", sense articulacions gaire definides en la seua estructura. Un enfocament que se sustenta sobre la base de b) la inexistència d'una burgesia en sentit estricte o d'una classe treballadora rellevant en l'estructura social, amb una presència desproporcionada de petita burgesia. c) L'èmfasi sobre les característiques agràries del país, tant en el terreny sòcio-econòmic com en l'ideològic. d) La consideració antitètica de l'estructura territorial amb els antagonismes i conflictes històrics, lingüístics o culturals, en termes d'una "dualitat insoluble", i no pas com un procés de diferenciació estructural on els termes es troben mútuament relacionats. e) La manca d'alternatives teòriques al "bilingüisme valencià" i l'impasse intel·lectual enfront de l'existència de zones castellano-parlants i d'una massa de població immigrada» (Ninyoles, 1982: 17-18).

especial interès per la identitat del país («lo típico de los sociólogos valencianos [...] es su penitente insiderismo, su preocupación máxima y descarada por los problemas de la identidad de su país» Amando de Miguel a Picó, 1976: 11) i perquè Fuster «combina l'intel·lectual *free-lance*, i l'assagista amb el professor universitari i el professional lliure, i que respon a una voluntat aparent d'influir en un públic més ample que no pas l'especialista» (Ninyoles, 1982: 23).

Siga com siga, el pensador de Sueca també ha tingut una influència política negable, si més no en determinades minories polítiques⁴⁵⁰ influents que se n'han considerat hereves⁴⁵¹ i que han construït un Joan Fuster com a fundador ideològic de la modernitat valenciana: «fou sobretot la modernitat, és a dir, introduir al PV dins la modernitat» (Casado, 00:00'47") o que han adjectivat les propostes fusterianes amb conceptes hipèrbolics que probablement l'assagista haguera rebutjat per exagerats. A tall d'exemple, el que fóra primer President democràtic de la Diputació de València a partir de la transició política, Manuel Girona, considerarà que Fuster fou:

«un riu *immens* que ho abarcava tot... pràcticament tots de una forma o altra, positiva o negativa, *tots estaven influïts* [...] Jo crec que és un personatge *fantàstic*, és una persona *increïble*, i que jo crec que ens ha influït a tots. A uns positivament, clar. I inclús aquells que reneguen d'ell, perquè estan en un altre... un altre punt de vista i en un altre... inclús a eixos també els ha influït» (Girona, 00:01'42").

A Catalunya, en aparença, els plantejaments fusterians també canviarien la percepció del País Valencià que es tenia al catalanisme, gràcies a una suposada transformació conceptual "revolucionària": «el Fuster va fer una revolució de conceptes. Vull dir, allò de la qüestió de noms de Catalunya com a nom total...» (Cahner, 00:14'33").

Així mateix convé aclarir que ací no limitarem el "paradigma fusterià" al pensament nacional de Joan Fuster sinó també inclourem els seus seguidors, deixebles i organitzacions que, en major o menor mesura, l'assumiran. Fuster i els fusterians, els més ortodoxos o entusiastes⁴⁵² o els menys, conformaran el que el blaverisme unificarà com a "catalanisme" valencià. Fins i tot, com veurem, encabirà persones i grups que, pròpiament no seran fusterians però que sí participaran en la majoria de casos en algun aspecte, ideològic o simbòlic, d'aquest paradigma.

Nosaltres entendrem el "fusterianisme" en aquesta recerca en un sentit laxe tot i que, òbviament, no hi incorporarem qualsevol que haja sigut acusat com a "catalanista" ja que el blaverisme, en general, no filarà gens prim i aquest "anatema", com veurem, s'ha estirat segons ha convingut. Fins i tot polítics que han fet servir l'anticatalanisme com els presidents de la Generalitat Eduardo Zaplana o Francisco Camps han rebut aquesta adjectivació des del blaverisme més radical.

De fet, si prestem atenció al discurs polític de les forces polítiques d'esquerra d'àmbit estatal al País Valencià, podrem comprovar que l'assumpció del programa polític del fusterianisme es limitava —ja veurem també que una certa indefinició política d'aquest permetia aquesta mena de fenòmens— al seu programa de mínims,

⁴⁵⁰ Tot referint-se a *Nosaltres els valencians*, el periodista Pérez Benlloch considerarà que «era un llibre per a minories nacionalistes. Ara bé, és el gran caliu, és el gran... la suma teològica del... del nacionalisme, del nacionalisme d'esquerra, del nacionalisme progressista. I realment fins ara aixina ha vingut sent. [...] les tesis bàsiques de Fuster, que s'inventa un país, s'inventa un país, puix continuen vigents. La prova és que ahí està tota l'herència. Acció Cultural i el corpus ideològic del nacionalisme d'esquerra és encara fusterià» (00:02'37").

⁴⁵¹ «des del punt de vista de la recuperació de les senyes valencianes jo sóc dels que se reclama sense ninguna vergonya fusterià» (Casado, 00:00'47").

⁴⁵² De fet, no podem negar que ha hagut fusterians realment entusiastes respecte el paper de Fuster en la construcció del nacionalisme valencià quan, probablement, el "millor" Fuster no és l'assagista del nacionalisme. Vegem sinó Burguera que considera *Nosaltres els valencians* com el punt de partença d'una "segona Renaixença" (1991: 11) o que «era la primera vegada que un intel·lectual valencià abordava rigorosament i seriosa l'anàlisi de la nostra realitat com a poble» (1991: 10).

que fonamentalment responia a l'assumpció del univers simbòlic d'aquest (bàsicament un univers trinitari: la unitat de la llengua catalana —i no necessàriament, però, la normalització d'aquesta—, la senyera quatribarrada i la denominació de País Valencià per al territori).

Aquest fusterianisme superficial, com veurem, tindrà conseqüència per a l'esquerra espanyola al país i, en concret, per a aquests partits polítics que havien assumit epidèrmicament el paradigma fusterià i que es trobaren sense reacció políticament suficient davant les mobilitzacions socials del blaverisme. Com afirma Josep Vicent Marqués a l'assaig *País Perplex*:

«Un canvi de la *E* final d'Espanya per un *PV* és, en general, tot el que s'ha fet, i encara així de forma mal assumida. El mateix PCE o no ha estat conscient del que implicava posar-se *PV* i no *RV* o no tenia els ressorts per defensar i assumir un canvi de nom que l'alineava entre els "catalanistes" [...] Dir País Valencià sense dir res més era preparar, per incomparança, el terreny per a l'esclafit del localisme i la petita vanitat d'una base mal informada, com mal informada estava la direcció d'una esquerra sucursalista de la vulnerabilitat del poble als cants de sirena de la classe dominant» (1978: 216-220).

En aquesta recerca seguirem el model d'Alcaraz, que ens sembla una de les millors aportacions intel·lectuals publicades fins ara per entendre els principals trets d'aquest model. Aquest paradigma, a parer d'Alcaraz, tindrà cinc trets bàsics: racionalisme, catalanisme, progressisme, superador de localismes i provincialismes i indefinició política i partidista encara que, a parer nostre, hem d'afegir el component essencialista i ortodox del seu nacionalisme. Anem a analitzar-los un a un.

a) racionalista

«Els il·lustrats dels pobles solien ser fusterians» (Casado, 00:00'47").

El fusterianisme, degut a les seues característiques ideològiques i, en concret, al racionalisme, quallà bàsicament entre determinades elits amb un alt o mitjà-alt capital cultural i educatiu però, precisament, per aquests trets del seu discurs, escassament penetrà socialment més enllà.⁴⁵³ De tal manera que, com ens indica, Rafael Castelló, els ma-jors percentatges de nacionalistes valencians (la qual cosa no significa que siguin la majoria entre aquests) els trobem a la funció pública i entre empresaris i quadres mit-jans i dirigents amb un nivell universitari superior (1999: 436).

El racionalisme fusterià l'hem d'entendre com a sinònim d'"intel·lectualisme", és dir, la creença en la influència decisiva de les idees filosòfiques i polítiques en la transformació i el canvi social d'una societat determinada. Al País Valencià, arran de la proposta assagística de *Nosaltres els valencians* de 1962, sorgeix la necessitat d'investigar, d'analitzar i d'interpretar una realitat "oblidada", socialment inexistente, la valenciana. S'escriurà una significativa quantitat d'obres que des d'interessos filològics, històrics, econòmics, sociològics, politològics, etc. donaran a conèixer a un públic, encara minoritari però significatiu, una "cosa" nova: el País Valencià i, també, els Països Catalans.

⁴⁵³ Una de les crítiques que es farà al paradigma fusterià des del revisionisme d'aquest a la dècada dels vuitanta serà, precisament, la desatenció als aspectes de la cultura popular dels valencians. En aquest sentit, per exemple, Agustí Colomer, tot aplicant una lògica que podríem anomenar de sentit comú, cons-tata "l'anormalitat" que suposa per qualsevol nacionalisme el menyspreu, sinó l'atac a les "tradicions autòctones" de la ciutat de València, entre les quals es troben, evidentment, les falles: «No és normal que el nacionalisme faça burla de tradicions autòctones que serveixen de referent per a un important contingent de valencians. Sí que seria lògic, per exemple, que determinats costums imposats coercitivament en el procés d'espanyolització a què ens veiem sotmesos foren rebutjats pel nacionalisme. Però no és massa coherent, ans al contrari, resulta manifestament contraproduent, el menyspreu mostrat en ocasions pel nacionalisme respecte a manifestacions festives com les falles, devocions religioses com la de sant Vicent Ferrer o entitats esportives com el València CF» (1989: 93-94).

A partir de la llengua comuna Fuster i els fusterians, com tot seguit veurem, “imaginaran” una nació, la catalana. Aquesta particular construcció intel·lectual explicitarà un projecte d'unitat cultural i fins i tot política a partir d'unes identitats particulars preexistents no unitàries ni sentides socialment, per la qual cosa serà percebuda com “racional” en dos sentits: 1) com un corpus explícit (suposadament) “coherent”, argumentat i, per tant, racional⁴⁵⁴ i 2) com no sentimental o àdhuc antisentimental.

Aquesta imaginació nacionalista es percebrà com un procés de “reconstrucció” i de “re-dreçament” nacional, una aposta per una revalencianització (recatalanització) enèrgica front a l'inequívocament enèrgic espanyolisme del règim franquista. El particular tipus de racionalisme, volterià i escèptic, que tant s'ajusta a la figura de Fuster, generarà una percepció lleugerament “messiànica” que s'ha de situar en el context de manca de llibertats públiques de l'autoritarisme nacionalcatolicista. En qualsevol dels casos aquest valencianisme il·lustrat considerarà que triomfarà socialment en el futur pròxim degut “només” a la força de la seua argumentació:

«creient que el pes d'una argumentació ben fonamentada bastaria per convèncer a tots els que entraren en contacte amb ella. Creient (conscientment o inconscient) que quan desaparegueren les traves dictatorials es generaria una opinió pública racional que espentaria als reticents cap al valencianisme» (Alcaraz, 1993: 16).⁴⁵⁵

Des d'un punt de mira sociològic sabem ja ben bé que que els actors socials actuen d'acord amb els seus criteris, opinions i creences, amb independència de la validesa i/o rigor científic d'aquestes. Des de la sociologia del coneixement s'ha justificat que fins i tot la “ciència” respon a un discurs ideològic i que la influència social d'aquesta no es deu —exclusivament— a la pretesa superioritat epistemològica de la ciència envers altres coneixements populars.

Aquesta ingenuïtat política, doncs, del fusterianisme serà també una de les causes dels èxits socials de la seua reacció: l'anticatalanisme. I el blaverisme, precisament no “pecarà”, com veurem tot seguit, d'ingenuïtat. El racionalisme i l'intel·lectualisme del paradigma fusterià el farà perdre el carrer i, el que serà encara pitjor per als seus interessos, la iniciativa política front a la reacció anticatalanista.

D'aquesta manera el fusterianisme es veurà desbordat pel populisme i per l'anti-intel·lectualisme del blaverisme. I li costarà eixir de la perplexitat consegüent en percebre's minoritzat i “estrangeritzat” en el seu propi país, considerat un moviment extremistista i allunyat de la “realitat” social valenciana i de les percepcions majoritàries dels valencians. El regionalisme anticatalanista el percebrà com una proposta antivalenciana; la resta de la societat valenciana que no participaria del fusterianisme, el “veurà” (influint, és clar, pel blaverisme) com una ideologia “il·luminada” i “utòpica” o si més no “estranya”. Al capdavant es limitarà a connectar amb una minoria lligada bàsicament a jòvens universitaris:

«En aparèixer (i ser vist) com un tall radical, el fusterianisme fiava totes les possibilitats en una narrativa del tot nova, basada en criteris de caire intel·lectual (amb la

⁴⁵⁴ «Fuster el que li dóna és una concepció més coherent, de molt més arrel... s'inventa, no, perquè ja estava, la catalanitat. El que li dóna és una racionalitat. Argumenta què passa en eixe àmbit cultural comú» (Benloch, 00:10'05”).

⁴⁵⁵ Aquesta percepció continua impregnant una part de la intel·lectualitat valenciana. Vegem sinó les opinions de Francesc de P. Burguera envers els, escassos, intel·lectuals que farien costat al blaverisme: «tot un comportament ben miserable i mesquí. Tot un insult a la raó i a la intel·ligència. I el fet lamentable és que aquesta *tropa* ha creat un estat d'opinió. ¿Quin pot ser el futur d'un país amb un basament *intel·lectual* d'aquest caire?» o «a aquest personatge tèrbol, miser i mesquí —i un tant covard i caguerri— que es diu José Ombuena. Un pobre desgraciat, el major èxit *intel·lectual* del qual ha estat la satisfacció malaltissa de veure com els més sòlids i prestigiosos representants del món cultural i intel·lectual valencià, aquells que han tingut vertadera projecció i respecte exteriors, seran, en un moment determinat, insultats i atacats per tota una munió d'analfabets, atiats i avalotats pel mateix Ombuena i pels seus companys lletraferits pertanyents a la més lamentable mediocritat i indigència» (1991: 97 i 122).

llengua com a centre) i des d'una persepectiva molt teòrica. Per això era un discurs molt atractiu per als sectors més joves i trencadors, però que resultaria estrany per a bona part de la societat valenciana» (Archilés, 2007: 177).

En aquest sentit i a tall d'exemple fins i tot personatges no anticatalanistes del centre-dreta valencià (i que denunciaren l'estratègia anticatalanista de la UCD) com el membre del Consell del País Valencià José Aguirre de la Hoz, malgrat considerar Fuster una persona molt important per a València i per a la conscienciació del país, participarà de l'opinió que les seues propostes serà "poc pragmàtiques" i "utòpiques":

«Joan Fuster ayuda mucho en un movimiento de concienciación de lo que es Valencia...del País Valenciano, lo que es Valencia. El... lo que pasa es que luego se convierte en un elemento polémico, lo cogen unas determinadas fuerzas políticas. Él, con una visión intelectual, poco pragmática, utópica, pues... marca unas... unas guías nuevas para... para seguir en Valencia, unas guías políticas, pero son utópicas. Luego hay que construir la sociedad de cada día [...] creo que fue muy importante en los años 60, y que se hizo muy bien en hacerle catedrático, y que se hizo muy bien en darle una... que Valencia y el país necesitan personajes de estos, sean del tinte político que sean» (Aguirre, 00:17'54").

L'intel·lectualisme així com la derrota popular del carrer farà refugiar-se el fusterianisme en l'àmbit de la cultura, en una mena de "resistencialisme cultural" (Alberola, 2002: 19). Així, amb una metàfora bastant rellevant, Fuster afirmarà, encara durant la transició política però quan ja es percebia que el blaverisme estava guanyant la batalla de la mobilització popular, que "aquesta és la nostra trinxera: la cultura" (1981a: 110).

No debades la institució referencial del fusterianisme serà Acció *Cultural* del País Valencià (ACPV), que reivindicarà un nacionalisme "cultural", és dir, que prioritzarà els aspectes més estrictament culturals de la reivindicació identitària, com la unitat i la normalització de la llengua catalana a les comarques valencianes sobre els més estrictament polítics, com l'autogovern i la sobirania nacionals. D'aquesta manera i, com veurem més avant, permetia sentir-se més còmodes als partits estatals d'esquerra que podien sentir-se més identificats amb aquest programa que no, lògicament, amb el d'un nacionalisme "polític".

b) catalanista

Aquest és un altre element, d'altra banda fonamental, per a entendre d'una manera cabal el fusterianisme. «Dir-nos "valencians", en definitiva, és la nostra manera de dir-nos "catalans"» (1962a: 39) serà la cèlebre i paradigmàtica frase de *Nosaltres els valencians* que resumirà el catalanisme del pensament nacional de Joan Fuster.

La llengua compartida amb Catalunya i les Illes Balears i la situació nacional dels catalans durant els anys de la dictadura, amb una clara oposició interclassista antifranquista, seran els elements que es polititzen en favor d'un projecte polític, més o menys a llarg termini, de Països Catalans, de nació catalana:

«*Nosaltres els valencians* és, òbviament, un llibre nacionalista, exactament d'un nacionalisme que posa en la *funció* política de la llengua no solament la major característica diferenciadora, sinó també l'essència màxima de la nació» (Cucó, 1989: 277). Dues primeres cursives de l'original.

Per a Fuster i els fusterians,⁴⁵⁶ en conseqüència, la llengua és la base per al projecte nacional, està just en els fonaments del seu pensament nacional. Per al pensador de Sueca és català, per expressar-ho ras i curt, qui parla català. Ell és un patriota

⁴⁵⁶ «Sense l'arrel catalana no hi ha nacionalisme valencià possible» o «nacionalista catalanista, que és l'única manera que es pot ser *vertderament* nacionalista valencià» (Burguera, 1991: 10 i 86).

lingüístic⁴⁵⁷ i, en conseqüència, el pancatalanisme, el projecte polític dels Països Catalans esdevé el «col·lorari lògic i inevitable del nacionalisme lingüístic fusterià» (Archilés, 2007: 168).

El problema és que els Països Catalans com a projecte nacional implicaven «un radical trencament amb la identitat valenciana, que s'havia construït al llarg dels segles XIX i XX com a identitat regional, i la seua narrativa» (Archilés, 2007: 179). Amb això no estem afirmant que el fusterianisme siga el responsable de l'aparició del blaverisme com un moviment de masses, però així podem entendre millor l'enfrontament identitari del País Valencià com una lluita dialèctica en la qual els espais buits que abandonà el “catalanisme” els acabà per ocupar el regionalisme anticatalanista. Els ocupà i els n'instrumentalitzà, com veurem, en una estratègia social i política exitosa.

Una altra conseqüència lògica de les premisses d'aquest nacionalisme idiomàtic és que els ciutadans de les comarques valencianes històricament castellanòfones (“valencians no catalans” en paraules del pensador suecà) passen a esdevenir uns “valencians secundaris o marginals” (Fuster, 1962a: 37) i a representar un “anex d'escassa importància”, prescindible per tant, a més d'un entrebanc als catalano-parlants cap al seu suposat únic futur “normal”, els Països Catalans, el que explicaria, entre altres causes, l'escassíssima penetració del discurs fusterià en aquestes comarques així com la reacció anticatalanista que percebrà, com veurem al capítol setzè, en el “catalanisme”, entre d'altres, un atac a la suposada “essència” bilingüe del país:

«Les zones “aragoneses”, “castellanes” i “murcianes”, inscrites en la seva òrbita per la fitació medieval, són com un anex d'escassa importància [...] La “unitat” té exigències indefugibles: demana d'excloure o assimilar els elements radicalment heterogenis que subsisteixen en la seva àrea [...] això entrebanca els valencians de la zona catalana en la direcció que *hauria d'ésser i és llur únic futur normal*: els Països Catalans, en tant que comunitat supraregional on ha de realitzar-se llur *plenitud* com a poble» (1962a: 105-109). Darrera cursiva de l'autor.

Aquest patriotisme lingüístic tindrà conseqüències evidents en el projecte que es deriva dels seus escrits i activitats i en la reacció anticatalanista o, el que és el mateix, en l'enfrontament identitari valencià fins a l'actualitat —on encara es conserva el caliu d'aquella oposició. La llengua serà un símbol fonamental en la disputa identitària. I és que, per a Fuster, el país serà anòmal pel que fa a la seua situació nacional. L'única cosa real, doncs, serà la llengua pròpia, la mateixa llengua que a Catalunya.

Així mateix Fuster participarà del que Miquel Nadal (1989) definirà com “optimisme onomàstic”,⁴⁵⁸ és dir, la consciència que la catalanitat nominal de la llengua i de la nació dels valencians condicionarà —pràcticament per ella a soles— la consciència col·lectiva dels valencians, un tret que, en definitiva, reforça una certa ingenuïtat social i política del fusterianisme.

⁴⁵⁷ El projecte polític fusterià, doncs, naixeria de bases herderianes, és a dir des de la llengua cap a la nació, però així mateix d'un pessimisme profund al voltant de les capacitats nacionalitàries del poble valencià, a partir de la suposada incapacitat estructural de l'existència pròpia d'un nacionalisme valencià no pancatalanista: «Tot això del “catalanisme” polític, a València, al País Valencià, ha estat una conseqüència (i no sempre clara) d'un impossible nacionalisme valencià» (Fuster, 1982: 37). Açò ha portat a alguns assagistes discrepants del fusterianisme a considerar que aquest es fonamenta en una visió “negativa” respecte al futur de la societat valenciana en tant que ella mateixa: «L'afirmació de la catalanitat nacional dels valencians naix de la visió *negativa* respecte a les possibilitats reals d'un futur global i digne com a poble» (Nadal, 1989: 190).

⁴⁵⁸ «Fuster encara era deutor del que podríem definir com a “optimisme onomàstic”: una fase de la seua evolució ideològica en què minimitzarà la magnitud del problema de la identitat valenciana i el conflicte lligat a la comprensió de la societat valenciana, intuïnt que “només” la resolució del problema terminològic de la denominació de la llengua esclariria el panorama i la comprensió del mateix conflicte» (Sanz i Nadal, 1996: 54).

D'altra banda cal dir que el franquisme, paradoxalment, contribuï sense voler-lo a reforçar els lligams entre valencianistes i catalanistes, en patir una situació semblant d'opressió lingüística i nacional.⁴⁵⁹

Per al pensament fusterià Catalunya serà un referent polític per a la societat valenciana, encara que Fuster plantejarà superar el catalanisme *cambonià* per tal d'abastar un projecte polític compartit per al conjunt de territoris de llengua catalana, un projecte polític més o menys unitarista. Perquè, precisament, una de les línies d'oscil·lació permanent al llarg del seu pensament —una oscil·lació, al capdavant, mai resolta— anirà des d'un extrem (la defensa d'uns països catalans plenament unitaris) fins un altre (la defensa del que ell anomenava “particularisme”).

Per a algun analista aquesta oscil·lació respon a una línia d'evolució cronològica coherent, qüestió que dista de ser clara, atés que a parer nostre la tensió entre unitarisme i particularisme es dona, amb matisos, al llarg i ample del seu pensament. Alfons Cucó apunta, però, alguna afirmació en la primera de les direccions:

«Però em sembla evident que l'evolució és palesa entre la rotunditat granfítica de determinats *textos d'exili* i la relativa circumspecció d'aquestes apel·lacions a la restauració d'una consciència unitària que, en principi, no adoptava una especial concreció política» (1994: 264).

En qualsevol dels casos l'oscil·lació ha provocat que el camp hermenèutic del pensament fusterià siga necessàriament ampli. Una visió parcial d'aquest pot fer interpretacions diferenciades dels textos del suecà i fins i tot oposades parcialment. Si no tenim en compte el conjunt de l'obra fusteriana pot resultar versemblant tant la interpretació més jacobina —el pancatalanisme més unitari seria l'únic “veritablement” coherent i totes les altres més particularistes versions edulcorades, fraudulentos en definitiva, d'aquest pensament— com interpretacions més “particularistes” —que acusarien les aplicacions més jacobines de “malinterpretar” Fuster i fer servir només el que seria el seu pensament “de joventut”.

Per últim, cal dir que aquest tret del paradigma, el catalanisme, serà utilitzat durant la transició per deslegitimar i *estrangeritzar* tota una proposta de recuperació lingüística, cultural i nacional dels valencians, en un procés que denominarem “paradoxa de l'autoctonia”. Igualment que a Espanya hi hagut històricament més antiil·lustració que il·lustrats als qui combatre, a la València preautonòmica i posteriorment, els anticatalanistes eren més nombrosos i han necessitat més la referència dels Països Catalans que els veritables defensors d'un projecte polític, sovint tèrbol, pancatalà.⁴⁶⁰

c) progressista (i modernitzador)

Difícilment podrem entendre el paradigma fusterià sense tenir en compte els factors estructurals, econòmics, polítics i culturals del franquisme en el País Valencià i,

⁴⁵⁹ «Les desgraciades experiències de sucursalisme i desconexió porten als diversos grups de tota l'àrea cultural catalana a una profundització científica que comporta, alhora, unes comunes perspectives polítiques» (García, 1981).

⁴⁶⁰ El pancatalanisme no naixerà en absolut amb Fuster. De fet, Arnau Gonzàlez, situarà el naixement d'aquest a la dècada dels trenta del segle passat fonamentat en territorialitat, llengua i història comunes tot i que “amb una quasi inexistent consciència de comunitat nacional” (2006: 14). Durant aquest període, però, «no es pot afirmar que el pancatalanisme constituís un moviment polític o cultural en tota regla, sinó més aviat una extensió o objectiu últim dels diversos nacionalismes existents als territoris dels Països Catalans. Des d'aquesta posició secundària i utòpica, el pancatalanisme prendrà un paper molt més actiu en els anys de la II República espanyola» (355). Tant Fuster com el PSAN, per tant, no farien sinó “reprenre” el pancatalanisme d'aquest període (360). Tanmateix amb Fuster el pancatalanisme pren una revifada que no havia tingut anteriorment. A efectes de la nostra recerca ens interessa destacar, com ja hem vist, que el pancatalanisme generarà reaccions importants al País Valencià fins a l'extrem de “frenar l'avenç dels moviments nacionalistes” (356).

particularment, els orígens i l'evolució ideològica i d'estructura social dels moviments antifranquistes valencians i, en especial, del valencianista.

De tal manera que l'autoritarisme dretà i l'uniformisme lingüístico-nacional del règim provocarà que ben prompte les dues grans "tradicions" democràtiques antifranquistes, la valencianista i l'*estatatalista*, acabaren sintonitzant si més no provisionalment en la seua lluita contra la dictadura.

Encara que sembla exagerat qualificar-lo d'"insoluble vinculació",⁴⁶¹ ja que posteriorment es demostraria que ambdues tradicions resultarien solubles, sí que és certa la relació estreta d'ambdós —particularment a les acaballes del franquisme i a les primeries de la transició democràtica—, que portarà a assumir, almenys epidèrmicament i a nivell de símbols, un determinat "valencianisme" en els corrents tradicionalment jacobins de l'esquerra espanyola:

«El valencianismo político renacerá durante la dictadura franquista, produciéndose una *insoluble vinculación* entre los luchadores por la recuperación nacional y los luchadores por la recuperación democrática. Si no todo los demócratas son valencianistas —y cada vez lo serán más—, todos los valencianistas serán demócratas» (Alcaraz, 1985: 88).⁴⁶²

El progressisme del paradigma fusterià, doncs, és pot entendre com l'aliança de dos maneres de fer antifranquisme: d'una banda el neovalencianisme, com a oposició lingüística i nacional al monolingüisme idiomàtic i el nacionalisme espanyol autoritari del règim i de l'altra l'esquerranisme, com a oposició sindical i política a les estructures autoritàries i conservadores, a l'antipluralisme definitori del règim franquista. El naixement, per exemple, de Comissions Obreres als locals de LRP, trencant amb l'organització provincial al seu si, i la incorporació d'intel·lectuals valencianistes en el PCE (Ernest Garcia, Doro Balaguer, Gustau Muñoz, etc.) són símptomes d'aquesta aliança.

Aquesta aliança no s'ha trencat encara del tot, però sí que s'ha resituat dècades després, ja que sí bé el valencianisme encara és fonamentalment progressista, el progressisme al País Valencià ja no és necessàriament valencianista, per molt que encara conserve un cert regust, onomàstic o d'altres tipus, fusterià. En qualsevol dels casos aquesta aliança distarà de provocar una convergència soldada de tots dos corrents.⁴⁶³ Rafael Castelló ho explicitarà d'una manera inequívoca en fer servir els conceptes d'asimetria i àdhuc d'insolidaritat de l'esquerra valenciana, nacional espanyola, envers el valencianisme:

«encara que el nacionalisme valencià és bàsicament d'esquerres, l'esquerra valenciana no és políticament valencianista. Això ens donaria raó de per què, durant la transició, el nacionalisme valencià ha estat solidari amb l'esquerra valenciana,

⁴⁶¹ En aquest sentit coincidim més amb Vicent Soler que parla d'"empeltament" de l'esquerra de valencianisme: «Eixa és la gran diferència entre la darrera experiència democràtica que vivim els valencians als anys 30, respecte de la que viurem en els anys finals dels 70, principis dels 80. I és que el món democràtic s'empelta de valencianitat [...] una part dels partits de l'espectre polític s'empelta de valencianitat, mentre una altra part importantíssima del País és com si portara impermeable. És dir, no hi ha manera de que assumisca, que es mulle de valencianitat o de valencianisme en la seua apropiada acció política, que és la dreta» (00:09'50").

⁴⁶² Qüestió en la què també coincidiran Teresa Carnero i Jordi Palafox: «Una acceptació [la reivindicació de l'Estatut] que de fet provocarà una curiosa confusió: a partir d'aleshores els valencianistes seran tots aquells que lluiten per la democràcia i contra el franquisme» (1990: 79).

⁴⁶³ En aquest sentit, alguns dels protagonistes de la transició democràtica, encara que foren de segona filera com Rafael Blasco, matisaran l'aliança esquerra-valencianisme. Blasco defensa que les forces d'esquerra d'obediència espanyola romandran en bona mesura amb la seua ideologia i praxis centralistes i jacobines i que, per tant, no assumiran el paradigma fusterià: «Jo pense que no exactament estaven inspirades en els principis fusterians, perquè les plataformes... era molt difícil que un partit com el PS tinguera... amb eixes concepcions tan jacobines i centralistes com tinguera... un pensament de lo que eren les posicions polítiques de Fuster» (Blasco, 00:05'00).

les relacions han estat asimètriques i l'esquerra valenciana no ha estat solidària amb el nacionalisme valencià» (1999: 437).

El nacionalisme valencià, en conseqüència, s'autoubicarà en el camp polític de l'esquerra però l'esquerra espanyola al País Valencià no s'autoubicarà en el camp nacional valencià. De tal manera que, a diferència de Catalunya, on les posicions contràries al nacionalisme espanyol són transversals, al país els qui Castelló anomena *Hæreticus* «són més a l'esquerra que qualssevol dels altres grups tant a Catalunya com al País Valencià [...] no és que l'espanyolisme valencià siga més de dretes que l'espanyolisme català, sinó que els *Hæreticus* valencians són més a l'esquerra que els catalans» (1999: 437).

En qualssevol dels casos l'aposta estratègica del nacionalisme valencià fou l'esquerra i l'aliança política amb l'esquerra espanyolista. Per a Fuster no hi havia res a fer "nacionalment" amb la burgesia valenciana. A partir d'ací s'entendrà millor el ja cèlebre aforisme del fusterianisme polític: "El País Valencià serà d'esquerres o no serà". Aquesta oració implicava que o bé els grups socials emergents a les acaballes del franquisme construïen un model nacional valencià (pancatalà) alternatiu al nacional espanyol hemegòmic fins aleshores o aquest restaria "definitivament" hegemònic.

És en aquesta oposició a la burgesia valenciana, on el fusterianisme, tot tirant mà del pensament gramscia, es topà amb la necessitat d'aliança amb l'esquerra nacional espanyola del País Valencià, la qual cosa tindrà com a conseqüència la identificació hegemònica del valencianisme amb el camp de l'esquerra política,⁴⁶⁴ fet que implicarà, entre altres causes, l'allunyament durant la transició —tot exceptuant alguns casos notoris— del liberalisme i del conservadurisme democràtics envers el valencianisme polític i, a més, que aquests majoritàriament no mostraren ni mostren una major sintonia amb les reivindicacions del nacionalisme valencià.

Aquesta aliança valencianisme-progressisme, molt útil estratègicament durant el franquisme, significaria, però, un llast per al nacionalisme valencià durant la transició i la consolidació democràtiques, ja que sovint l'ha impedit una independència política i estratègica al moviment fusterià respecte l'esquerra espanyola o, el que és el mateix, ha subordinat les demandes nacionalistes als interessos i estratègies dels partits progressistes d'obediència espanyola i del PSOE en particular:

«en els temps democràtics el progressisme nacionalista passava per resituar les seues anàlisis i centrar-les en les necessitats reals dels valencians per tal de, des d'elles, reagrupar forces en torn al projecte nacional. El problema de fons és que la societat valenciana havia canviat (només cal pensar en la crisi econòmica de la dècada de 1970) i el valencianisme no» (Alcaraz, 1993: 19-20).

Si, com hem vist, l'anticatalanisme durant els darrers trenta anys ha sigut «la principal arma per a combatre l'esquerra» (Viadel, 2006: 14) de la dreta local serà precisament perquè l'esquerra (si més no una part significativa) assumirà parcialment⁴⁶⁵ i a contrapèl el discurs fusterià i no estarà en absolut preparat per a la reacció anticatalanista.⁴⁶⁶ Al cap i a la fi el fusterianisme havia optat no sols per fer de l'esquerra l'ins-

⁴⁶⁴ «es va identificar... tot el moviment valencianista (d'unitat de la llengua i fusterià) es va identificar sociològicament amb l'esquerra, si eres d'això vol dir que eres d'esquerra, si portes la quatrí barrada eres d'esquerra, anava molt lligat» (Mayor, 00:18'34").

⁴⁶⁵ «Les dues concepcions van coincidir en els primers anys per l'antifranquisme, però després era previsible que es trencara l'acord fundacional. Els esquerranistes acceptaven racionalment el nacionalisme, però no tenien la mateixa sensibilitat *emocional* que els altres sobre la qüestió nacional» (Sanz i Nadal, 1996: 218-219).

⁴⁶⁶ De fet, tant en el PSPV-PSOE com en el PCE-PCPV el fusterianisme acabarà per ser una línia de fractura interna i en ambdós casos amb resultats negatius per als corrents valencianistes. En els socialistes, Joan Lerma acabarà per marginar el sector encapçalat per Alfons Cucó i en els comunistes el sector nacionalista encapçalat per Ernest Garcia, que havia sigut secretari general, acabarà per abandonar el partit.

trument de “redreçament” nacional sinó explícitament per bandejar políticament a les classes dirigents. La reacció a la contra d'aquestes, en conseqüència, era perfectament esperable.

* * *

Sovint s'ha repetit des de posicionaments valencianistes que el pensament de Joan Fuster era modernitzador i que fins i tot suposava la modernitat per al País Valencià. Tanmateix, no acostuma a tenir-se en compte dues qüestions importants al respecte: la primera que el projecte fusterià no era l'únic modernitzador per al país, ja que la modernització espanyola que reivindicava el liberalisme i els partits d'esquerra espanyols també englobaven la societat valenciana (volguera o no el fusterianisme, ho tinguera en compte o no); i la segona que no s'especifica en quin sentit era modernitzador i què diferenciava la seua proposta modernitzadora de les altres.

La idea de Fuster, doncs, com un modernitzador del país es repetirà constantment. Per exemple, per al del Catedràtic d'Estructura Econòmica de la Universitat de València Vicent Soler semblaria que la modernitat seria, sobretot, una modernitat cultural i literària, una superació de la Renaixença:

«Fuster sí és la persona que dota de modernitat i dota de coherència en molts dels plantejaments que es fan de manera parcial, de manera intuïtiva, ja prenyat amb una miqueta de idees vingudes d'altres móns [...] injecta en el món del País idees de modernitat. La gran revolució de Fuster és la modernitat dels seus plantejaments, la modernitat de les seues idees... això és el que realment fa mal en la burgesia col·laboracionista des règim, i és el que la irrita... la modernitat... no és un joc, no són flors i violes, no són ja les poesies dels diumenges per la vesprada dels poetes d'espardenya o de guant com en la Renaixença... És una altra cosa, és modernitat» (00:05'58”).

Alguns autors han afirmat que els plantejaments fusterians requerien «dibuixar un País Valencià agrari, premodern, anòmal. Només així tenia sentit la seua proposta modernitzadora que Fuster presentava de manera plenament conscient com un tall, com un tomb decisiu i irrenunciable» (Archilés, 2007: 176). Si és així, aleshores allò espanyol i (regional) valencià era premodern i allò català era modern. Aquesta interpretació, dualista i fins i tot maniquea, sovint s'ha repetit en el fusterianisme d'una manera molt poc autocrítica. I quina resposta havia de donar-se'n a la identitat regional existent? L'enfrontament (i àdhuc la burla) fou l'elecció escollida,⁴⁶⁷ la qual cosa tindrà conseqüències polítiques innegables durant la transició democràtica i la institucionalització de l'autogovern.

Tanmateix, pel que hem vist al subcapítol 9.1, la cosa no és tan senzilla, ja que a la dècada dels seixanta (data de publicació, recordem-ho, del paradigmàtic *Nosaltres els valencians*) la modernització a Espanya i al País Valencià si més no ja s'estava produint. I era una modernització, òbviament, que anava acompanyada d'una nova embranzida de nacionalització espanyola amb el castellà com a llengua de comunicació de masses. En aquest sentit, també es podria interpretar el neovalencianisme fusterià com una “reacció” contra aquesta modernització espanyolista que atacava les possibilitats del català com a llengua d'alta cultura més enllà de la literatura i que “atemptava”, com dècades després s'ha comprovat, contra la proposta d'identitat

⁴⁶⁷ «Però si la modernitat eren els Països Catalans, què fer amb la identitat regional? Burlar-se'n, és clar. La qual cosa havia de provocar les ires dels conspíus representants oficials de la “valenciania” però que també havia d'hipotecar el futur del projecte nacional fusterià. Perquè naturalment no tots els valencians que no van poder seguir les propostes fusterianes eren catedràtics falangistes o poetes ofesos» (Archilés, 2007: 173).

valenciana imaginada per Fuster. ¿No hi haurà, doncs, també, al discurs nacionalista valencià un “lament” per la “pèrdua” d’una “comunitat” històrica?⁴⁶⁸

D'altra banda, no pel fet que en el pensament de Joan Fuster valencianisme i modernitat necessàriament anaren de la mà, la recepció d'aquest discurs havia d'assumir aquest en el seu conjunt. En no pocs casos, com ja hem vist, s'acceptava epidèrmicament els continguts nacionals (el PSPV-PSOE, en aquest sentit, eliminà les estructures provincials⁴⁶⁹ i passà a tenir un Consell *Nacional*. Tanmateix, aquesta retòrica no era incompatible amb un nacionalisme espanyol pràcticament intacte i amb una proposta modernitzadora):

«És significatiu, però, i per paradoxal que pugja semblar, apuntar que bona part d'aquests sectors acabarien per adoptar la dimensió modernitzadora del projecte, però no la nacional (sovint adoptada només a nivell retòric) la qual cosa seria un dels trets posteriors que més ha caracteritzat l'herència del fusterianisme en el món de la política valenciana» (Archilés, 2007: 172-173).

Així la modernitat que proposava el paradigma fusterià fou una arma de doble tall, que trencaria d'arrel els defensors d'aquest nou valencianisme amb els identificats amb la identitat regional que eren, no cal ni recordar-ho, una amplíssima majoria.

d) antiregionalista i antiprovincialista

Com a quart element del paradigma fusterià hem de destacar l'antiregionalisme i, també, l'antiprovincialisme. Aquest tret es concretà en un combat frontal contra la identitat regional valenciana que, com hem vist, s'havia conformat durant les acaballes del segle XIX i les dues primeres dècades del segle XX i que aconseguí esdevenir la identitat col·lectiva hegemònica si més no del *hinterland* de la ciutat de València, la qual cosa podria indicar-nos si més no parcialment les difícils relacions que tingué el fusterianisme amb la capital del país⁴⁷⁰ i l'“oblit” de València, el que ajudaria a entendre una certa desafecció del neovalencianisme envers la capital del país.⁴⁷¹

En definitiva, el fusterianisme fou no tant una nova fase d'aquell regionalisme⁴⁷² (com havien fet altres nacionalismes peninsulars i europeus) sinó una narrativa que

⁴⁶⁸ «Però, malgrat l'aposta decidida per la modernització del País Valencià (a través de l'adopció d'una proposta nacional catalanista) la postura de Fuster es produïa en detectar els efectes que la modernització realment existent estava tenint sobre la identitat valenciana. Fuster vol i es dol, curiosament, de la mateixa modernitat. Mostrava ahí el manteniment d'algunes herències del passat al lamentar la destrucció de la “comunitat”?» (Archilés, 2007: 177).

⁴⁶⁹ En el congrés de 2008 del PSPV-PSOE, que trià Jorge Alarte com a secretari general, aquest partit recuperà l'estructura provincial. En la ponència política figurava també, entre d'altres, la proposta de canvi de nom a PSCV: Partit Socialista de la Comunitat Valenciana.

⁴⁷⁰ Les formulacions del nacionalisme valencià heterodoxes del fusterianisme de meitat de la dècada dels huitanta del segle passat critiquen aquesta desatenció i/o menyspreu envers la ciutat de València i les formulacions de la cultura popular del *cap i casa!* (les falles paradigmàticament). Miquel Nadal plantejà en el llavors revisionista llibre *Document 88* l'oblit que patí la ciutat de València en el pensament fusterià, un oblit difícilment justificable si tenim en compte la importància de la capital en relació al país a nivell demogràfic, econòmic, polític i cultural: «L'oblit que es fa del cas de València, ideològic i científic, present encara en alguns dels hereus de Fuster discrepant o en contra (i que continua exercint un paper distorsionador de la realitat a hores d'ara) s'ha de contrastar amb la sí existent considerable, constatable i saludable cefàlia del país (una cefàlia curiosa, però...)» (1989: 162).

⁴⁷¹ L'“oblit” de València en el paradigma fusterià condugué a la folklorització dels elements identificadors i diferenciadors de l'imaginari de la ciutat (i, per tant, també de bona part del País Valencià), d'una ciutat que s'oposava majoritàriament i, en alguns casos, amb una certa radicalitat, al projecte nacional pancatalanista, precisament tirant mà dels elements més propis envers Catalunya, elements que seran marginats de les anàlisis fusterianes: «El fusterianisme, per tal de negar València, considerà com a folklòrics fenòmens ben coneguts i estesos com a elements de diferenciació societaris que podien haver permés un contacte més serè amb la memòria històrica de la ciutat de València» (Nadal, 1989: 166).

⁴⁷² Tot i que no és l'objectiu d'aquesta recerca, el fusterianisme també trencarà amb la tradició del valencianisme anterior a la Guerra Civil ja que «el valencianisme polític va nàixer des de dins i no des de

cercà conscientment la ruptura amb aquest, és dir, un antiregionalisme valencià, la qual cosa probablement està a la base del fracàs social i polític del projecte fusterià:

«Per a que els valencians no entraren en un procés irreversible de “dissolució” com a comunitat calia una proposta que es basara en la defensa de la llengua (entesa com a base exclusiva de la nació) i en un projecte el més oposat possible al del agressiu nacionalisme espanyol. Com que la identitat regional havia estat un subproducte d'aquesta identitat espanyola també resultava objecte d'atac, de superació, caldria dir. La paradoxa de tot plegat és que Fuster en posicionar-se contra la identitat regional estava segant l'herba sota els seus peus. [...] És en aquest èxit tan poderós de la identitat regional on cal xifrar l'explicació al pas barrat a una narrativa alternativa de la identitat valenciana, percebuda com a estranya i/o innecessària» (Archilés, 2007: 177 i 183).

No és aquesta investigació el lloc on interpretar si el fusterianisme féu “bé” o “malament” en enfrontar-se a una identitat regional consolidada. Aquesta fou construïda i instrumentalitzada per les classes dirigents i històricament, com també hem vist, anà associada al nacionalisme espanyol. Durant el franquisme també ho fou, de tal manera que el fusterianisme identificà antifranquisme amb antiregionalisme. Nosaltres ací simplement volem apuntar que el fracàs del projecte emergent i alternatiu fusterià té molt a veure amb l'enfrontament obert amb la manera amb què bona part dels valencians es percebien com a tals i que el blaverisme, com tot seguit veurem, aprofitarà aquesta oposició frontal, fins i tot denigratòria, a la identitat regional per presentar-se com els valencians “autèntics” (els qui no sols no trencaven amb aquesta sinó, contràriament, es mostraven els defensors “veritables”).

Aquesta nova narració fusteriana d'una banda interpretarà la identitat valenciana com la història d'un fracàs⁴⁷³ i, d'altra, s'enfrontarà amb la construcció identitària regional que hem vist al subcapítol 8.1 i, en conseqüència i com hem vist, el blaverisme aprofitarà aquest enfrontament amb la identitat regional per reivindicar-la i instrumentalitzar-la, de tal manera que el regionalisme anticatalanista a partir de la transició democràtica farà servir aquesta en la reproducció del seu discurs per presentar-se com els valencians “autèntics” o “de tota la vida” i alhora negar aquesta condició als “catalanistes”, més encara tenint en compte que la identitat regional ha sigut un èxit social rotund i la fusteriana ha quedat restringida bàsicament a determinades elits culturals i polítiques, socialment minoritàries.⁴⁷⁴

No és cert, com sovint s'ha manifestat, que el fusterianisme suposara exclusivament «una agra i contundent “ruptura” amb els esquemes del regionalisme autòcton d'encuny franquista» (Viadel, 2006: 11) sinó que aquest també fou una ruptura més que contundent en més d'un aspecte amb el regionalisme cultural de la Renaixença o, el que ve a ser el mateix, amb la identitat regional valenciana àmpliament assumida i acceptada per la majoria dels valencians del *hinterland* de la ciutat de València des de primeries del segle XX.

fora ni contra la identitat regional i encara contra el regionalisme» (Archilés, 2007a: 155). Aquest extrem és també confirmat pel políticòleg Anselm Bodoque: «És un nacionalisme que tindrà com a referent intel·lectual bàsic l'obra de Joan Fuster i *trenca radicalment* amb la tradició del nacionalisme valencià i del valencianisme anterior a la guerra civil espanyola i, sobretot, amb el valencianisme de la postguerra considerat per Fuster com improductiu» (Bodoque, 2000: 15).

⁴⁷³ «És a la tradició derivada del nacionalisme valencià on hem de buscar l'aparició d'una narració, d'una autoimatge del present i el passat dels valencians, on trobarem una interpretació de la identitat valenciana com a fracàs. Aquesta tradició (que ha fet l'esforç més intens mai elaborat per reconsiderar la societat i la cultura valencianes) ha fet de la frustració d'una alternativa nacional pròpia la clau de volta de la interpretació del passat valencià» (Archilés, 2007a: 143).

⁴⁷⁴ «Pel que fa a la fabricació (i interiorització) d'experiències identitàries, la identitat regional valenciana (transformant-se al llarg dels anys) ha estat un èxit rotund, mentre que l'alternativa proposada pel valencianisme polític i el nou nacionalisme ha arrelat en sectors i àmbits d'actuació social més reduïts de la societat valenciana» (Archilés, 2007a: 145).

Els mites, entre daltres, del *Levante feliz* i del bilingüisme transhistòric dels valencians, en qualsevol dels casos, no són una construcció franquista ni propietat exclusiva de la dreta social al País Valencià.⁴⁷⁵ Una altra cosa és que el règim franquista instrumentalitzarà aquest i altres estereotips perquè quadraven perfectament amb les tesis unitaristes que toleraven aquell *regionalismo bien entendido*, la qual cosa justificaria que el neovalencianisme, obertament antifranquista, també esdevinguera antiregionalista en identificar regionalisme i franquisme.

D'una banda aquest neovalencianisme⁴⁷⁶ fusterià aconseguirà excedir l'àmbit de la seua ideologia del *hindertland* del cap i casal, qüestió que els valencianismes anteriors no havien assolit amb èxit. Així mateix presentà una proposta cohesionadora i unificadora de la societat valenciana per tal de superar conflictes localistes i especialment l'enfrontament entre Alacant i la ciutat de València (enfrontament que alguns tractaran durant el franquisme de buscar-li una solució disgregadora de la unitat territorial valenciana, mitjançant l'invent del *Sureste* espanyol. Com a instigador destacat d'aquest projecte trobarem Vicente Ramos,^{A1} d'altra banda promotor protagonista de l'anticatalanisme durant la transició, en un altre exemple de conveniència entre l'anticatalanisme i l'unitarisme nacional espanyol.⁴⁷⁷

El fusterià, per tant, serà un contramodel al de l'agrariisme i el provincialisme-regionalisme de la burgesia valenciana, un model per superar els motlles amb què la classe dominant valenciana hegemonitzava la societat valenciana. El fusterianisme, en tant que proposta antiregionalista i antiprovincialista, també tindrà un caire iconoclasta cap a les tradicions valencianes, algunes d'elles hàbilment guanyades pel franquisme.

e) indefinició política i partidista

En cinqué lloc hem d'esmentar la indefinició partidista i àdhuc política del paradigma fusterià, que encara hui és observable en bona part del moviment i personalitats autodenominades fusterians. Aquest tret es refereix, d'una banda, a una aposta per un nacionalisme cultural de base lingüística que no necessàriament havia de concretar-se en un nacionalisme polític ni en forces polítiques pròpies i, d'altra banda, a la manca d'un projecte polític concret.

D'una banda, per tant, ens trobem que, com a conseqüència d'una barreja de factors com 1) la pròpia vaguetat del pensament polític fusterià; 2) els fracassos electorals de les forces polítiques valencianistes durant la transició democràtica així com 3) l'entrisme en forces d'obediència espanyola (PSPV-PSOE i PCE-PCPV), féu que bona part de la militància fusteriana es "refugiara" «en l'activisme cultural o lingüístic, i adoptés una posició distant de la política» (Bodoque, 2000: 15).

En aquest sentit és simptomàtica l'asseveració del mateix Fuster, durant el període de Ciprià Císcar al front de la Conselleria d'Educació i Cultura, en manifestar

⁴⁷⁵ No podem més que coincidir parcialment, per tant, amb l'afirmació que aquestes imatges dels valencians «continuen estant ben vigents en el nucli central de la ideologia de la dreta valenciana en relació amb la pròpia imatge del país» (Viadel, 2006: 11) perquè també formen part de l'univers d'una part significativa de l'esquerra espanyolista del País Valencià, perquè aquest univers és més transversal i àmpliament assumit del que sovint es reconeix.

⁴⁷⁶ Tot i que és un aspecte marginal per a la nostra recerca Sanz i Nadal incideixen en la voluntat rupturista de Fuster respecte la tradició valencianista, en un "neovalencianisme" (expressió del propi Fuster): «El projecte de Fuster destinat a la renovació del valencianisme i al trencament amb la tradició i els grups que mantenien la legitimitat i la bandera del valencianisme [...] la seua paternitat és absoluta i premeditada» (1996: 47).

⁴⁷⁷ El suretista Vicente Ramos proposarà a finals del 1977 la secessió de la comarca de la Vega Baixa de la resta del País Valencià, tot i que assumirà la presidència, l'any 1982, d'UV. Per tal de resseguir el conflicte d'Alacant envers la ciutat de València i el país en general cal veure el ja clàssic de Jose Vicente Mateo, *Alacant a part*, o l'article de Manuel Alcaraz i Joan Fuster *Valencianisme cultural i polític a Alacant*. També té aspectes interessants *Alacant contra València* d'Emili Rodríguez-Bernabeu.

preferir una línia escolar en valencià que tots els partits polítics nacionalistes que “no alçaven un gat pel rabo”. Serà una de les apories més evidents: la d'un nacionalisme que, com qualsevol altre, busca la sobirania nacional del grup social amb el qual s'identifica i, alhora, deixa aqueix procés en mans d'instruments polítics foranis i contraris en darrera instància a aquesta reivindicació en tant que partíceps d'un projecte polític nacionalista espanyol.

Una aporia —no l'única del pensament fusterià— encara més intensa en haver estat un crític ferotge, com acabem de veure, tant del regionalisme valencià (com del regionalisme català). Fuster tindrà un rebuig molt fort antiregionalista el que significarà, tot siga dit de passada, un rebuig a gran part del valencianisme i, *last but not least*, del catalanisme. Aquesta contradicció, doncs, encara és més fragrant si considerem les crítiques a la burgesia valenciana, que fonamentarà la premissa econòmica en l'agrisme i la premissa política en el provincialisme-regionalisme. Si, per culpa d'aquesta burgesia, el valencià serà un *país sense política*, cal afegir que amb el fusterianisme continuarà sent un país sense (una) política (pròpia):

«Però Fuster no mai pren la decisió després de passar a la tàctica concreta o baixar al terreny de fer la política, de construir el moviment que ell d'alguna manera està dient com fer, no mai va voler actuar de Castelao»⁴⁷⁸ (Mayor, 00:01'58”).

Malgrat voler allunyar-se de la tradició regionalista valenciana, el fusterianisme paradoxalment exercirà políticament uns posicionaments en certa mesura *llorentinistes* («l'obra de Fuster i el fusterianisme van acabar caient en una mena de llorentinisme polític». Bodoque, 2000: 15), al·lèrgics a traspassar la frontera de la política partidista i còmodes sota les reivindicacions lingüístiques i culturals, amb la qual cosa el fusterianisme acabà per tenir al PSPV-PSOE com a inter·locutor bàsic d'aquestes reivindicacions.

I, d'una altra banda, ni Fuster ni el fusterianisme majoritàriament no acabaren de perfilar nítidament el seu projecte polític. Respecte a Espanya, ¿l'objectiu era la independència o la sobirania nacional o, contràriament, una aposta per un federalisme o descentralització àmplia de l'estat espanyol? Pel que fa als Països Catalans, ¿proposava una unitat política centralitzada, autònoma o federal? ¿Amb sobirania nacional per al poble valencià o per al conjunt dels territoris de llengua catalana? ¿València sota la integració de Catalunya o el País Valencià com a poble singular?⁴⁷⁹ A més a més, ¿els Països Catalans eren fonamentalment un projecte cultural o un projecte político-institucional? O totes dues coses alhora?

Aquestes indefinicions, indeterminacions i fins i tot contradiccions farà concentrar-se a bona part si més no dels fusterians en la batalla simbòlico-identitària,⁴⁸⁰ amb la qual cosa dialècticament, com veurem tot seguit, el blaverisme aprofitarà aquests punts febles per presentar el nacionalisme valencià i els símbols que proposava com una formulació forània a la “nostra” tradició i aliena als interessos del poble valencià. Al capdavall, políticament, el fusterianisme serà “dèbil”:

«La indefinició sobre la nació dels valencians i aquesta mena d'apatia per l'acció política estan a la base de què el nacionalisme valencià haja sigut políticament

⁴⁷⁸ Alfonso Daniel Manuel Rodríguez Castelao (Rianxo. A Corunya, 1886-Buenos Aires, 1950): metge, escriptor, pintor i dibuixant. És considerat com un dels pares del nacionalisme gallec i, a diferència de Fuster, exercí de representant polític. De fet, en 1931 fou diputat galleguista independent a les Corts Constituents de la Segona República i va participar activament en la constitució del Partit Galleguista.

⁴⁷⁹ «Els valencians tenim la nostra personalitat regional privativa, dins el conjunt català» (Fuster, 1962a: 38).

⁴⁸⁰ «Pel moment polític en què sorgeix el valencianisme heretarà en el moment de la transició una forta indeterminació en els seus desitjos i objectius polítics que facilitarà el refugi en els símbols» (Alcaraz, 1993: 21).

dèbil, el vot nacionalista estiga distribuït transversalment i la influència social del valencianisme haja sigut superior a la importància política» (Bodoque, 2000: 15).

De tal manera que el que podríem anomenar “fusterianisme polític” o valencianisme polític d’encuny fusterià (PSPV, UDPV, PSAN, PNPV, AEPV, UPV, PVN, BLOC, ERPV i alguns altres grupuscles menors) s’ha vist atrapat per aquestes indeterminacions i per la contradicció entre el pragmatisme polític,⁴⁸¹ que recomanaria una adequació cap a la centralitat política valenciana (amb tot allò que implicava, també simbòlicament, a partir, com hem vist, de la institucionalització de la Generalitat), i la pertinença a una tradició política, la fusteriana, socialment marginal després de la transició democràtica.⁴⁸²

De fet, ha sigut una constant des dels partits d’àmbit estatal reclamar el Fuster més “intel·lectual” o cultural i rebutjar-ne (sovint d’una manera amable) el més “polític”, ja que es considera que el fusterianisme políticament en bona mesura hauria significat un gran fracàs degut a l’enfrontament obert amb la identitat valenciana regional i, en general, a no haver tingut capacitat d’adaptar-se a la realitat social i cultural valenciana de l’etapa autonòmica.⁴⁸³

f) essencialista

Un altre aspecte, però, que Alcaraz no considera al nostre parer d’una manera adient en la seua anàlisi del paradigma fusterià és si més no un cert essencialisme del pensament nacional de Joan Fuster i, en particular, en el fusterianisme. Al cap i a la fi les seues són unes reflexions al voltant del ser dels valencians. La formació inicial de Fuster (la generació del 98 castellà, la influència del pensament de Ferrater i Vicens-Vives, etc.) influirà decisivament en aquesta visió essencialista, ja que «Fuster aprenia un model de nació que feia de la llengua la premissa bàsica, i que traspuava una certa deriva cap a l’essencialisme» (Archilés, 2007: 166).

A parer de Fuster els valencians serem un poble amb “poca substància”, “poca cosa”. Serà la llengua, “l’única cosa real”, la que permetrà els valencians continuar sent-ho. En companyia dels catalans, és clar. Ell, com hem vist, serà un nacionalista cultural de base lingüística. En conseqüència el pensament de Fuster no serà ortodox respecte al passat —no és la història la que ens farà catalans, ans al contrari, la pertinença a l’estat espanyol ha separat els diferents països de llengua catalana—, sinó respecte del present. En resum, per a ell, serà català qui parla català i no tant qui viu en un territori catalano-parlant de la Corona d’Aragó.

Aquest essencialisme ha tingut una continuació evident, en especial en bona part de l’anomenat “nacionalisme cultural” del País Valencià per al qual hi hagut una

⁴⁸¹ Antonio Ariño i Ramón Llopis consideren que aquest pragmatisme ha estat constant una vegada s’ha assumit que el regionalisme anticatalanista ha aconseguit l’hegemonia social: «En los últimos años esta ambigüedad calculada se ha repetido con frecuencia en la política y cultura valencianas. Se trata de un ardid o treta para no provocar al anticatalanismo, manteniendo los principios; para no claudicar, renunciando» (1993: 12).

⁴⁸² A aquest respecte al Congrés constituïent del BLOC però, s’abandonaren els Països Catalans com a marc de referència nacional i es definí el País Valencià com una nació, sense negar en absolut els lligams culturals i lingüístics amb Catalunya, les Illes Balears i altres territoris, la qual cosa representava si més una certa ruptura amb la narrativa identitària fusteriana. Sense voler considerar-ho com a causa única, és significatiu que a partir d’aquest moment es produïren els millors resultats electorals del nacionalisme valencià en la història: tot i no aconseguir representació parlamentària per la barrera autonòmica del 5%, en les autonòmiques de 1999 s’assolirà el 4’6% i en les de 2003 el 4’8% del total dels sufragis, superant en ambdós casos la barrera dels 100.000 electors.

⁴⁸³ Al respecte Rafael Blasco, l’únic conseller en períodes de govern del PSPV-PSOE i del PP interpreta el Fuster polític de la manera següent: «La transposició que moltes vegades algunes formacions polítiques o alguns polítics han fet d’eixa consistència intel·lectual de Fuster al món polític crec que té poc a veure, perquè Fuster encertà poques... poques coses en el terreny polític» (Blasco, 00:06’53”).

mena d'identitat valenciana (catalana) primordial i més o menys inalterable des del segle XIII.⁴⁸⁴ Per exemple, Eliseu Climent, editor, secretari general d'ACPV i activista cívic de primera importància des de 1978 fins a l'actualitat, ens proporciona una mostra de nacionalisme pancatalanista apriorístic i ortodox en el seu pensament polític. Seria el rei Jaume I el conqueridor qui resulta acusat, gairebé vuit centúries més tard, de fragmentar una suposada unitat nacional de caire pràcticament transhistòrica:

«Nosaltres som una nació que el rei Jaume I va voler, o no va tenir més remei que fragmentar amb expressions polítiques pròpies a València i a Mallorca» (1997: 9).

Així mateix Fuster no serà percebut com un element nacionalitzador sinó "renacionalitzador", com si la nació catalana existira des de l'Edat Mitjana. Com a mostra extraguem una cita d'un document d'Endavant (organització d'extrema esquerra i pancatalanista radical) que palesa aquesta visió de nacionalisme transhistòric:

«En aquest sentit de creació d'una entitat nacional i pressa de consciència, destaquen les obres d'en Joan Fuster qui divulgà el projecte "re-nacionalitzador" dels Països Catalans com a resposta del genocidi cultural existent» (2004: 2).

Aquesta visió ortodoxa del fusterianisme, a més a més, produeix una percepció ideològica de la transició democràtica al País Valencià com poca cosa més que un conjunt de renúncies. En aquest sentit, per exemple, l'article 145.1 de la Constitució, que prohibeix explícitament la federació de comunitats autònomes, es percep com un atemptat totèmic i nou a la *unitat* nacional de valencians i catalans. Hem triat dos fragments simptomàtics, de dos editors, un del País Valencià, Eliseu Climent, i un altre de Catalunya, Max Cahner,^{A3} qui seria el primer conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, per il·lustrar aquesta imaginació de la nació com si fóra una realitat superior a la voluntat democràtica dels ciutadans dels països de llengua catalana:

«Vist com ha anat tot després, queda clar que ens vàrem refiar massa. No segàrem a temps les males herbes i ens equivocàrem. La transició, especialment al País Valencià, es va convertir en un aparador de renúncies darrera renúncies, que van culminar amb l'invent d'artilugis legals com la Constitució espanyola per mantenir-nos separats. Ens havien robat el nostre treball. Ens furtaren la il·lusió. No exagero. Des d'aquells anys fins avui mateix, treballar al País Valencià per a la recuperació nacional és molt dur» (Climent, 1997: 12).

«evidentment aquests plantejaments [fusterians] no s'han seguit per culpa de que l'Espanya de les Autonomies han trencat almenys en l'aspecte polític la possible... doncs... nacionalitat comuna» (Cahner, 00:13'41").

En conseqüència, el nacionalisme valencià restarà en bona mesura fora de la construcció política de la "Comunitat Valenciana" bàsicament per dos motius: 1) l'exclusió d'aquest (com hem vist al subcapítol 9.3) del consens autonòmic que l'expulsa simbòlicament i institucionalment (la barrera electoral del 5% al conjunt del país ha tingut l'objectiu inequívoc d'evitar l'entrada del valencianisme polític a les Corts) i 2) però també per una certa autoexclusió, que si més no a una part significativa del blaverisme el durà a una retòrica de menyspreu de la institucionalització de l'autogovern del País Valencià.

De tal manera que des d'aquests plantejaments es defén bàsicament un maximalisme i una mena de ressistencialisme cultural a unes institucions públiques cada

⁴⁸⁴ «No té cap sentit pretendre l'existència d'una forma d'identitat valenciana "autèntica", primordial i inalterable que hauria anat travessant (amb pitjor o millor fortuna) els temps. La construcció de la identitat espanyola seria, així, una mera imposició externa. Hi hauria prou amb establir la distància entre la nació i l'Estat, de manera que aquesta seria merament una imposició superficial sobre una identitat prèvia essencial. La identitat regional seria, per tant, una malformació de la identitat valenciana autèntica. A la vista, però, de com va esdevenir la història contemporània valenciana això resulta una argumentació insostenible» (Archilés, 2007a: 151).

vegada més consolidades (que han fet ja vint-i-cinc anys d'existència) i una perseverància en un conflicte que el regionalisme anticatalanista continua instrumentalitzant a favor seu:

«El problema, però, és que quan un conflicte nacional es tanca en fals, amb solucions que no són tals, el conflicte roman. Perquè les causes de fons que l'alimenten continuen vives. I això és el que va passar al País Valencià: la solució estatutària de 1982 va deixar pendents més problemes dels que va resoldre» (Gisbert, 1997: 34).

Aquests fragments ideològics que hem citat pensem que ofereixen una mostra suficient del desconcert del fusterianisme davant la nova situació democràtica i autonòmica, desconcert que, en certa mesura, encara perdura en sectors del nacionalisme cívic i polític valencians, agreujats a causa de la minorització social i política de les posicions que defensen.

Des d'aleshores, la majoria del fusterianisme i, en particular, el més ortodox restarà fora de les premisses estatutàries i, per tant, allunyat de la centralitat política del País Valencià. Alguns autors (Mira, 1997) i partits polítics (el BLOC, que al seu Congrés Constituent de 1999 proclamarà que el País Valencià és una nació), però, matisaran aquesta actitud i proposaran una actitud més possibilista i positiva envers la Generalitat Valenciana. Tanmateix en bona part del fusterianisme, sobretot del dit "nacionalisme cultural", romandrà la negativa ideològica a acceptar l'acord polític que condugué a l'actual autonomia política.

* * *

En definitiva, el fusterianisme transformà radicalment el valencianisme tot dotant-lo d'un fort contingut modernitzador i progressista, contrarestant la ideologització agrarista molt marcada al país però que ja no es corresponia a la seua realitat social i, alhora, singularitzà el procés autonòmic de la resta de regions i nacionalitats tant pel quefer dels seus partidaris com dels seus nombrosos detractors. Tanmateix

«la paradigmaticació del valencianisme ha impedit el debat sobre les seues pròpies insuficiències i s'ha autocondemnat a compatibilitzar una desllumenat riquesa teòrica amb una escassa penetració pràctica» (Alcaraz, 1993: 23).

Aquesta escassa penetració pràctica, tant a nivell social com institucional⁴⁸⁵ serà, entre d'altres, un dels elements que més facilitarà el brou de cultiu per a l'èxit social del blaverisme a diferència, per exemple, de l'anticatalanisme balear, socialment més minoritari. De fet, al respecte hi ha hagut valoracions particularment crítiques amb les estratègies polítiques del fusterianisme.⁴⁸⁶

14.2 L'anticatalanisme espanyol i el blaverisme: molt semblants però no idèntics

Abans d'entrar a analitzar els trets específics discursius del blaverisme cal que analitzem en quina mesura els comparteix amb l'anticatalanisme espanyol. Aquest es

⁴⁸⁵ Josep Picó aplegarà a considerar que «el fracàs d'assentar un nacionalisme progressista ha estat aclaparador. La societat valenciana no es va fer ni probablement es farà ja mai ressò de plantejaments nacionalistes d'esquerra, per moderats que siguen [...] A mi em sembla que el nacionalisme polític progressista com a *formació política* no té cap perspectiva de futur en aquest país» (1994: 248-249).

⁴⁸⁶ «Els neovalencianistes, formats en el franquisme, seran neutralitzats burocràticament pels venedors electorals de la transició, i en algun sentit, el nacionalisme, sense espai ni condicions per a l'existència, serà associat a l'hipercriticisme envers la pròpia societat, el filologisme com a única raó de ser, i la comoditat *martirological* al si de la societat valenciana. Mai, tants van saber explicar tan malament l'estima pel seu país i la passió per la seua terra, i van aconseguir tan poc» (Sanz i Nadal, 1996: 246).

presenta fonamentalment com una reacció contra el catalanisme —siga real o percebut— i contra la negativa “catalana” i de “Catalunya” a l’uniformisme que promou les estructures estatals. En aquest sentit, també en seria una reacció des del nacionalisme espanyol contra qualsevol identitat política que es resisteix a assimilar-se. D’alguna manera l’anticatalanisme espanyol és en bona mesura semblant a la reacció antibasquista o antinacionalista basca. L’antibasquisme, per tant, també s’ha d’entendre com una reacció, com una “penalització de la negativa a deixar-se assimilar”:

«Aquest sentiment nacionalista —inconscient, però poderós— estableix un canal d’espontània simpatia envers la política impositiva d’Aznar amb relació al País Basc. Es produeix una certa complicitat en el càstig de la diferència, en la penalització de la negativa a deixar-se assimilar» (Ortiz, 2003: 279).

El sociòleg Salvador Cardús, en prologar un llibre de Josep Huguet i Rosa M. Cassà sobre l’anticatalanisme, apunta la contradicció del nacionalisme espanyol per fer servir l’anticatalanisme no sols com una estratègia eficaç sinó com un tret cabdal del discurs d’aquest, qüestió que “inventaria” els catalans (els catalans més o menys catalanistes, s’entén i no necessàriament aquells que responen a la catalanitat “regional” i assimilada que imagina acceptable l’espanyolisme) com una mena d’*estrangers* de l’interior d’Espanya la qual cosa, suposadament, esdevendria un obstacle per a l’assimilació dels catalans per banda de la identitat nacional espanyola:

«l’anticatalanisme que fabriquen, consumit preferentment i àvida fora de Catalunya, és en ell mateix un obstacle a qualsevol procés que vulgui integrar nacionalment els catalans a Espanya. Ells són els primers que ens *inventen* com a estrangers i la seva xenofòbia els aporta, sembla, a desitjar una impossible Catalunya sense catalans, o un improbable país només amb aquells que fan prou gala d’autoodi com per ser readmesos, com a conversos a la comunitat nacional espanyola» (a Huguet, 1999: 13).

El regionalisme anticatalanista valencià precisament té una doble vessant: un enemic interior, com ja hem analitzat, els “catalanistes”, i un d’exterior: els catalans i Catalunya. Catalunya i els catalans esdevenen un gran altre (de fet, l’altre). I en aquest sentit sí que té una funció social el discurs del blaverisme: impedir la construcció d’una identitat nacional valenciana més o menys catalanista i, en qualsevol dels casos, catalanofílica. Per tant, així com en l’imaginari de l’anticatalanisme espanyol el “català” és un altre interior (en tant que es contrueix una valencianitat essencialment no catalana), al cas valencià, és un altre també d’exterior (i també interior en tant que participa de l’espanyolisme general).⁴⁸⁷

El blaverisme, en conseqüència, no és un anticatalanisme qualsevol ja que presenta alguns trets específics i distintius respecte la catalanofòbia espanyola. Un dels més importants, com veurem més detalladament, és que (si descomptem a una minoria) també és una forma d’antivalencianisme polític o d’antinacionalisme valencià, és a dir, una ideologia contrària al procés de construcció nacional valencià (pancatalà o no) i, per tant, contrària a qualsevol projecte alternatiu al nacionalista espanyol i a qualsevol impugnació i més encara qualsevol negativa a l’assimilació espanyolista i contrària, en conseqüència, a la sobirania nacional del País Valencià però, també, entre d’altres, a la normalització del valencià.

En qualsevol dels casos, i malgrat les especificitats que anirem analitzant al llarg d’aquest capítol, el blaverisme presenta un gran nivell de coincidència discursiva en els plantejaments més destacats de la catalanofòbia espanyola, tot i que amb matisos rellevants. Si seguim el llibre *Catalanofòbia* de Francesc Ferrer, ens trobem amb tres

⁴⁸⁷ El recurs a la contrucció de l’*estranger* en l’interior de les pròpies fronteres ha sigut i és més freqüent que no sembla (molt sovint s’ha construït una identitat nacional, precisament, contra les minories ètniques que constantment s’imaginaven com a inassimilables. El cas del racisme nacionalsocialista contra els jueus, molts d’ells plenament assimilats a la cultura alemanya abans de l’ascens nazi al poder, n’és un exemple ben palés).

grans eixos que sustenten el programa general de l'anticatalanisme espanyol: 1) el que podríem anomenar l'uniformisme polític; 2) l'espoliació econòmica i tributària acompanyada de la idea de què la riquesa de Catalunya és deguda bàsicament a l'esforç de la resta d'Espanya; i 3) l'assimilacionisme cultural i lingüístic.

El primer dels eixos es l'uniformisme polític, la pretensió d'assimilar políticament els catalans en un projecte de nació espanyola unitària, única, uniforme i castellano-cèntrica. La resistència "catalana" a la uniformització seria la causa que generaria una reacció contra el grup que s'hi nega, els catalanistes i, mitjançant una metonímia no sempre conscient, el conjunt dels catalans.

Els catalans, doncs, serien "odiats" per la pretensió (real o percebuda, a aquests efectes, resulta una qüestió menor) de recuperar, continuar i/o incrementar el seu autogovern: «En vista de la incapacitat d'assimilar als catalans, atesa la manca d'atractius del seu projecte, el tracte que els dispensaven era la fòbia contra el qui es resisteix» (Ferrer, 2000: 369).

En aquest sentit, l'anticatalanisme al País Valencià contemporani també participa d'aquesta fòbia contra el catalanisme polític que reivindica "més i més" autogovern, però, en concret, el blaverisme, té en aquest punt un matís propi, certament ben curiós, perquè presentarà continuïtat històrica, com tot seguit veurem, amb la política valenciana actual: es posiciona en contra de les pretensions sobiranistes del nacionalisme català, però alhora pretendria, si més no retòricament, aconseguir el mateix nivell d'autogovern que Catalunya. Si Catalunya ho té, els valencians no hauríem de ser menys, tot i que a "nosaltres" en principi no ens interessara. Aquesta lògica té com a precedent anàlog sinó idèntic l'anticatalanisme blasquista i serà un precedent de l'anomenada "clàusula Camps" de la reforma estatutària de 2006. Vegem sinó el que declarà Félix Azzati^{A1} al Congrés dels Diputats el 26 de juny de 1916:

«Éste es el sentido del regionalismo valenciano. Valencia no tolerará, Valencia no consentirá en absoluto ninguna concesión especial para Cataluña; Valencia, cuando [...] se trate de conceder algo a Cataluña, Valencia, la pacífica, la patriótica, hará la misma reclamación para ella. Las concesiones que el Poder central haga a Cataluña, tened entendido que Valencia las reclamará para ella» (a Cucó, 1989: 130).

Ser valencià per al blaverisme, en conseqüència, és a) sobretot, no ser català i b) "no ser menys" que els catalans. En primer lloc, tot i tenir elements culturals importants compartits, com la llengua, el blaverisme, com veurem al llarg d'aquest capítol i del següent, farà servir l'estratègia del síndrome de diferenciació marginal per distingir-se dels catalans i de la catalanitat. Per als blaveros "ser" valencià és, per damunt de totes les coses, no *ser* ni *semblar* català. En la revista del GAV a principis de la dècada dels huitanta del segle passat hem trobat un exemple paradigmàtic d'aquesta voluntat diferenciacionista, que fins i tot juga amb la denominació de Catalunya i la fa esdevenir *Cata-llunya* per mostrar la distància imaginada, suposadament immensa, entre els dos pobles: «Nosaltres no volem res en Cata-llunya. ¡Llunt ben llunt!» ("Memories d'un chiquet d'un temps ja passat: L'Himne Regional Valencià" a *Som*: nº 97. 11-XII-1980: 6).

En segon lloc, el blaverisme afirma una valencianitat que s'imagina "igual" (i que, de fet, reacciona amb contundència quan es percep subordinada) a la catalanitat, tot i que no ho és, d'exactament igual, perquè aquella es reclama (si més no majoritàriament) nacional i aquesta regional. Tanmateix, tracta de superar aquesta contradicció tot apel·lant a una pretesa igualtat d'ambdues identitats, que fins i tot faria anar al blaverisme, per mimesi amb el nacionalisme català, més enllà de les reivindicacions regionalistes, que és el terreny on ideològicament se situa. Per això mateix, dins de la "lògica" de l'estat de les autonomies (una mena de regionalisme parcialment asimètric) ha conduït al blaverisme a posicions, formalment, no sols descentralitzadores, sinó de vegades que es reivindiquen com "valencianistes" o fins i tot "nacionalistes valencia-

nes". En aquest sentit, participaria del que Luis Moreno ha denominat "competència etnoterritorial".

La retòrica justificatòria al respecte aplega a resultar realment alambicada. En posarem un parell d'exemples. El primer d'ells és un article d'opinió de Vicente González Lizondo en el diari polític d'UV (*Una Veu*, significativament anomenat "bulleti regional") on es posicionarà contrari a l'autodeterminació dels pobles de l'estat, ja que suposaria «sospechosos deseos indeclarables y levanta muros de cautela y prudencia». Tanmateix, tot i estar en contra, si als catalans se'ls reconeguera aquest dret (o qualsevol altre), els valencians, segons el que fou líder del blaverisme polític, també "volem tindre'l". Per a què? Per a no ser "menys" que els catalans, ja que estaria en joc l'*estatus* de la valencianitat política autonòmica. Si Catalunya hi accedeix, aquest s'hauria de generalitzar a totes les autonomies espanyoles —o, el que sovint acaba sent el mateix, s'hauria d'igualir (una demanda diferenciacionista que es generalitza acaba per deixar de ser "diferencial"):

«Esta situación [la "realidad autonómica"], débil en algunas autonomías o inmadura en otras, se ha desarrollado con mayor *fervor* en los territorios de Cataluña y País Vasco, que levantan ahora *peligrosamente* el término "autodeterminación". Un término que admite *sospechosos deseos indeclarables* y levanta muros de cautela y prudencia [...] Omito cualquier comentario a las pretensiones de otro tipo que pudiera encubrir el término "autodeterminación" y, que, por su carácter claramente anticonstitucional, merecerían otro tratamiento y, por supuesto, "café para todos"» (Lizondo, 1990).

Podríem trobar moltes més cites en una direcció idèntica. Ens acontentarem, però, amb una publicada més recentment, quinze anys després, per Fernando Giner, President de la Diputació de València la legislatura passada, en la què podem constatar que el discurs pretesament "reivindicador" no s'ha mogut ni un mil·límetre. Giner, malgrat actuar dins d'un partit nacionalista espanyol que s'enfronta obertament amb els nacionalismes sense estat i fins i tot contra les concepcions més descentralitzadores d'Espanya, que està en contra de les reformes avançades dels Estatuts (de fet, ha recorregut al Tribunal Constitucional la reforma del de Catalunya), que ha protagonitzat una reforma estatutària de menor autogovern del que gogen actualment Catalunya o el País Basc, no s'està de reivindicar el mateix autogovern que les anomenades "nacionalitats històriques":

«he de dir que els valencians no volem ser més que ningú, pero *tampoc podem permetre ser menys que els altres*. Volem tindre els mateixos drets i el mateix autogovern que qualsevol comunitat autònoma espanyola, com puga ser Catalunya, País Vasc o Galícia. Perquè també la nostra, *volgam o no*, és també una comunitat històrica» (Giner, 2005: 21).

Està en joc, en efecte, no ser percebut com "menys que els altres" i, particularment, no ser menys que Catalunya, l'altre. Aquests discursos de competència etnoterritorial, en bona mesura, es poden donar, també, a La Rioja o a Cantàbria però al País Valencià presenta una singularitat: està molt prop (territorialment i culturalment) però paradoxalment molt lluny (socialment i políticament) de Catalunya.

Fins a tal punt es dona al País Valencià la competència etnoterritorial (sobretot) amb Catalunya que aquesta és també la lògica indissimulada de l'anomenada com "clàusula Camps" en la darrera reforma de l'Estatut d'Autonomia. Si (sobretot) Catalunya aconseguira alguna competència més, els valencians també la voldríem. Si no, no en caldria. I aquest discurs (amb independència del debat jurídic de l'aplicabilitat de la reforma, que no escau a la nostra recerca) s'ha incorporat ni més ni menys que a la Disposició Addicional Segona del nou Estatut:

«1. Qualsevol modificació de la legislació de l'Estat que, amb caràcter general i en l'àmbit nacional implique una ampliació de les competències de les comunitats autònomes, s'aplicarà a la Comunitat Valenciana, considerant-se ampliada en eixos mateixos termes les seues competències. 2. La Comunitat Valenciana vetlarà per-

què el nivell d'autogovern establert en el present Estatut siga actualitzat en termes d'igualtat amb les altres comunitats autònomes. 3. A este efecte, qualsevol ampliació de les competències de les comunitats autònomes que no estiguen assumides en el present Estatut o no li hagen sigut atribuïdes, transferides o delegades a la Comunitat Valenciana amb anterioritat, obligarà si és el cas, a les institucions d'autogovern legitimades a promoure les corresponents iniciatives per a la dita actualització».

Per tot plegat la funció de l'anticatalanisme de determinats espanyolismes i del blaverisme és distinta. En els primers, com hem apuntat, Catalunya i allò català es configura com una alteritat "interior" (al si de la nació espanyola) i el catalanisme com una resistència a l'assimilació cultural. En el blaverisme, en canvi, a més a més, Catalunya i allò català s'imagina no sols com una alteritat "exterior" (a la identitat regional valenciana) amb la què afirmar-se sinó també una realitat "imperialista". Un imperia- lisme que contaria amb la col·laboració d'una minoria valenciana, percebuda com una mena de *quinta columna*, que anhelaria absorbir i negar la valencianitat (cosa que difícilment podria fer amb l'espanyolitat) i contra la qual, doncs, caldria lluitar. Qualsevol "bon" valencià hauria d'actuar contra un catalanisme que cercaria, ni més ni menys, que subordinar, supeditar o fins i tot aniquilar la valencianitat.

El segon dels tres principals eixos de la catalanofòbia espanyola se centra en la qüestió econòmica. Si Catalunya és rica, segons aquest discurs, seria degut a la inversió i a l'esforç que han fet la resta d'espanyols en ella (com si no hagueren hagut, per exemple, obrers d'origen català), en cap cas degut a la iniciativa de les elits industrials catalanes o de la societat catalana en general. Un exemple il·lustrarà aquesta afirmació. Triarem una declaració —que no té desperdici— de l'aleshores Catedràtic d'Història Medieval de la Universidad de Zaragoza (durant un període fou de la de València), Antonio Ubieto,^{A1} en una entrevista en el diari LP. Per a aquest historiador els catalans, amb els diners que haurien invertit la resta d'espanyols a Catalunya, farien proselitisme fora de les seues fronteres (en aquest cas a Aragó) per apoderar-se no sols de la història de la franja d'Aragó sinó d'uns determinats interessos econòmics i reforçar així la imatge del català com un àvar incontinent que contribueix a crear l'anticatalanisme espanyol:

«El Omnium Cultural de Barcelona intenta que las gentes de Fraga o de toda Ribagorza se consideren catalanes, están gastando muchos millones de pesetas en este sentido. Becan a gente para que sencillamente digan que son catalanes, se patrocina esto con el dinero que las empresas catalanas detraen de los impuestos para la cosa cultural [...] demostré que en Barcelona están falsificando la documentación para intentar convencerles que son catalanes [...] El problema de Fraga es económico, produce electricidad, la que necesitan los catalanes» (Ubieto, 1983).

El regionalisme anticatalanisme al País Valencià també participarà plenament d'aquesta visió de les coses. Vegem sinó el que opinava González Lizondo en visitar les Olimpíades de Barcelona de 1992: «a uno le rechinan un poco los dientes al comprobar el dinero que toda España ha metido en Barcelona» (a Recio, 2002: 142).

Així mateix en el discurs anticatalanista espanyol abunden les acusacions a Catalunya, els catalans i els catalanistes d'haver-se apropiat no sols de la riquesa de la mà d'obra de la meseta i del sud peninsular sinó de les inversions econòmiques i polítiques de diferents governs espanyols, tot incloent els de Franco. Aquesta retòrica és pràcticament idèntica a la que fa servir el blaverisme:

«¿No es cierto que Franco se *volcó* en el País Vasco y Cataluña, favoreciendo, en perjuicio de otras regiones, su desarrollo económico, dotándolas de excelentes comunicaciones viarias y férreas e incluso obligando a las cajas de ahorros de las demás regiones a invertir en Cataluña? Sin olvidar la eficaz contribución a la gobernación del país de *ministros catalanes*. *Gana Pujol; pierde España*» (Francisco Casanova, *La Gaceta*, 7-IV-1996. A Huguet, 1999: 212).

Aquest discurs, però, malgrat el que podria pensar-se en un primer moment no és patrimoni exclusiu del nacionalisme espanyol conservador o reaccionari. També l'espanyolisme progressista, i com a mostra una editorial del periòdic *El País*, considera que, tot i pertànyer a la Comunitat Econòmica Europea des de 1986, sense la mà d'obra barata del sud peninsular: «Cataluña no sería hoy lo que es y no tendría ocasión de pagar más impuestos, pero tampoco de vender en el mercado español mucho más de lo que en él compra» (*El País*, 12-IX-1993. A Huguet, 1999: 101).

Fins i tot en aquest aspecte el discurs anticatalà s'endinsa obertament en la xenofòbia. Hem seleccionat una cita que pensem que té un interès particular i que descriu particularment l'estereotip anticatalà en presentar el conjunt de "Catalunya" i dels catalans com una gent extraordinàriament "àvara" (d'una manera molt semblant al discurs de la judeofòbia), mitjançant una deformació grotesca producte del desconeixement (una gran part de l'extensió territorial andalusa, en el cas que ara ens ocupa, no té neu ni esclatasangs) i que ahora presenta un victimisme castellanocèntric molt significatiu, a més d'inexacte (ja que el cost de la vida precisament no és més car a Sevilla que a Barcelona o a Huelva que a Girona):

«En Cataluña la única palabra que no tiene traducción al castellano es gratis [...] Un ejemplo: si en Cataluña existe una gran afición al esquí y a la micología, es porque la nieve y las setas son gratis. Por aquí, por el centro del manifestódromo, las cosas cuestan más» (R. Cámara a *El Correo de Andalucía*, 26-XI-1996. A Huguet, 1999: 313).

Pensem que tot i l'exageració de la cita prèvia, la gran majoria dels valencians, si més no de l'àrea metropolitana de València no sols subscriurien aquesta asseveració, sinó que se'n riurien i la trobarien la mar de divertida, la qual cosa és significativa en dos aspectes: 1) l'anticatalanisme espanyol i el blaverisme, tot i que aquest elements específics, presenten moltes concomitàncies, també discursives, tot i que el desenvolupament d'ambdós no sempre respon a causes idèntiques; i 2) l'èxit social del blaverisme. Aquest ha esdevingut (si més no parcialment) hegemònic com a conseqüència, en bona part, de l'èxit social del nacionalisme espanyol entre els valencians però també com una forma d'autoidentificació nativista contra Catalunya i els catalans.

En un sentit molt semblant, per al discurs anticatalanista del blaverisme "Catalunya" voldria "expressar" econòmicament el País Valencià i, per tal de justificar-ne aquest, la unitat lingüístico-cultural i fins i tot política esdevindria una estratègia fonamental. A tall d'exemple pot servir-nos el fragment següent en què una "mà negra" dificultaria històricament i actual l'expansió de l'economia valenciana (dels "interessos valencians") en benefici de Catalunya:

«Todo el ruido que el pancatalanismo está organizando tiene una motivación exclusivamente económica y por ello los catalanes, maestros en cuestiones monetarias, involucran la lengua, la cultura y hasta la historia en cuestiones políticas y económicas para favorecer sin duda sus propios intereses [...] Y nos asombra que en ciudades como Alcoy no recuerden que en tiempos de la II República, la alta burguesía catalana pagaba agitadores profesionales para ocasionar oleadas de huelgas en las industriales textiles, con el fin de que las empresas se trasladasen a Cataluña, como así hicieron algunas. Y hoy están muy recientes casos como Iberflora, Feria del Mueble, Juguete, Muestras, en las que motivaciones económicas pretendieron trasladarlas a Cataluña con desprecio a los intereses valencianos que ellos dicen ser los suyos, pues todos somos hermanos» (Díaz, 1990: 1).

Els anticatalanismes econòmics espanyol i valencià també coincidirien en un altre aspecte: la defensa de l'Espanya radial i, en concret, la prioritització de la comunicació Madrid-València i el bandejament de l'eix mediterrani. Una altra manera d'oposar-se al "catalanisme" seria precisament no afavorir les comunicacions entre el País Valencià i Catalunya i afavorir, contràriament, les relacions entre la capital de l'estat i una València que li oferiria servicis. Vegem al respecte el que escrigué ja l'any 1971 el que seria durant dècades director de LP, José Ombuena, en el llibre ja esmentat *Valencia, ciudad abierta*:

«Los tiempos mandan; los tiempos y también la geografía. Valencia es el acceso más natural, más fácil y más breve de la Celtiberia al Mediterráneo. Se puede decir también de otro modo: *Valencia es el puerto más próximo a Madrid, su mar más cercano y accesible*. El dato es muy esclarecedor» (Ombuena, 1971: 15).

El tercer i últim eix de l'anticatalanisme espanyol es concreta en la voluntat assimilacionista de les perifèries culturals i, en concret, de la catalana i la reacció contrària a la resistència a aquesta assimilació castellano-espanyola, reacció que provocarà retòriques molt apassionades i, de vegades, obertament catalanòfobes. Aquestes retòriques i, també, per tant, el blaverisme presenten els catalans, en general, com un poble "acomplexat", precisament per la voluntat de romandre en la identitat diferenciada, de no assumir la identitat general espanyola, de negar-se a l'assimilació:

«Los historiadores catalanes siempre han tenido el complejo de inferioridad de que nunca han sido un reino y no existe un solo documento en el que se hable de que Jaime I hubiese querido crear un reino en Cataluña» (Ubieto, 1984).

En definitiva, i si recordem la baixa valoració dels catalans per banda dels valencians que analitzàrem en el subcapítol 10.5, és fàcil imaginar que en aquesta heteropercepció intervinga de manera decisiva el factor de resistència a l'assimilació política i/o cultural, però la vessant econòmica no podem bandejar-la ja que ens ofereix elements també importants. Malgrat les dades econòmiques objectives, com la recent publicació de les balances fiscals, la immensa majoria d'andalusos, madrilenys i fins i tot bascos (tot i que Euskadi goja del concert econòmic, cosa que permet els bascos posseir molt més recursos econòmics per habitant que no altres territoris amb balança fiscal negativa) consideren que Catalunya és la comunitat autònoma de l'estat més afavorida. També els valencians, gràcies a l'acció política del blaverisme.

14.3 El "paradigma" blavero": pressupòsits culturals i socials

«En cuanto a la dimensión política, hemos visto que en los últimos quince años ha aumentado el centralismo españolista (regionalismo) y disminuido el valencianismo político (nacionalismo). Esta tendencia que tampoco tiene parangón en el contexto del estado español de las autonomías, ha sido interpretada como una reacción de una parte de la sociedad que ha asociado valencianismo y autonomismo con catalanismo y separatismo. Esta asociación provoca la búsqueda del refugio, por el lado socio-cultural o identitario, en el españolismo (identidad dominante) y por el político, en la defensa del centralismo [...] el centralismo se sitúa por encima del valencianismo político e incluso del autonomismo por que, entre los regionalistas, la autonomía es vista como una situación de riesgo de cara a posibles colonizadores catalanizantes» (Llopis, 1996: 490-491 i 496).

La comprensió de Ramón Llopis al voltant de l'evolució de les narratives identitàries al País Valencià és particularment lúcida: ha crescut l'espanyolisme (o si més no s'ha mantingut) i ha decrescut el valencianisme, que socialment ha sigut associat amb catalanisme i separatisme. L'espanyolisme, en ser la identitat dominant, ha sigut aquella no conflictiva i, per tant, "refugi" de tots aquells que podrien haver-se acostat al valencianisme però que no volien ser estigmatitzats com a "renegats" o "traïdors".

I, si això ha ocorregut d'aquesta manera, ha sigut precisament, entre d'altres factors, per la influència social i política del blaverisme, que ha conseguit expulsar als marges de la centralitat política el nacionalisme valencià (qualsevol valencianisme polític, siga pancatalanista o no) mitjançant la identificació d'aquests amb projectes que necessàriament haurien de ser "catalanistes" i, per tant, sucursalistes i dependents respecte Catalunya, tot esdevenint així una mena d'"afrancesats" del segle XX i XXI, al servei d'un poder polític foraster.

En conseqüència, la proposta emergent i alternativa a la identitat “dual” (regional valenciana i nacional espanyola) ha passat a ser, gràcies a l’acció política del blaverisme, una narrativa marginal en la societat valenciana. Aquest —amb independència de que, com hem vist, el fusterianisme sovint ha posat en aquest sentit les coses fàcils— ha sigut un dels grans èxits de l’anticatalanisme al País Valencià, en presentar la narrativa emergent i alternativa de la identitat valenciana, la fusteriana, com una proposta al servici de Catalunya i particularment de les classes dirigents d’aquest:

«l no s’entenia com un moviment de dretes en Catalunya podia interferir de tal manera en un moviment d’esquerres de València. És que era increïble. No ho enteníem ningú. Però era aixina. Ací s’estava treballant al so que tocava la dreta catalana, però...» (Broch, 00:52’52”).

El blaverisme, per tant, no serà sols un particular moviment social i un discurs que sorgiran al País Valencià de la transició democràtica caracteritzat per fer de l’anticatalanisme i fins i tot la catalanofòbia la seua raó bàsica de ser, sinó, també, mitjançant pràctiques populistes i a partir d’una determinada reformulació de la identitat regional històrica, una ideologia que contribuirà a construir una formulació identitària regional valenciana i nacional espanyola que ha esdevingut si més no parcialment hegemònica i que ha expulsat literalment del tauler de joc polític i social els nacionalismes valencians i fins i tot els valencianismes polítics.

En la societat valenciana de les acaballes del franquisme i principis de la democràcia sorgeix, com hem vist, com a reacció, una nova definició essencialista de la societat valenciana (del “poble valencià”), una nova definició precisament contrària a la que havien defensat els partidaris del paradigma fusterià. Aquest moviment i aquest discurs imaginarà una nova identitat valenciana que, com ja hem vist i a diferència del fusterianisme, entroncarà i partirà de la identitat regional decimonònica i vigesimonònica però que presentarà trets singulars i diferenciats, l’anticatalanisme en concret serà el més important dels quals.

Per tal d’assolir aquesta construcció identitària, el blaverisme, com a reacció, generarà, si podem anomenar-lo així, un “paradigma” propi. Un paradigma més difús i menys explícit que el del fusterianisme però que contribuirà a construir una identitat col·lectiva específica, amb què pretindrà definir el conjunt de la societat valenciana i que aconseguirà l’hegemonia discursiva sobre què és ser valencià.

Tot i que farem servir també el concepte de “paradigma” amb l’objectiu de visualitzar amb major plascititat l’antagonisme entre fusterianisme i blaverisme, hem de ser conscients que en aquest últim, en tant que populista, no li correspon una elaboració teòrica orgànica i sistemàtica, sinó que la “teoria” roman més latent que explicitada (Bobbio, 1976: 1281), el que ha suposat un treball de recerca d’informació i d’anàlisi crítica, ja que no podíem acceptar d’entrada ni el que el blaverisme afirmarà d’ell mateix ni tampoc el que els seus adversaris polítics han afirmat que és. És per això que l’intent de categorització més o menys sistemàtica del regionalisme anticatalanista del País Valencià que presentem en aquesta investigació ha estat elaborat a partir del tractament d’aprehensió dels grans objectius, estratègies i mètodes presents —explícitament o, sovint, implícita— en el discurs i, en concret, en els textos del blaverisme.

El blaverisme, en tant que moviment social i polític, es pot definir també per sis grans trets característics, els quatre primers dels quals seran radicalment oposats als del paradigma fusterià: 1) populisme; 2) anticatalanisme; 3) amb una formulació retòrica parcialment antimodernitzadora i conservadora; 4) regionalisme, provincialisme i espanyolisme i els altres dos dels quals que, salvant les distàncies, parcialment els compartirà amb el fusterianisme, amb l’oponent ideològic: 5) amb períodes d’indefinió partidista (la transició democràtica i a partir del segle XXI) i d’altres de forta identificació partidista (de 1986 a 1999, bàsicament) i, 6) amb una construcció essencialista de la identitat valenciana.

De fet, el blaverisme serà bàsicament un moviment social populista, regionalista i espanyolista que, com a reacció a la modernització accelerada que es produeix al País Valencià dels anys seixanta i setanta del segle XX, s'oposarà frontalment al fusterianisme, en tots els seus graus i formes. El populisme, l'anticatalanisme, el conservadurisme, el regionalisme i l'espanyolisme, com tot seguit veurem, seran els seus trets més definidors d'ell i, per tant, els elements estructurals que més intensament han romàs. Els altres dos darrers trets (essencialisme i politització partidista) són tangencials i no n'aporten per ells a soles la substantivitat ideològica.

A més a més, el blaverisme no només serà anticatalanista sinó específicament antifusterià, i en aquest cas hem d'entendre'l com una oposició frontal a la figura i a l'obra de Joan Fuster (el qual acostuma a ser objecte de burla en els millors dels casos i, freqüentment, d'oberta difamació) però, sobretot, a allò que en simbolitzà, que és imaginat com "antivalencià" i "antivalencianista". De fet, una de les acusacions més mode-rades cap a ell, tot i que sovint reiterades —significativament fetes des d'un pretés igualitarisme (hem vist al capítol 10.1 que n'era un valor relativament estés en la societat valenciana) antielitista, característic dels populismes— és la suposada llunyania de Fuster i del fusterianisme envers la "realitat" de la societat valencina, teòricament conseqüència d'una miop supèrbia intel·lectual:

«no dio pie con bola Fuster, en su análisis de lo que iba a ser la sociedad valenciana: desde *el PV será d'esquerres o no será*, pues ni fue PV, ni fue *d'esquerres* [...] La tesis principal es que él estaba *despegado* de la sociedad, y por tanto no podía analizar una sociedad a la que en el fondo, desde su perspectiva, te miraba *por encima del hombro*» (Reyna, 00:02'04").

14.3.1 Populista i antiintel·lectualista

«La sociedad valenciana es consciente y está cohesionada en torno a su identidad» (2002, a Adán, 2005: 386).

Podem encabir perfectament bé el blaverisme en els trets propis d'un moviment populista que hem analitzat en el capítol seté. A diferència del racionalisme i de l'intel·lectualisme il·lustrat del pensament fusterià, el regionalisme anticatalanista al País Valencià es caracteritzarà per fer un discurs populista (sovint demagògic) i de vegades fins i tot obertament antiintel·lectualista. Fins a tal extrem que, si prenem com a definició de populisme,

«los fenómenos políticos caracterizados por: (a) amplias movilizaciones no institucionalizadas —esto es, fuera de los cauces previstos por el sistema— de masas, preferentemente urbanas; (b) una retórica abiertamente emocional, maniquea y autoafirmativa, que gira en torno a la idea de pueblo, referente al que se adscriben las virtudes de la justicia y moralidad política; y (c) una destacada vinculación afectiva con un líder o caudillo carismático, cuya honestidad y fuerza de voluntad, más que el programa o las tácticas previstas, garantizan el cumplimiento de los deseos populares» (Giner-Espinosa, 1998: 588),

comprovarem com el blaverisme s'ajusta d'una manera bastant precisa a les coordenades d'aquest atribut de certs moviments socials. En aquest sentit no seria, doncs, tan singular i excepcional com alguns assagistes o pensadors amb major o menor fortuna han volgut descriure, ja que el blaverisme, de fet, respon a aquests tres grans trets populistes següents:

- 1) d'una banda, especialment durant la transició política però no només, serà sense dubte un moviment que pretén ser de masses, capaç d'articular mobilitzacions continuades i massives, especialment a la ciutat de València, centre de poder polític, social, mediàtic i econòmic del País Valencià;
- 2) tindrà un discurs, com veurem més endavant, conservador i retòricament anti-tradicionalista, que utilitza el recurs al "poble" com una mena de subjecte

col·lectiu transhistòric del qual aquesta ideologia s'erigeix en el portaveu, per damunt fins i tot de les conteses electorals i dels representants lliurement elegits. El blaverisme, a més a més, farà un discurs obertament sentimental, adreçat a la majoria de la població i amb un llenguatge fàcilment a l'abast de tothom; maniqueu (els *bons* seran els valencians i els *roïns* els catalans i els valencians "renegats"); i autoafirmatiu: l'asseveració de "som valencians" (afirmació que, d'altra banda, el fusterianisme en absolut negaria, ans al contrari) servirà per reafirmar i justificar l'existència, quasi per ella mateixa, del moviment;

- 3) tot i que el cabdill carismàtic no sorgirà com a líder indiscutible del moviment fins a ben entrada la dècada dels huitanta, la figura de Vicente González Lizondo respondrà en bona mesura a l'encarnació de la defensa de les essències i "interessos" del poble valencià. Lizondo, doncs, condensarà la defensa del que ell i UV definiren com el "fet integral valencià". També emergiran altres dos lideratges: el de Rita Barberà, quasi simultàniament, que farà servir l'anticatalanisme com una de les estratègies populistes particulars amb les quals ha aconseguit ininterrompudament la majoria absoluta des de 1995 a la ciutat de València i que és "adorada" per una part significativa dels electors de la capital del País Valencià i el de Juan García Sentandreu, posterior al falliment de Lizondo i molt més minoritari però, com veurem, amb una altíssima identificació pràcticament messiànica entre la militància de CVa i el GAV i el líder.

El populisme és, en bona mesura, inherent i imprescindible per a aquest anticatalanisme valencià. El blaverisme, igualment que altres prejudicis o estereotips socials mobilitzats contra un o diversos grups socials, necessita la massa social per expandir-se i normalitzar-se, per esdevenir habitual. El blaverista necessita exercir com anticatalanista en grup, socialment, atés que no pot ser-ho exclusivament com a individu.⁴⁸⁸

El populisme, a més a més, serà el recurs fàcil del blaverisme per tractar de guanyar la partida al seu adversari irreconciliable, tot desacreditant-lo amb el recurs demagògic i suposadament democràtic de què la majoria sempre i sobre qualsevol qüestió tindria la "raó". Recórrer al "poble" per dilucidar qüestions que sovint queden restringides als àmbits científics i/o acadèmics serà un símptoma del que estem afirmant. No debades no deixa de ser significatiu, per exemple, que José Luis Manglano, dirigent de la UCD durant la transició, catedràtic durant trenta-tres anys i rector de la Universidad Cardenal Herrera-CEU, plantege una mena de referèndum popular sobre la unitat de la llengua catalana. La unitat o el secessionisme idiomàtics haurien, per a aquesta contrucció ideològica, de ser decidits pel "poble":

«Aquí existe este problema, existe el valenciano, unos dirán que es la misma lengua que el catalán, otros decimos, como yo, mantenemos que es una lengua distinta, y de todas maneras es el pueblo el que tendrá que decirlo [...] al final de la corrida, quien tiene que decidir si es una lengua o no, son la gente que lo habla, no la gente que discuta de otras cosas. La gente dirá, mira, oiga, yo estoy hablando esto, y punto. ¿Y qué? Y si yo digo que esto es así, es así. Para mí. Yo no intento imponer nada a nadie» (Manglano, 00:08'34" i 00:26'01").

Fixem-nos més detalladament en l'argumentació de Manglano perquè esdevé paradigmàtica de la del blaverisme si més no en els cinc punts següents:

- 1) existeix un equívoc gens casual en la consideració del "poble", que esdevé un conjunt de persones sovint imprecisament definit i, per tant, ajustadís a la conjuntura:

⁴⁸⁸ Jean Paul Sartre explicarà aquest fenomen de la següent suggerent manera: «Es el hombre de las masas. Por pequeño e insignificante que sea, se encoge aún más por miedo a sobresalir del rebaño y a toparse cara a cara consigo mismo. Si se ha vuelto antisemita, es porque sabe que no se puede serlo a solo. Esta frase, "odio a los judíos", es de las que sólo pueden pronunciarse en grupo. Al decirla, uno se integra en una tradición y en una comunidad: en el colectivo de los mediocres» (2005: 25).

¿qui conforma el poble?, en aquest cas ¿és el conjunt del “poble” valencià el que ha de legitimar el secessionisme lingüístic o només el “poble” valencià-parlant i excloure d'aquest els castellano-parlants? A efectes retòrics és el segon però a efectes polítics en serà el conjunt dels valencians i, sobretot, aquella part que coincideix amb els postulats bàsics del blaverisme;

2) tot i això, si la llengua seria patrimoni del “poble” que la parla, la gran majoria del blaverisme, autoconsiderat el “poble”, o bé no la parla (com el cas del propi Mangano que respongué als entrevistadors de *Del roig al blau* en castellà) o bé en fa un ús diglòssic (oral però no escrit, col·loquial però no als registres científics o d'alta cultura, etc.);

3) la defensa de la democràcia plebiscitària, característica de la retòrica populista i suposadament més “autèntica” que no la representativa, es restringeix a la identitat de la llengua però no a l'ús social (¿hauria el poble de decidir si s'han de fer més i millors polítiques de normalització lingüística del valencià? Aquesta, com veurem, no és una preocupació prioritària per al blaverisme);

4) es nega l'*status* de la ciència de la lingüística i, per tant, s'afirma la incapacitat d'aquesta de definir la llengua del “poble”. Tanmateix, això no significa necessàriament negar l'*status* de les ciències físico-naturals (difícilment plantejaria en aquest cas un catedràtic i rector universitari un plebiscit popular al voltant de la Llei de la gravetat o de les tesis heliocèntriques) ni aplicar la lògica populista a tots els àmbits socials (difícilment plantejaria en aquest cas un rector d'una universitat catòlica un plebiscit popular sobre l'existència de Déu o l'eutanàsia);

i 5) al capdavant, la creença optimista que la mera afirmació identitària comporta necessàriament l'èxit social d'aquesta; en aquest cas que el secessionisme, si té suport popular acaba per triomfar (“si esto es así es así”)⁴⁸⁹ i fins i tot la pròpia afirmació de la valencianitat lingüística demostraria l'existència d'una llengua independent (alguna cosa així com “si parlem valencià i l'anomenem d'esta manera és perquè el valencià és un idioma i no un dialecte del català”).

Tot i la consideració com un moviment populista, en aquesta investigació participem, com hem vist al capítol 1er, que el blaverisme no és pròpiament feixista (la qual cosa no significa que no s'integraren entre ells una minoria fascistoide) i discrepem, doncs, de la tesi de Vicent Bello. Tot plegat no vol dir que el feixisme i l'extrema-dreta al País Valencià no haja aprofitat un discurs anticatalanista i “pseudo-blaver” a partir de la transició democràtica, que s'estendrà fins a hui (en els actes de l'extrema dreta a València la senyera amb franja blava acostuma a ser-hi present. De fet, des dels mítings de Blas Piñar i Fuerza Nueva a les manifestacions recents d'Espanya 2000, aquesta bandera així com fins i tot un cert ús del valencià han estat presents) ni que el blaverisme tolerara i fins i tot congeniara amb una minoria més o menys sorollosa obertament feixista.

El blaverisme, per tant, és un moviment social populista que fa una interpel·lació interclassista, cosa que ha permés assolir fins un 10% del conjunt de vots del País Valencià per a una formació estrictament anticatalanista política —el que no vol dir, però, que aquests sufragis esgotaren l'anticatalanisme valencià; quelcom de semblant al que hem vist amb el partit de Jörg Haider, la FPÖ; que aplegà a obtenir el 30% del suport dels austríacs i entrà a formar govern. Però, per molt que el discurs de Haider continga elements xenòfobs i excloquents, tampoc no podem parlar amb propietat de la FPÖ com d'un partit estrictament feixista.

⁴⁸⁹ Des de la sociologia aquest argument és difícilment refutable ja que sabem, com hem vist en l'aparell teòric, que les nacions i les llengües són construccions polítiques imaginades que han triomfat socialment.

a) la mobilització com a fórmula de legitimitat política

Només resseguir la capacitat mobilitzadora del blaverisme donaria per a diverses monografies. Les manifestacions i concentracions més importants —des de la concentració a la plaça de bous de València el 5 de juny de l'any 1978, o la del 13 juny de 1997 fins a la darrera gran manifestació anticatalanista de 2005— no només han mostrat l'alta capacitat de mobilització d'aquest moviment, amb desenes de milers de persones a la ciutat de València en diferents convocatòries (si bé és cert que la intensa i reiterada competència mobilitzadora de la transició democràtica ja no es repetirà mai més amb la mateixa intensitat), sinó també la gran capacitat mediàtica i social i la important influència política sobre els esdeveniments, especialment identitaris, més ressenyables dels darrers trenta anys d'història valenciana.

En aquest sentit, i com hem vist, podem fer balanç de l'efecte mobilitzador del blaverisme com a inequívocament efectiu. Pel que fa al contingut simbòlic, i com ja hem esmentat, aquesta eficàcia es concretà, entre d'altres, amb l'oficialització en l'Estatut de la senyera amb franja blava, la denominació de "valencià" i la pròpia del territori com "Comunitat Valenciana" (el desús, a partir de 1983, del terme "Regne de València" fins aleshores totèmica per al blaverisme i la majoritària assumpció de la denominació estatària als seus textos mostraria, com veurem, que l'acrònim RV tenia més sentit com a oposició instrumental al de PV que en ell mateix, per més que s'adquirirà durant la transició arguments historicistes i essencialistes), per la qual cosa podem parlar d'una gran victòria simbòlica en front del fusterianisme, que encara s'ha consolidat molt més amb el desenvolupament de les institucions autonòmiques i la consolidació social (i simbòlica) de l'estat autonòmic (general a l'estat i particular al país).

Els èxits mobilitzadors del blaverisme, en efecte, comportaren èxits identitaris, que al capdavant són èxits socials i polítics, ja que investiren a aquest moviment d'una progressiva però gens menyspreable legitimitat política. Si per legitimitat política entenem amb Leonardo Morlino el conjunt d'actituds positives cap al sistema polític (o alguna de les seues parts) considerat com mereixedor de recolzament (1985: 177), és evident que aquest anticatalanisme valencià anirà gojant d'una legitimitat progressiva i constant com a conseqüència de: a) el regionalisme banal que sorgirà amb les institucions d'autogovern i b) el suport popular i electoral creixent des de la dècada dels huitanta, primerament amb UV i, més tard, amb el PP. El que feia eixir de les cases "als" valencians era el blaverisme, el que tenia "el" poble al seu costat era el blaverisme, i s'onejaven els símbols amb els quals s'identificava en els balcons dels ajuntaments i de les institucions autonòmiques. Tot plegat atorgava a aquest la capacitat de definir la valencianitat "autèntica" o, el que és el mateix, atorgava poder. El blaverisme, a més, ha mostrat reiteradament consciència d'aquest poder.⁴⁹⁰

Malgrat la contrastadíssima capacitat mobilitzadora del regionalisme anticatalanista, el blaverisme acostuma a exagerar aquesta fins a l'extrem d'esdevenir-ne ni més ni menys que el conjunt de la societat valenciana, d'una manera que seria absolutament interclassista i intergeneracional (cosa que ja hem vist, en la base social del moviment, que no és certa). Vegem a tall d'il·lustració la següent retòrica hiperbòlica:

«El 13 de Juny [de 1997] fou un gran dia. La societat valenciana se volcà en *la major manifestació de tota la seua història*. Ni en el període constituent del nostre Estatut d'Autonomia, ni en les manifestacions en defensa de la Constitució després del 23 F, ni en ningun altre moment, el poble valencià s'havia movilitat en major impetu i energia. *Tota la societat valenciana*, sense distincions socials ni polítiques, joves i majors, famílies sanceres, ixqueren als carrers del Cap i Casal a batre's front al nostre destí que estava sent amenaçat» (G. Sentandreu, 1999: 10).

⁴⁹⁰ A tall d'exemple, podem esmentar la convocatòria de la manifestació blavera del 14-XII-1991, convocada per la FCECRV, en la qual per tal d'animar l'assistència s'explicitava que "La Senyera la guanyarem (guanyàrem) en el carrer. També guanyarém la llengua valenciana".

Aquesta mobilització anticatalanista serà atribuïda, des de les pròpies fileres del blaverisme, a una suposada convocatòria espontània del “poble” valencià cada vegada que veuria amenaçada “la” identitat pròpia i diferenciada. D'aquesta manera converteix les mobilitzacions en manifestacions literalment plebiscitàries del què desitjaria el “poble”.⁴⁹¹ Per a la majoria del blaverisme, a més a més, en una retòrica típica dels populismes, una manifestació esdevindria millor “testimoni” i més “directe” de la voluntat popular dels valencians, un “vertader plebiscit”, que l'expressada lliurement en les urnes mitjançant el sufragi universal, lliure, directe, igual i secret:

«Les grans movilsacions populars del anys 79, 82, 92 i 97, son un *testimoni inqüestionable de la voluntat popular expressada de manera directa* i el qual protagonista, sense delegacions, es el propi ciutada. Els cents de mils de valencians que *de forma espontanea* anaren al carrer quan intuïen un menyscapse en la seua identitat, constitueixen un verdader plebiscit de lo que vol el poble» (G. Sentandreu, 2004: 114).

A més, per justificar que el blaverisme tindria el “poble valencià” al darrere, sovint tirarà mà retòricament de la presència massiva d'una manifestació. Aquesta seria, als ulls del blaverisme, i no necessàriament del més radical, més que suficient per demostrar “la voluntat i el sentir majoritari dels valencians” respecte a qualsevol constructe identitari (en el cas que mostrem tot seguit que el valencià seria una llengua independent) i d'una suposada major validesa que la democràcia representativa per la qual, com veurem tot seguit, té un profund menyspreu:

«El valencià, a lo llarc de la nostra història, ha segut considerat sempre com a llengua; no com una simple varietat llingüística de cap atra llengua veïna o bessona. Fon, com totes les romàniques, dialecte del baix llatí, sense que s'haja de supeditar o sometre a ninguna de les germanes en la seua gramàtica o ortografia, i com llengua independent volem que seguixca sent considerat. *La multitudinària manifestació del 13 de juny del 1997 mostrà que esta seguia sent la voluntat i el sentir majoritari dels valencians*» (DDAA, 2004: 71).

Lògicament el blaverisme instrumentalitzarà a favor seu les diverses mobilitzacions exitoses que aconseguirà al llarg d'aquestes tres darreres dècades. En conseqüència, aquesta capacitat de pressió mitjançant la concentració de desenes de milers de ciutadans, normalment a la ciutat de València, no s'ha restringit exclusivament al període de la transició democràtica, sinó que s'ha estés durant les dècades dels huitanta, dels noranta i de l'actual i s'ha fet servir no sols com una demostració de força sinó també com un mecanisme de legitimació política que no sempre ha tingut correspondència a les urnes (en particular el blaverisme més radical del GAV i de CVa, que ha fracassat electoralment).

b) l'apropiació del poble, el maniqueisme i el menyspreu per la democràcia representativa

D'altra banda, per al blaverisme, el “poble valencià” és entés com una *unicitat*, com si fóra una realitat compacta, un simple grup social indiferenciat internament, com si no fóra plural ni pluralista.⁴⁹² De fet, el “poble” (a partir d'ara sense cometes) esdevé

⁴⁹¹ No tots coincidiran en aquesta suposada espontaneïtat en les mobilitzacions. El que fóra President de la Diputació de València de 1979 a 1983, Manuel Girona, opinarà que «Moltes vegades hem dit que tocaven el “pito”, i algú tocava el “pito”, i aleshores reaccionaven. Movien... movien la gent a voluntat. I ha passat moltes vegades. Vull dir, tal cosa, i immediatament n'hi havia gent manifestant-se. Ací hi havia un grup que segur que estava interconnectat, no era una manifestació espontània, era una manifestació... la veritat és que no sé com estaven organitzats» (Girona, 00:37'50”).

⁴⁹² I això malgrat les consideracions de Miquel Adlert, qui considerava que «el poble es el conjunt de tots els homens pero considerats cadascu separadament en ses individualitats; perque considerats nomes en son conjunt ya no es el poble sino la massa» (1984b: 54) o «la gran prova triumfal del valor huma de l'home per damunt dels gregarismes de massa. La historia esta feta mes per grans individualitats que per colectivitats, encara que siguen organiscades» (1984a: 100). Aquest discurs no populista serà,

pràcticament un personatge, un “conjunt social homogeni”, sense fisures apenes. Per això, com veurem, resulta molt freqüent al discurs polític blaver fer servir el poble en tercera persona del singular com si d’una persona es tractara (el poble vol, el poble pensa, el poble diu...).

A més, per al blaverisme el poble encarna tot un seguit de valors positius i esdevé una constant referència legitimatòria, qüestió que acostuma a ser compartit per la resta de populismes, atés que aquests perceben «el pueblo, considerado como conjunto social homogéneo y como depositario exclusivo de valores positivos, específicos y permanentes, es fuente principal de inspiración y objeto constante de referencia» (Bobbio-Matteucci, 1976: 1280-81).

Al cap i a la fi, com implícitament es desprén dels discursos del blaverisme, el poble valencià, igualment que per a la resta de populismes, serà pres com un mite, un mite per a usar-lo per als objectius polítics a aconseguir, per més vagues que aquests siguem —de fet, aquesta vaguetat permet instrumentalitzar-lo en direccions molt diferents d’acord amb les “necessitats” polítiques de cada context determinat.⁴⁹³

El recurs a un mític poble valencià transhistòric i més enllà de la voluntat democràtica dels ciutadans del País Valencià, doncs, serà constant per a aquest discurs i es farà servir en la retòrica del blaverisme com una mena d’element justificador de qual-sevol cosa. És talment com si el poble fóra alguna cosa més que la suma dels ciutadans, una realitat demiürgica, superior. En aquest sentit compartiria una lògica semblant amb bona part dels regionalismes i nacionalismes.

Una vegada realitzada l’operació literària metafòrica —el poble com una realitat immanent, transhistòrica—, el camí estarà trillat: uns serien l’encarnació actual del poble (lògicament, els anticatalanistes valencians, ja que els altres seran expulsats d’aquesta consideració) i uns altres, desproveïts de la condició popular,⁴⁹⁴ esdevenen una elit allunyada i enfrontada amb el poble.

El populisme blaver, a més a més, radiografiarà la societat valenciana amb una visió maniquea i simplista, dualista. De tal manera que tindrime d’una banda el poble, la gran majoria de valencians “autèntics”, als quals s’apel·la a la unitat,⁴⁹⁵ i a la defensa de la valenciania i d’una altra la minoria de “catalanistes”, “renegats”, “enemics de València”, al servici de l’“imperialisme” català i altres epítets denigrants:

«Les posicions quedaren classificades després d’apartar-se els nubols de la ignorància: Per un costat un grupet d’intellectuals “que han rebut algun premi en Barcelona”, segons digue Sigfrid Blasco Ibañez. D’un altre, el poble pla que assistix un poc atònit a tanta borumballa que arriba a produir-li estupor» (Recio, 1982b: 120).

Com a exemples d’aquest dualisme simplista podem esmentar la portada de *Som*, la revista del GAV, que recull la recepció de Joan Carles I a les associacions

però, molt excepcional. Per aquestes i per unes altres consideracions Adlert, no serà, a diferència de Xavier Casp, excessivament mitificat ni reivindicat pel populisme blaver.

⁴⁹³ «El pueblo es asumido como mito, más allá de una exacta definición terminológica, a nivel lírico y emotivo. El populismo tienen de ordinario una matriz más literaria que política o filosófica y, en general, sus realidades históricas están acompañadas o precedidas por iluminaciones poéticas, por un descubrimiento y por una transfiguración literaria de reales o supuestos valores populares» (Bobbio-Matteucci, 1976: 1281).

⁴⁹⁴ El nacionalisme d’arrel fusteriana també ha demostrat des de la transició una contrastada capacitat de mobilització de masses (certament menor que el “blaverisme”), però que per ella a soles l’acredita com un moviment també “popular”. El blaverisme, però, nega aquesta condició popular de la qual se’n reserva l’exclusivitat.

⁴⁹⁵ «El triunfo de Valencia sobre el pancatalanismo imperialista sólo puede conseguirse con la más férrea unión de todos los valencianos que ni traicionan su pasado ni se rinden ante ningún amenazador futuro» (Ramos, 1978: 8).

més significades del blaverisme aplegades a la FCECRV, acompanyades del governador civil José María Fernández del Río, el titular del qual fou "El Rei, junt al poble" (Som nº 97 d'11-XII-1980).

Aquesta patrimonialització del poble, però, està arreladíssima fins i tot en aquells blaveros teòricament més moderats. Vegem si no aquesta cita d'Hèctor Villalba, ex-president d'UV i de les Corts, on queda palesa la construcció dicotòmica de la identitat valenciana: d'una banda tindríem Joan Fuster i els "col·lectius reduïts" de fusterians i d'una altra el "sentiment del poble". A més, segons aquesta visió, aquest sentiment seria una realitat compacta, indiferenciada, que, com a tal, "rebutjava" el fusterianisme:

«Hi havia una desconexió forta del que poguera significar la idea de Fuster i la idea d'eixos col·lectius certament reduïts amb el que poguera significar el sentiment del poble [...] Jo pense que eixa descripció tan crítica, tan àcida de Fuster respecte de la societat valenciana, possiblement fóra ja una vegada vist que les seues idees, que les seues teories la societat no les feia pròpies, les rebutjava. I per tant, jo pense que això encara va contribuir més... no ja a vore a Fuster com a una persona que diu coses que la gent no comprèn o no compartix, sinó vore a *Fuster com una espècie de... d'enemic*» (Villalba, 00:03'36" i 00:31'32").⁴⁹⁶

Aquesta construcció de la identitat valenciana que protagonitza el blaverisme (profundament maniquea, com veurem), aplegà fins i tot més enllà amb una argumentació parademocràtica. Igualment que, com hem vist, a altres populismes el blaverisme (particularment quan se situa en l'oposició política) presentarà una desafecció i fins i tot un cert rebuig per la democràcia representativa i pel parlamentarisme, percebut sovint com allunyat del poble (recordem que ja hem vist en el capítol 10.1 que una quarta part dels totals dels valencians aposten pel lideratge carismàtic sense control parlamentari). Els dirigents polítics són percebuts com una mena de desgràcia permanent en la història, indignes de representar "com toca" els interessos generals i la "valenciania":

«¡Dios, que buen vasallo si oviera buen señor! La cita del joglar de Medinaceli que canta al Cid [...] es aplicable a la ciutat de sa conquesta i domini: Valencia. ¡Deu meu, quin bon poble si tinguera bons dirigents! Porque es a on ara esta sempre el fallo: en els dirigents. ¡I siga quin siga el regim politic!» (Adlert, 1984b: 34-35).

En l'imaginari del discurs blaver (com en el de molts altres populismes), a més del maniqueisme poble-"catalanistes", existirà una altre dualisme que dividirà la societat entre el poble i els "polítics", és dir, els representants democràtics lliurement triats per aquest poble que, tot i això, no sols serien suposadament corruptes sinó que no saberen "interpretar" el què "vol" el poble que, en definitiva, fan política no sols d'esquenes al poble, sinó en contra mateix d'aquest. Açò és un tret molt simptomàtic i clarificador que recorre el discurs del blaverisme de dalt a baix. Al respecte, hem fet la tria de dues referències discursives de moments i personatges diferents (amb vint-i-tres anys de diferència) per mostrar aquest discurs "permanent" contra la democràcia representativa i, a més, l'extraordinària sintonia i ortodòxia⁴⁹⁷ que genera l'anticata-

⁴⁹⁶ De fet, Villalba aplega a teoritzar sobre les revisions que ha tingut el pensament fusterià i les interpreta en clau d'un progressiu acostament a la "teoria sentimental populista" del poble en, si més no, un reconeixement implícit dels "errors" del fusterianisme: «Jo crec que... de fet n'hi ha hagut moltes revisions de la teoria de Fuster, i totes lo que han intentat ha sigut apartar-se de la teoria científica entre cometes que propugnava Fuster i acostar-se més a *la teoria sentimental populista* que pensava el poble» (Villalba, 00:03'36").

⁴⁹⁷ Vegem sinó les exageracions hiperbòliques a què acostuma el blaverisme, ja que anar en contra del poble significaria "destruir l'estructura secular de l'esperit valencià" (Ramos, 1981: 9) i situar-se en contra d'uns desiginis suposats de la història, a més de contra l'Estatut, la Constitució i, àdhuc, dels drets humans: «Però el Poble, el veritable motor de la Llengua, l'únic que té dret i raó per a fer i desfer un idioma, i per a nomenar-lo com vullgui, no pot admetre mai que una entitat pseudo-cultural li diga com ha de parlar i el nom i les normes ortogràfiques que ha d'utilitzar. Sobre tot quan va contra la Història, contra el propi Estatut d'Autonomia, contra la Constitució Espanyola i contra la Declaració Universal dels Drets Humans» (Recio, 1985: 17-18).

lanisme al País Valencià, que es reproduïx dècada rere dècada arran la transició democràtica:

«La dramática singularidad de esta historia consiste en que ha sido hecha no sólo al margen del pueblo, sino *frente al pueblo*, de donde el evidente antagonismo perceptible entre los políticos en nómina y con carné, de una parte, y, de otra, los ciudadanos, cuyos votos aún siguen vacíos e injustificados» (Ramos, 1981: 9).

«Hui resulta patetica l'imatge *dels polítics* de la transició valenciana *que s'enfrontaren a les expressions majoritàries del poble valencià* quan se li pretenia impondre una bandera que no era la pròpia, una denominació que no era pròpia, un himne que no era propi i un idioma que no era el propi. A soles aquells que miraren el protagonisme del poble en verdadera perspectiva històrica han sobreviscut políticament» (G. Sentandreu, 2004: 114).

El recurs al poble no es limitarà a aquests casos, sinó que també serà usat com a element aparentment demostratiu, com a “prova irrefutable”, de què la “raó” estaria del costat del blaverisme, com si el coneixement humanístic i científic fóra conseqüència de majories electorals. Hem de fixar-nos que la manera d'usar el poble (d'apropiar-se'l) que ja hem vist, lluny de qualsevol lògica democràtica, converteix aquestes suposades “proves” en simples afirmacions tautològiques. Tot i això, contribueixen decisivament a incrementar el suport i la reproducció social d'aquests posicionaments. La repetició asseverativa pot resultar molt pobra com a argumentació però molt eficaç políticament. Vegem sinó com a il·lustració la retòrica del líder de CVa, que fa servir la forma d'una mena de catecisme del blaverisme per justificar una suposada inexistència, “irrefutable”, de la unitat de la llengua catalana:

«¿Existix un argument, una *prova irrefutable* que demostre la valencianitat de la llengua? Si, la resistència que el poble valencià fica front a que se li diga catalana a la seua llengua com al procés de catalanització que s'intenta, sobre tot des de la Conselleria de Cultura, els instituts i els col·leges.⁴⁹⁸ *El poble clamorosament diu* que es la seua llengua i la vol incontrovertiblement valenciana» (G. Sentandreu, 2004: 138).

El poble valencià, a més, en un altre tret compartit pels populismes, és imaginat pel regionalisme anticatalanista com si haguera sigut “abandonat” per les classes dirigents. Malgrat el que hem analitzat de les elits blaveres, suposadament les classes dirigents valencianes, polítiques, intel·lectuals, empresarials i socials l'haurien deixat de banda i fins i tot l'haurien traït, tot deixant els membres de les classes populars en una mena d'orfandat i desorientades, desvalides, desamparades... fins que aconseguiren “reaccionar” i organitzar-se d'una manera suposadament espontània. L'esquema discursiu, doncs, serà bastant clar: el “poble” d'una banda, desorientat però amb els sentiments clars i, d'altra, les elits, normalment “venudes” i “traïdores”:

«Aleshores, clar, *el poble valencià no sabia on pegar ni on anar*. Estava orfe de tot, com sempre ens ha passat al poble. I el GAV, en aquells moments, puix aglutinà això. En realitat, es de veres, fou una reacció popular. El problema està que... anem a dir... *el valencianisme d'espardenya no ha tingut mai dirigents*. Per a mi el blasquisme fou... un gran fracàs al final» (Martín Villalba, 00: 07'22”).

* * *

L'esquema maniqueu era ben simplista, però funcionà, ja que connectava amb una percepció social relativament estesa, transversal, en la transició democràtica que consistia en negar la legitimitat política dels representants democràtics d'esquerra i

⁴⁹⁸ L'oposició a la denominació de llengua catalana i fins i tot a la proposta normativitzadora fabricada no “demostraria” la inexistència d'una unitat idiomàtica entre valencià i català i, fins on sabem, cap filòleg nega la “valencianitat” del català al País Valencià. Tanmateix, als efectes de la nostra recerca simplement ens interessa la fórmula discursiva que fa servir el blaverisme.

“catalanistes”, percepció que van fomentar bona part dels mitjans de comunicació durant la transició política (sobretot LP, com hem vist, però també LEV, TVE després del cessament d'Eduard Sancho, etc.).

Fins a tal extrem el blaverisme portà aquest esquema maniqueista que els “altres” no sols queden privats de la consideració de ser part del poble sinó que acabarien directament per esdevenir “antivalencians”. D'aquesta manera, per exemple, «Lizondo defiende la Lengua Valenciana en el ayuntamiento socialista, enfrentándose a los concejales *antivalencianos* del momento» (Recio, 2002: 122). Quedarien per a aquesta particular formulació discursiva, per tant, exclosos del “poble sa”, del “veritable”, d'aquell que no hauria sigut corromput pel “catalanisme”, percebut com un element patògen de la valencianitat: «Valencia, *el pueblo sano*, reacciona en defensa de lo que se considera valenciano por encima de todo» (Carrau, 00,41'47”).

El maniqueisme no és patrimoni d'una sola ideologia política, però els populismes són particularment aficcionats a fer-lo servir en el discurs polític. El blaverisme no serà una excepció. En la part teòrica esmentarem que els populismes divideixen la societat en què interactuen entre els bons i els roïns. L'anticatalanisme valencià construirà els “catalanistes” com els grans “roïns”, com el gran altre (de vegades també s'incluen els “tèrbols” en aquest calaix). Sovint se'ls adjectiva d'una manera equivalent, tot fent servir altres denominacions (“patriotismo” versus “colonialismo”,⁴⁹⁹ etc.) però, en general, els altres encarnen el mal moral. En conseqüència, i dut a l'extrem, alguns líders del catalanisme polític de Catalunya, com Jordi Pujol o Josep Lluís Carod Rovira, apleguen a ser adjectivats amb metàfores demoníques: “el turbador Belcebú Pujol” (García Moya a LP, 16-VI-1996).

D'aquesta manera el blaverisme sublima la (molt criticada i denostada) dualitat fusteriana, entre territoris i grups valenciano-parlants i castellano-parlants i en crea una de nova: valencians (o “valencianistes”) versus “catalanistes”.⁵⁰⁰ Aquest moviment social, però, encara durà aquest nou dualisme més lluny: la societat valenciana, tot usant un llenguatge quasi *guerracivilita*, estaria suposadament dividida en dos bàndols clarament diferenciats, sense esclatxes i sense matisos:

«Ya hemos dicho que la dualidad fusteriana es tan ridícula como antihistórica y aberrante. Mas sí es cierto que *la epidemia que sufrimos ha dado origen a dos bandos entre valencianos*: el de los valencianos y el de los pancatalanistas» (Ramos: 1978: 106).

Aquests roïns, doncs, són decididament roïns. Als “catalanistes” se'ls nega el més mínim signe d'estima al seu país. En l'imaginari del blaverisme se'ls percep no sols com uns antivalencians acèrrims, totals sinó, a més, com una mena d'éssers sense pietat ni el més mínim sentiment positiu cap a la terra i la societat on hi viuen, amb la qual cosa esdevindria impossible qualsevol acord amb ells, qualsevol “cessió”:

«Es, por lo tanto, para los pancatalanistas, “monstruoso” hablar de valencianismo (amor a Valencia), valencianía (sentimiento de defensa a lo valenciano) y valencianidad (modo de ser exclusivo de Valencia)» (Ramos: 1978: 99).

⁴⁹⁹ Aquesta la fa servir Manuel Mouralle, exprofessor de la Universidad Complutense de Madrid en prologar Payà, 1991: 5.

⁵⁰⁰ De fet, Josep Maria Bayarri serà un precedent directe d'aquesta construcció maniquea: «Les insinuacions i insistències de pancatalanisme s'han vengut sosuint des de temps. Han seguit en major aportació les de catalans encara que en orientació i malícia els han seguit i no han deixat guanyar els valencians catalanisants. Naturalmente s'han registrat èpoques d'intensificació de propaganda catalanista en Valencia i per a Valencia. Periodos de manco activitat pública pero la penetració catalanisant reseguí en alusions, converses, polèmiques vives, físiques i incisos i indirectes i de les que en gran part de les quals havem seguit actors o testics» (1931: 22-23).

«Valencians són tots els que hem nascut en València. Valencianistes els que tenim el sentiment del *valencianisme pur*, dels que volem que lo nostre siga nostre, i no mesclat amb una altra autonomia, els que considerem que el nostre idioma és més ric, més antic, i té una gramàtica anterior, i un segle d'or anterior al de Catalunya, i *no estem en disposició de cedir res*. És que n'hi ha valencià, valencianista, i valencianista estricte. Puix a lo millor no és molt elegant ser valencianista estricte, però a mi m'agradaria considerar-me aixina» (Broch: 00:21'06").

No sols el regionalisme anticatalanista afavoreix l'exclusió social d'aquesta mena d'"enemics" del poble valencià, sinó que, en bona mesura, forçarà una estratègia per tal d'obligar el màxim nombre de valencians a definir-se al voltant de la polèmica identitària. En general, per al blaverisme, qui no està amb ell —i estar amb ell significa estar plenament amb ell.⁵⁰¹ Al cap i a la fi la ideologia anticatalanista és, si més no epidèrmicament, un programa de mínims sobre qüestions identitàries— està contra ell:

«¿No es signo de debilidad comunitaria el hecho mismo de que, entre los valencianos, se polemice en torno a los símbolos tan fundamentales como el nombre, la bandera o el himno? *Quien, hipócritamente, no considere lo dicho de importancia es porque, en verdad, favorece al pancatalanismo*. Valencia tiene su lengua, su bandera, su nombre, su cultura, su himno y su voluntad de seguir siendo Valencia frente a cualquier intento de segregación» (Ramos: 1978: 98).

* * *

Ramir Reig afirma que els populismes apareixen en moments històrics de canvis socials profunds que provoquen que si més no uns o diversos grups d'una societat concreta es troben en un procés de desagregació⁵⁰² (cosa que també ocorrerà en el cas del blaverisme en un context de profundes transformacions socials, econòmiques i polítiques com fou el de la transició democràtica), cosa que els faria respondre d'una manera reactiva per a negligir l'amenaça disgregadora:

«els populismes pareixen respondre a una situació històrica de desagregació en què una comunitat se sent amenaçada o en què els diversos grups o classes socials es troben en un moment de readequació, sense força suficient per a imposar llur influència» (1985: 6).

D'aquesta manera l'apel·lació al poble apareix com una mena de "ser social" que es defendria d'una agressió externa. Però qui conformaria el "poble" per al blaverisme? Aquest seria entés com un amplíssim sector interclassista amenaçat pel pancatalanisme i, segons els casos, també pel centralisme (per algunes de les conseqüències característiques de la modernització, en definitiva), però no mai pel nacionalisme espanyol, del qual, com veurem, hi participa inequívocament.

Des d'aquest regionalisme anticatalanista valencià, tot i que sovint imagina el poble, com acabem de veure, com unes difuses classes populars en front de les elits intel·lectuals i/o polítiques, de vegades es concreta més i aplega a identificar-se aquest amb el teixit associatiu del blaverisme. Durant la transició democràtica, per exemple, el poble estaria conformat per les entitats ACV, LRP, el GAV i unes altres així com el partit URV, uns grups, tots plegats, ben poc representatius quantitativament del conjunt de la societat valenciana. Tanmateix, això importa poc, ja que aquestes aple-

⁵⁰¹ Vicent Ventura, tot criticant implícitament les posicions anomenades de la "tercera via", considerarà que amb el blaverisme no hi ha diàleg possible degut als seus posicionaments dogmàtics: «Posar-se en el mig no és el que demana Unió Valenciana i *Las Provincias*. Tu et poses enmig i, per a ells, estàs en contra» (a Xambó, 1995: 272).

⁵⁰² Una desagregació que conduiria a una nova agregació, una "agregació atípica" on una part de la societat, mitjançant un procés ideològic metonímic, s'autoerigeix en el portaveu de la totalitat. Tot aquest procés transformador pren forma, precisament, d'interclassisme, de populisme: «En tots aquests casos la desagregació social provoca allò que hom en diu agregació atípica per tal com aqueixa part desplaçada es considera representant de la totalitat, del veritable poble americà, rus o basc, n'assumeix la representació i inicia un moviment per a la seua integració» (Reig, 1985: 6).

garien els valencians autèntics. La resta de la societat civil valenciana només serà considerada part del poble en la mesura que coparticipen dels postulats simbòlics i ideològics del blaverisme. Aquesta lògica, però, no s'ha modificat des d'aleshores ja que fins i tot amb una UV fora de les Corts per no haver assolit el 5% del total de vots vàlids emesos els anys 1999, 2003 i 2007 es continua considerant un partit que encarnaria els valors del poble (paradoxalment un partit del poble ignorat electoralment pel propi poble). L'argumentació del blaverisme, al capdavant, és una petició de principi, tautològica: "el poble som nosaltres perquè ho deiem nosaltres, que som el poble". Tanmateix, ha sigut una tautologia que indubtablement ha funcionat socialment.

Cal ressenyar que el blaverisme, a diferència del marxisme, que es percep ell mateix com una avantguarda del pletariat, no s'imagina com una mena d'avantguarda del poble valencià sinó directament com l'encarnació d'ell mateix. En aquest discurs hem trobat reiteradament una identificació entre el blaverisme i el poble valencià, entre ser blaver i ser valencià (o ser bon valencià), de tal manera que l'apropiació del poble anirà intrínsecament lligada a una ideologia marcadament igualitarista (tots els bons valencians són poble i igual de poble) i antielitista.

L'interclassisme, l'afirmació de ser una ideologia per a tots els valencians, en serà un corollari lògic. De fet, l'apel·lació interclassista serà utilitzada continuadament pel discurs blaver, que es tindrà ell mateix com una ideologia "ni de dretes ni d'esquerres", sinó valenciana (per exemple, CVa es presentarà significativament com "el partit dels valencians"), tot i que respondrà, com veurem, el conjunt del moviment a un conservadorisme més que evident. Aquesta estratègia interclassista anirà, com a conseqüència lògica, acompanyada d'una trivialització ideològica, on alguns elements, com paradigmàticament el preu de la taronja, es convertiran en tòtems que encarnarien els interessos econòmics i socials del conjunt de la societat valenciana.

Així mateix, el blaverisme no s'accontentarà amb apropiarse del poble i fer-lo "seu", sinó també del propi concepte de valencianisme. El poble, nosaltres, som els valencianistes. Els altres seran "catalanistes" o, en el millor dels casos, "no valencianistes". Fins i tot l'esmentat Villalba, com a protagonista d'un anticatalanisme que darrerament evolucionà a posicions més heterodoxes, considera Miguel Ramón Izquierdo un "valencianista convençut" i, en canvi, tot i ser una "concessió" inaudita en el món del blaverisme (i que, per ella a soles, es guanyaria la categoria de "traïdor"), considera el fusterianisme universitari com un sentiment "valencianista-catalanista", la qual cosa resulta molt significativa perquè el que està afirmant és que l'excalde de València seria més valencianista que, posem per cas, l'actual líder del nacionalisme valencià, Enric Morera, o dit d'una altra manera, que un dirigent que féu bona part de la carrera política durant el franquisme i que no se'n penedí i que explícitament nega la condició de nació i fins i tot nacionalitat per al País Valencià esdevendria tan o més "valencianista" que ningú i que, particularment, els nacionalistes valencians. La cita és una mica llarga però paga la pena perquè és molt il·lustrativa:

«Ho va fer convençut [Ramón Izquierdo], però convençut des del punt de vista de que hi havia un sentiment valencianista que a més no coincidia per a res amb el sentiment valencianista catalanista de la Universitat [...] el valencianisme de la Universitat s'ex-pressava en valencià en un idioma similar al que es parlava en Catalunya, i el valencianisme, diguem, del poble era un valencianisme que parlava un valencià que possiblement no tinguera res que vore amb les postures acadèmiques, però sí que tenien el sentiment de que ells no parlaven lo mateix. Era un valencianisme de la Universitat que tenia com a símbol la mateixa bandera que es gastava en Catalunya, i n'hi havia un valencianisme popular que tenia una senyera tricolor que estava inclús encontrada amb allò. Hi havia un valencianisme de la Universitat que tenia una concepció territorial de PPCC, i hi havia un valencianisme de la gent normal que pensava que València era València, i Catalunya era puix una altra... comunitat o una altra regió en aquell moment. Era més normal utilitzar la terminologia regió. I per tant jo crec que... que Miguel Ramón, quan ho fa des de l'alcaldia de València, ho fa convençut de que hi ha una possibilitat de *reivindicació*

i de coses pròpies que no tinguen dependències d'altres llocs» (Villalba, 00:15'19").

Tot i que ja hem matisat que no compartim la tesi de Vicent Bello de què el blaverisme és una ideologia i un moviment feixista, sí que és cert que algunes pràctiques s'acostaran bastant si no pròpiament al feixisme, sí a alguns moviments socials autoritaris o si més no populistes i escassament democràtics. De fet, d'una manera estructural, s'acostarà a l'autoritarisme atés que: «al reclamar para sí la encarnación de los deseos mayoritarios, rechazan la necesidad de más intermediarios y deslegitiman por obstaculizador el resto de la oposición» (Molina, 1998: 99).

El blaverisme expressarà sovint un menyspreu i fins i tot hostilitat cap a la democràcia representativa, en particular (lògicament) als períodes on l'esquerra "catalanista" obtenia la majoria a les eleccions (des de 1977 fins a 1991). En el discurs d'aquest regionalisme anticatalanista, en particular durant la transició democràtica, es desprestigiava constantment a les autoritats democràticament elegides i, mitjançant un mecanisme d'apropiació del què és el poble, es consideraven els autèntics "demòcrates" i negaven tal condició als representants triats per sufragi universal, lliure, igual, secret i directe.

Per al blaverisme els representants democràtics, i en particular els de l'esquerra i els del PSPV-PSOE com a partit majoritari, curiosament eren percebuts com els qui tenien una "consciència antidemocràtica". Resulta curiós la coincidència en el discurs sobre el que podríem anomenar "inversió democràtica" amb un argument d'una lògica torticera que ve a dir que és "veritablement" democràtic qui està al costat del "poble" i antidemocràtic qui no ho està. Per a aquesta ideologia, la majoria dels representants polítics triats democràticament, doncs, són "antidemocràtics". Els "autèntics" demòcrates són, precisament, ells, la qual cosa, a més, seguint aquesta manera d'argumentar, els "legitimaria" en la praxi política particular. Novament demanem excuses per la llargària del primer dels dos extractes seleccionats però considerem que contenen una extraordinària riquesa per mostrar el que estem afirmant:

«Lo que faltava en les autoritats era consciència democràtica. Allí lo que sobrava era la *consciència antidemocràtica*. Perquè... on estava el govern del poble? On estava el respecte a les minories? Si és que érem minories, que no érem. No tenien cap de respecte a nosaltres. Se'ns ignorava totalment. Se'ns canviava tot. Se'ns imposava... Esta escola va ser tancada. Precisament perquè ens vàrem negar a donar català. El jutge la... la va obrir. Però la va tancar el govern socialista. On no hi havia democràcia era en les autoritats socialistes. *I el poble lo que feia era defendre's* [...] Home, anem a vore, si jo estic en contra de la teua opinió, jo sóc antidemòcrata? *No seràs tu l'antidemòcrata que no respectes la història d'este poble i les nostres tradicions?* Perquè lo primer que vares fer va ser jurar unes... fas un jurament quan eres una autoritat. I després ja teníem un Estatut d'Autonomia. Si ni respecten l'Estatut d'autonomia, *el poble té que defendre-se'n com pot*. I quan una massa es fica en moviment, és molt perillosa [...] Puix l'home es ficà nerviós, era molt jove aleshores, li pegà una patada a la paraeta, i tots els llibres anaren per terra. Antidemocràtic? Per què? Per què ell era antidemocràtic, i no era antidemocràtic qui estava donant una conferència pagada amb diners del poble? I estava parlant en contra del poble valencià?» (Broch, C2, 00:12'24"; 00:13'06" i 00:14'39").

«Home, puix poguera ser, però sobretot hi ha una falsa... una falta de consciència democràtica en els polítics, eh? Si els polítics hagueren tingut consciència democràtica, moltes coses, com Albinyana i tal, *no hagueren provocat a eixe poble*» (Martín Villalba, C2, 00:43'46").

En aquest sentit cal dir que la nòmina de "traïdors" que elaborarà el blaverisme serà ben àmplia, i es farà extensiva pràcticament al conjunt de la classe política. De fet, els representants lliurement elegits pels ciutadans es convertien, als ulls del blaverisme, en competidors i fins i tots usurpadors de la condició d'autèntics portaveus del poble valencià, que els dirigents d'aquest moviment reivindicava per a ells amb

exclusivitat. Vegem sinó la nòmina de “destructors” de la valencianitat als ulls de Vicente Ramos, qui també esdevindrà diputat en les Corts per UV (Coalición Popular):

«Diputados y senadores; consellers y adláteres; presidentes de entidades regionales y provinciales; alcaldes y concejales; presidentes, secretarios generales y simples componentes de partidos, la gran mayoría de tan heterogénea suma se ha dedicado explícita o solapadamente a destruir la estructura secular del espíritu valenciano» (1981: 9).

Fins i tot apareixeran, especialment durant les dècades dels setanta i els huitanta del segle XX, en octavetes, opuscles i altra mena de format escrit fugisser, distintes llistes de “traïdors catalanistes” amb noms i cognoms. Una tàctica amb què es pretenia pressionar l’entorn social dels “col·laboracionistes”, amb la intenció declarada de fer-los callar o desistir en la ideologia que professaven. En un article, per exemple, Ramon Garcia (funda-dor d’UV i editat en el propi butlletí) es limita a donar un llistat de persones “catalanistes”, titolat *La lista de los conversos*, on afirma que “el conocimiento de estos nombres ayudará a entender muchos comportamientos y actitudes” (1985).

Els “catalanistes” valencians esdevenien, als ulls dels anticatalanistes, “col·laboracionistes” de “l’imperialisme català”. I a aquesta mena de “traïdors” i “renegats” se’ls havia de fer extensiva la mateixa condemna que als feixistes i els nazis:

«Condena que se hacía, y se hace, extensiva a todos aquellos que englobados en el término colaboracionistas sirvieron como cabezas de turco, en sus lugares de origen, para ayudar a implantar un imperialismo extranjero» (García, 1990-b: 1).

Per últim, volem apuntar en aquests aspectes que el blaverisme, a més, farà servir si més no un discurs pseudodemocràtic quan fa referència a “servir” o “defendre” València, com si aquesta fóra una realitat transhistòrica, “per damunt de tot”,⁵⁰³ per damunt de la lliure voluntat democràtica dels valencians i fins i tot per damunt dels drets humans. Tanmateix, sistemàticament el blaverisme negarà el caire antidemocràtic o menyspreador de la democràcia representativa que professava (de fet, ja n’hem citat alguns exemples amunt). Només hem pogut trobar una excepció, on es reconeix aquesta actitud intolerant i fins i tot feixista. Es tracta de Carles Recio quan, a l’any 1986, féu el canvi de l’anticatalanisme cap al catalanisme (que tindria, però, camí de tornada).⁵⁰⁴

«Jo he sigut un *ultra de l’ultravalenciania* [...] Vist des del present, jo sé que la gran majoria d’aquestes actuacions no tenen un altre qualificatiu que el de feixistes, sense paliatius. Ara bé, dit açò, vull que s’entenga —no com a justificació sinó com a explicació— que jo sempre he actuat d’aquesta manera intolerant, perquè *creia que estava salvant la meua pàtria dels enemics que volien destruir-la*. He après, lentament, dolorosament, que qui està desfent la meua pàtria no són els anomenats catalanistes; i que, en qualsevol cas, en democràcia, les idees no poden imposar-se a través de la intimidació i la coacció» (a Martí, 1986: 8-9).

⁵⁰³ Malgrat les acusacions de nacionalsocialista que atribuirà el blaverisme al projecte fusterià, resulta curiosa la similitud gairebé exacta amb la primera frase de l’himne alemany durant el III Reich que explicitarà l’actual membre de l’AVL Artur Ahuir per justificar l’anticatalanisme valencià: «Però crec que allí el que es defenia era València per damunt de tot. Lleve’s vostè del cap qualsevol altra cosa» (00:51’17”).

⁵⁰⁴ Aquest canvi no fou, però, una evolució continuada sinó una actitud tàctica provisional que es concretà en una comunicació per al II Congrés de la Llengua Catalana, on explicitava la unitat idiomàtica entre valencià i català i la consideració del País Valencià com a part de la nació catalana. Arrogant, en l’entrevista que li féu Vicent Martí en *El Temps*, d’on està extreta la cita, afirmaria que «el secessionisme lingüístic s’acaba amb mi». Poc més tard matisaria aquests plantejaments, en defensar des de la talaia de l’Institut d’Estudis Valencians les Normes del 32 pures com a suposat camí equidistant entre el “catalanisme” i el blaverisme. En fracassar aquesta opció, tot seguit, faria drecera novament cap als posicionaments més anticatalanistes i no sols esdevendria hagiòfrag de Lizondo sinó que s’acostaria a la CVa de Juan García Sentandreu.

c) els “cabdills” carismàtics: Lizondo, Rita i Sentandreu

Tot i el que hem afirmat al voltant de la tardança en l'aparició del líder carismàtic del blaverisme i dels laments des d'aquest moviment per no haver tingut lideratges propis durant la transició democràtica, aquest finalment hi sorgí, és dir, que aquest fou “creat” per les necessitats del propi moviment social i dels interessos que hi havia al darrere.

De fet, no es pot entendre els èxits electorals del blaverisme polític sense els particular lideratges que tot seguit analitzarem. Igualment que no es pot entendre el populisme argentí sense la figura de Juan Perón o el blasquisme sense la de Vicente Blasco Ibáñez, difícilment podrem capir el blaverisme, si més no el de la tercera etapa, sense la de Vicente González Lizondo així la quarta etapa sense les de Rita Barberá i, en molta menor mesura, de Juan García Sentandreu. Cap d'aquests tres, però, no corresponen a la transició política on, als dos primers casos, foren uns líders de molta menor significació (l'aparició del tercer, com a líder estudiantil, és de la dècada dels huitanta). En qualsevol dels casos, amb Lizondo al blaverisme hi haurà un abans i un després i, amb la mort d'aquest, una pèrdua políticament irreparable. Per una altra banda, però, no hi ha indicis actualment, març de 20089, de deteriorament o de crisi en el lideratge de Barberá.

Un altre indicatiu que el blaverisme s'ha d'entendre i s'entén més cabalment com un populisme, i no com un moviment social *ex professo* aparegut “estranyament” als budells de la pròpia societat valenciana, és que la definició general següent de polític populista, sembla feta *ad hoc* per a descriure la figura i les tàctiques de Lizondo:

«Los políticos populistas, que suelen apoyarse en el nacionalismo y un personalismo carismático, utilizan un discurso ambiguo o demagógico y, si las circunstancias institucionales lo permiten, tratan de legitimarse a través de métodos de consulta plebiscitaria» (Molina, 1998: 100).

Malgrat que excedeix les pretensions d'aquesta recerca biografar Lizondo, sí que apuntarem algunes dades bàsiques per poder interpretar aquest lideratge. D'entrada cal tenir en compte els seus orígens ètnics i socials: una part de la família, la materna, procedia de la comarca de l'Horta, probablement de Paiporta. Sa mare, ja nascuda a València, treballà de dependent. La paterna fou d'origen manxec i de classe mitjana. Son pare muntà un taller d'ebanisteria.⁵⁰⁵ És probable, per tant, que al domicili familiar hi haguera una barreja lingüística, de la qual probablement Lizondo hauria extret una visió “bilingüista” de la societat valenciana.⁵⁰⁶

Lizondo serà una persona amb un molt escàs capital educatiu i cultural, cosa de la qual cosa sovint se n'orgullirà (com a reacció a l'acusació d'ignorant que li faran una part dels seus adversaris polítics). El possible menyspreu davant aquesta absència de nivell d'estudis reglats serà contestat amb les habilitats socials d'un home que, com tot seguit veurem, experimentarà una destacable mobilitat social ascendent, de tal manera que el capital econòmic, social i, més tard, polític vindria a suplir l'educatiu i el cultural i serà convertit en un altre factor d'identificació amb el poble:

«no seguirá estudios oficiales. *Es algo de lo que se jactará toda la vida* porque, pese a esta importante privación, supo hacer frente a todas las adversidades de la

⁵⁰⁵ Fixem-nos com es descriu la trajectòria personal i laboral del pare de Lizondo: «Juan González Gómez, el padre de Vicente, había nacido en Casas Ibáñez, provincia de Albacete, pero a los siete años ya se trasladó con su familia a Valencia, ciudad que ejercía de capital no sólo para las provincias del histórico reino valenciano, sino también para la fachada levantina de Castilla. Perteneía a una familia de siete hermanos y era un artesano de la madera, un excelente ebanista que, prendido del espíritu valenciano del arte, dedicaba más esfuerzo al trabajo que a la remuneración del mismo» (Recio, 2002: 19).

⁵⁰⁶ De fet, Lizondo es casarà amb una madrilenya, María Teresa Sánchez, castellanòfona no integrada lingüísticament i parlarà en castellà als quatre fills. La majoria, de fet, no saben parlar valencià amb un mínim de fluïdesa, ni tan sols un valencià col·loquial i no normatiu com el que ell feia servir.

vida y dominarlas hasta construir su propio futuro. En una frase que contestó en junio de 1990 al redactor del diario "Las Provincias" sintetiza esta realidad: "Yo tengo la cultura que me ha dado la experiencia de la vida"» (Recio, 2002: 23).

De fet, després d'exercir de detectiu privat (Recio, 2002: 32), treballarà de comercial de broxes i pinzells per a l'empresa mitjana Greco, S.A. fins que aconseguirà fer-se propietari i ascendir en l'escala social. Havia experimentat una mobilitat significativa en passar de la classe baixa (o mitjana-baixa) a la mitjana-alta. Ell serà un empresari "nou ric", fet que probablement també influí en la ideologia particular, conservadora i meritocràtica). Així, esdevindrà un "exemple" d'home que, nascut del poble, hauria aconseguit "construir el propi futur".

Lizondo participarà, com tant altres valencians del cap i casal aleshores, d'una de les escasses mostres del teixit social que el règim franquista permetia com eren les falles. De fet, una part significativa d'UV es nodrirà de càrrecs polítics i institucionals provinents de les comissions falleres i, en concret, de la d'Albacete-Marvà (Edison Valls,^{A1} un altre dels fundadors d'UV, era president quan s'incorporà Lizondo a la comissió "sènior") i de l'escissió de la comissió dels Doctors (Juan Manuel Castañer,^{A1} que esdevindria regidor d'urbanisme de la ciutat de València, o Arturo Gascó,^{A1} també regidor fins que dimití pel cas Star).

Ell serà un valencià que se sentirà còmode dins del règim franquista. De fet, com es reconeix fins i tot en la única biografia (literalment una hagiografia), publicada per l'Associació Cultural Amics de Vicent González i Lizondo i escrita per Carles Recio, a aquest polític no se li oí "cap comentari en contra" del règim antidemocràtic, catolicista i nacionalista espanyol de Francisco Franco, la qual cosa resulta particularment significativa de l'encaix del regionalisme apolític durant la dictadura, que tan sols es mobilitzarà quan veja que la identitat regional valenciana i la identitat nacional espanyola corren perill degut a l'amenaça que suposava la narrativa alternativa fusteriana:

«Lizondo [...] no tenía formación ni información política [...] no tuvo unas inquietudes políticas concretas en los parámetros de las ideologías clásicas antes de su irrupción en la vida pública. Bajo el franquismo, como tantos otros españoles, se dedicó a trabajar y a construir su propio futuro y el de su familia. Nunca se le oyó ningún comentario a favor o en contra del régimen, puesto que en *su actividad cotidiana para nada colisionaba con las direcciones políticas imperantes*» (Recio, 2002: 50-51).

Contràriament, la "politització" (ser neutral davant el franquisme es percebut com una actitud apolítica) serà presentada com una suposada "reacció espontània", com la d'altres valencians, si creguem el que afirma el blaverisme, davant la "gosadia pancatalanista". El "valencianisme", com si el projecte nacionalista espanyol o ni tan sols el centralisme pràcticament no existiren durant el franquisme, no se li "despertà" fins a la transició democràtica, fins als moments de la reacció anticatalanista. Ara bé, en aplegar el despertar "consagrarà sa vida", una retòrica que li agradarà fer servir:

«En aquella época la osadía pancatalanista no tenía límites, y hasta la "paella" se publicitó como catalana en una exposición internacional de Berlín. La chispa de esa alarma valencianista prende en las fallas como avanzadilla de la sociedad valenciana, y es en ese momento cuando Vicent González Lizondo, completamente inmerso en el mundo fallero, toma conciencia de su lucha en defensa de Valencia, una lucha a la que consagraría su vida desde aquel mismo instante» (Recio, 2002: 58).

Lizondo, com a membre de la JCF durant la transició democràtica, farà servir aquesta talaia com a agitador del blaverisme. S'afiliarà al GAV, a LRP⁵⁰⁷ i al partit

⁵⁰⁷ L'any 1995, com a President de les Corts, una de les filles, Olivia González-Lizondo Sánchez, fou la Regina dels Jocs Florals. En *La historia de Lo Rat Penat* li dedicaran en agraïment els adjectius

URV. Quan aquest últim esdevé ENV es donarà immediatament de baixa. Poc després fundarà UV. Tot i que serà el líder real, haurà d'aconter-se amb la presidència provincial de València del partit i amb la vocalia primera del primer "Comité Ejecutivo Central" (triat el setembre de 1982). D'aquesta manera se cedia la Presidència a una persona amb major renom com l'excalcalde de València Miguel Ramón Izquierdo.

El 1983, de la mà de de la Coalición Popular, esdevindrà regidor a l'Ajuntament de València i el 1987, ja en solitari, assolirà el 20'1% dels vots i ser la segona força, el que equivalia a ser el líder de l'oposició en el consistori. El 1989 serà també diputat a Madrid i en repetirà el 1993. Tot i això, com hem vist, el 1991 el 21'8% dels sufragis no li permetran abastar l'alcaldia i haurà d'aconformar-se amb la primera tenència d'alcaldia, la regidoria de fires i festes, la presidència de la JCF, de la Junta Municipal del Marítim i altres càrrecs menors. Serà aleshores quan protagonitzarà uns anys d'enfrontaments interns i d'expulsions així com la dimissió de regidor. El 1995, com a candidat a la Presidència de la Generalitat, es farà amb la Presidència de les Corts fins que un atac al cor a l'hemicicle, ja expulsat d'UV, acabarà amb una trajectòria i un lideratge tan particulars.

Des del blaverisme, per tot plegat, es presentarà a Lizondo com un home del poble, que "naix del poble", sense intermediaris, i que aplega a confondre's amb aquest. En un discurs propi de tota mena de populismes, el "poble" i ell pràcticament apleguen a ser-ne només un, en una mena de fusió "perfecta", d'identificació "total". El líder, en "saber què pensa el poble", esdevé automàticament la "veu" i, als ulls de la militància, en el representant més reeixit, més "perfecte". La ideologia de Lizondo (conservadora i fins i tot en alguns aspectes reaccionària, populista, regionalista i anticatalanista) serà presentada a més com una mena de "valencianisme pur", tan del gust del blaverisme, no contaminada per "interposicions" ideològiques o intel·lectuals:

«Él no tiene, ni necesita tener, un aval político anterior para irrumpir en la política valenciana a partir de los años ochenta. Él, sencillamente, llega desde la tranquilidad del trabajo, desde la satisfacción de la obra bien hecha, y con el conocimiento vehemente de un valencianismo puro, nacido del alma, sin interposiciones filosóficas o intelectualistas [...] González Lizondo nace del pueblo directamente. No estudia nunca en los libros de Joan Fuster, ni en ningún otro teórico, como es o como debe ser el futuro de Valencia [...] *Vicente sale del pueblo y sabe lo que piensa ese pueblo*» (Recio, 2002: 52 i 111-112).

Lizondo, a més a més, es presentava ell mateix i era presentat com un valencià que havia decidit "entregar-se totalment al servei del seu poble". Tot i que seria molt interessant algun treball de periodisme d'investigació que recercara les fonts de finançament d'UV i els ingressos que guanyà Lizondo, entre d'altres períodes, com a Primer Tinent d'Alcalde durant la legislatura de 1991-1995, el seu suposadament seria un altruisme insuperable, com un pare per a tots i cadascun dels *bons* valencians que se "sacrifica" pels fills del poble:

«Además, sin que nadie hasta ahora haya sido capaz de descubrir cómo lo consigue, encuentra tiempo para vivir cerca el mundo socio-cultural valenciano: las fallas y las tradiciones locales son su pasión. Y para colmo, también encuentra tiempo para preocuparse directamente por los problemas personales y profesionales de sus familiares, de sus amigos y de cualquier ciudadano que lo solicite. Este último aspecto de su personalidad es quizás el menos conocido por los medios de comunicación o por el gran público, aunque para quienes están a diario cerca de él resulta la mayor grandeza» (Lizondo, 1991: tapa interior).

Aquesta entrega "total" al poble valencià seria la que en aparença li atorgaria la legitimitat necessària per a representar, en conseqüència, la totalitat d'aquest poble, com si d'una mena de fatalisme messiànic es tractara. Al cap i a la fi el propi Lizondo

escrivia que: «la tierra valenciana, nuestra tierra, el Reino de Valencia así lo ha querido» (Lizondo, 1995: 11). Tant és així que és presentat com un “cabdill” messiànic que, davant la “covardia” de tota la resta dels seus coetanis, es decidiria a plantar batalla en un primer moment “tot sol” (qüestió significativa però d’una inexactitud històrica incontestable), de tan gran com seria la pròpia fe en la “grandesa del poble valencià”:

«Al llegar al momento de tomar la determinación de actuar, de poner la cara, *todos tenían miedo*. Éste es un mérito a resaltar de Vicent González Lizondo. *Él sale a plantear batalla solo* (sic). Pero lo hace porque cree profunda y sinceramente en todos los que van a venir detrás. Si González Lizondo no hubiera estado tan convencido de la grandeza del Pueblo Valenciano, grandeza histórica, grandeza económica, grandeza moral, grandeza lingüística y cultural no se hubiera atrevido a proclamar públicamente su fe. Esa era la actitud cobarde de la gran mayoría que le rodeaba, como se puede comprobar al seguir una cronología exacta de los acontecimientos» (Recio, 2002: 70).

El pensament polític de Lizondo, igualment que de la resta del blaverisme i com hem ja hem vist, participarà d’una visió simplista, dualista i maniquea de la societat valenciana. D’una banda estaria la “bona gent”, és dir, els valencians treballadors i honrats i, d’una altra, els “catalanistes”, acusats de tota mena d’infundis, fins i tot de retornar a la memòria històrica la Guerra d’Espanya:

«el espíritu separatista, que trae a la memoria colectiva histórica de muchos valencianos los episodios sangrientos de la contienda bélica civil entre españoles durante la década de los años 30, es hoy en día una opción que está fuera del campo de elección de la moderna sociedad valenciana» (Lizondo, 1995: 48).

Les aportacions teòriques de Lizondo seran ben escasses.⁵⁰⁸ El biògraf esmentat, però, en troba una: la reivindicació del “fet integral valencià”, que esdevé un autèntic cul-de-sac, un no-res amb què poder adaptar-lo a cada conjuntura política concreta per justificar una particular visió autoctonista i anticatalanista.⁵⁰⁹

Un altre dels trets destacats del pensament de Lizondo, també coincident amb altres líders populistes, és la incoherència interna dels postul·lats i la improvisació. Usualment en el terreny de les contradiccions és on es troben còmodes els polítics populistes. Vegem a tall d’il·lustració la comparació de dos cites d’un dels dos llibres que publicà⁵¹⁰ als quals només els separa un full de distància; en el primer aposta per un nacionalisme cultural i en el segon per considerar un “gran error” la confusió entre “cultura” i “nació”:

«Yo creo en la existencia de una estrecha relación entre los conceptos de nación y cultura. Si entendemos la cultura como la esencia nacional de un pueblo, no pue-

⁵⁰⁸ Una dada d’aquest bagatge teòric és que el biògraf de Lizondo destacarà tres moments “estelars” que resumirien ben a les clares el llegat polític d’aquest “estadista del pueblo”. Un d’aquests tres seria la macropaella en l’antic llit del riu Túria: «Los tres momentos estelares de Vicente González Lizondo a nivel público creemos que se compendian en la paella gigante del cauce del río, en su elegante dimisión del Ayuntamiento de Valencia y, finalmente, en la célebre y famosa naranja del Congreso de los Diputados [...] Cien mil personas comen ese día la paella más enorme jamás cocinada. Servida en humildes platos de plástico, el arroz dorado corre por el antiguo cauce como si fuera un río de complicidad entre todos los valencianos. Muchos están reticentes, piensan que aquel plato será incomible. Pero la realidad aporta su prueba contundente: *El sueño de González Lizondo, que era el sueño de Valencia, era perfectamente posible*. [...] La aventura de la macropaella [...] resultó una de sus características salidas hacia delante que constituyó *una de las experiencias más brillantes de su mandato*» (Recio, 2002: 146 i 156-158).

⁵⁰⁹ «Vicente reivindica la defensa del “Fet Integral Valencià” donde puede incluir todo lo que se refiera a la Nación Valenciana: lengua, cultura, economía, idiosincrasia... Este es el primer paso del teórico» (Recio, 2002: 188).

⁵¹⁰ Per les dades de què disposem respecte els coneixements escrits i polítics de Lizondo i per la frenètica activitat política que protagonitzarà, resulta improbable, com en altres molts casos de representants polítics, que ell directament fóra l’autor dels dos llibres que hem fet servir per a l’anàlisi.

de existir mayor identidad entre ambos conceptos [...] El gran error de los últimos años, posiblemente agrandado durante el franquismo, ha sido confundir deliberadamente, cultura y nación. Se presumía que era posible identificar una “cultura española” asociada a la idea de una “nación española, cuando en realidad existían diferentes culturas pertenecientes a esa realidad plural española» (Lizondo, 1995: 82 i 83).

D'altra banda, la figura de Lizondo ha sigut construïda sovint fent servir elegies hiperbòliques. A tall d'exemple farem servir novament l'esmentada biografia de Recio qui afirmarà, entre d'altres, que tenia un “verb imparable”, una “capacitat de treball portentosa”, un “caire dialogant”, que aconseguí “conciliar a tots els sectors en un clam d'admiració estremida” i que:

«es el político más carismático de la Valencia del siglo XX. Con un esfuerzo titánico guiado tan solo por su intuición y espíritu valenciano creó la primera fuerza política nacionalista valencianista con representación democrática al más alto nivel. Hay un antes y un después en la historia de la política valenciana a partir de esta figura excepcional» (2002: solapa).⁵¹¹

La valoració del lideratge de Lizondo ha sigut, en conseqüència amb tot allò exposat, bastant elogiosa per banda del regionalisme anticatalanista valencià (però no només d'aquest) fins a l'extrem que un dels fills aplegarà a escriure que «*lizondismo* no es sino un sinónimo de valencianismo». ⁵¹² Clar està que al respecte, hi haurà algunes excepcions. Un dels retrets que més se li ha fet serà el d'envoltar-se d'"incompetents" i de "mediocres" i el desprestigiar i expulsar als qui li qüestionaven.⁵¹³ D'aquesta manera es criticava la gestió de Lizondo però s'aconseguia salvar de la “cremà” al líder cosa que, d'alguna manera, equivalia a salvar el moviment blaver en el conjunt:

«Per a mi UV ha baixat perquè Vicent González Lizondo cometé un error, i era no deixar que entrara ninguna gent de talla que li poguera fer ombra. Es rodejà d'enanos, i els enanos després li han pegat la navallada» (Martín Villalba, C2, 00:37'11”).

«Es de justicia reconeixer que Vicent González i Lizondo dedicà gran part de les seues energies en treballar pel valencianisme, en entrega i dedicacio; pero tambe es cert, com aixina nos ho ha confessat algun amic d'ell i alguns col·laboradors personals, que en politica sempre es va rodejar de personas mediocres, ambiciosas i que, incluso a la seua esquena, actuaven en benefici propi, aplegant a l'extrem d'utilisar-lo i enfrontar-lo en contra de personas d'amistat contrastada, per a conseguir —com a parasits— els seus objectius personals, no important-los per a res el valencianisme ni el projecte nacionalistes de UNIO VALENCIANA» (Chiquillo, 1997: 62).

⁵¹¹ Totes aquestes “descripcions” s'afirmarien, segons Recio, “lejos de apasionamientos innecesarios”, des de la “búsqueda de la verdad histórica” i la “imparcialidad” i amb la “pretensión de ser ecuánimes, imparciales y objetivos”. Tant és així que Lizondo recordaria la “leyenda medieval del rey Arturo” o quedaria demostrada “la ausencia de ambición política personal de González Lizondo”. Convé, a més a més, no oblidar que “brillan por doquier los gestos humanos y las actuaciones desinteresadas” i que “era la estela fulgurante de un auténtico estadista”, d'un “estadista del pueblo”. El seu compromís polític, malgrat omplir els darrers quinze anys de vida, és tan sols “circumstancial” i per “patriotisme”: «Queda bien concretada una idea permanente de González Lizondo: su participación en la política es circunstancial y obligada por la situación de riesgo patriótica de Valencia [...] Él, a fin de cuentas, no está sacando ningún beneficio directo de la política, sino más bien al contrario, perdiendo un tiempo y un dinero que podría haber dedicado a su fábrica y a su familia. Esta honestidad congénita suya...» (2002: 102 i 230).

⁵¹² González-Lizondo Sánchez, V.: “Lizondo, el reivindicado” a LEV. València. 4-II-2008.

⁵¹³ No convé oblidar que Lizondo obtingué els rècord *Guinness* d'haver cuinat tant la paella més gran com la més xicoteta del “món sencer” i que gojà per eixes activitats d'una gran publicitat. Així mateix, molts dels qui conegueren personalment Lizondo sabien de la megalomania que el caracteritzava. En la seua fàbrica de broxes i pinzells, per exemple, hi havia instal·lada una estàtua d'ell de grans dimensions.

No hi ha dubte, doncs, que el blaverisme i, singularment, el blaverisme polític ha estat molt condicionat pel lideratge de Lizondo, que sabé guanyar-se la confiança d'una part significativa dels votants si més no del *hinterland* de la ciutat de València, però que no assolí una estructura estable que aconseguira salvar el regionalisme anticatalanista valencià de l'ascens del gran partit de centre-dreta espanyol.

* * *

«Mi Guggenheim es toda la ciudad y la prueba es que Valencia es admirada. Valencia está más guapa que nunca, se sale. La hemos puesto de moda» (Rita Barberà. 21-V-2003, a Sorribes, 2007: 119).

Un altre dels lideratges polítics que interessa analitzar per a la nostra recerca és el de Rita Barberà. En finalitzar aquesta legislatura complirà vint anys al front de l'alcaldia de València, cosa que la converteix en la màxima autoritat municipal més longeva⁵¹⁴ i amb una gran acceptació popular. De fet, governa des de 1995 en majoria absoluta i a hores d'ara, març de 2009, no hi ha indicis de crisi o d'enfebliment d'aquest suport entre els valencians del *cap i casal*.

Per resseguir el perfil ideològic de Barberà ens hem basat fonamentalment en l'assaig del professor d'estructura econòmica de la Universitat de València Josep Sorribes monogràfia. *Rita Barberà. El pensamiento vacío* presenta un aplec documental molt complet i pertinent per als nostres objectius.

Rita Barberà estudià al col·legi religiós del Domus de Godella i se socialitzà políticament en el franquisme i no precisament com una opositora democràtica. Son pare, José Barberà Armelles, fou director de dos influents diaris locals del Movimiento, *Jornada* i *Hoja del Lunes*, i regidor de València durant l'alcaldia del segon marquès del Túria, Tomás Trenor. En general, els alcaldes i regidors franquistes de València i les personalitats properes al règim nacionalcatolista gojaran de gran respecte i fins i tot de suport explícit per banda de l'actual alcaldessa. En aquest sentit cal destacar l'elogi en el ple municipal a l'alcalde falangista Rincón de Arellano^{A1} amb motiu del falliment, el març de 2006 (Sorribes, 2007: 196); el nomenament de Vicente Giner Boira (regidor durant el mandat d'Arellano) com a fill predilecte de la ciutat, malgrat el vot en contra de l'oposició (de fet, n'ha sigut l'únic cas que no ha obtingut la unanimitat dels regidors); els elogis a Emilio Attard⁵¹⁵ i la invitació oficial a Miguel Ramón Izquierdo com a suposat impulsor del llit del Túria com espai verd amb motiu del 30é aniversari de la cessió a la ciutat (18-XII-2006) així com les declaracions de Barberà de què aquest alcalde sense legitimitat democràtica "representava tots els valencians".

Barberà estudià econòmiques a la Universitat de València i exercí de periodista en Radio Valencia i en *Jornada* i LEV, diaris que, com hem dit adés, dirigí son pare. Explicà aquesta tria, amb una retòrica ben característica que tot seguit analitzarem, perquè "yo quería estudiar algo que estuviera *muy pegado a la realidad*" (06-IX-1992, a Sorribes, 2007: 283). En gener de 1978, durant plena Batalla de València, fou cap de premsa del govern civil i l'octubre del mateix any ocupà el gabinet de premsa de la Confederación Empresarial Valenciana.

Políticament milità a la Reforma Democrática de Manuel Fraga i el 1976 a AP (carnet número 3 de València). Ha tingut diversos càrrecs interns i candidatures en llistes electorals però fins a 1983 no assolí representació institucional. De fet és, junt a

⁵¹⁴ Tot i que declarà el 12-IX-1993 que «yo no soy profesional de la política. Lo soy de la economía y del periodismo que son las dos carreras que estudié. En la política estoy de forma coyuntural y sé que es *para un tiempo corto*, el que se me demande» (a Sorribes, 2007: 285). Com es pot veure en el perfil biogràfic, però, ha exercit molts més anys de política que no de periodista o economista.

⁵¹⁵ Barberà afirmà, arran d'unes declaracions elogioses d'Attard cap a ella, que «se lo agradezco mucho a Emilio, que es un gran valenciano y me tiene un afecto importante. Era amigo de mi padre y quisiera estar a la altura de sus palabras» (08-X-1994, a Sorribes, 2007: 285).

Rafael Maluenda,^{A1} l'única diputada a les Corts ininterrompudament des de la primera legislatura. En les eleccions de 1991 acceptà encapçalar la candidatura municipal de València (UV havia superat lleugerament AP a les municipals de 1987 i semblava que Lizondo tenia més possibilitats que no ella d'abastar l'alcaldia) i, fruit de l'acord polític entre els conservadors i els regionalistes, aconseguí l'alcaldia, que ha retingut fins a l'actualitat.

Si per carisma entenem la definició weberiana d'una qualitat extraordinària d'una personalitat percebuda com posseïdora de propietats excepcionals, és evident que Rita Barberà és vista així per una part important dels ciutadans de València. Ella, als seus ulls, ha aconseguit “posar València en el mapa”, i “traure València de la mediocritat i de l'oblit”. No cal haver tingut formació sociològica per saber que a hores d'ara és, amb moltíssima diferència, el personatge no sols més conegut pels habitants de la ciutat, sinó també el millor valorat i el més estimat, alhora que ha aconseguit generar confiança i adhesió (Sorribes, 2007: 7), procés que s'ha donat fins a tal extrem que s'ha produït en la percepció de la majoria dels valencians una identificació molt destacable entre Rita Barberà i la ciutat de València. Potser Sorribes exagera però sembla evident que l'afirmació següent és en bona mesura ben real:

«Rita ha conseguido erigirse en el imaginario colectivo como una especie de símbolo indisociable de la ciudad. [...] Ha conseguido que se produzca una asociación inconsciente y que Rita, Ayuntamiento y Valencia sean términos homólogos e intercambiables» (2007: 78-79).

De fet, l'alcaldesa de la ciutat és coneguda fonamentalment pel nom de pila. La infreqüència d'aquest nom i la gran acceptació social del seu lideratge han provocat que siga coneguda arreu com “Rita”, la qual cosa és significativa. Rita, doncs, sembla propera als ciutadans i present en els diferents barris de la ciutat i el populisme —junt al conservadurisme, dos de les diferents característiques que comparteix amb el blaverisme— que fa servir abastament,⁵¹⁶ han contribuït a construir la identificació adés comentada entre ella i la ciutat: igual està botant al balcó de l'Ajuntament en celebrar un triomf esportiu d'algun club local, com encapçalant en cotxe descobert l'eixida de la *Vuelta* ciclista a Espanya, com darrere de la Mare de Déu dels Desemparats com demanant “pólvora para todos y para los niños” en anunciar el govern espanyol la prohibició dels trocs de bac o dels petardos per a determinats menors d'edat.

En aquest sentit i com ens mostra Sorribes un dels trets més destacats del discurs articular és la tendència a la hipèrbole, com veurem, una altra coincidència amb el blaverisme. La “Rita hiperbòlica” abusa d'un particular lèxic en què les paraules “histórico” (usat com a sinònim de fita), “referente”, “desafío”, “extraordinario”, “esplendor”, “emblemático” i, sobretot, “más importante” i “el mejor” són reiterades una i una altra vegada (Sorribes, 2007: 67).

D'aquesta particular manera, Barberà connecta amb bona part dels ciutadans de València, tot promentent-los “convertir esta ciudad en una de las más grandes de Europa” (Sorribes, 2007: 78) i esdevenint, amb l'*America's Cup*, ni més ni menys que “capital de todos los mares del mundo” (Sorribes, 2007: 151). Barberà aconsegueix mitjançant l'ús freqüent de la hipèrbole connectar amb l'orgull local, tot fent creure a habitants políticament perifèrics durant segles que estan vivint en un nou centre mundial. I això, una “veritat” a mitges en el millor dels casos, sona molt bé a oïdes de no

⁵¹⁶ Òbviament ella ho nega: «Esa calificación no viene de la gente amiga, precisamente. Con ella tratan de mermar la capacidad y la acción política de una» (18-VI-2001, a Sorribes, 2007: 289) tot i que el discurs d'exaltació del poble per damunt de les diferències ideològiques i partidistes típic del populisme és present: «Si hay en España una ciudad hecha a sí misma, ésta es Valencia por su capacidad de anteponer el interés general *por encima de partidos e ideologías*» o arran de la decisió, aturada per un jutjat, de destruir una fossa comuna d'ajusticiats republicans declarà: «descarto entrar en la estrategia de la izquierda y me aparto del espanto de buenos y malos entre los españoles que sólo quieren vivir en paz» (25-II-2005 i 08-V-2006, a Sorribes, 2007: 266 i 227).

pocs valencians del *cap i casa*. És una líder que repeteix als conciutadans que la “seua” ciutat és, senzillament, “extraordinària” i que estarà (gràcies a ella) en boca del “món sencer”. Podríem il·lustrar-ho amb multitud d'exemples. Simplement en destaquem un:

«nuestra ciudad, que vive un momento *histórico y extraordinario*, sea objeto de atención *del mundo entero*. Valencia está llegando a *lo más alto*. Es una ciudad en *la cima* del reconocimiento y la proyección internacional» (02-IX-2005, a Sorribes, 2007: 154).

Barberà, a més, participa també dels pressupòsits bàsics del blaverisme: a banda del populisme i el conservadurisme i el recurs a la hipèrbole ja esmentat, el pensament polític d'ella està intrínsecament lligat a l'anticatalanisme, a la defensa dels símbols “autènticament” valencians (entre els quals hem d'incloure la reivindicació del valencià com una llengua ritual independent, del català òbviament), a l'espanyolisme⁵¹⁷ i al regionalisme valencià, en alguns casos fins i tot de caire ètnic, en reivindicar una valencianitat basada en els avantpassats:

«Soy valenciana de nacimiento y descendiente de generaciones de valencianos por ambas partes [...] estoy orgullosa de la historia de Valencia, desde su antigüedad, su constitución como reino y su status actual en la España de las autonomías; estoy orgullosa de nuestro escenario normativo, el Estatuto y, por supuesto, de nuestras señas de identidad, entre ellas, nuestra lengua» (14-II-2005, a Sorribes, 2007: 189).

Ens interessa detenir-nos mínimament a analitzar l'anticatalanisme i el secessionisme lingüístic en el discurs de Barberà. A parer nostre, la catalanofòbia de l'alcaldeessa prové de diverses fonts, interrelacionades però distintes: és producte tant d'un espanyolisme al qual repugna la voluntat diferenciacionista del catalanisme,⁵¹⁸ com d'un regionalisme valencià victimista, que percep la “regió” amenaçada per l'acció dels nacionalismes sense estat peninsulars i, particularment, pel català;⁵¹⁹ com també d'una “valenciania” diferenciacionista (respecte de Catalunya i no d'Espanya, amb la qual cosa salvaria la contradicció envers la primera de les fonts).⁵²⁰

Pel que fa al secessionisme, però, Barberà el defensa de manera instrumental, és de natura fonamentalment simbòlica, és dir que compatibilitza la instrumentalització

⁵¹⁷ «Hay una nueva Valencia que es y quiere ser una parte importante *del corazón y del motor* de España»; «La Copa América no es un proyecto local, es un *proyecto de España a través de Valencia*» o «Pero en modo alguno queremos que nuestras legítimas aspiraciones respondan a una actitud *insolidaria* y, mucho menos, que puedan *poner en peligro la estabilidad de España como nación*. Deseamos mejorar la Comunidad Valenciana, siempre en el marco de *armonía y convivencia* con todos los pueblos de España» (07-II-1993, 31-X-2004 i 3-X-2005, a Sorribes, 2007: 278, 163 i 191-192). Aquest pensament encaixa, doncs, perfectament amb la lletra de l'Himne Regional “Per a ofrenar noves glòries a Espanya”.

⁵¹⁸ «La única nación que existe en España es España, y si entramos en el Estatuto catalán, no sólo la definición de nación del preámbulo, sino todo el Estatuto, desde el preámbulo hasta el final, *está impregnado de esa voluntad de ser distinta*» o «Para Barberà, el acuerdo alcanzado para la reforma del Estatuto de Autonomía catalán “garantiza” esas inversiones “para Cataluña y no para el resto de los españoles”» (18-X-2005 i 25-I-2006, a Sorribes, 2007: 175 i 295).

⁵¹⁹ «Los nacionalismos son *muy excluyentes y egoístas*, lo estamos viendo nosotros con los temas valencianos»; «que alientan las pretensiones anexionistas del País Vasco y Catalunya [...] Se ha referido a la derogación del Plan Hidrológico o a la America's Cup, para señalar que “[a Zapatero] no lo importamos nada los valencianos, porque *no gobiernan con criterios de igualdad* sino de satisfacer a Carod y a Esquerra Republicana, que es el partido que le sostiene»; «Rita Barberà ha subrayado su voluntad de defender los intereses valencianos y obtener las mismas competencias que otras ciudades, porque tal como ha manifestado “rechazo que el Gobierno *ponga a los pies* del señor Carod los intereses de los valencianos» o «en este partido [PSOE] manda el presidente de la Generalitat de Cataluña, Pascual Maragall, que *pidió* a Aznar que se parara el AVE Madrid-Valencia» (09-III-2004, 11-III-2005, 13-VI-2005 i 03-VII-2005 a Sorribes, 2007: 185, 166, 168 i 188).

⁵²⁰ «La Comunidad Valenciana, histórica como la que más, con una lengua, una cultura y unas raíces *propias y diferenciadas*» (03-X-2005, a Sorribes, 2007: 191).

política de la separació lingüística entre valencià i català⁵²¹ amb una disciplina de partit partidària de les normes del 32 “valencianitzades” i no de la normativa, pròpiament secessionista, de la RACV. Al cap i a la fi Barberà declarà significativament que «un acento no estorba a nadie y quien dice un acento dice una manera de escribir» (6-IX-1992, a Sorribes, 2007: 194).

Allò important, doncs, no és tant la normativització (en aquest aspecte se diferencià, com veurem, del blaverisme més ortodox) com la construcció del valencià com un símbol (igualment que la senyera de la ciutat o d'altres) front a Catalunya i al catalanisme i també front a la normalització de la llengua pròpia al País Valencià, és dir, com un instrument que no esdevinga de comunicació entre valencians (ni entre valencians i catalans):

«Tampoco me gusta a mí que el señor Pujol y la Generalidad de Cataluña lancen un documento de normalización lingüística —que yo conozco en borrador— que nos afecta y nos implica a nosotros, los valencianos. ¡De ninguna manera! Yo puedo entender sus objetivos, pero no voy a consentir, o no vamos a consentir los valencianos, que en su borradores de normalización lingüística, en sus papeles y en su intención, *extiendan hacia nosotros esa “normalización”* en su viejo proyecto de unidad lingüística y cultural de los “Países Catalanes”» (16-IV-1995, a Sorribes, 2007: 195).

No és casualitat, doncs, que tot i que afirme que un dels objectius siga “potenciar nuestra cultura” (5-VII-1991, a Sorribes, 2007: 99), l'alcaldesa de València no sàpia parlar en valencià ni el faça servir en públic pràcticament mai, tret dels usos rituals festius com durant la “Cridà”, l'inici de la festa fallera i, allò encara més significatiu, que es manifeste partidària de l'ensenyament voluntari del valencià, tot seguint l'alambicada fórmula de “enseñanza obligatoria y aprendizaje voluntario, porque no se puede obligar a nadie a aprender algo que no quiere” (6-IX-1992, a Sorribes, 2007: 194). Sorribes afirmarà que no és que Barberà faça servir el blaverisme electoralment (que també) sinó que participa del blaverisme “per convicció”:

«Cuando los votos de Unión Valenciana ya no eran necesarios, el secesionismo lingüístico y las subvenciones a Lo Rat Penat continuaron. No era sólo una cuestión de fagocitar a la clientela de Unión Valencia y asegurar —como así fue— la repetición de la mayoría absoluta de 1995. Era —y es también— un problema de convicción» (2007: 83).

Per concloure aquesta valoració del lideratge de l'alcaldesa esmentarem un altre dels aspectes retòrics del blaverisme que també fa servir abastament Barberà: la idealització del segle XV, l'anomenat com a “segle d'or” que, com a època de creixement econòmic, polític i cultural de la ciutat, li serveix com a meta i model.⁵²² València, doncs, hauria conegut dos períodes d'esplendor, el segle d'or i el mandat de Barberà, encarnats, d'una banda, la Llotja i, d'una altra, per la Ciutat de les Arts i les Ciències i la nova marina, seu del 32é America's Cup, “la mejor edición de la historia y la más universal” (Sorribes, 2007: 109):

«La “nueva Valencia” que nos propone continuamente es una nueva versión de un mitificado siglo XV en la que todo eran glorias y poderío. [...] El maltrecho y maltratado siglo XV (sólo nombra cuatro escritores y cuatro monumentos) le sirve de cartada para erigirse en la nueva heroína del XXI» (Sorribes, 2007: 64-65).

⁵²¹ No debades declarà, per exemple, en febrer de 2007 (significativament durant la precampanya de les darreres eleccions municipals), que el poeta aràbig-valencià Al-Russafí escrivia en “valencià” un segle abans de la conquesta del rei Jaume I. Dos dies més tard, davant les reaccions en contra, insistí en què “ni yo ni nadie hace el ridículo por defender la identidad valenciana”. Havia aconseguït fer, novament, de portaveu dels secessionistes de la ciutat de València.

⁵²² «reclamamos y trabajamos por *el mismo* liderazgo que tuvimos hace quinientos años»; «Lo inteligente y también lo más osado es mirar, *copiar* el espíritu del Siglo de Oro Valenciano, de nuestro siglo XV, para proyectamos al siglo XXI» (3-VII-1999 i 18-I-2006 a Sorribes, 2007: 103 i 115).

Amb tots aquests ingredients i d'altres que escapen a l'objectiu de la nostra recerca Barberá ha aconseguit substituir en bona mesura el lideratge del fallit Lizondo en el blaverisme, si més no del més moderat i a la ciutat de València. Des del més ortodox i radical es veurà emergir un nou lideratge que tot seguit apuntarem.

L'èxit polític de Barberá, però, ha sigut no connectar només amb la "valenciània"⁵²³ i el blaverisme, sinó amb altres sectors conservadors i també d'altres més progressistes de la ciutat, no tan interessats en la polèmica identitària local, i aplegar d'aquesta manera més del 50% dels votants i repetir majoria absoluta el 1995, el 1999, el 2003 i el 2007. El suport popular, a hores d'ara, roman pràcticament intacte. Actualment, doncs, sembla una líder particularment sòlida.

* * *

També cal esmentar un tercer lideratge del blaverisme, el de Juan García Sentandreu. Tot i que l'intent d'esdevenir un nou líder populista i de masses del blaverisme polític si més no parcialment ha fracassat per la manca de suport electoral de CVa, cal destacar que sí ha aconseguit ser una referència carismàtica per a l'anticatalanisme més radical del País Valencià al qual ha aconseguit mobilitzar fent servir novament l'estratègia populista i, en aquest cas, rotundament catalanòfoba.

El fet, per exemple, que les joventuts del GAV coregen el seu cognom en manifestacions i concentracions o que s'imprimisquen camisetes amb el seu cognom i l'slogan del "palleter del segle XXI" (veure subcapítol 15.g) són bastant significatives de l'aposta per convertir-lo en un nou líder messiànic al qual han contribuït decisivament periòdics com DV o, darrerament, VH i militants del blaverisme:

«Pareix banal, pero hi han massa radicals que volen l'unitat dels "paisos catalans" al preu que siga, i saben que hui en dia l'única persona que tenim en carisma i capacitat pera frenarlos es Sentandreu. *Es l'unic. I mosatros tenim que apoyarlo*» (Zaragoza,^{A1} 2005: 3).

Sentandreu és advocat i President de la Federación Valenciana de Centros Especiales de Empleo (FEVALCEE) i fou dirigent durant la dècada dels huitanta del segle XX de Falange Española a València, secretari nacional del Sindicato Espanyol Universitario (SEU) i fundador del sindicat d'estudiants ultradretà AU que, entre d'altres accions polítiques com les d'amenaçar estudiants i professors d'esquerra i "catalanistes", recorregué els estatuts de la Universitat de València i guanyà diverses sentències que li atorgaren rellevància pública.

Aquesta trajectòria d'extrema dreta (de fet, continua mantenint contactes amb l'extremadreta feixista com ho testimonia que el servici d'ordre de la manifestació de 27-XI-2004 convocada per CVa fóra coordinada per militants d'Espanya 2000), però, no ha sigut cap impediment per esdevenir el líder indiscutible del blaverisme més radical i ortodox, del qual ha rebut diverses distincions com el Premi *Palma Dorà* (sic) del Grup Cultural Illicita "Tónico Sansano", la Medalla d'Or del carlí Círculo Aparisi y Guijarro, el Premi *Fadrí* de l'Associació Cardona i Vives de Castelló i el Premi *Llealtat* (sic) 2002 del GAV. Durant la dècada dels noranta del segle XX i principis de la primera del segle XXI ostentà la presidència del GAV i de la FCECRV, els quals revitalitzà i els féu més presents en els mitjans de comunicació i amb accions de carrer, bé massives bé de pressió política (en no pocs casos il·legals, com pintades amenaçants) contra partits, entitats i militants d'esquerra i nacionalistes valencians.

Posteriorment féu servir la presidència del GAV per donar el pas a la política partidista, primerament com a fundador i líder de la fundació Nou Valencianisme i, més

⁵²³ «Y no tiene que avergonzarnos. Yo me siento muy orgullosa de la historia de Valencia, de sus tradiciones, de su cultura y su modernidad» (25-IX-1995, a Sorribes, 2007: 289-290).

tard, del partit polític CVa. Aquesta estratègia, però, no li ha oferit els resultats que esperaven, ja que fou candidat a l'alcaldia de València per CVa a les eleccions de 2007 i, malgrat la quantiosíssima campanya econòmica, obtingué 5.615 vots, l'1'35% de suport ciutadà. Rita, com hem vist, és molta Rita.

Aquests minsos resultats electorals, corroborats a les generals de 2008, així com el particular i discutit lideratge de Sentandreu⁵²⁴ han sigut una font d'una certa constant tensió interna que han comportat l'eixida de no pocs dels fitxatges polítics (com el cas del diputat trànsfuga del PP Javier Tomás, de l'ex PSPV-PSOE i "neoblasquista" Fernando Millán^{A1} o l'eixida d'IRV de CVa), que ha sigut, no obstant, presentada com un procés de "neteja" de suposats elements corruptes amb l'objectiu de preservar el lideratge de Sentandreu.

A aquest respecte resulta il·lustratiu un dels darrers esdeveniments com fou la detenció del president de CVa per la policia el 17 de juny de 2008 per suposada violència de gènere cap a Elena Muñoz Carpi,^{A1} companya del Consell Foral del partit i amb qui, segons les declaracions dels dos protagonistes a la policia (LEV, 20-VI-2008), mantenia una "relació sentimental" extramatrimonial. No ens interessa la vida privada de Sentandreu però sí l'anàlisi de l'elaboració argumental d'aquest fet de transcendència pública per banda del blaverisme que li dóna suport i que és molt característica, com tindrem ocasió de mostrar al llarg del capítol. Per a aquesta retòrica els fets reals poc importen (hi hagueren atencions mèdiques i part de lesions: ella de contusions a algun dit de la mà, ell per mossegades; hi hagué indicis de violència de gènere a parer dels agents de la Policia Nacional, que emmanillaren Sentandreu i l'arrestaren; a l'atestat policial hi hagueren confessions per part de la suposada víctima d'amenaçes anteriors, etc.) per a una ideologia acostumada a fer servir la hipèrbole i la manca de rigor: CVa, en un comunicat oficial, declarà que tingueren una discussió en "termes especialment elevats i acalorats" i el director de VH, Baltasar Bueno, encara aniria més enllà i escriuria que Sentandreu hauria sigut víctima d'un "muntatge polític" pel fet de ser "valencianista" i així facilitar el camí el "catalanisme". La cita següent és llarga però és molt indicativa del que estem afirmant:

«El valencianismo político molesta, porque ahora imperan, están de moda, las tesis catalanistas. Poco a poco han ido desarticulándolo, fulminándolo, triturándolo, al tiempo que se ha alimentado las gallinas del catalanismo bajo mano y en los boletines oficiales [...] Todo ha quedado en nada, porque no hubo nada que llevarse a la boca, excepto que la policía nacional se pasó cuarenta pueblos en su actuación, quien sabe si para ocultar que dos policías nacionales formaban parte de la banda de narcotraficantes a los que se incautó el día anterior en el puerto de La Pobra de Farnals 2.000 kilos de hachís, y había que aprovechar la sordina. [...] Ríos de tinta, imaginación enfebrecida, aseveraciones dogmáticas, y entre la policía y los cantores de su gesta, casi le destrozan la vida, la familia, la profesión y la carrera política a Juan García Sentandreu, simplemente por ser valencianista. Los centralistas han aprovechado bien la historia y han querido sacar tajada política armando y sacando a la calle a los afectos y genuflexos, Canal 9 incluido, que para algo están y se les paga con dinero público. Montaje político» ("Juan García Sentandreu, libre" a VH, 19-VI-2008).

Sentandreu, en conseqüència, únicament ha aconseguit ser el líder del blaverisme més radical i excloent.

* * *

Els lideratges del blaverisme que hem analitzat, malgrat les diferències entre tots tres, tenen com a element comú els trets trets següents: 1) el populisme indissimulat, 2) l'ús constant de la hipèrbole i 3) l'estratègia de l'anticatalanisme com argument

⁵²⁴ A tall d'exemple Miguel Saragossá, president d'IRV, declarà que Sentandreu dirigia CVa "como si fuera su empresa. Era muy mal capitán" (LEV, 23-VI-2008: 19).

omnicomprensiu amb què mobilitzar suports populars i votants. En definitiva, el blaverisme ha comptat amb lideratges significatius i carismàtics per a una militància, com en altres populismes, predisposada a aquesta mena de relació particular envers uns portanveus que presenten un innegable regust messiànic.

d) antiintel·lectualista

L'elitisme del fusterianisme, que ja hem analitzat, serà aprofitat pel blaverisme per a desacreditar-lo com una ideologia no sols minoritària sinó fins i tot extemporània per a la societat valenciana. Aquest enfrontament obert contra bona part de l'elit intel·lectual valenciana, que participava en major o menor mesura del paradigma fusterià, comportà un antiintel·lectualisme molt marcat reforçat per les pròpies mancances per guanyar-se elits culturals així com per a dotar al moviment social de bases universitàries o amb capital educatiu mínimament sòlides.

Al respecte, el blaverisme, com d'altra banda la gran majoria dels populismes, participa d'un antiintel·lectualisme explícit del qual fins i tot aplega sovint a enorgullir-se'n. De fet, aquest tret, serà un element estructural i present des del principi que tindria, en certa mesura, precedents notables com el de Josep Maria Bayarri⁵²⁵

Tanmateix, també es pot percebre als textos anticatalanistes valencians un cert lament, un "complex d'inferioritat" que dirien els psicòlegs, davant l'absència d'una intel·lectualitat mínimament comparable amb la "catalanista". Probablement aquesta és la causa per la qual es tendirà a remarcar i fins i tot exagerar la vàlua d'alguns dels referents intel·lectuals blaveros com Xavier Casp o d'altres.⁵²⁶

En qualsevol dels casos, i especialment en els orígens, esdevindrà un moviment social no sols sense cap corpus ideològic excessivament ben articulats sinó com un moviment populista i antiintel·lectualista que atacarà els intel·lectuals "catalanistes" amb tota mena d'acusacions i que mensyprearà tots i cadascun dels trets d'aquest. Com a exemple significatiu hi haurà una aposta més per la cultura popular que no per la cultura escrita (de la qual es desconfiarà), pràcticament a l'inrevés que el fusterianisme. Açò es percebrà fins i tot en l'edició de llibres més aviat minsa al blaverisme, com aplegarà a reconèixer el propi Adlert: «l'actual valencianisme no es propici a l'edició de llibres, per lo que yo he hagut d'autoeditar-me alguns» (1984a: 11).

A partir de l'ocupació per banda d'UV i del PP de parcel·les de poder (és dir, des de 1991 en l'Ajuntament de València i des de 1995 en la Generalitat i en la Diputació de València) el blaverisme cultural, gràcies a les subvencions rebudes, incrementarà significativament la publicació de llibres. Tot i això el percentatge respecte als llibres publicats en valencià normatiu (Normes del 32) continuarà sent molt minoritari.

D'altra banda i en bona mesura en el discurs blaver es percep una incomoditat sinó una intransigència al matís, al debat, fins i tot a la racionalitat entesa en un sentit ampli, la qual cosa contribuiria a fer entendre si més no en part el per què aquesta ideologia s'enfronta obertament als intel·lectuals. El blaverisme participa, lògicament,

⁵²⁵ En *El Perill Català* Bayarri escriu: «Pero el perill per a nostra nacionalitat valenciana és cert; sa extensió creixent i sense recatament i unes vegades prenent: la captació de l'intel·lectual ab argumetació arrengrerada i sofistica» (1931: 9).

⁵²⁶ «Los mejores intelectuales actuales que han tratado sobre el tema, como por cietar algunos Ubieto Arteta, Maurell (sic) de Lema, Giner Boira, Primo Yúfera, Ferrando Badía, Simó Santonja, Emilio Miedes, José Alemany, Chimo Lanuza, Xavier Casp, Joan Úbeda, Adlert Noguerol, Carles Salvador, Vicente Ramos, Joan Costa, Correas, Gómez Bayarri, Penyarroja, Sonelo, García Moya, José Uría, Broseta, Galiana, Collado, D'Orellana,... *confirman y demuestran* el carácter propio, diferenciado e independiente de la lengua valenciana» (2002, a Adán, 2005: 386). Fixem-nos que el text, tot i ser de 2002, considera intel·lectuals "actuals" José Alemany (1866-1934) i, si és que es refereix a Marc Antoni Orellana, a un personatge del segle XVIII. Fins i tot inclou defensors de la unitat de la llengua com Carles Salvador.

d'una especial predilecció per la crítica contra els intel·lectuals "catalanistes" que tot seguit analitzarem però que amplia a una actitud de sospita contra qualsevol intel·lectual. Qualsevol treballador de la cultura escrita (escriptor però també professor, periodista, funcionari, etc.) pot ser acusat si més no de tebiesa davant el suposat perill català i, per tant, de complicitat. A parer d'un dels pocs intel·lectuals del moviment, Miquel Adlert, i a tall d'exemple, la majoria de la intel·lectualitat del país, tot i no ser pancatalanista, "callaria" i toleraria la "catalanització" simplement pel fet de no eixir en defensa de la "valencianitat" que propugna el blaverisme:

«¿Per que la majoria de la intel·lectualitat valenciana, que no es pancatalanista, no se'n mostra així com es, i no obstant calla davant el pancatalanisme i la catalanització de València, en lloc de defensar la valencianitat» (1984b: 52).

Aquestes professions, doncs, junt amb els polítics, hagueren de suportar des de la transició democràtica el gruix de les garrotades si més no dialèctiques del blaverisme. Els treballadors de la cultura escrita foren des del principi el blanc preferit del regionalisme anticatalanista valencià. Ells podien ser (i, en part, ho eren) els principals agents socials de la normalització del valencià i de la cultura pròpia i l'objectiu era fer-los callar o desacreditar-los per tal de minar-los les audiències. Un dels èxits del blaverisme és que en bona mesura aconseguirà crear tabús (denominar català a la llengua pròpia o fer servir l'expressió País Valencià en seran dos dels principals), que seguiran a una certa espiral de silenci i, al capdavall, de complicitat.

Al respecte podem establir unes certes concomitàncies entre l'antiintel·lectualisme propi del blaverisme i el d'altres moviments socials. Segons l'anàlisi lúcida de Jean-Paul Sartre, els antiintel·lectualismes s'estimen més la confortabilitat que proporciona les opinions "de tota la vida", la "perennitat de la pedra" en lloc del pensament crític que dubta i fa dubtar. En el millor dels casos, l'anàlisi serena té un paper més que secundari en el discurs i en la pràctica del regionalisme anticatalanista.⁵²⁷

En el discurs del blaverisme, en aquest sentit, sovint es dóna una paradoxal arrogància intel·lectual, que fa d'una banda menysprear els treballs i estudis científics, siguen històrics, filològics, sociològics o antropològics sobre la realitat social valenciana i, d'una altra, tenir un convenciment petreu, inamobible sobre la veritat "autèntica" del poble valencià, de la llengua, de la identitat i de la història, cosa que provocarà fins i tot assaigs sense fonamentació històrica alguna. Novament seguint a Sartre, la fermesa antiintel·lectual del blaverisme li prové de l'apriorisme. Els raonaments venen a ser alguna cosa així com que els valencians no som catalans i qualsevol teoria que demostre la influència catalana en la identitat valenciana és (ha de ser) falsa per principi. El pensament característic del militant del blaverisme és d'una impenetrabilitat gairebé absoluta, gairebé com, per exemple, i tot salvant les distàncies, la de l'antise-mita:

«Si el antisemita es, como hemos podido comprobar, impermeable a los argumentos y a la experiencia, no lo es porque su convicción sea firme; en realidad, su convicción es firme porque decidió en primer lugar ser impenetrable» (2005: 23).

En qualsevol dels casos, existeix en el discurs anticatalanista un menyspreu generalitzat contra les elits intel·lectuals (contra les polítiques o periodístiques es tendeix a filar un tant més prim). De fet, el conflicte identitari valencià també podria tractar de comprendre's sociològicament com un conflicte entre elits. El blaverisme, com la resta de populismes, es caracteritzarà, precisament, per l'avversió als intel·lectuals (Molina, 1998: 99) i, particularment, per la capacitat d'influència social, que és negada, particu-

⁵²⁷ «Pero hay gentes a quienes atrae la perennidad de la piedra. Quieren ser macizos e impenetrables, no desean cambiar, ¿adónde los conduciría el cambio? [...] No quieren opiniones adquiridas, las anhelan innatas; como le temen al pensamiento, desean adoptar un modo de vida donde el raciocinio y el análisis desempeñen tan sólo un papel subordinado, donde no se busque jamás nada excepto aquello que ya fue hallado, donde uno sólo pueda convertirse en aquel que ya era antes» (Sartre, 2005: 21).

larment quan el “poble reacciona”. A les elits més o menys nacionalistes valencianes se les acusa explícitament de “passar-se de llestos”, de pensar que podien “manipular” el “poble”, cosa que, “òbviament” no aconseguirien:

«per la prepotència... i perquè es passaren de llestos. Es pensaren que açò ja estava... tot era un camí trillat... era un camí trillat. I clar, la gent... lo que primer veu és la senyera. Això es veu, es palpa. I el voler-la canviar va ser lo que la gent féu que botara» (Martín Villalba, 00:25'13”).

En aquest sentit tots aquells intel·lectuals que defensen la unitat de la llengua catalana —per més passius que siguen en aquesta defensa— seran acusats de múltiples adjectius desqualificadors, entre ells, òbviament el fatídic de “catalanista” que suposarà en segons quins àmbits socials (no menyspreables, precisament) un estigma social. Fins i tot se'ls negarà la condició d'intel·lectuals tot acusant-los “d'intel·lectual-loi-des” atés que: «intel·lectual no deu ser mai una persona que no te serietat en els seus plantejaments i argumentacions, que no te objectivitat i que està —ho dic conscient de la gravetat del terme— clarament manipulat» (Lanuza, 1983: 19).

A més a més, aquest “catalanistes” esdeven “culpables”, entre d'altres coses, del conflicte identitari valencià. El poble, en aquest sentit, seria innocent. Tenen la culpa d'haver-se “allunyat” de, per exemple, la venedora de pollastres del Mercat Central qui, “innocentment”, reaccionaria com bonament sap contra el que considerava atac a la “personalitat valenciana”:

«Però jo dic: qui té més culpa en tot això? Aquell que pensa i reflexiona, és a dir, l'intel·lectual? O per contra el poble pla, la persona que està tallant pollastres de matí en el Mercat Central, que era la que li responia a aquell: tu no tens raó en això?» (Ahuir, 00:35'13”).

En conseqüència, el blaverisme denigrarà aquells grups socials que no controla, allà on se li resisteix més l'hegemonia social: els grups amb major capital educatiu i cultural (com veurem al capítol setzé, l'única cohort on el secessionisme lingüístic no és majoritari és, precisament, aquesta), al capdavant, la referència que havia triat com adversari (dins de la lògica política dualista típica dels populismes que analitzarem al capítol seté), aquell que durant els finals del franquisme i les primeries de la transició política era emergent i es percebia que podia fer-se amb l'hegemonia política i cultural del País Valencià. L'antiintel·lectualisme, doncs, no és tan “irracional” com podria semblar-nos en un primer moment. Presenta una lògica política.

e) sentimental o l'“amor per València”

De vegades aquest antiintel·lectualisme esdevé certament més sofisticat però la lògica és semblant. Per al blaverisme, d'alguna manera, la “raó” sempre ens pot conduir cap al “catalanisme” mentre que el cor, els sentiments, ens condueixen, necessàriament, cap al valencianisme “autèntic”. Així els sentiments serien més de fiar que no la raó i, per tant, serien preferibles. Vegem sinó la cita següent de Miquel Adlert on, d'una manera certament alambinada, distingiria valencianisme (ideologia racional) de patriotisme valencià (sentiments o valenciania):

«Quan en el valencianisme no hi ha patriotisme, el valencianisme acaba sent anti-patriota. Perque sa principal vocació, sense el control del patriotisme, se li accentua de tal manera que acaba dominat per ella, la qual es constitueix en l'essència d'ell. Per al lliurat, convertida la lliadura en essència, com la llengua es l'element bàsic de la lliadura, el lliurat queda “liliturat” i ha de caure en la parança del pancatalanisme, a través de la concepció de que la llengua valenciana es la llen-

gua catalana. I de l'assimilació llingüística passa fàcilment a l'assimilació patriòtica i Catalunya es converteix en la pàtria seua» (2004b: 19).⁵²⁸

Seguint la dissecció del discurs blaver, si hem vist que participa d'un antiintel·lectualisme pronunciat, serà coherent amb aquest la participació d'un elogi encés i d'una defensa d'allò sentimental on suposadament raurien les "essències autèntiques" de la valencianitat.⁵²⁹ De fet, difícilment podríem qualificar aquest regionalisme anticatalanista com una ideologia en un sentit estricte de la ciència política, ja que ens trobem davant d'un conjunt més o menys coherent "d'idees", percepcions i sentiments units per la catalanofòbia, d'una ideologia més pròxima a una determinada "mentalitat", que barreja filies i fòbies (sentiments) que a un corpus teòric desenvolupat, d'una ideologia des d'una concepció sociològica neutra (veure capítol quart).

L'aposta del blaverisme és una estima a una determinada concepció del què és València i alhora, com veurem en el subcapítol següent, una fòbia (una fòbia intensament viscuda) a allò català i als catalans que presenta concomitàncies envers altres fòbies contra diversos grups socials. En concret, podem comparar-la, per exemple, amb la judeofòbia. El "jueu" és percebut per l'antisemita com el boc expiatori d'aquelles mancances, reals o imaginàries, que n'experimenta. El "català" ocupa aquest paper en l'imaginari del bla-vero. De fet, l'anticatalanisme podríem qualificar-lo, fent servir la qualificació de Sartre envers l'antisemitisme, com una "passió", que s'inciu en la lògica d'allò passional:

«el antisemitismo es algo muy diferente de una idea. Es en primer lugar una pasión [...] se incibe en la lógica de lo pasional e irracional. Porque, a fin de cuentas, ¿podríamos acaso tomarnos en serio a alguien que afirmase: "debe de haber "algo raro" en los tomates, puesto que no me gustan"?» (2005: 12).

Per això mateix l'anticatalanista, igualment que l'antisemita, ha optat per viure d'acord amb els criteris d'allò passional (Sartre, 2005: 20). D'aquesta manera s'estalvia la racionalitat i el dubte que comporta qualsevol construcció política teòrica. Normalment se sent més còmode amb les seguretats emocionals que provoca el maniqueisme polític-moral: el mal, encarnat pel "catalanisme" i el bé, per una valencianitat perfectament harmonitzada amb l'espanyolitat general. Aquests seran els seus referents emocionals políticament i identitàriament. Novament recorrem a Aldert per il·lustrar la prioritització del sentiment (l'amor "a València" o el que ve a ser el mateix, l'estima a un territori i a un grup humà que hi viu però que, sobretot, és l'amor a una idea, a una particular concepció del què és València) sobre el pensament:

«per a mi —com ho es en bona ortodòxia valencianista—, en el valencianisme patriòtic —que es l'autèntic—, *per sobre el pensament està, com a primordial, el sentiment*: el sentiment d'amor a la Pàtria Valenciana, com sempre ha segut est el toponim que els valencianistes hem sentit en tot moment com el més cordial en nostre amor a València» (1984a: 82).

Per tot plegat en la immensa majoria de definicions que fa el blaverisme del concepte "valencianisme", que tracta de patrimonialitzar-lo en exclusiva, el factor sentimental esdevé l'element primordial d'aquest i, en consonància, la construcció política i ideològica d'aquest esdevé bandejada, en un segon terme, si no anul·lada. Vegem, a tall d'exemple, la doble definició que proposa un manual d'*Iniciació al valencianisme* que edità LRP a finals de la dècada dels noranta del segle passat:

⁵²⁸ En un sentit molt semblant que abraça, a més a més, l'anticientifisme, afirmarà que «un intel·lectualisme desenfrenat ha dut als escriptors valencians a l'obsessió culturalista d'escriure en una llengua científica, filològicament perfecta» (2004b: 37)

⁵²⁹ Josep Maria Bayarri, en *El perill català* ja escrivia que «el sentiment popular valencià que, com diem, és cosa inimposada no admet ni admetrà artificis ni monstruositats deformadores ni suplantadores i restarà vevent en les fonts naturals i tant que'ls inquietis valencians catalanisats i catalanisats, al no aconseguir la satisfacció de somoure aquell sentiment en lo poble arrailat, decantantlo vers ses insensates apetencies» (1931: 66).

«a) *Sentiment* d'amor dels valencians per tot lo que entenen o creuen que els es privatiu i b) Moviment de defensa i recuperació de la personalitat diferenciada dels valencians, lo que ha vigut denominant-se el "fet valencià". El valencianisme com a moviment de masses es un moviment molt heterogèneu que *s'alimenta de sentiments*, d'intangibles. El valencianisme *primer que tot se sent*» (Vendrell, 1998: 13).

Aquest anticatalanisme valencià, en conseqüència, farà en la retòrica particular un elogi explícit d'allò sentimental, que ho considerarà més autèntic, més espontani, al capdavant més "popular" que no la raó, que no el pensament del qual, en general, desconfia. D'alguna manera la lògica respon a un dualisme en el qual s'enfronta d'una banda el "cor valencianista", l'espontaneïtat del poble front a la (suposades) planificació i astúcia del "catalanisme".

Lògicament aquest sentimentalisme és una altra manera d'enfrontar-se al racionalisme ja analitzat del paradigma fusterià, ja que les idees se situarien suposadament en una escala moral inferior als sentiments. El blaverisme, doncs, seria moralment "superior" al fusterianisme. De tal manera que la defensa del sentiment aplegarà fins i tot a l'elegia acrítica de persones analfabetes que "rebentaven" actes culturals, com el personatge de Paquita la Rebentaplenaris (que és presentada alhora com una mena de profeminisme) i que ho haurien fet amb "tota energia" i de "tot cor", com si açò exculpara els atacs a les autoritats democràtiques o a la llibertat d'expressió:

«Tanmateix ho han agarrat (la consideració de ties maries)... elles ho han agarrat com a cosa bona... Sí, sí, és una cosa temperamental... Pui això, que *eren tot cor*. I que a vegades, clar, hi havia dona que el marit es pensava que estava en casa fent allí el dinar i fent els llits i tal, i la dona estava amb una pancarta o estava bé per on fóra. Lo qual també és *un cant a certa alliberació de la dona*. Però... la realitat és que... molt bona. Jo me'n recorde molt de Maria la rebentaplenaris, que no sé per què la batejaren Paquita, i era Maria la rebentaplenaris... i era toledana. Era analfabeta. I era... pui mira, *el seu amor va ser València*. I lamente molt quan morí, que m'enterí tard...» (Martín Villalba, C2, 00:01'11").

«Hubo un asalto de los defensores del azul que generó figuras míticas de la lucha diferenciacionista como Paquita la Rebentaplenaris, prototipo de dama de mediana edad ("tía-maría", en el argot popular), que defendía *con toda energía* la Personalidad Valenciana» (Recio, 2005: 295).

Així mateix, aquest sentimentalisme també seria una manera de buidar qualsevol element polític del valencianisme, "desnacionalitzar" el valencianisme (descafeïnar-lo) com una ideologia que poguera generar una identitat alternativa a la nacional espanyola. No debades en el discurs del blaverisme s'identifica "valencianisme" (ideologia política defensora de l'autogovern del País Valencià i de la normalització social del valencià) i "valenciania" (sentiment apolític d'estima cap a una determinada concepció de València i/o els valencians). De fet, resulta molt paradigmàtic que fins i tot Hèctor Villalba, que teòricament defensava un model "nacionalista" per al blaverisme polític diferenciat el nacionalisme basc i català (suposadament "polític" el primer i "econòmic" el segon) del valencià, bàsicament sentimental o, el que és el mateix, que no seria pròpiament "nacionalisme" si per aquest entenem una ideologia política sobiranista:

«aixina com en el País Basc hi ha un nacionalisme polític i en Catalunya hi ha un nacionalisme econòmic, el nacionalisme de la Comunitat Valenciana, ens agrada o no, és *un nacionalisme sentimental*. I... possiblement per això diga això Miguel [Ramón Izquierdo], perquè jo crec que... que per desgràcia hem d'estar d'acord en que el nacionalisme que naix o el valencianisme que naix en la Comunitat Valenciana és un *valencianisme de sentiment*, és un valencianisme sentimental» (Villalba, C2, 00:53'47").

En aquest sentit demanar, per exemple, la normalització del valencià equival immediatament a esdevenir als ulls del blaverisme un "catalanista" i, per tant, un "traïdor". Contràriament, alegrar-se de què un tenista valencià guanye un trofeu esdevé sinònim de "valencianista". Mitjançant aquesta construcció retòrica qualsevol naciona-

lista espanyol pot esdevenir tranquil·lament “valencianista” així com qualsevol valencianista esdevé automàticament i paradoxal un “antivalencià”. D’aquesta manera el valencianisme queda en el blaverisme quelcom completament desdibuixat políticament, descafeïnat, un no-res racional, pur sentiment. El valencianisme queda així despolititzat (“no és una idea política”. Així qui fan política són els altres) i a l’abast de qualsevol. Ser “valencianista” resultaria, en conseqüència, més senzill que no ser “catalanista”. De tal manera que un militant del PP, per exemple, partidari de reduir l’autogovern de les comunitats autònomes però defensor de què el valencià i el català són dues llengües esdevé “valencianista” i un militant del BLOC, contràriament, resultarà “catalanista”, perquè no tindria un sentiment “autèntic” de ser valencià:

«No, és un sentiment. *El valencianisme és un sentiment*. Com serà un sentiment el cubanisme o serà l’italianisme. Això no entra per política, no, no. És una sensació que ú té. I s’ha acabat. Per què s’alegrem de que guanye el València un partit de futbol? Per què s’alegrem que un torero valencià talle 3 orelles? Per què s’alegrem què... en fi, que el Ferrero este siga el número 1 del tennis?» (Izquierdo, C2, 00:24’55”).

«No es deu dir pels malintencionats o ignorants, ni creure per ningú, que es fa política quan es defen la valencianitat sense adherències canceroses. Perque *la valencianitat no es una idea política sino un sentiment patriotic*, com ho pot ser l’andalusitat, la galleguitat, l’aragonesitat... i es diu la hispanitat. Lo que sí que es fer política es lo que fan els que ataquen a algun d’estos sentiments patriotics» (Adlert, 1984b: 62).

D’aquesta manera qui farien “política” serien els fusterians, els antipatriòtics. Els blaveros, únicament, defensarien un sentiment percebut com una experiència suposadament no mediatitzada, directa i, en aquest sentit, “autèntica”. En conseqüència, i com ja hem apuntat, la mobilització violenta contra les autoritats democràtiques durant la transició i durant la dècada dels huitanta del segle passat, sobretot, quedaria legitimada per ser sentimental, que esdevé així equivalent a “noble”.

Per tot plegat, la “noblesa” (un no interès per factors econòmics, s’ha d’entendre) justificaria qualsevol acció política⁵³⁰ que, en ser feta des del cor, en haver una predisposició sentimental a “donar la vida”, esdevendria com la millor motivació per a l’acció. Lògicament, per al blaverisme (explícitament o implícitament), els altres no estaran investits d’aquestes nobles qualitats, en suposadament no ser sentimental sinó exclusivament racional els pressupòsits que defensarien, per la qual cosa fins i tot qui fou President de les Corts durant bona part de la cinquena legislatura legitimarà els assalts a les reunions d’electes democràtics, com el Plenari de Parlamentaris, durant la transició democràtica:

«Jo pense que eren persones *molt nobles, molt sentimentals*, i que feien les coses imbuïdes per... per la creença de que en certa manera... el futur de València estava en lo que elles feien, però d’una manera absolutament noble, absolutament entregada, i... encara que hui puix... puix... els exemples ja ens queden molt lluny, però allò de... d’eixes frases que es fan... són... eren persones que hagueren donat la vida, lo que significa donar la vida per algo. Jo crec que eren persones que en aquell moment hagueren donat tot lo que tenien, la seua vida, per aconseguir que no es fera lo que teòricament estava fent-se. Jo recorde eixes persones amb el reconeixement de ser persones absolutament nobles, parlant de... de les maries rebentaplenàries, persones absolutament nobles, absolutament convençudes» (Villalba, C2, 00:14’08”).

El blaverisme, en definitiva, apel·larà constantment al poble valencià mitjançant una estratègia populista, antiintel·lectualista i sentimentalista que esdevindrà senzilla

⁵³⁰ Fins i tot la violència del GAV quedaria així justificada: «En un principi, el GAV era un conjunt de persones que *defenien uns sentiments d’una manera jo crec que noble*, i després hi hagué la utilització d’eixos sentiments en benefici personal de dos o tres persones [...] era gent que *estava moguda pel sentiment*» (Villalba, C2, 00:12’55”).

però efectiva per tal de penetrar en classes mitjanes tradicionals i classes baixes amb escàs capital educatiu però sí identificades amb una particular identitat regional valenciana que el blaverisme instrumentalitzarà.

14.3.2 Anticatalanista: antivalencianista, antipancatalanista i anticatalà

«I de pronte, pel mig de la decada dels setanta, apareix un “fantasma” polític contra el Regne de València. Els pancatalanistes escomencen a *furtar allò per lo que mai no nos havíem tengut de preocupar els valencians: les nostres senyes d'identitat*. S'inicia la campanya política per lo cultural. La columna capdavantera porta per arma l'unitat suposta llingüística per a integrar-nos en un projecte de nació nou» (Zarzo a Recio, 1982b, 9).

Tot i que és tautològic definir l'anticatalanisme valencià, el blaverisme, com anticatalanista, resulta del tot necessari remarcar aquest tret —per oposició al catalanisme del paradigma fusterià— i, el que als nostres efectes és més important, analitzar les especificitats d'aquest anticatalanisme, atés que d'anticatalanismes, a Espanya, n'hi ha de diversos, pel que fa a les bases socials, ideològiques i organitzatives d'aquests.

D'entrada cal tenir en compte que el blaverisme és un moviment inequívocament reactiu, a la contra del fusterianisme.⁵³¹ El seu programa polític és bàsicament anticatalanista, és dir, opositor al programa bàsic del valencianisme polític, contrari a la sobirania política del País Valencià i a la normalització de la llengua catalana. En conseqüència, el projecte del blaverisme és fonamentalment a la contra. Francesc Viadel, a partir dels pressupòsits de què la modernitat la representarien, en exclusiva, els fusterians, ho expressarà de la manera següent:

«El seu únic objectiu polític fou, clar i ras, combatre el nacionalisme, frenar qualsevol procés de normalització cultural o lingüística, atacar qualsevol símptoma de modernitat política o social al si de la societat valenciana» (Viadel, 2006: 20).

Per tractar d'exemplificar l'afirmació anterior adjuntarem com a mostra una significativa i no molt llunyana entrevista al líder de CVa, Juan García Sentandreu, on explica que l'objectiu principal de tots ells és “desmuntar l'entramat catalanista des de 1982”, és dir, des de l'Estatut, passant per la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià fins a l'AVL. Tanmateix, no hi hauria cap proposta en positiu. Ells afirmen estan exclusivament per dur endavant un programa anticatalanista, de desaparició de la cultura i de la llengua pròpia dels valencians:

«Mosatros no acodim a la política pera fer tonteries. Anem a desmuntar tot l'entramat catalanista creat desde 1982 tant pel PSOE com pel PP. Coleges, instituts, administracions, televisions publiques i, per damunt de tot, l'AVL» (G. Sentandreu, 2005: 2).⁵³²

El blaverisme, però, com a moviment i discurs fonamentalment reactiu i a la contra no és absolutament singular. De fet, per exemple, presenta trets extraordinàriament semblants a uns altres moviments peninsulars, com és el cas del navarrisme. Si el

⁵³¹ I això a desgrat de les suposades opinions d'un dels mentors ideològics més importants del blaverisme, Miquel Adlert, qui aplegà a escriure que «els “antis” polítics, encara que es vullga, no poden fer política; perquè no son polítics per estar buits d'ideologia pròpia i afirmativa. I així, per tant, resulten d'una esterilitat total. ¡Que absurda i ridícula seria la posició d'un “anti” que, vencedor, no sabia qué fer! [...] per tant, la negació es estèril per a poder construir alguna cosa» (1984b: 86).

⁵³² Per si algú dubtara de la importància de l'afirmació anterior i pensara que és una exageració treta de context, adjuntem una altra en la mateixa direcció reactiva, en l'únic discurs que ha sigut capaç de protagonitzar si més no fins ara el blaverisme més radical: «Debemos empezar a crear un tejido defensivo en la sociedad valenciana para que esta ofensiva de los nacionalistas excluyentes exacerbados e independentistas no nos alcance» (DV, 12-IV-2004).

blaverisme necessita el nacionalisme català com el gran altre, com l'adversari que dóna sentit al seu moviment social, el navarrisme és bàsicament un moviment reactiu contra el nacionalisme basc. Tots dos presenten com a gran objectiu mantenir el discurs nacionalista espanyol i regionalista però presentant-lo com a nativista, com a propi front als nacionalismes alternatius a l'espanyol, que són percebuts i presentats com "forasters". De tal manera que sense el "perill" català o basc, tots dos moviments, tal com són, deixarien d'existir:

«El navarrismo ha hecho de su oposición al nacionalismo vasco su principal instrumento de movilización que le permite obtener firmes y apasionados apoyos para la defensa de los intereses económicos y políticos propios de la derecha navarra. Sin el recurso al peligro euskadiano, el navarrismo tal cual es se disolvería. [...] En una comunidad como Navarra que carece de una lengua, una religión o una raza exclusivas que sirvan de elemento de cohesión interna y de diferenciación respecto de los vecinos, mantener el discurso nacionalista español y regionalista propio del navarrismo requiere de alguna otra seña de identificación. El discurso fuerista, por sí mismo, no es suficiente, pues resulta ambiguo» (Iza, 2001).

Anem a analitzar l'anticatalanisme del blaverisme tot considerant bàsicament quatre apartats: a) l'estratègia reactiva; b) l'estrangerització del contrari com a negació; c) Catalunya i els catalanistes com argument omnicomprensiu i d) la catalanòfobia.

a) l'estratègia reactiva o l'afirmació *via negationis*

El blaverisme, com anirem analitzant, cercarà la creació d'una identitat valenciana (política i cultural) a partir de l'estratègia de la negació no només de la unitat lingüística del català sinó també «de qualsevol similitud —fins i tot casual— entre València i Catalunya [i] l'argumentació de l'existència d'una pretensió catalana de sotstreure als valencians el seu patrimoni cultural i la seua identitat» (Bodoque, 2000: 8).

Catalunya (i els catalans), doncs, per al regionalisme anticatalanista valencià (i, en bona mesura també per a l'espanyol) esdevé el gran "altre" i no Espanya o Castella com havia sigut constant en el valencianisme polític, d'una manera més explícita o més implícita, tant en el fusterià com el prefusterià. La valencianitat, d'una banda, seria una absoluta no catalanitat i, d'una altra, una identitat amenaçada per banda dels "catalanistes" que, necessàriament, són percebuts com "expansionistes", particularment gràcies al projecte dels Països Catalans:

«Afirman la identidad, *via negationis*, como diferencia no tanto con España y Castilla sino con Catalunya. Es una definición reactiva frente al nacionalismo fusteriano, que abomina cualquier tentativa de identificación mediante la catalanidad» (Ariño i Llopis, 1993: 13).

Com hem expressat anteriorment, en el paradigma fusterià hi havia una aposta —més o menys explícita, més o menys decidida, més o menys política— per un projecte nacional (si més no cultural i lingüístic) que englobara Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears, el Rosselló així com els altres territoris catalano-parlants i que, bàsicament, a partir de Joan Fuster s'anomenarà com Països Catalans (així, en majúscula i plural).

La idea dels Països Catalans serà l'autèntica bèstia negra que justificarà als ulls del blaverisme la seua raó de ser. De fet, la denominació Països Catalans serà el gran resort que mobilitzarà el blaverisme. Manuel Campillos,^{A1} diputat d'UV adscrit al Grup Popular de les Corts durant la primera legislatura, fou el primer que formulà una pregunta parlamentària contra aquesta denominació (el 23 de juliol de 1983, recent constituïdes les primeres Corts democràtiques), tot tractant d'exigir mesures contra la venda de mapes i enganxines en una àrea de servici d'una autopista de Catalunya:

«¿Coneix el Govern Valencià que a l'Estació de Servei de l'Àrea del Penedés es venen mapes dels anticonstitucionals Països Catalans i pegatines amb aquesta

denominació i antiestatutària bandera? En cas afirmatiu, quines mesures ha pres el Govern Valencià? En cas negatiu, pensa el Govern comprovar la veracitat d'aquesta pregunta i prendre mesures? Quines?» (BOCV 8/I, 09-IX-1983: 177-178).

El blaverisme, doncs, respondrà d'una manera contundent i radical a aquesta iniciativa irredemptista i ho farà d'una manera excessiva, atesa la poca incidència si més no quantitativa que tindrà aquest projecte al si de la societat valenciana i fins i tot en el catalanisme, només una minoria del qual serà políticament pancatalanista.⁵³³

De fet, en el regionalisme anticatalanista valencià rarament hi haurà un reconeixement de què només una mínima part dels qui construïa com a "catalanistes" ho eren explícitament i políticament. Tanmateix, fins i tot els qui no eren partidaris d'un pancatalanisme polític, esdevenien pancatalanistes passius o implícits (simplement pel fet de defensar la unitat lingüística) i contribuïen a fer versemblant (performativa) l'"amença" catalanista als ulls del blaverisme. D'aquesta manera, s'engrandia el "monstre" amb què justificar l'anticatalanisme:

«Jo crec sincerament que la majoria dels titllats de catalanistes d'aquella època no volien uns PPCC, però tampoc els veien amb mala cara. Vull dir, pretenien o una unitat lingüística, o també pot ser que això ho hagen ara equilibrat per a donar una explicació més clara, però la *percepció indiscutible* que teníem els que estaven en l'altra banda era que efectivament allò es volia formalitzar» (Ahuir, C2, 00:01'18").

Igualment que a l'Espanya dihuitesca hi haurà més antiil·lustració que il·lustració a la València de la transició democràtica —i de les dècades del huitanta, el noranta i l'actual del segle XXI— existirà més anticatalanisme social i ideològic que "catalanisme", és dir, que pancatalanisme explícit. Tot i això, com que sense "altres" no hi hauria un "nosaltres" i, com que la valencianitat entesa pel blaverisme, en tant que regionalista i copartícep de la identitat nacional espanyola, no es pot oposar als "castellans" ni encara menys als "espanyols", utilitzarà els "catalans" i els "catalanistes" com l'alteritat amb què construir una identitat pròpia, la identitat regional valenciana anticatalanista:

«Són dues imatges complementàries, especulars. Per poder definir un "nosaltres", cal identificar qui són els "altres". I amb aquest treball hem trobat també resultats significatius pel que fa a les diferències entre catalans i valencians. Mentre que a Catalunya els referents col·lectius negatius són andalusos i madrilenys, referents històrics d'espanyolitat, al País Valencià, els referents negatius són catalans i bascos, referents històrics de no-espanyolitat [...] Amb la qual cosa, els valencians no tenen de fet un referent d'alteritat clar entre els col·lectius integrats en Espanya, no determinen amb nitidesa qui són els "altres", i així és molt difícil d'establir un "nosaltres"» (Castelló, 1999: 326).⁵³⁴

⁵³³ Un estudi realitzat per tres científics socials anglosaxons ofería en 1986 la xifra de només un 2% de valencians que es consideraven catalans. I això, a més, sense especificar si aquest percentatge exigü estaven exclosos els immigrants procedents de Catalunya. Siga com siga aquesta dada apunta l'acceptació escassíssima del programa "avançat" del fusterianisme, la defensa de la catalanitat nacional dels valencians: «En Valencia, se ha producido un debate, aún abierto, entre aquellos intelectuales y elites políticas partidarios de la autonomía sobre si Valencia debe constituir una comunidad autónoma aparte o si, dada la opinión de algunos de que el valenciano es una variante del catalán, la región debe incorporarse a una gran Cataluña autónoma. Este último criterio parece, sin embargo, que ha encontrado poco eco entre el electorado; sólo un 2% de nuestros entrevistados declaró sentirse catalán, mientras que el resto estaba bastante dividido entre quienes se sentían españoles y aquellos que se autoidentificaban como valencianos» (Ghunter et al., 1986: 433).

⁵³⁴ Encara més, com que "els catalans" són un referent positiu en la construcció d'una valencianitat diferenciada de l'espanyola —de fet, Rafael Castelló mostra que, per als defensors d'una identitat nacional valenciana, Catalunya és un element ben valorat—, l'anticatalanisme tindria com a funció social esdevenir fre a qualsevol desenvolupament valencianista: «Al País Valencià no hi ha però cap referent d'alteritat negatiu dins Espanya en la component política-identitària, per tant, no hi ha «altres» política-identitàriament significatius dins Espanya, tots som uns. Els únics els catalans, però en positiu. El que vol dir que la component política-identitària valenciana es construeix per simpatia amb els catalans. Amb la qual cosa, l'anticatalanisme està afectant directament la posició nacional dels valencians» (1999: 327).

Sense dubte, doncs, Catalunya i el catalanisme seran l'espill on es mirarà l'anticatalanisme valencià per construir la identitat valenciana particularista. Si, com hem vist en el subcapítol 10.5, per a una part significativa de valencians Catalunya és un referent de modernitat, el blaverisme bastirà el discurs identitari com una barreja entre una particular retòrica tradicionalista i fins i tot antimodernitzadora i, en particular, un ressentiment cap als catalans.

Cal tenir en compte que, en certa mesura, amb la comparació entre valencians i catalans són els primers els qui resulten "perjudicats" en la percepció col·lectiva. La imatge especular percebuda esdevé frustrant: Catalunya seria més moderna i més rica que el País Valencià i, cosa també molt important, Catalunya seria més catalana (catalanista) que València valenciana (valencianista). De fet, fins i tot entre algunes de les veus anticatalanistes moderades o tàctiques com la del President en funcions del Consell Preautonòmic del País Valencià, Enrique Monsonís, es reconeixerà que l'anticatalanisme, entre d'altres qüestions, naix d'un "sentiment d'inferioritat":

«Jo estic allí amb dos catalans en el grup parlamentari, i no em sent inferior en res. I per tant no em destorben. L'anticatalanisme naix en part, d'un sentiment d'inferioritat, que jo no tinc [...] Crec que és una qüestió, al meu entendre, en algunes persones... una qüestió d'ànim, d'animadversió, però com a partit era més una qüestió de tàctica política. Ara, no hi ha que confondre l'anticatalanisme amb el filocatalanisme. Mantindre l'equilibri no és massa fàcil, però jo crec que sóc capaç [...] Ni anti, ni filio (sic)» (00:38'42").

Com ja hem vist, Catalunya és el principal referent de la modernització per a la majoria dels valencians. Per tant, Catalunya esdevé una contant en el discurs del blaverisme. Existirà, doncs, una comparació pràcticament reiterativa entre el País Valencià i Catalunya.

En aquesta comparança, en primer lloc, es marca i s'exagera les diferències entre ambdós països (València seria una realitat "absolutament distinta" de la del seu país veí)⁵³⁵ i, en segon lloc, es destacarien els suposats avantatges d'ací front als d'"enllà" tot i que, curiosament i contradictòria, també hi haurà un lament, sovint victimista, del que tenen al "nord" i no en tenim ací.⁵³⁶

En qualsevol dels casos per al blaverisme (i per a si més no bona part la "valencianitat" general, atés que aquest ha interferit d'una manera decisiva la identitat valenciana) els valencians seríem, sobretot, no-catalans. Però no sols seríem no-catalans sinó que, a més a més, presentaríem una identitat i una personalitat diferenciadíssimes, "totalment definida i distinta", de la catalana (una incidència retòrica que, significativament, no es fa respecte de la identitat castellana i/o espanyola), com si d'una gran llunyania es tractara, que aplegarà fins als extrems de considerar el valencià un poble més antic que Catalunya:

«Es pues, patente cómo el nacionalismo pancatalanista tiende a un separatismo antiespañol, arrastrando, en su vértido de intereses políticos y económicos a pue-

⁵³⁵ S'aplegarà a escriure, per exemple, que la nostra ha sigut i és una nacionalitat, ni més ni menys, que "perfecta". Després comprovem que aquesta perfecció bàsicament seria un hipotètic feudalisme més incomplet que el cas català: «València es i ha segut una perfecta nacionalitat [...], i mes perfecta que Catalunya, atomisada per la presencia en ella de l'organisacio feudal» (Adlert, 1994a: 61).

⁵³⁶ El mateix Miquel Adlert combinava aquest optimisme sense base amb un pessimisme més profund del que sap que la consciència nacional de Catalunya és molt menys espanyola que no al País Valencià: «La Patria Valenciana nos la donà ya feta Don Jaume; i pels valencians no s'ha sabut fer un poble valencià. Catalunya se la feren a traves dels sigles els catalans; i pels catalans s'ha sabut fer un poble català i la seua cultura. Esta es la diferencia entre Valencia i Catalunya, que explica moltes coses» (Adlert, 1984b: 81) o «Quan s'acusa als catalans de moltes coses mal fetes, més que els valencians, no es pensa en la proporcionalitat; perque com els catalans han fet moltes mes coses que els valencians, n'han fet moltes mes mal fetes que esl valencians; pero, clar, en termens absoluts, perque en proporcio n'han fet manco que els valencians» (Adlert, 1984b: 81).

bles tan històrica y colectivamente diferenciados, de *personalidades tan nítidas y distintas* a la catalana, como el valenciano y el balear» (Ramos, 1978: 42).

«yo tenía desde siempre muy clara la idea de que los valencianos pues éramos un pueblo con una *personalidad totalmente definida y distinta* [...] Soy totalmente contrario a estas... a estas tendencias que asimilan los valencianos a los catalanes, porque es que además, para mí, no hay ni razón étnica, ni razón histórica. Porque razones étnicas... nosotros como pueblo tenemos testimonios más antiguos que los tienen en Cataluña, como pueblo valenciano. Y luego, como razón geográfica, está muy claramente definido el Reino de Valencia desde Jaime I, y históricamente pues nos corresponde una personalidad, cultural además, *manifiestamente distinta, y con una personalidad muy característica*» (Carrau, 00,09'49").

La identitat "valenciana" que promou el blaverisme, en conseqüència, esdevé una identitat necessàriament no-catalana, però que necessita al catalanisme per a justificar especularment la ideologia i la retòrica pròpies. Sense el "perill" català la identitat valenciana anticatalana se disoldria en la general espanyola. La similitud entre un "valencià" i un riojà rauria en que tots dos serien igualment espanyols i igual d'espanyols; però la diferència es troba que el valencià, per poder ser plenament espanyol, ha de lluitar contra els Països Catalans, ha de construir una cultura absolutament pròpia que no "podem permetre" que passe per catalana:

«El perill venia perquè... o es va començar a vore en un llibre de Joan Fuster, el de *Nosaltres els valencians*... crec recordar que era en la pàgina 58, però bo, això no té importància aquell dia... que les comarques valencianoparlants, bo, o catalanoparlants, puix seriem part dels PPCC» (Martín Villalba, 00:02'28").

El blaverisme, per tant, imagina que la identitat "valenciana" estaria amenaçada. Aparentment estaria, doncs, no sols justificada sinó seria àdhuc comprensible la reacció popular contra aquesta suposada amenaça. Aquest discurs no sols ha esdevingut versemblant als ulls de bona part de les classes populars sinó també ha penetrat en determinades elits polítiques i intel·lectuals. Com a mostra, l'actual president del Consell Jurídic Consultiu de la Comunitat Valenciana, Vicente Garrido,⁵³⁷ afirmarà que el blaverisme naixerà com a reacció, comprensible i justificada, contra el "catalanisme", cosa que li serveix també per justificar —i fins i tot negar— el canvi cap a l'anticatalanisme en la política d'Emilio Attard i de la UCD (i de la qual ell participarà en una segona línia). No seria Attard o la UCD qui canviaria, és el catalanisme el que hi "profunditza", el que es radicalitzaria (suposadament encara més) i esdevindria, per tant, fins i tot responsable de la reacció del blaverisme en contra d'ell:

«yo no creo que fuera solamente Emilio Attard ni creo que hubiera un cambio, no hay un cambio. Lo que hay es bueno una profundización en las tesis catalanistas por parte de un sector de la sociedad valenciana que provoca una reacción por parte de otro sector que hasta entonces no había salido a la calle a reivindicar nada, porque nada tenía que reivindicar, se reivindica pues en contra [...] ¿Cuándo se comienza a reaccionar contra todo esto? Pues cuando se empieza a ver un movimiento catalanista que es respetable pero que *no es ningún fantasma*, cuando se dice: "eso son fantasmas", no eran fantasmas, *era un movimiento cierto* que existió en la época y que se pueda compartir o no se pueda compartir y que en todo caso ya digo que siempre hay que respetar todas las ideas, pero frente a esas ideas pues nacen otras, hay una reacción popular» (Garrido, 00:19'02").

El valencianisme polític i cultural, percebut com a "catalanista" globalment i, paradigmàticament, Joan Fuster o, en altres casos, Eliseu Climent,⁵³⁷ doncs, esdevenen

⁵³⁷ Ni més ni menys que a Climent se'l responsabilitza de què valencians i catalans no "estiguem units" i que "no projectem moltes coses en comú": «Y yo creo que transmitía una imagen muy equivocada, hasta el punto de que en algunos sectores de la sociedad valenciana se llegó a sentir cierta aversión con los catalanes, cuando somos dos pueblos hermanos, que lo que tenemos que hacer es estar unidos, y proyectar muchas cosas en común, como con otros pueblos hermanos. Entonces, yo creo que el papel de Eliseu Climent, en mi opinión no ha sido nada positivo» (Garrido, C2, 00:40'32").

“culpables” no sols de la pròpia proposta fusteriana sinó, al capdavant, també de la reacció i de la “divisió enorme” que patí la societat valenciana i, a més a més, de les “conseqüències molt perniciososes” del procés autonòmic. Fuster semblaria finalment el responsable de la via del 143 a l'autogovern i de la limitació de l'autonomia del país. Per al blaverisme, però, Fuster sí hauria tingut un rol positiu, facilitar la reacció que conformaria el seu moviment i un altre de negatiu, “provocar” la divisió de la societat valenciana:

«la aportación de Joan Fuster ha sido interesante se comparta o no los criterios entorno a la identidad del pueblo valenciano, pero ha sido interesante porque propició un debate sobre eso, un debate que desde una perspectiva concreta fue fructífero desde otra pues fue nefasto porque provocó divisiones enormes en la sociedad valenciana que tuvieron consecuencias pues muy perniciosas en el proceso autonómico» (Garrido, 00:06'42”).

Davant d'aquesta situació de suposada amenaça real de la valencianitat, el blaverisme elogiarà el camí de l'acció social directa, de la “lluïta”, per tant, que esdevindria imprescindible per “salvar” aquesta identitat en risc de desaparició. Ni més ni menys que la “teoria catalanista” impediria la “possibilitat de ser valencià”. En la retòrica del blaverisme s'aplegarà a imaginar que la prohibició de ser valencià resultaria immediata de triomfar el “catalanisme”, que passarà no sols a ser incompatible amb qualsevol valencianitat, sinó a implicar la negació absoluta i completa d'aquesta. L'afirmació següent correspon a l'entrevista a Hèctor Villalba, ex-president de les Corts i representant del sector més moderat del blaverisme:

«en el conjunt de la reacció popular front a eixes teories de caràcter catalanista [...] jo pense que... que la gent que en aquell moment no acceptava les teories, jo crec que... que estava convençuda de que era un rebuig a una teoria que en certa manera impedia la teua capacitat i la teua possibilitat de ser valencià» (00:45'39”).

Una part important del conflicte simbòlic té a veure amb una voluntat diferenciadora expressa i explícita envers el que significa “lo català”. D'aquesta manera, el blaverisme construïa alguns elements simbòlics, que abans no hi eren o no hi eren en el mateix sentit i intensitat, en signes diacrítics d'identitat, en síndrom de diferenciació marginal en definitiva. Allò veritablement important, al capdavant, no era *per se* ni és la bandera, ni la denominació, ni l'ortografia sinó la voluntat de diferenciació respecte a Catalunya (per molts motius, però particularment degut al projecte identitari nacionalista català alternatiu al nacionalista espanyol), per tal de construir una identitat no-catalana, fins i tot, si cal, tot negant la part de la identitat valenciana els trets dels quals coincidirien si més no parcialment amb la identitat catalana. Com més lluny de Catalunya, de fet, per al regionalisme anticatalanista, tant millor:

«A més, jo no dic Antic Regne de València. A mi m'agrada molt l'expressió Regne de València, perquè hem tingut un rei. Entre d'altres coses ens *distingix* dels catalans, que no han tingut Regne, han tingut compte, el compte de Barcelona. No ha hagut Rei de Catalunya» (Izquierdo, 00:34'12”).

D'altra banda, és important ressenyar que el blaverisme no és només antipancatalanista sinó anticatalanista en general i acostuma a considerar que el conjunt de les forces polítiques catalanistes i fins i tot catalanes participen del pancatalanisme (cosa que no és certa) i són, per tant, rebutjables:

«Tampoco sería justo el cargar todo el acento en las “izquierdas”, pues en este proyecto las “derechas” y el “centro”, por activa y por pasiva, también están aportando su “granito de arena” al mito de los “países catalanes”, fruto de la mentira y de la falsificación histórica de lo que son maestros todo el catalanismo en general» (García, 1990-b: 1).

Cal insistir que l'adjectivació de “catalanista” resulta un cul-de-sac acusatori on entrava un còctel amplíssim de progressistes, valencianistes, demòcrates, defensors

de la unitat de la llengua, etc. D'aquesta manera el gruix de "catalanistes" s'amplia d'una manera exponencial⁵³⁸ i el "catalanisme" esdevé així un opositor més temible.

De fet, de la possible acusació de "catalanista" no es lliura absolutament ningú. Fins i tot una part de l'anticatalanisme al País Valencià, quan defensa polítiques que als ulls dels més ortodoxos semblen moderades o laxes, l'espasa de Damocles, l'anatemització com a "catalanistes" cau sobre els seus caps. En aquest sentit per al sector més radical l'entrada de Xavier Casp a l'AVLL és una "traïció" (Latorre, 2005: 1) i fins i tot per a una part significativa d'aquest el PP i els líders principals d'aquest partit, com el President de la Generalitat, Francisco Camps,⁵³⁹ serien "catalanistes" i "venuts" a Catalunya:

«Per a mi ha segut una venda al millor postor. Un partit que te majoria, i que, ademes, ha fet una defensa a ultrança en les seues campanyes electorals de que anava a defendre el tema del valencià, la cultura... i despres s'ha venut al millor postor, en este cas Catalunya, a mi em dona una sensacio que... bo, aci li done un nom: es una poca vergonya» (Corredor, 2005: 2).⁵⁴⁰

Hem mostrat el caràcter reactiu del blaverisme i tot seguit analitzarem l'estratègia de conversió dels valencianistes en enemics de València i dels valencians.

b) la paradoxa de l'autoctonia: l'estrangerització com a negació

«La Historia juzgará muy duramente a quienes, por acción o por omisión, promuevan o consientan la *suplantación* de la cultura y la lengua valenciana» (2002, a Adán, 2005: 390).

Podríem dir que socialment ja han sigut "jutjats": els considerats "catalanistes" han sigut bandejats i en bona mesura estigmatitzats gràcies a la pressió del regionalisme anticatalanista valencià. Els valencianistes han passat de proposar una narrativa emergent a una de marginal a la societat valenciana i han hagut de suportar la condemna de ser considerats "antivalencians" o, si més no, "mals" valencians.

Un dels àmbits on es detecta més clarament la victòria política i simbòlica del blaverisme front el fusterianisme serà en la percepció social del nacionalisme valencià, que acabarà sent considerat per una part molt important de la societat valenciana no sols com "alié" als interessos col·lectius sinó fins i tot com un "enemic" i, encara més, com una minoria al servici de Catalunya o el que ve a ser el mateix com uns "traïdors. Així «el nacionalisme valencià va poder ser mostrat davant molts valencians com a estrictament alié i encara enemic a les seues representaciones de la identitat valenciana, sense cap possibilitat de mediació» (Archilés, 2007a: 181).

Aquest procés l'hem anomenat la "paradoxa de l'autoctonia": el valencianisme polític, una ideologia més o menys sobiranista i antisucursalista, és percebrà com una

⁵³⁸ Com escriví Josep Vicent Marqués: «Dir País Valencià sense dir res més era preparar, per incomparescència, el terreny per a l'esclafit del localisme i la petita vanitat local d'una base mal informada, com mal informada estava la direcció de l'esquerra sucursalista de la vulnerabilitat del poble als cants de sirena de la classe dominant. Vulnerabilitat del poble davant la dreta franquista, disfressada ara de croats anticatalanistes» (1974: 220).

⁵³⁹ Qualsevol ciutadà del País Valencià, fins i tot el més anticatalanista, pot ser anatemitzat com a "catalanista". Vegem a tall d'exemple l'acusació de Jesús Sánchez Carrascosa, afí a Eduardo Zaplana i aleshores director de DV, contra Camps, que s'ha caracteritzat per una praxi i un discurs bastant anticatalanistes: «Sé lo que digo. Camps es un farsante que engaña a sus votantes, a sus compañeros de partido y a todo su pueblo. Pero a mí no me la mete. Es un catalanista meapilas disfrazado de valencianista. Que nadie se sorprenda luego si Sentandreu consigue seis o siete diputados en 2007» ("Camps premia a Eliseu Climent", DV, 22-V-2006).

⁵⁴⁰ En aquesta mateixa direcció el correligionari de Joaquín Corredor, José Manuel Ricart, encara anirà més enllà: «una gran part de la societat valenciana s'ha donat conter real de la traicio del Partit Popular i es una traicio tan vergonyosa, tan absolutament lleja, es un perill tan greu» (Ricart, 2005: 3).

ideologia al servei de “forasters” i esdevindrà així estigmatitzada i “estrangeritzada”. Contràriament, el blaverisme, ideològicament regionalista i nacionalista espanyol, aconseguirà ser percebut hegemonícament com els “valencianistes”, com els valencians “autèntics”, com la “gent de la terra”, els “nostres”, els de casa, etc:

«D'aquesta manera, es va crear un enemic, el *catalanista*, que es presentarà com una mena d'*agent imperialista* al servei d'una altra regió. [...] El següent pas fou estrangeritzar l'oponent per tal d'ocupar, simbòlicament, el lloc del desplaçat: ells seran els *valencianistes*» (Pradilla, 2001: 212). Cursives de l'original.

L'estratègia anticatalanista serà la següent: de vegades en el discurs social del blaverisme s'afirma “respectar” els catalanistes de Catalunya (cosa que contradiu la retòrica constant d'aquesta ideologia),⁵⁴¹ per poder criticar els “catalanistes” del País Valencià en un silogisme que s'escoltarà i es llegirà sovint: és “lògic” el catalanisme a Catalunya i el “valencianisme” a València, el que resultarà “il·lògic” és el “catalanisme” a València, talment com si estiguera parlant de galleguisme o d'andalusisme. Per això, el pensament fusterià és qualificat com “lamentable”, “molest”, “errat”, que diu “barbaritats” i fa una “crítica desdenyosa” contra els valencians. Vist així, al capdavall, el fusterianisme és percebut, ni més ni menys, com antivalencià:

«Aquell llibre per a mi fou un llibre lamentable per a València. A mi em molestà molt les coses que deia de València i dels valencians. I sobretot em molestà eixe catalanisme que ja es presentava en el llibre, que jo crec que el catalanisme en València és un error. Aleshores, per a mi, per a mi el senyor Fuster és... tindrà les qualitats literàries que vulguem, però des del punt de vista del pensament i de la filosofia i de... no ha sigut una persona que haja afavorit a València. [...] Sobretot, sobretot en la crítica que fa als valencians, és una crítica desdenyosa, no és una crítica, diguem, normal. Pareix com si tinguera ganes de dir barbaritats. I sobretot el catalanisme de Fuster és el que a mi no em va. A mi em va molt bé el catalanisme dels catalans. El que em va molt mal és el catalanisme dels valencians. D'alguns valencians» (Izquierdo, 00:25'04”).

De tal manera que el blaverisme, en adjectivar els valencianistes, és dir, els defensors de l'autogovern per al País Valencià i els partidaris de l'ús social normal del valencià, com a “catalanistes” efectua un gir lingüístic, construeix una metàfora social, que té com a objectiu en bona mesura “estrangeritzar” als ulls de molts valencians els protagonistes d'aquesta proposta revalencianitzadora lingüística i cultural i, de vegades, també política. Així, en tant que “catalanistes”, suposadament tindrien a Catalunya com a “meta ideal” i se'n “desentendrien” de València que esdevendria, per a aquesta mena de “renegats”,⁵⁴² completament subordinada als suposats interessos de Catalunya: «¡Oh, Catalunya, meta ideal dels pancatalanistes valencians! [...] Com de tant de mirar a Catalunya no miren a València i no saben a penes d'ella» (Adlert, 1994a: 52-53).

⁵⁴¹ La contradicció del blaverisme és palesa en aquest aspecte ja que, al capdavall, acostumen ser catalans catalanistes qui “corrompeixen” valencians i els “converteixen” en “catalanistes”: «és que ací hi ha que tindre en compte que la Universitat valenciana aparegué el catalanisme i professors catalans. I alguns professors valencians que per la raó que siga es passaren a la línia del catalanisme, però no per raó científica» (Izquierdo, 00:37'48”).

⁵⁴² De vegades el fenomen de l'estrangerització va fins i tot més enllà i puja els adjectius. Els “catalanistes” valencians no sols esdevenen a l'imaginari blaver agents “imperialistes” de “projectes anticonstitucionals” sinó fins i tot autèntics “col·laboracionistes” antivalencians, persones que apleguen a “negar a sa mare”, és dir, “autèntics renegats”: «¿Com poden avançar hui projectes imperialistes que son clarament anticonstitucionals? Anant al fondo de l'article he de preguntar-me, ¿com poden mirar-se a l'espill els col·laboracionistes valencians que maquinen contra València» (Aureli López a Adlert, 1998: 214). O, dit poèticament, «de ser fills d'una Mare que se nega / a creure en la traïció de qui la mata / o colps de qui prepara la derrota / d'un poble que se dol, pero no calla. / Un poble que sap massa per qué acusa. / Un poble que sap massa qui l'enganya / i qui li lleva el nom que ades tenia / la llengua sempre i ¡sempre! valenciana» (Alfons Ramon a DD.AA, 1980b: 54).

D'alguna manera el blaverisme aconseguirà exclusivitzar la percepció social de ser "el" moviment autoctonista i expulsar d'aquesta consideració els nacionalistes valencians i, més generalment, els valencianistes (un altre fet, fora del camp de la nostra investigació, seria l'anàlisi que podria conduir a entendre per què algunes actuacions i estratègies del valencianisme afavoriren també aquest procés). Aquest serà un dels grans èxits discursius del blaverisme:

«L'estrangerització i la conversió en víctima propiciatòria del *catalanisme* és una rendible operació ideològico-política que permet una estratègia pràctica antidemocràtica i antiesquerrana que només es presenta explícitament com a anticatalanista i ataca com a *traïdors* estrangeritzats precisament als sectors socials (i les persones) que més s'havien caracteritzat per defensar i revalorar el patrimoni cultural valencià» (Bello, 1989: 47).

A més, a aquest caire de "renegat" de què parlàvem adés se li afegirà el de "venut", ja que el "catalanista" valencià "renegaria" de la seua terra, en la particular imaginació del blaverisme, no (sols) per idees sinó (fonamentalment) per diners. El catalanisme i el poder econòmic de la Generalitat de Catalunya sempre estarien hipotèticament disposats a pagar i "premiar els seus dòcils vasalls" a canvi de "manipulacions" de tot tipus, que aplegarien fins i tot a "casos extremats". Hem triat dos exemples amb vint-i-cinc anys de distància per exemplificar aquesta estratègia reiterativa:

«La vertiginosa dictadura autonomista que el Gobierno Suárez impuso velis nolis al pueblo español se traduce, en el Reino de Valencia, en el más espectacular y jocoso caos, en el que los pigmeos políticos bailan al son que les tocan, siempre pendientes de la voz de su *amo panca*» (Ramos, 1981: 85).

«Un número de intelectuales valencianos en su entregada carrera de meritorios pro-Generalitat Catalana, siempre presta a premiar a sus dóciles vasallos, llegaron a casos extremados de manipulación. Uno de los más patéticos fue el profesor Sanchis Guaner» (Puerto, 2006: 149).

Els "catalanistes" valencians són, així mateix, percebuts com una minoria poderosa, com un grup de pressió que controla tots els resorts socials, com un *lobby* poderosíssim. Igualment que en el discurs antisemita, en el discurs anticatalanista s'exagera el poder dels individus i dels grups pertanyent a aquesta minoria: «Son pocos, pero *controlan todo*: enseñanza, Iglesia, secciones culturales de las cajas de ahorro, etcétera» (García Moya, 1996, 16-VI).

D'alguna manera, com indicarem en la cita següent, el blaverisme actua d'una manera semblant al navarrisme, en "estrangeritzar" no sols el nacionalisme basc sinó els elements històrics en què es fonamenta, com l'euskera. De tal manera que la llengua basca, igualment que la catalana a València, són percebudes com "cavalls de Troia" del separatisme i de la negació de les respectives "identitats regionals" navarra i valenciana (imaginades, en definitiva, com a formes de la identitat espanyola general). D'aquesta manera s'aconsegueix crear una identitat navarra i valenciana plenament excloents amb la nacionalista basca i catalana. Es nega fins i tot la possibilitat de ser navarrés i basc i valencià i català. Un nacionalista basc de Navarra no és "navarro" i un nacionalista català de València no és un ("autèntic") valencià:

«La política lingüística del navarrismo, pues, es meramente reactiva: poner impedimentos, rechazar cualquier medida de fomento, recortar todo avance del euskera, ir siempre a la contra porque ir a favor es separatismo. El euskera es [...] el "caballo de Troya" de un nacionalismo vasco que [...] es algo ajeno a Navarra, un invasor venido de fuera: «ha sido mala costumbre de los nacionalistas venir a esta tierra a hacer sus necesidades (políticas, se entiende): manifestaciones, "aberris", asambleas, pactos, pudiéndolas prorrumpir dentro de sus fronteras». Para algún navarrismo no se puede ser buen navarro y nacionalista vasco; quizá los nacionalistas vascos de Navarra debieran irse a vivir "dentro de sus fronteras"» (Iza, 2001).

En aquest sentit el blaverisme no sols s'oposarà d'una manera frontal a qualsevol concepció pancatalanista política, sinó que ampliarà aquesta negació —la valencianitat com una no-catalanitat— a qualsevol mena d'identitat cultural o, àdhuc, de trets socials compartits en els àmbits de la llengua, la cultura, l'economia o la política. De fet, una de les puntes de llances més característiques del blaverisme serà el secessionisme lingüístic o el que és el mateix, la consideració que el valencià i el català són dues llengües diferents així com el treball polític per esqueixar el valencià de la llengua catalana. En realitat el secessionisme lingüístic (com veurem en el capítol específic) ha estat una arma llancívola contra la normalització lingüística del valencià. Perquè la defensa d'una pretesa llengua valenciana independent era, en realitat, una altra estratègia de fabricació d'una identitat valenciana no-catalana. Al blaverisme, de fet, no l'interessa el “valencià” en si, sinó com a instrument contra el “català”, és dir, contra el valencià. Això i unes altres coses expliquen la manca majoritària d'ús del valencià (o l'ús més aviat folclòric del valencià secessionista) en els textos del regionalisme anticatalanista del País Valencià. Com ironitzà lúcidament Marqués, per al blaverisme el secessionisme és l'excusa, la coartada ideològica per abandonar definitivament l'ús del valencià i contribuir a la substitució lingüística:

«No, la nostra llengua no és el català. Tenim llengua pròpia, nosaltres: el valencià. Sí, té elements catalans, però hi ha un component precatalà. I una elaboració postcatalana. Com que tenim llengua pròpia, podem fer-ne allò que vulguem. Per exemple, no utilitzar-la. Què no és nostra?» (1974: 20).

El blaverisme, en definitiva, justificarà en tres aspectes l'aparició i el desenvolupament del pancatalanisme: d'una banda en clau política (com una “subordinació” de València respecte Catalunya); d'una altra en clau econòmica (de creació d'un mercat propi per als interessos industrials i comercials catalans, malgrat que l'argument resulta absurd en la Unió Europea de l'Acord de Schengen) i finalment en clau cultural (d'espoli cultural i lingüístic de la “riqueza” valenciana, en concret del “Segle d'Or”).

Per tot plegat i en primer lloc el “catalanisme” és percebut com un projecte de subordinació política cap a Catalunya, amb capital a Barcelona, cosa molt allunyada del projecte fusterià més explícitament pancatalanista.⁵⁴³ Tanmateix, resulta una manera eficaç d'estrangeritzar als ulls de molts valencians un projecte valencianista i fins i tot situar-lo al mateix nivell (o pitjor) que el centralisme de Madrid. Els “catalanistes” esde-venen així una mena de jacobins d'un estat gran-català, com si tots ells combragueran amb el projecte polític del Moviment de Defensa de la Terra o Catalunya Lliure:

«puix no note massa diferències entre dependre de Madrid i dependre de Barcelona. Cap de les dos em satisfà» (Monsonís, 00:31'30”).

D'altra banda, els “catalanistes” valencians són percebuts com uns “traïdors” perquè se “supediten” als interessos de la burgesia de Catalunya, la qual suposadament els “compra”. Esdevenen així agents al servei d'un poder foraster o estranger. Sovint el blaverisme explica el “pancatalanisme” en clau econòmica. Són els interessos dels diners els que buscarien crear un mercat que es vol homogeni:

«un interès i una intencionalitat economicista. Quan Catalunya necessita tindre més gent per a parlar lo mateix. Una economia que cau en l'època de la Renixença, necessita algo més. Té que crear els PPCC. I continua, perquè bo, ara ja

⁵⁴³ Fins i tot el blaverisme tirarà mà del recurs de la geopolítica per criticar el projecte nacional pancatalà en considerar-lo inviable com a estat independent atés que, en eliminar les comarques castellanò-fones, la “versió autèntica” dels Països Catalans, seria militarment difícilment defensable per les armes: «el rebujaria per lo mateix que rebuge qualsevol teoria política absurda. Encara que nomes fora per l'absurt geopolític que, en la versió autèntica dels Països Catalans, deixa una estretor de manco de vint quilometres entre la mar i el límit occidental, a l'altura de Morvedre. Semblant a l'estretor que Israel ha omplert en la conquesta de diversos territoris aliens, donada la geografia artificial i absurda en la que es formà» (Adlert, 1984a: 60).

estem... molt fresquets les últimes declaracions en Catalunya. Però té que buscar la fórmula de tindre 8 milions de catalanoparlants, i comença un moviment de captació de les Illes Balears, i de València i bo, i ja... del Rosselló, de la Cerdanya, i si els deixen molt, de Múrcia, i arribarien a... a Cabo de Hornos. La qüestió jo crec que sempre ha sigut econòmica [...] O siga, que darrere d'un moviment catalanista en València, n'hi ha una intencionalitat econòmica» (Broch, 00:16'18").

Pel que fa a aquest anticatalanisme econòmic, el blaverisme presentarà la realitat com absolutament incompatible entre els interessos econòmics de Catalunya i del País Valencià, i es concretarà sobretot en la defensa de l'agricultura i, particularment, dels cítrics en front dels interessos industrials catalans en un debat que encara pren la polèmica lliurecanvista-proteccionista de primeries del segle XX espanyol.⁵⁴⁴

La distorsió informativa, en aquest sentit, aplegarà a límits hiperbòlics. L'any 1988, per exemple, LP informava que Catalunya col·labora amb Israel per vendre a Europa les fruites i hortalisses "jueves" mentre que l'aleshores líder del blaverisme polític, Lizondo, eixia en defensa dels "interessos" valencians i demanava que l'estat intervinguera per evitar aquesta mena de col·laboració deslleial cap als valencians. En aquest afer s'exemplifica també el recurs al victimisme tan freqüentat pel blaverisme:

«Lo que pasa —sigue Lizondo— es que lo que ellos defienden (los catalanes) nos perjudica a nosotros, y aquí es donde falla, primero, quien nos tiene que defender el gobierno valenciano, y luego una normativa clara a nivel de todo el Estado, que delimite hasta dónde puede llegar cada cual en este tipo de iniciativas. [...] no me creo que catalanes e israelitas hayan hablado sólo de alcachofas y cebollas. Han hablado de todo, que es lo lógico, y a Cataluña le interesa captar inversión judía, para desarrollarse mejor, como a los judíos les interesa tener aquí una fuerte base aliada comercialmente, una punta fuerte de penetración, hacia el resto de Europa y hacia la propia España, y eso perjudica a los valencianos» ("Cataluña colabora con Israel para vender en Europa sus frutas y hortalizas. G Lizondo califica de inepto al gobierno valenciano, "por su silencio y pasividad en el tema". A LP el 10-XII-1988).

Aquest discurs roman intacte fins a l'actualitat. Si véiem que el president d'UV en 1988 practicava aquell discurs, el penúltim president d'UV, Chimo Ballester,^{A1} afirmarà que la influència de Convergència i Unió a Madrid hauria sigut nefasta per "als" interessos valencians. Els competidors de CVa no queden al darrere, en aquest cas el diputat trànsfuga de les Corts Valencianes la legislatura passada, Javier Tomàs, en acusar el govern tripartit de Pasqual Maragall d'afectar a les infraestructures més necessàries per al País Valencià:

«Açò demostra que que ho feu per imposicions de Madrit i Barcelona. Convergència i Unió no anava a donar gratuïtament el recolzament al PP en Espanya. El mateix Jordi Pujol ho reconegué fa poc en una entrevista a un diari valencià. Açò dona la raó als que sempre ho havíem denunciat» (Ballester, 2005: 17).

«El actual escenario político nacional está condicionado por la presión que está ejerciendo el tripartito catalán sobre el gobierno de Rodríguez Zapatero. Los partidos catalanes están priorizando sus intereses sobre los del resto de España sin que el partido socialista sea capaz de evitarlo. De este modo las principales infraestructuras valencianas, tan necesarias como el trasvase o el AVE se están viendo afectadas por este motivo. Los valencianos necesitamos un partido lucho por

⁵⁴⁴ El blaverisme, en la presentació de la percepció econòmica del país oscil·larà entre el victimisme i el cofoisme. En aquest darrer sentit vegem, com a exemple, la visió següent: «El sociolec Amando de Miguel, el meu admirat amic, ha mostat en senyes irrefutables que la tradició divisional d'Espanya en dos zones ha canviat de signe. Ya no es una ralla horisontal la que marca la frontera entre el Nord prosper i el Sur subdesenrollat. Este traç imaginari, hui ha de ser oblicu i anar des del Norest fins al Surest d'Almeria. Evidentment la zona més prospera, en mes desenroll economic i cultural, es la que queda a la dreta d'eixa ratlla: la Comunitat Valenciana en el sue centre i no sols geografic. En freqüència, el pudor, la falta de consciencia o un absurd complex ens impediex vore'l clarament i proclamar-lo sense por: *la nostra Comunitat posseix hui un esplendit present i un futur ple d'expectatives*» (Amorós, 2001: 10).

nuestros intereses en Madrid y defienda lo nuestro frente a las intromisiones y los intereses de otras comunidades autónomas» (Tomás, 2006b: 2).

Pel que fa a l'anticatalanisme econòmic hi ha una cosa que no cal passar per alt. Igualment que l'antisemitisme presentarà els jueus com "astuts", "falsos" i "àvars", el blaverisme presentarà a els catalans i els catalanistes, anàlogament a com ho fan els anticatalanistes espanyols, d'una manera extraordinàriament semblant: "vulgars contrabandistes", "mercaders desaprensius" o, el que és el mateix, el mite del jueu (i del català) que, mitjançant l'astúcia i les males arts, aconsegueix els propòsits particulars a base d'estafar els altres, imaginats com innocents i nobles:

«El pancatalanisme es en el fondo, com un vulgar contrabandiste o —aço quasi li va millor— un mercader desaprensiu que fa passar una cosa per atra, com el contrabandiste fa passar amagada una cosa. Perque el pancatalanisme fa passar per valencia correcte el catala» (Adlert, 1984b: 54).

«Todo ello viene condicionando desde hace veinticinco años el desarrollo de nuestras infraestructuras. Se vienen realizando todas las que incrementan nuestra relación y dependencia con Cataluña e inexplicablemente ralentizando subordinadamente las que impolican la conexión de Valencia con el resto de España o aquellas otras que pudieran potenciar el papel de Valencia con el conjunto de los territorios que la rodean» (2002, a Adán, 2005: 389).

I en tercer lloc, la importància de la literatura catalana del segle XV al País Valencià faria que el pancatalanisme "s'emportara" els literats valencians més significats com Isabel de Villena o Ausiàs March amb l'objectiu "d'aconseguir ells el que no tenen", un tresor del patrimoni valencià. D'aquesta manera la literatura clàssica valenciana seria espoliada:

«El catalanisme el que vol és... a partir de la llengua, tindre... Per què, per què s'utilitzà en els primers moments de la... quan... el que es diu... els primers moments democràtics, per què s'utilitzà la bandera de les 4 barres en València? Perquè era una bandera que unificava la Gran Catalunya. ... Sí senyor. La unificava a la Gran Catalunya. I el que està dient ara Maragall, és allò mateixa. I el que tenim que tindre en compte els valencians és que tenim una personalitat... i que tenim, els valencians, tenim allò que no té Catalunya literàriament, un segle d'or. El segle d'or és valencià, no és català. Però com ells no tenen segle d'or, necessiten emportar-se a Isabel de Villena, i a qui... i a Ausiàs March i a qui faça falta per tal d'aconseguir ells el que no tenen» (Izquierdo, 00:36'14").

En la construcció d'una identitat valenciana no sols no catalana sinó el més allunyada possible de la catalana qualsevol argument social o històric per fer més versemblant l'amenaça catalanista serà aprofitada per el regionalisme anticatalanista.⁵⁴⁵

c) Catalunya i els catalanistes com argument omnicomprensiu

Una de les qüestions més significatives és que, al capdavall, el "catalanisme" aprofita per al blaverisme d'element quasi omnicomprensiu de la realitat social (pràcticament tot s'explicaria a partir de la suposada dicotomia "catalanisme" versus "valencianisme") i, a més, els "catalanistes" fan la funció de boc expiatori (el "catalanisme" té la culpa de tots els mals dels valencians). La cita següent pot exemplificar el que estem descrivint. En aquesta, el darrer alcalde franquista de la ciutat de València,

⁵⁴⁵ Vegem sinó aquest exemple en el qual s'atribueix a la dominació àrab elements distintius entre valencians i catalans: «¿Marcà molt als "valentini" la dominació arap? En gran manera. No a soles des del punt de vista lingüístic, cultural, social o polític. Tambe en lo economic. Son els que duen a Valencia els seus dos cultius per excelencia, les taronges i l'arroç. Son els que porten l'art de la polvora i de la musica. En Catalunya no hi ha taronges, ni arroç, ni bandes de musica, ni aficio per la polvora. Els araps no vingueren a arrasar en res, ni a exterminar a ningú. Sino que potenciaren tots els nivells de vida dels natiu» (G. Sentandreu, 2004: 128).

Miguel Ramón Izquierdo, culpa de les crisis que patí la UCD al País Valencià al “catalanisme” quan, com hem vist, l'eixida de Francesc de Paula Burguera i el pas al Grup Mixt al Congrés fou conseqüència de la negació de la via de l'article 151 i les crisis d'aquest partit foren constants i les seues causes diferents i molt complexes. El blaverisme, però, simplifica la història i la complexitat social:

«La primera UCD... La primera UCD tenia allí alguns elements catalanistes. No és que no... és que eren catalanistes. Ara me'n recorde del... el Paco Burguera. Paco Burguera era d'UCD. I estava en la primera línia del catalanisme, i al servici d'empreses catalanes. Per lo manco de premsa. Aleshores, no és que no feren valencianisme, és que feren catalanisme a partir de... i per això tingueren les crisis que varen tindre. La UCD tingué unes crisis tremendes. Per culpa d'eixe àmbit catalanista» (Izquierdo, C2, 00:27'31”).

El blaverisme, a més, serà una reacció contra una proposta política percebuda com estranya i impròpia, de tal manera que es presentarà a si mateix com una conseqüència “normal” i “lògica” i espontània fins i tot front al catalanisme. Quan un “poble” se sent “agredit” en la personalitat pròpia, resultaria ben “comprensible” que “reaccione unànimement”:

«O sea, para mí lo único que existe es... ser valenciano... y ya está. O sea, los ismos no me gustan, ni catalanistas ni de ningún tipo. Para mí, o se es valenciano, o no, o no se siente uno [...] ¿No te parece normal? Que gran parte de la ciudad de Valencia, que se diga lo que se diga, pues gran parte de la ciudad de Valencia, y si tú añades área metropolitana, pues es muchísima gente, ¿no? Y si todo un bloque, el mundo de las Fallas, que es de lo más variado, y coge toda la escala social de arriba abajo... o de abajo a arriba... o de izquierda a derecha, y de derecha a izquierda, reacciona unánimemente frente a algo, por algo será, ¿no? Por algo que se les está intentando imponer que ellos no quieren, y que no sienten, sobre todo, que no sienten en absoluto» (Reyna, 00:15'41” i 00:16'11”).

D'altra banda, el blaverisme percebrà el nacionalisme valencià no sols com a “catalanista” (com hem vist, ho siga o no) sinó com una ideologia “radical” simplement com a conseqüència del valencianisme, històricament reivindicatiu front al govern central. Per això mateix serà considerat en general i sense matisos, una ideologia “extrema”, a diferència del nacionalisme espanyol, que serà tingut com a “normal”. El nacionalisme valencià, per tant, seria “antivalencià” per “catalanista” i per “valencianista”. Al capdavant aquesta visió mostra l'antivalencianisme, sovint implícit, del blaverisme:

«Paco Burguera [...] dentro de UCD no tenía mucho futuro, y además, tenía una ideología... no en el tema económico, ni en el tema oficial, sino en el tema digamos de política nacionalista, que no encajaba. Y entonces, yo creo que decidió... yo lo defendí una vez en un... en una reunión del comité de dirección... no, de la asamblea de UCD, y dije que en la UCD había todo tipo de ideologías, siempre que no fueran, digamos, ideologías extremas [...] [Alfons Cucó] era un... un intelectual un poco sesgado por su ideología» (Pin, 00:45'04” i C2, 00:37'15”).

d) catalanòfob

El blaverisme, en conseqüència, serà antipancatalanista, anticatalanista però sovint també catalanòfob,⁵⁴⁶ tot i que negarà aquesta condició.⁵⁴⁷ La fòbia, l'insult i/o el

⁵⁴⁶ Hi haurà teòricament excepcions com la de Miquel Adlert si el creguem quan afirma que «Admiro i estimo als catalans però no puc identificar-me en ells fins a l'extrem de considerar-me i sentir-me català» (1984b: 60). Tanmateix, un antipancatalanisme catalanòfil esdevé pràcticament impensable.

⁵⁴⁷ «Decimos todo esto [un llarg article profusament anticatalanista] sin ningún sentimiento anticatalán. Sabemos distinguir entre lo catalán y el catalanismo. Deseamos para Cataluña la plenitud de su propia identidad, y todo el desarrollo, progreso y bienestar que merece por su “seny” y su laboriosidad. Quisiéramos, también, una fluida relación y colaboración con la comunidad catalana, dentro de la unidad irrevocable de la España plural y solidaria» (2002, a Adán, 2005: 390).

menyspreu⁵⁴⁸ a tot allò català i a Catalunya es destil·la també amb certa freqüència als textos anticatalanistes valencians. Com a mostra adjuntem una cita de María Consuelo Reyna en que explicita que Catalunya (així, en general) seria aficionada a l'apropiació i a l'espoli cultural de tots aquells pobles que els interessa:

«Cataluña, con todos el respeto para ellos, se apropia con todo lo que se le pase por las narices, que un poco más y Picasso también es suyo. Que hay gente que duda que Picasso sea malagueño» (Reyna, C2, 00:22'20").

O és "Catalunya" o són "els catalans" els responsables, en la construcció ideològica del blaverisme, directament o per complicitat, de la situació en què es troba tots i cadascun dels símbols de la identitat valenciana diferenciada. En aquest exemple que hem triat Adlert no fila gaire prim i acusa tots els catalans d'estimular la "catalanització" de la llengua pròpia:

«L'actitut dels literats valencians de catalanisar el valencià, lògicament, havia de ser, ho fón, ha segut, i ho és ara al màxim, ben acollida i estimulada *pels catalans*, especialment la minoria més o manco intel·lectual de Barcelona» (Adlert, 1977: 16).

El blaverisme centra els seus atacs en els sectors més pròpiament "catalanistes" del país que, sense apuntar gaire, fica en el sac a bona part dels professors universitaris i dels intel·lectuals i els acusa de ser els màxims responsables de la "traïció"⁵⁴⁹ però alhora acusa a la gran majoria de catalans que suposadament coparticiparien gairebé tots en l'estratègia pancatalanista. És, en aquest sentit, que és anticatalà:

«Esta postura està defesa per un sector de la universitat valenciana (la majoria sense ser conscient exactament de qué està defenent), un sector de l'"intel·lectualisme" valencià i, principalment, per una gran majoria de catalans (per no dir tots)» (Lanuza, 1983: 20).

Sovint des del blaverisme s'explica el "catalanisme" al País Valencià per l'acció no sols d'elits que participen del paradigma fusterià sinó particularment per l'interés en aquests elits per banda dels "poders públics catalans" que "mimarien i acollirien" aquests, cosa que contrastaria amb la indiferència de les elits valencianes, i que d'alguna manera suposaria una mena d'ingerència de Catalunya en atiar més o menys artificiosament un conflicte que només amb les forces valencianes hipotèticament s'hauria extingit. El nacionalisme valencià i Catalunya, sobretot, serien culpables de l'enfrontament identitari de la societat valenciana:

«Y es cuando pues hay un abismo tremendo, se produce una quiebra tremenda en la sociedad valenciana entre esas tesis de Joan Fuster y como reacción pues los que no estaban de acuerdo con esas tesis. Esas tesis pues además estaban alimentadas o atraídas por un grupo de intelectuales, gente joven de la Universidad que durante tiempo pues se habían visto un poco desasistidas desde los poderes públicos valencianos pero sin embargo *sí mimados y acogidos desde los poderes públicos catalanes*» (Garrido, 00:06'42").

En aquest sentit, diversos catalans destacats i institucions representatives de Catalunya seran insultats i denigrats, sovint aprofitant qualsevol excusa. El FC Barcelona, per exemple, serà una de les preferides, en representar un catalanisme

⁵⁴⁸ «un poble en una llengua encara per madurar [durant la conquesta del Regne de València] i una cultura *sense dubte inferior* a la nostra» (Vendrell, 1998: 65).

⁵⁴⁹ Per a aqueixes elits, que han actuat de "mala fe", no hi hauria perdó possible. Als valencians que han sigut "enganyats", però, se'ls concedeix una altra oportunitat, mitjançant "l'evangelització" paternalista del blaverisme: «González Lizondo estaba pensando siempre en los que actuaban de mala fe en el conflicto. Los pensadores que, conociendo la realidad valenciana, habían intentado engatusar al pueblo para que quisiera hacerse catalán, eran los realmente culpables de la situación. *Los valencianos inocentes* que se habían tragado todas aquellas patrañas merecían otra consideración, y era *obligación del valencianismo auténtico hacer todo lo posible por su recuperación y su "reinserción" en un pensamiento valencianista "normal" que defendiera lo valenciano, y no lo catalán*» (Recio, 2002: 138-139)

cívic. A tall d'exemple esmentarem un comunicat oficial de CVa en què el president Juan García Sentandreu acusarà Joan Laporta, per participar en un homenatge a Jaume I en companyia d'Eliseu Climent, de ser un "payaso integral, en el sentido más literal de la palabra ya que con todos los enanos que le están creciendo en su Club parece que ahora quiere volver a disfrazarse de abanderado de la causa catalanista para desviar la atención y divertir al personal con sus patochadas". 11-IV-2008). Aquestes desqualificacions no sols no tindran rectificació sinó que apareixeran al web d'aquest partit com una ratificació. Tanmateix, unes declaracions semblants d'un líder d'un partit català contra el president del València CF haurien generat una resposta victimista del blaverisme probablement descomunal.

D'altra banda són abundoses les comparacions que realitza el blaverisme entre el pancatalanisme i el nazisme. La incorporació d'Àustria⁵⁵⁰ i l'annexió de Txèquia al III Reich per banda d'Adolf Hitler és associat —en una comparació certament desproporcionada— als objectius i estratègies del pancatalanisme o, si més no, seran precedents d'aquest. Les quatre cites següents, des de la transició fins a hui, ens il·lustren que aquesta comparació serà una constant, sinistra, a la retòrica anticatalanista valenciana:

«Los catalanistas de fin de siglo —también los posteriores, junto con los pancatalanistas—, empeñados en destacar o imaginarse cualidades o factores diferenciales, llegaron y llegan a claras tesis racistas, que, al fundamentar las políticas, constituyen un indiscutible precedente del nazismo pangermánico» (Ramos, 1978: 23).

«Proyecto éste [el pancatalanista] que se enmarca dentro de las coordenadas del fascismo y nazismo» (García, 1990-2: 1).

«Sí [crec en l'imperialisme català], perquè l'he viscut des dels tretze anys. Fins a la guerra, tots els anys passava dos mesos a Catalunya, ja que una germana de mare estava casada amb un metge català. Allí vaig vore que Barcelona només pensava en París, oblidant a la resta d'Espanya. I que els seus intents eren el crear la Gran Catalunya, que ara no es diu aixina perquè recorda massa la Gran Alemanya de Hitler, però és la mateixa idea. I té la mateixa intenció. Ells a soles no són res. Nosatres tampoc, encara que *més que ells*» (Giner Boira, 1989: 26).

«Para González Lizondo *los fascistas son los pancatalanistas*, los que pretenden subyugar Valencia a los mandatos de Cataluña en todos los ámbitos. *Uno de los símiles que más utilizó a lo largo de su carrera política fue el de la ambición alemana sobre Austria*, que provocó su invasión poco antes de la Segunda Guerra Mundial. Hitler había dicho argumento que utilizó en algunas otras de sus conquistas "si los austriacos hablan alemán, es que son alemanes", y había entrado con sus tanques para tomar el país. Para nuestro biografiado las intenciones estratégicas catalanas no variaban mucho de aquellos planteamientos: "si hablan catalán es que son catalanes", y por eso calificaba a los propagadores de estas tesis como "hitlerianos", "nazi" o "fascistas"» (Recio, 2002: 138)

En conseqüència, els "catalanistes", ho siguen o no, malgrat el comportament democràtic i pacífic de la immensa majoria de les actuacions polítiques d'aquests, són comparats o acusats de ser nazis.⁵⁵¹ El blaverisme, doncs, presenta un component xenòfob contra els catalans i excloent envers els valencians "catalanistes". D'aquesta

⁵⁵⁰ El blaverisme freqüenta aquesta comparació, malgrat que Àustria no es nega que es parla llengua alemanya ni es practica cap secessionisme lingüístic.

⁵⁵¹ Fins i tot a parer d'alguns autors d'opuscles anticatalanistes, els "catalanistes" arribaran encara més lluny que el totalitarisme nacionalsocialista: «Ni aún el III Reich se llegó tan lejos en el papel que se le asignó a la lengua. La usó como medio, no como un fin en sí mismo, como lo está usando el pancatalanismo. El testimonio que nos ofrece, en su diario, el que fuera ministro de propaganda, Goebbels [...], nos lo da a entender» (García, 1990-a: 15-16).

manera els “imperialistes catalanistes” esdevenen “l’enemic número un dels valencians” (Ramos, 1981: 9).

De vegades les qualificacions no són tan greus però participen d’una consideració despectiva, catalanòfoba i impròpia d’un discurs polític institucional. Rafael Ferraro, diputat del PP de procedència d’UV, per exemple, es permeté qualificar en una comissió parlamentària de les Corts de “polacada” (LEV, 23-II-2005) les negociacions pres-supostàries de 2005 entre el PSOE i ERC.⁵⁵²

De vegades, fins i tot, aquesta xenofòbia va dirigida contra els immigrants espanyols establerts al país la dècada dels seixanta i del setanta, si més no la part que participa dels partits polítics, sindicats i organitzacions socials d’esquerra que haurien assumit, com hem vist, un fusterianisme bàsicament epidèrmic però que, als ulls del blaverisme, els incorporava sense matisos al sac dels “catalanistes”. Aquests nous “catalanistes” pel fet de ser, segons Miquel Adlert, marxistes, són percebuts com una “massa indiferent davant els aspectes valencians espirituals”, és dir, els simbòlics:

«L’actual divisió dels valencians en quant a lo que fa referència a la personalitat valenciana, a la valencianitat de València, es obra del marxisme-pancatalanisme, o pancatalanisme-marxisme si es preferix. Perque hi ha qui ha anat al marxisme des del pancatalanisme, i atres a la inversa. D’aci el cas dels que, sense saber parlar el valencià, han passat del castellà directament al català, tant tractant-se de valencians com de no valencians. Perque la simbiosis a que em referixc conté a la gran massa immigrada no valenciana, constituïda pels que de tots els llocs d’Espanya han vingut a trobar treball en terres valencianes. I, naturalment, esta gran massa es indiferent davant dels aspectes valencians espirituals, els quals son, precisament per açò, les qüestions mes debatudes: nom, llengua, bandera i himne valencians» (1984a: 123).

El caire xenòfob del moviment blaverista és també reconegut al darrer i brillant assaig d’Alfons Cucó, *Del Roig al Blau*, en què el considera una mena de “nativisme xenòfob”. Aquesta fòbia anticatalana aplegarà a demanar, literalment, fórmules de neteja ètnica contra els “catalanistes” del país o fins i tot dels catalans d’Espanya en la fatídica secció d’*El Cabinista* de LP, per exemple, unes notes anònimes probablement escrites de manera majoritària per col·laboradors de Mª Consuelo Reyna o per ella mateixa, que han esdevingut una autèntica pàgina negra en el periodisme valencià per la incitació a l’odi ètnic que supuraven constantment i que pretenien mobilitzar quotidianament l’anticatalanisme en una part significativa de la societat valenciana:

«no és estrany trobar a les pàgines d’“El cabinista” propostes de neteja ètnica de catalanistes per tal que se’n vagin a Catalunya, propostes d’expulsió dels catalans de la nació espanyola, incitació a l’odi interètnic i intergeneracional» (Huguet, 1999: 56).

14.3.3 Conservador i antimodernitzador

«El divorci entre universitat i societat no ha estat degut sols al franquisme, sinó que és un tret propi de totes les cultures agràries» (Picó, 1987).

El blaverisme, almenys retòricament, acostumarà a eixir en defensa d’un món que ja no tornarà, que ja no pot tornar, la València preindustrial i premoderna. L’alcaldessa de València, Rita Barberà, per exemple, aplegarà a declarar que volia “devolver a València su olor natural, el olor a azahar” (Sorribes, 2007: 78), tot i que ella deu saber perfectament que una ciutat inundada pel trànsit i amb escasses zones verdes és pràcticament impossible que faça fragància a tarongina. Amb aquesta retòrica es cerca aconseguir, per tant, la connexió sentimental amb la València passada, amb una

⁵⁵² Durant aquesta comissió s’aprovà una proposició no de llei que qualificava aquesta negociació com “grave e intolerable injerencia que atenta contra la soberanía” del pueblo valenciano.

València que ha desaparegut definitivament de la realitat actual però no del record de bona part dels votants amb els quals es pretén connectar-hi, igualment com fan altres populismes, amb aquesta mena d'apel·lacions conservadores.

Si per conservadurisme entenem aquella doctrina política o actitud que propugna la continuïtat o el retorn de les formes de vida tradicionals i la defensa dels valors de la tradició és indubtable, com tractarem de mostrar al llarg del capítol, que la gran majoria del blaverisme és conservador. Fins i tot una part, significativa, d'aquest hem de considerar-lo políticament reaccionari. Una minoria del blaverisme, a més, participarà del tradicionalisme (bàsicament el Cercle Cultural Aparisi y Guijarro, tot i que les Joventuts de CVa també es defineixen com a tradicionalistes).⁵⁵³

El blaverisme, per tant, reivindicarà i contribuirà a reproduir un determinat constructe cultural (la tradició valenciana), que l'imaginarà com un món passat on es vivia millor i on els valencians eren més feliços i suposadament practicaven formes culturals "autèntiques", pures, i no contaminades per unes altres cultures, singularment la catalana. La reinvençió de la tradició i l'assignació d'enemics d'aquesta és una intervenció política que també ha donat bons rèdits al regionalisme anticatalanisme del país.

Per tot plegat el blaverisme participarà del pensament conservador i fins i tot reaccionari occidental que imagina un retorn (impossible, d'altra banda) a una mena d'arcàdia agrària, feudal i estratificada, un retorn que se sap molt difícil però pel qual sent una mena de nostàlgia que instrumentalitzarà per als objectius polítics d'aquest moviment.

En el cas concret de València aquesta arcàdia agrària prendrà la reivindicació de les formes culturals del llaurador de l'horta, en una tradició que el blaverisme continuarà de la construcció cultural de la Renaixença així com de l'antimodernisme popular (fonamentalment de determinats estrats socials amenaçats per canvis socials i culturals, que s'aferraran a aquesta retòrica com un mecanisme reactiu)⁵⁵⁴ que se concretarà en la crítica, històrica, de les falles a la modernitat:

«condensaron en la simbólica de la huerta y del labrador el sistema de valores de la tradición autóctona valenciana y confrontaron con él las innovaciones de la modernidad urbana. La tradición fue, pues, una construcción selectiva e idealizada a partir de algunos rasgos propios de la cultura rural valenciana. La modernidad era el paquete de novedades que introducía la ciudad, imitando los comportamientos de otros grupos urbanos extranjeros. La auténtica cultura valenciana procedía del pasado y tenía un origen rural. Las fallas contraponían la vida rural tradicional con la vida urbana moderna y el símbolo de esta contraposición era la *barraca*» (Ariño, 1992a: 178-179).

En concret, el blaverisme pren del discurs de les falles de la dècada dels setanta el que Gil-Manuel Hernández ha anomenat un «valencianisme faller, marcadament contrari a la modernitat, ja que identificava el progrés amb els enemics de la tradició, equiparada amb l'*autènticament valencià*, o amb l'exterior, on començaven a albirar-se *invasions*, que tenien el suport de *renegats* locals» (1996: 378). D'aquesta manera "valencianisme faller" i "valencianisme blaver" presentaran un innegable aire de família.

⁵⁵³ Al lloc web es defineixen, entre d'altres com valencianistes, foralistes, constitucionalistes i tradicionalistes i entenen açò darrer com la reivindicació de «la pervivència dels valors tradicionals valencians hereus de l'humanisme cristià. La nostra tradició té les seues arrels en la defensa social, moral, cultural i llingüística que representa el Reine de Valencia» (<http://www.joventutscoalicio.com/propuestas.html>). Així mateix apel·len els joves per a que «digues no a la pèrdua dels valors *tradicionals* en la joventut» (<http://www.joventutscoalicio.com/asociate.html>).

⁵⁵⁴ Com ens diu Ariño respecte les falles, el conservadurisme d'aquestes serà bàsicament «una ideologia defensiva de unos estratos sociales determinados que se enfrentan, mediante ella, a la invasión y asimilación modernizante» (1992: 277).

Certament el blaverisme actual no és exactament igual que el de 1978. Tanmateix, hi ha moltes línies de continuïtat que mantenen pràcticament una retòrica idèntica. Una d'aquestes és el conservadurisme. Malgrat la innegable modernització de la societat valenciana, continua donant-se en el regionalisme anticatalanista si més no una certa oposició a determinades conseqüències polítiques i socials de la modernització. Continua apel·lant-se al record, cada vegada més imprecís certament, de la València rural que esdevé com forma cultural "autèntica" de la valencianitat. Vegem sinó com a exemple a l'actual membre de l'AVL pel *cupo* blaver, Artur Ahuir, referir-se a Miquel Adlert, a qui el veu com un defensor de la manera de viure dels nostres avantpassats:

«Pero, de seguida, s'adonà de que la seua funcio era la de fer-nos despertar, la de fer reviscolar a un poble que seguia dormint en un llit de plomes d'anet mentres nos llevaven la consola, els calaixos, els escrits dels nostres yayos» (Artur Ahuir a DD.AA, 1990: 25).

Òbviament el blaverisme no planteja una tornada real, per exemple, a la barraca com habitatge dels valencians sinó que el que hi és present, com en altres conservadurismes, una retòrica nostàlgica del passat premodern amb la qual imaginar un futur menys mestís i híbrid del que pronostiquen els investigadors socials al segle XXI.

Tot i l'expressat fins ara cal matisar que el refús a la modernitat en el blaverisme, igualment que al món de les falles que estudià Antonio Ariño (1992a: 272) serà més contra les innovacions i els canvis culturals i no (o molt menys) contra la modernització tecnològica o fins i tot econòmica. Tanmateix, també coexistirà en el blaverisme un prejudici notori no sols contra la ciència sinó també contra la tecnologia "deshumanitzadora". En alguns casos s'aplegarà a justificar la superioritat de la religió sobre la ciència i la tècnica i s'alertarà contra els "perills" de la secularització.

El regionalisme anticatalanista al País Valencià, majoritàriament, lluitarà contra aquest procés que l'associarà, amb certa raó, a un procés de destrucció de la tradició preindustrial i catòlica contra la qual s'oposaran obertament. Així, segons aquesta percepció no sols conservadora sinó fins i tot també reaccionària de la modernització, l'ateisme, la destrucció de l'amor a Déu, comportaria necessàriament la intensificació dels processos socials d'individualització, que són percebuts com l'establiment de l'"egoisme" entre hòmens i el desenfre sexual entre hòmens i dones. A aquest discurs sovint hi ha un to literalment apocalíptic en identificar secularització amb la "ruïna" de la societat valenciana:

«La civilisacio, que ara te en la tecnica son major exponent i el millor bastio per a sa lluita, es deshumanizadora. Per això a mi m'apena contemplar alguns "progressos" de la civilisacio actual; perque, com a catolic, no puc acceptar la superioritat d'allo que es d'entitat material, per sobre allo que es d'essencia espiritual. Perque es va a la destruccio de la maxima expressio d'espiritualitat: l'amor, en tots sos aspectes: des de l'amor a Deu, que se suprimix, fins a l'amor huma, que se substituïx per egoisme, entre els homens, i per pura fisiologia entre els homens i les dones [...] Si el materialisme de l'actual civilisacio preten suprimir a Deu, trobara en aço sa propia ruïna, com li cau a la cara sa propia bava al que escup al Cel» (Adlert, 1984a: 108-110).

Ja hem vist en el subcapítol 10.5 que Catalunya és un referent de modernitat per a bona part dels valencians. Aquesta identificació de Catalunya amb la modernització és un dels factors que ens ajudarà a entendre la resposta antimodernitzadora del regionalisme anticatalanista al País Valencià.

El discurs antimodernitzador no ha estat, però, un tret específic del blaverisme, sinó que, com hem vist a la part teòrica, el comparteix amb la gran majoria de la resta de populismes, especialment a aquells territoris on els processos de modernització

han estat ràpids.⁵⁵⁵ El País Valencià, com analitzà Damià Mollà (1979b), serà un d'aquests territoris. La modernització ideològica, però, no fou tan ràpida, atés que el franquisme havia dotat bona part de la societat de la ciutat de València d'una ideologia i d'un discurs inequívocament antimodernitzador que operaria a la transició com una mena de "substrat immediat" antimodernista. Aquest aspecte, com ja hem vist, es concretarà especialment en el món de la festa fallera. Com analitza Gil-Manuel Hernández, hi existirà durant la dictadura en la retòrica festera de València un aferrissament a la tradició —una tradició "inventada", com qualsevol altra (Eric Hobsbawm, 1983)— producte directament de la por al canvi, discurs que romandrà durant l'adveniment de la democràcia:

«Hi ha una crítica del progrés identificat amb la modernitat, però aquesta no va dirigida tant contra el progrés material, especialment contra l'avanç tècnic, com contra els efectes negatius per a la vida humana que té el progrés tècnic en les vessants cultural i moral. L'antimodernitat fallera conté també una espècie de por del canvi en general, essencialment en el pla cultural, des del qual es reivindica nostàlgicament la tradició» (1996: 361).

En la societat valenciana, doncs, sorgirà una resistència, una defensa dels valors morals i socials tradicionals, que esdevindrà el brou de cultiu de l'anticatalanisme valencià i que s'oposarà al paradigma fusterià no sols per catalanista sinó també per ser (o si més no semblar) modernitzador. El modern esdevé, *per se*, negatiu.⁵⁵⁶

Hernández dóna perfectament en la diana en l'anàlisi que es proposa, però la percepció del blaverisme serà just la contrària. Els militants anticatalanistes serien les "víctimes" del canvi. Serà la modernització i, per tant, el "catalanisme" el que "menysprearà" les formes de vida tradicionals, el que considerarà que el món tradicional "no valia per a res". Artur Ahuir, per exemple, un dels anticatalanistes suposadament més moderats, justificarà la reacció antimodernitzadora i culparà Joan Fuster, ni més ni menys, de "dinamitar absolutament tots els referents culturals populars" dels valencians. El "fulano" de Sueca esdevé així culpable de quasi-tot, de la industrialització galopant del País Valencià als anys seixanta, de la terciarització rapidíssima de l'economia durant els setanta —i fins i tot de la mecanització de l'agricultura i de la marginació de pràctiques com el tir i arrossegament—, de la secularització... D'alguna manera Fuster farà de boc expiatori dels antimodernitzadors:

«Vull dir que d'alguna forma, els valencians que en el moment de la Transició volien o pretenien... eren autonomistes... pretenien això, viure València perquè ja havien estat suficientment castigats per una València castellanitzada, etc. Podríem dir... no se'ls deixava viure eixa possibilitat de defensa de l'Autonomia perquè s'ajuntava una altra cosa que era: tot el seu món no valia per a res... i a mi m'agradaria dir: Xe! Les qüestions vivencials dels valencians són importants. En tant en quant, a lo millor una persona qualsevol tenia... son tio... son iaio havia sigut d'un grup de teatre d'una falla... la neboda era fallera major d'una altra. Això que feia, que d'alguna manera, si la seua manera o forma de viure València no es veia representada en cap d'aquells texts del moviment, tornava en contra de tot això. [...] però Fuster s'equivoca a l'hora de dinamitar absolutament tots els referents culturals populars de... de la nostra gent, no?» (Ahuir, 00:03'03").

⁵⁵⁵ «Su aparición [la dels populismes] se liga a rápidos procesos de modernización que generan distinto grado de desarrollo entre diversos núcleos, normalmente zonas urbanas frente a las rurales más atrasadas» (Molina, 1998: 99).

⁵⁵⁶ «el modern esdevé, pel simple fet de ser-ho, implícitament negatiu. Amb tot i això, és interessant constatar com l'antimodernitat s'intensifica a mesura que es desenvolupa la secularització progressiva de la societat, especialment a partir dels anys seixanta. Això comporta la crítica del materialisme modern, identificat amb el consumisme i amb la pèrdua dels sentiments, l'educació i les bones maneres. [...] És a dir, apareix una valoració negativa o, si més no, escèptica del progrés material i científic, perquè hom sospita que aquest comporta la subversió dels valors morals tradicionals» (Hernández, 1996: 362).

El que ocorrerà és que aquesta resistència antimodernitzadora, relativament habitual a les societats modernitzades i, en especial, en aquelles on hi ha hagut un procés de canvi social ràpid es barrejarà (veritablement hauríem de dir que se soldarà, ja que la pràctica identificació de l'anticatalanisme amb la defensa general dels valors tradicionals valencians provocarà el seu creixement social d'aquest) amb una resistència identitària contra la proposta fusteriana.

Els "catalanistes", en conseqüència, representen per al blaverisme la modernitat (tot i que no deixa de ser "una" modernitat), allò novedós que cal extirpar de la societat valenciana.⁵⁵⁷ Aquest és un discurs que es fonamenta en la creença que, una vegada superat aquesta mena de *càncer* social, els valencians en recuperarien la suposada "harmonia" original. En la pràctica, era una manera d'oposar-se a qualsevol proposta de canvi i, per tant, de suport a l'*status quo* existent:

«Davall l'amargor i l'odi de l'anticatalanista s'hi amaga la creència optimista que l'harmonia, una vegada extirpat el mal, s'hi restablirà automàticament. La seua és una tasca essencialment negativa: no hi ha res de nou a fer, es tractar de conservar "lo existente" netejat de catalanistes» (Martí, 1982: 17).

El final dels setanta serà el moment culminant d'aquesta por i resistència al canvi. Perquè, amb la transformació econòmica, social i cultural dels anys seixanta i setanta s'afegirà la transformació del règim políticoinstitucional general a l'estat i particular al país. El blaverisme aconseguirà aplegar bona part d'aquest descontentament en reaccionar contra la modernització rellamp de la societat valenciana i, específicament, contra les ideologies que defensaven i sustentaven —amb matisos, és clar— aquesta aposta per un projecte de modernització determinada.

Per il·lustrar aquesta retòrica conservadora i antimodernitzadora amb algunes exemplificacions, hem triat dos aspectes que hem considerat significatius en l'oposició del blaverisme a la modernització: 1) el tractament de la dona; i 2) l'oposició a la Rehabilitació/Reconstrucció del Teatre Romà de Sagunt.

Pel que fa al tractament de la dona, el blaverisme li ha assignat un rol tradicional i patriarcal, el ser mestressa de casa i bones mares. De fet, aquelles militants anticatalanistes valencianes seran considerades, literalment, "heroïnes" per trencar provisionalment aquest rol, tot i que s'espera que, una vegada "recuperada" la identitat valenciana, retornen a la "comoditat" de la llar. Vegem sinó la prosa de Baltasar Bueno, aleshores periodista de LP:

«A les ties maries que han tingut figa per a parir fills i mes figa per a defendre la seua terra» o aquest altre de Lizondo «Si en Valencia hi ha un monument mereixcut a fer, es tracta sense dubte el de la dona valenciana [...] Gracies per ensenyarnos el camí, deixareu la comoditat de la vostra llar per la lluita en el carrer» (Follet "Dinar-homenage a les heroïnes de la patria valenciana", GAV, 1988: 24).

Però aquesta visió de la dona valenciana no es donarà només en el blaverisme més popular. De fet, no cal una crítica feminista molt afinada per analitzar distints versos de Xavier Casp del poemari *Yo, cap de casa* (originàriament publicat el 1962 i posteriorment reeditat en normativa secessionista i, a més, seleccionats en una antologia poètica publicada pel CVC el 1992, de la qual cosa podem deduir que no avergonyien particularment al creador):

«Gracies, Senyor. / Dic: la dona / es meua i es bona» (1992: 237) o «Ho dire: ser cap de casa / es una cosa important / [...] I yo ho soc; soc cap de casa / pres per tots els requisits, / estovat per l'importancia / i amagrit pel desfici / de responsabilitat. / Puix en ma casa hi ha dona, / hi ha chiquets / (ya ho he dit), / hi ha piano /

⁵⁵⁷ Com ens diu Ariño respecte a les falles de principis del segle XX: «predomina una actitud resistente a los cambios e innovaciones, que en muchos casos es claramente refractaria a la modernidad» (Ariño, 1992a: 175).

hi ha criada (quan n'hi ha), / [...] pero sobre tot hi ha aço: / que ma casa es meua» (1992: 238-239).

Respecte el Teatre Romà de Sagunt, i amb independència de la valoració tècnica i estètica al voltant de la rehabilitació/reconstrucció que no pertoca en la nostra recerca, sí que ens resulta significatiu que hi haja hagut una extraordinària unanimitat en el blaverisme en l'oposició, frontal, a aquesta restauració protagonitzada pels arquitectes Grassi i Portaceli, que ha sigut percebuda, ras i curt, com una "agressió" contra el patrimoni valencià. Vegem sinó a l'entrada de la versió en valencià secessionista de la coneguda enciclopèdia *on-line* Wikipèdia la versió dels fets que es donarà:

«En 1986, en un criteri molt diferent, puix es varen abandonar principis restauradors en estil, s'inicià un polèmic projecte, que, bàsicament, contemplava revestir la càmara en lloses de travertí, i restituir el concepte d'espai teatral romà de l'escena, pero en un conscient alluntament dels elements formals que configuraren aquell. L'intervenció arquitectònica realitzada per Grassi i Portaceli ha fet desaparèixer, per amagament, lo que quedava del monument original, per superposició d'un teatre de nova planta damunt de les ruïnes de l'antic, lo que va fer que estes obres foren declarades ilegals pel TSJ (Tribunal Superior de Justícia) de la Comunitat Valenciana i pel Tribunal Suprem, per no ajustar-se el projecte i la seua realització a lo establert en la vigent llei de Patrimoni Històric-Artístic, que ordena que qualsevol actuació restauradora en els monuments té que ser molt respectuosa, i especialment tendent a la consolidació, en el ben cultural protegit» (Wikipèdia, versió en valencià secessionista. A http://www.uikipedia.org/Teatre_Rom%C3%A0_de_Sagunt).

Però no sols el blaverisme s'oposarà en bloc a aquesta intervenció arquitectònica sinó que se sacralitzaran les restes romanes com un icone de la valencianitat. D'aquesta manera, la "rehabilitació" esdevé una "violació" d'un passat "valencià" esplendorós. Aquest atac al patrimoni del poble també seria responsabilitat dels "catalanistes". En aquest sentit el diari VH protagonitzà l'any 2008 una campanya a favor de l'execució de la Sentència del Tribunal Suprem i de la demolició de la rehabilitació del Teatre saguntí. Per promocionar-la, el director Baltasar Bueno, escriurà, entre d'altres, una columna on aprofitarà per considerar aquesta disputa patrimonial com un conflicte més entre "catalanistes" (adjectivats significament com a "modelnos") i "valencianistes". La data és de febrer de 2008, la qual cosa mostraria que el blaverisme ni ha canviat gaire ni és un discurs proper a l'extinció. Fixem-nos, a més, que existeix una mitificació de la ruïna en ella mateixa com una relíquia, com una prova de la suposada existència milenària dels valencians. La cita és extensa però no té desperdici:

«A partir de ya, si usted tiene claro que lo que hizo el PSOE en el Teatro Romano de Sagunto fue una *salvajada*, un *atentado* contra el más *hermoso* Teatro de la Hispania Romana, al único Teatro Romano que tenemos en la Comunidad Valenciana, puede adherirse a la campaña de "València hui", para que la Generalitat Valenciana acate la sentencia del Tribunal Supremo y *devuelva el Teatro al estado* en que se encontraba el día anterior del inicio de las ilegales obras hechas por Joan Lerma [...] Vamos a pedírselo a Camps, porque el PP, me da la impresión, *acojonado cobardemente* ante el PSOE, se va a plegar a sus deseos e intenciones de no tocarlo. Aquello fue una *monstruosidad*, una *animalada* de verdad, y hay que exigir que quiten de allí el *inmenso cuarto de baño* que le metieron y nos dejen las ruinas *como estaban*, que es como las tienen en todas las partes civilizadas del mundo. La izquierda ha comenzado la algarada para que no sea ejecutada la sentencia y los tontos útiles de la derecha se han sumado a las intenciones de desacato a favor del Teatro Socialista de Lerma y contra el *entrañable* Teatro Romano. Hay que exigir que sea ejecutada la Sentencia del Tribunal Supremo contra la voz de los "*modelnos*" a quienes parece bien la *salvajada* arquitectónica perpetrada y exigir que se *restituya* a su anterioridad el monumento [...] El "nunca mais" hay que entonarlo como una acción ejemplarizadora que evite más atentados y barbaries contra los monumentos, que son memoria histórica de nuestra historia, *a pesar de que para el sabio de Rambla en esta tierra todo era nada y no había nadie hasta 1237, que llegaron los catalanes*. Les molesta a los *catalanistas* cualquier vestigio de vida y realidad sobre el territorio valenciano anterior a Jaime I, por lo que hay

que arrasarlo todo con una bomba napalm, cual nueva Vietnam. A pesar de las cabalgatas de hoy, Valencia existe desde *miles de años* antes del que PSOE y PP nos hacen nacer» (Baltasar Bueno, VH, 02-II-2008).

* * *

El blaverisme, a més a més, ha estat i és un moviment social inequívocament conservador, ideològicament dretà. Una mostra d'açò és que es percebrà ell mateix com a ideològic, apolític fins i tot (la dreta espanyola, en general, des de la transició democràtica, tendeix a negar-se ella mateixa i afirmar-se “ni de dretes ni d'esquerres” i/o centrista). Es repeterà freqüentment per banda dels militants que no serien ni de dretes ni d'esquerres.⁵⁵⁸ I ho argumenten en base fonamentalment al caràcter popular (com si no hi hagueren moviments polítics populars de dretes). Encara més, la retòrica particular incidiria no sols en ser un moviment del poble sinó també sentimental (suposadament neutral pel que fa al *cleavage* dreta-esquerra, fins i tot apolític), que incorporaria tanta gent de dretes com d'esquerres, que no tindria “ideologia política” (una “ideologia sentimental” a tot estirar), cosa que, evidentment, no era certa:

«en realitat era un moviment que *no tenia ideologia política, no tenia, cap d'ideologia política. Buscava una defensa*. Era gent que s'estava defenent d'una invasió catalanista, i que considerava que la Universitat, les escoles, el govern, els llibres d'escolaritat, estaven caient en mans d'una entel·lèquia que són els PPCC; i que algú tenia que defendre-ho. I sense saber nosaltres com, ni de quina manera, ni tindre mitjos, ni possiblement cultura política la majoria, ens llançàrem al carrer a defendre allò que consideràvem que era la nostra obligació. Però naturalment, en eixe moviment de carrer vingué de tot. I vingué molta gent de dretes, i vingué molta gent d'esquerres. I vàrem conviure d'una manera tan meravellosa, que mai ningú li preguntava a l'altre quina és la teua ideologia política, perquè lo que valia, lo que significava, era d'alguna manera la ideologia sentimental. Va ser un sentiment el que ens traou... va traure al carrer» (Broch, 00:10'35”).

Algunes mostres, a tall d'exemple, ens il·lustraran ben a les clares el component conservador del blaverisme. Una exemplificació, entre moltes altres possibles, seria un aforisme publicat el 1994 pel President de l'Associació d'Escriptors (sic) en Llengua Valenciana, Aureli López,^{A1} on apareix explícitament el mite de la droga gratuïta a l'eixida dels col·legis com a descripció del fenomen general de les toxicomanies així com la solució particular proposada, una assemblea de mares (de mares i no de pares) que linxara els petits distribuïdors de drogues, cosa que describeix bastant bé l'univers ideològic del blaverisme, d'altra banda extremadament comú al conservadurisme general espanyol i a d'altres conservadurismes occidentals:

«Per a qui ofereix drogues, debades, a l'eixida dels col·leges, un remei front a eixa degradació seria deixar als “gamells” —i a qui els envia— en les mans de les mares, advertint-ho pels altaveus, un mati de mercat a plaça plena» (1994: 80).

De fet, l'escasíssim èxit electoral d'una opció política com ENV, hereva directa de la URV, indicaria que els intents de crear un blaverisme polític ideològicament progressista —intents que tractaven, per cert, de reaccionar contra les acusacions cap al blaverisme de ser de dretes en un país, a més a més, on aleshores l'esquerra era

⁵⁵⁸ En aquest sentit, UV ha sigut i és inequívocament un partit de dreta però continuament ho ha amagat amb un discurs pretesament interclassista en el qual se sublimava aquesta opció ideològica. Des d'UV s'ha repetit constantment que ells no eren ni de dretes ni d'esquerres en un intent fútil de superar aquest *cleavage* i centrar-lo en l'eix anticatalanisme-catalanisme. En aquest sentit hi ha una anècdota bastant significativa i fins i tot divertida. En la campanya autonòmica de 1987, el candidat a la presidència de la Generalitat per UV, Filiberto Crespo, interrogat per una possible votant tingué el diàleg següent: «F.C.— De mi no hay fotos porque vengo en persona. / Senyora.— Pero ustedes, ¿son de derechas o de izquierdas? / F.C.— Nosotros somos valencianos. / Senyora.— Sí, pero ¿de derechas o de izquierdas? / Crespo mira a la mujer que pregunta; la observa detenidamente de arriba abajo durante un segundo y exclama: / F.C.— ¡De derechas! ¡Somos de derechas! / Senyora.— Muy bien, éstos son los míos» (a Bello, 1998: 63).

electoralment majoritària— han sigut un fracàs. Per més que s'afirme que el blaverisme “esperava com aigua que li cau del cel” esquerrans anticatalanistes, allò cert és que l'esquerra regionalista i anticatalanista no passà d'una minoria molt concreta que no podia en cap cas negar la major, que el blaverisme és d'una manera aclaparadora majoritàriament conservador:

«el valencianisme popular el que està esperant com aigua que li cau del cel... gent d'esqueres que diga que la senyera és amb blau, per exemple. La gent no es pot explicar com el PS o el PC vol anar ara amb 4 barres o va ara amb 4 barres. Això de que sempre havia sigut la bandera dels treballadors i tal i qual... això la gent no ho veia per ninguna banda, perquè a lo millor no ho havia vist, perquè ells estaven dins del seu propi partit, per les explicacions que es vulguen donar» (Ahuir, 00:46'12”).

De vegades, per justificar ideològicament aquest caire antimodernitzador i conservador del blaverisme es farà ús d'una retòrica explícitament antimarxista, tret que compartirà amb molts populismes conservadors arreu d'Europa i fora d'ella. El blaverisme així no sols seria absolutament incompatible amb el marxisme, degut a la suposada espiritualitat⁵⁵⁹ d'aquell a diferència del materialisme d'aquest sinó que el marxisme seria ni més ni menys que “intrinsecament roí”.⁵⁶⁰

Si bé és cert que alguns sectors del marxisme al País Valencià assumiran si més no una part del paradigma fusterià i fins i tot el propi Fuster a la dècada dels seixanta i dels setanta es veurà, com ja hem esmentat, imbuït d'influència marxista o marxiana, la presentació d'una mena d'aliança insoluble entre “marxisme” i “catalanisme” seria una clara manipulació per banda d'aquests autoproclamats “amants de la veritat” que, tanmateix, es repetirà constantment en la retòrica del blaverisme:

«que en Valencia li haja eixit al marxisme l'excrecencia antiliberal i antidemocràtica del pancatalanisme, i ho es tambe que vullga imposar este als valencians, dictatorialment, esta unio pancatalanisme, i ho es tambe que vullga imposar este als valencians, dictatorialment, esta unio pancatalanisme-marxisme, feta per a mutu enfortiment» (Aldert, 1984a: 122).⁵⁶¹

* * *

Ja hem vist que el blaverisme ha sigut una reacció contra el “catalanisme” ben rigorosa en bona part del País Valencià, encara més al *hinterland* de la ciutat de València. De fet, diversos factors històrics que es gestaren en l'època contemporània ens indicarien que l'anticatalanisme no seria un fenomen nou en la societat valenciana i presentaria arrels d'una certa profunditat. Alfons Cucó (1989: 16) ens parla del blaverisme com de la major reacció imaginable de la història contemporània valenciana, reacció que ha impossibilitat en bona mesura l'assumpció serena i no traumàtica de la valencianitat (de qualsevol de les valencianitats potencialment hegemòniques). Des del discurs del propi blaverisme es justificarà aquesta reacció, atés que es

⁵⁵⁹ Vegem sinó aquests text: «l'home», eixa simbiosis de materia i esperit que forma l'unitat mes perfecta de la creacio» (DD.AA., 1990b: 17); «el dret natural, que es el basic, d'orige divi, el dret de que Deu ha investit a l'home» (Aldert, 1984a: 86).

⁵⁶⁰ La cita següent és suficientment explícita al respecte: «Es este gra, pur, net, generos... lo que ha de constituir el valencianisme; regat per la font incontaminada que porta ses aigües clares per a la conservacio i cultiu del valuos llegat cultura de nostra gloriosa historia [...] en colaboracio de germanor — tots els homens som germans— pero sense conexions politiquas que puguen embrutar-la, perque ¿cap major incompatibilitat que la de l'espiritualitat d'un sentiment pur, com ha de ser el valencianisme, i la interpretacio materialista del marxisme, intrinsecament roí, segons declaracio de Pio IX en sa Enciclica “*Divini Redemptoris*”?» (Aldert, 1984a: 84).

⁵⁶¹ Un altre exemple del mateix seria aquest: «Miquel embasta magistralment els motius de l'unio del marxisme en el pancatalanisme; no hi ha que ser massa entés en els orogens de l'intent d'absorcio-anulacio que venim patint per a tindre clar d'a on i cóm nos crearen el problema» (Aureli López a Aldert, 1998: 219).

considerava “lògic” i “absolutament legítim” que “el poble s'alçara” contra “la invasió dels catalans”:

«El movimiento catalanista defendía sus ideas y hay una reacción contra esas ideas que es absolutamente legítima, ya digo dejando a parte los toques violentos y tal que siempre son rechazables, pero es lógico que un pueblo se alzara y dijera “no quiero esto, no quiero”, lo que en algún momento llegó a considerarse como una invasión de los catalanes hacia el pueblo valenciano» (Garrido, 00:42'53”).⁵⁶²

Fins i tot es pot detectar en aquest discurs un cert orgull del caire reaccionari que presentava, el que suposaria una acceptació implícita que, de vegades, passa a explicitar-se amb satisfacció. Mª Dolores García Broch, per exemple, se n'orgulleix de ser antiliberal i fins i tot sectària i visceral en la qüestió de la identitat valenciana:

«Bo, en aquell moment, puix a cada u li tocà un paper. I a mi em tocà un paper d'una persona dura, que tenia que mantindre una imatge. Però és que era la meua en realitat. És que jo passe per tot... *sóc molt liberal en tot, menys en la qüestió de l'idioma i de la identitat valenciana*. Ahí no sóc liberal. Ahí considere que jo tinc un dret, i que si anem al judici de Salomó, el xiquet viu és meu, i no vull que ningú me'l talle per la meitat. I per tant, to lo demás... jo tinc molts amics en l'esquerra, en socialisme, en comunisme, de tot... però eixos temes no els tractem, perquè el dia que els tractem, renyim. Perquè jo no cedisc ni un mil·límetre, i considere que és la meua obligació. I no m'importa que em diguen sectària, o visceral. *Si no tin-guérem vísceres...*» (00:14'18”).

Troben, així mateix, desqualificacions sovint cap a la política i els polítics (tots són iguals o tots són per l'estil) i fins i tot cap als governs democràtics progressistes que són considerats animadors del terrorisme i de la “més radical dictadura” en un llenguatge hiperbòlic que analitzarem més endavant:

«No para censurar, ni alentar el terrorismo, que de ello, se encargan algunos go-bernantes, que embozados entre los toneles de la democracia y la capa del pro-gresismo, ejercen gobierno, a las puertas del siglo XXI, la más radical dictadura — abusando del poder conferido por unos votos que en su inocencia, esperaban jus-ticia, justedad y servicio— sobre la gran Minoría que ostentan (sic) la fuerza de la razón, despreciada con gran desparpajo y desconsideración» (Payá: 1991: 7).

Dins d'aquest caire reaccionari general hem d'incloure la orientació directament franquista d'algunes de les figures més destacades del blaverisme, particularment durant la transició. Assenyalar noms propis de persones que hi partici-para amb major o menor intensitat resultaria extensíssim. Posarem, a tall d'exemple, algunes cites per visualitzar millor aquest tret “autoritari” o pseudoautoritari d'una part signifi-cativa, si més no, del regionalisme anticatalanista del País Valencià. Miguel Ramón Izquierdo, darrer alcalde franquista de València, afirmarà que ell durant la dictadura no tenia cap afiliació o sensibilitat política «i jo en política no tenia cap... cap connotació (sic)» (00:04'15”) i, encara més, que Franco “només” hauria tingut cap als valencians “actuacions molt positives”, entre les quals destacaria la de la riuada de 1957.⁵⁶³

«Però jo a Franco, les poques vegades que he tingut possibilitat de contactar amb ell, només he observat en relació a València actuacions molt positives. Està l'actuació en la riuada, del 57. Està l'actuació en algo que vosaltres no haureu co-negut, però l'historiador sí que té obligació de saber-ho, i és que hi hagué un mo-ment en que s'intentava crear una nova siderúrgica en Espanya, perquè la capa-

⁵⁶² El que sorprén de la cita no és la contundència i el maniqueisme que, com hem analitzat, seran recurrents al blaverisme sinó que provinga de l'actual President del Consell Jurídic Consultiu de la Comu-nitat Valenciana, càrrec al que se suposa que va lligat una certa equanimitat i independència.

⁵⁶³ Cal recordar que l'aleshores director de LP, Martí Domínguez, féu un discurs crític envers les autoritats que l'obligà a deixar tal responsabilitat periodística i que el pla inversor conegut com “Plan Sur”, en bona mesura incomplert, s'hagué de finançar amb un segell addicional que els valencians havien d'incorporar a qualsevol missiva.

citat de producció d'acer era molt inferior, era la meitat del que aleshores feia falta. I es plantejà el tema de siderúrgica en Sagunt. [...] a València en realitat eixe home li va donar... a part altres aspectes de la seua activitat... però com a governant, a València li donà, puix el que València necessitava» (Izquierdo, 00:14'16").

El President de la Diputació de València durant la transició, Ignacio Carrau, no sols coincidirà plenament amb Ramón Izquierdo i "complementarà" els arguments, sinó que anirà més enllà en reconèixer que el dictador fou un "gran polític" que aconseguí una Espanya "pròspera" quan, contràriament, en l'any 1939 estava "desfeta",⁵⁶⁴ per la qual cosa s'identificarà plenament amb tots els períodes històrics del franquisme. Ell, per tant, es queda "amb Franco total i complet."⁵⁶⁵

Fins i tot en els casos en què no hi ha una defensa explícita del franquisme, es negarà o es dubtarà del caire nacionalista espanyol del règim de Franco, la qual cosa esdevé molt il·lustrativa de la correlació entre blaverisme i espanyolisme i de què el suport, més actiu o més passiu al règim franquista, no fou un cas absolutament aïllat:

«yo más que... que decir que el franquismo era castellanista... yo no sé si el franquismo era castellanista o no, porque igual podríamos decir que era galleguista del Ferrol, no lo sé» (Manglano, 00:15'37").

Fins i tot personalitats blaveres com Miquel Adlert que no han participat en absolut del nacionalisme espanyol (de fet, com apuntarem, fou militant d'ANV durant la Segona República) ni, en principi,⁵⁶⁶ tingueren simpaties per l'extrema dreta espanyola farà un elogi indissimulat de la figura de José Antonio Primo de Rivera.⁵⁶⁷

* * *

En definitiva, el blaverisme serà un moviment antimodernitzador i conservador. Tot i això *el cleavage* esquerra-dreta no serà l'única variable per entendre el regionalisme anticatalanista al País Valencià. Perquè, com hem vist, ni tots els esquerrans (ni tan sols la majoria) seran "catalanistes" ni tots els dretans blaveros. Els treballs de Jesús Sanz, Vicent Bello o Francesc Viadel, en aquest sentit i al nostre entendre, pequen de concebre el blaverisme exclusivament com un "muntatge" de la dreta contra

⁵⁶⁴ No deixa de resultar curiós que s'exculpara precisament a Franco de la "desfeta" d'Espanya després de la guerra civil, de la qual fou el màxim responsable en alçar-se contra un govern legítim i democràtic l'any 1.936.

⁵⁶⁵ «para mí [la mort de Franco] fue de gran emoción. Yo, francamente, lo he dicho, lo digo y lo diré siempre: para mí Franco para España fue un gran político. Hay que tener en cuenta las circunstancias en que llegó al poder, las dificultades que había, y hay un hecho indudable que no se ha reconocido. De una España deshecha en el año 39, hizo una España, dígame lo que se diga, próspera [...] yo la encuentro [l'actuació del franquisme al País Valencià] magnífica, y no nos podemos quejar nada. Ahora nos quejamos muchas veces de que si los políticos de ahora nos atienden, no nos atienden o en tiempos estancos, sino que precisamente se la llama... se le llama que es inmovilista, y el gobierno de Franco para mí no tiene nada de inmovilista, sino que va variando según las circunstancias y va adaptándose. Yo me quedo con el Franco total y completo» (Carrau, 00:28'34"; 00:29'54" i 00:32'56").

⁵⁶⁶ Segons Pep Cruanyes formà part d'un dels equips de confiscació de documentació franquista en acabar la Guerra Civil espanyola.

⁵⁶⁷ «Els temps, la historia, acabaran de netejar la figura de José Antonio i deixar-la lliure de tota adherencia de qualsevol indole que haja patit sa figura. No comptarà mes que la figura historia de José Antonio com l'home que no de bades, usant una frase d'ell, es portador de valors eterns. I yo afigc que aço era com a dotat d'una anima immortal, obra de Deu, per a infondre-la en un ser que feu a image i semblança divina. Pot ser que José Antonio naixquera tart i que son emmarque adequat en este mon fora en sigles passats» (Adlert, 1984b: 37).

l'esquerra i pensem que el fenomen no és tan senzill. Nosaltres considerem que és inexacte concebre el blaverisme com una fórmula de la "superestructura" per desviar o desplaçar els processos de conflicte social "vertaders" o "autèntics", com la lluita entre classes socials pel control dels mitjans de producció:

«La xenofòbia anticatalanista desplaça els processos habituals de la lluita de classes en un sentit ultrareaccionari, tot polaritzant contra l'esquerra (catalanista) l'acció dels sectors populars convocats amb un missatge falsari d'exaltat regionalisme» (Bello, 1988: 47).

Aquesta explicació reduccionista pot resultar atractiva en assajos periodístics o polítics però no ens ensenya correctament ni la importància que aplegarà a abastar el blaverisme ni la particular reproducció social d'aquesta. Els conflictes identitaris, i aquest n'és evidentment un, són un element que tenen una lògica i una importància pròpies (sovint bastant significatives) que se superposen a altres factors. Salvant les distàncies, seria com entendre l'enfrontament catolicisme *versus* anticlericalisme a la València de primeries del segle XX exclusivament com un conflicte de classe. La variable religiosa és un factor, agrada o no a l'investigador social, que té una capacitat explicativa altíssima del comportament polític i electoral dels actors socials. La variable identitària, no ho oblidem, també. De fet, cal tenir present que el creixement del blaverisme com a moviment social fou durant la transició i la dècada dels huitanta, un període de majoria electoral de l'esquerra política. Si el blaverisme aconseguí erosionar, si més no en part, aquesta hegemonia fou perquè les bases socials dels votants del PSOE i del PCE també eren (parcialment) sensibles al discurs anticatalanista. Si una part de l'electorat d'aquests partits a altres territoris de l'estat és i actua com anticatalanista, ¿per què hauriem d'acceptar apriorísticament que al País Valencià això no ocorre de cap de les maneres?

A més, com hem pogut mostrar, la identitat regional valenciana no és, ni de lluny, una invenció del franquisme que, a molt estirar, la féu servir en benefici del règim al País Valencià. Els orígens d'aquesta se situen molt més enllà i ha impregnat, en major o menor intensitat, el conjunt de les ideologies operants al país, fins i tot el nacionalisme valencià de primeries de segle XX.

Resulta insostenible, doncs, per més que es repetisca constantment, que la identitat regional pertany exclusivament "al nucli central de la ideologia de la dreta valenciana". També és patrimoni de bona part de l'esquerra espanyolista valenciana que, no cal ni dir-ho, és moltíssim més majoritària que l'esquerra valencianista. Només des de la confusió d'imaginar que la totalitat de l'esquerra d'aquest país és, de bona gana, fusteriana es pot afirmar el següent:

«les reflexions de Fuster torpedinaren, sobtadament i a desgrat del pensament dominant de la societat valenciana de l'època i dels seus dirigents, la imatge odiosa d'un *Levante feliz* a bastament difosa pel franquisme, amb un passat que, espiritual i simbòlicament, es volia lligat a les gestes de los *Reyes Católicos* i *el Cid*, pretesament bilingüe des de temps immemorials, però on el valencià no passava de ser, en el més caritatiu dels casos, un bell residu de l'arqueologia sociolingüística, un plàcid entreteniment local, la denostada llengua dels llauradors. Aspectes que encara avui, i malgrat el que tenen de plantejament polític retardatari, continuen estant ben vigents en el nucli central de la ideologia de la dreta valenciana en relació amb la pròpia imatge del país» (Viadel, 2006: 12)

En aquest sentit, resulta un exercici interessant confrontar aquestes afirmacions de-què-la-culpa-de-l'anticatalanisme-la-té-la-dreta-i-només-la-dreta i, per tant, de l'eix esquerra-dreta com factor omnicomprensiu amb el seu espill, açò és, a la visió de part del blaverisme que explicaria la pròpia existència del "catalanisme" fonamentalment o exclusivament en base a l'assumpció ideològica d'aquest per banda de l'esquerra política. Vegem com si més no part dels protagonistes del blaverisme durant la transició democràtica participen d'aquesta explicació simplista que consideraria que, si el paradigma fusterià tingué una determinada projecció social, fou precisament per una

suposada assumpció d'aquest per banda del PSPV-PSOE: «si ací guanyà més la sensibilitat catalanista, no fou perquè guanyara la sensibilitat catalanista, fou perquè guanyà el PSOE, i el PSOE s'apropà a la sensibilitat catalanista» (Marí, 00:21'14"). La tautologia de l'argument queda ben palesa en aquesta darrera cita. Cert és que no podem menystenir que l'enfrontament identitari valencià tingué una vessant ideològica esquerra-dreta. De fet, com estem analitzant, un dels trets bàsics del blaverisme serà el conservadurisme antimodernitzador.

Tanmateix, a diferència, però, del que afirma Vicent Bello (1989) o el sociòleg Rafale Ll. Ninyoles,⁵⁶⁸ a parer nostre, el blaverisme no ha estat un moviment pròpiament feixista o "autoritari de masses". Això seria dur les coses massa lluny. Les exageracions, les caricatures, poden anar bé en la literatura o en el dibuix, però no en les ciències socials. Una cosa és que hi haguera dins de les files "blaveres" elements ultradretans que feren ús de la bandera regionalista valenciana i una altra de ben diferent és que el moviment com a tal participara d'una ideologia específicament feixista. El blaverisme, en general, no serà feixista però si esdevindrà un moviment social aclaparadorament populista i conservador, per més que entre les seues fileres —amb poca credibilitat— es negue constantment això: «Jo no sé si l'esquerra es va donar alguna vegada compte de que els blavers no eren la dreta, ni eren l'extrema dreta, ni tenien res a vore» (Ahuir, 00:35'13").

14.3.4 Regionalista, provincialista i espanyolista

Ja hem apuntat anteriorment que el blaverisme aconseguirà connectar amb la identitat regional valenciana històrica i aquest serà un factor que contribuirà a explicar l'èxit social d'aquesta ideologia i del moviment social. Cert és que el fusterianisme havia abandonat expressament el camp de la identitat regional i que l'havia combatuda activament, per la qual cosa aquest espai polític-identitari restava perfectament abastable, però també ho és que el blaverisme assolirà una alta identificació entre identitat regional i anticatalanisme (quan, contràriament, ja hem vist que aquesta identificació no es donava en la construcció originària de la formulació regionalista).

Aquesta identificació esdevindrà versemblant i no forçada als ulls de bona part dels actors socials que hi participaran en major o menor mesura. En conseqüència, l'adaptació de la identitat regional a les necessitats ideològiques d'enfrontament amb el "catalanisme" fou una estratègia exitosa i rendible per al blaverisme:

«En la mesura que el discurs de l'esquerra va incorporar el nacionalisme "catalanista" i va ser percebut com a antivalencià, els referents simbòlics de la identitat regional van poder ser mobilitzats i van arribar a confondre's amb l'anticatalanisme [...] El que no va ser una invenció, però, fou la seua capacitat de donar veu a una certa interpretació de la identitat (regional) valenciana que va resultar creïble per a molta gent, sense que els semblara que aquella estava sent una manipulació. Convertir la identitat regional en sinònim d'anticatalanisme va ser el gran èxit de la dreta» (Archilés, 2007: 182).

El blaverisme, com hem vist, és un moviment que s'articularà històricament i principalment al voltant de la ciutat de València i la comarca de l'Horta i que abastarà sobretot l'àmbit d'influència del *hinterland* de la capital del País Valencià. A partir d'una ideologia molt lligada al territori esmentat i a la història específica,⁵⁶⁹ hi bastí una

⁵⁶⁸ En el diari *Avui* l'any 1998 afirmava que «l'anomenat nacionalisme blaver és una conseqüència, una derivació, una especificitat territorial del nacionalisme espanyol, amb un fort component antiintel·lectual i irracionalista, i una apel·lació a allò que és populista. És un fenomen que aglutina a sectors *descaradament feixistes* de la societat valenciana» (a Alberola, 2002: 14).

⁵⁶⁹ Tanmateix, aquesta experiència històrica resultarà difícilment transbalsable al conjunt del país, per la inversemblança als ulls de la gran majoria d'actors socials implicats de diverses comarques. Un discurs que rememora i enyora l'horta de València, talment com ocorre a l'Himne Regional resultarà

ideologia que es pretenia regionalista valenciana. Una altra cosa és que, arran de la influència comunicativa, social, política, econòmica i cultural de la capital i, particularment gràcies a l'acció regionalista banal de la Generalitat, el blaverisme s'haja estès per comarques valencianes llunyanes a l'àmbit primigeni, si bé és cert que amb intensitats desiguals.

El regionalisme anticatalanista, a diferència del fusterianisme, que ha sigut un moviment (si més no parcialment) nacionalista —reivindicador, en general, de la sobirania nacional del País Valencià o el que és el mateix, de la capacitat del poble valencià de decidir democràticament el seu avenir polític— i vertebrador del poble valencià (si més no de les comarques valencianòfones), serà, a tot estirar, regionalista o el que ve a ser el mateix, anticontra, ja que participarà d'una ideologia que lligava necessàriament la societat valenciana al projecte nacional espanyol. Participarà majoritàriament, doncs, d'un *regionalismo bien entendido*:

«el regionalismo. O sea el regionalismo entendido como la personalidad de las regiones, pero *con total*, en fin, *entronque con España*, sin que pueda suponer nunca una idea de separatismo o de independentismo, sino yo le llamo "regionalismo bien entendido" a esto: el sentido de defensa de la personalidad de la región, pero dentro de la España común» (Carrau, 00:16'37").

Seran molt més els qui s'expressen en un sentit pràcticament idèntic.⁵⁷⁰ El blaverisme, doncs, si exceptuem algunes casos minoritaris, se sent còmode amb la definició de regió aplicada al conjut del territori valencià (no debades en l'Himne oficial es fa servir aquesta denominació, i no una altra, fins un total de tres vegades) i de regionalisme per al moviment.

Curiosament, però, en l'evolució política del regionalisme anticatalanista valencià s'acabarà per acceptar parcialment la denominació de "nacionalistes valencians", tot i que amb moltes contradiccions i excepcions,⁵⁷¹ i això fou degut fonamentalment al desprestigi del concepte "regionalista" en la transició i als anys huitanta del segle XX, a l'acceptació jurídic-política del concepte de "nacionalitat" i a l'emulació dels nacionalismes sense estat peninsulars:

«Dado el descrédito del regionalismo, causado por la concurrencia autonómica, UV ha ido derivando hacia una instrumentación ambigua de términos como nacionalismo y federalismo pero situándose siempre en una defensa de España como ámbito último de lealtad nacional» (Ariño i Llopis, 1993: 14).

És, paradoxalment, gràcies a la Constitució espanyola, en establir la diferència (sobretot de caràcter simbòlic) entre nacionalitats i regions, que molts dels anticatalanistes valencians "accepten" de considerar València una "nacionalitat" i considerar-se ells mateixos "nacionalistes". La pròpia Constitució els "forçarà" en aquesta direcció. És, en conseqüència, una autocomprensió lligada a pressupòsits espanyolistes. Mª Dolores García Broch, per exemple, explicita ben clarament aquesta voluntat de ser espanyols però de "primera categoria", és dir, no subordinats als catalans:

només parcialment exportable a comarques valencianoparlants com la Vall d'Albaida, l'Alcoia-Comtat o el Ports, per exemple.

⁵⁷⁰ Com a il·lustració poden servir les declaracions de José María Adán García en un entrevista l'octubre de 1977 en el diari, aleshores del Movimiento, *Levante*: «Soy partidario de las autonomías regionales en un plano de igualdad *sin privilegios para ninguna región* y dentro del marco de una ley general [...] Mi concepto de la regionalización *no implica el reconocimiento [de] nacionalidades distintas*, ni el menoscabo de un *destino común superior que es España*. Considero que la autonomía regional puede ser más flexible y más fructífera cuando más esté garantizada la indudable vinculación de cada uno [sic] de las regiones la unidad de la patria y a la soberanía del Estado Nacional que es una e indivisible» (a Adán, 2005: 42-43).

⁵⁷¹ UV, en el Congrés de Cullera de 1989 esdevindrà oficialment un partit polític "nacionalista valencià". Anys després el seu butlletí intern, *Una Veu*, encara era un òrgan d'informació "regional".

«No et dones compte que és un nacionalisme, i amb el temps et vas donant compte que efectivament és un nacionalisme. Primer nosaltres dèiem regionalisme, fins que la Constitució dividí en nacionalitats i regions, i diguérem, els valencians som de primer categoria, per tant som una nacionalitat» (00:03'15").

Sovint, però, el blaverisme emmascara el regionalisme en fer servir la denominació "valencianista" en un sentit completament diferent a l'accepció original, històrica i acadèmicament acceptada. Si per valencianisme s'entén una ideologia política que cerca el reconeixement de la sobirania nacional del País Valencià o, si més no, el «moviment polític que reivindica els interessos propis del País Valencià»⁵⁷² és evident que no tot el blaverisme és valencianista. Ni tan sols la majoria. De fet, bona part d'ell és antivalencianista i, més clarament, antinacionalista valencià. Tanmateix, amb un gir lingüístic característic, la retòrica del blaverisme invertirà el concepte i se n'apropiarà en exclusiva d'ell i n'expulsarà dels dominis els valencianistes, per "catalanistes",⁵⁷³ de tal manera que establirà socialment, amb bastant èxit, per cert, l'equació anticatalanista com a pràcticament idèntica a valencianista.

Amb aquest gir lingüístic qualsevol espanyolista fins i tot radical i contrari a la descentralització de l'estat-nació espanyol, pot esdevenir automàticament un "defensor de València" i investir-se amb l'aureola de "valencianista". De tal manera que, a tall d'exemple, un partit com Iniciativa de Progreso de la Comunidad Valenciana (IPCV), escissió d'UV, que s'integrarà en un partit nacionalista espanyol com el PP o un altre com CVa, furibund anticatalanista i espanyolista, seran considerades forces polítiques "valencianistes". Contràriament un partit com el BLOC, que defensa un projecte nacional per al País Valencià, no és considerat com "valencianista": «Un altre motiu de malestar és la crisi política del propi *valencianisme*, actualment dividit en quatre partits —UV, IPCV, ONV i CVa— clarament enfrontats» (DDAA, 2005: 217). De fet l'apropiació exclusivista de l'etiqueta "valencianista" aplegarà fins a extrems grotescos. Sovint un grup determinat es reivindica com els "únics valencianistes" o els valencianistes "autèntics": «Ser *valencianiste* i popular [en referència al PP] va unit» (Ramon Llin, 2006: 19).

El regionalisme anticatalanista, per tant, no passa de ser (i segon com) un espanyolisme anticonfederalista. En general, postula la descentralització de l'estat-nació espanyol però no qüestiona la pròpia natura nacionalista espanyola ni tan sols acostuma a plantejar una reforma político-administrativa mínimament profunda. En aquest sentit, no és ni confederalista ni, majoritàriament, federalista (tot i que alguna vegada aquesta retòrica sí que es farà servir. UV, a partir de definir-se "nacionalista" també ho farà com a "federalista", tot i que aquesta autodefinició no passà de ser retòrica pròpia de la competència etnoterritorial) ni tan sols abastarà el caire de regionalista asimètrica. En aquest sentit, com assenyadament defineixen Antonio Ariño i Ramón Llopis:

«España es el ámbito máximo de interacción nacional. Está integrada por regiones o "naciones" hermanas, que deben ser tratadas en un plano de igualdad. Esta concepción achaca las desigualdades, los tratos de favor y los agravios comparativos al centralismo. Es anticonfederalista (postula la descentralización) pero no anti-españolista» (1993: 24).

Ariño i Llopis fan servir una metàfora familista per descriure aquesta concepció anticonfederalista però espanyolista: «todas las regiones son hijas de una misma madre,

⁵⁷² Definició extreta del Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans. El diccionari de la RAE, però, s'acostarà més a la definició, cultural i "apolítica" del blaverisme, en considerar-lo el «amor o apego a las cosas o características típicas de Valencia».

⁵⁷³ De fet, la gran majoria dels anomenats "catalanistes", inclosos els defensors d'un projecte nacional que englobe el conjunt de territoris de llengua catalana, se perceben com valencianistes i així els ha considerat la historiografia i les ciències socials. Tal vegada hauríem d'excloure tan sols aquelles propostes més unitaristes que neguen la pròpia existència del País Valencià com les de Josep Guia i el PSAN.

España, por tanto están vinculadas entre sí por lazos de fraternidad» (1993: 24). El fet que l'existència del Regne de València, politeia pròpia, antecedisca més de dos segles i mig l'existència d'Espanya (i com a unitat dinàstica) no és tingut en compte, ja que el nacionalisme espanyol, del qual participa, insistim, el blaverisme ha construït Espanya com una nació que tindria els orígens en la Hispania romana si no més enllà en la història i que, per tant, imagina les regions com a criatures pròpies.

Tanmateix, el fet de què alguns territoris peninsulars siguen “insolidaris”, “aprofitats” o “injusts” (siga el cas de Catalunya, però també, en menor mesura, d'Andalusia o Extremadura⁵⁷⁴ o el de Madrid, com a capital) permet al blaverisme reivindicar un tracte just per al País Valencià mitjançant una retòrica anticentralista.

De fet, la marginació o la discriminació de València respecte altres comunitat autònomes serà una constant (i en aquest sentit entroncarà amb altres moviments històrics espanyolistes però descentralitzadors com el blasquisme, el catolicisme de la DRV durant la 2ª República espanyola o la mentalitat fallera que ja hem apuntat) en la retòrica del regionalisme anticatalanista. En aquest sentit, i com a detall significatiu, Vicente González Lizondo envià una missiva a la Casa Reial espanyola, tot lamentant-se que l'infanta Helena contraguera matrimoni a Sevilla (l'infanta Cristina ho faria a Barcelona i el príncep hereu a la capital de l'estat, Madrid), ja que simbòlicament fou percebut com una “postergació” de València en la suposada tercera capitalitat de l'estat, fonamentada en què el *cap i casal* seria la tercera urbs més poblada.

Per tot plegat, seguint novament Ariño i Llopis, el blaverisme farà servir un relat anàlog al de l'Aventafocs: algunes de les germanes (altres comunitats autònomes) es comporten com germanastres insolidàries i Madrid, centre polític, com una madastra que sovint es desenten dels interessos dels valencians, un poble solidari, honrat, treballador i lleial a l'estat-nació espanyol.

En qualsevol dels casos, convé destacar que, si de cas, l'anticentralisme seria un dels pocs elements que compartiren d'alguna manera les narratives blavera i fusteriana, tot i que amb una retòrica més victimista (de lament constant del greuge comparatiu) en el primer que no en el segon. Algunes propostes, fonamentades en allò que vingué a denominar-se la tercera via (Mollà i Mira, 1986 seran els iniciadors d'aquesta tradició que tindrà continuïtat en Franch et al., 1988) i que es concretà, entre d'altres, políticament en el PVN, socialment en Futur Valencià i a nivell juvenil en Joventut Valencianista buscaven aquesta mena d'entesa o de front anticentralista que, al capdavant, no quallà. No debades, el fallit projecte de Convergència Democràtica Valenciana, promogut per l'actual Conseller del PP Rafael Blasco i al qual s'integraren el PVN, ENV i, també, UV, tot i que les immenses contradiccions i diferències que tenien i que acabarien per impossibilitar aquest intent d'acord, tingué en l'anticentralisme i en la denúncia de la discriminació i la postergació de València el punt de partida, al capdavant fracassat pràcticament des dels orígens.

* * *

A més de regionalista, el blaverisme també serà provincialista, ja que la implantació desigual d'aquesta ideologia i moviment social —i la pròpia consciència d'això—, farà concebre el “Regne de València” com una mena de federació de tres subunitats, de vegades també semblaria que transhistòriques, d'Alacant, Castelló i València. En aquesta retòrica, sovint protagonitzada per persones nascudes i residents a la capital del País Valencià, les tres províncies tindrien “personalitat pròpies” que caldria respectar per evitar qualsevol “centralisme” de València:

⁵⁷⁴ UV, que atorgava una gran rellevància programàtica a les reivindicacions dels llauradors, denunciava amb insistència, per exemple, el PER (Plan de Empleo Rural) que privilegiava als treballadors del camp andalusos i extremenys respecte els dels altres territoris.

«pero respetando también la personalidad de las provincias. Es decir, yo hago un escalón, provincias, el reconocimiento de la personalidad de las provincias, unidas como Región Valenciana, y luego España, son los 3 escalones [...] conseguimos las 3 diputaciones ir totalmente de acuerdo. Porque yo creía que viniendo el regionalismo... viniendo las autonomías, lo que había que tener muy claro era que había que *respetar el sentido provincial de las 3 provincias de Valencia*. Todo lo que hubiera supuesto un autonomismo con un centralismo en Valencia habría chocado con la tendencia disgregadora de Alicante y de Castellón...» (Carrau, 00:16'37'')⁵⁷⁵

Rita Barberà, en un sentit molt semblant, com a diputada del grup parlamentari popular, defensaria en 1983, durant la tramitació de la Llei de coordinació de diputacions provincials l'autonomia provincial contra un suposat "centralisme regional" promogut per les noves institucions autonòmiques:

«Señores diputados. Entendemos que estamos aquí para hacer autonomía y no para crear un nuevo centralismo: el regional [...] las Diputaciones provinciales quedarían vacías de competencias propias, perderán la autonomía que la Constitución les consagra, y se convertirán en meras ejecutoras de las disposiciones del Consell o de les Consellerías, respecto de quienes quedarían en estado de absoluta subordinación, logrando así un "status" perfecto de centralismo regional» (Barberà, DSCV, 63-64/IV, 18.07.1983).

L'absència d'institucions d'abast autonòmic des del segle XIX permeté la construcció d'un discurs provincialista, en alguns casos molt marcat, que *de facto* fins i tot negava el passat comú anterior de les "tres províncies".⁵⁷⁶ D'això no en quedava "absolutament res":

«No hi havia res, absolutament res. La mateixa relació podia tindre Castelló amb València, que amb Terol. Eren províncies, no eren una altra cosa. Aleshores, quan comencem, quan hi ha el Plenari... la primera cosa regional. Abans ni n'hi havia cap» (Monsonís, 00:24'56'').

En aquest mateix sentit el líder d'UV, Vicente González Lizondo, arribà a considerar el País Valencià com una unió de tres "personalitats" germanes. Com a conseqüència lògica cal dir que l'ús de la divisió comarcal en els discursos i la praxi del blaverisme no serà escassíssima sinó absent pràcticament.

* * *

A més el blaverisme, en general, ha sigut i és un moviment inequívocament espanyolista. Si exceptuem algunes minories com ENV i alguns sectors que, tot i ser blaveros durant les dècades dels setanta i dels huitanta del segle passat, que sí podem considerar-los nacionalistes valencians en defensar la sobirania nacional del

⁵⁷⁵ El mateix Ignacio Carrau es mostrarà orgullós de negar cap competència de la Diputació de València al Consell Preautonòmic i ho presentarà —a la manera maniquea, com li agrada al blaverisme— com una "lucha sin cuartel para mantener las diputaciones", com una suposada campanya "de acoso y derribo" contra les diputacions provincials: «la campaña de acoso y derribo que hizo Albiñana de las diputaciones provinciales. O sea, Albiñana, al conseguir la competencia del Consell preautonómico, no se preocupa de buscar competencias del poder central para traerlas a Valencia, al Consell, sino que su primera preocupación fue desmontar las diputaciones provinciales para llenarse de competencias. [...] Y ahí sí que tuvieron una... una lucha sin cuartel para mantener las diputaciones. Y yo había jurado el cargo de presidente Diputación, y mi deber era mantener las diputaciones con las mismas competencias que tenían cuando la... asumí la presidencia» (Carrau, 00:43'15'').

⁵⁷⁶ Fins i tot el mateix Enrique Monsonís, tot i ser President "en funcions" del Consell Preautonòmic, declarà que la demarcació de Castelló no tenia encara decidit entrar a formar part del País Valencià. Vint-i-cinc anys després encara ho justificava en clau dels possibles avantatges o desavantatges que poguera tenir-hi aquesta província: «Naturalment, per a entrar en una Autonomia, per a entrar en algo, tens que vore si et convé. Bé, quins beneficis dona? I quins prejudicis dona? Aleshores, quan estàs convençut, actues en conseqüència. Però el més normal en una persona intel·ligent i normal, vol saber els avantatges i els desavantatges. No perquè ho diguen els altres té que tirar-se de cap. És dir, jo vull una Autonomia reflexiva. Res més. Em pareix normal, era la meua obligació» (Monsonís, 00:27'19'').

poble valencià, la gran majoria de l'anticatalanisme al País Valencià coparticipa d'un pronunciat i sovint explícit nacionalisme espanyol. I sovint es palesa d'una manera decididament explícita. Vegem sinó a tall d'il·lustració el prec a favor de l'autonomia per a la "Regió Valenciana" que promogué José Mª Adán García durant 1976 i que signaren diversos procuradors franquistes, entre els quals Miguel Ramón Izquierdo:

«Estamos seguros de que Alicante, Castellón y Valencia, se sienten integradas en esa *unidad de destino que es España*, de forma honda, permanente e inalterable» (a Adán, 2005: 64).

El blaverisme, en definitiva, tret d'excepcions concretes, participarà sovint d'una manera inequívoca i entusiasta, com ha afirmat Alfons Cucó, de l'espanyolisme. Al cap i a la fi, com hem vist, en el subcapítol 6.2, qualsevol regionalisme remet a un nacionalisme superior:

«És aquesta explosiva combinació de mites vernaculars i de ressentiments provinçians, aquesta barreja de frustració parroquial i d'exaltació *espanyolista*, la que conforma un peculiar "regionalisme valencià", un sentiment que avui en diuen de *valencianía*, que s'erigeix bel·licós contra tota amenaça que tracte de vulnerar el sistema. Contra tota amenaça a *Espanya*. Ben sovint, en nom del sentiment ferit, de la sensació —real o imaginada— de greuge comparatiu, de l'amor propi local» (1989: 129).

En bona mesura coincidim amb Vicent Bello (més en el fons que en la forma) quan afirma que la suma d'espanyolisme i regionalisme (als quals hauríem de sumar, evidentment, el factor anticatalanista i uns altres elements analitzats com el populisme) dóna com a resultat el blaverisme: «La síntesi política entre l'espanyolisme rabiós i el xovinisme regionalista produeix el blaverisme» (1989: 42).

Al respecte, podríem aportar centenars de proves documentals provinents de textos del regionalisme anticatalanista valencià que corroborarien aquesta identificació amb el nacionalisme espanyol, atés que n'és una constant de la seua praxi política i, encara que no tant, també del discurs d'aquest. Ens acontentarem, però, només amb unes quantes cites dels principals líders, en moments històrics distints, del blaverisme per mostrar que aquest no ha sigut un element aïllat de la seua narrativa sinó un de ben fonamental:

«Valencia, que siempre estuvo y está dispuesta a "ofrendar nuevas glorias a España"» (Ramos, 1981: 10).⁵⁷⁷

«primer sóc espanyol, i sóc igual valencià. No descuartitze Espanya. És molt important recordar que València féu la unitat d'Espanya. Jo no renúncie a la unitat conseguida, ja que la feren els valencians» (Giner Boira, 1989: 26).

«están creando unos condicionamientos previos para conseguir que en un futuro, más o menos lejano, Valencia rompa el "cordón umbilical" que durante siglos, material y espiritualmente, le ha ligado a España al ser parte de ella» (García, 1990-b: 1).

«En todas las opciones políticas se pueden encontrar fórmulas variables de autonomía/centralismo, pero lo que no cabe duda es que la unidad de España es incuestionable» (González Lizondo, 1995: 48).

⁵⁷⁷ O aquesta altra: «considero que el pancatalanismo entre valencianos se encuentra hoy (1988) más vivo que entonces, pues su virulencia se ha trocado en hábito [...] La situación es lógica secuela de la extrema debilidad de los más genuinos valores hispánicos —entre nosotros, el sentimiento patriótico de ofrenda—, cauce degenerativo, secesionista y paradójico: lo caduco se reviste de moderno y la unidad, que es verdad histórica y vida futura, se desvanece en lo diverso, que es involución y muerte» (Ramos, 1978: 9).

«jo sóc valencià i espanyol. Jo no tinc per què anar contra Espanya, ni contra la idea d'Espanya, perquè sóc valencià i espanyol. I els meus idiomes naturals són el valencià i el castellà, o l'espanyol. Ho dic clar» (Izquierdo, 00:43'10").

La correlació entra blaverisme i espanyolisme no es limita, però, exclusivament a la defensa exaltada de la unitat d'Espanya i al paper important que ha tingut el País Valencià en l'aconseguitment i permanència d'aquesta unitat⁵⁷⁸ sinó també i fins i tot a la negació, en alguns casos, de la simple condició de "nacionalitat" per al País Valencià. Vegem sinó qui esdevindria durant anys president "nacional" d'UV:

«Bo, però són nacionalitats històriques o autonomies històriques? Perquè jo allò de nacionalitat no ho tinc molt clar, que es consideren... ara sí ja tot el món és nacionalista i tal, però en aquells moments de nacionalitat es parlava poc. Però bo, acceptem allò de nacionalitat, encara que jo considere...» (Izquierdo, C2, 00:47'41").

A més a més, el blaverisme coparticiparà d'una percepció profundament negativa no sols del nacionalisme català sinó també del nacionalisme basc i d'altres nacionalismes sense estat peninsulars, en un discurs que coincideix pràcticament fil per randa amb el del nacionalisme espanyol més unitarista:

«La labor de un político, en mi opinión, es resolver los problemas, no crearlos. Por ejemplo, yo, en el campo por ejemplo del nacionalismo, lo que le achaco, tanto al nacionalismo catalán como al vasco, es que no les resuelven los problemas a sus pueblos, les crean nuevos problemas. Y por lo tanto, destrozan la convivencia de los pueblos. Y esto... esto es así. O sea, un político está para resolver problemas, no para crearlos, sea del partido que sea» (Pin, 00:33'37").

Precisament un dels aspectes del regionalisme anticatalanista, igualment que la resta de l'anticatalanisme espanyol, és l'oposició al programa d'autogovern del nacionalisme català que consideren que qüestiona necessàriament la unitat d'Espanya. La identificació entre blaverisme i nacionalisme espanyol en aquest punt és pràcticament completa. Vegem el que opina Javier Tomàs,^{A1} trànsfuga a les Corts i diputat de la CVa de Santandreu la legislatura passada, al voltant de la reforma de l'Estatut de Catalunya: «crec que en la reforma de l'Estatut català s'està jugant en temes molt serios i s'està posant en perill la unitat d'Espanya» (Tomàs, 2006: 16).

Lògicament, aquest antinacionalisme català, exactament igual que el nacionalisme espanyol, deriva ràpidament contra el nacionalisme basc, el galleg o el valencià, a poc que s'active. Ser "nacionalista" o "independentista" esdevé una mena d'insult automàtic a si més no per a una part significativa del blaverisme. De fet, el tarannà de vegades abasta hipèrboles sorprenents. Cert és que l'expresident del PNB, Xabier Arzallus, ha sigut dimonitzat per banda de l'espanyolisme, però afirmar que aquest "és pitjor que Bin Laden" és una mostra més de la peculiar retòrica del blaverisme. Tanmateix aquesta frase apareix destacada a *Lo Rat* (publicació oficial de LRP) en el número 1 d'una nova etapa, el que suposa tota una declaració d'intencions:

«Arzallus es pijor que Osama Bin Laden. Va ser un jesuïta, carliste, molt visceral, que ha acabat de lider independentiste. A ell li agradaria morir-se sent el President d'una República vasca independent. El vaig retar a un debat, pero es negà acusant-me de carca. S'ha demostrat que ell si que es un carca autoritari» (Zaragoza, 2001: 50).

⁵⁷⁸ Com a mostra d'aquesta interpretació seleccionem un text de José María Adán publicat pel Club de Opinión Encuentro, associació definida com humanista i patriòtica (espanyola): «Ponderada fue su aportación en el proceso de unidad de España, en el trascendente Compromiso de Caspe. Ha sido un factor de equilibrio y de cambio. En la Historia reciente ha estado ausente de los violentos levantamientos contra el orden democrático vigente, de Andalucía, Cataluña, Vasconia y la sangrienta revolución de Asturias [...] El hecho de que Valencia no haya sido nunca proclive al separatismo, sino por el contrario tenga clara conciencia de su pertenencia, sin prejuicio (sic) de su propia identidad, a la Patria común, ha sido un freno a la desvertebración de España y evitado graves tensiones» (2002, a Adán, 2005: 383).

A més a més, exactament igual a com fa la gran majoria del nacionalisme espanyol, que es negar-se com a tal, i acusar a la resta de ser nacionalistes, en una acepció absolutament pejorativa d'aquest terme, el blaverisme també participarà d'aquesta estratègia de nacionalisme banal. Ja hem vist com l'anticatalanisme valencià equipara nacionalisme català i nazisme, però fins i tot equipa el catalanisme amb les ideologies totalitàries del segle XX en un tipus d'argumentació ben característica, al·lèrgica al matís.⁵⁷⁹ De tal manera que s'aplegarà a afirmar en un llibre editat per la Diputació de València l'existència de tot un seguit "d'extra-tègies totalitàries feixistes-nazis-marxistes "de disseny" per la ocupació ideològico-cultural del Regne de València" (Puerto, 2006: 13). Així un demòcrata-cristià com Jordi Pujol i tants d'altres ja no esdevenen per al blaverisme tan sols "feixistes"⁵⁸⁰ i "nazis" sinó també "marxistes".

D'altra banda en el discurs del blaverisme, i com veurem més detalladament, hi haurà una exaltació del bilingüisme i de la convivència suposadament harmònica de castellà i valencià, talment com si el procés de castellanització haguera sigut un somni o un pur invent. En aquest sentit el blaverisme sovint presenta un discurs mimètic amb el de l'anticatalanisme espanyol. Com assenyala Josep Huguet, l'unitarisme espanyolista exalta un suposat bilingüisme gairebé congènit dels catalans i dels altres pobles de l'estat amb llengua pròpia (1999: 49).

D'aquesta manera el bilingüisme dels valencians posseeix una explicació explícitament espanyolista: es deu a que "al ser españoles, tenemos a gala utilizar ambas lenguas *nues-tras*". Amb aquesta retòrica s'estaria explicitant una altra coincidència amb el nacionalisme espanyol. En aquest sentit de vegades s'explicita una demanda d'apel·lació a la solidaritat dels castellans cap a la situació que "patim" els valencians sota el "jou" del catalanisme, contra el "imperialismo invasor" de Catalunya, etc. Al cap i a la fi, valencians i castellans (resta d'espanyols) compartim la catalanofòbia. L'odi cap a Catalunya ens hauria d'unir en una "germanor" o front anticatalanista:

«Escribo este libro, en mi dulce y bienamada lengua VALENCIANA de España, y esta introducción, en mi otra querida y bella lengua ESPAÑOLA de Castilla y de Valencia, mas sin competir por Élla (sic), ya que los valencianos, al ser españoles, tenemos a gala utilizar ambas lenguas nuestras: Valenciana y Castellana o Española, sin restarle un ápice de importancia a Castilla, ni intentar robarle algo que, por su nacimiento, corresponde llevar tan egregio nombre [...] escribo en nuestro idioma, según las normas que nos facilita la Real Academia de Cultura Valenciana, aunque sin suprimir los acentos supérfluos con el fin de hacer más comprensible el Valenciano, adaptando en este aspecto la normativa de la R. Academia Española, *para que los Castellanos nos comprendan mejor, y nos ayuden, cada cual desde su parcela, contra el imperialismo invasor*» (Payá, 1991: 8).

Fins i tot la pròpia consideració de "valencianista" i/o "autonomista" sovint és un simple recurs idiomàtic, perquè la praxi no sols no és valencianista sinó que, de vegades, ni tan sols autonomista. Vegem sinó com José Ramón Pin Arboledas, dirigent de la UCD valenciana en la transició, considerava que resoldre la recuperació de l'autogovern al País Valencià no n'era una qüestió "urgent" malgrat que s'autodefinia com un partit "autonomista":

⁵⁷⁹ «El nacionalismo estuvo siempre en la raíz de todos los movimientos totalitarios que asolaron el siglo XX. Los líderes de las tres grandes dictaduras del siglo XX fueron furibundos nacionalistas: Lenin y Stalin fueron nacionalistas, Mussolini fue nacionalista, Hitler fue nacionalista consumado. [...] el Socialismo estuvo igualmente en la raíz de las tres grandes dictaduras del siglo XX: Comunismo (= socialismo real), Fascismo (= socialismo radical + nacionalismo), Nacionalsocialismo (= socialismo radical + nacionalismo + racismo). Socialismo y nacionalismo europeos, en perfecta sintonía totalitaria, han dejado constancia escrita de sus filosofías, estrategias e intenciones claramente antidemocráticas y expansionistas. Sus rasgos son fácilmente reconocibles en los líderes del nacionalcatalanismo contemporáneo» (Puerto, 2006: 13).

⁵⁸⁰ Enric Prat de la Riba esdevindrà el «ideólogo fundador del Fascismo español» (Puerto, 2006: 13).

«La realidad es... éramos un partido autonomista, pero yo pienso que hasta el 80... o 79-80, no teníamos... digamos, la urgencia de ver cómo resolvíamos el problema autonómico en la Comunidad de Valencia» (Pin, 00:19'00”).

En aquesta correlació entre el nacionalisme espanyolista i el blaverisme intervingueren personalitats significatives de la transició democràtica espanyola. Cal destacar la vinguda a València durant l'any 1979 de Fernando Abril Martorell que es féu, com ja hem vist, amb el control de la UCD valenciana. Ell serà el gran i definitiu impulsor de l'estratègia anticatalanista per banda dels ucedistes valencians. Significativament, es considerarà que Abril tenia un “gran sentit de l'Estat” i que “utilitzà València per ajudar a construir l'Estat”:

«supo encauzar el desarrollo del proceso autonómico español a costa de ordenar también el desarrollo del proceso autonómico valenciano [...] tenía un gran sentido del Estado. Se puede estar de acuerdo o no con él, pero tenía un gran sentido del Estado, y pensaba que la Monarquía necesitaba un Estado más estable, y además hay que tener en cuenta que la historia de España no es precisamente, cuando empiezan las divisiones, no es precisamente una historia feliz. Que ésta es una de las cosas que debía de... de pensar todo el mundo. Pues... cuando la Edad Media, que existían todas las... lo que esto era una banda de bárbaros... que de vez en cuando se peleaban con los verdaderos civilizados de entonces, que era el Al Andalus. Entonces, yo creo que él tenía una idea de... de que debía de ser... y... Pero... en mi opinión... eso... utilizó Valencia para ayudar a construir el Estado» (Pin, C2, 00:35'46” i C2, 00:07'31”)

Per anar concloent aquest repàs de l'estreta relació entre anticatalanisme valencià i espanyolisme mereix destacar-se un article que publicà Miquel Adlert a la revista *Murta* el 8 de desembre de 1978. Adlert, com ja hem vist, fou un militant d'ANV. A la dècada dels seixanta, però, ja havia començat a reivindicar el bilingüisme (a la dècada dels trenta, contràriament, apostaven per l'unilingüisme del valencià a tot el país) i a la transició democràtica, en ser un dels protagonistes del blaverisme —i en concret els dies previs al referèndum de la Constitució que havia exclòs el País Valencià de les nacionalitats històriques— es veu en l'“obligació” d'haver de declarar que el nacionalisme valencià hauria de renunciar explícitament a l'independentisme i al sobiranisme, perquè “ha passat l'hora dels nacionalismes a ultrança”. Posava per exemple el cas de Polònia quan, onze anys després, cauria el mur de Berlín i el teló d'acer:

«l ha passat l'hora dels nacionalismes a ultrança; i s'ha sacrificat inclús als que, després de molta lluita, havien arribat a la plenitud de consecució, com l'eterna sacrificada, ¡admirable Polonia! En estes circumstancies actuals el nacionalisme valencià ha de suspendre l'exercici de l'acció de sa última reivindicació» (Adlert, 1994a: 60).

En el millor dels casos el que trobem en el discurs blaverista és una equiparació (al capdavant irreal) del nacionalisme espanyol i del nacionalisme català, en els suposats atacs a València: «¡Infortunada patria la nostra valenciana que inclús son contorn desfiguren l'imperialisme de Ponent i l'imperialisme de Tramontana!» (Adlert, 1984b: 37).⁵⁸¹ Però, al capdavant, el blaverisme acostuma a triar el pancatalanisme com el pitjor perill per a la identitat valenciana: «El servilisme castellanista no arribà mai a tant com el pancatalanista, que *ataca els punts neuràlgics* més sensibles de l'*esperit valencià*» (Adlert, 1977: 103).

Així mateix Adlert, tot perseverant amb aquesta línia argumental, considera que els escriptors en castellà del País Valencià no els hauria cridat ningú des de Castella (hem de deduir que aquest pensava que era una decisió producte de la voluntat lliure i

⁵⁸¹ Josep Maria Bayarri, però, tindrà les coses més clares que no Adlert ni que la gran majoria del blaverisme: «Nostre sentit d'independència, equidista d'unas i atres anexions, si be reconeguem on està la major afinitat i quin és ara, com diem, l'enemic comú de nostres aspiracions nacionalistes: dels catalans, dels valencians, etc.» (1931: 68)

no del context sociocultural espanyol) però, en canvi, els escriptors valencians en català sí haurien sigut “cridats des de Catalunya”, motivats i manipulats suposadament per engrossir el camp de la literatura catalana i com serien “traïdors” (a diferència dels qui escriuen en castellà, que sembla que no ho serien), són usats i oblidats:

«Concomitancies. Hi has escriptors valencians que van al castella perque en castella tenen mes camp. I hi ha escriptors valencians que van al catala perque en el catala tenen mes camp. La diferencia es que als que van al castella no els ha cridat ningu des de Castella (o Madrit, si es preferix); i si els castellans no els ne fan cas, no poden retraure-los res. I als que van al catala sí que els han cridats des de Catalunya (o Barcelona, si es preferix); i no obstant, els catalans tampoc no els ne fan cas. I com sí que els han cridat els catalans, sí que poden retraure-los-ho, i si ho fan, els afonen. I és que, com diu *Segismundo* pensen “...que el traïdor no es necesario siendo la traición pasada”» (1984b: 38-39).⁵⁸²

En definitiva, podem concloure amb Ferran Archilés que «oferir una identitat regional estable i acabada és una manera de parlar d’una identitat espanyola igualment tancada i estable, forta, en definitiva» (Archilés, 2007a: 183). El blaverisme aconseguirà instrumentalitzar la identitat regional històrica i alhora reforçar la identitat espanyola dels valencians, clarament majoritària, per la qual cosa esdevindrà un moviment “simpàtic” a una part significativa dels actors socials del *hinterland* de la ciutat de València.

14.3.5 Entre l’obediència espanyola i el blaverisme polític

Curiosament fins a la consolidació d’UV a meitat de la dècada dels huitanta del segle passat, el blaverisme compartirà una certa indefinició política relativament semblant a la que hem apuntat respecte del paradigma fusterià. Com ja hem vist, així mateix, el regionalisme anticatalanista valencià es presentava ell mateix com un moviment del “poble” front a les elits intel·lectuals i polítiques “catalanistes”.

De fet, fins i tot, al discurs, com tants altres populismes conservadors, aplegarà a definir-se en alguns casos com un moviment “no polític”, “apolític” (la confusió que presenta entre “polític” i “partidista”, doncs, és evident), com si les propostes foren de caire cultural, social i/o popular, però no directament polítiques. D’alguna manera aquesta també era la retòrica del franquisme oficial que sovint titllava despectivament com “polítics” les pràctiques dels adversaris però no les pròpies.⁵⁸³

Pel que fa a la indefinició política, com ja hem vist, hi haurà dues etapes clarament diferenciades en el blaverisme. D’una banda la transició democràtica, on compartí d’alguna manera aquesta indefinició amb el fusterianisme i d’una altra, l’etapa que fonamentalment coincidí amb les legislatures on el socialista Joan Lerma fou President de la Generalitat, amb la politització —existosa— que aconseguirà UV d’aquest

⁵⁸² Bayarri, precedent d’Adlert, no anirà, però, tan lluny en l’anticatalanisme com el de Paterna: «Jamay será “el valencianisarse, catalanisarse”, com diuen ells; en darrer terme, valencianisarse será per als febles que tenim darrere, descastellanisarse i per als rebordonits que tenim enfront será descatalanisarse; perque una mateixa incomprensió els paralelisa: uns anexionistes màxims: una Penín-sula, una nació; atres anexionistes mínims: Valencia i Catalunya... una nació. Igual virulencia; igual injusticia» (Bayarri, 1931: 68).

⁵⁸³ Resulta significativa, per exemple, en aquest sentit les afirmacions d’Ignacio Carrau, darrer President nomenat pel règim franquista de la Diputació de València i un dels màxims exponents del blaverisme durant la transició democràtica, en considerar que la seua adhesió al nacionalcatolicisme franquista no suposava “intervenció política” alguna ni que la seua militància en Falange suposara una militància política, feixista en concret: «Y yo no reniego nunca ni renegaré de mi adhesión al régimen de entonces, pero sin intervención política alguna [...] en los años 60, yo estoy prácticamente ajeno a las cuestiones políticas. [...] me tachan de... presidente de la diputación, facha... con este calificativo, cuando en realidad yo, políticamente, no he tenido ninguna intervención política hasta el año 74, en el cual entro en Diputación, no por política, sino por la actividad profesional mía, pero yo hasta el año 74, yo ni participo... hombre, soy de Falange, si señor, pertenezco a Falange en aquellos años, pero como cosa testimonial» (Carrau, 00:01’01” i 00:13’38”).

moviment social. Si, en el capítol onzé analitzarem l'evolució electoral d'aquest partit, ara és el moment d'analitzar la ideologia i retòrica.

UV naixerà com un partit regionalista valencià i populista, amb una ideologia intensament anticatalanista que aglutinava a la militància i que el feia passar de puntetes per qualsevol contradicció ideològica i/o política, cosa que li permeté aglutinar sectors socials i ideològics diversos, tot incloent *alicantinistes* i nacionalistes espanyols d'extrema dreta i fins i tot una minoria del "nacionalisme tricolor", bàsicament centrada en part de les joventuts i en alguns col·lectius locals. De fet, el programa polític general serà un magma inconex i sovint implícit que s'adequarà a les necessitats del moment, cosa que fins i tot reconeixeran el líder més significatiu del blaverisme polític:

«Nosotros no tenemos por qué entregar ningún programa al secretario, los guardamos en casa, y no lo leemos hoy aquí porque no habría tiempo suficiente, porque está conformado por más de 2.000 folios» (González Lizondo citat a Bello, 1988: 52).

Ideològicament UV s'autocomprenderà als seus orígens com un partit polític interclassista i amb un programa imprecís⁵⁸⁴ que feia —si deixem de banda l'anticatalanisme, que fou l'element més definidor— de l'anticentralisme i del greuge comparatiu respecte d'altres territoris de l'estat la retòrica més característica:

«En sus orígenes, UV es un partido regionalista que ataca tanto al separatismo como el centralismo. Utiliza sistemáticamente el principio del agravio comparativo: Valencia, región próspera por su agricultura y su dinamismo comercial e industrial aporta al estado mucho más de lo que recibe» (Ariño i Llopis, 1993: 14).

La justificació de la necessitat del blaverisme polític es farà fonamentant-se en un suposat abandonament de les classes polítiques valencianes (en les quals no es podria confiar) de la defensa de la "identitat del poble valencià" i en la contribució, més activa o passiva, a "l'expansió imperialista del pancatalanisme".

Així, davant d'una situació socio-política descrita com a "terrorífica", calia un instrument polític populista nou que capgirara aquesta realitat tan dramàtica. El paràgraf següent, escrit per qui seria el primer president d'UV, demostra ben a les clares el programa simbòlic globalitzador del blaverisme polític:

«El tiempo ha demostrado que, desde la constitución del "Plenari", con el desprecio vergonzante y cobarde de la Senyera Real, los valencianos no pueden confiar en unas clases políticas, hechas para el pactismo, el consensualismo, caiga lo que sea. Y, así, todos hemos visto con absoluta evidencia cómo diputados, senadores, alcaldes, concejales, presidentes y diputados provinciales, etc., ya ucedistas o pesoístas o comunistas o los llamados independientes, todos, unos más y otros menos, se han arropado con la bandera catalana, han dicho *País Valenciano*, no se han movido de sus asientos al sonar el Himno Regional, han combatido las instituciones provinciales, han sustituido España por *Estado o País*, se han encogido de hombros o negado la existencia de la lengua valenciana... En definitiva, por comisión o por omisión, todos han favorecido la expansión imperialista del pancatalanismo» (Ramos, 1981: 197).

És pràcticament en 1980 quan comença a créixer les veus favorables a la politització partidista al blaverisme que no quallaran fins un any després. Cal tenir en compte que la reconversió d'URV a ENV havia invalidat aquesta opció als ulls de la majoria del blaverisme:

⁵⁸⁴ De fet, el contingut programàtic del blaverisme polític semblava extraordinàriament imprecís: «És aquest esperit mussoliní, adobat, però en salsa de cultura fallera, allò que va inspirar M. Dolores García Broch, segona en la llista d'UV a la ciutat de València (es referix a l'any 1987), a declarar públicament que no necessitaven cap programa perquè "nuestro programa está contenido en el texto del himno regional"» (Bello, 1989: 52).

«no va quallar del tot a pesar dels seus prometedors inicis, entre unes atres raons, perque es va decantar per una definicio ideologica concreta, reduint la seua capacitat de captacio» (Izquierdo a Chiquillo, 1997: 24).

És per això que, dins les associacions anticatalanistes de caire cultural i cívic va prenent cos la idea de una nova força política d'inspiració regionalista i conservadora. De fet, en una acta datada l'1 de novembre de 1980 (reproduïda a Chiquillo, 1997: 25-27) apareixen diverses veus, entre elles la de González Lizondo, que demanen la conversió de la coordinadora d'entitats culturals blaveres en un partit polític. La justificació d'aquest procés de politització partidista del regionalisme anticatalanista serà la de la no suficient defensa de les "essències valencianes" per banda dels partits polítics de centre-dreta d'àmbit estatal:

«La necessitat de que els ciutadans del Regne de Valencia dispongueren d'una força política propia que estiguera al servici dels interessos i les llibertats d'Alacant, Castello, Valencia i les seues comarques, i els condicionants exposats en les pagines anteriors propiciaren l'aparicio de UNIO VALENCIANA; una opcio politica valenciana que, en el soport de les diferents entitats culturals i socials, se presentà com a unica possibilitat per a donar expressio politica i contengut als moviments que manifestaven una inusitada força i capacitat de convocatoria, en els primers anys de la transicio democratica, en els carrers dels nostres pobles i ciutats» (Chiquillo, 1997: 19). Majúscula de l'original.

És, no obstant això, l'anticipació a la davallada espectacular que es preveia de la UCD a tot l'estat, i també al País Valencià, així com el gran èxit electoral del PSOE de 1982 allò que precipità l'aparició i el primer desenvolupament d'UV com una força que acabarà obrint-se un espai propi de consideració, majoritàriament entre antics votants de forces de centre-dreta espanyola. UV, doncs, també serà una resposta a la marginalització electoral del gran partit de centre dreta espanyol, igualment que altres partits regionalistes conservadors a La Rioja, Extremadura, Aragó, etc. És en aquest sentit que no haurà de sorprendre'ns tant la minorització electoral del blaverisme polític quan el PP es reconfigure, entrada la dècada dels noranta, com la nova gran força política del centre-dreta espanyol.

Serà presentat com a partit polític a les primaries de setembre de 1982. L'anticatalanisme inicial abastarà quotes d'agressivitat considerables. Per exemple a un text del partit de l'any 1983, el *Manual Escolar Valencianista* (una mena de quadern d'oposició a l'ensenyament del valencià a les escoles) es feien servir expressions tals com "la invasió catalanista", "el terrorisme cultural" o la suposada "anticonstitucionalitat" de l'assignatura de la llengua pròpia, bastant reveladores, acompanyats de gràfics on un parell d'alumnes pegaven una garrotada a un professor de valencià.

La majoria del partit, però, participava d'allò que Ariño ha denominat com "valencianisme temperamental". De fet, i especialment al principi, era un valencianisme més sentimental que no polític, atés que el regionalisme sempre es matisarà i fins i tot es diluirà dins d'un nacionalisme espanyol explícit: «Unio Valenciana enten que el llimit de les autonomies venen impostes per l'indisoluble unitat a la patria Espanya, i per la necessaria solidaritat entre tots els pobles» (UV, 1983: 21).

De fet, fins al Congrés d'Alacant celebrat l'any 1992, no es substituiria el principi cinqué dels regionalistes, considerat com "irrenunciable" fins aleshores: «La patria valenciana es part essencial i inseparable d'Espanya» (UV, 1983: 23). I aquesta transformació tampoc implicà, ni de lluny, un gir sobiranista atés que la redacció quedà de la següent manera: «Siendo la patria valenciana parte de España, UV tiene como meta política propiciar una reforma en profundidad de la estructura del Estado que conduzca a la transformación de éste en un proyecto federal» (UV: 1993).

El blaverisme polític, doncs i com ja hem vist, serà un regionalisme que esdevé onomàsticament nacionalista valencià exclusivament davant l'espill del nacionalisme català i, en menor mesura, del nacionalisme basc. De fet, fou al Congrés de Cullera,

celebrat l'any 1988, quan UV passa a autodeterminar-se oficialment nacionalista valencià. A partir d'aleshores el Regne de València serà concebut com “una nació dins l'estat espanyol”, malgrat que la coherència amb aquest principi estarà i ha estat ben minsa. De fet, fins a aquesta data s'havien definit com a regionalistes però, com que uns altres territoris s'havien acollit al text constitucional per a definir-se com a nacionalitat, doncs els regionalistes anticatalans, en participar de la competència etnoterritorial, també s'hi sumaren a la retòrica “nacionalista”. El suposat nacionalisme d'UV serà només nominal o, com a molt, epidèrmic. Aquesta definició formalment nacionalista semblava més una resposta d'un regionalisme acomplexat per l'èxit històric dels nacionalismes basc i català i que, per tant, recercava ser “com ells” o “tant com ells”:

«És lògic, per una altra banda, que històricament el valencianisme haja estat una miqueta acomplexat per l'èxit del basquisme i del catalanisme i continuament, a nivell conscient o no, s'ha generat respostes mimètiques per tractar de ser “com ells” o “tant com ells”» (Flor, 1993: 36).

D'altra banda cal esmentar que la manca d'ús del valencià, tant en els documents escrits, com en l'actuació pública dels dirigents, ha estat notòria en la trajectòria d'aquest partit, tot i que amb la desaparició de Lizondo hi hauria hagut un increment d'aquest.

D'altra banda, la defensa teòrica de la normativa secessionista que propugna la RACV per banda d'UV ha tingut molt més d'estratègia electoral que d'ús real d'aquesta per banda de l'organització i dels dirigents. De fet, fins i tot, UV l'any 1993 encara era partidària de la voluntarietat del valencià, fins i tot com assignatura:

«Unió Valenciana garantizará el derecho que asiste a los padres a elegir libremente la lengua en la que desean enseñar a sus hijos. Para ello, creará centros de enseñanza donde los planes de estudio se impartirán en Lengua Valenciana y a los que podrán asistir los niños cuyos padres así lo deseen. La enseñanza del Idioma Valenciano será obligatoria en todas las escuelas del Reino de Valencia; pero el aprendizaje del mismo sólo podrá ser voluntario» (UV, 1993: 134).

Durant la dècada dels huitanta UV experimentarà un creixement espectacular que provocarà que la immensa majoria del blaverisme articulat s'integrara en ell. UV únicament no aconseguirà aglutinar el sector nacionalista valencià d'esquerres, integrat a ENV, els sectors més moderats de centre-dreta, agrupats als voltant de València 2000 i la primera Coalició Valenciana de Francisco Domingo i alguns dels grupuscles i personalistats més ultramuntanes com Vicente Ramos o José Manuel Ricart Lumbreras,⁵⁸⁵ sovint per qüestions més de protagonisme personal que per diferències ideològiques reals.

Tanmateix, com hem vist, a partir de 1999, UV esdevendria extraparlamentària i entraria en el camí de la marginalització política. A hores d'ara la gran majoria del blaverisme vota i està integrat en el PP.

14.3.6 *Essencialista i altres trets complementaris*

Potser un dels escassíssims elements que presenten una certa similitud en els discursos fusterià i blaveró és l'essencialisme (la consideració de què la identitat valenciana respon a criteris primordials i no, o no tant, a la voluntat dels individus i a la construcció cultural dels grups socials), per més que aquest siga d'un caire bastant

⁵⁸⁵ Lumbreras, que seria vicepresident de la CVA de Santandreu, afirmarà que UV derivaria cap a un nacionalisme radical, que equivaldria a formes de “catalanisme”: «veia unes desviacions que en acabant es confirmaren. Per la porta del nacionalisme exagerat va entrar el catalanisme, i vaig vore unes desviacions dels seus principis, de les seues arrails, que van fer que me'n anara» (Ricart, 2005: 2).

diferent.⁵⁸⁶ Tot i que ambdós discursos no reconeixen aquest tret, sí que presenten certes concomitàncies en defensar el caire quasi determinista i fins i tot pràcticament inel·ligible de la identitat col·lectiva, una autèntica “ànima valenciana” (Adlert, 1977: 104) que seria com una mena de corsé que no tindria altre remei que acceptar resignadament.

Si, com hem vist al capítol dedicat al fusterianisme, la identitat ens vindria donada als valencians per motius bàsicament històrics i lingüístics, el blaverisme participarà més aviat d'una visió de la identitat com un fenomen “natural” —i no construït culturalment— («el carecter obert, cosmopolita i transigent del poble valencià, afable, democrata i tolerant per *naturalea*». Vendrell, 1998: 83), organicista («tindre un passat comu que li done la cohesio i una certa “*anima nacional*”». Vendrell, 1998: 19) i trahistòric, permanent en el temps («arrels que s'adinsen en la fosca nit del temps». Vendrell, 1998: 9).

Tot i això el blaverisme també tindrà (i té) altres trets complementaris igualment definidors del discurs d'aquest i del moviment social que conformà que ens ajudaran a entendre millor el seu univers ideològic. En aquest aspecte hem destacat fins a uns altres set trets als quals és convenient prestar atenció.

a) guardià de l'autenticitat i de la veritat

El blaverisme s'autopercep com el garant de la “veritat” i l’“autenticitat” de les suposades essències valencianes: “100% valencianistes” (G. Sentandreu, 2005: 1; Latorre, 2005: 2 o Zaragoza, 2005: 1) o “valencianistes purs” (Zarzo a Recio, 1982b: 10). Adlert, en el llibre d'aforismes *De la meua catacumba*, dedica l'obra significativament «Als que amen i servixen a la veritat» (1984b: 7).

En un sentit coincident, el blaverisme —igualment que la resta de populismes— s'autoeregirà com a defensor i portaveu de les suposades essències valencianes. A més, com també veurem, en serà el portaveu “vertader” i “autèntic”. De fet, fins i tot en els seus eslògans polítics aquestes paraules seran usades amb una gran freqüència. Per exemple, en les consignes a les manifestacions de la transició s'oïen frases com aquestes: *Senyera, senyera en blau la verdadera*. En els textos del regionalisme anticatalanista podem trobar-ne unes altres exemplificacions:

«La Veritat autèntica és que el diner és capaç d'embrutar fins els estaments més elevats de la Història, per tal de treure suc de les oportunitats, doncs per als *mentiders*, no existixen les càtedres universitàries ni el respecte a la Societat» (Recio, 1985: 17).

Aquesta autenticitat sovint va acompanyada d'una percepció pròpia de posseir un *marxamo* de qualitat, de “puresa” valenciana. 100% de valencianitat. Millor i més valencià, impossible. Un exemple pot il·lustrar el que estem afirmant: l'exdiputat provincial de València d'UV, Valero Eustaquio,^{A1} després d'haver signat un pacte de legislatura amb el PP, una força nacionalista espanyola i fortament dependent de Madrid, i un pacte preelectoral amb aquest mateix partit per a les eleccions generals de 2004, pel qual per primera vegada UV no es presentava a les eleccions generals⁵⁸⁷ (ho feia mitjançant un candidat, José María Chiquillo, en les llistes al Senat del PP), responia així en una entrevista a les diferències entre el seu partit i el BLOC:

⁵⁸⁶ Josep Maria Bayarri també serà un precedent d'aquesta construcció identitària política essencialista: «Afirmem: La realitat de la Patria valenciana. Fonamentada en la possessió d'un territori, una rassa i una economia; de una historia i una tradició; de una llengua i una cultura; de un art i un dret; de una psicologia i una espiritualitat, peculiars i distintius» (1931: 41).

⁵⁸⁷ UV es presentà dins la Coalición Popular (amb AP i PDP) a les generals de 1982 i a les autonòmiques de 1983. Però en aquest cas figurava el nom i les sigles i el logotip en les paperetes i en la propaganda electoral.

«Nos diferencian muchas cosas en profundidad: el tema de la identidad, del territorio, nosotros lo tenemos muy claro: nuestro territorio es la Comunidad Valenciana y nuestra identidad propia es 100 por cien valenciana: pero ellos piensan distinto» (2004: 24).

En l'imaginari anticatalanista del País Valencià hi hauria una valencianitat suposadament autèntica, la que ells proposen, i una d'adulterada o bastarda, la que proposen els "catalanistes".⁵⁸⁸ Sovint sense cap matís. Adjuntem tot seguit simplement tres cites breus que il·lustrar el que estem afirmant:

«pràcticament a totes les comarques valencianes recollint les expressions *autèntiques* de la nostra llengua *autèntica*» (Recio, 1985: 18).

«de lo que quedava del franquisme, no era més que l'inici d'una flama que anava a començar, que era el valencianisme, l'*autèntic* valencianisme, el valencianisme de dins del cos» (Broch, 00:07'06").

«Nunca he cerrado la puerta a nadie, siempre estaba abierta, pero yo manteniendo siempre mi criterio de defensa de la *auténtica* personalidad de... valenciana» (Carrau, 00:15'29").

Així mateix consignes i eslògans com "lo valencià de veritat" o el "fet integral valencià" que defensaven Lizondo i altres esdevindran relativament freqüents al discurs del regionalisme anticatalanista. Les explicacions d'aquestes expressions buides s'omplin cas per cas i a conveniència.

D'aquesta manera, el blaverisme s'autoeregeix en jutge d'allò què és valencià i d'allò què no ho és i, a més, fa servir l'ambigüitat com un argument autoreferencial: valencià és allò valencià o, el que és el mateix, allò que jo considere i definisc com "valencià de veritat". Vegem sinó com justifica què és valencià i què no ho seria l'expresident de la Diputació de València Fernando Giner:

«Lo valencià *de veritat* suposa no acceptar la instromissió de coses que diuen que són valencians i que no ho són. I que no es furten aquelles que sí que ho són. Lo valencià de veritat és allò que València ha creat al llarg de trenta segles o més. És el conjunt de coses que han fet els valencians. I que además aquelles coses que ells han volgut que ho foren» (1989, 18-10: 26).

En un sentit coincident amb l'expressat adés ens topem d'una banda amb la defensa de què el blaverisme respresenta la "veritat" i, d'una altra, la idea de què la "veritat sempre acabarà per triomfar", com si fóra l'obra d'una divinitat invisible. Aquest discurs el podem trobar, per exemple, en el pròleg de Mª Consuelo Reyna a un opuscle de Juan García Sentandreu que extractem tot seguit. Les "veritats" anticatalanistes, com si de la infalibilitat d'una determinada fe religiosa es tractara, esdevenen així ni més ni menys que "irrefutables", a més d'afegir-li el qualificatiu de "científics" i "històrics" en una resposta inequívoca a les acusacions provinents del fusterianisme:

«dona una esplèndida bateria d'arguments, tots ells científics, tots ells històrics, tots ells irrefutables, per a defensar les agressions que patixen les nostres senyes d'identitat» (a G. Sentandreu, 2004: 8).

Com a corol·lari lògic, aquests defensors de la veritat també són una mena de superherois, superherois, contra "la" mentida, escrita sempre amb aquest article determinat que denota el maniqueisme que tot seguit analitzarem. El blaverisme

⁵⁸⁸ Fins i tot hi hauria una comarcalització "autèntica" i una de "distorsionada": «Per una altra banda estan els defensors de l'unitat de València als PP.CC. Ad ells també els interessa clavar cullerada en el tema, anant de nacionalistes lluitant contra el provincialisme, però *imponent* la seua visió de comarcalització que *no s'ajusta per a res* al mapa comarcal tradicional, incloent-nos en un mapa més general a on les nostres comarques apareixen *distorsionades*» (Vendrell, 1998: 26).

percep d'una manera maniquea la realitat política com el bàndol de la mentida, l'altre, i el bàndol de la veritat, òbviament el propi:

«¡Quants maldecaps nos hauriem estalviat els valencians si li haguérem fet front a la mentira de tants llibres procatalanistes o senzillament catalans! Texts ensenyats als nostres fills —hui— fora de lloc i de la llei, sense mes rebuig que el comentari amagat per una POR de sigles... ¡Quants Miquels hauran de morir encara per a que este poble sapia defendre's!» (Aureli López a Adlert, 1998: 217).⁵⁸⁹

Seguint aquesta argumentació, si la veritat està del costat del blaverisme, en “justa correspondència”, la mentida està del costat dels “catalanistes”, que esdevenen, en el millor dels casos, “pseudocientífics”. Obligació moral, doncs, dels “valencianistes” serà desmuntar el manoll de “mentides”, “d'embustes” i de “falsedats” “catalanistes”:

«Todas las campañas contra Valencia que se están librando en estos años están basadas en embustes y mentiras que, repitiéndolas mil y mil veces, pretenden convertirlas en verdad. Una de ellas, tal vez la más grande, es la que quiere hacernos creer que la lengua valenciana deriva del catalán porque las tropas y paisanos que fueron a Valencia con Don Jaime el Conquistador hablaban catalán. Esto es una enorme falsedad, imposible de admitir» (Giner Boira a Puerto, 2006: 25).

«desmuntar el castell de mentires que el catalanisme ha anat construint, en la estúpida complicitat d'alguns valencians, des de fa anys» (G. Sentandreu, 2004: 8).

Vist el que hem vist no deixa de ser molt significatives determinades anècdotes d'invenció de personatges literaris feta pel blaverisme, com el suposat professor Bernard Weiss,^{A1} hipotèticament membre del Departament de Filologia Romànica de la Universitat de Munic⁵⁹⁰ que defensaria la independència del valencià i que hauria “descobert”, entre d'altres, l'existència de musulmans valenciano-parlants a Argèlia. Aquest Weiss no sols publicà articles a la premsa valenciana i ponències sinó que fou anunciada la presència en el Ier Congrés de la Llengua Valenciana l'any 1987. Al capdavant, però, sembla que li fou impossible acodir-hi.

Per concloure aquest tret i mostrar que l'anticatalanisme al País Valencià no és només antipancatalanista sinó també anticatalanista i anticatalà adjuntarem un fragment d'un text en què s'acusa a la historiografia catalana de “difamadora”. La mentida estaria, doncs, tan inserta en el catalanisme i en Catalunya que talment els historiadors catalans són una mena de periodistes grocs excel·lits que es dedicarien, ni més ni menys, que a “difamar”:

«Com diem al principi, son els autors catalans de finals del passat segle i principi d'ete, els que escrivint, de forma partidista, que hui qualificariem de “Prensa Amarilla”, en la que son mestres, seguint l'axioma de “difama que algo quedará”» (Perris a DD.AA., 1990b: 94).

⁵⁸⁹ Fins i tot també es farà servir la poesia en aquesta retòrica sobre la veritat i la mentida que també, i com veurem, serà un discurs sobre l'honradesa i la “venda” dels humans tot recuperant el mite de Judes Iscariot. La cita següent és una lloa a les suposades veritat i honestat de Miquel Adlert en contra dels “historiadors de nota falsa”, “d'alta mentira” i de l’“estafa”, “venuts” a Catalunya: «que unint les veritats, donà respostes / a tants historiadors de nota falsa [...] / buscant i desborint l'alta mentira / que, poc a poc, minava nostra casa. / Te varen oferir trenta monedes / per tal de vendre al Crist de la paraula. / Pero, mai te prestares a un negoci / que molts varen tancar de bona gana [...] / Tu veus des de la teua catacumba / el triump de la mentira i de l'estafa / i saps que es massa cert lo que publiques / i saps que està en perill la nostra raça...» (Alfons Ramon a DD.AA., 1980b: 53 i 55).

⁵⁹⁰ Segons Vicent Climent-Ferrando (2005: 30) no sols es constatà que no existia cap Weiss filòleg a la Universitat de Munich sinó que únicament amb aquest nom apareix un biòleg cel·lular de la University of Michigan.

Esdevenir el guardià de la veritat permet, a més, d'acusar de "traïció" a l'oponent, de "venut". En una recerca lingüística⁵⁹¹ es detectà que el diputat Rafael Maluenda féu servir fins a vint-i-set vegades el concepte "traïció" o el verb "traïr" a les Corts. N'adjuntem tan sols dos exemples dels més significatius. Les cursives són nostres:

«Això és una *traïció* als interessos del poble valencià. Això és agenollar-se davant les exigències (protestes) del senyor Carod-Rovira, agenollar-se davant les exigències del senyor Carod-Rovira i agenollar-se davant les exigències del senyor Maragall. (Protestes) Eixa és la realitat, eixa és la realitat. Perquè vostés, senyories, han *venut* els interessos de la Comunitat Valenciana... (Aplaudiments i protestes. El senyor president colpeja amb la maceta). Vostés, senyories, el PSPV, ha *venut* els interessos (protestes) de la Comunitat Valenciana per un plat de llentilles, senyories, (veus) per un plat de llentilles» (DSCV 75/VI, 23-II-2005)

«El que passa és que ara se desdiuen de tot allò, se desdiuen i *traïxen* eixos acords, *traïxen* eixes promeses i, el que és més greu, *traïxen*, *traïxen* la societat civil valenciana perquè estan totalment controlats, estan totalment dominats per eixes exigències que el tripartit català els fa cada dia» (DSCV 79/VI, 09-III-2005).

b) els elegits, els idealistes, els honrats i els fidels

Sovint entre els protagonistes de l'anticatalanisme al País Valencià, malgrat les declaracions de representar al "poble", es troben mostres inequívokes de què consideren el seu un paper especial, elegit, per salvar la identitat del poble valencià. S'autoconsideren literalment i sense vergonya els elegits. Aquest caire de vigilants, de guardians de la valenciania, sempre atents al "procés d'absorció per annexió" de Catalunya, els confereix un paper especial, únic:

«El proces d'absorció per anexo que Catalunya du "recolzant" fa mes d'un sigle, no tindria hui la prepotent gosadia d'ingerencies fora de lloc i de les lleis, si els secessionistes de la llengua valenciana no pensaren que la seua llabor de corca ha conclos» (López, 2001: 8).

En aquest mateix sentit, fins i tot molts dels militants més destacats del blaverisme afirmen que el treball d'ells és, literalment, el d'uns "idealistes" despreocupats de la vanitat i dels diners. És dir, ells mateixos. I això ho dirà una persona com Felip Bens^{A1} que ha muntat una editorial secessionista com *L'Oronella* i que hi viu professionalment⁵⁹² del conflicte:

«Per a nosatres, en tant que valencians i en tant que amants de les lletres i de la llibertat, els idealistes —com els inquiets— són imprescindibles: persones que treballen per la cultura valenciana, per la cultura dels seus connacionals sense cap interès crematístic ni vanitós» (Bens i Tintorer, 2006: 4).

La qüestió de l'honestedat també és una constant al discurs del blaverisme. Catalans i "catalanistes" serien suposadament uns interessats i "pesseters" i, en canvi, els "valencianistes" són percebuts com generosos i altruistes. Per exemple, Artur Ahuir, ara membre de l'AVL (per això ha sigut considerat pel blaverisme des d'un "traïdor" a un *chaquetero* i, sobre tot, un "venut" als diners), defensava anys abans que el canvi secessionista d'Adlert s'havia produït com una elecció personal entre els valencians i

⁵⁹¹ <http://www.geocities.com/golls.geo/Fitxes/Textos/T/traicio.htm>

⁵⁹² Qui signa el text adjunt és el director de la revista *Lletraferit*, Andreu Tintorer,^{A1} i l'editor de *L'Oronella*, Felip Bens, d'una de les editorials anticatalanistes que més diners, subvencions i publicitat ha rebut darrerament per banda dels diferents governs del PP, inclosos ambdós el comissariat d'una exposició promoguda per la Diputació de València per tractar de demostrar que la senyera amb franja blava era l'única i la vertadera. Potser per això afegeixen que «també calen professionals. Si els valencianistes volen créixer en pas ferm, és bàsica la creació i professionalització d'estructures culturals» (Bens i Tintorer, 2006: 5).

els diners: «la valentia d'un home que preferia l'homenage agrait dels valencians als diners i a un futur en una patria que no era la seua» (DD.AA., 1990b: 24).

El blaverisme s'autopercep com un moviment de persones honrades i fidels a la pàtria valenciana i és precisament per això que els "catalanistes" manipuladors se n'aprofitarien de la "bona fe" d'aquests i els dugueren a l'engany.⁵⁹³ Així s'explicaria, des d'aquests posicionaments, per exemple, la signatura de les Normes del 32, com un cas ni més ni menys que de "psicosis col·lectiva":

«Pero com la fidelitat comporta essencialment la bona fe, te un perill molt gran, que es el major que pot tindre: l'engany, per haver posat bona fe en els propugnadors de l'error. Es l'error en el que yo, com molts mes, com els valencianistes en general, caiguem en l'adhesio a les bases de Castello; moguts per la fe que posarem en els homens i en les entitats que apareixien com a firmants d'elles. Fon en el valencianisme un cas d'eixes psicosis colectives, digna d'haver-la estudiada Jung» (Adlert, 1984a: 79).

D'altra banda, sovint en el propi blaverisme hi ha un discurs caïnita en el qual acaben considerant-se els "veritables i els únics valencianistes" una determinada facció o capelleta. Abunden les crides a la unitat però les diferents ortodòxies, particularment la lligada al GAV i a CVA, proclamen exclusivament per a ells la reivindicació d'aquesta bandera ideològica: «considere al Grup d'Accio Valencianista l'única entitat lligitimà pera (sic) parlar de valencianisme» (Latorre, 2005: 1).

c) metonímic, ametòdic i manipulador

La identificació de la part pel tot és una figura literària: la metonímia. El blaverisme la fa servir en la retòrica particular abastament en identificar el moviment regionalista anticatalà amb el conjunt del poble valencià, dels valencians "autèntics", s'entén. De fet, el darrer partit polític que ha fet bandera el blaverisme polític, la CVA de Sentandreu, es presenta en enganxines per les faroles de la ciutat de València com ni més ni menys que "el partit dels valencians".

Per a aquesta visió de la societat valenciana existeixen a tot estirar tres tipus de valencians: 1) els valencians "traïdors", els "catalanistes"; 2) els "meninfots", aquells que, sense ser "catalanistes", tampoc participen del "programa fort" anticatalanista i 3) els "vers" valencians, els "valencianistes", els quals són considerats com la "autèntica" i "veritable" representació del conjunt dels valencians, malgrats que siguen una minoria numèrica evident. La resta esdevé així, en el millor dels casos, una mena de pseudo-valencians. De tal manera que qualsevol militant del blaverisme pot proclamar alegrement que el "catalanisme" és "contrari al sentir del nostre poble" com si aquesta manera de sentir fóra única i unívoca (i, a més, fer-ho en un autoproclamat informe periodístic):

«En el marco de esa "Catalunya falsa", como último parte de la historiografía romántica, ha surgido el catalanismo político valenciano, contrario al sentir de nuestro pueblo y, también, incongruente con la realidad histórica» (Fernando Vidal, LEV: 29-VI-1980).

⁵⁹³ A parer d'Adlert, l'engany comportava una "infidelitat" amb València que féu que se n'adonara i rectificara. Seria, per tant, una infidelitat inconscient que pogué ser perdonada perquè una infidelitat amb consciència de l'error ja no és tan disculpable per un home que ha fet un "cult a la fidelitat": «En quant a mi, en 1951 comenci a olorar-la a l'ataüllar una maniobra indigna; i em posi en guardia. I entre 1959 i 1962 ani descobrint la veritat i m'aparti de l'error [...] Yo fe fet un cult de la fidelitat. L'he amada, l'he reverenciada, l'he seguida... [...] Caigui en l'engany junt a quasi tots els valencianistes, i fui el primer en declarar públicament que m'havia equivocat perquè m'enganyaren. I ixqui d'esta infidelitat, que fon nomes objectiva, perquè com tots els que caiguem, yo crea que era fidel. De continuar en la infidelitat meua sabent que era tal, la infidelitat meua hauria segut subjectiva» (Adlert, 1984a: 80).

El blaverisme, a més, esdevindrà d'una manera autoreferencial, la “prova”⁵⁹⁴ de l'existència del valencià com a idioma separat del català. Sovint participarà d'un argument tautològic que vindria ser alguna cosa així: “nosaltres existim, i cada vegada en som més, cosa que demostra la independència del valencià”. Irrefutable.

Com estem veient, el regionalisme anticatalanista no té mètode per defensar les tesis que propugna, ja que aquestes no passen de ser arguments *ad hoc* per defensar una estratègia diferenciacionista envers Catalunya i allò català. En aquest sentit, no es pot parlar que participe, tret d'alguna excepció ben aïllada, d'una metodologia més o menys científica de treball. Res d'això. Al capdavant, si els procediments i metodologies científiques no s'adiuen a la “veritat” dels valencians, se sacrifica mètode i ciència.

La manipulació descarada dels fets històrics serà, per tant, un tret característic. Per exemple, José Aparicio,^{A1} secretari perpetu de la RACV,⁵⁹⁵ fent de periodista en una notícia apareguda a LP (2-XI-1992), fa dir al pare Batllori que “lo que se está intentando imponer en Valencia y Baleares [...] es el dialecto infame de Barcelona”, la qual cosa —en una pràctica de barrejar informació i opinió a la qual serà tan aficionat tal diari— serà considerat “verdades como puños”.

d) victimista

«S'iniciava segurament així [amb el blasquisme] una tradició valenciana —la del victimisme— que ha aprofitat entre altres coses, per esterilitzar múltiples impulsos cívics autòctons, entre ells bona part del valencianisme polític» (Cucó: 1996b: 127).

Sovint el discurs blaver instrumentalitza aquest maniqueisme que analitzàvem adés en un sentit victimista. Qualsevol militant esdevé víctima dels suposats atacs del “catalanisme” pel simple fet de participar de la “normalitat” del valencianisme. D'aquesta manera tot dirigent que és acusat per banda de “catalanistes” o “antivalencians” de participar del joc de l'anticatalanisme es converteix automàticament en màrtir de la causa, en “valencianista”. Aquesta estratègia, òbviament, no és nova⁵⁹⁶ però l'observem reiteradament en la retòrica anticatalanista al País Valencià. De fet, els líders del centre-dreta espanyol que han instrumentalitzat el blaverisme l'han feta servir des de la transició democràtica ençà. Ja siga Fernando Abril Martorell⁵⁹⁷ o Eduardo Zaplana⁵⁹⁸

⁵⁹⁴ «pese a todo, ahí están los archivos, tozudos y pétreos, y la historia documentada para contradecir las falsedades y devolverle a la Lengua Valenciana su puesto y rango históricamente innegables. Los siguientes testimonios ayudan a entenderlo un poco mejor...» (Puerto, 2006: 12). Després de llegir el fragment d'aquest pròleg d'un llibre i gruixut llibre editat per la Diputació de València, es podria pensar que el que seguirà són un seguit de reproduccions de documents històrics, d'arxius i d'altres fonts per suposadament demostrar la independència de la llengua valenciana. Doncs, no. Simplement prologuen la col·lecció de reculls periodístics anticatalanistes de la transició democràtica i la dècada dels huitanta.

⁵⁹⁵ Tot i ser una dada imprecisa, convé donar-la per caracteritzar millor el personatge: jo mateix vaig ser testimoni, en una xarrada dins d'un cicle de conferències d'estiu organitzada anualment per la RACV a Gandia, com Aparicio afirmava que el castellà que es parla a les comarques de l'interior del País Valencià és una llengua independent de l'espanyol que s'anomenaria “lengua serrana”. No debades Julián San Valero a un estudi editat per *Del Cenit al Segura* afirmarà: «SS. VIII y IX. Se desintegra el Bajo latín que florecerá en lenguas romances, valenciana y serrana» (1987: 20).

⁵⁹⁶ Com a precedent d'aquesta retòrica pot ser ens aprofitarà Josep Maria Bayarri: «Als que defensen la inagregabilitat de la Patria Valenciana i sa intangibilitat, han pretés oféndrenos els agregacionistes, ab els mot i les imputacions com s'ha vist de “xovinistes”, “castellanisats”, “localistas”, “madrileyenistes”, “regionalistas bien entendidos” i altres. Res més injust, fals i vil» (1931: 68).

⁵⁹⁷ «Y yo creo como persona era una persona excelente, con una gran calidad humana y como gobernante yo creo que es bueno pero lo que pasa es que también de alguna manera se le demonizó por el movimiento catalanista porque él lógicamente como líder de la UCD Regional pues defendió las tesis contrarias a ese movimiento catalanista» (Garrido, C2, 00:02'20”).

⁵⁹⁸ «Eduardo Zaplana ha soportat els mes durs insults i atacs personals procedents del catalanisme: “El Temps”, Bloc de Progres, Partit Socialiste del País Valencià, Gloria Marcos, Eliseu Climent, etc...

la retòrica victimista és molt semblant i aquests esdevenen així, malgrat les posicions dominants que ostenten, “dimonitzats” o víctimes de “durs insults i atacs personals”. Resulten damnificats de la defensa de València i de “lo valencià”.

De la mà del maniqueisme⁵⁹⁹ i d'altres factors com la intransigència o el discurs antidemocràtic, el victimisme es converteix en un corol·lari de la lògica del blaverisme. D'una banda els militants serien marginats (Adlert, 1984a: 11) i farien “sacrificis personals que ratllarien l'heroisme” (López, 2001: 8) i d'una altra ens trobem, com ja hem vist, amb què ells serien els “bons”, els “vertaders” valencians i els altres serien els “roïns”, els “catalanistes” (ho siguem veritablement o no).

Els “bons”, a més a més, esdevenen víctimes de la manipulació i del “poder” del bàndol catalanista. Si en reaccionen, és solament com la resposta “planera i espontània” a la suposada provocació: els blavers i els valencians en general serien víctimes, perquè els catalanistes suposadament són els botxins, els responsables dels actes i fins i tot dels excessos del blaverisme, comprensibles i disculpables d'acord amb aquesta visió simplista i simplificadora de la realitat valenciana.

Anàlogament, el discurs nacionalista espanyol més furibund en el conflicte basc també ha fet servir el maniqueisme i el victimisme⁶⁰⁰ en presentar la realitat basca com un enfrontament entre uns, els qui defensen Espanya i que, per això, patirien la intolerància i esdevendrien tots ells automàticament víctimes, i els altres, tots ells botxins i dins de la mateixa categoria de victimaris:⁶⁰¹

«el comú dels espanyols considera que el poble basc es divideix en dues parts: una de formada pels qui —fent servir el seu llenguatge— “*de verdad están con España*”—, i una altra d'integrada pels qui —en els seus mateixos termes— “*no ponen a España por delante*”, perquè no els interessa, o la menyspreen o, directament, l'odien. Els qui formen part del primer grup són les víctimes; els que se situen del costat del segon, els botxins —o, en el millor dels casos, còmplices més o menys conscients dels botxins—, ja que, segons aquesta concepció, hi ha un únic tipus de víctimes i una sola categoria de victimaris» (Ortiz, 2003: 264-265).

El blaverisme, malgrat les accions violentes que cometrà contra persones i institucions democràtiques, tractarà de donar una imatge social de víctima de, en la gran majoria dels casos, suposades agressions i atacs imaginaris que no eren sinó una continuació de l'“agressió” que patia el poble valencià conjuntament per banda del “catalanisme”. Un exemple d'aquest victimisme serà el del professor Antonio Ubieto,⁶⁰² hiperbòlic i alimentat per ell mateix⁶⁰³ i que coincideix amb les veus del blaverisme:

per defensar les senyes d'identitat valencianes» (“Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana”, LP, 12-VI-1999: 25).

⁵⁹⁹ Sovint, però, el blaverisme acusarà el pancatalanisme del maniqueisme que practicarà: «He aquí el maniqueísmo fusteriano: los buenos, siempre, son los catalanes (aunque algunos, estratégicamente, se llaman “valencianos”); los malos, también los de siempre, son los castellano-aragoneses, etc., a pesar de que también se autodenominen “valencianos”. La conclusión lógica es que si antes de 1238 no había valencianos, después de esa fecha, tampoco. Sólo catalanes y los demás» (Ramos: 1978: 72).

⁶⁰⁰ Inclòs en aquest cas l'aprofitament de les víctimes de la violència d'ETA i del seus móns satèl·lits.

⁶⁰¹ Per això amb aquest discurs qui posa la bomba i qui aposta democràticament i pacífica per la independència del País Basc, per exemple, són equiparats i convertits igualment en botxins.

⁶⁰² Ubieto és autor, entre d'altres, dels dos volums de *Orígenes del Reino de Valencia* de 1975 on «es deixà dur pel seu aragonisme fins al punt de minimitzar l'aportació catalana en la fundació del País Valencià. Amb aquesta actitud feia el joc als elements més antidemocràtics de la societat local, que reaccionaren contra les propostes fusterianes amb un anticatalanisme visceral» (Viciano, 1996: 38)

⁶⁰³ En efecte, Ubieto, en una entrevista concedida a LP el 20 de febrer de 1983, afirmà que hagué d'èxir de València perquè «Me hicieron la vida imposible, quisieron pegarme una paliza [...] Estuve un mes sin ir a clase. Me encontré en una ciudad donde casi todo el mundo me era hostil. Hubo un partido político que a principio de curso daba consignas para atacar a distintas personas durante el año, y me tocó a mí»

«Antonio Ubieto [...] es va tindre que anar de Valencia perquè els catalanistes li feren la vida impossible, per les seues teories aragonesistes i valencianistes de l'història de Valencia i la seua llengua» (G. Sentandreu, 2004: 40).

«en 1972 el profesor Ubieto fue enviado al exilio zaragozano por las nuevas huestes catalanizantes que se habían apoderado materialmente de la Universitat e hicieron de ella el coto del búnker-barretina. Todos los "disidentes" fueron condenados al ostracismo, al "gulag" de la burla cruel y del desprecio. Y así, poco a poco, el monolitismo histórico-lingüístico catalán acabó con el pluralismo librepensante que durante años había ilustrado nuestras aulas liberales universitarias. Esa asfixiante situación es la que ha perdurado y perdura...» (Puerto, 2006: 11).

De vegades és el propi autor qui, en un exercici de desmesura i de narcisisme, s'alça ell mateix a la categoria de víctima. L'exemple següent és de Carles Recio, poc abans del canvi ideològic de cent huitanta graus i després d'haver protagonitzat rebentades d'actes com la dissortadament famosa conferència del catalanista Rosenthal a la Llotja de València:

«Ben car li ha costat el seu anhel patriòtic, com ja sabreu, doncs ha pagat fins en sang la seua voluntat de defensar el Regne de València i la seva Cultura. Carles Recio fou atacat violentament per uns personatges que, amagant-se en la façana de la Universitat, actuen com a salvatges terroristes que no dubtarien en arribar a l'assassinat si fos necessari. Després de realitzar la corresponent denúncia per l'agressió patida emparant-se en les ombres de la nit, mans misterioses que no es gaire difícil identificar, participarin en la cremada del seu cotxe, i en constants amenaces que no entrebanquin en res la seva recta actitud de sincera fidelitat valenciana» (1985: 18).

En uns altres casos, líders juvenils com Toni Rochina,^{A1} actual President de les Joventuts del GAV, implicat en diverses agressions i activitats violentes afirmen sentir-se, ni més ni menys, que "com un regidor del PP al País Basc", és dir, com un perseguit, tot i estar "a casa" i ser els altres els qui "sobren":

«Sent el mateix por que pot tindre un regidor del PP en el País Basc. Pintades en ma casa, en mon barri, vore el meu llinatge dins d'un "punt de mira" tant en l'Universitat com en carrers a on viuen familiars meus. Pero los que m'amenacen desconeixen una cosa... esta es ma casa i los que sobren son ells» (<http://www.valenciacfreedom.com/modules.php?name=Sections&op=viewarticle&artid=16>).

O vegem sinó aquestes altres afirmacions, de l'any 2003 i 2004 respectivament, que reflexen ben bé un estat d'opinió bastant generalitzat del "blaverisme" d'estar acosat davant els mitjans dels adversaris. Si tenim en compte la importància real dels moviments socials anticatalanista i "catalanista" respectivament, aquesta mena d'afirmacions resulten, per tant, una exageració absolutament desproporcionada:

«Açò... açò és una guerra de guerrilla. Aixina de clar. Estem en les caveres, i des de les caveres estem amb una pedreta, mentre els demés porten canons» (Broch, C2, 00:30'45").

«les agressions que patixen les nostres senyes d'identitat [...] que han pres noves ales en els últims temps i se senten creixcuts davant el rumbo triat per l'actual govern valencià, la seua protecció i subvencions als que volen socavar els ciments de la Comunitat Valenciana, les nostres arrels» (G. Sentandreu, 2004: 8).

El victimisme, tanmateix, no raurà només en la violència. A partir d'algunes informacions periodístiques es reaccionarà contra el pretés intent d'"apropiació" no

El discurs victimista d'Ubieto es claríssim i l'amplia a altres personatges com Amparo Cabanes: «Amparo Cabanes es la mujer más preparada para el estudio de la Edad Media en Valencia; por eso le han puesto tantas zancadillas, como a mí. La van a perder, se irá. Es una lástima».

només dels textos clàssics valencians sinó del patrimoni artístic i fins i tot gastronòmic. El mite de l'intent de "catalanització" de la paella serà recurrent.⁶⁰⁴ El País Valencià, així mateix, serà presentat sovint com un nadó en bolquers, en "orfandat gairebé total" (Ramos, 1981: 61) o com una donzella que ressuscita en front dels suposats intents de basterdejament.

En aquest mateix sentit no deixa de resultar sorprenent que un membre de l'AVL que se suposa que representa el sector anticatalanista més moderat, expresse que el "catalanisme superficial" parteix "d'un desconeixement absolut de la realitat valenciana" i que era aquest qui "feria profundament" als valencians. Els colps i les ferides reals que patiren representants democràtics del poble valencià és com si no existiren... La "ferida" real és la que experimentaven els "blavers" en el cor:

«Però la cocció que s'havia realitzat, primer, partia d'un desconeixement absolut de la realitat valenciana. Vull dir, el catalanisme... hi ha molt de catalanisme superficial també, el catalanisme que ha llegit dos o tres coses i ja creu que sap tota la història d'este país. I això no és cert. [...] Però este catalanisme superficial feria profundament també a la gent valenciana del carrer i del poble, que veia com l'insultaven, li deien inclut, i li deien fatxa» (Ahuir, 00:25'18").

En la visió populista de l'anticatalanisme valencià, a més a més, el victimisme es reafirma, com ja hem vist, en un maniqueisme de bondat ("el valencianisme autèntic") i maldat (els "catalanistes"). Des del blaverisme s'acusarà al "catalanisme" de ser un "llop amb pell de corder" o d'actuar com a "termites destructores".⁶⁰⁵ Aquestes són unes imatges extraordinàriament semblants a l'imaginari antisemita. Es repeteix freqüentment el recurs a un "poble" desvalgut, innocent i desinteressat que corre el risc de ser devorat davant uns interessats "catalanistes" que volen apunyalar per l'esquena a una mena de Caputxeta Roja que serien el "poble valencià" fins que al darrer instant se n'adona de la "trampa" i evita que se "l'emporten a l'hort":

«Perdona, en els Premis... en els Premis Octubre també estigui jo... en el Micalet. I allí... saludant a Joan Fuster i tal. Fins que vàrem vore les orelles al llop. Que ja vàrem vore que allí no s'estava defenent a València... és a dir, a la València estricta. S'estava defenent una altra cosa. Jo també vaig estar en el Col·legi d'Alaquàs de la Puríssima allí en reunions i tal. O siga, que no... Per això et dic que jo conec als líders principals d'ells, d'aquella època. El que passa és que arriba un moment que dius, bo, és que si continue per ací, m'acaben portant a l'hort» (Martín Villalba, 00:32'29").

Un altre aspecte en el qual es pot veure clarament el victimisme del discurs anticatalanista és en la qüestió econòmica: el blaverisme es percep ell mateix com orfe d'ingressos econòmics i considera, contràriament, que el "catalanisme" rebria tota mena de subvencions quantioses. En l'edició d'un llibre, per exemple, no comptaria en absolut el nombre de lectors (l'escasessa de lectors pel que fa als llibres secessionistes, tot i no tenir dades pròpies d'enquestes, pel que podem llegir i escoltar dels propis escriptors, és pràcticament completa), sinó simplement les ajudes.⁶⁰⁶

⁶⁰⁴ En un còmic que es titulava *La frontera blava* (el blau de la senyera com a metàfora de contenció de la suposada "invasió catalana") es dibuixava una paella amb una "botifarra catalana" com a metàfora de la "catalanització" dels referents col·lectius dels valencians.

⁶⁰⁵ María Consuelo Reyna, factòtum del discurs anticatalanista, serà la creadora d'aquesta metàfora: «sempre hem coincidit en que mai havíem de baixar la guardia perquè, a poc clavill que es deixara, el catalanisme polític i "intellectual" intentaria colar-se. Com les termites. Com lo que son. Termites destructores» (a G. Sentandreu, 2004: 9-10).

⁶⁰⁶ Seria molt interessant estudiar, contràriament al que diu García Broch, el nombre de subvencions que han rebut les institucions secessionistes, directament i indirectament, des de que estan governant les institucions públiques valencianes més importants el PP —i també al seu moment UV—, és dir, des de 1991 l'Ajuntament de València i des de 1995 la Diputació Provincial de València i la Generalitat Valenciana. La dada total, com apuntàvem al capítol 12.2, la suposem molt significativa.

«Clar, els diners... els diners i el poder... estan en un costat, no estan en l'altre. En el valencianisme, la gent que escriu ho fa pagant-s'ho ell. No pot publicar. No pot editar. No pot fer un... un congrés, si no és pagant-s'ho ell. En el catalanisme n'hi ha subvencions. Per part del PP, per part del PSOE, i per part d'UCD. I clar, com t'ho vaig a valorar. Puix es passa del menys al més amb més facilitat que del més al menys. Estem parlant només d'economia, eh?» (Broch, C2, 00:52'09").

Així, en la retòrica del blaverisme, els "catalanistes" estarien literalment finançats més que generosament i amb diners públics i aquests haurien de limitar-se tot a la bona voluntat dels valencians. La realitat, però, era ben distinta. Com a exemplificació no deixa de ser curiós que un article de García Moya que es lamentava d'un llibre de la "immersionista"⁶⁰⁷ Evangelina Rodríguez suposadament "pamfletari" editat per la Diputació de València («sufragando gastos la Diputación de Valencia, o sea, el contribuyente» 1996, 16-VI) acabe imprès en un llibre a tot color i molt luxós editat per la mateixa institució deu anys després (Puerto, 2006: 294).

Aquesta mena de victimisme econòmic també tindrà una vessant cultural, a la qual és particularment aficionada l'*establishment* cultural blaver. Es lamentaran del fet de ser "heterodoxes" i "herètics" i se'ls negaria el finançament degut a aquesta marginació i se'ls reduiria a "l'ostracisme",⁶⁰⁸ com si la responsabilitat de l'absència de vendes dels llibres i l'escàs interès social foren responsabilitat, precisament, del "catalanisme":

«[el blaverisme] representa una verdadera heterodoxia, porque la posicio es de divergencia de forma i de fondo, es un paradigma rival; l'ortodoxia científica no tolera esta manera de vore les coses i condena als seus practicants a l'ostracisme cultural i científic (per heretics i incults)» (Fontelles, 1997: 115).

Aquest victimisme, però, serveix tant per explicar la situació política particular, com per legitimar un determinat ús de la violència, cosa que ja hem vist, com per justificar la mala imatge d'un determinada personalitat pública, com Vicente González Lizondo que esdevé així una "víctima del seu amor per València":

«Pero las campañas agresivas siempre son más efectivas que las defensivas, como se puede comprobar históricamente con la "leyenda negra de España" o la "leyenda negra de los Borja". Estos rumores, burlas e incluso invenciones devengaron en una auténtica "leyenda negra de González Lizondo" que lo convirtió en una bestia negra de la Valencia de su tiempo» (Recio, 2002: 271).

Molts dels militants més destacats del blaverisme es presenten ells mateixos com víctimes de la "defensa de la personalitat valenciana", bé siga pels suposats atacs que patirien bé per comprovar la subordinació de la identitat valenciana, cosa que els hauria fet "patir". Vegem al respecte el que afirmarà el darrer president franquista de la Diputació de València, Ignacio Carrau:

«yo, lo que más sufrí en la época de la Transición, y que hemos pasado un poco por el aire, es la cuestión del catalanismo, y de mi actuación en defensa de la personalidad valenciana. Eso es lo que más, tal vez, nos hizo sufrir a los... a los 3 presidentes de diputación, pero concretamente a mí» (Carrau, 00:43'15").

Un altre cas semblant seria el de Vicente Giner Boira que, tot i ser protagonista de l'enfrontament identitari i autor de diverses i reiterades proclames anticatalanistes des de la talaia de President del Tribunal de les Aigües, encara s'estranyà que no fóra

⁶⁰⁷ És dir, partidària de la immersió lingüística, bèstia negra del blaverisme així com del nacionalisme espanyol més unitarista.

⁶⁰⁸ En línia amb la cita anterior, també resultaria aclaridor algun estudi de periodisme d'investigació que analitzara ingressos, beques, subvencions i premis que han rebut els filòlegs del blaverisme.

nomenat Fill Predilecte de València⁶⁰⁹ per unanimitat dels trenta-tres regidors. Esdevé així víctima autoproclamada de la defensa de la “nostra” Senyera, per la qual cosa, segons aquesta versió, hauria sigut acusat d'intolerància, en un cínic exercici d'inversió discursiva de la realitat a la què és tan aficionada el blaverisme:

«A mis años, y con todo lo que llevo vivido, he tenido que recibir la triste noticia de que he sido el único Hijo Predilecto de esta ciudad que no ha sido elegido por unanimidad, y escuchar que he sido el abanderado de la intolerancia. Poco tengo que decir ante tamañas acusaciones, solo que si de algo he sido abanderado es de nuestra Senyera, que he defendido y defenderé mientras pueda y pese a quien pese» (a Blaya, 1998: 112).

En el blaverisme es durà fins a l'extrem el victimisme en fer-lo servir per a les batalles internes. Alguns com Miquel Adlert es lamenten sense pudor de que «com entre 1959 i 1962, ara els valencianistes no em fan cas» (Adlert, 1984a: 133). En aquest mateix sentit en UV tots i cadascun acaben sent víctimes d'altres companys, que esdevenen corruptes i innobles, a diferència de l'honestedat i noblesa pròpies. Un exemple de la visió que volgué transmetre Lizondo de la crisi final d'UV l'escriu exactament el seu biògraf, que controposa una “integridad que resulta estremecedora” front a los “mez-quinios intereses de sus sucesores” que, a més a més, “pese al crítico estado de salud sus enemigos de dentro del partido no tienen ningún tipo de piedad”:

«La actuación de González Lizondo era noble y honesta. Durante años ha guiado la nave. Ahora pasa el timón. Pero lo último que podía esperarse era que sus sucesores, en lugar de cohesionar la formación y darle nuevos ímpetus en su rumbo, se dediquen a perseguirlo con saña y malicia [...] Es un prestigioso general canibalizado por sus soldadillos, que se ceban con sus despojos hasta descubrir que, como en aquel cuento infantil repleto de ambiciones, han matado a la gallina de los huevos de oro» (Recio, 2002: 243 i 271).

El victimisme del blaverisme no sols afecta a la percepció del moviment i dels lideratges en relació a la ubicació sociopolítica entre els valencians, sinó també a la pròpia percepció del pes del conjunt del País Valencià a Espanya. Vegem sinó, com a exemple, aquest lament de Vicente Garrido al voltant de la manca de pes polític dels valencians a la transició:

«el gran defecto de UCD, yo creo que UCD tenía gente muy buena pero...en mi opinión yo creo que faltó gente de peso en Madrid. Ese fue el gran error. Hubo otras comunidades autónomas que tenían gente de peso. Y lo mismo tengo que decir del Partido Socialista, le faltaba gente de peso en Madrid porque sino no hubiera ocurrido lo que ocurrió, la discriminación tan grande que sufrimos los valencianos con respecto a otras comunidades autónomas como Cataluña, País Vasco o Galicia» (Garrido, C2, 00:30'37”).

El que esdevé particularment rellevant és que el lament victimista es faça des dels mateixos qui consideren que el “catalanisme” és massa radical —també en les reivindicacions respecte el govern central— i des dels qui es queixen de la manca de valencians amb pes a Madrid però que ahora elogien, per exemple, el paper de Fernando Abril Martorell.⁶¹⁰ Aquesta esdevindrà una de les contradiccions típiques del regionalisme anticatalanista.

⁶⁰⁹ La iniciativa partí del grup municipal del PP a l'Ajuntament de València i comptà amb l'abstenció del PSPV-PSOE i d'EUPV.

⁶¹⁰ «Abril Martorell, yo creo que fue una persona importante, sobre todo con un gran sentido de... de Estado» (Garrido, C2, 00:33'20”).

e) justificador de la violència i violent

S'ha negat amb contumàcia per banda dels protagonistes principals del blaverisme el caire violent —ni tan sols de violència de baixa intensitat— del seu moviment, tot evitant considerar revolcons, espentes, agressions verbals, llançament d'ous i “tomataes” com violentes. ¿No és això violència, encara que siga violència de baixa intensitat? ¿No és violència (si més no serien amenaces de violència) les declaracions de Vicente González Lizondo que, davant d'una nova manifestació convocada per ACPV en defensa de la unitat de la llengua, “haría correr la sangre”? Per a la gran majoria de líders del blaverisme no ho és. Vegem, per exemple, Mª Dolores García Broch, que ho argumenta, precisament, en base a que “a ella no li pegà ningú”:

«Però de la batalla de València jo no recorde res dur en el sentit de a mi ningú pega a ningú, per lo manco estant jo allí, no. Revolcons? Sí. Espentes? Sí. Agressions verbals? Moltíssimes. Però batalla, batalla, com estem acostumats a vore en Catalunya o en el País Basc, o... estos dies en Andalusia... o també fa uns mesos en Galícia, no. Ací ens... es... es tiraven ous. Però no es tiraven pedres [...] No... la batalla de València mai va ser a bofetades. Lo que es feia... n'hi havia un moviment de dones que portaven ous. N'hi havia un moviment de gent que portava toma... pegava tomaes... Però no... no n'hi hagué...» (C2, 00:04'15" i 00:06'39").

Fins i tot en alguns casos paradigmàtics s'ha afirmat, precisament, el contrari, que considerar que hi hagué tan sols crispació seria “exagerat” i que, per tant, la transició democràtica al País Valencià haguera sigut “tranquil·la” i no hauria hagut ni una tan sols un lluita política:

«fue una transición tranquila, sin revanchas y sin historias de ningún tipo» (Reyna, 00:11'27").⁶¹¹

«llamar a aquello crispación, después de lo que hemos visto en otros casos, es un poco exagerado. Digamos... había un movimiento de gentes que se manifestaban, muy pacíficamente, normalmente entre unos y otros, y en el que no creo ni siquiera que hubiera alguna... alguna pelea, pero... pero digamos, se podía llamar pelea callejera» (Pin, 00:35'26").

Fins i tot el governador civil de València durant un dels períodes clímax de la Batalla de València, José María Fernández del Río, no sols s'exculparà de qualsevol responsabilitat respecte la deixadesa i/o l'encobriment de la violència blavera (ell era el responsable de la seguretat pública i a les ordres d'ell estaven els Cossos i Forces de Seguretat de l'Estat), sinó que considerarà a les autoritats democràtiques d'aleshores, Ricard Pérez Casado, Albert Girona i Josep Lluís Albinyana, màxims responsables de l'Ajuntament de València, la Diputació de València i el Consell del País Valencià respectivament, foren agredides com a conseqüència de ser una “provocadors nats”. Amb aquesta particular retòrica, l'agredit esdevé agressor:

«Y si de pronto pues un exaltado se te escapa de todo este tema, pues indudablemente no cabe en cabeza humana que el Gobernador Civil de la provincia, que como digo, no tenía más vinculación con Valencia que la responsabilidad de su cargo, vaya a consentir eso para que luego lo crucifiquen. O sea, verdaderamente,

⁶¹¹ És molt difícil no interpretar aquesta frase de María Consuelo Reyna, una de les més importants protagonistes de la convulsa transició democràtica valenciana, com a mostra del cinisme més descarat. Ella sap perfectament que la transició no fou “tranquil·la”, perquè s'encarregà personalment ella de què no ho fóra, i sí que foren constants les revenges i els enfrontaments. Per entendre aquesta mena d'argumentació pot ser caldria fer servir l'estratègia de l'analogia. En una famosa entrevista que feren a El Capone no s'estigué de defensar la importància del sistema impositiu per al benestar dels nordamericans. Entre d'altres declarà que «Debemos mantener América íntegra, a salvo, y libre de corrupción [...] Hoy en día la gente no respeta nada. Antes, poníamos en un pedestal la virtud, el honor, la verdad y la ley [...] La corrupción campa por sus respetos en la vida americana de nuestros días. Es la ley allá donde no se obedece otra ley. Está minando el país. Los legisladores honrados de cualquier ciudad pueden contarse con los dedos» (Silvester, 1997: 268-273)

pues a lo mejor nos faltó la información adecuada. Nos faltó la coordinación con... con las... fuerzas de la policía municipal... sobró la exageración... y yo a estas altura de mi vida sí que tengo que decir... yo se lo digo rotundamente: mire usted, tanto el señor Girona, como el señor Pérez Casado, como el señor Albiñana, o sea, eran unos provocadores natos en muchas de sus cosas. Y eso lo digo a día de hoy, lisa y llanamente» (00:37'37").

Des del blaverisme, per tant, o es negarà la violència o, el que resulta molt pitjor, se'n justificarà. Ahuir, un dels qui va viure la Batalla de València com a protagonista (García Broch l'acusa explícitament de ser un dels responsables de la crema de la Senyera del Consell a l'Ajuntament), tot i reconèixer passivitat policial i violència política, la justificarà pel caire sentimental (com si un violent sentimental esdevinguera una mena de "romàntic") que portava a l'acció motivats per la "defensa a ultrança de tota la cosa de València":

«En aquell moment, com ho vèiem, jo no sé, ja li dic, si possiblement hi havia deixadesa per part de la policia o... però la gent que participà, o que jo vaig conèixer i que participà en totes aquelles coses *eren gent que li eixia del cor i de l'ànima tot allò i que sí que veien en aquelles persones que eren les que estaven fent possible que València deixara de ser València*. Vull excusar eixa violència? No. No vull excusar cap model de violència. Però crec que vivíem allò com ho pot viure qualsevol independentista que haja estat en una manifestació antifranquista, o qualsevol de l'esquerra que ho haja estat, i que s'ha pegat amb la policia... Ells ho vivien com una cosa tremendament sentimental. En això sí que li puc dir, que clar, es pareix molt, o en certa manera podríem dir, clar, unes agressions a les autoritats... a lo millor sí que hi havia certa predisposició. Però jo crec que era una defensa a ultrança d'allò. Era una defensa a ultrança de tota la cosa de València» (Ahuir, 00:53'20").

Les justificacions de la violència eren diverses: o bé aquesta era producte de la "provocació" de les autoritats democràtiques del País Valencià o de qualsevol "catalanista" que havia dit o escrit tal cosa o causa del "caràcter" llatí i mediterrani que suposadament conformaria un poble passional però al capdavant pacífic i que desitjaria la convivència (sempre que no se'l provoque, s'entén): «es un pueblo con una agresividad curiosa: se pone agresivo, pero en el fondo lo que quiere es la convivencia» (Pin, 00:12'58"). Siga, per tant, quina siga la justificació d'aquesta violència física i/o verbal, el cas és que en el discurs del blaverisme els agents violents són les "víctimes", que es defensarien de provocacions de tot tipus, gent de "sang calenta" que, en ser alentats, reaccionarien d'una manera impulsiva però "noble":

«En la sociedad valenciana no era normal, pero eso fue culpa de los políticos. Eso lo... los políticos y determinados medios de comunicación... Y además... de los políticos y determinados medios de comunicación, y algunas personas que sin estar en la política partidaria, hacían política para eso, queriendo medrar. Y eso... es horrible, porque al final acaba siendo un mal servicio al pueblo. Y algunos políticos... por una parte y por otra, o sea que... Cuando tú agredes a un grupo de personas, y la... y le agredes en sus sentimientos, que es lo más complicado... pues reacciona» (Pin, 00:39'15").

És cert que el blaverisme durant la transició democràtica o en l'actualitat no se'l podrà considerar com un moviment terrorista o intrínscament violent i fins i tot resultaria exagerat acusar-lo de ser una ideologia d'extrema dreta en el conjunt, però també és cert que menystenir la importància que tingué i ha tingut l'ús de la violència, per més que fóra una violència de baixa intensitat, si més no en els orígens del moviment social regionalista i anticatalanista valencià és, senzillament, tergiversar la història.

Al respecte, no tenim proves concloents, per exemple, per saber amb exactitud si les bombes contra Manuel Sanchis Guarner o Joan Fuster tenen la empremta del blaverisme o de l'extrema dreta espanyolista, però en qualsevol dels casos les mostres d'alegria per la mort del filòleg Manuel, incloses les pintades en el domicili ("Per fi has mort, judes, traïdor") presenten una aparença blavera inequívoca.

Una persona com Artur Ahuir que, segons diversos fonts, inclosa la de García Broch, milità durant un cert període en l'extrema dreta,⁶¹² separa clarament ambdues violències i nega que el blaverisme estiguera implicat en la bomba contra Guarnier i en altres episodis de violència amb risc de mort i justifica que la violència anticatalanista seria tan sols una mena de "violència futbolística", és dir, una violència espontània, una "violència popular i planera" que va a cara descoberta.⁶¹³

«El moviment valencianista... ni crec que per exemple la bomba a Guarnier, crec que no, crec que eren uns altres... eren uns altres. Jo conec el... la cosa i... crec que la violència del valencianisme era una violència molt distinta a la violència que exercia l'extrema dreta. I no comprenc com això no s'ha vist des de fa molt de temps. La violència de l'extrema dreta es basa en la nit, es basa en un muntó de gent a agredir a quatre. No, no era això. Allò la gent estava descoberta, i la gent li deia a ú no sé quant, i la gent no sé què. És a dir, en tot cas vindria ser a lo millor més una violència futbolística, a lo millor a l'hora d'insultar a una àrbitre, o no sé quant i tal, més que no pròpiament una violència organitzada. I crec que també he de deixar-ho... clar, era una violència molt més popular, molt més planera, molt més tal, que podia a lo millor haver-se resolt també d'una altra manera molt distinta a com es va resoldre» (Ahuir, C2, 00:23'39").

L'aleshores President de la Diputació de València, Ignacio Carrau, fins i tot negaria que es pogueren considerar bombes els atemptats contra Fuster i Guarnier i ho rebaixarà a la simple categoria de "petardos", cosa que implica una clara negació i, per tant, una justificació encoberta d'aquests actes terroristes:

«no, no hablemos de bombas, ¿eh? Porque bombas, yo según mis noticias, tanto lo de Fernando, éste, lo de Sanchis Guarnier como lo de Joan Fuster, si hubo, fueron petardos, pero no hablemos de bombas, creo yo, ¿eh? Que no se pueden, ni se pueden evaluar daños, creo yo, de, de lo que pasó allí» (Carrau, C2: 00,19'50").

En qualsevol dels casos el que fou evident és que, si més no una part de l'extrema dreta local féu servir l'anticatalanisme valencià de coartada ideològica per a la seua violència i terror, cosa que reconeixen protagonistes del propi moviment blaver durant la transició, com el que esdevendria secretari de LRP a la transició i secretari general d'ENV: «L'extrema dreta, aprofità el moviment de... anticatalanista, per a intentar portar el seu terror, la seua violència, amparant-se en l'estar en contra d'esta gent. I es manifestava com són» (Marí, C2: 00,04'16").

El blaverisme sí que hem de considerar-lo com un moviment que si més no durant la transició política féu servir una violència de baixa intensitat amb objectius polítics. Sortosament, però, la cosa pogué ser molt pitjor perquè "la gent estava molt calenteta d'orella":

«Mira, sempre et preocupava quan senties parlar d'algo que havia passat, d'algun atemptat o algo, sempre et donava un bot el cor, perquè pensaves... algun exultat. I afortunadament no passà res, però podia haver passat. La gent estava molt calenteta d'orella...» (Broch, C2, 00:19'46").

Aquesta passió "valencianista", aquesta sensibilitat encesa i elogiada per la retòrica del blaverisme, esdevenia així la justificació que convertia la violència de baixa intensitat de causa política o simple conseqüència de les "provocacions" dels altres, una mena d'autodefensa plenament justificada:

⁶¹² Aquestes fonts indiquen la militància en el grupúscul *Primera Línea*, conegut per campanyes nacionalistes espanyoles com la de la reivindicació de la sobirania espanyola de Gibraltar.

⁶¹³ Respecte a l'argument de violència a cara "descoberta" simplement recordarem que els militants d'ETA cometien els assassinats sense tapar-se el rostre.

«en aquella època hi havia unes sensibilitats molt a flor de pell, molt alterades, però que venien un poc marcats per eixes teories tan estrictes, que no connectaven amb la gent, i aleshores la gent reaccionava en una posició completament contrària» (Villalba, 00:38'43”).

Una part de la influència social del blaverisme es degué a la por que generà en representants polítics la reacció contra ells i, en aquest sentit, aconseguí condicionar la política valenciana molt per damunt del seu pes electoral o polític real. Novament podem constatar, doncs, la funcionalitat política de la violència. Dissortadament. L'ús, per tant, de l'amenaça a la violència de baixa instensitat fou funcional, tingué una intencionalitat política i, particularment —convé tornar a ressenyar-ho expressament— aportà rèdits i influència política. De fet, la capacitat de mobilització del blaverisme es multiplicà exponencialment quan el diari LP es posà interessadament del costat seu. Tanmateix es nega, tant per la subdirectora d'aleshores, com per altres veus del blaverisme que la violència anticatalanista fóra fomentada des d'aquell mitjà de comunicació, cosa bastant discutible:

«La gente por Valencia... no es violento, y jamás... se pudo sumar o sentir como propio el que le pegaran al alcalde. O el que lo zarandearan hasta tirarle las gafas, como fue con Ricardo Pérez Casado, y cosas de este tipo. Eso no... Eso eran los espabilados de siempre aprovechando el sentir de un pueblo... bueno, aprovechando esto, yo voy a hacer esto» (Reyna, C2, 00:02'52”).

«Las Provincias féu una línia de defensa del valencianisme, està clar, Consuelo Reyna com la bandera d'eixa defensa, però no crec que fomentara en absolut la violència» (Izquierdo, C2, 00:12'37”).

Fins i tot un “moderat” com Hèctor Villalba, per exemple, va molt més enllà i justificà la no condemna d'aquesta violència que estem analitzant en el sentit de què calia entendre-la dins del context polític particular de la transició, atés que des de “l'altra banda” rebien amenaces i apologia del terrorisme. D'aquesta manera els suposats errors dels “altres” esdevenien així la coartada ideològica justificadora de la violència blavera i de la no condemna d'aquesta violència que, al cap i a la fi, suposava una certa estructura de permissivitat cap a aquesta que d'alguna manera l'alentava:

«Lo que ocurre es que sí que es de veras que n'hi havia coses a lo millor que s'hagueren pogut condemnar, però que en aquell moment no es condemnaren. També... *hi ha que entendre-ho, no?* [...] A lo millor, puix el fet de que en u diari al que, al que dirigents que en aquell moments ostentaven càrrecs importants en la Comunitat, estigueren en unes capçaleres de manifestació, que dirigit a *Las Provincias* deia: “ETA ven i mátalos”, que després en eixe diari no es condemnara que a Pérez Casado li havien tirat un ou o que s'havia cremat la senyera quatrribarrada que estava en l'ajuntament... puix és entendible. Però jo pense que alenar (sic) la violència... jo no m'atreviria a dir que des de Las Provincias s'alenara (sic) la violència» (Villalba, C2, 00:21'37”).

Com ja hem vist en el període de la transició, el blaverisme més organitzat, particularment l'aplegat baix les sigles del GAV, actuà sovint com a força de xoc contra les mobilitzacions i actuacions d'organitzacions d'esquerres i valencianistes i representants democràtics. Com ha reconegut l'aleshores president del GAV, Pasqual Martín Villalba, d'una manera bastant explícita, la “convocatòria” els aplegava de “dalt” i després “lamentaven lo que la gent havia fet”:

«Jo moltes vegades en... no acabava d'entendre als... mitjans de comunicació social, perquè... en efecte, unes quantes ficaven notícies que eren autèntiques, però que exaltaven molt a la gent. I després lamentaven lo que la gent havia fet. Xe, puix escolta, què vols que et diga...» (Martín Villalba, C2, 00:06'01”).

Contràriament, protagonistes que feren servir més o menys l'anticatalanisme en l'exercici de les funcions institucionals i que han participat de l'anticatalanisme polític, com Enrique Monsonís, han reconegut que darrere de la violència més o menys organitzada estava el GAV, al qual el qualifica com “extremista”:

«El poble és molt més sensat per a tot això. Que n'hi haja unes persones extremistes... No tenim ara encara el GAV a València? Bé... n'hi ha persones extremistes. Però això... per a UCD crec que no és cap imputació... jo dubte molt que ningú del GAV haja votat a UCD. Votarien a AP o a altres partits més radicals. Nosaltres no érem proud'ells» (Monsonís, 00:44'08”).

Molts dels militants i protagonistes als quals se'ls acusava de “catalanistes” constaten la impunitat amb què actuaven els grups i escamots “blavers”. La passivitat policial no esdevingué “casual”, sinó que fou el revers per a que l'eficàcia de la violència de baixa intensitat o de l'amenaça d'ús, “funcionara”. Almenys aquesta és la interpretació de la majoria de víctimes. En aquest sentit hem seleccionat dos textos, un d'una autoritat democràtica de la transició democràtica com l'ex President de la Diputació de València, Manuel Girona, i una altra d'un militant fusterià de base d'aleshores com Pere Mayor,⁶¹⁴ que coincideixen en allò substancial:

«les agressions eren contínues. Les agressions eren continues en... en les processons del 9 d'Octubre, les processons cíviques. Incíviques dèiem en aquella època, perquè això era una salvatjada permanent d'agressió. Protegides, ajudades, i jo no sé si impulsades per Govern Civil, el governador civil de l'època. I les autoritats que devien protegir, que no protegien» (Girona, 00:32'23”).

«però sobretot recorde la impunitat, la impunitat en que ho feien. Vull dir que d'alguna manera el que era el govern civil en aquell moment, el governador i el poder actuava poc [...] Solien portar pitos i es dedicaven a pitar, boicotejar... vull dir, l'actuació d'esta gent sempre va ser una actuació en contra, una actuació de boicot... vull dir, no feien actuacions en positiu...» (Mayor, 00:27'28” i 00:32'07”).⁶¹⁴

La connivència de les autoritats franquistes amb les activitats il·legals dels manifestants blaveros serà reconeguda a posteriori fins i tot per diversos dels seus protagonistes. No deixa de resultar sorprenent que aquell gran defensor de la Diputació de València i de les competències front a les pretensions del Consell Preautonòmic, Ignacio Carrau, per exemple, davant l'ocupació de la seu provincial per activistes blaveros decidira no sols oposar-se al seu desallotjament sinó que ni més ni menys que sumar-se a aquesta i organitzar una manifestació “espontània” a l'endemà, que acabà davant de la casa de Manuel Sanchis Guarner:

«por la noche me llamaron que había un grupo de, de gente que se había metido en la Diputación y se había encerrado allí [...] El gobernador civil me preguntó si creía conveniente el desalojo. Y yo le digo: “No, es gente pacífica que viene a expresar su protesta por esta intromisión en la personalidad valenciana, y como yo estoy de acuerdo con ellos, pues yo me quedaré esta noche con ellos aquí”. Total, pasé la noche con ellos, hablando del tema. [...] A la mañana siguiente pues empezó a acudir gente, porque cundió la noticia de que había encerrados y demás... y acudió gente. Vinieron varios diputados a ver lo que pasaba. Estuvieron conmigo. Vino Ferrando Badía, el catedrático, vinieron... vino Leonardo Ramón, vino Emilio Attard. En fin, y total, que aquello tomaba tintes de manifestación fuerte. Y entonces pues a mi se me ocurrió decir: “Bueno, como yo comulgo con la posición vuestra, pues vámonos en manifestación a la estatua del Rey Don Jaime, con ánimo de dar suavidad a aquella concentración y que no derivase en hechos violentos. Total, encabezando la manifestación nos fuimos a la estatua del Rey don Jaime. Allí, en fin, pronuncié unas palabras en defensa de la personalidad valenciana y del valenciano, y la manifestación se disolvió tranquilamente» (Carrau, C2: 00,13'52”).

⁶¹⁴ Al respecte, des del blaverisme es justificarà allò difícilment justificable. Vegem sinó les declaracions de José Ramón Pin qui, amb una tesi bastant inversemblant, defensa que aquesta passivitat policial era per evitar implicar-se en qüestions polítiques i per desmarcar-se'n del règim anterior: «yo creo que las Fuerzas de Seguridad del Estado, en aquella época eran pasivas, digamos, conscientemente en muchos temas que tenían relación con la política, tanto de un lado como de otro, porque habían tenido una imagen de que no habían sido demasiado pasivas en el régimen anterior. Y entonces, por esa razón, no querían verse demasiado metidos en temas políticos» (Pin, 00:40'22”).

En qualsevol dels casos, la violència no sols es justificarà sinó que també es practicarà per una part del blaverisme mentre la resta acostuma a guardar silenci i no se'n desmarca. Una violència certament de baixa intensitat però d'alta eficàcia política. El nombre d'actes polítics i, sobretot, culturals "rebentats" pels militants blaveros és significatiu; el nombre de pintades, amenaces, agressions verbals i físiques també. Normalment tota aquesta activitat política violenta resta impune, el que probablement ha provocat que cresca aquesta mena d'accions. Sense anar més lluny, el 23 de maig de 2006 fou assaltat el hall de la Facultat de Dret del Campus de Tarongers per un centenar de militants i simpatitzants de CVa al capdavant dels quals estava Sentandreu. No s'havia autoritzat un acte a aquesta formació o a alguna de les entitats afins i decidiren ocupar-lo amb agressions, insults i amenaces. La història es repeteix. El Degà de Dret, Carlos Alonso, a més de ser insultat com a "terrorista"⁶¹⁵ està a punt de ser agredit (*El Mundo*, 24-V-2006: 7. València) per joves violents, alguns dels quals anaven amb ca-putxes i Sentandreu, contràriament, qualificà de "provocador" (EP, 24-V-2006: 38) al Degà per haver baixat al *hall* mentre aquest espai era assaltat per invitar-los a abandonar-lo. L'acte els isqué debades: cap detenció,⁶¹⁶ la policia aplegà tard... DV, ben pròxim a CVa, plantejava que havia sigut el Degà qui havia actuat contra la llibertat d'expressió i que, com que se'ls havia avisat tard, no pogueren desconvocar. La retòrica d'aquest tipus de periodisme queda ben palesa:

«Esta situación provocó que unas 150 personas se congregaran en el local al no haber dado tiempo a la organización para avisar a todos los asistentes de la imposibilidad de la conferencia» ("El Decano de Derecho impide una charla de CVa", DV, 24-V-2006).

El comunicat de CVa en què valora els fets tampoc té desperdici: violació de la llibertat d'expressió, dels principis constitucionals bàsics, d'impedir la realització d'actes "valencianistes", etc. A més, es valora, com tindrem ocasió d'analitzar, que la Universitat de València es troba en "absoluta degradació" i que és un "lloc d'adoctrinament dels nostres joves"(la cita és un pèl llarga però és molt significativa):

«La Universidad de Valencia ha impedido la realización de dos actos valencianistas bajo el argumento de que los participantes iban a hablar del catalanismo y la lucha valencianista en la Universidad [...] Desde Coalicio Valenciana se ha calificado la resolución del Decano de la Facultad de Derecho como manifiestamente ilegal y que contraviene principios constitucionales básicos como la libertad de expresión [...] "contraviene derechos recogidos y reconocidos en los Estatutos de la Universidad de Valencia, y especialmente, principios constitucionales básicos" [...] "evidencia la situación de absoluta degradación en la que se encuentra la Universidad y la limitación de la libertad de expresión que se padece, donde se confunde respeto con pleitesía ideológico [...] El Presidente de Coalicio Valenciana, Juan García Sentandreu, manifestó la vergüenza que siente al ver como las universidades valencianas, con un gobierno en mayoría absoluta del Partido Popular, han caído en manos de un reducto catalanista de la sociedad, que las han convertido en su cortijo personal y un lugar de adoctrinamiento de nuestros jóvenes» (<http://www.coaliciovalenciana.com/menue/comunicados/MAYO06/230506.html>).

f) intransigent, inflexible i dogmàtic

El blaverisme ha sigut un moviment que s'ha caracteritzat en la vessant ideològica i, sovint, també en la pràctica, per exercir una forta intransigència, inflexibilitat i àdhuc dogmatisme, fins i tot tirant mà d'una maniqueisme dur. Per això, en un sentit relativament semblant, el discurs social de l'anticatalanisme actual al País Valencià, considerarà sovint el simple diàleg un motiu de feblesa i de sospita.

⁶¹⁵ Com es pot comprovar al vídeo aficionat a <http://www.youtube.com/watch?v=TTEmOT03ogl>.

⁶¹⁶ Curiosament i com a contrast el 29 de juliol de 2005 foren detinguts 13 independentistes a Gandia per increpar Fernando Giner en un acte convocat per la RACV i actualment afronten un presumpte delictes de "desordre públic" (EP, 25-V-2006: 47).

Les postures majoritàries del blaverisme acostumen a ser inequívocament intransigents, inflexibles i fins i tot dogmàtiques. Constantment, per exemple, s'afirmarà que amb les senyes d'identitat del poble valencià no es "juga", com si foren símbols immutables i tranhistòrics i, per tant, tot aquell qui no compleix tots i cadascun dels requisits de la valencianitat esdevé, ni més ni menys, que un "enemic". Qui afirma la cita següent és Boro (sic) Vendell, un líder jove del sector nacionalista valencià del blaverisme i autor d'un manual d'iniciació al valencianisme editat per LRP:

«Son *enemics* "tots" aquells *que no pensen única i exclusivament en València* i miren o esperen rebre orden o qualsevol consigna per qualsevol mig directe o indirecte des del Nort o des de la Meseta» (10-XI-2006. http://larchiu.llenguavalencianasi.com/entrevistes/voro_vendrell/10-11-06.htm).

En aquest sentit el diàleg fins i tot pot ser percebuda com una estratègia de l'enemic catalanista que, en veure que ho tenia "perdut" per la reacció del "poble valencià", tractaria de salvar alguna cosa del seu programa polític. D'aquesta manera es rebutjarà els valors del diàleg a un sistema democràtic i, en tot cas, seran interpretats com un símptoma de feblesa política:

«I me'n recorde d'un fet, que era un catalaniste pujat a una farola en la Plaça de la Mare de Déu, i va un valencianiste amb la senyera, amb la tranca de la senyera, i el catalaniste, com es veia perdut, i aquell agarrant-lo del pantaló i tiran-lo, li feia: Dialoguem, dialoguem, dialoguem! O siga, el catalanisme dialogarà quan es veja perdut. Això és el que no ha fet encara... el PP no s'ha adeprés eixa lliçó» (Martín Villalba, 00:40'16").

En aquest sentit qualsevol intent de buscar un consens o un acord en matèria lingüística o simbòlic és percebut, en el millor dels casos, com una pretensió "estèril", inútil, atès que entre el que anomenen teoria valencianista i teoria catalanista no sols hi hauria una distinció nítida sinó una "divergència" insalvable, que hem d'entendre que s'agrandarà amb el pas del temps.⁶¹⁷ Tanmateix, qualsevol acostament de postures o un acte tan freqüent a una democràcia com a seure a taula per tal de parlar i poder aconseguir alguns acords seria i ha sigut percebuda com una "traïció":

«S'ha buscat acostar-se a sectors tous de la universitat de València. Per a mi *Alta Traïció, o Pena de lesa Majestat*. El Poble deuria d'expulsar a l'exili ad estos senyors que volen vendre-nos, per a que llunt de la Pàtria Valenciana i sense escoltar la dolça llengua valenciana deprengheren l'enorme valor que tenen abdós» (10-XI-2006. http://larchiu.llenguavalencianasi.com/entrevistes/voro_vendrell/10-11-06.htm).

El blaverisme, en un corol·lari lògic des d'aquesta perspectiva i praxi, a més a més ha sigut particularment intransigent amb les "seues" minories heterodoxes. L'espasa de Damocles de la "traïció" ha sigut posicionada sobre el cap de tots els qui gosaren discrepar. Grups com ENV, ONV, Joventut Valencianista (que fou acusada de voler ser una Herri Batasuna valenciana) o d'altres han rebut per banda del blaverisme general el menyspreu en el millor dels casos i l'atac, agressions verbals, pintades i amenaces inclosos en d'altres.

Així el nacionalisme valencià "tricolor" ha rebut un maltractament sistemàtic, probablement també degut a que deixava ideològicament el blaverisme en evidència. A més quan, producte de l'evolució i de la lògica diferent d'aquests nacionalistes valencians, des d'aquest es fa una aposta per l'entesa entre diverses visions i per l'ús de la normativa universitària per al valencià, el dit acusador anticatalanista definitivament actua. La formulació de "traïdor" cau aleshores sobre ells implacablement. Per exemple, els membres blaveros de l'AVL han sigut considerats com "traïdors" i

⁶¹⁷ «Buscar posiciones eclectiques es esteril porque, com he dit tantes voltes en este text, els objectius perseguits i les conseqüències dels contendents no es que siguen distints, es pijor: son divergents» (Fontelles, 1997: 107).

“venuts”.⁶¹⁸ Ni tan sols Xavier Casp se'n lliurà, ja que aplegà a haver de fugir escortat en un furgó policial de les ires del blaverisme més radical. En el mateix sentit, per exemple, García Broch considera que Ahuir hauria sigut “comprat” per l'AVL.⁶¹⁹

Resulta lògic, per tant, que la defensa inflexible de la “identitat valenciana”, sense diàlegs i sense “cessions” siga un dels principis de bona part del discurs anticatalanista. L'elogi a les organitzacions que han mantingut una postura més extremista i intransigent com ha estat el GAV respondria, doncs, a la seua dogmàtica:

«Sobretot estic d'acord en que el Grup (GAV), amb més o manco encert, en certes coses puntuals, però ha sigut el que ha mantés... ha mantés, anem a dir, la incorruptibilitat. O siga, hem vist com altres entitats, per un local digne o lo que siga, han cedit o simplement han callat. I el Grup, no, el Grup ha continuat parlant. Per això, per a molta gent el Grup continua sent el punt de referència. I “sorpresivament”, quan més és atacat per certs factors, per la seua intolerància, per la seua tal, resulta que és per exemple quan més joventut acudix» (Martín Villalba, C2, 00:12'12”).

Però aquesta inflexibilitat no seria una qüestió pròpia tan sols dels elements més radicals del blaverisme sinó que està abastament generalitzat en la seua retòrica i en la praxi. En aquest sentit es defensa explícitament que qualsevol mínima acceptació dels postulats o pressupòsits d'una “ideologia contrària” implicaria automàticament i “fatalment”, ni més ni menys, que l'acceptació completa d'aquesta.

La moderació, els matisos i els grisos no entren en els plans discursius del blaverisme que abraça sovint el dogmatisme. Per fer-nos una idea real del que estem afirmant adjuntem una cita bastant reveladora, l'autor de la qual no és Sentandreu sinó Adlert i no en unes declaracions periodístiques ni en un article de combat polític sinó en un llibre d'aforismes, de “pensaments” (1984b: 11):

«L'acceptació d'una part d'una ideologia contrària, és qualsevol motiu —o pretext— no obstant que s'afirme, en justificació, que no es passarà d'eixe fragment, es com llançar-se per un toboga és la pretensió de no recórrer en la devallada sino solament els primers metres. Perquè, fatalment, s'arriba al final» (1984b: 22).

g) hiperbòlic

«en esta autèntica guerra de conquesta de València per Catalunya —ara sí que la conquesta és catalana!—» (Adlert, 1977: 104).

⁶¹⁸ Els membres de l'AVL que procedeixen de la RACV, a parer dels anticatalanistes més radicals, pel simple fet d'haver acceptat participar en aquella institució haurien perdut la “credibilitat” i haurien rebut la “desautorització social del valencianisme”. Una vegada més podem comprovar l'ús metonímic de la paraula “valencianisme”. Al capdavall, el valencianisme “ço moi”: «El passament del seu deca i de varis acadèmics de la RACV a la AVL fica en entredit la credibilitat personal de cadascu d'ells i la col·lectiva de la vella acadèmia valencianista. Aço el supongue el rebuig rotund i la desautorització social del valencianisme. [...] Recentment la RACV ha adoptat l'accentuació pròxima a la AVL i que no es atra que l'accentuació catalanista de les Normes del 32» (Sentandreu, 2004: 118).

⁶¹⁹ «Des del moment en que Ahuir és comprat per la AVLL, immediatament Artur Ahuir canvia de forma de pensar. Artur Ahuir era d'ultradreta. Després era valencianista, molt valencianista, dels joves més valencianistes que jo he conegut, amb uns altres que amb ell varen fer un moviment juvenil molt fort. La seua família, tradicionalment, molt valencianista. I per què Artur Ahuir canvia de forma de pensar? Artur Ahuir, per exemple, un dels professors que jo tinc ací és Ximo Lanuza. Pregunta-li a Ximo Lanuza, que coneix molt bé la trajectòria d'Artur Ahuir. És que lamentablement, Artur Ahuir arriba un moment en que es planteja: tinc una família, tinc que mantindre-la, i a vore què faig. El valencianisme està perseguit, ningú li ajuda econòmicament, no n'hi ha manera de publicar un llibre si està escrit en les Normes del Puig. Què tinc que fer? Puc tinc que fer lo que ha fet. Em passe als que paguen millor, i jo aleshores sóc excel·lentíssim senyor, perquè sóc de la AVLL, tinc un sou interessant, publique tot lo que vull. I aleshores què passa amb tot... amb tota l'obra d'Ahuir de 5 anys cap enrere? No val. Val la dels 5 anys... ara? O la dels últims 2 anys que està en la AVLL? Jo... no el títol de traïdor, ni de comprat, ni de res... ell s'ha ficat l'etiqueta. El que té una idea i canvia precisament quan el sou puja... puix té un nom, u d'ells l'has nomenat tu» (García Broch, 00:33'07”).

El blaverisme decididament practica un discurs reiteradament hiperbòlic que aplega de vegades a esdevenir apocalíptic, tremendista. És tan intens aquest tret que al si de les distintes sensibilitats del blaverisme semblen competir per mostrar amb hipèr-boles, fins i tot sovint allunyades de la percepció política o periodística majoritària, cada vegada més exagerades, els imaginats perills i riscos que correria la identitat valenciana. És per això que en la retòrica blavera, per exemple, l'acord polític que dugué a la creació de l'AVL esdevé un "complot" (G. Sentandreu, 1999: 14). En aquest sentit, si fem cas als pronòstics del regionalisme anticatalanista, la societat valenciana suposadament correria un greu i imminent perill d'extinció com a tal comunitat diferenciada així com de la seua llengua pròpia:

«Pense én horror si —¿per l'accio de patricidis de ponent o de tramuntana— arribara un dia en que, per algun patriota supervivent, es podra fer un requiem per la Patria Valenciana» (Adlert, 1984b: 62).

«O procedim pronte a completar la codificacio de la llengua valenciana, arrematant el proces de normalisacio iniciat ab tant t'acert per l'Academia de Cultura Valenciana o eixa ona al pareixer imparable, de catalanisme que hui ho invadix tot (Universitat, escoles, llibres, radio i televisio) amparada per l'actual Administracio, *fara desapareixer en poc de temps la nostra llengua valenciana*» (Guinot, 1988: 11).

Francesc Viadel (2006: 19) considera que el blaverisme participa de la teoria de la conspiració d'unes elits "catalanistes" contra la suposada identitat valenciana. De fet, en aquest sentit s'exagera tant l'anàlisi de la part de la societat valenciana "inoculada pel virus del catalanisme" que s'aplega directament a deformar la realitat d'una manera grotesca, de tal manera que aquesta retòrica presenta com a evidents unes suposicions no compartides pel conjunt dels ciutadans i sense la més mínima base científica. Vegem al respecte unes afirmacions de Lizondo:

«No se trata de ningún fantasma. *La amenaza catalanista está por todas partes*. Desde la poderosa Televisión catalana en sus partes meteorológicos, hasta en los cárteles por los calles, y lo que es peor, en los libros de texto de nuestros hijos (muchas veces financiado con el dinero de la Generalitat Valenciana), y en las clases que reciben de sus profesores, muchos de ellos convertidos, por desgracia, en fieles defensores de la causa de la burguesía catalana, por culpa de la incrustación del catalanismo en el mundo universitario valenciano...» (1995: 59).

L'exageració abasta l'extrem de considerar els "catalanistes" com uns fanàtics d'una fe inamobible ni més ni menys que "irreversible per natura", la qual cosa la convertiria àdhuc en una "malaltia infecciosa". La cosa curiosa és que qui ho afirmarà és Miquel Adlert, un "excatalanista" que, com veurem en el capítol del secessionisme lingüístic amb més detall, afirmà que "l'enganyaren i enganyí":

«Pot ser que una de les coses mes perilloses en el pancatalanisme siga el que, en els pancatalanistes, es *irreversible per naturalea*. Perque el pancatalanisme no es simplement una ideologia que els ha convençuts, ni molt manco encara un sentiment que hagen experimentat, sino que es una fe que han acatat. L'adhesio al pancatalanisme es un acte de fe que han (sic) els pancatalanistes davant tot allo quant ix els santons del pancatalanisme. Per això als pancatalanistes no se'ls pot convencer de l'error d'una fe que, como tota fe, no admet argumentacio en contra i, clar, no valen els arguments. Es com una *malaltia infecciosa; i com a tal s'hauria pogut evitar en un principi*. ¡Llastima que no em fera cas ningu quan avisava del terrible perill!» (2004b: 15-16).

En aquest discurs blavero l'exageració de les conseqüències del "catalanisme" també són absolutament desmesurades. Els valencians estaríem davant una "invasió catalanizante, terrible y sinuosa" que deixaria València sense ni tan sols el nom i aplegaria àdhuc ni més ni menys que a l'"aniquilamiento" de la "personalitat valenciana". A més, la catalafonòbia aplega fins a extrems d'acusar el catalanisme de ser un "imperialisme" que ratllaria —com si els valencians fórem una mena de subsaharians

en el moment previ de la colonització europea i els catalans uns anglesos aventurers i busca-raons— amb, ni més ni menys, que “l’esclavisme”:

«los ataques contra la nacionalidad valenciana se fundamentan en teorías imperialistas que rozan el esclavismo» (Recio, 2002: 137).

«testimonio de la invasión catalanizante, terrible y sinuosa, que, fomentada desde fuera y desde dentro, intenta corroer la sustancia histórica de la personalidad valenciana, en gravísimo riesgo de aniquilamiento [...] Dentro del alucinado imperialismo pancatalán, ¿a qué queda reducida, si algo de ella queda, la personalidad valenciana? Bajo las cadenas de tal absolutismo, no sobreviviría ni siquiera el nombre de Valencia» (Ramos: 1978: 7 i 50).

Els “catalanistes” són dibuixats fins i tot com unes bèsties «que pateixen perquè el País Valencià no s’ha convertit en una Bòsnia» (LEV, 20-XI-1996) i que desitjarien una batasunització per a València. En aquest cas qui fa aquestes declaracions fou el sociolingüista i “excatalanista” Lluís Aracil.

Fins i tot representants del blaverisme que podríem considerar un pèl més “moderats”, com el cas d’Antoni Fontelles, consideren que la normativització, tot i que reconèixer que la introducció de formes valencianes cada vegada és més habitual, respondria a un model de “catalanització dura” progressiva però constant (de gota malaia) inspirat en les tècniques de conquesta política hitleriana⁶²⁰ que no dubta en “fer mal als xiquets” i en “jugar amb persones” i que no deixa de ser un pas previ per la creació dels Països Catalans també en l’àmbit polític:

«La tactiva consistix en anar, passet a passet, introduint les formes catalanes d’acort en una estratègia global que no produisca un rebuig generalisat; que el contrari —els valencians— no se senta agredit d’una forma clara i rotunda, cosa que provocaria una *guerra declarada*. Per a sorpresa d’alguns llectors, a una tècnica similar li posà Hitler el nom de Salmittaktik (tactiva de les “salchiches”, encara que seria mes adequat “llonganices”») (Fontelles, 1997: 119).

L’exageració sovint és la norma en la retòrica blavera. Sovinteja les expressions grandiloqüents, hipèrboliques i completament desmesurades tant en el sentit positiu respecte les tesis pròpies com en el negatiu envers les antitètiques. Una anàlisi de text ens mostrarà la repetició d’adjectius amb aquesta pretensió. Com a primera exemplificació d’açò podem veure que algunes elegies es desborden i esdevenen no sols “impressionants” sinó “profètiques”: «Miquel Adlert demostra tindre una visió de futur impressionant, que podriem dir profètica» (Alfons Ramon a DD.AA., 1990b: 129).

En aquest mateix sentit podem llegir en un pròleg curt d’un llibre anticatalanista signat per Fernando Giner (Puerto, 2006: 5-6) els termes següents: d’una banda apareixen sis vegades l’adjectiu “indiscutible” i “infinites testimonis” dues vegades. A més, es parla d’“obres grandioses”, “fidelment consagrada per tots els Clàssics Valencians”, “la llengua de major prestigi social del segle XV i part del XVI”, “un poble i un regne milenaris”, “genuïnament valencià”, “la primàcia històrica de la Llengua Valenciana sobre la catalana”... i d’una altra “idiolectes artificials d’escassa entitat històrica”, “obstinat encabotament”, “injustament maltractada i mensypreada”, “càrrega manipuladora”, “falsetats” i “postulats pseudocientífics”, “llibres i aules saturades de tergiversació”. La concentració d’aquesta mena d’expressions reverbera per tot el text (un text publicat el 2006 i no durant la transició democràtica), cosa que indicaria que la inflamació anticatalanista estaria encara suposadament lluny d’apaivagar-se. Tanmateix i, com a curiositat reveladora de la percepció reaccionària de la realitat social actual del blaverisme, Jaume Roig esdevé “misògin i divertit”.

⁶²⁰ El discurs blavero, en aquest aspecte, en una altra contradicció fragrant, passa alternativament d’acusar el “catalanisme” de no tenir la més mínima sensibilitat cap als valenciano-parlants i alhora d’anar “manipulant-los” de mica en mica per “evitar reaccions negatives”.

En el moment de la revisió de la redacció d'aquesta tesi doctoral hem trobat un altre exemple il·lustratiu del que estem afirmant. En aquest cas es tracta d'una columna del director del diari VH, Baltasar Bueno, en la què argumenta que l'Església Catòlica al País Valencià —una institució que, com hem vist, ha contribuït decisivament a la substitució lingüística si més no des del segle XVIII i que té actualment una jerarquia, al front de la qual està l'arquebisbe García-Gasco, gens favorable a la normalització del valencià—, estaria experimentant a hores d'ara, una “furor catalanista” i que:

«Hay una hornada de curas catalanistas en la Iglesia Católica, que desde la prepotencia que les asiste, dado que nadie se levanta de las bancas y les canta por educación y falso temor las cuarenta, están entrando a saco con el catalanismo. Con total descaro, utilizan el misal catalanista, no aprobado por el Vaticano [...]. Aprovechan los curas catalanistas cualquier resquicio que les permite su actividad para contaminar y manipular, importándoles más su radicalismo nacionalista independentista, que las cosas de Dios, que al paso que van darán prioridad a las de Carod Rovira» (“Catalanismo en la Iglesia Católica”. VH. 02-VI-2008).

El blaverisme necessita, doncs, exagerar l'existència del catalanisme per reforçar el seu sentit com a ideologia redemptora de la societat valenciana. L'ús de la hipèrbole, doncs, no és casual sinó funcional per al moviment. En aquest sentit participa dels discursos que freqüenten les noves dretes europees.⁶²¹ Vegem un dels molts exemples que podríem citar:

«Actualment els valencians patim una despersonalisació tan gran que no nos donem compte de tot lo que nos estan canviant. Quan un poble te mes baixa la consciencia de poble es quan mes facil es d'atacar-lo i de fer-lo desapareixer (no ho oblideu, i tingau-ho sempre present)» (Vendrell, 1998: 45).

En aquest sentit, segons diverses fons del blaverisme, per exemple, s'hauria invertit milers de milions de les antigues pessetes en la normativització actual del valencià en una política de desbalafiament de recursos públics així com en tota una política cultural determinada:

«Una política a on s'han balafiat millers de millons en introduir una norma idiomàtica que ha provocat que el valencià es deprenca com si fora una llengua estrangera entre els nadius i a on els propis parlants son incompetents en la seua llengua» (1997: 226).

«Son innumerables los actos culturales y recreativos subvencionados, las becas, publicaciones, premios y revistas periódicas. En definitiva, una financiación multimillonaria que compra voluntades y llena espacios culturales y políticos muy diversos» (2002, a Adán, 2005: 387).

De vegades l'exageració rau en la manera hiperbòlica d'argumentar. Per tractar, per exemple, de justificar l'homologació oficial dels títols de valencià de LRP (lògicament en les normes secessionistes de la RACV)⁶²² es recorre a una triple argumentació: 1) la “història”, quan aquests títols durant el franquisme feien servir les Normes del 32; 2) als “sentiments majoritaris del poble valencià” quan, tot i no tenir dades estadístiques, no és agosarat afirmar que la immensa majoria del poble valencià desconeix els títols de valencià de LRP i fins i tot la pròpia existència d'aquesta entitat i 3) l'Es-

⁶²¹ «El uso de la soflama, del sarcasmo, la hipérbole permanente respecto a las amenazas, la exaltación en la expresión, la indignación moral, se vuelven moneda corriente en un esquema argumental a veces extremadamente sencillo y pobre, uno de los elementos esenciales de su éxito» (Rodríguez, E. a Sorribes, 2007: 75).

⁶²² «li exigim a la nostra Generalitat que s'ajuste a la historia, als sentiments majoritaris del poble valencià i a l'Estatut d'Autonomia per a tornar a validar els títols de Llengua Valenciana de Lo Rat Penat» (López, 2001: 8).

tatut d'Autonomia, quan aquest no explicitava, abans de la reforma, cap normativa lingüística.

En un línia ben semblant i per concloure aquest apartat aportarem una altra exemplificació ben significativa del que estem analitzant: el fill de González Lizondo, Vicente González-Lizondo Sánchez,^{A1} reafiliat a UV l'any 2005 i president d'UV de València-ciutat fins que dimití després de les eleccions de 2007 afirmarà ni més ni menys que els “fundadors de la nostra pàtria” serà Toval i altres hòmens i dones, descendent del personatge bíblic Noé, fa aproximadament uns 25.000 anys:

«Dicen que hace unos 25.000 años un descendiente de Noé, Toval, junto con algunos hombres y mujeres llegaron a nuestras costas, y que impresionados por la riqueza de esta tierra se quedaron, cesando así su gran búsqueda, ya que habían encontrado un hogar, su hogar. Miles de años han pasado desde aquellos nuestros primeros antepasados» (González-Lizondo Sánchez, 2006).⁶²³

La “coentor”, entesa com una manera autòctona del kitsch, de l'hipèrbole sense mesura en descriure les coses, és un tret menor però singular de l'anticatalanisme valencià. Les mostres que podríem aportar-ne serien nombrosíssimes. Ací ens limitarem a donar-ne alguna a tall d'exemple significatiu amb l'objectiu de contextualitzar millor l'univers discursiu del blaverisme. *València és notícia* és una revista blavera⁶²⁴ que naix al maig de 2005 i que —en la retòrica a l'ús típica— es pretén “netament valencià i valencianiste, sense injerències de cap tipus”. A la seua primera editorial afirma que el seu naixement està condicionat per “la independència i la professionalitat informativa”. Tanmateix el seu director, Josep Puchades,^{A1} escriu al voltant de Fernando Giner la descripció següent que, tot i que qualifica com “objectiva” i “professional”, els adjectius són grandiloqüents i les descripcions, contradictòries. Tot plegat no importa: periodista i polític acabaran ben satisfets amb aquest ús particular de les paraules, absolutament immoderat. Així Giner hipotèticament esdevendria gairebé únic, allunyat de la resta de polítics, en aconseguir ser “un dels pocs” al servei de la gent. I tot i ser una persona que “s'acosta al poble”, en una mena de “populisme elitista” destacaria, a diferència de la gran majoria de la gent del poble, “en gran mida la seua presència”, la vestimenta seria “elegant i impecable”, sempre en duria, de “botons de puny” i, a més a més, lluiria un “pentinat perfecte”. En allò únic que seria com la resta de la gent (que sembla considerar aquest tret com exclusiu), és que “la seua expressió corporal l'acompanya a cada paraula”.⁶²⁵

⁶²³ Clar està que 25.000 anys tampoc serà una xifra inaudita per al blaverisme, ja que no aplegava a la vigèsima part respecte el que afirmà el progenitor, amb motiu de la celebració del 750 aniversari de la creació del Regne de València, que aplegà a sifrar els orígens dels valencians 500.000 anys abans de Crist: «según comenta González Lizondo, líder nacionalista, “500.000 años antes de Cristo se avalaba nuestra entidad política y por ello sería conveniente remontarnos también a esa fecha» (Lizondo a Bello, 1988: 156-157).

⁶²⁴ Aquesta revista té en el primer número quatre planes de publicitat: dos són d'institucions públiques, una de la Generalitat i, l'altra, curiosament, de la Diputació de València, d'on és president Fernando Giner. Pel que es veu, la “coentor” també es paga.

⁶²⁵ «Parlant en Fernando Giner descobrim un home pausat. Medita les seues respostes. Però és la seua presència en sí lo que destaca en gran mida. La seua expressió corporal l'acompanya a cada paraula. Com a bon mestre i orador, articula constantment els braços i les mans. Estos moviments permeten dividir els seus botons de puny. Sempre en du. La vestimenta, elegant i impecable, normalment és de color obscur a excepció de la corbata i la camisa. El pentinat, perfecte. Sempre envoltat de gent, mai a soles. Sempre parlant en valencià, eixe valencià dolç i melós de La Costera, Fernando s'acosta quasi tots dies als nostres pobles. Pam a pam coneix sancera la província de València. És un home que s'acosta al poble i que se sent orgullós de formar part d'ell. Fernando és un dels pocs que creu en la política com un mig de servei als ciutadans. En els fets ho demostra» (Giner, 2005: 20).

14.4 Conclusions

El blaverisme es configurarà com una ideologia antitètica del nacionalisme valencià i, particularment, del fusterianisme. El paradigma fusterià es caracteritzarà pels sis trets ideològics següents: 1) racionalisme; 2) catalanisme; 3) progressisme, fet que inclourà un determinat programa modernitzador; 4) antiregionalisme i antiprovincialisme; 5) indefinició política i partidista i 6) essencialisme. En aquest sentit, el blaverisme construirà una proposta d'identitat valenciana anticatalana mitjançant un discurs que, per oposició al fusterianisme, destacaran els sis trets següents:

- 1) el populisme i l'antiintel·lectualisme: dividirà la societat valenciana entre el "poble" i les elits "catalanistes", conformades bàsicament per representants polítics i persones amb alt capital cultural (professors, funcionaris públics, intel·lectuals, artistes, etc.). Aquests representaran l'abandonament de la "valenciania" i la "traïció" a València, mentre que les classes populars, desamparades, encarnaran la valencianitat autèntica.

El blaverisme, a més, farà servir les mobilitzacions de masses per assolir objectius polítics i per legitimar-se per damunt fins i tot de les urnes; comptarà al llarg de les més de tres dècades d'existència amb diversos lideratges, conservadors i hiperbòlics, entre els quals destaquen singularment el de Vicente González Lizondo i el de Rita Barberà; i apel·larà als sentiments per damunt de la racionalitat (la valencianitat seria entesa com un "amor a València" presumesament apolític i no, o no tant, un projecte polític i cultural determinat).

- 2) l'anticatalanisme, en un triple sentit: antivalencianisme, antipancatalanisme i catalanofòbia. Serà un moviment fonamentalment reactiu, que es revestirà d'autoctonisme o nativisme per tal de presentar-se com l'única proposta de defensa de la valencianitat "autèntica" i expulsar alhora d'aquesta consideració els "catalanistes", imaginats com agents al servei de Catalunya (paradoxa de l'autoctonia) i utilitzats com a bocs expiatoris;
- 3) el conservadurisme i la retòrica antimodernitzadora: proposarà un (impossible) retorn al passat preindustrial, imaginat com un espai d'harmonia i de puresa. En aquest sentit, els "catalanistes" representaran una modernitat (una "modernor") que cal extirpar de la societat valenciana;
- 4) el regionalisme, el provincialisme i l'espanyolisme: aconseguirà entroncar amb la identitat regional històrica, la qual cosa li conferirà una major "versemblança" com a projecte polític, particularment en el territori on aquesta més quallà, el *hinterland* de la ciutat de València i instrumentalitzarà una part important dels referents, simbòlics i històrics, d'aquest regionalisme cultural que nasqué en la Renaixença i els posarà al servei de l'anticatalanisme.

El blaverisme, a més, defensarà una concepció provincialista del País Valencià, de "germanor" de les tres províncies d'Alacant, Castelló i València, que connectava millor amb bona part de les elits dirigents valencianes que no la proposta comarcalista i, generalment, un espanyolisme explícit;

- 5) la indefinició partidista durant la transició democràtica, la identificació amb una força del blaverisme polític, UV, durant la dècada dels huitanta del segle passat i, en menor mesura, dels noranta, i el retorn a la indefinició partidista a partir, sobretot, de 1999 (tot i que el PP instrumentalitzarà, com hem vist, en bona mesura aquest discurs);
- 6) a més d'altres trets, com l'essentialisme, la retòrica de l'autenticitat, el victimitisme, la intransigència, la justificació de la violència política i simbòlica, la tendència a l'ús de la hipèrbole i alguns altres.

El blaverisme, tot i presentar especificitats i matisos significatius, compartirà amb l'anticatalanisme espanyol els seus tres principals trets: 1) l'unitarisme o uniformisme polític; 2) l'espoli econòmic i la visió de què la riquesa de Catalunya és deguda a la inversió de la resta d'Espanya i 3) l'assimilacionisme lingüístico-cultural.

El blaverisme, en definitiva, apel·larà constantment al poble valencià mitjançant una estratègia populista, antiintel·lectualista i sentimentalista que esdevindrà senzilla però efectiva per tal de penetrar en classes mitjanes tradicionals i classes baixes amb escàs capital educatiu però identificades amb una particular identitat regional valenciana que el blaverisme instrumentalitzarà.

Capítol 15é. El conflicte i la dominació simbòlica

Els símbols no són només un tros de tela o unes simples notes musicals. Darrere dels símbols hi ha alguna cosa més, representen idees, sentiments i identificacions. Per això són, precisament, símbols, és dir, signes d'identitats col·lectives. I els símbols són particularment importants quan hi ha una estratègia de diferenciació marginal com la que fa servir el reginalisme anticatalanista valencià perquè aquests, també, són construïts com a ítems diferenciacionistes en ells mateixos.

Al País Valencià l'enfrontament identitari entre dues narratives que aspiraven a hegemonitzar la identitat valenciana (si més no la identitat valenciana "central") combaten també, lògicament en el terreny del simbòlic. Com encertadament ens diuen Antonio Ariño i Ramón Llopis, el blaverisme no sols tenia la proposta simbòlica específica, que tot seguit analitzarem, sinó que, a més, s'havia apropiat de bona part del *pack* simbòlic de la identitat regional i de la valenciana temperamental (les falles, la Mare de Déu dels desemparats, les falles, la taronja, etc.). Contràriament, el fusterianisme, en voler trencar amb la identitat regional i també degut al ja analitzat intel·lectualisme il·lustrat refusarà, es burlarà o menysprearà aquestes corporeïtzacions estereotipades de la identitat valenciana històrica i hegemònica, amb la qual cosa se situarà en una posició estratègica minoritari si no marginal:

«Para analizar la radicalidad y profundidad de las discrepancias ideológicas bastaría con tomar algunos de los estereotipos atribuidos a la identidad central y comprobar la posición que adoptan regionalistas y nacionalistas ante ellos. Mientras que las *Fallas* y la *Mare de Déu* son símbolos intocables y sagrados para los primeros, los segundos, ilustrados y laicos, denostarán las prácticas rituales asociadas a tales símbolos por su conservadurismo ideológico, su carácter bröfec y su populismo chabacano. Profesan éstos un nacionalismo racionalista, con pocas vibraciones sentimentales o cuando menos reacio a las que se han acuñado históricamente. La misma incomodidad experimenta ante estereotipos como las naranjas y la paella» (Ariño i Llopis, 1995: 17-18). *Cursives de l'original.*

El blaverisme, en conseqüència, se situava no sols prop sinó dins d'aquests tòtems de la identitat regional i, d'aquesta manera, aconseguirà associar aquests amb els seus específics (senyera amb franja blava, Himne Regional, denominació de Regne de València i de llengua valenciana). Així, tots plegats, han esdevingut la simbologia majoritària i representativa de la societat valenciana i el fusterianisme ha sigut simbòlicament bandejat, la qual cosa també és un símptoma de marginalitat política.

Els símbols han sigut, doncs, una manera eficaç d'especificar-*nos* com a valencians respecte els catalans i Catalunya i el blaverisme ha contribuït decisivament a aquesta diferenciació. Una franja blava pot "representar" (i des de la transició democràtica ençà representa) una diferenciació políticoinstitucional entre el País Valencià i Catalunya per més que els historiadors més rigorosos ens diguen el que ens diguen al voltant de la vexil·lologia valenciana. Per això coincidim amb Ricard Pérez Casado, un dels protagonistes de la lluita simbòlica durant la transició (fou alcalde de València de 1979 a 1987) quan afirma que «darrere de la Batalla Simbòlica no eren els símbols, [...], hi havia la reclamació d'una singularitat enfront de, una singularitat en contra de l'es-querra i enfront de Catalunya» (00:11'00"). La senyera amb franja blava, entre d'altres i com veurem tot seguit, esdevindrà un símbol del diferenciacionisme envers Catalunya i, també, els "catalanistes".

El blaverisme ha construït una tria simbòlica particular amb l'objectiu d'aconseguir una diferenciació perceptible de la societat valenciana i dels valencians "autèntics". Fins i tot des d'aquest discurs s'explícitarà la voluntat de "caracteritzar-se", de "diferenciar-se" com a col·lectivitat cultural mitjançant uns símbols que seran d'obligada reverència i únics i insubstituïbles, de tal manera que els valencians només

tindríem (hauríem de tenir) una única denominació, una única bandera, un únic himne i una llengua amb una normativa diferenciada (del català):

«Son tots estos símbols els que *nos caracterisen* com a poble, i que hui es troben en entredit, i constantment qüestionats. Son: *el nom d'esta terra, la bandera que hem d'utilisar, la llengua que hem de parlar, l'himne que hem de sentir i cantar...* etc.; en definitiva tot lo que nos puga fer *peculiaris i propis*» (Vendrell, 1998: 31).

Els símbols permeten escenificar una visualització de les idees i ideologies polítiques, però no només, en tant que imatges amb significació política i social esdevenen estimades i volgudes per les persones i per als grups que s'hi identifiquen, esdevenen referents sentimentals significatius. Per al blaverisme que, com ja hem vist, és un moviment que apel·la sobretot als “sentiments” dels valencians, la defensa dels símbols que considera “autenticament” valencians serà intensíssima i molt important. De fet, l'argumentació constant i reiterativa de l'anticatalanisme valencià és el caire sagrat dels símbols, que esdevenen innegociables més encara per l'aspecte sentimental que en tenen, allunyada a més a més, d'una concepció materialista d'aquests:

«com el marxisme es una concepcio materialista no veuen en esta qüestio ni senten, l'aspecte sentimental que, per als valencians que no som marxistes revisten certes qüestions, les quals ells, com les veuen des de la materialitat, les tenen per accidentals i per aço negociables: nom, llengua, bandera i himne valencians que volen substituir per País Valencià, llengua catalana, bandera catalana i moixeranga, per no atrevir-se a “Els Segadors”» (Adlert, 1984a: 124).

Algunes visions que s'han donat del conflicte i que continuen donant-se'n, particularment des del blaverisme, han sigut bastant maniquees, com si el debat identitari foren uns “paquets” simbòlico-identitaris tancats sobre els quals s'havia necessàriament de triar, com si fóra incompatible, per exemple, la defensa de la senyera amb franja blava amb la unitat lingüística.

Aquesta ha sigut una estratègia particularment interessant per al blaverisme, atès que els permetia desqualificar l'adversari simplement perquè utilitzara una determinada bandera o una determinada denominació, encara que no participara del projecte polític dels Països Catalans. I també s'ha fet servir *a sensu contrari*, perquè tots aquells que no acceptaven la Senyera amb franja blava, el secessionisme lingüístic i la denominació de Regne de València esdevenien automàticament “catalanistes”. Vegem sinó aquests dos exemples il·lustratius entre els moltíssims que hem trobat:

«Tot venia en un paquet. Hi havia dos paquets. Un era català, PPCC, bandera quatribarrada, etc. I un altre era: senyera, llengua valenciana, Regne de València... Estos dos paquets són els que hi havia. I era difícil no triar entre un dels dos, perquè la gent estava a una banda o estava a l'altra» (Ahuir, 00:35'13”).

«El valencianismo tricolor defendía la denominación de Reino de Valencia, la Senyera coronada, la lengua valenciana, diferente de la catalana y la consideración de Valencia como nacionalidad. El apoyo popular fue evidente. El sucursalismo catalanista incluía la denominación de País, la bandera cuatribarrada común con Cataluña, lengua catalana sin particularismos, y la inclusión en los inventados Países Catalans. Todo esto tuvo un rechazo radical» (Recio, 2005, 295).

En aquest sentit és sobradament conegut que, com a qualsevol conflicte identitari, l'enfrontament valencià tingué i ha tingut una vessant simbòlica molt important que ha marcat fins i tot la vida política valenciana i que no podem donar definitivament per tancada però, que fet i fet, esdevé difícilment qüestionable que el blaverisme ha assolit una important i general victòria simbòlica, el que és un símptoma de la victòria política i de l'hegemonia social d'aquest. Anem, però, a analitzar en què ha consistit aquest triomf simbòlic atentent als seus ítems principals.

15.1 La victòria simbòlica del blaverisme

La identitat regional històrica i el regionalisme ordinari promogut per la Generalitat Valenciana, com ja hem analitzat, i entre d'altres factors que també hem tractat de tenir en compte, han contribuït a normalitzar uns símbols valencians i bandejar-ne uns altres mitjançant un particular procés de dominació simbòlica que ha contribuït a identificar aquells que no feien servir els símbols "oficials" com "catalanistes" i, per tant, com un grup estigmatitzat.

De tal manera que la bandera, la denominació del país i de la llengua pròpia, l'himne i alguns altres han sigut els mecanismes materials de l'hegemonització del blaverisme, de la "victòria" social fins d'aquesa a l'extrem que molts d'aquests símbols han esdevingut ordinaris, rutinaris, banals i, alhora, els símbols que proposava el paradigma fusterià han sigut "estrangeritzats", tot i la legitimació amb què comptaren en tant que símbols antifranquistes i democràtics, considerats propis de Catalunya. Anem a veure, un a un, la construcció ideològica i discursiva d'aquesta dominació simbòlica.

a) Senyera, "en" blau, la "verdadera"

Encara que no és motiu d'aquesta tesi resseguir la història de la percepció dels símbols identitaris valencians resulta palés que fins a la transició democràtica no trobem un enfrontament simbòlic mínimament significatiu, tampoc pel que fa a la qüestió de les banderes. L'assumpció, tant de la senyera quatrribarrada com de la senyera coronada amb franja blava, totes dues, com a símbols valencians, era habitual.

Com a nota significativa d'aquesta "normalitat" aportarem tres dades bastant rellevants, ordenades cronològicament: 1) Teodor Llorente, en els dos llibres sobre el País Valencià publicats el 1887 i el 1889 i ja comentats en el capítol 8.2, considerava ambdues com a "banderes històriques, vertaderes i venerables", la segona com a símbol de la ciutat de València;⁶²⁶ 2) Miquel Adlert escrivia en 1936 i, allò més sorprenent, autoreeditava en 1984 en valencià secessionista «aquell Roger de Lauria que obligà als peixos a lluir sobre el llom *les nostres barres*» (Adlert, 1984a: 18) i 3) des de 1953 fins a 1978 l'estandart de la JCF era una senyera quatrribarrada sense franja blava amb un escut amb un llaurador amb el corn de l'abundància i les fulls de llorer, una realitat amagada i impensable a hores d'ara.

⁶²⁶ «Guárdase también en el Archivo la supuesta espada del Conquistador, cuya autenticidad queda rebatida en otro lugar, y otras dos reliquias, más verdaderas y más venerables, de las antiguas glorias: el Pendón de la Conquista y la Real Señera de Valencia. En dos altas urnas de cristales, de forma piramidal, están encerradas aquellas banderas históricas: la enarbolada por los moros, en señal de rendición, sobre la torre de Ali-Bufat, es (ya lo hemos visto) un trapo tosco, en el cual se pintaron las rojas Barras; la que llevaba la ciudad, ceremoniosa y solemnísimamente, á la cabeza de su hueste municipal, es magnífica oriflama, que aún brilla con los esplendores del oro y de la seda. Tiene su asta por remate un yelmo de plata, sobre el cual abre sus alas el Rat-Penat. Está sujeta al asta una faja de seda azul celeste, bordada de oro, y de ella baja el lienzo de la bandera, formado por fajas longitudinales de alama de oro y seda carmesí, reproduciendo con estos colores las heráldicas barras. Cordones de oro y seda sirven para subir y bajar la Señera, según el ceremonial consagrado por la tradición» (Llorente, 1889: 122). Com a curiositat significativa, en ser reveladora de la connexió entre la identitat regional històrica i el blaverisme, esmentarem també la narració del desgreu que li feren a la senyera en ser duta en posició horitzontal i, per tant, en clara "infracció del ceremonial reglamentari" a Madrid el 1881 amb motiu del bicentenari de la mort de Calderón de la Barca. Aquest és el to de la narració: «La vuelta de la Señera fué un espectáculo interesante y conmovedor: venía en el tren, enarbolada en un vagón descubierto, adornado con flores; entró en Valencia llevada en triunfo con inmenso séquito; salió el cardenal-arzobispo á recibirla, con todo el cabildo, á la puerta de la catedral, y por sus propias manos la depositó en el presbiterio, hasta que, al día siguiente, que era festivo, reuniéndose las autoridades y corporaciones, y recorriendo procesionalmente las calles principales, la devolvieron a la Casa de la Ciudad, en donde entró por el balcón, con todas las añejas ceremonias, entre las aclamaciones del pueblo: ¡espectáculo grandioso y conmovedor que unía la presente y las pasadas generaciones en un mismo sentimiento de amor patrio!» (Llorente, 1889: 123-124).

Tot i això la senyera amb franja blava esdevenia absolutament fonamental per al blaverisme en l'estratègia de diferenciació marginal envers Catalunya. Una societat completament diferenciada de la catalana, com s'afirmava i s'aspirava a ser, havia de tenir un símbol tan visual com una bandera també diferenciada, no podia tenir "la" mateixa que Catalunya.

Abans de la institucionalització dels dos autogovernos l'ambivalència vexil·lològica era més permisible per als anticatalanistes (no hem trobat documents que critiquen l'ús de la senyera quatribarrada abans de 1976), però després resulta impensable, un "atac" i una "ofensa" contra la personalitat valenciana. Al cap i a la fi no hi ha dos estats o dos unitats subestats, que sapiem, que tinguen dues banderes oficials absolutament idèntiques. Com a exemple actual, Kosovo ha hagut d'inventar una nova ensenya, ja que la comunitat internacional difícilment li haguera permés que hagueren oficialitzat la mateixa d'Albània (àguila bicèfala negra sobre fons roig), que era la que feien servir els nacionalistes kosovars.

Però aquest no és el problema. Tot i que el valencianisme polític i l'esquerra feia servir la senyera quatribarrada "nua", la bandera que oficialitzà el Consell preautonòmic (com vàrem veure al capítol 9.3) era una senyera quatribarrada amb l'escut, al mig, de Pere Ceremoniós (l'actual escut de la Generalitat és un dels pocs símbols, per cert, que no ha qüestionat cap bàndol durant les darreres tres dècades). No era, per tant, "la" bandera de Catalunya. Tanmateix, als ulls del regionalisme anticatalanista, semblava "la" de Catalunya. L'element diferenciador no era suficientment "visible".

La franja blava resultava així paradigmàtica de la diferenciació marginal, condemnava i "visualitzava" que València i Catalunya eren dues realitats socials diferents. D'ací es desprén l'extraordinària importància d'aquesta franja, ja que una vegada establertes, o en procés de construcció (és dir, des de la transició democràtica fins a l'actualitat), les comunitats autònomes dels dos territoris, "caldrà" un símbol vexil·lològic diferenciador.

Per al blaverisme —que, no debades serà qualificat així pels seus opositors degut a la reivindicació de la senyera amb blau com l'única bandera representativa dels valencians i que fins i tot aquesta denominació ha sigut acceptada amb orgull⁶²⁷ per si més no una part d'aquest moviment—, doncs, aquesta serà una qüestió absolutament lligada a la particular concepció de la identitat valenciana, l'element clau, l'"exponent màxim" de la personalitat diferenciada dels valencians:

«la URV señala la personalidad diferenciada del área política valenciana y de sus símbolos "cuyo máximo exponente es la tradicional Senyera de todos los valencianos que lleva y destaca el azul y la barra roja en vertical de la que arrancan horizontales, las cuatro barras rojas sobre fondo de oro"» (a Triviño, 1989: 20).

En aquest sentit, el rigor històric importava ben poc als militants del blaverisme que, amb tota seguretat, justificaven que la senyera amb blau era dels segles XIV-XV. Es tractava de convertir aquest símbol en el més antic possible, per fer-lo esdevenir d'aquesta manera "la" senyera "vertadera" i històrica dels valencians:

«Esta insignia sufrió una serie de cambios en su estructura, teniendo noticia documental de que en el S. XIV el rey Pere II el Ceremonios de Valencia, concedió una serie de privilegios a los valencianos, entre los cuales destacamos la incorporación de la Corona Real a la Bandera, la cual quedaba superpuesta encima de un fondo azul, tal como la podemos observar en la actualidad, en la diferencia que en el lloc del drac alat que coronava la cimera en aquella época, a partir del S. XV, en el regnat d'Alfons

⁶²⁷ Vegem sinó aquest text de Xavier Casp: «Com que per la Patria Valenciana vos guanyareu el títol irrepelible, cada valencià que ho és, se sap i se vol, du molt cordial l'exclamació: ¡Salve, Ties Maries Blaveres!», o aquest altre de Manuel Zarzo «Aquells que en la dècada dels 70 lluitarem en primera fila defenent tot lo valencià, sabem que ser "Tia Maria Blavera" es un orgull i un gran honor» (Follet "Dinar-homenaje a les heroïnes de la patria valenciana", GAV, 1988: 24).

el Magnanim, fon substituït pel tradicional i emblemàtic rat penat, fins a hui» (Moreno i Ferrandis, 1994: 27).

No solament era la història de la que es desentenien i es desenten els blaveros, sinó també el mínim rigor al voltant de l'extensió territorial de les propostes d'aquest. Vegem sinó aquesta idealització del passat on suposadament la senyera tricolor hauria onejat en tots els consistoris valencians, literalment com si aleshores hi haguera un règim d'autogovern, com si estiguérem en l'actualitat i es penjara l'enssenya autonòmica. La cita que hem seleccionat és de 1980, de la revista del GAV *Som* i apareix signada per "Un chiquet de 1.936":

«En temps de la Segona República espanyola la senyera de València era la senyera de tots els valencians, de tota la regió. I onejava en tots els ajuntaments al costat de la bandera tricolor *nacional*, o siga la republicana» ("Memories d'un chiquet d'un temps ya passat: L'Himne Regional Valencià", *Som*, 97. 11-XII-1980: 5).

Aquesta invenció d'una tradició (en aquest cas vexil·lològica) tenia un objectiu: fer (més) versemblant la retòrica del blaverisme per tal de fer més efectiu l'anticatalanisme. Al respecte, ja hem vist que el blaverisme entroncarà millor amb la identitat regional creada durant la segona meitat del segle XIX (recordem que el fusterianisme volia expresament trencar amb aquell regionalisme espanyolista) i, per tant, esdevindrà molt més versemblant als ulls d'un percentatge significatiu de valencians de l'àrea metropolitana. De fet, la senyera amb franja blava no era una invenció del blaverisme, sinó que tenia si més no una tradició important des del segle XIX a la ciutat de València (Viciano: 2008) i, per tant, també en l'àrea d'influència més immediata.

En aquest sentit, la defensa de la senyera amb franja blava, com un dels símbols del repertori de la identitat regional històrica, era més transversal del que sovint s'ha reconegut. De fet, aquesta bandera també comptarà amb partidaris de l'esquerra al País Valencià. Vegem sinó la posició d'Antonio Palomares, secretari general del PCE-PCPV durant la transició democràtica, qui considerarà que aquesta era "la" senyera del País Valencià durant la 2ª República (la qual cosa és parcialment certa) i que fou el franquisme el que suposadament, en un primer moment, la rebutjà i la menystingué (la "pisotejà"). El més significatiu, però, de l'explicació de Palomares és que l'adopció de la senyera quatribarrada vindria per mimesi d'Euskadi i de Catalunya com a símbol antifranquista (en ser prohibides l'ikurrinya i la senyera quatribarrada pel règim feixista), cosa que no explicaria per què no s'adoptà per banda del moviment democràtic al País Valencià la primera en lloc de la senyera sense blau que, al capdavall en l'imaginari palomarista, no deixaria de ser una bandera forània:

«Com que la ikurriña estava prohibida, la forma de lluitar contra la dictadura més visible era ficar la ikurriña. Per mimetisme ací era traure la quatribarrada sense res, sense blau, quan durant la república, la bandera de València era amb el blau [...] I la bandera quatribarrada amb el blau va ser prohibida fins a l'any 54 en València en que una Falla té els collons de traure-la al carrer, perquè quan entren l'any 39 en València les tropes franquistes, la senyera amb el blau és arrancada de tots els llocs i pisotejada» (Palomares, 00:40'15").

En aquest sentit esdevé significatiu contrastar com elits polítiques valencianes desconeixen la història valenciana i com interpreten els símbols. Açò vindria a corroborar el teorema de Thomas, que allò que és real per a grups socials significatius, acaba esdevenint (socialment) real. El de Palomares no fou un cas aïllat: l'actual President del Consell Jurídic Consultiu, Vicente Garrido, per exemple, afirma que la senyera quatribarrada era exclusivament la bandera de Catalunya i que s'adoptarà ací probablement per estar prohibida pel franquisme i semblar-ne més democràtica (el que no explica és per què no s'adoptarà aleshores també la *ikurriña*):

«yo creo que desde aquí no se entendía que la bandera de los valencianos tuviera que ser la de los cuatro barras que tradicionalmente había sido la bandera de los catalanes, que era una bandera que posiblemente se adoptó aquí porque era una

bandera prohibida durante el franquismo, sin embargo la senyera valenciana pues no era una bandera prohibida y parece que tenía un tinte más ehhh... democrático la bandera de las cuatro barras de los catalanes» (Garrido, 00:42'53").

Per tot plegat la retòrica anticatalanista cercava fer creure que una era "la nostra" i l'altra era "forastera". De tal manera que en la construcció de la identitat valenciana del blaverisme la identificació senyera amb franja blava i identitat valenciana és absolutament cabdal. Sense aquesta senyera els valencians pràcticament no podríem "distingir-se" dels catalans, que és precisament allò que ansiosament se cercava:

«Albinyana volia que isqueren les 2 banderes, la quatribarrada i la senyera, en la processó cívica del matí i que isqueren les 2 banderes en la processó cívica del... per lo manco, de la vesprada no es parlava, però es parlava de que anaren les 2 banderes. Jo em vaig oposar. Recorde que jo li diguí, escolta, Pepe Luís, tu que faries si jugant un partit de futbol del Barcelona i del València, totes les banderes foren quatribarrades, com distingiries als valencians? Es quedà aixina, un poc pensatiu... no em contestà» (Izquierdo, C2, 00:01'28").⁶²⁸

D'aquesta manera, i com ja hem apuntat en el subcapítol 12.5, s'havia de convertir la senyera de les quatre barres, un símbol històric del Regne de València i molt present en l'heràldica i en altres elements com l'arquitectura (al respecte només cal observar la Llotja de València), en una bandera forana i estranya als valencians, com "la" bandera (exclusivament) de Catalunya. I, consegüentment, la senyera amb franja blava esdevenia "la" bandera de la Comunitat Valenciana.

De fet, des del blaverisme s'ha posat en dubte l'autencitat de la senyera quatribarrada com a símbol històric del Regne de València. Al respecte i com anècdota significativa Maria Dolores García Broch, en el període en què fou regidora de Cultura i Educació de l'Ajuntament de València, tractà de fer la prova del Carbó 14 al Penó de la Conquesta per refutar la pretesa "autenticitat" d'aquest.⁶²⁹

El blaverisme, doncs, no sols "estrangeritza" els "catalanistes" sinó també un símbol molt present en la història valenciana, de tal manera que la senyera quatribarrada esdevé considerada com un símbol català i no valencià. Deixa de ser fins i tot una "senyera" per esdevenir una "quatribarrà" i fins i tot un "tros de tela bruta", en opinió del que seria (autoproclamat) President del Consell del País Valencià, Enrique Monsonís,⁶³⁰ i responsable de l'arriada d'aquest símbol de la institució a les primeries de l'any 1980:

⁶²⁸ Aquest argument és fal·laç per diversos motius però, en qualsevol dels casos, els seguidors del Saragossa també duen senyeres quatribarrades i es distingeixen dels seguidors culés.

⁶²⁹ En la particular explicació dels fets, Broch acusa ni més ni menys que a Lizondo de ser el culpable de no fer-la perquè havia "pactat amb catalanistes": «va ser un drama. En un moment determinat, Unio Valenciana, que yo ya havia acusat de que estava perdent la seua sensibilitat valencianista, va pactar en l'Entesa i algun altre pancatalaniste del moment. A mi me se plantejava la necessitat de demostrar que molts símbols del pancatalanisme no eren lo que s'estava diguent, un d'ells el peno de la conquesta, que no hi ha mes que llegir un poc pera saber la realitat d'eixe peno [...] Pero al moment vaig recibir una orde taxativa de Vicent Gonzalez Lizondo i em va dir que no era el moment, que la llengua no venia i que naturalment no podiem trencar una relacio que s'estava establint en unes entitats pancatalanistes. Pero, per lo vist, pensava que podien ser normals o podrien entrar en la llinea del Valencianisme, que tots sabien que no, i ahi esta la prova: hui estan en el BLOC. I m'heu va prohibir. Digueren que no es podia obrir, que no es podia estudiar perquè no hi havia clau... lo curios es que no hi ha clau, pero no fa falta perquè s'obri per darrere. Es va deixar aparcat allo i mai es va fer l'estudi del peno. Sabem que no es un peno autentic, que el polen que hi ha dins del teixit demostraria que te algun sigle mes de lo que es diu: un peno de l'epoca de Jaume el Conquistaor. Es molt llamentable que es tinga com es te, casi sacralisat» (2005: 2). Cal dir que a Broch no se li ocorregué fer la prova del Carbó 14 o qualsevol altra a la Senyera amb franja blava.

⁶³⁰ Tot i això, a la vista de l'extracte següent que adjuntem, no sembla que la UCD fóra un partit polític particularment implicat en la importància sentimental de la senyera amb franja blava, sinó més aviat per la importància instrumental d'aquest símbol: «I aleshores jo resolc el problema dient: Castelló, no tindreu verd, però tindreu 25 diputats. Alacant, vos interessa tan poquet quina bandera tenim, que vosaltres

«No era cap senyera. Era una *quatribarrada*, pura i simple. Quatribarrada per a mi no era senyera. Qui havia decidit què fóra la senyera nostra? No era, era un tros de tela que n'hi havia allí. No era altra cosa. A més a més, molt bruta. I a més a més, perdona, allò no ha sigut mai la bandera més que segons Albinyana, del Consell. I jo no la vaig llevar de seguida. El dia 10 de gener vam tindre el ple, i el ple va decidir llevar-la. "Ojo". És dir, no la vaig llevar perquè em va donar la gana. El dia 10 de gener de l'any 80, el ple del Consell decideix llevar-la. La lleve. Però no en vaig posar altra. No la substituisc, eh? Lleve la del Consell, que no era la dels valencians» (Monsonís, C2, 00:31'36").

La senyera *quatribarrada*, doncs, serà considerada completament aliena a la identitat i simbologia valencianes i, a més a més, com ja hem apuntat en el paràgraf anterior, es desqualificarà i insultarà, com a "*màrfega*"⁶³¹ o "*quatriguarrà*", precisament per ser "el" símbol dels estigmatitzats "*catalanistes*", l'ensenya dels "*altres*":

«I una manera despectiva de dir-li una bandera que ens volien imposar, que nosaltres dèiem, com a la bandera senyera d'Aragó, tot el respecte del món, inclús catalana, perquè l'han furtat, puix també. Però imposada... *màrfega*. Eixe és el nom de la *màrfega*. O la *quatriguarrà* (sic). Que també deia la gent, la *quatriguarrà*. (Riu)» (Broch, C2, 00:24'38").

I com que els "*altres*" esdevindran una minoria social, la retòrica del blaverisme presentarà la lluita vexil·lològica no sols com una "*imposició*" en tractar d'imposar una bandera "*minoritària*", sinó també com un error estratègic de l'esquerra política que, tot i la "*rectificació*" posterior, li suposarà una màcula permanent, una mena de "*pecat original*", que l'hauria desgastat electoralment des d'aleshores i que la dreta hauria aprofitat en benefici propi: «Home, el primer error d'Albinyana és plantar la *quatribarrada*. El mateix PSOE ha tingut que rectificar. I reconèixer quina era la bandera valenciana. I eixe és un error que no se'l llevarà de damunt mai...» (Izquierdo, C2, 00:08'25").

Aquest rèdit electoral és presentat, però, com una resposta, com una "*defensa*" desinteressada, a les suposades "*agressions*" contra els sentiments "*dels*" valencians. Vegem, a tall d'il·lustració, la justificació de la política anticatalanista d'Emilio Attard per boca del seu aleshores company de partit José Ramón Pin Arboledas:

«hubo una falta de tacto por parte de algunos partidos de la izquierda, que hirieron la sensibilidad de algunos grupos de la población valenciana. Emilio Attard, lo que hizo fue recoger esa sensibilidad en defensa. Pero nunca Emilio Attard fue una persona beligerante en contra, sino era defendiendo a aquellos que se sentían agredidos» (Pin, 00:25'35").

La senyera amb franja blava esdevé, doncs, l'única senyera dels valencians⁶³² i, encara més, la senyera del "*poble*" front a la senyera sense blau, a la qual se li lleva el seu caràcter també popular i esdevé un símbol "*de minories*", d'intel·lectuals que abans no s'havia vist al carrer: «Es que la bandera digamos... de las cuatro barras sólo, era una bandera de minorías. Lo que la gente de la calle había visto era la ban-

tindreu obres públiques i urbanisme, per a que féu un negoci. Així es fa la bandera en UCD. Eh? Perdona, no és poètic, però bé, és la veritat» (Monsonís, 00:47'32").

⁶³¹ Segons el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans una *màrfega* és un "sac gros ple de palla, espart, etc., que serveix de matalàs". El diccionari Català-Valencià-Balear especifica que és una "tela farcida de palla per a servir de matalàs". El blaverisme, tanmateix, es referia a una manta (o potser una tela) amb els colors roig i groc per referir-se així despectivament a la senyera *quatribarrada*.

⁶³² D'aquesta manera s'entendria que, Salvador Llácer, diputat per Castelló d'UV dins de la Coalició Popular formulara una pregunta parlamentària als pocs mesos de constituir-se la primera Generalitat plenament democràtica perquè "*flamejara*" aquesta senyera en el edificis públics de les comarques septentrionals, on no tenia pràcticament tradició: «¿De quina forma pensa el Govern Valencià i de quins mitjans va a disposar perquè en organismes de les seues ordens flamege la Senyera de la Comunitat Valenciana, en la província de Castelló?» (Llácer, BOCV 8/1, 09-09-1983: 183).

dera de la franja azul» (Pin, 00:25'35"). La "lògica" del blaverisme és que, en ser una bandera de minories, es tractarà d'"imposar" com a bandera valenciana general mitjançant males arts, manipulacions i omissions diverses:

«Això és una aberració mental. Em conec la història, és que me la conec. És que jo a vegades també tenia temps per a entrar dins de l'arxiu municipal i llegir el llibre de consens, llegir-lo, i adonar-me'n, i adonar-me'n. I aleshores, el que està ben clar és que en l'any 1.503 es va fer una senyera i ja tenia un setí blau... un setí blau que amaga... Sanchis Guarner en el seu llibre» (Izquierdo, C2, 00:24'38").

La importància de la bandera aplegarà fins a tal extrem de justificar elípticament l'ús de la violència, si més no d'una determinada violència de baixa identitat que ja hem tingut ocasió d'analitzar. La Senyera quatrribarrada és percebuda, ras i curt, com una "provocació", una provocació de tal magnitud que "produeix" violència i, per tant, serveix per justiciar la violència, en un discurs repetitiu en el blaverisme:

«Puix jo sóc enemic de la violència, però a vegades la violència es produeix perquè hi ha provocació, i eixa bandera quatrribarrada en l'Ajuntament de València era una provocació als valencians, al meu criteri. Era una gran provocació» (Izquierdo, C2, 00:12'37").

Miguel Ramón Izquierdo aplega a explicitar alegria en ser cremada la senyera quatrribarrada del balcó de l'Ajuntament de València (el 9 d'octubre de 1979). És interessant fixar-se que ni tan sols manifesta (ell, que apenes uns mesos abans era encara alcalde de València) la més mínima des-aprovació de les maneres de l'acció ni del risc d'incendi de l'edifici així com per a la integritat de les persones:

«però jo m'alegrí de que es cremara aquella bandera, aixina de clar. Perquè no era la meua, i perquè era una ofensa que isquera la senyera de València per baix d'aquella bandera. Aixina... de clar» (Izquierdo, C2, 00:44'09").

Resulta aparentment paradoxal que un franquista amant de l'ordre com ell justificara una mena d'acció política com aquesta, però en la lògica dels enfrontaments identitaris moderns els símbols esdevenen absolutament fonamentals i, en aquest sentit, venjar una "ofensa" seria prioritari que el risc per a la seguretat de les persones. Vegem als noticiaris televisius que són freqüents els actes públics en què es crema la bandera i els símbols de l'enemic. Al capdavant la "cremà" de la senyera quatrribarrada també és un símbol del blaverisme i ha sigut, amb certa reiteració, una acció política il·legal "reivindicada". De fet, les fotografies en què n'ardirà en el consistori municipal (tot i que també es botarà foc la bandera espanyola i la senyera amb franja blava) ha sigut portada de diverses revistes del blaverisme (*Som*, per exemple).

D'altra banda ja hem vist que la retòrica del blaverisme, com la d'altres populismes, està farcida de contradiccions però aquestes no importen o importen poc quan es tracta d'atacar el catalanisme, també en la vessant vexil·lològica. Vegem, a tall d'exemple, com s'acusa al nacionalisme català d'apropiar-se, de "furtar" la bandera d'Aragó (de la corona d'Aragó). Tanmateix, si el Regne de València pertanyia a la Corona d'Aragó des del naixement, ¿per què no acceptar que d'alguna manera era, si més no, un poc "nostra"?:

«¿Per que el catalanisme inventa l'història del peno i nega la legitimitat de la Real Senyera? El nacionalisme catalanista substituí de sobte la seua senyera historica que era l'estandart de "San Jordi" per les quatre barres d'Arago, en l'únic fi de donar-li una entitat i dignitat real a Catalunya que mai tingue i, despres, utilitzar la nova bandera catalana com a bandera unica dels "països catalans". Per això, totes les entitats i partits polítics catalans i catalanistes que defenen els "països catalans" utilisen uniformement la furtada a Arago i que hui passa per ser la bandera "historica" de Catalunya» (G. Sentandreu, 2004: 136).

Allò més significatiu és que aquestes contradiccions, pal·leses, no han impedit la projecció i reproducció socials del moviment regionalista anticatalà al País Valencià,

cosa que ens indica que el blaverisme connecta amb una part significativa de la població valenciana perquè és profundament anticatalanista i que la retòrica, sent important, és secundària. Al capdavant l'argumentació pot ser aquesta o aquesta altra. Allò veritablement cabdal és oposar-se, amb tot els mitjans disponibles (també retòrics), al catalanisme.

En definitiva i a partir, sobretot de 1978, el blaverisme crearà una dicotomia vexil·lològica entre senyera amb blau (bandera dels valencians) i senyera quatribarrada (bandera dels catalans), de tal manera que aquesta, malgrat els nombrosos usos històrics en la història dels valencians (només cal observar la Llotja de València), quedarà absolutament bandejada i se li negarà el caràcter de símbol valencià. Aquell any de 1978, curiosament, es canviarà l'estandart de la JCF i el cartell anunciador de la Fira de Juliol continuarà una immensa senyera coronada. El 9 d'octubre de 1979 es cremarà la Senyera del Consell del balcó de l'Ajuntament de València. El pas de senyera valenciana a "màrfega" i símbol foraster s'hauria donat i no hi hauria marxa enrere. Si tota construcció suposa una selecció d'elements i el bandejament d'uns altres, el blaverisme construirà exitosament un símbol vexil·lològic històric que esdevindrà l'autèntic, l'únic i "el" de tots els valencians.

Aquest símbol històric i el fet que l'autogovern català adoptara com a símbol la senyera quatribarrada, sense cap escut o element diferenciador, féu creïble la retòrica, senzilla i maniquea del blaverisme: una era "la" de València, la d'"ací", i l'altra (a la qual se la denotarà com la "màrfega"), esdevenia "la" d'allà, la forana, la de Catalunya.

b) la proscripció del País Valencià (i de l'accent de València)

La denominació d'un país també acostuma a tenir una significació important per a si més no bona part dels seus habitants. Al País Basc, per exemple, ni la denominació d'Euskadi (o Euzkadi), ni la d'Euskal Herria ni, per altre cantó, la de Provincias Vascongadas són políticament neutrals sinó que van associats a diversos projectes polítics. Totes aquestes denominacions estan "contaminades" per diferents denotacions i, cadascun, d'acord amb l'orientació ideològica, és molt afecte per la "seua". Al capdavant, en la modernitat:

«la màgia del "nostre" nom "ens" importa profundament, siga quina siga la "nostra" nacionalitat: indica qui som "nosaltres" i, més essencialment, *allò* que som "nosaltres". A l'era laica, no s'ha de fer servir en va el nom de la nació» (Billig, 2006: 120).

Al País Valencià la denominació del territori tampoc serà políticament neutral. El conjunt del país si més no des de 1238 prenia el nom de la capital, València. El gentilici "valencià" a partir del segle XIII, doncs, es referirà tant als ciutadans del Regne de València com, específicament, els de la ciutat de València. En l'època foral era freqüent la fórmula de "ciutat e Regne de València" i, per referir-se concretament a la ciutat, la del "cap i casal". Aquesta confusió lèxica, però, no només és una especificitat valenciana, ja que Mèxic, per exemple, és tant el nom d'un estat com de la ciutat que exerceix la capitalitat (a la qual se li afegeix DF, "distrito federal", per especificar-ne) així com Múrcia és tant una regió, com la ciutat que alhora també és la capital.

Al segle XIX, arran de la divisió provincial, la qüestió onomàstica encara es complica una mica més, ja que amb la construcció dels tres ens administratius de l'estat espanyol decimonònic, Castelló, València i Alacant (que prenen el nom de les tres respectives ciutats), València afegeix encara una tercera acepció: la d'una província, que progressivament va cobrant més força en tant que el Regne de València, com a conseqüència de la Guerra de Successió i del consegüent Decret de Nova Planta, havia deixat d'existir. A partir de 1823, València, doncs, institucionalment, és una ciutat i una província, a més d'una politeia que feia més d'un segle que havia sigut eliminada *por justo derecho de conquista* i que començava a ser, si més no parcialment, "oblidada".

Serà amb la Renaixença, com hem vist, que es tractarà de reconstruir una valencianitat regional i el valencianisme polític, tot polititzant aquesta identitat, continuarà amb aquesta tasca i es reivindicarà novament València com el territori aproximadament de les fronteres forals. Per això, les denominacions de València (en la seua acepció territorial entre els rius Sènia i Segura), Regne de València, Regió Valenciana i, sobretot, a partir de la Segona República espanyola, País Valencià, eren si fa no fa sinònims per referir-se a aquest àmbit territorial.

El paradigma fusterià i l'antifranquisme apostarà per la denominació de País Valencià, que evitava la confusió lèxica de València i anava associada a una imatge de modernitat. País Valencià serà àmpliament assumit durant les primeries de la transició democràtica, si més no fins a 1978. De fet, tret d'AP i de l'extrema dreta, tota la resta de forces polítiques feien servir aquesta denominació fins i tot a les pròpies sigles (un dels partits conformants de la UCD, cal recordar-ho, era el PDLPV). També bona part de la societat civil la feia servir, inclòs, encara que actualment sembla "increïble", mitjans de comunicació com LP.

Tanmateix, el blaverisme començà a oposar-se a aquesta denominació a partir de 1975⁶³³ i aconseguirà problematitzar-la a partir de 1978 (i a convertir-la en un marcador identitari), amb tota una retòrica anticatalanista que tot seguit analitzarem, tot salvaguardant les altres tres fórmules onomàstiques esmentades que exercien fins aleshores en certa mesura de sinònims. Fins i tot Miquel Adlert, dirigent d'un partit nacionalista valencià com ANV durant la dècada dels trenta del segle passat, preferirà en el llibre *En defensa de la llengua valenciana* l'opció de Regió Valenciana sobre la de País Valencià, a la qual se li atribueix una suposada capacitat de "catalanització" més important fins i tot que la unitat lingüística i ortogràfica del català:

«Cal substituir la denominació ara tan usada de *País Valencià* per la de *Regne de València* o *València* simplement, o, en últim cas, *Regió Valenciana*. Sobre la denominació *País Valencià*, topònim defés pel pancatalanisme, cal extendre's perquè no és una simple catalanisació idiomàtica del lèxic, sinó que té una potència catalanisadora superioríssima a qualsevull catalanisació de la llengua, els límits de la qual rebase [...] Abans que País Valencià, totalment inadmissible, és preferible, naturalment, Regió Valenciana» (1977: 95 i 97).

Al capdell, la majoria centrista durant 1981 i 1982 a les Corts Generals, aleshores significativament precària, amb l'acceptació final socialista, modificarà l'Estatut de Benicàssim i inventarà el neologisme de Comunitat Autònoma Valenciana o Comunitat Valenciana. D'aquesta manera es passarà del PV al CV, que ha esdevingut, en apenes vint-i-cinc anys de vigència, plenament hegemònic, el que també resultarà un indicador de la potència del regionalisme ordinari que promocionarà les institucions autonòmiques.

A partir de l'aprovació de l'Estatut, i malgrat que la denominació de País Valencià (i també la de Regne de València, com hem vist) apareix al preàmbul, el regionalisme anticatalanista treballarà de manera constant per bandejar-la absolutament de l'esfera pública, ja que havia sigut titlada de (necessàriament) "catalanista". A partir d'aleshores, el País Valencià suposadament seria "antiestatutari". Al cap i a la fi era una manera eficaç de lluitar contra el nacionalisme valencià i fins i tot contra l'esquerra política espanyola, als quals se'ls acusava ímplicitament d'atemptar contra el nou marc estatu-tari i el nou regionalisme ordinari que es projectarà des de la Generalitat.

A partir d'aleshores, País Valencià, començarà a estigmatitzar als usuaris i es pressionarà per no poder fer-la servir amb normalitat enlloc, ni en els mitjans de

⁶³³ «¿Acaso no entienden los llamados pancatalanistas que el incluir a Valencia en la Gran Cataluña, y al denominarla País Valenciano, están escindiendo en su esencia nuestro bilingüismo?» (Santonja, 1975: 11).

comunicació, ni en les relacions quotidianes ni, per descomptat, en l'hemicicle de les Corts Valencianes:

«cuando se debilita la democracia es cuando se ignora nuestro estatuto de autonomía y, olvidando un pacto difícilmente logrado por el que nuestra comunidad pasa a denominarse Comunidad Autónoma Valenciana, no se respeta ese nuestro Estatuto de Autonomía, y se habla de País Valenciano» (Giner Miralles, DSCV 2/I, 22-06-1983: 33).

Aquesta és una cita seleccionada de la intervenció de Manuel Giner Miralles, síndic del Grup Parlamentari Popular, de la sessió plenària d'investidura de la primera legislatura de les Corts per la qual es proclamà President de la Generalitat Valenciana Joan Lerma. Tot aprofitant l'aprovació de l'Estatut i els inicis de la institucionalització de la Generalitat Valenciana es començava la campanya constant de "criminalització" de tots aquells que feien servir una denominació que es volia proscriure.

A aquest respecte Manuel Campillos, diputat d'UV adscrit al Grup Popular de les Corts, fou el primer que formularà una pregunta parlamentària contra aquesta denominació (el 23-VII-1983), en aquest cas tot tractant d'exigir mesures contra la llibertat d'expressió d'un acte celebrat a Catalunya simplement pel fet que es llançaren consignes favorables al País Valencià i a la sobirania nacional dels Països Catalans.⁶³⁴ No podem oblidar, com hem vist, que «la unitat del territori nacional s'ha d'imaginar més que no percebre directament» (Billig, 2006: 121) i que el(s) nom(s) del país, doncs, són fonamentals per a aquesta "imaginació".

Automàticament, gràcies a aquesta campanya constant anticatalanista, passaran a ser anatemitzats directament com "catalanistes" tots i cadascun dels qui usaven (i usen) la "concepció moderna" de País Valencià tan sols per fer servir un nom que fins i tot la dreta política acceptava perfectament només cinc anys abans de les intervencions d'aquests dos parlamentaris anticatalanistes.

L'estigmatització i la proscripció continua hui, vint-i-cinc anys després d'instaurat el sistema autonòmic. I amb resultats innegables. Qualsevol que la faça servir esdevé immediatament un "catalanista" als ulls del blaverisme i, també, socialment si més no un sospitós de ser "antivalencià" (degut a l'innegable èxit polític del regionalisme anticatalanista valencià). Amb tot allò que comporta aquesta estigmatització. No és d'estranyar, doncs, que l'ús d'aquesta denominació estiga de franca reculada. Normalment en una societat no passen de ser una minoria els qui volen ser considerats uns desplaçats de la normalitat, uns "out-siders" polítics.

La denominació del territori, doncs, també ha sigut un aspecte d'importància absolutament cabdal per a l'estratègia de la diferenciació marginal del blaverisme, no tant, com veurem, per la defensa del nom de Regne de València —a diferència, curiosament, de la senyera i de la consideració de llengua del valencià, on n'ha incidit més—, com de l'oposició a ultrança de País Valencià, ja que aquest era un símbol de les reivindicacions valencianistes i de l'esquerra, cosa que mostraria, de nou, el caire fonamentalment reactiu d'aquest moviment.

Curiosament, com hem esmentat, aquesta denominació no despertà aversió fins ben entrada la transició. Teodor Llorente, per exemple, un dels tòtems de la identitat regional valenciana, tot i preferir l'ús de "València" o de "regne de València" no tenia cap problema en fer servir, en el sentit geogràfic comú, "país valencià" (1887: 16). Tanmateix per al blaverisme esdevindrà un marcador identitari, un discriminador que

⁶³⁴ «¿Coneix el Govern Valencià l'acte celebrat el passat dia 17 en Berga al Pi de les Tres Branques, on se sol·licità la independència dels tres Països Catalans? ¿Sap el Govern qui inventingué en la seua al·locució en nom d'allò que denominaren "País Valencià"? En cas afirmatiu, quines mesures pensa prendre el Govern? En cas negatiu, pensa el Govern comprovar la veracitat d'aquesta pregunta i prendre-hi mesures? Quines?» (BOCV 8/I, 09-09-1983: 177).

separarà els nostres i els “altres”, els bons i els roïns, de tal manera que la retòrica anticatalanista converteix en un antivalencià, en una persona “contrària al poble valencià”, en un “subordinat” a Catalunya, en un “anul·lador” de la personalitat valenciana, a qualsevol que faça servir la denominació del País Valencià:

«La finalitat que busca l'interés pancatalanista és el topònim *País Valencià* és l'anul·lació de la personalitat valenciana independent de Catalunya. *País Valencià* és la denominació bàsica per a donar credibilitat a l'afirmació de que València ha seguit i és una part de Catalunya; u dels *Països Catalans* [...] són païsícols és lo que van contra el poble valencià quan accepten per a ell nom i identitat que no ne té, ni sent ni vol» (Adlert, 1977, 95 i 100). *Cursives de l'original.*

Aquesta oposició anticatalanista a la denominació de País Valencià ha generat fins i tot argumentacions certament alambicades, en afirmar que serà responsabilitat del “catalanisme”, con en tantes altres coses, la pèrdua d'aquesta denominació. Vegem sinó la significativa explicació que dóna l'exmilitant d'UCD i actual President del Consell Jurídic Consultiu de la Comunitat Valenciana:

«se empieza a hablar con normalidad de PV y podía haber sido el nombre, podría haber sido el nombre de nuestra comunidad si no hubiera sido precisamente por el movimiento catalanista que había. O sea es que esto hay que explicarlo así, muchas veces hemos perdido determinadas señas por culpa de la presión de algunos, tampoco voy a culpar a todos, que había gente de buena fe en uno y otro movimiento, por culpa de algunos que presionaron demasiado y que quisieron ir muy rápido con sus ideales que por otro lado están escritos. Que están escritos la idea de Países Catalanes, están escritos y el propio Joan Fuster llega un momento en el que escribe y dice: “bueno esto se nos va de las manos, vamos a dejarlo, vamos a cambiar de estrategia y empecemos por otro lado”» (Garrido, 00:44'38”).

No és que estigueren (i estiguen), per tant, en contra d'aquesta denominació *per se*, sinó que el motiu era que la feien servir els “catalanistes”.⁶³⁵ En conseqüència, es reconeixerà, amb certa reiteració i en general, que el nom País Valencià no era problemàtic en ell mateix sinó per les suposades associacions polítiques i simbòliques pancatalanistes que en comportava (cosa que no era certa, ja que ni tots ni tan sols la majoria dels qui feien —i encara fan— servir la denominació de País Valencià no estaven —ni estan— a favor dels Països Catalans, i menys encara d'aquests com a projecte polític nacional). Vegem sinó les afirmacions al respecte de quatre líders distints del blaverisme que, tots ells, fan servir un guió extraordinàriament semblant:

«el nom de PV s'havia utilitzat a la República, i era un nom que podia perfectament haver funcionat si no haguera estat allò de país, països» (Ahuir, C2, 00:27'00”).

«Jo antigament, a mi a paraula PV no m'era en contra, fin que vaig vore allò de PPCC» (Martín Villalba, 00:22'30”).

«Aleshores, lamentablement, lo de PV sempre hi haurà algú que recordarà que PV s'és en tant en quant es forma part d'una estructura superior que són els PPCC. Jo crec que el millor.. el millor nom seria València» (Villalba, C2, 00:41'15”).

«A nosaltres no ens agrada país. A lo millor... ens agrada menys perquè ho diuen els pancatalanistes. Darrere del nom de país ve els PPCC. I és una manera... com va a dir... els PPCC amb el Regne de València? El Comptat de Barcelona amb el Regne de València? Puix País. I s'hem quedat sense nom» (Broch, C2, 00:41'23”).

⁶³⁵ De fet, fins i tot algun dels protagonistes anticatalanistes de la transició, com José Ramón Pin Arboledas, diputat al Congrés en la legislatura constituent i ponent de l'Estatut de Benicàssim, no s'està de reconèixer l'any 2004 que la denominació País Valencià durant la República se li havia fins i tot oblidat, qüestió aquesta bastant significativa: «la que estuvo a punto de tener un Estatuto fue la Comunidad Valenciana, que entonces no me acuerdo cómo se llamaría, porque no lo estudié» (Pin, 00:19'00”).

En qualsevol dels casos l'oposició a la denominació País Valencià tenia com a objectiu, no sempre explícit, tractar d'eliminar qualsevol coherència valencianista del resultat final del procés autonòmic. La direcció de la UCD valenciana tractava d'utilitzar el blaverisme (i aquest actuava a consciència) com a arma de xoc en contra dels partits i associacions que promovien, en major o menor mesura, una identitat valenciana alternativa a la nacional espanyola.

Una altra de les argumentacions retòriques contra la denominació de país que es repeteix molt sovint al blaverisme és que denominen "Principat" a Catalunya (una acepció, en qualsevol dels casos secundària respecte a la de la pròpia Catalunya) quan ni aquest hauria suposadament sigut, en propietat, un principat, i el que esdevé més important encara, el País Valencià, des de la seua creació el 1238 fins a la seua desaparició amb el Decret de Nova Planta de 1707, fou jurídicament un regne dins de la Corona d'Aragó. La crítica del blaverisme vindria a ser que Catalunya, com que no hi aplegà a ser un principat, reclama per a ella aquest títol i a València, que sí que fou un regne, els "catalanistes" volen llevar-li la denominació per suposadament despersonalitzar-la i poder-la catalanitzar més plàcidament.

D'aquesta manera com que un Regne tindria més "categoria" que no un Principat, el blaverisme considerarà que fer servir el concepte de País Valencià seria una estratègia del pancatalanisme per "rebaixar" a categoria merament geogràfica València i així facilitar l'"apropiament" per banda dels líders catalans d'una identitat "superior" (de la qual es derivaria un suposat complex de inferioritat) com la valenciana i que, a més, no mai els hauria "pertangut":

«todas las falsedades del "Establishment" (poderes fácticos) catalán, obsesionado en apropiarse de una Lengua, una Cultura y una Historia que jamás les perteneció. Querían crear la "Gran Catalunya" engrandeciéndose a costa del patrimonio del histórico Reino de Valencia: con ello el nacionalismo catalán intentaba superar ese terrible complejo de inferioridad que siempre les ha atormentado desde hace siglos: ellos jamás fueron un Reino, tan solo condados. Lo que siempre fue un Reino de Valencia, ahora nos lo rebajan a la categoría geográfica de "país". Lo que siempre fueron condados feudales, ahora se los elevan a la categoría de "principat"... La historia al revés» (Puerto, 2006: 11).

Aquest és un argument que ja apareix en el llibre *En defensa de la llengua valenciana* d'Adlert i que es repetirà amb certa freqüència a la retòrica blavera.⁶³⁶ En realitat, per al blaverisme, la identitat valenciana que proposaria el nacionalisme valencià "supeditaria" València a Catalunya i la reacció d'ella vindria a restablir aquesta suposada subordinació o dependència per establir una somiada (però inabastable) igualtat, una dignitat pretesament ferida.

L'aposta per la denominació de "Regne de València", per tant, serà secundària per al regionalisme anticatalanisme valencià, per més que, junt a la de "Regió Valenciana" siga de les més usades al seu discurs durant la transició. Es poden trobar, tanmateix, defenses enceses de la preferència regnícola en la retòrica del blaverisme, que bàsicament vindrien a considerar que aquesta seria la denominació més "corrent", "legal" i "oficial" i que fins i tot s'aplega a justificar-la històricament en els visigots:

⁶³⁶ «Ningú, per poca intel·ligència que tinga, pot creure que un Regne formava part i depenia d'un Principat, com ara li diuen a Catalunya, i manco encara d'un comtat» (Adlert, 1977, 95). O: «¿Y por qué? ¿Por qué sí que se puede decir principado, cuando no han sido jamás un Principado, y decir Reino de Valencia era ser de... de derechas y retrógrado, y búnquer-barraqueta, y mil historias? Es que lo que yo no entiendo... hombre, claro que se temía, que detrás de una identidad cultural va... puede ir una identidad política» (Reyna, C2, 00:17'27"). O també: «Causava certa confusió en el valencianisme d'aquella època el nom de Principat referint-se pels catalanistes més defensors dels PPCC a la realitat catalana. El fet de que veieren: i els PPCC estan conformats pel Principat de Catalunya, el tal, i el PV. Puix la gent deia: bo, i per què aquells són Principat i nosaltres no som Regne? Era una cosa tan simple com esta. Era una cosa simple i senzilla» (Ahuir, C2, 00:27'00").

«Es indiscutible que l'identitat històrica de València es construir el Regne de València, que es la denominació històrica més corrent, la legal i l'oficial» (DD.AA., 1990b: 18).

«En el caso del Reino de Valencia, fundado por los visigodos en el año 567, mantenido por los árabes más de quinientos años, y revalidado por el rey don Jaime de Aragón en 1238, la única denominación posible era la de “Reino de Valencia”, por más que *los partidos olvidados de la historia valenciana pugnarán por mantener el neologismo forzado* por Juan Fuster de “país” y sus correspondientes “países”. El Pueblo Valenciano había luchado como una piña por su identidad ancestral, y *la cara visible de aquella identidad era la denominación regnícola*» (Recio, 2002: 68).

Tot i que hi haurà alguns laments des del blaverisme contra la denominació resultant del conflicte, Comunitat Valenciana,⁶³⁷ allò cert és que al capdavant acabarà acceptant-se'n per aquest moviment fins al punt que esdevindrà la denominació més habitual i fins i tot se'n reivindicarà.⁶³⁸ Significativament i, a diferència de l'oposició contumaç contra el País Valencià no hi haurà accions polítiques i/o institucionals conegudes per modificar aquesta opció onomàstica pretesament “neutral”. De fet, fins i tot es reconeix, si més no, implícitament, que l'aposta per la denominació de Regne de València no era funcional per a una “regió” del Regne d'Espanya. Anàlogament, en el blaverisme tampoc no hi haurà una oposició, més enllà de les minories anticatalanistes i alhora nacionalistes valencianes, a la denominació de Regió Valenciana, malgrat la concepció negativa que, per motius històrics que ja hem analitzat, tindrà en la cultura política espanyola. Fins i tot explícitament es preferirà, com hem vist, aquesta denominació a la de País Valencià.

Les prioritats, doncs, seran altres i, a diferència del nacionalisme valencià, que es mostrarà molt descontent i crític amb la fórmula estatutària, en el blaverisme hi haurà una acceptació més o menys passiva però no crítica. El que fóra president d'UV i de les Corts Valencianes, Hèctor Villalba, declararà, rotund, que «afortunadament el nom de Comunitat Valenciana, dins dels possibles, és el menys roïn» (C2, 00:41'15”).

Però no només la denominació del país es problematitzarà, també la de la ciutat que dona nom al país serà motiu del conflicte degut a un fatídic accent que en l'ortografia oficial serà “València” i en les normes de la RACV històriques “Valencia”, i “València” en les actuals. De fet, el nom oficial de l'ajuntament del cap i casal és, gràcies als vots favorables del PP i d'UV durant la legislatura de 1991-1995, “Ajuntament de Valencia”. Significativament el biògraf de Lizondo considera un dels majors èxits polítics aconseguir eliminar l'accent en la documentació oficial del consistori:

«Al restituir el nombre originario de Valencia —no olvidemos que los escritores clásicos del Siglo de Oro no utilizaban acentos, moda francesa que se introdujo a partir del siglo XVIII— y anular el catalanizante “València”, González Lizondo estaba consiguiendo *uno de los triunfos más grandes del valencianismo defensor de la*

⁶³⁷ A tall d'exemple hem seleccionat aquests dos extractes: «No, no ho han acceptat. No l'han acceptat. En... en les nostres reunions, en els nostres escrits, en tot, continuem dient Regne de València. De la mateixa manera que el catalanisme continua dient PV. I tens tota la raó del món. Al final Comunitat. No podia haver una cosa més ‘deslabaçada’ que Comunitat» (Broch, C2, 00:43'31”); «Jo ja et dic que per a mi... continue dient Regne de València. ... Ah, oficialment? Puix ja tens ahí que som els “comuneros”, de la comunitat. Per a mi és un nom que ni “xixa no llimonà”. I espere que algun dia es recupere el títol de València, el nom de València, perquè a més, el títol actual per a mi és una violació flagrant de la Constitució, que diu que les CCAA portaran el nom que històricament els corresponga. Històricament aquí no ha sigut mai Comunitat Valenciana, eh? El que passa és que els partits polítics... puix això» (Martín Villalba, C2, 00:20'11”).

⁶³⁸ «Eduardo Zaplana ha respectat i defes la Llengua Valenciana, la Real Senyera, l'Himne Regional i la denominació Comunitat Valenciana, com a *únics símbols representatius de l'identitat valenciana*» (“Reconeixement valencianista al President Eduardo Zaplana”, LP, 12-VI-1999: 25). Un altre exemple seria que tres escissions d'UV faran servir aquesta denominació: IPCV i UPCV a les sigles de la formació i AV concorrerà a les eleccions de 1999 com “Alternativa Comunidad Valenciana”.

Lengua Valenciana, pues la denominación en cuestión afectaba al propio nombre de la Patria Valenciana, que es Valencia. *Era un broche de oro*» (Recio, 2002: 162).

Així que, a partir de la segona fase del blaverisme, les denominacions de País Valencià i de València es problematitzaran i s'estigmatitzarà els usuaris. D'aquesta manera, progressivament, s'aniran proscriuint de l'esfera pública i aniran guanyant l'hegemonia uns altres com Comunitat Valenciana (o Comunidad Valenciana) i Valencia, més acords amb el regionalisme valencià ordinari i amb la preeminència social de la llengua espanyola.

c) llengua valenciana, mai catalana

Desconeixem si la subdirectora de LP durant els anys més durs de la Batalla de València coneixia el que es escriví el fundador del seu diari, en considerar Ausiàs March, Jaume Roig i Joan Roig de Corella, part de la "literatura catalana transplantada".⁶³⁹ En qualsevol dels casos, com és sabut, la denominació de la llengua també fou un altre dels punts simbòlics fonamentals de les reivindicacions del blaverisme. Molt més que la pròpia normativa ortogràfica de la RACV (que molts pocs blaveros fan servir, ja que acostumen a usar el castellà o a tot estirar un valencià anàrquic i patuïtzant) o fins i tot la pròpia unitat idiomàtica, el nom de la llengua esdevingué un tòtem per a l'anticatalanisme valencià.

Novament ens trobem davant la percepció d'una identitat valenciana menystinguda, subordinada a la catalanitat. Semblaria si més no que hi hauria una major indignació o "malestar" (i, per tant, reacció) en major mesura a la consideració dialectal del valencià que no pròpiament a la unitat lingüística. Vegem, a tall d'il·lustració, el que afirmarà el President del Consell Consultiu de la Comunitat Valenciana i membre de la RACV, Vicente Garrido, en què lamenta la consideració de catalana (que ell interpreta en clau política) de la llengua pròpia del País Valencià:

«Porque además lo curioso es que desde los que defienden la unidad de la lengua muchas veces se dice el valenciano es catalán, no se dice que el valenciano y el catalán son la misma lengua, no, eso no es aceptado. Lo que se dice es que el valenciano es catalán, y esto es lo que provocaba en aquella época y aún hoy hay reacciones en ese sentido, lo que provoca es que haya ese malestar» (Garrido, 00:48'13").

Parlar català, ser catalanòfon o ser un país catalano-parlant suposava reconèixer, si més no, el caire parcialment catalànic, és dir, cultural, dels valencians i això no estava disposat, en absolut, a tolerar-ho el blaverisme. De cap de les maneres. Fins a tal punt fou cabdal aquesta qüestió que, a interpretació d'alguns protagonistes moderats del moviment social i polític regionalista anticatalà, una explicació òbviament insuficient però que es repeteix sovint per banda dels menys ortodoxos, la denominació de català i les implicacions polítiques dels pressupòsits culturals de la unitat lingüística haurien estat precisament la causa del conflicte:

«Jo crec que el gran conflicte de la dualitat del valencià i el català o de l'anticatalanisme en lo idiomàtic ve... no per què si el valencià o el català foren lo mateix o no, sinó quan es comença a denominar al valencià català, i damunt... això es fa una projecció de la llengua sobre la cultura, i de la cultura sobre la nació. I ahí és on ve el gran dilema i el gran conflicte» (Marí, 00:10'30").

L'oposició del blaverisme a la denominació de "català" o de "llengua catalana", doncs, era i és frontal i furibunda. I això segurament per raons anàlogues al refús a la

⁶³⁹ «La literatura catalana, trasplantada á sus verjeles por los conquistadores, abrió en ellos las flores de la poesía: Ausias-March, Jaime Roig y Corella, valencianos todos, forman el insigne triunvirato del numen lemosín» (Llorente, 1887: 28).

denominació dels Països Catalans: acceptar aquesta per a l'idioma (o per al territori) era d'alguna manera transigir amb què els valencians érem, una miqueta si més no, "catalans", per més que fóra de cultura i/o de llengua.

Aquesta és una qüestió per la qual el regionalisme anticatalanista no estava en cap dels casos disposat a tolerar perquè, precisament, el que cercava era allunyar-se, diferenciar-se de la catalanitat. La denominació de catalana, contràriament, acostava la valencianitat a la catalanitat cultural. "Llengua valenciana, *mai* catalana" serà un dels eslògans més repetits de les concentracions i manifestacions del blaverisme.

Aquesta negativa, per tot i per tot, responia a una estratègia absolutament cabdal per a l'estranyament i el diferenciacionisme envers Catalunya. Amb l'aposta per la denominació exclusiva de "valencià" i, encara més, de "llengua valenciana" es facilitava, tal com veurem en el capítol següent, la retòrica secessionista i diferenciacionista. Al capdavall el nom també contribuïa a fer la cosa.

El blaverisme participarà, doncs, d'una intransigència onomàstica però també d'un "optimisme onomàstic" (anàlogament, però amb una lògica diferent, al fusterianisme. Nadal, 1989), perquè considerarà que dos noms diferents seria un indicador de dues coses (dues llengües, dues cultures) diferents. Fins i tot, Antoni Fontelles, en un treball que obtingué el Premi Ajuntament de València als Jocs Florals de 1995 de LRP, reconeix aquesta fixació nominalista del blaverisme: «Naturalment, hi ha una gran quantitat de valencianistes-blavers que opinen que si hi ha dos noms es que hi ha dos realitats distintes, perquè el signe-nom està en lloc de la cosa. Es la posició tradicional del nominalisme» (1997: 99).

Per tot plegat la denominació per la qual optarà el blaverisme seà la de "llengua valenciana", que l'ha convertida en un programa simbòlic del secessionisme lingüístic i que és la que més contribueix al diferenciacionisme (¿com una llengua valenciana va a ser un dialecte de la llengua catalana?). Amb aquest nom es vol deixar clar que el valencià és una llengua independent (del català, és clar). Aquesta és una justificació "històrica" que fa una tria dels textos que recull les denominacions particularistes, com si aquestes, literalment, demostraren l'existència del valencià com a idioma separat del català i així mateix refutaren la unitat de la llengua catalana. Per això, en la retòrica del blaverisme no hi ha normalment cabuda per al matís. Servisca com a exemplificació aquesta cita on s'opta per la rotunditat més que no per la veracitat:

«Tots els escriptors clàssics del segle XV tenien plena consciència de que la Llengua era valenciana i aixina la denominaven [...] tots afirmaven en els seus escrits que escrivien en Llengua Valenciana» (G. Sentandreu, 2004: 132).

El diferenciacionisme anticatalanista aplegarà fins i tot a l'extrem de sospitar de la denominació de "valencià" (ja que també l'usen els "catalanistes") i d'apostar, per tant, quasi per l'ús gairebé exclusiu de "Llengua Valenciana" (normalment, així, en majúscules, per tal de reforçar el suposat caire propi). Aquesta fórmula, als ulls del blaverisme, és inapel·lable i fins i tot tautològica. ¿Com no anava a ser una llengua independent de la catalana un idioma que s'anomena, precisament, "llengua valenciana"? De tal manera que, per exemple, s'aplegarà a extrems com el d'un llibre l'autor del qual és el que fou líder del grup estudiantil ultradretà AU, president del GAV de 1994 a 2001 i actual president del partit anticatalanista CVa, Juan García Sentandreu, la portada del qual, per tal d'informar els possibles lectors que està en les dues llengües oficials de València, fa servir la fórmula: "Versio bilingüe: Llengua Valenciana / Castellà." Al castellà, com seria una llengua consolidada i reconeguda a nivell internacional, pel que es veu, no li caldria l'ús de "Llengua Castellana".

Per tot plegat, el blaverisme convertirà la denominació i la identitat de la llengua pròpia en una batalla fonamental en el diferenciacionisme anticatalanista, que ha afectat al nivell oficial on pràcticament està bandejada la denominació de català o llengua catalana. De fet, com veurem, únicament es manté en alguns estatuts d'universitats públiques valencianes gràcies a sentències judicials favorables a l'autonomia universi-

tària, ja que en tots els casos han sigut recorreguts aquestes pretensions de les institucions educatives superiors que són considerades des del regionalisme ordinari no sols contràries a l'ordenament jurídic (Estatut d'Autonomia) sinó desafiaments polítics a l'objectiu de l'estranyament envers Catalunya i la cultura catalana.

Per això veurem en un capítol monogràfic els particular camins de la construcció política de la llengua valenciana. Ara, però, ens acontentarem en esmentar la lògica principal que subjaurà en tot el discurs secessionista: "Com que els valencians no som catalans (volem construir una valencianitat el més allunyada possible i estranya a la catalanitat, en conseqüència, no parlem català (no podem parlar català))".

d) un himne per a una regió d'Espanya

L'himne tampoc escaparà de l'àmbit de la polèmica i de la lluita identitària. Benedict Anderson afirmarà lúcidament que «per trivials que siguen les paraules i mediocres les tonades, hi ha en aquestes cançons una experiència de simultaneïtat. Precisament en aqueixos moments, persones del tot desconegudes entre si pronuncien els mateixos versos amb la mateixa melodia. La imatge és la de la unisonància» (2005: 168-169). Els càntics oficials ofereixen una dramatúrgia ritualitzada que fan sentir els individus membres d'una comunitat que entonen, en una mateixa llengua i amb una emoció suposadament semblant, una oració comuna.

El blaverisme abraçarà amb molt poques figures⁶⁴⁰ l'anomenat *Himne Regional*, de música del Mestre Serrano i lletra de Maximilià Thous. Aquest, com analitzà Francesc Pérez i Moragon, serà un himne concebut per a l'Exposició Regional de 1909 (sota els parà-metres ideològics, doncs, de la Renaixença) i esdevingué himne oficial per decisió de les autoritats dictatorials del govern de Primo de Rivera, interessades en una certa descentralització simètrica i espanyolista de l'estat-nació espanyol.

Aquest règim pretengué instrumentalitzar un *sano regionalismo* a Galícia i al País Valencià i fins i tot assajà unes fracassades mancomunitats com a experiment descentralitzador amb el qual oposar-se a les reivindicacions dels nacionalismes català i basc. L'oficialització de l'Himne de l'Exposició Regional s'ha d'entendre dins d'aquesta "lògica" política anticatalanista i antibasquista. Per aquest i per altres motius que tot seguit analitzarem, els "catalanistes", contràriament, optaren per la composició de La Muixeranga, a hores d'ara encara sense lletra,⁶⁴¹ i que s'interpreta amb els instruments tradicionals de la dolçaina i del tabalet.

El blaverisme negarà, però, aquests fets i els interpretarà d'una manera radicalment distinta. Si s'oficialitzà durant la dictadura de Primo de Rivera, tot i que es ben difícil saber el que volen els ciutadans en un règim no democràtic, hauria sigut perquè ho "volia el poble". Aquest règim, si fem cas de la constantment hiperbòlica retòrica del blaverisme, poc més que s'hauria vist forçat a confirmar aquesta suposada voluntat inequívoca, socialment i territorialment, per un Himne que, ens dirà que tindria un "èxit" social immediat i de seguida:

⁶⁴⁰ Si de cas, el sector valencianista tricolor farà ús de l'Himne de l'Exposició transformant la primera estrofa per "Tots baix els plecs de la nostra Senyera" i canviant el terme "regió" per "nació".

⁶⁴¹ Al cap i a la fi el conflicte identitari valencià també es vehiculitzarà mitjançant els himnes, tot i que en la part nacionalista valenciana la Muixeranga no ha generat cap lletra mínimament acceptada, la qual cosa també és significativa: «El fet està molt clar. N'hi ha uns que s'entendreixen sentint o cantant l'Himno de Serrano (d'altra banda tan difícil de cantar amb una mínima correcció). N'hi ha uns altres que no, i que s'estimen més un Himne valencià que expresse uns ideals distints als de l'Exposició Regional de 1909 —sembla que la tendència dominant és que aquest Himne siga la Muixeranga, amb una lletra adequada—. Seria molt millor que hi hagués un sol Himne, clar és, però les coses estan així» (Pérez Moragon, 1981: 9-10).

«En Maig de mil noucents vinticin l'Himne era reconegut com *lo que volia el poble: Son Himne*.⁶⁴² S'havia extes *per tota la geografia valenciana* i l'acte de proclamar-ho "Regional" fon una *confirmacio*, no un forçament [...] Aixina de senzilla va ser la proclamacio, no com atres ments terbolentes que han volgut vore en ella fins la ma del dictador Primo de Rivera. ¡Prou quefers tindria *est home* en sos problemes d'Estat per a que es preocupara si els valencians posavem un o atre Himne» (1982b: 43-44).⁶⁴³

Aquesta defensa tancada i inflexible de l'Himne Regional es justificarà precisament en l'anticatalanisme (perquè "fa nosa als panques" i perquè aquest no el reverencien com "seria degut").⁶⁴⁴ Al capdavant, el discurs del blaverisme considera que, si aquest símbol o qualsevol altre molesta als "pancatalanistes" seria, sense dubte, una prova irrefutable de què aquest és "molt valencià":

«Ara, paréix que a certes persones la lletra d'algunes estrofes de l'himne i la música els done pena, els faça nosa. Diuen que fa olor a Madrid, a centralisme, perquè volen que olga a "butifarra catalana" i a sardana [...] El nostre Himne Regional sempre s'ha cantat bilingüe pero mai en llengua extranya com algú vol que es canta ara i lletra feta pels panques. Les tres provincies valencianes l'han tengut sempre com a seu. Ni la "Muixeranga", ni els "Segadors" han segut mai res per a nosatres els valencians» ("Memories d'un chiquet d'un temps ya passat: L'Himne Regional Valencià" a *Som*: nº 97. 11-XII-1980: 5).

És ben fàcil, a poc que es conega la lletra de l'*Himne Regional*, deduir els "ideals" que hi ha darrere de tal lletra: espanyolisme, regionalisme, conservadorisme social i agrarisme, exaltació de l'horta (cosa que indicaria per què ha generat una acceptació territorial tan minsa més enllà del *hinterland* de València), és dir, tot el còctel ideològic conjunt d'oposició al projecte de modernització fusteriana i de justificació de l'abandonisme lingüístic que serà, per tant, tan del gust del blaverisme:

«Una part dels valencians —entre ells Ferrando⁶⁴⁵ i els qui són com ell i representen allò que ell representa— fa molts anys, moltíssims, que "qüestionaren" la llengua i la cultura del país, abandonant-les i treballant per la seua extinció. No és culpa meua si bona part dels partidaris de l'*Himno* es troben en aquesta facció. En tot cas resulta una coincidència a subratllar» (Pérez Moragon, 1981: 10).

⁶⁴² Al respecteensem que paga la pena detenir-se una mica en la retòrica del text seleccionat següent: «en tota la ciutat se canta apenes estrenat». I [no] se para en la Capital, com l'Exposicio representa a tot el Regne, *en molts pobles* tambe se popularisa. Les orquestes i bandes valencianes inclouen en son repertori *constantment* l'Himne de l'Exposicio. I ho feen perque aixina era *reclamat* pels seus oïdors, a quins esta peça els *encantava* en gran manera. L'Himne, contra lo que s'havera pensat de que moriria junt en l'Exposicio que l'havia fet naixer, sempre *creixia i creixia* en mes *ansies* d'expansio. No se sap com conseguiren Serrano i Thous l'*exit*; tal volta perque coneixien el camí per a aplegar a l'*anima popular* per sa dedicacio a un genero tan del poble com es la sarsuela; tal volta perque posaren en sa composicio *tot l'amor i el cariny* que professaven per sa terra: Valencia» (Recio, 1982b: 39).

⁶⁴³ Per incidir-ne més vegem: «L'Himne Regional Valencià res te que vore en Madrid ni el temps de la dictadura del General Primo de Rivera. Està compòst, lletra i música en València i per autors molt valencians i que treball pel seu compte [...] Els autors del himne no eren panques, eren valencians, i el feren per a València i per a nosatros, els valencians-valencianistes. Clar, que si u es panca no li va la lletra originàl de l'himne» ("Memories d'un chiquet d'un temps ya passat: L'Himne Regional Valencià" a *Som*: nº 97. 11-XII-1980: 6).

⁶⁴⁴ En un to decididament insultant, es retraurà a la gent que decidisca no secundar l'Himne Regional i no alçar-se quan s'interprete: «En el meu poble sempre que han sonat les notes del nostre Himne Regional en un lloc i acte public, la gent ben educada s'ha alçat en peu i s'ha descobert si home eres i portava res al cap. Pero ara sembla que des de que una classe d'hemorroides, que la gent anomena "almorranes catalanes", malaltia que s'ha posat de moda per a certes persones; estes tals que la patixen no poden alçar-se en peu, puix que el budell cular els se carrega d'una inflamació nerviosa i mortal» ("Memories d'un chiquet d'un temps ya passat: L'Himne Regional Valencià" a *Som*: nº 97. 11-XII-1980: 5).

⁶⁴⁵ Es refereix a Juan Ferrando Badía, fallit catedràtic de dret polític de la Universitat de València i un dels màxims exponents del "blaverisme intel·lectual", que afirmava en la revista *Murta* que fins a 1955 no s'havia "qüestionat" ni la cultura, ni la llengua, ni la senyera, ni l'himne del "poble valencià".

Resulta ben senzill entendre, doncs, per què el blaverisme i el món de les falles l'assumiran com un ítem identitari, ja que era una altra potent manera de connectar i d'instrumentalitzar la identitat regional que naix amb la Renaixença. En la retòrica anticatalanista, tant la música com la lletra, condensarien el què "som" els valencians (com ja hem dit i reflexa Vicent Bello en *La pesta blava*, María Dolores García Broch proclamarà que el programa polític d'UV i del blaverisme es trobava precisament en l'Himne Regional) ja que supodament es produiria una identificació total i completa entre aquest himne i València, de tal manera que el blaverisme justificaria el rebuig de l'himne com una forma de ser antivalencià, d'estar en contra de la cultura valenciana i fins i tot d'"anul·lació"⁶⁴⁶ de tot allò valencià. No debades, en un pamflet de Carles Recio publicat pel GAV durant la transició democràtica i titolat significativament *La veritat d'un himne*, escriurà que:

«Els que no volen una Cultura Valenciana, no poden voler tampoc l'Himne per força. La Cultura es resultat de ser una potencia economica. Per lo vist a estos sujetos no els interessa res d'aixo. Només els interessa una anul·lació de tot lo que signifiqui "Valencia", i l'Himne, es sobretot "Valencia"» (1982b: 23).⁶⁴⁷

En definitiva, l'Himne de l'Exposició Regional de 1909, oficialitzat per la Dictadura de Primo de Rivera i, novament, per la Llei de Símbols de la Generalitat de 1984 serà, com la senyera amb franja blava i la recuperació (fictícia) de la denominació de Regne de València símbols de la Renaixença que, convenientment instrumentalitzats i convertits en excloents, han contribuït a que la particular selecció simbòlica i la invenció de la tradició identitària esdevinga més versemblant als ulls si més no de la majoria dels ciutadans de l'àrea metropolitana de València. Hi ha, però, d'altres aspectes que s'han convertit en símbols més recentment i que no podem passar per alt.

e) l'H₂O com a bandera: *agua para todos*

Tampoc no podem deixar de passar per alt l'aigua, que ha esdevingut molt més que H₂O i s'ha convertit en un símbol d'enfrontament entre grups i entre comunitats autònomes, en una nova bandera de la competència etnoterritorial (Moreno, 1997). L'escasessa de recursos hídrics està implicant una lluita política i fins i tot militar en diversos llocs del planeta. Espanya, amb dèficits hídrics, no n'és una excepció.

En aquesta recerca, però, simplement ens interessa destacar que, darrere de la reivindicació a favor del transvassament del riu Ebre,⁶⁴⁸ l'aigua s'ha transformat en un

⁶⁴⁶ L'Himne seria la culminació dels atacs contra la "personalitat valenciana": «La despersonalització valenciana comença per la llengua, nucli principal, passant a la Cultura en general; continua en el canvi de denominació, després canvi de bandera i l'Himne queda com a últim atacat, però també ha seguit atacat. Si només haguera seguit una part de les senyes d'identitat valenciana l'afectada, potser haguera passat inadvertit i inclús podria haver seguit considerat com un atac sense mala intenció. Però quan es tot lo que es qüestiona, i no per bona fe i en animo de resoldre problemes, sino en la intenció de destruir, no hi ha excuses» (Recio, 1982b: 120).

⁶⁴⁷ Incidint més en aquesta línia Manuel Zarzo escriurà que: «Potser els pancatalanistes han vist en eixe Himne l'apoyament a on s'agunta el coratge d'un poble que defen sa personalitat, i per això s'han vist en l'imperiosa necessitat d'atacar-lo, seguint la mateixa tactica de sempre: Per un costat descalificant-lo, rebaixant-li categoria, inventant "pre-histories desconegudes i que creuen que poden fer passar per veritats; d'una altra banda buscant-li un substitut, en la llinia del moviment "paralel" [el blaverisme tractà d'establir un sistema "paral·lel" a l'escola pública de l'aprenentatge de valencià, que fracassà]; contrapasant-li altra peça musical que no alcança dignitat d'Himne» (a Recio, 1982b: 10).

⁶⁴⁸ Amb independència de les posicions favorables o desfavorables al transvassament de l'aigua del riu Ebre, aquesta transferència aquífera ha enfrontat bàsicament l'Aragó i Catalunya, dos dels principals territoris per on transcorre el riu, amb el País Valencià, Múrcia i l'extrem oriental d'Andalusia, que presenten, per motius diversos, dèficits estructurals d'aigua. I aquest element, en un país on l'agricultura té un component cultural molt més important que no el seu pes real en l'economia, s'ha instrumentalitzat també políticament en els darrers anys i, en particular, arran de la decisió l'any 2004 del primer govern espanyol presidit pel socialdemòcrata José Luis Rodríguez Zapatero de fer enrere el transvassament previst al Pla Hidrològic Nacional espanyol i, aprovat pel govern del conservador José María Aznar.

símbol amb el qual s'ha fet, també, anticatalanisme i, curiosament, no (o molt poc) "antiaragonisme", malgrat la negativa rotunda del govern aragonés i de les seues forces polítiques i socials d'Aragó a cedir recursos hídrics al País Valencià i altres territoris meridionals de la península.

A tall d'exemple, el secretari general de CVa, José Vidagany,^{A1} escriví amb el traç gros que freqüenta el blaverisme que «en esta ocasión sí que ha llovido a gusto de los valencianos, para que podamos ver la insolidaridad de nuestra clase política y la *desvergüenza de los catalanes*». ⁶⁴⁹ Ras i curt, des de l'anticatalanisme al País Valencià s'acusa "els" catalans, en general, de "negar-nos" l'aigua, al mateix temps que s'obvia les posicions "dels" aragonesos.

El govern valencià presidit per Francisco Camps no deixà passar l'ocasió d'instrumentalitzar una reivindicació socialment i culturalment molt significativa i alhora de desgastar a l'esquerra política del país i hi reaccionà, conjuntament amb el de Múrcia. La Generalitat llançà una campanya, l'eslogan de la qual fou *Agua para todos*, que implicaren diverses mobilitzacions, entre les quals destacaren la concentració amb paelles gegants a l'Albereda de València el 2 de març de 2003 convocada, entre d'altres, per l'Asociación Valenciana d'Agricultores (AVA), la Confederación Empresarial Valenciana (CEV) i la Cambra de Comerç de València i la manifestació a Alacant el 12 de setembre de 2005 amb presència del President de la Generalitat o que el València CF (així com altres clubs esportius com el Vila-real, el Castelló i el Playas de Castellón de futbol-sala) isquera en un partit oficial amb una camiseta amb aquesta consigna.

Aquesta reivindicació s'ha intensificat arran de l'acord del Consell de Ministres d'abril de 2008 de transferència d'aigua (la paraula "transvassament" també s'ha convertit en polèmica en aquest enfrontament) del riu Ebre a l'àrea metropolitana de Barcelona. En aquest sentit resulta significatiu el titular del diari anticatalanista VH en l'edició del 19-IV-2008: «El Gobierno *desprecia* a Valencia y aprueba el trasvase a Barcelona» o les declaracions de la conservadora AVA que aquesta transferència "discrimina e insulta a los agricultores valencianos" (LP. 18-IV-2008) i encara més un fragment del que fóra director de LP, Francisco Pérez Puche, que gosa escriure un ressaltat (que, al capdavant, és el que més es llegeix) que curiosament no apareixerà al seu article "Efectos de un trasvase" d'una contundència anticatalana decisiva: «Valencia se vuelve a enfrentar a su destino: siempre tiene abierto un conflicto de infraestructuras. Y *siempre hay un catalán que las decide*» (LP. 20-IV-2008).

Si ens fixem, el mecanisme retòric de l'anticatalanisme que es pot percebre en la darrera frase consisteix en la transferència de la responsabilitat en la negativa al transvassament de l'Ebre, la potestat de la qual està en el govern espanyol, als catalans, com si aquests foren els responsables de la decisió. D'aquesta manera, en general, "els" catalans són percebuts com els responsables directes ni més ni menys que de l'endarreriment de les infraestructures o ho són indirectament en controlar els mecanismes de l'estat. Una decisió política que podria provocar una resposta antientralista o àdhuc antiespanyolista perquè és una decisió presa pel govern central, és transferida així cap a l'anticatalanisme. Ací està una de les claus de l'estratègia del blaverisme: la transferència de responsabilitats en els mals reals o imaginats dels valencians als catalanistes i, en general, a Catalunya i els catalans.

De fet, amb una argumentació torticera, Pérez Puche insisteix: "Y es que esa malvada teoría conspiratoria, la que afirma que Valencia siempre encuentra en su camino de progreso un catalán que no le facilita las cosas, no es cierta; pero se acaba cumpliendo". ¿Quina ha de ser, doncs, la reacció "dels" valencians davant aquesta oposició "dels" catalans ni més ni menys que al "nostre progrés"? L'anticatalanisme

⁶⁴⁹ 29-V-2008, http://www.coaliciovalenciana.com/menue/prensa/articulos/maig%2008/290508_2.htm

esdevé així “normal”, “natural” i “lògic”. Si ataquen els “nostres” interessos, allò lògic és defensar-se contra “els” catalans i contra Catalunya.

Amb transvassament (de fet, quan el govern de Jordi Pujol es manifestà partidari del transvassament no hi hagué cap catalanofília com a resposta agraïda a la societat valenciana, la qual cosa, però, és molt significativa) i, sobretot, sense aigua de l'Ebre, l'anticatalanisme sempre troba arguments “convincents” per l'estranyament social i polític i fins i tot per l'enfrontament amb Catalunya. El blaverisme, per tant, no podia desapropiar l'oportunitat i no ho ha fet: «Los catalanistas nos roban lo mejor de nuestra literatura y nuestra lengua, nos niegan el agua del Ebro, y Rambla y su Consell los aplauden y se solidarizan con ellos. Vivir para ver» (VH. 29-V-2008).

L'aigua, doncs, ha esdevingut un símbol i una oportunitat per reproduir i per expandir l'anticatalanisme, que el blaverisme no ha volgut desapropiar.

g) fins i tot ballem diferent: els símbols de la cultura popular

El valencianisme històric i el fusterianisme ha distingit entre les qüestions “significatives” de la identitat valenciana com la llengua i la història bàsicament envers altres elements més propis de la cultura popular (percebuts sovint com “folclòrics”, com ara la paella, la traca o la Mare de Déu dels Desemparats). El blaverisme, contràriament, ha apostat per aquests elements típics i diferenciadors i els ha convertits en autèntics tòtems de la identitat valenciana que, per tant, no podem obviar en aquesta anàlisi.

No debades, per exemple, Manuel Broseta oficialitzarà l'aposta per l'anticatalanisme amb el conjunt d'articles significativament titulats *La Paella i els Països Catalans* i Vicente González Lizondo entrarà en el llibre rècord dels *Guinness* amb la paella més gran i la més xicoteta del món. Aquest plat, doncs, continua sent un element recurrent de la identitat valenciana i, per tant, del blaverisme.⁶⁵⁰ Fins i tot José Manuel Miralles,^{A1} l'actual President d'UV, ha declarat que la “valenciania” es transmetria mitjançant la paella o en veure la Geperudeta: «Aquí (es refereix a UV) he descubierto la valencianía y eso es lo que quiero trasladar. Es algo que se transmite de abuelos a nietos, en torno a una paella o viendo a la *Geperudeta*» (LEV, 30-V-2006: 9).

Uns altres elements de la cultura popular, com són els balls i les dances tradicionals, també proporcionen al blaverisme argumentació diferenciacionista. En aquest sentit el grup de dances o el cor popular de LRP tenen un paper important en canalitzar políticament aquestes diferències, de tal manera que àdhuc es presenten com “ambaixadors” culturals de València. Ballant i cantant a la manera tradicional, doncs, també “ens” faríem diferents respecte Catalunya. A aquest respecte i com il·lustració del que estem afirmant, en un manual editat per LRP i significativament titolat *Iniciació al valencianisme*, es considerarà que aquestes manifestacions culturals anteriors a la modernitat serien una prova no sols de la identitat privativa valenciana sinó que “demostraria” la falsedat i el mite de la repoblació catalana del Regne de València (si ens portaren la llengua, afirmaran, com és que no també les dances i els balls?):

«poc tenen que vore en els balls i els cants catalans i si en els aragonesos: ¿foren selectives en la seua invasio?, ¿com es que nos portaren la llengua i uns altres aspectes culturals tan importants com estos no?, ¿o es que abans de l'invasio aragonesos i catalans es van repartir lo que anaven a ensenyar-nos?» (Vendrell, 1998: 82-83).

⁶⁵⁰ És cert que hi ha excepcions al blaverisme respecte d'aquests símbols. Miquel Adlert en 1936 les considerava «simples manifestacions del tipisme» (1984a: 19) i durant la transició democràtica continuà denunciant aquest valencianisme “folclòric”: «valencianistes als que Gaeità (sic) Huguet Brea qualificà de valencianistes de botifarreta én oli; els que creuen que tot el valencianisme es reduïx —inclus geogràficament— a plorar quan veuen el Micalet, o emocionar-se davant la paella, o arrobar-se a l'oïr albadades o vore uns saragüells [...] i no es, precisament esta folklorica, de les parts mes importants del valencianisme» (Adlert, 1984a: 28).

Un altre dels símbols que construirà la identitat regional i que instrumentalitzarà el blaverisme serà el d'“El Palleter”. Vicent Doménech fou un personatge mític que suposadament declarà tot sol la guerra a Napoleó durant la guerra de la Independència, un dels mites, per tant, de la construcció de la nació espanyola. El blaverisme, en ser un valencià del “poble” que tingué una actitud suposadament “heròica” de defensa d'Es-panya, l'ha fet servir com icona reiteradament: com a il·lustració del cartell de la mani-festació secessionista convocada per UV l'any 1986 i, també, de la manifestació del 13 de juny de 1997; el portal d'internet proper a CVa es nomena precisament www.elpalleter.com i una associació local del blaverisme, en concret, de Catarroja (l'Horta) s'anomena “El Crit del Palleter”; LP l'ha considerat en un titular “l'heroi de la identitat valenciana (28-VI-2008: 74) i Serafín Castellano,^{A1} com a Conse-ller de Governació, declarà que aquest

«representa *el espíritu de los valencianos*, y la autoestima de sentirse como pueblo, ya que, aunque esté integrado en un gran país como España, sigue defendiendo nuestro autogobierno, el estatuto y los valores de patriotismo que se reflejaron muy bien en 1808 con el “Crit del Palleter”» així com «ese patriotismo que desde la Comunitat Valenciana se tiene respecto a España y respecto a los valores y sentimientos de *defensa del pueblo*» (www.panorama-actual.es/noticias/not260623.htm).

Encara que d'una importància menor, la desaparició de la Verge de la Sapiència de l'Escut de la Universitat de València també serà un altre del símbols recorrents que des del regionalisme anticatalanista valencià s'exigirà restablir. El que podria cridar l'atenció a un lector no coneixedor del blaverisme és que l'adequació d'un símbol universitari a la realitat d'un estat democràtic i aconfessional genere tant de rebombori. Tanmateix, la batalla simbòlica féu que qualsevol iniciativa identitària estiguera fortament carregada i que, per tant, esdevinguera matèria pública de discussió, de polèmica i d'enfrontament. L'escut de la nova Universitat democràtica no seria una excepció (no serà només l'escut. També els Estatuts seran recorreguts per la denominació de català ni més ni menys que per la Conselleria de Cultura i Educació dirigida per Ciprià Císcar). Fins i tot, els recents usos dels nous logotips dissenyats per Mariscal per tractar de donar una imatge més moderna de la Universitat de València, destinat, sobre tot, a les noves generacions universitàries, també es denigraran en llibres editats per institucions públiques com la Diputació de València amb una retòrica insultant i impròpia en una societat amb una cultura democràtica mínimament consolidada. Vegem sinó el que aplegarà a escriure la professora Teresa Puerto:^{A1}

«un claro ejemplo de lo que nunca debería haber ocurrido en nuestra Universidad: la depuración de su santa imagen y su sustitución por un logotipo avícola del polluelo kalimero. Kultureta decadente [...] ¿Cómo los valencianos hemos podido perder la batalla de nuestra cultura y de nuestros casi milenarios⁶⁵¹ símbolos de identidad universitaria, abandonándolos en manos de la incultura vigente?» (2006: 294).

El blaverisme, per tot allò que hem vist, es refugiarà en un determinat pack simbòlic que farà servir en l'estratègia d'hegemonitzar la construcció de la identitat valenciana. Les franges blaves en la senyera, la denominació de territori i de llengua, la composició musical i altres constructes culturals esdevindran marcadors identitàris per contribuir a separar, en la típica acció política maniquea dels populismes, els “catalanistes” dels “bons valencians” i així estigmatitzar i excloure socialment aquells.

⁶⁵¹ La Universitat de València complí fa poc els seus primers cinc segles. És evident, doncs, que l'adjectiu mil·lenari, al qual és tan aficionat si més no una part del blaverisme també és en aquest cas una exageració.

15.2 Conclusions

El blaverisme defensarà un determinat pack simbòlic que farà servir en l'estratègia d'hegemonitzar la construcció de la identitat valenciana. En aquest sentit, la franja blava de la senyera, la denominació del territori i de la llengua, la composició musical i altres constructes culturals esdevindran marcadors identitaris per contribuir a separar, en la típica acció política maniquea dels populismes, els "catalanistes" dels "bons valencians" i així estigmatitzar i excloure socialment aquells.

D'aquesta manera, i gràcies a l'acció política del blaverisme i, particularment, després de l'aprovació de l'Estatut i especialment també gràcies a l'acció del regionalisme ordinari, la senyera amb blau esdevindrà "la" bandera valenciana; Comunitat Valenciana i, també, tot i que en molt menor ús, Regió Valenciana i Regne de València seran les úniques denominacions acceptables així com la denominació de "valencià", "llengua valenciana" o "idioma valencià" per a la llengua pròpia.

Molts d'aquests elements seran una selecció simbòlica d'entre el repertori disponible que fou fet servir per a l'estratègia de la diferenciació marginal. L'Himne de l'Exposició Regional en serà un exemple paradigmàtic. Aquest repertori disponible bàsicament procedia de l'imaginari de la Renaixença, de tal manera que, en connectar amb la identitat regional històrica, han contribuït a que la particular selecció simbòlica i la invenció de la tradició identitària esdevinga més versemblant als ulls si més no de la majoria dels ciutadans de l'àrea metropolitana de València i a que l'assumpció d'aquest siga socialment àmplia.

A això hem d'afegir que aquesta selecció fou bàsicament oficialitzada a partir de la institucionalització de la Generalitat i el regionalisme ordinari farà molt no sols per acabar de ser assumits amb normalitat per la majoria de la població valenciana (si més no de l'àrea metropolitana de València) sinó per bandejar-ne els símbols de la proposta fusteriana. De tal manera que, especialment a partir de la tercera fase del blaverisme, la senyera quatribarrada, les denominacions de País Valencià i de València (amb accent obert) i de llengua catalana es problematitzaran i s'estigmatitzarà els usuaris d'aquestes. Així, progressivament s'aniran proscriuint de l'esfera pública (per ser suposadament símbols de Catalunya i/o dels catalanistes) i aniran guanyat l'hegemonia uns altres com Comunitat Valenciana (o Comunidad Valenciana) i Valencia, més acords amb el regionalisme valencià ordinari i amb la preeminència social de la llengua espanyola.

En realitat, per al blaverisme, la identitat valenciana que proposaria el nacionalisme valencià "supeditaria" València a Catalunya i la reacció vindria a restablir aquesta suposada subordinació o dependència per establir una somiada (però inabastable) igualtat, una dignitat pretesament ferida en la qual els símbols esdevenien autèntics tòtems del diferencionisme envers Catalunya però també envers els "catalanistes".

Capítol 16é. La construcció del valencià com a llengua independent

«Al País Valencià contemporani, que ha sofert importants fenòmens de transformació social acompanyats sovint d'una interrogació sobre la seua identitat, la politització de la història ha estat una evidència» (Viciano, 1996: 14).

A aquestes alçades de la història contemporània a pocs analistes socials se li escapa la importància que poden tenir les llengües per construir identitats col·lectives, “solidaritats particulars”,⁶⁵² de tal manera que sovint han esdevingut un instrument polític d'una extraordinària potència que no poques ideologies i moviments han fet servir en la modernitat per als seus interessos d'abastar el poder.

Els idiomes, en conseqüència, són un mitjà de comunicació però també un mecanisme fonamental d'adscripció identitària, un marcador identitari que separa un “nosaltres” d'un(s) “altre(s)” i que ho fa d'una manera en aparença molt “natural”: d'una banda els qui parlen (si fa no fa) com jo, amb els qui m'“entenc” i d'una altra els qui parlen “estrany”, amb els qui no m'és possible, o desitjable, no sols “entendre” sinó més aviat “comprendre”.

I, tal com ens diu Benedict Anderson, la llengua és un mecanisme identitari que —a diferència d'altres com, per exemple, el color de la pell, que esdevé molt més difícil, tot i que no impossible, de transformar— es pot aprendre i fins i tot modificar, de tal manera que la llengua materna de cadascun de nosaltres ens condiciona però no ens determina identitàriament, no ens exclou necessàriament. En principi podem aprendre una llengua (o un dialecte, territorial o social) tan bé com un nadiu i podem assimilar-nos culturalment i “semblar” al capdavant un “altre” respecte de la socialització primària que hem rebut. En aquest sentit, els processos de substitució lingüística es poden donar entre generacions però també al llarg de la biografia dels actors socials. Ara bé, podem esdevenir (o semblar) un “altre” però no tots els “altres” possibles, la nostra capacitat d'“integració” cultural, doncs, no és il·limitada:

«El més important de la llengua és, de bon tros, la seua capacitat de generar comunitats imaginades, forjant en efecte *solidaritats particulars* [...] La llengua no és un instrument d'exclusió: en principi, qualsevol pot aprendre una llengua determinada. Al contrari, és fonamentalment inclusiva, limitada només per la fatalitat de Babel: ningú no viu prou de temps per a aprendre *totes* les llengües» (Anderson, 2005: 157).

La modernitat, com ens diu Ernest Gellner, ha comportat l'alfabetització generalitzada i la llengua escrita ha esdevingut un instrument de comunicació privilegiat. En conseqüència, les llengües modernes han necessitat una codificació, una normativització que normalitzara els usos idiomàtics nous o no habituals i això suposava “construir” una llengua moderna, “inventar-la” per als àmbits científics, mediàtics, tècnics o qualssevol altres. Tanmateix, aquesta construcció de les llengües modernes no ha estat sempre exempta de polèmiques ni de lluites polítiques, ja que qualsevol normativa lingüística acostuma a privilegiar més algunes formes territorials o socials que no unes altres (i, per tant, a bandejar-ne altres).

El País Valencià, com tot seguit veurem, en aquest aspecte tampoc no ha sigut una excepció singularíssima ni l'únic territori del continent on hi hagut polèmiques idiomàtiques i/o secessionismes, alguns dels quals, per cert, exitosos socialment.

⁶⁵² Això no significa, però, que necessàriament es creen aquesta mena de lligams mitjançant comunitats lingüístiques com atestigüaria, tot i compartir la llengua serbo-croata, les guerres entre croates i serbis al llarg del segle XX.

16.1 La construcció política de les llengües i algunes polèmiques: un panorama europeu

«La idea d'un dialecte tenia un ús escàs abans que els estats nació comencessin a establir formes oficials de parlar i escriure. Les diferències entre llengües i dialectes, doncs, van esdevenir *temes polítics acaloradament disputats*, així com també una qüestió per a la disciplina de la lingüística» (Billig, 2006: 61).

Tot i que els lingüistes i els filòlegs han aportat elements científics per tal de tractar de delimitar conceptes com “llengua” i “dialecte”, que disten de ser inequívocament clars —de fet, les últimes tendències de la sociolingüística fan esment també del component sociopolític—, a nosaltres, des d'una perspectiva fonamentalment sociològica, ens interessa la percepció social dels parlants respecte la pròpia parla i les parles contigües o que coexistixen en el propi territori polític i, si és el cas, l'enfrontament ideològic per abastir el rang de “llengua”⁶⁵³ que s'ha donat amb certa freqüència a la modernitat.

Aquest punt de partida mostrarí per què, malgrat que tot i que els científics hagen posat de relleu l'afinitat lingüística existent entre els parlars “valencià” i “català” —especialment d'aquell amb el català occidental—, no per això han deixat d'existir grups socials significatius que “perceben” que “valencià” i “català” serien dues llengües diferents, independents i que, concretament, s'han alçat contra la consideració de dialecte per al català parlat al País Valencià. La disputa, doncs, no és exclusivament lingüística sinó (fonamentalment) política:

«Un “dialecte” és freqüentment una llengua que no va tenir èxit⁶⁵⁴ des del punt de vista polític: per exemple, el piemontès va ser relegat a l'estatut de dialecte després que el toscà va aconseguir esdevenir la llengua d'Itàlia» (Billig, 2006: 62).

El cas valencià, però, no és l'únic a Europa ni fora d'ella. Tampoc és l'únic cas on taxistes, perruquers i tota mena de professions fan de lingüistes *amateurs* i de discutidors professionals, tot aportant al debat arguments històrics, geogràfics o filològics més o menys fabulosos. Allò veritablement important és “vèncer”, políticament, en el debat. Convèncer i fins i tot “tenir raó” són absolutament secundaris. Tot i que ha disminuït la intensitat, encara es pot escoltar a València discussions bizantines sobre el nom, l'origen o la unitat de la llengua.⁶⁵⁵

De tota manera l'assignació per a uns determinats parlars i no per a uns altres del concepte de “llengua” no esgota les polèmiques idiomàtiques, ja que aquestes s'amplien a la denominació, normativització,⁶⁵⁶ graus d'oficialització i normalització,

⁶⁵³ «Sense nocions comunes, que es poden traduir a llengües i dialectes concrets, els conflictes no es durién a terme amb les seues formes nacionalistes. Les més importants entre aquestes nocions són les idees mateix de “llengua” i “dialecte”» (Billig, 2006: 66)

⁶⁵⁴ Un altre exemple seria que «si el programa de la Lliga hagués tingut èxit durant els primers anys de la dècada dels vuitanta, i si Llombardia s'hagués separat d'Itàlia, tot establint les seues fronteres estatals, es podia haver fet una predicció: el llombard hauria estat cada cop més reconegut com a diferent de l'italià, com el noruec del danès i el suec» (Billig, 2006: 65).

⁶⁵⁵ Si canviàrem Israel per València i valenciana per jueva tindriem una cita que se'ns ajustaria com anell al dit: «vengo de un país en el que todo el mundo discute sobre todo: ¿por qué yo no puedo? Vengo de un país en el que cada taxista sabe exactamente cómo gobernar un país y el mundo, ¿por qué no yo? Podría decirse, sin tomarlo al pie de la letra, que Israel ni es un país ni es una nación. Es una feroz y vociferante colección de discusiones, un eterno seminario callejero. Todo el mundo discute, todo el mundo sabe más que su vecino. Hay una vena de anarquía no sólo en Israel, creo que también en la herencia cultural judía» (Oz, 2003: 84).

⁶⁵⁶ «De vegades, unes ortografies diferents poden dividir maneres de parlar mútuament intel·ligibles, com és el cas del serbi i el croat, i també l'urdu i l'hindi» (Billig, 2006: 38). També seria cert el contrari. De no ser per l'estàndard i per la consciència unitàries pot ser ni l'àrab, ni el xinès mandarí, ni l'alemany ni el basc serien considerats “una” llengua.

entre d'altres, de cadascun dels parlars. Al mateix estat espanyol hi hagut i hi ha diversos exemples de polèmiques idiomàtiques que poden ajudar a il·lustrar millor el cas valencià. La intensitat d'aquestes, tot i que en l'actualitat es troben bastant apaivagades —bàsicament *resoltes*—, han estat d'una certa importància identitària històrica i, en concret, durant el període de la transició democràtica i primers anys d'autogovern, precisament en els moments en què començaven a planificar-se i executar-se distintes polítiques lingüístiques per banda d'institucions públiques distintes al monolingüisme castellà de la dictadura franquista i d'altres períodes històrics:

—A Galícia hi ha encara sectors acadèmics i de l'opinió pública, cada vegada més minoritaris, que consideren que el gallec forma part de la llengua comuna galàico-portuguesa. Malgrat la divergent evolució lingüística i especialment política entre Galícia i Portugal, defensen l'existència d'un idioma compartit i, en conseqüència, un gallec normatiu més acostat al portugués, a diferència de l'estàndard lingüístic oficial que promou la Xunta. Són coneguts com “reintegracionistes”,⁶⁵⁷

—A Astúries les institucions d'autogovern reconeixen com a “llengua”, tot i que no té rang d'oficialitat, el conegut com a “bable” o “asturià”, reconeixement ampliat per una part, progressivament més nombrosa, de la comunitat acadèmica, al conjunt de l'asturianolleonés. Històricament i encara, però, aquesta llengua (degut, sobretot, a visions ideològiques nacionalistes espanyoles) ha estat considerada un dialecte del castellà. Així mateix es considerada per alguns lingüistes com una llengua de transició entre el gallec i el castellà. D'altra banda, una variant de l'asturiano-leonés parlada a l'extrem nord-est de Portugal, el mirandés, goja d'una certa protecció;

—Un cas semblant ocorre a Aragó on, l'aragonés o alt-aragonés (també conegut com a “fabla”) ha aconseguit desempallagar-se de la consideració de dialecte castellà. En l'actualitat, tot i que tampoc no ha abastat l'estatus d'oficialitat, goja de certa protecció per banda de les institucions aragoneses i és reconeguda la categoria de “llengua” per una part de la comunitat filològica. D'altra banda es discuteix l'adscripció de la variant benasquesa, un parlar de transició entre l'aragonés i el català, tot i que existeix una certa tendència entre els lingüistes a adscriure'l dins de la llengua catalana;

—Algun lingüista nacionalista espanyol, a partir de la gran distància entre els diferents parlars bascos, ha negat la consideració de l'euskera com a llengua, sent del parer que existirien set llengües a l'espai bascòfon, opinió gens compartida al País Basc, Navarra i Iparralde així com fora d'Espanya. L'euskera batua, de fet, ha aconseguit ser una normativa unificada i (ara) no qüestionada entre la immensa majoria dels euskalduns. En qualsevol dels casos la normativització històrica de l'euskera ha tingut problemes territorials i fins i tot ideològics entre els sectors conservadors i progressistes del nacionalisme basc;

—Fins i tot hi existeixen algunes reivindicacions secessionistes (molt minoritàries, però) respecte a dialectes del castellà com ara l'andalús. Són més freqüents, però, les sol·licituds d'ús d'un estàndard lingüístic oral propi als mitjans de comunicació públics d'Andalusia;

—Les polèmiques al voltant de la catalanitat del mallorquí i dels altres diferents parlars balears (menorquí i eivissenc) han estat molt més minoritàries que a València. L'Estatut d'Autonomia, així com tots els partits polítics —inclòs el PP— reconeixen i defensen la unitat lingüística de la llengua catalana;

⁶⁵⁷ Cal ressenyar que la línia entre “lusistes” i no “lusistes” travessa el propi galleguisme polític. Al Bloque Nacionalista Galego coexisteixen ambdós posicionaments, en clara majoria, però, per als segons —cosa que no ocorre, en general, en el valencianisme polític—, si bé és cert que, com a la majoria de la societat gallega, el *galego satelizado* (els “reintegracionistes” acusen que aquesta normativa és excessivament pròxima a la llengua castellana) té una posició predominant. Tanmateix, darrerament la normativa portuguesa ha fet importants concessions als parlars brasilenys, amb la qual cosa la distància lingüística entre la normativa “portuguesa” i la “gallega” encara ha crescut més.

—Així mateix existeix bàsicament a Occitània un cert *irredemptisme* lingüístic que inclou el català (i el valencià, és clar) dins el conjunt de la llengua occitana, si bé és cert que aquest irredemptisme varia des de posicions més moderades fins a la reivindicació del català com a dialecte d'oc. Aquest irredemptisme és obviat aclaparadament a Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears;

De tota manera, ni podem ni volem establir una comparació milimètrica entre aquestes situacions esmentades i la valenciana, ja que bé bàsicament són una qüestió de reconeixement (l'asturiano-leonés o l'aragonés) o d'una separació idiomàtica històrica (el gallec), amb la qual cosa no podem parlar en propietat d'ideologies i moviments socials secessionistes lingüístics a l'estat, almenys amb la intensitat i l'organització del regionalisme anticatalanista al País Valencià.

Tot i que a Europa no farem un recorregut exhaustiu al voltant de les polèmiques lingüístiques,⁶⁵⁸ sí almenys deixarem apuntades algunes d'elles —limitades, però, a l'Europa occidental i una part de la central— amb l'objectiu de refusar amb una perspectiva comparada la tesi *excepcionalista* del cas valencià:

a) Llengües germàniques

—El luxemburgués és una *llengua* germànica que es reconegué com a llengua nacional l'any 1984. Fins aleshores es limitava bàsicament als àmbits socials informals. Ha estat considerat històricament un dialecte germànic mentre que els dos idiomes oficials, l'alemany i el francès, eren i són presents als àmbits administratius i culturals de manera aclaparadora;

—Als cantons suïssos de llengua germànica, però, hi ha una situació d'endodiglossia entre els dialectes alamànics (alemany suís) i la referència a l'alemany estàndard que tots els alemanyans coneixen. Tanmateix, la possibilitat d'un estàndard propi, semblant al cas luxemburgués, va obrint-se pas.

—A Alsàcia, territori de l'estat francès, és pròpia una variant altaalemanya, que la majoria del 70% dels habitants en parlen. També coneixen l'alemany estàndard, que és el que garanteix la intel·ligibilitat amb la resta de parlants de llengua alemanya. A la petita Lorena s'han promogut alguns intents de patuatització i de secessionisme lingüístic del lorenés amb la intenció de completar el procés de substitució lingüística per banda del francès;

—Entre els parlants de les llengües danesa, noruega i sueca existeix mútua intel·ligibilitat lingüística. De fet, totes tres, a més de l'islandés i el feroès, tenen un origen comú (el nòrdic antic o antic escandinau). És per això que al Consell Nòrdic fan servir de llengua franca una mena d'estàndard escandinau comú. Les llengües escandinaves (germàniques del nord) habitualment es subdivideixen en dos grups: nòrdic occidental (islandés, feroès i *nynorsk* o neonoruec) i oriental (suec, danés i *bokmal* o danonoruec). És curiós com el noruec, llengua oficial a Noruega, presenta dos estàndards oficials. D'una banda el danonoruec, resultat de la influència històrica del domini danés, i d'una altra, el neonoruec, intent de *norueguitar* el danonoruec (de fet, seria un secessionisme idiomàtic respecte una normativa lingüística), a partir de la independència noruega, que no acabà de reeixir. De fet, totes dues s'ensenyen a l'escola i es presenta una tendència a la consolidació d'aquesta situació excepcional, en especial degut a les diferències lingüístiques entre els parlants septentrionals i meridionals del noruec (és alguna cosa així com si a les aules s'ensenyara tant les normes del 32 com les normes secessionistes de la RACV). L'intent de construir una *koiné* comuna, el *samnorsk*, està lluny encara de consolidar-se;

⁶⁵⁸ Un bon resum de la situació de les llengües minoritzades al continent seria *Les llengües minoritzades d'Europa*, d'Àngela Cotano (2000).

—Els governs d'Holanda i Bèlgica, aquest últim a instància de Flandes, signaren un tractat d'unió lingüística entre les varians holandesa i flamenca (totes dues germàniques occidentals) per tal de construir un estàndard neerlandés comú que ha convertit aquesta llengua, després de les cinc grans llengües de la Unió Europea, en una de les més usades. Al Flandes políticament francès, però, s'ha promogut amb èxit un estàndard flamenc hiperidentificat i allunyat del neerlandés normatiu, el que afavoreix la substitució lingüística per banda de la llengua francesa;

—Unes altres llengües germàniques minoritzades són el frisó (parlat al nord dels Països Baixos, algunes illes i territori peninsular danés i a una part de la Baixa Saxònia alemanya) i l'scots (un parlar germànic propi del centre i del sud d'Escòcia pròxim a l'anglès, que ha estat als usos socials dialectalitzat per aquest).

b) Llengües romàniques

—El való, parlar d'oïl, és propi de la zona francòfona de Bèlgica i a alguns territoris de França. Tot i tenir una extensa tradició literària l'ús es limita a àmbits informals, ja que en la gran majoria dels formals ocupa el lloc d'aquest la llengua francesa;

—L'occità és una llengua molt minoritzada (exceptuant a la Vall d'Aran) al sud de l'estat francès i a algunes zones nord-occidentals de l'italià que presenta un secessionisme provençal i un de gascò —que no accepten la normativa de l'Institut d'Estudis Occitans—. Així mateix es considera el francoprovençal com una *llengua* de transició entre l'occità i el francès, sense tradició escrita, parlat a la Savoia i la Bressa francesa i a la vall d'Aosta i el Piemont italians. El seu ús, però, ja és molt minoritari;

—La llengua sarda, parlada exclusivament a la illa de Sardenya, presenta una gran diversitat lingüística i no ha aconseguit encara crear un estàndard unificat entre els quatre grans dialectes;

—Pel que fa al cors, varietat italomànica afí al toscà, presenta una normativa unificada promoguda pel nacionalisme cors que no ha assolit encara l'oficialitat a causa de l'oposició de l'administració francesa.

—D'altra banda no hi ha consens entre considerar el romanx (o rètic), el ladí i el furlà com a tres llengües contigües o com a dialectes d'una única llengua retoromànica. De tota manera el furlà (o friülà), parlat al Friül, ha aconseguit darrerament, gràcies a la identitat i la intel·ligibilitat comunes, abastar una normativització (a diferència del ladí, que conviu amb un dialecte germànic, a diverses valls nord-italianes). El romanx, oficial al cantó suís dels Grisons, tot i la consideració de llengua nacional de la Confederació Helvètica (les llengües francesa, alemanya i italiana, a més, en són oficials a tota Suïssa), té risc de substitució lingüística per banda de l'alemany;

—A Itàlia conviuen una munió de dialectes que els lingüistes acostumen a dividir entre septentrionals (gal·loitàlics, vènets, etc.) i centromeridionals, d'entre els que destaca pel relatiu prestigi social, els més sudencs (napolità i sicilià).⁶⁵⁹

c) Llengües cèltiques

Les llengües cèltiques es parlen a les illes britàniques i a la Bretanya francesa. Es subdivideixen entre els idiomes gaèlics (gaèlic irlandés, manx i escocés) i britànics (bretó, còrnic i galés o càmbric). Totes elles es troben en processos de minorització lingüística i fins i tot el còrnic desaparegué a finals del segle XVIII, tot i que hi ha intents contemporanis de "resurrecció", no tant exitosos, però, com l'hebreu.

⁶⁵⁹ «La llengua italiana es va formar a partir d'un grup de dialectes dels parlats a la regió de la Toscana, dels quals existia una variant literària comuna en el s. XVI. L'italià estàndard actual, és per tant, una variant supraregional que no tan sols fa les funcions de llengua franca entre els diferents dialectes, sovint intel·ligibles entre si, sinó també les de llengua dominant» (Cotano, 2000: 46).

16.2 Els secessionismes lingüístics i el secessionisme del català a Balears i a Aragó

Ja hem explicat (i n'hem pegat una ullada ràpida) que l'aplicació dels conceptes de llengua i dialecte als diferents parlars europeus i mundials generen una munió de polèmiques i enfrontaments identitaris al llarg i ampli del continent. Al cap i a la fi la distinció entre totes dues presenta més matisos polítics i implicacions identitàries que no pròpiament idiomàtics, un dels més importants dels quals és que la llengua està més associada amb la modernitat. És també, doncs, una qüestió de prestigi i d'estatus:

«Llengua i dialecte són dos conceptes socialment connotats, ja que s'identifica el primer amb la modernitat i el prestigi, i el segon, amb el passat i la manca de conreu culte. Des d'un punt de vista estrictament lingüístic, però, no existeix aquesta connotació. Totes les llengües, fins que no s'han estandarditzat, han estat en algun moment dialectes d'altres llengües, o considerades com a tals. Com s'ha dit sovint, "un dialecte no és sinó una llengua derrotada, i una llengua, un dialecte que ha triomfat políticament". Un dialecte és, doncs, un projecte de llengua (o una varietat lingüística d'una llengua amb identitat pròpia) i una llengua, el projecte ja realitzat, és a dir, un parlar que ja compleix totes les funcions d'ús en tots els àmbits socials» (Cotano, 2000: 118-119).

A més a més, els secessionismes (o els irredentismes) idiomàtics acostumen a tenir motivacions inequívocament polítiques, nacionalistes en concret. De fet, la llengua ha estat un dels instruments més importants de la construcció de les distintes identitats nacionals a Europa.⁶⁶⁰ En qualsevol dels casos la consideració del valor de "llengua" a un parlar qualsevol, en bona mesura, no respon a la distància lingüística objectiva entre cadascuna de les varietats ni tan sols a la intel·ligibilitat entre tots els parlars. El món està ple de casos que desmenteixen aquesta suposició:

«Por ejemplo, hay lenguas romances, germánicas y eslavas que en realidad no se diferencian entre sí más de los que lo hacen algunos dialectos dentro de lo que en otros lugares se consideran lenguajes unitarios. Las lenguas eslavas, por ejemplo, se parecen probablemente más entre sí que las diversas formas de árabe — supuestamente, una única lengua— coloquial» (Gellner, 1983: 65).

Pot servir-nos d'exemple esmentar un cas de secessionisme lingüístic triomfant: el moldau. Aquesta varietat lingüística romànica ha assolit la categoria de "llengua" a partir d'un secessionisme lingüístic fomentat des de l'antiga URSS, per tal de legitimar l'annexió, signada al pacte Ribentrop-Molotov, per banda de les repúbliques russa i ucraïnesa. El règim soviètic promogué la llengua moldava a partir de les especificitats d'aquesta parla i, en especial, amb l'alfabet ciríl·lic. Amb la desaparició de la Unió Soviètica, Moldàvia proclamà la independència el 1991 i oficialitzà un estàndard propi i el nom de llengua moldava. Uns anys abans ja havien tornat a l'alfabet llatí. Tot i això:

«des d'un punt de vista estrictament lingüístic es tracta, però, de romanès. La separació estatal i el fet que els moldaus no s'identifiquen com a romanesos afavoreixen aquesta denominació. Anàlisis lingüístiques demostren que les diferències entre el moldau i el romanès són del mateix ordre que les existents entre els diferents dialectes catalans» (Cotano, 2000: 89).

Pel que fa al català no només al País Valencià s'han produït intents i moviments secessionistes. També a les Balears i a l'Aragó s'han fet intents de construir llengües

⁶⁶⁰ «Algunos paneslavistas rusos idearon elaboradas clasificaciones de lenguas eslavas para probar su parentesco final con el ruso y la consiguiente inevitabilidad de una unión eslava bajo los auspicios rusos. Los nacionalistas alemanes pretendieron que el holandés es en realidad un dialecto del alemán y que Holanda debería por consiguiente ser parte de la nación alemana. Por el contrario los separatistas ucranianos mantenían que tenían derecho a un Estado propio, porque su idioma es diferente del ruso y los nacionalistas croatas y eslovacos de Yugoslavia y Checoslovaquia argumentaban también en parecido sentido» (Kedourie, 1966: 97).

independents i, en conseqüència, de trencar la unitat del català. És possible que precisament el blaverisme haja inspirat en bona mesura els secessionismes balear i aragones,⁶⁶¹ cosa que mostraria l'existència d'un espai social i fins i tot polític per a l'anticatalanisme "indigenista" que competiria amb l'anticatalanisme general assumit pel nacionalisme espanyol de la dreta estatal:

«L'espanyolisme anticatalanista i d'extrema dreta de sempre ha trobat, doncs, en la disfressa de l'indigenisme que, per cert, tan bons resultats va donar al País Valencià, l'estratègia més adient per fer-se un lloc en la política i intentar rescabalar des de dins del sistema democràtic el projecte d'una Espanya franquista, antiintel·lectual, cultural i lingüísticament uniforme, tancada a qualsevol evolució social, econòmica o política. Aquest nou anticatalanisme haurà, però, de disputar-se, com sempre, l'espai amb una dreta espanyola, en aquest moment en ple procés d'involució ideològica, disposada a recuperar de nou el poder a qualsevol preu» (Viadel, 2006: 287).

En el cas balear la gran diferència entre el *gonellisme* i el blaverisme rau en la penetració social del discurs anticatalanista: molt més feble en el cas illenc. De fet, aquell no aconseguirà impregnar més que un sector minoritari de la dreta espanyola illenca i ni tan sols el centre-dreta mallorquí. De fet, Unió Mallorquina, partit nacionalista balear no pancatalanista, no alçarà, però, cap bandera secessionista lingüística, amb la qual cosa ni el parlament balear ni el consell mallorquí comptaran amb una força política institucional anticatalanista. Fins i tot en l'Estatut balear (que s'aprova originàriament amb l'única abastenció d'AP) s'oficialitzarà, en exclusiva, la denominació de llengua catalana, amb la qual cosa el regionalisme banal balear esdevindrà en una direcció decididament distint al valencià.

Tot i això, el *gonellisme* es farà un xicotet espai en la política balear degut a que és un discurs atractiu per a l'anticatalanisme illenc, ja que es presenta com un espanyolisme més autoctonista i no com un unitarisme espanyol antiautonomista, la qual cosa ha condicionat en part els enfrontaments interns en el PP balear.

De fet, el seu és un atac al "catalanisme" que es fa des de la reinvidació (purement nominalista, això sí) d'una hipotètica llengua balear independent del català per, al capdavant, atacar un projecte polític que qüestiona la unitat nacional espanyola i un projecte de normalització lingüística, que pretén capgirar la posició d'hegemonia social del castellà que ha ostentat si més no als tres darrers segles:

«Esto y sólo esto persigue el catalanismo. Una unidad política a costa de lapidar la lengua propia de Baleares y Valencia, sustituyéndolas por la catalana, al tiempo que arrinconan al exigir la independencia de los "Países Catalans", el alegar que en su territorio el español es la lengua extranjera» (Miguel Garau, ABC, 5-VII-1997).

En aquest sentit l'anticatalanisme balear esdevé un discurs disponible i versemblant per a una part de la comunitat que resulta massa temptador no fer-lo servir. És per això que, per exemple, el naixement de la Plataforma Cívica en Defensa de Sa Llengua Balear i el manifest de Lluch tenia com a objectiu, d'una banda, desgastar el govern de Cristòfol Soler del PP (qui serà acusat de fer una política "pancatalanista") i, aprofitar, per tant, les baralles internes de la dreta balear i, d'altra, fer servir el secessionisme —exactament com veurem al País Valencià— com una barrera eficaça contra els avanços de la normalització lingüística:

⁶⁶¹ A parer nostre un dels majors encerts de l'assaig periodístic *No mos fareu catalans* de Francesc Viadel serà precisament comparar, ni que siga mínimament, el blaverisme amb altres moviments semblants a les Illes Balears i a l'Aragó oriental o Franja de Ponent. L'autor sosté, igualment que fem nosaltres, que tot i que el blaverisme presenta singularitats pròpies innegables, no s'ha d'entendre com un indigenisme o nativisme sense comparança possible amb altres moviments socials i/o discursos.

«Además de defender la denominación de “lengua balear” para nuestra lengua propia, estamos por una “cooficialidad real” de nuestra lengua con la “lengua castellana-española”, porque entendemos que al ser ésta una lengua de cultura, su conocimiento y su uso normal y libre, nos enriquece pues nos permite acceder a fuentes de cultura y conocimiento mucho más amplias y profundas y nos permite, a la vez, comunicarnos con nuestros hermanos del resto de España y con los hispanohablantes del resto del mundo» (a Viadel, 2006: 276-277).

Així mateix a la franja oriental catalano-parlant de l'Aragó, tot i no ser cooficial la llengua pròpia ni en el conjunt de la comunitat autònoma ni tan sols en el territori, també hi existirà un cert anticatalanisme nativista. Aquest sorgirà com una reacció contra les demandes de promoció del català. La Federación de Asociaciones Culturales del Aragón Oriental (FACAO) considerarà que el pancatalanisme vol “imposar-los” el català com a llengua pròpia:

«y'Il perill de que fos engollida per una altra llengua beina en ganés de expansió, cosa que mos esplicae també li estae passán al valenciá [...] *L'enemic era lo pancatalanisme* que pals seus obchectius de expansio y poder, al amparo del seu poderio presén, polític, economic y cultural, mol bolie imposà la llengua catalana com a llengua nostra de tota la vida» (a Viadel, 2006: 286).

Per últim cal esmentar la Plataforma Constitucional y Autonomista, entitat anticatalanista i espanyolista dels països de l'antiga Corona d'Aragó, creada l'any 2004 i presidida per Juan García Sentandreu i formada, a més de per Nou Valencianisme, per Convivencia Cívica Catalana, la Plataforma en Defensa de sa Llengo Baléa i la FACAO.⁶⁶²

16.3 La “Comunitat Valenciana” i el secessionisme lingüístic al País Valencià

Pràcticament des de la unitat dinàstica espanyola trobarem una acció homogeneïtzadora del nou estat, principalment a nivell religiós però també a nivell lingüístic. Començarà el que s'ha vingut a conèixer com la Decadència al País Valencià. Ja des d'aleshores ens trobarem amb praxis i discursos castellanitzadors per tal d'afavorir el castellà com a llengua més o menys “comuna”. Aquests, per tant, no naixeran amb el blaverisme sinó que venen de molt més lluny.

Aquest procés de substitució lingüística s'intensificarà amb la contemporaneïtat. L'acció de l'estat-nació espanyol, com hem vist, no serà precisament neutral culturalment, amb la qual cosa processos com l'escolarització i l'alfabetització, els mitjans de comunicació de masses i l'estandarització dels llenguatges burocràtics i econòmics, entre d'altres, contribuiran a arraconar el valencià a aspectes estrictament populars o simbòlics i a l'esfera privada. Aquesta substitució idiomàtica tindrà defensors, més o menys explícits que titllaran «la pròpia llengua d'inadequada per a la producció cultural, i l'adopció del castellà esdevé símbol d'estatus» (Xambó, 2001: 43).

⁶⁶² Al web d'aquesta darrera específica els tres objectius de la Plataforma, extraordinàriament semblants als del blaverisme: «1) Defendre y accullise a la Constitució Española pa belá per la llibertat, la igualtat y la solidaritat de tots los españóls, sense excllusió ni tratos de fabó. 2) La boluntat de combatí desde la legalidad cualquier biabilidad del proyecto dels “Países Cataláns” que desde lo nacionalismo catalá pretén separamos d'España anchí coma rechí los destinos de les comunidáts autónomes d'Aragó, Reinod de Balenciana y Baleás además de créa enfrentaméns entre'ls propios cataláns. 3) Desenmascará la mentira istórica del nacionalismo catalá de la unidad llingüística catalano-balenciana-balear-aragonesa y defendre la llengua balenciana a Balencia, la llengua balear a Baleás, la llengua aragonesa a la zona nort y zona oriental d'Aragó Y'l bilingüismo a Cataluña. Lo catalá no e llengua propia ni d'Aragó ni de Balencia ni de Baleás. A la zona oriental d'Aragó se parle aragonés (oriental), no catalá» (a www.facao.com, 2008).

Tanmateix, durant la transició democràtica, es produirà un intent de capgirar aquesta situació sociolingüística. Els valencianismes apostaran per convertir el valencià en la llengua referencial de comunicació del País Valencià i la resta d'opcions ideològiques en major o menor mesura es resistiran. Entre aquestes destacarà el regionalisme anticatalanista que lluitarà per mantenir i consolidar la situació de preeminència del castellà mitjançant una determinada estratègia retòrica. De tal manera que

«durant la transició política, es desfermarà una intensa lluita en què l'estatus que havien de tenir el valencià i el castellà, la diversitat de posicions quant al tipus i intensitat d'autonomia davant el centralisme imperant fins aleshores, s'emascararà, en el que es pot anomenar la reacció conservadora, de defensa del valencià entès com a no català, d'instal·lació en el regionalisme ("sano", "bien entendido") que permet mantenir l'estatu quo, de reivindicació de les "tradicions" valencianes enfront dels "intents catalanitzants"; en suma, hi assistirem al paroxisme del "perill català". Mentre, des d'aquest sector no es fa cap retret al centralisme, i sovint l'anticatalanisme s'expressa en castellà i no conté cap proposta en la línia d'impulsar l'ús social de la llengua» (Xambó, 2001: 45).

En conseqüència, la llengua pròpia esdevindrà un element fonamental en la lluita per l'hegemonia social al País Valencià, un autèntic camp de batalla en l'enfrontament identitari. De fet, com ja hem comentat, l'Estatut d'Autonomia de 1982 no tancarà aquest aspecte ja que: a) d'una banda no reconeixerà la unitat lingüística del català però tampoc la nega, en establir únicament la fórmula que el "valencià" és la llengua pròpia; i b) no reconeixerà cap instància normativa oficial.

Amb la reforma estatutària, com tot seguit, veurem, l'ambigüitat de la identitat de la llengua restarà oberta, amb certs matisos importants (com la incorporació de l'expressió "idioma valencià" a l'articulat i "llengua valenciana" al preàmbul), però s'aprovarà l'AVL com a institució normativitzadora oficial, amb la qual cosa en teoria es dificultarà el secessionisme normatiu.

D'aquesta manera, el País Valencià també serà singular (fins la recent modificació de l'Estatut), en ser l'única comunitat autònoma amb llengua pròpia cooficial diferent del castellà que no regulava a les disposicions estatutàries ni la identitat d'aquesta ni la instància encarregada de determinar la normativa.⁶⁶³ Així l'Estatut de 1982 deixava en l'aire aspectes molt importants de la lluita simbòlica. No serà casualitat que l'enfrontament identitari, a partir de la dècada dels vuitanta del segle passat, es canalitzarà fonamentalment mitjançant la llengua i no tant per mitjà de la bandera o la denominació, altres aspectes simbòlics importants, però als quals l'Estatut sí havia donat una resposta, bastant favorable, com ja hem vist, al model simbòlic del blaverisme.

Per al regionalisme anticatalanista al País Valencià l'idioma esdevindrà una bandera de lluita bàsicament per tres motius, els dos primers ja analitzats: 1) és un element cabdal en la construcció d'identitats polítiques a la modernitat; 2) fou adoptat pel fusterianisme com l'element discriminador decisiu amb el què construir una identitat cultural i, segons com, política, compartida entre valencians i catalans, cosa que per tot i per tot es tractarà d'impedir;⁶⁶⁴ i 3) aquesta identitat compartida a partir de la llengua comuna és percebuda necessàriament com una identitat subordinada a Catalunya

⁶⁶³ «de totes les comunitats autònomes amb llengua pròpia diferent de la castellana existents a Espanya i que han iniciat algun tipus de política de reconeixement o recuperació, la valenciana és l'única que no ha aclarit políticament en cap moment de manera clara la identitat de la llengua pròpia i tampoc ha reconegut fins a 1998-2001 una institució competent a l'hora d'establir normes ortogràfiques, sintàctiques, lèxiques i fonètiques, models d'estàndards orals i escrits de la llengua i les característiques bàsiques dels diferents usos funcionals i llenguatges d'especialitat» (Bodoque, 2005: 164).

⁶⁶⁴ I així és percebut en general des del blaverisme: «Aixina com els catalans necessiten de la llengua per a ser una unitat històrica, perquè en la història no ho han sigut, els seus comtats no han tingut una unitat política en la història, necessiten de la llengua, que es... en fi, la teoria de Mistral i tot això, la teoria també de Hitler. O siga, és molt dels nacionalismes del segle XIX» (Martín Villalba, C2, 00:28'40").

i al catalanisme i, en conseqüència, el blaverisme considerarà com a objectiu estratègic i fonamental trencar aquesta unitat lingüístico-cultural.

Per al blaverisme, doncs, no seria possible construir una valencianitat que parlara “de tu a tu” amb la catalanitat a partir d’una llengua catalana i ni tansevol una llengua, amb doble denominació, valenciano-catalana compartida. Una identitat valenciana semblant a una identitat austríaca (política, gràcies a l’existència d’un estat-nació, però lingüísticament, culturalment, germanòfona) o a una identitat flamenca (políticament, gràcies a una “regió” dins l’estat federal belga però lingüísticament, culturalment, neerlandòfona) és impensable per als anticatalanistes valencians.

De tal manera que, si per al fusterianisme la llengua serà l’element referencial de la construcció del seu projecte i discurs polític particular, per al blaverisme, ho serà anàlogament (però no idènticament). I ho serà com una reacció també política contra la imaginació d’uns Països Catalans, basada en el què se considerarà com un “annexionisme” lingüístic, percebut rotundament com una negació de la valencianitat, de tal manera que seria inimaginable una valencianitat a partir de la llengua catalana (o fins i tot a una “llengua valenciana” plenament normalitzada).⁶⁶⁵

«¡Qui nos havia de dir que la nostra llengua valenciana, baix el nom de llengua catalana, seria la negació de la nacionalitat de la Patria Valenciana, quan sempre ha segut una reafirmació!» (Adlert, 1984b: 60).

Si per al pancatalanisme la llengua serà el criteri definidor cabdal de la nació, el blaverisme farà la construcció identitària precisament a l’inrevés: la llengua a partir de la nació (de la regió, és clar). La construcció ideològica, però, serà anàloga: la concordància de l’idioma i la nació (regió), encara que el motiu de pertinença diferent, la llengua per al pancatalanisme, el territori o el “poble” per al blaverisme. Vegem sinó com explica (d’una manera bastant inequívocament explícita) el dirigent ucedista José Ramón Pin Arboledas, qui considera que el secessionisme lingüístic era (i és) la manera més eficaç, més “imaginativa” i “mediterrània” de combatre el projecte polític nacional dels Països Catalans, atés que precisament aquest projecte es fonamentava, partia de la unitat lingüística. En atacar aquesta unitat (aquest pressupòsit de base), el terreny del joc se situava en aquest punt i no en la qüestió política, nacionalista, que era la que precisament es pretenia evitar amb el blaverisme:

«los mediterráneos somos imaginativos. Si nos ponemos a discutir si esto es... la misma comunidad... la misma nación histórica o no, estamos ya entrando en el juego... solamente discutirlo ya es entrar en el juego de... de los otros. Entonces, los valencianos que son muy imaginativos dijeron, pues discutamos de la lengua, que es un paso anterior. Y mientras estuvieron discutiendo de la lengua, no discutieron de si esto era una comunidad política o no» (Pin, 00:47’47’).⁶⁶⁶

En conseqüència, si el fusterianisme més ortodox defensa la catalanitat nacional de tots els catalanoparlants i no només dels de Catalunya —serà català qui parle català—, el blaverisme, com a reacció, defensarà el caràcter no catalànic de la llengua pròpia dels valencians a partir, precisament, de la no catalanitat nacional dels valencians, amb un argument tautològic, de petició de principi: “Com que no som catalans, no parlem (no podem parlar) català” seria l’argument que resumiria el secessionisme

⁶⁶⁵ De fet, s’aplegarà a assimilar un ús culte del valencià com una negació de la identitat valenciana. A l’àrea metropolitana de València he arribat a protagonitzar involuntàriament anècdotes significatives de fins a quin punt s’ha percebut estrany l’ús social culte i la normalització del valencià tals com considerar-me “català” per parlar en valencià malgrat que el meu interlocutor parlara castellà. Un estudi en profunditat del discurs popular dels ciutadans d’aquesta zona atorgaria moltes llums sobre l’anticatalanisme popular o sentimental no lligat necessàriament a la politització del blaverisme.

⁶⁶⁶ Molt significativa és la persona verbal què fa servir al final, la tercera persona del plural, tot autoexcloent-se momentàniament de la consideració de valencià (de fet nasqué a Madrid i viu actualment a Madrid), com si volguera parlar encara com a dirigent d’UCD, com a cirurgià que intervé en un conflicte identitàri des de “fora”.

lingüístic. Els valencians, segons aquest discurs, no sols tindríem un idioma propi sinó que seria absolutament privatiu, no compartit per cap altra comunitat ni grup:

«som una comunitat política diferenciada, resultat d'una definició històrica com a poble que te com a signe d'identitat senyera un IDIOMA o llengua pròpia que es nostra i *que no compartim en ningú*» (G. Sentandreu, 2004: 114). Majúscules a l'original.

De fet, curiosament en alguns dels textos del blaverisme es denunciarà explícitament aquesta identificació llengua-nació del pancatalanisme, tot obviant, però, la identificació llengua-regió de l'anticatalanisme que restava amagada en la retòrica, particular com podem comprovar en el fragment que adjuntem tot seguit:

«El sistema establecido y llevado a la práctica, con relación a la lengua, elemento básico constitutivo de la nación catalana —según el nacionalismo catalán—, al cual se aferran tenazmente es el siguiente: todo el esfuerzo se centra en la *normalización de la lengua*. En este punto, tan débil, se basan todas las campañas, si falla éste se desmorona el proyecto de los “países catalanes”, al carecer de base sólida que lo sustente. Así que en este proceso de subordinación idiomática, hubo que lanzar un sofisma: “la *unidad lingüística*” del valenciano y del catalán, para en realidad disfrazar la verdadera intención, que es, la *uniformidad* de las lenguas. A continuación dar un nombre a esa entelequia: “lengua catalana”, estableciendo el silogismo siguiente: Si todo el que habla catalán es catalán y los valencianos hablan catalán, la conclusión será que, los valencianos son catalanes y catalana será su *cultura*» (García, 1990-a: 11). Cursives de l'original.

Cal explicitar que, encara que en principi van extraordinàriament lligats anticatalanisme i secessionisme lingüístic, aquests no tenen (no tindrien) per què necessàriament coincidir. De fet, és tan imaginable un secessionisme valencianista no explícitament anticatalanista (el d'un nacionalisme valencià particularista que defensara el valencià i el català com a dos idiomes però que mantinguera el discurs de *germanor* entre valencià i català) com el d'un anticatalanisme valencià que no haguera de recórrer al trencament de la unitat idiomàtica. En aquest últim sentit el qui s'autonomera President del Consell, Enrique Monsonís, per exemple, no s'està de reconèixer que no té problemes en acceptar una (particular) unitat lingüística entre el valencià i el català, sempre i quan no servisca per fer un projecte polític i unitari pancatalanista, perquè si no es “veuria obligat” a haver de negar aquesta unitat. Seria, doncs, una unitat lingüística “condicionada” a la no politització d'aquesta, merament instrumental. La cita és una mica llarga però no té desperdici i explicita molt exactament els objectius del blaverisme que, precisament, no sempre s'expliciten:

«Jo crec que eixe combat estava sostingut també per les conseqüències que podien derivar-se [...] Aleshores, *la identitat de la llengua servia sobre tot per a dir PPCC*. I si em permeten, jo no sóc partidari dels PPCC. *Jo no vull que els valencians tinguem la capital en Barcelona*. Ara, bona relació amb ells, sí. Admetre els valors que tenen, sí. *Però submissió, no*. Aleshores, els llinars són difícils [...] Aleshores, si vosté em parla de quina relació tinc jo amb el lleidatà, jo crec que parle el mateix que ells. Si em pregunta vosté quina relació tinc jo amb el barceloní, li diré que són llengües paregudes [...] Vull dir, que em pareix magnífic que cadascú tinga la seua llengua, i em pareix magnífic que les cúpules s'uneixen el més possible perquè n'hi haja una literatura que entenguen uns i altres, per a que el llibre conjunt tinga un públic de 10 o 12 milions [...] I a mi allò de l'idioma... *no li done més importància sempre que no tinga conseqüències directes d'integració, jo no vull integrar-me*. Políticament jo vull ser valencià, no països de no res, valencià. I per tant, tot el que em conduisca a una posició que no vull, ho mire amb recel. És dir, si la llengua no fóra més que una discussió científica, estaria molt tranquil, esperant que els científics, que saben més que jo, digueren blanc o negre. Però *si això té que significar que identitat d'idiomes és integració, aleshores negue la primera*» (Monsonís, C2, 00:05'18”, 00:06'31” i 00:07'55”)

María Consuelo Reyna, en un sentit semblant, també reconeix que allò veritablement important no és tant la unitat lingüística com la consideració de ser “catalans”,

és dir, les implicacions polítiques i/o culturals que se'n derivarien, la qual cosa no obsta perquè el secessionisme lingüístic s'abandoni, sinó que es considerarà la millor manera de "reaccionar" contra el projecte polític i/o cultural de Països Catalans.⁶⁶⁷

La gran majoria del blaverisme, per tant, tirarà pel camí recte i s'oposarà tant a la unitat nacional dels Països Catalans com a la unitat de la llengua catalana. El blaverisme, com hem vist, no és amic de practicar un discurs massa matisat. En qualsevol dels casos les citacions prèvies exemplifiquen que el més important per a l'anticatalanisme és negar la major: la construcció política dels Països Catalans i que la llengua només serà la variable dependent d'aquesta negació, d'aquesta reacció.

En conseqüència, com que, a parer del blaverisme, el projecte polític dels Països Catalans se sustenta en la unitat lingüística del valencià i català —quan, contràriament, la unitat idiomàtica és, en tot cas, una condició necessària però no suficient—, aquest moviment es mobilitzarà contra aquesta unitat, per a trencar-la precisament i, tament com reconeix Artur Ahuir, per a fer-ho d'una manera "brutal":

«Els valencians no sabem massa cosa d'això, i el que sí que saben és que ha de ser València. I diguem que si per la unitat de la llengua arribem a la unitat política, i al que ací no es veia tant com a unitat política, sinó com *annexionisme pur i dur per part de Catalunya*. Clar, què podia resultar? No podia resultar gens bé. Estos, per contra, reaccionen i diuen: *si la raó de la unitat política és la unitat lingüística, per tant hem de negar d'una forma brutal la unitat lingüística*. I crec que este en tot cas serien els passos que durien a negar eixa unitat de la llengua» (Ahuir, 00:20'22").

L'objectiu del secessionisme lingüístic, però, no és exclusivament combatre políticament el projecte polític nacional pancatalà sinó també evitar qualsevol redreçament cultural de la situació de subordinació de la llengua pròpia. Tot segregant la llengua comuna, esdevé més senzill la patuatització del català, si més no al País Valencià ja que «darrere d'aquesta defensa de la pretesa "llengua valenciana" no hi ha més que una llengua abocada a la residualització i a la hiperdialectalització» (Climent-Ferrando, 2005: 49).

En aquest sentit de ben poc serviren les crides de tots els departaments de filologia i literatura de la Universitat de València l'any 1978 (que combatien els arguments que "justificaven" la independència idiomàtica i que advertien dels riscos del secessionisme lingüístic per al futur del valencià),⁶⁶⁸ precisament perquè el que tractava i

⁶⁶⁷ «habéis empezado hablando de... de la unidad de la lengua, y estas historias y cual... pero es que llega un momento, y yo tengo libros por ahí de esos... la cerámica de Manises es cerámica catalana. La cerámica de Manises, de ser algo, es árabe, jamás catalana. La Lonja pertenece al gótico civil catalán. Sorolla era un pintor catalán. Y figura entre los pintores catalanes. La paella... y de ahí sale el artículo de Broseta, es gastronomía típica catalana. Claro, la gente lo que está es hasta el gorro de eso, y la gente contesta. Y muchas veces lo que pasa es que contesta riéndose de... de Jordi Pujol y de todas esas cosas. Pero no es nada más que eso. Es que son... si eso no son provocaciones... Vamos a ver, yo siempre pongo el ejemplo. Vale... admitamos toda esta historia de la unidad de la lengua. De acuerdo, ellos lo dicen... bien. Ahora, que me enseñen... porque siempre te dicen: no, es que el inglés... no sé qué, no sé qué... De acuerdo, que me enseñen un solo libro donde Shakespeare aparezca como un autor norteamericano. ¿Hay alguno? O Sorolla... Sorolla como un escritor inglés. Arthur Miller como un escritor inglés. ¿Lo hay? Entonces, ¿por qué los nuestros, no solamente dicen que escriben en catalán, sino que son catalanes? ¿Por qué se manipula la historia diciendo que hay una confederación catalanoaragonesa, cuando eso no existió jamás...? Lo que había era una Corona de Aragón. Vamos, la gente acababa hasta el gorro. De manipular la historia y de manipular todo. Vargas Llosa porque ha elegido ser español, pero Borges... nadie dice que es español. ¿O sí lo dicen?» (Reyna, C2, 00:11'13").

⁶⁶⁸ «Cal insistir, però, que convé molt que tal normativa siga feta amb un criteri convergent. Una actitud secessionista resultaria ruïnosa per a la llengua dels valencians, i no en un termini llarg, sinó breu. [...] Si el castellà, amb centars de milions de parlants, fa esforços, amb èxit, per evitar la secessió lingüística de Mèxic i de l'Argentina (que els primers que perjudicaria serien els mexicans i els argentins), ¿què caldrà que facen els valencians, el domini de la llengua dels quals, comptant-hi tota Catalunya i les Illes Balears, té una població de només devers vuit milions d'habitants i no tots ells parlen la llengua autòctona, la qual tampoc no disposa encara a penes de recolzament oficial? Sembla desaconsellable

tractarà d'aconseguir el blaverisme és que el valencià no tinga cap futur més enllà d'un patois folcloritzant (bàsicament per a usos rituals i populars) i socialment secundari.

Per als regionalistes anticatalans del País Valencià les apel·lacions acadèmiques no importen (i, si ho fan, són percebudes com a “provocacions”). El secessionisme lingüístic fonamentalment és una presa de postura ideològica en el qual la referència a la ciència, com veurem, en el millor dels casos, esdevé una qüestió secundària.⁶⁶⁹

La construcció d'una llengua valenciana independent ha esdevingut així una marca ideològica i política —un altre, dels més importants, marcadors identitaris que ha construït el blaverisme— que separa els suposats “valencianistes” (aquelles que consideren el valencià una llengua independent del català) dels “catalanistes” (aquells que participen de la unitat idiomàtica).

* * *

El secessionisme lingüístic sorgeix en un context d'avançat procés de substitució lingüística del valencià per banda del castellà a les àrees metropolitanes del País Valencià i, precisament, a l'àrea metropolitana de València on, durant les dècades dels seixanta i setanta, s'havia produït una significativa interrupció en la transmissió familiar del valencià. A partir d'aquestes famílies es construirà la base social del blaverisme.

El procés de substitució idiomàtica, però, és un fenomen relativament recent al País Valencià. A diferència del cas francès, la potència homogeneïtzadora de l'estat-nació espanyol, havia sigut important però més minsa. De fet, si exceptuem les àrees castellanòfones històriques occidentals, a finals del segle XIX el castellà no era parlat més enllà d'unes minories socials molt reduïdes de classe alta:

«la acción estatal sí cosechó un sonoro fracaso en lo referente a la homogeneización lingüística. A finales del siglo XIX, la lengua española seguía confinada en los territorios valencianos del interior que (desde fechas que son difíciles de fijar) la tienen históricamente como propia, mientras que el proceso de sustitución lingüística sólo había afectado a exiguas minorías acomodadas en las capitales de provincia, especialmente en Alacant» (Martí i Archilés, 1999: 176).

L'homogenització lingüística nacionalista estatal, doncs, era incomparablement menor a Espanya que a França en part degut a la tardana introducció de l'escolarització obligatòria i, per tant, a l'altíssim analfabestime en la llengüa oficial espanyola. Els historiadors Manuel Martí i Ferran Archilés, però, apunten que la causa fonamental fou l'especialització de l'agricultura mediterrània en conreus comercials intensius en treball, cosa que implicava la ràpida incorporació dels jòvens al mercat del treball i l'abandonament dels estudis (Martí i Archilés, 1999: 176).

Tanmateix, en l'àmbit de l'anomenada alta cultura, el procés d'assimilació lingüística estava lògicament molt més avançat,⁶⁷⁰ amb la qual cosa es preparava el terreny per a la diglòssia en considerar el valencià com una “jerga” o un “lenguaje bárbaro” (Martí i Archilés, 1999: 178). Aquest procés de substitució lingüística compor-

desfer la unitat que ja havia estat assolida, puix que no pot beneficiar a la comunitat» (Universitat de València, 1978: 33-34).

⁶⁶⁹ Vegem sinó l'afirmació de José Luis Manglano, polític de la UCD durant la transició democràtica i, en el moment de fer-se l'entrevista (9-XII-2003), rector de la Universidad Cardenal Herrera-CEU. Malgrat el càrrec acadèmic, el menyspreu per la ciència de la lingüística és palés i indissimulat: «mi postura es muy clara, la era... era entonces muy clara y la sigue siendo igual de clara ahora. Yo creo que la lengua valenciana es una lengua, es un idioma, como lo es el catalán, y como lo era el occitano, y como son muchas otras lenguas que vienen todas de la descomposición del bajo latín» (Manglano, 00:08'34”).

⁶⁷⁰ «En lo que se refiere a la alta cultura, el proceso de homogeneización estaba mucho más adelantado. El español era la lengua de la religión, de la enseñanza, de la prensa (excepto la satírica) y de la mayor parte de la literatura tenida por culta» (Martí i Archilés, 1999: 178).

tarà un cost lingüístic d'aprenentatge del castellà, un procés de diferenciació cultural, de distinció, etc. —tots ells gens menyspreables— que, precisament, el projecte fusterià posava (només relativament en la pràctica, degut a la moderada influència social que tindrà) en perill. Per això la reacció secessionista té molt de justificació de la substitució lingüística en benefici del castellà per banda de sectors socials que bé ja havien donat el pas de canvi idiomàtic o bé l'havien donat parcialment, en educar els seus fills (o filles)⁶⁷¹ en castellà.

L'anticatalanisme al País Valencià oferirà una cobertura ideològica, una coartada, a aquest procés de substitució idiomàtica, ja que el nacionalisme valencià (el "catalanisme") no plantejaria, segons aquest discurs, una recuperació del valencià sinó una introducció forçada del "català", alié suposadament al nostre poble, la qual cosa permetria tenir la consciència més tranquil·la amb la continuïtat del castellà com a llengua hegemònica de comunicació social a València.

L'esforç lingüístic i social de passar de valencià-parlant a castellà-parlant i les expectatives conseqüents de mobilitat social ascendent, doncs, no es veurien frustrades gràcies a l'acció política del blaverisme, que impediria l'èxit social d'una ideologia que buscava (i busca) fer marxa enrere en el procés de substitució lingüística (i, encara més, invertir-lo per mitjà de la normalització de la llengua pròpia). Per això, mentre que existisca valencianisme i partidaris de la normalització del valencià, previsiblement hi haurà blaverisme actiu, hi haurà reacció. Només en el hipotètic cas d'un canvi lingüístic complet el blaverisme deixaria de tenir sentit. La "mort" del regionalisme anticatalanista, així, hauria sobrevingut d'absolut èxit:

«el nivell zero de catalanisme (la forma de no ser acusat de catalanista) només està garantit establenent per la substitució lingüística, és a dir, la castellanització idiomàtica» (Bello, 1988: 289).⁶⁷²

La cita següent és sorprenent perquè és difícil trobar una alocució tan explícita i rotunda (i ciníca!, com l'autor mateix reconeixera) de la substitució lingüística i de l'ús del secessionisme idiomàtic com a coartada ideològica. El blaverisme, majoritàriament, tindrà una certa mala consciència per l'abandonisme lingüístic i, sovint, o bé ho negarà o bé ho matisarà de bilingüisme (disglòssia) més o menys enriquidor.⁶⁷³ Tanmateix, el ja citat José Ramón Pin, declarà que al cap i a la fi la polèmica valencià-català era per un "idioma que no és el seu de fons", atès que a la ciutat de València el valencià havia deixat de parlar-se si més no entre les "classes poderoses". Al cap i a la fi el secessionisme permetia continuar el procés de substitució lingüística, que algunes classes socials ja havien consumat i que de cap de les maneres volien fer marxa enrere:

«en Valencia ciudad, que es teóricamente cap-i-casal, en las clases cultas, en las clases poderosas, no se hablaba el valenciano, se hablaba el castellano, al contrario que ocurrió en... Entonces, imagínense ustedes una sociedad, que siente que puede ser agredida políticamente y, por otra parte, que *tiene que empezar a hablar un idioma que no es el suyo de fondo*. Entonces dice, bueno, si discutimos que esto es valenciano o catalán, mientras pasa esto yo sigo mi vida, y sigo ha-

⁶⁷¹ De vegades es donava el cas curiós de parlar en valencià als fills varons i en castellà a les dones com a fórmula d'ascens social femení mitjançant el matrimoni amb un varó de classe social més alta i, previsiblement, per tant, castellà-parlant.

⁶⁷² Viadel, més de quinze anys després, ho escriurà d'una manera extraordinàriament semblant: «No cal dir que tot això mena a un escenari on el nivell zero del catalanisme només està garantit amb la substitució lingüística, això és, la castellanització idiomàtica» (Viadel, 2006: 26).

⁶⁷³ A aquest respecte pot resultar reveladora una anècdota viscuda personalment per mi. En una reunió en la seu d'UV a finals dels anys huitanta, probablement en una assemblea de militants de Trànsits, en un debat sobre l'ús social del valencià, José Barberà, qui fou director del periòdic *Levante* i pare de l'actual alcaldessa de València, afirmà que el valencià era una llengua adequada per a demanar un entrepà de botifarra amb faves però no per a altres usos socials com, per exemple, el periodisme.

blando mi castellano, que es lo que... de manera que es una visión un poco cínica de la situación, pero bastante realista» (Pin, 00:47'47”).

Anem a veure més detingudament què és i que implica el secessionisme lingüístic al País Valencià.

16.3.1 Els fundadors ideològics del secessionisme idiomàtic

Josep Maria Bayarri, com ja vàrem veure en els precedents del blaverisme, també és un precedent ideològic, paradigmàtic, que obrirà les portes del secessionisme idiomàtic, tot i que la bona part de l'argumentació la compartirà amb altres valencianistes històrics, com, per exemple, Nicolau Primitiu que, no obstant això, no caurà en el secessionisme. Per Bayarri la condició ètnica dels valencians seria prejaumina i la conquesta de València, en aquest sentit, seria una més, de tantes que ens hauria oferit la història⁶⁷⁴ i, en conseqüència, el valencià i el català serien dues llengües diferents en haver tingut evolucions que haurien divergit aquests parlars. Un altre precedent serà Francesc Almela i Vives, que ja l'hem tractat en el subcapítol 8.3.

Tanmateix, als efectes de la nostra recerca, podem considerar que els orígens del secessionisme idiomàtic més contemporani se situen precisament en el naixement del blaverisme, ja que tots dos aniran extraordinàriament lligats. Ja l'any 1975, encara amb el dictador Francisco Frango agonitzant, es donà una campanya important en diaris, publicacions i fins i tot en dirigents franquistes valencians per reivindicar la suposada no filiació catalana del valencià, normalment protagonitzada per banda de personalitats còmodes amb el règim dictatorial i que no s'havien caracteritzat precisament per l'ús de la llengua pròpia.

Tot i que no fou una polèmica que implicà amplis sectors socials com si que ocorreria a partir de la transició democràtica, ja posà les bases ideològiques i narratives per a la construcció d'una llengua valenciana independent. De fet, durant aquest any es produiran tot un seguit de polèmiques periodístiques, entre les quals destacarà un creuament d'articles al voltant de la unitat de la llengua en el diari LP entre el filòleg Manuel Sanchis Guarner i el director José Ombuena; es publicaran dues obres referencials que donaran espenta al secessionisme com los *Orígenes del Reino de Valencia* del catedràtic saragossà Antonio Ubieto i l'assaig *Valenciano o catalán?* del notari i membre del Centro de Cultura Valenciana Vicente Simó Santonja així com es produiran algunes actuacions polítiques secessionistes per banda de dirigents franquistes: el procurador en les Cortes José María Adán publicà una carta-circular on alertava de “la persistente campaña de catalanizar nuestra cultura y hacernos perder la identidad e historia de Valencia” (a Cucó, 1989: 291) i el mateix Adán i altres procuradors franquistes respongueren al Decret 1433/1975, de 30 de maig, sobre incorporació de “llengües vernacles” al sistema d'educació, que feia esment “només” del català, del gallec i del basc.

Una personalitat que tindrà una forta influència en el desenvolupament del secessionisme lingüístic serà Antonio Ubieto. Aquest catedràtic d'història medieval de la Universitat de València nascut a Saragossa publicarà el juny de 1975 la primera edició dels *Orígenes del Reino de Valencia*, una obra històrica que qüestionarà la tesi fusteriana de la dualitat lingüística com a obra de la conquesta de Jaume I i del posterior repoblament («Se puede afirmar sin posibilidad de error que los idiomas hablados en el reino de Valencia actualmente no son producto de un fenómeno de

⁶⁷⁴ «Hui ya està desprestigiada aquella teoria de que'ls catalans que vingueren quan a Jaume I nos donaren el ser ètnicament als valencians. No fon l'orige de la nostra personalitat, no; fon la continuació, una de les conquestes i invasions de Valencia, la mes afortunada per a tots per l'harmonia, seny i justícia de la estructuració política que vingué, en conseqüència, després, sense minva de la nostra personalitat, que no és la “peculiaritat”, i que una vegada expressa no's pot perdre i per tant no se reconquista per cap “reconquista”» (1931: 47).

reconquesta por parte de Jaime I» (DD.AA., 1975: 171) i que suposarà, com a conseqüència, una aportació de dubtes a les tesis fusterianes que el blaverisme convertirà en munició amb què qüestionar la filiació catalana del valencià.

Un altre dels fundadors ideològics del secessionisme lingüístic serà el notari Vicente Simó Santonja, membre de ple dret del Centro de Cultura Valenciana des de 1973 i actual Degà de la RACV, qui participarà de manera protagonista en les polèmiques idiomàtiques que tingueren lloc l'any 1975 i que publicà aquell mateix any la conferència inaugural del curs 1975-1976 del Centro amb el significatiu títol de *¿Valenciano o catalán?* La resposta de Santonja, que veu en bona mesura de les fonts d'Ubieto, serà "valenciano" i bona part de l'argumentació i de les publicacions del blaverisme al voltant de la llengua no seran sinó simples repeticions (sovint encara menys argumentades i sense citar la font) de l'assaig de Santonja. De fet, el regionalisme anticatalanista ha fet servir la reiteració i la repetició com una tàctica amb què assolir els seus objectius identitaris.

Bàsicament Santonja (tot duguent més enllà les afirmacions d'Almela i Vives) argumentarà que el valencià és una llengua independent (que anomena tesi de l'autoc-tonia o "valencianista") i no un dialecte del català (significativament anomenada tesi de la "servidumbre de la lengua valenciana" o "catalanista") en base als pressupòsits següents: 1) la continuïtat etnolingüística medieval i la negació de la importància de la repoblació catalano-aragonesa; 2) la suposada consciència lingüística privativa dels valencians com suposadament atestiguaria el fet que els escriptors valencians haurien fet servir "sempre" la denominació de "valencià" o "llengua valenciana" i 3) el protagonisme del "poble" en la conformació de la llengua.⁶⁷⁵

Tot i els precedents anteriors serà el llibre *En defensa de la llengua valenciana. Perqué i cómo s'ha d'escriure la que es parla* de Miquel Adlert la construcció ideològica més important per a legitimar el secessionisme lingüístic al País Valencià i el punt de partida polític d'aquest, ja que a diferència del llibre de Santonja, en aquest sí hi ha una proposta ortogràfica i normativa separatista del català. El llibre fou editat l'any 1977 (no és casualitat que coincidisca pràcticament amb el naixement del regionalisme anticatalanista al País Valencià com a ideologia i moviment de masses) i serví com a precedent directe per a la normativa lingüística secessionista feta pròpia per l'ACV quatre anys més tard que, precisament per això, seran conegudes com Normes de l'Acadèmia.

Adlert, com ja hem tingut ocasió de veure, fou militant, en companyia de Casp, als anys trenta del segle passat d'ANV, una organització vinculada a la DRV però amb plantejaments sobiranistes. Fou jutge i estigué molt vinculat a les posicions conservadores de l'Església catòlica. Autor d'un seguit d'assaigs, entre d'altres, sobre la qüestió nacional valenciana entre els que destaquen *De la meua catacumba*, *Del periodisme meu*, *Valencia*, *Arago i Catalunya* i *El compromís de Casp. Qüestió jurídica*. Recordem que durant el primer franquisme Adlert i Casp organitzaran una tertúlia literària i una editorial, cosa que a parer de no pocs els conferirà més legitimitat, "autoritat" i "coneixements" per a "trençar amb el catalanisme" i apostar pel secessionisme lingüístic. El seu serà un valencianisme cristià i conservador que esdevindrà explícitament anticatalanista en l'etapa final. De fet, segons l'actual President de la Secció de Llengua i Literatura Valencianes de la RACV, Voro López,^{A1} Adlert:

⁶⁷⁵ «el pueblo también tiene la palabra en cuestiones de la lengua y cultura (como en otras muchas más), porque contribuye como el que más a las mismas» (Santonja, 1975: 20).

«Era junt en el seu companyo Xavier Casp un dels que tenia autoritat i coneixements per a trencar en el catalanisme i mamprendre una *revalencianisació* de l'idioma i aço es lo que propon» (DD.AA., 1990b: 72).⁶⁷⁶

Adlert i Casp, per tant, no participaren del secessionisme lingüístic fins a les primeries de la transició democràtica. D'aquest canvi se n'han fet diverses interpretacions psicologistes per tractar de fer entendre el canvi de posicions unitaristes a disgregacionistes que en aquesta recerca no analitzarem per no considerar-les realment explicatives.⁶⁷⁷ Evidentment que els factors de gelosia, egolatria i rivalitat acostumen a intervenir en les relacions personals i socials dels intel·lectuals d'ací i de qualsevol racó del món. Aquests, en efecte, poden ser els factors de trencament que, a posteriori, poden "justificar-se" ideològicament o per qualsevol altre motiu. A nosaltres, però, ens interessa la perspectiva sociològica i en qualsevol dels casos allò significatiu si més no per a aquesta recerca no fou el trencament Casp-Adlert amb Joan Fuster (de fet, ja hi havia hagut un enfrontament molt anterior entre aquest tàndem i Carles Salvador) sinó els objectius, les conseqüències i, sobre tot, les estructures socials que permeteren que el secessionisme lingüístic es desenvolupara tan intensament com un discurs identitari entre bona part de la població del *hinterland* de València.

Entrant ja pròpiament en el llibre, cal tenir en compte que *En defensa de la llengua valenciana* parteix del pressupòsit d'una teoria de la conspiració per suplan-tar la "llengua valenciana" per la llengua catalana, en un tret que després es convertirà en característic de la retòrica del blaverisme. Així aquesta manipulació interessada hauria sigut tan intensa que fins i tot el propi Adlert hauria sigut "enganyat" pels catalanistes.⁶⁷⁸ Allò significatiu és que aquesta suposada "manipulació" i conspiració està

⁶⁷⁶ Aquest mateix autor el considera «un dels primers teòrics del nacionalisme valencià modern», atés que tots els altres els qualifica com "catalanistes" (Voro López a DD.AA, 1980b: 35).

⁶⁷⁷ Per exemple, Francesc Viadel sostindrà que «per increïble que puga semblar al foraster, els orígens de l'actual anticatalanisme són, en bona part, el resultat d'actituds bilioses dins del tancat i arnat món dels lletraferits de l'època, motivades per qüestions de rivalitat, vanitat i enveges» (2006: 53).

⁶⁷⁸ En l'assaig hi ha una "confessió de culpa" personal, acompanyada de penediment. De fet, el primer subcapítol té per títol "Caic en l'engany de la catalanisació i me n'ix". La participació personal durant més de quaranta-cinc anys de la normativa fabrística tracta de ser justificada com una "caiguda" innocent el que, a la seua vegada, pretesament li hauria fet a ell "enganyar" també. És interessant l'explicació que des del blaverisme es donarà d'aquest procés de ruptura amb un passat "catalanista" dels dos màxims intel·lectuals, Adlert i Casp, perquè conformarà un dels trets d'aquest discurs secessionista. La més "famosa" fou la que escrigué el propi Adlert. A l'article, el revelador títol del qual fou "M'enganyaren i enganyí", justificarà aquesta transformació en termes de manipulació de ments suposadament cànides que ja hem analitzat (la "virginalitat" valenciana que es veu estafada per "l'astúcia" catalana). A més, suposadament Adlert ja hauria avisat del perill: «I vaig començar a *despertar de l'engany* quan, en els primers anys cinquanta començà la *catalanisació total* de València, on Joan Fuster era el capdancer [sic]. M'afanyí a *avisar del perill* a molts que no em feren cas (com si els parlara el xiquet de les carasses), ni davant de fets com el que un mapa que aparegué en el "Diccionari Català-Valencià-Balear" com a vinyeta indicadora de les llengües que comprenia, es convertí en emblema (inclús de solapa) de lo que en aquells anys cinquanta començà a dir-se "Països Catalans". Ni *tampoc em féu cas ningú* quan en 1962 s'inicià l'escalada del pancatalanisme per la publicació dels llibres de Joan Fuster» (1977: 14). Hi ha d'altres justificacions curioses però igualment inversemblants. Hèctor Villalba, per exemple, la fonamentarà en què durant el franquisme calia "arrimar-se" a Catalunya per tal de, durant la transició política, assolir la "independència" (de Catalunya, òbviament): «A mi la sensació que em dona és eixa, que en el moment més difícil de la lluita hi havia que fer-ho tots junts i baix el *paraigües un poc alentador i protector* de lo que existia, que eren els canals que provenien de Catalunya, però quan hi ha possibilitat de fer-ho per u mateixa, és el moment en el que Xavier Casp un poc *s'allibera d'eixa necessitat d'estar baix eixes dependències*, i és quan ell camina cap a un valencianisme... no supeditat a res» (Villalba, 00:34'03").

De tota manera, en el blaverisme, el canvi lingüístic d'Adlert i de Casp s'ha percebut d'una manera ambivalent, que oscil·larà entre la sospita dels sectors més ortodoxos (que els negarien la consideració d'anticatalanistes de "pata negra") i l'elogi per la valentia de la "rectificació" als moderats: «Es molt difícil reconèixer que u està enganyat gran part de sa vida i rectificar. Els homens no son rius i poden fer-se arrere, pero no tots els homens tenen el valor de fer-ho» (Voro López a DDAA, 1980b: 33). O també, en referir-se a Adlert, faran servir la metàfora del personatge de l'Aventafocs, abandonadat pels catalans, que esdevenen germanastres: «home cabal i sincer als que algunes rebufaren cap al "pancatalanisme" oblidant que si be es cert que en l'alba d'eixe moviment, enlluernat pels cants de germanor, l'abraçà i cregue en ell, no tardà en donar-se conte de que aquells no eren sos germans, sino *germanastres que a sa mare (València) ofenien volent-li llevar sa historia i personalitat*» (Josep Peris a DDAA, 1990: 98).

present al llarg i ample dels textos del blaverisme i Adlert, a parer nostre, n'és l'iniciador. Vegem a tall d'exemple com:

«[Pompeu] Fabra sempre opinà que els valencians, per a purificar la llengua valenciana, no devíem preocupar-nos d'acostar-nos a la catalana, sinó a la dels clàssics valencians [...] Pero el pancatalanisme, com moltes coses més que li són desfavorables, amaga tot açò de Fabra i de la llengua "normativa". En el seu parlar sempre *ex-cathedra*, dóna normes que no explica, i amaga texts, i tot quan les refuta, l'existència de lo qual ignoren sos seguidors, com ignoren persones i fets que els amaguen els capitosts, inclús botant-se no solament molts anys sinó també segles d'història que no els convé que sàpien els neòfits» (1977: 10). Cursiva de l'original.

Adlert reivindicarà el qui per a ell serà un personatge que encarnaria un estadi anterior a la introducció del fabrisme al País Valencià, el filòleg Lluís Fullana,⁶⁷⁹ i ho fa per menysprear la majoria d'autors i institucions que signaren les Normes del 32 (Fullana, però, fou un d'ells. Adlert explicarà aquest fet com que ell també hauria sigut "enganyat"), una adaptació a les característiques del valencià de la normativa fabriana, als quals els acusa de ser "la primera ofensiva de catalanització". L'opinió d'Adlert era que aquestes normes haurien significat un "engany" així com una "hàbil" introducció d'un procés de "catalanització paulatina", que reemplaçà, mitjançant un "shock", una suposada normativització anterior en base als criteris lingüístics de Fullana i, per tant, la primera "gran ofensiva" dels "pancatalanistes":

«allò de Castelló: normes de catalanisació, encara que vergonyant per a millor *enganyar*, les quals, coromullant la palautina catalanisació a dosis reduïdes que venia fent-se d'uns anys arrere, representaren la primera ofensiva de catalanisació a gran escala. Per això supongueren una reforma dràstica per als que escrivíem el valencià segons les normes usades en aquell moment: les de Fullana. I nos foren un fortíssim *shock* aquelles normes que significaven un canvi total de colp» (1977: 10). La darrera cursiva de l'original.

Adlert denuncia en l'assaig que estem analitzant el que resultarà una obvietat per al blaverisme i que ja hem analitzat en la introducció del capítol: la unitat de la llengua catalana (percebuda com una "annexió" del "valencià" per banda del "català") comportaria, necessàriament, la unitat política entre el País Valencià i Catalunya (percebuda com la subordinació política dels valencians respecte els catalans).⁶⁸⁰

D'altra banda Adlert no sols és el fundador del blaverisme secessionista sinó que, a diferència, com veurem, de bona part del blaverisme, és pròpiament secessionista, és dir, separador del valencià del tronc comú català, que ell no nega. En aquest sentit ell no afirma però tampoc no nega la filiació genètica del valencià respecte del català ni la repoblació catalana posterior a la creació del Regne de València.

A diferència de la immensa majoria del blaverisme posterior —que sí que, com veurem, negarà el passat comú i buscarà fonamentar la construcció d'una llengua valenciana independent amb una suposada continuïtat etnolingüística a la València medieval—, Adlert fonamentarà aquesta en la suposada evolució diferent de "valencià" i "català" (i en "influències" diferents, tot i que no ne les especifica), que hauria convertit la forma valenciana en una llengua separada de la catalana:

«És indeferent que els catalans dugueren o no a València la llengua seua, perquè ARA català i valencià són diferents per haver tingut diferent evolució i diferents influències» (Adlert, 1977: 27). Majúscules de l'original.

⁶⁷⁹ «I ací em cal fer un homenage d'admiració, de gratitud i de desagravi al nostre il·lustre filòlec valencià Lluís Fullana, que ha segut tan injustament oblidat, i més injustament despreciat i vilipendiat. I, personalment, li faig acte de desagravi per haver abandonat ses ensenyances quan m'*enganyaren*» (Adlert, 1977: 9-10).

⁶⁸⁰ «Em féu pensar si es pretenia la catalanisació total de València, per una integral absorció per Catalunya» (Adlert, 1977: 13-14).

Adlert descriu la situació lingüística del valencià coetània com de “catalanitzada”. I per a ell calia, en conseqüència, una “revalencianització”, un retorn a les suposades arrels: «l'actual catalanisació, superació de les bases de Castelló, exigeix una revalencianització també enèrgica, total i de colp, que és lo que propugne ací» (1977: 10). La proposta “revalencianitzadora” no seria una altra que una (si més no certa) patuïtització del valencià, en justificar la necessitat de normativitzar el valencià col·loquial, com si el valencià només es parlara d'una única manera.⁶⁸¹

Adlert, així mateix, és una altra demostració que l'anticatalanisme també al País Valencià acostuma a anar de la mà de l'espanyolisme (en aquest cas, de la castellanització lingüística) afirmarà que el perill de la substitució idiomàtica s'“exagerava”. Tot negant aquest procés evident,⁶⁸² el que feia era atorgar cobertura ideològica, autèntica carta de naturalesa, a la substitució lingüística al País Valencià —en negar el risc que suposava i suposa per al futur social del valencià—, el que significava també legitimar els usos lingüístics disglòssics d'una part significativa dels valenciano-parlants que havien contribuït al canvi idiomàtic al si de les seues famílies i entorn social.

Per a ell, doncs, igualment que per a la majoria del blaverisme, el perill de “catalanització” idiomàtica seria més *real* que no el de la castellanització, fenomen que no sols és negat sinó que a més, és qualificat com d'“obsessió” dels “catalanistes”. L'anticatalanisme, doncs, acaba freqüentment per ser un instrument suau i eficaç d'antivalencianisme, també en l'àmbit lingüístic:

«també ha influït en la catalanisació del valencià l'*obsessió* en molts de fugir de la castellanisació (*perill que s'exagerava*) del valencià, que fea acudir al català com si este no patira també de castellanisació i fóra l'espill de la llengua valenciana perduda. I es fugí d'un bou que no era per a qué nos haja empitonat un bou que sí que és» (Aldert, 1977: 15-16).

Fou precisament durant la transició democràtica i com a conseqüència de la influència adlertiana quan l'Acadèmia de Cultura Valenciana, concretament la Secció Filològica, elaborà una normativa diferenciada de la de Pompeu Fabra,⁶⁸³ feta pròpia per l'Institut d'Estudis Valencians i introduïda majoritàriament a València a partir de 1932 en les conegudes com *Normes de Castelló*. Aquesta normativa secessionista⁶⁸⁴ fou presentada el 7 de març de 1981 al Monestir del Puig (per això són conegudes

⁶⁸¹ Tal com assenyala Vicent Martí, en analitzar el pròleg del llibre esmentat, es justificava així ideològicament el procés de substitució lingüística: «Clar que, d'aquesta doble dinàmica anticatalanitzant-castellanitzant no pot nàixer res més que un híbrid idiomàtic, un vulgar patués. El genocidi lingüístic queda justificat ideològicament» (1982).

⁶⁸² Trenta anys després de la publicació, únicament un 28'8% dels valencians afirmen que es parlava en sa casa quan era xiquet “la llengua de la meua comunitat autònoma”. Un 60'8% castellà, un 9'5% les dues llengües i un altre 0'8% una altra llengua. Així mateix únicament un 21'7% es considera valenciano-parlant, front un 60'5% castellano-parlant i un 17'5% bilingüe (dades del CIS, estudi nº2667. *La identidad nacional española* a www.cis.es).

⁶⁸³ Clar està que, si hem de fer cas del testimoni de Vicente Giner Boira, la responsabilitat del secessionisme idiomàtic, si més no al seu cas, estaria precisament en Fabra, qui hauria defensat “clarament” que valencià i català són dues llengües diferenciades: «Tuve ocasión de conocer, siendo yo muy joven, en Barcelona, al notable Pompeu Fabra, y no quise perder la oportunidad de preguntarle, mucho antes de que esta polémica hubiera comenzado, sobre la identidad de la lengua valenciana y su supuesto origen catalán. Y su respuesta fue tan clara, tan segura y tan concisa que curiosamente fue la que me llevó a defender por vida unos planteamientos que nada tienen que ver con los de los que invocan su nombre constantemente para defender los suyos que, por otra parte, respeto: el valenciano y el catalán son dos lenguas hermanas, es más, hermanas gemelas, pero dos lenguas. Como decía, serán mucho los que, al leer este argumento, pondrán en duda mis afirmaciones, y yo, para demostrar su veracidad, lamentablemente solo (sic) puedo dar mi palabra» (a Blaya, 1998: 114).

⁶⁸⁴ Malgrat que siga una normativa per al valencià molt discutible i que l'objectiu d'aquesta siga trencar la unitat idiomàtica del valencià i el català i alhora aturar qualsevol de procés de normalització lingüística no creguem que puguen ser considerades tan fàcilment «propostes ortogràfiques antinormatives i sense cap fonament filològic» (Climent-Ferrando, 2005: 12-13).

també com les *Normes del Puig*) i assumida majoritàriament, des del principi, per la gran majoria del moviment social que conformava el blaverisme

Adlert i els seguidors d'aquest no només contribuiran així d'una manera decisiva a impedir la recuperació de l'ús social del valencià mitjançant el procés estricte de secessionisme i patuatització lingüístics sinó també menystenint la importància de la llengua en la creació de la identitat valenciana així com la importància de l'alfabetització d'un idioma en una societat moderna ("fetixisme per l'ensenyament del valencià", en paraules d'Adlert), element imprescindible per al seu ús, també fins i tot en l'àmbit de la literatura que esmenta:

«ara hi ha en València una caudalosa corrent *erroria* que comença per considerar a la llengua com a la summa representativa de tot l'espectre de la valencianitat, i consegüentment *es mitifica a l'idioma*, o sorgix el fetichisme per l'ensenyança de la llengua, preferint açò al cultiu intel·lectual de la cultura, sobre tot la lliteratura, el qual es preterix» (Adlert, 1984a: 111).

Tots aquests fundadors del secessionisme idiomàtic al País Valencià faran servir aquesta particular narrativa identitària amb l'objectiu d'oposar-se a l'incipient procés de normalització lingüística que s'albirava en la transició democràtica. Des de 1975 fins a la proclamació formal de les normativa secessionista de l'Acadèmia de Cultura Valenciana, el març de 1981, el moviment blaveró anirà enllestint una estratègia cada vegada més elaborada per aconseguir desviar l'atenció del debat sobre l'ús social del valencià cap al debat sobre la identitat (i les "essències") del valencià. O dit d'una altra manera, el conflicte lingüístic valencià que, com expressà Rafael Ll. Ninyoles (1969), era un conflicte entre una llengua hegemònica (A) contra una llengua restringida a la cultura popular (B), que aspirava a ser també d'alta cultura, esdevingué un conflicte sobre la identitat del valencià, sobre si formava part de la llengua catalana o, contràriament, n'era una llengua independent. El conflicte lingüístic socialment, al carrer, passà a ser la lluita per l'hegemonia social entre el castellà i el valencià a la lluita identitària entre el "valencià" i el "català". I aquest canvi d'atenció prioritària ha contribuït a fer més hegemònica encara la llengua castellana al País Valencià.

Igualment que la problematització de la identitat valenciana que defensava el fusterianisme provocà un fre al desenvolupament d'aquesta i una aposta de no pocs actors socials que havien "coquetejat" amb el nacionalisme valencià per la identitat nacional no qüestionada, l'espanyola, a nivell lingüístic la problematització sobre la identitat del valencià suposarà també un fre a les possibilitats d'incrementar l'ús social del valencià. El castellà, normativament i ideològicament, no era percebut com conflictiu i l'ús social d'aquest, malgrat les molt tímides polítiques lingüístiques promogudes per la Generalitat a partir de la dècada del huitanta del segle passat, anirà incrementant-se paulatinament fins romandre no sols com la llengua principal de l'alta cultura sinó també la llengua de comunicació social (i popular) majoritària del País Valencià.

Per tot plegat, el blaverisme aconseguirà, des de la transició política fins a l'actualitat, que la identitat de la llengua pròpia estiga en l'agenda política com un motiu d'enfrontament identitària i no precisament. Gràcies a la pressió del secessionisme lingüístic la llengua pròpia esdevingué un símbol de lluita identitària respecte l'"essència" i no per l'ús social ni per les polítiques lingüístiques que calia dur a terme per capgirar un ja centenari bandejament d'aquesta de l'esfera pública:

«De fet, la intensitat que arribà a adquirir el conflicte identitària, va acabar provocant que el problema sobre la llengua i sobre la identitat de la llengua que parlen els valencians ocupés un lloc preeminent en l'arena política, desplaçant a un segon nivell el problema sobre les polítiques lingüístiques i sobre les iniciatives necessàries per a la recuperació i normalització del valencià» (Bodoque, 2005: 102).

Es tractava, en definitiva, d'impedir que el valencià esdevinguera una llengua d'alta cultura i de què les noves elits que les promogueren ascendiren socialment a

costa de les elits dirigents tradicionals valencianes, talment com ocorregué a la segona meitat del segle XX al Quebec i a Flandes on unes noves elits, francòfona i neerlandòfona respectivament, es feren amb l'hegemonia social tot desplaçant (si més no parcialment) a les elits tradicionals (anglòfona i francòfona en cada cas). Al País Valencià, tanmateix, aquesta possibilitat fou tallada d'arrel i el secessionisme lingüístic hi contribuï com una estratègia indubtablement eficaç.

16.3.2 La importància social i política actual del secessionisme

Mesurar quantitativament presenta no poques dificultats per als sociòlegs. En general, des de la sociologia, comptem amb dades provisionals, amb marges d'errors i nivells de confiança i, a més, lligades a un determinat context històric i, en particular, a la manera de preguntar que, com sabem, poden condicionar bastant les respostes donades. Mesurar socialment el secessionisme lingüístic encara se'ns antoixa més complicat, atès que no coneguem cap enquesta monogràfica (ni cens, òbviament) sobre l'anticatalanisme i/o la catalanofília entre els valencians i ens manquen, doncs, treballs monogràfics per a saber l'abast social d'aquest al País Valencià i no és l'objectiu d'aquesta recerca, però, el fer-ho. Tanmateix, sí tenim alguna mostra amb algunes preguntes que poden servir si més no indirectament per aproximar-nos a ubicar quantitativament el fenomen secessionista.

Durant la transició democràtica el Consell preautonòmic del País Valencià encarregà a l'empresa *Consulta* una enquesta que —amb tota la cautela que devem de tenir, atès que els resultats eren favorables a les posicions de l'aleshores president Josep Lluís Albinyana— atorgava al secessionisme idiomàtic un posicionament minoritari al conjunt de la població valenciana, d'aproximadament d'un terç: un 35% de persones consideraven que català i valencià eren dues llengües diferents front a un 49% que defensaven la unitat lingüística (d'entre els quals un 18% pensaven que era la mateixa llengua i un 31% que opinava que el valencià era un dialecte del català).⁶⁸⁵ Si atenem a aquestes dades obtindríem que els defensors del secessionisme lingüístic (un aspecte en el qual el blaverisme, degut a la síndrome de diferenciació marginal, sempre ha incidit amb força) serien minoritaris durant la transició democràtica, malgrat la retòrica anticatalanista de parlar en nom del “poble”.

Durant la dècada dels huitanta i dels noranta del segle passat no tenim més dades per contrastar aquell estudi i, en tot cas, poder establir alguna evolució al respecte. Hem d'esperar, ja entrat el segle XXI, a algun dels darrers estudis del CIS circumscrits al País Valencià i acordats amb la Generalitat (concretament als estudis anuals 2413, 2445, 2480 i 2560, el treball de camp dels quals fou respectivament de 2001 a 2004) als quals s'ha inclòs una pregunta, bastant qüestionable, sobre la unitat de la llengua i podríem, per tant, aproximar-nos a la valoració quantitativa del percentatge de valencians que serien secessionistes.

D'entrada, hem de destacar que no podem identificar directament i tirant pel rec-te a tots aquells que “creuen” que el valencià i el català són dues llengües diferents amb militants o simpatitzants blaveros, ja que si bé la gran majoria d'aquests són secessionistes, no tots els qui consideren que el valencià i el català són dues llengües diferents han de necessàriament pertànyer d'alguna manera al blaverisme (de fet, com a hipòtesi, podrien ser ciutadans socialitzats políticament en el regionalisme ordinari que, mitjançant les pràctiques d'estranyament envers Catalunya i la cultura catalana i per altres mecanismes, se'ls hauria induït a “pensar” que són dos idiomes indepèdents i afavorir així, si més no implícitament, el secessionisme). O dit d'una altra manera, si

⁶⁸⁵ *Valencia Semanal* n° 89 (febrer de 1979). En aquesta enquesta també un 50% de la mostra es mostrava partidària de la denominació de País Valencià i hi havia una minoria exigua favorable a la senyera quatribarrada. Tot i que hem de ser cautelosos, aquestes dades reforçarien la tesi del regionalisme ordinari, en indicar que la proposta política i simbòlica “oficial” (tot i ser la pròpia de les institucions preautonòmiques) tindria més suport social, pel simple fet de ser-ho.

bé el secessionisme acostuma, tret d'excepcions contades, a ser una *conditio sine qua non* del blaverisme, només una part dels defensors del valencià com a llengua independent participen d'un anticatalanisme polític i més o menys explícit. D'altra banda cal que tinguem cauteles metodològiques: en el disseny mostrat d'aquestes enquestes, per exemple, no es distingeix entre territoris valenciano-parlants i castellano-parlants.

Una altra de les qüestions que cal tenir en compte respecte els resultats de les enquestes del CIS és que la pregunta —ja sabem que en tots els casos però en aquesta particularment— condiona i molt el resultat de la resposta. Als enquestats se'ls preguntà si “respecte a la identitat del valencià, ¿amb quina frase se identifica vosté en major mesura?” I se's oferia dues respostes: o que seria “una llengua diferent i diferenciada del català” o, contràriament, que seria “la mateixa que es parla a Catalunya i les Illes Balears” (fixem-nos que no se'ls interroga si és una llengua també parlada a altres territoris del domini lingüístic sinó si és la “mateixa”, la qual cosa pot dur a confusió, en poder identificar el ciutadà “la mateixa” a una parla amb la “mateixa” fonètica, el “mateix” lèxic, la “mateixa” flexió verbal, etc.). Ben probablement no obtindríem, per exemple, les mateixes respostes si preguntàrem als valencians si consideren tres possibilitats: a) la llengua pròpia del País Valencià és la catalana; b) un dialecte del català o c) una llengua compartida amb Catalunya que s'anomena valencià. Previsiblement aquesta darrera seria la que major percentatge d'identificació tindria, ja que, com hem vist, darrere de l'anticatalanisme acostuma a haver-ne una percepció d'una voluntat de subordinar la identitat valenciana a la catalana.

A aquest respecte, el sociòleg Rafael Castelló considera que la introducció d'aquesta mena de preguntes responen a una “falta d'ètica professional”.⁶⁸⁶ A més a més, aquesta pregunta pot tenir una intencionalitat política implícita, que és precisament legitimar socialment (encara més) el secessionisme lingüístic ja que, malgrat les dades adés esmentades de la transició democràtica, no calen enquestes per conèixer que no són precisament pocs —de fet, són una clara majoria social, gràcies, entre d'altres i com ja hem apuntat, al regionalisme ordinari promogut precisament per la Generalitat— els qui pensen que el valencià i el català són dues llengües diferents. De fet, la pregunta s'incorporà als estudis del CIS a instàncies del Consell, dirigit pel PP, en un període en què feia servir l'anticatalanisme com a arma electoral.

Tanmateix, les dades de què disposem són un indicador més per aproximar-nos al coneixement del secessionisme idiomàtic i, indirectament, del blaverisme. En la taula 41 adjuntem, corresponent a les quatre enquestes esmentades, observem a primera vista que el secessionisme lingüístic és clarament majoritari els resultats de la pregunta al País Valencià, tot oscil·lant entre el 62'6% i el 72'5% (diferències notòries, per cert, per haver-hi un any tan sols de diferència, 2002 i 2003, un mateix disseny mostrat i un mateix nombre d'enquestats).⁶⁸⁷

TAULA 41: SECESSIONISME LINGÜÍSTIC AL PAÍS VALENCIÀ

	2001	2002	2003	2004
És una llengua diferent i diferenciada del català	67'8	72'5	62'6	68'3
És la mateixa que es parla a Catalunya i les Illes Balears	32'2	27'5	37'4	31'7

Font: CIS, estudis 2413, 2455, 2480 i 2560. A Castelló, 2006: 49. En negreta els indicadors màxims de cada resposta.

⁶⁸⁶ «Els estudis d'enquesta són eines que ens capaciten per captar l'opinió pública. Això significa que les qüestions posades a consideració de l'entrevistat han de ser subjectes possibles d'opinió. Respecte a l'objecte que ens ocupa, se'ls podria haver preguntat pel nom que habitualment empren els entrevistats per referir-se a la seua llengua, la qual cosa és subjecta a hàbits socials, però mai si la llengua que parlen és una llengua en si, o compartida amb altres, ja que això és una qüestió de caràcter tècnic» (Castelló, 2006: 49). Tanmateix, tot i estar d'acord amb l'autor, com hem vist, els secessionismes idiomàtics són una construcció ideològica i, per tant, política i no sols científica.

⁶⁸⁷ «Davant una pregunta que l'entrevistat no està en condicions tècniques de respondre, l'aleatorització de la resposta per part de l'entrevistat és molt major» (Castelló, 2006: 50).

Hauríem de concloure, doncs, que aproximadament dues terceres parts de la societat valenciana participen de l'opinió de què el valencià i el català serien dues llengües diferents, la qual cosa és una xifra molt notable, més encara si tenim en compte que totes les institucions universitàries i la gran part de les acadèmiques, científiques i fins i tot educatives no sols del País Valencià sinó d'arreu el món (òbviament on hi ha especialistes) reconeixen i afirmen la unitat de la llengua catalana. Aquestes institucions, per tant, semblarien socialment menys influents que el poder polític de la Generalitat, que el regionalisme ordinari, així com la capacitat de reproducció social que té el blaverisme.

A la llum d'aquestes dades, el resultat és inequívoc: la gran majoria de la població valenciana seria secessionista. El percentatge d'aquests, doncs, és molt notori i molt superior al nombre de votants del PP, per la qual cosa la construcció del valencià com a llengua independent seria més transversal del que algunes anàlisis assagístiques han reconegut. Això ens ajudaria a entendre l'ambigüitat calculada del PSPV-PSOE en aquest tema i, significativament, el pacte de reforma estatutari entre els dos grans partits en el qual, com hem vist, s'introduïen els conceptes de "llengua valenciana" i "idioma valencià" en el prèambul i fins i tot en l'articulat del nou Estatut d'Autonomia, amb la qual cosa previsiblement es reforçarà el secessionisme lingüístic, novament mitjançant l'eficàcia de l'acció social del regionalisme ordinari.

Si atenem, per exemple, amb més detall al més proper dels estudis del CIS que estem valorant (l'estudi 2560, el treball de camp del qual es féu del 12 al 30 d'abril de 2004), obtenim que el 64'4% dels enquestats declaren identificar-se en major mesura amb el secessionisme idiomàtic, front a un 29'9% que afirmen identificar-se amb la unitat lingüística del català. Una visió territorial (provincial, com fa l'esquesta) ens aporta dades interessants, ja que el secessionisme es dispara a la província d'Alacant (un 72'5% se identifica més amb que són dues llengües distintes i tan sols un 22% s'identifica amb que és la mateixa llengua), curiosament el territori amb menor percentatge de valenciano-parlants,⁶⁸⁸ i es redueix significativament a la de Castelló (un 51'9% identificat amb el secessionisme i un 42'6% amb la unitat lingüística),⁶⁸⁹ la demarcació amb més valenciano-parlants, mentre que a la província de València presenta dades semblants a la del conjunt del país, una mica inferiors en secessionisme a la mitjana (62'2% enfront del 32% que consideren que és el mateix idioma), la qual cosa mostraria que secessionisme i blaverisme no és el mateix atés que, en aquest cas, hauríem de concloure que existeix més suport al blaverisme a les comarques d'Alacant que no a la de València, afirmació bastant inversemblant.

Al mateix estudi se'ns mostra que és a les comarques d'Alacant (on, com hem vist, més percentatge de persones s'identifiquen amb el secessionisme), on menys ús social i coneixements del valencià hi ha: un 37% dels enquestats afirmen no conèixer el valencià, el que suposa 17'8 punts més que la mitjana del país (19'2%) i més de 26 punts respecte les províncies de València (10'7%) i de Castelló (10'4%). Així mateix també és aquesta província on menys s'ha estudiat el valencià: un 48'8% afirma no haver-lo estudiat mai, percentage més de 15 punts superior a la mitjana del país (un 33'1%) i més de 23 punts respecte les províncies de València (25%) i de 21 punts envers Castelló (27'3%).

Encara resulta més significatiu l'ús social que considera que hauria de tenir la llengua. A la província d'Alacant és superior al 60% el percentatge que considera que

⁶⁸⁸ A 1991, el 69'2% dels enquestats de la província d'Alacant s'autodefinien com a castellano-parlants i únicament un 14'8% com valenciano-parlant i un 16% "bilingüe". A la província de València un 47'8% castellano-parlant, un 34'7% valenciano-parlant i un 17'5% "bilingüe" i a la de Castelló un 40'9% castellano-parlant, un 50% valenciano-parlant i un 9'1% "bilingüe". Font: estudi 1988 del CIS (a Castelló, 2006: 23).

⁶⁸⁹ Cal tenir en compte que el baix nombre d'entrevistes a la província de Castelló (183 entrevistes) dispara l'error mostral fins al 7'4%, amb la qual cosa aquestes dades cal tenir encara una major cura.

l'alcalde, els mestres, els metges, els veïns i els fills haurien de parlar exclusivament en castellà. A nivell de país aquest porcentaje oscil·la entre el 26'6% i el 28'2%, menys de la meitat que a Alacant. A la província de València, aquest oscil·la entre el 10'3% i el 13'3%, pràcticament una sisena part que a Alacant. I a Castelló, aquest encara n'és inferior: únicament un 6% considera que l'alcalde de la seua ciutat hauria de parlar castellà, un 4'9% els metges i un 4'4% els mestres.⁶⁹⁰

TAULA 42: CATEGORIES SOCIALS I SECESSIONISME LINGÜÍSTIC AL PAÍS VALENCIÀ

Sembren influir	Sembren no influir
Gènere: + dones que hòmens	Lloc de naixement: = autòctons que immigrants
Edat: + majors que jòvens	Classe social: = empresaris que treballadors
Província: + Alacant que València i Castelló	
Hàbitat: + 100.000-400.000 que a València ciutat	
Professió: + jubilats i mestresses de casa que estudiants	
Públic-privat: + en l'empresa privada que en la pública	
Sector: + agricultura que al sector servicis	
Estudis: + sense estudis que amb estudis secundaris o universitaris	
Llengua (aparentment): + castellano-parlants que valenciano-parlants	

Font: elaboració pròpia a partir de dades de Castelló, 2006: 50.

Rafael Castelló, que ha creuat les dades d'aquesta i d'altres sèries d'estudis del CIS, ens indica (2006: 50) que el secessionisme idiomàtic és superior entre les dones que en el hòmens; entre les persones majors que no en els joves (la qual cosa podria ser conseqüència de la major alfabetització de les generacions més jòvens i de la qual podria derivar-se un canvi de percentatges en el decurs d'una o dues dècades); a les comarques d'Alacant, com ja hem esmentat, que a Castelló i València (contràriament, el fet d'haver nascut o no al País Valencià no aporta diferències significatives); a les ciutats d'entre 100.000 i 400.000 habitants que al cap i casal (la qual cosa és una dada, *a priori*, sorprenent); ente els treballadors del sector privat que no al públic; a l'agricultura que no al sector de servicis (contràriament no apareixen diferències significatives entre ser treballadors per compte propi o per compte alié); i, el que té no poca importància, entre les persones sense estudis que no amb estudis secundaris o universitaris i entre jubilats i mestresses de casa que no en estudiants. De fet, «de totes les categories analitzades només n'hi ha una en la qual l'opinió favorable a la unitat lingüística és majoritària: entre les persones amb estudis universitaris superiors, amb una distribució 60-40» (Castelló, 2006: 50). Per visualitzar millor aquestes diferències socials, hem elaborat la taula 42.

És a dir, el secessionisme idiomàtic es dóna en major mesura entre les persones amb menys capital educatiu, la qual cosa explicaria que tot i ser socialment majoritari, no tinga un particular prestigi entre les persones amb major capital cultural, on la "creença" en la unitat lingüística seria (lleugerament) majoritària i on la penetració de la narrativa identitària fusteriana hauria sigut molt més important que a la resta de la societat valenciana. De fet, malgrat el regionalisme ordinari promogut per la Generalitat, entre una quarta part i una tercera part dels valencians reconeixen que el valencià és la mateixa llengua que el català, amb la qual cosa la defensa de la unitat lingüística, tot i ser minoritària, també compta amb un nombre significatiu de partidaris i no seria una posició estadísticament marginal (com sí que ho seria, contràriament, les posicions properes o identificades amb el nacionalisme valencià).

Tot plegat ens duu a les següents conclusions parcials:

⁶⁹⁰ Encara que és un porcentaje ínfim, no deixa de tenir un cert interès constatar que el percentatge que considera que els fills haurien de parlar en castellà exclusivament és lleugerament superior (6'6%) que els qui consideren que ho faria de fer el seu alcalde, els metges i els mestres, la qual cosa suposa que encara hi ha persones que creuen que per facilitar la mobilitat social ascendent, per "progres-sar" els fills han abandonar la llengua dels pares i dels avantpassats.

- 1) El secessionisme idiomàtic seria molt més ampli que el fenomen del blaverisme. Si bé pràcticament tots els blaveros són secessionistes no tots els secessionistes són blaveros. De fet, molts valencians de les comarques meridionals no s'identifiquen amb el blaverisme però sí que participen d'una forma d'anticatalanisme, probablement més semblant a la general espanyola i, per tant, més "directa", en no haver de passar per una identitat valenciana regional suposadament amenaçada;
- 2) El secessionisme lingüístic correlaciona amb determinades categories socials, com el gènere, l'edat, el territori, l'hàbitat, la professió, el sector i el nivell d'estudis, però no amb l'origen i la classe social, de tal manera que les dones, les persones majors, els ciutadans de les comarques d'Alacant i els qui viuen en poblacions entre 100.000 i 400.000 persones, els jubilats i les mestresses de casa, els treballadors en l'empresa privada i en l'agricultura i les persones sense estudis tenen més probabilitats de ser secessionistes;
- 3) El secessionisme lingüístic sembla resulta un fenomen correlacionat amb l'autodefinició lingüística i l'ús social del valencià. A major percentatge de valenciano-parlants, menys secessionisme i a l'inrevés, la qual cosa mostraria, en el cas del blaverisme, que és una resposta política justificatòria al procés d'abandonisme lingüístic normalment amb l'objectiu d'assolir mobilitat social ascendent. En aquest cas, són més els castellano-parlants que els valenciano-parlants els qui consideren que el valencià i el català són dues llengües diferents, la qual cosa resulta particularment significativa i apunta en la direcció de coincidir en les hipòtesis de la recerca.

En qualsevol dels casos, no podem limitar la importància social i política del secessionisme lingüístic a la vessant quantitativa. Hem de tenir en compte l'estructura social que facilita la reproducció social d'unes "creences" contràries als posicionaments científics de la romanística internacional. Per a nosaltres són tres les institucions que sobretot faciliten la construcció del valencià com a llengua independent: a) la família; b) la Generalitat Valenciana i c) els mitjans de comunicació.

En primer lloc tenim la família, una institució sempre important com agent de transmissió de valors i d'identitats. Ens caldria un treball de camp monogràfic per conèixer més àmpliament el paper que ha tingut la socialització familiar en el secessionisme idiomàtic i, de manera general, en la reproducció de la identitat regional valenciana. No obstant, com ja varem veure en el subcapítol 13.6, comptem amb indicis suficients de com el blaverisme ha imaginat la valencianitat com una continuïtat sacralitzada intergeneracional en la qual la família transmetria aquesta identitat autèntica. En aquest sentit específic, el valencià s'hauria transmés d'una manera pràcticament immaculada de pares a fills i el valencià "autèntic", i no l'"empeltat" o "acatalanat", seria el que parlarien els nostres progenitors.

En segon lloc, la Generalitat ha promogut en la societat valenciana, indirectament en el període de 1983 a 1995 i directament des de 1995 fins a l'actualitat, el secessionisme idiomàtic. L'acord estatutari bandejà qualsevol ús oficial del terme de llengua catalana així com qualsevol reconeixement a la unitat idiomàtica, la qual cosa contribuirà a que un "idioma" oficial anomenat "valencià" i el mateix, igualment oficial, a Catalunya, a les Illes Balears i a l'estat d'Andorra però anomenat "català" foren considerats dues llengües.

A tall il·lustratiu de fins a quin punt el secessionisme lingüístic té una gran importància política podem aportar la creació de disposicions legals contra la unitat de la llengua com la deshomologació dels títols oficials de català expedits per la Generalitat de Catalunya i el Govern de les Illes Balears per a l'acreditació de coneixements del "valencià". En aquest sentit l'Ordre de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de 22 de desembre de 1995, als pocs mesos de pendre el PP el poder a la Generalitat

Valenciana de la mà de la coalició amb UV, deixava sense reconeixement oficial els títols de català per banda de la Generalitat en un gest inequívocament populista.

Tot i que sembla que la doctrina jurídica espanyola està colpejant fortament la base político-jurídica del secessionisme idiomàtic (l'Ordre esmentada ha sigut anul·lada en sentència del Tribunal Suprem en el recurs número 8075/1999 de 15 de març de 2006),⁶⁹¹ allò destacable és que el regionalisme ordinari contribueix a fer creure, dia a dia, que el valencià i el català són dues llengües diferents.

En darrer lloc i pel que fa als mitjans de comunicació, cal tenir en compte que, en general, tant els públics de la Generalitat (Canal 9 i Ràdio 9 bàsicament) com els privats han tingut un paper molt rellevant en l'expansió social del secessionisme idiomàtic, com vàrem veure als subcapítols 10.3 i 13.5,. De fet, la denominació de "català" o "llengua catalana" està pràcticament bandejada dels mitjans al País Valencià i rarament s'explicita la resta de territoris del domini lingüístic com a àmbit territorial de la llengua pròpia, la qual cosa afavoreix si més no indirectament l'estranyament respecte l'idioma compartit, una mena de secessionisme rutinari, banal.

A *sensu contrario* l'estructura associativa valenciana, en general, sembla que no presenta una hegemonia social partidària del secessionisme. Potser per això i per l'hegemonia universitària i acadèmica dels defensors de la unitat de la llengua la percepció que té el blaverisme d'ell mateix com a moviment social és la de ser minoritari, perquè en els àmbits cultural, universitari, mediàtic i fins i tot polític ho és. Amb el victimisme ja analitzat que li és inherent,⁶⁹² consideren que aquesta minorització social (que certament contrasta amb les dades de les enquestes del CIS que hem reproduït), seria producte de la "manipulació" i sagacitat política del "catalanisme" que "deslegitimaria" la teoria idiomàtica del règim anterior:

«Per contra, la teoria valencianista, que postula que valencià i català son dos llengües, quasi no té elements significats en els dos nivells que he nomenat macrosocials: poca representació i pocs seguidors —que es lo propi de les minories—; té el suport de tres o quatre institucions socials —cívico-culturals— a les quals s'ha denegat la capacitat legítima que tenen d'accés a l'opinió pública o se les ha deslegitimades per a poder intervenir en la qüestió» (Fontelles, 1995: 28-29).

En qualsevol dels casos el blaverisme, en general, ha incidit més en la denominació de la llengua i en el reconeixement de la seua identitat diferenciada que no en la normativa lingüística. De fet, les reaccions anticatalanistes a l'AVL, tot i que constants, no han mobilitzat el conjunt del blaverisme (sí, contràriament, el més radical articulat al voltant del GAV i CVa) contra aquesta entitat normativa que, al capdavant, seria mobilitzar-se contra el PP que, des de les institucions que controla, finança generosament les entitats del blaverisme cultural, en particular la RACV i LRP.

⁶⁹¹ La fonamentació jurídica esdevé inequívoca i previsiblement generarà doctrina contra la qual tindrà poques possibilitats d'incidir en el futur. Existeix ja al respecte un reconeixement jurídic de les grans diferències científiques, acadèmiques i doctrinals entre els defensors de la unitat de la llengua i els del secessionisme lingüístic: «la parte demandante ha ofrecido datos suficientes que revelan que esa unidad lingüística defendida por ella tiene un importantísimo reconocimiento en el campo científico y académico, mientras que la Administración demandada no ha ofrecido datos, procedentes de ese mismo campo, que exterioricen la existencia de corrientes doctrinales de similar magnitud que sostengan opiniones discrepantes acerca de si el valenciano y el catalán constituyen o no un mismo sistema lingüístico» (Tribunal Suprem: clàusula 7ena dels fonaments de dret, STC 15/03/06). Curiosament el Tribunal Suprem també argumentà com a criteri a favor de la unitat de la llengua el famós i polèmic dictamen de l'AVL de 9 de febrer de 2005.

⁶⁹² Curiosament sovint es combinen victimisme i optimisme. Vegem sinó: «La prosa es la maduresa i consolidació de la llengua, i des dels nostres clàssics valencians, quan l'identitat i l'estatus del valencià ningú els qüestionava, pocs escriptors han produït tanta prosa de valua, a la qual hem d'afegir-li el valor d'estar escrita quan el valencià ha patit un dels atacs més directes contra la seua identitat com a llengua, somovent la seua existència» (Voro López a DDAA, 1990: 30).

Al cap i a la fi l'objectiu del secessionisme idiomàtic era sobretot aturar la normalització lingüística del valencià, qüestió que podem afirmar que en bona mesura s'ha assolit, cosa que, junt al fet que és el PP qui ostenta en aquests moments el poder autonòmic, justificaria la no necessitat d'una altíssima mobilització social anticatalanista, malgrats els intents de fer-ho per banda del blaverisme més radical. La llengua catalana dista de ser normal en molts dels usos lingüístics i àmbits socials al País Valencià. La qüestió de la *independència* formal i fàctica del valencià en relació al català, tot i ser important, per al blaverisme no ha estat ni és de lluny l'objectiu més important per a aquest. De fet, des del propi anticatalanisme s'ofereix alguna justificació per a explicar perquè el blaverisme incidí amb força en altres qüestions simbòliques, com la senyera i la denominació del territori i de la llengua, més que no en la normativització lingüística:

«Si era fàcil defensar la Senyera i la denominació del territori, que el catalanisme qüestionava, perquè eren coses palpables, la llengua i la seua cacarejada "unitat sagrada" plantejava dubtes i moltes qüestions a molts valencians que ja estaven bombardejats per escrits catalanistes que, cada volta més, eixien a la llum pública» (Voro López a DDAA, 1990: 73).

En definitiva, totes les institucions esmentades han contribuït de manera decisiva a presentar la reivindicació secessionista del blaverisme com versemblant, és dir, la reivindicació del valencià com a llengua independent ha esdevingut "normal" i fins i tot de "sentit comú" en la societat valenciana. El blaverisme, doncs, presenta una inequívoca versemblança per al discurs polític que practica: "pensar" que el valencià i el català són dues llengües diferents esdevé així una cosa normal i fins i tot respectable per a bona part dels sectors socials valencians, malgrat que les institucions científiques i acadèmiques reconeixen la unitat lingüística del valencià i del català. Tot plegat, és un indicatiu més de l'èxit social d'aquest discurs que tot seguit analitzarem amb més detall.

16.3.3 Els objectius del secessionisme lingüístic

A parer nostre els principals objectius del secessionisme lingüístic, sovint implícits en la retòrica del blaverisme, són els cinc següents: 1) la lluita contra la normalització lingüística del valencià o, el que serà el mateix, la defensa de l'hegemonia social del castellà mitjançant una argumentació bilingüicista; 2) la lluita contra la normativització, a partir de les normes del 32, considerades un estàndard "catalanista" i contra els principals defensors d'aquesta, els professionals de la lingüística, els filòlegs "catalanistes"; 3) la lluita contra les institucions educatives, encarregades de l'ensenyament de l'idioma; 4) així com de les institucions educatives i investigadores superiors, com les universitats i el món de la ciència i, en general, els intel·lectuals i 5) que és un corol·lari de les anteriors, la defensa d'un model de caos lingüístic. Anem, però, a veure-les detalladament una a una.

a) contra la normalització: el bilingüicisme o la preeminència del castellà

«El que no es volia és que la llengua es rescatara del pou i arribara a ser un element identitari, clar, evident, com estava passant per exemple a Catalunya» (Soler, C2, 00:11'32").

Les argumentacions simplistes del blaverisme, d'arrel herderianes, essencialistes i organicistes de la identitat política regional, no acaben de fer entendre per complet el fenomen del secessionisme lingüístic al País Valencià. El discurs per justificar la secessió lingüística en el cas que ara ens ocupa no té només com a objectiu la ruptura idiomàtica per tal de generar una nova llengua política i d'alta cultura (com el cas, per exemple, de l'eslovac respecte al txec o els intents de creació d'una llengua montenegrina) sinó que, com tindrem ocasió de mostrar, majoritàriament aspiren en el millor dels casos a restringir el valencià (a seguir restringint-lo) com a llengua d'ús col·loquial i ritual (en aquest sentit, estaria més proper, per exemple, dels intents de creació d'una

llengua lorenesa, separada de l'alemanya, per afavorir l'ús social del francès en un territori que històricament s'han disputat francesos i alemanys).

El blaverisme, en conseqüència, té com a un dels objectius fonamentals el manteniment de l'*status quo* lingüístic al país, on el castellà en els darrers (si més no tres) segles ha ostentat les funcions socials hegemòniques i d'alta cultura i el valencià ha esdevingut si fa no fa una llengua restringida als usos col·loquials i populars:

«El secessionisme lingüístic valencià, en un context sociolingüístic marcat per la interposició —estructural i social— del castellà i amb preocupants símptomes de substitució lingüística, es manifesta com un fenomen que problematitza el conreu formal de la llengua i n'entrebana la normalització» (Pradilla, 2001: 205).

D'aquesta manera, esdevenia una eficaç ideologia lingüística per a tots aquells que havien abandonat el valencià com a llengua de transmissió familiar i/o tots aquells que no volien implicar-se amb l'ús social del valencià que es demandava des del valencianisme i, a més a més, els proporcionava un refugi identitari sentimental i nostàlgic envers un passat d'impossible retorn. Uns altres investigadors, com el políticòleg Anselm Bodoque, també han apuntat aquesta tesi de què els mecanismes justificatoris del blaverisme estarien, junt amb uns altres factors, en la base de l'èxit social del regionalisme anticatalanista:

«Entre d'altres, les causes de l'hegemonia relativa de l'anticatalanisme com a ideologia lingüística majoritària al País Valencià contemporani caldria buscarles en què el valencianisme anticatalanista és bàsicament emotiu, no planteja cap contradicció amb l'espanyolisme castellanista tradicional, ja que no hi és conflictiu atès que no qüestiona la realitat del conflicte lingüístic valencià ni el procés de substitució lingüística i no demana cap compromís personal o col·lectiu amb l'ús social del valencià» (2005: 110).

Aquesta divisió del treball idiomàtic, clarament disglòssica, restava amenaçada per la proposta nacionalista valenciana de convertir el català en la llengua prioritària de l'espai cívic, tal manera que podia esdevenir un "atac" per a l'*status quo* esmentat. De tal manera que les polítiques iniciadores de la normalització lingüística del valencià a partir de la transició democràtica foren el blanc preferit del regionalisme anticatalanista. Es tractava de mantenir, i pot ser de reforçar, el bandejament social del valencià als usos "acceptats". I d'aquesta manera, a més a més, es neutralitzava la llengua pròpia com un possible instrument de lluita identitària contra el nacionalisme espanyol: «un dels efectes de la diglòssia dels valencians és mantenir latent la funció polític-identitària de la llengua» (Castelló, 1999: 447).

L'estratègia consistí, precisament, en neutralitzar les possibles funcions polítiques i simbòliques del valencià contra l'estat-nació espanyol⁶⁹³ i convertir-lo en un instrument diferenciacionista important respecte Catalunya. En aquest sentit el blaverisme, en presentar-se d'una manera versemblant als ulls de no pocs actors socials com "valencianista", com defensor dels interessos de la "pàtria valenciana", ha sigut i és (i probablement continuarà sent) l'instrument ideològic i social més eficaç per aturar els tebis intents de recuperació idiomàtica promoguda per les institucions d'autogovern i una part de la societat civil com a llengua política i d'alta cultura (que es produí a partir de la implantació de les institucions autonòmiques) i en la continuació, per tant, del procés de substitució lingüística del valencià al castellà:

⁶⁹³ En aquest sentit, Bodoque insisteix en què, contràriament a les "facilitats" que posava el blaverisme per guanyar penetració social, «el valencianisme particularista, el nacionalisme valencià, més encara, el nacionalisme catalanista valencià de base fusteriana, s'estructuren sobre principis més racionalistes, són potencialment conflictius amb l'espanyolisme castellanista, qüestionen els usos socials de les llengües en contacte al País Valencià, i exigeixen una tensió identitària superior i un esforç o compromís personal i col·lectiu elevat al voltant de la llengua» (2005: 110-111).

«Mentre els polítics *blavers* continuen dissenyant l'estratègia de *divide ut imperis*, creant pactes i reivindicant hipòcritament una llengua que mai fan servir, qui vertaderament surt perjudicat és la revitalització de la llengua catalana a València, el valencià, que malgrat l'impuls i el conreu per part d'editorials, escriptors, professionals de l'ensenyament i de la comunitat científica en general, continua en greu estat de subordinació i marginalitat» (Climent-Ferrando, 2005: 50).

Per al blaverisme, ras i curt, la lluita contra la normalització del valencià, mitjançant una construcció metonímica (no tots els defensors de l'ús de la llengua pròpia són nacionalistes valencians) és equiparada a la lluita contra el paradigma fusterià, contra el "catalanisme". Si s'ha identificat interessadament ús del valencià amb nacionalisme valencià, l'anticatalanisme valencià (també antinacionalisme valencià, no ho oblidem), encarna la lluita contra el català, igualment que l'antinacionalisme basc lluita contra una certa normalitat de l'euskera: «reafirmar que si el nacionalismo vasco defiende el euskera y defender el euskera supone ser nacionalista, luchar contra el nacionalismo vasco supone hacer justamente lo contrario» (Iza, 2001).

Aquest tret, per tant, no és exclusiu de cap de les maneres del blaverisme. El navarrisme, per exemple, fa un discurs bastant semblant en alguns aspectes. Si el regionalisme anticatalanista valencià és una reacció contrària a la normalització de la llengua catalana al País Valencià, el navarrisme serà igualment una reacció contra l'ús social de l'euskera a Navarra, tot apostant per enfeblir i negar la unitat (l'euskera batua) i alhora convertir la llengua pròpia en un instrument folclòric i cosificat, simple matèria museogràfica.⁶⁹⁴

Amb la consideració que el valencià seria una llengua "regional", que no s'hauria d'"imposar" sinó simplement "estimar" ("actuar amb delicadesa"), el blaverisme estava dotant de cobertura ideològica eficaç el manteniment de l'*status quo* lingüístic i contribuint de manera decisiva, en conseqüència, al procés de substitució lingüística. Un dirigent d'UV, per exemple, justificava haver escrit un opuscle de defensa del valencià en castellà per l'existència de valencians castellano-parlants, la qual cosa implica, duta a l'extrem, coherentment bandejar el valencià com a llengua de comunicació exclusiva dels valenciano-parlants i fer servir els castellanòfons com a coartada ideològica:

«Ad alguns hi haurà que els parega una contradicció lo dit abans, respete a l'us de la *llengua valenciana*, i el text en que esta escrit este opuscul. No hi ha cap contradicció. Mai devem oblidar als castellà parlants, que tambe son valencians i per a conseguir que accepten este llegat tan nostre, ya que deuen considerar-lo com a propi, hem d'actuar sense imposar-lo, en delicadea, fent-los vore que el coneixement de l'*idioma valencià* no deu ser considerat com res negatiu, sino pel contrari com enriquidor del caudal cultural de la persona i que forma part tambe de la seua personalitat com a *valencians*» (García, 1990-a: 11). Cursives de l'original.

El blaverisme, en conseqüència, contribueix a reforçar ideològicament —si fem servir l'acepció ninyoliana— la diglòssia en benefici de la substitució lingüística. De fet, al llarg i ample dels discursos, es pot constatar una voluntat de justificar la preminència *històrica* del castellà. I, a més, és difícilíssim trobar textos que ni tan sols

⁶⁹⁴ «El antinacionalismo vasco propio del navarrismo se plasma mayormente en una política de contención frente al euskera. A diferencia del nacionalismo vasco que posee un modelo lingüístico explícito (un bilingüismo que anhelaría ser como el catalán, con el euskera como medio habitual de comunicación entre los vascos) el navarrismo carece de él. Sintiendo que pisa territorio enemigo, salvo acusar al nacionalismo vasco de politizar la cuestión, nunca ha podido exponer más que vagas generalidades, proposiciones tautológicas [...] o propósitos irrealizables como la despolitización de la política lingüística o la revitalización, como alternativa al batua, de los dialectos "navarros" del euskera, que históricamente han sido todos menos el vizcaíno, sin el menor intento de incorporarlos a la enseñanza. Cuando no sugiere la simple equiparación del euskera con un residuo folclórico [...] La consideración folclórica del euskera exige una sociedad castellanoparlante con una minoría druidica que conserve la "venerable reliquia" (Unamuno) como en un museo, según corresponde a una lengua prehistórica y tal como dijo Manuel Fraga en un arrebató de sinceridad que sólo él se puede permitir» (Iza, 2001).

esmenten el procés de substitució lingüística, literalment com si no existira.⁶⁹⁵ O directament la neguen, com si les enquestes de retrocés d'ús oral foren una patrunya o com si no fóra evident que a la ciutat de València "la" llengua habitual de comunicació és el castellà pràcticament en la gran majoria d'usos lingüístics:

«Ha sido el pueblo, de generación en generación, de padres a hijos, quien ha salvado la Lengua Valenciana en la escuela materna, doméstica, del hogar, sin que en dos mil años se haya extinguido, *sin que en la actualidad sea una lengua en peligro de extinción, a no ser porque los catalanistas la están arrasando*, fusilando, poco a poco» (Baltasar Bueno, "El catalán, más importante que el inglés", VH, 12-VI-2008).

El blaverisme necessita argumentalment negar el procés de substitució lingüística del valencià en favor del castellà i considera que aquest no suposaria cap perill per a la "nostra personalitat" però sí, contràriament, presenta la "catalanització" com un procés d'"atacs" ben reals que protagonitzen "els de fora" (talment com si els castellans foren "de dins", el que deixa ben palés que l'àmbit simbòlic per a molts anticatalanistes valencians és el nacional espanyol, del qual exclouen Catalunya o, si més no, la Catalunya nacionalista catalana). En conseqüència, s'aplegarà àdhuc a negar el fenomen de la castellanització:

«Jo... jo no sé qui ha opinat d'eixa manera, però jo mai no he cregut que es produïra una avanç ni cap retrocés. *Els valencians parlem valencià i parlem castellà, sense manies. Sense manies!* El problema és que la mania és que... Mira, estem els valencians, lamentablement, en una actitud defensiva, perquè els atacs ens venen de fora. Els que volen relegar-nos la nostra personalitat, els que ens atribueixen coses són els de fora. Que porten un... porten en la seua sang la idea de l'imperialisme català, lo demás són romanços. I és un plantejament purament polític, no científic» (Izquierdo, 00:43'52").

Per al blaverisme, a més a més, la normalització lingüística, en el millor dels casos, seria com el procés de substitució del valencià per banda del castellà però en direcció inversa, en un sentit molt semblant al què sosté el nacionalisme espanyol més unitarista en altres contrades de l'estat. Segons el discurs regionalista anticatalà seria, en tot cas, igual "d'injust" un procés com l'altre (tot i que normalment, com ja hem vist, nega la castellanització idiomàtica). D'aquesta manera la normalització és percebuda com una "imposició", com una "obligació" contra els drets dels castellanòfons:

«me veo en la obligación de decir a V.E. que consideramos mucho más grave que puntuar el conocimiento del valenciano la *exclusión* que se hace para oposiciones de aquellas personas que no tienen conocimiento de valenciano. *¿Acaso no es esto una más grave discriminación?»* (Maluenda, BOCV 95/I, 21-05-1985: 3796).

«para mí, tan *injusto* es prohibir el hablar valenciano a los que hablen el valenciano, como es injusto obligar a los que hablan castellano a que hablen valenciano» (Carrau, C2: 00,11'32").

D'atra banda el blaverisme, en un procés de contrucció de l'altre molt efectiu, equipararà els defensors de la normalització lingüística amb uns antivalencians furibunds (són els qui, ni més ni menys, "desitjaven la destrucció" del poble valencià) i, a més, se'ls acusarà, en defensar l'ús social del valencià com a llengua de comunicació habitual, d'atacar una pretesa "essència" bilingüe de la identitat valenciana, de la

⁶⁹⁵ Alguns autors, com Voro López, en participar d'un anticatalanisme que alhora es volia nacionalista valencià, serien excepcions a aquesta regla general. I, a tot estirar, apareixerà una igualació dels processos de castellanització i "catalanització" idiomàtiques, com si foren aquests pràcticament idèntics, idèntics de "despersonalitzadors" per al País Valencià: «Tant la catalanisació com la castellanisació son dos fenòmens despersonalisadors i per tant negatius i inacceptables, que pretenen i segueixen el mateix fi, una unitat lingüística, cultural i política. Els dos pretenen fer de València una simple regió o zona d'influència, negant-li la nacionalitat pròpia i dret com a poble independent» (López, 1983: 21).

“nostra personalitat”. D’aquesta manera esdevenen doblement antivalencians, com “catalanistes” i com “antibilingüistes”.

Al cap i a la fi, reaccionaran contra una ideologia política que tractava de deslligimar el procés d’abandonisme lingüístic que havien protagonitzat bona part dels membres de diverses classes socials (Pradilla, 2001: 209), que havien fet un esforç econòmic, social i simbòlic per no ser considerades valenciano-parlants, de “poble”, és dir, com persones que, en els darrers segles i, particularment durant el franquisme, havien sigut percebudes com de menor capital educatiu i social. Necessitaven, en conseqüència, una justificació ideològica. I el blaverime els la proporcionà.

Decantar-se pel castellà, com féu, entre tants d’altres, el líder del blaverime polític, Vicente González Lizondo, en canvi, no seria cap problema des d’aquesta perspectiva idiomàtica. D’aquesta manera, qui ha optat aclaparadorament per l’ús del castellà, en canvi, estaria net d’aquesta i d’altres acusacions, ja que són ells els qui administren en exclusivitat la “valenciana” front als qui l’ataquen”. Hem seleccionat dos textos de personatges significatius, de l’actual degà de la RACV i del líder d’UV, Vicente Simó Santonja i Vicente González Lizondo respectivament, amb vint anys de diferència entre totes dues, per il·lustrar que el blaverime apenes s’ha modificat tampoc en aquest aspecte:

«Hay que buscar la *personalidad valenciana*, que no es ninguna entelequia, *ni mucho menos secuela o variedad catalana*, y luego defenderla en un sentido global, comprensivo de los conceptos indicados y en toda la extensión del Reino de Valencia. ¿Acaso no entienden los llamados pancatalanistas que al incluir a Valencia en la Gran Cataluña, ya al denominarla País Valenciano, están *escindiendo en su esencia* nuestro bilingüismo. Los llamados “churros”, y cualesquiera otros castellano-parlantes de la zona lingüística valenciana, son igualmente valencianos» (Santonja, 1975: 11).

«aquellos que deseaban *nuestra destrucción como pueblo*, aquellos que históricamente han desconfiado en nuestras posibilidades de alcanzar un proyecto solidario nacional e integrador, se han decantado por una de las dos lenguas, sin reconocer que al hacerlo así, estaban *atacando la propia esencia de nuestra personalidad*» (G. Lizondo, 1995: 80).

En el discurs blaverista existeix, per tant, un constant “bilingüïcisme”, és dir, la defensa d’una València suposadament bilingüe on, en aparença, hi conviurien harmònicament i sense el més mínim problema, valencià i castellà. L’existència de comarques castellanòfones, immigrants d’origen cultural castellà o qualsevol altre factor justificaria immediatament el bandejament del valencià a un segon terme en l’ús públic, atés que “no tots ho entenen”. El “bilingüïcisme”, així, esdevindrà un justificant ideològic de primer ordre de la substitució lingüística i, si més no, de la diglòssia que molts blaveros, en el marc de les relacions socials, ja practicaven, entre un cert ús oral i un pràcticament nul ús escrit:

«La sociología de la lengua valenciana nos aportó datos que siguen mostrando la condición anómala de nuestra sociedad. En nuestra Comunidad se produce *una de las mayores divergencias entre la población que habla y entiende la lengua y la que la lee y la escribe*. Aunque hemos podido constatar algunos efectos positivos de la Llei d’Ús i Ensenyament, hemos detectado los más bajos apoyos, entre las comunidades autónomas con lengua propia, a la enseñanza del valenciano o a su exigencia en el acceso a la función pública» (Llopis, 1996: 491).

En aquest sentit, en la retòrica del blaverisme es fa palesa la defensa d’un suposat caire “bilingüe” històric dels valencians, de “tota la vida” (que aplegarà fins a extrems que borden el ridícul per a un historiador rigorós) amb el què volen dotar de major legitimitat els objectius “bilingüïcistes” actuals. En aparença, en l’època romana ja hi hauria un “bilingüisme” llatí-íber i en l’època àrab un altre de llengua àrab i de llengua “mossàrab”, cosa que ens hauria “acostumat” al bilingüisme. En tot cas el que oblida aquesta construcció ideològica és que, de ser veritablement així, dues de les

llengües que contribuïren al bilingüisme suposadament finisecular acabaren per desaparèixer de les terres de l'actual País Valencià. Ni l'íber ni l'àrab hi sobrevisqueren:

«En el territori valencià, a lo llarg de la historia, *ha existit quasi sempre el bilingüisme, i fins el trilingüisme*, al coexistir i conviure llargs periodos de temps distints pobles com l'íber i el roma, el visigot i el roma; i el jueu, arap i cristia [...] A lo llarg del temps (a l'època romana) subsisti el bilingüisme, conviviren les llengües llatina (vulgar) i l'ibera, fins que se fusionaren, mentres que en Catalunya conviviren les llengües celtica i llatina, una mescla llingüística diferent [...] El romanç no era parlat a soles pels mossaraps, els hispa-cristians o hispa-gots, tambe l'utilisaven i era conegut pels araps, a l'igual que els mossaraps coneixien l'arap per a entendres en ells. En esta epoca, de nou es produix el fenomen del bilingüisme» (G. Santandreu, 2004: 108, 124 i 126).

Aquest “bilingüisme” té un pressupòsit sovint implícit que ja hem apuntat però que, de vegades ix a la llum, s'explicita: les dues llengües haurien conviscut en el territori al llarg de la història harmònicament i sense problemes. No sols no hauria hagut cap procés de substitució lingüística en benefici del castellà, sinó que no hauria existit cap repressió lingüística contra el valencià. Açò suposava negar (i aquest és el veritable objectiu del “bilingüisme”) o, en el millor dels casos, menystenir el procés de subordinació política i jurídica de l'idioma propi durant els tres-cents darrers anys i, en concret, de la dictadura franquista. Mª Consuelo Reyna, en aquest mateix sentit, aplegarà a negar que existira repressió franquista contra la llengua i la cultura pròpies durant aqueix període:

«Pues yo pienso que no. ¿La represión franquista contra el valenciano? Bueno, lo que no se estudiaba era en valenciano. Pero... vamos a ver... ¿En qué época publica Fuster sus libros más importantes?... ¿No?... Vamos a ver: ¿Quién le da el Premio Valencia a Fuster? ¿Diputación socialista o Diputación franquista? Es decir, hay que contar la historia completa. Que había cosas del valencianismo que no le gustaba al franquismo, evidente, desde luego que sí, pero desde el punto de vista político, y no desde el punto de vista lengua [...] No, no, no se enseñaba, eso es verdad. Claro que sí. Pero una cosa es que no se enseñe... Es que para mí represión es algo mucho más duro, que no enseñar en valenciano. Represión es... desde meter en la cárcel, o perseguir, o... o torturar a quien lo habla. No había una prohibición ni de hablar ni de escribir en valenciano [...] Eso yo no lo he visto nunca así, jamás» (Reyna, 00:20'23”).

En aquest sentit, s'argumentaria que el valencià, tot i no ser oficial durant el franquisme (ni des del segle XVIII), s'hauria “tolerat”, és dir, no s'hauria prohibit en els usos col·loquials o fins i tot rituals (ja varem veure en el capítol 8.3 que el règim franquista instrumentalitzà la identitat regional, entre els quals la llengua pròpia complia una funció simbòlica però no política tampoc s'acceptava en la majoria dels usos de l'alta cultura), literament com la llengua kurda durant períodes importants de la Turquia moderna, per exemple, cosa que teòricament “demostraria” una convivència harmònica i sense conflicte entre les dues llengües. El mateix Ignacio Carrau, en un extracte molt significatiu al respecte, declararà que no hauria existit tal procés de substitució idiomàtica ni tan sols durant la dictadura i ho justificarà amb l'afirmació que hi havia gent que en l'àmbit privat i ritual continuava fent servir el valencià i que les forces policials no hi intervenien:

«no era lengua oficial, ni se estudiaba en los colegios. No se promovieron, indudablemente, pero se *toleraban*. Mi padre fue vicepresidente de LRP, y mi padre ha soltado en las festividades del 9 de Octubre en el Parterre ante el Jaime I locuciones en valenciano, mi padre, y nadie le ha dicho nada [...] Yo he sido abogado. Y yo he ejercido principalmente con clientes de muchos pueblos de la provincia. En el despacho venían los clientes de los pueblos y hablaban el valenciano. Si lo hubieran prohibido, no lo hablarían, y ellos normalmente se expresaban en valenciano» (Carrau, C2: 00,11'32”).

A més, seria tal la suposada harmonia “bilingüe” dels valencians que es pretén construir des del blaverisme, que s'aplegarà a justificar una mena de simetria lingüís-

tica entre valencians valenciano-parlants i valencians castellano-parlants absolutament inexacta (usualment són els valencianòfons els qui també saben parlar castellà i no a l'inrevés). A aquest respecte, per exemple, malgrat els posicionaments durant la 2ª República espanyola d'ANV (partit on militava Miquel Adlert) de defensa exclusiva del valencià com a llengua oficial del País Valencià, el "pare" del secessionisme lingüístic durant la dècada dels huitanta imaginava que si els valencianòfons parlaren en castellà als castellanòfons, aquests es dirigien en valencià als valencianòfons, qüestió plenament improbable o impossible però que justificava restringir l'ús del valencià als ambients exclusivament valencianòfons (al capdavant, un dels processos de la substitució lingüística): «Si els parlants en valència anem als churros parlant-los en churro, els churros vindran als parlants en valència parlant-nos en valència» (Adlert, 1984b: 60).

En qualsevol dels casos el que és important ressenyar és que el castellà, com a una de les llengües "valencianes", esdevé per al blaverisme un altre argument diferenciador del País Valencià respecte Catalunya. Si aquesta és monolingüe catalano-parlant (en el sentit territorial i històric, s'entén) el País Valencià tindria dues llengües històriques i el castellà seria pròpia de gairebé la meitat del territori valencià: «la llengua castellana en la que han escrit, que si no es "la" llengua valenciana, sí que es "una" llengua valenciana també, perquè es la llengua dels valencians de quasi el quaranta per cent del territori valencià» (Adlert, 1984a: 112).

El blaverisme, doncs, en ser bàsicament un projecte a la contra i en estar absent de contingut valencianista veritable, equiparava doncs valencianisme pràcticament amb anticatalanisme i, és clar, dins d'eixa definició, tal com reconeix Ahuir implícitament, entraven no sols els valencians que havien protagonitzat la "deserció" lingüística, sinó també aquells que volien reduir el valencià exclusivament a l'àmbit folclòric:

«Perquè el valencianisme, torne a repetir, crec que es conformava fonamentalment amb el "som valencians, i personalitat valenciana". I en eixe "som valencians i personalitat valenciana" entraven també aquells que parlaven castellà» (Ahuir, C2, 00:31'15").

Al capdavant, per al blaverisme, un castellanòfon —que havia perdut el valencià "per naturalitat"— pot esdevenir un "defensor del valencià a ultrança" i un partidari de la normalització lingüística just el contrari. D'aquesta manera, l'anticatalanisme al País Valencià és una ideologia estigmatitzadora contra els defensors de l'ús social del valencià i justificatòria de tots aquells que ja havien canviat de llengua o que havien educat optat per educar els seus fills en castellà:

«Crec que hi havia molta gent que parlava el castellà que defenia el valencià, sí. En la ciutat de València hi havia molta gent que parlava en castellà, que la seua llengua era el castellà per naturalitat, que a lo millor l'havien perdut ja els seus avis, o els seus pares, i que defenia el valencià també a ultrança. Possiblement això era part del desconeixement que també es tenia en aquell moment» (Ahuir, C2, 00:31'35").

Aquesta contradicció del blaverisme es fins i tot reconeguda per algun dels encapçalats membres heterodoxos (secessionistes però defensors d'un ús normal d'un valencià a partir de les normes de la RACV), que fins i tot accepten no saber com eixir d'aquesta paradoxa ideològica.⁶⁹⁶ Ara potser s'entendrà millor l'afirmació "bilingüista"

⁶⁹⁶ «Efectivament, una part dels pocs que defenen la teoria valencianista ho fan per interessos sociopolítics estranys mes que per conservar el patrimoni cultural-idiomàtic que suponen tindre una llengua pròpia; esta part dels agents-promotors de la teoria es la que mes difusió té i mes visible es i també es la que mes fàcilment pot ser censurada, per açò es una crítica molt estesa que els defensors del valencià com a llengua autònoma lo únic que fan es embolicar i favorir l'expansió del castellà. *La veritat es que no sé com es pot resoldre esta qüestió [...]* Naturalment, la solució passa perquè la part que creu de veres en la teoria i en el futur de la llengua es fera mes visible però açò depen de que el poder polític, acadèmic i el que represente els mitjans de comunicació tinga voluntat de cedir-li espai i otorgar-li visibilitat; si no, es poc menys que impossible» (Fontelles, 1997: 148).

de Lizondo que hem reproduït més amunt. Al cap i a la fi es tracta de combatre la “catalanització” i de garantir els drets, no dels castellano-parlants de les comarques de l'interior (atés que aquest estan perfectament garantits) sinó de les persones que havien protagonitzat la substitució lingüística, entre d'altres, el propi Lizondo:

«Con la misma firmeza que se opone a la catalanización de Valencia se posiciona en la defensa de los derechos de la población valenciana que habla en español [...] En definitiva, la Cultura Valenciana es el alma de Valencia. Su expresión natural es la lengua valenciana mayoritaria, y la lengua castellana en algunas zonas. Para nada la lengua catalana» (Recio, 2002: 128 i 130).⁶⁹⁷

L'oposició a la normalització del valencià normalment, però, es justificarà per la suposada “catalanització” del valencià que, esdevindria ni més ni menys que una de les causes de la castellanització. Segons l'imaginari regionalista anticatalà, si es féra un ús del valencià “autèntic” en els mèdia i en la vida social en general, pràcticament s'aturaria el procés de substitució lingüística (que d'altra banda neguen, contradictòriament, com ja hem vist). Sembla que en aquest hipotètic cas, els valencians correrien a recuperar la llengua pròpia i l'ús públic. En un procés victimista d'inversió de la realitat que ja hem analitzat, la “culpa” de la pèrdua d'ús social del valencià no la tindria el blaverisme sinó, com d'altra banda de pràcticament de tot, els “catalanistes”.⁶⁹⁸

«l una de les causes de la gran castellanització que hi ha hui en dia és el revulsiu (sic) de la gent a eixe valencià oficial que s'està implantant en Canal 9, canal noi que li deien els blaveros, o... Perquè “vamos”, que l'herba, o al gram, li diguen la gepsa o la gispa o no sé què... Escolta, tu» (Martín Villalba, 00:34'46”).

«oía hablar muchísimo más valenciano en la calle de lo que oigo ahora. Yo he ido toda mi vida a Dénia, donde para mí se habla uno de los valencianos más hermosos que se habla en toda la Comunidad. Ibas por la calle, ibas a una tienda, ibas al mercado, ibas donde sea, y siempre, absolutamente siempre, te hablaban en valenciano. Hoy te hablan en castellano. Y los niños, los que van por la calle, que antes eran absolutamente valencianoparlantes, te hablan en castellano. Hay un

⁶⁹⁷ Una altra exemplificació del que estem explicant és el cas de Broseta. El seu fill, que s'expressa en castellà per al documental *Del roig al blau*, malgrat que l'entrevistador fa les preguntes en valencià, considera que son pare “adorava” la llengua però no féu res per aprendre l'ús escrit ni, pel que sembla, per transmetre-la als seus fills. Reivindicar el valencià com una “llengua pròpia” diferent del català, doncs, seria més que suficient, ja que permetria no usar-la i ahora passar com a “valencianista”: «Yo no pienso que mi padre fuera un defensor de la unidad de la lengua. Yo pienso que en un momento dado, en el cual había un objetivo que conseguir, que era por un lado la democracia y por otro lado el que el pueblo valenciano ganara cotas de autonomía, yo creo que en es punto los matices diferenciadores quedan en cierto modo aminorados [...] Yo pienso que mi padre siempre pensó que el pueblo valenciano tenía una lengua, que él además adoraba y hablaba perfectamente, siempre además decía que no sabía escribirla porque el régimen en la escuela no se la enseñaron, pero yo creo que él siempre pensó que aquí teníamos y tenemos una lengua que el pueblo valenciano quiere, y el pueblo valenciano siente como propia [...] Yo tampoco quiero polemizar más allá, pero yo creo que mi padre nunca fue una persona que esto formara parte de los PPCC, des de luego, siempre él propició que esto era un país o una comunidad autónoma con un sentimiento propio, con una cultura propia y con una lengua propia, cuestión distinta es de donde derive esa lengua o la conexión que esa lengua tiene con la lengua catalana. Eso es un cuestión distinta» (Broseta, 00:09'14”).

⁶⁹⁸ Encara més, la suposada absència reconeguda de seguidors reals del secessionisme idiomàtic (contràriament, com hem vist, al que ens indiquen les dades quantitatives) i el subdesenvolupament de les teories lingüístiques del blaverisme també es deuria al “catalanisme” que figura com un gran altre omni-comprensor de totes les mancances personals, socials i polítiques del moviment anticatalanista valencià, com un autèntic boc expiatori: «Aclarixc que les teories valencianistes i occitanista estarien en una situació de desenrollament i serien, segurament, més científiques si tingueren més mijos, més seguidors, més producció, etc., i si, a més, no hagueren estat tan desprestigiades —sobre tot la valencianista— pel paradigma dominant» (Fontelles, 1997: 146).

rechazo hacia un idioma, más o menos artificial, que se ha querido imponer» (Reyna, 00:18'35").⁶⁹⁹

I fins i tot es frivoltzarà amb la responsabilitat de la "progressiva desaparició del valencià", tot comparant-lo amb una suposada "extensió planificada" de les formes valencianes (quan, contràriament, tot sembla apuntar en la direcció contrària atés que les formes valencianes en l'estàndard oficial s'han accentuat en les darreres legislatures), com a suposada conseqüència de l'abandonament de la lleialtat lingüística. Ja hem vist que l'anticatalanisme proporciona la coartada "perfecta" per a l'abandonisme idiomàtic:

«Com a profecia, els blavers haurem de carregar, a lo millor, en la progressiva desaparició del valencià, pero els catalanistes hauran de carregar en l'extinció planificada d'un *dialecte* i en l'abandonament de l'idioma, per desafecció o deslleialtat llingüística» (Fontelles, 1997: 222).

Però els "catalanistes" no sols tindrien la responsabilitat de la castellanització de la societat valenciana sinó també del rebuig que generà el procés de normalització lingüística, que suposadament va "agredir" els valenciano-parlants analfabets que es negaven a educar-se en valencià i a considerar la llengua un instrument digne de comunicació per a tots els usos socials. Aquest discurs apareix fins i tot en el blaverisme heterodox que es reivindica nacionalista valencià i no regionalista:

«Abans vos ho he dit, a lo millor la solució era ficar en la TV gent que parlava distintes varietats i haver-los sentit. En fi, comencem per ahí, no comencem per *agredir a una gent que ha sigut la que ha mantingut el valencià amb certa fidelitat*, i la que ara es veu amb tota esta cosa damunt, que no sap d'on ve ni per què» (Ahuir, C2, 00:33'35").

«en conte de crear una ilusió col·lectiva per l'aprenentatge del valencià i el seu ús normalitzat, es perd la possibilitat en el moment en que els *neguen als alumnes l'orgull que suponen tindre una llengua pròpia* i se'ls emmarca nacionalment en una suposta àrea cultural i lingüística que fa naixer les pors en els valencians de l'anexionisme pancatalanista [...] La literatura dels clàssics, la nostra bella i vella llengua, la tradició oral i escrita del nostre Poble, la pàtria dels nostres antepassats, així com el futur dels nostres chiquets i chiquetes, es dia ara des de les aules que eren catalanes i front al rebot il·letrat, però de cor, de la majoria, s'invocava al "sumum" de la intel·lectualitat; Joan Fuster [...] Es crea així un total rebuig [...] Esta postura pancatalanista cultural del PSOE-PSPV, llunt de frenar la castellanització cavalcant, la reafirma i la consolida» (Bens i Romero, 1993: 184).

El blaverisme, amb aquesta peculiar retòrica, ha aconseguit desprestigiar i fins i tot impedir els tímids intents de normalització de la llengua pròpia. I ho ha fet mitjançant la tàctica de desviar l'atenció del debat sobre quines polítiques lingüístiques havien d'aplicar-se per a incrementar l'ús social del valencià al debat sobre la identitat de l'idioma i la denúncia de la suposada "catalanització" d'aquest. De tal manera que podem concloure amb Anselm Bodoque qui, en la tesi doctoral, conclou que:

«el cas valencià presentaria dues especificitats que justificarien el seu estudi de manera particular. La primera és que, en una somera comparació del model de política lingüística valenciana amb la resta de models espanyols de polítiques lingüístiques, al País Valencià hi ha hagut la política d'intensitat més baixa en la matèria entre les comunitats autònomes que han reconegut la cooficiària plena d'una altra llengua distinta a la castellana en tot el territori autonòmic (Balears, Catalunya, Galícia i País Basc). La segona és que el debat sobre la identitat de la llengua ha

⁶⁹⁹ En alguns casos fins i tot s'aplegarà a escriure que, tot i que ja en el segle XVI "es donava la manipulació i l'apropiació indeguda de la Llengua Valenciana per part dels catalans", els darrers anys de "catalanisme" haurien transformat i "desfigurat" més el valencià que l'influx de la castellanització i la pròpia evolució durant l'idioma dels darrers sis segles!: «se pot dir, en tota tranquil·litat, que en pocs anys, la suplantació per la catalana que està patint la Llengua Valenciana, l'ha transformada i desfigurada més que tot este temps» (G. Sentandreu, 2004: 66).

tendit a fer que bona part de les iniciatives i esforços dels actors de la política lingüística valenciana es centraren en aspectes referits quasi exclusivament a la política sobre la llengua» (Bodoque, 2005: 383). Cursiva de l'original.

b) contra la normativització i contra els filòlegs “catalanistes”

El blaverisme no sols s'oposarà a la normalització lingüística sinó també a un dels aspectes més fonamentals i previs per assolir-la, la normativització, l'estàndard formal de la llengua. Al cap i a la fi un idioma normativitzat és un instrument de comunicació que pot servir per un ús normal en tots els àmbits, inclòs el científic, el mediàtic i d'altres decisius per a que l'ús esdevinga habitual.

El blaverisme, en aquest sentit, tot posicionant-se en contra de la normativa majoritàriament acceptada des de l'acord de 1932, atacava el projecte de normalització del valencià però no només. També convertia en un símbol les normes ortogràfiques de la llengua, tot identificant-les amb el projecte pancatalanista, i les convertia en un instrument de combat polític contra el nacionalisme valencià i l'esquerra al País Valencià.

L'estratègia discursiva fonamental serà considerar que aquesta normativa creava una llengua artificiosa, “inventada”, una mena de corsé per al valencià. El català fabrià esdevindria als ulls del blaverisme un idioma artificial: «La llengua parlada és anterior a l'escripta salvo les artificials, com l'esperanto, i podríem afegir el català de Fabra» (Adlert, 1977: 23).

En aquest sentit, el blaverisme contribuirà d'una manera decisiva al qüestionament constant d'una normativització que havia sigut assumida sense excessius problemes. A partir de la dècada dels trenta del segle XX i fins a la transició democràtica la normativa del valencià no havia sigut, pràcticament, motiu de polèmiques. És cert que hi havia hagut qüestionaments anteriors —com la normativa que proposà Josep Maria Bayarri basada en la fonètica del dialecte apitxat, que pràcticament no tingué cap seguidor— però aquestes no havien sigut mínimament significatives.

Aquesta oposició a les normes ortogràfiques serà una conseqüència directa de l'acció política del blaverisme i tindrà lloc pràcticament des dels inicis de la transició política. De fet, com ja hem vist, el mateix any 1977 Miquel Adlert publicarà l'opuscle *En defensa de la llengua valenciana*, que significativament duia per subtítol *Perquè i com s'ha d'escriure la que es parla*. Adlert feia en aquest assaig una proposta política secessionista mitjançant una ortografia *ex novo* que afirmava explícitament defensar un acostament a la llengua parlada pel “poble” (tot obviant que territorialment no es parla un únic valencià), és dir, una mena de populisme normatiu sense massa preocupacions filològiques amb el qual aconseguir guanyar-se suport social i impedir aquesta base social per als impulsors de la normalització del valencià:

«El present treball no és un treball “erudit” de ciència filològica. Perquè la qüestió de qué tracta *no és científica sinó popular, social*; i *com l'escric sentint-me poble i no erudit, sóc la veu del meu poble que va dirigida a ell en tot son conjunt* des del més il·lustrat al més ignorant. I és precís que siga “acientífic” (pero no “anticientífic”), popular podríem dir, com en literatura es diu popular, perquè la llengua és popular puix que és del poble; naturalment, la llengua parlada, viva, del poble valencià. El treball científic deu fer-lo un filòleg valencià que no siga pancatalaniste, que algú deu haver-ne» (1977: 32-33).

D'aquesta manera es promovia que l'ortografia i la gramàtica (a més de la identitat de la llengua), usualment responsabilitat d'especialistes, fóra al País Valencià motiu de debat comú i fins i tot cosa a decidir per banda del “poble”. No és d'estranyar

que fins i tot sociòlegs del rigor d'Antonio Ariño i de Ramón Llopis hagen ironitzat sobre el nombre de filòlegs aficionats que tenim a València.⁷⁰⁰

Amb l'argumentació de que "la llengua la fa el poble" (ja hem vist l'acceptió populista de què entén el blaverisme per poble) el discurs anticatalanista al País Valencià s'oposarà a qualsevol normativització que no s'ajuste al valencià col·loquial —tot i que cal insistir en què hi ha diversos dialectes valencians—, cosa que és molt infreqüent a les llengües amb processos excel·lents de normativització i normalització.

Amb aquests pressupòsits es repetirà constantment que els filòlegs i els lingüistes no serien "propietaris" de la llengua sinó que seria el "poble" l'"amo" i que aquests merament s'haurien d'ajustar al que "diu" aquest poble (sense explicitar com ha de dir-ho, ja que es dona per descomptat. L'única manera serà plegar-se al secessionisme lingüístic). De tal manera que ens trobem davant un menyspreu constant i explícit contra la ciència i els professionals de la lingüística, tot rebaixant el treball d'aquells a simples "opinions". Malgrat els errors sintàctics i de puntuació és molt significativa de la percepció quasi unànim del blaverisme la cita següent:

«Cada poble te la potestat de decidir qué es lo que parla; no som insectes o animals irracionals que no saben lo que es fan (be, o no sabem nosatres si saben lo que es fan) com per a que vinguen uns *científics aliens al poble* i nos diguen qué es lo que parlem i lo que estem aveats a usar. [...] poden opinar com a científics, pero les seues opinions, no tenen perque ser vinculants, ni molt manco assentar *catedra (les opinions son opinions i punt)* si es fiquen en l'identitat de la llengua que normativisen i regularisen, estan influint sobre l'objecte de la seua investigació i normativisació d'una manera subjectiva» (Vendrell, 1998: 68).

Però el regionalisme anticatalanista va encara més enllà i acusa els filòlegs d'atemptar contra "l'esperit" del poble valencià. Els filòlegs "catalanistes", doncs, s'haurien apropiat d'un objecte, el valencià, que no els en correspondria i, mitjançant la força i la imposició dogmàtica, tractarien de manipular la suposada essència històrica. Hem seleccionat dos textos amb més de vint-i-cins anys de diferència per il·lustrar la capacitat reproductiva que té el blaverisme d'un discurs pràcticament idèntic:

«Ara els filòlegs valencians pancatalanistes s'han *apoderat* de la llengua com a cosa seua i en una [sic] acte dominical *fan* una llengua i volen *imposar al poble* l'artificialitat de sa manufactura científica» (Adlert, 1977: 19).

«Filòlegs i llingüistes deuen *tindre present l'esperit d'eixe poble*, la seua trajectòria a lo llarg de l'història com a poble. L'espiritualitat d'un poble queda reflexada sempre en la seua lliteratura, en la lliteratura de les distintes etapes de la seua història. Les històries del pensament i de l'espiritualitat estan present en la lliteratura d'un poble [...] En el cas valencià, els filòlegs i llingüistes catalanistes s'han *apoderat* de la Llengua Valenciana, i l'estan *manipulant, falsificant, adulterant i suplantant i intentant substituir-la per la catalana*. Filòlegs, llingüistes i universitats catalanistes se creuen que son els amos absoluts de la Llengua Valenciana. Ningu que no siga ells pot opinar diuen. Imponen les seues mentires i falsetats, les seues manipulacions, per la força, dogmàticament» (G. Sentandreu, 2004: 106).

Els filòlegs valencians (i catalans!) esdevenen d'aquesta manera uns científics "malignes" i manipuladors, com si d'un tebeo o una pel·lícula de ficció es tractara, que menteixen conscientment els "desvalguts" valenciano-parlants, tot "jugant" i "experimentant" amb ells malgrat ser els legítims propietaris. Com es pot mostrar en l'exemple següent, la retòrica és contundent:

⁷⁰⁰ «Si se nos permite la ironía, es posible que nunca a un país le hayan salido tantos entendidos en filología como los ha habido en el País Valenciano en las tres últimas décadas: todo el mundo ha terciado en la polémica del origen de la lengua apelando a argumentos científicos y testimonios históricos incuestionables. *El quid de la cuestión no era otro que la afirmación de la identidad mediante la diferencia*» (Ariño i Llopis, 1993: 20).

«El mal no son els millons invertits no se si adequadament, el temps perdut i les actituds negatives creades, sino que s'estiga jugant en un element de cohesio social que utilisen uns subjectes que son persones i, a mes, els seus propietaris, per molt que els pese als filolecs. Els experiments es fan en *llimonada*, i aço s'ho han de dependre els politica que hi havia, els actuals i els qui vindran i tambe els *científics de la llengua*» (Fontelles, 1997: 226). *Cursives de l'original.*

Seguint aquesta retòrica del blaverisme, ens trobem amb una curiosa mixtura populista d'idees "evolucionistes" (no hi hauria qui o què aturaria la suposada evolució diferent del valencià envers el castellà i no hi hauria manera de reduir el valencià en el "corsé" del català i de la normativa fabrística) i redempcionistes (el valencià, com a idioma independent, finalment, se "salvarà").

Així, en aquest discurs es participa de la creença de què el valencià que parla el "poble" (quan el "poble" valencià, com és sobradament conegut, parla diversos dialectes) triomfarà finalment com si fóra "natural" que acabara així, atés que la normativització actual de la llengua seria "antinatural", "anar contracorrent".⁷⁰¹ La llengua del "poble" a aquest imaginari esdevé, doncs, una mena d'animal salvatge incontrolable (seria tant com frenar l'evolució "natural" de les espècies) que no es pot ni es deu domesticar, perquè això seria, literalment, crear una "llengua de laboratori" (¿hi ha alguna llengua normativitzada al món que no siga "de laboratori"?), una "necietat":

«¿Podria la Real Academia de la Lengua Espanyola o qualsevol altra, fixar, netejar i donar esplendor a una llengua en la que els seus usuaris s'encaboten en parlar de manera diferent al que elles normativisen? [...] Els Acadèmics, la universitat, els politics o qualsevol altre estament o insitucio no poden frenar el desenvolupament i l'evolucio d'una llengua viva [...] No es pot fer una *llengua de laboratori* ni tan sols si està establida per erudits intellectuals en venia politica, *aïllats del sentir i el parlar usual del poble*. *Que gran necia perdua de temps i de recursos la que comporta impondre i controlar la llengua d'un poble*» (Navarro, 2001: 2).

Per tot plegat, des del regionalisme anticatalà es creu que la normativització "catalanista" seria del tot punt ineficaç,⁷⁰² un valencià "postís" que aprenen a l'escola però que no tindria cap efecte sobre el valencià col·loquial. En eixir de classe suposadament, xiquets i xiquetes retornarien "naturalment" al valencià "autèntic" i bandejarien el "català imposat" como no podia ser d'una altra manera segons, per exemple, Hèctor Villalba, un dels moderats del blaverisme:

«Dins de classe, al parlar i al fer els controls... els examens escrits, l'alumnat utilitza el valencià científic, amb eixes paraules que moltes voltes ens han vingut imposades, lo que es pot dir... el català que ens imposen. Quan toca el timbre i s'acaba la classe i la gent ix al pati o se'n va a sa casa, ja no utilitza eixes paraules, utilitza les de sempre» (Villalba, C2, 00:23'30").

El blaverisme té, doncs, autèntica aversió als conceptes normativització, normativització, homologació i qualsevol altre que supose una estandarització idiomàtica. La seua és una aposta, com veurem i tret d'algunes excepcions, pel caos lingüístic. La cita que adjuntem, bastant significativa al nostre parer, està extreta ni més ni menys que d'una editorial de la revista oficial de LRP i signada pel secretari general, Josep Vicent Navarro i Raga, qui considera, talment com si estiguerem a l'escenari imaginat per George Orwell a 1984, que actualment hauríem sigut testimonis

⁷⁰¹ «en el tema de la llengua jo sóc optimista, perquè no es pot anar contracorrent, i entones... o aleshores, voler ficar un valencià del segle XV, o del XVIII, o un... català disfrazat... això és anar contracorrent. I encara que hui en dia ens unificaren la llengua, *a la llarga tornaria a sorgir el secessionisme* que diuen, *perquè és lògic*. Al poble no se li pot obligar a parlar una llengua. L'apendràs tu en la Universitat, i en el teu ambient i en la teua cosa, però... però fora d'ací, res de res» (Martín Villalba, C2, 00:49'40").

⁷⁰² Resulta contradictori amb què es critique d'una manera tan intensa aquesta. El blaverisme, com tot seguit veurem, té com a programa fort atacar la introducció del valencià en escoles i instituts.

«d'*aberrants* fenòmens lingüístics i sociològics (sic). Hem vist com a persones la llengua materna dels quals ha seguit el valencià tan sols per aparentar cache ideològic o cultural s'han somes a una autèntica *reprogramació lingüística* fins a aconseguir el "certificat homologador" [...] han passat pel *rodell normalisador* [...] Desgraciadament estos no son mes que una chicoteta mostra dels *monstruosos* fenòmens desencadenants per la maquinària normalisadora» (Navarro, 2001: 2).

Tot i això, si més no des d'un sector del blaverisme cultural, s'ha apostat teòricament per una normativització alternativa i secessionista. La proclamació el 7 de març de 1981 de les dites Normes de l'Acadèmia o Normes del Puig, basades fonamentalment en la proposta adertiana, suposà l'aposta del blaverisme però també del centre-dreta polític —ja que la UCD i AP en donaren suport—, per una normativa diferenciada a consciència de la fabriana i convertida en un instrument amb què contribuir a la construcció d'una llengua valenciana independent de la catalana. No casualment els representants del grup parlamentari de Coalición Popular explicitaven en el ple de les Corts ja durant la primera legislatura l'aposta política per la normativa secessionista (normalment a la manera del blaverisme, en castellà), que era al capdavant una forma d'oposar-se a l'Institut d'Estudis Catalans:

«Nosotros, como grupo político, también lo dejamos claro en nuestra campaña y nuestro programa electoral, cuando hablábamos de que entendíamos que *el vehículo de expresión de ese idioma valenciano eran las normas de la Academia de Cultura*, porque entendíamos que no eran lógicas las de 1932 aprobadas en Castellón, porque entendíamos, y seguimos entendiendo, que no son ni más ni menos que un fiel trasunto de las normas del Instituto de Estudios Catalanes» (García Fuster, DSCV 81-C. 1ª Leg., 22-XI-1985: 16).

El blaverisme, en general, ha fet servir més aquesta normativa com una bandera que no com un instrument nou amb què normalitzar la "llengua valenciana" (ja hem vist que això no és cap prioritat, sinó tot el contrari), de tal manera que ha identificat "valencià" i normes de la RACV, ja que qualsevol altra normativa ortogràfica que reconeguera (o fins i tot s'acostara) a la unitat lingüística seria "invàlida" per a aquesta pretensió diferenciacionista:

«Els valencians que es precien de ser-ho no han de caure en este joc i deuen d'informar-se i llegir sobre l'identitat de sa llengua. Hui per hui, i l'universitat que diga lo que vullga, *les úniques normes vàlides* per a la llengua valenciana, de les tres que es coneixen, son les normes d'El Puig o de la Real Academia de Cultura Valenciana» (Vendrell, 1998: 48).

De fet, el debat actual que es té al voltant de la normativització al si del moviment, com veurem a l'objectiu cinqué del secessionisme lingüístic, se situa en si les normes de la RACV són el millor instrument per a separar-se del català o si cal anar més enllà. En aquest sentit, l'oficialització de l'AVL com a entitat normativitzadora del valencià en la redacció del nou Estatut d'Autonomia de 2006⁷⁰³ (que proclama aquesta

⁷⁰³ Fins a 2006, doncs, no hi havia hagut institució oficial, per la qual cosa el blaverisme havia presentat la RACV, malgrat no ser-ho, com l'entitat referencial per al valencià. Vegem sinó la intervenció del que seria degà i que aleshores era parlamentari de les Corts Xavier Casp: «Encara que, des de fa temps, era ben coneguda de tots els qui l'han volguda conèixer, la idea de l'actual Facultat de Filologia de la Universitat de València sobre la llengua valenciana, o siga, que esta no existeix perquè és només una forma dialectal de la llengua catalana, com des del 10 d'este mes, pel programa de T.V.E. "Esta es mi tierra", el Degà de dita Facultat ha fet saber això a tota Espanya, ¿seguirà el Conseller de Cultura, Educació i Ciència del Govern Valencià pensant que "a los filólogos y estudiosos de la lengua, a la Universidad, corresponde determinar identidades y establecer científicamente lo que es la lengua"? ¿Com és possible que el citat Conseller deixe les decisions sobre l'"idioma valencià" (que és com el determina el nostre Estatut) a una Facultat (no a la Universitat) que creu que tal idioma no existeix? I per altra banda, ¿és que el referit Conseller creu que només hi ha "filólogos y estudiosos de la lengua" en eixa Facultat? I encara una altra pregunta: ¿vol dir-nos el nostre Conseller de Cultura, Educació i Ciència quina Facultat de Filologia de quina Universitat "determina identidades y establece científicamente lo que es la lengua" castellana, o la gallega, o la catalana, o la vasca (sic)? ¿És que la Comunitat de València "és diferent", com proclamava d'Espanya el tristement célebre slogan del turisme espanyol? Estic segur que el Nostre Conseller no ignora que són les Acadèmies "Española", "Galega" i "Vasca" i l' "Institut d'Estudis Catalans"

entitat «la institució normativa de l'idioma valencià» i en l'article 41 «la normativa lingüística de l'AVL és d'aplicació obligatòria en totes les administracions públiques de la Comunitat Valenciana», amb la qual cosa per aconseguir que l'ortografia secessionista fóra oficial caldria o bé modificar l'Estatut o bé convertir l'AVL al secessionisme) ha suposat un colp dur en les pretensions polítiques del blaverisme d'incrementar l'hegemonia social i, en particular, a la RACV i a la seua legitimitat. No és d'estranyar, doncs, que la reacció institucional haja sigut furibunda, bàsicament en dues direccions: la tradicional, d'acusar l'AVL de ser un altre instrument de la «catanització idiomàtica»⁷⁰⁴ i fins i tot d'establir un «trilingüisme» al País Valencià (castellà-català-valencià)⁷⁰⁵ i una altra, de progressista, que argumentarà que aquesta oficialització de la normativa de l'AVL seria un atac contra els drets i les llibertats individuals, tot justificant i apostant per la «insubmissió lingüística». La cita següent està extreta d'un article del President de la secció de Llengua i Literatura de la RACV, Joan Salvador López:

«Estem davant d'una autèntica *dictadura lingüística que va contra els drets fonamentals i constitucionals* com la llibertat d'opinió, ideològica, el dret a expressar i difondre lliurement els pensaments, idees i opinions per mig de la paraula o l'escrit, el dret a la producció literària, científica i tècnica o la llibertat de càtedra [...] Ni tolerància, ni pluralitat, ni dret a discrepar, l'AVL dicta i tots han d'acatar, no hi ha lloc per a la discrepància ni per al debat [...] els valencians mai acceptarem les imposicions de Catalunya» (López, 2006: 30).

c) contra l'escola en valencià i contra el valencià a l'escola

Un altre dels objectius amb què s'acarnissarà particularment el regionalisme anticatalanista és amb la introducció del valencià a les escoles,⁷⁰⁶ cosa que s'explicarà per l'oposició, com ja hem vist, a la normalització social de la llengua pròpia, per mínima que esdevinguera aquesta i per la importància que suposa per a la recuperació de la dignitat d'una llengua socialment desprestigiada.

L'ensenyament del valencià, encara que fóra tan sols com a assignatura al mateix nivell que l'ensenyament d'una llengua estrangera de l'estat espanyol, tindrà un fort rebuig per banda de l'anticatalanisme al País Valencià, que aplegarà a presentar-lo com un fenomen de «forasterisme» lingüístic. El valencià culte i el valencià col·loquial (els valencians col·loquials millor dit) esdevenen així per aquesta retòrica dues llengües distintes, una la catalana i una altra la valenciana «autèntica», el valencià dels iaïos, el de «tota la vida», front al valencià «retrógrado»:

«Els poders polítics sempre han volgut dominar l'escola, perquè qui dominà l'escola té el futur. Tu estàs creant en els... xiquets, una manera de ser i de pensar. Si tu estàs ensenyant-los un idioma, quan arriben a casa, s'agüelo li diu, nen, aixina ni es parla. I el xiquet li contesta, la meua mestra ha dit que sí, és que vosté és molt inculte. Perquè això ho hem vivit... ho hem viscut en les escoles. Han pas-

els qui «determinan identidades y establecen científicamente lo que es» cadascuna de les seues llengües. Si no ho ignora, ¿per quina raó ha de ser «diferent» en la nostra Comunitat?» (BOCV 8/I, 09-IX-1983: 186-187).

⁷⁰⁴ «És inacceptable que l'AVL faça del valencià una dialecte del català per mig de la fórmula dels dobles o opcions a on s'oferix generalment primer la forma catalana i després la valenciana. Açò no sols dialectalisa al valencià sino que confon i dificulta el seu aprenentatge i procés de normativació i normalització, en un intent absurd d'introduir i fer oficials les formes catalanes en territori valencià» (RACV, 2004).

⁷⁰⁵ Vegem sinó el que escriurà Filiberto Crespo,^{A1} diputat d'UV a les Corts la darrera legislatura que aquest partit hi estigué present: «Si ahora los valencianos somos parcialmente bilingües [...] con la recién creada Academia seremos pronto trilingües. Habrá castellano-hablantes, exclusivos y cada vez más. Habrá valenciano-parlantes, cada vez menos, y habrá una administración y unas universidades catalano-parlantes, para una minoría exquisita y acolejada que prefiere ser cola de gato (a león no llegan) que cabeza de ratón» (LP: 10-IX-1998: 5).

⁷⁰⁶ La novel·la de Víctor Gómez Labrado *La mestra* dona un bon testimoni de les dificultats dels començament de l'ensenyament del valencià.

sat molts anys, i molts xiquets ja no són xiquets, són hòmens. I lo que han après en les escoles i en les universitats és un idioma que no és el dels seus iaïos. Per tant, naturalment està la cosa canviant. I pareix que n'hi ha un tranquil·litat. Però bo... això és un problema» (Broch, C2, 00:54'55").

«Lo que a mi em reventa i desespera és que als xiquets els ensenyen una llengua que no és el valencià. Además, lo que ensenyen és retrógrado» (Giner Boira, 1989: 26).⁷⁰⁷

En aquest sentit el blaverisme no tan sols s'oposarà a la introducció del valencià en l'ensenyament bàsic i secundari per considerar-lo una altra llengua, el "català", sinó que majoritàriament fins i tot apostarà per la voluntarietat d'aqueix ensenyament. Sorpren que siga un membre de l'AVL com Artur Ahuir qualifique això com "valencià-nisme": «¿Tú sabes cómo solventar esto? No poniendo clases obligadas de valenciano, que vaya quien quiera". Vull dir, que també hi ha una gent del valencianisme que és aixina» (Ahuir, C2, 00:38'28").

L'oposició frontal al valencià a l'ensenyament resultarà un tema recurrent de l'imaginari regionalista anticatalà. El col·lectiu de mestres, la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència i les institucions defensores de la normalització idiomàtica en l'ensenyament esdevindran les autèntiques bèsties negres de l'anticatalanisme organitzat.

En aquest sentit, la diagnosi blavera de la situació considerarà que la introducció del valencià serà un "adoctrinament", un "atemptat" contra la identitat lingüística dels valencians, una "anul·lació d'arrel de la identificació del xiquet amb la seua terra" i àdhuc, amb un lògica hiperbòlica, el foment de la lluita armada (així, la "culpa" de l'existència de Terra Lliure també la tindrien els mestres i professors). Hem seleccionat tres extractes de tres dècades diferents, amb deu anys de diferència, de 1983 a 2003, per mostrar com la retòrica del blaverisme es manté impertèrrita:

«Hem de ser conscients de que en l'actualitat en les escoles s'està produint un atac directe i oficial contra l'identitat de la llengua valenciana, atentant contra u dels fonaments mes intims de la nacionalitat valenciana. S'està produint, a poc a poc, un lexic, fonetica, ortografia i gramatica que no conecten en la nostra realitat llingüística, creant-se, com ya hem pogut vore, un *sucursalisme i una dependencia llingüística i cultural catalana inacceptable*» (López, 1983: 30).

«*els elements d'identificacio del chiquet en la seua terra* que haurien d'haver propiciat l'interes per l'aprenentage i recuperacio de la Llengua Valenciana *son anulats i arrancats d'arail*. Aixina trobem dos postures en la majoria dels mestres, per una banda autoodi del tutor que menysprea a tot aquell "nano" que sent alguna inquietut per qualsevol classe de manifestacio popular de la nostra cultura propia, aixina com el foment d'inefables llegendes (com la de les trescentes donzelles lleidatanes) ya desmitificades o la teoria de la suplantacio de llengües en la reconquista valenciana» (Bens i Romero, 1993: 185).

«Jo crec pro que sí. I la conseqüència... ja no soles ahí. Jo veig els llibres que dona la meua filla en l'escola, i és *un adoctrinament enorme*, els llibres de "valencià-no". Un adoctrinament enorme, que ja no és que ensenyen el català, sinó que mentalitzen al tema. Jo quan veig en algunes manifestacions darrere els que van ja encaputxats i armats, els de Terra Lliure i tal i qual, jo pense en la tremenda responsabilitat que han tingut els mestres en els instituts i en les escoles, que han creat això. O que estan creant això» (Martín Villalba, C2, 00:32'48").

⁷⁰⁷ Com a curiositat reveladora cal ementar en aquest punt la semblança d'aquesta retòrica, salvant totes les distàncies, amb una part del discurs fusterià més ortodox. Totes dues ideologies s'acusarien mútuament de manipular les ments infantils: «ens sembla terriblement més significatiu que la irracionalitat intransigent i xenòfoba del blaverisme siga ja actualment una pesta que enverina les relacions entre la mateixa població infantil i escolar d'algunes comarques» (Bello, 1988: 68).

Aquest rebuig a la introducció del valencià, de fet, romandrà des de l'aplicació de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià fins a l'actualitat. Si bé és cert que la normalitat del valencià en les escoles al llarg i ample de les comarques valencianòfones del País Valencià ha esdevingut una realitat incontestable, la retòrica anticatalanista ha romàs alhora inalterable fins a hui mateix. Recio, per citar només un exemple, a una història del País Valencià editada per l'empresa pública de la Diputació de València, IMELSA. SA, es permet qualificar la història de la llengua ensenyada a les escoles de la manera següent: «La historia de Valencia, Nacionalidad Histórica y con una Lengua Valenciana perfectamente definida, ha tenido la desgracia de no ser enseñada en las escuelas, y cuando se ha hecho, ha recibido *manipulaciones deleznable*s» (2005: 301).

Les respostes que promouran el blaverisme a la presència del valencià en les institucions educatives variaran des de l'intent (fracassat) de formació d'escoles de resistència o paral·leles (López, 1983: 30-31) fins a l'agressió directa als professionals de l'ensenyament i a les institucions compromeses amb la recuperació de l'idioma. I freqüentment s'apostarà per la denostació i l'insult com a estratègies.

No debades quasi tots els col·legis i instituts públics si més no de l'àrea metropolitana de València i fins i tot més enllà han patit les pintades, de vegades amenaçadores del *Colectiu Vinatea*, un nom tapadera del GAV. És tant el menyspreu i l'oposició contra l'escolarització en valencià que fins i tot s'aplegarà a dubtar de la importància de la pròpia alfabetització. L'argument de Miquel Adlert que adjuntem tot seguit sembla literalment inaplicable en les societats modernes (veure Gellner, 1988):

«Tots els que ara som valencianistes, així com els anteriors a nosotros, nos ferem valencianistes sense “alfabetisacio” [...] I per culturisacio i no alfabetisacio es el valencianisme existent en l'actualitat [...] Com sense alfabetisacio tinguerm el sigle d'or de nostra llengua valenciana que supongue un altissim grau de “culturisacio”. Perque no s'oblide que es la cultura i no l'alfabetisacio qui dona categoria a una llengua. Sense “alfabetisacio” fon la nostra portentosa cultura que centra el sigle XV» (1984b: 78).

Així mateix els insults i atacs verbals seran constants ja que els col·legis públics i privats amb o de línies en valencià esdevenen autèntiques obsessions d'aquesta ideologia. I, en concret, la tècnica de la immersió lingüística (tan denostada, per altra banda, pel nacionalisme espanyol) com a fórmula per aprendre una llengua en un entorn que no la parla serà acusada amb tota mena d'insults: “místico sardanero de la inmersión” (García Moya, 1996, 16-VI), fàbrica “de oleadas de perturbados, de gentes de irrecuperable mala salud mental, esquizofrénicos” (Manuel Lloris, LP, 1993, 4-X), etc. Les escoles en valencià aplegaran a ser qualificades, amb tota la càrrega espanyolista antibasca, d’“ikastoles valencianes” que ni més ni menys que suposadament seguirien el model hitlerià i stalinista de “neteja de cervells”⁷⁰⁸ amb l'objectiu de crear “bovos útils” al servici de Catalunya:

«Siguiendo las mismas técnicas de lavado de cerebro que las empleadas por Hitler con sus Hitlerjugend (juventudes hitlerianas) o per el genocida Stalin con sus “pioneers”, el montaje de diseño para la deformación de mentes infantiles y adolescentes, se concentra en las ikastolas vascas, en les escoletes catalanes y en les llínees (sic) en valencià: muchos fieles profesores, debidamente entrenados, se entregan a la doctrinaria tarea de convertir a los niños valencianos en catalanets de tercera y tontos útiles al servicio de Catalonia (sic)» (Puerto, 2006: 64).

⁷⁰⁸ Aquest no és en absolut un llenguatge aïllat, una excepció del discurs regionalista anticatalà. Vegem sinó aquesta altre cas en què s'afirma, ni més ni menys, que en el sistema educatiu valencià es fomenta l'independentisme “catalanero” i fins i tot l'odi a Espanya: «En la Comunidad Valenciana, desde la Universidad a la ESO, se fomenta el independentismo catalanero y el odio a España ante la indiferencia del PP y la colaboración total del PSOE y de EU [...] Los del PP callan como ratas y fingen no enterarse del nido de serpientes que están alimentando. Como suponen que hasta dentro de unos diez años no estallará todo, siguen *empujándonos hasta el abismo*» (García Moya, 2001: 4).

Podríem continuar amb multitud d'exemples però considerem que són suficients per il·lustrar el que estem afirmant. L'escola en valencià i fins i tot el valencià a l'escola, doncs, serà una de les batalles més permanents i constants del regionalisme anticatalà al País Valencià, ja que és un dels pocs objectius estratègics que no assoliren plenament durant la transició democràtica.

d) contra les Universitats, els intel·lectuals i la ciència

Prèviament ja hem analitzat l'antiintel·lectualisme general que presenta el regionalisme anticatalanista valencià en el discurs i praxi socials. Aquest antiintel·lectualisme es concretarà, sobretot, contra amb els actors socials de major capital educatiu i cultural i, particularment, amb aquells que es resistien a aquesta retòrica i que serien anatemitzats amb aquesta acusació.

Les institucions acadèmiques, universitàries i escolars, que concentren aquesta mena d'intel·lectuals, esdevenien, en conseqüència, les institucions preferides dels atacs i, sovint, dels insults del blaverisme: «Després de més de trenta anys, les Universitats i escoles segueixen impartint una ensenyança, més be *adoctrinament*, que no *te conexio alguna en la vida real* dels valencians» (Costa, 2001: 11).

Per això mateix, i com ja hem explicat, la Universitat de València esdevindrà en el discurs blaver la institució referent (la institució pública, sense cap mena de dubte, més representativa i paradigmàtica) del paradigma fusterià al si de la societat valenciana. Això generarà una dinàmica d'enfrontament i d'atacs de l'anticatalanisme social, polític i mediàtic contra el Rector (singularment contra Ramon Lapiedra), departaments i professors i la pròpia universitat en general.

De fet, el blaverisme negarà l'extraordinària diversitat existent entre els seus professors i professionals i els considerarà col·lectivament "catalanistes" i "antivalencians", la qual cosa contrasta amb la realitat fins a tal punt que han hagut diversos professors d'aquesta Universitat com Ramón Ferrer o catedràtics com Manuel Broseta i Juan Ferrando Badía que han participat obertament del blaverisme. La Universitat de València, doncs, esdevindrà la diana preferida i fàcil en el discurs blaver, que la percebrà com un bloc monolític⁷⁰⁹ i sense fissures dedicada fonamentalment a la "catalanització" de València. La fòbia, doncs, contra la més antiga de les universitats valencianes ha estat una constant que no ha decaïgut en aquestes tres darreres dècades.

Aquesta particular retòrica ha aplegat a extrems com qualificar a aquesta institució universitària d'exercir ni més ni menys que "racisme i extermini cultural" des d'una suposada ideologia oficial, qualificada com d'"ultraesquerra nacionalcatalanista". Aquest discurs, durament maniqueu i hiperbòlic, a pesar del que podria semblar, no correspon al període de la transició democràtica sinó a un llibre que ha sigut publicat (amb tot luxe) el 2006 per la Diputació de València com a regal de l'aleshores president Fernando Giner a les comissions falleres:

«la situación de "racismo cultural" que sufren los "disidentes" rebeldes en la Universidad-Estudi General: Nadie que no comulgue con los credos catalanistas tiene derecho a sobrevivir en la jungla catalanizante en que se ha convertido nuestra ir-reconocible y decadente Universidad, contralada por la ultraizquierda nacionalcatalanista. El otrora rector Lapiedra y sus activos continuadores se encargan de enviar a los "proscritos" al gulag de la marginación y del "exterminio cultural", y "ha desatado una manifiesta violencia contra Valencia y los valencianos» (Puerto, 2006: 223).

⁷⁰⁹ «A las nuevas generaciones de Valencia, sometidas y asfixiadas por la pesada losa del monolitismo lingüístico catalanizante, impartido desde las aulas y desde la Universidad-Estudi-General (sic). Una Universidad, deformadora de opiniones sobre lo valenciano y a-científica en su dogmatismo» (Puerto, 2006: 3).

Com ja hem explicat, en el discurs del blaverisme, a més, són abundoses les interpretacions malèvoles i maquiavèliques del pancatalanisme, productes de prejudicis anticatalans en general, que els perceben com persones “astutes”, “hàbils” i “ambiciosos” en contrast amb la suposada *bonhomia congènita* dels valencians. La Universitat, doncs, com a institució d'educació superior per excel·lència, serà el camí per tal de formar elits amb l'objectiu final d'estendre la “catalanització” al conjunt de la societat:

«no es casualidad. Siendo esta institución un centro neurálgico e importante de la Cultura, donde se forman, humana y culturalmente, nuestros jóvenes universitarios, que en definitiva serán en el futuro los dirigentes de la sociedad, lógico pues, que el “punto de mira” del nacionalismo catalán se centrará y apuntará como objetivo primordial, la catalanización de esta Institución, llevada a cabo en tempranas fechas; en la década de los años cincuenta, por profesores catalanes destinados aquí (Reglà, Tarradell, Giralt, etcétera) ayudados por algún nativo (Sanchis Guarner, Joan Fuster, etcétera). La semilla impartida arraigó pronto en aquellos jóvenes, hoy dirigentes de partidos políticos, cuyos efectos están siendo acusados por la sociedad valenciana, llenándola de confusionismo» (García, 1990-2: 2).

«El pancatalanismo más rígido surgió en los años sesenta del siglo XX bajo la tutela del ensayista suecano Joan Fuster. *Los discípulos de Fuster coparon la Universidad franquista* y, desde aquellas aulas de ambiente izquierdista, se infiltró de manera exitosa en las elites intelectuales. En aquella etapa la altivez del pancatalanismo descartaba cualquier concesión» (Recio, 2002: 126).

La Universitat de València, en tant que institució on les idees fusterianes arrelaren amb un cert pes, es convertirà així per al blaverisme en un imaginari pal de paller, encara més, en una fàbrica de “catalanistes”, en un centre “inoculador de virus” i “corruptor de consciències” netes de jòvens valencians. Com podem comprovar en les dues cites seleccionades, amb vint-i-sis anys de diferència, el regionalisme anticatalà té una autèntica obsessió contra les institucions educatives i contra els docents:

«La padre pancatalanista seguía corrompiendo conciencias de alumnos, quienes, al convertirse en profesores, extendieron el contagio» (Ramos, 1978: 145).

«l'Universitat de València, que seria la primera llavor llegal de la sembra del catalanisme en La universitat, el principal estament des d'a on s'ha fet catalanisme en la societat valenciana. [...] La universitat, a través del IEC, se dedicà a la captació i proselitisme de professors de català, als que titulà generosament, i els tingue preparats per a quan se produira l'aprovació de l'ensenyança del valencià. Havia creat tota una ret de professors que s'encarregarien de ser agents actius del pancatalanisme en els instituts» (G. Sentandreu, 2004: 98).

Com ja varem veure en el subcapítol 13.5, l'enfrontament de mitjans de comunicació i, paradigmàticament, de LP, però també dels partits de centre-dreta i d'una part de la societat civil contra les universitats i, en concret, contra la Universitat de València així com la difamació reiterada per banda d'aquests grups ha tingut conseqüències diverses i, una d'elles, és un parcial desprestigi d'aquestes institucions d'investigació i d'ensenyament superior entre una part de la societat valenciana, singularment aquella que li atorga més audiència a aquest discurs que estem analitzant.

Tanmateix, aquest “desprestigi” entre determinats grups socials ha sigut conseqüència directa precisament de l'acció social reiterada del blaverisme, que cercava precisament deslegitimar unes institucions que acostumen a tenir prestigi en les societats modernes occidentals i que, per tant, podien esdevenir un fre a l'assoliment de l'hegemonia social i política del regionalisme anticatalà. Tot i això des d'aquests posicionaments s'explicitarà que la llunyania al “poble” en seria la causa:

«Desgraciadamente a mi com a valencià lamente que en molts àmbits la Universitat esta està desprestigiada. Això és lamentable, però la veritat és que *viu d'esquenes al poble totalment*» (Martín Villalba, C2, 00:34'18”).

En aquesta línia de desprestigi activa fins i tot s'aplegarà a comparar el treball científic de les universitats valencianes i, en concret, de la de València ni més ni menys que amb la Inquisició medieval, en un exercici que dóna compte de la fòbia a aquesta institució acadèmica, a la qual se l'acusa "d'autocràtica" (Fontelles, 1997: 220): «en l'edat mija qui eixercia eixe paper de control en els macronivells científics i socials era l'Inquisicio; i ara, en Valencia es... l'Universitat (!!!)» (Fontelles, 1997: 186).

Per això un dels objectius del blaverisme més radical serà la "conquesta" de les aules universitàries, és dir, la neteja i la purga ideològica de tots aquells que no els agraden.⁷¹⁰ El to parafeixista d'aquests discurs és innegable i la defensa de la llibertat de càtedra, un element decisiu dels sistemes educatius democràtics, intensament qüestionat: «Des de Coalición Valenciana se invertirán todos los activos económicos y humanos para *conquistar* las aulas de las universidades» (LEV, 24-V-2006: 17).

No sols, però, les universitats sinó també la ciència rebrà garrotades dialèctiques des d'aquest discurs. Si prestem la deguda atenció als textos ens trobarem amb que es defén implícitament que la ciència ha d'estar subordinada als interessos polítics particulars i no a l'inrevés. La cita següent és un aforisme de Miquel Adlert on aplegarà a considerar "pervers" i "contra natura" fer servir la ciència contra la "pàtria". La llengua no seria matèria de ciència sinó de fe. És així com s'entén que «es una perversio insolita i contra natura servir-se de la ciencia i de la cultura en contra de la Patria» (Adlert, 1984b: 68).

En aquest mateix sentit la Universitat i la ciència es reduiran a simple "opinió" i totes les opinions esdevindran anivellades i alçades a la mateixa categoria de teoria i/o hipòtesis igualment dignes. La ciència quedarà equiparada, doncs, al terreny de l'opinió, i fins i tot de les cabòries. Així qualsevol afirmació resta igualada, en el mateix pla d'igualtat: seria igual de "respectable" i de científic qui "pensa" que el valencià i el català és la mateixa llengua que qui "pensa" que en són dos.

D'aquesta manera, en la particular retòrica del blaverisme, qui nega la igualtat d'aquestes dues "teories" al voltant de la identitat del valencià esdevé un dogmàtic (anticientífic, en conseqüència). Per il·lustrat el que estem afirmant hem seleccionat un extracte fet per l'actual Rector de la Universidad Cardenal Herrera, José Luis Manglano qui, a més de plantejar una curiosa sociologia de la ciència que va molt més enllà del programa fort i es permet d'acusar de "dogmàtic" a un sector de la Universitat de València per defensar la ciència de la lingüística i de considerar la qüestió com "un dels principals problemes que tenim ací":

«lo único que no admito en la universidad y en el espíritu universitario es el dogmatismo. [...] Es decir, el que no opina lo mismo que opina la Universidad, o un sector de la Universidad de Valencia, pues es un analfabeto o es un cateto. Mire, no señor, no señor. Los dogmas, no. En ciencia, no. De manera que un sector pensará una cosa, otro sector pensará otra, y podemos recordar muchos ejemplos en el campo concretamente de la lingüística muchos ejemplos a lo largo de la historia que no se han precisamente resuelto por imposiciones» (Manglano, 00:08'34").

En aquest sentit la ciència de la filologia veuria reduïda per banda del blaverisme l'àmbit de coneixement a una disciplina descriptiva d'isoglosses i de fonemes però subordinada a aquest subjecte polític inconcret, i que ja hem analitzat, el "poble". Les funcions normatives dels idiomes modernes (funció característica dels filòlegs) els estaria, però, vedats en el cas del valencià. No és d'estranyar, per aquest i per altres motius, l'escassetesa de filòlegs que participen del regionalisme anticatalà:

⁷¹⁰ Tanmateix el victimisme els fa dir, malgrat voler expulsar els "catalanistes" de la Universitat, que és aquesta «donde se coarta y se coacciona a las personas por su ideología» (<http://www.valenciafreedom.com/index.php>).

«L'idioma no és una qüestió científica en el sentit de ser producte d'una ciència sinó al revés: una ciència —la Filologia— és producte de la llengua; és una ciència merament especulativa. L'idioma és anterior, tan cronològicament com en quant a preferència respecte a la Filologia [...] *La Filologia no té més missió que estudiar lo que el poble fa en la llengua seua*. La Filologia no deu ordenar res al poble, ni intentar modificar un fenomen social, ni, molt manco, substituir al poble en la formació de l'idioma, ni substituir-li la llengua per una atra» (Adlert, 1977: 18).

e) a favor del caos lingüístic

El regionalisme anticatalanista valencià, com hem pogut comprovar en general i llevat de casos aïllats i/o excepcionals, pel que fa a la qüestió de la llengua (com en altres aspectes que hem analitzat), ha sigut un moviment clarament a la contra, contrari a la unitat de la llengua, contrari a la seua normalització i als agents socials que la promouen i contrari a la normativització hegemònica. Si tinguérem de destacar algun detall “constructiu” de les propostes lingüístiques blaveres ens hauríem de quedar amb dues de molt entrelaçades: una, ja vista, la diglòssia (favorable a la situació subordinada per al valencià que esdevendria així definitivament llengua secundària respecte el castellà) i una altra el caos lingüístic, la defensa de l'anarquia normativa i de l'empobriment idiomàtic (lèxic i sintàctic).

Per caos lingüístic Vicent Pitarch (1996, abans, doncs, de la creació de l'AVL) entenia l'absència d'una instància normativa al País Valencià. Nosaltres manllevarem aquesta denominació però li donarem parcialment un altre sentit: l'aposta del blaverisme per l'anarquia ortogràfica com a fórmula per aconseguir un desprestigi de la llengua que afovorisca encara més l'expansió del castellà i que dificulte (encara més) la normalització de la llengua pròpia.

El caos lingüístic o la defensa de què cadascú escriga el valencià com el parla el poble, és dir, si fa no fa “com li done la gana” està ben present si més no a un sector destacat del blaverisme, de vegades fins i tot de manera explícita.⁷¹¹ Una cita ben actual exemplificaria la defensa a no seguir el canvi ortogràfic de la RACV respecte l'accentuació, a la insubmissió i fins i tot a la denigració de l'ortografia, de qualsevol ortografia, sempre a parer d'aquesta visió, una eina “polititzada”:

«¿Ortografia? ¿Normes ortografiques? Hi haura algo mes canviant i politisat en una llengua que l'ortografia [...] Escric usant, per a accentuar, nomes l'accent diacritic o diferenciador [...] Puix en permis o sense permis dels inquisidors gramaticals, hasda que la ploma se me seque, aixina seguira escrivint ma llatina i dolça Llengua Valenciana» (Just Llorca, “En una llibreria de vell”, DV: 24-V-2006).⁷¹²

És cert que bona part del regionalisme anticatalanista davant de les acusacions de fomentar el caos lingüístic, s'ha escudat en la defensa de la RACV i la normativa secessionista. Tanmateix, aqueix discurs en bona part no respon a la realitat perquè, d'una banda la defensa del valencià independent del català es duu a terme aclaparadorament en castellà (de fet, seria interessant conèixer el percentatge d'acadèmics de la RACV que no saben escriure les normes de l'Acadèmia. En qualsevol dels casos, per les dades de què disposem, serà una sifra bastant significativa i majoritària) i, d'altra, quan es fa en valencià, sovint és un model de llengua ple d'incorreccions i faltes ortogràfiques també respecte a la normes de la RACV o el que és el mateix, en un model de caos lingüístic, en un anti-model.

⁷¹¹ «Algu podra dir que elpalleter.com^{A1} no segueix ninguna normativa en concret, i es cert. Lo que es fa es aplicar una serie de criteris 'grosso modo' de les distintes propostes d'actualisacio normativa que hi han damunt la taula» (Romero, 2005: 1).

⁷¹² No és en absolut l'únic cas. Vegem sinó les contundents declaracions de Voro Vendrell en una entrevista penjada al portal llenguavalencianasi.com: «Per lo tant, hui NO SEGUIM A LA R.A.C.V. que està al SERVICI dels traïdors al Poble Valencià, i no al servici del Poble per lo és va crear» (10-XI-2006. http://larchiu.llenguavalencianasi.com/entrevistes/voro_vendrell/10-11-06.htm). Majúscules de l'original.

La majoria de les falles, per exemple, no fan servir en absolut l'estàndard de la RACV (malgrat el que afirma el Reglament faller) sinó que, bàsicament, escriuen cadacuna com els ve de gust. Un estudi en profunditat del valencià fet servir per les comissions falleres vindria a demostrar-nos aquesta aposta inequívoca pel caos. O també en el diari LP, el portanveu mediàtic del blaverisme per excel·lència quan estava dirigit per Reyna, els escassíssims reportatges o entrevistes que estaven escrites en valencià, tampoc seguien les normes de la RACV en absolut.⁷¹³

Aquest caos idiomàtic ve justificat per la visió, certament particular i curiosa, de què la llengua s'hauria d'escriure "conforme la parla el poble", com si tot el "poble" la parlara igualment (com si no hi hagueren dialectes o diferències lèxiques o fonètiques entre els valenciano-parlants) o com si les llengües escrites en les societats occidentals no tingueren cap model lingüístic —que no deixa de ser una selecció d'elements de la llengua—, que no tinguera una distància, major o menor, envers les diferents parles. Tot i això, aquesta és una doctrina estesa a l'anticatalanisme popular que les elits dirigents del blaverisme⁷¹⁴ no han sabut ni han pogut (i no han volgut) corregir. No debades és el propi Miquel Adlert qui contribuirà decisivament a construir aquest populisme idiomàtic:

«Com el poble és qui fa la fonètica de la llengua que parla, encara que parega redundància; i la canvia quan vol; i com vol; tot per ser l'amo de la seua llengua, és per lo que he partit *com a base de la llengua parlada pel poble valencià*» (Adlert, 1977: 34).

Una part del blaverisme actual, a més a més, està no sols demanant a la RACV anar més enllà en la normativa secessionista sinó que ha decidit trencar *de facto* amb les Normes del Puig, atés que aquestes normes no serien "suficientment" segregacionistes, i fer servir un valencià absolutament caòtic i anàrquic. Fins a tal punt es busca la diferenciació que s'aplegarà afirmar que les normes de la RACV i les fabrianes "apenes es diferencien en res", que "acabarà engolit pel català" i que el secessionisme lingüístic, en conseqüència, fa "el més pur ridícul". En definitiva, que actualment ja no seria una "ferramenta front al catalanisme llingüístic", que és l'únic que preocupa a la majoria de blaveros. La cita següent és una mica extensa però no té desperdici:

«Estes diferències llingüístiques es suponen que apareixen codificades en les normatives, pero no nos enganyem: l'actual normativa d'El Puig *no va tot lo llunt que deuria anar pera diferenciarse* de la normativa catalanista com pera defendre en arguments de que un llibre està escrit en una o altra llengua segons estes normatives. Per favor, que algu agarre un text escrit en "normalitzat" i un altre en les actuals normes d'El Puig... podra comprovar desagradablement que apenes es diferencien en res. I si no es diferencien en res, ¿com podem defendre en Valencia, Madrid o Bruseles que son idiomes distints si per escrit no es diferencien en casi

⁷¹³ Com a il·lustració del que hem afirmat podem prendre una entrevista feta a Joan Costa el 30-IV-1988 en què apareixen les paraules següents mal escrites també en les normes del Puig: "recient", "trevall", "profundizar", "cosses", "vagent"...

⁷¹⁴ De fet, des del blaverisme que es reclama més nacionalista valencià es defensa també un major acostament ortogràfic al que parla el "poble" (com si el poble parlara una única cosa) i un model més "propi", un model que poguera competir millor amb el castellà per una suposada major identificació dels parlants. Seguint aquesta lògica, una normativa caòtica properíssima a l'estàndard oral de la comarca de l'Horta, com la propugnada per Josep Maria Bayarri, seria la que més seguidors n'obtendria. Les dades objectives ens indiquen precisament el contrari, com les llengües són instruments més útils i, a ser possible, més potents de comunicació, tenen més parlants i més "seguidors". I el blaverisme no ha passat, en general, de ser una proposta més aviat decorativa contra l'actual normativització i normalització del valencià: «el model idiomàtic que propugna el valencianisme-blaverisme (i suponc que també la teoria occitanista) està més proxima a la generalitat dels parlants i per aço es més facil que se senta com a més propi, rao per la qual pot competir en el castella. Segurament es una obvietat, pero es més facil abandonar un objecte estrany en el qual la vinculacio es racional que un personal en el qual la vinculacio es més irracional i afectiva. El model que preten implantar el catalanisme sobre passa el "marge de seguretat i variabilitat" que pden tolerar els valenciàparlants... per molta instruccio i control institucional que hi haja» (Fontelles, 1997: 222).

res? Tota nostra defensa lilegítima de la llengua valenciana es queda en el mes pur ridícul. Personalment, en estos temps no puc defendre l'idiosincracia de la llengua valenciana —que es aon radica el meu principal compromís coma patriota valencià— en la normativa de la RACV, es una ferramenta que necessita actualisarse pera que siga eficaç front al catalanisme llingüístic. De lo contrari, dita normativa està condenà a difuminarse dins del “normalitzat”, a acabar engolida pel català» (Romero, 2005: 1).

En aquest sentit, el blaverisme més ortodox, lligat a CVa i al GAV fan servir un “estàndard” que converteix l'idioma literalment en un *patois*. Darrere d'açò es pot observar una claríssima voluntat diferenciacionista màxima respecte al català, però alhora també hi ha una opció dialectalista que contribuïeix a convertir finalment el valencià en un “idioma” farcit de castellanismes i restringit a l'ús oral i alguns usos escrits i formals o rituals molt limitats.

Si més no aquest sector del blaverisme (que en aquest afer representa a la gran majoria de la base social del moviment) exigeixen encara una major “simplificació ortogràfica” per tal d'eliminar guionets, apostrofs, grups consonàntics, etc., de tal manera que, per exemple, defensen escriure “dinés” en compte de “diners” i “tornameu” en compte de “torna-m'ho” amb el pretés objectiu d'aproximar la norma al “valencià viu, parlat i modern”. En aquest mateix sentit, l'enganxina, per exemple, que ha tingut molt d'èxit entre els militants del blaverisme a principis de segle XXI ha sigut una, amb fons quatribarrat i una franja blava pintada al damunt, que duia per eslogan “No mos fareu catalans”. L'ús del pronom “mos”, com és conegut, és erroni en l'estàndard lingüístic del català però també ho és en el de les normes de la RACV (que permet la doble possibilitat d'“ens” i de “nos”).

La justificació d'aquesta defensa del caos lingüístic es fa en base a una argumentació molt semblant a la dels secessionistes defensors de la normativa de la RACV: l'increment del nombre d'hipotètics seguidors per la senzillesa de l'ortografia, l'increment de la identificació dels parlants i, sobretot, la diferenciació màxima respecte el català i la normativa fabrística, autèntic nuc gordià del blaverisme. Vegem sinó:

«Per si la necessitat de salvaguardar i protegir a la genuina llengua valenciana, augmentar el numero d'usuaris oferintlos una normativa mes senzilla i que els valenciaparlants mos pugam identificar en dita normativa, encara hi ha un atre motiu importantíssim que els valencianistes no podem oblidar si volem obrar responsablement: la no-diferenciació entre les normatives valencianista i catalanista» (Romero, 2005: 1).

Al cap i a la fi aquesta línia argumental està present en la voluntat diferenciacionista del blaverisme del “valencià” respecte del “català”. Aquest ha lluitat i ha construït un valencià com més allunyat del català que els ha sigut possible. Allunya't del català i encertaràs (perquè “encertar” és, precisament, descatalanitzar el valencià), és el que en poques paraules ens explica Miquel Aldert:

«En els casos de dubte sobre alguna paraula, aconselle al lector que opte per la paraula viva, sobretot si ho és en els llocs on millor es parla el valencià, puix que acertarà en la majoria de les ocasions; i si no acerta, per lo manco l'opció li haurà donat una paraula valenciana i no catalana» (Aldert, 1977: 37).

En tot cas el debat, al si del blaverisme, ha sigut, quanta distància envers el “català” però no la pròpia voluntat diferenciacionista, que tots els sectors comparteixen inequívocament. Fins i tot des del propi blaverisme més “moderat” es reconeix que, malgrat les dècades d'existència del secessionisme idiomàtic, el moviment no ha aconseguit un programa clar de recerca científica ni, malgrat el suport social amb què compta, un mínim de prestigi social, atés que entre les classes formades i il·lustrades no té suports significatius, el que mostraria que, tret d'excepcions comptades, el blaverisme com a moviment està a favor del caos lingüístic i, per tant, de la substitució lingüística: «L'hipotesis valencianista ofereix un desenrollament prou desigual ya que no

te un programa d'investigació clar, te escassa infraestructura i poc de prestigi social» (Fontelles, 1997: 220).

16.3.4 La retòrica contra la unitat de la llengua

«Una de les característiques d'identitat més important dels valencians es la seua llengua, una llengua qüestionada i llargament atacada» (Vendrell, 1998: 47).

El blaverisme farà bandera de la lluita contra la unitat lingüística del català, perquè aconseguir aquest objectiu suposaria evitar que el País Valencià estiguera en "l'òrbita" cultural catalana, evitar que els valencians estigueren "subordinats" als catalans o, el que és el mateix, aconseguir la "independència" idiomàtica, és dir, cultural respecte a Catalunya i amb ella una major diferenciació identitària, mitjançant un marcador (més formal i simbòlic que no real, com ja hem vist) com seria l'existència d'una llengua diferenciada de la catalana.

Tanmateix el blaverisme, tret d'una minoria més coherent, no busca crear una llengua valenciana independent per convertir-la en l'instrument hegemònic de comunicació al País Valencià sinó que pretén convertir-la en un símbol de la identitat regional valenciana subordinada a la nacional espanyola i, per tant, subordinada al castellà com a llengua A de comunicació, també entre valencians. D'aquesta manera el valencià continuaria sent una llengua de cultura popular i ritual i el castellà l'idioma de l'alta cultura; és dir, el valencià la llengua oral, de la festa i a tot estirar de la poesia i el castellà la llengua de l'empresa privada, de la ciència i de la tècnica, de l'administració pública, de l'educació, etc.

No és casual, doncs, que líders significatius del blaverisme com Vicente González Lizondo o Xavier Casp parlaren i educaren els fills en castellà. Per al regionalisme anticatalanista al País Valencià això no suposa cap contradicció. Perquè es tractava (i es tracta), doncs, de separar el valencià del seu tronc comú amb l'objectiu incofessable d'enfeblir-lo i contribuir indirectament però d'una manera més eficaç a incrementar el procés de substitució lingüística o si més no de diglòssia.

L'oposició des del blaverisme a la unitat idiomàtica, doncs, serà frontal i contundent i tindrà com a objectiu evitar els avanços en la normalització lingüística del català a les comarques valencianes. Tot acord o "cessió" en aquest tema per al blaverisme suposaria, per tant, una "traïció". I en això coincidiran els més ortodoxos com, per exemple, María Dolores García Broch o els teòricament més moderats, com l'actual director de la Secció de Llengua i Literatura de la RACV Voro López:

«Jo et... et ficava l'exemple del judici de Salomó, perquè jo dic... la llengua i no la partisc amb ningú. I *la identitat és meua i no la partisc amb ningú*. I estic segura que el catalanisme, de veres, perquè estic segura que en el catalanisme n'hi ha molta gent que creu en el catalanisme tal com el predica, puix també diu que la llengua és meua i no cedisc» (C2, 00:00'10").

«Seria molt trist, seria una *traïció* que la preocupació i el treball d'un nacionalista valencià com Miquel Adlert, l'esforç d'ell i de la Secció de Llengua i Literatura de l'Acadèmia, el de molts professors de llengua valenciana i molts valencians per defensar i recuperar la nostra llengua no servira per a res. No podem defensar la Senyera utilitzant una altra bandera que no fora la Senyera i no podem defensar la llengua valenciana utilitzant una llengua que no siga la valenciana» (Voro López a DD.AA., 1990b: 73).

En el discurs del blaverisme qualsevol tipus d'unitat idiomàtica serà percebuda necessàriament com un predomini del "català" sobre el "valencià" o, el que és el mateix, una subordinació de la "llengua valenciana" a la llengua catalana (el regionalisme anticatalà, entre d'altres coses, instrumentalitzarà una reacció d'orgull ferit bastant estesa entre els valencians que, com hem vist, majoritàriament de manera

aclaparadora no se senten catalans però sí tenen a aquests com un referent de modernitat):

«pero para Valencia siempre será perjudicial la cuestión de la lengua valenciana, que en la época del Consell del PS, pues se adquiere el... *el predominio del catalán sobre el valenciano*» (Carrau, C2, 00,08'57").

Amb la llengua pròpia, elevada a categoria de tòtem diferenciador respecte la identitat catalana, no es podrà negociar ni aplegar a cap acord perquè seria com "vendre una mare". Tots els defensors de què el valencià i el català formen part d'una llengua compartida, seran percebuts com a "subordinadors" del valencià respecte del català i "catalanistes" (amb independència de si són pancatalanistes o no ho són).

Ja hem vist que en el conflicte simbòlic el blaverisme ha eixit molt ben parat: la senyera amb franja blava no sols és oficial sinó que fins i tot la senyera quatrebarrada és percebuda majoritàriament, si més no al *hinterland* de València, com una bandera forània ("la" bandera de Catalunya); la denominació País Valencià és cada vegada més marginal i proscriu i la denominació de la llengua és aclaparadorament la de valencià. Si és una qüestió podem afirmar que la victòria no ha sigut completa és, precisament, en el camp del secessionisme lingüístic i, en concret, de la normativa secessionista. Això indicaria perquè el blaverisme n'ha incidit tant: era el "trofeu" que li mancava (que li manca, en certa mesura).

Per a dur endavant aquest objectiu secessionista el blaverisme, com tot seguit tractarem de mostrar, construirà una retòrica particular mitjançant la qual reinterpretarà la història política, social i cultural dels valencians. La "història" que es dona en les universitats i col·legis estaria "catalanitzada". El que calia, precisament, seria "descatalanitzar-la", per tal de recuperar la memòria històrica "vertadera":

«Consta d'una part d'història que descobreix que des del segle XIV existeix una diferenciació entre els nostres dos idiomes. I al llarg dels anys aquest criteri s'afirma i es concretitza més. Els documents parlin aquí per si a soles» (Recio, 1985: 25).

Vicent Climent-Ferrando distingeix tres grans grups d'arguments del secessionisme al País Valencià: 1) d'una banda els lingüístico-històrics; 2) d'una altra els qui ell ano-mena "identitaris" i els explica com «l'apel·lació a la consciència particularista i autònoma del poble valencià tot segregant-la de qualsevol vincle amb Catalunya» (2005: 5) i, finalment, 3) els jurídics. L'autor considera que, davant la poca credibilitat per a la comunitat científica dels arguments lingüístics i històrics secessionistes,⁷¹⁵ darrerament s'hauria optat per "abandonar progressivament" aquests i centrar-se en els altres dos:

«davant la poca efectivitat dels arguments lingüístics i històrics de caire secessionista —arguments fàcilment invalidables (i invalidats) per la comunitat científica per manca d'objectivitat i rigor— el moviment secessionista ha abandonat progressivament aquesta línia argumentativa per concentrar-se en un altre tipus d'argument: l'argument identitari —l'apel·lació a la consciència particularista i autònoma del poble valencià tot segregant-la de qualsevol vincle amb Catalunya i l'argument jurídic —aquell que fa referència a les disposicions legals (bàsicament la Constitució Espanyola i l'Estatut d'Autonomia Valencià» (Climent-Ferrando, 2005: 5).

Nosaltres, però, discrepem d'aquesta tesi en dos sentits: d'una banda els arguments jurídics —fets servir freqüentment, en efecte, però perquè el blaverisme usa qualsevol retòrica a l'abast per aconseguir els objectius marcats— mai no han fet "massa gràcia" *per se*. No oblidem que el regionalisme anticatalanista considera que la valencianitat, que la identitat valenciana és una realitat transhistòrica i permanent exis-

⁷¹⁵ Fins i tot aplegarà a afirmar que «el discurs secessionista valencià ha deixat d'emprar arguments lingüístics, filològics o històrics i es concentra en l'argument identitari i jurídic» (2005: 47).

tent més enllà dels contextos històrics particulars i, per descomptat, també dels jurídics. Ningú no desconeix que, per exemple, l'AVL està creada per llei però no trobem precisament cap respecte especial per la legalitat al blaverisme, ans al contrari: el discurs a la lluita o fins i tot a la insubmissió contra qualsevol ordenació legal que es considera que "atempta" contra els interessos del poble valencià és constant.

I, d'una altra banda, el que Climent-Ferrando anomena arguments lingüístico-històrics no sols han estat present en el discurs blaver de la transició democràtica sinó que continuen ben vius, com tractarem de mostrar en aquest subcapítol. Considerem que la tesi respon a un cert procés d'hiperacionalització comprensiva del discurs i de la praxi blavera. S'ha tendit a comprendre l'anticatalanisme al País Valencià des de paràmetres "excessivament" lògics. ¿Per què no pot fer servir el blaverisme un argument que els historiadors han demostrat que és fals o inexacte?

En aquest sentit, el blaverisme, en general, menysté les valoracions científiques i/o acadèmiques amb una lògica semblant (salvant, però, totes les diferències) al que feia el nacionalsocialisme. Si tot allò que no interessava a aquest ho denostava amb el qualificatiu de "ciència jueva", el blaverisme ho considerarà ciència "catalanista", és dir, una política pseudocientífica que tracta d'oprimir i enganyar els valencians.

De fet, ja el 1975, com bé recorda Climent-Ferrando, personalitats com Fernando Lázaro Carreter, José Aleixandre, Dámaso Alonso, Camilo José Cela, Salvador de Madariaga, Miguel Delibes i d'altres signaren un document, l'anomenat *Informe dels acadèmics*, en què es manifestava que «el valenciano es una variedad dialectal del catalán [...] Es culturalmente aberrante todo intento de [...] desmembrar el País Valenciano de la comunidad idiomática y cultural catalana» (a 2005: 11-12). No semblà, però, que el blaverisme es donara, ni en aquest cas ni en d'altres, per al·ludit. Ans al contrari, ho considerarà una "provocació". Si de cas és ressenyable que, malgrat el manifest dels acadèmics i l'adhesió de la Real Academia de la Lengua, no hi hagué per banda del blaverisme cap reacció antiespanyolista, el que mostraria novament el profund nacionalisme espanyol d'aquest moviment social i polític.

Anem a analitzar la retòrica del secessionisme lingüístic al País Valencià argument per argument:

a) l'argument tautològic: diferenciant-mos mos fem diferents

«Una de les característiques d'identitat més important dels valencians es la seua llengua, una llengua qüestionada i llargament atacada» (Vendrell, 1998: 47).

El blaverisme lluitarà per construir, com hem vist, una identitat regional valenciana el més allunyada possible de la identitat nacional catalana. En aquest sentit, el regionalisme anticatalanista valencià prendrà la constitució d'una politeia pròpia, el Regne de València, dins de la Corona d'Aragó com un altre factor diferenciador dels valencians envers els catalans. Aquest, però, no podem considerar-lo un element de diferenciació marginal. Tot i això, el fet de no dependre políticament de Catalunya en cap moment de la història, de ser, des de la seua creació al segle XIII, un regne "independent" dels territoris de la monarquia catalano-aragonesa-valenciana és un tret destacat però curiosament no suficient per a aquesta voluntat diferenciacionista. No seria prou amb tenir una politeia diferenciada (una diferenciació política); per al blaverisme també cal una cultura i una llengua diferenciada (una diferenciació cultural). Un Regne de València, doncs, no "podia" parlar en català.⁷¹⁶

⁷¹⁶ Algunes veus sí defensaran la valencianitat en un sentit històric i jurídic i no idiomàtic i que, per tant, tindria l'origen en la creació del Regne de València per banda del rei Jaume I i no abans: «l valencianitat te una determinacio no filologica sino juridica: la constitucio, pel Rey Don Jaume, del Regne de Valencia independent d'Arago i de Catalunya, én l·legislacio i organizacio propies» (Adlert, 1984a: 42).

En aquest sentit, a parer d'alguns, el secessionisme idiomàtic tindria sentit degut a que la "lògica" diferenciacionista (que en el cas de l'autor de la cita que extractem tot seguit, Xavier Marí, que fou secretari de LRP i secretari general d'ENV anomenarà "nacionalista valenciana") comportaria, segons aquesta manera d'argumentar, portar la diferenciació entre valencians i catalans "al màxim extrem", el que suposaria, entre d'altres, trencar la unitat lingüística del català i alhora apostar per la normalització d'un valencià secessionista:

«quan u té sentiment nacionalista, intenta portar-lo al màxim extrem, intenta tindre fins idioma propi, perquè és un signe també de diferenciació. I per tant... el que es denomina secessionisme tindria una certa justificació si aquell que defengueren el secessionisme també defengueren el que és el nacionalisme a ultrança i l'independentisme,⁷¹⁷ perquè tindria com si fóra una manifestació suprema o màxima del que és la pròpia identitat nacional» (Marí: 00:14'49").

De tal manera que fins i tot en el secessionisme més "moderat" i malgrat les declaracions explícites de considerar secundària la qüestió de si el valencià i el català serien dues llengües o una, es reconeix que es treballa activament per alguna forma de separació idiomàtica en fer una tasca consciencuda d'eliminació dels "catalanisms" del valencià. Vegem sinó aquest extracte de Felip Bens, editor de l'Oronella, actualment una de les editorials secessionista més actives, on es palesa aquesta voluntat inequívoca diferenciacionista:

«Quan no existix un vocable d'àmbit general per a un concepte, agafem el dialectal si existix i l'elevem a categoria de general: per eixemple, davant el castellanisme *vertent* i el catalanisme *vessant* optem pel localisme caent [...] És a nivell sintàctic a on trobem majors dificultats. Tractem de fugir de les calques castellanen i de les alternatives catalanes buscant en la llengua popular o clàssica alternatives pròpies, pero existixen pocs manuals de referència ad hoc. Escriure *donar un passeig* o *fer una passejada*, per eixemple, serien incorreccions front a l'alternativa pròpia: *pegar un passeig*. No es *dobla el turmell*; es *gira el peu*. Considerem que els nostres articulistes i llectors tenen suficient criteri per a valorar positivament la publicació de localismes o arcaïsmes. És per això que açò es permet i s'incentiva en la revista, sempre que no siga d'una forma abusiva» (2005: 1). Cursives de l'original.

Per més, doncs, que es desacreditara el Diccionari diferencial Català-Valencià de Carles Recio per banda de la majoria del propi moviment blaver, el secessionisme lingüístic ha treballat i treballa activament per allunyar el més possible, català i valencià.⁷¹⁸ Esdevé doncs, malgrat la creença majoritària en l'origen mil·lenari diferenciat del valencià, un moviment (en aquest sentit etimològic) secessionista idiomàtic: l'objectiu és distingir, separar i trencar qualsevol atisbe d'unitat entre el valencià i el català.

No sempre, però, el blaverisme és explícitament diferenciacionista, ja que en la retòrica hi ha una consideració que la diferència s'hauria produït amb el pas del temps, que ja seria una realitat social ni més ni menys que "centenària" («tenim la personalitat *reafermada* des de fa segles» (Adlert, 1977: 27) i "irreversible",⁷¹⁹ que ja hi és i, en

⁷¹⁷ Tanmateix, el nacionalisme valencià i, més encara l'independentisme, han sigut, tret d'excepcions molt minoritàries, defensors de la unitat idiomàtica i, com hem pogut comprovar, la correlació entre secessionisme i defensa de la substitució lingüística i alhora defensa de l'espanyolisme ha sigut altíssima. L'argumentació de Marí, doncs, no sembla que quadre amb la realitat del País Valencià.

⁷¹⁸ Potser si exceptuem la darrera reforma d'accentuació de les normes de la RACV, que tenia més l'objectiu de fer passar el valencià secessionista com socialment "presentable" més que no acostar el "valencià" i el "català".

⁷¹⁹ Fins a tal extrem que s'aplega a identificar que recuperar el valencià clàssic (el "català") seria com recuperar el llatí, una llengua morta: «Lo mateix que seria demencial pretendre substituir les llengües romàniques pel llatí, per haver-lo dut els romans als pobles de llengua romànica, també és *demencial* la pretenció pancatalanista de substituir la llengua valenciana per la catalana, alegant que la dugueren els catalans» (Adlert, 1977: 26).

conseqüència, només caldria evitar que els “catalanistes” anul·laren aquesta suposada diferència, lingüística i identitària:

«I el poble valencià li ha dit i li diu valenciana a la llengua que parla, a més de per ser l'amo, perquè (portada o no pels catalans) *la veu diferent a la catalana*. I es nega a considerar-la catalana perquè encara que fa segles fóra veritat que eren iguals, *veu que són diferents ARA*, màxima raó en qüestió de llengües [...] Per això en esta qüestió no cap el “cóm era” la llengua i molt manco el “cóm deu ser” segons els erudits filòlegs, sinó només el “cóm és”, perquè en açò més que en res, la ciència no deu anar contra *la realitat irreversible de la vida*» (Adlert, 1977: 23). Majúscules de l'original.

Siga diferent a hores d'ara o de manera centenària o fins i tot mil·lenària (ja veurem, però, que s'optarà majoritàriament per la segona opció), el regionalisme anticatalanista cerca un “reconeixement” polític de la diferència lingüística. De fet, en general, no li interessa la filologia en un sentit estricte sinó que fa servir la llengua pròpia com un potent instrument diferenciacionista o, el que ve a ser el mateix, fa política mitjançant la llengua (de manera anàloga al fusterianisme, però amb uns objectius radicalment diferents).

Encara que el “valencià” i el “català” foren idèntics, l'anticatalanisme al País Valencià continuaria existint, potser fins i tot amb major virulència, amb major necessitat diferenciacionista. Al cap i a la fi, allò important no és la quantitat objectivable de diferències idiomàtiques (issogloses) o culturals sinó la construcció política d'un nosaltres i d'uns altres i això es pot dur a terme perfectament, com ens digué magistralment Freud, a partir del “narcicisme de les petites diferències” o, expressat de manera sociològica, mitjançant la síndrome de diferenciació marginal.

Per això, com no s'està de reconèixer un partidari del secessionisme idiomàtic, malgrat que estructuralment les varietats “valenciana” i “catalana” tenen una similitud molt estreta i evident, això no els duria (de fet, no els duu) a reconèixer la unitat idiomàtica. L'argumentació esdevé tautològica: el valencià seria una llengua diferent i independent perquè molts valencians ho considerem així, ho creiem així i acaba per ser així un argument “irrefutable”:

«Estic convençut de que es relativament evident (estat subjectiu de certa) que el valencià i el català son pareguts; como tambe ho estic de que estes dos varietats idiomatiques pot ser que tinguen menys diferencies que el castella i l'andalus (no estic comparant situacions historiquas); que l'intercomprensio entre determinades persones o situacions comunicatives es possible;⁷²⁰ que la varietat valenciana septentrional està mes proxima al català del sur que al valencià central —pero no respecte al valencià general—; que el lexic es identic en un 80% (¿o es mes? ¿o es menys?); que els sistemes fonetic i fonologic es pareixen estructuralment. Despres d'estes afirmacions a soles cal esperar una conclusio per la meua part... que el valencià i el català son la mateixa llengua. Coneixent lo que conec, sabent lo poc que sé i lo molt que ignores [...] no es l'unica conclusio a la qual puc aplegar» (Fontelles, 1997: 38).

De tal manera que la “prova definitiva” que el valencià i el català no serien la mateixa llengua seria la pròpia existència del secessionisme idiomàtic. En aquest cas, el blaverisme, i encara més, l'èxit social i polític d'aquest, seria la prova “real” de la no existència de la unitat lingüística. Diferenciant-*mos*, *mos* fem diferents.

⁷²⁰ No tots en el blaverisme estaran d'acord amb aquesta afirmació. De fet, Adlert nega la intercomprensió: «per açò *la majoria dels valencians no entenen als catalans*; que és *la prova definitiva* de que dos llengües són diferents quan un parlant de cadascuna no s'entenen» (1977: 29).

b) l'argument onomàstic: és valencià perquè és nostra i així l'anomenem

L'argument onomàstic consisteix en defensar que el valencià és una llengua independent del català pel (simple) fet de denominar-se "valencià" i/o "llengua valenciana". Per dir-ho ras i curt, si no fóra "valencià" no s'anomenaria "valencià", en raonament prototípic del blaverisme. En aquest sentit, l'argument també té un innegable regust tautològic, ja que el cas de la llengua valenciano-catalana no seria l'únic cas que té doble denominació oficial (pensem en la llengua serbocroata):

«Ya els classics parlen de l'autoctonia de la llengua que gasten o lo que es lo mateix de la seua independència (mai qüestionada fins als nostres dies), i de l'identitat *diferent* de les altres llengües neollatines iberiques. [...] els millors escriptors del Regne de Valencia escriviren en "sa dolça llengua valenciana". Si tots estos grans homens que nos han precedit ho manifestaren tan clarament, *quí som nosatres per a dubtar* de la seua paraula i de lo que deixaren escrit» (Vendrell, 1998: 54 i 58).

Tot i això és dels arguments que més ha fet servir el regionalisme anticatalanista valencià, fins a l'extrem d'haver editat diversos llibres monogràfics, com paradigmàticament *El Crit de la Llengua* (1981) de Josep Alminyana o, com a precedent i en una mesura important, *Valenciano o catalán?* (1975) de Vicente Simó Santonja i més actualment *Historias del idioma valenciano* (2003) de Ricardo García Moya i *Cronología histórica de la llengua valenciana* (2007) de María Teresa Puerto i Joan I. Culla, tot aportant cites d'escriptors valencians de l'Edat Mitjana fins a la contemporaneïtat que afirmen escriure en "valencià" (de diverses formes) com argumentació suposadament demostrativa de què valencià i català serien llengües diferents. És tal la reiteració que fins i tot hi ha hagut acusacions de plagi (García Moya a Puerto i Culla). El blaverisme, per tant, farà una "explotació ideològica" constant, exclusivista i instrumentalitzadora d'aquests marcadors onomàstics, que esdevenen també identitaris:

«trobem una apel·lació a la Història per defensar que el que es parla a València sempre ha estat valencià i mai català, sense explicitar l'origen. Ras i curt, recolzats per l'argument històric, els secessionistes han fet una explotació ideològica del terme "valencià"» (Climent-Ferrando, 2005: 32).

La polinòmia lingüística, és dir, el fet que s'hagen combinat les denominacions de valencià i de català (junt a unes altres, com la de llemosí durant la Renaixença) al llarg de la història de la llengua catalana al País Valencià, és simplement obviat pel blaverisme. El fet que el nom particularista si més no siga hegemònic a partir del segle XV no "demostraria" necessàriament el secessionisme idiomàtic. Tanmateix, el blaverisme optarà per la tàctica de la reiteració, per citar tots aquells documents on aparega el concepte de "valencià" aplicat a la llengua. De fet, el llibre d'Alminyana (i, en menor mesura, els altres esmentats) és percebut per bona part del blaverisme com la suposada "demostració" de l'existència d'una llengua valenciana independent de la catalana, en reflexar centenars de "proves" d'aquesta mena.

Per al blaverisme, com hem vist, en un gir populista característic, el valencià seria patrimoni del poble (i ja hem vist com enten aquest concepte). És el "poble" el que ha creat la llengua i, per tant, esdevé l'amo en front dels filòlegs i de científics que poc tenen a dir més enllà de ratificar aquestes sentències. Això significaria, bàsicament, que el poble (és dir, el blaverisme) pot fer el que crega convenient amb la llengua:

«No és qüestió científica ni la denominació de catalana per a la llengua valenciana. És de competència popular: del poble com a amo de la llengua que parla, i la fa, la modifica i li posa un nom, per ser l'amo, com fa el que ho és, una embarcació, a un xalet, a un gos...» o «crec que la maxima autoritat sobre la llengua la te el poble que la parla, perquè l'ha feta ell i, per tant, es seua. Senzillament, el poble es l'amo de la llengua» (Adlert, 1977: 22 i 1984a: 127).

En aquest sentit per a una part inequívocament majoritària del regionalisme anticatalanista la simple defensa de la unitat lingüística del català incorpora *ipso facto* a

qui la defense al bàndol dels “catalanistes”. De tal manera que el posicionament favorable a les posicions científiques i acadèmiques àmpliament majoritàries converteix a quaselvol en un “catalanista”, i per tant, en un “traïdor” i un “antivalencià” ja que trenca amb l’estratègia diferenciacionista. Té igual que aquest suposat individu participe del nacionalisme espanyol o del nacionalisme valencià. Té absolutament igual. No hi ha matisos: serà infamat com a “catalanista”.

No és el moment de dur a l’absurd aquest argument i traure totes les conseqüències d’aquest (simplement apuntarem que així clàssics medievals o Teodor Llorente, per citar només un, esdevendrien “catalanistes”). El que sí ens interessa recalcar en aquesta recerca és que el secessionisme lingüístic funciona com un marcador identitari, com una ratlla que identifica i separa qui és “bo” de qui no ho és.

D’aquesta manera el secessionisme esdevé sinònim de “valencianisme”, i així un espanyolista radical pot resultar “valencianista” sempre i que siga de l’opinió que valencià i català són dues llengües diferents. Açò suposarà, com també hem vist en altres casos, una despolitització del concepte de valencianisme, al qual se li lleva el seu caire ideològic i es converteix en un simple sinònim d’anticatalanisme. Esdevé així aproblemàtic en un context social d’inequívoca majoria nacionalista espanyola. El PP, per exemple, esdevé automàticament “valencianista” per, tot i estar rotundament en contra de la utilització de les llengües cooficials a l’administració general espanyol, defensar al Senat (atès que s’ha inclòs el català, el basc i el gallec en alguns usos minoritaris), la incorporació del “valencià”. L’extracte següent és d’Alejandro Font de Mora,^{A1} aleshores portaveu del grup parlamentari del PP a les Corts i actualment Conseller d’Educació i Ciència, i reflexa molt clarament aquesta identificació de “valencianisme” amb el secessionisme:

«El PP, en el Senat, quan s’ha parlat de les llengües d’Espanya, sempre ha defes que junt al català s’inclouera també el valencià. Això *demostra* que apostem per la personalitat de la llengua valenciana» (Font de Mora, 2001: 47).

Degut a que no pot haver-hi distincions físiques entre els “valencianistes” i els “catalanistes”, la unitat de la llengua, entre d’altres elements, se comporta per al blaverisme com la frontera, com el marcador identitari que separa els uns dels altres.⁷²¹

c) l’argument “antiimperialista”: volen anexionar-mos

«Ni Aragón ni Cataluña estaban ajustados para imprimir carácter al Reino de Valencia» (San Valero, 1987: 85).

Els arguments lingüístico-filològics són uns dels preferits del blaverisme. Aquests es fonamenten en base a la diferència (la distància lingüística) entre el valencià col·loquial i castellanitzat i el valencià culte que el regionalisme anticatalanista valencià instrumentalitzaria per tal de presentar una separació i fins i tot una oposició entre el valencià “genuí”, “autèntic”, i el català:

«Sota la idea de recerca d’un “valencià genuí i del poble, diferent i diferenciat del català”, aquest argument estableix una falsa oposició entre valencià i català mitjançant la hiperdialectalització del valencià, l’ús del registre col·loquial com a varietat estàndard, el recurs a la interferència lèxica del castellà en substitució del

⁷²¹ De vegades la confusió en el blaverisme en la delimitació valencianista-catalanista és tal que alguns “catalanistes” del passat acabarien per donar lliçons de “valencianisme” a “catalanistes” encara més “roïns”, els de hui en dia. Vegem l’exemplificació següent i la fórmula alambicada d’aquesta pràctica discursiva separadora i maniquea: l’actual director de la secció de Llengua i Literatura de la RACV, en parlar d’un article del filòleg Josep Giner afirmarà que, tot i ser “catalanista” per defensar la unitat idiomàtica, seria d’alguna manera molt més “valencianista” que els actuals “catalanistes”, que literalment estarien desafortats, suposadament per defensar un lèxic o una sintaxi més “catalanes”: «partidari de la unitat de la llengua valenciana i la catalana, però que aixina i tot defenia l’utilisació del lèxic valencià. Este articul es una lliço de valencianisme d’un antic catalaniste al catalanisme desafortat actual» (López, 2001: 61).

vocabulari formal de la llengua i a la interferència ortogràfica castellana com a grafies diferenciadores del català» (Climent-Ferrando, 2005: 18).

El blaverime imaginarà que el “catalanisme” pretén és una València “afonada i vassalla de Catalunya” per a una més fàcil i completa dominació política i, per assolir-ho, caldria un “annexionisme” lingüístic i una subordinació als interessos de Catalunya: «Mejor una Valencia hundida y vasalla de Cataluña que una rival dura y competidora. En lo lingüístico y, sobre todo en lo económico» (Puerto, 2006: 11).

De tal manera que el regionalisme anticatalanista s'autopercep com una ideologia “antiimperialista”, que “aturaria els peus” a les suposades pretensions expansionistes de Catalunya i del catalanisme. Vegem sinó algunes exemplificacions d'aquesta particular retòrica hiperbòlica:

«La pretendida unidad de la lengua, ha sido siempre el pretexto de todos los nacionalismos exacerbados para sus políticas anexionistas (Hitler, Stalin, Tito,...)» (2002, a Adán, 2005: 384).

Aquests suposats “atacs” contra la personalitat valenciana, a més, podrien donar-se degut a la “col·laboració” d'una minoria de valencians, particularment de filòlegs, que haurien contribuït a fer versemblant una normativa fonamentada en els clàssics valencians, que esdevenen així tòtems de la valencianitat diferenciada.⁷²²

El blaverisme, a més, presentarà els literats medievals valencians com unes joies que serien furtades per Catalunya, de tal manera que la “nostra” identitat col·lectiva estaria sent expoliada mitjançant un programa conscient i minuciós, tot i que alguns valencians són incapaços de “vore-ho”. Paraules com “invasió” o “imperialisme català”, doncs, seran molt freqüents al seu discurs:

«des de Prat de la Riva, des de Prat de la Riva, finals del segle XIX, la idea del pancatalanisme existix, i es conserva, es conserva, i la idea del pancatalanisme és el de la Gran Catalunya. Jo com a valencià em revele contra eixa... contra eixa tesi. Que els catalans desitgen ser un imperi, allà ells, però no a costa meua. No a costa dels valencians, ni dels mallorquins [...] No senyor. Les Normes del 32 han sigut maltractades, i hem tingut una invasió de catalanisme, i això és el que està fent la Conselleria» (Izquierdo, 00:26'11” i 00:34'57”).

Tanmateix, molts valencians no serien conscients, encara no “veurien” eixe robari. Per això l'obligació del blaverisme serà obrir els ulls dels valencians davant l'acció política del pancatalanisme, en particular en aquells aspectes on aquest seria menys “evident”, com en el tema de la normativa ortogràfica de la llengua, menys visible que en els colors de la bandera:

«va ser impressionant, perquè la gent es donava compte de que li estaven furtant lo seu. I això que li estaven furtant era la seua identitat. Que la llengua també és identitat, però es veu menys» (Broch, 00:27'21”).

d) l'argument històric: mosatros els prehistòrics i els mossàrabs

«En lo fundamental, las peculiaridades fonéticas y léxicas valencianas (tanto respecto de la cuña central castellana, como de las hablas vecinas, hablas catalanas o mozárabes precatalanas) estaban presentes en el estrato mozárabe valenciano; y no fueron, pues, traídas ni resultaron de una suplantación» (Peñarroja, 1990: 466-467).

⁷²² «L'atac del català es més sotil per dos raons: per la semblança de les dos llengües i per un segon factor molt més important i que afecta a l'anterior, la normativisació del català feta en base als nostres clàssics i al col·laboracionisme desinteressat de filòlegs valencians, que ajudaren a construir una llengua sense passat literari (be, ara contant en els nostres clàssics si que ne tenen» (Vendrell, 1998: 48-49).

Per al blaverisme era i és de vital importància la justificació d'una suposada continuïtat lingüísticocultural de la València medieval per aconseguir separar genèticament la llengua (i la cultura) valenciana de qualsevol filiació catalana. Si el valencià provenia directament, si més no, del llatí i no era el resultat de la conquesta del Regne de València per banda de la Corona d'Aragó no seria, doncs, català ni part de la llengua catalana (la qual cosa no hauria de ser necessàriament així ja que, tot i no ser el cas, la unitat de l'idioma podria haver sigut resultat d'un substrat comú i no d'una conquesta militar i un posterior repoblament, possibilitat encara més probable tenint en compte la contigüitat territorial).

El regionalisme històric, però, no havia negat el component ètnic català en la conformació de la valencianitat medieval.⁷²³ Tanmateix, el diferenciacionisme del blaverisme, dut a les darreres conseqüències cercava negar la importància d'allò català i de Catalunya en la construcció de la identitat valenciana històrica i fins i tot l'origen cultural comú. S'evitaria així el "pecat original" de la catalanitat.

D'aquesta manera el blaverisme no es comportava pròpiament com un secessionisme (separar el valencià del tronc català comú) sinó més aviat com un negacionisme, en aquest cas, de la unitat lingüística. Per als regionalistes anticatalans, el valencià no hauria sigut mai en la història part de la llengua catalana ni tan sols d'un idioma valenciano-català comú.

Amb la suposada continuïtat etnolingüística al territori de l'actual País Valencià s'acabaria d'arrel el "problema del catalanisme". Si el valencià no provenia del català, tota la construcció intel·lectual del nacionalisme valencià d'arrel fusteriana cauria pel seu propi pes. Tot negant la major, negaven la unitat cultural i, encara més, la unitat política dels Països Catalans. Precisament per això els arguments històrics tenen tanta importància en la retòrica del blaverisme, malgrat que els historiadors més rigorosos haurien mostrat, una vegada i una altra, que aquestes tesis eren indefensables.

De fet, de vegades fins i tot aquesta suposada continuïtat cultural en terres valencianes és situada en l'època preromana (amb els íbers si no més enllà). Es remunte al període històric on es remunte, com tot seguit veurem, en aquesta construcció d'una continuïtat ètnica el blaverisme ha insistit particularment i continua fent-ho. Per a aquesta ideologia és absolutament fonamental negar el caràcter catalànic genètic en la conformació de la valencianitat cultural, atès que per a aquest imaginari suposaria una mena de màcula original que impediria que la personalitat valenciana fóra, en paraules de Miguel Ramón Izquierdo, "total i absoluta". La no filiació catalana del valencià i, si més no, d'una part fonamental dels valencians, doncs, esdevé absolutament clau per lluitar contra les tesis fusterianes:

«nunca hubo rotura y sustitución plena en la demografía valenciana. La sucesión de dominios, que recogen los capítulos de la historia —íberos, romanos, godos, árabes— son tan sólo élites, bajo cuyo mando perdura, aún con transformaciones de crecimiento, el *indigenismo de la masa de nuestros antiguos coterráneos*» (San Valero, 1987: 122).⁷²⁴

⁷²³ De fet, un dels conformadors decisius de la identitat regional, Teodor Llorente, no s'estava de reconèixer el paper dels repobladors cristians i, en concret, catalans, en el canvi demogràfic al País Valencià de la conquesta, en particular a les zones urbanes, la qual cosa esdevé un discurs inimaginable actualment ni per al blaverisme més moderat: «Como Valencia, pobláronse de cristianos las otras ciudades y las villas principales; pero el campo, con sus aldeas y alquerías, quedó lleno de moros. Expatriáronse voluntariamente los sarracenos urbanos, los que formaban en la población musulímica la clase directiva y gobernante; y de los industriales, los que podían encontrar fácilmente en otro punto elementos de trabajo [...] Dentro de los muros de Valencia no quedó apenas vestigio de la dominación sarracena [...] Ardua empresa era organizar en civil concierto elementos tan distintos, por su origen, carácter y religión, pues á catalanes y aragones había que agregar roselloneses, provenzales, castellanos, navarros, vizcaínos, y aventureros de tierras más remotas» (Llorente, 1887: 121-122).

⁷²⁴ En aquest sentit també li aprofitarà l'argument per defensar que la "valenciania" hauria romàs precisament al poble («Quien mantiene lo que queda de valencianía es el *Pueblo* valenciano»). San

Si per assolir l'objectiu etnocontinuista (secessionista) cal oposar-se als estudis científics d'historiadors i lingüistes no es dubtarà en un moment de fer-ho.⁷²⁵ És més, producte del caire ametòdic i sovint anticientífic que ja hem analitzat en el discurs blaver trobarem sovint fins i tot argumentacions forçades⁷²⁶ així com la burla de les tesis científiques de la comunitat acadèmica a les qual li atribuirien una suposada mudesa dels habitants prejaumins de les terres valencianes. Adjuntem, com a il·lustració, dues cites ben semblants, una de 1985 i una altra de 2003, quasi vint anys després. No sembla haver hagut gaire evolució discursiva tampoc en aquest aspecte:

«Abans, doncs, de la rendició de València, mai conquerida, aquí neixíem, vegetàvem com a salvatges i finalitzàvem la nostra vida sense poder dir “aquesta boca és meva” perquè tothom era *mut*» (Recio, 1985: 17).

«No, jo és que considere que des del primer moment el valencià és valencià i el català és català. No hi ha cap moviment des de València en el sentit que tu dius. Nosaltres parlàvem ja el valencià, o és que els mossàrabs no varen deixar cap... cap rastre en la vida valenciana? És que... bo, jo crec que això té volta de fulla. O és que els valencians *estàvem muts* quan vingueren els catalans a València? Jo crec que parlaven. És dir, hi ha moltes raons per a no participar d'eixa tesi. Moltes... La personalitat valenciana és total i absoluta» (Izquierdo, 00:40'00").⁷²⁷

Els valencians, en aquest sentit, no sols tindriem una suposada personalitat cultural d'origen prejaumí sinó també una personalitat político-territorial diferenciada d'abans de la creació del Regne de València.⁷²⁸ Tanmateix, com que no es pot recórrer a cap experiència política prèvia que aproximadament compreguera els límits actuals del País Valencià, el blaverisme apuntarà, d'una manera certament agosarada, en dues direccions: el nom de *Valentia* en el seu origen romà, la qual cosa aportaria als “valencians” vint-i-un segles d'història (tot i que estaria limitada als límits municipals del *cap i casal*, però això, amb aquesta manca de rigor característica s'obviarà) i, sobretot, el Regne “moro” de València, creat a les primaries del segle XI i separat del Califat de Còrdova, que Jaume I, si fa no fa, no hauria fet sinó respectar (per més que els límits territorials no coincidirien en absolut amb el Regne de València que crearia el rei

Valero, 1987: 108) i que les elits que han conquerit les terres valencianes haurien sigut les assimilades i no los assimiladores: «Para un enfoque cultural de la historia, la intromisión de élites conquistadoras sólo son asaltos para la explotación y despojo del territorio y sus moradores. Por eso estas élites son siempre minorías que acaban por diluirse, fundiéndose con la etnia indígena. Así, los grupos humanos de la Edad Formativa valenciana, se entenderán mejor si los llamamos: Neolítico-Bronce, Bronce-ibérico, ibero-romano, Hispano-godo, Hispano-musulmán; y nótese cómo las élites invasoras siempre están en situación adjetiva —como en la fábula de Fedro— respecto *al perdurable sustrato indígena valenciano*» (San Valero, 1987: 124).

⁷²⁵ Tot i això el blaverisme comptarà amb algunes aportacions intel·lectuals històriques (els cate-dràtics Antonio Ubieta i Julián San Valero) i relativament recents (Leopoldo Peñarroja) amb aparença de rigor científic.

⁷²⁶ Vegem sinó aquesta mena de darwinisme cultural: «Sempre —sempre— s'impon la llengua del poble *culturalment mes fort* (no te res que vore la força de l'eixercit). [...] resultava difícil per als araps impondre la seua llengua» (Vendrell, 1998: 61-62). Subratllat a l'original.

⁷²⁷ És evident que la comunitat acadèmica, d'una manera aclaparadorament majoritària, no considera que els habitants que vivien a l'actual territori del País Valencià, abans de la constitució del Regne de València, eren “muts” sinó que bàsicament parlaven àrab, cosa que el blaverisme oculta d'una manera manifesta.

⁷²⁸ Vegem sinó San Valero: «se puede columbrar la conciencia regnícola valenciana en las alusiones de los mismos cristianos al pactar en los siglos XII y XIII sus zonas de conquista o en las múltiples referencias que en la Crónica de Jaime I se hacen al “Regne de Valencia”, antes de su conquista: Luego existía conciencia de él. Ningún cronista de Indias se refirió nunca a la conquista de los reinos o “repúblicas” de Honduras, Panamá, Colombia, Chile o Ecuador. Estas formaciones aparecen después de la conquista; el Regne de Valencia antes de ser conquistado» (San Valero, 1987: 10).

conqueridor) i per més que el catedràtic que inspirà bona part de l'argumentació blavera, Antonio Ubieto, negara contundentment tal continuïtat:⁷²⁹

«No conve que oblideu que en l'any 1009 —dins de nou anys es complirà el primer milenari— els moros Mubarak i Mudafar van fundar el Regne de Valencia, en separar-se del Califat de Cordova. En l'any 1238 va arribar el rei d'Arago Jaume I, i va dotar de consistència jurídica europea a l'Estat valencià [...] *Els valencians ya tenien, en el segle XIII, tots els elements basics d'una nacio moderna*: territori, idioma, població i, sobre tot, consciència» (Recio, 2002b: 21-22).

«Esta concatenación de hechos históricos, bien conocidos, nos dejó un reino cristiano de Valencia que sustituye históricamente al reino moro, por la conquista hecha por Jaime I de Aragón» (San Valero, 1987: 56).

Aquesta suposada continuïtat cultural i/o política s'ha portat fins a extrems que poden aplegar a provocar la hilaritat en la immensa majoria dels historiadors mediavellistes i de l'edat moderna en l'actualitat.⁷³⁰ Tanmateix, açò no sembla importar massa a qui ho afirma, ans al contrari és un motiu d'orgull ser "atacat" pels "catalanistes". Sembla que es preferisca qualsevol cosa abans que reconèixer el component catalànic en la conformació de la identitat històrica valenciana.⁷³¹ Vicente Giner Boira, per exemple, fins i tot, en un article a l'ABC l'any 1980, afirmava que no hi hagué cap soldat de Jaume I que parlara català. L'argumentació és tota una exemplificació de com fa servir la història el blaverisme com a arma política i no com a disciplina acadèmica: com que fins al segle XIV no hi ha constància documental de la denominació de llengua catalana, el que fóra President del Tribunal de les Aigües de València i nomenat Fill Predilecte de València a proposta del PP, inferiria que aquesta no existia fins aleshores. Parlaven la llengua "romanç", "la mateixa que parlaven tots els pobles d'Espan-ya"). El fet és que, de soldats catalano-parlants, no vindria ni un tan sols:

«Podemos afirmar rotundamente que ni un sólo (sic) soldado de las tropas del Rey o guerrero que le acompañaba, hablaban catalán. De la misma manera que en el Ejército de don Jaime ningún soldado podría traer aviones o tanques [...] por la sencilla razón de que en 1238 no existía todavía la lengua. Le faltaba más de un siglo para existir» (a Puerto, 2006: 25).⁷³²

En aquest mateix sentit el blaverisme ha tractat de buscar els orígens del poble valencià en els confins de la història. Hi ha qui fins i tot s'adreça, ni més ni menys, que al Paleolític. Heus ací una afirmació escrita de Juan García Sentandreu, advocat i polític reconvergit parcialment a l'ofici d'historiador (Mª Consuelo Reyna, que prologa

⁷²⁹ «El reino de Valencia fue una creación típicamente medieval. Por esto, no tuvo su asiento sobre una unidad geográfica, lingüística, étnica o política, apareciendo de la misma forma arbitraria como se había creado el reino de Castilla o el propio Aragón. Surgió como plasmación de la voluntad de Jaime I. Quizás extrañe esta serie de afirmaciones tajantes, ya que se habla del "reino moro de Valencia" como antecesor del que conocemos bajo el dominio cristiano medieval. Se piensa siempre en que habría una unidad que conocemos con la denominación de "Reino de Valencia", que en un tiempo sería musulmán para convertirse en cristiano después de la conquista de Jaime I. Sin embargo, la realidad está en contra de esa continuidad» (Ubieto, 1975: 15).

⁷³⁰ «1609: A partir de este año, los 200.000 moriscos expulsados debieron valencianizar, con una profundidad no estudiada, la vida de África del Norte» (San Valero, 1987: 46).

⁷³¹ Un detall il·lustratiu del que estem afirmant és que a la portada del còmic d'una història de l'idioma valencià editada pel que seria President del GAV Pere Aguilar destaca tot un seguit de fins a nous personatges que encarnarien elements que haurien influït en la conformació de la llengua pròpia: s'esmenta l'íber, el fenici, el grec, el cartaginés, el romà, el visigot, el musulmà (àrab, rifeny i berber), el cristià (aragonés i castellà) i el qui representaria el "Sigle d'Or". A l'interior un mapa de la península ibèrica numera tots els suposats idiomes dialectes del llatí: bable (sic), gallec, portugués, lleonés, castellà i andalús i a la que seria la Corona d'Aragó estarien l'aragonés, el valencià, el lleitadà i el tortosí. La influència catalana, senzillament, és bandejada (1984: 1 i 13).

⁷³² Aquesta tesi la repetiran alguns altres com el professor de la Complutense Mourelle de Lema (LP, 17-VIII-1992: 41 o 21-IV-1996. Totes aquestes notícies apareixen signades per Baltasar Bueno, actual director de VH).

l'opuscle, el qualifica de "rigorós"), que afirma que els orígens del poble valencià es remunten, ni més ni menys, que a l'Home de Neandertal: «¿A on estan els orígens del poble valencià? Hem de buscar-los en el Paleolític mig o periodo dels homens de Neandertal» (2004: 122). Algunes veus del blaverisme han anat encara més enllà i han establert els orígens del valencià en el naixement del planeta Terra, abans fins i tot de l'existència de l'homo sapiens sapiens, la nostra espècie animal:

«L'idioma Valencià es mes que una forma d'expressio. Es una manera de pensar i comprendre, a pesar de les distancies, del temps i de les generacions; es un enllaç que fa d'ima a la trayectoria historica d'un poble, convertint-lo en una nacionalitat en caracters propis que *es remonten als temps mes lluntans, fins l'orige del planeta Terra*» (Aguilar, 1984: 5).

Els orígens més "recents", però, de la llengua valenciana hauríem de trobar-los en els pobladors íbers.⁷³³ L'element íber d'una banda i el celta d'una altra serien arrels diferenciadores entre el valencià i el català (abans de la conquesta romana!).⁷³⁴ Resulta curiós comprovar que per aquest líder del blaverisme els celtes es limitaren al territori de Catalunya i no gosaren endinsar-se en el que esdevindria les terres del Regne de València, en una mena de clarividència històrica sorprenent:

«La llengua iberica, la del poble iber, es el primer solage o substrat de la Llengua Valenciana. Este es ya el primer factor de diferenciacion de la Llengua Valenciana de la catalana. El primer pos o substrat del català es celtic. Els celtes, quan invadiren la península no aplegaren a Valencia, se quedaren en lo que hui es la Catalunya estricta» (G. Sentandreu, 2004: 138).⁷³⁵

Tanmateix, el que li ocorre sovint i aporèticament a una part significativa del blaverisme, paradigmàticament el més radical i inflexible, és que, com més lluny vol anar en la diferenciació amb Catalunya, més a prop es queda. És l'aporía del diferenciacionisme. Vegem sinó, com a exemplificacions del que estem afirmant, aquelles manifestants durant les grans mobilitzacions del blaverisme que duïen pancartes amb la consigna "Català, dialecte del valencià". No sols aquesta era una consigna del blaverisme de base sinó, de vegades, també del blaverisme més acadèmic.⁷³⁶ ¿Aque-

⁷³³ Vegem al respecte novament Julián San Valero: «en la Edad del Bronce, en la que, precisamente en Valencia, se da una modalidad diferente de la que se encuentra en Andalucía, Castilla, Aragón o Cataluña [...] Pueblo más numeroso es el ibérico, *con personalidad que ya se puede llamar valenciana* [...] al Sur de Valencia los pueblos ibéricos transparentan mucha influencia púnica, y al Norte, en el país catalán, la influencia griega es patente» o «Sagunto contra Aníbal, Vinatea contra la partición del Reino, el Palleter y Roméu contra Napoleón, son momentos estelares en la lucha del pueblo valenciano por mantener su personalidad, su yo colectivo» (1987: 77 i 116).

⁷³⁴ I aleshores què ocorreria amb la diferenciació entre el català occidental i el català oriental? Per què valencians i lleidatans ens asseblem encara més en les nostres parles? El líder de CVa també té una resposta per a tal fenomen: les tribus "valencianes colonitzaren bona part de Catalunya". Així, de passada, proporcionava als valencians una revenja en les allunyadíssimes pàgines de la història i podria justificar la semblança entre tots dos dialectes. Al capdavant fórem "mosatros", els valencians, qui colonitzàrem als catalans i no ells a "mosatros": «¿Es cert que les tribus valencianes colonisaren bona part de Catalunya? Les tribus ilergetes dels edetans que vivien en territori valencià colonisaren la part occidental de Catalunya, es la zona existent entre Tortosa i Lleida, a on es parla diferent a com ho fan en la Catalunya oriental. La fonetica de la part oest de Catalunya es molt similar a la valenciana. Hi ha investigadors que defenen que aço se deu no a aque catalans vingueren a colonisar Valencia en Jaime I, sino que tribus valencianes colonisaren en la prehistoria bona part de Catalunya. El substrat llingüístic iberic que deixaren allí els valencians els deixà com a solage la fonetica valenciana» (G. Sentandreu, 2004: 122).

⁷³⁵ O «Els celtes invadiren entre uns altres territoris lo que hui es coneix com a la Catalunya Vella, pero no s'assentaren en Lleida ni en Tortosa, com tampoc ho feren aci en Valencia. Conseqüentment les possibles influències d'este poble no es deixaren sentir aci. Aço ya comporta un *element diferenciador important* entre els valencians i els catalans propiament dits (em referixc als que formaven part dels primitius comtats catalans, i no als que hui en dia es solen dir catalans; els temps canvien)» (Vendrell, 1998: 60).

⁷³⁶ A tall d'exemple vegem el que afirmava per escrit l'any 1975 l'aleshores membre de la RACV i actualment Degà, Vicente Simó Santonja: «Creo, basándome en hechos concretos y bien documentados, que el valenciano no es dialecto del catalán. Creo, además, que *podría llegar a demostrarse científicamente lo contrario, que el catalán es un dialecto del valenciano, pero no llegaré a tanto*» (1975: 10).

lles persones què feien sinó reconèixer, sense voler i potser sense una consciència clara, la unitat idiomàtica dels territoris de parla catalana? Tanmateix, ho feien des d'una posició de pretesa superioritat i no subordinada, que era la ferida la dignitat d'aquesta mena de regionalistes.

En un sentit molt semblant podem aportar la visió de Mª Teresa Puerto, catedràtica d'anglès d'Institut, qui, malgrat afirmar que català, valencià i mallorquí serien “tres llen-gües”, considerarà que el català històricament no ha deixat de ser un simple “dialecte barceloní” i que ara esdevendria dialecte la llengua valenciana, en un reconeixement implícit d'aquesta unitat idiomàtica i com una manera de retornar l'“ofensa” als catalans d'haver considerat la parla valenciana un simple dialecte del català:

«Esa disposición oficial, puramente política y no científica, decidió un día, bajo presiones interesadas del “Establishment” catalán, relegar a la, históricamente reconocida, Lengua Valenciana a la categoría de dialecto. Lo que históricamente siempre fue la Lengua Valenciana lo quieren rebajar a la infra-categoría de “dialecto”. Y lo que siempre fue el “dialecto barceloní” (ahora llamado catalán) lo eleva a la categoría de lengua. El mundo al revés» (2006: 12).

D'altra banda i, com a corol·lari lògic de l'objectiu de trencar la unitat idiomàtica entre valencià i català, en el discurs anticatalanista valencià es tendirà a menystenir la influència catalana en la reconquesta i repoblament del Regne de València per les tropes del rei Jaume I: «En la conquista de Valencia la importancia de los navarros es equiparable a la de aragoneses y catalanes» (San Valero, 1987: 25).

En aquest sentit són moltes i diverses les consideracions pseudocientífiques en els textos “blaveros” que consideren que el contingent humà de la Catalunya medieval fou ben escàs, en alguns casos pràcticament inexistent, un minso 1'2% del total de la població. Novament comprovarem amb les dues cites següents —separades per pràcticament vint anys de diferència— que la pretesa evolució argumentativa del secessionisme lingüístic simplement no es dona:

«aquests darrers [els catalans] en nombre exigu, d'acord en la informació que ens dona el *Llibre del Repartiment*» (Recio, 1985: 17).

«A soles un 1'2 per cent dels veïns afincats en Valencia, despues la Reconquista, eren catalans. El restant eren: de Valencia, un 36 per cent; de Castello, un 30 per cent; [...] Dificilment, en eixa proporció els catalans pogueren implantar una nova llengua a tants “valentini”. De lo que se dedueix que la teoria del “buit demografic” que prediquen els catalans es falsa. Ací no hi hague cap buit, cap extermini dels mossaraps, ni de la seua llengua [...] Els pobles repoblats per aragonesos, de Saragossa i Daroca, parlen valencià, i els pobles repoblats per catalans, parlen castellà» (G. Sentandreu, 2004: 130).

Un argument complementari a aquest és que no hi hauria coincidència entre la frontera lingüística i el fur o llei (bé aragonés, bé català, encara que es remarcarà que aquests en foren ben escassos) pel qual es regiran les viles i poblacions afectades, la qual cosa equivaldria *ipso facto* a la demostració de les tesis blaveres de què els valencians mai haurien parlat català:

«es poco serio crear una base ficticia en que son los que traen la lengua y que donde quedan aragoneses hablan castellano y donde catalanes pues el catalán, ya que no existe ningún momento cronológico-histórico en que coincidan las fronteras reconquistadas con la frontera lingüística. Precisamente, los núcleos de población sometidos a los Fueros de Aragón, están generalmente en tierras de habla valenciana, tanto en la costa como en el interior; y en el caso de los pocos catalanes pasa precisamente al contrario» (Ubieto, 1986: 2).

El blaverisme, a més a més, amb certa freqüència descriurà la personalitat valenciana pel seu caire de barreja, de mixtura d'influències molt diverses, entre les

quals, precisament, en el millor dels casos es difuminarà la influència catalana, tant de la Repoblació com posterior i, en el pitjor, simplement s'obviarà:

«Bé, que nosaltres hem de tindre una personalitat, però eixa personalitat... crec que és el poble en este moment qui la té que crear... i el poble valencià essencialment és amorf, és un poble d'una fortíssima densitat d'immigrants. I per tant, la consciència, com puguen tindre altres pobles, de les tradicions i eixes coses... puix ací som molt més oberts. Per tant, molt més mixtos» (Monsonís, 00:46'13").

«La Llengua Valenciana que coneixem hui es la suma, la mescla, de varies llengües, les dels distints pobles que s'assentaren i colonisaren les terres valencianes. La Comunitat Valenciana a lo llarg de l'història ha segut forcall de diverses llengües i cultures. Per la regio valenciana han passat grecs, fenicis, ibers, gots, visigots, araps, jueus, castellans, aragonesos, navarros, murcians, catalans i tots, en major o menor tensitat han deixat el seu solage llingüístic en la nostra parla» (G. Sentandreu, 2004: 108).

Tot el que hem vist fins ara, malgrat ser considerat el blaverisme acadèmicament secessionisme lingüístic, és més pròpiament un posicionament obertament contrari a la unitat idiomàtica entre el valencià i el català des de la gènesi. Des d'aquesta perspectiva, la immensa majoria dels blaveros no és consideren secessionistes perquè afirmen que el valencià i el català són llengües diferents fins i tot abans de la conquesta del rei Jaume I.

En aquest sentit, un dels objectius del secessionisme lingüístic, com anticatalanista que és, no és simplement afirmar l'evolució diferenciada a partir d'un tronc comú català que hauria aplegat a distingir una "llengua" d'una altra sinó negar fins i tot la filiació comuna més enllà de l'únic origen idiomàtic comú que s'accepta: la llengua llatina. Per això sovint el blaverisme no s'accontentarà amb diluir la importància del contingent català en la conformació del "valencià" actual, sinó que aplegarà més lluny en considerar fins i tot que el català és igual de proper o de llunyà que, posem per cas, el galleg o l'italià: «El catalán es una lengua romance sin más. Y el valenciano tiene tantos puntos de contacto o más, con el italiano, con el gallego...» (Reyna, C2, 00:17'27").

Tot i això, sí que existeixen alguns autors que justifiquen directament el secessionisme lingüístic en un sentit estricte, atés que sense negar necessàriament la importància de la repoblació catalana en la conquesta del Regne de València i en la conformació de l'idioma propi, defensen la "independència" de la llengua valenciana en base a criteris "sociolingüístics", és dir, en base a la suposada voluntat dels valencianoparlants d'alçar el seu "dialecte" a la categoria de "llengua":

«L'orige del valencià no el pot condemnar a ser eternament un dialecte, com de fet no ho es. L'orige està considerat com un fet que en les llengües es accessori i complementari, pero no condicionant ni decisiu. [...] La teoria catalanisant que es basa en l'idea de l'orige, pert tot el seu sentit i força front a la Llingüística i la Sociolingüística, que reconeixen la realitat i independència de les llengües siga quin siga el seu orige, tenint dret a alçar-se a la categoria de llengua si eixa es la voluntat dels seus parlants» (López, 1983: 22).

Tanmateix aquests són una clara minoria en el discurs blaver. Els arguments lingüístics i històrics, doncs, són plenament actuals en el secessionisme idiomàtic, que presentarà la població del País Valencià com una continuïtat ètnica si més no des dels ibers. En aquesta continuïtat els mossàrabs esdevenen decisius, una mena de pont cultural entre la història antiga i la medieval. *Mosatros*, els valencians, seríem fills dels prehistòrics i dels mossàrabs.

Pel que hem vist fins ara també discrepem de Climent-Ferrando quan afirma que «malgrat la incongruència argumentativa, una afirma que el valencià deriva directament del llatí mentre que l'altra diu que ho fa del català, les dues tesis han estat utilitzades indistintament per defensar la causa secessionista» (2005: 27). Si acceptà-

rem que al blaverisme hi ha “dues tesis”, cosa que no està gens clara, en qualsevol dels casos hi hauria una asimetria clara i rotunda, com hem vist, cap a la primera. El blaverisme, si cal justificar la continuïtat històrica del valencià mitjançant els mossàrabs, o els íbers, o els hòmens de Neanderthal, no es dubtarà ni un moment en fer-ho. Els arguments pròpiament secessionistes, doncs, són molt minoritaris al si del blaverisme.

e) un altre argument històric: *mos furten el segle d'or*

Un altre argument històric, en aquest cas més recent, és el de l'esplendor econòmic però sobretot literari del segle XV de la ciutat de València, que seria un patrimoni col·lectiu que voldria “furtar-*nos*” el catalanisme bàsicament per dos motius: 1) per deixar els valencians “desemparats” i “òrfens” a nivell cultural i així facilitar suposadament l'assimilació cultural catalana (anomenat “annexionisme lingüístic”. Calpe, 1995) i 2) per “apropiar-se” unes glòries i fites valencianes medievals que “ells” no tindrien.

En aquest sentit “l'imperialisme” català cercaria l'“annexió” lingüística del valencià, entre d'altres, per tal d'apropiar-se de la riquesa idiomàtica i literària valenciana de l'Edat mitjana, i, en concret, del conegut com a “Segle d'Or” (expressió per la qual es tindrà una afecció particular el blaverisme).

Aquesta centúria adjectivada com daurada esdevindrà un autèntic tòtem del secessionisme lingüístic fins a l'extrem de ser no sols un argument sinó fins i tot una “evidència” de la suposada independència de la llengua valenciana. El “Segle d'Or” esdevé, doncs, un autèntic “tresor” per als diferenciacionistes:

«La literatura valenciana alcanza su reconocido Siglo de Oro mucho antes de que la producción literaria catalana empiece a desarrollarse, lo que de nuevo *evidencia* su independencia» (2002, a Adán, 2005: 385).

Aquestada suposada apropiació del “Segle d'Or” tindria la motivació política i cultural següent: com que pretesament a la llengua catalana (la resta de la llengua catalana) li mancava aqueixa “riquesa” necessària, per tant, incorporar els escriptors valencians dels segles XIV i XV.⁷³⁷

Una visió de la història de la llengua semblant a aquests quatre exemples (triat entre una bona munió d'ells, entre d'altres criteris, pel cronològic, un per cada dècada del conflicte identitari valencià, serà freqüent en els discursos blaveros i desmentiria la tesi esmentada de Climent-Ferrando. Cal ressenyar i insistir en l'extraordinària semblança dels textos, cosa que ens indicaria que el regionalisme anticatalanista és capaç de construir una realitat pròpia mitjançant un discurs que es repeteix constantment:

«He d'advertir que en tot temps ha hagut en el *norest espanyol* un pancatalanisme per lo manco lingüístic per a no quedar-se sense escriptors clàssics» (Adlert, 1977: 16).

«La Llengua Valenciana viva, la que parla el Poble. Haurà pogut estar dormida, però per un petit somni no podem deixar que ens la roben per a *summar-la a una altra que careix de literats, de tradició i de fonament*. Si la Llengua Catalana haguera tingut l'estupend Segle d'Or que va tenir la nostra, jo sóc ben segur de que no ens voldrien ni com a parents pobres. En aquest cas, però, els rics som nosaltres, i sols als rics se'ls pot treure o robar» (Recio, 1985: 18).

⁷³⁷ La qual cosa servirà per argumentar la proximitat entre la “llengua valenciana” i la “llengua catalana” així com entre les normes fabrianes i les secessionistes que, malgrat la voluntat diferenciacionista, no aconseguiria una distància “suficient”: «la normalisació catalana es feu en base als nostres clàssics, i a fitxes de lexic que valencians, alguns de bona fe i uns altres de no tant bona fe, donaren als catalans i els ajudaren molt; per tant, *molt del lexic era nostre i ara l'hem de compartir en ells perquè ells no el tenien*, i el necessitaven per a diferenciar-se del castellà i sobre tot del provençal» (Vendrell, 1998: 68).

«De este modo el acervo cultural, de toda índole, en especial el literario del Siglo de Oro de las letras valencianas, pasan a *nutrir la magra tradición literaria catalana*, quedando postergada la multiseccular lengua valenciana, así denominada por los clásicos, en una simple variante o dialecto subordinado al catalán, siendo así que el surgimiento literario de éste fue a partir del siglo pasado. Y punto» (García, 1990-a: 11-12).

«La Llengua Valenciana aplegà a la seua Edat d'Or en el segle XV, convertint-se en la primera de les llengües parlades i escrites en la Península Ibèrica, en Espanya i Portugal, que aplegà al capdamunt de la gloria lliteraria. *Catalunya segueix sense tindre el seu Segle d'Or de la lliteratura catalana*. Menendez Pidal digue que la Llengua Valenciana “ya fon classica abans de que entrara el Renaiximent en Espanya» (G. Sentandreu, 2004: 138).

De vegades en la retòrica del blaverisme es concretarà una miqueta més i es culparà a la Renaixença catalana i la “historiografia romàntica” de ser els responsables d'aquest “màrqueting embaucador” a principis del segle XIX. La “culpa”, doncs, estaria en els propis orígens del nacionalisme català que, necessàriament, resultaria pervers per a la independència del valencià. Cal que prestem atenció, en aquest cas, no sols a la data recent del text sinó a la forma, ben pujada de to, cosa que posaria en dubte una hipotètica relaxació del blaverisme (més desitjada que no real):

«la primogenita, la històricament prestigiada, la universal, había sido desde siempre la Lengua Valenciana. Producto artificial de la “historiografía romántica” (fantasía) nacida de la Renaixença decimonónica, *el dialecto barceloní, fue subido*, en 1906, a la categoría de “*lengua catalana*” por esa acientífica disposición oficial y por poderío económico, desde entonces, le han robado a la Lengua Valenciana su Primogenitura, su koiné, su siglo de oro, su historia... Pura cuestión de marketing embaucador y folklore nacionalista, fruto de la fantasía histórica» (Puerto, 2006: 12).

Com a variant d'aquest argument sovint el blaverisme ha considerat el català com un dialecte de l'occità (com una forma de revenja contra el fet d'haver considerat el valencià un dialecte)⁷³⁸ de tal manera que, en aparença, el valencià no podria ser un dialecte del català perquè seria “obvi” que no és occità i esdevendria així un altre element diferenciador.⁷³⁹

f) l'argument jurídic: ho diu l'Estatut

L'argument jurídic no deixaria de ser una variant de l'argument onomàtic però amb matisos importants. En estar reflectit en l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, concretament a l'article 7é, la denominació de valencià (i no com al de les Illes Balears on s'explicita la de llengua catalana)⁷⁴⁰ i, a més, de manera exclusiva, suposaria per al blaverisme un reconeixement inequívoc de que el “valencià” seria una

⁷³⁸ Per exemple a Puerto, 2006: 24 on Emilio Miedes, en una entrevista a LP el 14-IX-1992, declarà que el català és un dialecte de la llengua occitana i, suposadament, el valencià no ho seria.

⁷³⁹ «Un altre element *diferenciador* entre les dos llengües [el català i el valencià] el trobem en el provençal (i en tots els dialectes de la llengua d'Oc); els trobadors escrivien en est idioma i ací, llevat del poeta Gilabert de Proixita, Pere i Jaume March, no tenim practicament escriptors en eixa llengua» (Vendrell, 1998: 60).

⁷⁴⁰ En concret, a l'article 4rt, s'afirma que «La llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, tindrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial». Encara més, en la reforma aprovada de l'Estatut (Llei Orgànica 1/2007 de 28 de febrer) s'ha afegit un article (el nou article 5é) titolat d'una manera molt significativa “Els territoris amb vincles lingüístics i culturals amb les Illes Balears” que diu que: «El Govern ha de promoure la comunicació, l'intercanvi cultural i la cooperació amb les comunitats i els territoris, pertanyents o no a l'Estat espanyol, que tenen vincles lingüístics i culturals amb les Illes Balears. A aquests efectes, el Govern de les Illes Balears i l'Estat, d'acord amb les seves respectives competències, podran subscriure convenis, tractats i altres instruments de col·laboració». És lògic de suposar, doncs, que el particular regionalisme banal balear ha anat i encara anirà més en una direcció bastant diferent a la del País Valencià.

llengua independent i que, per tant, no seria “català”. Aquesta és “la tesi jurídica secessionista” (Climent-Ferrando, 2005: 40).

Aquest argument es durà fins a l'extrem de considerar que les denominacions de català i de llengua catalana, així com qualsevol reconeixement formal de la unitat lingüística serien, directament, “antiestatutàries” i àdhuc “anticonstitucionals” (ja que un Estatut d'Autonomia és una llei orgànica de l'estat espanyol).

En aquest sentit, l'argument jurídic seria una prova més del regionalisme banal que, com hem vist, ha oficialitzat i legitimitat no pocs dels pressupòsits del blaverisme. De fet, i per exemple, el Consell de la Generalitat durant la primera legislatura (recordeu que el PSPV-PSOE tenia majoria absoluta a les Corts) recorregué el 1985 els estatuts de la Universitat de València aprovats pel Claustre per aquest aspecte onomàstic.⁷⁴¹ Probablement per això aquest argument serà considerat per Climent-Ferrando com “letal” (2005: 39) per a la unitat de la llengua catalana, tot i que aquesta suposada càrrega mortífera es pot matisar per altres elements recents, com la creació de l'AVL, que suposarà el primer reconeixement legal, implícit, de la unitat idiomàtica.⁷⁴²

I aquest estranyament onomàstic s'ha intensificat encara més amb la reforma de l'Estatut de l'any 2006 (Llei orgànica 1/2006, de 10 d'abril), que no sols manté en exclusiva la denominació de “valencià”, sinó que incorpora a l'article 6é, al 35é i al 41é per cinc vegades a l'articulat, a més de dues vegades al preàmbul, la d'“idioma valencià”⁷⁴³ (en la versió prèvia estatutària no es feia esment ni una sola vegada) així com, també per primera vegada, la denominació preferida del blaverisme, “llengua valenciana” fins a dues vegades en el preàmbul.⁷⁴⁴ És difícil predir com afectarà en el futur aquests

⁷⁴¹ Els estatuts universitaris presentaven la redacció següent: «Són llengües oficials a la Universitat de València les que ho són al País Valencià. La llengua pròpia de la Universitat de València és la pròpia del País Valencià, hom admet com a denominació seues tant l'acadèmica llengua catalana com la recollida a l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, valencià. És objectiu fonamental de la Universitat de València l'assoliment de l'ús normalitzat de la llengua catalana». La proposta de nova redacció de la Generalitat fou: «Són llengües oficials a la Universitat de València les reconegudes com a tals a l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana. És objectiu fonamental de la Universitat de València l'assoliment de l'ús normalitzat de la llengua pròpia de la Comunitat Valenciana». Per més que l'argumentació del conseller Ciprià Císcar fou que «una universitat no pot determinar una llengua oficial de la mateixa universitat. Una universitat no pot declarar una llengua pròpia [...] no és un problema d'ingerència, és un problema de correcció, d'exercici competencial, d'actuar d'acord amb les facultats que a cadascú li corresponen, i de no envair cap terreny i de deixar les coses al seu just i estricte marc» (DSCV 81-C. 1ª Leg., 22-XI-1985: 7), el cas és que la nova redacció proposada no anul·lava ni el caire de llengua oficial ni pròpia per al valencià sinó, significativament, les denominacions de País Valencià i llengua catalana en base a l'argument jurídic que també farà servir el blaverisme.

⁷⁴² Tal seria el cas de la llei de creació de l'AVL que, certament amb una redacció alambicada, en incorporar al Preàmbul del Dictamen del CVC de 13-VII de 1998, reconeixerà per primera vegada en un text legal (durant un govern del PP), la unitat de la llengua catalana al País Valencià: «El valencià, idioma històric i propi de la Comunitat Valenciana, forma part del sistema lingüístic que els corresponents Estats d'autonomia que els territoris hispànics de l'antiga Corona d'Aragó reconeixien com a llengua pròpia».

⁷⁴³ En concret, als nostres efectes, s'ha modificat l'antic article 7.1 que posava que «Els dos idiomes oficials de la Comunitat Autònoma són el *valencià* i el castellà. Tothom té dret a conèixer-los i a usar-los» pel que ara passarà a ser el 6.2 «L'*idioma valencià* és l'oficial a la Comunitat Valenciana, igual que ho és el castellà, que és l'idioma oficial de l'Estat. Tots tenen dret a conèixer-los i a usar-los i a rebre l'ensenyament del, i en, *idioma valencià*» i també s'incorpora el nou punt huité de l'article: «L'Acadèmia Valenciana de la Llengua és la institució normativa de l'*idioma valencià*» així com l'article 35é, «A instància de la Generalitat, l'òrgan competent convocarà els concursos i oposicions per a cobrir les places vacants de Magistrats, Jutges, Secretaris Judicials i la resta de personal al servei de l'Administració de Justícia, d'acord amb allò que disposa la Llei Orgànica del Poder Judicial. En esta resolució es tindrà en compte la seua especialització en el Dret Civil Foral Valencià i el coneixement de l'*idioma valencià*», i el nou 41é, que afegeix que «L'Acadèmia Valenciana de la Llengua, institució de la Generalitat de caràcter públic, té per funció determinar i elaborar, en el seu cas, la normativa lingüística de l'*idioma valencià*».

⁷⁴⁴ «També es definix la *llengua valenciana* com a pròpia de la Comunitat Valenciana i l'*idioma valencià*, junt amb el castellà, els dos idiomes oficials. S'incorporen a l'Estatut les institucions creades després de la promulgació de la Llei Orgànica 5/1982 i al mateix temps es ressenya en l'*idioma valencià* el nom de totes les institucions valencianes perquè siguin utilitzades així, tant quan s'escriba, o es parle, en

canvis i si afavoriran, encara més, el secessionisme lingüístic. En qualsevol dels casos, la nova redacció estatutària, sense dubte, encara dóna més versemblança a interpretacions polítiques i jurídiques secessionistes.

Tanmateix, aquesta argumentació jurídica que ha fet el blaverisme de l'Estatut d'Autonomia ha rebut ja diferents cops per banda de la jurisprudència. Probablement el més dur fou el de 21 d'abril de 1997 per banda del Tribunal Constitucional, que anul·là les sentències favorables (fins i tot del Tribunal Suprem) a AU i dóna la raó a l'autonomia universitària pel que fa a la denominació acadèmica de l'idioma.

Aquesta sentència, que no sols reconeixia implícitament la unitat idiomàtica sinó també el dret de les universitats a admetre també la denominació de "català" i "llengua catalana", enfurismà el regionalisme anticatalanista. De fet, el blaverisme reaccionarà de manera airada perquè el màxim òrgan judicial espanyol havia denegat jurídicament la interpretació ortodoxa que feia el blaverisme de l'Estatut. En conseqüència, la nombrosa manifestació del 13 de juny de 1997 en resposta a aquesta sentència (que d'una manera molt significativa LP, en portada, titularà "Más de 500.000 valencianos en defensa del Estatuto". 14-VI-1997), i que tindrà el suport no sols d'UV i del blaverisme més radical sinó també del PP (de fet, hi acodiren destacats dirigents com Serafín Castellano, José Cholvi, que fou vicepresident de les Corts, Fernando Castelló, Ignacio Gil Lázaro, Martín Quirós i Pedro Agramunt) i de la societat civil valenciana (els dirigents d'AVA, empresaris com Federico Félix o Antonio Gil-Terrón, el president del València CF, Francisco Roig, i un llarg etcètera).

Un altre colp per a l'argumentació jurídica del blaverisme serà el del 15 de març de 2006, on tot responent al recurs de casació 8075/1999 interposat per ACPV i el sindicat STE-PV-Intersindical Valenciana contra la decisió de la Generalitat de derogar l'equivalència entre els certificats oficials emesos per Catalunya i les Illes Balears i els de la Junta Qualificadora de Coneixements del Valencià, el Tribunal Suprem fallarà a favor del recurs i restablirà l'homologació de títols.

Tot i això, el blaverisme continua fent una interpretació restrictiva i ortodoxa de l'Estatut d'Autonomia i apel·la a l'argumentació jurídica per tal d'aconseguir el reconeixement públic de la seua construcció política de la "llengua valenciana".

16.3.5 *Evolució en el secessionisme?*

En principi, pel que hem pogut estudiar, el discurs del blaverisme al País Valencià, en general, no ha evolucionat gens des de la transició democràtica fins a l'actualitat. El del secessionisme lingüístic, en conseqüència, tampoc. De fet, destaca precisament la reiteració, de vegades quasi mimètica, com si seguira un criteri tautològic de, com més vegades es repetisquen els arguments favorables de què el valencià i el català serien llengües distintes, aquests esdevendrien més eficaços.⁷⁴⁵

Si de cas hi ha hagut algunes actualitzacions tàctiques, com la d'assumir recentment si fa no fa l'accentuació de l'estàndard universitari, amb l'objectiu d'aparentar un

valencià com en castellà [...] Pretén també esta reforma l'impuls i desenrotllament del Dret Civil Foral Valencià aplicable, del coneixement i l'ús de la *llengua valenciana*, de la cultura pròpia i singular del nostre poble, i dels seus costums i tradicions». En aquest fragment del preàmbul el resultat està clar: "llengua valenciana", dues vegades, "idiomà valencià", dues vegades, i "valencià" tan sols una vegada. En canvi el "castellà" mai no és nomenat ni "llengua castellana" ni "idioma castellà", tot i que ningú no posa en dubte que el castellà és una llengua ni aquestes denominacions.

⁷⁴⁵ La qual cosa, dissortadament per als científics de la filologia i per a l'ús social del valencià, no deixa de tenir un punt important de realitat. De fet, en la sociologia es coneix com la paradoxa de Thomas el fet que, en la mesura que persones "creuen" una realitat (paracientífica i anticientífica àdhuc), esdevé real per a aquests sectors socials que la defensen i té conseqüències ben "reals" en la societat que opera.

valencià “normal”. En aquest sentit l’acord de la RACV per assumir la major part de l’accentuació fabrística s’ha d’entendre dins de la lluita entre els sectors més “possibilistes” i els més “radicals” del secessionisme. La proposta fou iniciativa dels primers en un intent de convertir aquest valencià en “presentable” socialment en un context de participació en l’AVL, cosa que han criticat els segons, que no s’han estat d’acusar de “traïdors” els possibilistes.

Tanmateix, no podem parlar de modificació, ni tan sols d’evolució de la retòrica secessionista des de la transició democràtica. De fet, a aquest objectiu secessionista s’han dedicat molts esforços i iniciatives diverses, algunes de les quals resultaren certament pintoresques però il·lustratives de la voluntat diferenciacionista. Carles Recio, per exemple, edità l’any 1985 un diccionari (suposadament) diferencial entre “català” i “valencià” (aquest volum es presentava com “la llengua valenciana i la llengua catalana cara a cara” i incorporava exclusivament les paraules que s’escriurien de manera diferent en valencià i en català)⁷⁴⁶ per tractar de demostrar l’existència d’un valencià independent del català comú. Tanmateix, amb la particular reconversió catalanista (amb camí de tornada, com hem vist) el mateix Recio declararà que precisament l’escriptura del diccionari l’havia convençut, a *sensu contrario*, de la unitat idiomàtica del valencià i el català i, a més a més, de què el secessionisme lingüístic no tenia cap “fonament”.⁷⁴⁷

Una altra mostra de que no sembla existir cap evolució aparent del secessionisme idiomàtic cap a posicions més moderades és el fet que María Consuelo Reyna, en ple segle XXI, considerarà que és “absolutament lògic” i una “decisió estupenda” que no s’estudie autors catalans en la literatura valenciana:

«Per a mi es una decisio estupenda. Es absolutament llogic. Igual que estudiem Historia valenciana tambe hem d’estudiar Lliteratura valenciana. No te trellat estudiar autors catalans dins de la Lliteratura valenciana. Els vascs estudien els autors vascs, els gallecs els gallecs. ¿Per que hem d’estudiar nosatres els catalans?» (Reyna, 2001: 43).

En tot cas sí hi ha hagut, però, algunes aportacions diferents —en particular pretesament des de la sociolingüística—, que han argumentat a favor de l’estatus de llengua diferenciada del català per al valencià (la consideren una teoria “valencianista” front a l’actual teoria “catalanista”) que, tot reconeuent el seu caire minoritari, la defensen com un “paradigma emergent” alternatiu al “paradigma dominant”, al qual només li caldria “més temps per poder incrementar el cos teòric i oferir resultats”. Aquestes tesis si més no parteix d’un punt de mira mínimament realista, tot i que també victimista, en considerar-se “anatemitzats” per una visió científista de la unitat de la llengua arrogant i “exclusivista”:

«la teoria catalanista ha tengut i manté el qualificatiu de científica i ha procurat que qualsevol alternativa ad ella no l’obtinguera. La valencianista patix eixa anatematizacio a la qual l’ha condenada la dominant; de la difusio de la condena ya s’han encarregat els seus escolans (estudiants, llicenciats, professors, poder politic i — els difusors per excelencia— els mijos de comunicacio) i les seues obres (sistema

⁷⁴⁶ Encara que excedeix les pretensions d’aquest treball cal ressenyar, a mode d’excursus que algunes de les paraules pretesament diferenciades entre “valencià” i “català” resulten veritablement histriòniques: “pardalà” seria la paraula valenciana i “coit” la catalana; “zulu” front a “salvatge”...

⁷⁴⁷ «vaig anar descobrint, mig perplex mig esglaiat, que hi havia massa paraules iguals. La història del diccionari és la història d’una obsessió i d’una frustració. Obsessió per conèixer la veritat sobre el meu idioma; frustració per haver comprovat que el secessionisme lingüístic no té cap fonament, com no siga l’excesiva rigidesa en l’aplicació de la normativa fabriana o del lèxic barceloní [...] El diccionari m’ha resultat una mena de fill subnormal» (a Martí, 1986: 10). Probablement, tanmateix, en aquest capgirament tingué més a veure el refús que tingué el Diccionari Diferencial entre l’*establishment* cultural secessionista i, en concret, de la RACV i LRP, i en l’eixida cap endavant consegüent del protagonista, que els propis arguments que féu servir l’autor per justificar tal canvi.

educatiu, sistema meritocràtic, orde científic, canals de distribució i producció bibliogràfica» (Fontelles, 1997: 17).

Bàsicament, aquesta “teoria” es concreta en dos assaigs: d’una banda *Valencià, llengua o dialecte. Una aproximació des de la sociolingüística* de Chimo Lanuza i d’una altra *Societat, ciència i idioma valencià* d’Antoni Fontelles. Aquests no se centren en l’ansiada voluntat continuista llatí-mossàrab-valencià (que analitzarem més avant) i defensen pròpiament el secessionisme des de plantejaments si més no en aparença més modernitzadors, tot justificant la separació de valencià i català en base a textos de la sociologia de la cultura (o sociolingüística) i de la sociologia de la ciència.

El de Lanuza és el primer cronològicament. La primera edició és de 1983. L’assaig és novedós en el camp del blaverisme perquè tracta, a partir dels pressupòsits d’alguns sociolingüistes, aplicar-los al cas valencià per tal de “demostrar” que el valencià seria una llengua independent. La consciència majoritària dels valenciano-parlants i la voluntat de separar-se de la llengua i de la normativa comuna (el valencià és “valencià”, un idioma separat, perquè així ho voldria la comunitat lingüística valenciano-parlant) serien els principals arguments diferenciacionistes (en aquest sentit serà excepcional, com hem vist, en la retòrica del regionalisme anticatalanista):

«De totes maneres, en cas de ser dialecte del català, això no seria una raó per a aplicar-li la mateixa normativa estàndard catalana. Llingüísticament parlant no n’hi ha cap d’inconvenient per a que un dialecte s’independise de la llengua mare i busque les seues propies solucions» (1983: 132).

Fontelles, d’altra banda, fins i tot reconeix que hi hagut en el secessionisme lingüístic una voluntat diferenciacionista inequívoca respecte del català. Tanmateix, la justificarà en equiparar-la si fa no fa a la voluntat disgregacionista del català respecte de l’occità (del qual suposadament seria un dialecte). De fet, aprofitarà les tesis occitanistes⁷⁴⁸ per justificar el secessionisme valencià: “els” valencians farien el mateix que “els” catalans envers la llengua d’oc. Aquest secessionisme no s’anul·laria per la “demostració” del caràcter genètic catalànic del valencià, que seria una qüestió menor. Atesa l’argumentació, seria un secessionisme de nova fornada i ja no serien els mossàrabs⁷⁴⁹ sinó els valencians actuals i passats (posterior, però, a la conquesta catalano-aragonesa) els que farien i haurien fet del valencià una llengua separada:

«Per diverses circumstàncies sociohistòriques, ha procurat [el blaverisme], sobre tot en texts més *populars* i també en uns altres més tècnics, diferenciar-se del català; com he dit, sense preocupar-se especialment de llengües o grups propers com l’occità. [...] De forma similar, si el valencià fora una variant genètica del català no hauria d’haver cap d’inconvenient *científic* en passar-lo a la categoria de llengua o aplicar el mateix criteri que en son moment servi per a dir que el català i occità eren dos llengües» (1997: 14).

Tanmateix, aquestes aportacions són encara minoritàries en el blaverisme i majoritàriament és un secessionisme que argumenta la suposada continuïtat entre el valencià actual i el mossàrab parlat en terres valencianes durant els segles de dominació àrab, en associar major antiguetat a major “puresa” de la llengua. Com hem tractat de mostrar, negar el caire genètic de català al valencià actual esdevendria més “eficaç” per a una ideologia que parla en nom d’un poble gairebé transhistòric i evitaria així la màcula original de la catalanitat històrica.

En qualsevol dels casos, aquest secessionisme d’arrel més sociolingüística que no genètica, no podem considerar-lo heterodox ni alternatiu respecte el paradigma

⁷⁴⁸ Fa servir el llibre de Lluís Fornés *La València Occitana* (1995).

⁷⁴⁹ Al respecte el propi Fontelles escriu que «La valencianista es una postura continuista, sense necessitat d’aportar documentació al respecte perquè no crec que calga» (1997: 16), com si la continuïtat idiomàtica llatí-mossàrab-valencià fóra evident per ella mateix.

blavero, sinó un mer discredacionisme idiomàtic que presenta una diferenciació argumentativa. En aquest cas, per tant, estariem davant d'un secessionisme no historicista:

«En definitiva, estic parlant d'una orientació distinta, d'objectius i interessos divergents, en part, de la teoria catalanista. Crec que es aci a on radica l'impossibilitat de l'eclecticisme entre les dos teories: no pretenen lo mateix, no tenen la mateixa finalitat, no estan volent dir el mateix. ¿Estem front a un cas d'incommensurabilitat kuhniàna?» (Fontelles, 1997: 86).

Sí que hi haurà, però, una minoria heterodoxa, exígua però significativa, que plantejarà al capdavant una ruptura amb el secessionisme lingüístic en considerar-lo un instrument per a la substitució lingüística en favor del castellà. Grups i persones vinculades a Joventut Valencianista i al partit ENV prendran aquesta iniciativa durant la dècada dels noranta i acabaran per fer servir la normativa universitària. Tanmateix, el discurs secessionista romandrà pràcticament intacte. No podem parlar, doncs, al nostre entendre, de cap evolució en la retòrica del secessionisme lingüístic al País Valencià des de la transició democràtica ençà.

16.4 Conclusions

El secessionisme lingüístic al País Valencià pretén separar el valencià del conjunt de la llengua catalanana amb l'objectiu de contribuir directament al procés de substitució lingüística del valencià en favor del castellà i alhora evitar la filiació catalana de la identitat cultural valenciana.

Encara que l'aposta per la preeminència social del castellà sovint no s'explicita en el discurs del blaverisme, l'anàlisi de contingut d'aquest, com hem pogut comprovar, no deixa dubte de l'espai marginal, restringit a usos col·loquials o merament rituals que té el valencià fins i tot en els propis textos del regionalisme anticatalanista. L'objectiu de separar el valencià i el català no és fer del valencià una llengua independent però normalitzada en tots els usos socials i de comunicació habitual al país, sinó convertir-la en un referent identitari relegat a determinats usos lingüístics més o menys folclòrics i inequívocament marginals.

D'una manera absolutament generalitzada es nega des d'aquest discurs l'existència, però, de cap procés de substitució lingüística al País Valencià (que no siga el de la suposada substitució del "valencià" per banda del "català"). A tot estirar s'accepta com un futurible llunyà i no actual.

Els cinc principals objectius específics del blaverisme seran: 1) la lluita contra la normalització lingüística del català al País Valencià; 2) la lluita contra la normativització lingüística unitarista fonamentada en les conegudes com Normes del 32; 3) la lluita contra la introducció del valencià en les institucions educatives; 4) la lluita contra les institucions i els actors socials amb major capital cultural, que podien esdevenir focus i agents importants per l'increment de l'ús social de la llengua pròpia i 5) la defensa del caos lingüístic com a model.

Pel que fa a la base social del blaverisme, hem de tenir en compte les conclusions següents:

- 1) El secessionisme idiomàtic seria molt més ampli que el fenomen del blaverisme. Si bé pràcticament tots els blaveros són secessionistes no tots els secessionistes són blaveros. De fet, molts valencians de les comarques meridionals no s'identifiquen amb el blaverisme però sí que participen d'una forma d'anticatalanisme, probablement més semblant a la general espanyola i, per tant, més "directa", en no haver de passar per una identitat valenciana regional suposadament amenaçada;

- 2) El secessionisme lingüístic correlaciona amb determinades categories socials, com el gènere, l'edat, el territori, l'hàbitat, la professió, el sector i el nivell d'estudis, però no amb l'origen i la classe social, de tal manera que les dones, les persones majors, els ciutadans de les comarques d'Alacant i els qui viuen en poblacions entre 100.000 i 400.000 persones, els jubilats i les mestresses de casa, els treballadors a l'empresa privada i a l'agricultura i les persones sense estudis tenen més probabilitats d'esdevenir secessionistes;
- 3) El secessionisme lingüístic sembla resulta un fenomen correlacionat amb l'autodefinició lingüística i l'ús social del valencià. A major percentatge de valenciano-parlants, menys secessionisme i a l'inrevés, la qual cosa mostraria, en el cas del blaverisme, que és una resposta política justificatòria al procés d'abandonisme lingüístic normalment amb l'objectiu de mobilitat social ascendent. En aquest cas, són més els castellano-parlants que els valenciano-parlants els qui consideren que el valencià i el català són dues llengües diferents, la qual cosa resulta particularment significativa i apunta en la direcció de coincidir en les hipòtesis de la recerca.

En qualsevol dels casos no podem limitar la importància social i política del secessionisme lingüístic en la seua vessant quantitativa ja que, a la llum de les dades de què disposem, representa aproximadament dos tercers parts de la societat valenciana. En aquest sentit, hem de tenir en compte l'estructura social que facilita la reproducció social d'unes "creences" contràries als posicionaments científics de la romanística internacional. Per a nosaltres són tres les institucions que sobretot faciliten la construcció del valencià com a llengua independent: a) la família; b) la Generalitat Valenciana i c) els mitjans de comunicació.

Capítol 17é. Les percepcions socials del blaverisme i les mirades del conflicte

Tot i que aquesta investigació no té com a objectiu l'anàlisi de les percepcions que s'han tingut del blaverisme per banda de la resta d'actors socials del País Valencià o de fora d'aquest (l'autopercepció és menys indicativa ja que, com hem vist, el blaverisme, en general, és molt poc autocrític), sí que considerem pertinent realitzar uns apunts sobre aquestes perquè amplien la fotografia del què ha suposat el moviment regionalista anticatalà al País Valencià en els darrers trenta anys.

Òbviament les percepcions socials envers el blaverisme són molt nombroses però considerem que es poden agrupar en la taxonomia següent conformada per quatre posicionaments: 1) un primer que anomenarem "optimista" (també podríem considerarlo com "ingenu") i que és més propiament un diagnòstic que no una percepció social; 2) un segon que anomenarem "compensiu" o "cómplice", ja que es posiciona ideològicament més o menys pròxim al blaverisme; 3) un tercer crític però conscient de la capacitat de mobilització social i d'influència política del blaverisme i disposat, en conseqüència, a transaccions i acords i que anomenarem "pragmàtic"; i 4) un quart obertament en contra, "antiblaver".

D'altra banda en aquest capítol, i com a corol·lari del què hem analitzat del blaverisme, atendrem a la influència que ha tingut aquest fins i tot en el camp adversari, el que es reclama fusteria així com més enllà de les fronteres del País Valencià. Així mateix també tindrem en compte els intents de construir un revisionisme de la transició democràtica i del blaverisme amb les pretensions de legitimar un nou regionalisme autonòmic ordinari.

17.1 Els optimistes o il·lusos

Els qui anomenem "optimistes" o "il·lusos", com hem dit, participen més pròpiament d'un determinat diagnòstic del blaverisme més que no pròpiament d'un presa de posició política envers aquest, per més que les fronteres no sempre són diàfanes i reflexions aparentment inòcues poden comportar actituds polítiques sovint no explícites.

Bàsicament els optimistes consideren que el blaverisme seria un moviment "irracional" i que, per tant, no tindria recorregut polític de futur. Aquesta percepció, en conseqüència, beu d'un cert intel·lectualisme que ja hem analitzat amb el fusterianisme, és dir, d'un certa "supèrbia" il·lustrada que vindria a afirmar que tots aquells moviments polítics que neguen les afirmacions científiques i/o que participen d'un populisme exaltat i constant i que no s'"integren" en la "lògica" dels sistemes democràtics occidentals són, al capdavall, marginats i marginals socialment. Tenint en compte com ha sigut la història contemporània potser caldria ser una mica més prudent. Tanmateix, no és l'objectiu d'aquesta recerca jutjar ni aquest i ni uns altres plantejaments.

Els optimistes admeten, però, que aquestes ideologies poden ser importants en contextos socials molt determinats, producte d'una determinada inflamació populista però que, al capdavall, venen a dir-nos, les "aigües retornen al seu riu". D'aquesta manera, sí que seria cert que es viuria un enfrontament identitari i ideològic virulent durant la transició democràtica i que fins i tot es perllongà en part durant la dècada dels huitanta i dels noranta del segle passat, però el blaverisme esdevendria cada vegada més minoritari i marginal, com es "demostraria" atenent als resultats electorals d'UV i de CVa.

Hi ha posicionaments optimistes fins i tot en determinada premsa rigorosa de Barcelona influïda per determinats valencians, com el cas del professor Josep Vicent Boira, professor titular de geografia humana i cap del Servei de Política Lingüística de la Universitat de València, que ha escrit diversos articles d'opinió en aquesta direcció en *La Vanguardia* i ha aplegat a considerar el PP valencià una mena de CSU bavaresa i a considerar que les elits valencianes són majoritàriament valenciano-parlants, simplement pel fet de tenir de mitjana els valenciano-parlants major capital educatiu.

Malgrat la contundència i el nombre de mostres que en els darreres mesos (veure cronologia) s'han donat, com d'una banda, la violència exercida contra autoritats i partits polítics i forces socials valencianistes i/o d'esquerra d'una banda així com la importància dels actes anticatalanistes del Consell que dirigeix Francisco Camps, aquest diari barcelonés ha editorialitzat durant l'estiu de 2008 que:

«Es altamente positivo y motivo de encomio que el PP de la Comunidad Valenciana decida introducir elementos de *racionalidad* y *apertura* en el terreno de la lengua, un patrimonio cultural que une a valencianos, baleares y catalanes y que, sin lugar a dudas, debe favorecer la colaboración cultural entre las instituciones de todos estos territorios» (“El valenciano y el PP”. LV. 6-VI-2008: 28).

Per justificar aquest optimisme aportava dues dades a les quals les atorgava el rang de “gestos”, el recolzament econòmic al Servei de Política Lingüística d'UV per un lectorat de català a Torí, Itàlia (prèviament ja s'havien aprovat altres lectorats) i un acord de la Diputació de València amb la centenària universitat valenciana per promoure als ajuntaments el valencià en la xarxa. Tanmateix, el suport milionari a les associacions culturals més destacades del blaverisme com LRP o la RACV, la negativa a participar en la Fundació Lluïll, el tancament de repetidors de la senyal de TV3, la negativa (malgrat les sentències judicials reiteratives) d'acceptar els títols de filologia catalana per acreditar els coneixements de “valencià” en les oposicions autonòmiques i un llarg etcètera són silenciats. En el millor dels casos resulten molt escassos i molt febles els indicis per a tal optimisme, però aquest optimisme (benintencionat o políticament interessat)⁷⁵⁰ es dona sense que hi haja, almenys a parer nostre, elements suficients per a justificar-lo empíricament.

Uns altres posicionaments optimistes són producte més bé del desconeixement o d'un coneixement esbiaixat del regionalisme anticatalanista del País Valencià. Com a il·lustració d'açò pot servir el fet que un director adjunt d'un periòdic, novament del prestigiós *La Vanguardia*, escriga d'UV que fou un «grupo regionalista que nació queriendo ser una Convergència levantina y acabó con el anticatalanismo flamígero como única bandera» (“Perspectiva valenciana”. LV. 13-VII-2008: 22) quan, contràriament i com hem vist, aquesta força del blaverisme polític fou un partit anticatalanista radical que, en la darrera etapa institucional, amb la presidència d'Hèctor Villalba, intentà moderar-se, no ho aconseguí i acabà sent una força extraparlamentària. Actualment continua tenint en l'anticatalanisme el principal referent ideològic.

No és aquest el lloc on rebatre aquest posicionament, tot i que cal tenir en compte que “les aigües” porten més de trenta anys “desbordant-se” si més no amb certa freqüència i que els plantejaments optimistes estan presents des del mateix moment del naixement del blaverisme com a moviment de masses (recordem al respecte l'slogan de “sou quatre gats” o la qualificació de “búnquer-barraketa” durant la transició democràtica, que no amagava una percepció de ressistencialisme franquista marginal i decadent) i que, en conseqüència, moltes de les prediccions, per més benintencionades (o no) que hagen sigut, han errat de manera contundent.

⁷⁵⁰ No podem descartar, tot i que açò no passa de ser una especulació, que l'aposta de l'esmentat diari en aquesta direcció tinguera com objectiu afavorir un clima de col·laboració que permetera una entesa entre el PP i CiU per a la propera legislatura (o fins i tot per a aquesta), promoguda o facilitada per Francisco Camps. De ser així, tanmateix, no passaria de ser un canvi tàctic i estaria per veure si suposaria un capgirament estratègic en la política anticatalanista de la Generalitat i de la dreta valenciana.

Amb això no estem afirmant que el blaverisme no pugua ser en el futur una ideologia marginal al País Valencià (la sociologia no endevina l'avenir) però sí que cal tenir cautela a l'hora d'imaginar certificats de "malaltia" o de "defunció" de determinats moviments socials, més encara quan aquests han sigut suposadament "superats" tantes vegades pel decurs de la història.

17.2 Els comprensius o cómplices

En aquesta segona posició hem d'incloure aquells qui, sense poder considerar-los pròpiament blaveros, participen en major o menor mesura dels postul·lats del regionalisme anticatalanista i de l'espanyolisme valencià i, particularment, de l'oposició als nacionalismes sense estat peninsular i, sobretot, del català i, en conseqüència, se senten ideològicament i estratègicament "pròxims" al blaverisme, tot i que no sempre participen de les formes i/o de tots els continguts que hem analitzat d'aquest.

Bàsicament els trobem en el camp de la dreta política del País Valencià, però no només. Amb algunes excepcions, certament (no tota la dreta és anticatalanista ni tota l'esquerra està, en absolut, lliure de la catalanofòbia), però els comprensius o cómplices envers el blaverisme, se situen majoritàriament en el camp ideològic conservador. De fet, ja hem analitzat que tant la UCD com el PP (i, lògicament, la predecesora AP, que ho féu des de les primeres eleccions democràtiques) instrumentalitzaren el blaverisme en benefici propi malgrat que molts dels dirigents no eren, pròpiament, blaveros. Així mateix, el blaverisme polític, si exceptuem la minoritària ENV, s'ha ubicat si més no en el centre-dreta de l'espectre ideològic.

Sovint els comprensius amb el blaverisme discrepen d'algunes formes (particularment pel que fa a la violència política o a les desqualificacions i insults contra els "catalanistes") o d'algunes actuacions d'aquest, però troben com justificar les reivindicacions d'aquest i, no poques vegades, fins i tot la praxi. Com exemples d'aquesta posició podrien servir-nos declaracions marcadament electoralistes de destacats dirigents del PP a València en un intent indissimulat d'aconseguir assumir la retòrica ja tradicional del blaverisme polític i que aquest, representat en les eleccions autonòmiques i municipals de 2007 per UV i CVa, no aconseguisca representació institucional. En aquest sentit hauríem d'entendre les afirmacions de Rita Barberà quan afirmà que el poeta àrabigo-valencià Al-Russafí escriví una part de la seua obra literària en *valencià* (ella, que la política lingüística que defensa bàsicament consisteix en l'abandonisme del valencià de l'esfera pública a la ciutat de València) o al conseller Rafael Blasco qui, com a coordinador de campanya electoral del PP de 2007, farà unes declaracions directament anticatalanistes i considerarà que la defensa de la llengua catalana o de la quatribarrada com a bandera serien propostes "no moderades", amb la qual cosa la proposta simbòlica i filològica del paradigma fusterià és considerada necessàriament com a radical i a no ser tinguda en compte:

«Algunas de las propuestas del PSPV-PSOE no son precisamente moderadas. Ni las suyas ni las de sus coaligados del Compromís pel País Valencià. Cuando ofrecen una república como modelo político, la quatribarrada como bandera de los valencianos y el idioma catalán. O presentan una comunidad con perfiles catastróficos, no sólo se radicalizan, sino que además faltan a la verdad. Pues como dije el presidente Camps hace unos días en El Puig: "Nadie hará agachar la cabeza a este pueblo"» (a *El Mundo*. 13-V-2007).

Com és pot interpretar fàcilment, l'objectiu d'aquesta presentació de Blasco dels rivals polítics del PP, de l'esquerra en general, com uns radicals al servici d'interessos aliens al poble valencià (observem que fa servir un maniqueisme molt semblant al que hem analitzat del blaverisme) és definir Francisco Camps com una mena de *salvador* dels valencians, de messies que evitarà que alguns facen "acotar el cap a este poble".

En qualsevol dels casos aquesta mena de discursos mostraria que l'anticatalanisme al País Valencià, lluny d'haver-se apaivagat o desaparegut, goja d'una salut de

ferro. Diversos responsables polítics són conscients de llur eficàcia social i política i, en conseqüència, el fan servir i l'instrumentalitzen si fa no fa d'una manera semblant a com feia aproximadament trenta anys la UCD. Trenta anys després, algunes coses estan si fa no fa iguals. No deu d'haver desaparegut, doncs, el regionalisme anticatalanista, si més no del *hinterland* de la ciutat de València.

Dins d'aquesta posició comprensiva o cómplice també hem d'incloure algunes posicions nacionalistes espanyoles d'esquerra, al si del PSPV-PSOE o del PCE-PCPV,⁷⁵¹ que d'alguna manera, en l'oposició frontal al nacionalisme valencià d'arrel fusteriana, justificaren posicions antifusterianes i fins i tot anticatalanistes sense abraçar explícitament el blaverisme, almenys en totes les formes discursives d'aquest.

En l'apèndix 1er es pot repassar la biografia de militants del PSPV-PSOE, com Manuel Del Hierro, Fernando Millán o Antonio Sotillo, alguns dels quals exerciren una crítica pública des les primeries de la transició democràtica que no podem sinó considerar-la anticatalanista i fins i tot pròxima al blaverisme. Aquest últim, com a diputat al Congrés durant la legislatura constituent, va defensar la prohibició de les comunitats autònomes i denuncià el "colonialisme català" al País Valencià. No es podria parlar d'un sector anticatalanista al principal partit de centre-esquerra (una altra cosa seria l'anàlisi dels votants) però sí d'alguns militants pròxims a diversos postulats del regionalisme anticatalanista.

Al PCE-PCPV, paradoxalment, també ocorreria alguna cosa extraordinàriament semblant, però encara més significativa per la importància orgànica que ocuparien alguns d'aquests militants. Aquest seria el cas d'Antonio Palomares, el veterà militant comunista i secretari general del PCE-PCPV durant la transició democràtica qui, enfrontat al sector renovador i valencianista encapçalat per Ernest Garcia, sector al qual aplegarà a acusar de voler "catalanitzar" el PCE («Jo tenia, front als intents de catalanitzar el PCE-PCPV, que defensar la política dels comunistes valencians» 00:36'07"), serà de l'opinió que el fusterianisme no passarà de ser una "minoria" no representativa de la majoria de la societat valenciana.⁷⁵²

A més a més, en l'explicació de l'èxit social del blaverisme Palomares, d'una manera bastant significativa, es limita a donar per única raó l'existència del "catalanisme". Com si la defensa, per un "corrent pro-catalanista" (per ell clarament minoritari, recordem-ho) que defensara la senyera quadrangular i el nom de llengua catalana fóra suficient per la irrupció d'un moviment de masses que ha condicionat la política valenciana dels darrers trenta anys:

«Es pensaven que això té que ser la Catalunya Sud, puix bé. Jo he saludat en la premsa que em pareixia molt bé que Doro Balaguer i Vicent Ventura defensessin que això era Catalunya. Jo no he estat mai en contra d'això. A mi el que m'ha preocupat com a dirigent comunista és que els valencians això no ho volien. Però com que eixe corrent pro-catalanista estava ahí, i es defensava la quadrangular sense blau, i quan es parlava de que allò que parlaven els valencians era català, li hem ofert a la dreta clerical i reaccionària econòmica unes armes amb les quals mai no pensaven poder contar. I ha eixit Unió Valenciana en València, amb les ties maries... Això ha sigut després absorbit pel PP de manera com és coneguda» (Palomares, 00:21'08").

⁷⁵¹ El destacat càrrec públic comunista Emèrit Bono reconeix que hi havia blaverisme al PCE-PCPV: «Hi havia un sector, havia sectors que pensaven... molt camuflats que pensaven... hi havia clar, clar que els havia. Però no eren dominants, havia alguns. Havia més subtilesa diríem en posicionaments polítics no blaveristes però que confluïen en el blaverisme» (00:47'30").

⁷⁵² «Va haver un problema de confusió, quan en el que era la batalla de València, dels anys 77 al 80-82, on la lluita que la dreta ha aprofitat front a la voluntat d'una minoria, crec jo, lamentablement s'ha confirmat després que era una minoria, de la creació dels PPCC, o de la senyera sense blau, o si parlaven català, en lloc de dir-li valencià» (Palomares, 00:21'08")

Palomares aplegarà a acusar els “catalanistes” (els qui, sense dubte, més havien lluitat per recuperar l'autogovern del País Valencià) de tenir interès d'impedir l'autonomia suposadament per tal d'afavorir el projecte polític dels Països Catalans, el que esdevendria una interpretació no sols falsa sinó rotundament anticatalanista de la transició democràtica que podria signar d'una manera entusiasta qualsevol blaverista:

«La meua opinió personal és que aquí n'hi havia gent interessada en que no hi hagués autonomia valenciana, perquè la dinàmica superior catalana tirés dels valencians en el projecte dels PPCC. Jo sé que esta idea és molt audaç» (Palomares, C2, 00:01'05”).

Les opinions de Palomares, però, no són tan aïllades com podrien semblar. A tall d'un altre exemple, encara més actual perquè ha anat en les llistes electorals d'EUPV en les darreres eleccions de 2008 al senat, trobem José Luis Pitarch,^{A3} membre de la Unión Militar Democrática, col·laborador de la revista *Valencia Semanal* i actual militant d'EUPV, qui se posiciona radicalment en contra dels postulats de Joan Fuster i que fins i tot considera que la cultura valenciana seria “molt diferent” de la catalana:

«aquí no... no le damos a la butifarra, ni le damos a determinadas comidas estupidas catalanas. Le damos a la paella, y al arroz a banda. De modo que... la cultura valenciana, en cuanto a la cultura que decía Fuster es un sistema de referencias, la cultura valenciana es muy diferente a la cultura catalana. No son lo mismo. Que sea Valencia una parte de Cataluña... eso es una locura» (Pitarch, 00:22'37”).⁷⁵³

17.3 Els pragmàtics o pacificadors

La tercera percepció és crítica amb les formes i també amb una part significativa del programa del blaverisme però ni és antiblavera ni s'enfronta obertament amb ell. En general podríem dir que els seus defensors ho són per dos motius: 1) bé són partidaris de fet d'una certa equidistància entre blaverisme i fusterianisme amb l'objectiu més o menys indissimulat de tractar d'oferir un missatge suposadament moderat i centrat al conjunt de la societat valenciana (per això mateix hem considerat nomenar-la com la percepció “pragmàtica”) o 2) consideren que poden neutralitzar el blaverisme amb la concessió d'una part del seu programa ideològic i simbòlic i així evitar la penetració social d'aquesta (per la qual cosa també podem denominar-los “pacificadors”).

De vegades s'observa aquesta tendència també en els mitjans de comunicació de tendència progressista. LEV, per exemple, ha participat, mitjançant diverses promocions, de la simbologia que ha fet pròpia el blaverisme, com la senyera amb franja blava o de pòsters o ceràmiques de la Mare de Déu dels Desemparats. Però ha anat fins i tot més enllà. Ha considerat informativament el blaverisme, si més no, com una forma de “valencianisme”, qüestió que ha fet extensiva fins i tot al partit de dreta extrema de la CVa liderada de l'exfalangista Juan García Sentandreu. Aquesta formació (després d'haver deixat una extraordinària recaptació en forma de publicitat política constant al diari, sobretot en el període 2004-2007) serà qualificada, per exemple, en el monogràfic especial amb motiu de les eleccions autonòmiques i municipals de 2007, en un titular, com el “valencianisme anticatalà” (suplement especial de l'edició del 12-V-2007: 39). Tot i ser anticatalà, esdevé als ulls d'aquests periodistes com “valencianisme”, és dir, reproduïxen la denominació que aquest partit fa per presentar-se quan és evident que no podem considerar-la una formació del valencianisme polític.

Els pragmàtics o pacificadors sovint participen de la percepció de què el blaverisme té una gran relació amb el conservadurisme i àdhuc amb l'extrema dreta

⁷⁵³ I, tal com hem vist, l'anticatalanisme acostuma a anar de l'espanyolisme: «creo más en España que toda esta gente que presume tanto de España y se le llena la boca» (Pitarch, 00:45'57”).

(aspecte que compartiran amb els defensors de la posició antiblavera). Fins i tot atribueixen a una “certa relació entre lo valencià i el franquisme”. Qui ho afirma és ni més ni menys que l'expresident de la Generalitat Valenciana, Joan Lerma:

«ací havia hagut una certa relació d'identificació entre lo valencià i el franquisme també. D'alguna manera, puix totes les històries de la bandera, la llengua, etc., també havien tingut una versió de dreta clarament. Però bo, una versió tremendament reaccionària, intentant puix assimilar una part de la personalitat que no entrara en contradicció amb la dictadura. I això era una cosa que era impossible. I certament, puix això va ser una versió molt complicada després, perquè molta gent que s'identificava amb els símbols valencians, es deixava portar també per una certa reacció assimilable a qui estaven en contra de la democràcia. Era... eren elements de confusió, diguem, que el règim utilitzava per a intentar tindre una base social popular» (Lerma, 00:30'33”).

Lerma, un dels màxims representants d'aquest corrent, a més, reconeixerà que la UCD “instrumentalitzà” l'anticatalanisme,⁷⁵⁴ en particular a partir de les eleccions municipals de 1979. Tanmateix, els pragmàtics són partidaris de pactar, de “calmar” el regionalisme anticatalanista valencià amb l'objectiu no sempre explícit de “desactivar-lo” i alhora deslegitimar el nacionalisme valencià d'arrel fusteriana en desproveir-lo de legitimitat simbòlica institucional,⁷⁵⁵ la qual cosa li ha valgut diverses crítiques.⁷⁵⁶

Ja, hem vist, i per tant, no insistirem que, a banda de l'acord estatutari, el PSPV-PSOE aprovà el 1984, quan disposava de majoria absoluta a les Corts, la Llei de Símbols, que oficialitzava l'Himne Regional (música i lletra i no sembla que això ni neutralitzara ni tranquil·litzara el blaverisme, que continua fent servir l'anticatalanisme com a estratègia d'erosió del poder socialista de les institucions autonòmiques.

La justificació d'aquest abandonisme simbòlic, a parer del màxim protagonista d'aquesta estratègia pragmàtica, raurà en la importància de fer-se amb un espai autonòmic de poder polític, símbols a canvi de “contingut” i en què aquests no serien “comuns per a tots els valencians”. Els del blaverisme tampoc no ho eren, però això per a Joan Lerma era una qüestió secundària:

⁷⁵⁴ «no és una casualitat que comence este procés de més violència en aquell moment, perquè és una estratègia pre-electoral bàsicament de la UCD el tema de la violència, no de la violència òbviament, però sí de la instrumentalització de l'anticatalanisme per a tindre un ressò electoral. I això es produïx en la preparació de les eleccions del 79, que és quan té més virulència el moviment, i quan es pot vore tot este debat en els mitjans de comunicació que tenia el govern, o que eren afins a ell, i es produïx també com a reacció després de que la dreta haguera perdut les eleccions municipals» (Lerma, C2, 00:15'12”).

⁷⁵⁵ De fet, el propi Lerma, molt significativament, considerarà que els dos partits valencianistes que es presentaren a les primeres eleccions democràtiques, la UDPV i el PSPV, seran simplement forces de reivindicació idiomàtica i no instruments generals per a la modernització del País Valencià ni d'Espanya, en una percepció típica del nacionalisme espanyol contra els nacionalismes perifèrics propis. Una percepció semblant la podem veure en Beltrán (1995). Encara que s'afirma d'una manera elíptica, per a l'expresident de la Generalitat, el nacionalisme valencià d'arrel fusteriana no aprofitava com a instrument polític modernitzador: «és evident que l'idioma és molt important com a part d'una reivindicació de recuperació d'una personalitat, per això, això estava... diguem, en el primer lloc de les reivindicacions també, però a més d'això, puix la gent volia saber quin era el sentit polític que tenia una acció com la dels partits d'estricta obediència valenciana com es diu. I jo crec que el resultat va ser, puix el que la gent va considerar en funció de les possibilitats que li oferia per a consolidar la democràcia en aquell moment, i donar un impuls a la modernització d'Espanya, que era lo que la gent estava esperant. I no pensar en que ells pogueren representar això, no?» (Lerma, 00:38'19”).

⁷⁵⁶ Una de les quals, bastant contundent, la farà Vicent Ventura: «Hi ha una extrema dreta ací que és l'extrema dreta fallera que ha de vore com un perill a l'esquerra per moderada que siga. Perquè pensar que els del PSOE són virulentament catalanistes! Han començat per no dir ni el nom de la llengua en l'Estatut, admetre el blau i el que siga. Ja poden concedir el que vulguen, perquè els altres són insaciables. No els satisfaran mai. Eixa és l'equivocació d'aquells que creuen que la cosa té solució per la vida de l'entesa. Ni hi ha entesa possible, perquè “ells” no tenen límits. Funcionen visceralment i només visceralment» (a Xambó, 1995: 273).

«L'esquerra va cedir en tots els símbols, i la dreta va tindre que cedir en tot el contingut, que per a l'esquerra sempre ha sigut lo fonamental. Els símbols... era una realitat que els símbols des del punt de vista de l'esquerra havien representat la lluita democràtica i tal. Però lo ben cert és que els símbols no eren símbols comuns per a tots els valencians. Eren un element de divisió que havia utilitzat la dreta tradicionalment [...] Jo crec que afortunadament vàrem eixir, la gent va agrair que els traguérem d'este debat esterilitzant i de divisió dels valencians, i que començarem a funcionar» (Lerma, C3: 00:03'01" i 00:05'36").

Per això en aquest posicionament *pragmàtic* hauríem d'incloure una part significativa del PSPV-PSOE i del lermisme que històricament i, en particular, des del retorn al Consell preautonòmic del País Valencià, s'ha mostrat si més no contemporitzador amb el blaverisme, tot i que ha sigut no poques vegades víctima d'aquest. És possible que totes aquestes passes (incloent la Llei de Símbols que hem referenciat) es feren amb la intenció d'aquetar i de "neutralitzar" el blaverisme. Allò cert és que ni s'aquetà ni es neutralitzà. Ans al contrari, els pragmàtics, sovint majoritaris i instal·lats en posicions importants de poder polític i comunicatiu, han contribuït a presentar les reivindicacions de l'anticatalanisme al País Valencià com "legítimes", com unes opinions més, fins i tot tant o més respectables que qualssevol altres. Per això alguns autors han aplegat a considerar aquest procés com una "blaverització de l'esquerra sucursalista" (Pradilla, 2001: 212).

17.4 Els *antiblaveros*

El quart posicionament, que hem vingut a denominar *antiblaverisme* (amb una intenció pràctica ja que, com hem vist, fou bàsicament el blaverisme qui proposà una identitat reactiva contra el fusterianisme), ha incidit —en un sentit relativament semblant al que es defén en aquesta investigació— en els trets populistes, antiintel·lectualistes i espanyolistes del regionalisme anticatalanista valencià però ha anat molt més enllà, sovint amb valoracions hiperbòliques que s'han d'entendre dins del context del dur enfrontament polític identitari valencià.

En aquest sentit, fins i tot assaigs com el de Vicent Bello considerà que el blaverisme es ni més ni menys que «la negació de la raó i l'enarborament de l'anticultura com a armes de batalla» (1988: 23) o reflexions sociològiques d'una "institució" com Ninyoles aplegarà a afirmar en *El País Valencià a l'eix mediterrani* que «València ha pogut esdevenir un dels espais europeus amb major densitat d'irracionalisme cultural actiu i mobilitzable» (Ninyoles, 1992: 19).

No és aquesta una investigació al voltant de com s'ha percebut el blaverisme, ni tampoc de la retòrica dels detractors. Tanmateix, sí donarem algunes pinzellades de l'antiblaverisme. Aquest acusarà (i, com hem vist, no li mancarà raó) de crear una valencianitat bàsicament sentimental (no polititzada, en la línia de la identitat regional històrica) i alhora subordinada a l'espanyolitat, ja que la identitat regional i la valenciania temperamental apareixen jerarquitzades respecte la identitat nacional espanyola. Un dels màxims dirigents històrics del pancatalanisme al País Valencià, Josep Guia,^{A3} reconeixerà que la base social del blaverisme la conformen persones amb "sentiment valencià" (és dir, "valencianistes" temperamentals):

«en l'origen té un 100% d'espanyolitat... en l'origen. En els que ho inicien, el planifiquen i el subvencionen. Evidentment, en la gent que... afectada, i en la gent que ho subscriu, no vol dir... no... cal reconèixer que n'hi ha gent amb sentiment valencià. Però n'hi ha gent amb sentiment valencià... d'aquell sentiment valencià que sempre considera que l'espanyol està per damunt. És a dir, un sentiment valencià vergonyant» (Guia, 00:17'44").

D'aquest posicionament antiblaverero ha participat l'anomenat nacionalisme "cultural" (particularment ACPV i la resta d'organitzacions al voltant d'ella), el nacionalisme valencià polític, tant el més moderat⁷⁵⁷ com el més radical i una part significativa de l'esquerra comunista al País Valencià. Tots ells, òbviament, amb graus i intensitats diferents. En aquest sentit algunes de les visions que oferiran els entrevistats més o menys "catalanistes" en el treball que donà peu al documental *Del roig al blau* coincidiran amb alguns dels plantejaments d'aquesta recerca, tot i que sovint expressats d'una manera més radical i política. Una d'aquestes coincidències (entre moltes altres discrepàncies)⁷⁵⁸ serà la denúncia del populisme i de l'antiintel·lectualisme del blaverisme. Francesc de Paula Burguera, en aquest sentit, aplegarà a negar fins i tot el caire "racional" del pensament blaverero:

«hi ha una cosa clara: el blaverisme *no ha tingut un intel·lectual de trellat*. Digueu-me un. (pausa) Un! (pausa) no n'hi ha. És dir, *no ha tingut un pensament racional* que explique què és el que volen. I clar, ha jugat sempre... i això arriba a la gent. I a una gent que ve d'una situació on no es podia més que un pensament únic que portava el franquisme» (00:40'10").

Uns altres com Josep Lluís Albinyana, President del Consell Preautonòmic del País Valencià, incidiran més en el desenvolupament de l'anticatalanisme en una base social farcida en la "ignorància", a més de la "manipulació" i la "intolerància", tots tres factors que n'influeixen però que no acabarien d'explicar al nostre parer per ells a soles l'èxit social i polític del blaverisme:

«Dissortadament és un moviment que arrela en funció de la ignorància, en gran part, la manipulació, la intolerància... són tres components força explosius [...] per què arrela? Puix quan n'hi ha més ignorància, n'hi ha més intolerància. I en València n'hi ha molta intolerància, molta intolerància» (00:41'31").

Per un altre costat, des d'aquest posicionament, s'argumentarà la necessitat de la dreta política i, també, de la dreta franquista al País Valencià, de valencianitzar el discurs com a resposta a l'aliança del progressisme i del valencianisme que s'havia gestat durant la lluita antifranguista a partir dels anys seixanta del segle passat, amb la qual cosa hauria de recórrer a l'anticatalanisme com una fórmula de connexió amb el "valencianisme temperamental" i presentar-se com els valencians "autèntics".⁷⁵⁹

D'aquesta manera, d'una manera anàloga a com la *nomenklatura* comunista esdevingué nacionalista en molts dels estats de l'Europa de l'est (el cas d'Slodoban Milosevic n'és paradigmàtic al respecte), l'elit franquista escollí el blaverisme, que era una retòrica que tenia particularment a l'abast, com una fórmula de seguir connectant amb els ciutadans una vegada ensorrada la dictadura. Aquesta si més no serà la visió, molt negativa envers la dreta, a la qual qualifica de "silvestre", de Ricard Pérez Casado, un dels que seria agredit per militants del blaverisme durant la transició democràtica:

«Jo crec que n'hi ha dos de fonamentals, una és la pròpia reacció del règim franquista, essencialment franquista, que troben un possible camí de popularitzar i de seguir permaneixent popularitzant eixe franquisme. I de l'altre n'hi ha el discurs obert d'esta societat, "què volem ser", és a dir, som un poble que s'interroga cons-

⁷⁵⁷ Tot i que el valencianisme polític majoritari ha mostrat una molta major moderació envers el blaverisme, en particular amb el més dialogant. No debades la direcció del BLOC aplegarà a plantejar-se una coalició amb l'encara secessionista Opció Nacionalista Valenciana (ONV), escissió d'UV, per a les generals de 2004.

⁷⁵⁸ Les discrepàncies també seran notòries. No coincidim en absolut en què el blaverisme haja desaparegut: «Eixe per a mi és el blaverisme, que s'ha acabat, ja ho vaig dir, que això s'acabaria en un moment determinat, perquè no es pot tindre histeritzada a la gent amb estes coses permanentment. Perquè la gent diu: escolte, vaja vostè a tocar-se el nas, ja. Es cansen» (Burguera, 00:40'10").

⁷⁵⁹ «Que l'UCD va vore que li havia guanyat l'esquerra, però no tenia missatge, missatge valencià, per dir alguna cosa. I va ser aleshores, quan s'apuntà, a través d'Emilio Attard, s'apuntà a la maniobra anticatalanista» (Burguera, 00:12'25").

tantment “què som, que volem ser i què haurem de fer”. I sobretot en unes classes altes i elits econòmiques de caràcter urbà que menyspreuen clarament el seu país. Una de les coses que sempre he explicat de la dreta silvestre valenciana franquista o sociològica és l'enorme menyspreu que tenen per les seves ciutats i pel seu país, eren els primers depredadors del seu país i en conseqüència la seva reacció fou visceral, tremenda, no volien anar-se'n» (00:11'00”).

A més a més es parteix sovint de la percepció de l'enfrontament simbòlic com un “muntatge” que amagaria un conflicte més real entre nacionalisme valencià i nacionalisme espanyol i, en el terreny lingüístic, com ens dirà Rafael Ll. Ninyoles en *El conflicte lingüístic valencià*, entre valencià i castellà:

«És un muntatge. El tema de la Batalla de València o el que és la qüestió lingüística és un muntatge per a tapar el debat real, el debat real no és si valencià o català, el debat real es si castellà o valencià, eixe és el debat de fons, el debat real, i això és el que s'amaga» (Mayor, 00:14'18”).

En un sentit semblant, es reitera des d'aquest posicionament que el blaverisme hauria sigut (i és) una ideologia i un moviment sociopolític funcional per al nacionalisme espanyol i per tal de “neutralitzar” i fins i tot “desmobilitzar” el valencianisme polític, és dir, per mantenir l'*status quo* identitari:

«El PV és un poble, és un país que al segle XX ha fet de tot, ha estat en tots els llocs, però no ha defensat amb claredat els seus interessos com a poble. I un dels mecanismes per a que el Poble Valencià no defensi els seus interessos és que l'anticatalanisme estiga viu i actiu. Perquè és una forma de desmobilitzar, neutralitzar el moviment de poble dels valencians» (Garcés, 00:16'59”).

Una altra de les reiteracions d'aquesta posició serà la coincidència en la passivitat de les Forces i Cossos de Seguretat de l'Estat respecte les agressions i la violència blavera⁷⁶⁰ contra representats democràtics del País Valencià i contra forces polítiques i socials d'esquerra que permeté estendre la influència política d'aquesta violència:

«Més que Batalla era Pallissa de València per què no va ser una Batalla en peu d'igualtats. Alguns anaren amb paper i llapis i altres anaren a la Batalla tenint ràdio, premsa escrita, televisió, en definitiva tot l'Estat darrere» (Mayor, 00:12'27”).

De vegades fins i tot, des d'alguns sectors que participen d'aquesta percepció del blaverisme, s'ha aplegat a considerar-lo com un moviment pròpiament “feixista” i propi dels dies més foscos de la història. Com a il·lustració d'açò adjuntem una cita que descriu l'entrada d'UV a les institucions públiques valencianes (certament un període no massa brillant) hauria suposat ni més ni menys que la “cota màxima d'involució del sistema democràtic”:

«El País Valencià arribaria així a la cota màxima d'involució del sistema democràtic que permeten les condicions socials, econòmiques i polítiques de l'hora actual en el marc de l'Europa occidental» (Bello, 1988: 74).

La percepció del blaverisme com un feixisme més o menys folcloritzant no és, però, aïllada.⁷⁶¹ De fet, per a una part important d'aquest posicionament al blaverisme

⁷⁶⁰ «L'anomenat blaverisme al PV és un dels exemples més clars de populisme neofeixista: durant 30 anys ha estat fomentat per la burgesia espanyolista, que s'ha servit de l'anticatalanisme per deslegitimar les esquerres polítiques. Val a dir que, actualment, aquesta estratègia anticatalanista, tot i haver perdut els seus referents polítics propis, continua donant fruits a la dreta i retroalimentant un moviment reaccionari —a hores d'ara minoritari però encara amb molt de potencial—, que empra la violència política contra l'esquerra i el catalanisme valencià, sovint en connexió amb l'extrema dreta espanyola» (Endavant, 2006-2007: 3-4).

⁷⁶¹ Vegem sinó l'opinió de Vicent Ventura: «la virulència es deu a com ha funcionat la història; és a dir, el postfranquisme és un període de nostàlgia del franquisme, i el blaverisme s'inclou en eixa nostàlgia, és evident» (a Xambó, 1995: 272).

s'hauria considerat valencianista per l'aportació de Xavier Casp i de Miquel Adlert, que l'haurien parcialment legitimat ("colorejat" de valencianisme) i l'haurien convertit en una opció més difícil de "combatre". Tanmateix l'equació blaverisme i feixisme seria impeccable. Aquesta és si més no l'opinió del líder del nacionalisme cultural d'arrel fusteriana, Eliseu Climent qui, com altres, tendeix a atribuir una importància desmesurada al paper d'algunes persones en les *batalletes* de la història recent del país, talment com si sense Casp ni Adlert el blaverisme haguera sigut una cosa radicalment distinta en importància social, com si sense ells el regionalisme anticatalanista de masses, literalment, no haguera sigut possible:

«El blaverisme, sense Adlert i Casp, és feixisme pur i dur. Amb Adlert i Casp, és valencianisme. (Riu). És un dels drames que hem tingut ací, eh? O siga, el moviment blaver, sense l'aportació de la tertúlia i de tota esta gent era, bo, un moviment purament feixista, i per tant, és molt més fàcil de combatre. Amb aquesta gent el colorejaven, el colorejaven de valencianista» (Climent, 00:27'25").

En el que no hi ha una coincidència absoluta en l'*antiblaverisme* serà en la gènesi del blaverisme. Alguns, com el socialista Vicent Garcés, ho justificaran en base a un suposat anticatalanisme finisecular del qual el blaverisme vindria a ser una continuïtat potser amb una vestimenta nova:

«L'anticatalanisme és molt vell al PV. És tan vell com la Renaixença. Té arrels i són arrels profundes i que seguiran, al PV hi haurà anticatalanisme metre existisca Catalunya [...] Es va dir blaver pel color de la bandera. Però com a moviment present en la lluita política i cultural valenciana ha estat present tot el segle XX. El que passa és que després de Franco, eixa sensibilitat... en eixa sensibilitat conflueixen més factors que l'estrictament cultural, l'estrictament lingüístic» 00:16'59" i C2, 00:00'52").

Uns altres, coneixedors de primera mà, com Josep Lluís Albinyana, President del Consell Preautonòmic del País Valencià, consideraran que naixerà com un moviment autònom, creat des dels marges del sistema polític que posteriorment instrumentalitzaria la UCD: «Jo el que crec és que el blaverisme té un naixement autònom. És un aventurerisme polític d'una gent que ve a la Transició des de fora» (C2, 00:03'30"). Fins i tot Emèrit Bono apunta institucionalment més prim en afirmar que «l'anticatalanisme naix en l'antic Sindicat Vertical» (Bono 00:03'30").

Encara uns altres, probablement la gran majoria, consideraran que el blaverisme serà resultat bàsicament dels interessos partidistes de la UCD i, a més, asseguran (sense aportar proves, però), que l'anticatalanisme al País Valencià hauria sigut una operació subvencionada i planificada des del poder central i, encara més, hauria esdevingut —en una exageració poc dissimulada— ni més ni menys que "la pedra angular" i "una de les claus centrals de l'actual Estat espanyol":

«Va ser una reacció generosament subvencionada i planificada. I sobretot, vist des de la metròpoli, vist des de Madrid, que és des d'on la van planificar amb l'aquiescència de... de polítics i de periodistes d'ací... va ser, diguem-ne, per a evitar... per a evitar el que València pogués anar junt amb Barcelona, o que el PV pogués anar junt amb el Principat de Catalunya. Això, des d'aquell moment, va esdevenir com una de les claus centrals de l'actual Estat espanyol [...] A Madrid és... el cas valencià és la... és la pedra angular de l'Estat espanyol. Aleshores, és una preocupació... ja dic, des d'aleshores constant i de primer ordre. Està si en el decàleg, o en l'axiologia... en l'escala de valors de qualsevol polític [...] espanyolista, o espanyol, en l'escala de valors està en el primer lloc» (Guia, 00:11'22" i 00:14'35").

Per concloure, és interessant comparar el que opinen aquestes elits fusterianes amb la base social del nacionalisme valencià que, en general, coincidirà ja que s'auto-percep com esquerrana, racional i culta i que defineix els blaveros com dretans, espanyolistes i sentimentals. Com Ramón Llopis ens mostrà en la tesi doctoral, es crea així una percepció inequívoca de "referència per contrast":

«Los nacionalistas se autoperceben como de izquierdas, del mundo de la cultura y con alto nivel de estudios. Más que límites en los que se inscriben se trata de motivos de contraste con respecto a sus rivales, de los cuales se diferenciarían en los tres atributos citados. Su percepción de los regionalistas es negativa y funciona como grupo de referencia por contraste: por lo que se refiere a sus formas, los califican con expresiones emotivas y de desequilibrio. En cuanto a la definición de la identidad los consideran españoles. Y en cuanto a su dimensión ideológica los consideran de derechas» (1996: 441).

La posició antiblavera, doncs, percebrà el blaverisme com un moviment ideològicament espanyolista, dretà (o fins i tot ultradretà) i instrumentalitzat pel centre-dreta espanyol i fins i tot per les estructures de l'estat-nació, sentimentalista i fins i tot irracional⁷⁶² i lligat a la tradició festiva i religiosa del país que, en general, menysprearà.

17.5 La influència del blaverisme dins i fora del País Valencià

Al principi de plantejar-nos aquesta investigació, i tot i tenir uns certs coneixements previs, no imaginàrem fins a quin punt el discurs social del regionalisme anticatalanista valencià havia impregnat en diversos sectors de la societat valenciana i això que, com a hipòtesis, partírem de la que la influència social no era precisament minsa. Allò cert és que la penetració, ha estat intensa fins al punt de condicionar, com hem vist, la identitat valenciana central.

La influència ha anat, però, àdhuc més enllà. Es podria dir, amb certa cautela, que ha influït lleugerament en una part del propi "catalanisme", potser com a conseqüència de la minorització del seu projecte polític i ara per l'emillament dels triomfs del blaverisme o per simple impregnació d'aquest discurs majoritari a la comarca de l'Horta. No ens sembla en absolut, per exemple, una casualitat que en l'edició de *Quadern*, el suplement de cultura i de llibres d'EP de la *Comunidad Valenciana*, no es faça mai crítica d'autors catalans o balears.

És cert que en alguns casos aquesta influència no passaria de simples excepcions personals productes de biografies personals particulars en les quals no cal entrar. Aquest seria, per exemple, el cas de Lluís Vicent Aracil, filòleg partidari de la normalització lingüística, qui acabaria per afirmar, entre d'altres, que "la immersió dels castellanoparlants atempta contra la dignitat humana" i que "l'acció subliminal del catalanisme sobre l'inconscient d'una generació serà una devastació més greu de la que fou el franquisme" (a Huguet, 1999: 32).

Tanmateix, unes altres retòriques esdevenen menys anecdòtiques, tot i ser encara completament minoritàries. En aquest sentit no deixa de ser sorprenent que autors que es reclamen fusterians i que, de fet, afirmen que *Nosaltres els valencians* continua sent vàlid com a proposta intel·lectual per al País Valencià del segle XXI, com Toni Mollà i altres, encapçalen la seua darrera proposta teòrica, titulada precisament *Nosaltres, ex-valencians*, amb una afirmació general de què des de Catalunya es practica, literalment, "neocolonialisme" en la relació amb els valencians. Encara és més curiós que a l'original que a continuació reproduïm aquesta paraula evidentment hiperbòlica no aparega ni entrecomillada tan sols:

⁷⁶² «Jo crec que són moviments irracionals, irracionals, que arrelen com possiblement qualsevol altre fenomen que puga ocórrer, a banda de que té... una motivació històrica... O siga, que... ú sap que esta motivació no ve solament dels anys de finals del 70. El tema... el tema és històric... La discussió entre el valencià... el valencià i el català... entre les postures de València i Catalunya, clar... això ve de lluny. Ara, estaven "amortiguades", jo crec que estaven "amortiguades", malgrat aspectes puntuals de... això que vos he dit abans de les Falles i tot... Però ací s'observa de nou puix això... es bufa el foc... "s'aventa" el foc i ix la flama» (Girona, 00:30'06").

«Observem com el País Valencià, invisible i parc temàtic alhora, ajorna a perpetuïtat la formalització d'una altra classe de relacions nacionalitàries amb la comunitat a la qual estem irremeiablement vinculats històricament i lingüística, Catalunya, mentre que aquesta, absolutament còmoda amb la situació, arrezerada en l'argument de la no-intervenció, sense fer soroll, practica un subtil neocolonialisme gens igualitari contra el qual ens declarem en lluita» (DDAA, 2005: 11).⁷⁶³

No han sigut, però, els únics. En l'assaig periodístic monogràfic sobre el blaverisme *No mos fareu catalans* (curiosament tant *Nosaltres ex-valencians* com *No mos fareu catalans* estan publicats per *La esfera de los libros*, editorial lligada al grup editorial del periòdic *El Mundo*, que té en l'anticatalanisme una de les línies editorials més destacades), Francesc Viadel replega també aquestes suposades tesis neocolonialistes (en aquest cas tampoc amb cometes ni cursiva, tot i que matisades) des de Catalunya respecte el País Valencià:

«Cal afegir-hi la manca sovint de prudència del nacionalisme catalunyès, tot plegat determinades actituds d'aquest respecte del País Valencià, de vegades impregnades per una mena de paternalisme compassiu, d'altres per una reivindicació poc matisada, miop davant les fortes peculiaritats dels valencians com a societat, molt pròxima de vegades a una visió neocolonialista de la qüestió valenciana» (2006: 19). Cursiva primera de l'original.

Fins i tot en alguns casos, probablement des d'uns posicionaments valencianistes sincers, s'argumenta que el blaverisme hauria tingut alguna mena d'influència social positiva en fer palés el problema identitari valencià i obligar molts ciutadans que, d'altra manera, no haurien assumit "consciència pròpia de valencianitat", la qual cosa, a la llum de les dades que hem analitzat sobre la consciència nacional dels valencians, resultaria una mica ingenu:

«I l'anticatalanisme, va tindre molts aspectes negatius des del meu punt de vista, moltíssims, entre altres coses obrir una abisme social, canalitzar d'una manera espúrea la pròpia pre-consciència política que poguérem tindre els valencians. Però va tindre un aspecte positiu, i és que va aconseguir que la reflexió sobre la identitat arribara als llocs i als racons més inversemblants d'una societat... part d'eixos racons havia perdut inclús la seua pròpia consciència de valencianitat. I almenys que es plantejaren què eren. Eixe plantejament "què eren" era conquerir espais de preocupació per la identitat que s'havien perdut durant el franquisme» (Soler, C2, 00:02'39").

D'altra banda discrepem, però, d'alguns autors com Vicent Bello, que adjectivaran com "neoblaveres" posicions polítiques que, sorgides des del fusterianisme, trencaran en certa mesura amb aquest i procuraran un cert acostament als posicionaments dels sectors del nacionalisme valencià "tricolor" no (particularment) anticatalanista. Aquest nou valencianisme revisionista de les propostes de Joan Fuster, d'allò que es conegué (amb poc encert, al meu parer) com tercera via, tingué el seu inici

⁷⁶³ Però per si algú poguera pensar que l'anterior simplement és una frase tretada de context en el llibre, adjuntarem alguns altres cites complementàries de l'assaig que, si més no, algunes de les quals hagueren pogut signar perfectament els blaveros més exigents: «El paradigma colonial no és una exageració: d'ací, de València, s'extrauen matèries primeres i ací s'envien els productes elaborats; no intenteu invertir els termes» (71); «les visions unilaterals de Catalunya cap al seu sud més o menys imperial» (37); «TV3 està per a acomplexar-nos» (69); «La matracca de parlar català al Congrés [...] es bastant incomprendible en una època en la qual es publiquen, cada any, milers de nous títols en català, molts més dels que pot digerir un públic lector tan minso com maltractat» (95); «El nacionalisme és, en essència, la variant patriòtica de la vella política —la més vella del món— de nosaltres i els altres, que també és la substància que informa les famoses "polítiques de classe" del marxisme o la idea que dóna sentit a les elucubracions de Carl Schmitt, jurista filonazi, i la seua distinció radical amic/enemic» (98); «els únics valencians autèntics que resten són aquells que podríem denominar blaveros sociològics, aquells que creuen que hi ha una identitat genuïnament valenciana que consisteix a col·leccionar els quadres de la geperudeta que el LEV regala tots els anys als seus lectors, disparar dues traques a l'any pel cap baix, cantar boleros al karaoke del casal faller i menjar paella de pollastre i conill tots els diumenges. Existir, existeixen. I semblen raonablement feliços, sobretot quan han begut vi en llimonà amb la paella» (75).

teòric amb el llibre *De impura natione* de Damià Mollà i Eduard Mira i la continuïtat en *Document 88* i, ja sense tanta influència, en *La València virtual* de Francesc Ferrandis. No és el moment de jutjar ací les propostes de Mollà, Mira i d'altres però no podem considerar-les “neoblaveres” de cap de les maneres, perquè no respondran a un patró anticatalanista, element “essencial” del blaverisme.

* * *

Pel que a la a la influència o percepció del blaverisme fora del País Valencià, en general podem afirmar que ha gojat d'una certa comprensió i simpatia per banda si més no d'un sector de la dreta espanyola, particularment de la més explícitament anticatalanista. Aquesta investigació no se centra en l'estudi de l'anticatalanisme espanyol ni en les seues relacions amb l'anticatalanisme valencià, però sí esmentarem de passada que els catalanòfobs del País Valencià i de les Illes Balears han rebut la simpatia des de mitjans de comunicació de Madrid obertament anticatalanistes.

A tall d'exemple citarem un fragment d'una editorial de l'ABC bastant significativa per diversos motius: 1) critica un suposat entrusisme cultural (“catalanització cultural”) del nacionalisme català al País Valencià, tot i qualificar-lo de “comprensible”, i alhora ignora el procés galopant de castellanització idiomàtica i cultural per banda dels poders públics i privats de l'estat i del nacionalisme espanyol, que implícitament considera “naturals”. A més, argumenta que aquest entrusisme seria perillós (“jugar con fuego”) perquè suposaria desestabilitzar la València espanyolista; 2) defineix l'essència d'una “identitat regional” valenciana (als ulls de l'editorialista clara i diàfana) no sols no catalana sinó (gairebé) absolutament allunyada de la cultura catalana que, a més, estaria en risc i que necessitaria reafirmar-se (“afirmarse a sí misma”); 3) ataca els valencians que suposadament estarien a favor d'aquesta “catalanització”, en aquest cas Joan Lerma i el govern socialista, que és qualificat com un “rendido cómplice”, però que serviria per a qualsevol “catalanista” valencià, que esdevindria automàticament una mena de sucursalista de Catalunya; i 4) fa servir l'anticatalanisme com una arma electoral a favor del PP i en contra del PSOE:

«Que Pujol, a través de un entramado de fundaciones, editoriales, premios, asociaciones, etcétera, subencione copiosamente la catalanización cultural de Valencia puede gustar o no, pero es comprensible. Que el presidente electo de los valencianos, Juan Lerma, sea un rendido cómplice de esta política tiene un más difícil pase intelectual y moral. Si lo hace por convicción, es un impostor que no debería ocupar el cargo de presidente de una comunidad en cuya identidad no cree. Si lo hace por oportunismo, por mezquino cálculo electoral, por enarbolar una bandera demagógica contra su oponente popular, Zaplana, es un irresponsable que juega con fuego. En una u otra hipótesis, Valencia, para afirmarse a sí misma, necesita ahuyentar de sí ese *peligro para la propia preservación de la identidad regional*» (ABC, 1995: 16 de maig. A Huguet, 1999: 312).

D'altra banda cal explicitar que el secessionisme idiomàtic ha aconseguit algunes victòries gràcies als molt tímids intents d'obertura cap a la pluralitat idiomàtica de les administracions generals de l'estat. La traducció valenciana separada de la catalana de la declaració de l'IRPF o fins i tot la catalogació separada dels llibres en valencià i català a l'ISBN durant una temporada (amb governs socialistes) serien alguns dels casos. Durant la revisió d'aquesta tesi doctoral el Ministeri de Cultura continua tenint en el lloc web la possibilitat d'entrar en “català” o en “valencià”. Aquests i alguns altres han tingut, però, més a veure amb la particular redacció estatutària que no reconeix ni implícitament la unitat lingüística, com ja hem vist, que no amb una influència destacada del blaverisme a determinades elits polítiques, econòmiques o culturals espanyoles.

De fet, no es pot parlar de cap manera d'una simpatia popular mínimament generalitzada a Espanya cap al blaverisme. Al respecte, les experiències parlamentàries dels diputats regionalistes d'UV al Congrés de Diputats des de 1986 fins a 2000 (Miguel Ramón Izquierdo, Vicente González Lizondo, Juan Oliver i José María Chiquillo) no generaren cap simpatia semblant ni ressó mediàtic a la que, per exemple, ha

obtingut l'únic diputat de la Chunta Aragonesista, José Antonio Labordeta o fins i tot la parlamentària de Nafarroa Bai, Uxue Barcos.

Contràriament, no poques vegades el blaverisme s'ha percebut a Madrid i a la resta de l'estat com un moviment dretà extrem i poc digne de confiança i això malgrat la importància que té l'anticatalanisme en el discurs i la praxi dels diferents nacionalismes espanyols. Per tots aquests motius caldria ser cautelós alhora de poder considerar una simpatia generalitzada per banda de tots els nacionalismes espanyols cap al blaverisme. Precisament, atès el caire hegemònicament conservador d'aquest, el suport que rebrà entre les elits espanyoles es limitarà bàsicament a una part de la dreta espanyola, particularment quan pot fer servir el "cas valencià" com ariet contra l'esquerra espanyola.

Per concloure aquest apartat volem esmentar algunes enciclopèdies en les quals apareix ja el blaverisme com a tal, amb la qual cosa constatem d'una banda que el terme ha fet fortuna i que es coincideix en assenyalar els trets més destacats, com l'anticatalanisme, el populisme i el regionalisme i el seu caire reactiu. D'entrada, però, cal tenir en compte que la gran majoria d'enciclopèdies en català i en castellà i, lògicament, en anglés no l'esmenten. La Gran Enciclopèdia Catalana, paradigmàticament, no té una entrada específica, tot i que al terme "valencianisme" sí l'esmenta (sense definir-lo però, i donant per descomptat que el lector coneix què és).

La *Gran Enciclopedia de la Comunidad Valenciana* tampoc fa servir aquest concepte com entrada independent, però sí curiosament el de "blaver"⁷⁶⁴ on el desenvolupa i incideix, amb una redacció confusa i inexacta, en el tradicionalisme. Pel que fa a l'edició en castellà de l'enciclopèdia lliure Wikipèdia, tot i que sabem que la seua redacció és anònima, es realitza una definició bastant equànim i fins i tot rigorosa del blaverisme (amb l'excepció de la darrera frase, que li atorga presència fins i tot a Múrcia, cosa que no ens consta a nosaltres) i que conté alguns dels elements més importants d'aquesta recerca, el populisme, la reacció al pancatalanisme i el regionalisme.⁷⁶⁵ Totes aquestes dades apunten que la definició del blaverisme, tot i ser un moviment amb més de tres dècades d'existència, encara és incipient i dubitativa.

Una altra qüestió que té un cert interès és resseguir la percepció del conflicte lingüístic i identitari fora de les fronteres valencianes. D'entrada, podem constatar que els biaixos si no directament els errors són molt freqüents. Tanmateix, pegar una ullada a l'estat de la qüestió ens pot oferir una aproximació a l'èxit social que ha gojat el regionalisme anticatalanista valencià. Sense cap ànim d'exhaustivitat, hem seleccionat un

⁷⁶⁴ «Término con el que conoce en la Comunidad Valenciana a los ciudadanos cuya ideología apunta a sectores de derechas. Además, se relaciona este calificativo con el movimiento que desde sus planteamientos defiende las tradiciones valencianas, pero que en especial se opone a la unidad lingüística entre el catalán y el valenciano, así como a la diferencia y superioridad de las tradiciones valencianas frente a las catalanas. Su regionalismo ha elevado símbolos valencianos como el himno de Serrano, el cultivo de los cítricos y el pasado mozárabe, entre otros motivos, a categoría de emblema. Dan su apoyo a instituciones como la Real Academia de Cultura Valenciana y a las Normas del Puig en algunos casos. El nombre *blaver* se origina de la defensa de la franja azul en la *Senyera* valenciana, frente a la reivindicación de sectores que defienden el uso conjunto de la *Senyera* catalana. El *blaverisme*, como se conoce al fenómeno, de manera despectiva por sus opositores de la izquierda y el nacionalismo catalán, tiene su foco en la ciudad de Valencia y sus alrededores. Su mejor representación política la ostenta el Partido Popular y Unión Valenciana, mayoritariamente» (volum III: 135).

⁷⁶⁵ «El blaverismo (en valenciano: blaverisme) es la denominación con que habitualmente se conoce a un movimiento político de reacción contra la corriente pancatalanista del nacionalismo valenciano en Valencia (España). Esta denominación tenía originalmente una connotación negativa que derivaba de la apasionada defensa por parte de este movimiento de la franja azul (blava) en la bandera de la Comunidad Valenciana. Modernamente esta denominación es asumida por algunos de sus integrantes para diferenciarse de otros movimientos que, al igual que este, se autoproclaman también valencianistas. El blaverismo es un movimiento originalmente populista y heterogéneo, nacido en la segunda mitad del siglo XX y durante la transición democrática, que aglutina sectores de ideología mayoritariamente regionalista o foralista. El movimiento tiene especial arraigo en la capital y las comarcas adyacentes. También tiene partidarios en el área de Alicante y Castellón y Murcia» (<http://es.wikipedia.org/wiki/Blaverismo>. febrer de 2007).

extracte en el recorregut que hem fet per enciclopèdies i diccionaris especialitzats a una obra monogràfica sobre grups ètnics de 2005, coordinada pel professor britànic John Mackenzie i titulada *Peoples, nations and cultures* que ens dona una perspectiva de fins on ha influït el blaverisme en la percepció externa (si exceptuem, òbviament, a Catalunya) i, en concret, fora de l'estat. Si bé és cert que en molts casos l'entrada "valencians/valencià" no existeix (Gonen, 1996, per exemple), en uns altres, i de recents, queda palès que la identificació "valencians" amb "blavers", permetria deduir un indubtable èxit social del discurs blaver:

«VALENCIANS. A catalan-speaking people of the Valencia region in southeast Spain. *Valencians are anxious to distinguish themselves from the Catalans and maintain that Valencià, as they call their Catalan dialect, is actually an independent language, although few linguists agree.* Valencia had only a brief period of independent statehood in the Middle Age, and Valencian nationalism has never found a popular following, on the whole Valencians, in contrast to the Catalans, are content to be Spanish» (a Mackenzie, 2005: 423).

No obstant això, el reconeixement de la unitat lingüística està bastant generalitzat. Tanmateix, normalment el secessionisme idiomàtic té "reconegut" un paper a les entrades del "català" de diverses enciclopèdies especialitzades degut a que és el major desafiament al qual s'enfronta la unitat de la llengua catalana.⁷⁶⁶

17.6 Les mirades del conflicte i un nou revisionisme

És difícil atribuir la importància exacta que té la simbologia en la percepció d'un conflicte polític. En qualsevol dels casos el que és evident és que aquesta acostuma a ser intensa. Al País Valencià dels darrers trenta anys açò no serà una excepció. La percepció política general que es tindrà majoritàriament, com d'alguna manera ja havíem vist en el subcapítol del regionalisme banal, és que l'expansió social del blaverisme i la penetració social del discurs d'aquest ha sigut degut, entre d'altres, precisament a les "victòries" simbòliques, a l'oficialització de les propostes que defensaven en el terreny de la simbologia, que l'han conferit una legitimitat innegable:

«El moviment blaver nascut el 1976 ha assolit nombrosos objectius importants al llarg de la seua curta història. L'aspecte més productiu de tots en el camí envers l'hegemonia social ha sigut la seua progressiva difusió com a ideologia assumida per amplis sectors socials de les classes mitjanes tradicionals. Algunes victòries parcials han actuat com a factors de legitimació i acceleració de l'expansió blavera; en aquest sentit, ha influït de manera notable l'oficialització dels seus dictats en matèria de simbologia» (Bello, 1988: 67).

Aquesta percepció aplegarà a l'extrem de percebre la Batalla de València en termes de victòria i de derrota (una percepció, però, no excessivament esbiaixada), on el bàndol perdedor, que hauria quedat "fora" no sols de la centralitat política sinó fins i tot de les institucions, serà el fusterià, paradoxalment aquell que més havia lluitat des del tardofranquisme per la recuperació de l'autogovern del País Valencià. Vegem sinó la rotunda consciència del que fóra President del Consell preautonòmic:

«estem parlant des de la vessant dels perdedors, no ens oblidem. *Els guanyadors són ells.* Són ells els que han guanyat. Però els que estem fora som els que hem perdut» (Albinyana, 00:49'13").

⁷⁶⁶ A tall d'exemple reproduïm l'extracte següent: «Más sería, sin embargo, ha sido la tendencia existente a partir de los años 60 por la que se reivindica el valenciano como una lengua independiente, y no una mera variedad dialectal del catalán. En consecuencia, la Real Academia de Cultura Valenciana ha desarrollado una ortografía, gramática y léxico distintivos que reflejan con más precisión (aunque en absoluto consistente) el habla popular de Valencia. Este modelo estándar alternativo ha contado con el apoyo de algunas instituciones oficiales, como el Ayuntamiento de Valencia, pero se ha encontrado con la oposición de casi todas las instituciones educativas, las casas editoriales y la mayoría de los escritores creativos en lengua catalana» (Price, 1998: 87-88).

Aquesta derrota simbòlica i identitària encara seria més dolorosa des de la visió —en particular promoguda des del sector més radical del pancatalanisme al País Valencià—, que almenys els inicis de la transició democràtica al País Valencià serien uns anys d'un hipotètic èxit del catalanisme (tesi que hem vist al llarg de la recerca que serà bastant inexacta i que no es fonamentarà en cap factor rigorós ni en dades empíriques), front al qual la dreta franquista hagué de fer servir l'anticatalanisme per arrabassar-li una suposada hegemonia social.

D'aquesta manera, per exemple, el líder del PSAN, Josep Guia, tractaria d'explicar la transició política com un conjunt de renúncies, manipulacions i intervencions de Madrid que "justificarien" la derrota, ja que durant aquest període, en aparença, malgrat l'extraparlamentarisme del valencianisme polític, no hi hauria "ningú que no fóra fusterià" (tot i aquesta retòrica, ja hem vist que "semblar" fusterià, és dir, assumir els referents simbòlics del nacionalisme valencià, no implicava "ser" fusterià, és dir, defensar plenament les seues coordenades ideològiques):

«l el fenomen del catalanisme *ho impregnava tot* d'una manera més o menys clara, lligat sempre a la modernització democràtica, perquè *catalanització, modernització i democratització eren pràcticament paraules sinònimes*. I l'anticatalanisme va ser la reacció de la dreta ideològica... ideològica i mamporrera... de la dreta en contra d'aquell fenomen [...] En el moment de la transició... en el moment aquell *no hi havia ningú que no fóra fusterià*. O siga, tots eren... a partir de "Nosaltres els valencians" començaven a explicar les coses» (Guia, 00:11'22" i 00:50'32").

La percepció per banda del blaverisme, tanmateix, és radicalment distinta. El discurs d'aquest es repeteix sovint que la identitat valenciana estaria en perill (que continuaria en perill el 2009!), que estaria en risc de desaparició per banda de les suposades "agressions" des del "catalanisme" i, també, des de la modernització.

Tanmateix, a l'hora d'aportar possibles explicacions dels motius o causes de l'enfrontament simbòlic i identitàri o de definir en positiu quins serien els trets, els elements fonamentals que conformen la identitat, "personalitat" o "fet diferencial valencià", la nòmina usualment es limita als símbols ja analitzats, i singularment a la senyera amb franja blava i a la denominació tant del país com de la llengua o a afirmacions genèriques com una "cultura ferma" o una personalitat "clara i diferenciada". Ben mirat, tot plegat sembla que massa poca cosa (diferenciació marginal) per un conflicte polític com el que ha patit el País Valencià durant els darrers trenta anys:

«Sí, jo crec que de totes totes estava, primer, la personalitat valenciana en joc. O siga, la personalitat valenciana o el fet diferencial valencià tenia uns ítems. Estos ítems eren sobretot una cultura ferma, una personalitat clara i diferenciada, una bandera, una senyera, amb blau i totes estes coses, i després, posteriorment, jo crec que ve la llengua. És a dir, la gent d'ací no reacciona tant en front d'un català que no existix per a ells» (Ahuir, 00:25'18").

Algunes altres interpretacions, molt excepcionals en el camp del regionalisme anticatalanista, incidiran en l'apropiació i instrumentalització dels símbols de la identitat regional per banda del règim franquista i en la ruptura consegüent, també simbòlica, del paradigma fusterià envers la dictadura i el *regionalismo bien entendido*:

«Els embolicaments vingueren mes tart, quan el regim s'apropia dels símbols valencians i els joves valencianistes dels anys xixanta, conduïts ja per determinats interessos econòmics, busquen atres peces musicals i atres banderes en les que sentir-se identificats en sa lluita, puix no entenien allo d'eixir a combatre contra una dictadura que portava els mateixos distintius que ells» (Recio, 1982b: 81).

El que estava en joc, doncs, no era tant els colors de la bandera (que també), com la lluita per l'hegemonia social. Aquest enfrontament social i polític es canalitzà mitjançant un particular conflicte identitàri i simbòlic. Tanmateix, els arbres no ens han d'impedir de veure el bosc, és dir, les relacions i els interessos que hi havia al darrere.

Per tot plegat i com hem vist, el conflicte se situava no tant en els símbols *per se* sinó bàsicament en què significaven per a moltes persones i grups. El conflicte estava (i, en certa mesura, encara està) al capdavant entre una visió d'un País Valencià, si més no retòricament, tradicional, conservador i regionalista (espanyolista) i un de modern, progressista i nacionalista (alternatiu a l'integracionista en el nacionalista espanyol). Difícilment es podria entendre tanta mobilització pel color d'una part d'una bandera si no fóra per la càrrega de significació que comportava, per més que en el discurs anticatalanista, lògicament, no aparega mai cap reflexió explícita en aquest sentit.

En la percepció de la intensitat del conflicte identitari valencià per banda del blaverisme, però, ja no és tan senzill trobar la unanimitat tan comuna en altres aspectes. No hem trobat cap cas que negue la importància, en particular durant la transició democràtica, que tingué aquest. Tanmateix, sovint es menystindrà la importància del conflicte (la qual cosa és una manera també de llevar-se responsabilitats). Es considerarà que qualificar-lo com "Batalla de València" seria una exageració, que allò no seria per a tant. Paradoxalment, l'opinió que adjuntem tot seguit és del que fóra president del GAV durant la transició democràtica:

«Res, res. Això de batalla de València maxi... "maxificar" (sic) les coses. Sí que hi hagué puix això, divergències, coses, a vegades massa apassionades, es perdé alguna bofetada, donada o rebuda per nosaltres. Això... però això és a banda. Però en realitat tant com dir-li batalla de València...» (Martín Villalba, C2, 00:22'30").

En aquest sentit també es tractarà, com hem vist, de menystenir, de capidismiruir l'agressivitat física i verbal que el blaverisme protagonitzà, en particular, durant la transició democràtica. Al parer d'aquestes veus, la qüestió es limità a unes minories del moviment i, per tant, seria injust, qualificar al conjunt com a "violent": «yo creo que eso es injusto... que no es justo, porque no se puede contaminar a todo un pensamiento porque haya una minoría, y creo que tampoco es correcto» (Broseta, 00:36'13").

Una altra de les qüestions molt relacionades amb l'expressat adés que cal ressenyar en la percepció del conflicte, i en particular del període de la transició, és que, es tracta, per banda del regionalisme anticatalanista o per posicions ideològicament properes, de construir un revisionisme, completament inexacte, del que fou el blaverisme i la coneguda com Batalla de València.

Es repeteix sovint que la història l'escriuen els vencedors. I és possible que en bona mesura siga així. De fet es percep, per banda de bona part dels protagonistes del blaverisme i dels hereus, un intent de reescriure la història i de presentar salomònicament el passat com un enfrontament entre "catalanistes" i anticatalanistes, que s'equipararien a tots els nivells. Fins i tot aquesta equiparació també es duria en el terreny de la violència. La reescriptura de la història es farà a partir d'una equiparació, també moral, de tots dos bàndols. Tal vegada més d'un pense que ara que hem vençut podem ser magnànims i ahora difuminar les nostres vergonyes pretèrites.

En aquest sentit i en el millor dels casos es participa d'un discurs "salomònic" que consisteix en igualar els dos bàndols —en un cas extraordinàriament semblant a una determinada visió de la Guerra Civil en la qual, en tot cas, s'afirmarà que "tots" cometeren excessos amb la pretensió no explícita però innegable d'igualar un govern democràtic legítim i una insurrecció militar i feixista—, com si ambdós bàndols hagueren sigut igualment instrumentalitzats i com si blaverisme i "catalanisme" hagueren sigut dues titelles respectivament en les mans dels màxims dirigents de la dreta i de l'esquerra valenciana:

«Es cierto que en algunos sectores de... por ejemplo, de la UCD o de la derecha valenciana en algún momento se puede intentar agitar a la sociedad en defensa de las señas valencianas, pero igualmente es cierto que en otros sectores se agita y se utiliza el pancatalanismo» (Broseta, 00:23'56").

D'aquesta manera, en tots dos bàndols hi hauria extremistes violents i aquests si fa no fa es poden equiparar, igualment que es poden equiparar el conjunt de "blaveros" i el conjunt dels "catalanistes".⁷⁶⁷ El fill de Manuel Broseta i Vicente Garrido, President del Consell Jurídic Consultiu de la Comunitat Valenciana, són dues de les persones que participen d'aquestes tesis revisionistes del passat més recent:

«Pero si había una batalla es porque había dos ejércitos. Y disparaban los dos. Es decir, yo no comparto en absoluto la idea de que aquí sólo hubiera una parte de... por escenificarlo de manera gráfica, una parte en el campo de batalla disparando contra la otra, y la otra, no. Es decir, yo creo que eso es un tema que se utilizó interesadamente por los dos bandos» (Broseta, 00:23'56").

«claro que recuerdo violencia, si pues... recuerdo hechos aislados, desde tirar huevos a un presidente de la Diputación a las manifestaciones que se producían pues... especialmente en los sectores más radicales de quienes defendían el catalanismo político y de quienes se oponían a él» (Garrido, 00:30'23').

Hèctor Villalba, expresident d'UV i de les Corts, és un altre dels qui participaria d'aquesta tesi de l'equidistància i de l'equiparació d'ambdós moviments socials, que tindria molt de justicària envers la part més fosca del blaverisme i que mostraria que no és un fet aïllat aquest presentació dels fets. En aquest cas, l'argumentació encara resulta més forçada ja que suposadament les manifestacions d'uns i d'altres serin ben iguals, malgrat que uns llancen ous i altres fan "tot el contrari":

«l lo que sí que tinc que dir-te és que si acceptem que les manifestacions del 9 d'Octubre pel matí n'hi havia persones pagades per a anar a tirar ous, puix en el mateix sentit hauríem d'acceptar que en les manifestacions de la vesprada d'ACPV, puix n'hi hauria persones pagades per a fer tot lo contrari» (Villalba, C2, 00:12'31").⁷⁶⁸

El cas d'Antoni Fontelles també resultarà significatiu perquè, malgrat que reconeix que "segurament" hi ha més castellanistes i espanyolistes entre les fileres del blaverisme que no entre les del "catalanisme" (qüestió, d'altra banda, com hem pogut comprovar al llarg d'aquesta recerca, bastant òbvia), al capdavall, en "tots els llocs hi ha de tot", com si totes les ideologies i plantejaments si fa no fa pogueren anivellar-se:

«Ni tot el blaverisme es feixiste i patologic, ni tot el catalanisme es progressiste i genial... porque en tots els llocs hi ha de tot. En la meua banda segurament hi ha mes castellanistes i espanyolistes i en la seua mes *regionalistes* —de països catalans— i independentistes [...] tant en la banda dels valencianistes com en la dels catalanistes, una part de l'acceptació de determinades persones o institucions te caracter irracional i n'hi ha una altra part que està fonamentada» (Fontelles, 1997: 101 i 134).

En aquest procés singular de revisionisme de la transició alguns fins i tot encara aniran més lluny i tractaran de fer creure que actuaren com l'anomenada tercera Espanya en el context de la guerra civil espanyola. Així, alguns defensen que durant l'enfrontament identitari hi hagué una mena de via intermèdia entre blaverisme i "catalanisme" on pretesament se situarien, on es podria tenir una pota i tenir-ne una altra en un dels "extremes" sense que això, en aparença, suposara contradicció alguna.

⁷⁶⁷ El discurs salomònic també es repeteix des de les elits polítiques de la transició democràtica. No deixa de ser simptomàtic que el governador civil durant bona part de la transició democràtica, Fernández del Río, reconega els elements extremistes a UV però afirma més de vint anys després d'aquells fets que "al contrari passava el mateix": «los valencianistas, de los... lo que luego fue Unión del Pueblo... Unión Valenciana, UV, pues en muchos casos pues estaba trufado pues con gente extremista... gente extremista de derechas. Y en el caso contrario, pues pasaba lo mismo» (00:30'14").

⁷⁶⁸ ¿Què significa "tot el contrari" a llançar ous? ¿No llançar-ne? ¿I això és precisament "el mateix"? En aquest detall s'observa ben a les clares el tret justificatori de molts dels qui han participat activament en el blaverisme, que veuen la necessitat de fer "compendre" els excessos del moviment al qual han pertangut o pertanyen.

El fill de Manuel Broseta és dels que fa explícitament aquesta lectura dels fets, tot tractant de justificar la trajectòria política de son pare, un dels principals protagonistes del conflicte identitari al País Valencià des de la perspectiva del regionalisme anticatalà:

«yo creo que mi padre... el que nuestra lengua fuera el catalán, el que nuestra cultura fuera catalana, y el que esto fuera una parte de Cataluña, yo creo que eso mi padre no lo defendió nunca. Eso lo tengo clarísimo. Creo que mi padre tampoco defendió nunca que esto fuera Valencia y que los catalanes fueran nuestros enemigos [...] Es decir, nosotros somos el País Valenciano o la Comunidad Valenciana... o el Reino de Valencia. Ellos son Cataluña. Nosotros tenemos nuestras costumbres, nuestra cultura, que en algunos aspectos ha sido más rica y ha sido incluso previa a la de ellos... y ellos tienen su riqueza. Y lo que tenemos que hacer es compatibilizarla, es trabajar juntos [...] Yo creo que esa es una línea que él, si seguimos sus escritos, durante muchos años, siempre ha seguido: de entendimiento, de colaboración y de no enfrentamiento» (Broseta, 00:23'56").

Aquesta igualació de les dues ideologies en conflicte té com a objectiu implícit però evident defugir el discerniment de les responsabilitats concretes d'un moviment com el regionalista anticatalà, que participà majoritàriament com un discurs i un moviment reactiu, a la contra, i amb un nivell de violència simbòlica i fins i tot física gens menyspreable. D'aquesta manera, blaverisme i "catalanisme" són equiparats no sols políticament i èticament sinó àdhuc en l'ús de la violència física, quan l'ús d'aquesta fou, evidentment i en tot cas, molt asimètrica:

«aquí parece que ha habido lo que se llama una batalla donde sólo había en el campo de batalla un ejército. Y claro, eso no es así [...] Es decir, yo no comparto en absoluto la idea de que aquí sólo hubiera una parte de... por escenificarlo de manera gráfica, una parte en el campo de batalla disparando contra la otra, y la otra, no. Es decir, yo creo que eso es un tema que se utilizó interesadamente por los dos bandos. Y si nos remitimos a la historia reciente, yo creo que vemos que uno de los bandos que siempre estaba diciendo que el que atacaba era el otro, pues es el que más saca este tema [...] energúmenos siempre hay en todas partes, que estén dispuestos a utilizar la violencia física por no compartir sus ideas. Eso desgraciadamente es así» (Broseta, 00:23'56" i 00:36'13").

Insistim que aquest revisionisme de la Batalla de València té implicacions polítiques en l'actualitat, ja que la Generalitat (i, en particular, els governs del PP) és la principal institució legitimadora del regionalisme ordinari. No és (no podria ser) neutral. Està interessada, doncs, en oferir una determinada visió de la transició valenciana no particularment exacta. En concret, es tractarà de passar de puntetes pels aspectes menys reivindicables del blaverisme, però aspirarà a convertir el regionalisme anticatalanista en una ideologia respectable i fins i tot reivindicable.

Per això persones que no han pertangut directament al blaverisme oferiran aquest revisionisme de la construcció política de la "Comunitat Valenciana". D'aquesta manera, per exemple, es poden entendre millor les reflexions amables amb el regionalisme anticatalanista, com la que reproduïm tot seguit del Conseller Rafael Blasco que, tot i acceptar que la violència bàsicament fou responsabilitat del blaverisme, redueixen la responsabilitat només a una minoria i, sobretot, a la connivència i tolerància dels responsables de l'ordre públic durant la transició democràtica (amb la qual cosa es reconeix que si més no aquesta minoria comptà amb el beneplàcit dels dirigents del gran partit de centre dreta espanyol d'aleshores, la UCD):

«És molt difícil... generalitzar sobre estes qüestions, però està clar que n'hi havia una convivència entre l'extrema dreta i algunes persones que reivindicaven eixa... eixe valencianisme tricolor. Jo crec que no es pot generalitzar perquè el valencianisme tricolor, en la seua majoria, ha tingut més dignitat, ha tingut més conviccions democràtiques que algunes persones o algunes organitzacions aïllades que protagonitzaren estos desgraciats fets. Però en qualsevol dels casos, jo crec que algunes de les qüestions que es plantejaven en estes agressions, si no hi haguera hagut una mínima connivència, i lo que és pitjor, una certa tolerància per part de qui tenia l'autoritat per a poder haver perseguit això de la forma més forta possible,

seria inexplicable que haver durat en el temps lo que duraren, i haver tingut esta... esta circumstància que tinguérem d'agressivitat extrema» (Blasco, 00:20'18”).

Es produeix així la separació interna del blaverisme en dos grans blocs: el majoritari, moderat i no violent, que esdevindria un “valencianisme” reivindicable; i, un de minoritari, “crispat”⁷⁶⁹ i fins i tot violent. Amb aquesta retòrica se salvava la majoria del regionalisme anticatalanista (denominat significativament per Blasco, tot manllevant l'expressió de Martínez Sospedra, “valencianisme tricolor”).

En aquest anivellament de les dues ideologies en conflicte s'aplegarà a equiparar tots dos moviments pel que fa a les aportacions intel·lectuals, qüestió sense dubte bastant agosarada a la llum de les dades que hem analitzat en aquesta recerca. A tall d'exemple, hem seleccionat un altre extracte de la retòrica del fill de Broseta, on trobem àdhuc amb la negació del caire “radical” del moviment anticatalanista valencià:

«uno de los problemas que hemos tenido es que como durante muchos años se ha identificado al valencianismo o a los que defendían las señas valencianas como algo propio con un determinado sector radical y con un determinado sector poco intelectualizado, por decirlo de alguna manera, que tampoco es la correcta» (Broseta, 00:36'13”).

Així mateix convé tenir en compte que, des d'aquesta percepció ideològica, s'imaginarà la reivindicació autonòmica com moderada, “no radical” —igualment que el propi moviment blaver—, allunyada del suposat radicalisme dels nacionalisme català i basc. D'aquesta manera seran considerats, implícitament o explícita, “radicals” els “catalanistes” simplement per participar del nacionalisme (pan)català i per revindicar la sobirania nacional davant el Govern central: «el sentimiento autonómico no era radical. Si hubiese sido un sentimiento autonómico radical, los políticos valencianos no hubiesen podido hacer ese servicio» (Pin, C2, 00:07'31”).

D'altra banda, resulta significativa la manca de “consciència” històrica del moviment regionalista anticatalà per banda dels propis protagonistes. Les interpretacions sovint esdevenen pràcticament deterministes i, en conseqüència, la transició és imaginada com un conflicte identitari valencià inevitable (i ahora espontani), ja que seria “normal” que entre els valencians hi haguera un sector que “tirara” cap a Catalunya i un altre en contra d'aquest país. De fet, sovint s'explica que el sentiment anticatalanista d'una part significativa dels valencians tindria el seu origen *in nullo tempore*, propi d'unes relacions de veïnatge o proximitat (no sols geogràfica), d'unes suposadament lògiques relacions “d'amor-odi” propi de “rivalitats fraternals”:

«La ideologia, o... el sentimiento català dels valencians, o catalanista dels valencians, jo crec que ha existit sempre, al igual que el sentimiento anticatalanista dels valencians ha existit sempre. És dir, ha hagut unes certes relacions de fraterno... fraternes d'estes... d'amor-odi molt a sovint [...] és un sentimiento de rivalitats veïnals, de rivalitats fraternals, que es conjunten al voltant de la llengua. Són maneres d'entendre lo valencià de formes diferents i, per tant, venen [de] camins diferents. Jo per a mi entenc que l'enfrontament ve per eixa manera... doble manera d'interpretar-ho, i un allunyament que existix a poc a poc, que quan som pocs es nota menys, que quan som pocs i damunt es fan blocs... es nota més. I eixe jo crec que

⁷⁶⁹ De vegades es distingeix entre el GAV i la resta del blaverisme, com si això fóra possible a la transició democràtica. L'argumentació és la “molt bona fe”, els bons sentiments que movien la militància, que contrastaria amb l'actitud dels “catalanistes”: «El GAV yo creo que era un movimiento muy sensibilizado con gente de muy buena fe pero que tenía un grupo ya más crispado. Ese fue el gran defecto del movimiento valencianista, y hablo de valencianismo ahora contraponiéndolo al movimiento catalanista, que contó con gente muy crispada, que contó con algunos elementos violentos y que desde el movimiento catalanista se decía: “es que es el búnker barraqueta, es que son fascistas”. No, *la inmensa mayoría* de ese sector que defendía el valencianismo y las señas de identidad propiamente valencianas contraponiéndolo al movimiento catalanista ni eran gente crispada ni era gente violenta, pero posiblemente sí se daba una imagen, desde esos sectores, especialmente desde el GAV, de personas muy intransigentes, muy intorelantes y desde luego, en algunos casos, violentas» (Garrido, 00:40'09”).

és la principal raó [...] eixe conflicte, que no és nou, que no se l'inventà ni Casp, ni Adlert, ni ningú de la Transició» (Marí: 00:04'16" i 00:10'30").

Ja hem vist, però, que les relacions entre valencians i catalans han empitjorat, precisament, durant aquestes tres darreres dècades, per la qual cosa devem de suposar que si més no alguna influència ha tingut el blaverisme en l'estranyament d'aquestes relacions fraternals (d'amor i d'odi). Aquesta mena de determinisme ètnic, per tant, no passaria de ser una construcció merament ideològica.

Un altre dels elements que se "revisen" són les dimensions de l'adversari, que s'engrandeix interessadament. Així es continua afirmant des del blaverisme, malgrat la innegable derrota política del "catalanisme", que aquest és un adversari temible i que tindria una capacitat de "catalanització" sobre la societat valenciana immensa. Es continua repetint, doncs, la retòrica de la transició democràtica, ja que el regionalisme anticatalanista, per continuar activant-se, necessita veure el "catalanisme" com una mena de "monstre" cada vegada més perillós:

«Ultimament estem comprovant com els catalanistes van *incrementant* els seus intents anexionistes en tot lo concernent al Regne de València. Este pas avant en les seues pretensions ve auspiciat per la deixadea de funcions de les nostres autoritats valencianes, quan no per la seua col·laboració» (Culla, J.I., 24-XII-2007: "La mentira de la suposta catalanitat dels Borja (i II)" a LP: 20).

En uns altres casos, però, es reconeix més o menys diàfanament el caire quantitativament minoritari del "catalanisme" al País Valencià però se l'engrandeix interessadament de manera qualitativa. Així es tendirà a sobrevalorar la importància qualitativa del "catalanisme" perquè esdevé una necessitat del discurs per justificar la pròpia existència de l'anticatalanisme al País Valencià. Hem exemplificat aquesta retòrica amb dos extractes d'anticatalanistes significatius. D'una banda la visió victimista de l'actual president d'UV i d'altra la resposta retòrica de María Consuelo Reyna quan un col·laborador de LRP li pregunta si "tenen força a València els grups que volen la unitat de la llengua", contesta que són una minoria però exagera el suport mediàtic i financer que en posseixen:

«Desde UV asumimos la responsabilidad de no consentir la desaparición del valencianismo político, frente a la financiación del pancatalanismo *creciente* en nuestra patria» (Miralles, J.M., 23-I-2008: "La división del valencianismo" a LEV: 4).

«Crec que el qualificatiu de "conflicte llingüístic" es excessiu perquè es una minoria (catalanista)⁷⁷⁰ contra lo que pensa la majoria [...] El catalanisme no representa ningú, i aixina ho demostren les enquestes [...] Son una minoria, pero tenen un gran suport mediatic i financer. Lo que està en joc es tambe el mercat del llibre català. Eixa es una de les coses que esta en joc» (2001: 43).

Per tot plegat, en els darrers anys està en marxa una relectura interessada de la transició política i de la Batalla de València, que cercaria reinterpretar el blaverisme per dividir-lo entre una majoria presentable i reivindicable (el "valencianisme tricolor") i una minoria radical i violenta, que mereixeria la condemna.

No serà casualitat, doncs, que el PP cerque (i en bona mesura ho haja aconseguit) assumir la majoria de l'electoral que tenia UV (els blaveros "bons") i alhora rebutge el radicalisme de la CVa de García Sentendreu (els blaveros "roïns"). El revisionisme del conflicte polític del País Valencià, a parer nostre, té uns innegables interessos partidistes al darrere.

⁷⁷⁰ Probablement aquest afegitó està fet per l'entrevistador i no per l'entrevistada, però no queda clar a l'entrevista.

17.7 Conclusions

En les heteropercepcions socials del blaverisme destacariem quatre grans grups diferenciats: 1) els *optimistes* o *il·lusos*; 2) els *comprendius* o *còmplices*; 3) els pragmàtics i 4) els *antiblaveros*.

Els *optimistes* o *il·lusos* participen més pròpiament d'un determinat diagnòstic del blaverisme més que no pròpiament d'un presa de posició política envers i consisteix en que, com que el blaverisme seria un moviment "irracional" i no tindria, per tant, recorregut polític de futur.

Els *comprendius* o *còmplices* serien aquells qui, sense poder considerar-los pròpiament blaveros, participen en major o menor mesura dels postul·lats del regionalisme anticatalanista i de l'espanyolisme valencià i, particularment, de l'oposició als nacionalismes sense estat peninsular i, sobretot, del català i, en conseqüència, se senten ideològicament i estratègicament "pròxims" al blaverisme, tot i que no sempre participen de les formes i/o de tots els continguts que hem analitzat d'aquest.

Els *pragmàtics* serien crítics amb les formes i també amb una part significativa del programa del blaverisme però ni participarien de l'*antiblaverisme* ni s'enfrontarien obertament amb ell. En general podríem dir que els seus defensors ho són per dos motius: 1) bé són partidaris de fet d'una certa equidistància entre blaverisme i fusterianisme amb l'objectiu més o menys indissimulat de tractar d'oferir un missatge suposadament moderat i centrat al conjunt de la societat valenciana (per això precisament serien "pragmàtics") o 2) consideren que poden neutralitzar el blaverisme amb la concessió d'una part del seu programa ideològic i simbòlic i així evitar la seua penetració social (per la qual cosa també podem denominar-los "pacificadors").

Els *antiblaveros* incidirien en els trets populistes, antiintel·lectualistes i espanyolistes del regionalisme anticatalanista valencià i s'oposen a la influència social i política d'aquest al País Valencià. En general, podem afirmar que l'*antiblaverisme* ha sigut marginal i que el blaverisme ha tingut una repercussió important fins i tot fora del territori valencià, en particular entre bona part de la dreta espanyola, que l'ha tractat amb simpatia.

La influència del blaverisme al País Valencià ha sigut tan significativa que hi hauria una potent revisió del conflicte identitari valencià en el sentit de defensar que només una minoria del blaverisme hauria sigut radical i violenta i que la resta del moviment, la gran majoria seria des del principi un "valencianisme tricolor" respectable. Darrere d'aquesta interpretació interessada trobem interessos dels govern actual de la Generalitat, que pretén estendre així la legitimitat del regionalisme ordinari.

IVA PART. CON- CLUSIONS FINALS

La recerca científica del blaverisme

El propòsit inicial d'aquesta investigació era estudiar científicament el blaverisme i tractar d'interpretar les claus del seu èxit social. No ha sigut una tasca senzilla perquè aquest ha sigut presentat pels seus adversaris polítics (des de tribunes diverses, partidistes, periodístiques però també acadèmiques) com una ideologia feixista o pseudo-feixista local i alhora folclòrica pròpia d'ignorants i d'analfabets que mereixia la nostra condemna ètica més enèrgica. I, a més, si triomfà —segons aquestes veus— hauria sigut bàsicament gràcies a que Xavier Casp i Miquel Adlert traïen els seus ideals; María Consuelo Reyna capgirà la seua estratègia per interessos espuris; Fernando Abril Martorell, Manuel Broseta i Emilio Attard instrumentalitzaren els sentiments de la gent, etc.

Tanmateix, sense negar la importància d'aquests elements, la nostra "imaginació sociològica" ens dictava que calia anar més enllà i que aquesta mena d'explicacions no resultaven del tot convincents bàsicament per dos motius: 1) suposaven una interpretació excessivament elitista de la història contemporània, en la què unes elits molt reduïdes podrien "manipular" els valencians al seu caprici, com si foren de plastelina i 2) no contextualitzava històricament i socialment el fenomen. De vegades és útil confrontar els arguments davant un espill: 1) si Casp, Adlert, Reyna, Abril, Broseta i Attard hagueran sigut fusterians, ¿la societat valenciana actual seria majoritàriament "catalanista"? ¿haguera triomfat el paradigma fusterià? I, encara més, ¿hagueren tingut la representativitat i influència social que han assolit sense fer servir l'anticatalanisme? I, d'altra banda, ¿Lizondo, Rita i Camps han utilitzat políticament el blaverisme com podrien haver fet servir qualsevol altra ideologia? i 2) ¿no hi hagueren precedents importants d'anticatalanisme al País Valencià?, ¿no ha hagut convulsions socials i ideològiques relativament anàlogues en la modernitat?, ¿no s'ha fet servir el populisme i el regionalisme en molts altres territoris i moments històrics? El blaverisme ha sigut, sense dubte, un moviment polític específicament valencià però, ¿absolutament singular?, ¿sense cap concomitància amb altres moviments socials?

Nosaltres, per analitzar sociològicament el blaverisme, ens havíem d'ubicar des d'una altra perspectiva, necessàriament més crítica, si volíem contribuir a entendre (que no es pot confondre en absolut amb justificar) la construcció d'una identitat valenciana regional que ha tingut un suport social indubtable, fins al punt d'esdevenir una valencianitat "banal", ordinària, de "sentit comú", amb independència de la nostra simpatia o antipatia. I insistim, no ha sigut senzill, perquè, com explicitarem al pròleg, l'analista social no està per damunt dels prejudicis ni de les interpretacions intel·lectuals majoritàries o, simplement, fora de les influències d'aquestes. Si de cas, ser-ne més conscients ajuda a que la nostra mirada política particular no deforme grotescament el nostre objecte d'estudi. En aquest, com en altres sentits, les diverses revisions dels esborranys dutes a terme pel professor Antonio Ariño, prolixes, han millorat no pocs errors de fons i, sobretot, de forma. No resulta senzill mantenir la distància amb un objecte d'estudi així i calia no transpassar la frontera entre la ciència sociològica i l'assaig polític. Avaluat en quina mesura s'ha aconseguit no em correspon, però, a mi.

Més de tres dècades després del naixement del blaverisme, a més a més, podem comptar amb una suficient perspectiva històrica com per analitzar aquesta ideologia per damunt de conjuntures temporals molt concretes. En 1977 un analista difícilment podria haver albirat l'espectacular expansió social que tindrien els militants de duien senyeres amb franja blava i al 1986 també haguera resultat complicat preveure el creixement d'un partit polític que feia bandera del blaverisme. Igualment el juny 1999, una vegada UV convertida en extraparlamentària, haguera resultat temptador certificar el falliment del moviment.

No sabem exactament com es desenvoluparà al llarg del segle XXI més enllà de què hem detectat que s'ha convertit en un element estructural i no conjuntural del sistema polític valencià. Tanmateix, aquests més de trenta anys d'existència ens han

proporcionat suficients elements com per tenir diverses claus interpretatives del blaverisme. Al cap i a la fi l'òliba de Minerva alça el vol al capvespre. Amb aquesta bellíssima metàfora la filosofia ens ha tractat d'explicar que sovint resulta difícil entendre cabalment una realitat recent i pròxima. Ens cal una mínima perspectiva per poder capir adequadament la gènesi, les causes, el desenvolupament i les conseqüències d'un determinat fenomen social.

Per això, ben mirat, només és sorprenent en aparença la pràctica absència d'estudis monogràfics des de les ciències socials i les humanitats sobre el regionalisme anticatalanista valencià i, en concret, el blaverisme. Se n'ha parlat abastament i se n'ha escrit molt: centenars d'articles, diversos opuscles i fins i tot alguns assaigs més o menys periodístics, més o menys de combat. És evident que era fàcil i temptador acusar el blaverisme durant la transició democràtica de ser (només) un *bunker-barraqueta*, quatre ties maries, un grapat d'indocumentats, una colla de nostàlgics del franquisme i de la societat preindustrial que, utilitzats per la UCD, feien el cafre per tractar d'impedir la "renacionalització imparabile" del País Valencià. Però, veritablement, fou només això? Al llarg de la investigació creguem haver mostrat si més no una part de la complexitat del fenomen. La realitat, com tantes altres vegades, fou més difícil d'abordar que com s'ha fet en les polèmiques de barra de bar.

També era i és temptador des de determinades posicions polítiques menystenir la influència social de l'anticatalanisme i de l'enfrontament identitari al País Valencià i negar el conflicte fins a extrems distorsionadors. Amb aquesta estratègia s'aconseguia d'una banda resaltar el període de govern socialista de 1983 a 1995 com una etapa de superació dels enfrontaments entre valencians (cosa que, en el millor dels casos, seria una veritat a mitges), i d'altra, menystenir la importància anàlitica d'un discurs i d'un moviment que ha condicionat sense dubte la política valenciana dels darrers trenta anys i la identitat col·lectiva dels valencians. Açò últim potser contribuiria a entendre l'absència d'investigacions científiques del blaverisme. En general, no ha interessat al poder polític. En aquest sentit potser sorprenga menys que siga ni més ni menys que Joan Lerma qui afirme que a partir de les eleccions del 1979⁷⁷¹ "el tema va desaparèixer":

«No, jo crec que és simplement mentida. Batalla... la batalla de València és un moment molt concret del procés d'elaboració de l'Estatut, i causat fonamentalment per la paralització d'aquella situació del procés autonòmic. I a partir d'ahí... després de les eleccions del 79, pràcticament el tema va desaparèixer» (Lerma, C3: 00:20'17").

Esperem que, amb les dades aportades, ningú pugua sostenir amb rigor unes anàlisis com aquestes. Minerva ha començat a alçar el vol i ens exigeix explicacions més rigoroses, més exactes del que ha passat, de com s'ha transformat l'estructura social i identitària dels valencians. Ens agrada més o menys la realitat social, és obvi que l'obligació dels sociòlegs i de la resta de científics socials és estudiar les causes, analitzar els processos i la reproducció dels moviments socials contemporanis. El blaverisme, magmàtic i tot l'inconsistent ideològicament que es vulga, ha esdevingut un dels moviments valencians de masses més importants de la història recent: ha passat de ser "quatre gats" a conformar-se com un dels moviments socials més influents al país dels darrers trenta anys. I això requereix una explicació pausada, racional i científica.

Almenys ho hem intentat. No ens correspon jutjar a nosaltres fins a quin punt hem aconseguit abastar els nostres objectius inicials. Ens donaríem per molt satisfets si haguérem contribuït a il·luminar un poc més aquest fenomen social i, encara més, si

⁷⁷¹ Probablement es deu a un error oral de Lerma o de la transcripció, ja que per la pròpia lògica de la frase es deu referir bé a les eleccions generals de 1982 bé a les autonòmiques de 1983. Al 1979 encara no s'havia produït la negociació estatutària. Tot i això l'exageració és evident i només cal recordar el paper de LP durant la dècada dels 80 i principis dels 90 i les mobilitzacions socials del blaverisme.

contribuirem a despertar l'interés d'altres investigadors per continuar coneguent millor la construcció de la identitat valenciana en particular i de les identitats polítiques col·lectives en general mitjançant un estudi de cas com el nostre.

De la minoria a l'hegemonia social

Com a principals conclusions de la gènesi i el desenvolupament del blaverisme hem de destacar huit processos socials que seran al nostre parer decisius i condicionaran el nostre objecte d'estudi i que provocaran que una ideologia i moviment minoritari en els inicis de la transició democràtica assolisca l'hegemonia social al País Valencià:

- 1) En el procés de modernització general de la societat espanyola i de la valenciana que es donà en el si del franquisme es produeix un renaixement de les identitats col·lectives nacionals i regionals que, en general es caracteritzaran per: a) l'antifranquisme, cosa que convertirà l'esquerra espanyola en els aliats d'aquestes i b) l'antiespanyolisme o, si més no, un fort anticentralisme. Aquestes propostes generaran una reacció encara més unitarista i nacionalista espanyola del règim feixista que legitimarà els nacionalismes i regionalismes que promovien aquestes identitats;
- 2) En aqueix marc social, la definició de qualsevol proposta d'identitat valenciana necessàriament aniria redefinida en relació amb: a) Espanya, com a estat i com a nació i b) específicament amb Catalunya, referent de modernitat per als valencians i capdavanter en la lluita contra el franquisme. En aquest sentit es crearà un escenari particular que a l'estat bàsicament podem comparar-lo en el cas de Navarra pel tipus de projectes i d'enfrontaments identitaris en joc;
- 3) La conjuntura de la transició democràtica es traduí en la creació d'un moviment blaver, anticatalanista i anticatalà, gràcies a la contribució de les elits dirigents (polítiques, econòmiques i socials) radicalitzades i poregoses a perdre l'hegemonia social que ostentaven, que reaccionarà frontalment en contra de: a) la definició catalanista, fonamentalment del fusterianisme i b) la definició esquerranista, de les forces socials i polítiques antifranquistes;
- 4) El blaverisme aconseguirà expulsar als marges de la centralitat política el nacionalisme valencià (qualsevol valencianisme polític, siga pancatalanista o no) mitjançant la identificació d'aquests amb projectes que necessàriament serien "catalanistes" i, per tant, sucursalistes i dependents respecte Catalunya, esdevenint així uns agents socials al servici d'un poder polític foraster (serà el que hem vingut a denominar com la paradoxa de l'autoctonia). És dir, la proposta emergent i alternativa a la identitat "dual" (regional valenciana i nacional espanyola) ha passat a ser, gràcies a l'acció política del blaverisme, una narrativa marginal a la societat valenciana. Aquest ha sigut un dels grans èxits de l'anticatalanisme al País Valencià: presentar la narrativa emergent i alternativa de la identitat valenciana, la fusteriana, com una proposta al servici de Catalunya i particularment de les classes dirigents d'aquesta.
- 5) La particular evolució del blaverisme ha tingut quatre períodes, que han coincidit cadascun d'ells en l'aconseguint d'una fita important per al moviment: 1) el naixement com a grup de pressió (1975-1977); 2) la conversió en un moviment de masses (1977-1982), on aconseguí bloquejar i minoritzar socialment la proposta fusteriana o neovalencianista; 3) el període de govern socialista (1982-1995), on assolí la creació d'un partit, minoritari però amb un suport significatiu, en particular a la ciutat i al *hinterland* de València, que condicionà la política valenciana i esdevingué un instrument de pressió formidable en les polítiques públiques i que contribuí a la legitimació del blaverisme mitjançant el que hem anomenat "regionalisme ordinari"; i 4) el període de govern

conservador (1995 fins a l'actualitat) on impregnà definitivament el PP que, bàsicament, junt amb altres discursos i matisos, ha vingut a substituir UV i a representar no sols el blaverisme, sinó a presentar-se com el partit que “veritablement” defensaria els interessos “dels” valencians, la qual cosa ha coadjuvat a l'aconseguitment de l'hegemonia política i a victòries electorals ininterrompudes en les setze eleccions que han tingut lloc entre 1993 i 2008;

- 6) El perfil mitjà de les elits blaveres serà el d'un treballador per compte alié que exerceix en l'empresa privada i en el sector terciari, major de 45 anys, amb estudis superiors, home, nascut i/o resident a la comarca de l'Horta, valenciano-parlant i no vinculat directament amb el règim franquista;
- 7) La situació actual del blaverisme és que, en la mesura que ha esdevingut regionalisme banal, no li cal estar permanentment explícit en el debat polític perquè sempre hi està “present”, de tal manera que condiona la política valenciana. A més a més l'assumpció majoritària per banda del PP l'ha convertit en una palanca d'agitació a la mesura dels interessos dels dirigents polítics o de les elits econòmics socials. De fet, durant l'abril de 2008 s'ha aplegat a simultanejar anticatalanisme (arran de la nova “guerra de l'aigua” pel trasvasament del riu Ebre a l'àrea metropolitana de Barcelona) i acostament amb la Generalitat de Catalunya amb motiu del finançament autonòmic i les infraestructures en el corredor mediterrani peninsular;
- 8) Malgrat els esforços de mobilització del fusterianisme durant la transició valenciana, la identitat valenciana proposada per aquest nacionalisme valencià es veuria frenada després d'un impuls important durant els primers anys de la democràcia. El regionalisme anticatalanista valencià, en haver aconseguit crear «problemes de legitimitat dels discursos nacionalitzadors [alternatius] al País Valencià» (Castelló, 1999: 429), contribuï (i continua contribuint) d'una manera fonamental a que la penetració de l'espanyolisme per mitjà de l'acció nacionalitzadora de l'administració de l'estat, dels mitjans de comunicació, de l'esplai, etc. no tinga resposta ni fre, amb la qual cosa la identitat nacional espanyola no ha esdevingut, en absolut, conflictiva al País Valencià. El blaverisme sembla que hauria aturat, doncs, d'una manera decisiva, les propostes neovalencianistes, amb la qual cosa haurem de convenir que aquest ha tingut una influència social i política decisiva.

La modernització, com és ja relativament conegut, ha comportat canvis significatius en les estructures econòmica i política del País Valencià. Però també en la cultural. Culturalment, aquest país és molt diferent ara, el 2009, que quan es publicà *Nosaltres els valencians*, l'any 1962. Açò és una obvietat, però convé recordar-ho ja que s'oblida amb certa freqüència.

Un dels canvis que s'ha produït en el camp cultural, com creguem que hem pogut “demostrar” al llarg de l'exposició, és en l'esfera identitària. Si és cert que l'anticatalanisme al País Valencià no naix a la dècada dels setanta del segle passat, a partir de la transició democràtica un anticatalanisme particular, el blaverisme, aconseguirà en bona mesura hegemonitzar això que podem denominar, amb cautela, la identitat valenciana. La “valencianitat”, en conseqüència, s'ha vist alterada parcialment: continua sent espanyola, continua sent regional però ara, a més a més, és (i previsiblement serà, si més no en el futur immediat) anticatalana. I d'una manera, a més, que podem qualificar com significativa.

Es pot argüir que aquesta característica, l'anticatalanisme (i la catalanofòbia), és compartida per la resta d'identitats espanyolistes d'altres comunitats autònomes. Tot indica que també l'anticatalanisme hauria crescut les darreres dècades a Andalusia, a Lleó i, òbviament, a Madrid. De fet, els catalans són els menys estimats de l'estat. I, tot i que no era l'objectiu de la nostra recerca, la desafecció entre catalans i “no-catalans” és notòria. Qualsevol espectador, intern o forani, pot detectar aquest allunyament.

Tanmateix, al País Valencià la desafecció envers Catalunya i els catalans ha tingut elements privatis, formes pròpies. Nosaltres hem sostingut que el fet d'haver compartit una mateixa base etnocultural amb Catalunya ha forçat a l'anticatalanisme valencià a buscar la diferenciació també cultural mitjançant la construcció d'una identitat valenciana anticatalana on ha hagut d'intervenir una diferenciació marginal simbòlica, mitjançant els mecanismes del secessionisme lingüístic i fins i tot de la negació dels orígens històrics i culturals comuns. Per als anticatalanistes locals, si el blaverisme no haguera existit, haurien d'haver-lo inventat. I això és exactament el que feren, imaginar, a partir de la segona meitat dels setanta del segle XX, una identitat valenciana absolutament separada de la catalana. Si el paradigma fusterià imaginà una comunitat de Països Catalans a partir, fonamentalment, de la llengua compartida com a referència identitària, el blaverisme incidirà en una valencianitat "diferenciacionista" no només políticament sinó també culturalment. Els valencians, doncs, no sols no seríem catalans perquè hauríem tingut una història política privativa des de l'Edat Mitjana sinó perquè hauríem construït una cultura i una llengua privatives que es perdrien en la història antiga sinó en la prehistòria. Seríem valencians perquè no hem parlat mai català i perquè l'aportació catalana en la creació del Regne de València hauria sigut inexistent o molt minsa.

Aquesta construcció identitària ha tingut lloc gràcies a una particular estereotipació de l'altre: els catalans i alhora els "catalanistes" valencians, portadors d'uns valors considerats "foranis". De fet, una de les claus de l'èxit del blaverisme ha sigut aconseguir "estrangeritzar" als ulls d'una part important dels valencians la proposta fusteriana i els seus seguidors, per més que aquests siguen profundament heterodoxos. Com escrigué un anticatalanista anònim l'any 1980: «Nosaltres no volem res en Cata-llunya. ¡Llunt ben llunt!» ("Memories d'un chiquet d'un temps ya passat: L'Himne Regional Valencià" a *Som*: nº 97. 11-XII-1980: 6). Òbviament, la llunyania no pot ser física, valencians i catalans compartim al nord frontera política. La llunyania buscada, doncs, serà social i cultural. Dels catalans i dels "catalanistes" "no volem saber res". *Mai mos fareu catalans*. Lluny, ben lluny.

Però el blaverisme, com hem vist, no es limita a l'anticatalanisme. És molt més que això. També ha sigut un moviment social i polític que ha oferit una resposta populista, conservadora i fins i tot retòricament antimodernitzadora, regionalista i espanyolista a determinades dislocacions que provocarà la particularment ràpida modernització social i política del País Valencià que tindrà lloc a partir de la dècada dels seixanta del segle passat.

El blaverisme es configurarà com una ideologia antitètica del nacionalisme valencià i, particularment, del fusterianisme. El paradigma fusterià es caracteritzarà pels sis trets ideològics següents: 1) racionalisme; 2) catalanisme; 3) progressisme, fet que inclourà un determinat programa modernitzador; 4) antiregionalisme i antiprovincialisme; 5) indefinició política i partidista i 6) essencialisme. En aquest sentit, el blaverisme construirà una proposta d'identitat valenciana anticatalana mitjançant un discurs que, per oposició al fusterianisme, destacaran els sis trets següents:

- 1) el populisme i l'antiintel·lectualisme: dividirà la societat valenciana entre el "poble" i les elits "catalanistes", conformades bàsicament per representants polítics i persones amb alt capital cultural (professors, funcionaris públics, intel·lectuals, artistes, etc.). Aquests representaran l'abandonament de la "valenciania" i la "traïció" a València, mentre que les classes populars, desemparades, encarnaran la valencianitat autèntica.

El blaverisme, a més, farà servir les mobilitzacions de masses per assolir objectius polítics i per legitimar-se per damunt fins i tot de les urnes; comptarà al llarg de les més de tres dècades d'existència amb diversos lideratges, conservadors i hiperbòlics, entre els quals destaquen singularment el de Vicente González Lizondo i el de Rita Barberà; i apel·larà als sentiments per damunt

de la racionalitat (la valencianitat seria entesa com un “amor a València” pretesament apolític i no, o no tant, un projecte polític i cultural determinat).

- 2) l'anticatalanisme, en un triple sentit: antivalencianisme, antipancatalanisme i catalanofòbia. Serà un moviment fonamentalment reactiu, que es revestirà d'autoctonisme o nativisme per tal de presentar-se com l'única proposta de defensa de la valencianitat “autèntica” i expulsar alhora d'aquesta consideració els “catalanistes”, imaginats com agents al servei de Catalunya (paradoxa de l'autoctonia) i utilitzats com a bocns expiatoris;
- 3) el conservadurisme i la retòrica antimodernitzadora: proposarà un (impossible) retorn al passat preindustrial, imaginat com un espai d'harmonia i de puresa. En aquest sentit, els “catalanistes” representaran una modernitat (una “modernor”) que cal extirpar de la societat valenciana;
- 4) el regionalisme, el provincialisme i l'espanyolisme: aconseguirà entroncar amb la identitat regional històrica, la qual cosa li conferirà una major “versemblança” com a projecte polític, particularment en el territori on aquesta més quallà, el *hinterland* de la ciutat de València i instrumentalitzarà una part important dels referents, simbòlics i històrics, d'aquest regionalisme cultural que nasqué en la Renaixença i els posarà al servei de l'anticatalanisme.

El blaverisme, a més, defensarà una concepció provincialista del País Valencià, de “germanor” de les tres províncies d'Alacant, Castelló i València, que connectava millor amb bona part de les elits dirigents valencianes que no la proposta comarcalista i, generalment, un espanyolisme explícit;

- 5) la indefinició partidista durant la transició democràtica, la identificació amb una força del blaverisme polític, UV, durant la dècada dels vuitanta del segle passat i, en menor mesura, dels noranta, i el retorn a la indefinició partidista a partir, sobretot, de 1999 (tot i que el PP instrumentalitzarà, com hem vist, en bona mesura aquest discurs);
- 6) a més d'altres trets, com l'essencialisme, la retòrica de l'autenticitat, el victimismo, la intransigència, la justificació de la violència política i simbòlica, la tendència a l'ús de la hipèrbole i alguns altres.

El blaverisme, tot i presentar especificitats i matisos significatius, compartirà amb l'anticatalanisme espanyol els seus tres principals trets: 1) l'unitarisme o uniformisme polític; 2) l'espoli econòmic i la visió de què la riquesa de Catalunya és deguda a la inversió de la resta d'Espanya i 3) l'assimilacionisme lingüístico-cultural.

El blaverisme, en definitiva, apel·larà constantment al poble valencià mitjançant una estratègia populista, antiintel·lectualista i sentimentalista que esdevindrà senzilla però efectiva per tal de penetrar en classes mitjanes tradicionals i classes baixes amb escàs capital educatiu però identificades amb una particular identitat regional valenciana que el blaverisme instrumentalitzarà.

El que esdevé més important als nostres efectes és que aquesta resposta del blaverisme ha sigut socialment eficaç. No sabríem corroborar amb rotunditat l'asseveració de Francesc Viadel que el blaverisme «ha estat l'instrument més eficaç del nacionalisme espanyol a terres valencianes, una de les avantguardes més eficaces al conjunt de l'Estat en la defensa del principi de la radical unitat d'Espanya lligada a un uniformisme cultural intransigent» (2006: 12) però sí que ha estat un dels instruments ideològics més útils en el procés de substitució lingüística i en l'aturada del nacionalisme valencià al país. Podríem dir que ha permès a molts valencians una defecció (quasi) definitiva sense apenes “mala consciència”.

En qualsevol dels casos el blaverisme ha fet circular amb particular èxit —amb l'ajut inestimable del nacionalisme espanyol que alguns dels *mèdia*, sobretot de dretes, a nivell estatal també ha difòs extensament— tot un seguit d'estereotips i prejudicis tant dels catalans com, per extensió, dels valencians “catalanistes” (un “catalanista”, en l'imaginari blaver, és un valencià que vol ser català, és dir, que vol ser com els catalans, amb tots els hipotètics “defectes” d'aquells) de tal manera que la majoria dels valencians si més no del *hinterland* de la ciutat de València en comparteixen, en general, un conjunt d'atributs negatius dels catalans i de la catalanitat:

«D'ençà uns anys, per a un gran nombre de valencians de totes les classes socials⁷⁷² —blavers militants o no—, catalans i catalanistes acumulen una llarguíssima i lletja llista de defectes: gasius, egoistes, lladres, traïdors, ateus, pervertits, venuts, terroristes, intel·lectuals manipuladors, antipatriotes, aprofitats, marxistes violents o capitalistes avars segons convinga, conspiradors, mentiders... Tota una targeta de presentació que contrasta notablement amb l'amable imatge popular de “cosins germans” que es tenia entre els valencians abans de l'extensió del conflicte. Aquest ha estat un desl grans èxits del blaverisme, instal·lar i promoure un reguitzell de perillosos prejudicis que dificulten enormement el restabliment d'unes relacions de normalitat entre valencians i catalans» (Viadel, 2006: 22).

Els estereotips que ha promogut el blaverisme han sigut particularment “creguts” i, per tant, han condicionat la percepció identitària i l'acció social de bona part dels ciutadans de l'àrea metropolitana de València i, degut a la influència (desigual certament però innegable) de la ciutat de València com a capital del País Valencià, a una part important de comarques, particularment a la província de València. Eficàcia, per tant, significa que allò que s'ha anomenat “identitat valenciana central” haurà sigut marcada significativament per la influència blavera.

En bona mesura ser valencià ha esdevingut una manera de no sols de no ser català (contràriament al famós axioma fusterià) sinó de ser no-català i àdhuc, d'alguna manera, anticatalà. Almenys una part significativa de ciutadans de l'àrea metropolitana de València ho perceben així, el que reforçaria aquest èxit social del discurs blaver. Cert és que aquest èxit també té molt a veure en què el fusterianisme trencà amb la identitat regional valenciana sorgida al segle XIX i desenvolupada en la primera meitat del segle XX, i facilità que el blaverisme no sols “connectara” amb aquella sinó que es reclamara l'hereu. Tot i que ja hem vist que als orígens de la identitat regional valenciana, l'anticatalanisme no estava present o no era significatiu (a diferència del blasquisme, que sí ho era), aquesta ruptura amb el paradigma regional s'ha disfressat de continuïtat històrica. D'aquesta manera el blaverisme esdevindrà el “valencianisme”, la valenciantitat “de tota la vida”.

L'eficàcia social d'un discurs populista, regionalista i espanyolista

L'eficàcia social del blaverisme rau en bona mesura en què la proposta identitària i cultural anticatalanista valenciana ha esdevingut hegemònica i dominant, de tal manera que aquest és percebut com “normal” així com l'aposta simbòlica, identitària i política que l'acompanya també ho és. *A sensu contrario* el fusterianisme s'ha convertit socialment en una manera de subcultura identitària valenciana. I no precisament emergent. Ni “normal”.

A més a més, el blaverisme ha vingut per quedar-se. Malgrat la constatable minorització electoral actual d'UV i de CVa, partits que actualment fan propi aquest discurs fins al punt d'haver-lo convertit en l'únic ideari, hem d'entendre que l'assumpció del discurs per banda del PP i, en certa mesura, pel PSOE és un indicatiu de fins a

⁷⁷² I de pràcticament totes les ideologies, caldria afegir.

quin punt ha impregnat la política valenciana. En conseqüència, tot i que l'anticatalanisme al País Valencià també ha correlacionat amb el factor de classe social i d'ideologia esquerra-dreta, aquesta no ha sigut tan clara i rotunda com ho han percebut diversos autors (Jesús Sanz, Vicent Bello o Francesc Viadel). La impregnació del discurs anticatalanista anava molt més enllà de les bases socials de l'estricta dreta política i això explicaria que en la transició democràtica, sent l'esquerra majoritària electoralment al País Valencià, el blaverisme cresqué i impregnà també, en certa mesura, les classes populars. L'eficàcia social de la què parlem ha vingut motivada per un seguit de variables, entre les quals destacaran:

- 1) **l'espanyolisme i el regionalisme** de la societat valenciana. La proposta identitària blavera, en no afirmar-se contra la produïda per un nacionalisme d'estat com l'espanyol, n'ha esdevingut perfectament complementària amb aquesta. Tan valencians com espanyols o, el que vindria a ser el mateix, tan no catalans en tant que valencians com no catalans en tant que espanyols. El blaverisme, per tant, ha esdevingut un **eficaç espanyolisme autoctonista**. Curiosament l'aforisme de Fuster ens aprofita com a marc però cal canviar el darrer adjectiu perquè, al capdavall, ser valencià seria "la nostra manera de ser espanyols". A la reformulació d'una valencianitat com una forma, anticatalana, d'espanyolitat ha contribuït decisivament el blaverisme.

El blaverisme, a més i en conseqüència, serà una forma d'antinacionalisme valencià, siga aquest pancatalanista (per exemple, el minoritari PSAN), o no (per exemple, el BLOC, hereu del paradigma fusterià però heterodox en la praxi i també en la teoria política). D'aquesta manera és contrari, per tant, al nacionalisme valencià d'arrel fusteriana però contrari, també, a qualsevol nacionalisme valencià no políticament pancatalanista. Com hem comprovat, l'anticatalanisme al País Valencià no farà distingos i construirà l'adversari a l'engròs. I serà una forma d'antinacionalisme valencià particularment eficaç perquè aconseguirà en gran mesura arreballar-los l'adjectiu de valencianistes (certament, alguns catalanistes, els més radicals, en renunciaren voluntàriament). D'aquesta manera s'aconseguí desplaçar-los en l'opinió pública cap a la consideració de "catalanistes" i, per tant, "estrangeritzarlos", fer-los estranys a la realitat valenciana, expulsar-los cap als marges del sistema polític i, al capdavall, desorientar-los, que no deixaria de ser sinó una forma subtil i eficaç d'anul·lar-los.

En aquest sentit el blaverisme no només es considerarà "l'únic" i "veritable" valencianisme sinó que aconseguirà que la major part dels valencians (i, en concret, al *hinterland* de València) siga percebut com "els" valencianistes, els de casa, els d'ací, els de la terra, la "nostra gent" (per això qui votava UV, i ara al PP, votava "lo seu", "lo nostre"). Malgrat, com hem vist, que el blaverisme té un programa (sovint implícit) de substitució lingüística del valencià per banda del castellà i, en qualsevol dels casos un programa explícit bilingüista que és inequívocament diglòssic i que relega el valencià a l'àmbit folclòric, festiu i ritual; malgrat, com hem vist, que el blaverisme és contrari a la sobirania nacional tant del poble valencià com del conjunt de pobles de parla catalana, antisobiranista, per tant, i espanyolista; malgrat, com hem vist, que el blaverisme és provincialista, que és populista, que és antiintel·lectualista, que és fins i tot coent aconseguirà no sols esdevenir més "simpàtic" i proper que els "catalanistes", "guanyar el cor" de molts més valencians i fins i tot aconseguirà ser percebut socialment com "els" valencianistes, insistim, la gent de casa.

- 2) **l'entroncament** del blaverisme —parcial, com hem vist, però al capdavall efectiva— **amb la identitat regional valenciana** històrica, creada en el segle XIX i en les primeres del segle XX, en combinar els elements tradicionals d'aquesta identitat regional (espanyolisme, regionalisme, valencianisme temperamental, populisme i fins i tot un cert conservadorisme agràrio-religiós)

amb l'anticatalanisme, no perquè aquest aparega per primera vegada al sistema polític valencià sinó perquè produirà una particular fusió ideològica que servirà per donar una resposta política a la desorientació de bona part de les classes mitjanes que s'enfrontaren d'una banda a determinades dislocacions socials i culturals pròpies, sobretot però no només, dels processos de modernització ràpida i d'una altra al repte que suposava la particular combinació del paradigma fusterià (sobretot el catalanisme i un antiespanyolisme sovint explícit, l'intel·lectualisme, una determinada proposta modernitzadora, i l'antiregionalisme). Tot plegat aquest discurs esdevindrà versemblant i estarà a l'abast d'una part molt important dels ciutadans de l'àrea metropolitana de València que el "compraran", que consideraran la proposta blavera com la valencianitat "de tota la vida", a diferència del paradigma fusterià, que el percebran (i en bona mesura, en aquest cas, tindran raó) disruptiu respecte aquesta.

En aquest sentit el blaverisme hauria oferit quelcom semblant al que Anthony Giddens anomena "seguretat ontològica" a molts desorientats i temorosos dels canvis que s'aveïnaven davant, d'una banda, la particular modernització dels anys seixanta i setanta del segle passat (desruralització, immigració, urbanització, contacte cultural amb els estrangers pel turisme, etc.) i, d'una altra, dels canvis polítics que es produïrien amb la caiguda del règim franquista. Al cap i a la fi el franquisme oferí a no pocs una innegable sensació d'ordre que l'esquerra partidària de la ruptura democràtica i, encara més el fusterianisme, partidari no sols de la ruptura política sinó també del marc cultural hegemònic, buscaven, sorollosament, quebrar. I una societat que ja no era agrària, però que continuava tenint si més no parcialment mentalitat preindustrial, sospitava de tant de canvi i de tan ràpid. El perill (real o percebut) de mobilitat social descendent fou de vegades més que suficient per abraçar els qui parlaven com ells i els qui "eren" com ells.

A més a més, el blaverisme reaccionarà d'una manera virulenta contra les amenaces reals que proposava el paradigma fusterià (proposta de substitució d'elits, normalització lingüística o requisit del valencià —ara, que ja l'havien abandonat, si més no com a llengua de cultura— per a la mobilitat social ascendent, ruptura ideològica i simbòlica amb la identitat regional, etc.). En aquest sentit bona part dels valencians s'han sentit més còmodes instal·lats en els "moderats" processos de modernització econòmica i política que li proposaven des de Madrid, que amb les propostes rupturistes (insistim, polítiques i culturals) que, suposadament, vindrien des de Barcelona.

El blaverisme, en definitiva, ha reivindicat (ha inventat) una tradició que es percebia com la forma genuïna de ser valencians (festeria, informal, "mediterrània"), una tradició folcloritzant i estereotipada que exclouïa totes aquelles fórmules que eren considerades alienes al "poble valencià", l'intel·lectualista fusteriana particularment;

- 3) **la institucionalització difenciadora** de l'autogovern, **del poder valencià**. La Generalitat Valenciana **s'ha construït a partir de bona part del paquet simbòlic del blaverisme** i, a més a més, ha impulsat un particular **regionalisme banal** que ha legitimat més el blaverisme i ha facilitat, sobremanera, la reproducció social d'aquest.

Simbòlicament, en concret, el blaverisme podem dir que ha guanyat (segurament al k.o. però si més no als punts i per golejada) la "Batalla de València". Aquesta victòria no podem menysprear-la, ja que suposarà la pràctica identificació dels símbols del blaverisme amb els símbols "dels valencians" (si més no de la identitat valenciana central). La bandera que farà pròpia el blaverisme esdevindrà la bandera de la Generalitat Valenciana i, encara més, de la Comunitat Valenciana —així esdevindrà la bandera "dels valencians" i alhora la senyera quadrangular serà percebuda (si més no al hinterland de València,

tot exceptuant Sagunt on també és bandera local) la bandera de Catalunya, és dir, com una bandera no valenciana. Per tot plegat s'entén socialment i territorialment l'acceptació de la senyera amb franja blava.

La denominació d'"idioma valencià" fins a quatre vegades a l'articulat i dos al preàmbul, així com també dues vegades al preàmbul la de "llengua valenciana" del nou Estatut d'Autonomia seria un exemple, recent, de què el blaverisme continua guanyant batalles i que no està ni mort ni desaparegut. Així mateix, com hem vist, per les dades de què disposem, una majoria dels valencians considera que, malgrat les consideracions acadèmiques i científiques, el valencià i el català serien dues llengües diferents, el que també indicaria l'eficàcia social del discurs de l'anticatalanisme valencià. El valencià hauria esdevingut una llengua símbol de la identitat diferenciada dels valencians (respecte dels catalans) però relegada a usos simbòlics i perifèrics respecte l'inequívoca hegemonia social del castellà.

D'altra banda l'Himne Oficial del País Valencià és el conegut (significativament per a una "nacionalitat", tal com reconeix el nostre Estatut) com Himne *Regional*, és dir, l'Himne de l'Exposició, convertit també en l'autèntic himne del blaverisme. Alguns veuran en aquesta música i, sobretot, en aquesta lletra un cant a la despersonalització i folclorització de la identitat valenciana. Tanmateix l'arxiconegut *Per a ofrenar noves glòries a Espanya, tots a una veu germans vingau...* (veniu) no seria l'única afirmació política (espanyolista). També hi ha ruralisme —i menestralisme. La penya radical del València CF, Yomus, per exemple, canta "la gran estrofa" de l'Himne sovint com una manera d'afirmació d'una valencianitat anticatalana. Als partits contra el Barça no acostuma a fallar en el repertori.

Però ara ni la senyera coronada amb franja blava ni la creença en el secessionisme lingüístic ni l'Himne Regional són ja patrimoni exclusiu del blaverisme sinó que estan abastament compartits per una part significativa si més no dels valencians de l'àrea metropolitana de València, la qual cosa mostraria l'eficàcia simbòlica que ha tingut si més no entre els ciutadans d'aquest territori però indubtablement també més enllà fins esdevenir la identitat valenciana central. María Dolores García Broch ho reconeix en fer recompte: «Si li dius batalla a defendre's de tota ingerència contrària, sí. I estem en la batalla. Lamentablement no hem guanyat una guerra, però sí moltes batalles» (00:27'21"). Doncs això mateix. El blaverisme ha guanyat moltes batalles.

Però la influència político-institucional del blaverisme no es limitarà als símbols. El regionalisme banal no es limitarà a l'oneig "invisible" de la senyera amb franja blava, sinó als llibres de text que s'han d'"adequar" als criteris de tal Conselleria, les associacions que s'han d'"ajustar" a l'ordre de tal altra per poder rebre subvencions, les emissores de ràdio i televisió a les quals concedeix la llicència i a les altres que no. A ningú no se li escapa que, tot i el relativament escàs autogovern, el control d'aquest ofereix una capacitat real d'anar "moldejant" la realitat (i les identitats) social;

- 4) **el particular sistema comunicatiu valencià** que, des de les acaballes del franquisme fins a l'actualitat, s'ha situat d'una manera clarament majoritària al costat de la proposta identitària blavera, de tal manera que l'anticatalanisme goja de **prestigi** social no sols entre classes mitjanes sinó també **entre determinades elits**.

De fet, cal constatar el prestigi social que presenta el discurs blaver fins i tot entre determinades no precisament minoritàries en la societat valenciana i, el que serà més important, en una part de les elits dirigents (no oblidem que bona part de les elits intel·lectuals més o menys fusterianes no ho són, de dirigents). En aquest sentit no hi hagut un gran acord per desprestigiar o per ar-

raonar un discurs com el blaverisme bastant barroer en les formes i el contingut, la qual cosa no deixaria de ser significativa: «els partits majoritaris lencians, el PP i el PSPV-PSOE, no han sabut o no han volgut per qüestions electorals i prejudicis ideològics deslegitimar de manera clara l'anticatalanisme» (Viadel, 2006: 34).

En aquest sentit el blaverisme, malgrat l'antiintel·lectualisme i malgrat que moltes de les actuacions que ha protagonitzat, en aparença, provocarien hilaritat en una persona instruïda, ha gojat d'una relativament alta legitimitat social, fins i tot entre una part significativa de les elits polítiques, econòmiques, socials, periodístiques i fins i tot, tot i que molt menys, intel·lectuals. No hi ha hagut cap acord entre les elits per desprestigiar un discurs que sovint s'ha girat contra elles, fins i tot també contra el PP, per més que l'han fet servir generosament. A diferència, per exemple, de les Balears, on l'anti-catalanisme local o *gonellisme* no ha comptat amb el suport de cap força política parlamentària, tampoc del centre-dreta, ja que ni Unió Mallorquina ni el PP participen d'aquest anticatalanisme, al País Valencià el centre-dreta durant els darrers trenta anys ha fet servir el discurs blaver o ha participat directament de l'anticatalanisme més descarat. I, en conseqüència, ha contribuït a legitimar-lo d'una manera potent i decisiva;

- 5) **un particular teixit associatiu** que l'ha permès reproduir-se amb èxit on cal destacar, d'una banda, l'ocupació d'**institucions amb prestigi** prèvies al període de la 2ª República Espanyola, tals com LRP o la RACV, d'una altra banda, una part significativa de les **comissions falleres** que han provist de militants el **blaverisme polític** i social i *last but not least* un partit polític com UV, que condicionaria la política del país durant la dècada dels huitanta i noranta del segle passat i que tot i que a partir de 1999 entrarà en "caiguda lliure", ha condicionat el discurs de la força més votada, i amb molta diferència, des de 1993, el PP.

Per tot plegat el blaverisme atacarà les elits culturals i polítiques. Aquestes professions, doncs, han hagut de suportar des de la transició democràtica el gruix de les garrotades si més no dialèctiques. Els treballadors de la cultura escrita foren des del principi el blanc preferit del regionalisme anticatalanista valencià. Ells podien ser (i, en part ho eren) els principals agents socials de la normalització del valencià i de la cultura pròpia i l'objectiu era fer-los callar o desacreditar-los per tal de minar-los les audiències. Un dels èxits del blaverisme és que en bona mesura aconseguirà crear tabús (denominar català a la llengua pròpia o fer servir l'expressió País Valencià), que seguiran a una certa espiral de silenci i, al capdavall, de complicitat.

En conseqüència, el blaverisme denigrarà aquells grups socials que no controla, allà on se li resisteix més l'hegemonia social: entre els grups amb major capital educatiu i cultural (com, veurem en el capítol setze, l'única cohort on el secessionisme lingüístic no és majoritari és, precisament, en aquest), al capdavall, el grup que havia triat com adversari, aquell que durant els finals del franquisme i les primeries de la transició política era emergent i es percebia que podia fer-se amb l'hegemonia política i cultural del País Valencià. L'antiintel·lectualisme, doncs, no és tan "irracional" com podria semblar-nos en un primer moment. Tindrà una lògica política.

Per tot plegat el blaverisme hauria esdevingut, si més no parcialment, ideologia "oficial" del País Valencià. Aquest moviment ha aconseguit transcendir la minoritària posició social que tenia en els inicis de la transició democràtica i esdevenir la proposta de la identitat valenciana hegemònica, hegemonia que no es preveu que es capgire a curt termini. El blaverisme, en conseqüència, ha vingut per a quedar-se i s'ha instal·lat en la centralitat identitària-política del país. Esperem que estudis quantitius i qualitius posteriors ens aporten més llum sobre l'estructura social del blaverisme. Tot i que podem tenir "intuïcions" sociològiques, encara no sabem detalladament la base social de l'anticatalanisme al País Valencià.

Epíleg: els pronòstics, entre la mort i la vida eterna

És ben difícil predir el futur. Evitarem, per tant, la temptació de fer servir la sociologia com si d'una ciència endevinatòria es tractara. El que és evident és que el regionalisme anticatalanista valencià ni ha desaparegut ni s'ha minoritzat tan sols. I això a pesar de la marginalitat política en què en aquest moments es veu UV, el partit que capitalitzà políticament aquest discurs durant dos dècades. Al cap i a la fi, el PP ha assumit una bona part del discurs anticatalanista encara que, com a partit a hores d'ara hegemònic, aquest és molt més polièdric i no tan monogràfic com el del blaverisme polític.

Així mateix la darrera manifestació anticatalanista, convocada per CVa aplegà desenes de milers de valencians pels carrers de la ciutat de València. Qualsevol afirmació sobre la mort o la situació moribunda del blaverisme és, en tot cas, un simple *desideratum* més que una descripció objectiva de la realitat actual. Potser no resulta exacte afirmar, tal com fa Vicent Climent-Ferrando, que la instrumentalització política de la identitat valenciana va en augment,⁷⁷³ sinó que aquesta es manté —amb determinats dents de serra, això sí— pràcticament inalterable des de la transició democràtica. Insistim, és difícil inferir l'avenir però és probable que el discurs anticatalanista continue ben present en la societat valenciana.

El blaverisme, com hem pogut comprovar, al llarg de les pàgines d'aquesta recerca, és un discurs que ha calat entre una part significativa dels estrats conservadors valencians i que reïx, talment com el riu Guadiana, quan alguns actors polítics, mediàtics i/o socials els interessa. És certa la instrumentalització del blaverisme per banda d'algunes elits valencianes, però també és cert que hi havia un context de recepció favorable a aquest discurs que fa que haja sigut protagonista fonamental dels darrers trenta anys d'història política valenciana.

També és possible que la història podria (i pot!) haver anat en una altra direcció. En principi, en un context d'enfrontament potent per l'hegemonia social de territoris importants de l'estat entre, d'una banda els nacionalismes català i basc i d'altres amb menys suport social i, d'una altra, el (neo)nacionalisme espanyol, la fórmula emprada per aquest ha sigut la clàssica del "divideix i venceràs". Si més no ha sigut la fórmula feta servir, salvant les distàncies, al País Valencià i a Navarra. Amb resultats exitosos en tots dos casos (i, en particular, en el cas que ara ens ocupa), cal afegir.

Com déiem, les coses podrien haver sigut diferents: podria haver-se construït una identitat valenciana regional, compatible amb la nacional espanyola i alhora no sols no anticatalana sinó catalanòfila i defensora d'un cert ús social de la llengua compartida (de fet, això fou així en general fins als anys 70 del passat segle XX), però el paradigma alternatiu i emergent fusterià provocà si més no en part una reacció desproporcionada que ha canviat la fesomia del discurs polític al País Valencià. Des d'aleshores les coses són necessàriament diferents. Com a Navarra, l'enfrontament identitari no ha generat cap altre consens identitari que el de la victòria, en general, d'un projecte sobre l'altre. Ser valencià, en general, és ser no-català i fins i tot anticatalà, com ser "navarro" és ser no-basc i probablement antinacionalista basc:

⁷⁷³ «inferim que la instrumentalització política i mediàtica entorn a la llengua dels valencians, lluny d'arribar a la fi, va en augment. L'aparició del partit ultra-dretà CVa en l'arena política farà, interpretem, que el PP continuï reproduint el discurs visceral anticatalanista perquè aquest sector de l'electorat valencià no sigui tranpassat al nou partit» (2005: 50). Els resultats d'aquest partit, a les eleccions de 2007 i de 2008, però, no han sigut mínimament significatius.

«Desde los años setenta en Navarra se vienen enfrentando abiertamente dos modos extremos de concebir su identidad. Una la propugna el navarrismo, entiende que el *hecho diferencial* de Navarra son los fueros, interpretados como fórmula de integración irrevocable en la nación española. Otra la propugna el nacionalismo vasco, y entiende a Navarra como parte de Euskal Herria, y el *hecho diferencial* que justifica su identidad nacional es precisamente la lengua. Aunque en teoría la defensa de los fueros y del euskera son perfectamente compatibles —así lo entendía el *vasquismo españolista* de principios de siglo— en la práctica el navarrismo ha adoptado una posición defensiva frente al euskera, cuya propagación ve como arma del enemigo» (Iza, 2000).

Un company, en llegir una de les moltes versions que ha tingut aquesta tesi doctoral, em recordà la frase que li digué sa mare en saber que el fill participava d'allò que es coneixia com a "catalanisme": «Os quedaréis con la razón y con el rabo entre las piernas». Des de les ciències socials sabem que si els actors socials "creuen" (i més encara si creuen fermament) en una idea o ideologia, per més que aquesta es qualifique de no científica o d'anticientífica àdhuc, les conseqüències d'aquest, tanmateix, seran ben reals.

Amb aquesta investigació esperem haver contribuït a donar a conèixer que, si el blaverisme ha guanyat en bona mesura la partida al fusterianisme, ha sigut perquè ha connectat millor amb la identitat regional prèvia, contra la qual s'enfrontà obertament el nacionalisme valencià d'arrel fusteriana, però sobretot perquè ha sigut un discurs funcional per a una societat que, majoritàriament, volia diferenciar-se de Catalunya i continuar integrada, acríticament, en la identitat nacional espanyola.

Si algú volguera fer una sociologia aplicada o traure conclusions polítiques més o menys estratègiques arran d'aquesta recerca, potser li resultarà obvi que forçar les contradiccions de la identitat regional i del regionalisme en lloc d'enfrontar-se obertament a aquests, haguera sigut probablement més eficaç des de la perspectiva del paradigma fusterià. Els resultats estan ací. La realitat social no és inalterable, però, recordem-ho, el blaverisme ha aconseguit instal·lar-se'n, com un "alien" permanent, en la identitat valenciana central.

Si no, sempre podem resignar-nos. I fins i tot algú podrà coincidir amb la visió de José Ramón Pin sobre aquesta *beautiful life*. Què més podem demanar?:

«llevamos 25 años con un estatuto, creciendo económicamente, con una democracia con alternativas, y con unos jóvenes que tienen esperanza de vivir mejor que nosotros. ¿Qué más podemos pedir?» (Pin, C2, 00:39'13").

Acabaré la redacció d'aquesta tesi doctoral amb una llicència narrativa, a partir d'un cas concret, per tractar de reflexar la complexitat d'un fenomen que hem de continuar analitzant des de les ciències socials. Mon iaio matern, José María Moreno Gimeno, nasqué a Puçol (L'Horta Nord) el 1916 i fallí a València el 2006. Son pare fou guàrdia civil i abandonà el cos —segons em contà Pepe. Així volia que l'anomenàrem i no "iaio"— perquè no volia rebre ordres de disparar contra el propi poble i assumí diverses feines obreres. Els orígens socials de mon iaio, per tant, són de classe social baixa. Tenia passió per la bicicleta (pertanyia a un biciclub) i combinà diversos treballs manuals. Tenia vint anys quan esclatà la guerra civil. Fou afiliat a la FAI i conductor de camions d'aviuallament al front de Terol, però no patí represàlies ni condemnes. Treballà per compte alié de taxista i més tard s'establí pel seu compte amb una tapisseria i, crec que més tard, una botiga de tapisseria i, finalment, dugué una representació de teles d'una empresa radicada, ai las!, a Manresa, Catalunya. Li tocaren dues vegades la grossa de Nadal i que, entre una cosa i l'altra, aconseguí una certa mobilització social ascendent si més no cap a les classes mitjanes mitjanes (la muller, la meua iaia Elvira, encara viva, fou filla d'un petit empresari afiliat a la Izquierda Republicana de Manuel Azaña i, per tant, ja pertanyia abans de la guerra civil a aquesta classe social). Fou soci del València CF i faller de "tota la vida" i, tot i afirmar-se "anarquista" fins el dia que morí, votà reiteradament a UV i al PP i afirmava

constantment que els socialistes i els catalanistes (de vegades, els catalans) eren, ja em perdonaran, uns “fills de puta”. ¿Per què ell era anticatalanista? ¿Per què ell fou un simpatitzant del blaverisme? ¿Per què ell retallava els articles de premsa escrita d'aquell professor inexistent inventat pel blaverisme i els conservava (a mi me'n regalà un) com una relíquia? Si he triat aquesta biografia no és sols per la nostàlgia sinó perquè sovint es cau en explicacions massa simplistes dels fenòmens socials.

Tot i aquesta particular trajectòria un dia, no recorde a sant de què —hareu de fiar-vos de la meua paraula, perquè òbviament no ho tinc enregistrat—, em parlà de “lo” fantàstic que seria un “triangle” València-Mallorca-Catalunya (no recorde si aquest fou l'ordre). Això m'ho proposà el mateix que cantava emocionat l'Himne Regional quan es cremava la falla i el que, quan se li *unflaven les castanyes*, maleïa els catalans. Per això, quan vaig llegir la cita següent, em vaig sorprendre. Descartí de seguida Pepe haguera llegit Miquel Adlert i pensí que les coses podrien haver sigut diferents. Com que els humans som lliures, les coses sempre poden ser diferents:

«A l'aliança i la col·laboració triangular entre València, Mallorca i Catalunya, i com ja pensava abans de la guerra civil Cambó, el Cambó de “Per la concòrdia”, deu seguir la inserció d'Aragó, per a, éen la reactivació de la nostra gloriosa Corona d'Aragó, realitzar la reconstrucció de l'organisme confederal de les Espanyes; en una unió, no en una fusió. ¡Pero aço ya no te chance! ¡Quina llástima! ¡Quina pena que haja fallat esta idea! ¡Inclus el seny català! Tot lo que s'assemble a guerra, beligerància, discòrdia... entre València i Catalunya es contra natura. L'error, i lo que es pijor la contumàcia (de filiació natural de l'error), així com l'ambició o qualsevol altra mala passió per a la desavenència de la discòrdia han segut, mogudes i realisades, mes per interessos de partits, i personals, que per atres consideracions. Els polítics sabran perque ho fan, pero els “científics” (o que s'ho diuen ells) que tenen (o deuen tindre) per lo manco alguna cultura, tenen l'obligació de saber-ho i no coadjuvar a la discòrdia i fomentar-la, sino fer tot el contrari» (1984b: 80).

Tanmateix, no pogué ser. El blaverisme ho impedí.

Apèndix 1er: Guia d'associacions i personalitats blaveres i/o anticatalanistes

Partits polítics

—**Acció Nacionalista Valencia (ANV)**: partit històric catolicista i valencianista pròxim a la DRV del qual foren líders Miquel Adlert i Xavier Casp. El 06-II-2006 un grup d'anticatalanistes liderats per Salvador Vendrell registrà aquest nom al Ministeri de l'Interior, amb les sigles d'ACNV, i presentà algunes candidatures (com a Albuixech) a les eleccions locals de 2007 sense assolir cap regidor al País Valencià.

—**Acción Republicana Democrática Española (ARDE)**: partit republicà d'àmbit estatal d'escassa implantació (durant la primera legislatura ostentà l'alcaldia de Sogorb) la secció de València del qual féu del blaverisme una de les seues senyes durant la transició democràtica i la dècada dels huitanta.

—**Alternativa Valenciana (AV)**: xicoteta escissió d'UV, creada el 1997 i capitanejada per Enrique Velarte i l'exalcalde de Carcaixent, Rafael Navarro a la qual s'uniren un sector d'IPCV no partidari d'entrar al PP. A 1999 (com Alternativa Comunitat Valenciana) abastà el 0'86% en les autonòmiques i el 0'36% en les locals, amb 11 regidors, bàsicament a la comarca de la Ribera. A finals de 2005 es reintegrà a UV.

—**Coalició Valenciana (CV)**: partit minoritari, inscrit com Partido Coalición Valenciana el 19-XI-1986 al registre del Ministeri de l'Interior, al voltant de l'agrupació Valencia 2000 i liderat per Paco Domingo. Participà a les eleccions de 1987 amb la denominació de Coalición Electoral Valenciana on obtingué un 0'6% dels vots a les autonòmiques i un 0'45% a les europees. Més moderat que no UV, tingué una curta durada i es dissolgué degut al fracàs d'aquestes eleccions.

—**Coalició Valenciana (CVa)**: partit inscrit l'11-V-2004 al registre del Ministeri de l'Interior i fundat per Juan García Sentandreu i altres dirigents del GAV com Manuel Latorre, tots dos de procedència falangista. Defensa un anticatalanisme ortodox i radical i fins i tot xenòfob contra Catalunya. Ha protagonitzat mobilitzacions anticatalanistes nombroses com la manifestació de 27 de novembre de 2004 (la seguretat de la qual estigué a càrrec de militants d'Espanya 2000) i ha incorporat diversos desencantats d'UV com García Broch, del PP, com Joaquín Corredor i fins i tot del PSPV-PSOE com Fernando Millán. En 2005 el diputat del PP Javier Tomàs s'integrà en CVa i inaugurà el Grup Mixt de les Corts Valencianes durant la legislatura. A les autonòmiques de 2007 obtingué tan sols 17.305 vots, el que suposà un esquifit 0'72%, per davall d'UV, però a la ciutat de València superà UV tant a les autonòmiques com a les municipals (on obtingueren tot presentant Sentandreu i amb una campanya milionària un 1'37%). A la circumscriptió d'Alacant anà coaligat amb l'espanyolista Partido Demócrata Español (PADE). Obtingué 18 regidors al País Valencià. A les generals de 2008 obtingué tan sols un 0'20% dels vots al país.

—**Espanya 2000 (E2000)**: partit feixista, espanyolista i xenòfob dirigit per José Luis Roberto que acostuma a fer servir la senyera amb franja blava als seus actes així com estar present en les mobilitzacions blaveres (amb pancartes a favor de la "identitat valenciana"). Té connexions amb la CVa de Sentandreu i un suport electoral a les generals de 2008 del 0'14% al País Valencià.

—**Identitat Regne de Valencia (IRV)**: partit inscrit el 06-VII-2000 al registre del Ministeri de l'Interior i fundat per exmilitants d'UV provinents de l'Associació d'Amics de González Lizondo que exigien un anticatalanisme més ortodox. El seu dirigent més conegut és Miguel Zaragozá. Electoralment insignificant (a les generals de 2004

obtingué un 0'08% dels sufragis), s'integrà en la CVa de Sentandreu però a les generals de 2008 es presentaren per separat (amb un resultat encara més minso, un 0'02%), per diferències amb el líder de CVa. Es defineixen com "un partit polític autonomista, democràtic, participatiu, plural i de caràcter progressista, i el seu àmbit serà tot el territori espanyol, encara que només presenta llistes en les tres províncies valencianes".

—**Iniciativa de Progreso de la Comunidad Valenciana (IPCV)**: escissió del sector lizondista d'UV encapçalada pel senador Vicente Ferrer i pel diputat a les Corts Valencianes Rafael Ferraro, fou inscrit el 25-III-1997 al registre del Ministeri de l'Interior. Acabaria dissolt i integrat en el PP on la majoria dels seus quadros ocuparien càrrecs institucionals i contribuiran a donar una imatge d'integració del blaverisme polític al PP. Un altre sector del partit, encapçalat pel que seria secretari general José Luis Sanz, acabaria en AV.

—**Opció Nacionalista Valenciana (ONV)**: escissió d'UV de militants encapçalat per Hèctor Villalba, expresident d'UV i de les Corts i inscrit el 30-IV-2004 al registre del Ministeri de l'Interior. De presència escassa, actualment està dirigit per Carles Choví. Després del fracàs de l'acostament al BLOC per a les eleccions generals de 2004, a les autonòmiques de 2007 concorreren amb ENV en la coalició "Units per València" que obtingué només 2485 vots (un 0'11%). A les locals del mateix any únicament obtingueren dos regidors per Almàssera. A les generals de 2008, en solitari, han obtingut un esquifit 0'05% dels sufragis.

—**Organización Independiente Valenciana (OIV)**: reduït partit polític conservador inscrit el 18-III-1983 al registre del Ministeri de l'Interior amb alguns regidors dispersos als municipis del País Valencià dirigits històricament per Vicente Morera, regidor d'Oliva (La Safor). Actualment té sis regidors i ha negociat la presentació de llistes conjuntes amb CVa per al 2007 a Oliva i Piles.

—**Partido Popular de la Comunidad Valenciana (PPCV)**: partit inequívocament majoritari al País Valencià des de 1993 que, en determinats contextos, fa servir el discurs anticatalanista i que aglutina diversa militància anticatalanista i provinent d'UV. Entre aquests destaca Fernando Giner, Enrique Esteve i Rafael Ferraro, tot i que el mateix President de la Generalitat Valenciana, Francisco Camps, i l'Alcalde de València, Rita Barberà, també ha destacat en aquesta vessant.

—**Partido Popular Regional Valenciano Autonomista (PPRVA)**: partit fundat per Manuel Attard que constituí junt al Partit Demòcrata Liberal del País Valencià (PDLPV) el nucli fonamental de la UCD valenciana i que, en general, conformà el sector més anticatalanista del partit.

—**Partido Regional de la Comunidad Valenciana (PRCV)**: partit minoritari fundat per l'escindit del PP de l'Horta Nord Joaquín Corredor i per José Manuel Ricart Lumbreras inscrit el 4-XII-2002 al registre del Ministeri de l'Interior. A les autonòmiques i locals de 2003 obtingueren respectivament un 0'1% i un 0'03% dels sufragis. Actualment integrats a CVa, Corredor ostentà durant una temporada una de les seues vicepresidències.

—**Partido de la Unión Republicana Autonomista (PURA)**: partit fundat per Fèlix Azzati, hereu del pensament de Blasco Ibáñez. Formació republicana federal però allunyada del lerroixisme, participarà de l'anticatalanisme en atacar les propostes solidaristes i el proteccionisme que defensava el nacionalisme català. Durant les eleccions de 1995 Fernando Millán fundà el Partido Republicano Autonomista (PRA), d'ideologia semblant que no obtingué apenes suport electoral (0'1%).

—**Renovación Valencianista (RV)**: partit polític inscrit el 16-XII-1994 al registre del Ministeri de l'Interior i fundat per María Dolores García Broch i José Manuel Ricart Lumbreras que es definia com "nacionalista, autonomista, democràtic, progres-

sista, valencianista i integrador de classes socials". Només es presentà a les eleccions municipals de 1995 on, amb García Broch de cap de llista a València, obtingué un 0'25% dels sufragis. Actualment integrats a CVa, Broch ostenta una de les seues vicepresidències.

—**Unió de Progrés per a la Comunitat Valenciana (UPCV)**: escissió poc nombrosa del que fou President d'UV i diputat i senador per esta formació José María Chiquillo que es constituí com a partit l'abril de 2005. Partidari d'un acostament al PP, ha demanat el vot per al PP a les eleccions de 2007 i abans de les generals de 2008 s'ha integrat definitivament.

—**Unió Regionalista Valenciana (URV)**: partit fundat l'any 1977 (inscrit el 23-I-1978 al registre del Ministeri de l'Interior) i, per tant, degà del blaverisme polític. Amb resultats electorals modestos (15.694 vots a les generals de 1979, el que suposà un 0'84% a la província de València i tan sols dos regidors, un a València i un altre a Catarroja a les primeres eleccions municipals democràtiques del mateix any) es refundà com a Esquerra Nacionalista Valenciana (ENV-URV) el 1979, cosa que provocà l'escissió del sector més conservador, encapçalat per González Lizondo, que posteriorment fundaria UV. A partir de 1982 obtindrà resultats sempre inferiors a l'1%. A les europees de 1989 concorregué en coalició amb UV. A la dècada dels noranta abandonaria el secessionisme lingüístic i ja no podem considerar-lo un partit pròpiament blaver.

—**Unió Valenciana (UV)**: partit fundat per sectors del GAV i de l'anticatalanisme més radical i inscrit el 30-VIII-1982 al registre del Ministeri de l'Interior. D'entre els seus fundadors destaquen Ramón Izquierdo, Ramos i Lizondo. Començà la seua experiència institucional de la mà d'Alianza Popular en la Coalición Popular a les generals de 1982 i les autonòmiques i locals de 1983. El 1986 començà la seua cursa en solitari i Ramón Izquierdo continuarà de diputat a Madrid amb un 5'1% dels vots a la província de València. El 1987, amb un 9'2% de sufragis al país, assolirà grup parlamentari a les Corts, obtindrà 213 regidors i superarà a AP a l'Ajuntament de València. A les generals de 1989, amb el 6'88% dels vots aconseguirà dos diputats a Madrid. L'any 1991 abastarà els millors resultats electorals, amb un 10'5% dels vots a les Corts Valencianes i 335 regidors. Tot i això Lizondo no aconseguirà l'alcaldia de València i començarà el seu decliu polític, trufat a més de continus problemes interns i expulsions. A les generals de 1993 baixarà al 4'6% i es quedarà amb un diputat i a les autonòmiques de 1995, tot i baixar al 7'1% (i quedar-se amb 214 regidors), serà la força decisiva a les Corts i investirà Zaplana com a President de la Generalitat mitjançant el *pacte del pollastre*. Lizondo assumirà la presidència de les Corts i abandonarà la presidència d'UV. Villalba el succeirà en una cosa i en l'altra. El 1999 es quedarà per primera vegada fora de les Corts amb un 4'8% i de l'Ajuntament de València (4'83%) i el 2000, amb un 2'41%, perd la seua representació al Congrés dels Diputats. La presidència de Chiquillo durà el partit a alinear-se encara més amb el PP (a les generals de 2004 no es presentarà a canvi de que aquest siga senador "independent"). A les europees de 2004 obtindran el seu pitjor resultat: un esquifit 0'5%. Chimo Ballester, guanyà les eleccions a la candidata promoguda per Chiquillo, amb la línia de separar-se del PP. Tanmateix dimití l'any 2006 i ha incrementat la crisi que pateix des de principis de la dècada dels noranta. L'actual president és José Manuel Miralles. Les eleccions autonòmiques de 2007 ha consagrat la seua marginalitat política amb 22.615 vots i un 0'85% i ha passat a tenir tan sols 29 regidors dels 171 que tenia el 2003, tot perdent el diputat a la Diputació Provincial de València. Fins i tot la llista de València, encapçalada per un fill de Lizondo, no aconseguirà abastar ni l'1% en la ciutat que seria històricament el seu graner de vots. A les generals de 2008 ni tan sols s'ha presentat.

Associacions culturals i cíviques

—**ACJOMA**: associació cultural poc significatiu de la transició democràtica.

—**Agrupación literaria Amigos de la Poesía**: associació cultural de la directiva de la qual forma part l'escriptor Pere Delmonte i que ha subscrit diversos manifestos secessionistes.

—**Agrupació Valencianista de l'Horta. Massanassa**: associació cultural poc significativa de la transició democràtica. Membre de la FCECRV.

—**Agrupació Valencianista Elcano**: associació cultural poc significativa de la transició democràtica. Membre de la FCECRV.

—**Agrupació Folklòrica Valenciana**: associació cultural poc significativa de la transició democràtica.

—**Alternativa Universitaria (AU)**: grup estudiantil ultradretà i radical anticatalanista de la Universitat de València liderat per Juan García Sentandreu i Carlos Flores. La seua militància procedia del sindicat franquista SEU i la seua implantació més important fou a la Facultat de Dret. Un dels seus eixos principals fou l'oposició a la docència en valencià i a la denominació de llengua catalana en els estatuts de la Universitat. Premi *Palma Dorada* (sic) 1987.

—**Amics de la Barraca i l'Alqueria**: associació cultural poc significativa de la transició democràtica. Membre de la FCECRV.

—**Amics de Valencia**: associació cultural poc significativa de la transició democràtica. Membre de la FCECRV.

—**Amics de Vicent González Lizondo**: associació cultural fundada per dissidents d'UV que preteneren patrimonialitzar, una vegada mort, la figura del líder del blaverisme polític. Amb escassa activitat, fou la base del partit IRV.

—**Amics de la Real Academia de Cultura Valenciana**: associació nascuda l'abril de 1986 que té per principal objectiu la difusió de la RACV. Dirigida primerament per Concha Senón, després per Vicente Monfort i fins la seua mort per Edison Valls. Membre fundador de la FCECRV. Premi *Palma Dorada* (sic) 1995.

—**Amics del Corpus**: associació cultural blavera lligada a les festes del Corpus Christi de la ciutat de València.

—**"Amunt el Cor"**: associació poc significativa durant la transició democràtica lligada a membres de l'Església Catòlica.

—**ANPE-Sindicato Independiente**: sindicat espanyol bàsicament lligat a l'ensenyament, un dels objectius del qual. és el "mantenimiento del carácter estatal de los Cuerpos Docentes y su derecho a la movilidad en toda España". Al País Valencià està liderat per Fermín Palacios, pròxim a CVa i a Juan García Sentandreu i col·laborador com a columnista de l'ABC des d'on protagonitza proclames anticatalanistes.

—**Arracades**: associació poc significativa durant la transició democràtica.

—**Arrels**: associació cultural blavera poc significativa de la transició democràtica.

—**Associacio Amunt lo Cor**: grup poc significatiu de religiosos i blaveros lligats a l'Església catòlica activa durant la transició democràtica dirigit pel fallit Mossen Josep Almiñana. Membre fundador de la FCECRV.

—**Associacio Cultural Alboayal**: grup poc significatiu d'Albal. Membre actual de la FCECRV.

—**Associació Cultural Cardona i Vives:** grup cultural de Castelló encara en actiu. Membre fundador i actual de la FCECRV. Premi *Palma Dorada* (sic) 1999.

—**Associació Cultural Curatall:** grup cultural poc significatiu.

—**Associació Cultural Joanot Martorell:** grup poc significatiu de València dirigit per José Manuel Ricart Lumbreras. Membre actual de la FCECRV.

—**Associació Cultural de Pinedo:** grup poc significatiu de la pedania de Pinedo (ciutat de València).

—**Associació Cultural i d'Investigació El crit del Palleter:** grup poc significatiu actiu durant la transició democràtica radicat a Catarroja.

—**Associació Culturo-Jovenil Mossarabia:** grup poc significatiu de La Vila Joiosa. Membre actual de la FCECRV.

—**Associació Defensora dels Interessos Alacantins. ADIA:** grup poc significatiu d'Alacant que «sintetitzava blaverisme amb particularisme alacantinista» (Bello, 1988: 111). Membre fundador de la FCECRV. Premi *Palma Dorada* (sic) 1988.

—**Associació d'Escriptors en Llengua Valenciana. AELLV** (www.aellva.org/): entitat fundada el 1992 presidida per Aureli López que aplega bona part dels escriptors secessionistes del País Valencià. Membre actual de la FCECRV.

—**Associació L'Esguerda:** grup juvenil poc significatiu de Gandia. Membre actual de la FCECRV.

—**Associació de Mestres i Llicenciats del Regne de València:** grup poc significatiu dirigit per García Broch. Membre fundador de la FCECRV

—**Associació Lo Regne en accio. ARA** (loregne.cjav.org): associació cultural juvenil poc significativa.

—**Associació Valenciana de Progressionals Universitaris:** grup poc significatiu dirigit per Josep Bruixola. Membre fundador de la FCECRV.

—**Ateneu de la Cultura Valenciana:** associació poc significativa durant la transició democràtica.

—**Ballesters del Centenar de la Ploma (BCP):** associació cultural blavera de la transició democràtica que es dedicà a amaneçar demòcrates i valencianistes. Membre de la FCECRV.

—**Centre d'Estudis Democràtic Espanyol:** grup poc significatiu dirigit per Emili Miedes. Membre fundador de la FCECRV.

—**Círculo Blasco Ibáñez:** associació cultural blavera i d'inspiració blasquista poc significativa de la transició democràtica.

—**Círculo Cultural Aparisi y Guijarro:** grup carlí fundat durant el franquisme que a la transició democràtica derivà cap a un *foralisme* blavero que n'exercí un cert paper. De fet, el segon president del GAV, Martín Villalba, procedí d'aquest cercle. Membre fundador i actual de la FCECRV.

—**Círculo Fernando Valera:** associació cultural blavera i d'inspiració republicana poc significativa de la transició democràtica.

—**Coalició Universitària:** grup estudiantil lligat al partit CVA.

—**Colectiu Aitana**: grup poc significatiu de la comarca de l'Alcoià.

—**Colectiu Jovenil d'Associacions Valencianistes** (www.cjav.org): aplec de diverses entitats juvenils anticatalanistes.

—**Colectiu Fullana**: grup de professors universitaris secessionistes.

—**Colectiu Vinatea**: nom tapadera amb què encobreix el GAV les seues accions, normalment pintades, contra la normalització lingüística i, en concret, contra els col·legis i instituts.

—**Consell Valencià**: primera associació cultural blavera fundada per Xavier Casp, Miquel Adlert, Manuel Zarzo, Xavier Marí i d'altres, convocant de la concentració de juny de 1978.

—**Entitat Cultural Associació Valencianista El Pilo**: grup cultural de Burjassot dirigit per Pep Barat. Membre fundador de la FCECRV.

—**Estudiants Valencianistes de la Politecnica. EVP** (www.upv.es/aevp/): grup d'estudiants de la Universitat Politècnica de València vinculat al GAV i a CVa. Premi *Palma Dorada* (sic) 2000.

—**Federació Coordinadora d'Entitats Culturals del Regne de València (FCECRV)** (www.galeon.com/fcecrv/): federació que aglutina diversos grupuscles anticatalanistes que ha convo-cat la gran majoria de les grans manifestacions "blaveres" de la ciutat de València. Normalment controlat i dirigit pel GAV i CVa (no debades Sentandreu i García Broch n'han sigut presidents).

—**Fòrum Ciutadà de Mislata**: grup cultural poc significatiu que ha signat diversos manifestos secessionistes.

—**Grup Agermanar de Godella**: grup poc significatiu durant la transició democràtica de Godella. Membre de la FCECRV.

—**Grup d'Acció Valencianista. GAV** (www.gav-valencianistes.com): entitat significativa fundada en 1977 que esdevingué la força de xoc de la mobilització anticatalanista durant la transició democràtica. Una part important de la militància i de les seues d'UV procediren del GAV que vingué a menys amb el creixement d'UV. Prengué una nova revolada amb l'ascens de García Sentandreu com a president. Membre fundador i actual de la FCECRV. Premi *Palma Dorada* (sic) 1992.

—**Grup d'Albaes Els llauradors de Torrent**: grup poc significatiu de Torrent dirigit pel fallit Lliso Genovés. Membre fundador de la FCECRV. Premi *Palma Dorada* (sic) 1993.

—**Grup Cultural Bernia d'Altea**: grup poc significatiu d'Altea lligat a Edicions Aitana i Editor Barranqui. Membre fundador de la FCECRV

—**Grup Cultural Illicita Regne de Valencia** (rebatejat com "Tónico Sansano"): grup blavero d'Eix dirigit per Josep Esteve Rico. Membre fundador i actual de la FCECRV. Atorga les "Palmes Dorades" a personalitats i militants anticatalanistes.

—**Grup Cultural Novelder Regne de Valencia**: grup poc significatiu de Novelda dirigit per Miquel Navarro Salas. Membre fundador de la FCECRV.

—**Grup de Dances Azahar**: associació especialitzada en folclor tradicional durant la transició democràtica.

—**Grup de Dances de Moncada:** associació especialitzada en folclor tradicional de Montcada.

—**Grup de Dones Valencianes:** grup aglutinador d'algunes destacades "ties maries blaveres" que s'afirmaven orgullosos d'esta apel·lació. Proper al GAV i membre fundador de la FCECRV. Premi *Palma Dorada* (sic) 1991.

—**Grupo de Danzas La Senyera:** associació especialitzada en folclor tradicional durant la transició democràtica.

—**Grupo l'Horta:** associació poc significativa durant la transició democràtica.

—**Institut d'Estudis Valencians:** entitat històrica fundada en 1937 per la Conselleria de Cultura del Consell Provincial de València, presidida per Francesc Bosch i Morata, del Partit Valencianista d'Esquerra. Inspirada en l'Institut d'Estudis Catalans, l'objectiu de la qual fou "conrear i propagar la cultura valenciana". A la dècada dels huitanta la legalitzà Carles Recio i junt a altres membres com Gil Manuel Hernández, Lluís Mesa i Josep Lluís Marín fou una entitat cultura que féu servir les normes del 32. Amb la nova aposta de Recio pel blaverisme, passà a mans anticatalanistes. El seu president actual és Ferran Ribes.

—**Maulets 1707:** nom tapadera amb què encobreix el GAV les seues accions, normalment pintades però també atacs contra seus, contra grups culturals i polítics considerats "catalanistes".

—**Nostra Valencia:** associació poc significativa durant la transició democràtica.

—**Nou Valencianisme:** fundació auspiciada i presidida per Juan García Sentandreu com a pas previ per al partit polític CVa.

—**Oronella, L'** (www.oronella.com): editorial fundada per Felip Bens i una de les més dinàmiques del blaverisme. Promotora del canvi d'accentuació de la normativa de la RACV.

—**Palleter, El** (www.elpalleter.com): portal electrònic pròxim al partit CVa. Premi *Palma Dorada* (sic) 2002.

—**Patronat Historic Artistic Cultural d'Elig. PHACE:** grup cultural poc significatiu d'Elx. Membre actual de la FCECRV.

—**Pensat i Fet:** associació poc significativa durant la transició democràtica.

—**Plataforma Cultural Valenciana:** associació poc significativa durant la transició democràtica.

—**Plataforma Constitucional y Autonomista:** aplec d'associacions anticatalanistes de l'antiga Corona d'Aragó nascuda el 2004 i presidida per García Sentandreu. En formen part, a més de Nou Valencianisme, l'Acadèmi de sa Llengo Baléà, la Federación de Asociaciones Culturales del Aragón Oriental (FACAO) i Convivencia Cívica Catalana.

—**Plataforma Jovenil Valencianista (PJV):** grup juvenil lligat al GAV. Premi *Palma Dorada* (sic) 2004.

—**Promoción de Cultura Valenciana, S.A. (Procuvasa):** associació cultural lligada als promotors del Consell Valencià que aplegava alguns empresaris anticatalanistes.

—**Prometeo** (prometeo.cjav.org/CULTURA.html): grup cultural poc significatiu.

—**Rat Penat, Lo. LRP** (www.loratpenat.org): entitat fundada per Llombart i, de seguida, controlada pel sector més conservador de la Renaixença valenciana. Durant el franquisme serà una institució permesa que, mitjançant la tasca de Carles Salvador, formarà en llengua i cultura valenciana una bona nòmina de la generació de valencianistes de la transició. La intervenció del darrer president franquista de la Diputació de València, Ignacio Carrau, impedirà la victòria de la candidatura encapçalada per Sanchis Guarnier en l'assemblea de 1976. Arran de la dimissió d'Emili Beüt l'any 1980, l'entitat d'amadors de les glòries valencianes assumirà la normativa secessionista de la RACV i esdevindrà un dels referents culturals del blaverisme. Membre fundador i actual de la FCECRV. Premi *Palma Dorada* (sic) 1989.

—**Real Academia de Cultura Valenciana. RACV** (www.racv.es): fundada l'any 1978 auspiciada per la Diputació de València quan n'era President Ignacio Carrau sobre les cendres del Centre de Cultura Valenciana (1915). Impulsora des dels seus inicis de la normativa secessionista promoguda per Adlert (aleshores LRP estava dirigit per Beüt que encara s'ajustava a les Normes del 32), es convertirà en referent totèmic del blaverisme al qual tractarà de dotar de legitimitat cultural alternativa. El primer degà fins a la seua dimissió per les pressions del sector més contrari a l'AVL fou Casp. Premi *Palma Dorada* (sic) 1985.

—**Rogle Cultural Lluís** (sic) **Fullana Mira**: grup poc significatiu d'Alacant. Membre actual de la FCECRV.

—**Roure Valencià**: grup poc significatiu editor d'una revista fotocopiada de retalls de premsa anticatalanistes als quals afegeixen comentaris manuscrits. Membre fundador de la FCECRV. Premi *Palma Dorada* (sic) 1986.

—**Senia al Segura, Del**: editorial fundada per Xavier Casp.

—**Taula d'Autors Teatral**s: grups cultural lligat al món del teatre.

—**Taula Nova**: Joventuts de València 2000. Membre fundador de la FCECRV i lligat a un blaverisme més moderat.

—**Tyrius (Asociación de Amas de Casa)**: grup conservador de mestresses de casa.

—**Unio Valencianista Independent**: grup poc significatiu de Borriana. Membre fundador de la FCECRV.

—**Valencia 2000**: Membre fundador de la FCECRV. Associació de quadros blaveros més moderats que UV que donaria peu durant la segona meitat de la dècada dels huitanta a la Coalició Valenciana de Francisco Domingo.

—**Valencia Cultural**: associació poc significativa durant la transició democràtica.

—**Valencia Universitaria**: grup estudiantil bàsicament de la Universitat de València fundada per gent de les Joventuts d'Unió Valenciana (la primera presidenta de VU, Loles Jorro, fou membre de l'executiva) que, davant la seua transformació en Taula d'Estudiants Valencians acabaria en mans de les Joventuts del GAV. Premi *Palma Dorada* (sic) 2001.

—**Yomus**: grup ultra històric de seguidors del València CF d'ideologia d'extrema dreta espanyolista, anticatalanista i antisemita i violent. Diversos dels seus integrants han protagonitzat les més destacades accions anticatalanistes relacionades amb el futbol i fins i tot amb les mobilitzacions blaveres.

Mitjans de comunicació⁷⁷⁴

—**Diario de Valencia**: diari ultraanticatalanista fundat per María Consuelo Reyna i Jesús Sánchez Carrascosa que isqué al carrer el 26 de setembre de 2000. En trencar-se el matrimoni serà aquest qui continuarà dirigint el diari. Els principals accionistes foren Enrique Roig, Francisco Segura, Antonio Marín, Miguel Arnedo, Ignacio Monzonís i Francisco Aura. Molt proper a Zaplana, s'aliniarà en l'enfocament entre Zaplana i Camps, cosa que li suposarà una minva important de publicitat. Segons diverses fonts periodístiques: «La colaboración del PSPV ha sido fundamental en los últimos meses en el mantenimiento del periódico» (*LEV*, 27-VI-2007). Deixà de publicar-se el 26-VI de 2007.

—**Murta**: revista periòdica cultural editada per Paraval i dirigida per Xavier Casp publicada des de 1978 fins a principis de la dècada dels huitanta.

—**Las Provincias**: diari fundat per Teodor Llorente i, per tant, lligat a la burgesia conservadora, espanyolista i “regionalista” de la ciutat de València. Durant la transició democràtica i gràcies al paper del seu director José Ombuena i, particularment, de la seua subdirectora María Consuelo Reyna, esdevindrà el gran mitjà de comunicació de masses que s'identificarà amb el regionalisme anticatalanista i que serà el portanveu i el gran difusor del blaverisme, en particular fins la destitució de Reyna l'any 1999.

—**Lletraferit**: revista periòdica cultural publicada per l'editorial L'Oronella. També edita la revista anual Lletrafaller. Començà a editar-se el 1996.

—**Lo Rat**: revista que combinava ser butlletí intern de LRP i d'informació general. El primer número és de gener de 1990. Tindrà inserció publicitària de la regidoria de cultura de l'Ajuntament de València dirigida per García Broch i de les institucions que controlava UV en la legislatura 1995-1999: la Conselleria d'Agricultura, l'IVAJ, Vaersa (Conselleria de Medi Ambient) així com del Consorci Provincial de Bombers. Prèviament hi havia existit el “Bolletí Informatiu” *Lo Rat Penat*, el primer número del qual aparegué en novembre de 1981 i el darrer fou el 60, en novembre de 1989.

—**Som**: butlletí intern del GAV. Començà a editar-se l'octubre de 1977 fins a hui i ha tingut una periodicitat irregular.

—**Valènciaésnotícia**: revista periòdica dirigit per Josep Puchades que no ha tingut continuïtat.

—**Valencia TV**: televisió local de la ciutat de València fundada per Consuelo Reyna i Sánchez Carrascosa que començà les seues emissions el 2000. En trencar-se el matrimoni serà aquest qui continuarà dirigint-la. Deixà d'emetre el març de 2006.

—**València hui**: diari ultraanticatalanista presentat com “El diari del nostre Regne”, dirigit per Baltasar Bueno i finançat per Juan Lladró i Hèctor Gimeno, molt pròxim ideològicament a CVa (de fet, a la pàgina web de CVa hi ha un link directe exclusivament amb aquest diari). Començà a publicar-se el 29 de novembre de 2006 i, des de juliol de 2008, degut a les baixes vendes i l'absència de publicitat institucional, ha restat com un periòdic electrònic exclusivament. Mesos després desapareixeria definitivament.

⁷⁷⁴ Hem limitat el llistat als mitjans valencians (d'altra banda també hauríem de tenir en compte l'edició de València d'*El Mundo* i d'*ABC*. De fet, aquests diaris, en la seua edició estatal, tenen en l'anticatalanisme una de les seues línies editorials més importants) i específicament blaveros (ja que els mitjans de titularitat autonòmica, com Canal 9 i Ràdio 9, també han participat si més no a partir de 1995 i en certa mesura del regionalista anticatalanista. També altres mitjans com la ràdio 97.7 donaran cabuda a programes i emissions específicament blaveres).

Militants i simpatizants destacats⁷⁷⁵

—**Abril Martorell, Fernando** (Madrid, 1936-1998): Enginyer agrícola i políticòleg, fou a la dècada dels 60 President de la Diputació Provincial de Segovia, director del FORPPA i participà als Grups d'Acció Catòlica. Diputat pel terç familiar i dirigent de diverses empreses vinculades a l'INI la dècada següent, esdevingué un col·laborador estret d'Adolfo Suárez; de fet, fou Ministre d'Agricultura del seu primer govern, vicepresident tercer per assumptes de política interior, vicepresident segon per assumptes econòmics i Senador per designació reial. Tingué una especial participació en els Pactes de la Moncloa i en l'acord constitucional. Diputat a Madrid la legislatura constituent per València, dirigent de la UCD valenciana i diputat de l'Assemblea constituent de les Corts Valencianes (portantveu del grup centrista) fou, junt a Manuel Broseta, el gran artífex de l'estratègia anticatalanista durant la transició democràtica. En abandonar la política degut a la no renovació del seu escó, presidí el Grupo de Empresas Lácteas Españolas, la Unión Naval de Levante i fou conseller del Banc Central (vicepresident des de 1988). A títol pòstum rebé la Gran Cruz de la Orden de Isabel la Católica.

—**Adán García, José María** (Sogorb, 1931): advocat i diplomata en diverses titulacions, capità de complement d'Infanteria de Marina i directiu d'Altos Hornos del Mediterráneo, fou procurador a Cortes de 1971 a 1977 com Consejero Nacional del Movimiento, cap de Falange Universitaria a València, director de la revista *Claustro* i president del Centro de Estudios Políticos y Sociales (associació que aplegava reformistes del franquisme). Es coneix una carta-circular seua l'any 1975 on alertava de "la persistente campaña de catalanizar nuestra cultura y hacernos perder la identidad e historia de Valencia" (a Cucó, 1989: 291). Féu gestions per sancionar la revista *Ajoblanco* arran del seu polèmic reportatge sobre les falles. Governador civil de La Rioja (1976-1978) i des de 1989 militant del PP i de la Fundación Cánovas del Castillo al País Valencià de la qual serà delegat autonòmic des de 1991. Exercí d'articulista a diversos periòdics valencians amb una línia ideològica inequívocament espanyolista i anticatalanista. Entre altres condecoracions, està en possessió de la Creu de Mèrit Militar; la Gran Encomienda de la Real Orden de Caballeros de Santa María del Puig i la de Cavaller Jurat de Sant Vicent Ferrer.

—**Adlert Noguero, Miquel** (Paterna, 1911-1988): Advocat, jutge i escriptor. Fou redactor en cap del setmanari *Acció Valenciana* i dirigent destacat del partit dretà i catolicista ANV. Segons Xavier Casp⁷⁷⁶ conegué les presons republicanes, el que el lliuraria de combatre amb l'Exèrcit Popular i segons Pep Cruanyes formà part d'un dels equips de confiscació de documentació franquista en acabar la Guerra Civil espanyola. Fundà amb Xavier Casp l'editorial Torre en 1944. Junt a Casp fou un dels líders intel·lectuals del blaverisme. Escriví en 1977 *En defensa de la llengua valenciana*, llibre que donà peu a la normativa secessionista de la RACV de la qual, contràriament, mai en formà part. En 1988 fou nomenat "prohom" per LRP.

—**Aguilar Pascual, Pere**: President del GAV de 1989 a 1994 i col·laborador estret de Sentandreu fins que aplegà un trencament personal. Muntà una xicoteta editorial anticatalanista nomenada Pere Aguilar editor.

—**Ahuir i López, Artur** (1965): militant del grup ultra *Primera Línea*, esdevendria un activista destacat del GAV i d'URV durant la transició democràtica i la dècada dels huitanta. President de les Joventuts Ratpenatistes, membre de la Junta de Govern de 1988 a 1992 i Mantenidor dels CIX Jocs Florals de LRP (1992), membre de la candida-

⁷⁷⁵ Cal aclarir que no sempre ens ha ha sigut possible obtenir algunes dades.

⁷⁷⁶ «La preso si que la va conèixer be. Pero —sempre el seu caracter— quan s'acabà la guerra no volgue de cap manera ser "excautivo", cosa que era un poderosíssim certificat per a molts privilegis» (DDAA, 1990b: 63).

tura que ENV presentà a les generals de 1989 a la circumscripció de Barcelona i militant d'UV durant anys, fou candidat en la llista lizondista de Vicente Ferrer front al villalbista Tàrsilo Piles. Poeta, llicenciat en filologia hispànica i autor de diversos poemaris i coautor d'una *Historia de la Lliteratura* (sic) *Valenciana*, ha sigut membre de la Secció de Llengua i Lliteratura de la RACV. Signant del "Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana" durant les eleccions de 1999, actualment és membre de l'AVL a proposta del PP i considerat un "traïdor" pels sectors blaveros més radicals i ortodoxos.

—**Ahumada Camps, Josefa (Pepita)** (1916-2003?): sòcia d'argent i propagandista diocesana d'Acció Catòlica, membre de la Hermandad del Descendimiento del Señor de la Setmana Santa Marinera, regidora i tinent d'alcalde pel terç familiar de 1971 a 1979, fou regidora de Benestar Social per UV durant la legislatura de 1991-1995.

—**Alcón Edo, Lluís** (Vilafranca, 1916-1998): sacerdot ordenat el 1943 que ocuparia diversos càrrecs a l'Arquebisbat de València. Col·laborador d'Alminyana de la traducció al valencià secessionista dels Quatre Evangelis i professor dels cursos de valencià de LRP. En 1990 fou nomenat "prohom" per LRP.

—**Alcón Miquel, María José** (1962): llicenciada en dret. Actualment és membre del Comité Eixecutiu Provincial del PP, regidora de cultura de l'Ajuntament de València i representant de l'Ajuntament a la RACV.

—**Alejandro Guillamón, Vicente** (Onda, 1930): pèrit mercantil i periodista. Fou voluntari a les "forces indígenes" d'Àfrica i corresponsal al Marroc i a Melilla. delegat al País Valencià de l'Agència EFE, des de la qual difonia el missatge anticatalanista durant la transició democràtica. Fundador de la Unión Católica de Informadores y Periodistas, entre 1987 i 1993 dirigí la publicació religiosa *Vida Nueva*.

—**Almela i Vives, Francesc** (Vinaròs, 1903-València, 1967): Poeta, historiador i erudit. Col·laborador i redactor de *La Correspondencia de Valencia*, diari lligat a la Unió Valencianista. Director de *Taula de Lletres Valencianes* (1930) i de *Nostra novel·la* (1931). El 1965 publicà *Valencia y su reino*, en bona mesura una resposta anticatalanista al *País Valenciano* de Fuster de 1962.

—**Alminyana Vallés, Josep** (La Torrella, 1916-2006): Canonge de la Catedral de València, Acadèmic de Número de la RACV des de 1993, Premi "Ausiàs March" i Medalla del Centenari dels Jocs Florals de LRP. Serà un dels màxims exponents del blaverisme dins de l'Església catòlica al País Valencià, de l'associació Amunt lo Cor i de la traducció al valencià secessionista dels Quatre Evangelis. En 1994 fou nomenat "prohom" per LRP.

—**Alonso Amate, Enrique**: Expresident del Partido Republicano Federal i President d'Honor de l'Ateneu Republicà Blasco Ibáñez, actualment és un dels vicepresidents de CVa.

—**Andrés Chavarrías, José Luis** (Burjassot): alcalde del PSPV-PSOE de Burjassot ininterrompudament des de 1987 i secretari comarcal de l'Horta Nord. Ha subvencionat durant anys l'entitat secessionista *El Piló* i els seus premis de narrativa en normes de la RACV i ha assistit en més d'una ocasió a les seues gales.

—**Aparicio Pérez, José**: Arqueòleg, actualment cap de Servei d'Estudis Arqueològics Valencians de la Diputació de València. Acadèmic de Número de la RACV des de 1986 i director de la Secció de Prehistòria i Arqueologia, de la Secció d'Estudis Ibèrics i de l'Aula d'Humanitats i de Ciències Valencianes, en fou Secretari Perpetu fins que presentà la dimissió per un assumpte de corrupció. Signant del "Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana" durant les eleccions de 1999.

—**Aracil Bonet, Lluís Vicent** (1941): sociolingüista “catalanista” que evolucionà en la dècada dels noranta a l'espanyolisme anticatalanista. Aplegà a afirmar que “els catalanistes estan condemnats a enfollir i a avançar cap al terrorisme” (LEV, 19-XI-1996: 25), que són “hiperfeixistes” i que foren els assassins de Broseta (LEV, 20-XI-1996) i que volen la batasunització i la bosnianització del País Valencià.

—**Àries i Burdeos, Juli Amedeu**: llicenciat en ciències de la informació i professor de llengua valenciana per LRP. És membre del consell de redacció de *Lletraferit* i director de la revista *Lletrafaller*, becari de la Secció de Llengua i Lliteratura Valencianes de la RACV i autor de diversos llibres secessionistes.

—**Arnandis Boix, Maria Glòria** (Alginet): membre del Consell Executiu Nacional d'UV l'any 1992, regidora d'UV d'Alginet i diputada provincial de València la legislatura 1991-1995. La legislatura 1995-1999 fou Directora General de Qualitat Ambiental. A les eleccions locals de 2003 repetiria com a regidora (única) amb la candidatura de Gent d'Alginet, i també al 2007, que Gd'A es coaligà amb el Partido Social Demòcrata (suposadament vinculat amb Rafael Blasco per desgastar el PSOE).

—**Arnau García, Ramón** (Alberic, 1925-2008): sacerdot, Catedràtic de Teologia dogmàtica, nomenat protonori apostòlic per Joan Pau II, degà de la catedral de València i membre pel *cupo* blavero de l'AVL a proposta del PP.

—**Artagoitia Calabuig, Fermín** (1946): Advocat, militant de la UCD i del CDS (del qual seria Secretari Provincial i vocal del Comité Federal i regidor de l'Ajuntament de València) i diputat d'UV les legislatures de 1991 i de 1995.

—**Astillero, Pedro**: home de confiança de Xavier Casp en l'editorial *Del Cenia al Segura*, esdevingué el seu editor amb la mort del poeta secessionista.

—**Attard Alonso, Emilio** (1915-Rocafort, 1997): advocat (degà del Col·legi d'Advocats de València entre 1962 i 1968), banquer, periodista i militant de la DRV i de la Asociación Católica de Propagandistas. Fundador i president del PPRVA que seria, junt al PDLPV, el partit més important en la conformació de la UCD al País Valencià. Diputat a Madrid durant les legislatures constituent de 1977 (on fou President de la Comissió d'Assumptes Constitucionals i Llibertats Públiques) i de 1979 (on es tramitaria l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, denominació de la qual reivindicà la paternitat) i diputat de l'Assemblea constituent de les Corts Valencianes. El 1981, després d'haver sigut un dels màxims abanderats de l'estratègia anticatalanista, abandonà la direcció de la UCD. President del Consell de Cultura de la ciutat de València, Doctor Honoris Causa per la Universitat Politècnica de València (1993) i President del Consell Jurídic Consultiu de la Comunitat Valenciana. Obtingué la Gran Cruz de Caballero de la Orden de Isabel la Católica, la Cruz de Honor de San Raimundo de Peñafort i la Orden del Mérito Constitucional.

—**Azzati Descalci, Félix** (Cadis, 1874- València, 1929): Periodista d'*El Pueblo* i director, després de la direcció de Blasco Ibáñez, i dirigent del blasquista Partido de la Unión Republicana Autonomista (PURA). Diputat per la ciutat de València el 1910, 1914, 1916, 1919 i 1923. Fou un polític radical republicà, anticlerical, visceralment anticatalanista i antivalencianista tot i allunyar el blasquisme del radicalisme lerrouxista.

—**Ballester Hurtado, Rosario**: empresària, exregidora del PP i regidora de CVa a Albaterra (Baix Segura) i membre del seu Consell Foral.

—**Ballester Sanz, Joaquín** (Paterna, 1961): químic, regidor de Paterna i, des del 13 de març de 2005, president d'UV, en vèncer a la llista de José María Chiquillo, partidari d'acostar el partit al PP. Dimití el 20-IV de 2006 pels enfrontaments caïnites al si del partit.

—**Barberà Armelles, José** (?-1993): president de l'*Asociación de la Prensa Valenciana* que editava l'*Hoja del Lunes* i director del diari *Jornada* des de 1951 fins el seu tancament el 1975 i del LEV l'any 1975 quan encara era premsa del Movimiento Nacional, el qual esdevingué tribuna de l'anticatalanisme. Fou regidor de València durant l'alcaldia de Tomás Trénor, segon Marqués del Túria. Pare de Rita Barberà i militant d'UV.

—**Barberà Nolla, Rita** (1948): periodista i política. Redactora de Radio Valencia, dels diaris *Jornada* i LEV, cap de premsa del governador civil José María Fernández del Río i del Gabinet de la Confederación Empresarial Valenciana. Vinculada a Manuel Fraga, fou cofundadora d'Alianza Popular a València (1976), diputada autonòmica des de 1983 i alcaldessa de València des de 1991. Ha sigut Presidenta des de 1996 de la Federación Española de Municipios y Provincias i des de 2004 n'és Vicepresidenta. Actualment és membre del Comité Ejecutivo Nacional del PP i Vicepresidenta d'Honor de la RACV. Participa d'una ideologia espanyolista, populista i anticatalanista (de fet, malgrat dur més de quinze anys com alcaldessa del cap i casal encara no sap parlar valencià).

—**Bayarri, Josep Maria** (1886-1970): professor a l'Escola Superior de Belles Arts de València, poeta i editor i militant d'ANV, organització valencianista radical de dreta on hi coincidí amb Xavier Casp i Miquel Adlert. Destacà pel seu valencianisme antiespanyol i parcialment anticatalanista, en particular en els opuscles *Els cavallers de Vinatea* (1928) i *El perill català* (1931) i per una ortogràfica fonètica basada en el dialecte apitxat. En 1988 fou nomenat "prohom" per LRP.

—**Bayarri Lluch, Nassio** (1932): fill de Josep Maria Bayarri, escultor i Acadèmic de la Real Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles i Acadèmic de Número de la RACV des de 2002 i director de la Secció de Patrimoni Artístic.

—**Bellveser Icardo, Ricardo** (1948): Professor, escriptor, membre de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles i redactor de LP. La cartellera *Turia* informà que féu de *negre* de Lizondo (Bello, 1988: 131). Membre del sector més dur del CVC durant l'acord lingüístic. Actualment és director de la Institució Alfons el Magnànim on s'han publicat algunes obres secessionistes i membre de l'AVL a proposta del PP (des d'aleshores signa com Ricard els seus articles de premsa).

—**Bens i Carrión, Felip** (1969): editor de l'Oronella, agitador cultural anticatalanista i inventor del concepte "pancaespanyolisme" que explicaria l'aliança suposada de l'espanyolisme i el pancatalanisme contra el País Valencià i el valencianisme. Malgrat donar suport al canvi d'accentuació de les normes de la RACV, al capdavant s'ha situat contra l'AVL. Junt a Andreu Tintorer, fou comissari d'una exposició de la Diputació de València quan la presidia Fernando Giner sobre la senyera amb franja blava.

—**Beneyto Jiménez De Laiglesia, Mayren** (1945): empresària i presidenta d'UNICEF a València, fou militant del Partit Liberal i de la UCD i Regidora a l'Ajuntament de València des de 1977 per la UCD, pel CDS, des de 1991 per UV i des de 1999 pel PP. Des de 1991 ha ocupat ininterrompudament la direcció del Palau de la Música de València.

—**Beüt i Berenguer, Emili** (1902-1993): Valencianista històric (membre de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, responsable d'un projecte de comarcalització, publicà a l'Editorial Torre, fou col·laborador en les revistes *Sicània* i *València cultural* i membre de la Fundació Gaietà Huguet). El 1972 assumí la presidència de LRP i tot i ser signant del manifest blaver del 18 de novembre de 1978 ("Al poble valencià"), no acceptà la normativa secessionista de la RACV, motiu pel qual acabaria sent expulsat de la presidència per un vot de censura, el gener de 1980 i de males maneres, succeïnt-lo Xavier Casp. Posteriorment refundaria l'Institut d'Estudis Valencians. Membre del CVC des de gener de 1992 fins a la seua mort.

—**Blasco Ibáñez, Vicente** (1867-Menton, França, 1928): escriptor i periodista (fundador de *El Pueblo*) molt conegut que contribuirà a la creació de la identitat valenciana regional estereotipada i polític republicà federal i anticlerical, que obtingué resultats importants en l'àrea metropolitana de València. Els seus inicis estigueren lligats a la Renaixença i a LRP de la mà de Constantí Llombart fins que trencà obertament amb Teodor Llorente.

—**Blasco-Ibáñez Tortosa, Vicente** (1932): advocat, regidor a l'Ajuntament de València la primera legislatura democràtica per URV i diputat a les Corts la legislatura de 1987 a 1991 i diputat provincial de València la legislatura 1991-1995 per UV.

—**Boluda i Sanambrosio, José María**: empresari, directiu de Valencia 2000, President de LRP des de 1992 fins a 1996 i Secretari de l'Acadèmia del Vi del Regne de Valencia. Fou mantenidor de l'exaltació de la Fallera Major l'any 1995 i ha participat en llistes electorals d'UV (en la candidatura municipal de València de 1995 tancava la llista). Amic personal de Juan Bautista Soler.

—**Bonheme Sanz, Amalia Lidia**: condemnada per l'assalt al Casal Jaume I del barri de Russafa (València), conjuntament amb el dirigent de les joventuts del GAV Alejandro Esteve i José Luis Conejero.

—**Bonilla Calvo, Ángel**: regidor de Beniflà (La Safor) per CVa.

—**Boronat Gisbert, Josep** (Alcoi, 1922-2002): amb estudis de teologia, filosofia i de química, fou agregat col·laborador de la Secció de Llengua i Literatura Valencianes de la RACV des de 1979 i Membre de la Comissió Mixta de Bilingüisme. Mantenidor dels CIV Jocs Florals de LRP (1987). Membre des de l'any 1991 fins a la seua mort del CVC a proposta d'UV, des d'on s'oposà a la creació de l'AVL. Fou també President de la FCECRV. Premi *Palma Dorada* (sic) 1984.

—**Bou Blanch, José Manuel**: advocat, fou militant de Renovació Universitària. Actualment és vocal del Consell Foral de CVa i vocal de la FCECERV.

—**Broseta Pont, Manuel** (Banyeres, 1932-València, 1992): catedràtic de dret mercantil de la Universitat de València. Degà de la Facultat de Dret l'any 1970 i membre de la Junta de Govern que dimití l'any 1972 com protesta per la depuració franquista de professors i d'estudiants. President de la JDPV i de la TFPSPV. Assessor de Josep Lluís Albinyana al Consell del País Valencià i membre de la Comissió de Transferències Estat-Consell. Senador per UCD l'any 1979 i diputat de l'Assemblea constituent de les Corts Valencianes, encapçalà, junt a Abril Martorell i José Luís Manglano l'estratègia anticatalanista del partit. De 1980 a 1982 compatibilitzà la tasca de senador i la de Secretari d'Estat per a les Comunitats Autònomes. Fou membre del Consell d'Administració d'empreses com AUMAR, Española de Zinc, Dragados y Construcciones y Unión Naval de Levante. Creador i president el 1987 del Club de Encuentro, el mateix any fou triat conseller electiu del Consejo de Estado. El 1991 fou nomenat president del Consell de Cultura de la ciutat de València. Amic íntim de María Consuelo Reyna, fou assassinat per ETA l'any 1992.

—**Bueno Tàrraga, Baltasar** (Foios, 1949): teòleg i periodista. Ha col·laborat a Radio Popular de València, Agencia EFE (a les ordres d'Alejandro Guillamón), Radio Minuto, *Pueblo* de Madrid, Canal 9 i Canal 13. Durant molts anys treballà a LP a les ordres de Reyna on es caracteritzà pel seu furibund anticatalanisme. Ha sigut cap de premsa de la Diputació de València com a càrrec de confiança de Fernando Giner i columnista del DV. Acadèmic Corresponent per Foios de la RACV i darrerament una de les persones properes a Juan García Sentandreu (de fet, fou presentador d'un dels seus llibres), ha sigut nomenat director del nou diari anticatalanista *València hui*. Bello considera que exercia de negre dels articles de González Lizondo (Bello, 1988: 131).

—**Cabanes Pecourt, Mª Desamparados** (1938): Medievalista i deixeble d'Ubieto, actualment és Catedràtica de Paleografia i Diplomàtica a la Universidad de Zaragoza. Fou Consellera d'Educació a proposta de la UCD durant la darrera etapa del Consell Preautonòmic (setembre de 1981 a agost de 1982) i fins i tot al primer govern de transició (fins a desembre de 1982), des d'on tractà d'oficialitzar el secessionisme. Al segon govern de transició (fins a juny de 1983) serà consellera sense cartera. Acadèmica de Número de la RACV des de 1983, directora de la Secció d'Història i membre actual de la junta de govern de LRP. Premi *Palma Dorada* (sic) 1982 i Premi *Llealtat* (sic) 2001 atorgat pel GAV.

—**Calatayud i Tortosa, Vicent Ramon**: agent comercial i escriptor. Fou fundador del GAV, vicesecretari de la primera junta directiva, director de *Som* de 1979 fins a 1981, director de la revista *Murta* i secretari de LRP durant la presidència de Casp. Fou mantenidor dels CXI Jocs Florals de LRP (1994). Actualment és agregat de la Secció de Llengua i Lliteratura (sic) Valencianes de la RACV i des de desembre de 2007 Acadèmic de Número i president d'honor de l'AELIV.

—**Calpe i Climent, Àngel-Vicent** (1966): doctor en Medicina per la Universitat de València, membre de secció de Llengua i Lliteratura Valencianes de la RACV fins 2005, vocal de la Junta de Govern de l'AELIV i, des de novembre de 2003, membre de l'AVL a proposta del PP pel *cupo* blavero.

—**Calomarde Gramage, Joaquín** (1956): filòsof i catedràtic d'institut. Fou vicepresident del CVC i President del Consell Escolar Valencià. Diputat a Corts la legislatura de 1991 i diputat al Congrés les legislatures de 2000 i 2004 (al final de la legislatura es passà al grup mixt i votà a favor del PSOE), fou membre de la Junta Directiva Nacional del PP. Ha tingut diverses etapes en les que ha combinat opinions anticatalanistes i d'altres més moderades.

—**Campillo Sancho, José Salvador**: exregidor del PP i regidor de CVa a Sueca (Ribera Baixa) fins que el juliol de 2008 abandonà el partit.

—**Campillos Martínez, Manuel** (1929-2006): advocat (aplegaria a ser tresorer del Col·legi d'Advocats de València), membre de la Comissió fallera d'Avinguda Regne de València i Duc de Calàbria (fou vicepresident de la JCF i director de *La meua ama*, una obra de teatre faller estrenada el 1981) i fundador d'UV, on aplegà a ser secretari general d'aquest. Diputat a Corts des de 1983 fins a 1991. Fou expulsat d'UV per la direcció de Villalba junt a Lizondo i Vicente Ferrer.

—**Camps Gallego, Emilio** (1914-1994): escriptor de llibrets de falla, fundador de la JCF l'any 1939 i vicepresident de LRP (el 1994 guanyà el "Bernat i Baldoví" de literatura fallera). També en 1994 fou nomenat "prohom" per LRP.

—**Camps Ortiz, Francisco Enrique** (1962): llicenciat en dret i militant del PP, inicià la seua activitat com a regidor de trànsit a l'Ajuntament de València el 1991. Conseller de Cultura i Educació en 1997, secretari d'Estat i Administracions Territorials en 1999, en el govern d'Aznar, diputat estatal en 2000, delegat del govern espanyol al País Valencià en 2002 i, des de 2003, esdevingué el quart President de la Generalitat Valenciana, des d'on ha fet servir sovint un discurs explícitament anticatalanista. President *Regional* del PP des de 2004.

—**Carrau Leonarte, Ignacio** (1923): advocat i doctor en dret per la Universitat de València, fou Procurador en Corts de 1975 a 1977 i últim president franquista de la Diputació de València (de juliol de 1975 a abril de 1979), des de la qual en companyia de Ramón Izquierdo a l'Ajuntament de València, protagonitzaren diverses campanyes anticatalanistes i contra el Consell. Vinculat a URV, fou un dels fundadors del partit Derecha Democrática Española contrari a la Constitució de 1978. Catòlic tradicionalista és membre de l'Adoración Nocturna Española, Caballero de la Orden del Santo Cáliz de Valencia i Lugarteniente General del Muy Ilustre, Virtuoso, Magnífico y Leal

Capítulo de Caballeros Jurados de San Vicente Ferrer i ha rebut de mans de Joan Pau II l'Encomienda de la Orden de San Gregorio Magno. Signant del "Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana" durant les eleccions de 1999.

—**Carrión Gaitán, Victoria (Vicky)**: fou assessora de la Conselleria d'Agricultura l'any 1999 després de la dimissió de Ramón-Llin. Actualment és vicesecretària general d'UV.

—**Casp i Verger, Xavier** (Carlet, 1915-València, 2004): poeta. Fou membre del Centre d'Actuació Valencianista i secretari general d'ANV. Allistat amb l'exèrcit republicà passà per diversos camps de concentració franquistes. Guanyador el 1950 de la Flor Natural dels Jocs Florals de la llengua catalana a Perpinyà i el 1951 de l'Englantina d'Or als de Nova York, fundador de l'Editorial Torre i de la revista *Esclat*. Mantenedor dels XCII Jocs Florals de LRP (1975). Durant la transició democràtica fundaria el Consell Valencià, es convertiria al blaverisme i seria durant més de vint-i-cinc anys el seu intel·lectual més destacat. Diputat per UV (dins de la Coalición Popular) en la primera legislatura de les Corts,⁷⁷⁷ cofundador i director de la revista *Murta* (1978-1983), president de LRP el 1980, tot succeint Beüt i Acadèmic de Número de la RACV des de 1972 i Degà des d'octubre de 1990 fins que presentà la dimissió l'any 2002. Ha sigut també membre del CVC (1989-2002) i des de la seua creació fins a novembre de 2002 en presentar la dimissió, de l'AVL, cosa per la qual fou acusat de "traïdor" pels sectors més ortodoxos del blaverisme.

—**Castañer Molla, Juan Manuel**: arquitecte i membre de la falla *Els Doctors* (Doctor Gil y Morte-Doctor Vila Barberà) on coincidí amb Lizondo. Actualment és president de la Comissió. Regidor d'Urbanisme a l'Ajuntament de València la legislatura de 1991-1995. En perdre aquesta ocupació, fou col·locat com a assessor de l'aleshores Consellera d'Agricultura, Ramón-Llin. Aquesta el despatxà en un altre episodi de l'enfrontament entre villalbistes i lizondistes.

—**Castellà Almiñana, José Manuel**: conseller de Medi Ambient d'UV, una vegada desdoblada de la d'Agricultura, durant el segon govern de la quarta legislatura (del 24-II-1997 al 23-VII-1999).

—**Castellà Navarro, Salvador**: empresari, exregidor d'UV i Alcalde de Beniflà (La Safor) per CVa i membre del seu Consell Foral.

—**Castellano Gómez, Serafín** (Benissanó, 1964): llicenciat en dret i militant del PP des de 1988, on seria vicepresident provincial de Nuevas Generaciones. Alcalde de Benissanó entre 1991 i 1999 i, també des de 1991 diputat a les Corts on, com a portantveu, ha llançat diverses proclames anticatalanistes. Entre 1995 i 1999 fou president de la Federació Valenciana de Municipis i Províncies i ha sigut també Conseller de Justícia i d'Administracions Públiques i Conseller de Sanitat. Del sector zaplanista, ha ocupat diversos càrrecs orgànics al PP. Actualment és vocal del Comité Regional.

—**Catalán Hurtado, Pedro**: regidor a l'Ajuntament de València pel terç familiar de 1974 a 1979, fou militant d'UV.

—**Cervelló Ferrada, Francisco Javier**: agent d'assegurances, extint d'alcalde del PP i regidor de CVa a Alberic (La Ribera Alta) on, com a llista, obtingueren quatre regidors. És membre del Consell Foral de CVa.

⁷⁷⁷ Una de les escasses iniciatives parlamentàries que prendrà serà la pregunta número de registre 283 de 11 d'agost de 1983 (BOCV 8/I, 09-IX-1983: 182) contra l'emissió per banda de TVE del programa *Ésta es mi tierra* que indignà al blaverisme i la número de registre 300 de 20 d'agost de 1983 (BOCV 8/I, 09-IX-1983: 186-187) en un sentit reincident.

—**Cerviño Guimerà, Santiago**: regidor de fires i festes a l'Ajuntament de València per UV durant el darrer període de la legislatura 1991-1995 i president de la Junta Central Fallera. Fou un dels signants del "Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana" durant les eleccions de 1999.

—**Chanzá Romaguera, Julio** (Alcàsser, 1942): enginyer de camins i regidor d'Alcàsser des de 1979 (independent fins a 1983 i des d'aleshores per UV) i alcalde les legislatures de 1995 i 1999. La legislatura 2003-2007 ha compartit l'alcaldia amb Mª Remedios Avia, del PP. Fou membre del Consell Executiu Nacional d'UV el 1992 i president d'UV des d'octubre de 2003 amb un esquifit suport del 46% dels delegats, tot succeint Chiquillo i fins a la seua dimissió l'any 2004. Des de juliol de 2004 fou diputat provincial de València. És membre de l'executiva de Miralles.

—**Chiquillo Barber, José María** (Sumacàrcer, 1964): llicenciat en dret, militant del GAV i d'UV des de l'adolescència, fou assessor de l'Ajuntament de València des de 1988 fins a 1994. Esdevingué diputat al Congrés després de la dimissió de Lizondo (1994) i fins a 2000. Ocupà diversos càrrecs orgànics al partit, com membre del Consell Executiu Nacional d'UV el 1992 i president d'UV després de la dimissió de Villalba i fins a les eleccions de 2003. En ser derrotat la seua candidata Amparo Picó per Ballester protagonitzà l'escissió d'IPCV (de la qual ostentava la secretaria general), que feia part de la feina bruta anticatalanista del PP. El 2004 fou senador "independent" en les llistes del PP, demanà el vot per al PP a les eleccions de 2007 i finalment s'integrà al PP després de disoldre IPCV.

—**Choví Añó, Carles** (Sollana): President Provincial de les Joventuts d'UV durant la dècada dels noranta del segle passat. Ocuparà diversos càrrecs orgànics, tals com assessor de la Presidència. Amb l'escissió d'ONV, n'ocuparà la seua presidència.

—**Chulià Vicent, Eduardo** (fallit el 1999): advocat i militant carlí anticatalanista. Des del període de la transició democràtica fins a la seua mort fou president del Círculo Aparasi y Guijarro. Fou el primer President de la FCECRV i candidat de la Comunió Tradicionalista Carlista.

—**Conejero Asunción, José Luis**: condemnat per l'assalt al Casal Jaume I del barri de Russafa (València), conjuntament amb el dirigent de les joventuts del GAV Alejandro Esteve i Amalia Lidia Bonheme.

—**Corredor Pascual, Joaquín**: militant i regidor de La Pobla de Farnals (l'Horta Nord) del PP, protagonitzà l'escissió que donaria peu al PPCV. Actualment ostenta una de les vicepresidències de CVa i ha sigut cap de llista per Alacant a les eleccions autonòmiques de 2007.

—**Costa i Català, Joan** (Real de Gandia, 1935-Sollana, 2005): jesuïta i llicenciat en filosofia per la Universitat de Barcelona. Vicepresident de LRP de 1987 fins a 1991 i Acadèmic de Número de la RACV des de 1998, ha sigut un dels secessionistes més incisius en la premsa.

—**Costa Climent, Ricardo** (Castelló, 1972): economista i Diputat a Corts pel PP des de 1995, des de les quals ha protagonitzat diversos parlaments anticatalanistes.

—**Cotino Ferrer, Juan** (Xirivella, 1950): membre de l'Opus Dei i empresari agrícola. Fou President de la Cambra Agrària de Xirivella, fundador de l'Asociación Valenciana de Agricultores (AVA), de FRISOVAL (productors de ramat de llet) i de la Asociación de Sociedades Agrarias de Transformación de la Comunidad Valenciana. Regidor de la UCD a Xirivella i impulsor del Partido Demócrata Popular (PDP) que acabaria integrat al PP. El 1991 fou regidor de Trànsit, Policia, Acció Social i Solidaritat de l'Ajuntament de València; el 1995 de Serveis Socials i Segueretat Ciutadana; el 1996 Director General de la Policia; el 2002 Delegat del Govern al País Valencià i el 2004 Conseller d'Agricultura. La seua intervenció fou decisiva per al nomenament de

LRP com a entitat d'“utilitat pública”. Entre les condecoracions destaquen l'“Estrella Cívica” categoria Gran Oficial de la Orden de la Estrella de Colombia (1999), la Creu d'Argent al Mèrit de la Guardia Civil (2002), la Medalla d'Or del Cuerpo Nacional de Policía (2003) i la medalla al mèrit de la Universidad Cardenal Herrera (2008).

—**Coves, Maria Jesús**: escriptora costumista. Col·laboradora de les revistes *Murta* i *Som*. Actualment és vicepresidenta de l'AELLVA.

—**Crespo Samper, Filiberto** (1931-2004): arquitecte (Degà del Col·legi d'Arquitectes de València i Múrcia entre 1977 i 1979 i 1981 i 1985), President de l'Ateneu Mercantil de València i diputat a les Corts per UV des de 1987 (quan fou candidat a la Presidència de la Generalitat) fins a 1999. Articulista a LP durant la darrera etapa de María Consuelo Reyna.

—**Culla Hernández, Joan Ignaci** (sic): militant anticatalanista radical. Ha ocupat diversos càrrecs al GAV, a UV (que ha aplegat a denunciar al jutjat per algun conflicte intern) i a altres entitats blaveres (darrerament és President de Renaixença Valencianista). Sovinteja la premsa local (és col·laborador a LP) i els fòrums digitals blaveros. Actualment milita a CVa i ha sigut candidat en la llista municipal a l'Ajuntament de València de 2007. És coautor de *Cronològica Històrica de la Llengua valenciana* i ha sigut denunciat pel també blaver Ricard García Moya per plagi.

—**Delmonte i Hurtado, Pere** (1928-2004): poeta guardonat diverses vegades en els Jocs Florals de LRP (fou *Mestre en Gai Saber* i Vicepresident d'aquesta entitat el 1994 així com President de les Seccions de Milacres de Sant Vicent, Creus de Maig i Junta Vicentina) i molt vinculat al món faller.

—**(De) Diego Vilagrán, Enrique** (Lleó, 1956): periodista dretà i espanyolista, fou cap de la secció de política de l'ABC. Subdirector de la revista *Época*, columnista de l'agència FaxPress es subdirector de la revista *Época*, columnista de la agència Faxpress i *El Semanal Digital* i contertuli del programa *A fondo* de *Radio Intereconomía* i d'*Alto y claro* de Telemadrid. Fou col·laborador en la dècada dels noranta de LP, des d'on llançarà continues i reiterades diatribes anticatalanistes.

—**Díez Pérez, Joaquín**: advocat i membre de l'associació de Cronistes del Regne de València. Fou secretari general d'ENV i ha estat vinculat a l'associacionisme faller i de la Setmana Santa Marinera.

—**Domingo Ibáñez, Francisco**: empresari de floricultura (propietari de *Jardines San Valero*) i fins a 1979 president d'*Iberflora*, fou un dels màxims promotors de València 2000 i posteriorment líder del partit Coalició Valenciana dels anys huitanta.

—**Esteve Caballero, Alejandro**: membre de la junta directiva i president de les joventuts del GAV. Fou expulsat per una condemna judicial per delicte de robatori amb força i una falta de danys al Casal Jaume I del barri de Russafa (València) el desembre de 2003, concorrent l'agreujament per motius de discriminació ideològica a una pena d'un any i tres mesos de presó pel delicte, a vint dies de multa per la falta, i a inhabilitació per al drets de sufragi passiu. Fou el fundador i primer president de la PJV, de la qual continua sent membre actualment.

—**Esteve Mollà, Enrique** (1946): amb estudis de batxillerat, regidor del PP a Meliana i diputat de la Diputació de València, de la qual fou vicepresident 3er durant la legislatura 2003-2007, on duia les àrees d'administració general, patrimoni, modernització i empreses provincials i era portaveu adjunt del PP. Des de 1996, un any després de l'accés del PP a la Generalitat, és el 36é President de LRP (ja ha sigut qui ha ocupat aquest càrrec durant més temps en la història de la institució). Pertany al sector zaplanista i és una persona de confiança de Fernando Giner (també fou, com ell, militant d'UV). Signant del “Reconeiximent valencianista al President Eduardo

Zaplana” durant les eleccions de 1999. Prèviament havia sigut secretari del Patronat de la RACV.

—**Eustaquio Juan, Valero** (Albal, 1969): enginyer de telecomunicacions i industrial. Fou regidor d'Albal (1996-1999) i President de les Joventuts d'UV de 1994 a 1998 i esdevendria secretari general del partit durant la presidència de Chiquillo i diputat provincial de València.

—**Farnós Gauchía, Joaquín** (Orpesa, 1935): metge (director de l'Institut de Talsotepàlia de Benicàssim), fou senador per la UCD a les primeres eleccions (1977) i membre del Consell del País Valencià. Regidor de l'Ajuntament de Castelló i President de la Diputació de Castelló de 1979 a 1983; diputat del Grup Popular a les Corts a la primera i segona legislatures, durant aquesta es passaria a UV i esdevindria l'únic parlamentari a les Corts per UV concorreguent en solitari la legislatura 1991-1995 (que no acabaria per suposats motius de salut. La seua substituta, Rosario Vicent, s'integrà en el grup mixt i no en UV) així com President Provincial. Es passaria al PP i seria, a partir de 1995, Conseller de Sanitat en els dos governs d'Eduardo Zaplana de la quarta legislatura.

—**Félix Real, Federico**: empresari avícola, és President de la Organización Interprofesional del Pollo (Propollo). Fou President de l'Asociación Valenciana de Empresarios (AVE) de 1988 a 2003 i, com tal, propiciador del pacte de legislatura PP-UV de 1995 a 1999 (participà en la manifestació anticatalanista del 13-VI de 1997). És President de la Fundación pro-AVE, entitat nascuda per afavorir la connexió de tren d'alta velocitat entre Madrid i València.

—**Fernández del Río, José María** (Campo de Cármenes, Lleó, 1938): arquitecte, governador civil de Granada (1976-1979) i governador civil de València durant bona part de la transició democràtica (de juny de 1979 a desembre de 1982). Fou acusat reiteradament per banda de les forces d'esquerra i valencianistes de complicitat policial respecte de la violència anticatalanista. De fet, acompanyà a les entitats culturals blaveres a l'audiència davant el rei (XI-1980) i imposà l'Ordre al Mèrit Civil a Mª Consuelo Reyna (XII-1980). Actualment és Vocal del Consell d'Administració de Caja Madrid i patró de la seua fundació i Conseller delegat de la constructora Alonso Rato, lligada al hòlding empresarial de Rodrigo Rato i els germans.

—**Ferrandis i Olmos, Mariví** (Massanassa, 1959): llicenciada en història i mestra. Vicesecretària de LRP des de 1982 a 1996 i Vicepresidenta a partir d'aleshores. Regina dels 110 Jocs Florals. Regidora de Massanassa per UV (1987-1988) i assessora de Villalba en les Corts de 1997 a 1999.

—**Ferrando Badía, Juan** (Foios, 1929-2007): Catedràtic de Dret Polític de diverses universitats i, finalment, de la de València; el 1953 rebé l'Orden Civil de Alfonso X el Sabio i fou Doctor Honoris Causa de diverses universitats hispanoamericanes i subdirector de la revista *Claustro*. Membre del CVC, Acadèmic de Número de la RACV des de 1984 i articulista a *Som* i a LP, tribunes des de les que llançaria constants diatribes anticatalanistes. En 1994 fou nomenat “prohom” per LRP, ja que fou director durant anys de la secció de ciències humanes i aconseguí la cessió de la Diputació de València de l'antiga seu social al carrer Aparisi i Guijarro de València. Fou un dels signants del “Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana” durant les eleccions de 1999.

—**Ferrando Giner, Rafael** (1948): arquitecte (fou membre de “Vetges tu”) i empresari, és president de la Confederación Empresarial Valenciana (CEV) y de la Confederación de Organizaciones Empresariales de la Comunidad Valenciana (CIERVAL) i vicepresident de la CEOE. És, entre d'altres molts càrrecs, conseller de Bancaixa a proposta del PP i patró de la Fundación Manuel Broseta. En 2004 s'adherí al manifest en defensa de la identitat valenciana de la Fundación Broseta.

—**Ferrando Sisternes, Carmen**: regidora de CVa a Benimuslem (La Ribera Alta), és membre del seu Consell Foral.

—**Ferraro Sebastià, Rafael** (1942): exagent comercial i dirigent faller (ha sigut President de la Falla Regne de València-Duc de Calàbria de 1972 a 2008, el segon més llarg de la història de les falles. LEV: 5-IV-2008: 29). Cofundador d'UV, de la qual seria tresorer des de 1982 fins a 1995 i diputat a les Corts l'any 1991 i 1995. Fundaria l'escissió IPCV i posteriorment militaria en el PP, amb el qual ha repetit com a diputat les legislatures de 1999, 2003 i 2007. Acostuma a ser protagonista en la Processó de la Mare de Déu dels Desamparats tot cridant apassionadament versos a la patrona al damunt d'un company.

—**Ferrer Molina, Vicente**: periodista proper a les tesis del blaverisme, n'ha participat en diverses taules redones i presentació de llibres anticatalanistes. Durant anys, treballà a LP, actualment ho fa a *El Mundo*.

—**Ferrer Navarro, Ramón** (Vila-real, 1946): Professor del Departament d'Història Medieval de la Universitat de València i Acadèmic de Número de la RACV des de 1984 (hi renuncià el 25-VI-2002). Mantenedor dels CVII Jocs Florals de LRP (1990). Defensor de la hipotètica continuïtat etnolingüística entre la València prejaumina i la posterior a la conquesta i signant del "Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana" durant les eleccions de 1999, actualment és membre de l'AVL pel *cupo blaver*.

—**Ferrer Rosselló, Vicente Liliano** (1959): advocat, fou Secretari General d'UV durant el darrer període de la presidència de Lizondo. Fou expulsat per Villalba, fundà IPCV, de la qual seria president, i acabà integrant-se al PP. Senador de designat autonòmic des de juliol de 1995 fins a juny de 2003. Des d'aleshores fou Vicepresident 1er de la Diputació de València, diputat de l'Àrea de Cultura i representant de la Diputació a la RACV. A les generals de 2008 fou elegit diputat al Congrés i actualment és portaveu adjunt del PP en la comissió de Justícia. Pertany al sector campista i practica una política relativament moderada.

—**Fletcher Valls, Domènec** (1912-1995): arqueòleg i col·laborador (director a partir de 1950) del Servei d'Investigació Prehistòrica (SIP) de la Diputació de València. Director de Número del Centro de Cultura Valenciana i valencianista anterior a la guerra civil, fou signant del manifest blaver "Al poble valencià" de novembre de 1977.

—**Flores Juberías, Carlos** (València, 1964): vicepresident d'AU. Actualment és professor titular de Dret Constitucional de la Universitat de València i sembla desvinculat de l'anticatalanisme. És director de la revista *Cuadernos Constitucionales*, secretari de la Asociación Valenciana de Gestión Pública i col·laborador d'*ABC* i de *Valencia 7*.

—**Font de Mora Turón, Alejandro** (Vila-real, 1949): metge forense, professor de medicina, exdirector de l'Institut Anatòmic Forense de València i poeta. El 1987 encapçalà les llistes del CDS a les Corts. Diputat pel PP a Corts les legislatures de 1995 i 1999, on fou nomenat portaveu del Grup Parlamentari. Conseller de Cultura del Govern Camps, fou l'encarregat de rebentar amb amenaces la reunió de l'AVL on s'anava a aprovar un informe favorable a la unitat lingüística.

—**Fontelles i Fontestad, Antoni** (Massalfassar): periodista i filòleg secessionista, coautor d'una *Gramàtica de la Llengua Valenciana* i agregat de la Secció de Llengua i Literatura de la RACV. Premi *Palma Dorada* (sic) 2001.

—**Fornés Cuevas, Cristina**: exmilitant de les Joventuts d'UV i de Joventut Valencianista. Fou condemnada pels desperfectes causats a la Societat Coral El Micalet el març de 1994 durant una conferència d'Àngel Colom. Fou nomenada directora de l'Escola d'Animadors Juvenils l'any 1997.

—**Fuster Torres, Rosa** (Gandia): metgessa i ex Presidenta del PP de Gandia. Ex Directora General de Sanitat. Protagonitzà una escissió local amb el Grup Independent Valencià (GIVAL), que presentaria llista conjunta amb CVa i que acabaria integrant-s'hi. Actualment és membre del Consell Foral de CVa.

—**García Broch, María Dolores** (1938): educadora jubilada, militant del GAV, fundadora d'UV i de RV com escissió d'aquella. Fou, entre altres càrrecs orgànics, membre del Consell Provincial de València l'any 1991 i del Consell Executiu Nacional d'UV el 1992 i regidora de cultura de l'Ajuntament de València per UV durant la legislatura de 1991 on, entre d'altres, tractà de fer la prova del carbó 14 al Penó de la Conquesta i de trobar les restes de Lluís de Santàngel. Fins a 2007 ostentà la presidència de la FCECRV, una de les vicepresidències de CVa i ha sigut candidata a la Presidència de la Generalitat en les autonòmiques de 2007. Premi *Palma Dorada* (sic) 1994.

—**García Dasí, Juan José**: president d'UV de València ciutat que fou substituït pel fill de González Lizondo i que, després de la dimissió posterior a les eleccions municipals de 2007, repregué la presidència d'una gestora.

—**García-Fuster y González-Alegre, José Rafael** (Toledo, 1949): advocat i dirigent d'AP (fou President provincial de València i secretari regional). Diputat a les Corts la primera i segona legislatures, regidor a l'Ajuntament de València (1991-1995) i senador territorial (1996-1999) i vicepresident primer de la Fira Mostrària Internacional.

—**García-Gasco Vicente, Agustín** (Corral de Almaguer, Toledo, 1931): des de 1992 actual i reaccionari Arquebisbe de València que ha continuat impedit la normalització lingüística a l'Església catòlica valenciana i s'ha manifestat contrari al nacionalisme català i en posicions nacionalistes espanyoles radicals. Entre d'altres, ha rebut en audiència a Juan García Sentandreu.

—**García Hernández, Ramón**: fundador d'UV, membre del Comité Executiu Central fins a l'any 1990 i autor de diversos pamflets anticatalanistes editats per UV.

—**García Moya, Ricardo**: professor de secundària, columnista blavero, autor de diversos opuscles anticatalanistes. Premi *Palma Dorada* (sic) 1992 i Premi *Llealtat* (sic) 2005 atorgat pel GAV i candidat independent en la llista municipal de CVa a l'Ajuntament de València de 2007.

—**García Tatay, Juan**: Fou President de la FCECRV.

—**Garrido Mayol, Vicente**: militant del PDLPV i de la UCD (fou diputat de l'Assemblea constituent de les Corts i secretari d'informació del Secretariado Ejecutivo Provincial). Vinculat des de la seua creació al Consell Jurídic Consultiu de la Comunitat Valenciana, n'és actualment President, professor de dret constitucional de la Universitat de València i secretari general de la Fundación Broseta. És Acadèmic Corresponent per Xiva de la RACV.

—**Gascó Mas, Arturo**: regidor de l'Ajuntament de València per UV i, entre altres càrrecs orgànics, membre del Consell Provincial de València l'any 1991 i membre del Consell Executiu Nacional l'any 1992. Es veurà forçat a dimitir la legislatura 1991-1995 pel *cas Star*, la contracció d'aquesta empresa de la seua muller en diverses contractes municipals. Donarà suport a la creació d'AV.

—**Gascón Pelegrí, Vicente** (Tavernes de Valldigna, 1914-2004): Coronel de l'exèrcit i cronista del Regne de València, fou secretari general de la Casa de València a Madrid. Membre de la Real Academia de la Historia i de l'AVL pel *cupo* blavero.

—**Gil Barberà, Joan** (Catadau, 1932-2006): pediatra, President de LRP de 1982 a 1992 (posteriorment President d'Honor i Mantenedor dels CX Jocs Florals de LRP de

1993) i President de la Secció d'Etnologia i Cultura Popular, Acadèmic de Número i vicepresident de la RACV. Premi *Llealtat* (sic) 2004 atorgat pel GAV.

—**Gil Lázaro, Ignacio** (1957): llicenciat en dret i militant d'AP des de 1980, del qual seria president de València ciutat, president provincial i vicepresident regional. Diputat als períodes 1983-1989 i 1993-2008 i senador a la legislatura 1989-1993. Serà un dels màxims exponents del discurs anticatalanista durant la dècada dels 80 de la dreta valenciana. Participà, per exemple, en la gran manifestació del 13-VI-1997. Premi *Palma Dorada* (sic) 1993.

—**Gil-Terrón Puchades, Antonio** (1957): empresari immobiliari (junt als seus dos germans és propietari de Valencia Urbana, SA) pròxim a posicions anticatalanistes. Actualment és vicepresident del Consell d'Administració de la CAM, segons Grimaldos (2007) a proposta de Zaplana. Participà en la manifestació del 13-VI-1997.

—**Giménez Mondragón, Mercedes** (Borriana): administrativa, exregidora d'UV (1999-2007), regidora de CVa a Borriana (La Plana Baixa) i membre del Consell Foral.

—**Gimeno Mondragón, Héctor**: empresari (propietari de Salvador Sancho SA, magatzem de xapes de fusta) i amic personal de Juan Lladró. President del Patronat de Cultura Valenciana i de Robeluán Inversiones SL, editora del diari VH.

—**Giner Boira, Vicente** (1910-1998): jurista i lletrat del Tribunal de les Aigües, del qual fou president. Membre de l'*establishment* franquista local, fou diputat provincial i regidor de la València presidida pel falangista Adolfo Rincón de Orellano. Membre de l'equip jurídic que recorregué els estatuts de la Universitat de València per "catalanistes"; de la RACV i furibund anticatalanista (ja en les eleccions de 1977 com a candidat d'AP), féu servir la talaia de LP i de l'ABC en aquest sentit. Fou, a proposta del PP, el primer Fill Predilecte de la ciutat de València no nomenat per unanimitat.

—**Giner Giner, Fernando** (Xàtiva, 1952): mestre d'EGB i polític. Ha militat en Falange Española, UCD (diputat de l'Assemblea constituent de les Corts) i UV, amb la qual fou diputat a les Corts (1991-1995). Durant la legislatura 1995-1999 abandonà UV i es passà al PP on ha ocupat diversos càrrecs orgànics. Pertany al sector zaplanista i és l'abanderat del discurs més explícitament anticatalanista del PP. És alcalde de Vallada des de 1987 i des de 1999 fins a 2007 President de la Diputació de València, institució des de la qual finançarà milionàriament LRP i la RACV.

—**Giner Lorenzo, María Amparo**: regidora d'UV a Benicull del Xúquer la legislatura 2007-2001.

—**Giner Miralles, Manuel** (1926): metge i empresari, fundador d'AP a València, del qual seria President Provincial i *Regional*. Diputat al Congrés dels Diputats i a Corts (des de 1983 fins a 1999), l'any 1987 l'abandonaria i es passaria com a trànsfuga a UV. És des de 1998 President de la Fundación Juan Pablo II Familia y Vida i fou un dels signants del "Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana" durant les eleccions de 1999.

—**Gómez Bayarri, José Vicente**: Doctor en història, Catedràtic d'Universitat, Acadèmic de Número de la RACV des de 1998 i autor de diversos llibres sobre la hipotètica continuïtat etnolingüística entre la València prejaumina i la posterior a la conquesta de Jaume I.

—**González Pons, Esteban** (1964): doctor en dret, senador de 1993 a 2003, Conseller de Cultura del primer govern de Camps, portantveu del Consell (es permeté comparar uns visques als Països Catalans de l'actor Joël Joan el 22 d'octubre de 2005 al Camp Nou amb l'annexió nazi de Txecoslovàquia i de Polònia) i cap de llista del PP per la circumscripció de València a les eleccions generals de 2008 (en la campanya ha reivindicat González Lizondo com un dels seus "referents personals" i ha criticat que la

cap de llista del PSPV-PSOE, Fernandez de la Vega, fóra presentada per Carmen Chacón: «Es la primera vez en la historia que una candidata es presentada en Valencia por alguien de Barcelona» LEV, València, 28-I-2008: 10).

—**González Lizondo, Vicente** (1942-1996): empresari i el polític anticatalanista més influent dels darrers trenta anys. Membre d'URV, es donà de baixa quan esdevingué ENV. Fundador, president provincial de València i finalment president nacional d'UV. Regidor de l'Ajuntament de València des de 1983 fins a 1994 (en aquesta última legislatura com a primer tinent d'alcalde) on concentraria, entre d'altres, el carrec de President de la JCF; diputat estatal des de 1989 fins 1994 (dimití en octubre per donar pas a Chiquillo) i de les Corts Valencianes l'any 1995, de la qual seria President fins la seua mort i diputat del Grup Mixt, ja que seria expulsat d'UV el novembre de 1996 degut al seu enfrontament amb el sector més oberturista dirigit per Villalba. Premi *Palma Dorada* (sic) 1990.

—**González-Lizondo Sánchez, Vicente** (1977?): fill de Lizondo i president d'UV a la ciutat de València des de novembre de 2005 a maig de 2007. Com a candidat a l'Alcaldia de València el 2007 obtingué 3.279 vots, un 0'79%, cosa que féu que dimirta junt amb tota la seua executiva.

—**Grau Alonso, Alfonso** (1942): Llicenciat en medicina, fou regidor de fires i festes l'any 1975 i el 1976 ho amplià a regidor d'hisenda i 1er Tinent d'Alcalde. Des de 1999 és regidor del PP a l'Ajuntament de València i 1er Tinent d'Alcalde. La seua primera legislatura fou regidor de festes i President de la JCF. Actualment és representant de l'Ajuntament a la RACV.

—**Grisolía García, Santiago** (1923): metge, investigador i professor a diverses universitats i instituts nordamericans. Obtingué la nacionalitat nordamericana i ha guanyat diversos guardons i medalles. Actualment és secretari de la Fundación Valenciana de Estudios Avanzados, assessor de la Generalitat per a Ciència i Tecnologia, president executiu dels Premis Jaume I i president del CVC. Signant d'un manifest enviat durant la transició al president espanyol Leopoldo Calvo Sotelo contra la suposada catalanització del País Valencià i el juliol de 2008 signà el manifest del castellà com a llengua comuna que promogué Fernando Savater i altres intel·lectuals.

—**Guinot i Galán, Josep Maria** (Artana, 1907-Castelló, 2005): doctor en teologia i religiós secessionista. Acadèmic de Número de la RACV des de 2003 i fundador de l'Associació Cardona i Vives, focus blaveros a Castelló. Premi *Llealtat* (sic) 1999 atorgat pel GAV i Premi *Palma Dorada* (sic) 2003.

—**Hernández Ferrer, María José**: exmilitant d'UV, regidora de CVa a Albal (L'Horta Sud). És membre del seu Consell Foral.

—**(del) Hierro García, Manuel** (1933-1998): advocat laborista, col·laborador de la recuperació de l'editorial Prometeo i militant del PSOE des de 1975. Representà, junt a Millán, la sensibilitat més pròxima al regionalisme anticatalanista (Bodoque, 2000: 13). Al Congrés Extraordinari del PSPV-PSOE de 1979 isqué derrotat amb un 48% dels vots davant la candidatura de Joan Lerma. Abandonà el PSOE i esdevingué alcaldable a l'Ajuntament de València pel CDS les eleccions de 1987. Acabà integrant-se en el grup mixt i fundant sense èxit el Partido Radical Socialista Valenciano.

—**Igual Nebot, José Manuel**: llaurador i llicenciat en dret. Fou diputat autonòmic per Castelló d'UV i és vocal del Consell Foral de CVa.

—**Igual Úbeda, Antoni** (1907-Alzira, 1983): Historiador, fou acadèmic de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, de la Reial Acadèmia d'Història, del Centre de Cultura Valenciana (1959) i membre de la Institució Alfons el Magnànim. Valencianista històric, membre de l'Acció Cultural Valenciana i defensor de la unitat lingüística durant el franquisme (Burguera, 1991: 118-119) acabà fent costat a Casp i Adlert

durant la transició i signant diversos comunicats blaveros (entre els que destaca el de “Al poble valencià” de novembre de 1977).

—**Jarabo Payá, Alberto** (Alcoi, 1928): advocat, procurador a les Corts de 1971 a 1977 i de 1973 a 1974 Delegado Nacional de Prensa y Radio del Movimiento i regidor del darrer consistori franquista de València. Fundador d'AP a València, Diputat al Congreso la legislatura constituent (fou promotor de l'esmena exitosa que prohibia la federació de comunitats autònomes) i Conseller de Turisme al Consell Preautonòmic per aquest partit. Fou del sector d'AP contrari a la Constitució i un dels qui exigí sancions contra la revista *Ajoblanco* arran del seu polèmic reportatge sobre les falles.

—**Jiménez De Laiglesia Santonja, José María** (1929): advocat, empresari immobiliari i membre del Patronat de Fira València, fou conseller fundador i vicepresident del Banc de l'Exportació a València i conseller de Mapfre Mutualidad de Seguros. President de la Confederación Empresarial Valenciana durant la dècada dels noranta (es veurà esquitxat i inculpat per corrupció), expresident de la CIERVAL i exvicepresident de la CEOE i membre de l'Asociación Valenciana de Empresarios (AVE). Expresident de la Fundación Broseta i actual President d'Honor (durant el seu mandat s'incorporà a la Fundación de Víctimas del Terrorismo), Acadèmic de Número de la RACV des de 1995, president de la secció d'Economia i Tresorer de la Junta de Govern i mantenidor dels CIXV Jocs Florals de LRP (1997). Estigué present en la manifestació blavera del 13-VI de 1997.

—**Jurado Soriano, Juan Vicente** (1943): industrial, regidor a l'Ajuntament de València pel terç familiar de 1971 a 1979 i novament regidor amb UV (candidat a l'alcaldia el 1995) i, després, amb el PP d'enllumenat i de fonts ornamentals.

—**Lamo de Espinosa, Jaime** (Madrid, 1941): Enginyer agrònom i economista. Membre del Comitè Nacional de la UCD, fou ministre d'Agricultura en els governs de Suárez i Calvo Sotelo des de febrer de 1978 fins a desembre de 1981, i ministre adjunt al president fins al 28 de juliol de 1982. Home de confiança d'Abril Martorell, fou cap de llista de la UCD a Castelló a les eleccions de 1979.

—**Lanuzo Ortuño, Chimo** (sic) (Altea, 1953): llicenciat en filologia hispànica i ortodox del secessionisme lingüístic. Membre de la Comissió Mixta de Billingüisme (1981-1982); director de la Secció de Cursos de Llengua i Cultura Valencianes de LRP (1979-1980) i responsable del canvi ortogràfic; Acadèmic Corresponent per la Vila Joiosa de la RACV i exmembre de la Secció de Llengua i Lliteratura, de la qual sembla que dimití per semblar-li “moderada”; Director General de l'Institut Valencià de la Joventut (1996-1999) i exmembre electe del Consell d'UV. Premi *Palma Dorada* (sic) 2000, Premi *Llealtat* (sic) 2006 atorgat pel GAV i candidat independent en la llista de CVa a l'Ajuntament de València de 2007.

—**Lanuzo, Marta**: filòloga secessionista, actualment és la presidenta de la secció de cursos de llengua i cultura de LRP.

—**Latorre Castillo, Manuel**: protèsic dental, anticatalanista radical i violent de procedència falangista i home de confiança de Sentandreu. En passar aquest a la presidència de CVa, Latorre el seguí i n'ocupà la vicepresidència (ocupava el número quart a la candidatura municipal de València de 2007) i passà a ocupar al mateix temps la presidència del GAV (2001).

—**Llácer Bauxali, Salvador** (Alfajar, 1925): militant fundador d'UV i diputat a les Corts per Castelló a la primera legislatura per Coalición Popular. Protagonitzà diverses iniciatives parlamentàries anticatalanistes.

—**Lladró Dolz, Juan** (Almàssera, 1926): important empresari (codiregeix una important empresa de porcellana amb el nom familiar amb diverses inversions en altres sectors com els de la piscifactoria) vinculat al sector blaveró més ortodox. Conseller

del Banc de València, d'Altadis i d'altres empreses, ha sigut Vicepresident 1er de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de València. Ocupà el càrrec de Degà, en substitució de Xavier Casp, de la RACV (anteriorment havia sigut President del Patronat de la RACV) de la qual és Acadèmic de Número des de 1997 i dimití la tardor de 2007. Premi *Palma Dorada* (sic) 2007. Actualment és membre de la junta de govern de LRP; Lloctinent Major de la Reial Ordre de Cavallers de Santa Maria de El Puig i el 1990 obtingué la *Llama Rotaria*. Diverses informacions periodístiques el vincularen amb Sentandreu i amb l'intent de compra del DV (que aparentment no quallà pel seu estat de comptes) i, finalment, junt a Hèctor Gimeno ha liderat l'aparició de VH, del qual és President del Consell Editorial.

—**Lliso Genovés, Francesc**: Autor prolífic d'assaigs i opuscles anticatalanistes, dirigí el grup cultural de Llauredors de Torrent. Premi *Palma Dorada* (sic) 2003.

—**Lloría García, Teresa**: exregidora d'UV a Catarroja (L'Horta Sud) i actual assessora del grup municipal i membre de l'Executiva del partit. Fallera de la falla secessionista Albufera de Catarroja.

—**Lloris, Manuel** (Barcelona, 1928-2005): escriptor i professor de literatura a diverses universitats nord-americanes, ha sigut considerat membre, junt a Joan Fuster, Vicent Ventura o Tomàs Llorens de la "generació perduda valenciana" (EP, 01-XII-2005). Malgrat això fou durant anys articulista anticatalanista de LP.

—**Lluch Pérez, Gustavo**: empresari, regidor i tinent d'alcalde per CVa (amb pacte de govern amb el PSPV-PSOE) a Bonrepòs i Mirambell (l'Horta Nord). És membre del Consell Foral de CVa.

—**López i Muñoz, Aureli** (Paterna, 1943): agent comercial, vicepresident de l'Ateneu Cultural de Paterna, president de l'Associació d'Escriptors en Llengua Valenciana, Acadèmic Corresponent per Paterna de la RACV i agregat col·laborador de la Secció de Llengua i Literatura Valencianes.

—**López i Verdejo, Joan Salvador (Voro)** (1963): doctor en filologia per la Universitat de València, director de la Secció de Cursos de Llengua i Cultura Valencianes de LRP (1989), Acadèmic de Número de la RACV des de 2001 i President de la secció de llengua i literatura, actualment és partidari de la línia dura del secessionisme lingüístic contrària a l'AVL. Ha sigut assessor de García Broch a la regidoria de Cultura de l'Ajuntament de València i d'Hèctor Villalba a la presidència de les Corts i fou un dels signants del "Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana" durant les eleccions de 1999.

—**Maluenda Verdú, Rafael** (Mònover, 1941): diputat d'AP per Alacant a les Corts des de 1983 fins a l'actualitat (ininterrompudament durant les set legislatures) on ha ostentat diversos càrrecs i ha aprofitat per protagonitzar diverses iniciatives anticatalanistes. Fou secretari regional d'AP i és membre del comité regional del PP.

—**Manglano de Mas, José Luis** (1940): enginyer industrial. Dirigent de la UCD i home de confiança d'Abril Martorell durant la transició democràtica, fou diputat de l'Assemblea constituïent de les Corts Valencianes i regidor de l'Ajuntament de València i diputat provincial durant la primera legislatura municipal democràtica. A la dècada dels huitanta estigué vinculat a Valencia 2000. Rector de la Universidad Cardenal Herrera-CEU i Acadèmic de Número de la RACV des de 1988.

—**Marco Molines, Juan** (1932): advocat, militant del PDLPV (enfrentat, però, amb Muñoz Peirats), candidat d'UCD per València a les generals de 1977 i responsable de la Delegació de Cultura (successora directa del Ministerio de Información y Turismo franquista) després del cessament d'Eduard Sancho al front d'Aitana (TVE).

Des d'aleshores aquesta esdevingué una corretja de transmissió de la UCD i del blaverisme.⁷⁷⁸ Diputat d'AP a les Corts Valencianes des de la I^a legislatura (1983-1987) a la IV^a (1995-1999) i litigant contra la restauració del teatre romà de Sagunt, que finalment guanyà al Tribunal Suprem.

—**Marí Cerezo, Francesc Xavier** (1954): fundador del Consell Valencià junt a Casp, Adlert i Zarzo, Secretari de LRP, que abastà en la candidatura de Santiago Bru i Vidal front a la de Sanchis Guarner. Secretari General d'ENV, evolucionà cap a posicions no anticatalanistes. És metge i actualment director del balneari de Chulilla.

—**Marín Morell, Josep** (Elx): Fou President de la FCECRV.

—**Martí i Mora, Enric**: Cap de la Secció de Dances de LRP i Premi "Fedi i Angels" concedit per Amics de l'Acadèmia l'any 1994.

—**Martín Villalba, Pascual**: procedent de cercles carlins, fou el segon president del GAV (des de 1977 fins a 1984). Acusà Sanchis Guarner i Fuster d'haver-se posat ells mateixos les bombes que esclataran als seus domicilis per la qual cosa prestà declaració judicial i fou finalment absolt. Actualment és President del carlí Círculo Cultural Aparisi y Guijarro.

—**Martínez Marco, Vicente**: membre del Consell Central el 1990, regidor d'UV de València i diputat provincial de València la legislatura 1987-1991 i 1991-1995. Durant aquesta darrera seria expulsat d'UV i passaria a formar part del PP, tot repetint els càrrecs fins a 2003 com a responsable del Consorci Provincial de Bombers. Delegat de Relacions Institucionals durant la presidència de Fernando Giner de la Diputació de València.

—**Martínez Roda, Federico**: catedràtic d'Institut, ha esdevingut en crecles del blaverisme cultural com un dels seus historiadors "oficials". Signant del "Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana" durant les eleccions de 1999.

—**Martínez Serrano, Antonio** (La Gineta, Albacete, 1927): professor mercantil, agent de duanes, jugador i president de l'Alacant CF i vinculat a les fogueres. Cap d'*Alicante Independiente* a les locals de 1979, fundador i president provincial d'UV, fou diputat dins de la Coalición Popular a les Corts per la demarcació d'Alacant la primera legislatura. En 1986 dirigia la UPRA (Unión Provincial de Alicante), el 1989 encapçalà la candidatura d'ARM (Agrupación Ruiz Mateos) i més tard fou president provincial d'*Iniciativa Independiente*.

—**Martínez Vila, Carmelo**: regidor de Vallés (La Costera) i membre de l'executiva presidida per Miralles. Ha denunciat que el seu fill estudia a l'Institut Silvera Fonta de Canals amb llibres suposadament no homologats per la Generalitat.

—**Martorell Briz, Hilario**: regidor de CVa a Tous (La Ribera Alta) i membre del seu Consell Foral.

—**Masià Alamar, Jesualdo**: militant del GAV, li obrigueren diligències per l'assalt el 1994 de la Societat Coral El Micalet durant una conferència d'Àngel Colom, aleshores màxim dirigent d'ERC. Ha sigut el director del 2on Congrés de la Llengua Valenciana.

—**Matas i García, Josep Manuel**: militant d'UV del sector nacionalista i oberturista que, a partir de l'expulsió dels líders de Joventut Valencianista, retornà a l'ortodò-

⁷⁷⁸ «El titular d'aquella delegació, Marco Molines,^{A1} arribà a aparéixer tres vegades en el mateix dia. Fins i tot, algunes voltes, el minutat i els textos de l'espai eren supervisats per aquest senyor» (Xambó, 1996: 143).

xia. Treballà en la Universitat Popular de València quan García Broch dirigia la Regidoria de Cultura. Fou president de les Joventuts Ratpenatistes a partir de 1994. Actualment col·labora en el diari VH.

—**Medina Ferrandis, Rafael** (Alaquàs): exdirigent de les Joventuts d'UV. Actualment és membre del Consell Foral de CVa.

—**Melero i Peris, Lluís** (Silla): es defineix com a “tècnic d'empresa”, és regidor d'UV a Silla des de 1991 i des de març de 2005 Secretari General d'UV. És, a més, President d'UV a l'Horta Sud.

—**Melego i Suay, Artur**: secretari d'IRV, encapçalarà la candidatura per València a les generals de 2008 i anirà com a independent en la llista d'UV a la ciutat de València encapçalada pel fill de Lizondo a 2007.

—**Miedes Bisbal, Emili** (Albalat de la Ribera, 1925): amb estudis de magisteri i de peritatge mercantil, és filòleg secessionista aficionat que s'ha dedicat a “demostrar” que el català és un dialecte de la llengua occitana. Ha sigut director dels cursos de llengua valenciana del GAV, ha dirigit el Centre d'Estudis Democràtic Espanyol i té el Guardó Palma Dorada (sic) i la *Palma Dorada* (sic) 2003.

—**Millán Sánchez, Fernando** (Almansa, 1940): mestre, pedagog i militant anticatalanista del PSPV-PSOE. Fou regidor de l'Ajuntament de València de 1979 a 1995 (tinent d'alcalde la primera legislatura) i diputat provincial de 1991 a 1995. Fundador del Partido Republicano Autonomista (s'autoconsidera “blasquista”), recalà en CVa on ostentà una de les seues vicepresidències fins que, per diferències internes, l'abandonà abans de les autonòmiques de 2007.

—**Miralles Piqueres, José Manuel** (1963): diplomata en assegurances, regidor d'UV a Nàquera i des de la XXXVII Assemblea Nacional (28-V-2006) president d'UV. Candidat a la Presidència de la Generalitat les eleccions de maig de 2007.

—**Montaner Albentosa, Santiago**: regidor d'UV a Benicull del Xúquer la legislatura 2007-2001.

—**Monsonís Domingo, Enrique** (Borriana, 1931): llicenciat en dret, comerciant i polític amb bones relacions amb els liberals alemanys. Entrà a la UCD de la mà del PDLPV de Burguera i Muñoz Peirats, en fou tresorer, membre del Consell Federal de la Federació de Partits Democràtics i Liberals, liderada per Garrigues Walker i assessor d'Abril Martorell quan aquest ocupava la vicepresidència econòmica del govern central. Més tard esdevingué provincialista castellanenc. El 1978 fou designat Conseller d'Agricultura al Consell preautonòmic. Arran de l'eixida dels socialistes, s'autoproclamà President del Consell (de gener de 1980 a novembre de 1982) i abraçà l'anticatalanisme. Fou diputat de l'Assemblea constituent de les Corts i a mitjan dels anys noranta s'afilià a UV amb la qual seria eurodiputat de març de 2003 a abril de 2004 (la direcció d'UV li reclamà les quotes corresponents, que sembla que no abonà).

—**Monzonís Pons, José**: membre del Círculo Cultural Aparisi i Guijarro del qual fou secretari i vocal de la FCECRV. Ha sigut cap de llista per la demarcació de Castelló de la Comunió Tradicionalista Carlista (CTC) a les eleccions generals de 2008, de la qual és Consejero Nacional.

—**Mora Monlleó, Amado**: regidor de La Vilavella (La Plana Baixa) per UV.

—**Moreno i Moreno, Juli** (Montroi): llicenciat en història i mestre. Secretari General de LRP des de 1990 a 1998 i autor de diversos treballs secessionistes. Premi “Fedi i Angels” d'Amics de l'Acadèmia l'any 1993 i Premi *Palma Dorada* (sic) 2006.

—**Morera Sendra, Vicente** (Oliva, 1923-2008): propietari d'un camping i membre d'una societat de caçadors, fou el fundador de l'Organización Independiente Valenciana. Fou regidor d'Oliva des de 1979 fins a 2007.

—**Mourelle de Lema, Manuel**: professor emèrit de llengua espanyola a la Universidad Complutense de Madrid que sosté la continuïtat etnolingüística de la València prejaumina i la València actual. Acadèmic d'Honor de la RACV.

—**Muñoz Carpi, Elena** (1975): llicenciada en Odontologia per la Universitat de València, dirigeix la seua pròpia clínica. Segons informació proporcionada per CVa i replegada a LEV (18-VI-2008) pertany a una família "vinculada al movimiento fundacional [blavero] de finales de los años 70". És membre del Consell Foral de CVa i candidata número dos de la llista a l'Ajuntament de València les eleccions de 2007. Fou Fallera Major de València l'any 1996. El 17-VI-2008 Sentandreu, amb qui presumptament mantenia una relació sentimental, fou detingut per la policia per violència de gènere, tot i que finalment la presumpta víctima no presentà denúncia formal.

—**Nalda Sanchis, Salvador**: regidor de Piles (La Safor) per OIV-CVa.

—**Navarro Ferrer, Rafael** (Carcaixent): regidor i alcalde de Carcaixent, membre del Consell Executiu Nacional d'UV el 1992. El 1999 protagonitzaria l'escissió d'AV. Posteriorment retornaria a UV i formarà part de l'executiva de Miralles.

—**Navarro Pastor, Vicent Xavier** (1959): Membre de la Junta de Govern de LRP des de 1984 i Secretari General de 1996 a 2000. Des de 1993 és President de la secció dels Jocs Florals.

—**Navarro Roig, Mª Carmen**: regidora de La Vilavella (La Plana Baixa) d'UV i membre de l'executiva presidida per Miralles.

—**Navarro Sala, Miguel (Toni Sala)**: excap de premsa d'URV, fou expulsat pel seu radicalisme. Més tard esdevindria ideòleg i secretari general d'Alicantón, un grupuscle "alicantinista" o cantonalista alacantí.

—**Novo Berenguer, Alfonso** (1959): llicenciat en dret i afí a Vicente Ferrer. Europarlamentari per UV i integrat a la Coalició Radical Europea (09/1996-10/1998). Actualment és regidor pel PP de Circulació i Transports a l'Ajuntament de València.

—**Oliver Chirivella, Juan** (Paiporta, 1935): perit industrial, regidor de l'Ajuntament franquista de València, militant de la UCD i secretari de coordinació administrativa del Secretariado Ejecutivo Provincial (i diputat provincial la legislatura de 1979-1983, de la qual seria portaveu), del PDP, d'AP i d'UV, on ocuparia la secretaria general i seria diputat provincial de València la legislatura 1987-1991 i diputat al Congrés la legislatura de 1989. Es passà finalment al PP on fou secretari general de la Conselleria de Sanitat el 1995 i assessor del President de la Diputació de València, Fernando Giner.

—**Ombuena Antiñolo, José** (1915-1992): llicenciat en dret, periodista i autor d'algunes novel·les. Fou redactor de LP en 1934, d'*Avance* en 1939 i de LEV on aplegaria a ser redactor en cap. Des de 1959 fins a la seua mort exerciria com a director de LP. Membre de la comissió valenciana patrocinadora del Diccionari Català-Valencià-Balear, diverses fonts el consideren corresponsable de la campanya contra Joan Fuster arran de la publicació d'*El País Valencià* i, junt a Reyna, responsable de la línia editorial anticatalanista a partir de la transició. Algunes informacions el situen com a col·laborador de la trama colpista del 23-II-1981 a València (Bello, 1988: 135).

—**Orellano Iñigo, Rafael** (1923): escultor especialitzat en temàtica religiosa (autor de l'escultura a Fullana als jardins del Real de València), faller, poeta i primer president del GAV (1976-1977). Fou candidat de la UCD per València a les eleccions

generals de 1979 i regidor a l'Ajuntament de València per aquest partit les primeres eleccions democràtiques.

—**Ortells Rosell, Salvador Manuel**: militant d'UV i fugaç Conseller d'Agricultura (del 15-I-1999 al 23-VII-1999) després de la dimissió de Ramón-Llin.

—**Ortiz Climent, Leopoldo** (Catadau, 1941): enginyer agrònom, empresari, Director del Comité de Gestió de Cítrics i des de 1982 assessor de la FAO. Cap de llista a les europees de 1987 per UV i, ja amb el PP, europarlamentari (1989-1993), diputat al Congrés (1993-1996) i Senador (1996-2000).

—**Palacios Cortés, Fermín** (Logronyo, 1949): secretari general del Sindicato Independiente i simpatitzant de CVa.

—**Palomares Vinuesa, Antonio** (El Robledo, Albacete, 1940-2007): membre de la resistència francesa contra l'ocupació nazi i de les Joventuts Socialistes Unificades de França, s'estableix a Espanya el 1956 i a València el 1967 on esdevindrà Secretari General del PCE al País Valencià i membre del Comité Central. Secretari General del PCE-PCPV (1976-1979) féu diverses declaracions pròximes a l'anticatalanisme i s'enfrontà al sector nacionalista encapçalat per Ernest Garcia. Diputat al Congrés durant la legislatura constituent i a Corts la primera legislatura (1983-1987).

—**Pascual Lainosa, Ramón** (fallit el 1988): metge, tinent d'alcalde i home de confiança de Ramón Izquierdo i president de la JCF de 1973 a 1978, des de la qual expandí el blaverisme en el món de les falles, en particular en aprofitar l'afer d'*Ajoblanco*. Tingué participació en l'agressió a Pere Riutort l'any 1976. Fou militant d'UV i concorregué en les llistes electorals per a les generals de 1986.

—**Payà Alberola, Josep**: militant del PHACE i autor d'algun estrafolari llibre furi-bundament anticatalanista. Primer premi *Palma Dorada* (sic) de 1980.

—**Peiró Buigues, María del Mar**: regidora de CVa a Alberic (La Ribera Alta).

—**Peña (de la), Pedro J.** (Reinosa, Cantabria, 1944): professor de literatura espanyola a la Universitat de València, escriptor, secretari general de l'Asociación de Escritores Valencianos en Lengua Castellana i articulista anticatalanista.

—**Peñarroja Torrejón, Leopoldo** (La Vall d'Uxó, 1954): llicenciat en filosofia i historiador anticatalanista que abastà una certa volada amb la publicació de *El mozárabe de Valencia*, llibre que suposadament demostrava la continuïtat etnolingüística entre la València prejaumina i la posterior a la conquesta. Fou secretari de Cardona i Vives, membre del CVC a proposta d'UV des de 1996 fins a 2004 i Acadèmic de Número de la RACV des de 1991. Prohom de LRP, Mantenedor dels CVIII Jocs Florals de LRP (1991), Premi *Llealtat* (sic) 2000 atorgat pel GAV i Premi *Palma Dorada* (sic) 2004.

—**Pérez Olea, Manuel**: governador civil de València durant la primera part de la transició democràtica (de gener de 1977 a juny de 1979), fou un dels encarregats de fundar la UCD al País Valencià i aplegar el PPRVA i el PDLPV. Fou acusat reiteradament per banda de les forces d'esquerra i valencianistes de complicitat policial envers la violència anticatalanista.

—**Peris Soler, José**: Conseller d'Educació i Cultura des de juny de 1979 fins a setembre de 1981 en substitució de Barceló. La seua política, més moderada que la de la seua successora Cabanes, s'aliniarà però amb les tesis secessionistes lingüístiques. Combinarà aquest càrrec amb el de Conseller de Sanitat i Seguretat Social i fins i tot a partir de juny de 1981 amb el de Conseller de Treball. Fou President de la Federación Católica de Padres y Padres de Alumnos de València de 1976 fins a 1979 i és President de la *Fundación Ad Gentes*, dependent de l'Arquebisbat de València.

—**Picó Peris, Amparo**: molt pròxima a Chiquillo, fou derrotada per Ballester a la Presidència d'UV. Ocupà anteriorment la Secretaria d'Acció Social i la Presidència d'UV a la ciutat de València, fou assessora del Grup d'UV a la Diputació de València i exdirectora de la Universitat Popular de València. Fou Presidenta d'UPCV i acabà encapçalant la candidatura del PSD a les generals de 2008 per València.

—**Piles Guaita, Társilo** (Torís, 1957): extreballador de banca, fou regidor de l'Ajuntament de València per UV molt lligat a diverses constructores, fou candidat a alcaldable el 1995 (UV baixà de 8 a 3 regidors) i 1999 (UV es quedà fora del consistori). Vicepresident del Consell Executiu Nacional l'any 1992 i President provincial de València d'UV durant la presidència de Villalba. Es donà de baixa durant la presidència de Chiquillo i s'acostà al PP. Actualment és propietari de l'empresa constructora Petrus SL, responsables de diversos PAI, i conseller del València CF de la mà del president Juan B. Soler (cessat arran de la presidència de Vicente Soriano a l'estiu de 2008).

—**Pin Arboledas, José Ramón** (Madrid, 1944): enginyer tècnic agrònom i economista, fundador i secretari general del PRRV Autonomista (UCD), diputat al Congrés durant la legislatura constituent (durant la qual fou un ferm defensor de la prohibició de la federació de comunitats autònomes) i membre de la comissió redactora de l'Estatut de Benicàssim. Abans de les generals de 1982, abandona la UCD i funda el PDP que s'integrà a la Coalición Popular. El 1989 s'integra al PP, amb el que esdevendria diputat a l'Assemblea de Madrid i el 1995 regidor a l'Ajuntament de Madrid.

—**Primo Yúfera, Eduardo** (Mazarrón, Múrcia, 1918-2007): Doctor en Químiques, fundador de l'Institut d'Agroquímica i Tecnologia d'Aliments del CSIC i president d'aquest entre 1974 i 1977. Professor Emèrit de la Universitat Politècnica de València, Mantenedor dels XCV i CVI Jocs Florals de LRP (1977 i 1988) i Acadèmic de Número de la RACV des de 1978, de la qual serà Degà d'abril de 1985 a abril de 1987. Fou un dels signants del "Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana" durant les eleccions de 1999.

—**Puerto Ferré, María Teresa**: Catedràtica d'anglès d'Institut i ex-Coordinadora de Didàctica de l'Anglès al Servei de Formació del Professorat Universitat de València. Membre del Col·lectiu Lluís Fullana de professors i contertúlia del programa «El Poder Valenciano» en València TeVe, és una furibunda anticatalanista.

—**Puchades i Vicent, Josep** (1978): Enginyer Tècnic Agrícola i mestre de valencià de LRP. Contertuli de la 97.7 Ràdio, cofundador del butlletí *El Palleter*, assessor de *Lo Rat* revista i membre del seu consell de redacció, director de l'efímera revista *València és notícia*, membre de l'AELLVA, President de les Joventuts Ratpenatistes i membre de la Junta de Govern de LRP. Premi "Fedi i Angels" concedit per Amics de l'Acadèmia l'any 1999.

—**Puchalt, Joan Carles**: enginyer tècnic industrial, des de 2007 és el President Nacional de la PJV.

—**Quirós Palau, Martín** (1929): metge anestesista i portaveu del grup municipal de València del PP fins a 1991 on competí amb Lizondo en grau d'anticatalanisme en la seua oposició a l'alcaldeessa Clementina Ródenas. Diputat del PP a Corts Valencianes des de 1991 fins a 2003.

—**Ramón García, Alfons** (1924): poeta secessionista, fou vicepresident primer de la primera junta directiva del GAV i vicepresident de LRP i president de la secció dels Jocs Florals. Actualment és vicepresident de CVa. Premi *Palma Dorada* (sic) 2005 i Premi *Llealtat* (sic) 2008 atorgat pel GAV.

—**Ramón Izquierdo, Miguel** (1919-2007): advocat (decà del Col·legi d'Advocats entre 1973 i 1977 i President de l'Acadèmia Valenciana de Jurisprudència i Legislació), procurador i Diputat a les Corts franquistes. Proper a Fernando Herrero Tejedor,

membre de la Unión del Pueblo Español i fundador de la Falla Azcárraga. Des de 1973 fins a abril de 1979 (tret dels mesos de gener i febrer de 1976) fou el darrer alcalde franquista de València qui, en companyia d'Ignacio Carrau, President de la Diputació de València, atiren l'anticatalanisme. Fou fundador d'URV i d'UV, on abastaria la secretaria general des de la fundació fins a 1984 i la Presidència regional de 1984 a 1992. Fou diputat al Congrés de 1982 a 1986 amb Coalición Popular i de 1986 a 1989, ja en solitari, per UV. Abandonà UV per l'enfrontament que sostingué amb Lizondo. Premi *Llealtat* (sic) 2003 atorgat pel GAV.

—**Ramón Montañana, Enric** (Almàssera): regidor i alcalde d'Almàssera, diputat provincial de València la legislatura 1991-1995 i 1995-1999 per UV i membre del Consell Executiu Nacional d'UV l'any 1992. Acabaria abandonant UV i sent un dels promotors d'ONV, al qual se'l nomenaria President d'Honor.

—**Ramón i Quiles, Miquel** (1951): advocat laboralista, militant d'URV i d'UV i un dels màxims exponents del nacionalisme *tricolor*. Fou vocal d'Amics de la Barraca i de l'Alqueria, membre de la Junta de Govern de LRP i President de la Secció de Dansa i Cant Valencià durant la primera presidència de Gil Barberà. Membre del Comitè Executiu Central d'UV l'any 1990. Diputat a les Corts l'any 1987 i 1991. Senador per designació de les Corts la legislatura 1991-1995, en què seria expulsat d'UV per Lizondo suposadament per concedir una entrevista a *El Temps* i es passaria a ENV. A darreries de la legislatura, per un corriment en les llistes unionistes, també esdevendria novament diputat a Corts. Tornaria a UV durant la direcció d'Hèctor Villalba. Fill de Miguel Ramón Izquierdo.

—**Ramón-Llin Martínez, Maria Àngels** (1963): llicenciada en dret, fundadora de les Joventuts d'UV de les quals en seria presidenta de 1983 a 1991. Diputada a Corts des de 1987 a 1995, any que dimití per ostentar la Conselleria d'Agricultura i Medi Ambient (només Agricultura a partir del segon govern de Zaplana: 24-II-1997) fins a gener de 1999, que, sent vicepresidenta, abandonà UV, tot dimitint després de consellera, i es passà al PP, partit amb el qual tornaria a la mateixa Conselleria en el govern de Zaplana en solitari fins al tercer govern de la cinquena legislatura (21-06-2003). Des de 2004 es diputada al Congrés dels Diputats i des de 2007 regidora a l'Ajuntament de València.

—**Ramón Sales, Leonardo** (1940): A proposta d'UCD Conseller d'Indústria i Comerç del primer govern del Consell del País Valencià i des de desembre de 1979 a setembre de 1981 d'Indústria, Comerç i Agricultura. Empresari d'exportació de cítrics i president de l'Asociación Valenciana de Empresarios de 1986 a 1987. Posteriorment ocupà diversos carrers orgànics d'UV, entre d'altres membre del Consell Provincial de València el 1991 i del Consell Nacional d'UV el 1992. Involucrat en diversos negocis institucionals, fou membre del Consell d'Administració de RTVV a proposta d'UV.

—**Ramos Costa, José** (1934): president del València CF des de 1976 fins a 1983. Durant la seua presidència convertí el club en un dels referents del blaverisme, amb l'assumpció de la senyera amb franja blava com a segona equipació.

—**Ramos Pérez, Vicente** (Guardamar del Segura, 1919): director de la Biblioteca Gabriel Miró de la Caja de Ahorros del Sureste de España, escriptor, doctor en filosofia i acadèmic corresponent de la Real Academia Española i de la Real Academia de la Historia, fou durant el franquisme un dels defensors de la idea surestista d'agrupació d'Alacant i Múrcia (fundà la Unión Provincial Alicantina que no quallà) i durant la transició democràtica un acèrrim anticatalanista. Fundador, primer President i diputat al Congrés per UV dins de la Coalición Popular la legislatura 1982-1986 prompte abandonà el partit per considerar-lo massa "nacionalista" i es passà al grup mixt el 1984. És Acadèmic de Número de la RACV des de 1978 i ha sigut nomenat Fill Adoptiu d'Alacant l'any 1977.

—**Real i Alcocer, Miquel**: militant d'UV i delegat "d'acció" del GAV. Se'l considera un dels màxims responsables de la violència de carrer anticatalanista durant la dècada dels noranta i l'actual.

—**Recio Alfaro, Carles**: doctor en dret per la Universidad Cardenal Herrera amb una tesi sobre Josep Maria Bayarri i destacat militant anticatalanista. Autor de diversos llibres i opuscles, entre els quals destaca el *Diccionari Diferencial Valencià-Català*. Durant un cert període renuncià públicament als postulats anticatalanistes, per la qual cosa fou expulsat d'UV i del GAV. President més tard de l'Institut d'Estudis Valencians, on defensaria les Normes del 32 pures com a suposat camí equidistant entre el "catalanisme" i el blaverisme. En fracassar aquesta opció, tot seguit, faria drecera novament cap als posicionaments més anticatalanistes i acabaria sent Cap de Publicacions de la Diputació de València i funcionari de carrera, esdevendria biògraf oficial de González Lizondo, membre del comitè científic del II Congrés de la Llengua Valenciana, signant del "Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana" durant les eleccions de 1999. Acabaria acostant-se a CVa, de la qual seria cap de llista a l'Ajuntament de Catarroja. A la pàgina web personal es presenta com "l'escriptor més audaç de la València moderna".

—**Reyna Doménech, Mª Consuelo** (1944): periodista, directora de *Españolín*, militant de Falange Española Tradicionalista y de las JONS, delegada de la censura a València pels volts de 1968 i creadora de l'agència Copilsa. Des de 1963 redactora de l'influent periòdic familiar LP, de la qual en seria subdirectora des de 1972 i directora des de 1992 fins al seu sonat cessament el 14 de desembre de 1999. Diverses informacions la situen com a col·laboradora de la trama colpista del 23-F-1981 a València (Bello, 1988: 135). Columnista del DV fins a 2003, actualment escriu la seua conegudíssima i abans molt temuda *La Gota* a l'edició valenciana de *El Mundo*. Té l'Ordre del Mèrit Civil (imposada pel Governador Civil de València, Fernández del Río el 1980) i, entre d'altres reconeixements del blaverisme, el Premi *Palma Dorada* (sic) 1983.

—**Ribes i Blasco, Ferran**: ha sigut secretari general de Jovens Nacionalistes d'UV i membre de l'efímera revista Revers. Actualment és President de l'Institut d'Estudis Valencians.

—**Ricart Lumbreras, José Manuel**: Director General de la Conselleria de Cultura i Educació del Consell del País Valencià i responsable de la famosa circular en la qual es prohibia als xiquets parlar en valencià durant l'esplai al pati. Diputat de l'Assemblea constituïent de les Corts Valencianes a proposta d'UCD. Candidat d'URV a les eleccions municipals de 1979 i militant del GAV i de LRP i advocat al servici d'AU en els seus recursos contra la Universitat de València. Fundador de l'associació Joanot Martorell, d'UV, de RV i del PRCV, on n'ocupà la vicepresidència. N'ostentà una de les vicepresidències de CVa i ha sigut el número 3 de la circumscripció de València a les eleccions autonòmiques de 2007. Fou també President de la FCECRV. Premi *Palma Dorada* (sic) 1980.

—**Rico Sogorb, Josep Esteve** (Elx, 1966): periodista i escriptor. És President del Grup Cultural Il·licità "Tónico Sansano" i directiu del Rogle Cultural Lluís Fullana Mira. Ha sigut, entre d'altres càrrecs, vicesecretari de la junta directiva de la FCECRV, secretari de la gestora Intercomarcal-Sud (provincial) d'UV.

—**Rincón de Arellano y García, Adolfo** (1910-2006): cardiòleg. Fundador de Falange a València l'any 1933 i cap regional del partit. President de la Diputació de València entre 1943 i 1949, Procurador en Corts, alcalde de València des de 1958 fins a la seua dimissió el 1969 (com a protesta pel nou govern amb predomini de l'Opus Dei) on fou responsable del *Plan Sur* i l'ampliació del Palau de la Generalitat, entre d'altres. El 1960 esdevingué Comte de la Villanueva.

—**Roberto Navarro, José Luis**: empresari i polític neofeixista. Entre d'altres empreses control·la Levantina de Seguridad (és secretari de la patronal valenciana de

seguretat), el despatx d'advocats Roberto & Salazar (present a Madrid, Barcelona, A Coruña i València) i és Secretari General Tècnic i advocat de l'Asociación Nacional de Empresarios de Locales de Alterne. Posseeix diversos gimnasos com el de Gym Levantina, investigat per organitzar campionats de Valetudo, i empreses de comercialització de roba militar. Així mateix és líder de l'ultradretà España 2000, que ha servit de servici d'ordre en manifestacions de CVa.

—**Roca Tarazona, Presentación:** Vicepresidenta primera del GAV, Secretària General de la FCECRV i responsable d'implantació de CVa. Militant de LRP, de l'Associació d'Amics de la RACV i secretària tècnica del Comité de l'Idioma Valencià.

—**Roca Traver, Francisco:** Vicedegà de la RACV, fou un dels signants del "Reconeixement valencianista al President Eduardo Zaplana" durant les eleccions de 1999.

—**Rochina Vázquez, Antonio (Toni):** estudiant de dret, líder juvenil anticatalanista i president de les Joventuts del GAV. Involucrat en diverses accions violentes a la Universitat de València i contra grups nacionalistes valencians. Fou President Infantil l'exercici 1994-1995 de la Falla Doctor Serrano-Carlos Cervera i Clero.

—**Rodríguez Cortés, Pablo:** llicenciat en geografia i història, president d'ARDE, ideòleg filoblavero⁷⁷⁹ i president de la falla de Plaça d'Espanya. Actualment és Secretari General d'Izquierda Republicana al País Valencià, des de 2007 President d'IR, a més de President de l'Associació Joan Pesset i candidat número 3 per la circumscripció de València a les generals de 2008 per la coalició Esquerra Unida i Republicana.

—**Rollnert Liern, Göran** (Las Palmas de Gran Canaria, 1964): líder d'AU i membre de l'equip jurídic que recorregué els estatuts de la Universitat de València per "catalanistes". Actualment és professor titular de Dret Constitucional de la Universitat de València i sembla desvincut de l'anticatalanisme.

—**(de) Román Soler, Antonio:** metge, extinent d'alcalde del PP, i regidor de CVa a San Antonio de Benagever (Camp de Túria). Membre del Consell Foral de CVa.

—**Román Zamorano, Pedro:** exguàrdia civil, exregidor de l'Organización Independiente Valenciana (OIV) i regidor de Piles (La Safor) per OIV-CVa i membre del seu Consell Foral.

—**Romero, Miquel (Quelo):** exmilitant de les Joventuts d'UV i escriptor secessionista. Fou el primer president d'Al Ras-JEPEV (Jóvens Escriptors i Periodistes Valencians i Escriptor de l'Any 2002 per l'AELIVA.

—**Romero Moya, Juan:** agent comercial i Secretari de l'AELLVA. Al web d'aquesta s'afirma que és un "autor vinculat al món de les Falles i a l'escritura de llibrets fallers d'alta qualitat".⁷⁸⁰

⁷⁷⁹ A tall d'exemple citarem la seua signatura en un llibret del GAV amb motiu de l'homenatge que farien a les "ties maries blaveres": «Servisquen estes linies per a demostrar la meua admiració i unir-me al homenatge dedicat a les dones que quotidiana i valerosament han lluitat i lluiten per la Llibertat i Personalitat diferenciada del noble Poble Valencià, en el transcurs de la qual accio han trobat l'insult i l'oposició dels enemics de la tolerància» (Follet "Dinar-homenatge a les heroïnes de la patria valenciana", GAV, 1998: 24).

⁷⁸⁰ A tall d'exemple d'aquesta suposada qualitat reproduïm aquest relat breu: «A l'obrir la finestra una suau brisa m'acaronà. M'emboicava el perfum de la flor del taronger. Respirí fonduament intentant que m'aplegara a tots els racons dels pulmons. Sense ganes vaig asear-me i, desdejunat, vaig agafar el coche, ja que sóc d'ell el més lleal esclau. A poc de marcha, l'agradós perfum havia seguit reemplaçat per un atre, que mes be pareixia fem, Per la finestreta vaig vore uns camps d'encisams. ¡Quin esforç mes gran per a traure una collita! Tan fort era que acabí marejat i fart de l'oloreta... dels llauradors... i de les lletugues. El meu destí estava traçat. Al baixar del coche topetí en la crua realitat ¡havia chafat una caguerà de gos! la portava apegada a la sabata i al pedal de l'accelerador ¡correguent me n'aní a comprar

—**Romero Pons, Juan** (Xàtiva, 1975): llicenciat en història i president i instructor de l'Acadèmia de Defensa Personal Survival, Director Nacional de la International Combat Hapkido Federation d'Espanya i Cinturó Negre 3er Dan de Combat Hapkido per la International Combat Hapkido Federation i per la World Kido Federation/Korea Kido Association. Actualment és president de la FCECRV i Secretari de Cultura de CVa i membre del seu Consell Foral. Afirmà que “como comparto nombre y apellido con el que fuera Conseller de Educación y Ciencia de la Generalitat Valenciana por el PSOE, María Consuelo Reyna, se refería a mí diciendo Joan Romero “el bo”. Claro que le agradezco el cariño con que me lo decía” (VH, 06-II-2008).

—**Romero Mañez, Joaquín (Jogim)**: president ja fallit del GAV durant el període 1984-1989, coincidint amb l'etapa en què aquest entrà en major decadència.

—**Romero Villafranca, Luís Miguel**: advocat, exDegà del Col·legi d'Advocats de València (1993-2002), expresident de l'Advocacia Europea el 2002 i Cònsul Honorari d'Ucraïna al País Valencià (des de 1996 té una assessoria jurídica, comercial i auditora a Kíiv), fou l'artífex, entre d'altres, de dur traductors al valencià a un encontre d'advocats a Girona i d'invitar a Fernando Vizcaino Casas a donar una conferència a la seu del Col·legi l'any 2002, cosa que generà una carta de protesta. Premi *Palma Dorada* (sic) 1998; mantenidor de LRP als CXV Jocs Florals de LRP (1998), signatari d'un manifest secessionista de l'AELLVA el 1999 i persona propera a Francisco Roig, expresident del València CF, que aplegà a proposar-lo com a conseller del club.

—**Ros Biot, Ampar** (sic): vocal de LRP i tesorera de Taula Nova Valenciana.

—**Rubio Martínez, Consuelo**: cap de Publicacions de LRP durant les presidències de Boluda i Esteve, regina del CIX Jocs Florals de LRP (1992) i muller de l'exPresident del València CF, Juan Bautista Soler. Actualment, junt al seu marit, és vicepresidenta de la Falla Pizarro-Cirilo Amorós-Hernán Cortés-Colón.

—**Ruiz Santamaría, Juan Antonio**: vocal d'Amunt el Cor i president de l'Ateneo de la Cultura Valenciana.

—**Rus Terol, Alfonso** (Xàtiva, 1948): empresari. Regidor a Xàtiva per AP el 1983, pel CDS el 1987, per l'Agrupación Independiente de Xàtiva el 1991 i alcalde per majoria absoluta pel PP des de 1995 i President de la Mancomunitat de Municipis de La Costera-La Canal. Actualment, a més, és President Provincial de València, President provincial del PP de València, President d'Honor de la RACV, membre del Consell d'Administració del Port de València i patró de la Fundació La Llum de les Imatges. Ha pretés ser president del València CF i és President de l'Olímpic de Xàtiva. Ha aplegat a declarar que els “catalanistes” haurien de marxar-se a Catalunya.

—**San Valero Aparisi, Julián** (1913-1997): Catedràtic d'Història Antiga de la Universitat de València, membre de la RACV des de 1951 (n'esdevindrà degà de gener de 1976 a abril de 1985 i de abril de 1987 a octubre de 1990) i defensor de la teoria dels íbers com a predecessors directes dels valencians. President del 1er Congrés d'Història del País Valencià (1971) i mantenidor dels XCIII i C Jocs Florals de LRP (1976 i 1983). Junt a Casp, Adlert i Igual Úbeda fou un dels pocs valencianistes històrics (militant de Nova Germania i membre de la comissió valenciana patrocinadora del Diccionari Català-Valencià-Balear) que acabaren abraçant el blaverisme.

—**Sánchez Carrascosa, Jesús** (Múrcia): redactor de LP i exmarit de Reyna. Fou home de confiança de Zaplana (responsable de la campanya electoral que el dugué a la Presidència de la Generalitat, Secretari General de Presidència i director de Canal 9 entre la primavera de 1996 i la tardor de 1997 on, entre d'altres, féu una

intensa persecució ideològica contra els professionals de la cadena i interferí el senyal de TV3. Muntà la cadena de televisió al·legal *Valencia Te Ve* (diverses informacions afirmen que amb suport indirecte de Canal 9) i ha sigut director de DV, des del qual llançà en moltes ocasions sofllames anticatalanistes i antiesquerranes.

—**Sancho Díaz, Claudio**: president del Grup de Dances de Moncada i president del Grup de Dances Azahar.

—**Sanz Nuñez, José Luis**: secretari general d'IPCV, acabà integrant-se en AV.

—**Sanz Roselló, Estefanía**: regidora de CVa a Alberic (La Ribera Alta).

—**Senón Llopis, Concha**: vocal d'Amics de Valencia, President d'Amics de la RACV i vicepresidenta del GAV.

—(**García Sentandreu, Juan** (1960): advocat i President de la Federación Valenciana de Centros Especiales de Empleo (FEVALCEE) fou dirigent de Falange Española a València, secretari nacional del Sindicato Espanyol Universitario (SEU) i fundador del sindicat d'estudiants ultradretà AU, protagonista de diverses agressions a estudiants progressistes i de recursos contra els estatuts de la Universitat de València que, al capdavall, perdé al Tribunal Constitucional. President del GAV (1994-2001) i de la Coordinadora d'Entitats Culturals del Regne de València i autor de diversos famflets anticatalanistes, utilitzà aquestes com a plataformes per donar el bot a la política: primerament com a fundador i líder de la fundació Nou Valencianisme i posteriorment del partit polític CVa. Continua mantenint contactes amb l'extremadreta feixista com ho testimonia que el servei d'ordre de la manifestació de 27-XI-2004 fóra coordinada per militants d'Espanya 2000. Premi *Palma Dorada* (sic) 1999, Medalla d'Or del Círculo Aparisi y Guijarro, Premi *Fadrí* de la Cardona i Vives de Castelló i Premi *Llealtat* (sic) 2002 del GAV. Ha sigut candidat a l'Alcaldia de València per CVa a les eleccions de 2007 i, malgrat la quantiosíssima campanya econòmica, obtingué 5.615 vots, l'1'35% de suport ciutadà. El 17-VI de 2008 fou detingut per la policia per suposada violència de gènere cap a Elena Muñoz, tot i que oficialment CVa declarà que tingueren una discussió en "termes especialment elevats i acalorats".

—**Sevilla Andrés, Diego** (1911-1982): militant de la DRV, falangista (autor, entre altres, de *Historia política de la zona roja* i *Historia Política de España (1800-1973)*, fou vicepresident de la Diputació de València, Consejero Nacional del Movimiento, procurador en Corts de 1964 a 1967, Catedràtic de Dret Polític a la Universitat de València i des de 1970 Acadèmic del Centro de Cultura Valenciana. Primer president del Centro de Estudios Políticos y Sociales (associació que aplegava reformistes del franquisme) i un dels polemistes en la premsa local arran de la publicació de *Nosaltres els valencians* i *El País Valenciano* de Joan Fuster. Tot i aquesta trajectòria ha sigut considerat com un "clàssic del valencianisme" en la secció a l'efecte de LP (Martínez Roda, F.: "Diego Sevilla Andrés: aviso a navegantes". LP, 13-IX-2007: 70).

—**Sevilla García, Salvador**: regidor de Piles (La Safor) per OIV-CVa.

—**Signes Ferrer, José**: empresari, president de la Cooperativa del Camp Santíssim Crist i regidor de CVa a Gata (La Marina Alta). Regidor d'Agricultura, Parc i Jardins i 4rt tinent d'alcalde en coalició amb el PP, és membre del Consell Foral de CVa.

—**Simó Santonja, Vicente** (1932): notari i autor del llibre anticatalanista *¿Valenciano o catalán?* Fou membre del CVC de 1987 a 1995 i és Acadèmic de Número de la RACV des de 1973, director de la Secció de Gastrologia, Enologia i Oleicultura i degà, després de la dimissió de Juan Lladró, des d'octubre de 2007. Mantenedor dels XCIV i CIII Jocs Florals de LRP (1977 i 1986). S'ha incorporat des de 2008 a la junta de govern de LRP i és col·laborador periòdic de VH.

—**Soler i Godes, Enric** (Castelló, 1903-1993): mestre i escriptor. President de la secció de literatura de LRP i valencianista anterior a la guerra civil, fou signant del manifest blaver "Al poble valencià" de novembre de 1977, tot i que més tard no seguiria el secessionisme idiomàtic promogut per Casp i Aldert, motiu pel qual seria expulsat de LRP el gener de 1980.

—**Soler Luján, Juan Bautista** (Torís, 1956): president del València CF des de 2004 i fins a 2008 (encara és màxim accionista). Fou col·laborador actiu de LRP durant la presidència de Josep Maria Boluda. Actualment és President de la Federació de Promotors Immobiliaris i Agents Urbanitzadors de la Comunitat Valenciana i un dels promotors immobiliaris més importants del País Valencià. També ostenta una vicepresidència de la Falla Pizarro-Cirilo Amorós-Hernán Cortés-Colón.

—**Soler Torres, Rafael**: militant d'UV, fou director gerent del Consorci Provincial de Bombers la legislatura 1995-1999. Actualment és director de l'empresa de màrqueting immobiliari Markmedia Global, fundada l'any 2000.

—**Sotillo Martí, Vicente Antonio** (1949): professor de Dret Mercantil de la Universitat de València. Ha ocupat la vicepresidència de la Caixa d'Estalvis de València i ha sigut conseller de diverses empreses. Militant del PSOE des de 1974, pertanyé a les executives local, provincial i nacional del PSPV-PSOE i fou secretari de relacions amb les Cortes, diputat al Congrés per Castelló de 1979 a 1986. Durant la legislatura constituent va defensar la prohibició de les comunitats autònomes i denuncià el "colonialisme català" al País Valencià.

—**Tarazona, Francesc** (Sedaví, 1971): Doctor en Medicina, agregat col·laborador de la Secció de Llengua i Lliteratura de la RACV i membre del Consell de Redacció de la revista *Lletraferit*. Escriptor de l'any 2003 per l'AELLVA.

—**Terencio, Francisco**: exmilitant d'UV i actualment membre del Consell Foral de CVa. També és vicepresident de l'entitat Renaixença Valencianista.

—**Tintorer, Andreu** (Oliva, 1976): pseudònim. Crític literari i director de la revista *Lletraferit*. Junt a Felip Bens, fou comissari d'una exposició sobre la senyera amb franja blava sufragada per la Diputació de València quan la presidia Fernando Giner.

—**Tomàs Puchol, Javier** (Castelló, 1963): bancari, exregidor, exalcalde de l'Alcora (La Plana Alta) i diputat trànsfuga del PP a les Corts Valencianes que es passà a CVa i conformà el Grup Mixt durant la legislatura de 2003-2007. Tot encapçalant la candidatura de CVa per Castelló a les eleccions autonòmiques de 2007 ha obtingut un 0'58% dels sufragis. El 29-IV-2008 fou expulsat de CVa i se li demanà al ministeri fiscal que incoara mesures judicials contra ell.

—**Torres Moscardó, Vicente**: regidor de CVa a Alberic (La Ribera Alta).

—**Trillo-Figueroa Martínez-Conde, Federico** (Cartagena, 1952): doctor en dret, membre de l'Opus Dei i comandant en la reserva de l'exèrcit espanyol. Membre de l'executiva del PP des de 1985 i diputat per Alacant a les Corts de Madrid des de 1989, n'ha ocupat la presidència la legislatura 1996-2000. Ministre de Defensa durant el segon govern Aznar i fou molt criticat per la seua gestió davant l'accident del Yacovlev 52. Com a cap de llista d'AP per Alacant a les eleccions generals de 2008, ha acusat Bernat Sòria, el seu competidor del PSOE, de pertànyer a grups "catalanistes radicals" per ser soci d'ACPV.⁷⁸¹ Se li atribueix, mitjançant la societat *Estudio Jurídico Labor*, contractes d'assessorament a l'empresa Prosegur, molt afavorida als governs d'Aznar.

⁷⁸¹ *El Economista* titolava en portada i com a notícia principal en l'edició del 24 de gener de 2008 "El ministro que apoya la independencia. Bernat Soria es socio de Acción Cultural, que apoya el independentismo de Cataluña, Valencia y Baleares unidas". *Libertad Digital* en l'edició del mateix dia se'n farà

—**Úbeda Rausell, Vicente**: home proper a Lizondo, serà durant anys secretari provincial de València d'UV.

—**Ubieto Arteta, Antonio** (Saragossa, 1923-1990): Catedràtic d'Història, que exercí a València entre 1958 i 1977. Anticatalanista, fou un dels referents intel·lectuals del secessionisme lingüístic i cultural. De les seues obres destaquen els dos volums de *Orígenes del Reino de Valencia*.

—**Valls Castro, Antonio Edison** (1926-2005): empresari, fundador d'UV que ocuparia, entre altres càrrecs orgànics, el de Comptador del Consell Provincial de València l'any 1991. També fou president del Col·legi de l'Art Major de la Seda de València i secretari d'Amics de la RACV.

—**Vázquez Sosa, María Alfonsa**: pedagoga, exalcaldessa del PP, regidora de CVa a El Puig (L'Horta Nord) i membre del Consell Foral.

—**Velarte Castellar, Enrique** (1944-2003): empresari (propietari de Productos Velarte, fabricant de les conegudes rosquilletas), militant d'UV (seria membre del Consell Provincial de València) i alcalde de la pedania de Castellar durant la legislatura 1991-1995. Serà un dels protagonistes de l'escissió d'AV, tot i que abans de la seua mort, retornaria a UV (de fet, un any després de l'escissió, a les generals de 2000, anirà com a independent en les llistes d'UV). Germà de Manuel Velarte, rècord guiness de la paella gegant feta, sota els auspicis de Lizondo, l'any 1992.

—**Vendrell i Matoses, Salvador J.** (Sueca): exmembre de les Joventuts d'UV, fundador del partit ACNV i director de la revista *Revers*, que aconseguí traure un pocs números. Autor del manual *Iniciacio al valencianisme* editat per LRP.

—**Vernia Martínez, Pedro** (Castelló, 1931): farmacèutic i historiador. Membre destacat de la Cardona i Vives i Mantenedor dels CVA Jocs Florals de LRP (1988), fou membre del CVC des de la seua fundació (1986) fins a 1995. El seu germà, Santiago Vernia, ha sigut President Provincial d'UV de Castelló.

—**Vidagany Peláez, José Manuel**: advocat i Gerent de la Federación Valenciana de Centros Especiales de Empleo de Personas con Discapacidad, és militant del GAV, fou president de Renovació Univesitària en la seua època d'estudiant de dret a la Universitat de València. Actualment ostenta la secretaria general de CVa.

—**Vidal Negre, Joaquín** (La Llutzena, 1945): agent comercial. Fou enllaç sindical del Banc Exterior d'Espanya el 1971 i diputat d'UV dins de la Coalición Popular a les Corts per Alacant a la primera legislatura on protagonitzà diverses inicatives parlamentàries anticatalanistes. El 1986, ja en solitari, UV no obtingué escó (no ha assolit mai representació per aquesta demarcació).

—**Vila Moreno, Alfons** (Canals, 1941): Cronista Oficial de Cerdà i Novetllé, Catedràtic d'Història d'Institut, Acadèmic de Número de la RACV des de 1989, signant del

ressó amb aquesta notícia que podria passar als anals de la redacció periodística: «Bernat Soria [...] es socio desde su juventud de Acció Cultural del País Valencià, una asociación independentista que tiene como objetivo la creación de los denominados "Países Catalanes" mediante actos, conferencias y encuentros. Soria nunca se ha borrado de esta entidad que busca la anexión de Cataluña, Comunidad Valenciana, Baleares y la región francesa del Languedoc-Roussillon. En época eminentemente electoral, el ministro de Sanidad tendrá que explicar su pertenencia a dicha entidad independentista siendo ministro de España. Hay que recordar que Soria será el cabeza de lista del PSOE por Alicante, la provincia valenciana con menos fuerza del catalanismo. ACPV es afín a las tesis de ERC y al Bloc Nacionalista Valencià (BNV) y aunque teóricamente abarcan un ámbito cultural, en sus actos públicos reclaman habitualmente la independencia de Cataluña. Algunos de los lemas escogidos para sus manifestaciones han sido "Caña a España", "No queremos un país ocupado" o "Viva Terra Lliure"» (http://www.libertaddigital.com/noticias/noticia_1276322006.html).

“Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana” durant les eleccions de 1999 i actualment membre de l'AVL pel *cupo* blaver.

—**Vila Soria, Salvador**: empresari de la construcció (propietari de Salvador Vila, S.L., empresa que participa de Cabanyal 2010, que aplega a la Generalitat i constructors per a la urbanització del Cabanyal una volta ampliada l'Avinguda Blasco Ibáñez) i President de l'Asociación de Promotores Inmobiliarios y Agentes Urbanizadores de València. Fou President del Rotary Club de València. El 20-XII-2007 fou nomenat acadèmic de número de la RACV.

—**Villalba Chirivella, Hèctor** (Almussafes, 1954): professor de primària, militant de la UCD (i regidor per aquest partit a Almussafes de 1979 a 1983) i d'UV pràcticament des de la seua fundació. Diputat a Corts de 1987 a 1999 que presidí els tres darrers anys. Des d'octubre de 1995 a 1999 també exercí la Presidència Nacional del partit. Durant aquesta replegà el Premi *Palma Dorada* (sic) 1997 al “poble valencià”. Dimití com a president d'UV com a conseqüència de la debacle electoral de 1999. Capitanegà una escissió durant la presidència de José María Chiquillo i fou fundador de la minoritària ONV. Actualment està retirat de la política activa.

—**Virosque Ruiz, Arturo** (1930): empresari de transports (grupo Virosque) i economista. És President de la Cambra de Comerç de València (des de 1995) així com del Consell de Cambres de la Comunitat Valenciana. Ha estat molt implicat amb la Generalitat governada pel PP: fou un dels signants del “Reconeiximent valencianista al President Eduardo Zaplana” durant les eleccions de 1999; en 2003 fou un dels màxims convocants de la concentració *Agua para todos* en reivindicació del transvasament de l'aigua de l'Ebre; en 2004 s'adherí al manifest en defensa de la identitat valenciana de la Fundación Broseta i en 2005 a la Nit de l'Economia Valenciana acusà a Catalunya de voler trencar la unitat del mercat i Espanya. Darrerament, però, ha facilitat trobades entre empresaris catalans i valencians i s'ha manifestat favorable a una major col·laboració entre les dues Generalitats en reivindicació d'infraestructures i de finançament.

—**Weiss, Bernard** (o Bernhard, o Weis): lingüista fictici inventat durant la dècada dels huitanta del segle XX per legitimar el secessionisme lingüístic. Teòricament era membre del Departament de Llengües Romàniques de la Universitat de Munic i enviava ponències a congressos blavers⁷⁸² i articles de premsa. Després de descobrir-se la seua inexistència deixà de publicar.

—**Zacarés Vila, Agustín** (Albal, 1922-2008): alcalde franquista d'Albal que continuà al càrrec des de 1979 (amb una candidatura independent) fins a 2001. Des de 1987 concorregué per UV (amb qui seria diputat provincial de València la legislatura 1987-1991). A la legislatura de 1999 participà de l'escissió d'AV. La seua darrera legislatura (1999-2003) compartí l'alcaldia amb el PP amb l'ajut d'una regidora trànsfuga d'UV. Mentre ell governava l'estàtua de Franco no fou retirada.

—**Zaplana Hernández-Soro, Eduardo** (Cartagena, 1956): advocat, començà la seua carrera política a la UCD, on aplegà a ser secretari general de les seues joventuts a les comarques d'Alacant de 1977 i 1982, secretari provincial d'organització i membre del gabinet tècnic del Ministeri de Transports. S'incorporà al PP arran la seua refundació i fou President Provincial d'Alacant (1990-1993), amb l'ajut de la trànsfuga Maruja Sánchez Alcalde de Benidorm (1991-1994) i President “Regional” (1993-2004). Segon President de la Generalitat Valenciana (1995-2002) i Ministre de Treball així

⁷⁸² «las sesiones han alcanzado gran altura, destacando la intervención del profesor de la Universidad de München Bernard Weiss, con un interesante trabajo sobre la lingüística valenciana» (LP, 19-05-1985: 2) o «Entre los ponentes han figurado [...] el profesor Herran Bernhard Weiss, de la Universidad de Munich, cuya lección fue leída por una hermana suya, al serle imposible el desplazamiento» (LP, 23-V-1985: 42).

com Senador des de 2002 fins a 2004. De 2003 a 2004, a més, fou Portaveu del darrer govern de José María Aznar. Cap de llista per València a les eleccions de 2004, actualment és Portaveu del Grup Parlamentari Popular del Congrés dels Diputats. És autor de l'obra *El acierto de España. La vertebración de una nación plural*.

—**Zaragoza Muñoz, Miguel** (1949): exmilitant d'UV i d'IPCV, president de l'Associació Amics de Vicent González Lizondo i fundador del partit IRV que acabà integrant-se en CVa, de la qual ostentà una de les seues vicepresidències fins que l'abandonà l'abril de 2007 per diferències amb Sentandreu, al qual acusà de "prepotent", de "no tenir credibilitat" i de dirigir el partit "com una empresa" (DV, 15-IV-2007) i per no haver aconseguit un acord preelectoral amb UV.

—**Zarzo Lozano, Manuel** (Benaguasil, 1934): administrador d'empreses, autor d'algunes novel·les i pamflets anticatalanistes i fundador del Consell Valencià i del GAV, del qual seria secretari general. Candidat a les eleccions municipals d'Algemesí de 2007 per CVa.

Apèndix 2on: Cronologia del blaverisme i dels precedents immediats⁷⁸³

1962

—XI: el catedràtic falangista Diego Sevilla Andrés escriu dos articles al diari LEV contra les tesis de Joan Fuster.

1963

—2 a 7-II: es publiquen al LEV i LP diferents articles anònims contra Fuster així com una nota signada, entre d'altres, per Casp i Adlert on se'n desmarquen explícitament i un article de Josep Maria Bayarri.

—III: a la cavalcada del ninot dues carrosses criticaran *El País Valencià* de Fuster. Es cremarà una efígie del pensador suecà.

1965

—Almela i Vives publica *Valencia y su reino*, una resposta política a *El País Valencià* de Fuster.

1971

—Ombuena publica *Valencia, ciudad abierta*, una resposta política al fusterianisme.

1972

—IV: tancament governatiu de la revista valencianista *Gorg*.

1975

—José Mª Adán publica una carta-circular on alerta de “la persistente campaña de catalanizar nuestra cultura y hacernos perder la identidad e historia de Valencia” (a Cucó, 1989: 291).

—es produeix una llarga polèmica al voltant de la unitat de la llengua al diari LP entre el filòleg Sanchis Guarner i el director José Ombuena.

—11-III: Simó Santonja, membre del Centro de Cultura Valenciana, publica al diari LEV un article explícitament secessionista.

—VI: Antonio Ubieta edita la primera edició dels *Orígenes del Reino de Valencia*, que impulsarà les tesis històriques i lingüístiques del blaverisme.

—28-VI: publicació del “prec” de què “la llengua valenciana se considere como una llengua vernácula” al sistema d'educació promogut per José Mª Adán i signat per altres procuradors (el Decret 1433/1975 esmentava el català, el gallec i el basc).

—13-XI: Simó Santonja llegeix *¿Valenciano o catalán?*, conferència inaugural del curs 1975-1976 del Centro de Cultura Valenciana, obra referencial del secessionisme.

—2-XII: la JCF comunica a José Mª Adán l'agraïment per haver acon-segut la inclusió del valencià com a “llengua nativa”.

⁷⁸³ Els mesos apareixen en números romans. En alguns casos hem aconseguit l'any però no la data exacta. En aquest cas l'incorporem al principi de l'any tot i que podria haver sigut posterior que alguns dels esdeveniments que ressenyem. Per contextualitzar hem inclòs alguns fets no específicament blavers però que sí tingueren una gran importància relacionada.

1976

- 30-I: els valencianistes perden l'assemblea de LRP aparentment per una manipulació de les autoritats franquistes.
- 10-III: polèmica per la publicació a *Ajoblanco* d'un reportatge sobre les falles. 23 falleres majors demanen a l'alcalde que prenga accions judicials. Fabregat, Ventura Melià i els altres autors, perden el treball a RNE en el programa *De Dalt a Baix*, són sancionats amb 250.000 pessetes i la publicació a quatre mesos de suspensió.
- IV: agressions contra el capellà d'origen mallorquí Pere Riutort per "catalanista" a la Llotja de València durant *La paraula valenciana*.
- 12-VIII: es publica oficialment el "prec" per a l'autonomia de la "Región Valenciana" promogut per José Mª Adán i signat, entre d'altres, pels també procuradors franquistes Rincón de Arellano, Ramón Izquierdo i Julio de Miguel.
- XI: seté atemptat amb bomba contra la llibreria Tres i Quatre.
- 26-XI: el Reial Decret 3118/76 reconeix a l'Institut d'Estudis Catalans capacitat normativa per a la llengua catalana.

1977

- III: l'Ajuntament de València dirigit per Ramón Izquierdo fa una declaració institucional en què recomana "fugir del perill català".
- VI: Giner Boira, candidat d'AP, inserta un anunci titolat "El día 16 dejarás de ser valenciano; serás ya catalán" contra Fuster, la UCD, la UDPV i el PSPV.
- 15-VI: al país el PSOE esdevé la primera força política per damunt de la UCD.
- 24-VIII: Casp, Adlert, Zarzo, Xavier Marí i altres funden el Consell Valencià i donen llum verda a l'estratègia anticatalanista pública amb el seu primer manifest.
- X: fundació del GAV.
- 9-X, matí: primera Processó Cívica multitudinària on es llancen proclames i es deixen veure pancartes explícitament anticatalanistes i alguns incidents aïllats.
- 9-X, vesprada: en la manifestació més nombrosa de la història valenciana, es reivindica l'Estatut, l'Amnistia i l'Estatut d'Autonomia i conviuen senyeres quatrribarrades i algunes senyeres amb franja blava.
- XI: la Diputació de València presidida per Carrau i l'Ajuntament de València dirigit per Ramón Izquierdo comencen a obstaculitzar el Plenari de Parlamentaris.
- 12-XI: arran de problemes de recepció d'Aitana, Vicente Ramos defensa la segregació de la comarca del Baix Segura del País Valencià.
- 18-XI: manifest "Al poble valencià" dels principals intel·lectuals blaveros contra el "catalanisme", entre els que destaquen Casp, Adlert i altres valencianistes de preguerra com Igual Úbeda, Beüt Berenguer, Soler i Godes i Fletcher.
- 25-XI: expulsió de Sanchis Guarnier i Senent a l'assemblea extraordinària de LRP.
- XII: la Diputació de València s'oposa a la ubicació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó a Barcelona.
- XII: naix *Valencia Semanal*, setmanari que denunciarà la violència contra les autoritats democràtiques del blaverisme i que serà objecte de contínues amenaces.
- 16-XII: Giner Boira denuncia una suposada amenaça per als valencians d'un sindicat de professionals de Catalunya.
- 22-XII: bomba a la impremta Vila on s'edita *Valencia Semanal*, *Cal Dir* (òrgan del PCE-PCPV) i *El Poble Valencià* (òrgan del PSPV).

1978

- II: la Junta de l'Ateneu Mercantil de València prohibeix un cicle de conferències al voltant de la Constitució per haver sigut invitats dos polítics catalans.
- 3-II: militants blaveros tracten de rebentar el col·loqui sobre autonomia i església a l'Ateneu de València.
- 23-II: apareix el primer número de *Som*, òrgan del GAV.
- 10-III: constitució del Consell preautonòmic del País Valencià.
- 28-IV: el Ple de la Diputació Provincial de València acorda transformar el Centre de Cultura Valenciana en Acadèmia de Cultura Valenciana.
- V: detingut Miquel Navarro Sala ("Toni Sala"), delegat de premsa d'URV i militant del GAV, per presumpta col·locació d'explosius a Novelda.
- 20-V: allau de crítiques blaveres i franquistes a un programa televisiu de TVE, *Hora 15*, on suposadament s'atacà la identitat valenciana.
- 5-VI: primera gran mobilització blavera. Convocada pel Consell Valencià aplegaran entre 15.000 i 20.000 anticatalanistes la plaça de bous de València.
- 23-VII: Broseta escriu el seu famós article *La paella y los Países Catalans* a LP.
- IX: el GAV anuncia haver aconseguit 80.000 signatures en defensa de "l'autèntica personalitat valenciana".
- IX: el partit entre el València CF i el FC Barcelona és "calentat" pel blaverisme.
- 9-X: esclata un artefacte a un lavabo de la plaça de bous a l'Aplec del País Valencià.
- 26-X: concentració davant la seu del Consell per exigir la senyera amb franja blava.
- 25-XI: traducció secessionista de la Constitució difosa pel govern de Suárez.
- 4-XII: Sanchis Guarner rep al seu domicili un paquet-bomba.
- 29-XII: URV es mobilitza contra la ubicació a Barcelona de l'arxiu de la Corona d'Aragó.

1979

- I: URV i UCD protesten per la supressió de la festivitat de Sant Josep.
- 22-I: militants del GAV, entre els quals el president Rafael Orellano, entren a formar part de la candidatura d'UCD a les eleccions generals.
- 28-I: conflictes simbòlics constants durant la precampanya electoral.
- 21-II: UCD partidària de crear una Acadèmia de la Llengua Valenciana per fer front a l'Institut d'Estudis Catalans.
- 21-II: èxits preelectorals de la UCD en mantenir Sant Josep com a festa "nacional".
- 19-III: novament protestes anticatalanistes (en aquest cas també de la UCD) contra el programa *Hora 15*.
- 3-IV: a les primeres eleccions municipals, URV aconsegueix obtenir un regidor a l'Ajuntament de València i un altre al de Catarroja.
- 21-IV: la presa de possessió de l'alcalde socialista de l'Ajuntament de València, Martínez Castellano, esguitada per militants blaveros.
- 25-IV: manifestació blavera contra l'adopció de la bandera del Consell (que UCD qualificarà com "anticonstitucional") i amenaces d'assalt al Palau de la Generalitat.
- 26-IV: agressions a l'aeroport de Manises a Albinyana; militants blaveros arranquen la senyera del Palau de la Generalitat; atemptats a les Conselleries de Transport i de Cultura.

- 12-V: segona gran mobilització blavera on milers de persones es manifesten convocats per AP, el GAV i altres entitats, a les quals se sumà finalment UCD, contra la decisió del Consell d'oficialitzar la senyera quatribarrada.
- 24-V: la UCD a la Diputació de València es manifesta contrària a la senyera del Consell i a la via autonòmica de l'article 151.
- 12-VI: el substitut del Conseller d'Educació Josep Lluís Barceló, José Peris Soler, s'alinea amb les posicions secessionistes lingüístiques.
- 19-VI: la UCD a la Diputació de València s'oposa a la contractació de traductors de valencià.
- 3-VIII: el Reial Decret 2003/79 (Decret del Bilingüisme) aprova la incorporació del valencià als plans d'estudi.
- 3-IX: les agressions a Manuel Girona i Albinyana a Quart de Poblet generen un tancament de protesta d'alcaldes i regidors d'esquerra a l'esmentat consistori.
- 7-X: manifestació poc nombrosa contra el "catalanisme".
- 9-X: es bota foc a la senyera del Consell del balcó de l'Ajuntament de València i, també, a la senyera amb franja blava i l'espanyola, cosa que farà marxar la unitat de l'Exèrcit espanyol a les ordres de Milan del Bosch. Durant la processó seran agredits els representats democràtics municipals i, particularment, el seu alcalde Ricard Pérez Casado a qui s'espantarà i a qui trencaran les ulleres.
- 24-X: la Junta General Extraordinària de LRP adopta la normativa secessionista.
- 29-X: a l'assemblea de LRP s'obliga a dimitir a la directiva moderada presidida per Emili Beüt per no acceptar la normativa secessionista del Puig.
- 13-XI: homenatge blavero a Giner Boira al qual AP s'adhereix.
- XII: Albinyana dimiteix com a President del Consell Preautonòmic i el PSPV-PSOE es retira de la institució.

1980

- el VIé Congrés General Faller aprova un reglament on especifica que la senyera amb franja blava serà l'"única" del Regne de València i oficialitza l'Himne *Regional*.
- 14-I: Monsonís decideix arriar la senyera del Consell del Palau de la Generalitat.
- 20-I: es crema la senyera del Consell del balcó de la Diputació de València.
- 8-II: URV se suma a la manifestació de PSPV-PSOE i PCE-PCPV a favor de la via autonòmica del 151.
- 10-II: la Diputació de València aprova arriar la Senyera del Consell amb els vots favorables d'UCD i l'abstenció del PCE-PCPV.
- 11-II: la nova junta de LRP assumeix plenament el secessionisme lingüístic.
- 7-V: Monsonís es nega a acodir a la presa de possessió del President de la Generalitat de Catalunya.
- 28-V: mobilització blavera a la ciutat de València.
- 17-VI: el president del GAV, Pascual Martín Villalba, és condemnat a tres mesos d'arrest per injúries i calúmnies contra Sanchis Guarner.
- 10-VII: agressió contra el President de la Diputació de València, Manuel Girona, per haver editat llibres en valencià.
- 9-X: els blavers forcen el manteniment de l'itinerari de la senyera coronada i agredeixen novament l'alcalde Pérez Casado.
- 17-XI: Joan Carles I rep en audiència els representants de les entitats blaveres acompanyats pel Governador Civil de València Fernández del Río.

—20-XII: homenatge a la subdirectora de LP Mª Consuelo Reyna als Vivers. El Governador Civil de València, Fernández del Río, li imposà l'Ordre del Mèrit Civil.

1981

—7-III: presentació social de la normativa secessionista de la RACV al Monestir del Puig, que comptarà amb el recolzament de la UCD valenciana.

—23-V: mobilització blavera a la ciutat de València.

—12-VI: aprovació de l'Estatut per banda del Plenari de Parlamentaris.

—11-X: esclaten dues bombes a la casa de Joan Fuster a Sueca.

—6-XII: la Conselleria d'Educació dirigida per Amparo Cabanes "recorda" la no obligatorietat de l'ensenyament del valencià.

—12-XII: mobilització blavera a la ciutat de València.

1982

—militants blaveros rebenten una conferència de Joan Fuster, presentada per Josep Guia, a la Facultat de Filologia de la Universitat de València.

—19-III: comissions falleres retarda la "cremà" a les tres de la matinada com a forma de pressió blavera a la tramitació de l'Estatut al Congrés dels Diputats.

—1-VII: aprovació al Congreso, amb els vots d'UCD, PSOE i PCE, de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana.

—VII: la Consellera Cabanes oficialitza els títols de valencià del GAV i de LRP.

—30-VIII: constitució a València d'UV.

—2-IX: presentació oficial al Teatre Talia d'UV.

—3-IX: Assemblea fundacional d'UV que triarà Vicente Ramos com a president i Miguel Ramón Izquierdo com a secretari general.

—a les generals UV aconsegueix traure dos actes al Congrés dels Diputats de la mà de Coalición Popular: Ramón Izquierdo per València i Vicente Ramos per Alacant.

1983

—militants blaveros rebenten i llancen ous durant una conferència de Max Cahner, aleshores Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya a l'Aula Magna de la Universitat de València.

—7-V: a les eleccions autonòmiques UV aconsegueix traure cinc diputats a les Corts de la mà de Coalición Popular: Xavier Casp i Manuel Campillos per València, Antonio Martínez i Joaquín Vidal per Alacant i Salvador Llácer per Castelló així com 46 regidors, d'entre els quals destacarà Lizondo a València.

—10-VIII: l'emissió d'*Ésta es mi tierra* de TVE indigna els blaveros. Dues preguntes parlamentàries del Grup Popular exigiran al Consell iniciatives contra la televisió.

—3-X: Inauguració de l'Exposició dels Jocs Florals a la qual assistiran Ciprià Císcar i la muller de Joan Lerma, presentada com la "Primera Dama Valenciana".

—9-X: Centenari dels Jocs Florals, la presidència d'honor dels quals acceptaran Joan Carles I i Sofia de Grècia, i a les quals acodiran Joan Lerma, Ciprià Císcar i Ricard Pérez Casado.

—18-XI: aprovació a Alacant de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià.

—26-XI: manifestació als carrers de València, convocada per UV baix el lema *Unim-se tots. Defen el teu idioma. ¡¡El valencià!!*, com a resposta a la Llei d'Alacant.

1984

- constituïció de la Unitat del Poble Valencià com a partit polític.
- I: UV envia un dossier al Defensor del poble espanyol, Joaquín Ruiz Giménez, contra el “catalanisme” i un suposat “genocidi cultural” que l’admet a tràmit.
- 26-V: IV Assemblea General d’UV on, després de la dimissió de Ramos, Ramon Izquierdo passa a ocupar la presidència i Campillos la secretaria general.
- 16-X: concentració d’AU al hall de la Facultat de Dret de la Universitat de València contra l’equip rectoral dirigit per Ramon Lapiedra.

1985

- 24-I: Recio i altres anticatalanistes rebenten la conferència del catalanista i primer traductor del *Tirant lo Blanch* a l’anglès David Rosenthal al Saló Daurat de la Llotja i fins i tot solten ratolins. UV serà l’únic grup de la Diputació de València que votarà en contra d’una moció de condemna.
- 17, 18 i 19-V: I Congrés de la Llengua Valenciana a Elx.
- VI: militants d’AU i del GAV irrompen al paranimf de la Universitat de València mentre es discutien els Estatuts i obliguen a suspendre la sessió.
- 19-X: a la VI Assemblea General d’UV s’enfronten els partidaris de continuar la Coalición Popular (Ramón Izquierdo) i els contraris (Lizondo). Al capdavant s’aplega a una postura de consens maximalista que equivalia a trencar la coalició.

1986

- III: UV envia un dossier al Consell d’Europa sobre el suposat “imperialisme català”.
- IV: Lizondo entrega a la Comissió de les Llengües Minoritàries del Parlament Europeu a Brusel·les un informe secessionista.
- 28-IV: es contitueix l’Associació Cultural “Amics de l’Academia”.
- 8-V: incidents a l’estació del Cabanyal contra seguidors del Barça que tornaven de la final de la Copa d’Europa contra l’Steaua de Bucarest a Sevilla.
- 10-V: manifestació multitudinària pels carrers de la ciutat de València convocada per UV sota el lema *¡Prou! Per l’identitat de l’idioma valencià. Trencar el teu silenci.*
- 20-VI: la Junta de Govern de la Universitat de València acordà donar al professorat llibertat d’elecció de la llengua de docència. AU presentarà dos recursos contenciosos-administratius contra l’acord.
- 22-VI: UV trau en solitari el primer diputat al Congrés. Amb la campanya *La teua veu en Madrid* Ramón Izquierdo revalidarà la seua acta de congressista.
- 9, 10, 11 i 12-X: III Congrés d’UV a Dénia sota el lema *Nostre compromís.*
- X: Mollà i Mira guanyen el premi Joan Fuster amb *De impura natione*, que donarà peu a la coneguda com a “tercera via” entre el fusterianisme i el blaverisme.
- 11-XI: l’Audiència Territorial de València falla a favor del recurs d’AU contra la llibertat de llengua de docència. LP ho vendrà com una victòria contra el “catalanisme” i AU ho celebrarà amb un concorregut sopar.
- 20-XII: diversos grups provoquen els manifestants convocats per ACPV. Hi hagué pancartes, llançament d’ous i altres objectes i algunes intents d’agressió física.

1987

- 10-VI: UV obté grup parlamentari en les Corts amb un 9’2% dels sufragis i un significativa presència en els ajuntaments, amb 213 regidors, 7 dels quals a la ciutat de València on esdevé la segona força política per damunt d’AP.

1988

- 30-VI: es constitueix el Patronat de la RACV com associació cultural com a instrument de finançament d'aquesta.
- 28, 29 i 30-X: IV Congrés d'UV a Cullera sota el lema *Per la nostra terra*.
- 19-XI: dinar homenatge organitzat pel GAV a les "heroïnes de la pàtria valenciana".

1989

- I: el secretari general del Consell d'Europa, Marcelino Oreja, rep a Lizondo que li exigí el reconeixement de la llengua valenciana en aquesta institució.
- 18-V: el Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana ratifica el recurs d'AU contra la denominació de català als estatuts de la Universitat de València.
- estiu: la JCF assumeix les normes de la RACV.
- X: UV entrega al Defensor del poble espanyol, Álvaro Gil Robles, un document per tal que es respecten els "drets del poble valencià".
- 9-X: comencen les emissions de Canal 9.
- 29-X: UV aconsegueix obtenir dues actes de diputats al Congrés, Vicente González Lizondo i Juan Oliver.

1990

- VIII: es fan públics un llistat de 593 paraules "prohibides" a RTVV en considerar-les "massa catalanes".
- 20-IX: al VII Congrés General Faller es ratifica l'oficialització del secessionisme.
- 9, 10 i 11-XI: V Congrés d'UV a Benicàssim sota el lema *Treballem junts*.

1991

- cessió per banda de la Diputació de València, presidida per Francisco Blasco, de la seu del carrer Aparisi y Guijarro a LRP.
- campanya del *Colectiu Vinatea* contra les plaques del Servei Valencià de Salut i els col·legis públics.
- 8-III: Joan Carles I concedeix el títol de "Reial" a l'Acadèmia de Cultura Valenciana.
- 26-V: millor resultats electorals del blaverisme polític en la seua història. UV superarà el 10% dels vots a les Corts i el 20% dels sufragis a la ciutat de València: coalició de govern entre PP i UV a l'Ajuntament.
- 2-VIII: creació del Consell de Cultura de València presidit per Broseta com a fórmula de superació de les diferències entre PP i UV en la postura normativa.
- del 7 al 13-X: I Semana Cultural de la RACV a la Lladró Gallery de Nova York.
- 14-XII: convocats per la FCECRV milers de persones es manifesten a favor del secessionisme lingüístic pels carrers del centre de València.

1992

- s'edita el primer volum del Diccionari Valencià-Castellà de la RACV.
- 30-I: Assemblea de LRP en la qual Josep Maria Boluda accedeix a la presidència.
- 8-III: rècord *guinness* a la paella gegant protagonitzada per Lizondo com a regidor de Cultura.
- 25-IV: agressions contra els autobusos de participants a la manifestació convocada per ACPV a l'Albereda de València.

- del 18 al 22-V: II Semana Cultural de la RACV a l'Institut Cervantes de París amb col·laboració de l'Ambaixada d'Espanya i l'Instituto Iberoamericano.
- 6, 7 i 8-XI: VIé Congrés d'UV a Alacant sota el lema *Junts, nacionalisme i futur*.
- 20-XI: el Tribunal Suprem ratifica el recurs d'AU contra la denominació de català als estatuts de la Universitat de València.

1993

- UV comença el seu declivi electoral i perd un acta de diputat al Congrés.
- 17-I: *pucherazo* a favor de la llista lizondista, en la què estava integrada Olivia González-Lizondo, durant el IV Congrés de les Joventuts d'UV.
- 19-I: el ple de l'Ajuntament de València, a proposta d'UV, acorda modificar el seu logotip que passa a ser, en valencià secessionista, "Ajuntament de Valencia".
- IX: expedient a Vicente Martínez Marco, portaveu d'UV a la Diputació de València, que finalment es passaria al grup mixt.
- 17-IX: l'Ajuntament de València, a iniciativa d'UV, atorga dues subvencions a la RACV per investigar "La llengua valenciana abans de la Conquesta" i "Formació històrica de la sintaxi i lèxic valencians" que finalment no es durien a terme.
- Vicente Ferrer substitueix Juan Oliver en la secretaria general d'UV. Aquest abandona UV en ser desplaçat de les llistes electorals.
- X: com a conseqüència dels expedients, el regidor d'UV Francesc Martínez León i el senador Ramon i Quiles es passen a ENV. El pare d'aquest, Ramón Izquierdo, també abandonarà UV.
- 20-XI: expulsió dels dirigents del sector crític de les Joventuts d'UV vinculats a Joventut Valencianista.

1994

- corrupció al cas Star. El regidor de València per UV, Arturo Gascó, es veu obligat a dimitir per la contractació irregular de l'empresa Star, propietat de la muller.
- 25-III: una vintena de jóvens tracten de rebentar un acte d'Àngel Colom, aleshores secretari general d'ERC, a la Societat Coral El Micalet i causen desperfectes. Una de les identificades i posteriorment condemnades fou Cristina Fornés.
- 25-IV: inauguració per banda de García Broch del monument als Maulets a l'Avinguda del Regne de València a la ciutat de València.
- 16-VIII: la Conselleria d'Educació, en un gest preelectoral cap als votants més fusterians, emet una Ordre d'homologació dels títols de la Junta Qualificadora amb els de Catalunya i les Balears a la qual s'oposarà frontalment UV i el PP.
- 7-X: García Broch abandona UV davant les pressions rebudes per la seua gestió.

1995

- 28-V: a les eleccions UV passa de huit a tres regidors a l'Ajuntament de València però esdevé la clau a les Corts.
- 4-VII: es signa el *Pacte del Pollastre*, un acord de legislatura entre PP i UV per dirigir la Generalitat, al qual contribuïren els màxims dirigents de la Confederación Empresarial Valenciana (José Mª Jiménez de Laiglesia) i de l'Asociación Valenciana de Empresarios (Federico Félix). UV assumirà les conselleries d'Agricultura i Medi Ambient, la presidència de les Corts, un senador territorial i la presidència del consell d'administració de RTVV.
- 4-XII: CXII Jocs Florals de LRP on la filla de Lizondo, Olivia González-Lizondo Sánchez, exercirà de Regina.

—22-XII: la Conselleria d'Educació, controlada pel PP, anul·la l'Ordre d'homologació dels títols de la Junta Qualificadora amb els de Catalunya i les Balears.

1996

- UV revalida la seua acta de diputat al Congrés. Chiquillo serà el cap de la llista.
- 8-II: Assemblea de LRP en la qual Enric Esteve accedeix a la presidència.
- 21-III: el Cor Popular de LRP és rebut en audiència oficial pels ducs de Lugo i fa entrega d'un vestit de valenciana a la Infanta Elena de Borbó.
- IV: censura en Canal 9 a la manifestació convocada pel Bloc de Progrés Jaume I. La redacció de l'ens criticarà el veto informatiu.
- 20-V: Zaplana, President de la Generalitat, rep a la Junta de Govern de LRP.
- 10-XI: Lizondo, Ferrer i Campillos són expulsats d'UV.
- 23-XII: mor Lizondo d'una aturada cardíaca.

1997

- 25-I: comencen les interferències del senyal de TV3 durant les retransmissions de partits de futbol. ACPV denuncia al jutjat uns contractistes vinculats amb Canal 9.
- 22-II: LRP inaugura a Gandia les celebracions amb motiu de l'any Ausiàs March.
- 21-IV: el Tribunal Constitucional anul·la les sentències favorables a AU i dona la raó a l'autonomia universitària pel que fa a la denominació acadèmica de l'idioma.
- 29-IV: les Corts aproven una declaració secessionista amb els vots del PP i d'UV com a primera reacció a la sentència del Tribunal Constitucional.
- 11-V: ABC editorialitza (amb el significatiu títol d'"Imperialismo lingüístico") contra l'acord de la comissió de cultura del Congrés que reconeixia la unitat de la llengua.
- 15-V: la JCF aprova per unanimitat, a iniciativa de Rita Barberà, una declaració contra la sentència del Constitucional.
- 20-V: concentració a Madrid contra la sentència del Tribunal Constitucional.
- 27-V: diversos mitjans de comunicació (per exemple, *El País*) es fan ressò de la proposta del President Zaplana al President Pujol de la creació d'una instància normativa valenciana per resoldre el "conflicte lingüístic".
- 12-VI: durant les segones Jornades de Juntes de Govern dels Col·legis d'Advocats celebrades a Girona, les juntes valencianes, amb el patrocini de la Generalitat, aportaren traductors de valencià ja que "només" hi havia de català, gallec i basc.
- 13-VI: manifestació blavera multitudinària pels carrers del centre de València contra la sentència del Tribunal Constitucional. LP ho titularà "Más de 500.000 valencianos en defensa del Estatuto" (14-VI-1997).
- VIII: Francisco Camps, Conseller de Cultura, visita la seu de LRP i es compromet a aconseguir una nova seu per a l'entitat.
- 17-IX: les Corts aproven demanar al CVC una resolució al voltant del conflicte lingüístic.
- 8-X: les Corts a Xàtiva deroguen amb els vots favorables del PP i d'UV la capacitat de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana de supervisar els llibres de text.
- 15-X: concentració a Madrid convocada pel GAV que reuneix a diversos centenars de persones. L'entitat afirma haver entregat 100.000 signatures al Congrés dels Diputats en "defensa dels interessos valencians i de la personalitat valenciana".

1998

- exposició sobre la senyera amb franja blava a la Universitat Politècnica de València organitzada pels EVP i en què col·laborarà LRP.
- 20-II: concentració del GAV davant el Palau de la Generalitat contra el CVC.
- III: la Diputació de València reedita el llibre *La lengua valenciana hasta Jaime I* de José Vicente Gómez Bayarri.
- 18-III: LRP, gràcies a l'ajut de Juan Cotino, aleshores Director General de la Policia, és declarada "entitat d'utilitat pública" per banda del Ministeri de l'Interior.
- 13-V: Ràdio 9 decideix suspendre el programa infantil *Chiqui-nou*, en el qual col·laborava LRP i on es practicava el secessionisme lingüístic. LRP demanarà la dimissió del director Francisco Mora i ho presentarà com un "atac a la llibertat d'expressió" (Martínez Roda, 2000: 374).
- 22-VI: sopar-homenatge a Lizondo a la Fira de Mostres al qual assistiren Reyna, Zaplana, Barberà i tot un seguit de càrrecs del PP, a banda de l'actor Antonio Ferrandis, Vicente Ruiz *El Soro* i la cantant Karina.
- 13-VII: llançament d'ous i de tomaques contra els membres del CVC arran del seu dictamen de la llengua.
- 21-X: les Corts, gràcies als vots del PP, UV i d'IPCV, aproven una proposició no de llei que insta al Consell a controlar els ensenyants pel que fa a la llengua i la cultura valencianes.
- XI: Congrés d'UV a Gandia.
- 1-XII: Esteve anuncia durant la celebració dels CXV Jocs Florals el nomenament per banda de LRP de "prohom" a Peñarroja per oposar-se al dictamen del CVC.
- 31-XII: LRP col·loca una placa commemorativa a Benimarfull, poble natal de Lluís Fullana, en el 50é aniversari de la seua mort, tot fent una reivindicació secessionista del filòleg.

1999

- I: Ramón-Llin abandona UV i dimiteix com a Consellera d'Agricultura per a passar-se al PP.
- 13-VI: UV no abasta el 5% electoral i es queda per primera vegada fora de les Corts i el PP obté la majoria absoluta a les Corts.
- 13-VI: el CVC aprova el seu dictamen.
- 1-VII: el Tribunal Superior de Justícia del País Valencià desestima el recurs presentat per ACPV i STE-PV-Intersindical Valenciana contra l'Ordre que derogava l'homologació de títols de valencià.
- 17-IX: assemblea extraordinària de LRP pel suport a Zaplana del president Esteve. Aquest n'obtindrà 69 vots a favor i 65 en contra de la seua continuïtat.
- 8-X: sopar-homenatge de LRP a Ubieto, Lanuza, Bueno, la Federació d'Associacions Culturals de l'Aragó Oriental (secessionista) i la Cardona i Vives.
- 2-XI: presentació, presidida per Fernando Giner, de la redició d'*El Crit de la Llengua* d'Alminyana al Centre Cultural *La Beneficiència*.
- 14-XII: cessament de Reyna com a directora de LP.

2000

- 12-III: UV es queda sense representació institucional al Congrés dels Diputats en aconseguir un 3'9% dels sufragis a la província de València.

2001

- VII: Xavier Casp abandona la seu de la RACV a un furgó policial i és escortat fins el seu domicili davant la concentració il·legal de militants del GAV.
- 23-VII: es constitueix l'AVL i prenen possessió els vint-i-un acadèmics, una minoria dels quals és secessionista.
- 25-VII: la Conselleria d'Educació envia un esborrany d'ordre a les editorials en què demana eliminar els autors catalans i balears del temari de literatura.
- IX: cremen la porta de la seu de l'Institut d'Estudis Catalans a Castelló.

2002

- 5-III: el Consell aprova el decret de mínims que exclou del temari de llengua i literatura catalanes els autors no valencians.
- 18-V: algunes desenes de militants es tanquen a la Seu de València en protesta contra la “doble militància” del Deà Ramon Arnau^{A1} a l'AVL i a la RACV.
- 25-IV: el Consell decideix no acceptar els títols de llicenciats en filologia catalana com acreditatius de coneixements de valencià per a l'administració valenciana.
- VI: militants del GAV i d'UV tracten de rebentar la presentació de la seu de Castelló de l'Institut d'Estudis Catalans a Sueca. Hagué d'intervenir la policia.

2003

- 2-III: concentració amb paelles gegants a l'Albereda de València convocada, entre d'altres, per l'Asociación Valenciana d'Agricultores, la Confederación Empresarial Valenciana i la Cambra de Comerç de València a favor del transvassament de l'Ebre i amb l'eslogan de *Agua para todos*.
- 25-X: manifestació a Saragossa contra els Països Catalans convocats pel GAV, la Plataforma i la FACAO.
- XI: 2on Congrés de la Llengua Valenciana, on es conclou anar més enllà del secessionisme de les normes de la RACV.
- 29-XII: ACPV denúncia l'assalt i el robatori del Casal Jaume I a Russafa (València).

2004

- Congrés Nacional d'UV on, amb el suport de Chiquillo i Eustaquio, Julio Chanzà es fa en la Presidència.
- UV no es presenta a les eleccions generals i obté a canvi un lloc com a “independent” en la llista del Senat que ocuparà José María Chiquillo.
- 11-XI: Camps ordena una traducció independent de la Constitució Europea al “valencià” i declara que el nom de la llengua és innegociable i inqüestionable.
- 13-XI: Consell Constituent de CVa al Palau de Congressos de València.
- 15-XI: concentració anticatalanista de CVa a Madrid.
- 23-XI: la Junta de Govern de LRP se manifesta contra la doble denominació “valencià-català”.
- 25-XI: la Fundación Broseta (molt pròxima al PP) llançà un manifest en defensa de la identitat valenciana i contra les “injerències externes”. A la presentació del comunicat s'adheriren els presidents de la Confederació Empresarial Valenciana (CEV) i Cierval, Rafael Ferrando; de les Cambres de Comerç, Arturo Virosque; i de FERIA València, Alberto Catalá.
- 27-XI: manifestació multitudinària convocada per CVa contra “la intromissió de Catalunya”.

- 14-XII: CVa recorre davant el Tribunal Suprem el Memoràndum de Llengües Regionals del govern espanyol.
- 22-XII: el Conseller de Cultura Font de Mora irromp a una reunió del ple de l'AVL que anava a aprovar un dictamen sobre la doble denominació “valencià-català” i amenaça directament amb reformes normatives de la institució, cosa que fa retirar el punt de l'ordre del dia.

2005

- 19-II: Concentració de CVa a la plaça de la Mare de Déu de València contra l'AVL.
- 12-III: la XXXVI Assemblea d'UV tria una nova executiva i com a nou President Joaquín Ballester amb un 62% dels vots. L'altra candidatura encapçalada per Amparo Picó abandonaria UV i crearia UPCV.
- 1-III: trobada entre Rafael Ferrando i Arturo Virosque amb Joan Rosell (Foment del Treball) i Miquel Valls (president de la Cambra de Começ de Barcelona).
- 21-IV: una vintena de militants del GAV amb una pancarta que posava “Camps sí paga traïdors. Joan Fuster, vergonya dels valencians” tracten de rebentar la inauguració de l'exposició al voltant del cinquenari de la publicació d'*El descrèdit de la realitat* de Joan Fuster al MuVIM.
- 14-V: es presenta a Saragossa la Plataforma Constitucional y Autonomista, on hi participa el GAV (mitjançant Nou Valencianisme) i altres entitats anticatalanistes d'Aragó, Balears i Catalunya.
- 2-X: *Festa de la valencianitat* de CVa. Milers de persones dinaren paella al Túria.
- 2-X: manifestació en Gandia convocada per CVa i el Grup Independent Valencià (GIVAL) de Rosa Fuster (escindida del PP) contra el correllengua d'ACPV.
- 4-XI: a la Nit de l'Economia Valenciana el President de la Cambra de València Arturo Virosque acusà Catalunya de voler trencar la unitat de mercat i Espanya.
- 5-XI: manifestació blavera multitudinària pels carrers de la ciutat de València.
- 8, 9, 10 i 12-XI: I Congrés Foral de CVa sota el lema *Avancem en defensa de lo nostre*.

2006

- 20-I: assalt d'un grup d'adolescents a la llibreria Tres i Quatre.
- 26-I: l'exdirigent de les joventuts del GAV Alejandro Esteve i altres dos companys són condemnats a un any i tres mesos de presó i multa per l'assalt al Casal Jaume I de Russafa.
- 27-III: aprovat per les Corts, amb el suport de PP i PSPV-PSOE, el nou Estatut.
- IV: es ratifica per les Corts el nou Estatut d'Autonomia on es reconeix la potestat de l'AVL però s'oficialitzen les denominacions “idioma valencià” i “llengua valenciana”.
- 24-V: concentració anticatalanista convocada per CVa a la Facultat de Dret de la Universitat de València.
- 28-V: la XXXVII Assemblea d'UV tria una nova executiva i com a nou President José Manuel Miralles. L'altra candidatura encapçalada per Joaquín Galcerà fou rebutjada per defecte de forma. Aquest anuncià un recurs judicial contra la decisió.
- 26-VI: La Junta de Govern de la Diputació de València ratificà la concessió de 120.000€ per a la programació de 2007 de la RACV.
- 19-VII: “Convenció Valencianista” de CVa al Palau de la Música de València.
- 7-X: per segon any consecutiu manifestació a Gandia de CVa i el Grup Independent Valencià (GIVAL) de Rosa Fuster contra el correllengua d'ACPV.
- 20-X: CVa inicia una campanya de boicot contra el cava català.

- 18-XII: Rita Barberà, acompanyada de Miguel Ramón Izquierdo, descobreix una placa commemorativa del 30é aniversari de la cessió del llit del Túria a la ciutat.

2007

- 4-II: la seu del BLOC de Gandia és parcialment incendiada.
- 4-II: CVa participa a la manifestació a Madrid convocada pel Foro de Ermua contra el procés de pau amb ETA.
- 7-II: Rita Barberà declara que el poeta aràbig-valencià Al-Russafí escrivia en “valencià” un segle abans de la conquesta del rei Jaume I. Dos dies més tard, davant les reaccions en contra, insistí en què “ni yo ni nadie hace el ridículo por defender la identidad valenciana”.
- 19-II: intents d'agressió a la seu del Casal Jaume I d'Elx.
- 22-IV: UV celebra el seu 25é aniversari amb un homenatge a diversos militants fundadors.
- 6-V: Festa de la Valencianitat convocada per CVa i la CFECRV amb paella gegant gratuïta (“paella anti Carod”) al llit del Túria que afirma aplegar 50.000 persones.
- 27-V: a les autonòmiques i municipals, el PP revalida la majoria absoluta i UV perd el diputat provincial que ostentava des de 1987 i es queda sense representació institucional tret de la vint-i-cinquena de regidors obtinguts.
- 4-VI: el fill de González-Lizondo (així com la seua executiva) dimiteix com a President d'UV a la ciutat de València i demana a Miralles que no s’“enroque” al càrrec.
- 5-VII: Congrés extraordinari de CVa a la seu del GAV.
- 1-IX: la seu de Ca Revolta és assaltada.
- 28-IX: Santiago Rosado, secretari del BLOC de Mislata és agredit. A la comissaria de la Policia Nacional no l'atenen en tractar de posar la denúncia en valencià.
- 9-X: descobert a la matinada un artefacte explosiu en la Seu Nacional del BLOC.
- 12-X: manifestació d'Espanya 2000 amb motiu del Dia de l'Hispanitat on es llancen, entre d'altres, consignes com la de “catalanes, hijos de puta”.
- 17-X: es presenta a l'Ateneu Mercantil de València la *Cronologia històrica de la llengua valenciana*, una obra que “certifica el carácter diferenciado del valenciano respecto del catalán” (LP, 18-X-2007).
- 26-X: concentració a València contra TV-3 convocada per CVa.
- 30 de-X: es presentà, amb la col·laboració de la Generalitat Valenciana i la Diputació de València, el “Corrector Ortogràfic Valencià” de la RACV.
- 5-XI: Amics de l'Acadèmia premia amb el “Vinatea” al president de l'autoritat portuària de València, Rafael Aznar, i a l'Asociación Valenciana de Agricultores.
- 27-XI: 3er Congrés Foral de CVa celebrat a la seu del GAV.
- 29-XI: col·locació d'un artefacte explosiu amb metralla a la seu d'ERPv a València.
- 4-XII: la FCECRV presenta la proposta de Llei de Defensa de les Senyes d'Identitat Valencianes.
- 17-XII: militants del GAV irrompen durant un acte al Casal Jaume I de Sueca.

2008

- 3-I: atac al Casal Jaume I de Catarroja.
- 20-I: atac a la Seu del BLOC de Benicàssim.
- 21-I: atac al Casal Jaume I de Monòver.

- 28-II: militants d'Espanya 2000 amb banderes espanyoles i senyeres estatutàries impedeixen que es faça un mitin d'ERPV a Silla.
- 3-III: la RACV celebra el XXé aniversari del Dia de la Paraula Valenciana. Ingressa com acadèmic numerari Benjamín Agulló, biògraf secessionista de Lluís Fullana.
- 4-III: l'Exèrcit espanyol homenatja les Falles de València al quartell de Sant Joan de Ribera.
- 6-III: Alfonso Rus afirma a l'acte central de la campanya electoral del PP al País Valencià que “no vamos a permitir que Carod-Rovira nos haga catalanes”.
- 7-IV: la FCECRV llança el manifest *¡Prou d'agressions i intromissions a la llengua valenciana!*.
- 11-IV: Sentandreu, President de CVa, acusa en un comunicat oficial a Laporta, president del FC Barcelona, de ser “un payaso integral, en el sentido liberal de la palabra” per participar en un homenatge a Jaume I en companyia d'Eliseu Climent.
- 15-IV: la Generalitat concedeix el títol “Justícia” de manera pòstuma a Miguel Ramón Izquierdo.
- 18-IV: la Mesa de les Corts no aprova a tràmit la proposta de Llei de Defensa de les Senyes d'Identitat Valencianes, iniciativa de la FCECRV.
- 19-V: Esteve, president de la LRP, en una conferència organitzada pel Foro de Opinión i presentada per Fernando Giner, declara que el Consell està fomentant el “virus del catalanisme” i que l'AVL és una “malnacida”.
- 19-V: CVa denuncia que la negativa de Bojan Krkic a ser convocat per la selecció espanyola absoluta de futbol per a l'Eurocopa amaga un “furibund antiespanyolisme” i que el FC Barcelona és un “nido de intransigencia y politiquero independentista” i demana que se sancione al jugador.
- 20-V: Miralles, President d'UV denuncia la suposada política d'acostament entre les generalitats valenciana i catalana tot qualificant-la d’“amistats perilloses” i “d'acostament alarmant”.
- 17-VI: la comissió de cultura de les Corts, amb els vots en contra del PP, rebutja una proposició no de llei del grup de Compromís (EU-BLOC-Iniciativa) per acceptar el títol de Filologia Catalana per acreditar coneixements de valencià.
- 17-VI: Sentandreu, President de CVa, és detingut i passa la nit en comissaria per una denúncia de violència de gènere presentada per Elena Muñoz Carpi que finalment no concretà. Dies m'es tard quedà absolt.
- 26-VI: el President de LRP, Esteve, declara que la Presidenta de l'AVL, per una entrevista a l'*Avui* on no negava la unitat de la llengua, que ha “traït al poble al qual estatutàriament ha de servir” i demana la seua dimissió i la dissolució de l'AVL.
- 27-VI: la RACV se suma a les crítiques contra Ascensión Figueres, presidenta de l'AVL.
- 28-VI: IRV convoca amb el lema *Dins i fora de la Universitat: llengua valenciana mai catalana* una resposta a la sentència judicial que permet a la Universitat d'Alacant la denominació de llengua catalana. Hi acodeixen una vintena de persones.
- 28-VI: VH anuncia la fi de la seua edició impresa.
- 4-VII: manifestació a Saragossa sota el lema “No hablamos catalán”. Representants de les Joventuts de CVa hi acodiren.
- 9-X: militants d'Alianza Nacional, Espanya 2002, el GAV i CVa interrompen durant més de mitja hora la processó cívica davant l'exhibició d'una senyera independentista catalana de grans dimensions.
- 10-X: apareixen pintades a la seu de la Intersindical Valenciana amb simbologia blavera i nazi.

Apèndix 3er: Biografia i taxonomia dels entrevistats

A continuació adjuntem la relació, per ordre alfabètic, de les transcripcions que hem fet servir a la nostra investigació. El primer o el segon cognom, en negreta, correspon a la citació:

- 1) **Aguirre** de la Hoz, Javier: 29 de gener de 2004.
- 2) **Ahuir**, Artur: 5 de novembre de 2003.
- 3) **Albinyana**, Josep Lluís: 21 de novembre de 2003.
- 4) **Alborch**, Carmen: 24 de març de 2004.
- 5) **Àlvarez**, Vicent: 7 de juny de 2004.
- 6) **Blasco** Castany, Rafael: 19 de gener de 2004.
- 7) **Bono**, Emèrit: 17 de febrer de 2004.
- 8) **Broseta** Drupé, Manuel: 23 d'octubre de 2003.
- 9) **Burguera**, Francesc de Paula: 10 d'octubre de 2003.
- 10) **Cahner**, Max: 30 de gener de 2004.
- 11) **Carrau**, Ignacio: 18 de novembre de 2003.
- 12) **Climent**, Eliseu: 12 de novembre de 2003.
- 13) Fernández **del Río**, José María: 14 d'abril de 2004.
- 14) **Garcés**, Vicent: 13 d'octubre de 2003.
- 15) García **Broch**, María Dolores: 11 de desembre de 2003.
- 16) **García**, Ernest: 3 d'octubre de 2003.
- 17) **Garrido**, Vicente: 23 de març de 2004.
- 18) **Girona**, Manuel: 10 de novembre de 2003.
- 19) **Guia**, Josep: 24 de novembre de 2003.
- 20) **Lerma**, Joan: 11 de desembre de 2003.
- 21) **Maldonado**, Joaquim: 28 d'octubre de 2003.
- 22) **Manglano**, José Luis: 9 de desembre de 2003.
- 23) **Marí**, Xavier: 28 de novembre de 2003.
- 24) **Marqués**, Josep Vicent: 4 de novembre de 2003.
- 25) **Martín Villa**, Rodolfo: 1 d'abril de 2004.
- 26) **Martín Villalba**, Pasqual: 2 de desembre de 2003.
- 27) **Mayor**, Pere: 16 de desembre de 2003.
- 28) **Monsonís**, Enrique: 17 d'octubre de 2003.
- 29) **Palomares**, Antonio: 8 d'octubre de 2003.
- 30) Pérez **Benlloch**, Joan Josep: 29 d'octubre de 2003.
- 31) Pérez **Casado**, Ricard: 21 d'octubre de 2003.
- 32) **Pin** Arboledas, José Ramón: 31 de març de 2004.
- 33) **Pitarch**, José Luis: 17 de novembre de 2003.

- 34) Ramón **Izquierdo**, Miguel: 6 de novembre de 2003.
- 35) **Reyna**, María Consuelo: 25 de novembre de 2003.
- 36) **Soler**, Vicent: 23 d'octubre de 2003.
- 37) **Villalba**, Hèctor: 28 de novembre de 2003.

Tot seguit, classifiquem els entrevistats entre les dues categories següents: A) anticatalanistes; B) No anticatalanistes (i alhora entre els diferents partits o ideologies de les quals són protagonistes). En el cas dels anticatalanistes, no s'adjunta cap biografia perquè ja està incorporada a l'Apèndix 1.

A) Protagonistes anticatalanistes:

- 1) **Artur Ahuir i López** (1965);
- 2) **Ignacio Carrau Leonarte** (1923);
- 3) **José María Fernández del Río** (Campo de Cármenes, Lleó, 1938);
- 4) **María Dolores García Broch** (1938);
- 5) **Vicente Garrido Mayol**;
- 6) **José Luís Manglano de Mas** (1940);
- 7) **Xavier Marí i Cerezo** (L'Horta Nord, 1954);
- 8) **Pascual Martín Villalba**;
- 9) **Enrique Monsonís Domingo** (Borriana, 1931);
- 10) **José Ramón Pin Arboledas** (Madrid, 1944);
- 11) **Miguel Ramón Izquierdo** (1919-2007);
- 12) **María Consuelo Reyna Doménech** (1944);
- 13) **Hèctor Villalba Chirivella** (Almussafes, 1954);

B) Protagonistes de la transició o de la post-transició democràtica:

Unión de Centro Democrático⁷⁸⁴

- 14) **Javier Aguirre de la Hoz** (Àvila, 1946): fundador del PPRVA i del PDP, fou diputat a Madrid i Conseller d'Economia i Hisenda del Consell Preautonòmic del País Valencià;
- 15) **Manuel Broseta Dupré**: advocat lligat a diversos grups inversors, com Invest Formula Valencia, amb interessos al circuit urbà de Fórmula 1 de València. Fill de Manuel Broseta, vicepresident de la Fundación Manuel Broseta i membre del Consell Social de la Universitat de València a proposta del seu president;
- 16) **Rodolfo Martín Villa** (Santa María del Páramo, León, 1934): enginyer industrial i membre del cos d'inspectors de finances de l'estat. Vinculat al sindicat vertical franquista, assolí diversos càrrecs importants al final del règim i durant la transició: fou Governador civil i cap provincial del Movimiento de Barcelona (1974), Ministre de Relacions Sindicals (1975), de l'Interior (1975-1978); d'Administració Territorial (1979-1980) i Vicepresident primer (1981-1982), a més de senador reial i diputat per Lleó. Més tard s'incorporà al Partido Demócrata Popular i al PP, amb qui seria novament diputat. Comissionat per al desastre del Prestige, ha sigut president d'empreses i corporacions industri-

⁷⁸⁴ Aquells no obertament anticatalanistes, tot i que Fernández del Río i Martín Villa d'una banda i Manuel Broseta Dupré simpatitzaren i simpatitzen més o menys amb l'estratègia blavera.

als, com ENDESA entre 1997 i 2002 (és President de honor). En l'actualitat presideix Sogecable.

PSPV-PSOE

- 17) **Josep Lluís Albinyana Olmos** (1943): Jutge. Militant del PSOE des de 1975, fou President del Consell Preautonòmic del País Valencià fins el 1979 que dimití per la pressió del blaverisme i per diferències al si del partit pel procés autonòmic;
- 18) **Carmen Alborch Bataller** (Castelló del Rugat, 1947): Directora de l'IVAM, Ministra de Cultura del govern de Felipe González de 1993 a 1996, diputada a Madrid i candidata a l'Alcaldia de València el 2007;
- 19) **Rafael Blasco Castany** (Alzira, 1945): militant del PCE (m-l), fou diputat a les Corts pel PSPV-PSOE i Conseller en els governs de Joan Lerma, Eduardo Zaplana i Francisco Camps. Actualment és Conseller d'Immigració;
- 20) **Vicent Garcés Ramon** (Llíria, 1946): Professor de la Universitat Politècnica de València, fou militant del PSPV i fundador d'USPV, que acabaria integrant-se al PSOE, amb el qual ha sigut regidor a l'Ajuntament de València, diputat provincial de València i diputat a les Corts;
- 21) **Manuel Girona i Rubio** (Sagunt, 1939): propietari d'una empresa d'arts gràfiques, llicenciat en ciències de la informació i Doctor en economia per la Universitat de València. Militant del PSPV que s'integraria al PSOE, fou alcalde de Sagunt i President de la Diputació de València de 1979 a 1983. El 1986 serà el primer Síndic de Greuges;
- 22) **Joan Lerma Blasco** (1951): llicenciat en econòmiques, i d'origen ideològic troskista s'integrà al PSOE el 1973. Fou Conseller de Treball del Consell Preautonòmic del País Valencià i President de la Generalitat Valenciana de 1983 a 1995. Ha sigut secretari general del PSPV-PSOE de 1979 a 1997. Actualment és senador i President de la gestora del PSPV-PSOE;
- 23) **Ricard Pérez Casado** (1945): políticòleg, Doctor en història i director d'un gabinet d'assessoria urbanística. Fou militant del PSV i de Germania Socialista. Amb el PSPV-PSOE fou membre de la comissió de transferències Consell-Govern central, alcalde de València de 1979 a 1988, diputat a Madrid la legislatura 2000-2004, comissari del govern espanyol de l'*America's Cup* i membre del Comité Federal del PSOE;
- 24) **Vicent Soler i Marco** (Rocafort, 1949): Catedràtic d'Economia de la Universitat de València i deixeble d'Ernest Lluch, fou militant del PSAN, dels GARS i dirigent del PSPV. Amb el PSPV-PSOE fou director general d'Administració Local del Consell Preautonòmic; cap del gabinet de la Presidència de la Diputació de València (1979-1982); Conseller d'Administració Pública (1985-1987), diputat a les Corts i vicepresident de 1987 a 1995 i regidor a l'Ajuntament de València (1995-1996);

PCE-PCPV.

- 25) **Ernest Garcia i García** (Alacant, 1948): Catedràtic de Sociologia de la Universitat de València, Secretari General del PCE-PCPV de 1979 a 1981, exmilitant de l'Agrupament d'Esquerrers del País Valencià i de la UPV i militant actual d'Els Verds del País Valencià;
- 26) **Antonio Palomares Vinuesa** (El Robledo, Albacete, 1940-2007): de família exiliada, col·laborà amb la Resistència francesa. Ingressà al PCE el 1945. Diputat comunista al Congrés la legislatura constituent (1977-1979), Secretari General del PCE-PCPV (1976-1979) i pròxim a l'anticatalanisme, s'enfrontà al sector nacionalista encapçalat per Garcia;

- 27) **José Luís Pitarch Bartolomé**: Professor de Dret de la Universitat de València, Coronel en la Reserva i membre de la Unión Militar Democrática. Militant d'EUPV, fou candidat a senador per València a les generals de 2008;
- 28) **Emèrit Bono Martínez** (Sagunt, 1940): Catedràtic d'Economia Aplicada de la Universitat de València i vicerector de 1984 a 1986. Fou Diputat al Congrés pel PCE la legislatura constituïent i en la primera legislatura i conseller de Trasports i Benestar Social del Consell Preautonòmic; de 1983 a 1987 regidor a l'Ajuntament de València i, des de 1989 fins a 1995 conseller d'Administració i de Medi Ambient als governs de Joan Lerma.

UPV (o antecedents)

- 29) **Francesc de Paula Burguera i Escrivà** (Sueca, 1928): economista (fou en 1960 president del Sindicat d'Arrossers de Sueca i fundador de l'empresa Publicidad Maiduig i periodista, serà fundador del PDLPV i diputat d'UCD la legislatura constituïent on es passarà al grup mixt per l'estratègia anticatalanista dels dirigents ucedistes. Fundador del PNPV i de la UPV;
- 30) **Pere Mayor i Penadés** (Ontinyent, 1959): llicenciat en història, fou alliberat d'ACPV i, més tard, d'UPV. Regidor a Ontinyent i diputat a les Corts la legislatura 1987-1991 i líder del nacionalisme valencià fins al Congrés del BLOC de 2003. Des d'aleshores serà empresari de servicis de mediació i ha continuat amb càrrecs interns, com President del Consell Nacional (2003-2006) i membre de l'Executiva Nacional (des de 2006 fins a l'actualitat);
- 31) **Vicent Álvarez i Rubio** (Xàtiva, 1941): llicenciat en dret i assessor jurídic de la Universitat de València. Militant del Moviment Social Cristià de Catalunya (MSCC), del PSV, de l'OIC, del MCPV i del PSPV. Dirigent de la UPV, l'abandonarà per passar-se a EUPV. Membre del CVC;

ALTRES NACIONALISTES D'INSPIRACIÓ FUSTERIANA

- 32) **Max Cahner i García** (Bad Godesberg, Renània, 1936): llicenciat en químiques i doctor en filosofia i lletres, historiador de la literatura, editor (impulsor de *Serra d'Or* i d'*Edicions 62*, de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, el *Congrés de Cultura Catalana* i moltes altres) i polític. Conseller de Cultura i d'Educació del primer govern de Jordi Pujol;
- 33) **Eliseu Climent i Corberà** (Llombai, 1940): fundador del PSV, redactor de l'Estatut d'Eix, editor de *3i4*, fundador i secretari general d'ACPV i activista cultural;
- 34) **Josep Guia i Marín** (1950): professor de matemàtiques de la Universitat de València, assagista i dirigent del Partit Socialista d'Alliberament dels Països Catalans (PSAN);
- 35) **Josep Vicent Marqués González** (1943): Des de 1968, professor de Sociologia de la Universitat de València, articulista i escriptor. Fou militant del PSV i de Germania Socialista;
- 36) **Joan Josep Pérez Benlloch** (Moixent, 1936): militant del PSV, dels Grups d'Acció i Reflexió Socialista (GARS) i del PSPV. En integrar-se aquest al PSOE, abandonaria la política. Llicenciat en dret i periodista, fou director de *Primera Pàgina* (1969-1972, fins que fou clos), *Diario de Valencia* (1980) i *Noticias al día* (1982-1984). Actualment és col·laborador d'*El País*;
- 37) **Joaquim Maldonado Chiarri** (1934-2005): notari i simpatitzant del BLOC, fou membre de la direcció d'UDPV el 1977 i fill del dirigent de les joventuts de la DRV Joaquim Maldonado Almenar;

Índex onomàstic i temàtic

- 9 d'octubre: 17, 21, 163, 165, 167, 168, 183, 193, 228, 230, 277, 279, 300, 301, 303, 320, 449
- Abril Martorell, Fernando: 42, 173, 176, 177, 178, 181, 185, 187, 240, 242, 270, 274, 411, 422, 427, 558, 581, 585, 595, 596, 598
- ACPV: 43, 327, 338, 427, 529, 541, 551, 607, 608, 616, 617, 619, 620, 621, 622, 628
- Adán García, José M^a: 234, 270, 404, 408, 478, 581, 611, 612, 638
- Adlert, Miquel: 31, 42, 44, 140, 142, 143, 144, 159, 233, 264, 270, 279, 351, 353, 371, 372, 373, 376, 377, 380, 384, 389, 392, 394, 399, 401, 411, 416, 418, 420, 422, 426, 434, 435, 436, 442, 443, 461, 473, 479, 480, 481, 482, 483, 496, 499, 505, 508, 512, 515, 517, 543, 554, 558, 571, 572, 577, 579, 581, 584, 594, 597, 605, 607, 612, 638
- AELLVA: 589, 601, 604, 605, 607
- Aguilar, Pere: 288, 522, 523, 581, 638
- Aguiló, Lluís: 129, 159, 161, 162, 164, 166, 170, 173, 176, 177, 178, 179, 182, 184, 190, 192, 312, 638
- Aguirre de la Hoz, Javier: 43, 169, 170, 171, 178, 317, 327, 625, 626
- Ahuir, Artur: 9, 43, 243, 265, 269, 270, 279, 303, 315, 316, 327, 328, 332, 333, 334, 337, 359, 373, 379, 394, 395, 399, 403, 420, 424, 428, 429, 434, 442, 452, 475, 496, 498, 504, 549, 581, 625, 626, 638
- Aitana (TVE): 167, 211, 577, 596, 612
- Ajuntament de València: 18, 21, 23, 42, 167, 179, 180, 234, 242, 244, 245, 248, 249, 250, 281, 282, 284, 285, 287, 302, 315, 320, 362, 371, 425, 426, 427, 446, 448, 449, 456, 574, 580, 582, 583, 585, 586, 587, 588, 589, 592, 594, 595, 596, 598, 599, 600, 601, 602, 612, 613, 614, 618, 627, 628
- Alberola, Pere: 68, 70, 230, 303, 307, 309, 327, 403, 600, 639
- Albinyana, Josep Lluís: 11, 43, 168, 169, 170, 171, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 232, 237, 241, 358, 427, 446, 447, 484, 517, 541, 543, 548, 585, 613, 614, 625, 627
- Alcaraz, Manuel: 169, 170, 176, 177, 184, 188, 189, 194, 323, 325, 326, 330, 331, 335, 336, 337, 339, 639
- Almela i Vives, Francesc: 139, 140, 141, 142, 144, 582, 611, 639
- Alminyana, Josep: 270, 288, 582, 620
- Álvarez, Vicent: 43, 628
- Anderson, Benedict: 47, 77, 78, 80, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 111, 125, 457, 464, 639
- anticatalanisme: 10, 14, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 40, 41, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 57, 82, 85, 93, 98, 114, 115, 122, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 142, 143, 144, 145, 155, 165, 171, 185, 193, 194, 209, 215, 216, 217, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 240, 241, 244, 249, 263, 264, 269, 273, 277, 278, 280, 282, 286, 287, 288, 289, 292, 298, 303, 305, 306, 308, 311, 313, 314, 317, 321, 322, 324, 326, 328, 331, 334, 335, 339, 340, 341, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 354, 355, 357, 359, 367, 369, 370, 374, 375, 377, 378, 379, 380, 381, 383, 386, 387, 388, 392, 393, 394, 395, 396, 398, 399, 401, 402, 403, 404, 408, 410, 411, 413, 414, 418, 419, 421, 423, 424, 431, 432, 433, 438, 440, 451, 453, 455, 460, 461, 462, 470, 471, 473, 474, 475, 477, 479, 480, 482, 484, 485, 488, 490, 492, 493, 496, 497, 498, 503, 504, 506, 509, 510, 512, 514, 516, 517, 518, 532, 536, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 549, 554, 555, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 572, 573, 574, 584, 585, 598, 600, 601, 602, 627
- anticulturalisme: 128, 413, 560
- AP: 153, 163, 165, 167, 168, 170, 172, 173, 174, 177, 178, 188, 213, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 240, 241, 244, 246, 365, 416, 431, 502, 536, 574, 592, 593, 595, 596, 597, 599, 605, 607, 612, 614, 616
- Aparicio, José: 270, 282, 421, 582
- Aracil, Lluís Vicent: 159, 436, 544, 583
- Archilés, Ferran: 11, 22, 32, 37, 83, 84, 85, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 137, 264, 309, 334, 338, 383, 412, 476, 639, 656
- Arellano: 365, 603, 612
- Ariño, Antonio: 10, 30, 50, 51, 54, 55, 62, 63, 64, 79, 92, 103, 115, 116, 117, 124, 127, 128, 129, 140, 152, 195, 196, 197,

- 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 218, 222, 230, 259, 261, 263, 289, 291, 292, 293, 296, 297, 298, 299, 300, 304, 305, 306, 337, 378, 393, 394, 396, 404, 405, 406, 413, 414, 441, 500, 558, 639, 640, 650
- Attard, Emilio: 42, 166, 176, 178, 179, 235, 240, 270, 365, 381, 431, 447, 541, 558, 573, 583
- AU: 289, 369, 456, 529, 575, 591, 603, 604, 606, 616, 617, 618, 619
- AVLI: 20, 145, 214, 248, 252, 269, 279, 286, 307, 359, 377, 394, 420, 424, 434, 489, 502, 503, 504, 514, 518, 579, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 591, 592, 596, 609, 621, 622, 624
- Aznar, José María: 248, 283, 340, 367, 459, 586, 607, 610, 623, 641
- Azzati, Félix: 341, 573, 583
- Barberá, Rita: 42, 213, 246, 248, 250, 251, 270, 297, 348, 365, 366, 367, 368, 369, 392, 407, 477, 536, 573, 584, 619, 620, 623
- Barberà, José: 213, 270, 365, 584
- Barrera, Antonio: 66, 221, 223, 638, 640
- Barth, F.: 36, 63, 65, 79, 640
- Batalla de València: 17, 18, 19, 185, 198, 259, 296, 427, 428, 429, 455, 542, 548, 550, 566, 569
- Bayarri, Josep Maria: 21, 135, 136, 279, 355, 371, 374, 411, 412, 416, 421, 478, 499, 510, 584, 593, 603, 620, 640
- Bello, Vicent: 28, 34, 213, 231, 232, 244, 263, 283, 349, 358, 385, 398, 401, 402, 403, 408, 413, 438, 459, 477, 504, 542, 545, 548, 565, 576, 584, 585, 599, 603, 641
- (Pérez) Benlloch, JJ.: 32, 43, 175, 324, 625, 628
- Bens, Felip: 270, 419, 498, 504, 515, 578, 584, 641
- Berlin, Isahiah: 81, 641
- Beüt, Emili: 278, 279, 579, 584, 587, 612, 614
- Billig, Michael: 7, 33, 47, 52, 56, 57, 65, 66, 71, 72, 74, 77, 78, 80, 81, 82, 85, 88, 91, 92, 93, 99, 307, 449, 451, 465, 641
- Blasco, Rafael: 43, 330, 337, 406, 536, 552, 583, 627
- Blasco Ibáñez, Vicente: 105, 125, 126, 134, 142, 263, 282, 360, 573, 582, 583, 585, 609
- Blasco-Ibáñez Tortosa, Vicente: 134, 240, 585
- blasquisme: 21, 105, 115, 132, 134, 135, 136, 144, 273, 354, 360, 406, 421, 564, 583
- BLOC: 23, 24, 164, 302, 337, 376, 405, 416, 446, 565, 573, 608, 623, 624, 628, 641
- Bodoque, Anselm: 20, 22, 30, 34, 139, 145, 149, 193, 231, 234, 249, 263, 265, 334, 335, 336, 337, 378, 472, 483, 491, 594, 641
- Boira, Josep Vicent: 121, 123, 127, 128, 129, 130, 215, 216, 300, 535, 641, 663
- Bono, Emèrit: 43, 165, 170, 178, 182, 185, 240, 537, 543, 625, 628
- Boronat, Josep: 286, 585, 642
- Bourdieu, P.: 38, 42, 46, 48, 56, 57, 70, 90, 243, 642
- Breully, John: 51, 73, 76, 86, 90, 642
- (García) Broch, Mª Dolores: 9, 21, 42, 43, 237, 242, 245, 247, 256, 270, 285, 287, 315, 346, 356, 358, 387, 398, 400, 404, 417, 424, 425, 427, 428, 429, 434, 446, 447, 452, 459, 504, 512, 519, 567, 572, 573, 576, 577, 580, 592, 596, 598, 618, 625, 626, 650
- Broseta, Manuel: 42, 43, 161, 169, 171, 175, 177, 178, 179, 181, 182, 185, 187, 235, 240, 242, 270, 274, 315, 317, 318, 461, 497, 506, 550, 551, 552, 553, 558, 581, 583, 585, 592, 595, 613, 617, 621, 625, 626, 642
- Bueno, Baltasar: 270, 283, 370, 396, 397, 398, 431, 437, 493, 495, 522, 580, 585, 620, 667
- Burguera, Francesc de Paula: 31, 43, 159, 164, 166, 173, 176, 232, 233, 240, 324, 326, 327, 389, 541, 594, 598, 625, 628, 642
- Buruma, Ian: 96, 104, 642
- Cabanes, Amparo: 188, 270, 423, 586, 600, 615, 642
- (Ramon) Calatayud, Vicent: 270, 586
- Calpe, Àngel: 270, 586, 642
- Cambó: 121, 131, 134, 571
- Campillos, Manuel: 247, 270, 378, 451, 586, 615, 616, 619
- Camps, Francisco: 9, 270, 310, 324, 342, 383, 397, 460, 536, 558, 573, 580, 582, 586, 591, 593, 619, 621, 622, 627
- Canal 9: 20, 212, 303, 309, 321, 370, 497, 580, 585, 605, 619
- Cardús, Salvador: 340, 643
- Carrau, Ignacio: 8, 9, 23, 43, 233, 264, 270, 282, 296, 355, 381, 401, 404, 407, 417,

- 426, 429, 431, 493, 495, 513, 579, 586, 602, 612, 625, 626
- Casp, Xavier: 23, 31, 42, 139, 141, 159, 233, 246, 264, 270, 279, 282, 285, 286, 352, 371, 383, 396, 434, 444, 479, 480, 512, 543, 554, 558, 572, 577, 579, 580, 581, 583, 584, 586, 587, 594, 596, 597, 605, 607, 612, 615, 621, 643
- Castelló, Rafael: 10, 76, 85, 147, 148, 151, 153, 179, 183, 206, 210, 217, 243, 266, 267, 305, 309, 325, 330, 331, 379, 446, 447, 485, 486, 487, 491, 561, 643, 644
- Castells, Manuel: 46, 59, 62, 67, 68, 69, 70, 71, 175, 643
- Catalunya: 14, 18, 20, 32, 33, 43, 49, 58, 75, 79, 84, 85, 97, 98, 116, 119, 124, 129, 130, 131, 132, 135, 136, 146, 155, 156, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 173, 177, 182, 186, 190, 193, 205, 207, 208, 209, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 235, 261, 273, 281, 282, 287, 304, 305, 307, 308, 310, 312, 321, 322, 324, 328, 329, 336, 337, 338, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 356, 357, 367, 368, 374, 375, 378, 379, 380, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 390, 391, 392, 406, 409, 410, 412, 418, 419, 421, 427, 435, 440, 441, 443, 445, 448, 451, 452, 453, 461, 467, 472, 473, 475, 479, 480, 481, 485, 488, 490, 493, 495, 496, 499, 503, 505, 512, 513, 514, 519, 523, 524, 527, 529, 537, 543, 544, 545, 546, 548, 560, 561, 562, 563, 567, 570, 571, 572, 605, 612, 614, 615, 618, 619, 621, 622, 628
- centralisme: 155, 287, 304, 356, 361, 386, 406, 407, 458
- Centro de Cultura Valenciana: 141, 281, 478, 479, 606, 611
- Chanzá, Julio: 270, 588
- Chiquillo, José María: 248, 250, 267, 270, 364, 414, 416, 546, 574, 583, 588, 594, 601, 609, 619, 621, 643
- Císcar, Ciprià: 188, 279, 335, 462, 528, 615
- Climent, Eliseu: 23, 43, 159, 299, 338, 383, 391, 543, 624, 625, 628, 644
- Climent-Ferrando, Vicent: 236, 264, 268, 418, 475, 482, 492, 513, 514, 517, 519, 525, 526, 528, 569, 644
- Consell Democràtic del País Valencià: 160, 161, 162
- conservadurisme: 94, 149, 200, 231, 241, 281, 331, 366, 367, 393, 394, 398, 403, 538
- Costa, Joan: 42, 270, 288, 506, 510, 588, 644
- Cotino, Juan: 280, 588, 620
- Crespo, Filiberto: 270, 398, 589
- Cucó, Alfons: 21, 115, 121, 122, 123, 130, 131, 132, 133, 134, 137, 139, 140, 143, 145, 158, 159, 162, 174, 175, 178, 180, 181, 182, 214, 230, 232, 235, 262, 322, 327, 329, 331, 341, 389, 392, 399, 408, 421, 478, 581, 611, 644, 645
- CVa: 16, 20, 84, 165, 185, 229, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 286, 288, 289, 348, 354, 359, 369, 370, 377, 387, 391, 393, 405, 409, 420, 432, 456, 460, 511, 536, 538, 564, 569, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 580, 582, 583, 585, 586, 587, 588, 589, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 610, 621, 622, 623, 624
- CVC: 145, 173, 280, 286, 396, 528, 584, 585, 586, 587, 590, 594, 600, 606, 608, 619, 620, 628, 638
- Dahrendorf, Ralf: 46, 87, 93, 95, 99, 103, 108, 645
- de Guzmán, Torcuato: 195, 196, 199, 200, 239, 266, 293, 298, 305, 660
- Diputació de València: 139, 170, 180, 182, 230, 232, 233, 236, 248, 249, 278, 281, 282, 284, 285, 286, 318, 320, 324, 342, 351, 371, 401, 417, 419, 421, 425, 427, 429, 431, 438, 506, 527, 535, 579, 582, 584, 585, 586, 589, 590, 591, 593, 601, 602, 603, 606, 607, 612, 614, 616, 617, 618, 620, 622, 623, 627, 641
- Domingo, Francisco: 236, 244, 245, 256, 270, 415, 572, 579, 589
- DRV: 134, 139, 159, 160, 406, 479, 572, 583, 606, 628
- Durkheim, Émile: 46, 72, 73, 74, 110, 647
- DV: 41, 225, 369, 377, 383, 432, 509, 585, 596, 603, 606, 610
- Engels: 72
- ENV: 13, 240, 241, 245, 246, 250, 256, 362, 398, 406, 407, 413, 415, 432, 433, 515, 532, 536, 573, 574, 582, 594, 597, 602, 618, 662
- ERC: 135, 155, 164, 177, 215, 223, 392, 597, 608, 618
- ERPv: 337
- Església: 320
- espanyolisme: 116, 117, 120, 128, 137, 207, 224, 281, 282, 287, 294, 304, 305, 310, 326, 340, 344, 345, 347, 367, 401, 408, 409, 411, 458, 470, 482, 515, 536, 538, 555, 565, 583, 584
- estatut: 161, 187, 188, 192, 465

- Esteve, 249, 270, 280, 286, 573, 577, 589, 601, 605, 619, 620, 624
- estranyament: 212, 249, 307, 308, 309, 312, 321, 360
- EUPV: 164, 266, 301, 624
- Fabra, Carlos: 481, 482, 499
- falles: 64, 125, 127, 129, 139, 140, 152, 176, 228, 261, 277, 283, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 320, 361, 362, 389, 393, 394, 395, 396, 441, 459, 510, 581, 591, 595, 600, 604, 612, 624
- família: 94, 204, 226, 269, 277, 313, 315, 318, 319, 321, 360, 488, 533, 599
- FCECRV: 285, 288, 320, 350, 353, 369, 393, 575, 576, 577, 578, 579, 585, 588, 592, 597, 598, 603, 604, 605, 617, 624
- feixisme: 23, 91, 94, 107, 295, 349, 358, 542, 543
- Felip, Josep Maria: 11, 153, 158, 165, 176, 664
- Félix, Federico: 590, 618
- Fernández del Río, José M^a: 43, 270, 427, 551, 584, 590, 603, 614, 615, 625, 626
- Ferrandis, Mariví: 270, 280, 286, 301, 302, 445, 590, 620, 648, 658
- Ferrando Badía, Juan: 159, 270, 278, 431, 458, 506, 590, 648
- Ferraro, Rafael: 270, 297, 392, 573, 591, 648
- Ferrer, Vicente: 181, 247, 248, 250, 270, 280, 340, 341, 573, 582, 586, 587, 588, 591, 594, 599, 618, 619
- Ferrer, Ramón: 506, 591
- Fletcher, Domènec: 591, 612
- Font de Mora, Alejandro: 518, 591, 622, 649
- Fontelles, Antoni: 270, 279, 425, 433, 436, 437, 456, 489, 496, 498, 501, 508, 510, 512, 516, 531, 532, 551, 591, 648, 649
- Franch, Vicent: 159, 173, 235, 312, 406, 638, 649
- franquisme: 9, 23, 34, 84, 115, 137, 138, 139, 140, 143, 144, 150, 153, 155, 158, 159, 160, 211, 230, 232, 234, 243, 264, 265, 269, 272, 275, 282, 294, 295, 298, 329, 330, 331, 334, 335, 346, 357, 361, 365, 392, 395, 401, 402, 412, 417, 438, 445, 479, 521, 539, 541, 544, 545, 559, 560, 566, 567, 576, 579, 581, 582, 594, 602
- Freidenberg, F.: 100, 101, 104, 105, 106, 649
- Fukuyama, F.: 68, 649
- Fuster, Joan: 8, 11, 15, 24, 31, 34, 136, 138, 139, 140, 142, 158, 159, 160, 174, 215, 262, 280, 291, 295, 311, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 335, 336, 337, 338, 347, 353, 362, 381, 382, 384, 390, 395, 399, 402, 424, 428, 429, 452, 454, 480, 495, 498, 502, 507, 538, 545, 565, 582, 592, 597, 599, 606, 611, 612, 615, 616, 622, 639, 649, 657
- fusterianisme: 32, 67, 70, 93, 129, 144, 145, 158, 160, 193, 200, 210, 215, 240, 243, 261, 262, 263, 267, 278, 295, 299, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 331, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 346, 347, 348, 350, 353, 357, 371, 375, 377, 379, 383, 384, 392, 403, 404, 412, 416, 417, 441, 445, 461, 472, 473, 534, 537, 538, 545, 555, 560, 561, 564, 566, 570, 616
- Garcés, Vicent: 43, 175, 542, 543, 625, 627
- García Ferrando, Manuel: 31, 39, 54, 55, 64, 151, 152, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 213, 217, 221, 222, 224, 260, 261, 304, 305, 306, 323, 640, 650, 653, 659, 660, 668
- García Moya, Ricardo: 283, 355, 371, 385, 425, 505, 589, 592, 650
- Garcia, Ernest: 43, 165, 177, 331, 537, 600, 627
- García-Gasco, Agustín: 270, 274, 289, 437, 592
- Garrido, Vicente: 43, 172, 174, 183, 185, 270, 316, 381, 382, 390, 400, 426, 427, 446, 452, 455, 551, 592, 625, 626, 650
- GAV: 16, 23, 44, 167, 176, 229, 232, 233, 236, 241, 243, 244, 248, 249, 252, 258, 277, 286, 287, 288, 302, 311, 315, 316, 320, 341, 348, 354, 356, 361, 369, 376, 396, 420, 423, 430, 431, 434, 444, 445, 456, 459, 505, 511, 522, 550, 572, 574, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 586, 588, 589, 592, 593, 594, 595, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 608, 610, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 619, 620, 621, 622, 623
- Geertz, C.: 35, 46, 50, 52, 79, 650
- Gellner, Ernest: 73, 75, 76, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 97, 109, 464, 469, 650, 653
- Generalitat Valenciana: 85, 186, 211, 214, 237, 268, 277, 283, 284, 285, 303, 308, 320, 397, 425, 435, 443, 451, 488, 489, 533, 535, 539, 566, 573, 586, 605, 609, 623, 627
- Giddens, Anthony: 46, 59, 60, 61, 96, 200, 566, 641, 650
- Gil Barberà, Joan: 270, 279, 280, 592, 602

- Gil Lázaro, Ignacio: 270, 593
- Gimeno: 270, 580, 593, 596
- Giner Boira, Vicente: 9, 264, 270, 365, 371, 391, 408, 418, 426, 482, 504, 522, 593, 612, 614, 651
- Giner Miralles, Manuel: 247, 270, 451, 593
- Giner, Fernando: 247, 249, 270, 342, 417, 432, 436, 438, 506, 573, 585, 589, 593, 620, 624
- Girona, Manuel: 43, 179, 180, 181, 236, 318, 324, 344, 351, 427, 428, 431, 605, 614, 619, 625, 627, 651
- Gonzàlez, Arnau: 131, 135, 329, 651
- González Pons, 251, 271, 593
- Greenfeld, L.: 75, 81, 89, 93, 219, 651
- Guia, Josep: 43, 405, 543, 549, 615, 625, 628, 651
- Guibernau, Montserrat: 72, 73, 74, 79, 83, 91, 92, 651
- Hernández, Gil-Manuel: 10, 21, 117, 127, 128, 139, 261, 266, 284, 289, 290, 291, 294, 295, 296, 395, 578, 652
- Himne: 15, 16, 21, 128, 143, 193, 243, 291, 297, 298, 299, 301, 302, 320, 341, 367, 403, 404, 445, 457, 458, 459, 562, 567, 571, 614
- Hobsbawm, Eric: 22, 24, 47, 76, 86, 88, 89, 395, 653
- Huntington, Samuel: 68, 96, 97, 653
- identitat regional: 14, 21, 22, 32, 33, 48, 49, 54, 57, 70, 95, 96, 98, 116, 117, 118, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 137, 138, 143, 193, 194, 206, 228, 236, 264, 278, 303, 308, 309, 320, 328, 333, 334, 343, 346, 377, 379, 402, 403, 412, 440, 443, 445, 451, 462, 512, 514, 520, 546, 563, 564, 565, 566, 570
- identitat valenciana: 17, 18, 22, 30, 32, 33, 36, 37, 39, 40, 41, 51, 58, 65, 67, 84, 116, 118, 120, 123, 125, 127, 128, 137, 145, 174, 205, 209, 210, 243, 260, 275, 291, 292, 293, 295, 298, 307, 311, 322, 328, 334, 346, 353, 378, 380, 381, 382, 383, 386, 388, 390, 396, 400, 415, 434, 435, 444, 446, 453, 459, 461, 462, 473, 483, 488, 493, 513, 532, 544, 549, 558, 560, 561, 562, 564, 566, 567, 568, 569, 570, 572, 585, 613, 621
- Igual Úbeda, Vicente: 141, 159, 594, 605, 612
- Independentisme: 304
- Institut d'Estudis Catalans: 281, 284, 405, 447, 502, 578, 612, 613, 621
- Institut d'Estudis Valencians: 284, 359, 482, 578, 603
- IRV: 370, 572, 575, 598, 610, 624
- Jarabo, Alberto: 170, 271, 595
- Jiménez de Laiglesia, José M^a: 216, 595,
- Joventut Valencianista: 24, 130, 406, 433, 532, 591, 597, 618, 641
- Junta Central Fallera: 127, 246, 296, 297, 299, 320, 361, 443, 449, 586, 594, 600, 611, 617, 619
- Junta Democràtica del País Valencià: 161, 162, 278, 585
- Keating, Michael: 79, 90, 654
- Kedourie, E.: 69, 73, 77, 87, 90, 469, 654
- Laclau, Ernesto: 7, 55, 65, 88, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 654
- Lamo de Espinosa, Jaime: 177, 178, 179, 241, 595
- Lanuzà, Chimo: 271, 279, 373, 390, 531, 595, 620, 649, 654
- Lapiedra, Ramon: 289, 506
- Latorre, Manolo: 271, 287, 288, 383, 416, 420, 572, 595, 654
- Lerma, Joan: 34, 43, 170, 175, 178, 180, 182, 185, 189, 193, 194, 214, 236, 243, 279, 308, 331, 397, 412, 451, 539, 540, 546, 559, 594, 615, 625, 627, 628
- LEV: 23, 138, 139, 213, 214, 249, 312, 355, 364, 365, 370, 392, 421, 436, 461, 508, 538, 545, 580, 583, 584, 591, 594, 599, 611
- Lizcano, Enmauel: 56, 57, 655
- (González) Lizondo, Vicente 23, 42, 44, 96, 102, 105, 136, 233, 240, 246, 247, 248, 250, 251, 271, 297, 342, 343, 348, 355, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 366, 369, 387, 390, 391, 396, 407, 408, 413, 414, 415, 417, 425, 426, 427, 435, 438, 454, 461, 494, 497, 512, 546, 558, 574, 584, 585, 586, 587, 588, 591, 592, 593, 594, 601, 602, 603, 608, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 651
- Lladró, 264, 271, 273, 283, 286, 580, 593, 595, 606, 617
- Llopis, 10, 63, 195, 206, 209, 210, 230, 259, 263, 265, 266, 267, 268, 289, 305, 315, 318, 337, 345, 378, 404, 405, 406, 413, 441, 494, 500, 543, 640, 655
- Llorente, 120, 122, 123, 124, 125, 129, 130, 131, 278, 281, 282, 443, 451, 455, 518, 520, 585, 655
- Lluch, 174, 470, 584, 596, 627, 655

- LP, 23, 34, 35, 41, 131, 138, 139, 140, 142, 194, 213, 233, 244, 246, 277, 281, 296, 311, 313, 315, 316, 321, 343, 355, 387, 392, 396, 400, 421, 423, 430, 455, 460, 505, 510, 522, 527, 554, 559, 584, 585, 589, 590, 593, 599, 603, 605, 606, 609, 611, 613, 615
- LRP: 35, 116, 136, 141, 159, 181, 185, 213, 216, 233, 236, 248, 249, 252, 267, 277, 278, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 297, 301, 308, 320, 330, 356, 361, 374, 409, 432, 433, 437, 495, 501, 515, 530, 535, 568, 579, 580, 581, 582, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 612, 614, 615, 617, 618, 619, 620, 621, 624
- Maldonado, Joaquim: 43, 160, 273, 625, 628
- Maluenda, Rafael: 271, 366, 419, 493, 596
- Manglano, José Luis: 43, 180, 181, 185, 187, 271, 284, 348, 401, 508, 509, 585, 596, 625, 626
- Marco Molines, Juan: 271, 596, 597
- Mare de Déu: 366, 433, 441, 461, 538, 591, 622
- Marí, Xavier: 43, 271, 403, 432, 455, 515, 554, 577, 597, 612, 625, 626, 656
- Marqués, Josep Vicent: 28, 43, 116, 128, 234, 262, 325, 386, 625, 628, 656
- Martín Villalba, Pasqual: 8, 43, 233, 242, 244, 287, 311, 354, 358, 364, 373, 375, 381, 424, 430, 433, 434, 452, 497, 504, 507, 550, 576, 597, 614, 625, 626
- Marx, Karl: 46, 72, 73
- Mayor, Pere: 7, 43, 302, 336, 431, 542, 625, 628
- MCPV: 153, 161, 163, 167, 178, 179, 183, 192, 628
- Millán, Fernando: 175, 370, 537, 572, 594, 598, 657
- Mira, Joan Francesc: 142, 159, 235, 657
- Mira, Eduard: 214, 216, 261, 406, 546, 616, 657, 658
- Mollà, Damià: 17, 24, 148, 150, 261, 395, 406, 546, 616, 657, 658
- Mollà, Toni: 544, 658, 668
- Monsonís, Enrique: 9, 43, 170, 171, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 187, 188, 189, 239, 271, 317, 380, 386, 407, 431, 446, 447, 474, 525, 598, 614, 625, 626
- Moreno, Juli: 271, 280, 286, 301, 302, 445, 598, 658
- Moreno, Luis, 84, 85, 94, 305, 342, 658
- Mosse, G.L.: 58, 80, 95, 96, 107, 109, 110, 277, 658
- Muñoz, Gustau: 271, 370, 599, 606, 624
- Muñoz Peirats: 176, 187, 280, 596, 598
- nacionalisme cultural: 335, 337, 363, 543
- Nadal, Miquel: 120, 138, 140, 158, 240, 328, 335, 658, 659, 664
- Ninyoles, Rafel Lluís: 28, 126, 134, 149, 151, 192, 197, 199, 215, 219, 323, 324, 403, 483, 540, 542, 640, 643, 646, 659, 665
- Novo, Alfonso: 250, 271, 599
- Nuñez Seixas, Manuel: 11, 78, 659
- Oliver, Juan: 225, 246, 247, 271, 546, 599, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 621
- Ombuena, José: 141, 142, 159, 271, 313, 326, 345, 478, 580, 599, 611, 659
- Orellano, Rafael: 176, 241, 271, 287, 593, 599
- Països Catalans: 136, 159, 162, 175, 215, 223, 228, 233, 235, 303, 325, 327, 328, 329, 337, 338, 378, 381, 436, 442, 451, 452, 456, 461, 470, 473, 475, 480, 538, 562, 593, 613, 621, 628
- Palleter, El: 9, 462, 523, 578, 601
- Palomares, Antonio: 8, 43, 165, 177, 178, 185, 445, 537, 538, 600, 625, 627
- pancatalanisme: 135, 136, 143, 145, 280, 303, 328, 329, 355, 356, 372, 373, 379, 382, 386, 388, 391, 392, 399, 411, 413, 422, 435, 446, 450, 471, 473, 474, 480, 481, 507, 519, 526, 547, 549, 550, 554, 584
- paradoxa de l'autoctonia: 33, 263, 269, 329, 383
- Pascual Lainosa: 233, 600
- PCE-PCPV: 17, 43, 163, 164, 165, 168, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 237, 238, 301, 335, 445, 537, 600, 612, 614, 627
- PDLPV: 163, 166, 171, 173, 176, 192, 316, 573, 583, 592, 596, 598, 600, 628
- Peñarroja, Leopoldo: 271, 519, 521, 643, 660
- Pérez Casado, Ricard: 43, 169, 180, 181, 185, 263, 279, 302, 322, 427, 428, 430, 441, 541, 614, 615, 625, 627, 660
- Pérez Olea, Manuel: 166, 169, 600
- Pérez-Agote, Alfonso: 31, 66, 78, 79, 90, 322, 640, 644, 652, 657, 659, 660, 666
- Peris Soler, José: 179, 180, 600, 614

- personalitat valenciana: 34, 136, 180, 235, 236, 268, 316, 392, 425, 436, 444, 452, 459, 496, 519, 520, 521, 524, 549, 613, 619
- Petit, 101, 661
- Picó, 271, 324, 588, 601, 622
- Piles, 248, 257, 271, 573, 582, 601
- Pin Arboledas, 8, 43, 271, 317, 410, 447, 477, 570, 601, 625, 626
- Piqueras, Andrés: 17, 37, 60, 63, 65, 67, 219, 290, 291, 293, 661
- Pitarch, Vicent: 43, 538, 625, 628
- PNPV: 164, 166, 175, 177, 179, 183, 184, 337, 628, 661
- populisme: 14, 34, 47, 94, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 107, 108, 111, 122, 134, 138, 228, 251, 265, 326, 346, 347, 348, 352, 356, 360, 366, 367, 370, 438, 499, 510, 534, 541, 542, 547, 558, 565
- PP: 19, 20, 29, 36, 85, 103, 105, 154, 164, 165, 213, 214, 229, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 266, 268, 279, 280, 284, 285, 286, 297, 301, 308, 310, 320, 321, 350, 370, 371, 376, 377, 383, 387, 392, 397, 405, 416, 417, 419, 423, 425, 426, 433, 466, 470, 488, 490, 505, 518, 522, 535, 536, 537, 546, 561, 564, 565, 568, 569, 570, 572, 573, 574, 581, 582, 583, 584, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 593, 594, 596, 597, 599, 600, 601, 602, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 624, 626
- PPRVA: 163, 166, 171, 192, 573, 583, 600, 626
- Pradilla, Miquel-Àngel: 263, 384, 491, 494, 540, 661
- Prat de la Ribera, Enric: 281, 410
- Primo Yúfera, Eduardo: 271, 282, 601
- PSAN: 43, 153, 161, 162, 174, 178, 179, 183, 192, 329, 337, 405, 565, 627, 628
- PSP: 155, 161, 166, 168, 170, 175, 178, 192, 237, 238, 239
- PSPV-PSOE: 17, 19, 43, 158, 168, 172, 175, 177, 178, 179, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 193, 194, 235, 236, 237, 238, 239, 246, 247, 262, 268, 279, 282, 307, 308, 321, 331, 358, 370, 403, 536, 537, 540, 568, 572, 582, 594, 596, 598, 614, 627
- PSV: 43, 160, 175, 627, 628
- Puchades, Josep: 271, 438, 580, 601, 640, 650, 662, 666
- Puerto, Mª Teresa: 8, 271, 385, 410, 418, 421, 423, 425, 436, 453, 462, 505, 506, 519, 522, 524, 527, 601, 661
- Pujol, Jordi: 214, 343, 355, 368, 387, 410, 461, 475, 546, 619, 628
- PVN: 24, 164, 266, 337, 406
- Quirós, Martín: 246, 271, 601
- RACV: 35, 216, 248, 249, 252, 277, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 287, 297, 299, 320, 368, 415, 421, 432, 434, 437, 454, 455, 479, 494, 503, 509, 510, 511, 515, 523, 530, 535, 568, 575, 578, 579, 581, 582, 584, 585, 586, 587, 588, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 599, 600, 601, 602, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 617, 618, 621, 622, 623, 624
- Ramón, Leonardo: 43, 169, 171, 233, 234, 244, 271, 272, 287, 431, 602
- Ramón García, Alfons: 601
- Ramón Izquierdo, Miguel: 8, 43, 233, 242, 244, 245, 264, 271, 295, 296, 315, 357, 362, 365, 375, 376, 382, 384, 388, 389, 400, 401, 408, 409, 414, 430, 446, 447, 448, 493, 519, 520, 521, 546, 574, 586, 600, 601, 602, 612, 615, 616, 618, 623, 624, 626
- Ramón-Llin, Maria Àngels: 248, 250, 271, 587, 600, 602, 620
- Ramos, Vicente: 42, 44, 244, 262, 271, 288, 291, 335, 352, 353, 354, 355, 356, 359, 381, 385, 391, 392, 408, 413, 415, 422, 424, 436, 507, 574, 602, 612, 615, 616, 662
- Ramos Costa, José: 271, 602
- Recio, Carles: 8, 132, 136, 242, 271, 284, 298, 343, 352, 353, 355, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 375, 377, 390, 391, 416, 417, 423, 425, 426, 436, 442, 454, 455, 457, 458, 459, 497, 505, 507, 513, 515, 521, 522, 524, 526, 530, 549, 603, 616, 662
- regionalisme: 19, 20, 28, 30, 32, 33, 35, 47, 53, 63, 65, 71, 83, 84, 85, 114, 115, 119, 120, 121, 123, 127, 128, 129, 132, 137, 140, 145, 146, 159, 189, 205, 206, 210, 218, 222, 231, 240, 242, 244, 252, 263, 265, 268, 277, 281, 303, 304, 307, 308, 309, 333, 334, 336, 337, 341, 346, 347, 350, 367, 394, 402, 405, 406, 408, 412, 414, 415, 435, 443, 445, 458, 470, 484, 485, 486, 487, 489, 491, 527, 528, 529, 534, 547, 548, 558, 560, 561, 565, 566, 567, 570, 580, 594
- regionalisme anticatalanista: 10, 21, 22, 24, 28, 29, 30, 32, 39, 44, 62, 63, 83, 94, 115, 116, 123, 131, 134, 144, 145, 195, 197, 212, 213, 215, 218, 226, 230, 231, 232, 233, 236, 239, 242, 243, 249, 264,

- 294, 297, 303, 311, 347, 354, 356, 364, 372, 374, 383, 414, 472, 539, 540, 555
- regionalisme ordinari: 14, 15, 20, 33, 53, 65, 268, 303, 309, 320, 443, 484, 485, 486, 560
- Regne de València: 15, 17, 32, 37, 84, 123, 142, 143, 174, 186, 187, 188, 193, 228, 236, 246, 285, 297, 298, 299, 300, 307, 320, 350, 382, 390, 406, 410, 415, 423, 438, 442, 448, 451, 452, 453, 454, 461, 481, 514, 520, 521, 523, 524, 525, 562, 577, 586, 591, 592, 606, 614, 618
- Reig, Ramir: 47, 99, 103, 107, 234, 356, 662
- Renaixença: 115, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 128, 129, 130, 131, 136, 143, 159, 223, 277, 278, 280, 301, 324, 332, 334, 386, 527, 543, 579, 585, 589, 607
- Reyna, Mª Consuelo: 8, 23, 32, 43, 57, 244, 246, 271, 283, 313, 314, 315, 318, 347, 389, 390, 392, 417, 424, 427, 430, 474, 495, 498, 510, 522, 525, 530, 554, 558, 580, 585, 589, 590, 599, 603, 605, 615, 620, 626, 662
- Ricart Lumbreras, José Manuel: 185, 415, 573, 576, 603, 662
- Roberto, José Luis: 572, 603
- Rochina, Antonio: 423, 604
- (Carord) Rovira, Josep Lluís: 16, 215, 419, 437, 624
- Rus, Alfonso: 271, 605, 624
- Salvador, Cales: 127, 141, 146, 159, 171, 179, 188, 216, 244, 284, 371, 480, 579
- San Valero, Julián: 9, 141, 159, 271, 282, 421, 518, 520, 521, 522, 523, 524, 589, 605, 664
- Sánchez Carrascosa, Jesús: 9, 313, 383, 580, 605
- Sanchis Guarner, Manuel: 8, 159, 181, 225, 236, 278, 280, 428, 429, 431, 448, 478, 507, 579, 597, 611, 612, 613, 614
- (Simó) Santonja, Vicente: 479, 494, 517, 523, 606, 611
- Sanz, Benito: 120, 138, 140, 153, 158, 165, 176, 240, 328, 335, 659, 664
- Sanz, Jesús: 158, 161, 163, 170, 171, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 401, 565, 664
- Saz, Ismael: 146
- secessionisme: 14, 20, 24, 31, 47, 123, 140, 142, 174, 180, 185, 219, 229, 234, 240, 252, 267, 278, 279, 282, 287, 298, 307, 320, 348, 349, 359, 367, 386, 435, 442, 456, 467, 468, 469, 470, 471, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 510, 511, 513, 515, 516, 518, 520, 524, 525, 526, 529, 530, 531, 532, 533, 546, 548, 562, 567, 574, 586, 595, 596, 608, 609, 611, 614, 617, 620, 621
- Senent, Joan: 160, 280, 612
- (García) Sentandreu, Juan: 9, 20, 252, 256, 258, 271, 286, 288, 289, 348, 350, 351, 354, 359, 369, 370, 377, 391, 409, 416, 417, 418, 420, 423, 424, 432, 434, 448, 456, 471, 474, 495, 500, 507, 522, 523, 524, 525, 527, 538, 572, 573, 575, 577, 578, 581, 585, 592, 595, 596, 599, 606, 610, 624, 650
- senyera: 14, 16, 19, 120, 127, 158, 162, 167, 174, 183, 184, 185, 186, 187, 193, 228, 237, 262, 279, 288, 297, 298, 299, 301, 302, 307, 320, 325, 349, 350, 357, 368, 373, 399, 413, 416, 419, 424, 426, 428, 430, 433, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 451, 458, 474, 484, 490, 512, 513, 537, 538, 549, 566, 567, 572, 602, 613, 614, 620
- Sevilla Andrés, Diego: 139, 142, 144, 189, 192, 216, 218, 344, 406, 606, 611, 616, 658, 664
- Simó Santonja, Vicente: 271, 286, 478
- síndrom de diferenciació marginal: 33, 62, 63, 64, 341, 516
- Smith, Anthony: 59, 76, 664, 665
- sobiranisme: 136, 411
- Soler i Godes, Enric: 181, 607, 612
- Soler, Juan Bautista: 271, 585, 601, 605, 607
- Soler, Vicent.: 43, 136, 146, 175, 269, 278, 330, 332, 490, 545, 626, 627
- Sorribes, Josep: 116, 175, 188, 365, 366, 367, 368, 369, 392, 437, 665
- Sotillo, Antonio: 178, 182, 537, 607
- Suárez, Adolfo: 155, 156, 162, 163, 167, 168, 177, 182, 184, 236, 241, 294, 317, 385, 581, 595, 613
- TFPSPV: 160, 162, 163, 585
- Tomàs, Javier: 409, 572, 607
- transició democràtica: 14, 17, 18, 21, 29, 32, 33, 34, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 49, 57, 67, 94, 98, 128, 129, 131, 134, 135, 136, 141, 145, 150, 152, 157, 158, 160, 162, 165, 166, 168, 185, 192, 193, 194, 198, 200, 210, 215, 222, 228, 229, 230, 236, 240, 243, 252, 259, 262, 264, 269, 278, 280, 282, 286, 287, 288, 294, 295, 296, 299, 303, 316, 317, 320, 323, 324, 327, 330, 334, 335, 337, 338, 346, 347, 349, 354, 355, 356, 358, 360, 361, 373, 376, 379, 398, 402, 411, 412, 421, 427, 428,

- 429, 430, 437, 441, 443, 461, 466, 472, 476, 478, 480, 482, 484, 485, 499, 506, 514, 529, 534, 535, 537, 549, 550, 551, 552, 559, 560, 561, 565, 568, 569, 572, 574, 575, 576, 577, 581, 582, 587, 588, 590, 600, 602, 626
- TV3: 20, 212, 535, 545, 606, 619
- Ubieto, Antonio: 271, 343, 345, 423, 478, 479, 521, 522, 524, 586, 608, 611, 620, 667
- UCD: 17, 19, 43, 155, 156, 158, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 192, 229, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 245, 262, 287, 288, 311, 316, 317, 348, 381, 389, 410, 411, 414, 425, 426, 431, 452, 453, 473, 476, 502, 536, 537, 539, 541, 543, 550, 559, 573, 581, 583, 584, 585, 586, 588, 590, 592, 593, 595, 596, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 609, 612, 613, 614, 615, 628
- UDPV: 43, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 172, 176, 178, 187, 192, 337, 539, 612, 628
- Universitat de València: 12, 30, 40, 41, 42, 158, 159, 160, 182, 264, 282, 284, 332, 365, 369, 432, 458, 462, 475, 476, 478, 506, 507, 508, 528, 535, 575, 579, 585, 586, 591, 592, 596, 599, 600, 603, 604, 605, 606, 608, 615, 616, 622, 626, 627, 628
- UPV: 43, 164, 266, 337, 627, 628
- URV: 134, 167, 172, 174, 176, 177, 179, 183, 235, 237, 238, 240, 241, 245, 253, 254, 356, 362, 398, 413, 444, 574, 581, 585, 586, 594, 602, 613, 614
- USPV: 168, 170, 175, 627
- UV: 20, 21, 22, 23, 29, 36, 42, 84, 102, 134, 164, 165, 194, 213, 214, 229, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 264, 266, 267, 268, 279, 280, 283, 284, 285, 286, 288, 297, 335, 342, 348, 350, 353, 357, 359, 361, 362, 364, 366, 371, 378, 387, 392, 398, 404, 405, 406, 407, 409, 412, 413, 414, 415, 416, 425, 426, 438, 447, 451, 459, 461, 477, 489, 492, 494, 536, 541, 542, 546, 551, 554, 558, 561, 564, 565, 568, 569, 570, 572, 573, 574, 575, 577, 579, 580, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 607, 608, 609, 610, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624
- València CF: 16, 116, 288, 298, 320, 391, 460, 567, 570, 579, 601, 602, 605, 607, 613
- valenciana: 33, 36, 46, 58, 116, 129, 138, 281, 290, 291, 292, 293, 294, 353, 367, 369, 375, 419, 461, 494, 520
- valenciana temperamental: 115, 116, 117, 119, 143, 144, 212, 264, 291, 292, 293, 294, 295, 298, 308, 320, 414, 441, 540, 541, 565
- valencianisme faller: 320, 393
- valencianisme polític: 117, 135, 137, 138, 164, 177, 230, 233, 251, 281, 292, 333, 334, 337, 345, 377, 378, 381, 383, 421, 466, 541, 542, 560
- valencianitat: 14, 17, 22, 33, 36, 46, 55, 56, 63, 64, 70, 94, 95, 115, 116, 117, 120, 126, 129, 138, 139, 142, 143, 145, 193, 204, 205, 207, 218, 254, 259, 261, 264, 267, 290, 291, 293, 295, 302, 306, 309, 319, 321, 330, 341, 342, 343, 349, 350, 354, 355, 359, 367, 372, 374, 376, 378, 379, 380, 382, 386, 392, 394, 399, 416, 417, 433, 473, 483, 488, 513, 514, 520, 540, 545, 558, 561, 562, 565, 566, 567, 622
- Valls, Edison: 361, 575, 608
- van Dijk: 50, 51, 53, 54
- Velarte, Enrique: 572, 608
- Vendrell, Salvador: 307, 319, 375, 416, 417, 437, 442, 461, 502, 512, 514, 517, 521, 523, 572, 608, 667
- Ventura, Vicent: 159, 175, 311, 356, 537, 539, 542, 612, 641, 667
- VH: 41, 286, 369, 370, 397, 398, 437, 460, 461, 493, 522, 593, 596, 598, 605, 606
- Viadel, Francesc: 224, 262, 310, 314, 331, 334, 335, 401, 402, 435, 470, 471, 477, 480, 545, 563, 564, 565, 568, 667
- Viciano, Pau: 137, 138, 140, 282, 286, 423, 464, 667
- Vidagany, José Manuel: 288, 460, 608
- Vidal, Joaquín: 608, 615
- Vidal, Ferran: 169, 170, 171
- Vila, Alfons: 608, 667
- Villalba, Hèctor: 9, 43, 248, 268, 271, 316, 353, 357, 358, 375, 376, 382, 429, 430, 452, 454, 480, 501, 535, 551, 573, 574, 586, 588, 590, 591, 594, 596, 601, 602, 609, 626
- Virosque, Arturo: 216, 609, 621, 622
- Voro López, Joan Salvador: 479, 480, 489, 490, 503, 512, 596
- Weber, Max: 40, 46, 50, 52, 72, 74, 87, 668
- Xambó, Rafael: 10, 138, 150, 151, 158, 167, 210, 211, 212, 213, 261, 264, 309, 311, 312, 471, 472, 597, 666, 668

Yomus: 288, 567, 579

Zacarés, Agustín: 271, 609

Zapatero, José Luis: 367, 387, 459

Zaplana, Eduardo: 214, 248, 250, 271, 286,
324, 383, 546, 574, 580, 590, 602, 605,
609, 619, 620, 627

Zaragoza, Miguel: 369, 416, 572, 610, 668

Zarzo, Manuel: 233, 271, 298, 377, 416,
444, 459, 577, 597, 610, 612, 668

Bibliografia⁷⁸⁵

- Abrahamian, L. (1997): «Metodologies en l'estudi del nacionalisme» a Barrera-González i Andrés (ed), *Nacionalismes i ciències socials*. Barcelona: Editorial Mediterrània.
- Acosta, J. (1985): «La naturaleza de la nación como problema teórico» a *Nacionalismo y regionalismo en España*. Còrdova: Diputación Provincial de Córdoba.
- Acquaroni, J.L. (1980): *Andalucía, más que una nacionalidad*. Barcelona: Noguer.
- Actas (1985): *Nation et nationalités en Espagne (XIX-XX) siècles*. París: Éditions de la Fondation-Singer-Polignan.
- Acton, lord (1959): «Nacionalidad» a *Ensayos sobre la libertad y el poder*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos.
- Actualidad Económica* (1978, desembre): «Las autonomías en Europa». Madrid.
- Adán, J.M. (2005): *Al servicio de Valencia: apuntes para la historia, 1967-1978*. Albal: Fòrum Concòrdia.
- Adlert, M. (1977): *En defensa de la llengua valenciana. Perqué i cóm s'ha d'escriure la que es parla*. València: Del Cenia al Segura.
- (1980): *L'esperit jurídic del Rei Don Jaume*. València: Paraval.
- (1980): *Notes sobre els furs de Valencia*. València: Autor-editor.
- (1982): *Sobre dos temes jurídics*. València: Autor-editor.
- (1983): *I la pau*. València: Del Cenia al Segura.
- (1984a): *Del periodisme meu*. València: Autor-editor.
- (1984b): *De la meua catacumba*. València: Autor-editor.
- (1986): *Valencia, Arago i Catalunya*. València: Autor-editor.
- (1998): *El pensament valencianiste de Miquel Adlert*. València: L'Oronella.
- Ahuir, A. (1998, juny): «Informe del Comite de L'Idioma Valencià sobre la qüestió llingüística al CVC» a *Lletraferit* n° 9. València: L'Oronella.
- Ahuir, A. i López, J.S. (1996): *Poesia patriótica valenciana. Antología (1808-1996)*. València: L'Oronella.
- Agüero, F. (1995): *Militares, civiles y democracia. La España postfranquista en perspectiva comparada*. Madrid: Alianza.
- Aguilar, P. (1996): *Memoria y olvido de la guerra civil española*. Madrid: Alianza.
- Aguilar i Pascual, P. (1984): *Nostre idioma*. València: autor-editor.
- Aguiló, Ll. (1976): *Sociología electoral valenciana (1903-1923). Las elecciones en Valencia durante el reinado de Alfonso XIII*. València: Càtedra Fadrique Furió Ceriol (Universitat de València).
- (1978-a): «El vot nacionalista al País Valencià» a *Sobre les eleccions legislatives de 1977 (I Col·loqui de Sociologia Electoral)*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- (1978-b): «El procés preautonòmic al País Valencià» a *Administració Pública*, 2. Barcelona: UAB.
- (1979): «El nacionalisme valencià sota el franquisme: l'Estatut d'Elx i l'Estatut del Consell» a *Estudios de historia de Valencia*. València: Universitat de València.
- (1980): *El sistema de partits polítics al País Valencià*. València: Almodín.
- (1981): «La via valenciana a la Autonomia» a *Cuadernos de la Càtedra Fadrique Furió Ceriol*, 3. València: Universitat de València.
- (1982): *L'autonomia*. València: Institució Alfons el Magnànim.
- (1987, gener/abril): «Las elecciones municipales (1979 y 1983)» a *Revista Valenciana d'Estudis Autònoms*, 7. València: Presidència Generalitat Valenciana.
- (1989): «Del Plenari de parlamentaris a las Cortes Valencianes» a *Les Corts Valencianes*. València: Presidència Generalitat Valenciana.
- (1992): *Els avantprojectes d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana*. València: Corts Valencianes.
- Aguiló, Ll.; Franch, V. i Martínez Sospedra, M. (1977): *Volem l'Estatut. Una Autonomia possible per al País Valencià*. València: Prometeo.
- Aguiló, Ll. et al. (1986): *Atlas Electoral del País Valenciano (1977-1979)*. València: Institució Alfons el Magnànim i Institució Valenciana d'Estudis i Investigació.
- Agulló, J.B. (1998): *Biografía de Lluís Fullana Mira. O.F.M.* València: Del Senia al Segura.

⁷⁸⁵ Les obres específicament blaveres o d'autors que participen del regionalisme anticatalanista valencià porten el cognom i el nom subbrallat per facilitar-ne la seua localització. Pel que fa als documents web s'han incorporat la pàgina web.

- Akzin, B. (1983): *Estado y nación*. México DF: FCE.
- Alberola, M. i Martí, V. (1994): *Fuster Sabàtic*. Altea: Edicions Aigua de Mar.
- Alberola, P. (2002): «Estratègies polítiques i identitat col·lectiva al País Valencià» a *Revista Catalana de Sociologia*, 18. Barcelona.
- Albertini, M. (ed.) (1969): *L'idée de nation*. París: Presses Universitaires de France.
- Alcaraz, M. (1985): *Cuestión nacional y autonomía valenciana*. Alacant: Instituto Juan Gil Albert.
- (1993): «Política e ideología en el proceso autonómico valenciano» a *Estudio sobre el Estatuto Valenciano. Vol. I. El proceso autonómico*. València: CVC.
- Alcaraz, M. i Fuster, J. (1984): *Valencianisme polític i cultural a Alacant*. Alacant: Instituto Juan Gil Albert.
- Allport, Gordon W. (1968): *La naturaleza del prejuicio*. Buenos Aires: Eudeba.
- Almela i Vives, F. (1949): *Las Fallas*. Barcelona: Argos.
- (1952): «La poca substancia de los valencianos», *Valencia Atracción*, 5-28.
- (2004, reedició de la de 1965): *Valencia y su reino*. València: Ajuntament de València.
- Alminyana, J. (1981): *Crit de la llengua. Denominació de la Llengua Valenciana*. València: València 2000.
- Alonso, L.E. (1998): *La mirada cualitativa en sociología*. Madrid: Fundamentos.
- Alter, P. (1985): *Nationalism*. London: Edward Arnold.
- Alvárez, C. (1982): *El Estado Integral de las Autonomías según la Constitución de la II República*. Madrid: Dosbe.
- Álvarez, E. (1980): *Las Comunidades Autónomas*. Madrid: Editora Nacional.
- (1996): «El modelo de distribución de competencias entre el Aquestado y las Comunidades Autónomas» en *Estudio sobre el Estatuto Valenciano, vol. 3. Las competencias de la Generalitat y sus recursos*. València: CVC.
- Álvarez, S. (1978): *Las nacionalidades en España. Antecedentes históricos*. Madrid: Forma Ediciones.
- Alvira, F. (1983): «Perspectiva cualitativa-perspectiva cuantitativa en la metodología sociológica» a *REIS*, 22. Madrid: CIS.
- Amorós, A. (2001, octubre-novembre): «Complexos» a *Lo Rat*, 1, nova època. València: LRP.
- Ander-Egg, E. (1987): *Técnicas de investigación social*. México DF: El Ateneo.
- Anderson, B. (2005): *Comunitats Imaginades*. Catarroja: Afers.
- Anderson, P. (1979): *El Estado Absolutista*. Madrid: Siglo XXI.
- Andreski, S. (1973): *Las ciencias sociales como forma de brujería*. Madrid: Taurus.
- Anemiya, T. (1988): «Modelos de respuesta cualitativa: un exámen» a *Cuadernos Económicos de I.C.E.*, 39 (2).
- Ángeles, J. (1993): *Fundamentación metodológica de la lengua valenciana*. València: Els llauradors de Torrent.
- Aquistipace, J-N., (1969): *Diccionario de la política*. Madrid: Magisterio Español.
- Archilés F. (1997): «"...o no serà": 20 anys de nacionalisme polític al País Valencià», *L'Avenç*, 214. Barcelona.
- (2002): *Parlar en nom del poble. Cultura política, discurs i mobilització social al republicanisme castellanenc (1891-1909)*. Castelló: Ajuntament de Castelló.
- (2006): «"Hacer región es hacer patria". La región en el imaginario de la nación española de la Restauración» a *Ayer*. Madrid.
- (2007a): «Entre la regió i la nació. Nació i narració en la identitat valenciana contemporània» a Carnero, T. i Archilés, F. (ed), *Europa, Espanya, País Valencià. Nacionalisme i democràcia: passat i futur*. València: PUV.
- (2007b): «La Renaixença y el valencianismo político» a Martínez, F. i Laguna, A. (ed), *La Gran Historia de la Comunitat Valenciana, vol. VII*. València: Prensa Ibérica.
- Arieli, J. (1964): *Individualism and nationalism in American ideology*. Cambridge: HUP.
- Ardit, M. (1986): *La Comunitat Valenciana: 1936-1986*. València: Generalitat Valenciana.
- Ariño, A. (1989): *Fiesta y sociedad en la Valencia contemporánea*. Tesi doctoral codirigida per Pedro Ruiz i Josepa Cucó. València: Universitat de València.
- (1990a): «Asociacionismo festivo contemporáneo en el País Valenciano» a *Identidades Colectivas. Etnicidad y Sociabilidad en la Península Ibérica*. València: Generalitat Val.
- (1990b) (ed): *Historia de las Fallas*. València: Levante.
- (1991): «El valencianisme temperamental» a *Raons*. València: Institut d'Estudis Valencians.
- (1992a): *La ciudad ritual. La fiesta de las fallas*. Barcelona-Madrid: Anthropos-Ministerio de Cultura.
- (1992b): «La fiesta de las fallas. Una liturgia civil del valencianismo temperamental» a *Revista de Antropología Social*, 1. Universidad Complutense de Madrid: Madrid.
- (1993): *El calendari festiu a la València contemporània (1750-1936)*. València: IAM.
- (1997a): *Sociología de la Cultura*. Barcelona: Ariel.

- (1997b): «Ideologías, discursos y dominación» a *REIS*, 79. Madrid: CIS.
- (1999): «La tradición en la modernidad avanzada», *Congreso de Cultura Popular Europea*. València.
- Ariño, A. i Llopis, R. (1993): «La Comunidad Valenciana: un problema de identidad», *Simpodium Internacional Identidades colectivas en el mundo contemporáneo*. Bilbao.
- (1995): «La identidad colectiva en la Comunidad Valenciana», *V Congreso Español de Sociología*. Granada.
- Ariño, A. i García Ferrando M. (2000): «Els valors dels valencians» a Ninyoles, R.L. (ed.) *La sociedad valenciana: estructura social i institucional*. Alzira: Bromera.
- Armengou, J. i Sanchis, J.LI. (1991): *Ser valencià*. València: Nau llibres.
- Armstrong, J.A. (1982): *Nations before Nationalism*. Chapel Hill: University of N. Caroline Press.
- Asensi, J. (1982): «Previsión constitucional y desarrollo estatutario del principio de autogobierno: Especificidad de la Comunidad Valenciana» a *Revista de Política Comparada*, 9. Madrid: UIMP.
- (1983): *Las Cortes Valencianas*. Alacant: Universitat d'Alacant.
- Atienza, A. (2001): *La Real Senyera. La bandera nacional dels valencians*. València: RACV-L'Oronella.
- Attard, E. (1983a): *Vida y muerte de UCD*. Barcelona: Planeta.
- (1983b): *La Constitución por dentro: evocaciones del proceso constituyente: valores, derechos y libertades*. Barcelona: Argos Vergara.
- (1993): *Valencia: siglo XXI*. Rocafort: Autor-editor.
- (1994): *Mi razón política*. Rocafort: Autor-editor.
- (1995): *Diccionario ideológico y político de la transición*. València: Federico Doménech.
- (1996a): *1996, el año del cambio*. València: Federico Doménech.
- (1996b): *Bosquejo histórico-político de la España contemporánea*. València: Colegio de Abogados de Valencia.
- Austin, J.L. (1982): *Cómo hacer cosas con palabras*. Barcelona: Paidós.
- Avineri, S. (1970): *El pensamiento social y político de Carlos Marx*. Madrid: CEC.
- Azcárate, M. (1989, 19-X): «Cárcel de pueblos» a *El País*, Temas de nuestra época, 101. Madrid.
- Azcona, J. (1989): «Definición de etnicidad» a A. Pérez-Agote (ed), *Sociología del Nacionalismo*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- Badie, B. i Birnbaum, P. (1979): *Sociologie de l'état*. París: Grasset.
- Baldó, M. (1990): «Consolidació de la cultura burgesa» i «La recerca d'una cultura moderna» a P. Ruiz (ed), *Història del País Valencià, vol. V*. Barcelona: Edicions 62.
- (2007): «La cultura, entre la revuelta y la respetabilidad» a Martínez, F. i Laguna, A. (ed), *La Gran Historia de la Comunidad Valenciana, vol VI*. València: Prensa Valenciana.
- Balibar, E. (1991): «The Nation Form: History and Ideology» a E. Balibar i I. Wallerstein, *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. Londres: Verso.
- Balibar, R. i Laporte, D. (1976): *Burguesía y lengua nacional*. Barcelona: Avance.
- Ballester, Ch. (2005, octubre-novembre): «Catalisador del valencianisme» a *València és notícia*, 3. València (entrevistat per Josep Puchades).
- Ballester, J. (2006): *Temps de Quarentena: cultura i societat durant la postguerra al País Valencià (1939-1959)*. València: PUV.
- Ballesteros, E. (1984): *Nacionalismo y colonialismo*. Madrid: Hiares.
- Barbe, C. (1984): «Identidad e identidades colectivas en el análisis del cambio institucional» a *Estudios Políticos*, 37. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- Barber, B. (2000): *Un lugar para todos. Cómo fortalecer la democracia y la sociedad civil*. Barcelona: Paidós.
- Barceló, J.LL. (1992): «Incidències del procés autonòmic» a *10 anys d'autonomia*. València: Saó.
- Barclay, G. (1975): *Nacionalismo del siglo XX, revoluciones de nuestro tiempo*. Mèxic DF: FCE.
- Barnard, F.M. (1965): *Herder's social and political thought, from enlightenment to nationalism*. Oxford: Clarendon Press.
- Barranco, O. (2003): «Aportacions de Pierre Bourdieu a la "teoria de la ideologia"» a *Revista Catalana de Sociologia*. Barcelona.
- Barrera-González, A. (1985): *La dialéctica de la identidad en Cataluña. Un estudio de Antropología Social*. Madrid: CIS.
- (1997): «Metodologies en l'estudi del nacionalisme» a *Nacionalismes i ciències socials*. Barcelona: Mediterrània.
- Barth, F. (ed). (1976): *Los grupos étnicos y sus fronteras*. Mèxic DF: FCE.
- Bator, F.M. (1967): *Las naciones que surgen*. Mèxic DF: FCE.
- Bauer, O. (1979): *La cuestión de las nacionalidades y la socialdemocracia*. Madrid: Siglo XXI.
- Bayarri, J.M. (1931): *El perill catalá*. València: Consell Valencià de Publicacions.

- (1966): *Bayarri autoviografiq a trenq de 80 años*. València: Edicions Bayarri.
- Beck, U.; Giddens, A. i Lesh, S. (1997): *Modernización reflexiva: política, tradición y estética en el orden social moderno*. Madrid: Alianza.
- Béjar, H. (2008): *La dejación de España. Nacionalismo, desencanto y pertenencia*. Buenos Aires: Katz.
- Bell, D. (1976): *El advenimiento de la sociedad postindustrial*. Madrid: Alianza.
- Bellido, I. i altres (1995): *L'únic valencianisme racional (l' emotiva polèmica valenciana)*. València: Joventut Valencianista.
- Bello, V. (1989): *La pesta blava*. València: 3i4.
- Beltran, A. (1993): *Vicent Ventura. Converses amb un ciutadà*. València: Tàndem.
- (1995): *Un país possible. Identitat valenciana i modernització*. Tav. Blanques: L'Eixam.
- Beltrán, M. (1979): *Ciencia y sociología*. Madrid: CIS.
- (1991): *La realidad social*. Madrid: Tecnos.
- Benedict, R. (1987): *Raza: ciencia y política*. Mèxic DF: FCE.
- Benedicto, J. i Morán, M.L. (ed) (1995): *Sociedad y política. Temas de sociología política*. Madrid: Alianza.
- Beneyto, J. (1980): *Las autonomías. El poder regional de España*. Madrid: Siglo XXI.
- Bens, F. i Romero, M.A. (1993): «Apunts per a un anàlisi del valencianisme cultural i propostes de futur» a *Cap a una València Lliure. Exercicis de Metavalencianisme*. València: Joventut Valencianista.
- Bens, F. (2005): *El trist fracàs de l'AVL* (a www.oronella.com).
- Beramendi, J. i Máiz, R. (ed) (1991): *Los nacionalismos en la España de la II República*. Madrid: Siglo XXI.
- Beramendi, J.G., Máiz R. i Núñez, X.M. (ed) (1994): *Nationalism in Europe: Past and Present. 2 vols*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago.
- Beriain, J. i Iturrate, J.L. (ed.) (1998): *Para comprender la teoría sociológica*. Estella (Navarra): Nuevo Verbo.
- Beresaluze, L. (2004): *Vicente Ramos: Alicante*. Alacant: Club Universitario.
- Berger, P. i Luckmann, T. (1988): *La construcció social de la realitat. Un tractat de sociologia del coneixement*. Barcelona: Herder.
- Beriain, J. (ed.) (1996): *Las consecuencias perversas de la modernidad*. Barcelona: Anthropos.
- Berlin, I. (1997): *Nacionalisme*. València: Tàndem.
- Bertomeu, Ll. (1996): *L'articulari. Textos i pretextos per a tiris i troians*. València: Joventut Valencianista.
- Biehl, D. (ed) (1986): *The Contribution of Infrastructure to the Regional Development*. Bruxelles: Comissió Europea.
- Billig, M. (2006): *Nacionalisme Banal*. Catarroja: Afers.
- Blanco, J. (1985): *El Estado, la nación, el pueblo y la patria*. Madrid: San Martín.
- Blasco, J. Ll. (1997): *Els estatuts del País Valencià*. Barcelona: La Magrana.
- Blasco, R. (1985): *Constantí Llombart i 'Lo Rat Penat'. Periódich Lliterari Quincenal (1884-1885)*. València: Diputació de València.
- Blasco, R. i Aznar, M. (1985): *La política cultural al País Valencià (1927-1939)*. València: IAM.
- Blay, F.X. (1982): *Espanya Horitzontal (Introducció al concepte històric d'Espanya)*. València: Nau.
- Blaya, N. (1998): *Vicente Giner Boira. Memorias contadas*. València: Javier Boronat.
- BLOC Nacionalista Valencià (1998): *València és el nostre capital (Esborrany de Programa Municipal de València, 1999-2003)*. València: BNV.
- Bloom, S. (1975): *El mundo de las naciones. El problema nacional en Marx*. Madrid: Siglo XXI.
- Bobbio, N.; Matteuci, N. (1983): *Diccionario de Política*. Madrid: Siglo XXI.
- Bodoque, A. (2000): *Partits i conformació d'elits polítiques autonòmiques. Transició política i partits polítics al País Valencià*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials (a www.diba.es/ipcs/working_papers/docs/WP_I_183.html).
- (2005): *El valencià i la política lingüística dels governs autònoms (1983-2003): un cas d'anàlisi de polítiques públiques*. Tesi doctoral dirigida per Joan Subirats i Josep Maria Felip. València: Universitat de València.
- Boira, JV. (1992): *La ciudad de Valencia y su imagen pública*. València: Universitat de València.
- (1998): «L'espai econòmic. Encontres, friccions i la tesi dels PPCC», *Transversal*, 7. Lleida: Ajuntament de Lleida.
- (2002): *Euram 2010: la via europea*. València: 3i4.
- (2006): *València i Barcelona. Retorn al futur*. València: 3i4.
- (2007): «La Exposición Regional de 1909, un cambio de perspectiva» a Martínez, F. i Laguna, A. (ed), *La Gran Historia de la Comunitat Valenciana, vol. VII*. València: Prensas Ibéricas.
- (2008, 26-IV): «El coste del anticatalanismo» a *La Vanguardia*. Barcelona.
- Boismenu, G. (1996): «Perspectives on Quebec-Canada Relations in the 1990s: Is the

- Reconciliation of Ethnicity, Nationality and Citizenship possible?» a *Canadian Review of Studies in Nationalism*, XXIII. Montreal.
- Bonet, P. (1989, 19-X): «El polvorín nacionalista» a *El País*, Temas de nuestra época. Madrid.
- Bordería, E. (2000): *La prensa durante el franquismo: represión, censura y negocio. Valencia (1939-1975)*. València: CEU.
- Boronat, J. (1987): *Pomell de valencianitat*. Alacant: Associació Defensora dels Interessos Alicantins.
- (1998, gener-juny): «Vot particular al dictamen del CVC: explicació del vot negatiu al dictamen sobre la llengua del CVC a les Corts Valencianes» a *Cresol*, 8. València: Acció Bibliogràfica Valenciana.
- Bourdeau, G. (1975): *El Estado*. Madrid: Seminario y Ediciones.
- Bourdieu, P. (1998): *La distinción. Criterio y bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus.
- (1980): «L'identité et le representation: éléments pour une réflexion critique sur l'idée de région», *Actes de la recherche en sciences sociales*, 35. París: Centre de sociologie européenne-École des hautes études en sciences sociales.
- (1985): *¿Qué significa hablar? Economía de los intercambios lingüísticos*. Madrid: Akal.
- (1987): «Espacio social y poder simbólico» a *Cosas dichas*. Barcelona: Gedisa.
- (1994): *Razones Prácticas*. Barcelona: Anagrama.
- (ed.) (1999): *La miseria del mundo*. Madrid: Akal.
- Bourdieu, P.; Chamboredon, J.C. i Passeron, J.C. (1994): *El oficio de sociólogo*. Madrid: Akal.
- Bourdieu, P., i Passeron, J. C., (1977): *La reproducción*. Barcelona: Laia.
- Bourdieu, P. i Wacquant, L.J.D. (1992): *Per una sociologia reflexiva*. Barcelona: Herder.
- Brass, P. (1991): *Ethnicity and Nationalism*. Nova Delhi: Sage.
- (1997): «La formación de las naciones: de las comunidades a las nacionalidades», *Zona Abierta*, 79. Madrid: Pablo Ibleas.
- Breully, J. (1990): *Nacionalismo y Estado*. Barcelona: Pomares.
- Broseta, M. (1979): *Som valencians. Selecció de col·laboracions periodístiques publicades desde 1974 hasta 1979 en el periódico "Las Provincias" de Valencia*. València: LP.
- Bru de Sala, X. i Tusell J. (ed) (1998): *Catalunya-Espanya un diàleg amb futur*. Barcelona: Planeta.
- Brubaker, R. i Cooper, F. (2005): «Más allá de la "identidad"» a *Repensar los Estados Unidos. Para una sociología del hiperpoder*. Barcelona: Anthropos.
- Brunet, R. (1989): *La France dans l'espace européen*. Montpellier: RECLUS.
- Burguera, F. de P. (1990): *És més senzill encara: digueu-li Espanya*. València: 3i4.
- Burgess, M. (1996): «Ethnicity, Nationalism and Identity in Canada-Quebec Relations: The Case of Quebec's "Distinct Society"» a *Journal of Commonwealth & Comparative Politics*, 34. Nova York: Routledge.
- Buruma, I. (2007): *Asesinato en Amsterdam. La muerte de Theo van Gogh y los límites de la democracia*. Barcelona: Debate.
- Buruma, I. i Margalit, A. (2005): *Occidentalismo*. Barcelona: Península.
- Busquet, J. (1971): *Introducción a la sociología de las nacionalidades*. Madrid: Edicusa.
- (1975, gener-abril): «Las minorías, sus problemas y posibles soluciones» a *Estudios Sociales*, 1. Bogotá: Universidad de los Andes-Fundación Social.
- Cabanes Mª D. (1989): «Aspectos demográficos de la conquista: población pre-existente y repoblación en la ciudad de Valencia» a *En torno al 750 aniversario. Antecedentes y consecuencias de la conquista de Valencia, vol. 1*. València: CVC.
- Cabrera, J. (1991): «La reproducción del sistema ideológico nacionalista» a *REIS*, 54. Madrid: CIS.
- (1992): *La nación como discurso. La estructura del sistema ideológico nacionalista: el caso gallego*. Madrid: CIS-Siglo XXI.
- Calaforra, G. (1994): «La "unitat de la llengua catalana" com a fet científic i *argumentum ex auctoritate*: revisió crítica» a *Zeitschrift für Katalanistik*, 7. Freiburg: Alber-Ludwigs-Universität.
- Calhoun, C. (1994): *Social Theory and the Politics of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Calomarde, J. (1996): *La vertebración valenciana*. València: Carena.
- Callejo, J.; Gutiérrez, J. i Viedma, A. (2003): *Análisis empírico de la demanda turística*. Madrid: Centro de Estudios Ramón Areces.
- Calpe, A.V. (1995): *La guerra insidiosa. El valencianisme irresolut*. València: LRP.
- Calzado, A. i Torres, R.C. (2002): *Valencians sota el franquisme*. Simat Vallidigna: La Xara.
- Campo, S. (1976, abril): «Los españoles ante la cuestión regional» a *Sistema*, 13: Madrid.
- Campo, S., Navarro, M. i Tezanos, J.F. (1977): *La cuestión regional española*. Madrid: Cuadernos para el Diálogo.
- Campo, S. i Navarro, M. (1987): *Nuevo análisis de la población española*. Barcelona: Ariel.
- Canovan, M. (1981): *Populism*. Londres: Junction Books.

- (1996): *Nationhood and Political Theory*. Chetenham Glos: E. Elgar Publishing.
- Capellades, J i Farré, M. (1998): «L'evolució de la població de Catalunya. Tendències recents», a S. Giner (ed), *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- Cardús, S. (1988, 2-VI): «La política de la diferencia. La crispació del centralisme frente a la periferia» a *El País*, Temas de nuestra época, 31. Madrid.
- (1997): «Sobre algunes dificultats en l'anàlisi teòrica del nacionalisme», a DD.AA., *Nacionalismes i ciències socials*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- (1999) (ed): *La mirada del sociòleg: què és, què fa, que diu la sociologia*. Barcelona: UOC.
- Carnero, T. i Palafox, J. (1990): *Creixement, politització i canvi social. 1790/1980*. València: IAM.
- Carpani, R. (1976): *Nacionalismo burgués y nacionalismo revolucionario*. Bilbao: Zero.
- Caro, J. (1970): *El mito del carácter nacional. Meditaciones a contrapelo*. Madrid: Seminario y Ediciones.
- Carretero, A. (1977): *Las nacionalidades españolas*. Sant Sebastià: Hyspamérica.
- Cashmore, E. (ed) (1988): *Dictionary of race and ethnic relations*. Londres: Routledge.
- Casp, X. (1992): *Antologia poètica*. València: CVC.
- Casp, X. i Peñarroja, L. (1998, gener-juny): «Vot particular al dictamen del CVC» a *Cresol*, 8. València: Acció Bibliogràfica Valenciana.
- Castell, V. (1989): «Els mossarabs: el cristianisme en València abans de Jaume I» a *En torno al 750 aniversario. Antecedentes y consecuencias de la conquista de Valencia*, vol. 1. València: CVC.
- Castellano, M. (1995): *L'administració territorial valenciana*. València: LRP.
- (1999): «Ortografia de la llengua valenciana: revisions normatives» a *Cresol*, 10. València: Acció Bibliogràfica Valenciana.
- (2001): *La conjugació verbal valenciana*. València: Societat de Filologia Valenciana.
- Castelló, J. A. (1990): «Fundamentació metodològica de la Llengua Valenciana» a *Serie Filologica*, 5. València: RACV.
- Castelló, R. (1991): «Demografia: situació actual y perspectivas de futuro» a Honrubia, J. (ed), *La Comunitat Valenciana en l'Europa Unida*. València: Generalitat Valenciana.
- (1995): «Espai social i desenvolupament desigual al País Valencià: àrees socio-econòmiques a l'acabament del segle XX», *Quaderns de Treball*, 10. València: Universitat de València.
- (1999): *Estructura social i nacionalismes: les bases socials dels nacionalismes al País Valencià*. Tesi doctoral dirigida per J.D. Mollà. València: Universitat de València.
- (2000): «La població al País Valencià: estructura i evolució» a Ninyoles, R.LI., *La societat valenciana: estructura social i institucional*. Alzira: Bromera.
- (2001): «Nacionalismes i actituds lingüístiques al País Valencià: una aproximació» a Molla, T. (ed), *Ideologia i conflicte lingüístic*. Alzira: Bromera.
- (2006): *Els estudis sobre la situació sociolingüística al País Valencià*. Barcelona: IEC.
- Castells, M.: (1997): *La era de la informació: Economía, sociedad y cultura*, vol. II. *El poder de la identidad*. Madrid: Alianza.
- (1998-1, 4-VI): «Tras la siembra de los vientos», *El País*. Madrid.
- (1998-2, 19-VII): Entrevista al Suplement del diumenge de *El País*. Madrid.
- Castillo, J.V. (2002): *La política de los camaleones. Los conservadores valencianos durante la restauración (1875-1923)*. València: PUV.
- Cea, M. A. (1996): *Metodología cuantitativa. Estrategias y técnicas de investigación social*. Madrid: Síntesis.
- Centre d'Estudis Socialistes (1978): *Programa per a un govern valencià*. València: 3i4.
- Cerdà, M. (ed) (2005): *Gran Enciclopedia de la Comunidad Valenciana*. València: Editorial Prensa Valenciana.
- Cerdán, E. (1978): *La lucha por la democracia en Alicante*. Madrid: Editorial Casa de Campo.
- Chabot, J-L. (1986): *Le nationalisme*. París: Que sais-je.
- Chiquillo, JM. (1997): *Unio Valenciana, quinze anys fent valencianisme (1982-1997)*. València: UV.
- Choza, J. (1983, maig-juny): «Cambio socioculturals y acción política en el problema de los regionalismos» a *Estudios Políticos*, 33. Madrid: Centro Estud. Políticos y Constitucionales.
- Cirujano, M.; Elorriaga, P. i Pérez, J.S. (1985): *Historiografía y nacionalismo español (1834-1868)*. Madrid: CSIC.
- Clarkson, JD. (1950): «"Big jim" larkin: A footnote to nationalisms» a Earle E.M. (ed): *Nationalism and internationalism*. Nova York: CUP.
- Clavero, A. (1978): *La España de las autonomías*. Madrid: Ministerio de las Administraciones Públicas.
- (1983): *España, desde el centralismo a las autonomías*. Barcelona: Planeta.
- Climent, E. (1995): «Carta de l'editor», *Pensat i Fet*. València: Edicions del País Valencià.

- (1996): «Pròleg» a *Els Països Catalans de la generació llibertat*. Barcelona: Columna.
- Climent-Ferrando, V. (2005): *L'origen i l'evolució argumentativa del secessionisme lingüístic valencià. Una anàlisi des de transició fins a l'actualitat*. Barcelona: Ciemen.
- Closa, C. (1988, desembre): «La evolución política del nacionalismo gallego durante la transición» a *Cuadernos de Ciencia Política y Sociología*, 20. Madrid: Colegio Nacional de doctores y licenciados en Ciencias Políticas y Sociología.
- Coakley, J. (1992): «The social origins of nationalist movements and explanations of nationalism: a review», a J. Coakley (ed), *The Social Origins of Nationalist Movements. The Contemporary West European Experience*. Londres: Sage.
- Cobban, A. (1969): *The nation state and national self-determination*. Londres: Collins.
- Cohen, A.P. (1985): *The Symbolic Construction of Community*. Londres: Routledge.
- (1992): *Civil Society and Political Theory*. Cambridge-London: The MIT Press.
- Coller, X. i Castelló R. (1999, octubre-desembre): «Las bases sociales de la identidad dual: el caso valenciano» a *REIS*, 88-89. Madrid: CIS.
- Colomer, A. (1989): «La construcció d'un nou valencianisme» a *Document 88*. València: 3i4.
- (1996): *Retrobar la tradició. El valencianisme d'inspiració cristiana de la postguerra a la transició*. València: Saó.
- Colomer, JM. (1984): *Contra los nacionalismos*. Madrid: Anagrama.
- (1998): *La transición democrática a la democracia: el modelo español*. Madrid: Anagrama.
- Conca, M. (1976): *Escola i llengua al País Valencià*. València: 3i4.
- Conde, F. (1989): «Los principios de legitimidad política en el caso vasco», a Pérez-Agote, A. (ed), *Sociología del Nacionalismo*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- Connor, W. (1977): «Ethnonationalism in the First World: The present in historical perspective» a M.J. Esman (ed.), *Ethnic Conflict in the Western World*. Cornell University Press: Ithaca.
- (1994a): *Ethnonationalism. The Quest for Understanding*. Princenton: PUP.
- (1994b): «Elites and ethnonationalism: the case of Western Europe» a J. Beramendi, R. Máiz i X.M. Núñez, *Nationalism in Europe: Past and Present, vol. II*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago.
- Consells Populars de Cultura Catalana (1977): *Per l'oficialitat de la llengua catalana al País Valencià*. València: Autors-editors.
- Congrés de cultura catalana (1977): *El fet religiós i la cultura catalana al País Valencià*. València: 3i4.
- Corredor, J. (2005): «Entrevista» a <http://www.elpalleter.com/actualitat/politica/noticies/entrevcorredor.html>
- Corcuera, J. (1979): *Orígenes, ideología y organización del nacionalismo vasco (1876-1904)*. Madrid: Siglo XXI.
- Cortés, Santi (1993): *El valencianisme republicà a l'exili*. València: Generalitat Valenciana.
- (1995): *València sota el règim franquista. Instrumentalització, repressió i resistència cultural*. València-Barcelona: Institut de Filologia Valenciana-Abadia de Montserrat.
- Costa, J. (1986): *El valencià, llengua viva*. València: LRP.
- (1987): «Identitat de la Llengua Valenciana» a *Serie Filologica*, 2. València: RACV.
- (1989): «El Valencià: llengua viva» a *Serie Filologica*, 4. València: RACV.
- (1988): *Desperta ferro!* València: Editorial Nova Valencia.
- (2001, octubre-novembre): «Les reivindicacions llingüístiques del poble valencià» a *Lo Rat*, 1, nova època. València: LRP.
- Costa, L.A. (1986): *Nacionalismo y militarismo*. Madrid: Siglo XXI.
- Coste, R. (1979): *Las comunidades políticas*. Barcelona: Herder.
- Cotano, À. (2000): *Les llengües minoritzades d'Europa*. València: 3i4.
- Cotarelo, R. (ed) (1992): *Transición política y consolidación democrática. España (1975-1986)*. Madrid: CIS.
- Cremades, F.B. (1982): *La llengua valenciana, en perill*. València: GAV.
- Crespo, A. (?): *La utilización de la historia como arma política: la transición valenciana (1975-1983)*. Document publicat a www.valencianisme.com.
- Crespo, F. (1996a): «Análisis singularizado de las competencias de la Comunidad Valenciana» a *Estudios sobre el estatuto Valenciano, vol. III. Las competencias de la Generalitat y sus recursos*. València: CVC.
- (1996b): «Estudio y análisis de los resultados electorales obtenidos por Unión Valenciana, IC (UV-IC)» a *Corts. Anuario de Derecho Parlamentario (número extraordinario)*. València: Corts Valencianes.
- Cucó, A. (1971): *El valencianisme polític (1874-1936)*. València: Garbí.
- (1976-a): *Estatutismo y valencianismo*. València: Fernando Torres.
- (1976-b): «Valencia, titubeos autonomistas» a *Historia 16*, 7. Madrid.
- (1979): *Sobre la ideología blasquista*. València: 3i4.
- (1983): *Papers públics*. València: Fernando Torres.

- (1989): *País i estat: la qüestió valenciana*. València: 3i4.
- (1994): «Notes sobre el pensament nacionalitari de Joan Fuster» a *Homenatge a Joan Fuster*. València: Generalitat Valenciana.
- (1995): *El valor de la nació*. València: IAM.
- (1996): «Regionalisme i Nacionalisme als anys 30: L'horitzó valencià» a *La derecha católica en los años treinta. En el cincuentenario de la muerte de Luis Lucía*. València: Ajuntament de València.
- (1996, març): «Notes sobre la transició política i la qüestió nacional al País Valencià» a *L'Avenç, nº 201*. Barcelona.
- (2002): *Roig i blau. La transició democràtica valenciana*. València: Tàndem.
- Cucó, A. i Blasco, R. (1992): *El pensament valencianista (1868-1939). Antologia*. Barcelona: La Magrana-Diputació de Barcelona.
- Cucó, J. (1982): «La cultura como dimensión de la realidad social» a García Ferrando, M. (ed), *Pensar nuestra sociedad*. Valencia: Gregal.
- Cucó, J i et al. (1978): *La qüestió agrària al País Valencià*. Barcelona: Aedos.
- Cuenca, J.M. (1980): «Notas para el análisis de la cultura intelectual andaluza del siglo XX» a *Estudios Regionales, II, extra*. Màlaga: Universidad de Málaga.
- Cuenca, M.J. (2002): *El valencià és una llengua diferent?* València: Tàndem.
- Dahrendorf, R. (1990): *El conflicto social moderno*. Madrid: Grijalbo-Mondadori.
- (2000, 2-II), «Después de la democracia, ¿qué?», *El País*. Madrid.
- (2002): *Después de la democracia*. Barcelona: Crítica.
- (2006): *El recomienzo de la historia. De la caída del muro a la guerra de Iraq*. Buenos Aires: Katz.
- Dalai Lama (1989, 6-X): «El futuro de mi pueblo» a *ABC*. Madrid.
- Davis, H.B. (1985): *Nacionalismo y socialismo*. Barcelona: Península.
- Davó, F. (1982): «La situación jurídica del Consell» a *Cuadernos de la Cátedra Fadrique Furió Ceriol*. València: Universitat de València.
- DD.AA. (1932): *Memòria de la I Setmana Cultural Valenciana*. València: Centre d'Actuació Valencianista.
- DD.AA. (1939): *Nationalism. A report*. Londres: Institute of International Affairs-OUP.
- DD.AA. (1972): *Le nationalisme facteur belligéne*. Brussel·les: Bryllant.
- DD.AA. (1974): *El País Valencià (1931-1939)*. L'Estel: València.
- DD.AA. (1976): *El marxismo y la cuestión nacional*. Barcelona: Avance.
- DD.AA. (1977a): *Conclusiones de la 1ª Escola d'Estiu del País Valencià*. València: 3i4.
- DD.AA. (1977b): *Partit Socialista del País Valencià*. València: 3i4.
- DD.AA. (1977c): *9 d'Octubre. Units per l'Estatut*. València: Arts Gràfiques Sant Josep.
- DD.AA. (1978a): *Manifest Comunista del País Valencià*. València: PSUPV.
- DD.AA. (1978b): *Regímenes preautonómicos*. Madrid: Ministerio de la Presidencia.
- DD.AA.(1979, abril): «Autonomías, un siglo de lucha» a *Historia 16*. Madrid.
- DD.AA. (1980): *Taula redona sobre la comarcalització al País Valencià*. València: Diputació de València.
- DD.AA. (1981): *Las lenguas nacionales en el ámbito de la Administración*. València: Diputació de València.
- DD.AA. (1982): *Debats sobre la comarcalització al País Valencià*. València: Diputació de València.
- DD.AA. (1983): *Els valencians davant la qüestió nacional*. València: 3i4.
- DD.AA. (1984): *Els Països Catalans: un debat obert*. València: 3i4.
- DD.AA. (1985a): *L'esquerra i els països catalans*. València: Esquerra Unida del País Valencià.
- DD.AA. (1985b): *El fracàs de la Mancomunitat al País Valencià (1906-1931)*. València: Diputació de València.
- DD.AA. (1985c): *Homenatge Sanchis Guarner*. València: Generalitat Valenciana.
- DD.AA. (1985d): *Raons d'identitat. Historia i llengua*. València: LRP.
- DD.AA. (1985e): *¿Es posible una convergencia social y política valenciana?*. València: Valencia 2000.
- DDAA (1985f): *Nation et nationalités en Espagne*. París: Fondations Singer-Polignac.
- DDAA (1985g): *Autodeterminación de los pueblos. Un reto para Euskadi y Europa*. Bilbao: Herria 2000.
- DD.AA. (1986a): *Aportacions*. València: Joventuts Ratpenatistes.
- DD.AA. (1986b): *Bases per al nacionalisme valencià*. València: Editorial Nova Valencia.
- DD.AA. (1986c): *Atlas Electoral del País Valenciano (1977-1979)*. València: IAM.
- DD.AA. (1986d): *Taula redona sobre les llengües en l'Administració*. València: Generalitat Valenciana.
- DD.AA. (1987): *Diccionario Unesco de Ciencias Sociales*. Barcelona: Planeta-Agostini.
- DD.AA. (1988a): *Document 88. Destinats (sobretot) a nacionalistes*. València: 3i4.
- DD.AA. (1988b): *Manifest 88*. València: RACV.

- DD.AA. (1990): *Miquel Adlert. Homenaje*. València: LRP.
- DD.AA. (1992a): *Carta dels drets dels ciutadans valencians*. València: Joventuts d'UV.
- DD.AA. (1992b): *Doctrina sobre la llengua valenciana*. Castelló de la Plana: Colectiu Valldaura.
- DD.AA. (1992, juny): *10 anys d'autonomia*. Monogràfic revista Saó. València.
- DD.AA. (1992, desembre): *10 aniversari de l'Estatut d'Autonomia dels valencians*. Monogràfic revista Espenta. València.
- DD.AA. (1994a): *Homenatge a Joan Fuster*. València: Generalitat Valenciana.
- DD.AA. (1994b): *Cap a una València Lliure. Eixercicis de metavalencianisme*. València: Joventut Valencianista.
- DD.AA. (1995): *L'únic valencianisme racional (l'emotiva polemica valenciana)*. València: Joventut Valencianista.
- DD.AA. (1996a): *Lo Rat Penat*. València: CVC.
- DD.AA. (1996b): *El valencianisme que ve*. València: Saó.
- DD.AA. (1996c): *Història social i política de la llengua catalana*. València: 3i4.
- DDAA (1996d): «L'ús del valencià als llibres de falla (Un estudi sociolingüístic)», *Revista d'Estudis Fallers*, 3. València: Associació d'Estudis Fallers.
- DDAA (2004): *Manifest dels ciutadans i ciutadanes sobre la llengua valenciana* (a www.racv.es)
- DDAA (2005a): *Nosaltres, exvalencians. Catalunya vista des de baix*. Barcelona: La Esfera.
- DDAA (2005b): *25 anys de les Normes Valencianes de la RACV, dites d'El Puig*. València: Associació d'Escriptors en Llengua Valenciana-L'Oronella.
- De Blas, A. (1978, juliol-agost): «El problema nacional-regional español en los programas del PSOE y del PCE» a *Estudios Políticos*, 4. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- (1978, tardor): «Notas en torno a las nacionalidades y a su transcendencia política» a *Boletín del Departamento de Derecho Político de la UNED*, 1. Madrid: UNED.
- (1983): «Elementos constitutivos del Estado» a Cotarelo, R. (ed.): *Introducción a la Teoría del Estado*. Barcelona: Teide.
- (1984): *Nacionalismo e ideologías políticas contemporáneas*. Madrid: Espasa-Calpe.
- (1988, 2-VI): «La cristalización del tópico. Hasta la segunda mitad del siglo XIX no emerge el nacionalismo» a *El País*, Temas de nuestra época, 31. Madrid.
- (1989): *Sobre el nacionalismo español*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- (1991): «El nacionalismo» a *Historia de la teoría política*, vol. V. Madrid: Alianza.
- (1994): *Nacionalismos y naciones en Europa*. Madrid: Alianza.
- De Blas, A.; Tezanos, J.F. i Cotarelo, R. (ed). (1989): *La transición democrática española*. Madrid: Sistema.
- De Ípola, E. (1982): *Ideología y discurso populista*. Mèxic DF: Folios.
- De los Santos, J.M. (1979): *Andalucía. En la revolución nacionalista*. Granada: Aljibe.
- De Miguel, A. de (1980): *Los intelectuales bonitos*. Barcelona: Planeta.
- (1982): «El País Valenciano, ¿pueblo decadente?», a R. Ll. Ninyoles (ed), *Estructura Social al País Valencià*. València: Diputació de València.
- De Miguel, A. de i Salcedo, J. (1972): *Dinámica industrial de las regiones españolas*. Madrid: Tecnos.
- De Riquer, B. (1990): «Sobre el lugar de los nacionalismos-regionalismos en la historia contemporánea de España» a *Historia Social*, 7. València: UNED.
- (1993) «Reflexions entorn de la dèbil nacionalització espanyola del segle XIX» a *L'Avenç*, 170. Barcelona.
- (1996): «La configuración del sistema autonómico, el caso de Catalunya» a Tusell, J. i Soto, A. a *Historia de la transición (1975-1986)*. Madrid: Alianza.
- Delannoi, G. i Taguieff, P-A. (ed.) (1993): *Teorías del nacionalismo*. Barcelona: Paidós.
- Delos, J.T. (1948): *La nación. El nacionalismo y el orden del derecho*, II. Buenos Aires: Desclée de Brouwer.
- (1948): *La nación. Sociología de la nación*, I. Buenos Aires: Desclée de Brouwer.
- Deutsch, K.W. (1953): *Nationalism and Social Communication*. Nova York: MIT Press.
- (1971): *El nacionalismo y sus alternativas*. Buenos Aires: Paidós.
- (1976): *Política y Gobierno*. Mèxic DF: FCE.
- (1981): *Las naciones en crisis*. Mèxic DF: México.
- Díaz, R. (1982, octubre-desembre): «Aproximación a la trayectoria político-ideológica del nacionalismo» a *Internacional de Sociología*, 14. Madrid: CSIC.
- Díaz López, C. (1985): «Centre-Periphery Structures in Spain: from Historical Conflict to Territorial Consotional Accommodation» a Y. Mény i V. Wright, *Centre-Periphery Relations in Western Europe*. London: Allen & Unwin.
- Díez, Ch. (1990): *El otro idioma valenciano: el castellano*. València: UV.
- Díez, F. (1978, gener-abril): «El Estado-Nación y su crisis. Distintas alternativas del mismo. Especial referencia a la descentralización» a *Estudios Sociales*, 21-22. Bogotá: Universidad

- de los Andes-Fundación Social.
- Díez, L. (1974): *El rapto de Europa*. Madrid: Alianza.
- Díez, J. (1989): *Nationalism and independence in Spain: basques and catalans*. Michigan: University of Michigan.
- Domínguez, A. (1977-1978): «La identidad de Andalucía» a *Anuario de Historia Moderna y Contemporánea: 4-5*. Granada: Universidad de Granada.
- Doob, L.W. (1964): *Patriotism and nationalism, their psychological foundations*. Londres-New Haven: YUP.
- Dowse, E. i Hugles, J.A. (1975): *Sociología Política*. Madrid: Alianza.
- Draper, T. (1972): *El nacionalismo negro en Estados Unidos*. Madrid: Alianza.
- Droz, J. (1966): *Le romanticisme allemand et l'état. Recitance et collaboration dans l'Allemagne napoléonienne*. París: Payot.
- (1971): *Historia de las doctrinas políticas de Alemania*. Madrid: Aguilar.
- (1973): *Alemania. La formación de la unidad alemana (1789-1871)*, II. Barcelona: Vicens-Vives.
- Dunn, J. (1981): *La teoría política de occidente ante el futuro*. Mèxic DF: FCE.
- Duran, L. (1939): *La esencia de los nacionalismos. Sus virtudes y sus defectos*. Buenos Aires: Tor.
- Duratteau, J.R. (1975): *La idea nacional. De la opresión a la liberación de los pueblos*. Madrid: Edicusa.
- Durkheim, É. (1985): *Las reglas del método sociológico*. Barcelona: Orbis.
- (1987): *La división del trabajo social*. Madrid: Akal.
- Duverger, M. (1962): «¿A dónde van los nacionalismos?» a *Las ideologías y sus aplicaciones en el siglo XX*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos.
- (1970): *Instituciones políticas y derecho constitucional*. Barcelona: Ariel.
- (1975): *Sociología de la política*. Barcelona: Ariel.
- Dzjuba, I. (1980): *Opresión de las nacionalidades en la URSS*. Barcelona: Hacer.
- Echeverría, J. (1997): *La movilidad social en España (1940-1991)*. Tesi doctoral dirigida per J.J. González. UNED: Pamplona.
- Eisendstadt, S.N. (1972): *Modernización. Movimientos de protesta y cambio social*. Buenos Aires: Amorrortu.
- (1973): *Building States and nations*. Beverly Hills: Sage.
- Eley, G. i Suny, R.G. (ed) (1996): *Becoming National. A Reader*. Oxford: OUP.
- Eliasoph, N. (1998): *Avoiding Politics. How Americans produce apathy in everyday life*. Nova York: CUP.
- Elman, R. (1988): *Los orígenes del Estado y la civilización*. Madrid: Alianza.
- Elorriaga, G. (1986): *La batalla de las autonomías*. Madrid: Azara.
- Elorza, A. (1978): *Ideologías del nacionalismo vasco*. Sant Sebastià: Haramburu.
- (1978, abril): «El nacionalismo vasco. De los fueros a la dictadura», *Historia 16, extra, V*. Madrid.
- Emerson, R. (1960): *From Empire to Nations: The Rise of Self Assertion and African Peoples*. Cambridge: HUP.
- Endavant-OSAN (2004, desembre): *Passat, present i futur del discurs polític secessionista*. Document imprés aprovat per la seua Mesa Nacional.
- (2006-2007): *Enfortim l'organització. Estructurem el moviment*. Document imprés.
- Enrique Tarancón, V. (1996): *Confesiones*. Madrid: Promoción Popular Cristiana.
- Escuder, T. (1992): *Lerma, navegació política*. València: Difusora de Cultura Valenciana.
- Escura, X. (2000): *Els sentiments i les raons de les nacions: reflexions sobre l'anticatalanisme i d'altres sentiments i raons nacionals dins de l'actual Estat espanyol*. Barcelona: Signament.
- Esteban, J. (1979): *Constituciones españolas y extranjeras*. Madrid: Taurus.
- Esteve, A. (2004): «La política lingüística del PP al País Valencià: anàlisi de la legislació de 1995 a 2003» a *Revista de Llengua i Dret, 41*. Board: Barcelona.
- Eustaquio, V. (2004, març): *Dival, 37*. València: Diputació València (entrevistat per Castelló, F.).
- Fabregat, A. (1976): *Partits polítics al País Valencià* (2 volums). València: 3i4.
- (1978): *Converses extraparlamentàries*. València: 3i4.
- Fairclough, N. (1992): *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Faus, S. (1980-a): *Resum històric de la llengua valenciana i dels seus escriptors*. València: Autor-editor.
- (1980-b): *Evolució de la llengua valenciana. Testimonis gràfics*. València: Autor-editor.
- (1980?): *Recopilació històrica de la denominació llengua valenciana*. València: Autor-editor.
- Fernández, J.M (2005): «La noció de violència simbòlica en la obra de Pierre Bourdieu: una aproximació crítica» a *Cuadernos de Trabajo Social*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid.
- Fernández, M. (1966): *Concentración de poder y voluntarismo en la implantación del Estado*

- moderno*. Sevilla: Anales de la Universidad Hispalense.
- Ferrandis, F. (1998): *La València virtual. Propostes per a la renovació valencianista*. Tavernes Blanques: L'Eixam.
- Ferrandis, M. (1993): *La decadència valenciana. Història i llengua*. València: LRP.
- (1998): *Dossier de la Comissió Nacional de llengua i cultura valencianes d'UV sobre el dictamen del CVC*. València: UV.
- Ferrando, A. (1980): *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*. València: Universitat de València.
- Ferrando Badía, J. (1981, gener-abril): «Las Comunidades autonómicas y preautonómicas en España». *Boletín Mexicano de Derecho Comparado*, 40. Mèxic DF: UNAM.
- Ferraro, R. (2001, octubre-novembre): «Entrevista» a *Lo Rat*, 1, nova època. València: LRP (entrevistat per Pau Segarra).
- Ferré, X. (1993): *València en l'espai català (1943-1968): un cas de construcció de comunitat nacional*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- (2000): *No tot era "Levante Feliz", nacionalistes valencians 1950-1960*. Benicarló: Alambor.
- (2001): *Abans i després de Nosaltres els valencians*. Barcelona: Curial.
- Ferrer, A. (1981): *Nacionalismo y orden constitucional*. Mèxic DF: FCE.
- Ferrer, F. (1985): *La persecució política de la llengua catalana: història de les mesures preses contra el seu ús des del Decret de Nova Planta fins avui*. Barcelona: Edicions 62.
- (2000): *Catalanofòbia. El pensament anticatalà a través de la història*. Barcelona: Ed. 62.
- Ferrer, M. i Zaragoza, G. (1980): *El País Valenciano*. Madrid: Anaya.
- Ferrer, R. (1982): *Perspectives per una nova visió de la Reconquesta del Regne de València*. València: LRP.
- (1989): «Aspectes demogràfics de la conquesta. Població preexistent i repoblació en el Regne de València» a *En torno al 750 aniversari. Antecedents i conseqüències de la conquesta de València, vol. I*. València: CVC.
- (1999): *Conquesta y repoblación del Reino de Valencia*. València: Del Senia al Segura.
- Ferrer, V. (2004): *La llengua en portada. Ideologies lingüístiques en la premsa valenciana (1902-1923)*. València: Denes.
- Figueres, J. M. (1995): *Història de l'anticatalanisme: el diari ABC i els seus homes*. Tarragona: El Mèdol.
- (2002): *Premsa i nacionalisme*. Barcelona: Pòrtic.
- Filesi, T. (1960): *Comunismo y nacionalismo en África*. Madrid: CSIC.
- Fichte, J.G. (1976): *Los caracteres de la edad contemporánea*. Madrid: Revista de Occidente.
- (1986): *Reivindicación de la libertad de pensamiento y otros escritos políticos*. Madrid: Tecnos.
- (1988): *Discursos a la nación alemana*. Madrid: Tecnos.
- Fishmann, J.A. (1989): *Language and Ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*. Filadelfia: Multilingual Matters.
- Flor, V. (1993): «Breu anàlisi dels valencianismes polítics actuals» a *Cap a una València Lliure. Exercicis de Metavalencianisme*. València: Joventut Valencianista.
- (1996): *Informe sobre el procés històric d'assumpció competencial de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana: dèficits històrics, les competències transpassadesa per l'Estat i la seua possible ampliació*. València: Institut Valencià de Politologia i Demoscòpia (treball inèdit).
- (2000): *Ideologia i conflicte social en la construcció de les identitats col·lectives: anticatalanisme i identitat a la societat valenciana*. Treball d'Investigació tutoritzat per Gil Manuel Hernández. València: Universitat de València.
- (2001): *La alteridad en la construcción social de la identidad valenciana: Cataluña y el anticatalanismo*. Comunicació al 7é Congrés de la FES. Santiago de Compostel·la.
- (2001): «L'essencialisme ens uneix» a *Hac*, 1. València: Associació d'Historiadors i Historiadors del País Valencià.
- Flor, V. i Sebastià, J. (1996, 1-IV): «La llarga ombra de Lizondo» a *El Temps*. València.
- Font de Mora, Ll. (1971): *Taronja i caos econòmic*. València: 3i4.
- Fontana, J. (1973): *Cambio político y actitudes económicas en la España del siglo XIX*. Barcelona: Ariel.
- Fontelles, A. (1994): *Els mijos de comunicació: formadors, informadors i deformadors de la realitat*. València: LRP.
- (1997): *Societat, Ciència i Idioma Valencià. Teories, explicacions i contraargumentacions*. València: LRP.
- (1998): «Construint realitats en paraules» a *Revista de Filologia Valenciana*, 5. València: Accio Bibliogràfica Valenciana.
- (1998, gener-juny): «Discurs de clausura dels cursos de llengua i cultura de Lo Rat Pe-

- nat». *Cresol*, 7. València: Accio Bibliografica Valenciana.
- Fontelles, A. i Lanuza, Ch. (1998, juny): «Informe de Lo Rat Penat sobre la qüestió llingüística per al CVC» a *Lletraferit* nº 9. València: L'Oronella.
- Font de Mora, A. (2001, octubre-novembre): «Entrevista» a *Lo Rat*, 1, nova època. València: LRP (entrevistat per Pau Segarra).
- Forbes, H.D. (1985): *Nationalism, ethnocentrism and personality*. Chicago: CHUP.
- Fornés, Ll. (1995): *La València occitana*. València: Ajuntament de València.
- (2004): *El pensament panoccitanista (1904-2004) en les revistes Occitania, Oc, L'Amic de les Arts, Taula de Lletres Valencianes, Revista Occitana i Paraula d'Oc*. Tesi doctoral dirigida per Emili Casanova. València: Universitat de València.
- Forysth, M. (ed) (1989): *Liberalism and Nationalism*. Leicester: LUP.
- Fossas, E. (1995): «Autonomía y asimetría» a *Informe Pi-Sunyer sobre Comunidades Autónomas*. Barcelona.
- Fraga, M. (1990, 11 de gener): «Autodeterminación» a *ABC*. Madrid.
- Franch, V. (1979): «L'ahir i l'avui al País Valencià» a *Nacionalia IV*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- (1980): *El nacionalisme agrarista valencià. L'aportació de Vicent Tomàs i Martí (1898-1924) al nacionalisme valencià*. València: Prometeo.
- (1984): *El blasquisme: reorganització i conflictes polítics (1929-1936)*. Xàtiva: Ajuntament de Xàtiva.
- (1996): «Las elecciones del cambio: las autonómicas y municipales del 28 de mayo de 1995 en la Comunidad», *Revista Valenciana d'Estudis Autonòmics*, 15. València: Presidència Generalitat Valenciana.
- Franch, V. et al. (1988): *Document 88. Destinat (sobretot) a nacionalistes*. València: 3i4.
- Freidenberg, F. (2007): *La tentación populista. Una vía al poder en América Latina*. Madrid: Síntesis.
- Fueyo, J. (1968, gener-febrer): «La teología política del Estado-nación y el anglicanismo político» a *Estudios Políticos*, 157. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- Fukuyama, F. (1990): «¿El fin de la historia?» a *Claves para la Razón Práctica*, 1. Madrid.
- Furió, A. (1995): *Història del País Valencià*. València: IAM.
- Fusi, J.P. (1988, 2-VI): «Una enfermedad crónica. Perspectiva histórica del caso español» a *El País*, Temas de nuestra época, 31. Madrid.
- (ed) (1989): *España. Autonomías*. Madrid: Espasa-Calpe.
- (1990): «Revisión crítica e historia nacionalista (A propósito de un artículo de Borja de Riquer)» a *Historia Social*, 7. València: UNED.
- Fuster, J. (1962-a): *Nosaltres els valencians*. Barcelona: Edicions 62.
- (1962-b): *El País Valenciano*. Barcelona: Destino.
- (1967): *Combustible per a Falles*. Alzira: Bromera (edició de 1992).
- (1976): *Un país sense política. Reflexions valencianes*. Barcelona: La Magrana.
- (1979b): *El blau de la Senyera*. València: 3i4.
- (1981-a): *Destinat (sobretot) a valencians*. València: 3i4.
- (1981-b): *Ara o Mai*. València: 3i4.
- (1982): *País Valencià, per què?*. València: 3i4.
- (1984): «Justificació» a *Els Països Catalans, un debat obert*. València: 3i4.
- (1985): *Punts de meditació*. València: 3i4.
- (2003): *De viva veu. Entrevistes*. Catarroja: Afers.
- (2005): *Correspondència : Xavier Casp, Miquel Adlert, Santiago Bru i Vidal*. València: 3i4.
- Gabinet de Premsa del Consell del País Valencià (1978): *Cien días del Consell*. Paterna: Consell del País Valencià.
- Gallego, F. (1998): «Populismo latinoamericano» a Antón, J.: *Ideologías y movimientos políticos contemporáneos*. Madrid: Tecnos.
- García, E. (1979, febrer): «País Valenciano: crisis de identidad y transformación democrática» a *Nuestra Bandera*, 98. Madrid.
- (1981-a): «Sobre el papel del Principio Autonómico en el Programa Comunista» a *Nuestra Bandera*, 106. Madrid.
- (1981-b): «Tres notes sobre la qüestió nacional al País Valencià», *Trellat*, 5. València: PCE-PCPV.
- García, J. (1979-1980, hivern): «Repertorio bibliográfico sobre federalismo, nacionalismo y regionalismo» a *Derecho Político de la UNED*, 5. Madrid: UNED.
- García, M. (1977): *Las transformaciones del Estado contemporáneo*. Madrid: Alianza.
- (1979): *El tema de las nacionalidades. La teoría de Otto Bauer*. Madrid: Fundación Pablo Iglesias.
- García, R. (1985): «La lista de los conversos», *Una Veu*. València: UV.
- (1990-a): *¡¡Entérate!! ¡¡Denunciamos cual es la verdadera misión de la TV3 catalana en la Comunidad Valenciana!!* València: UV.

- (1990-b): *Aproximación al conflicto socio-cultural-lingüístico y político entre Cataluña y Valencia*. València: UV.
- García Broch, M^aD. (2005): «Entrevista» a <http://www.elpallete.com/actualitat/entrevistes/lolagarcia/index.html>
- García Cotarelo, R. (ed) (1983): *Introducción a la Teoría del Estado*. Barcelona: Teide.
- García de Enterría, E. (1985): *Estudios sobre Autonomías territoriales*. Madrid: Civitas.
- García Ferrando, M. (1979): *Sobre el método*. Madrid: CIS.
- (1982): *Regionalismo y autonomismo en España. 1976-1979*. Madrid: CIS.
- (1985): *Socioestadística. Introducción a la estadística en sociología*. Madrid: Alianza.
- (1986): «La encuesta» a M. García Ferrando, J. Ibáñez i F. Alvira (ed), *El análisis de la realidad social*. Madrid: Alianza.
- (ed) (1992): *La sociedad valenciana de los noventa*. València: IAM.
- García Ferrando, M. i Ariño, A. (1998): *Los nuevos valores de los valencianos. La Comunidad Valenciana en la encuesta mundial de valores (una perspectiva comparada en el ámbito español)*. València: Bancaixa.
- (2001): *Postmodernidad y autonomía. Los valores de los valencianos. 2000*. València: Tirant lo Blanch.
- García Ferrando, M., Ibáñez, J i Alvira, F. (ed) (1986): *El análisis de la realidad social*. Madrid: Alianza.
- García Ferrando, M., López-Araguren, E. i Beltrán, M. (1994): *La conciencia nacional y regional en la España de las autonomías*. Madrid: CIS.
- García Moya, R. (1993): *Tratado de la Real Senyera: senyeras valencianas y pendones catalanes*. València: Ajuntament de València.
- (1996, 16-VI): «“Normalizan” a la Virgen de la Sapiencia». València: LP.
- (1999): *Una relectura de la historia de Valencia*. València: L'Oronella.
- (2001, 20-V): «Las ikastolas valencianas». València: DV.
- (2003): *Historias del idioma valenciano*. València: Imprenta Romeu.
- (2006): *D.H.I.V.A.M. Diccionari històric de l'idioma valencià modern*. València: Imprenta Romeu.
- García Sentandreu, J. (1999): *Les claus del pacte de la llengua. Las claves del pacto de la lengua*. València: GAV.
- (2004): *Breu Historia de Valencia. Didáctica elemental per a amar i defendre a Valencia*. València: Nou Valencianisme.
- (2005): «Entrevista» a <http://www.elpallete.com/entrevistes/juangsentan.html>
- García Venero, M (1942): *Historia del nacionalismo catalán, vol. II*. Madrid: Editoria Nacional.
- Garrido, V. (1993): «Consideraciones jurídico-políticas del proceso autonómico valenciano» a *Estudios sobre el Estatuto Valenciano, vol. I. El proceso autonómico*. València: CVC.
- (1996): «La Lotrava y su incidencia en la delimitación de competencias del Estatuto Valenciano» a *Estudios sobre el Estatuto Valenciano, vol. 3. Las competencias de la Generalitat y sus recursos*. València: CVC.
- Gellner, E. (1964): *Thought and Change*. Chicago: The University of Chicago Press.
- (1988): *Naciones y nacionalismo*. Madrid: Alianza.
- (1989): *Cultura, identidad y política. El nacionalismo y los nuevos cambios sociales*. Barcelona: Gedisa.
- (1994): *Encuentros con el nacionalismo*. Madrid: Alianza.
- (1997): *Nacionalisme*. Catarroja: Afers.
- Geertz, C. (1990): *La interpretación de las culturas*. Barcelona: Gedisa.
- Ghunter, R.; Sani, G. i Shabad, G. (1986): *El sistema de partidos políticos en España. Génesis y evolución*. Madrid: CIS.
- Giddens, A. (1971): *Capitalismo y teoría social moderna*. Madrid: Labor.
- (1979a): *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*. Berkeley: UCP.
- (1979b): *La estructura de clases en las sociedades avanzadas*. Madrid: Alianza.
- (1981): *A Contemporary Critique of Historical Materialism*. Londres: MacMillan.
- (1984): *La constitución de la sociedad: bases para la teoría de la estructuración*. Buenos Aires: Amorrortu.
- (1985): *Nation-State and Violence*. Cambridge: Polity Press.
- (1997): *Modernidad e identidad del yo. El yo y la sociedad en la época contemporánea*. Barcelona: Península.
- (1993): *Consecuencias de la modernidad*. Madrid: Alianza.
- (2001): *Sociología*. Madrid: Alianza.
- Giner, F. (2005, maig): «Mantenint les seues arrels» a *València és notícia, 1*: València (entrevistat per Josep Puchades).
- Giner, J. (1979): *Aportacions bibliogràfiques en torn a la identitat de la llengua valenciana*.

- Gandia: GAV.
- Giner, S. (1985a): *Sociología*. Barcelona: Península.
- (1985b): *Comunió, domini, innovació*. Barcelona: Laia.
- (1987): *Ensayos civiles*. Barcelona: Península.
- et al. (1996): *La cultura catalana: el sagrat i el profà*. Barcelona: Edicions 62.
- (ed) (1998): *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- (2000): *Los españoles*. Barcelona: Mondadori.
- Giner, S., Lamo, E. i Torre, C. (ed) (1998): *Diccionario de Sociología*. Madrid: Alianza.
- Giner Boira, V. (1989, 18-X): «El blau més que mai» a *Hoja del Lunes*: València (entrevistat per Ricard Triviño).
- Girardet, R. (ed) (1983): *Le nationalisme français (1871-1914)*. París: Du Seuil.
- Girona, A. (1992): «La Segona República i la Guerra Civil en el País Valencià» a DD.AA., *Història Contemporània del País Valencià*. València: Tabarca.
- Gisbert, T. (1996): «Alguna cosa es mou al sud» a *Els Països Catalans de la generació llibertat*. Barcelona: Columna.
- Gispert, C. i Prats, J.M. (1978): *España: un estado plurinacional*. Barcelona: Blume.
- Glablentz, O.H. (1974): *Introducción a la ciencia política*. Barcelona: Herder.
- Goetz, W. (ed) (1978): *Liberalismo y nacionalismo (1848-1890)*, VIII. Madrid: Espasa-Calpe.
- Gómez, J.V. (1993): *¿Evolución o rupturismo en la Valencia medieval?* València: Ajuntament de València.
- Gómez Labrado, V. (1995): *La mestra*. València: 3i4.
- Gómez Nadal, E. (1990): *Artículos (1930-1939). El País Valencià i els altres*. València: IAM.
- Gonen, A. (ed) (1996): *Diccionario de los pueblos del mundo*. Madrid: Anaya.
- González, A. (1982): *Religión y nacionalismo*. Salamanca: Editorial Universitaria.
- González, A. (2006): *La nació imaginada. Els fonaments dels Països Catalans (1931-1939)*. Catarroja: Afers.
- González, B. (1980): «Reflexiones históricas sobre el Estado y la autonomía regional en España» a *Estudios Regionales, II*. Màlaga: Universidad de Màlaga.
- González, J.A. (1977): *Qué son los Estatutos de Autonomía*. Barcelona: La Gaya Ciencia.
- González, J.J. (1985): *El Estado unitario-federal. La autonomía como principio estructural del Estado*. Madrid: Tecnos.
- González, M. i Sevilla, E. (1987): «En los orígenes del nacionalismo andaluz: reflexiones en torno al proceso fallido de socialización del andalucismo histórico» a *REIS*, 40. Madrid: CIS.
- González, M., Maluquer, J. i Riquer, B. (ed) (1985): *Industrialización y nacionalismo. Análisis comparativos*. Actas del I Coloquio Vasco-Catalán de Historia. Barcelona: UAB.
- González Lizondo, V. (1990): «Autodeterminación», *Una Veu*, 24. València: UV.
- (1991): *Valencia, nuestra ciudad*. València: Autor-editor.
- (1995): *No, sin nosotros*. València: UV.
- González-Lizondo Sánchez, V. (2006, 15-III): «¡Valencianízate!». València: LP.
- Gouldner, A.W. (1970): *La crisis de la sociología occidental*. Buenos Aires: Amorrortu.
- (1976): *La dialéctica de la ideología y la tecnología*. Madrid: Alianza.
- (1980): *El futuro de los intelectuales y el ascenso de la nueva clase*. Madrid: Alianza.
- Greenfeld, L. (1992): *Nationalism. Five roads to modernity*. Massachusetts: HUP.
- (1997): «Metodologies en l'estudi del nacionalisme» a *Nacionalismes i ciències socials*. Barcelona: Mediterrània.
- (1999): *Nacionalisme i modernitat*. Catarroja: Afers.
- Grenville, J.A.S. (1984): *La Europa remodelada (1848-1878)*. Madrid: Siglo XXI.
- Grimaldos, A. (2007): *Zaplana, el brazo incorrupto del PP*. Madrid: Foca Ed. y Distr.
- Guarner, Ll. (1985): *La Renaixença valenciana i Teodor Llorente*. Barcelona: Edicions 62.
- Guia, A. (2000): *La llengua negociada*. València: 3i4.
- Guia, J. (1985): *És molt senzill, digueu-li Catalunya*. Barcelona: El Llamp.
- (1987): *Des de Catalunya del sud*. Barcelona: Edicions Lluita.
- (1988): *València, 750 anys de nació catalana*. València: 3i4.
- Guibernau, M. (1997): *Nacionalismes. L'estat nació i el nacionalisme al segle XX*. Barcelona: Proa.
- (1998): «Nacionalisme, cultura i societat a Catalunya» a S. Giner (ed), *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- (1999): *Nacions sense estat. Nacionalisme i diversitat en l'era global*. Barcelona: Columna.
- Guilhaudis, J.F. (1976): *Le droit des peuples á disposer d'aux-mêmes*. Grenoble: Presses Universitaires de France.
- Guinot, J.M^a. (1983): *Les normes "del 32" i l'unitat de la llengua*. València: LRP.
- (1988): *La llengua valenciana, hui. Estudi sintetic*. València: RACV.
- (1998): «L'Academia Valenciana de la Llengua, AVL» a *Renou*, 34. Castelló: Cardona i Vives.

- Gurrutxaga, A. (1985, octubre-desembre): «La persistència del nacionalisme perifèric» a *Internacional de Sociologia*, 43. Madrid: CSIC.
- (1988): «Producció de la comunitat i realitat nacional», *Revista Internacional de Sociologia*, 46 (2). Madrid: CSIC.
- (1989): «La persistència del conflicte nacional» a Pérez-Agote, A. (ed), *Sociologia del Nacionalisme*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- (1990): «La problemàtica realitat del estat i de la nació» a *REIS*, 49. Madrid: CIS.
- (1991): «El redescobrimient de la comunitat» a *REIS*, 56. Madrid: CIS.
- (1993): «El sentit modern de la comunitat» a *REIS*, 64. Madrid: CIS.
- Gutiérrez, F. (1985): *Nación, nacionalidad, nacionalismo*. Madrid: Tecnos.
- Habermas, J. (1963): *Teoría y praxis*. Madrid: Tecnos.
- (1968a): *Conocimiento e interés*. Madrid: Taurus.
- (1968b): *Ciencia y técnica como "ideología"*. Madrid: Tecnos.
- (1969): «Teoría analítica de la ciencia y dialéctica» a T.W. Adorno et al., *La disputa del positivismo en la sociología alemana*. Barcelona: Grijalbo.
- (1973): *Problemas de legitimación del capitalismo tardío*. Buenos Aires: Amorrortu.
- (1989): *Identidades nacionales y postnacionales*. Madrid: Tecnos.
- Hall, S. (1989): «Ethnicity: Identity and Difference» a G. Eley i R.G. Suny (ed), *Becoming National. A Reader*. Oxford: OUP.
- Harvie, C. (1994): *The Rise of Regional Europe*. Londres: Routledge.
- Hayes, C.J.H. (1928): *Essays on nationalism*. Nova York: Macmillan
- (1931): *The historical evolution of modern nationalism*. Nova York: R.R. Smith.
- (1966): *El nacionalismo una religión*. Mèxic DF: Uteha.
- Hebbert, M. (1987): «Regionalism: a reform concept and its application to Spain» a *Environment and Planning C: Government and Policy*, 5. Londres: Lion.
- Hechter, M. (1975): *Internal Colonialism. The Celtic Fringe in British National Development, 1536-1966*. Londres: Routledge.
- (1985): «Internal Colonialism Revisited» a Tiryakian, E.A. i Rogowski, R. (ed), *New Nationalisms of Developed West*. Londres: Allen & Unwin.
- (1989): «El nacionalisme com a solidaritat de grup» a Pérez-Agote, A. (ed), *Sociologia del nacionalisme*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- Hechter, M. i Brustein, W. (1979): «Regionals Modes of Production and Patterns of State Formations in Western Europe» a *American Journal of Sociology*, 85 (5). Chicago: The University of Chicago Press.
- Heller, H. (1942): *Teoría del Estado*. Mèxic DF: FCE.
- Héraud, G. (1963): *L'Europe des ethnies*. Niça: Presses d'Europe.
- (1973): *Contre les états. Les régions d'Europe*. Niça: Presses d'Europe.
- Herder, J.G. (1959): *Ideas para una filosofía de la historia de la humanidad*. Buenos Aires: Losada.
- (1983): *Encara una filosofia de la història*. Barcelona: Laia.
- Hernández, F. (1981, juliol-agost): «Anàlisi del nacionalisme català. Una aportació metodològica» a *Internacional de Sociologia*, 39. Madrid: CSIC.
- (1983): *La identidad nacional de Catalunya*. Barcelona: Vicens Vives.
- Hernández, F.J. (2001): *El valencià a València*. Tesi doctoral dirigida per Ernest Garcia. València: Universitat de València.
- Hernández, G.M. (1993): *Las fiestas de Valencia bajo el franquismo*. Tesi doctoral dirigida per Ismael Ros. València: Universitat de València.
- (1995a): «Valencianisme fallero, franquisme i transició en València» a *Congreso Internacional Historia de la Transición*. Madrid.
- (1995b): «El reinvent d'una tradició. La festa de les Falles sota el franquisme» a *El Contemporani*, 6-7. Barcelona.
- (1996): *Falles i franquisme a València*. Catarroja: Afers.
- (1997): «Blaverisme i valencianisme faller» a *L'Avenç*. Barcelona.
- (1998): *La Feria de Julio de Valencia*. València: Carena.
- (2002): *La festa reiventada: calendari, política i ideologia en la València franquista*. València: Universitat de València.
- (2007): «El triomf de la tradició flexible. La celebració de la identitat fallera a través de la Ofrenda de Flores a la Virgen de los Desamparados de Valencia» a *Zainak*, 28. Sant Sebastià: Zainak.
- Hernández, J.J. (1973): *¿Qué es el ser nacional? La conciencia histórica iberoamericana*. Buenos Aires: Plus Ultra.
- Herráiz, J.L. i Redó P. (1995): *Republicanism i valencianisme (1868-1938): La família Huguet*. Castelló: Universitat Jaume I.
- Herranz, G. (1992): *La vigencia del nacionalismo*. Madrid: CIS.

- (1996): «Estructura social e identificación nacionalista en la España de los noventa» a *REIS*, 76. Madrid: CIS.
- Herrero, M. (1971): *El derecho constitucional en los nuevos nacionalismos y constitucionalismos*. Madrid: Tecnos.
- Hinsley, F.H. (1972): *El concepto de soberanía*. Barcelona: Labor.
- Hobbes, T. (1983): *Leviatán*. Madrid: Sarpe.
- Hobsbawm, E. (1979): «Marxismo, nacionalismo e independentismo» a *Zona Abierta*, 19. Madrid: Fundación Pablo Iglesias.
- (1987): *Las revoluciones burguesas*. Barcelona: Labor.
- (1991): *Naciones y nacionalismo desde 1780*. Barcelona: Crítica.
- Hobsbawm, E.J i Ranger, T. (ed) (1983): *L'invent de la tradició*. Vic: Eumo.
- Hroch, M. (1985): *Social Preconditions of National Revival in Europe*. Cambridge: CUP.
- (1993): «From National Movement to Fully-Formed Nation: The Nation-Building Process in Europe», *New Left Review*, 198. Londres.
- Huguet, J. (1999): *Cornuts i pagar el beure. El discurs anticatalà a la premsa espanyola*. Barcelona: Columna.
- Hunneus, C. (1985): *La UCD y la transición a la democracia en España*. Madrid: CIS-Siglo XXI.
- Huntington, S. (2005): *El choque de civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial*. Barcelona: Paidós.
- Ibáñez, J. (1985): «Análisis sociológicos de textos o discursos» a *Revista Internacional de Sociología*, 43. Madrid: CSIC.
- (1986): «Perspectivas de la investigación social: el diseño en las tres perspectivas» a García Ferrando, M., Ibáñez, J. i Alvira, F. (ed), *El análisis de la realidad social*. Madrid: Alianza.
- Iborra, Josep (1982a): *Fuster portàtil*. València: 3i4.
- (1982b): *Taula de Lletres Valencianes. Selecció de textos*. València: IAM.
- Inglehart, R. (1991): *El cambio cultural en las sociedades industriales avanzadas*. Madrid: CIS.
- Ionescu, G. i Gellner, E. (ed) (1970): *Populismo. Sus significados y características nacionales*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Iza, M. (2000, 3-VII): «El euskera en Navarra: un debate tramposo», *Diario de Noticias*. Pamplona.
- (2001, 30 i 31-V): «Navarra y el euskera: de los discursos a la realidad», *Diario de Noticias*. Pamplona.
- Jaen, G. (1979): *Qüestions territorials al País Valencià*. Sagunt: Institut Valencià d'Investigació Social.
- James, P. (1996): *Nation Formation. Towards a Theory of Abstract Community*. London: Sage.
- Jáuregui, G. (1986): *Contra el Estado-nación. En torno al hecho y la cuestión nacional*. Madrid: Siglo XXI.
- Jellinek, G. (1973): *Teoría general del Estado*. Buenos Aires: Albatros.
- Jenson, J. (1993): «Naming Nations: Making Nationalist Claims in Canadian Public Discourse», *Canadian Review of Sociology and Anthropology*, 30. Montréal: Concordia University.
- Jiménez, J., García Ferrando, M. (ed) (1977): *La conciencia regional en España*. Madrid: CIS.
- Jouvenel, B. (1977): *Los orígenes del Estado moderno*. Madrid: Magisterio Español.
- Jove Cambra de València (1978): *L'autonomia del País Valencià i la seua aplicació pràctica*. València: Autors-editors.
- Juan, O. (1987, abril-juny): «Fuerzas centrífugas en el desarrollo del capitalismo: la irrupción de movimientos nacionalistas y regionalistas», *Estudios Políticos*, 56. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- Juan, R. (1982): *La qüestió comarcal*. València: IAM.
- (1985): «Una regió per al País Valencià: la Mediterrània nordoccidental», *I Congrés d'Economia Valenciana*. València.
- Juanto, F. (1979): *La bandera del Reino de Valencia*. València: Paraval.
- Juaristi, J. i Viar, I. (1989, 19-X): «Proezas melancólicas. Las dos guerras mundiales justifican la desconfianza de Europa hacia el nacionalismo» a *El País*, Temas de nuestra época, 101. Madrid.
- Julià, S.; Pradera, J. i Prieto, J. (1996): *Memoria de la transición*. Madrid: Taurus.
- Junyent, C. (1992): *Vida i mort de les llengües*. Barcelona: Empúries.
- Kamenka, E. i Plamenatz, J. (ed) (1976): *Nationalism. The nature and evolution of and idea*. Londres: Edward Arnold.
- Katz, A, Delamater, J. i Stojic, C. (ed) (1974, gener-agost): «Nacionalismo en el Estado multinacional de Yugoslavia I» a *Estudios Sociales*, 10-11. Bogotá: Universidad de los Andes-Fundación Social.
- Kaustsky, K. (1978): «La nacionalidad moderna» a Bernstein, E. et. al.: *La Segunda Internacional y el problema nacional y colonial*. Cuadernos del Pasado y del Presente, 73. Madrid:

- Siglo XXI.
- Keating, M. (1988): *State and Regional Nationalism*. Hemel Hempstead: Harvester-Wheatsheaf.
- (1996): *Naciones contra el Estado. El nacionalismo de Cataluña, Quebec y Escocia*. Barcelona: Ariel.
- Kedourie, E. (1988): *Nacionalismo*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- Kliemt, H. (1984): *Filosofía del Estado y criterios de legitimidad*. Barcelona: Alfa.
- Kohn, H. i Sololsky, W. (1968): *El nacionalismo africano en el siglo XX*. Buenos Aires: Paidós.
- Kohn, H. (1949): *Historia del nacionalismo*. Mèxic DF: FCE.
- (1962a): *The age of nationalism: the first era of global history*. Nova York: Harpe and Brothers.
- (1962b): *Nacionalismo. Su significado y su historia*. Buenos Aires: Paidós.
- (1966): *El pensamiento nacionalista en los Estados Unidos*. Buenos Aires: Troquel.
- (1975): «Nacionalismo» a *Enciclopedia Internacional de Ciencias Sociales*. Madrid: Aguilar.
- (1976): *The idea of nationalism*. Nova York: Colliers Books.
- Kolinsky, M. (1987): «El Estado-nación en Europa occidental» a Tivey, L. (ed.), *El Estado-Nación*. Barcelona: Península.
- Konetzke, R. (1959, març-abril): «La Guerra de la Independencia y el despertar del nacionalismo europeo» a *II Congreso de la Guerra de la Independencia y su época*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.
- Kozma-Drahoš (ed) (1993): *Divided Nations*. Budapest: Educatio Publishing.
- Kuhn, T.S. (1962): *La estructura de las revoluciones científicas*. Mèxic DF: FCE.
- Kymlicka, W. (1999): *Ciudadania multicultural: una teoria liberal dels drets de les minories*. Barcelona: Proa.
- (1998): «Liberalism and Communitarianism» a *Canadian Journal of Philosophy*, 18. Toronto: Board of Editors.
- (2000): «Derechos humanos y justicia etnocultural», *Debats*, 68. València: Diputació de València.
- Laclau, E. (2005): *La razón populista*. Buenos Aires: FCE.
- Lacomba, J.A. (1981): «Las Autonomías en la II República» a *Documentación Social*, 45. Madrid.
- Lafont, R. (1969): *Teoría de la nación*. Barcelona: Edicions 62.
- (1971): *La revolución regionalista*. Barcelona: Ariel.
- Laforest, G. (ed) (1993): *Reconciling the Solitudes*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Laguna, A. (ed): *La comunicación en los 90. El mercado valenciano*. València: CEU.
- Laguna, A. i Martínez, F.A. (ed). (1992): *Historia de Levante, El Mercantil Valenciano*. València: Prensa Valenciana.
- Laitin, D.D. (1990): «Language and States» a *Estudios 1990/3*. Madrid: Instituto Juan March.
- Lakatos, I. (1970): «La falsación y la metodología de los programas de investigación científica», a Lakatos, I. i Musgrave, A. *La crítica y el desarrollo del conocimiento*. Barcelona: Grijalbo.
- Lakoff, G. i Johnson, M. (1995): *Metáforas de la vida cotidiana*. Madrid: Cátedra.
- Lamo, E. (1975): *Juicios de valor y ciencia social*. València: Fernando Torres.
- Lanuza, Ch. (1983): *Valencià, ¿llengua o dialecte? Una aproximació des de la sociolingüística*. València: LRP.
- (1992): *Del prestigi de la llengua*. València: LRP.
- (?): *Socioobstaculs de la llengua valenciana (reflexions per a la sociolingüística)*. València: Accio Bibliografia Valenciana.
- Laplace, Y. (1986): *Nationalité française*. París: Du Seuil.
- Laraña, E., i Gusfield, J. (1994): *Los nuevos movimientos sociales. De la ideología a la identidad*. Madrid: CIS.
- Larrain, J. (1994): *Ideology and Cultural Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Lasuén, J.R. (1987): «The Autonomous Communities: politics and economics» a *Environment and Planning C: Government and Policy*, 5. Londres: Lion.
- Latorre, M. (2005): «Entrevista» a <http://www.elpallete.com/actualitat/entrevistes/manololatorre/index.html>
- Latouche, D. (1985): «Jeunesse et nationalisme au Quebec» a *Reveu Française de Science Politique*, 35. París: AFSP.
- Lefebvre, H. (1972): *Espacio y política*. Barcelona: Península.
- (1973): *La producción social del espacio*. Barcelona: Península.
- Leguina, J. (1981): «Las Comunidades Autónomas» a *La Constitución Española de 1978*. Madrid: Cívitas.
- Leibholtz, G. (1952): «Pueblo, nación y Estado» a *Estudios Políticos*, 21. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- (1962): «La soberanía de los estados y la integración europea» a *Estudios Políticos*, 124.

- Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- (1964): «Pueblo, nación y Estado en el siglo XX» a *Conceptos fundamentales de la política y la teoría de la constitución*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos.
- León, J.L. (1995): *Constantí Llombart*. València: LRP.
- Levrero, R. (1975): *Nación, metrópoli y colonias en Marx y Engels*. Barcelona: Anagrama.
- Lezcano, R. (1989, 28-XII): «La entelequia de la autodeterminación» a *El País*. Madrid.
- Lijphart, A. (1977): «Political Theories and the Explanations of Ethnic Conflicts in the Western World: Falsified Preconditions» a Esman, M.J. (ed), *Ethnic Conflict in the Western World*. Ithaca: Cornell University Press.
- Linde, E. (1977): *La ideología nacionalista en las autonomías regionales*. Madrid: Instituto Nacional de Prospectiva.
- Linz, J.J. (1973): «Early State Building and Late Peripheral Nationalisms Against the State: The Case of Spain», a Eisenstadt, S.N. i Rokkan, S. (ed), *Building States and Nations*. Beverly Hills: Sage.
- (1985): «From Primordialism to Nationalism» a Tiryakian, E.A. i Rogowsky, R., *New Nationalisms of the Developed West*. Londres: Allen & Unwin.
- (1989): «Spanish Democracy and the “Estado de las Autonomías”» a R.A. Goldwing et al., *Forging unity out of diversity*. Washington: AEIPPR.
- (1997): «Democracy, multinationalism and federalism» a *Working Paper*, 103. Madrid: Instituto Juan March.
- (1993): «State building and nation building» a *European Review*, vol. 1, 4. Amsterdam: Board Details.
- Lisón, C. (1989): «La dialéctica nación-Estado o la antropología del extraño» a *REIS*, 45. Madrid: CIS.
- Lizcano, E. (1999): «La metáfora como analizador social» a *Empiria*, 2. Madrid: UNED.
- Lliso, F. (1982): *Historias de un valenciano*. Mislata: Els llauradors de Torrent.
- (1983): *Yo, Pueblo, denuncio y demando*. Mislata: Els llauradors de Torrent.
- (1984-a): *El siglo de oro de la lengua valenciana (influencia de la fabla aragonesa)*. Mislata: Els llauradors de Torrent.
- (1984-b): *La fabla aragonesa, ¿es una, dos, o dos en una? Influencia sobre la lengua valenciana*. Mislata: Els llauradors de Torrent.
- (1989): *Els valencians, ¿som espanyols? Los valencianos, ¿somos españoles?* Mislata: Els llauradors de Torrent.
- (1991): *Antes y después de la conquista de Valencia*. Mislata: Els llauradors de Torrent.
- (1993a): *Aragón, Lérida, Valencia...* Mislata: Els llauradors de Torrent.
- (1993b): *Por tierras de Castellón en busca de nuestra lengua*. Mislata: Els llauradors de Torrent.
- (1994a): *Ni “nosaltres” els valencians ni “vosatros” els catalans (nueva lectura de Joan Fuster)*. Mislata: Autor-editor.
- (1994b): *Carta abierta a los inmigrantes de Castilla-La Mancha*. Mislata: Autor-editor.
- (1995): *El sorprendente don Fernando Lázaro Carreter*. Mislata: Els llauradors de Torrent.
- (1986-a): *El equivocado Don Julián Marías*. Mislata: Els llauradors de Torrent.
- (1996-b): *Yo, nacionalista valenciano*. Mislata: Els llauradors de Torrent.
- (1997): *Con motivo del seiscientos aniversario de Ausias March, 1397-1997*. València: Librerías París Valencia.
- Llopis, R. (1996): *Cultura política e identidad en la sociedad valenciana*. Tesis doctoral dirigida per T. Pérez de Guzmán. València: Universitat de València.
- Llorente, T. (1887-1889): *Valencia* (2 volums). Barcelona: Daniel Cortezo y C.^a Editorial.
- Lloris, M. (1979): *Aproximación a Joan Fuster*. València: Almuñín.
- (1982): *Constantí Llombart*. València: IAM.
- Lluch, E. (1976): *La via valenciana*. València: 3i4.
- Lluch, E. i altres (1970): *L'estructura econòmica del País Valencià, 2 vols*. València: L'Estel.
- Lo Rat Penat (1998, gener-juny): «Vot particular al dictamen del CVC» a *Cresol*, 8. València: Acció Bibliografica Valenciana.
- López, E. (1976): *Nacionalismo vasco y clases sociales*. Sant Sebastià: Txertoa.
- López, J. (2005): «Herramientas para el trabajo sociológico» a Iglesias, J. i Trinidad, A.: *Leer la sociedad. Una introducción a la sociología general*. Madrid: Tecnos.
- López Aranguren, E. (1981): «Regionalismo e integración nacional. Aproximación teórica» a *REIS*, 15. Madrid: CIS.
- (1995): «Las dimensiones de la conciencia nacional y regional» a *REIS*, 71-2. Madrid:
- (1983): *La conciencia regional en el proceso autonómico español*. Madrid: CIS.CIS.
- López Rodó, L.: *Las autonomías, encrucijada de España*. Madrid: Aguilar.
- López Verdejo, J.S. (1983): *Nacionalisme llingüístic*. València: Taula Nova Valenciana.
- (1990): «Introducció» a *Miquel Adlert. Homenaje*. València: LRP.
- (1998, juny): «Informe de l'Associació d'Escriptors en Llengua Valenciana sobre la qüestió

- llingüística al CVC» a *Lletraferit*, 9. València: L'Oronella.
- (2001, octubre-novembre): «Parlem com cal» a *Lo Rat*, 1, nova època. València: LRP.
- (2006, 22-IV): «La dictadura de l'AVL» a LEV. València.
- López, A. (1994): *Pensaments lliures*. València: Associació d'Escriptors en Llengua Valenciana.
- (2001, octubre-novembre): «Sense títol» a *Lo Rat*, 1, nova època. València: LRP.
- Lorés, J. (1985): *La transició a Catalunya (1977-1984). El pujolisme i els altres*. Barcelona: Empúries.
- Lucas, A. (1986): *Fundamentos de teoría sociológica*. Madrid: Tecnos.
- Lucas, E. (1980): «Disposiciones legales del Consell del País Valencià». València: Consell del País Valencià.
- Luque, L. (1979-80, juliol-octubre/novembre-febrer): «El problema autonómico español. Sección bibliográfica» a *Estudios Sociales*, 23-24. Bogotá: Universidad los Andes-Fundación Social.
- MacCormick, N. (1996): «Liberalism, Nationalism and the Post-sovereign State», *Political Studies XLIV*. Sheffield: University of Sheffield.
- MacIver, R. (1920): *Community*. Londres: Macmillan.
- Mackenzie, J. (ed) (2005): *Peoples, nations and cultures*. Londres: Weidenfeld & Nicolson.
- Mackey, V. et al. (1994): *¿Un Estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística*. Barcelona: Octaedro.
- Maetz, R. (1959): *España y Europa*. Madrid: Espasa-Calpe.
- Maiz, R. (1982, octubre-diciembre): «Aproximación a la trayectoria político-ideológica del nacionalismo gallego» a *Internacional de Sociología*, 44. Madrid: CSIC.
- (1997): «Nacionalismo y movilización política: un análisis pluridimensional de la construcción de las naciones» a *Zona Abierta*, 79.
- Maluquer, J. (1963): *L'estructura econòmica de les terres catalanes*. Barcelona: Barcino.
- Mancini, P.S. (1985): *Sobre la nacionalidad*. Madrid: Tecnos.
- Mannheim, K. (1929): *Ideología i utopia*. Barcelona: Edicions 62-Diputació de Barcelona.
- Maravall, J.A. (1963): *Sobre el mito de los caracteres nacionales*. Madrid: Revista de Occidente.
- Marchuk, J. (1985): «Superación de las barreras lingüísticas en la sociedad moderna» a *Ciencias Sociales de la Academia de Ciencias de la URSS*, 3. Moscú: Nauka.
- Marí, F.X. (1983): *Revisió al conflicte valencià (Es possible el futur)*. València: Autor-editor.
- Marqués, J.V. (1974): *País Perplex. Notes sobre la ideologia valenciana*. València: 3i4.
- (1977): «Por si fuera de utilidad para la emancipación del País Valencià» a *Negaciones*, 4.
- Marsal, J.F. (1978, octubre-diciembre): «Nación, nacionalismo y clases sociales» a *REIS*, 4. Madrid: CIS.
- Martí, M. (1990): *La societat valenciana de la Restauració (1875-1914): estabilització del domini burgès i contestació renovada*. València.
- Martí, M. i Archilés, F. (1999): «La construcción de la nación española durante el siglo XIX: logros y límites de la asimilación en el caso valenciano» a García, A. (ed): *España, ¿Nación de Naciones?*. Ayer, 35. Madrid: Marcial Pons.
- (2001): «Ethnicity, region and nation: Valencian identity and the Spanish nation-state» a *Ethnic and Racial Studies*, 24-5. Londres: Routledge.
- (2002): «Un país tan extraño como cualquier otro: la construcción de la identidad nacional española contemporánea» a *El siglo XX. Historiografía e historia*. València: PUV.
- (2004): «La construcció de la regió com a mecanisme nacionalitzador i la tesi de la dèbil nacionalització espanyola» a *Afers. Fulls de recerca i pensament*. Catarroja: Afers.
- (2005): «Una nació fracassada? La construcció de la identitat nacional espanyola al llarg del segle XIX» a *Recerques*, 51. Barcelona: Associació Recerques.
- Martí, V. (1979): «Valencians o pilipins?» a *Serra d'Or*. Barcelona.
- (1982): «Anticatalanisme: la coentor del feixisme». *Saó*: València.
- (1986, 3-III): «Recio, Carles: El dur despertar del malson feixista», *El Temps*, 89: València.
- Martín, J.A. i Soler, V. (1978, abril): «El valencianismo político. Orígenes de una reivindicación» a *Historia* 16, V.
- Martín, R. (1987): *La crisis del sentimiento nacional*. Madrid: Tecnos.
- Martín-Retortillo, S. (1989): *Pasado, presente y futuro de las Comunidades Autónomas*. Madrid: Instituto de Estudios Económicos.
- Martín Villa, R. (1984): *Al servicio del Estado*. Barcelona: Planeta.
- Martínez Roda, F. (ed) (2000): *Historia de Lo Rat Penat*. València: LRP.
- Martínez Serrano et al. (1980): *Introducció a l'economia del País Valencià*. València: 3i4.
- Martínez Serrano, J.A. i Reig, E. (1992): *Estructura econòmica de la Comunitat Valenciana*. Madrid: Espasa-Calpe.
- Martínez Sospedra, M. (1979): «Notas para una crítica del nacionalismo: el valencianismo

- político» a *Estudios de historia de Valencia*. València: Universitat de València.
- (1980): *Aproximación al derecho constitucional español. La Constitución de 1978*. València: Fernando Torres.
- (1981): «Autonomía y ley electoral» a *Cuadernos de Cátedra Fadrique Furió Ceriol*, 3. València: Universitat de València.
- (1983): *El estatuto valenciano (apuntes de derecho autonómico valenciano)*. València: Tirant lo Blanch-Universitat de València.
- (1985): *Derecho autonómico valenciano*. València: Generalitat Valenciana.
- (1987, gener/abril): «Las elecciones autonómicas de 1983» a *Revista Valenciana d'Estudis Autonòmics*, 7. València: Presidència Generalitat Valenciana.
- (1996): «Cambio en la Generalitat: el fin de un sistema de partido dominante» a *Revista Valenciana d'Estudis Autonòmics*, 15. València: Presidència Generalitat Valenciana.
- Mas, M., Pérez, F., Uriel, E. i Serrano, L. (1995): *Capital Humano, Series Históricas, 1964-1992*. València: Bancaixa.
- Masiá, J. (1998, agost): «La censura que ve» a *El Puig*, 5. La Vila Joiosa: Associació cultural-jovenil Mossarabia.
- (1999): *Actituts i Accio*. València: LRP.
- Mateo, J. (1986): *Alacant a part*. València: 3i4.
- McRoberts, K (1997): *Misconceiving Canada: The Struggle for National Unity*. Toronto: OUP.
- Medina, J. (1995): *L'anticatalanisme del diari ABC (1916-1936)*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- Medina, R. (1981): «El proceso autonómico: algunos aspectos de la iniciativa» a *Revista de Política Comparada*, 4. Madrid: Centro de Estudios de Política Comparada.
- Mercadé, F. (1980): «Reflexiones sobre el nacionalismo» a *Internacional de Sociología*, 36. Madrid: CSIC.
- (1981, abril-juny): «Intelectuales y nacionalismo» a *REIS*, 14. CIS: Madrid.
- (1982): *Cataluña: intelectuales políticos y cuestión nacional*. Barcelona: Península.
- (1989): «Las identidades colectivas. España y Cataluña» a *REIS*, 48. Madrid: CIS.
- Merton, R.K. (1968): *Teoría y estructura sociales*. Madrid: FCE.
- Mestre, A. (1995): «Lletra de Batalla» a *Pensat i Fet*. València: Edicions del País Valencià.
- Michelat, G. i Thomas, J.P.H. (1966): *Dimensions du nationalisme*. París: A. Colin.
- Miedes, E. (1995): *La catalanitat de les normes de Castelló de la Plana de 1932*. València: Autor-editor.
- (1996): *¿Ampar o Empar, Amparar o Emparar, Desamparats o Desemparats? El català, una variant més de l'occità. ¿Esco/n o Escany?* València: L'Oronella.
- Millán, F. (1991): *Del PSOE al PSPV. Anatomía de una escisión*. València: Víctor Orenge.
- Miller, D. (1997): *Sobre la nacionalidad. Autodeterminación y pluralismo cultural*. Barcelona: Paidós.
- Milligan-Watts (ed) (1992): *Liberalism, Citizenship, and Autonomy*. Brookfield: Ashgate.
- Mills, C.W. (1964): *Poder, política, pueblo*. Mèxic DF: FCE.
- Minogue, K.R. (1968): *Nacionalismo*. Buenos Aires: Paidós.
- Miquel, V. (1965): *L'Església valentina i l'ús de la llengua vernaclea*. València: L'Estel.
- Mira, E. (1993): «La Europa de los flujos» a B. Oltra (ed), *Construir Europa. Comunitat Valenciana*. Madrid: Centro de Estudios Ramón Areces.
- Mira, J.F. (1981): *Població i llengua al País Valencià*. València: IAM.
- (1984): *Crítica de la nació pura. Sobre els símbols, les fronteres i altres assaigs impetuosos*. València: 3i4.
- (1985): «¿Som o no som una nació?» a Fuster, J. (ed), *Els PPCC: un debat obert*. València: 3i4.
- (1987): *Punt de mira*. València: 3i4.
- (1992): *Cultures, llengües i nacions*. Barcelona: La Magrana.
- (1994): *Hèrcules i l'antropòleg*. València: 3i4.
- (1996): *Sense música ni pàtria. I altres cròniques des del país inexistent*. Alzira: Germania.
- (1997): *Sobre la nació dels valencians*. València: 3i4.
- Miranda, B. (1989): «Identidad colectiva y reproducción simbólica» a Pérez-Agote, A. (ed), *Sociología del Nacionalismo*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- Molas, I. i Enric F. (1995): *La España plural*. Madrid: Historia 16.
- Molina, F. (1980): *La senyera dels valencians*. València: Autor-editor.
- (1981): *Lo que no se ha dicho de la Señera (Del azul y la corona)*. València: Autor-editor.
- (1982): *La Senyera i el centenar de la ploma*. València: Autor-editor.
- Molina, I. (1998): *Conceptos fundamentales de ciencia política*. Madrid: Alianza.
- Mollà, J.D. (1975): «La formació social valenciana dels anys 70: anàlisi de les relacions socials del procés de treball durant les dècades cinquanta i seixanta». Separata de *Arguments. Crisi i modernització al País Valencià*. València: L'Estel.

- (1979a): *Estructura y dinámica de la población en el País Valenciano*. València: Fernando Torres.
- (1979b): *El País Valencià com a formació social*. València: Prometeo.
- Mollà, J.D. i Mira, E. (1986): *De impura natione. El valencianisme, un joc de poder*. València: 3i4.
- Mollà, J.D. i Castelló, R. (1992): «Demografía y recursos humanos» a García Ferrando, M. (ed), *La sociedad valenciana de los noventa*. València: IAM.
- Mollà, J.D.; Martínez, J.R. i Castelló, R. (1992): «Urbanismo y ordenación del territorio» a García Ferrando, M. (ed), *La sociedad valenciana de los noventa*. València: IAM.
- Mollà, T. (1992): *Joan Fuster. Conserses inacabades*. València: Tàndem.
- (1994): *La utopia necessària (nacionalisme i societat civil)*. Alzira: Bromera-El Mèdol.
- (ed) (1997): *Política i planificació lingüístiques*. Alzira: Bromera.
- (ed) (1998): *La política lingüística a la societat de la informació*. Alzira: Bromera.
- (ed) (2001): *Ideologia i conflicte lingüístic*. Alzira: Bromera.
- Mommsen, H. (1975): «Nacionalismo. El problema de las nacionalidades» a Kernig, C.D. (ed): *Marxismo y democracia*. Madrid: Biblioteca de Estudios Cristianos.
- Monahan, P. (1995): «La sécession du Quebec: considérations juridiques et politiques» a *Choix*, 1, 12. Montreal: IRPP.
- Moncusí, A. (2002): *Meitat de França, Meitat d'Espanya, o Cerdanya catalana?: Fronteres, identitats nacionals i espais de sociabilitat en una comarca del Pirineu*. Tesi Doctoral dirigida per Joan Josep Pujadas. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- (2006): *Fronteres, identitats nacionals i integració europea. Els cas de la Cerdanya*. Catarroja: Afers.
- Montalbes, J. (1989): *La prensa del Estado durante la transición política española*. Madrid: CIS.
- Montero, J.R. i Torcal, M. (1990): «Autonomías y Comunidad Autónomas: preferencias, orientaciones y dimensiones políticas» a *Revista de Estudios Políticos*, 70. Madrid: Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- Montero, R. (1996): *Entrevistas*. Madrid: El País Aguilar.
- Morán, F. (1988, 2-VI): «El vigor del nacionalismo» a *El País*, Temas de nuestra época, 31. Madrid.
- Moreno, A. (1977): *Igualdad de derechos y libre determinación de los pueblos*. Granada: Universidad de Granada.
- Moreno, I. (1981): «Rechazo de la dependencia y afirmación de la identidad: bases del nacionalismo andaluz» a *I Jornadas de Estudios Socio-Económicos de las Comunidades Autónomas*. III: Sevilla.
- (1983): «Etnicidad y nacionalismo: el caso andaluz» a *I Congreso Andaluz de Sociología*, Córdoba.
- (1985): «Etnicidad, conciencia de etnicidad y movimientos nacionalistas: aproximación al caso andaluz» a *Estudios Andaluces*, 5. Sevilla: Universidad de Sevilla.
- Moreno, J. (1994): *Aproximacio a l'història de Lo Rat Penat*. València: LRP.
- Moreno, J. i Ferrandis, M. (1994): *9 d'Octubre, dia nacional valencià*. València: LRP.
- Moreno, L. (1988): «Identificación dual y autonomía política: los casos de Escocia y Cataluña» a *REIS*, 42. Madrid: CIS.
- (1992): «Concurrencia múltiple etnoterritorial: el caso de España». *Document de Treball 92-08*. Madrid: CSIC.
- (1997): *La federalización de España: Poder político y territorio*. Madrid: Siglo XXI.
- Morlino, L. (1985): *Cómo cambian los regímenes políticos*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales.
- Mosse, G.L. (2005): *La nacionalización de las masas. Simbolismo político y movimiento de masas en Alemania desde las Guerras Napoleónicas al Tercer Reich*. Madrid: Marcial Pons.
- Mosterín, J. (1993): *Filosofía de la cultura*. Madrid: Alianza.
- Mourelle, M. (1996): *La identidad etnolingüística de Valencia desde la antigüedad al siglo XIV*. Madrid: De. Grugalma.
- Moya, C. (1984, gener-març): «Identidad colectiva: un programa de investigación científica» a *REIS*, 25. Madrid: CIS.
- (1979): «Estado nacional y mercado nacional» a *Sistema*, 29-30. Madrid.
- Mulet, C. (1982): «Nacionalisme i esquerra» a *Trellat*, 5. València: PCE-PCPV.
- Muntaner, J. (1979): *Cap a una economia dels Països Catalans*. Barcelona: La Magrana.
- Muñoz, G. (1978-a): «Anticatalanisme i Recuperació Nacional al País Valencià» a *Nous Horitzons*, 47-48. Barcelona: PSUC.
- (1978-b): «Contra el pessimisme (Al voltant de la crisi valenciana)» a *Trellat*, 1. València: PCE-PCPV.
- Myrdal, G. (1969): *Objetividad en la investigación social*. Mèxic DF: FCE.
- Nadal, M. (1989): «La liquidació racional d'un discurs teòric» a *Document 88*. València: 3i4.

- Nadal, M. i Sanz, B. (1996): *Tradicció i modernitat en el valencianisme (1939-1983)*. València: 3i4.
- Naef, W. (1972): *La idea de Estado en la edad moderna*. Madrid: Aguilar.
- Nagel, K.-J. (1994): «The stateless nations of western Europe and the process of European integrations. The Catalan case» a Beramendi, J.; Máiz, R. i Núñez, X.M., *Nationalism in Europe: Past and Present, vol. II*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago.
- Nairn, T. (1977): *Los nuevos nacionalismos en Europa*. Barcelona: Península.
- Narbona, R. (1997): *El Nou d'Octubre. Ressenya històrica d'una festa valenciana (segles XIV-XX)*. València: Generalitat Valenciana.
- Navari, C. (1987): «La aparición del Estado-nación» a Tivey, L. (ed): *El Estado-nación*. Barcelona: Península.
- Navarro, J.V. (2001, octubre-novembre): «Editorial en Llengua Valenciana» a *Lo Rat, 1, nova època*. València: LRP.
- Nevitte, N. (1985): «The religious factor in contemporary nationalist movements» a Edward, A.T. i Rogowski, R. (ed): *New nationalisms of the developed west*. Boston-Londres: Allen-Unwin.
- Nielsson, G.P. (1989): «Sobre los conceptos de etnicidad, nación y estado» a Pérez-Agote, A. (ed), *Sociología del nacionalismo*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- Ninyoles, R.LI. (1969): *Conflicte lingüístic valencià*. València: 3i4.
- (1972): *Idioma y poder social*. Madrid: Tecnos.
- (1975, 2ª ed.): *Idioma i prejudici*. Palma: Moll.
- (1977): «Cuatro idiomas para un estado». Madrid: Cambio 16.
- (1977): *Bases per a una política lingüística democràtica a l'estat espanyol*. València: 3i4.
- (1979): *Madre España*. València: Prometeo.
- (1982): «Una perspectiva de la sociologia valenciana» a Ninyoles, R.LI. (ed), *Estructura Social al País Valencià*. València: Diputació de València.
- (1992a): «Sociología de la lengua» a García Ferrando (ed), *La sociedad valenciana de los noventa*. València: IAM.
- (1992b): *El País Valencià a l'eix mediterrani*. València: L'Eixam.
- (1993): «El espacio lingüístico» a *Otra visión de Europa. Escrito en la Comunidad Valenciana*. Madrid: Centro de Estudios Ramon Areces.
- (1996): *Sociología de la Ciutat de València*. Alzira: Germania.
- (ed) (2000): *La societat valenciana: estructura social i institucional*. Alzira: Bromera.
- Nisbet, R.A. (1973): *The Quest for Community*. Oxford: OUP.
- (1975): *El vínculo social*. Barcelona: Vicens Vives.
- Nodia, G. (1992): «Nationalism and Democracy», *Journal of Democracy*, 3, 4. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Noguera, J.A. (1977): *Un País Valenciano autónomo en una España democrática*. València: Fernando Torres.
- Norman, W. (1996): «The Ideology of Shared Values: A Myopic Vision of Unity in the Multi-Nation State» a Carens, J. (ed), *Is Quebec Nationalism Just? Perspectives from Anglophone Canada*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Núñez Seixas, X.M. (1998): *Movimientos nacionalistas en Europa. Siglo XX*. Madrid: Síntesis.
- Obieta, J.A. (1985): *El derecho humano de la autodeterminación*. Madrid: Tecnos.
- Offe, C. (1988): *Partidos políticos y nuevos movimientos sociales*. Madrid: Sistema.
- Olcina, E. (1976): *Carlisme i autonomia al País Valencià*. València: 3i4.
- Olson, M. (1986): *Auge y decadencia de las naciones*. Barcelona: Ariel.
- Oltra, B., Mercadé, F. i Hernández, F. (1981): *La ideología nacional catalana*. Barcelona: Anagrama.
- Ombuena, J. (1971): *Valencia, ciudad abierta*. València: Prometeo.
- (1974): *Dietario personal*. València: Prometeo.
- Oommen, T.K. (1995): «Contested Boundaries and Emerging Pluralism», *International Sociology*, 10 (3). Londres: Sage.
- Orridge, A.W. (1987): «Variedades del nacionalismo» a Tivey, L. (ed.): *El Estado-nación*. Barcelona: Península.
- Ortega y Gasset (1979): *La rebelión de las masas*. Revista de Occidente. Madrid: Alianza.
- (1982): *España invertebrada*. Madrid: Espasa-Calpe.
- Ortí, A. (1986): «La apertura y el enfoque cualitativo o estructural: la entrevista abierta o semidirectiva y la discusión de grupo» a García Ferrando, M., Ibáñez, J. i Alvira, F. (ed), *El análisis de la realidad social*. Madrid: Alianza.
- Ortiz, J. (2003): «Espanya mira Euskadi. Diagnosi: miopia, astigmatisme i vista cansada» a Segura, A. (ed): *Mirades sobre Euskadi. Claus per a facilitar el diàleg*. Barcelona: Pòrtic.
- Orts, P.Mª. (1979): *Història de la senyera al País Valencià*. València: 3i4.
- Oyen, E. (ed) (1990): *Comparative Methodology*. Londres: Sage Public.
- Oz, A. (2003): *Contra el fanatismo*. Madrid: Siruela.

- Pagés, J. (1995): *L'autonomia política de Catalunya. Història, competències i organització de la Generalitat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Palazón, A. (1998, juny): «Informe d'Amics de la Real Academia de Cultura Valenciana sobre la qüestió lingüística al CVC» a *Lletraferit*, 9. València: L'Oronella.
- Palou, J. (1999): *El País, la quina columna: l'anticatalanisme d'esquerres*. Palma: Documenta Balear.
- Panigua, J. i Piqueras, J.A. (2003): *Diccionario biográfico de políticos valencianos. 1810-2003*. València: IAM-Uned Alzira-València.
- Parada, J.R. (1989): «Las Comunidades Autónomas» a *Derecho Administrativo. II Organización y empleo público*. Madrid: Marcial Pons.
- Parekh, B. (1993): «The Cultural Particularity of Liberal Democracy» a Held, D. (ed), *Prospects for Democracy*. Polity. Londres: David Held.
- (1994): «Discourses on National Identity» a *Political Studies*, XLII: 492-504.
- (1995): «Ethnocentrism of the Nationalist Discourse» a *Nations and Nationalism*, 1. Londres: Blackwell.
- Parés, M. (1984): *La ideologia regional en la premsa espanyola*. Barcelona: Edicions 62.
- Paricio, J. (1992): «Las infraestructuras y el crecimiento económico» a Martínez, J.A. et al. (ed), *Estructura económica de la Comunidad Valenciana*. Madrid: Espasa-Calpe.
- Parsons, T. (1937): *La estructura de la acción social*. Madrid: Guadarrama.
- (1951): *El sistema social*. Madrid: Alianza.
- Partit Valencià Nacionalista (Grup d'Estudis Francesc Eiximenis) (1985): *La València que volem*. València: PVN.
- Payá, J. (1991): *Judas valentinos*. València: Autor-editor.
- Payne, S.G. (1974): *El nacionalismo vasco, de sus orígenes a ETA*. Barcelona: Dopesa.
- Pedreño, A. (1992): «El Arco Mediterráneo Español» a *Papeles de Economía Española*, 11.
- Peloille, B. (1983, febrer): «Vocabulaire des notions "nation", "état", "pagrie"» a *Reveu Française de Science Politique*, 33, 1.
- (1987, octubre): «Un modèle subjectif rationnel de la nation: Renan» a *Reveu Française de Science Politique*, 37, 5.
- Pennock, J.R. (1967): *La formación de nuevas naciones*. Buenos Aires: Troquel.
- Penrose, J. (1994): «Reification in the name of change: the impact of nationalism on social constructions of nation, people and place in Scotland and the United Kingdom» a Beramendi, J.; Máiz, R. i Núñez, X.M., *Nationalism in Europe: Past and Present. vol. II*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago.
- Peñarroja, L. (1990): *El mozárabe de Valencia. Nuevas cuestiones de fonología mozárabe*. Madrid: Gredos.
- (1993): *Cristianos bajo el Islam. Los mozárabes hasta la Reconquista de Valencia*. Madrid: Gredos.
- (1995): *Cristians valencians baix l'Islam: de l'any 1000 a la conquesta*. València: LRP.
- Pérez, N. (1984): *Tratado de derecho político*. Madrid: Civitas.
- Pérez-Agote, A. (1984): *La reproducción del nacionalismo. El caso vasco*. Madrid: CIS-Siglo XXI.
- (1986): «La identidad colectiva: una reflexión abierta desde la sociología», *Revista de Occidente*, 56. Madrid.
- (1989a): «Hacia una concepción sociológica de la nación» a Pérez-Agote, A. (ed), *Sociología del nacionalismo*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- (1989b): *La sociedad y lo social. Ensayos de sociología*. Bilbao: Universidad del P. Vasco.
- (1993): «Las paradojas de la nación», *REIS*, 61. Madrid: CIS.
- (1994): «Modelo fenomenológico-genético para el análisis comparativo de la dimensión política de las identidades colectivas en el Estado de las Autonomías» a Beramendi; Máiz, R. i Núñez, X.M. (ed), *Nationalism in Europe: Past and Present. vol I*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago.
- (1995): «Nación y nacionalismo» a Benedicto, J. i Morán, M.L. (ed), *Sociedad y Política. Temas de sociología política*. Madrid: Alianza.
- Pérez-Agote, A. i Tejerina, B. (1990): «Lengua i actor social. Un enfoque teórico de sus relaciones», *REIS*, 49. Madrid: CIS.
- Pérez Casado, R. (1993): *Estudis i reflexions: el "cas" valencià*. València: 3i4.
- Pérez de Guzmán, T. (1992): «Cultura política» a García Ferrando, M. (ed): *La sociedad valenciana de los 90*. València: Generalitat Valenciana.
- Pérez Puche, FP. (1978): *Fallas en su tinta (1939-1975)*. València: Prometeo.
- (1979): *50 alcaldes. El Ayuntamiento de Valencia en el siglo XX*. València: Prometeo.
- (1998): *La Valencia de los años 70 : tal como éramos*. València: Ajuntament de València.
- Pérez i Moragon, F. (ed) (1980): «La premsa clandestina al País Valencià» a *L'Espill*, 5. València: 3i4.

- (1981): *Contra l'Himno regional*. València: 3i4.
- (1982): *Les Normes de Castelló*. València: 3i4.
- (1984): *L'Acadèmia de Cultura Valenciana: història d'una aberració*. València: 3i4.
- Pérez i Moragon, F. i Gómez Andrés, A. (ed) (2008): *Emili Gómez Nadal: diaris i records*. València: PUV.
- Perpinyà, R. (1975): «L'interés col·lectiu econòmic a Catalunya i València» a *Arguments*, 2.
- Peris, M. (1980, abril): «País Valencià: la angustia autonòmica», a *La Calle*, 16.
- Pettit, P. (1999): *Republicanism. Una teoria sobre la llibertat y el gobierno*. Barcelona: Paidós.
- Philips, W.S. (1988): *Nacionalismo y transición*. Sant Sebastià: Txertoa.
- Pi i Margall, F. (1986): *Las Nacionalidades*. Madrid: Centro Estud. Políticos y Constitucionales.
- Picó, J. (1976): *Empresario e industrialización: el caso valenciano*. Madrid: Tecnos.
- (1979): *El moviment obrer al País Valencià sota el franquisme*. València: 3i4.
- (1982): *El franquisme*. València: IAM.
- (1986): «País Valencià: Sociologia de la Sociologia», *Debats*, 17. València: IAM.
- (1987): *Llengua i cultura: una proposta de diàleg a El Temps*, 163. València.
- (1994): «Joan Fuster. Una perspectiva general» a *Homenatge a Joan Fuster*. València: CVC-Conselleria de Cultura.
- Pino, J. (1984): «Proceso de modernización y pautas de la cultura andaluza» a *Revista de Estudios Andaluces*, 2. Sevilla: Universidad de Sevilla.
- Piqueras, A. (1994): *La trama de la identidad en el País Valencià: un estudio de identidades colectivas*. Tesi doctoral dirigida per Josepa Cucó. València: Universitat de València.
- (1996): *La identidad valenciana. La difícil construcción de una identidad colectiva*. Madrid-València: Escuela Libre-IAM.
- Piqueras, J. i Sanchis, C. (1992): *L'Organització històrica del territori valencià*. València: Generalitat Valenciana.
- Pison, K.S. (1935): *A bibliographical introduction to nationalism*. Nova York: CUP.
- Pitarch, V. (1978): *Defensa de l'idioma*. València: 3i4.
- (1984): *Reflexió crítica sobre la "Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià"*. València: 3i4.
- (1991): *Parlar i (con)viure al País Valencià*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- (1996): *Control lingüístic o caos*. Alzira: Bromera.
- Ploncard, J. (1965): *Critique nationaliste*. París: La Librairie Française.
- (1980): *Doctrinas del nacionalismo*. Barcelona-Buenos Aires: Acervo.
- Plum, G. (1975): «Movimientos de resistencia» a Kernig, C.D. (ed): *Marxismo y democracia*, Madrid: Rioduero.
- PNPV (1981): *Què és el Partit Nacionalista del País Valencià?* València: PNPV.
- Poggi, G. (1990): *The State: Its Nature, Development and Prospects*. Stanford: SUP.
- Popper, K.R. (1934): *La lógica de la investigación científica*. Madrid: Tecnos.
- Potter, J. (1998): *La representación de la realidad. Discurso, retórica y construcción social*. Barcelona: Paidós.
- Pradilla, M.A. (1999): «El secessionisme lingüístic valencià» a *La llengua catalana al tombant del mil·lenni*. Barcelona: Empúries.
- (2001): «Qüestions lingüístico-identitàries a l'entorn del blaverisme» a Molla, T. (ed), *Ideologia i conflicte lingüístic*. Alzira: Bromera.
- (2004): *El laberint valencià: apunts per a una sociolingüística del conflicte*. Benicarló: Onada.
- Prat de la Riva, E. (1978): *La nacionalitat catalana*. Barcelona: Edicions 62.
- Prats, J.M^a. (1978): *España, un estado plurinacional*. Barcelona: Blume.
- Prego, V. (1995): *Así se hizo la transición*. Madrid: Plaza & Janés.
- Preuss, U.K. i Requejo, F. (ed) (1993): *European Citizenship, Multiculturalism and the State*. Baden-Baden: Nomos.
- Price, G. (ed) (2001): *Enciclopedia de las Lenguas de Europa*. Madrid: Gredos.
- Proudhon, P.J. (1985): *El principio federativo*. Madrid: Sarpe.
- Puerto, M^a.T. (2006): *Llengua valenciana, una llengua suplantada*. València: Diputació de València.
- Puerto, M^a.T.; Àrias, J.A. i Nieto, J. (2006): *Fòrum UNESCO universitat i patrimoni. Llengua valenciana ¿o dialecte barceloní? cinc tesis. Traçat territorial valencià per al segle XXI: conferències de les clausures de cursos de llengua i cultura valencianes de Lo Rat Penat, anys 2003-2006*. València: LRP.
- Puerto, M^a.T. i Culla, J.I. (2007): *Cronologia històrica de la llengua valenciana*. València: Diputació de València.
- Puhle, H-J. (1994): «Nations States, Nations, and Nationalisms in Western and Southern Europe» a Beramendi, J.; Máz, R. i Núñez, X.M., *Nationalism in Europe: Past and Present. vol II*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago.
- Racionero, L. (1986): *Sistema de ciudades y ordenación del territorio*. Madrid: Alianza.
- Ragin, Ch. (1987): *The Comparative Method*. Berkeley: UCP.

- Ramon-Llin, M^a.A. (2006, desembre-febrer): «Valencianista en Madrit» a *València és notícia*, 4. València (entrevistat per Josep Puchades).
- Ramos, A. (1991): *España hoy*. Madrid: Cátedra.
- Ramos, V. (1978): *Pancatalanismo entre valencianos*. València: Autor-editor.
- (1980): *Alicante y la autonomía (1931-1932)*. Zaragoza: Anubar.
- (1981): *De Albiñana a Monzonís (Agonía del pueblo valenciano)*. València: Novecientos.
- Rat Penat, Lo (1977): *La Senyera valenciana*. València: LRP.
- Real Academia de Cultura Valenciana (1994, 2ª edició): *Documentacio formal de l'ortografia de la llengua valenciana*. València: RACV.
- (2004, 2-VI): *Decàlec presentat per la RACV a l'AVL* a <http://www.racv.es>
- Recalde, J.R. (1982): *La construcción de las naciones*. Madrid: Siglo XXI.
- (1988): «Entre la nación y el Estado. La voluntad popular es el modo de ejercer la autodeterminación» a *El País*. Madrid.
- Recio, C. (1982a): *Tots contra ella. Historia d'una consellera valenciana*. València: ENV-URV.
- (1982b): *La veritat d'un himne*. València: GAV.
- (1983): *La fallera cremà*. València: La mascletà.
- (1985): *Diccionari diferencial valencià-català/català-valencià (ensaig aproximatiu)*. València: Ateneu de la Cultura Valenciana.
- (1993): *València, història d'una nacionalitat*. València: Carena.
- (1996): *Valencianisme en el temps. Els fragments històrics*. València: L'Oronella.
- (1997a): *El valencianismo*. València: Carena.
- (1997b): *Ideología fragmentada*. València: Carena.
- (1999a): *De Nación Valenciana*. València: Confluencia Valenciana.
- (1999b): *La pugna ortogràfica*. València: Confluencia Valenciana.
- (1999c): *La Batalla de Valencia*. València: Confluencia Valenciana.
- (1999d): *La concordia valenciana*. València: Confluencia Valenciana.
- (1999e): *600 años de lengua valenciana. 1395-1995*. València: Confluencia Valenciana.
- (1999f): *València: història d'una ciutat*. València: Ajuntament de València.
- (2002a): *La vida por Valencia. Biografía cultural y política de Vicent González Lizondo*. València: Associació Cultural Amics de Vicent González Lizondo.
- (2002b): *Apologia de la Nació Valenciana*. València: Colectiu Nacionalista.
- (2004): *La reforma valenciana. Epístola al IV Presidente de Valencia, a los diputados y diputadas de las Cortes Valencianas y a los políticos, políticos y ciudadanos del reino*. Albalat dels Sorells (València): Associació Cultural Castells dels Sorells.
- (2005): «La nacionalidad de Valencia» a *Historia de la Comunidad Autónoma de Valencia*. València: IMELSA, SA.
- (2006): *Josep Maria Bayarri. El nacionalismo valenciano*. València: Ajunt. de València.
- Redón, A. (1995): *Bilingüisme i educació*. València: LRP.
- Reglà, J. (1968): *Aproximació a la història del País Valencià*. València: L'Estel.
- Reig, E. (1979): «Una aplicació del "shift analysis" al crecimiento industrial del País Valencià» a *Informació Comercial Española*, 545.
- Reig, J. (1999): *Opinión pública y comunicación política en la transición democrática*. Tesi doctoral dirigida per Emilio LaParra. Alacant: Universitat d'Alacant.
- Reig, R. (1978): «El moviment obrer i la recuperació nacional del País Valencià» a *Nous Horitzons*, 47-48.
- (1985): «Populismes», *Debats*, 12. València: IAM.
- (1988): «Reivindicación moderada del populismo» a *Historia Social*, 2. València: Instituto de Historia Social UNED.
- Renan, E. (1987): *¿Qué es una nación?* Madrid: Alianza.
- Renner, K. et al. (1978): «La Segunda Internacional y el problema nacional y colonial» a *Cuadernos del Pasado y Presente*, 73. Mèxic DF: Siglo XX.
- Requejo, F. (1998): *Federalisme, per a què?* València: 3i4.
- (1998): *Zoom polític. Democràcia, federalisme i nacionalisme des d'una Catalunya europea*. Barcelona: Proa.
- (2002): *Democràcia y pluralismo nacional*. Barcelona: Ariel.
- Resnick, P. (1994): «Toward a Multinational Federation: Asymmetrical and Confederal Alternatives» a Seidle, F. (ed), *Seeking a New Canadian Partnership: Asymmetrical and Confederal Options*. Montreal: Institut for Research on Public Policy.
- Reyna, M.C. (2001, octubre-novembre): «Preguntes personals: María Consuelo Reyna» a *Lo Rat*, 1, nova època. València: LRP (entrevistat per Pau Segarra).
- Ribelles, J. (1978): *Bibliografía de la lengua valenciana* (5 volums). Madrid: Ministerio de Cultura.
- Ricart Lumbreras, J.M. (2005): «Entrevista» a <http://www.elpalleter.com/actualitat/politica/noticies/entrevlumbreras.html>

- Rickert, H. (1898): *Ciencia cultural y ciencia natural*. Buenos Aires: Espasa-Calpe.
- Ricoeur, P. (1997): *Ideología y utopía*. Barcelona: Gedisa.
- Riesman (1964): *La muchedumbre solitaria*. Paidós: Buenos Aires.
- Riquer, B. (ed) (1997): *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Riquer, B. de i Ucelay-Da, E. (1994): «An analysis of nationalisms in Spain: a proposal for an integrated historical model» a Beramendi, J.; Máiz, R. i Núñez, X.M., *Nationalism in Europe: Past and Present. vol. II*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago.
- Risco, V. (1978): *Teoría nacionalista*. Madrid: Akal.
- Roberts, M.C. i Posgate, D. (1986): *Quebec: social change and political crisis*. Toronto: McClelland and Stewart.
- Roca, F.A. (1996): *La Real Academia de Cultura Valenciana*. València: CVC.
- Roca, R. (2004): *Teodor Llorente, el darrer patriarca*. Alzira: Bromera.
- (2007a): Teodor Llorente, líder de la renaixença valenciana. València: PUV.
- (2007b): Teodor Llorente i la renaixença valenciana. València: IAM.
- (2007c): «Biografia de Teodor Llorente Olivares» a Martínez, F. i Laguna, A. (ed), *La Gran Historia de la Comunitat Valenciana, vol. VII*. València: Prensa Ibérica.
- Roche, J.A. (2005): *Cultura y globalización: entre el conflicto y el diálogo*. Alacant: UA.
- (2007): *Espacios y tiempos inciertos de la cultura*. Barcelona: Anthropos.
- Rocher, G. (1977): *Introducción a la sociología general*. Barcelona: Herder.
- Rocker, R. (1976): «La unidad nacional y la decadencia de la cultura» a *Norte*, 269. Mèxic DF.
- (1977): *Nacionalismo y cultura*. Madrid: La Piqueta.
- Rodinson, M. (1975): *Sobre la cuestión nacional*. Barcelona: Anagrama.
- Rodríguez, C. (1988): «La nación y los nacionalismos» a *Sistema*, 83. Madrid.
- Rodríguez, J. (1984): «Las ideologías» a S. del Campo (ed), *Tratado de sociología*. Madrid: Taurus.
- Rodríguez-Bernabeu, E. (1994): *Alacant contra València*. Barcelona: Curial.
- Rogowski, R. (1985): «Causes and Varieties of Nationalism: a Rationalist Account» a Tiryakian, E.A. i Rogowski, R. (ed), *New Nationalisms of Developed West*. Londres: Allen & Unwin.
- Rokkan, S. (1975): «Cities, States and Nations: A Dimensional Model for the Study of Contrasts in Development» a Eisenstadt, S.N. i Rokkan, S. (ed), *Building States and Nations*. Beverly Hills: Sage.
- Rokkan, S. et al. (1971): «Nation-building: a review of recent comparative research and a select bibliography of analytical studies» a *Current Sociology*. Londres: Sage.
- Rokkan, S. i Urwin, D.W. (1983): *Economy, Territory, Identity. Politics of West European Peripheries*. Londres: Sage.
- Romein, J. (1962): *The Asian century. A history of modern nationalism in Asia*. Berkeley: University of California Press.
- Romero, J. (ca. 2005): *Sobre la normativa emplea en elpalleter.com* (a <http://www.elpalleter.com/actualitat/cultura/noticies/2005/150905.html>)
- Roselló, V.M. i Boira, J.V. (1995): *Geografía del País Valencià*. València: IAM.
- Rousseau, J.J. (1980): *Del contrato social. Discursos*. Madrid: Alianza.
- Rovira i Virgili, A. (1980): *Historia de los movimientos nacionalistas*. Barcelona: Hacer.
- Rubert de Ventós, X. (1994): *Nacionalismos. El laberinto de la identidad*. Madrid: Espasa Calpe.
- Rubio, L. (1970, novembre-desembre): «Patria y dinámica internacional contemporánea» a *Estudios Políticos*, 174. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- Rudolph, J.R. i Thompson, R. (1992): *Política etnoterritorial*. Barcelona: Pomares-Corredor.
- Ruiz, M. (1981): «Variables socio-políticas, administrativas, económicas y socioculturales de las autonomías de España. Una reflexión sobre el "Estado de las Autonomías"» a *Documentación Social*, 45. Madrid.
- Ruiz Olabuénaga, J.I. (1996): *Metodología de la investigación cualitativa*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- Ruiz Olabuénaga i Ispizua, M.A. (1989): *La descodificación de la vida cotidiana. Métodos de investigación cualitativa*. Bilbao: Universidad de Deusto.
- Ruiz Monrabal, V. (1977): *Per una política valenciana*. València: Foco-Berthe.
- Ruiz Torres, P. (ed) (1990): *Història del País Valencià. Època Contemporània. vol. V*. Barcelona: Edicions 62.
- Russell, B. (1959): *La evolución de mi pensamiento filosófico*. Madrid: Alianza.
- Russell, P. (1992): *Constitutional Odyssey: Can Canadians Become a Sovereign People?* Toronto: Toronto University Press.
- Sabater, F. (1984): *Contra las patrias*. Barcelona: Tusquets.
- Sack, R.D (1986): *Human Territoriality: Its Theory and History*. Cambridge: CUP.
- Sáenz, C. (1976): *¿Qué son los nacionalismos?* Barcelona: La Gaya Ciencia.
- Sala, A (1977, octubre): «El PCPV i la qüestió nacional» a *Cal Dir*, 28. València: PCE-PCPV.

- Salom, J. (1992): *Sistema urbano y desarrollo regional*. València: IAM.
- San Valero, J. (1977): *Poble, Cultura i Llengua*. València: LRP.
- (1987): *El pueblo del Reino de Valencia. Configuración de la personalidad valenciana*. València: Del Cenja al Segura.
- Sánchez, J. (1998): «Identitats col·lectives i cultura cívica dels catalans» a Giner, S. (ed), *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya.
- Sánchez, L. (1979-80a, juliol-agost/novembre-febrer): «Nueva organización europea» a *Estudios Sociales*, 34. Bogotà: Universidad de los Andes-Fundación Social.
- (1979-80b, juliol-agost/novembre-febrer): «El regionalismo en la perspectiva de la evolución del Estado» a *Estudios Sociales*, 35. Bogotà: Universidad Andes-Fundación Social.
- (1980): *Curso de derecho constitucional comparado*. Madrid.
- (1983): *Principios de teoría política*. Madrid: Nacional.
- Sánchez, S. (1978-79, hivern): «Marxismo y nacionalismo» a *Derecho Político de la UNED*, 2. Madrid: UNED.
- Sánchez Montero, S. i Álvarez, S. (1977): *El Estado y las nacionalidades*. Cuadernos Cénit, 6. Madrid: Casa de Campo.
- Sanchis Guaner, M. (1963): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*. L'Estel: València.
- (1967): *La llengua dels valencians*. València: 3i4.
- (1972): *La ciutat de València. Síntesi d'Història i Geografia Urbana*. València: Ajuntament de València.
- (1976): *Renaixença al País Valencià*. València: 3i4.
- Sanc, V. (1983): *L'obra dels primers valencianistes*. València: LRP.
- Sangrador, J.L. (1981): *Estereotipos de las nacionalidades y regiones de España*. CIS: Madrid.
- (1996): *Identidades, actitudes y estereotipos en la España de las autonomías*. CIS: Madrid.
- Sansano, B. (1993): *XXV anys de 3i4*. València: 3i4.
- (1996): *Quan callen les pedres (Martí Domínguez Barberà, 1908-1984)*. València: Saó.
- Santacreu, J.M. i García, M. (2002): *La transició democràtica al País Valencià*. Simat de la Vallidigna: La Xara.
- Sanz, B. i Nadal, M. (1996): *Tradició i modernitat en el valencianisme*. València: 3i4.
- Sanz, B. i Felip, JM (2005): *La construcción política de la Comunidad Valenciana*. València: IAM-UNED.
- Sanz, J. (1982): *La cara secreta de la política valenciana. De la predemocràcia al Estatuto de Benicàssim*. València: Fernando Torres.
- Saragossà, A. (1996): «El futur del valencianisme polític» a *El valencianisme que ve*. València: Saó.
- Sartori, G. (2001): *La sociedad multiétnica: pluralismo, multiculturalismo y extranjeros*. Madrid: Taurus.
- Sartre, Jean-Paul (2005): *Reflexiones sobre la cuestión judía*. Barcelona: Seix Barral.
- Saz, I. (1990): «República, guerra i franquisme» a *Història del País Valencià. vol. V*. Barcelona: Edicions 62.
- Schutz, A. (1962): *El problema de la realidad social*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Segalen, M. (2005): *Ritos y rituales contemporáneos*. Madrid: Alianza.
- Seton-Watson, H. (1965): *Nationalism, Old and New*. Sidney: Sidney University Press.
- Sevilla, J. (1992): *Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana. Procés d'Elaboració i Tramitació Parlamentària*. València: Corts Valencianes.
- Sevilla, J. i Visiedo, F. (1987, gener/abril): «Elecciones generales» a *Revista Valenciana d'Estudis Autònoms*, 7. València: Presidència Generalitat Valenciana.
- Shils, E (1957): «Primordial, personal, sacred and civil ties» a *British Journal of Sociology*, 7. Londres: London School of Economics.
- (1975): *Centre and Periphery. Essays on Macrosociology*. Chicago: UChP.
- Silvester, C. (1997): *Las grandes entrevistas de la historia. 1859-1992*. Madrid: El País Aguilar.
- Sima, H. (1976): *¿Qué es el nacionalismo?* Madrid: Fuerza Nueva.
- Simbor, V. (1983): *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*. València: Diputació de València.
- Simmel, G. (1908): *Sociología. Estudios sobre las formas de socialización*. Madrid: Revista de Occidente.
- Simó Santonja, V. (1975): *¿Valenciano o catalán?*. València: Autor-editor.
- Sirera, J.LI. (1995): *Història de la literatura valenciana*. València: IAM.
- “Sisé, Pere” (1979): *Raons d'identitat del País Valencià (Pèls i senyals)*. València: 3i4.
- Skocpol, T. (1985): *Bringing the State Back In*. Cambridge: CUP.
- Smith, A.D. (1976a): *Las teorías del nacionalismo*. Barcelona: Península.
- (ed) (1976b): *Nationalist Movements*. Londres: Macmillan.
- (1981): *The Ethnic Revival*. Cambridge: CUP.

- (1986): *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Oxford University Press.
- (1989): «The Origins of Nations», *Ethnic and Racial Studies*, 12 (3). Londres: Routledge.
- (1995): «Gastronomy or Geology? The Role of Nationalism in the Reconstruction of Nations», *Nations and Nationalism*, 1: 1. Londres: Blackwell.
- (1997): *La identidad nacional*. Madrid: Trama.
- Smith, B. (1985): *Decentralisation: The Territorial Dimension of the State*. Londres: Allen & Unwin.
- Soja, E.W. (1985): «The Spaciality of Social Life: Towards a Transformative Rethorisation» a Gregory, D. i Urry, J. (ed), *Social Relations and Spatial Structures*. Londres: Macmillan.
- Solbes, R. (1992): *Dones valencianes, entre el voler i el poder*. València: Difusora de Cultura Valenciana.
- Solé, C. (1986): *Sociología. Fundamentos filosóficos y cuestiones metodológicas*. Barcelona: Hispano-Europea.
- Solé Tura, J. (1985): *Nacionalidades y nacionalismos en España. Autonomías, federalismo, autodeterminación*. Madrid: Alianza.
- Soler, R. (1980): *Idea y cuestión nacional latinoamericana*. Mèxic DF: Siglo XXI.
- Soler, V. (1990a): «L'economia valenciana dins el model "nacionalista" espanyol (1914-1959)» a Ruiz, P. (ed), *Història del País Valencià, vol. V*. Barcelona: Edicions 62.
- (1990b): «L'arrencada industrial» a Ruiz, P. (ed), *Història del País Valencià, vol. V*. Barcelona: Edicions 62.
- Solozábal, J.J. (1976, abril-desembre): «Nacionalismo y clases sociales: burguesía, aristocracia y campesinado» a *Internacional de Sociología*, 18-20. Madrid: CSIC.
- (1979, juliol-agost): «Nacionalismo y federalismo en sociedades con divisiones étnicas: los casos de Canadá y Suiza» a *Estudios Políticos*, 10. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- (1980, setembre-octubre): «Problemas en torno al estudio del nacionalismo. Formación y crisis de la conciencia nacionalista» a *Estudios Políticos*, 17. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- (1981, hivern): «Por un nuevo concepto de nacionalismo» a *Leviatán*, 6.
- (1982): «Sobre el modelo de organización territorial del estado según la Constitución de 1978» a *Revista de Derecho Político*, 13. Madrid: UNED.
- Soriano, J.M. (1973): *País Valencià. Pels camins del retrobament*. Barcelona: Pòrtic.
- Sorribes, J. (1978): *Crecimiento urbano y especulación en Valencia*. València: Almuñín.
- (1982): «Demografía, urbanización y crecimiento económico en el País Valenciano», a Ninyoles, R.LI. (ed), *Estructura Social al País Valencià*. València: Diputació de València.
- (1985): *Desarrollo capitalista y proceso de urbanización en el País Valenciano, 1960-1975*. València: IAM.
- (1997): *Comprende i gestionar la ciutat*. València: PUV.
- (1978): *La ciutat desitjada. València entre el passat i el futur*. Tavernes: Tàndem.
- (2002): *Un país de ciutats o les ciutats d'un país*. València: PUV.
- (2007): *Rita Barberà. El pensamiento vacío*. València: Els llibres del temps.
- (ed) (2007): *València (1808-1991): en trànsit a gran ciutat*. València: Bibliot. Valenciana.
- Sort, J. (1995): *L'ombra del poder. Un estudi sobre el nacionalisme espanyol*. Barcelona: Oikos-tau.
- Spinner, J. (1994): *The Boundaries of Citizenship: Race, Ethnicity and Nationality in the Liberal State*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Stalin, J. (1934?): *El marxismo y el problema nacional*. Barcelona-Madrid: Europa-América.
- Strayer, J.R. (1970): *Sobre los orígenes medievales del estado moderno*. Barcelona: Ariel.
- Suárez, A. i Hernández A. (1996): *Fue posible la concordia*. Madrid: Espasa Calpe.
- Subirats, J. (1990, 24-1): «Autodeterminación o codeterminación» a *El País*. Madrid.
- Suratteau, J.R. (1972): *L'idée nationale de la révolution à nos jours*. París.
- Symonolewicz, K. (1968): *Modern nationalism*. Nova York: The Polish Institut of Art and Sciences.
- (1970): *Nationalist movements: a comparative view*. Meadville: Maplewood Press.
- Tagore, R.T. (1968): *Sentido de la vida. El nacionalismo*. Madrid: Aguilar.
- Taibo, C. (ed) (2007): *El nacionalismo español. Esencias, memoria e instituciones*. Madrid: Catarata.
- Tajfel, H. (1984): *Grupos humanos y categorías sociales*. Barcelona: Herder.
- Talmon, J.L. (1991): *Myth of the Nation and Vision of Revolution*. New Brunswick: Transaction.
- Tamir, Y. (1993): *Liberal Nationalism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Tarrow, S (1997): *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Madrid: Alianza.
- Taylor, Ch. (1989): *Sources of the Self*. Cambridge: HUP.
- (1992): «The Politics of Recognition» a *Multiculturalism and the "Politics of Recognition"*. New Jersey: Princeton University Press.

- Taylor, S.J. i Bogdan, R. (1987): *Introducción a los métodos cualitativos de investigación. La búsqueda de significados*. Barcelona: Paidós.
- Tejerina, B. (1992): *Nacionalismo y lengua*. Madrid: CIS.
- Termes, J. (1978, abril): «El despertar nacional de Cataluña» a *Historia 16, extra, V*.
- Terrón, J. (1981): *La prensa de España durante el régimen de Franco*. Madrid: CIS.
- Tertsch, H (1989, 19-X): «Los odios surgidos del pasado» a *El País*, Temas de nuestra época, 101. Madrid.
- Tezanos, JF. (1993): *Teoría y práctica del socialismo*. Sistema: Madrid.
- Tezanos, JF., Cotalero, R. i De Blas, A. (1989): *La transición democrática en España*. Madrid: Sistema.
- Theodore, A. (1968): *Modern nationalism: toward a consensus in theory introduction*. Nova York: The Polish Institut of Art and Sciencies.
- Therborn, G. (1987): *La ideología del poder y el poder de la ideología*. Madrid: Siglo XXI.
- Thibaudet, A. (1920): *Les idées de Ch. Maurras*. París: Gallimard.
- Thom, F. (1990-91): «Nation soviétiques: l'impatience de liberté» a *Politique Internationale*, 50. París.
- Thompson, D. i Ronen, D. (ed) (1986): *Ethnicity, Politics and Development*. Boulder: Lynne Rienner.
- Thual, F. (1997): *Els conflictes identitaris*. Afers: Catarroja.
- Thuan, C. (ed) (1980): *Actualité de la question nationale*. Picardie: Université de Picardie-Presses Universitaires de France.
- Tierno Galván, E. i Rovira, A. (1985): *La España autonómica*. Barcelona: Bruguera.
- Tilly, Ch. (ed) (1975): *The Formation of National States in Western Europe*. Princenton: PUP.
- (1984): *Grandes estructuras, procesos amplios, comparaciones enormes*. Madrid: Alianza.
- (1992): *Coerción, capital y los Estados europeos. 990-1990*. Madrid: Alianza.
- Tiryakian, E.A. (1989): «Nacionalismo, modernidad y sociología» a Pérez-Agote, A. (ed), *Sociología del nacionalismo*. Bilbao: Universidad del País Vasco.
- (1994): «Nationalism Movements in Advanced Societies: Some Methological Reflections a Beramendi, J.; Máiz, R. i Núñez, X.M., *Nationalism in Europe: Past and Present. vol. II*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago.
- Tiryakian, E.A. i Nevitte, N. (1985): «Nationalism and Modernity» a Tiryakian, E.A. i Rogowski, R., *New Nationalisms of the Developed West*. London: Allen & Unwin.
- Tiryakian, E.A. i Rogowski, R. (ed) (1985): *New Nationalisms of the Developed West. Toward Explanation*. Boston: Allen and Unwin.
- Tivey, L. (1987): *El Estado-nación*. Barcelona: Península.
- Tobarra, A. et al. (1993): *Anàlisi de l'ús del valencià als mitjans de difusió escrita*. València: Informe per a la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat Valenciana.
- Tobarra, A. i Xambó, R. (1998): *Usos i actituds lingüístiques a la Universitat de València*. València: Universitat de València.
- Tocqueville, A (1988): *La democracia en América*. Madrid: E. De Molla-Aguilar.
- Todorov, T. (1989): *Nous et les autres. La réflexion française sur la diversité humaine*. París: Seuil.
- Tolstoi, N. (1985): «La lengua en el aspecto etnolingüístico» a *Ciencias Sociales de la Academia de Ciencias de la URSS*, 4. Moscú: Nauka.
- Tomás, J. (2006a, desembre-febrer): «Nova veu parlamentària» a *València és notícia*, 4. València (entrevistat per Josep Puchades).
- (2006b): «Entrevista» a <http://www.elpallete.com/actualitat/entrevistes/puchol/index.html>
- Tomas Carpi, J.A. (1977): *La economía valenciana: modelos de interpretación*. València: Fernando Torres.
- Tombs, R. (ed.) (1991): *Nationhood and Nationalism in France*. Londres: Harper Collins.
- Tönnies, F. (1887): *Comunitat i associació*. Barcelona: Edicions 62.
- Tornos, J. et al. (1998): *Informe sobre las autonomías*. Madrid: Civitas.
- Torrent, R. (1974): *Dos federalismos y su pugna en España*. Barcelona: Dopesa.
- Torres, A. (1977, X-XI): «El problema regional en Unamuno» a *Española de Opinión Pública*, 50. Madrid.
- Torres, J.L. (1985): *La Europa de las autonomías*. Sant Sebastià: Caja de Ahorros Provincial de Guipúzcoa.
- Torstendhal, R. (ed) (1992): *State Theory and State History*. Londres: Sage.
- Tortosa, J.M. (1983): *Futuros para el País Valenciano*. València: IAM.
- (1985): *El maldesarrollo valenciano*. Alacant: Universitat d'Alacant.
- Tosal, A. (1996): «El espíritu innovador de la Comunidad Valenciana» a *Revista Internacional de Protocolo*, 4. Madrid: Ediciones Protocolo.
- Touraine, A. (1983): *El País contra el Estado. Luchas occitanas*. València: IAM.
- (1998): «¿Después del postmodernismo?... La modernidad» a *Y después del postmoder-*

- nismo ¿qué?* Barcelona: Anthropos.
- Trías, J. (1975): *Almirall y los orígenes del catalanismo*. Barcelona: Siglo XXI.
- Tribunal Supremo (2006, 15-III): *Sentencia de derogación de la equivalencia anteriormente establecida con los certificados expedidos en Cataluña y las Islas Baleares*.
- Triviño, R. i Torró, J. L. (1979): *Guía Electoral de Valencia*. València: Autors-editors.
- Trujillo, G. (ed) (1979): *Federalismo y regionalismo*. Madrid: Centro de Est. Constitucionales.
- Tubella, I. i Vinyana, E. (1978): *Diccionari de nacionalisme*. Barcelona: La Magrana.
- Tudjman, F. (1981): *Nationalism in Contemporary Europe*. Nova York: East European Monogr.
- Tuñón de Lara, M. (ed) (1980): *Historia de España*. Madrid: Labor.
- Tur, J.C. (1994): *Alicantinismo: teoría y práctica*. Alacant: Autor-editor.
- Turner, R. (1991): «Usos acertados y erróneos de los modelos de acción racional para la conducta colectiva y la acción racional» a González, T. (ed), *Sociología: unidad y diversidad*. Madrid: CSIC-Instituto de Estudios Sociales Avanzados.
- Tusell, J. (ed) (1995): *Historia de la transición y consolidación democrática en España*. Madrid: UNED.
- Tusell, J. i Soto, A. (ed) (1996): *Historia de la transición (1975-1986)*. Madrid: Alianza.
- Twining, W. (ed) (1991): *Issues of Self-Determination*. Aberdeen: AUP.
- Ubieto, A. (1981): *Orígenes del Reino de Valencia. Cuestiones cronológicas sobre su reconquista*. Zaragoza.
- (1983, 20-II): «Me hicieron la vida imposible por defender la verdad sobre los orígenes del Reino de Valencia» a LP. València (entrevistat per Baltasar Bueno).
- (1984, 29-09): «En Valencia ha escrito de historia gente que ni sabe ni sabía por dónde se anda» a LP. València (entrevistat per Pepe Gozávez).
- (1986): *Discurso de apertura del I Congreso de la Lengua Valenciana* a <http://www.elpalleter.com/actualitat/cultura/rellegits/discurs.html>.
- Umzurike, V.O. (1972): *Self-Determination in International Law*. Harden: Archon Books.
- Unió Valenciana (1983-a): *Ideari Polític d'Unio Valenciana*. Paterna: UV.
- (1983-b): *Manual Escolar Valencianista*. València: UV.
- (1993): *Síntesis de programa de gobierno*. Paterna: UV.
- Universitat de València (1978): *Informe sobre la llengua del País Valencià*. València: Universitat de València.
- Unzueta, P. (1987): *Sociedad vasca y política nacionalista*. Madrid: El País.
- (1988): *Los nietos de la ira*. Madrid: El País-Aguilar.
- Valles, M. (1997): *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Síntesis.
- Vallespín, F. (1991): «Ilustración, liberalismo y nacionalismo» a *Historia de la teoría política, vol. III*. Madrid: Alianza.
- Valls, R. (1992): *La Derecha Regional Valenciana. El catolicismo político valenciano (1930-1936)*. València: IAM.
- Vandelli, L. (1982): *El ordenamiento español de las Comunidades Autónomas*. Madrid: Instituto de Estudios de la Administración Local.
- (1992): *El poder local. Su origen en la Francia revolucionaria y su futuro en la Europa de las regiones*. Madrid: INAP.
- Vázquez Montalbán, M. (1988, 2-VI): «Ópticas miopes. Peligros del uso de la conciencia nacional» a *El País*, Temas de nuestra época, 31. Madrid.
- Vega, P. (1977): «El carácter burgués de la ideología nacionalista» a *Sistema*, 16. Madrid.
- Velarde, J.; García Delgado, J.L. i Pedreño A. (ed) (1992): *Ejes territoriales de desarrollo: España en la Europa de los noventa*. Madrid: Colegio de Economistas.
- Velimski, V. (1992): «Ethnic and Political Nations in Europe» a *History of European Ideas, vol. 15*. Brighton: University of Essex.
- Vendrell, S.J. (1998): *Iniciacio al valencianisme*. València: LRP.
- Ventura, J. (1963): *Les cultures minoritàries europees*. Barcelona: Selecta.
- Ventura, V. (1977): *Política per a un País*. València: 3i4.
- Ventura, R. (1977): *Que València conteste*. València: Gorg.
- Viadel, F. (2006): *No mos fareu catalans. Història inacabada del blaverisme*. Barcelona: La Esfera.
- Viciano, P. (1996): *La temptació de la memòria*. València: 3i4.
- (2008): *Barres i coronas. La bandera de la ciutat de València (segles XIV-XIX)*. Catarroja: Afers.
- Vila, A. (1983): *La lengua valenciana en la administración parroquial (Siglos XVII a XIX)*. València: Del Senia al Segura.
- (1993): *El valencià, llengua menyspreada*. València: RACV.
- (1995): *Normes d'ortografia valenciana*. València: LRP.
- Vila, A. i Vila Francés, A. (1998): *L'esglesia i la llengua valenciana (Segle XX)*. València: Del Senia al Segura.

- Vilar, P. (1963): *Historia de España*. Barcelona: Crítica.
- (1978): «Sobre los fundamentos de las estructuras nacionales» a *Historia 16, extra V*. Madrid.
- (1980): «Pueblos, naciones, estados» a *Iniciación al vocabulario del análisis histórico*. Barcelona: Grijalbo.
- (1982): «Estado, nación y patria en las conciencias españolas: historia y actualidad» a *Hidalgos, amotinados y guerrilleros*. Barcelona: Grijalbo.
- (1984): «Estado, nación y patria en España y Francia. 1870-1914» a *Estudios de Historia Social, 28-29*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.
- Villanueva, J. (1990): *Diccionario crítico de la autodeterminación*. Sant Sebastià: 3ª Prensa.
- Vincent, K.S.(1992): «Nationalism and Patriotism in Nineteenth Century French Socialist Party» a *History of European Ideas, vol. 15*. Brighton: University of Essex.
- Von Ranke, L. (1979): *Pueblos y Estados en la historia moderna*. Mèxic DF: FCE.
- Walzer, M. (1983): *Spheres of Justice. A defense of Pluralism and Equality*. Nova York: Basoc.
- (1984): «Liberalism and the Art of Separation» a *Political Theory, 12, 3*. Londres: Sage.
- (1989): «Nation and Universe» a Petersen, GB (ed.), *The Tanner Lectures on Human Values*. Salt Lake City: Utah University Press.
- (1993): «States and minorities» a Fried, C. (ed.), *Minorities: Community and Identity*. Berlín: Springer-Verlag.
- Watson, M. (ed.): *Contemporary Minority Nationalism*. Londres: Routledge.
- Weber, E. (1968): *The nationalist revival in France. 1905-1914*. Berkeley: University of California Press.
- (1985): *L'Action Française*. París: Fayard.
- Weber, J. (1994): *Reimagining Canada: language, Culture, Community and the Constitution*. Montreal-Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Weber, M. (1904): «La objetividad del conocimiento en las ciencias y política sociales» a Weber, M., *Sobre la teoría de las ciencias sociales*. Barcelona: Planeta-Agostini.
- (1972): «La nación» a Gerth, H. i Mills, C.W. (ed.), *Ensayos de sociología contemporánea*. Barcelona: Martínez Roca.
- (1979): *Economía y Sociedad*. Mèxic DF: FCE.
- Weil, G. (1930): *L'Eveil des nationalités et le mouvement libéral*. París: Librairie F. Alcan.
- (1961): *La Europa del siglo XIX y la idea de nacionalidad*. Mèxic DF: UTHEA.
- Williams, C. (ed.) (1982): *National separatism*. Cardiff: Wales University Press.
- Williams, M. (1995): «Justice towards groups» a *Political Theory, 23,1*. Londres: Sage.
- Wirth, L. (1936): «Types of nationalism» a *The American Journal of Sociology, XLI*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Woehrling, J. (1995): «Les aspects juridiques et politiques d'une éventuelle accession du Québec à la souveraineté» a *Choix IRPP, 12*. Montréal.
- Wolman, H. (1998): «Understanding Recent Trends in Central-Local Relations: Decentralization in United States». *European Journal of Political Research, 16*. Nova York: Blackwell.
- Wyn, W. (1979): «El colonialismo interno y la identidad cultural de los subsistemas regionales» a *Agricultura y Sociedad, 13*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- Xambó, R. (1989): «Els intel·lectuals al País Valencià. De la consciència crítica a la dispersió» a *III Jornades. El nacionalisme català a la fi del segle XX*. Barcelona: Revista de Catalunya.
- (1992): «Los medios de comunicación social» a García Ferrando, M. (ed), *La sociedad valenciana de los noventa*. València: IAM.
- (1995): *Dies de premsa. La comunicació al País Valencià des de la transició política*. València: L'Eixam.
- (1996): *El sistema comunicatiu valencià*. Tesis Doctoral dirigida per M. García Ferrando i Miquel de Moragas. València: Universitat de València.
- (1997): «Ideologies lingüístiques i mitjans de comunicació al País Valencià» a Mollà, A. (ed), *Política i planificació lingüístiques*. Alzira: Bromera.
- (2001): *Comunicació, política i societat: el cas valencià*. València: 3i4.
- Xirinacs, Ll. M. (1978): *Constitució, paquet d'esmenes*. Barcelona: Autor-editor.
- Yack, B. (1995): «Reconciling Liberalism and Nationalism» a *Political Theory, 23, 1*. Londres: Sage.
- Ysás, P. (1995): «Democracia y autonomía en la transición española» a *Ayer, 15*. Madrid.
- Zaragoza, M. (2005): «Entrevista» a <http://www.elpallete.com/actualitat/politica/noticies/entrevzaragoza.html>
- Zaragoza, P. (2001, octubre-novembre): «Entrevista» a *Lo Rat, 1, nova època*. València: LRP (entrevistat per Pau Segarra).
- Zariski, R. (1989, abril): «Ethnic Extremism among Ethnoterritorial Minorities in Western Europe» a *Comparative Politics*. Nova York: Ph.D. Program in P. Science of the City University of NY.
- Zarzo, M. (1995): *Valencians contra el catalanisme*. València: Autor-editor.

Znaiech, F. (1952): *Modern nationalities: A sociological study*. Illinois: IUP.

Zubillaga, C.A. (1974): *El problema nacional en Galicia*. Montevideo: Cultura Gallega.

Zulaica, J. (1990): *La violencia vasca*. Madrid: Nerea.

Índex de taules

TAULA 1: EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ ACTIVA AL PAÍS VALENCIÀ (1962-1975).....	147
TAULA 2: EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA AL PAÍS VALENCIÀ (1960-1975).....	148
TAULA 3: IMMIGRANTS AL PAÍS VALENCIÀ PER COMUNITATS AUTÒNOMES	150
TAULA 4: PARTICIPACIÓ I VOT A LA CONSTITUCIÓ EN LES NACIONALITATS HISTÒRIQUES	153
TAULA 5: INTERÉS EN LA POLÍTICA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA	196
TAULA 6a: VALORACIÓ DE LA DEMOCRÀCIA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA.....	196
TAULA 6b: VALORACIÓ SISTEMES POLÍTICS AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA.....	197
TAULA 7: CONFIANÇA EN INSTITUCIONS AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA.....	198
TAULA 8: PREFERÈNCIES DE LLIBERTAT I D'ORDRE A ESPANYA I AL PV	199
TAULA 9: COM DIRIGIR LES EMPRESES AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA.....	200
TAULA 10: ORGANITZACIÓ LABORAL I ECONÒMICA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA	201
TAULA 11: DESIG DE VEÏNATGE AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA	201
TAULA 12: AUTOPERCEPCIÓ DE LA FELICITAT AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA.....	202
TAULA 13: SATISFACCIÓ PERSONAL MITJANA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA	202
TAULA 14: DESCONFIANÇA INTERPERSONAL AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA	203
TAULA 15: TOLERÀNCIA I ÈTICA CÍVICA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA.....	203
TAULA 16: IMPORTÀNCIA ASPECTES VITALS AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA.....	204
TAULA 17: RELACIONS PATERNO-FILIALS AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA	204
TAULA 18a: SENTIMENT IDENTITARI AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA.....	205
TAULA 18b: SENTIMENT IDENTITARI AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA.....	206
TAULA 19: ESPANYOLISME AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA	207
TAULA 20: ORGULL ESPANYOL I AUTONÒMIC AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA	207
TAULA 21: EL CASTELLÀ COM A ELEMENT IDENTITARI AL PV I A ESPANYA	208
TAULA 22: IDENTIFICACIÓ TERRITORIAL AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA	208
TAULA 23: CONFIANÇA AMB ELS MÈDIA AL PAÍS VALENCIÀ I A ESPANYA	213
TAULA 24: PERCEPCIÓ DE COMUNITATS “MÉS MODERNITZADES”	218
TAULA 25: PERCEPCIÓ DE CIUTATS “MÉS MODERNITZADES”	218
TAULA 26: IDENTIFICACIÓ TERRITORIAL AL PAÍS VALENCIÀ.....	220
TAULA 27: SENTIMENTS CAP ALS “ALTRES” PER COMUNITATS AUTÒNOMES	222
TAULA 28: PRINCIPALS PARTITS DE DRETA I D'ESQUERRA DE 1977 A 1979	237
TAULA 29: DISTRIBUCIÓ DELS ELECTORS EN L'EIX ESQUERRA/DRETA	239
TAULA 30: EL VOT DEL BLAVERISME POLÍTIC I DE LA DRETA A LA TRANSICIÓ	240
TAULA 31: EL VOT DEL BLAVERISME POLÍTIC I DEL CENTREDRETA (1982-1999).....	245
TAULA 32: EL VOT DEL BLAVERISME POLÍTIC I DEL CENTREDRETA (1999-2008).....	250
TAULA 33: EL VOT DEL BLAVERISME POLÍTIC PER PROVÍNCIES I COMARQUES (percentatge).....	254
TAULA 34: EL VOT LOCAL PER PROVÍNCIES I COMARQUES (percentatge i regidors)	255
TAULA 35: TRETS SOCIALS PRINCIPALS PROTAGONISTES DEL BLAVERISME AL PV	270
TAULA 36: IDENTIFICACIÓ FALLES AMB VALENCIANA.....	293
TAULA 37: MODEL TERRITORIAL PREFERIT	304
TAULA 38: PREFERENÇA NACIÓ/REGIÓ PER COMUNITATS AUTÒNOMES	305
TAULA 39: EVOLUCIÓ DE LA IDENTITAT NACIONAL AL PAÍS VALENCIÀ	305
TAULA 40: AUTOPERCEPCIÓ EVOLUCIÓ SENTIMENT AUTONOMISTA	306
TAULA 41: SECESSIONISME LINGÜÍSTIC AL PAÍS VALENCIÀ.....	485
TAULA 42: CATEGORIES SOCIALS I SECESSIONISME LINGÜÍSTIC AL PAÍS VALENCIÀ	487

Índex de gràfics elits blaveres

Gràfic 1. Dècada de naixement.....	272
Gràfic 2. Sectors econòmics	272
Gràfic 3. Treball per compte propi i alié	273
Gràfic 4. Sector públic i privat	273
Gràfic 5. El capital educatiu.....	274
Gràfic 6. Origen territorial	274
Gràfic 7. Llengua materna	274
Gràfic 8. Sexe.....	275
Gràfic 9. Vinculació franquisme.....	275